::: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE :::

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՋԵՒԵԼՈՒ ԿԱՅԱՐԱՆ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՐԵՔՇԱԲԹԻ 2 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 2 Octobre 1934

10 ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2614

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

»»»··«««

«Դաշնակցութեան Օր»ը, ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս մեծ խանդավառութեամբ տօնուեցաւ Փարիզի մէջ:

«Յառաջ»ի մէկ պարզ յայտարարութեան վրայ, «Փլէթի Ժուանօ»ի սրահը լեցուած էր խուռն եւ մանաւորապէս երիտասարդութեամբ:

Եկած էին ոչ թէ պարելու (պար չկար այս տարի), այլ Դաշնակցութեան պատգամը լսելու:

Բեմին ճակատը զարդարուած էր Դաշնակցութեան զինանշանով, աջ եւ ձախ կողմերն ունենալով հայկական եւ ֆրանսական դրօշները:

Վարագոյրը բացուելով, ներկաները յոտնկայս ու խմբովին երգեցին «Մշակ բանուոր»ը:

Նախագահ ընկեր Հ. Օհանջանեանը բացուած յայտարարելով հանդէսը, փառաբանեց Դաշնակցութեան 44 տարիներու գործունէութիւնը, յիշեց այն դաժան պայքարը զոր Դաշնակցութիւնը մղեց օտար բռնակալութեան դէմ եւ կոչ ուղղեց երիտասարդութեան՝ բարձր պահել Դաշնակցութեան դրօշը, զայն առաջնորդելու համար նորէն դէպի յաղթանակ:

Ընկեր նախագահը յիշեց ազատագրական պայքարի ընթացքին ինկած նահատակները եւ հրաւիրեց ներկաները յոտնկայս յարգել անոնց յիշատակը: Այս առթիւ, Օր. Ճամպազ դաշնակի վրայ նուագեց Շոփէնի «Մահուան քայլերգ»ը: Յետոյ Օր. Պիլպիլեան երգեց «Կռունկ, ուստի կուգաս» եւ «Ագուորներ» երգերը, ջերմ ծափերու մէջ: Ընկ. Ուզունեան մեծ ներշնչումով արտասանեց Վարուժանի «Ջարդը» եւ Ահարոնեանի «Հայրենիքիս համար»ը:

Այնուհետեւ նախագահը բեմ հրաւիրեց ընկ. Վրացեանը, որ ընդարձակ ու կուռ բանախօսութեամբ մը ներկայացուց Դաշնակցութեան գործը եւ մեր հակառակորդներու թափած ջանքերը՝ այդ գործը քանդելու:

«Հայ ժողովուրդի վերջին կէս դարու պատմութիւնը փաստօրէն Դաշնակցութեան պատմութիւնն է: Դաշնակցութիւնն է որ իմաստ ու բովանդակութիւն է տուած այդ պատմութեան: Հանեցէք Դաշնակցութեան պատմութիւնը, դուք պիտի ունենաք տժգոյն պատկեր մը, որ ոչ ոք պիտի կրնայ խանդավառել:

Սակայն մեր կեանքի վերջին տասնամեակին երեւան եկան հայ համայնավարները: Նոր կուսակցութիւն մը, որու գաղափարները ժխտումն են Դաշնակցութեան տենչերուն: Ի՞նչ բանի կը ձգտի Դաշնակցութիւնը եւ ի՞նչ բանի կը ձգտին համայնավարները: Դաշնակցութեան 44 տարիներու գործունէութեան հիմնական նպատակը մէկ է — հայ ժողովուրդի քաղաքական եւ տնտեսական ազատագրումը: Կարճ խօսքով կը պահանջենք Միացեալ եւ Անկախ Հայաստան մը: Մեր հիմնական այս նպատակին կատաղօրէն դէմ են համայնավարները: Սակայն մեր ճամբաները կը բաժնուին ոչ միայն այս հիմնական խնդրի շուրջ, այլ եւ ուրիշ ընկերային հարցերու մէջ:

Այսօր հայ համայնավարները, ռուսական սուինի շնորհիւ նստած են Հայաստանի մէջ, իրենց կռնակն ունենալով Չեկան:

Անոնք ամէն ջանք կը թափեն արմատախիլ ընելու Դաշնակցութիւնը երկրի մէջ, թէ իբրեւ մտայնութիւն եւ թէ իբրեւ կազմակերպութիւն: Ու ատոր համար կը դիմեն Չեկայի ծանօթ միջոցներուն — գնդակահարութիւն, աքսոր եւն.:

Զրաւականանալով Հայաստանով, հայ համայնավարները իրենց կարմիր ժանիքները երկարած են մինչեւ արտասահման, ուր նոյնպէս կ'ուզեն մեռցնել Դաշնակցութիւնը: Արտասահմանի մէջ իրենց դաշնակիցները եղած են ռամկավարները եւ ուրիշ անգոյն ու աննշան տարրեր:

Ի՞նչ է արդիւնքը իրենց մղած պայքարին — Դաշնակցութեան ուժեղացումը բոլոր ճակատներուն վրայ: Մասնաւորապէս կատաղի եղաւ հակառակորդներու գրոհը Ամերիկայի մէջ: Ու ճիշդ ատոր համար ալ աւելի բուռն է Դաշնակցութեան աճումն ու ծաւալումը նոյն այդ երկրին մէջ — դաշտահանդէս հինգ, նոյն իսկ 10 հազար հոգիով, մատաղ սերունդի փարումը հայկական մշակոյթին, անգլիերէն հրատարակուած «Հայրենիք»ով, որուն բաժանորդներուն թիւը 2400ը կ'անցնի: Ի՞նչ կ'ապացուցանեն այս բոլորը, եթէ ոչ այն որ Դաշնակցութեան դէմ մղուած պայքարները ոչ մէկ արդիւնք կրնան տալ այնքան ատեն, որքան որ չեն իրականացած հայ ժողովուրդին հիմնական ու տարրական պահանջները: Զիս չի զարմացներ համայնավարներու մղած պայքարը, որովհետեւ բոլոր հիմնական կէտերու շուրջ, գաղափարական գետնի վրայ, մեզի դէմ են: Սակայն ի՞նչ ըսել ռամկավարներուն, որոնց տպագրուած ծրագիրը եւ վարած քաղաքականութիւնը հիմնովին տարբեր են մէկը միւսէն: Դեմոկրատ կը յայտարարեն իրենք զիրենք եւ կը հանդուրժեն համայնավարներու ամէնէն հակադեմոկրատ արարքներուն: Եկեղեցասէր կը հռչակեն իրենք զիրենք եւ ձայն չեն հաներ, երբ Հայաստանի մէջ եկեղեցիները ախոռներու կը վերածուին: Արտասահմանի մէջ Հայը կը յայտարարեն անձեռնմխելի, սակայն ոչ մէկ տող կը գրեն, երբ Հայաստանի մէջ հազարաւորներ կ'աքսորուին եւ ուրիշներ կը գնդակահարուին:

Անշուշտ այս մեր տարագրի օրերն ալ պիտի անցնին, սակայն բան մը որ պիտի մնայ անջնջելի, այդ մեր թափած ջանքն ու աշխատանքն է: Ապագայ պատմագիրը, անկախ, գրելով մեր վերջին կէս դարու պատմութիւնը, գրած պիտի ըլլայ Դաշնակցութեան պատմութիւնը: Գործենք ու պայքարինք, պայքարողները իրենց ճամբան անխուսափելիօրէն պիտի հանդիպին ամէն տեսակի զրկանքներու: Մեր փորձառութիւնը պիտի մնայ անաչառ պատմութիւնը»:

Ընկ. Վրացեանի բանախօսութիւնը կը վերջանայ բուռն ծափերու մէջ որմէ յետոյ տասը վայրկեան դադար կը տրուի:

Դադարէն յետոյ Խաչիկեան յաջողութեամբ արտասանեց կըտոր մը Գէորգ Մեսրոպէն: Օր. Օսմանեան արտասանեց Սիամանթոյի «Ձօն առ Անահիտ» եւ Թումանեանի «Հոգեհանգիստը», ջերմ ծափերու արժանանալով: Ընկերներու առիթման վրայ, խօսեցաւ նաեւ Շ. Միսաքեան, որ խանդավառ ծափերով ընդունուեցաւ եւ տաք շունչով ներկայացուց Դաշնակցութեան գլխաւոր գիծերը.

— «Տօնելով Դաշնակցութեան Օրը, մենք տօնած կ'ըլլանք յիշատակը բոլոր անոնց որ առաջին «Ոչ»ը արտասանեցին տարիներ առաջ, ստրկամտութեան եւ բռնակալութեան դէմ, անոր ետեւէն արձակելով ըմբոստութեան առաջին գնդակը, դրօշով կամ առանց դրօշի: Մինչեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ստեղծումը՝ ուրիշները վարժուեր էին իրենց ձիերուն ետեւէն կամ առջեւը ձգել մեզ, մեր գլխուն շաչեցնելով խարազանը: Դաշնակցութիւնը հիմնովին փոխեց այդ վիճակը. ան ձիուն վրայ նստաւ տիրաբար, սորվեցուց ձի հեծնել եւ խարազանը շաչեցնել բռնաւորներուն գլխուն, զարնել զարնողին եւ յարգանք, նոյն իսկ երկիւղ պարտադրել աշխարհասասան քաջագործութիւններով: Տարիներ եւ տարիներ կ'երգէինք.— «Թէ մէկ անձնուէր մարդ ունենայինք:» Դաշնակցութեան կազմակերպական ուժը մէկի տեղ տասը, յիսուն, հարիւր, եւ հազարներ ստեղծեց մինչեւ համաշխարհային պատերազմը, արթնցուց, խմորեց, տիրաբար ձեւաւորեց այս ժողովուրդին ռազմական առաքինութիւնները, իբրեւ անոր յառաջապահ գունդը, երիտասարդացուց անոր սիրտն ու միտքը, եւ դարձաւ անպարտելի ազդակ մը որուն դէմ ի զուր կը ճակատին գոյնզգոյն թշնամիներ: Մեր յեղափոխական կռիւներուն մէջ, ունինք յատկանշական դէպք մը: Ֆէտայի մը, որուն անունը դժբախտաբար չեմ յիշեր, կը սպաննուի լերան մը վրայ: Ընկերները չուզելով որ թշնամին իմանայ անոր մահը, անոր «փափախ»ը կ'անցընեն ժայռի մը կատարէն եւ մարմինը կ'առնեն կը տանին: Քիւրտերը խաբուելով, կրակի կը բռնեն «փափախ»ը: Այսպէս են մեր հակառակորդներն ալ: Անոնք միայն «փափախ»ը կը տեսնեն, իրենց հարուածները կ'ուղղեն անոր, բայց չեն տեսներ բուն Դաշնակցութիւնը իր կենդանի եւ անկորնչելի առաքինութիւններով եւ իր անսասան կերպարանքով: Ահա թէ ինչո՞ւ միշտ ալ դատապարտուած են պարտութեան եւ յուսախաբութեան»:

Ընկեր Օհանջանեան այս խօսքերով փակուած յայտարարեց հանդէսը եւ ներկաները յոտնկայս ու միաշունչ, մեծ խանդավառութեան մէջ երգեցին «Մեր հայրենիք»ը:

Երբ սրահը կը ձգէինք, կը մտածէի թէ որքա՜ն անսպառ են Հայ ժողովուրդի խանդավառութեան ու հաւատքի աղբիւրները:

Վա՜յ անոնց որ մինչեւ այսօր չեն հասկցած այս ժողովուրդին ոգին...

Ա. Մ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Նոր փախստականներ Հայաստանէն

ԹԱՒՐԻԶ, 19 սեպտ. (Յառաջ).— Երկու խումբով Խ. Հայաստանէն Թաւրիզ հասած են հետեւեալ հայրենակիցները.—

ՍԵՊՏ. 1ԻՆ.— Պօղոս Աչճեան, 19 տարեկան, վարսաւիր, Ատափազարցի, Յունաստանէն մեկնած: Յարութիւն Պաճիկեան, 19 տ., դերձակ, Արմաշցի, Յունաստանէն մեկնած: Արշամ Աւագեան, 19 տ., վարսաւիր, Արմաշցի, Յունաստանէն մեկնած: Յակոբ Աւագեան, 17 տ., վարսաւիր, Արմաշցի, Յունաստանէն մեկնած:

ՍԵՊՏ. 10ԻՆ.— Լեւոն Մէհթէրեան, 27 տարեկան, կօշկակար, Սեբաստացի, Յունաստանէն մեկնած: Պետրոս Վէզիրեան, 33 տ., բանուոր, Պրուսացի, Յունաստանէն մեկնած: Սարգիս Սայեան, 36 տ., սափրիչ, Մերսինցի, Յունաստանէն մեկնած: Յարութիւն Մութաֆեան, 26 տ., Իզմիրցի, շօֆէօր, Յունաստանէն մեկնած: Սարգիս Պէրպէրեան, 42 տ., Էտիրնէցի, Յունաստանէն մեկնած: Հայկազ Մարկոսեան, 23 տ., Ատափազարցի, Յունաստանէն մեկնած: Սիրանուշ Բարթիկեան, 27 տ., Ռոտոսթոցի, Յունաստանէն մեկնած:

ԽՄԲ.— Նախապէս փախած էին չորս խումբեր եւս:

ԵՐԿՈՒ ԹԱԳԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔԸ

— oo —

Եուկոսլավիոյ թագաւորին Սոֆիա այցելութեան առթիւ, որ վերջացաւ կիրակի օր, պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակուեցաւ երկու մայրաքաղաքներուն մէջ: Զեկոյցը կ'ըսէ թէ գոհացուցիչ ելք մը յանգեցան երկու վեհապետներու եւ անոնց նախարարներուն խօսակցութիւնները՝ քաղաքական եւ տնտեսական հարցերու եւ գործակցութեան մասին: Դիւրացնելու համար տնտեսական յարաբերութիւնները, մտերս նոր գիծեր պիտի բացուին սերպեւպուլկար սահմանին վրայ, մէկը՝ Ցարիպրոտ – Տրակոմանի հիւսիսակողմէն, երկու հատ ալ՝ հարաւէն: Յետոյ, անցագիրներու ձեւակերպութիւնները, որոնք զգալապէս կրճատուած էին վերջերս, աւելի պարզ ձեւի մը պիտի վերածուին, դիւրացնելու համար յարաբերութիւնները Պուլկարներու եւ Եուկոսլավներու: Եւ վերջապէս, միջոցներ ձեռք պիտի առնուին զարգացնելու համար երկու երկիրներու մշակոյթի յարաբերութիւնները:

Քանի տարիէ ի վեր, առաջին անգամ է որ այսքան ջերմ յարաբերութիւններ կը մշակուին երկու երկիրներուն միջեւ:

⁂ Թէվֆիք Րիւշտի պէյ հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրաւ այս մերձեցման առթիւ, Սոֆիայէն անցած ատեն.— Երկու թագաւորներուն տեսակցութիւնը յաղթանակ մըն է պալքաններու ժողովուրդներու խաղաղութեան, իմաստութեան եւ եղբայրութեան համար»: Թուրքիոյ արտաքին գործավարը գոհունակութիւն յայտնեց որ պուլկարական կառավարութիւնը լուծած է Մակեդոնական կազմակերպութիւնը եւ կ'ուզէ խաղաղութեամբ ապրիլ իր դրացիներուն հետ: Խօսելով Իվան Միխայլովի փախուստին վրայ, Թէվֆիք Րիւշտի բացատրեց թէ միջազգային ասպնջականութեան օրէնքները կը պարտադրեն ապաստան տալ փախստականին, առանց վնասելու թուրքեւպուլկար յարաբերութեանց, ինչպէս որ ապաստան տուին Պ. Թրոցքիին, թէեւ Թուրքիա զինակիցն է Խ. Միութեան: «Եւ սակայն, թուրք կառավարութիւնը որ եւ է պարագայի մէջ թոյլ չպիտի տայ որ Պ. Միխայլով խռովարար գործունէութեան նուիրուի»:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ »Ը

»»» ·«««

Բարոյականէն զատ, նիւթապէս ալ ուշագրաւ էր «Դաշնակցութեան Օր»ուան տօնակատարութիւնը Փարիզի մէջ, կիրակի գիշեր:

Մուտքը վճարովի էր բոլորին համար:

Զարդանիշը կը սպառէր... սանդուղին գլուխէն:

Հրապարակ հանուած էր Կեդր. Կոմիտէին բացառիկ հրատարակութիւնը, « Դաշնակցութեան Օր »ը:

Ցրուիչ մը «Յառաջ»ի կիրակի օրուան թիւը կը ցուցնէր... ուշ մնացողներուն:

Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի անդամուհիները զարդանիշ կը բաժնէին սրահին մէջ:

Ընկեր մը Հայաստանի քարտէս կը ծախէր դադարի պահուն:

Անշուշտ օրուան գլխաւոր նորութիւնն էր « Դաշնակցութեան Օր »ը: Մեծկակ — « Դրօշակ »էն ալ մեծ — հատոր մը, 32 էջ, 29 յօդուածով եւ 30 պատկերով, ամբողջը տպուած փայլուն թուղթի վրայ:

Զրոյց մը՝ խմբագրութեան անդամներէն մէկուն հետ:

— Ի՞նչպէս գլուխ հանեցիք այս ձեռնարկը:

— Ճիշդ մէկ շաբաթէն: Կեդր. Կոմիտէն նախապէս նամակներ ուղղած էր շարք մը ընկերներու — կարծեմ 40 – 50 — եւ յօդուածները սկսան տեղալ: Որոշած էինք հրատարակել միայն 24 էջ, ստիպուեցանք բարձրացնել 32ի: Անցեալ կիրակի սկսան շարել, այսօր, կիրակի, վերջացաւ: Այս 32 էջն ալ չբաւեց. հարկ եղաւ «ջարդել» շարք մը գրութիւններ, եւ դուրս ձգել ուրիշներ:

— Բայց, չը՞ պիտի վշտանան գրողները:

— Մեր մէջ ատանկ սովորութիւններ չկան: Ամէնէն ծանօթ ընկերէն մինչեւ վերջին համեստ գրողը իր պարտականութիւնը կատարած է, պատասխանելով Կեդր. Կոմիտէի հրաւէրին: Դժբախտաբար ուշ սկսանք, այլապէս կարելի էր 40 էջի վերածել:

— Կը յուսա՞ք դիւրաւ սպառել:

— Տարակո՞յս կայ: Տպած ենք 2000 օրինակ: Այս հանդէսին մէջ միայն մէկ ընկեր արդէն ծախած էր 200: Տակաւին տօնակատարութիւններ պիտի ըլլան արուարձաններու եւ գաւառի մէջ: Առ նուազն հինգ հարիւր Փարիզ, հինգ հարիւր Մարսէյլ, ի՞նչ կը մնայ անդին, եթէ հաշուենք միւս քաղաքներն ալ...

— Ի՞նչ է եղած այդ հրատարակութեան գլխաւոր նպատակը:

— Օրուան տօնին առթիւ, ներկայացնել Դաշնակցութեան զանազան երեսները: Տարէցները վերլուծումներ կատարած կամ յուշեր պատմած են, երիտասարդները՝ իրենց իղձերը բանաձեւած, միջանկեալ՝ բազմաձայն արտայայտութիւններ, համաձայն խառնուածքի եւ կարողութեան:

Հատորը թղթատելէ յետոյ, համոզուեցայ թէ ինչու ամէն յոգնութիւն մոռցած էր խմբագրութիւնը:

Խօսակիցս աւելցուց.

— Ինչ որ չկրցանք հրատարակել, կը յանձնենք « Յառաջ »ին: Չէ՞ որ «Դաշնակցութեան Օր» է ամբողջ հոկտեմբերը: Այս կերպով ականաւոր գրականքն ալ կը դարմանուի...

ՎԱՀԷ

Գերմանիա Ժընե՞ւ պիտի վերադառնայ

«Պերլինէր Թակպլաթ» շատ կարեւոր յօդուած մը հրատարակեց սեպտ. 30ին, շեշտելով Ազգերու Դաշնակցութեան կարեւորութիւնը, մանաւանդ Խ. Միութեան անդամակցութենէն յետոյ: Յօդուածագիրը կը բացատրէ թէ Գերմանիան չի կրնար նըկատի չառնել Ազգերու Դաշնակցութեան դերը՝ իր իսկ իրաւունքներուն պաշտպանութեան համար:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ այս հրատարակութիւնը բարենշան է եւ թէ Գերմանիա միջոցներ կը խորհի Ժընեւ վերադառնալու համար:

Ռումբ մը պայթեցաւ նախկին ռուս ռազմիկներու կեդրոնին մէջ

Կիրակի իրիկուն ցժոխային մեքենայ մը պայթեցաւ Շան դ'Էլիզէի կողմը, Քոլիզէ փողոցին մէջ (թիւ 29), ուր կը գտնուի նախկին ռուս ռազմիկներու ընկերակցութեանց ընդհ. դաշնակցութեան կեդրոնը: Ժամը 8.30ին, ընկերակցութեան պաշտօնեաներէն Ամոլով, որ պառկած էր գրասենեակներէն մէկուն մէջ, արթնցաւ ուժգին ցնցումէ մը: Անմիջապէս հագուելով, տեսաւ որ տեղէն ելած եւ տախտակամածին վրայ նետուած է առաջին յարկի մուտքի դուռը, զոր կղպած էր: Տակաւին կը վառէին լրագրի կտորներ, որոնք ապահովաբար ռումբին վրայ փաթթուած էին, եւ թանձր մուխ մը կը բարձրանար սանդուղին մէջ: Պ. Ռամոլով անմիջապէս հեռախօսին գլուխը անցաւ եւ օգնութիւն խնդրեց ոստիկանութենէն: Դէպքը հաղորդեց նաեւ Զօր. Միլլէրի, որ նախագահն է ընկերակցութեան, ինչպէս եւ ծովակալ Քէտրովի (դեր – նախագահ): Քիչ յետոյ հասան ոստիկանական եւ դատական պաշտօնեաները եւ քննութեան ձեռնարկեցին: Պայթումի պահուն մարդ չկար առաջին յարկին վրայ, այնպէս որ մարդկային զոհ չէ եղած: Նիւթական վնասներն ալ աննշան են: Մուտքի դուռը խորտակուած է եւ պատ մը թեթեւօրէն վնասուած: Ռումբը քընունելով, հաստատուեցաւ թէ պահածոյի երկու – երեք տուփեր լեցուած էին վառօդով եւ իրարու կապուած տատասնով մը: Յետոյ ռումբը լրագիրներու մէջ փաթթուած եւ երկաթեայ թելերով կապուած էր սանդուղի բազրիքին:

Յետոյ դաւադիրները պատրոյգը լարելով եւ բակին լոյսը մարելով, անհետացեր են: Ո՞րո՞նք են դաւադիրները: Թերթերու տեղեկութեանց համաձայն, ծովակալ Քէտրով պատմեր է թէ երկար ատենէ ի վեր, Զօր. Քութէփովի անհետացումէն առաջ թէ վերջը, սպառնալիքներ կը ստանան զանազան շրջանակներէ: Իսկ այս անգամ գետնայարկի սանդուղին առաջին յարկին վրայ գտնուեցան երկու նամակներ: Երկուքն ալ ռուսերէն են, մեքենագիր, եւ մէկը միւսին պատճէնը: Ահա բովանդակութիւնը.—

« Այս անգամ պարզապէս ազդարարութիւն է որ կ'ընենք. մենք չուզեցինք արիւն թափել: Յաջորդ անգամ աւելի ծանր պիտի ըլլայ, որովհետեւ ամէն բան օդը կը հանենք »:

Ստորագրութիւնը՝ «միացեալ ճակատի կամաւորները »:

Ոստիկանութիւնը քննութեան ձեռնարկած է, դաւադիրները երեւան հանելու համար:

«ԻՒՄԱՆԻԹԷ»ի պատասխանատու տնօրէն Պ. Մորիս Քլէռու հրաժարական տուաւ, ուժգնօրէն բողոքելով Պ. Մարսէլ Քաշէնի դէմ թէ «գռեհիկ սուտեր» կը հրատարակէ: Տնօրէնը մինչեւ հիմա դատապարտուած է 14 տարի բանտարկութեան եւ 21,000 ֆրանք տուգանքի:

(Լուրերու շարունակութիւնը կ'արդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿԻՆԸ ԱՐԴԻ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ, — 7.— ԹՈՒՐՔԻԱ

»»»· ·«««

Ցօղուածը ստորագրած է Պ. Վալէրի:

Դարերու իրենց անփոփոխ վիճակէն յետոյ, ԺԹ. դարու վերջաւորութեան, Թրքուհիները կը սկսին շարժում ցոյց տալ, եւ երկչոտօրէն կը յայտնեն իրենց փափաքները: Կ'ուզեն որ փոփոխութիւններ մտցուին իրենց կենցաղի, դաստիարակութեան մէջ, դուրս ելլեն հարէմէն եւ գործօն ու հաճելի կեանքի մը մասնակից ըլլան: Այն բաղձանքները կը յայտնեն, արեւմտեան քաղաքակրթութեան հետ շփում ունեցող բարձր դասու կիները, որ կը յուսան մասամբ գոհացում ստանալ, երբ կը յայտարարուի 1908ի Սահմանադրութիւնը, բայց, երկրի խառնակ վիճակը, Տրիպոլոյ, Պալքանեան եւ մեծ պատերազմները — պատճառ կ'ըլլան, որ երկրորդական գծի վրայ ձգուի այս հարցը:

Լօզանի դաշնագրով կատարելապէս ազատագրուած Թուրքիան իր առաջին պարտականութիւններէն մին կը նկատէ կիներու ազատագրումը, վստահ ըլլալով որ անոնք կրնան մեծ դեր մը խաղալ նոր գաղափարներու յաջողութեան եւ ձախողման մէջ: Կը հաստատուին շարք մը օրէնքներ, որոնցմէ ոմանք ժողովրդական զանգուածին պարտադրելու համար՝ բռնութեան իսկ կը դիմեն:

Թրքուհիի ինքնագիտակցութիւնը գլխաւորաբար կը խթանուի, երբ իրեն կուտան՝ այր մարդու հաւասար քաղաքական իրաւունքներ թաղապետական ընտրութեանց առեն: Ընտրելէ զատ, կրնայ եւ ընտրուիլ: Այդ մարմիններէն ներս մտնող կիները այրերու չափ օգտակար կ'ըլլան եւ իրենց ազդեցութիւնը կը բանեցնեն, շատ մը հարցեր ի նպաստ կնոջ լուծելու համար:

Նախապէս՝ միայն քաղաքներու բնակիչներու տրուած այս իրաւունքը 1933ի հոկտեմբերին քուէարկուած օրէնքով մը կը տրուի նաեւ գիւղացի կիներուն: Նոյն նիստին մէջ Խալք կուսակցութեան քարտուղարը հետեւեալ յայտարարութիւնը կ'ընէ.

— «Թրքական քաղաքային օրինագիրքը կնոջ կուտայ ընտանեկան, վարչական եւ ընկերային հաւասարութիւն, բայց այդքանով չի վերջանար տակաւին. յարմար վայրկեանին՝ կիներուն պիտի տանք նաեւ երեսփոխանական ընտրութեանց մասնակցելու եւ ընտրուելու իրաւունք»:

Արմատական փոփոխութիւն մը կարելի է նկատել նաեւ քաղաքային օրինագիրքի մը որդեգրումը, որովհետեւ, մինչեւ այդ օրը, ամուսնութեան, ընտանեկան եւ երբեմն նոյն իսկ դատական խնդիրները կը լուծուէին կրօնական օրինագրքի՝ Շէրիաթի սկզբունքներուն համաձայն: Տրամագծօրէն կը փոխուին այդ օրէնքները, երբ քէմալականութիւնը կ'իրացնէ, եւրոպական երկիրներու յատուկ նոր օրինագիրքը, որուն յօդուածներէն մին կ'արգիլէ բազմակնութիւնը:

Ութ տարիէ ի վեր գործադրուող այս օրէնքը, եթէ չէ կրցած վերջնականապէս անհետացնել դարերու սովորութիւնը, դարձեալ շօշափելի արդիւնքներ տուած է: Անշուշտ, մէկ օրէն միւսը չի վերնար մահմետական — նութեան չափ հին այս սովորութիւնը, բայց, նոր գաղափարներով սնած սերունդները հետզհետէ կ'ազատուին անկէ:

Օրէնքին հակառակ գաղտնի կենակցութիւնները եթէ բռնուին, տուգանքի կ'ենթարկուին: Կը պատժուին նաեւ անոնք՝ որ գաղտնի յարաբերութիւններէ զաւակներ կ'ունենան, եւ չեն արձանագրեր պետութեան տոմարներուն մէջ: Այս օրէնքի հրատարակութեան վրայ, հարիւր հազարաւոր ապօրինի զաւակներ իբրեւ օրինական կ'արձանագրուին, յետագային, ժառանգական խնդիրներու առեն բարդութիւններ չյարուցանելու համար: (ԽՄԲ.— Մինչեւ երկու միլիոն կը հաշուէին այդ «ապօրինի»ները):

Թուրքիոյ նոր օրինագիրքը, սանձ կը դնէ նաեւ ամուսնալուծման: Ընթերցող հայրենակիցներէն շատերը կը յիշեն, որ Թուրքիոյ մէջ, մահմետական ամուսին մը կրնար ուզած ատեն՝ իր կինը դուրս տալով ճամբել, դարձեալ բստ Շէրիաթի, ասիկա կը կոչուէր ապահարզան (պոշամաք): Եթէ չեմ սխալիր, պզտիկ «մնասուց հաստուցում» մը կ'ընէին եւ... կը վերջանար ամէն բան: Այժմ օրինապէս արգիլուած է այդ: Առաջ, միայն այրն էր որ կրնար զատուիլ,— իգական սեռին արգիլուած էր այդ բանը— հիմա՝ կին մը եւս կրնայ ամուսնալուծում պահանջել, արդարանալի պատճառաբանութիւններով: Ամուսնալուծումներուն չափ մը դնելու համար, ուրիշ կարգ մը երկիրներու նման դժուարացուցած են ձեւակերպութիւնները, եւ շատերը նկատի առնելով այս պարագան, եւ կը կենան իրենց մտադրութենէն: Պահ մը զգալապէս կը նուազին ամուսնալուծումները, բայց, ժամանակ մը վերջ՝ դարձեալ կը շատնան, այս անգամ տնտեսական պատճառներով: Շատերը կը նախընտրեն զատ — զատ ապրիլ, աշխատելով՝ զաւակներով ծանրաբեռնուելիք ընտանիքի մը հետանկարէն:

Թրքուհիին տրուած իրաւունքներէն մին է նաեւ՝ աշխատանքի ազատութիւնը: Ճարտարարուեստէն մինչեւ պաշտօնատուները, բոլոր դռները լայնօրէն կը բացուին իր առջեւ, եւ ինչպէս կը կարդանք թերթերուն մէջ, շատերը օգտուած են արդէն այդ իրաւունքէն, որ, իրեն հետ կը բերէ նաեւ՝ կարգ մը առաւելութիւններ ամուսնացած կիներուն համար: Օրինակ, ծննդաբերութենէն քանի մը ամիս առաջ եւ վերջ հանգստանալու իրաւունք, եւն. որոնք՝ որքան ալ մեծ բան մը չըլլան, դարձեալ յառաջդիմութիւն մըն են անցեալի վրայ: Կառավարութիւնը ներկայիս կ'ուսումնասիրէ աշխատանքի նոր օրէնքները, որոնց գործադրութեամբ մեծապէս պիտի պաշտպանուի երկսեռ աշխատաւորութիւնը, ու մասնաւորաբար՝ կիները:

Մայրութեան թէ ժողովուրդի աճման մասին որոշ ձեռնարկներ կատարուած չեն դեռ: Կան մանր — մունր օրէնքներ, բայց, անգամ մը որ կին երեսփոխաններ բազմին խորհրդարանին մէջ, հաւանական է, աւելի ուշադրութիւն պիտի դարձուի այս հարցերուն:

Ճարտարարուեստի եւ պետական պաշտօններէն զատ, մեծ թուով Թրքուհիներ կը մտնեն ազատ ասպարէզներէն ներս: Ուսուցչական ճիւղին մէջ իրենց գծուած սահմանները կ'ընդլայնուին, եւ այսօր, մեծ է թիւը այն Թրքուհիներուն, որոնք՝ բարձրագոյն ուսուցման մէջ տեղ գրաւած են, նոյնիսկ մէկ քանի հոգի, Պոլսոյ համալսարանական ամպիոնները կը գրաւեն: Դարձեալ, շնորհիւ Մ. Քէմալի թոյլտուութեան, այսօր կան փաստաբան, դատաւոր, բժիշկ, քիմիագէտ, լրագրող, ճարտարապետ, եւն. Թրքուհիներ: Լեցուած են նաեւ գեղարուեստական ճիւղերը, նկարչութիւն, թատրոն, երաժշտութիւն: Ըստ յօղուածագրին, երբ թէ մասնաւոր հակում մը ցոյց կուտան գիտութեան: Անցեալ տարի, Պոլսոյ համալսարանի բնագիտութեան ճիւղին կը հետեւին 320 աղջիկներ, իսկ քիմիագիտութեան՝ 75: Թէ ուսանողութեան եւ թէ պաշտօններու մէջ, շատերը՝ իրենց յամառ եւ այրերէն աւելի ուշադիր աշխատանքով կը հասնին նախանձելի դիրքերու:

Ինչպէս կը տեսնուի, միւս երկիրներու մէջ եղածին պէս փէմինիստ շարժում չկայ Թուրքիոյ մէջ: Նախաձեռնութիւնը աւելի այրերուն եւ կառավարութեան կը պատկանի: Թէ ինչո՞ւ. գիտենք պատճառները: Թրքուհիներու մեծ զանգուածը դեռ կը մնայ անուս եւ նախապաշարեալ: Քանի մը տարի առաջ, օտար կանացի կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները երբ Թուրքիա կ'այցելեն, կը հրաւիրեն վարիչ Թուրք կիները, որ գան իրենց երկիրները եւ ուսումնասիրեն ծրագիրները, միեւնոյն ատեն մասնակցելով միջազգային աշխատանքներուն: Թրքուհիները կը պատասխանեն.— «Մենք կ'ուզենք, նախ եւ առաջ, մեր կիներու մտաւոր մակարդակը բարձրացնել. մեր չահը այդ կը պահանջէ: Երբ Անատոլուի մեր քոյրերը հասնին մտաւորական այն աստիճանին՝ որ մենք կ'ուզենք, այն ատեն միայն կրնանք աւելի ընդարձակ ծրագիր ունենալ, եւ մասնակցիլ միջազգային հարցերու»:

Այս նպատակով, Թուրքիկ խումբեր կը շրջին երկրի բոլոր անկիւնները, բացատրելու համար իրենց սեռակիցներուն, ուսման... մաքրութեան եւ զաւակներու խնամքին նոր ձեւերու անհրաժեշտութիւնը: Դժուար աշխատանք մը, որ պիտի արդիւնաւորուի անկասկած, քանի որ մտադրած են ամէն տարի այցելութիւն — ներ կատարել:

Այսպէս, Թուրք ընկերային կեանքին մէջ անշուք տեղ մը գրաւող «Հարէմ էֆէնտի»ները քանդ — քանդ կը թօթափին դարերու թմրութիւնը: Նախապէս, հարէմական զաւեշտ էին իրենց միակ աշխատանքը, այսօր, մարդկային գործունէութեան բոլոր ճիւղերը կը գրաւեն, սկսեալ համբակին աշխատանքներէն: Անխախութեան պատերազմի ժամանակ, Քէմալը կը գոչէ Թրքուհիներուն հայրենասիրութիւնը բացատրելով, Խալիտէ, Շաքիրմէ, Այչէ «չաւուշ»ներ սահքելով, վար՝ պիտի պատրաստէ քաղաքացի Թրքուհիներ: Կ'ընդունիմ, որ շատ բաներ կայկօրէն կ'ընդօրինակեն եւ կը չափազանցեն — ինչպէս ժողովուրդը չաճցնելու համար բազմայրութեան գաղափարը (կին մը քանի մը ամուսիններ ունենայ) — բայց՝ վաղը կը վարժուին, եւ մի զարմանաք, սիրելի տիկիններ եւ օրիորդներ, եթէ տասը — քսան տարի վերջ, «չէպչէպճի»ներու աղջիկները շատ մը բաներու մէջ ձեզի դաս տալու ելլեն:

Ցօղուածաշարքի վերջաւորութեան, դեռ պիտի խօսիմ այս մասին:

Հ. ԱԿՈՆԱՅԵԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՕՐՈՒԱՆ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերջերս Անգլիոյ մէջ հնարած են շարժամեքենայ մը, որուն միջոցաւ ծովի ջուրը կը թորուի, եւ ելեկտրական հոսանքի մը շնորհիւ կը տարրալուծուին ջուրը կազմող երկու գլխաւոր տարրերը՝ թթուածինը եւ ջրածինը:

Այդ երկու կազային մարմինները խառնելով՝ կը ներմուծեն մեքենային մէջ եւ մոմով կը վառեն, այսպէս ձեռք բերելով բարձր բարեխառնութիւն ունեցող շոգի մը, որ կը ճնշէ մխոցներու վրայ: Ծովի ջուրը այդ ձեւով կ'առնուի, կը թորուի եւ իր հարկին կը պահուի բիդոններու մէջ. ասով կարելի կ'ըլլայ շատ քիչ ջուրով եւ անսահման ժամանակով մեքենան շարժման մէջ դնել:

Այս գիւտին առաւելութիւնը կը կայանայ սա կէտին մէջ որ ձեռք բերուած կազը 2300 քիլոկրամ ծանրութեամբ կը ճնշէ 2,5 սանթիմեթր քառակուսի չնչին տարածութեան վրայ: Անկէ զատ, ջրածինով բանող այդ շարժամեքենան չի տաքնար, աղմուկ չի հաներ եւ բնաւ ցնցում չունի:

Եթէ այս գիւտը պէտք եղած գործնական արդիւնքը տայ, կարելի պիտի ըլլայ շոգենաւերը ծովի ջուրով բանեցնել, փոխանակ հանքածուխի կամ մազութի: Կը յուսացուի որ ընծովենաւերն ալ այդ մեքենային շնորհիւ պիտի կարենան ամիսներով մնալ ջուրին տակ, եւ ի հարկին չնչելու համար անհրաժեշտ թթուածինը պատրաստել:

* Ֆրանսացի գիտնական Մ. Տիւռօ հնարած է «Անոտմէքանիկ» կոչուած մեքենական նորգործիք մը, որով կարելի պիտի ըլլայ փոխադրական միջոցները գործածել առանց վարիչ մեքենավարի:

Ինքնաշարժ կառքին մէջ հաստատուած է մեքենայ մը, որուն մէջ կը գտնուի ճախարակի ձեւով փաթթուած թուղթի գլան մը: Մեքենան շարժման մէջ մտնելով, կը դարձնէ գլանը և թուղթի վրայ գտնուած ծակոտիները կը վարեն ինքնաշարժին ուղղութիւնը ու ելեկտրական կապ — մասնաւորումը: Միայն թէ որպէսզի մեքենական այս գիւտը կարենայ իր նըպատակին ծառայել, պէտք է որ նախապէս չափուած ըլլայ ինքնաշարժին կարելիք հեռաւորութիւնը, ճշդուի թէ ան քանի վայրկեան պիտի մնայ իր նպատակակէտ որոշուած տեղին մէջ, եւ այդ պայմաններուն համաձայն ծակծկուած ըլլայ գլաններուն վրայ փաթթուած թուղթը: Անկէ զատ, ինքնաշարժը իր գնացքին մէջ պէտք չէ արգելքներու հանդիպի, ուրոնք կրնան զայն իր ճամբէն շեղեցնել: Ասոր համար պէտք պիտի ըլլայ ինքնաշարժներուն երթեւեկի հաստատել երկաթուղիի ճամբաներու վրայ:

* Փրոֆ. Փիքառ անդրմթնոլորտին մէջ կատարած վերելքի ատեն, 16000 մեթր բարձրութեան վրայ երկինքը բոլորովին սեւ տեսած է:

Երկրիս մակերեսին վրայ մենք երկինքը կապոյտ կը տեսնենք, որովհետեւ օդին մէջ առկախ մնացած հիւլէական մարմինները իրարու կը փոխանցեն ամէն ուղղութիւններէ եկած լոյսերը, ըլլայ ցոլացումով, ըլլայ բեկբեկումներով: Միւս կողմէ, լոյսը ինքնին տեսանելի չէ, այլ կը տեսնուի միայն այն առարկաներով, որոնց վրայ կը զարնէ: Երկինքը, հակառակ բոլորովին լոյսին մէջ գտնուած ըլլալուն, սեւ կ'երեւայ, որովհետեւ անոր մէջ առարկայ չկայ: Հեռադիտակով ալ երկինքը մեզի սեւ կը ցուցնէ:

* Համալսէրի բնական գիտութեանց համաժողովին մէջ, Լայփցիկէն Փրոֆ. Լ. Վայքման կարգ մը յայտարարութիւններ բրած է օդի վերնագոյն անդրմթնոլորտի ազդեցութեան մասին:

Անդրմթնոլորտի մէջ գոյութիւն ունեցող տաք ու պաղ հոսանքներուն ուսումնասիրութիւնը պիտի թոյլատրէ կանխատեսել եղանակներու չորութեան կամ խոնաւութեան շրջանները: Կիկլոններու եւ հակակիկլոններու շրջաններուն մէջ կարելի եղած է որոշ կանոնաւորութիւն մը հաստատել: Այդ գնութիւնները կարեւոր նոր ազդակ մը պիտի ծառայեն օդի գուշակութիւններուն համար:

Արդարեւ, վերոյիշեալ իրողութեանց վրայ հիմնուելով է որ կարելի եղած էր գարնան սկիզբը գուշակել այս ամառուան եղանակին երկարատեւ գեղեցկութիւնը:

Ձեռք բերուած արդիւնք մեծ օգտակարութիւն պիտի ունենայ օդային ճամբորդութեանց համար:

* Նիւ — Եորք բնակող գիտնական մը գտած է 50 միլիոն վօլթի ուժով ելեկտրական ճառագայթներ, որոնք կրնան ոչնչացնել 400 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ գտնուած հազարաւոր սաւառնակներ եւ մէկ անգամէն բնաջինջ ընել միլիոնաւոր մարդիկ:

Անհնարին ուժով բռնաւորուած այդ ճառագայթները պատերազմի ատեն պաշտպանողական դիրքերու համար միայն կարելի պիտի ըլլայ գործածել, որովհետեւ անոնց արտադրութեան համար անհրաժեշտ է ունենալ մնայուն ու զօրաւոր ելեկտրական կայան մը:

* Անգլիացիները յաջողած են շինել ելեկտրական խոշոր հայելի մը, որուն արձակած լոյսը ամէնազօրաւոր կերպով կը թափանցէ ամպերու մէջէն, առանց կորսնցնելու սաստկութիւնը:

Այդ ելեկտրական հայելիին միջոցաւ կարելի պիտի ըլլայ պատերազմի ատեն երեւան հանել թշնամի օդանաւերուն ներկայութիւնը: Անկէ զատ, խոշոր հեռադիտակներուն համար, ան օժանդակ լոյսի աղբիւր ծառայելով, հեռաւոր մարմինները աւելի յստակ ու որոշ պիտի ցուցնէ, որովհետեւ այդ եղանակով պիտի չփորսուին հեռադիտակի ներքնամասի մթութեան մէջ կազմուած հեռաւոր մարմիններուն պատկերները:

* Հոկտեմբեր ամսուն սկիզբը, 600 գիտնականներ ժողով պիտի գումարեն Լոնտոնի եւ Քէմպրիճի մէջ: Այդ համագումարին մէջ գիտական խիստ կարեւոր հարցեր քննութեան պիտի ենթարկուին:

Փրոֆ. Ժօլիօ պիտի տեղեկացնէ թէ յաջողած է գտնել «սէնթէթիկ ռատիօմ» կոչուած նոր արտադրութիւն մը, որ այդ հաղուագիւտ մետաղին բոլոր յատկութիւնները կը կրէ եւ կը վ... բայց եւ չափազանց աժան է:

Ջերմոց մը եւս պիտի ... արուեստական հանքային աղի ... մին, որ քանի անգամ աւելի ... է բնական արտադրութենէն, ... գործածուի բնակելի, երկաթ... պատի եւ ուրիշ մետաղներու ... նութիւններու պատրաստութեան մէջ, բազմապատկելով անոնց կարծրութիւնը:

Վերջապէս Փրոֆ. Միլլիքան բոլորովին նոր տեսութիւն մը պիտի ... մը տիեզերական ճառագայթներու ծագման մասին:

ՀՐԱՉԵԱՑ ՏԵՐՈՒ...

Ց. Գ.— Դիտական վերջին ... սխալ վերջին բառը պէտք է ըլլայ ... ՏԱՐՐ, եւ ոչ թէ դար (տե՛ս Յառաջ թիւ 2606):

Խորհրդային Ռուսիան կը վախնա՞յ պատերազմէ

Մոսկուան կը վախնա՞յ պատերազմէ: Ճափոնի հետ պատերազմի պարագային խորհրդային իշխանութիւնը կրնա՞յ վստահիլ բանակին: Ճափոնի հետ պատերազմ մը սկիզբէն իսկ քաղաքական պատերազմի պիտի չվերածուի՞, ու անսահման Ռուսիոյ զինեալ ազգերը իրենց զէնքերը փոխանակ Ճափոնի ուղղելու, Ռուսիոյ պիտի չդարձնե՞ն:

Ամէն մարդ այս հարցումները կ'ուզէ: Կարելի է ըսել որ մեծագոյն հանելուկը այս է՝ Ծայր. Արեւելքի մէջ հրդեհի մը ծագման հետ կապուած:

Լեհական հեռագրական գործակալութեան Մոսկուայի թղթակիցը՝ Պէրսոն — Օթմար կը փորձէ այդ հարցումներուն պատասխանել: Օթմար երեք տարիէ ի վեր կը գտնուի խորհ. Ռուսիա: Ռուսի մը նման ռուսերէն կը խօսի. մօտիկ յարաբերութիւններ հաստատած է ռուս մտաւորականութեան հետ, «Իզվէսթիա»ի եւ «Փրավտա»ի խմբագրատուներուն մէջ ինք զինքը կը զգայ իր թերթին՝ «Կաղէթա Փոլսքա»յի խմբագրատան մէջ եւ նուրբ դիտող մըն է: Խորհրդային Ռուսիայէն իր ուղարկած թղթակցութիւնները միշտ արտակարգ հետաքրքրութիւն առթեցած են: Լեհաստանի մէջ ան հրատարակեց մեծ գիրք մը՝ «Նոր Ռուսիան», որ մեծ յաջողութիւն ունեցաւ: Օթմար վերջերս, Մոսկուայի լեհ ներկայացուցիչին հետ, երկարօրէն շրջագայեցաւ Ռուսիոյ մէջ: Իր վերադարձին, յօդուածաշարքով մը տուաւ իր տպաւորութիւնները եւ Ճափոնի հետ հաւանական պատերազմի մը շուրջ իր նախադատումները:

Ան կ'ըսէ.— «Պատերազմի ելքին մասին վճռական նշանակութիւն ունի բանակին ու ժողովուրդին բարոյական տրամադրութիւնը: Ինչ կը վերաբերի քաղաքային բնակչութեան, կարելի չէ որ եւ է կասկած ունենալ թէ բանուորներն ու մտաւորականները իրենց պարտականութիւնը պիտի կատարեն խորհրդային հայրենիքին հանդէպ: Քաղաքային երիտասարդութիւնը, նոյն իսկ այն որ կ'եր... չէ «անկուսակցական խոր հրջանակ»էն, պիտի պատերազմի մեծ խանդավառութեամբ: Այսպէս կոչուած «ծեր մտաւորականութիւն»ը այսօր, պետական պաշտպանութեան խնդիրի գործունէութեանը միանում է նաեւ ...

ՋԵԿՈՒՑՈՒՄ Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

»»»· ·«««

ԽՄԲ.— Քանի մը շաբաթ առաջ արտատպած էինք Պ. Աղասի Խանջեանի զեկուցումը Հայաստանի խորհրդային գրողներու համագումարին մէջ:

Պատկերը լրացնելու համար, այժմ կ'արտատպենք այն զեկուցումը զոր Պ. Դրաստամատ Սիմոնեան կարդաց Մոսկուայի ընդհ. համագումարին մէջ, ազգային գրականութեան մասին:

Անշուշտ աւելի լաւ պիտի ըլլար եթէ թարգմանէինք, կամ գոնէ հայերէնի վերածէինք այն անճոռնի ոտաբանութիւնները որ կը գործածուին թուրքաբար: Բայց այս անգամ ալ կը շեղինք մեր սովորութենէն, որպէսզի «բարեկամները» անգամ մը եւս գաղափար կազմեն հայ լեզուի մշակման մասին, այն երկրին մէջ «որ կոչւում է Հայաստան»:

Ցաջորդաբար պիտի տանք նաեւ Ա. Բակունցի եւ Ե. Զարենցի բանախօսութիւնները:

Խորհրդային սոցիալիստական հանրապետութիւնների գրողների համագումարը մի նշանակելի ուղենիշ է դէպի միասնական, միջազգային սոցիալիստական կուլտուրան մեր կատարած ընդհանուր առաջընթացի ճանապարհին:

Մեր մեծ կուսակցութեան եւ բանուոր դասակարգի առաջնորդ ընկեր Ստալինը մեզ սովորեցնում է, որ այդ միասնական համամարդկային կուլտուրան ստեղծւում է ազգային կուլտուրաների՝ ձեւով ազգային եւ բովանդակութեամբ սոցիալիստական կուլտուրաների զարգացումով:

Ազգային կուլտուրայի կառուցումը Հոկտեմբերեան թափ ու ծաւալ է ստացել նաեւ խորհ. Հայաստանում, նրա գոյութեան 14 տարուայ ընթացքում:

Հայկական կուլտուրան պատկանում է Արեւելքի ամենահին կուլտուրաների թւին, պատմագրութիւնը հայկական առաջին գրական յիշատակարանները վերագրում է Ե. դարին, երբ կազմուեց հայկական այբուբենը: Սակայն բոլոր տուեալները կան ենթադրելու, որ Հայերի մօտ գիրը գոյութիւն է ունեցել նաեւ Ե. դարից առաջ՝ նրանց պատմութեան նախաքրիստոնէական շրջանում:

Մեծ հայ պատմագէտ, «բանաստեղծների հայր» Մովսէս Խորենացին, որին պատմագիտութիւնը վերագրում է մեր թուականութեան 8րդ դարին, իր «Հայոց Պատմութիւն» գրքում յաւերժացրել է մի քանի հատուածներ այն դիւցազներգութիւնների, առասպելների, աւանդութիւնների ու երգերի մասսայից, որոնք լսել է նա ժողովրդական երգիչների ու պատմիչների բերանից:

Ներկայումս փոլկլորիստները, Հայաստանի կուլտուրայի պատմութեան Ինստիտուտի ղեկավարութեամբ, հաւաքում ու գիտականօրէն մշակում են դարերի խորքից բխող ժողովրդական բազմահարուստ ստեղծագործութիւնը: Դրա հետ զուգընթաց, նրանք արժէքաւոր աշխատանք են կատարում խորհրդային հայկական փոլկլորը հաւաքելու ուղղութեամբ:

Վալերի Բրիւսովը, իր պատմական — գրական երկում, որը կրում է «Հայաստանի պոէզիան եւ նրա միասնութիւնը դարերի ընթացքում» վերնագիրը եւ զետեղուած է «Հայաստանի պոէզիան» ժողովածոյի մէջ, մատնանշում է «հայ երգի բառային արտայայտութեան նրբութիւնը»:

«Այդ պոէզիան,— ասում է Վ. Բրիւսովը,— ծագումն է ըստ արեւելեանի, իմաստուն է ըստ արեւմտեանի, գիտէ վիշտը՝ առանց յուսահատութեան, կիրքը՝ առանց մոլեգնութեան, հրճուանքը՝ որին խորթ է անզգուշութիւնը: Իսկ ձեւերի յատուկ նրբագեղութիւնը,— եզրակացնում է Բրիւսովը,— եւ մտայղացմանը ցուցարերուող մօտեցման առանձնայատկութիւնը թոյլ են տալիս հայ ժողովրդական պոէզիան անուանել գեղարուեստագէտ ժողովրդի երգեր»:

Հայ ժողովրդական ստեղծագործութեան մէջ առանձնապէս աչքի է ընկնում «Սասունցի Դաւիթը»: Սասունցի Դաւիթին վերաբերող այդ պոէմը հայկական էպոսի մարգարիտն է: Հայ աշխատաւոր ժողովուրդը Սասունցի Դաւիթին մէջ մարմնաւորել է իր լաւագոյն գծերն ու խէժալները: Այդ պոէմը մինչեւ այժմ էլ պատմում եւ երգում են ժողովրդական մասսաները: «Սասունցի Դաւիթ» պոէմն իր պատկերների իրական ճշմարտութեամբ, ձեւի նրբագեղութեամբ, երեւակայութեան հարստութեամբ, ժողովրդական իմաստութեան ու պարզութեան արտայայտութեամբ, հանդիսանում է համաշխարհային էպոսի լաւագոյն նմոյշներից մէկը: Նրա նրշանակութիւնը հայկական ժողովրդական պոէզիայի սահմաններից շատ հեռու է գնում: Մօտ ժամանակներս այդ պոէմն ամբողջութեամբ կը դառնայ ընթերցողների լայն մասսաների սեփականութիւն՝ ռուսերէն թարգմանութեամբ:

Հայաստանի պոէզայի պատմութեան մէջ աչքի ընկող տեղ է գրաւում ԺԳ.—ԺԶ. դարերի լիրիկան: Ցիշեալ դարերի պոէզիան ամէնից աւելի ինքնուրոյն բնոյթ է կրում: Այդ շրջանը բնորոշւում է աշխարհիկ սուբեկտիւ — ինտիմ լիրիկայի զարգացումով (Ֆրիկ, Գրիգոր Աղթամարցի, Նաղաշ, Նահապետ Քուչակ եւ ուրիշները):

Հայաստանը ԺԷ. ԺԸ. դարերում դառնում է Պարսկաստանի եւ Թուրքիայի երկարատեւ փոխադարձ պատերազմների թատերաբեմ:

Թէպէտ ԺԷ. դարում երկրում գրական կեանքը մարում է, սակայն ժողովրդական ստեղծագործութիւնը շարունակում է ապրել: Այդ ստեղծագործութեանը միանում է նաեւ աշուղների պոէզիան: Աշուղը ժողովրդական բանաստեղծ է, որ երաժշտական գործիքի նուագակցութեամբ երգում է իր կամ ուրիշների երգերը ժողովրդական ժողովներում, խնջոյքներում ու հարսանիքներում: Իր ընտեղծագործական ուժով չգերազանցուած հայ աշուղ է Սայաթ — Նովան, Հայաստանից Թիֆլիս վերաբնակուած մի արհեստաւորի որդի, որն ապրում էր ԺԸ. դարում: Նա գրել ու երգել է իր երգերը հայերէն, վրացերէն եւ թուրքերէն: Այդ մոռացուած աշուղին յայտնագործեց հայ հետազօտող Հախվերդեանը, որ 1852 թուականին Մոսկուայում հրատարակեց նրա բանաստեղծութիւնների առաջին ժողովածուն՝ նուիրուած սիրոյ թեմաներին:

(Շար.)

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԲՐՔԱԿԱՆ ԹՐԱԿԻԱՆ

»»» «««

Պուքրէշի մէջ ֆրանսերէն լեզուով լոյս տեսնող Լ'Էնտէփանտանս Ռումէն թերթը կը գրէ.—

«Հանրապետութեան հաստատումէն առջին, քէմալականներու ամբողջ ճիգը ուղղուած էր դէպի Անատոլու։ Արեւմտեան Թրակիան որ նախկին օսմ. կայսրութեան ամենագեղեցիկ նահանգներէն մին է, վերջին 25 տարուան ընթացքին պատերազմի դաշտ մըն էր։ Քաղաքները քանդուած էին թշնամիներէն, իսկ գիւղերը մոխրակոյտերու վերածուած էին։ 1922ին երբ Թուրքերը վերադարձուցին զայն ոչինչ ըրած են հոն, որովհետեւ Թրակիան դեռ եւս կը նկատուէր գօտի մը զոր պէտք չէ պաշտպանել։ Այս պատճառաւ, օտարականը որ ճեպընթացով կը ճամբորդէր, Էտիրնէի մօտ թրքական սահմանը անցնելէ վերջ իր շուրջը կը տեսնէր անապատ մը — քանի մը խեղճ ու կրակ գիւղակներ, փոքրիկ կայաններ, ծածկուած հեռուները, ու ամէն տեղ անծայր թշուառութիւն մը. բայց մասնաւորապէս այն օրէն առջին երբ Պուլկարիոյ մէջ ցանկութիւններ սկսան Թրակիոյ համար, որ ամբողջովին թրքական է, Թուրքերը լքեցին իրենց անփութութիւնը։ Էնկիւրիի կառավարութիւնը հասկցաւ իր սխալը ու որոշեց վերաշինել կորսնցուցած ժամանակը։ Անցան հազիւ վեց ամիսներ այն օրէն, առջին, երբ ստեղծուեցաւ մարզպանութիւն մը, որուն կեդրոնն է Էտիրնէն։ Թրակիոյ բոլոր կողմերը ծնունդ առաւ տենդագին գործունէութիւն մը։ Սկսան ճամբաներու եւ խճուղիներու ցանցի մը շինութիւնը 50 արդիական գիւղերու, որոնց մէջ պիտի պատսպարուին այն Թուրքերը որ պիտի գան Պուլկարիայէն եւ Եուկոսլավիայէն։ Գործարաններ պիտի կառուցուին Էտիրնէի, Ռոտոսթոյի եւ Քըրքքիլիսէի մէջ։ Ալփուլլուի մէջ արդէն իսկ շինուած է շաքարի գործարան մը, իսկ պահածոյի գործարան մը Կէլիպոլու։ Միւս կողմէ, Թուրք կառավարութիւնը կ'օգտագործէ Մուրատլըի (Ռոտոսթոյի երկաթուղիի կայարանը) եւ Մարմարայի մօտ գտնուող հանքերը, նման այն երկաթեայ խաւերուն որոնք կը գտնուին Սալինովայի (Տէմիր Գափու) վրայ, ուր սուլթան Մէհմէտ իր առաջին թնդանօթները ձուլեց՝ անոնցմով ռմբակոծելով Բիւզանդիոնը։ Թրքական Թրակիան ուրիշ հարստութիւններ եւս ունի։ Սթրանճա լեռներուն մէջ կը գտնուին եւրոպական Թուրքիոյ ամենալաւ անտառները։ Թուրք կառավարութիւնը կը պատրաստուի զանոնք օգտագործել արմատական ձեւով մը։ Ասկէ զատ, Թուրքիա ծրագրած է 200.000 Թուրք գաղթականներ հոն տեղաւորելու քաղաքականութիւնը. Թուրքեր որոնք խոյս կուտան Պալքաններէն թերակղզիէն։ Անգամ մը որ եւրոպական Թուրքիան բնակչութիւն ունենայ, Անատոլուի նման, ան եւս պիտի կարենայ երկրագործական եւ ճարտարարուեստական վայր մը ըլլալ։ Անգամ մը որ Թրակիան վերածնի, պիտի ակնկալուի նաեւ Պոլսոյ վերելքը, որուն ճակատագիրը կապուած Թրակիոյ ճակատագրին։ Այս է նոր Թուրքիոյ քաղաքականութիւնը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՔՐՏԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆ

Այս տարի, երբ յուլիս ամսուն Երեւանի մէջ գումարուեցաւ քրտագէտներու համաժողովը, մասնաւոր ուշադրութեամբ քննուեցաւ քիւրտ ժողովուրդին բանահիւսութեան վերաբերեալ խնդիրները։

Մշակոյթի Պատմութեան Մարմնին կից քրտագիտական հատուածը մին չեւ այս տարի հաւաքած է քրտական բանահիւսութեան վերաբերեալ բազմաթիւ նիւթեր, զորս ներկայիս կ'ուսումնասիրէ փրոֆ. Խաչատրեան՝ հրատարակութեան յանձնելու համար յետոյ։

Առաջին առթիւ հրատարակութեան պիտի յանձնուի Ռուստէմ Զալը, արեւելեան ժողովրդական բանահիւսութեան այդ մարգարիտին քրտական փոփոխակը։

«Ռուստէմ Զալը» բանասիրական մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ եւ Ֆերդուսիի «Շահնամէ»ին աղբիւրները ուսումնասիրելու համար կարեւոր նպաստ մը կը բերէ։ Քաղաքակրթութեան Պատմութեան Մարմնին քրտագիտական հատուածը ձեռք ձգած է նաեւ քրտագէտ ուսուցիչ Իսրայէլ Միրաքեանի հաւաքածոն, որ նոյնպէս կը պարունակէ արժէքաւոր կտորներ քրտ. բանահիւսութենէն։ Միրաքեան չափածոյ թարգմանութիւն մը կատարած է։ Այս ուսուցիչը միաժամանակ գրի առած է 19րդ դարու առաջին կիսուն Ալաշկերտի մէջ տեղի ունեցած անցուդարձերուն վերաբերեալ ժողովրդական զրոյցները։

Հրատարակութեան յանձնելու համար, ներկայիս փրոֆ. Խաչատրեան սկսած է ուսումնասիրել նաեւ այս նիւթերը։

Շուտով լոյս կ'ընծայուի քրտագիտական համաժողովին տեղեկագիրը հայերէն եւ ռուսերէն լեզուներով։

Մանր լուրեր

Աւարտեցաւ եւ շահագործման յանձնուեցաւ Ղարաքիլիսէի երկրորդ բաղնիքը, որ մէկ ժամուան մէջ կը սպասարկէ 35 հոգիի։ Մինչեւ տարեվերջ շահագործման կը յանձնուին Աղբաբայի, Ղամարլուի, Վեդիի, Բասարգեչարի, Թալինի, Սարդարապադի, Ախտայի, Դիլիջանի, Շամշադինի, Փաշալուի, Աբարանի, Մեղրիի, Կոտայքի, Իջեւանի, Սիսիանի, Մարտունիի, Գէօզալտարայի բաղնիքները։

Ութ շրջաններու բաղնիքի կաթսաները ղրկուած են արդէն իրենց տեղերը։

*** Այս տարի, աշնան, Ռուսիոյ եւ արտասահմանի միջեւ մշակութային կապ հաստատող ընկերութիւնը Ֆիլատելֆիայի մէջ (Ամերիկա) կը կազմակերպէ նկարչական ցուցահանդէս մը, որուն կը մասնակցին նաեւ Հայաստանի նկարիչները։ Պիտի ղրկուի 25—30 նկար։

*** Ներկայիս աշխատանք կը թափուի Սաղմոսավանք գիւղէն խմելու ջուր տանելու Աշտարակ եւ Վաղարշապատ։ Այս ջուրէն պիտի կրնան օգտուիլ նաեւ Աշտարակի եւ Վաղարշապատի գիւղերը։

*** Անդրկովկասեան մեքենաշարժ հեծելանիւի մրցումներուն ընթացքին, որոնք տեղի ունեցան վերջերս Թիֆլիզի մէջ, Հայաստան շահեցաւ առաջնութիւնը, Վրաստան երկրորդ հանդիսացաւ, իսկ Ատրբէջան՝ երրորդ։

*** Երեւանէն Մոսկուա մեկնեցաւ Հայաստանի ծանր աթլէթիզմի լաւագոյն վարպետ՝ կոփամարտիկ Անդրանիկ Պապեան, որ պիտի մասնակցի Մոսկուայի մրցումներուն։ Այդ մրցումներէն վերջ Պապեան պիտի մեկնի Նորվեկիա, մասնակցելու կոփամարտի մրցումներուն։

*** Դիլիջանի վիէննական աթոռի գործարանը փակուեցաւ, փոխադրուելու համար Իջեւան։ Այս փոխադրութիւնը կը կատարուի գործարանը մօտեցնելու համար անտառին։ Իջեւանի գործարանը այնպէս մը պիտի շինուի, որ կէս առ կէս համեմատութեամբ աւելի արտադրէ։ Տարուան վերջը պատրաստ կ'ըլլայ գործարանը, որ աթոռէն զատ, պիտի պատրաստէ փայտէ գործիքներ Երեւանի, Լէնինականի, Թիֆլիզի եւ Բագուի մանարաններուն համար։

*** Վաղարշապատի մէջ դպրոցական նախապատրաստութիւնները լաւ վերջացած էին այս տարի։ Շրջանին մէջ շինուած է 7 նոր դպրոց, որոնք ունին 15 դասարան։ Նորոգուած են 135 դասարաններ։

*** Ալլահվերդիի մէջ շահագործման յանձնուեցաւ հեռախօսի նոր կայան մը, որ ունի 100 թիւ։ Շուտով կ'ունենայ 200 թիւ։ Կայանին շինութեան համար ծախսուած է 70.000 րուբլի։ Հեռախօսի նոր սարքեր դրուած են Աշտարակի (50 թիւ), Աղբաբայի (30 թիւ), Աբարանի (30 թիւ) մէջ։ Լէնինականի հեռախօսային սարքը եւս պիտի փոխուի եւ պիտի ունենայ 1800 թիւ։

*** Հոկտեմբերին Երեւանի մէջ տեղի պիտի ունենայ Հայաստանի նկարիչներուն առաջին համագումարը։

*** Լէնինականի պետական թատրոնին եղանակը վերաբացուեցաւ հոկտեմբեր 1ին, Փամփուշ ու հաց, ներկայացումով։ Խաղացանկին մէջ առնուած է նաեւ Ջանանի Շահնամէն։ Հին խաղացանկէն պիտի կրկնուին հետեւեալ բեմադրութիւնները, — Ուրիշի երախան, Յատակում, Սէր ու խարդաւանանք, Մեծապատիւ մուրացկաններ, Դատաստանը։ Դերասանական խումբը լրացուած է առաւելապէս երիտասարդ ուժերով։

*** Ֆերդուսիի 1000ամեակի հանդիսաւորութիւններուն առթիւ, Երեւանի պետական թանգարանին մէջ պիտի բացուի ճոխ ցուցահանդէս մը, նուիրուած՝ Ֆերդուսիի եւ պարսկական մշակոյթին։ Պիտի ցուցադրուին Ֆերդուսիին աշխատութիւնները, անոր ժամանակակից դրամները եւ Ֆերդուսիի ստեղծագործութիւնն ու դարաշրջանը պատկերացնող առարկաներ։

Նոյն հանդիսութիւններուն առթիւ, Հայաստանի պետական հրատարակչական ընկերութիւնը հատուածներ պիտի հրատարակէ Ֆերդուսիի ստեղծագործութիւններէն, Շահնամէէն, շքեղ տպագրութեամբ, նկարազարդուած Մ. Սարեանի կողմէ։

Հանդիսութեանց կը մասնակցի պարսիկ բանաստեղծ Սայիտ Նաֆոսի։ Պիտի տրուին նաեւ դասախօսութիւններ։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

ՄԱՄՈՒԼ

Թուրքիոյ ներգաղթը

— օ —

«Ազատարէ՞ք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ Թուրքիոյ ներգաղթի ծրագրին առթիւ (14 սեպտ.).

— «Թուրք բնակչութիւնը, թիւով քիչ, գրեթէ աներեւութացած է երկրի ընդարձակ տարածութեան վրայ։ Կացութիւն մըն է այս, որ կրնայ աշխարհի խորհրդածել ու ախորժակը գրգռել եւ փորձութիւններու առիթ դառնալ։

Այս վտանգաւոր պարագան կ'ըմբռնէին թուրք վարիչները այն օրէն, երբ որոշեցին ոչնչացնել ոչ-թուրք տարրը երկրին լայնածաւալ տարածութեան վրայ։ Ասկէ ծագում առաւ ներգաղթի խնդրին այժմէականութիւնն ու կենսականութիւնը, լեցնելու համար դատարկ երկիրը, քաղաքական բարդութիւններ ու կնճիռներ ստեղծելէ առաջ։

Սկիզբները այդ ներգաղթը ուզեցին կատարել Թուրքերը, այլ-թուրքա եղանակով մը, պարտադրելով գաղթականներուն նիւթական եւ տեղաւորուելու մասնաւորապէս արեւելեան Անատոլուի նահանգները — Հայաստան, որ գրեթէ ամբողջապէս զուրկ է բնակչութենէ։ Բայց այդ պարտադրանքը արդիւնք չտուաւ։ Ուզեցին օգնութեան խայծով հրապուրել, դարձեալ ապարդիւն։

Ժողովուրդը չէր ուզեր տեղաւորուիլ Հայաստանի պարապ նահանգներուն մէջ երկու գլխաւոր պատճառներով.

1. Թուրք գաղթականութեան բնազդը իրեն կ'ըսէր թէ օտարի մը իրաւունքը եղող հողին վրայ է որ պիտի հաստատուի եւ օր մը դարձեալ պարտաւորուած պիտի ըլլայ գաղթելու։

2. Թրքական կեդրոններէ հեռու եւ երկաթուղային հաղորդակցութեան չգոյութեան պատճառով, դատապարտուած պիտի ըլլայ մոռացութեան տրուելու, երբ նոյն իսկ ապստամբ քրդութիւնը զինքը հանգիստ ձգէ տեղաւորուելու։

Ինչպէս կ'երեւի ներկայ ծրագրէն, թուրք կառավարութիւնը ներգաղթի համար ընդունած է աւելի գործնական ձեւեր։ Գաղթականութիւնը պիտի տեղաւորէ աստիճանաբար, հաղորդակցութեան զարգացման հետ զուգընթացաբար։ Ինչպէս նաեւ ռազմավարական նկատումներով։

Առայժմ գաղթականութիւնը կը տեղաւորուի Թրակիոյ մէջ, ուր միշտ վտանգ կայ օտար յարձակումներու, եւ դէպի արեւելք՝ մինչեւ Տիգրանակերտի նահանգը, ուր շուտով պիտի հասնի երկաթուղին եւս։

Ժամանակի մը համար հաւանաբար գաղթականութիւն չպիտի տեղաւորուի հայկական բարձրաւանդակին վրայ, մինչեւ որ ոչնչացուի քրտական վտանգը եւ հոն տարուին երկաթուղային գիծերը։ Բայց յայտնի է որ այդ ուղղութեամբ կը կատարուի յամառ աշխատանք։ Ասիկա քանի մը տարիներու յապաղում մըն է միայն, որմէ յետոյ աստիճանաբար պիտի լեցուին նաեւ հայկական դատարկըւած նահանգները։

Այս ներգաղթին հետ այժմ համեմատութեան դրէք հայկական ներգաղթի ձեռնարկը, ո՛չ միայն անծրագիր եւ անձնպատակ, այլ նաեւ խարխափող քայլ մը, որ իր ետեւ կը ծածկէ ներգաղթէն ու պետութեան զօրացումէն տարբեր եւ մեզի համար վնասակար դիտաւորութիւններ»։

Բ ոյերգի մրցանակ

— օ —

ՊՈՍԹԸՆ.— Երկու տարի առաջ Հ. Կ. Խաչի Կեդր. Վարչութիւնս քայլերգի մրցում մը բացաւ, որուն մասնակցողներուն թիւը շատ քիչ ըլլալուն պատճառով, ընտրութիւնը յետաձգեց անորոշ ժամանակով։

Այժմ որոշած ըլլալով փակել մրցումը, կ'ուզենք յայտարարել, որ մրցման ժամանակը պիտի լրանայ 1934 դեկտ. 31ին։

Անոնք որ այս ժամանակամիջոցին կը փափաքին մասնակցիլ մրցման, կրնան ղրկել իրենց ստանաւորները կեդր. վարչութեանս։

Մրցման պայմաններն են.—

1.— Հեղինակութիւնները պէտք է ըլլան 3–5 տունով չափածոյ գրուածքներ, որոնք խորհրդանշեն Հայ Կ. Խաչի հետապնդած նպատակները։

2.— Բոլոր ստանաւորները մեզի հասած պէտք է ըլլան մինչեւ դեկտ. 31։

3.— Մասնակցող իւրաքանչիւր անհատ իր գրուածքէն պէտք է ղրկէ երկու օրինակ. մէկը ստորագրուած, միւսը անստորագիր։

4.— Իւրաքանչիւր մասնակցող կրնայ մրցման դնել մէկէ աւելի ստանաւորներ։

5.— Առաջնութիւնը շահող ստանաւորին հեղինակը պիտի ստանայ 25 տոլար։

6.— Բոլոր գրուածքները պէտք է ղրկել կեդր. վարչութեանս հասցէին.

Armenian Relief Corps, P. O. Box, 14, B. B. Sta. Boston Mass.

Ստացուած ստանաւորները գնահատելու համար կազմած ենք յանձնախումբ մը, որուն տրամադրութեան տակ պիտի դրուին բոլոր անստորագիր օրինակները։

Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ.

ԾԻԾԱՂ

Ֆրանսայի էնտր նահանգի հողագործներէն մէկը, նեղ կացութեան մէջ ըլլալով, իրեն դիմող հարկահաւաքին կը գրէ.

— «Բարի եղէք կարդալու, Ս. Մատթէոսի աւետարանին ԺԸ. գլուխին՝ 26րդ տունը։ Շատ երախտապարտ պիտի ըլլամ, եթէ յաջորդ տունով պատասխանէք ինծի»։

Պաշտօնեան կը բանայ Աւետարանը, եւ կը կարդայ.

— «Տէր իմ, համբերեցէք եւ ամէնը պիտի վճարեմ»։

Յաջորդ տունը.— «Այն ատեն, Տէրը մեղքնալով, արձակեց զայն եւ պարտքն ալ յետաձգեց»։

Հարկահաւաքը կը պատասխանէ.

— «Կը ցաւիմ յայտարարելու, որ տուրքերու թեթեւացման ներկայ օրէնքները չեն նախատեսած Ս. Մատթէոսի Աւետարանին ԺԸ. գլուխին 26 եւ 27րդ տուներու ի նպաստ հարկատուներու գործադրութիւնը. այնպէս որ, խնդրեմ, որոշեալ ժամանակին տուրքերը բերէք, եթէ չէք ուզեր դատարան իյնալ»։

ՆՇՄԱՐՆԵՐ

Ասկէ 600 տարի առաջ շաքարը բոլորովին անծանօթ էր Եւրոպայէն։ Հին Յոյները, Հռովմայեցիները, Բիւզանդիոնի կայսրերը եւ նոյնիսկ միջին դարու ցեղապետները անուշեղէններ պատրաստելու համար միայն մեղր կը գործածէին.

ԵՐԲ ՀԱՅԱՑԻՆՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (10)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ-- (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

»»» «««

Այս բոլոր անցուդարձին տեղեակ էր Զօզան, որ ներսը սնտուկները կը դատարկէր։ Մօրս եւ Բերոյի լալուն ձայները լսելով, անմիջապէս դուրս ցատկեց եւ սկսաւ սպառնալ Ուսոյին։ «Դո՛ւրս», շուտով դուրս. իրա՛նք շունիս եղբօրս գերիներուն դըռը, երբ անիկա ներկայ չէ. հիմակ համար կը փրցնեմ մերիններուն, շուտ հեռացի՛ր»։

Ուսօն ականջները կտրուած շան նման դուրս ելաւ տունէն։

Ընթերցո՛ղ, պիտի զարմանաս թէ այդ օրերուն մէջ կարելի՞ է այդչափ համարձակ պատասխան տալ։ Բայց պէտք է գիտնալ որ երբ դանակը ոսկորին հասնի եւ մահը աչքերուդ առջեւ տեսնես, կը մոռնաս ամէն բան, եւ վախը գոյութիւն չունենար։ Եթէ պատերազմի մէջ եղած էք, եւ գիրքերուն վրայ սպասած, վախը լերան մը ծանրութեան չափ կը ճնշէ մարդու սրտին, մինչեւ որ փամփուշտ մը պայթի, անոր հետ ալ կը փարատի ամէն բան։ Նոյնն էր եւ իմ պարագան, երբ կը վիճէի Ուսոյի հետ։

Ուսօ հեռանալէն յետոյ, Զօզանէն խնդրեցի որ Ուսոյին ըրածներու մասին բան մը չխօսի Ֆարոյին, բայց ան մերժեց։ «Եղբայրս պէտք է որ հասկնայ, թերեւս ուրիշ միջոց մը կը խորհի ձեր մասին»։

×

Երեկոյեան խուզարկութենէն վերադարձան, իրենց հետ բերելով Նորշէնցի տղայ մը 18 տարեկան։ Տղան խոստացած էր 10 քիլէնոց ցորենի մը հոր ցուցնել, եթէ ողջ ձգեն։ Բոլորն ալ շալկած ծրարներ ունէին, որուն գոհերու գոյքերը։ Ֆարոյի քակած ծրարը Խրէ Խաչկոյ հագուստներն էին, քանի մը գնդակի ծակեր կային բաճկոնի կռնակի վրայ եւ արիւնոտ էր եւ դեռ թաց։ Արիւնոտ էին նոյնպէս տափատը, վարտիքն ու շապիկը, վերարկուն ոչ արիւնոտ էր եւ ոչ ալ գնդակի ծակեր ունէր։ Ամերիկայէն եկած էր Խաչիկ, յայտնի էր իր հագուստը։ Ուրիշ մը անոր կօշիկները առած էր, շատ կը ցաւէր որ կօշիկները իր ոտքերուն փոքր կուգային։ Բաճկոնի քովի գրպանը ինքնահոս գրիչ մը կար, Քիւրտերը չեն համարձակիր դպչիլ, վախնալով թէ ատրճանակ է։ Ֆարօն կանչեց եւ հրամայեց բանալ։ Բացի ցոյց տուի.— Ի՞նչ է այս։— Գրիչ է, կ'ըսեմ։ Կը քակեմ եւ գրիչի կը վերածեմ ու ցոյց կուտամ այս տխասուններուն, որ ջարդելէ ու կողոպտելէ զատ ոչ մէկ բանէ լուր ունէին։ «Հա՛, ես կը կարծէի որ ատրճանակ է։ Ասոր տէրը երկու հոգի մեռցուց ատրճանակով եւ մէկն ալ դէշ կերպով վիրաւորեց, վերջը սպաննուեցաւ»։

Զօզան պատմեց Ուսոյի ըրածը եւ Ֆարօ խնդալով ըսաւ.— Վրէժ լուծել կ'ուզէ, ես իբրեւ մարդ իր տունէն հանեցի այն անձը որմէ 30 ոսկի առած ըլլալով կը պահէր ու տարի սպաննեցի։ Եթէ Ուսօն տղամարդ էր, թող ինք ալ տանէր սպաննելու, ես անոր դասը վաղը կուտամ։ Իսկ դու Զօզան, բեռներ պատրաստէ, վաղը Նորշէնէն ցորեն պիտի բերենք։

Առտուն կանուխ երկու սայլ պատրաստեցին, 10 զինուածներ վրան նստան, Նորշէնի տղան առին, Ֆարօն գլխս ալ կանչեց եւ միասին ճամբայ ինկանք։ Ճամբան չարունակ շուրջս կը նայիմ, ամէն տեղ, ամէն փոս կային դիակներ։ Շատեր ուռած, ուրիշներ պայթած ու հալած էին եւ հողը սեւցած էր։

Նորշէնի տղան որու անունը դժբախտաբար մոռցած եմ, կը դողայ, դեղնած մնացեր է։ Կը հասկնամ որ կը վախնայ։ Կը հարցնեմ.— Ի՞նչ ունիս, ի՞նչու կը դողաս։

— Կը վախնամ որ ուրիշներ մեր հորը գտած ու ցորենը հանած տարած ըլլան, կ'ըսէ. ի՞նչ պիտի ըլլայ այն ատեն իմ վիճակս։

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ, պիտի ըլլայ այն, ինչ որ եղաւ մեր ամբողջ ցեղին։

Հասանք ցորենի հորին վրայ։ Կնքուած կը մնար։ Ցորենը տուողը առնողներէն աւելի ուրախ ու երջանիկ է։ Կը լեցնենք 10 բեռ։ Կը բառնանք սայլերուն եւ դուրս կ'ելլենք։ Նորշէն, Ալաշկերտի գաղթակայան է Քիւրտերով լեցուն, տակն ու վրայ կ'ընեն տուները, կը քանդեն, կը մաղեն հողը, եւ աւար կը փնտռեն։ Ոչ մէկ ընտիկ Նորշէնցի չտեսանք, ջարդուածներէն զատ։ Ջրաղացի մը առուի քարէ կամուրջը անցած ատեն, սայլերէն մէկին սռնակը կոտրեցաւ ու գունտը վար ինկաւ։ Քիւրտերը առանց ժամանակ կորսնցնելու, ողջ սայլը առին անցան, եւ գլխս իբրեւ պահապան կոտրած սայլին քով ձգեցին, ցորենը պահելու։ Աղաչեցի, պաղատեցայ թէ ինծի համար վտանգաւոր է։ Եթէ ուրիշներ գան, գլխս ալ պիտի մեռցնեն եւ ցորենն ալ պիտի տանին։ Ոչ ոք լսեց։ Միայն Ֆարօն ըսաւ.— Հեռացի՛ր սայլէն ու կանաչներու մէջ պահուէ, մինչեւ մեր վերադարձը, եթէ ուրիշներ եկան ցորենը տանելու, դիտցի՛ր թէ ո՞ր կողմը կը տանին, այսչափ։

Անոնց հեռանալէն յետոյ, ջուրի բացուած ակօսի մը միջով կը յառաջանամ։ Խիտ կանաչ խոտեր, տատասկ արձուխներ ծածկած են փոսը, քանի կ'երթամ փոսը կը խորանայ։ Անօգուտ է, եթէ բախտը չժպտի, ուր որ ալ ըլլամ կը բռնուիմ։ Բախտիս յանձնուելով կը պառկիմ փոսին մէջ։ Քիչ մը վերջ պզտիկի մը ձայնը կը հասնի ականջիս. «մամա՛, մամա՛»։ Կը սարսռամ. գիտեմ որ իմ ցեղիս բեկորներէն մէկն է։ Ձայնը նորէն.— «մամա՛, մամա...»։ Կը հասկնամ որ ճիշդ այն փոսին մէջն է, ուր ես պառկած եմ։ Փորիս վրայ սողալով կը յառաջանամ։ Հարիւր քայլի վրայ կը տեսնեմ դիակ մը, կը յառաջանամ։ Հոն է պզտիկը, ինկած դիակին վրայ։ Երբ պզտիկին աչքերը ինծի հանդիպեցան, գոցուեցան ու գլուխը նետեց դիակի սրտին։ Կին մըն է, պզտիկին մայրը, եւ աղջիկ մը՝ չէկ ու գանգուր մազերով, ցամքած, կմախացած։ Մօրը աջ ծիծին վերեւ խոշոր սեւ փոս մը բացուած էր։ Կ'երեւի ջարդի օրը կրցած է կարաւանէն ճողոպրիլ, փախած է, բայց վիրաւորուելով իր պզտիկին հետ հազիւ կրցած է ինքզինքը հոս նետել։

Կը մօտենամ, պզտիկին ձեռքը կը բռնեմ, դարձեալ աչքերը չի բանար, միշտ գլուխը մօր կուրծքին։ Խարխըլած վէրքէն դեղին հեղուկ մը հոսի։ Վէրքին մէջէն, հեղուկին հետ ինքնաբերաբար դուրս կուգան հազարաւոր որդեր, ու կ'երթան տեղաւորուիլ այդ անմեղ պզտիկ արարածին քթին, բերնին, աչքերուն ու ականջներուն մէջ։ Անոր դեղին մազերուն մէջ կը վխտան, անդադար դառնալով։ Մայրը շատոց մեռած չէ, դուցէ օր մը առաջ։ Մարմինը դեռ հոտած չէր, վէրքէն զատ։

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

Ձեկայի վարիչ մը կը դատապարտուի 10 տարուան

Ալիուս Արժիչեւ, Թուլայի (Ռուսաստան) Ձեկային նախկին նախագահը, տասը տարի տաժանակիր աշխատանքի դատապարտուեցաւ։ Այս մարդը համաշխարհային մրցանիշը կոտրած էր իբրեւ բազմակին։ Հինգ տարուան ընթացքին 58 կնոջ հետ ամուսնացած եւ 102 զաւակներու հայր եղած էր։ Վճռագիրը միեւնոյն ատեն կը տրամադրէ դրամ չվճարել բանտարկեալին եւ տրամադրելի գումարը յատկացնել անոր բազմանդամ ընտանիքին պահպանման։ Անշուշտ ոչինչ գումար է եղածը, բայց արժէք ունի իբրեւ սկզբունքի խնդիր։

Խորհրդային Միութեան ընդհ. ժողովը

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Խ. Միութեան 160 միլիոն ժողովուրդէն 90 միլիոնը պիտի մասնակցին Խ. Միութեան ընդհ. ժողովի պատգամաւորներու ընտրութեան։ Համագումարը տեղի պիտի ունենայ յունուար 15ին, Մոսկուայի մէջ։ Թէեւ սահմանադրութիւնը կը տրամադրէ ընդհ. ժողով գումարել երեք տարին անգամ մը, բայց վեց տարի անցած է վերջին համագումարէն ի վեր։ Այս անգամ, հազարաւոր կուլակներ եւ իրենց ընտանիքները վերստացած են իրենց ընտրական իրաւունքները, հինգ տարի պարկեշտօրէն աշխատած ըլլալով ... աքսորի մէջ։ Անոնք որ ոսկիի եւ լնոսկիի (փլաթին) հանքերուն մէջ աշխատած են, անոնք ալ պիտի վերստանան իրենց իրաւունքները երեք տարուան աշխատանքէ յետոյ։

Հաւանողը ճեղք մը կը բանայ

Գրած էինք թէ Պոլսոյ ազգ. նոր կազմակերպութեան համար դիմում կատարած է Քաղաք. ժողովը։ Կառավարութիւնը կը խաղցնէ այս գործը, աւելի շատ կարեւորութիւն տալով անհատական դիմումներու։

Վերջին լուրերու համաձայն (26 սեպտ.), ժողովին նոր վարչաձեւի մասին նոր դիմում մըն ալ կատարուած է Կուսակալութեան, հետեւեալ անձերուն կողմէ.— Պ. Պ. Դաւիթ Սաուլեան, Բարսեղ Ալպաճեան, Սարգիս Գըլըճեան, Երուանդ Գէորգեան (ուսուցիչ) եւ Երուանդ Զամպաքճեան։

Դիմողները կը խնդրեն որ ակումբ մը բանալու արտօնութիւն տրուի, եւ ակումբին յանձնուի համայնական գործերու վարչութիւնը։ Այս առթիւ ներկայացուցած են նաեւ 18 յօդուածէ բաղկացեալ ծրագիր մը, որ ի մէջ այլոց կը նախատեսէ եկեղեցական տարազի փոփոխութիւնը։

»»» · · «««

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆի արտաքին նախարար Պաղր խան Քազէմի, որ Լոնտոն կը գտնուէր, Փարիզ եկաւ։ Յետոյ պիտի երթայ Ժընեւ եւ Եգիպտոս։

ՆՈՐ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ երեւան ելան Լիլի ոստիկանութեան պաշտօնեաներէն Մարիանիի մասին, որ բանտարկուած է իբրեւ աւազակ։ Թղթածրարին մէջ գտնուեցաւ նամակ մը, որ դեռ 1932ին կը մատնանշէր այդ պաշտօնեային խարդախութիւնները։

ԳԵՐՄԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ուսանողները զինուորագրութեան հրաւիրուած են, մէկ տարուան համար։ Ֆրանսական թերթերը կը բողոքեն այս տնօրինութեան դէմ, զայն հակառակ համարելով Վերսայլի դաշնագրին տրամադրութեանց։

300 ԳԵՐՄԱՆ ՀՐԵԱՆԵՐը առժամապէս ընդունուեցան Սիրայի մէջ (Յունաստան), մինչեւ որ վերջնական կարգադրութիւն մը ըլլայ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

"ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ„Ը

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. Կ. ԿՈՄԻՏԷԻ, ԱՇԽԱՏԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԵՐԷՑ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

32 ՄԵԾԱԴԻՐ ԷՋ։ ԳԻՆ 3 ՖՐԱՆՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.—

Ցայտարարութիւն՝ ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷ, Արեւմտեան Եւր. Կեդր. Կոմիտէի տասնամեակը՝ Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ, Դաշնակցութեան բունիքը՝ Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ, Դաշնակցութեան խօսքն ու գիրը՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Վարդգէսը փախցնելու փորձը՝ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ, Ինչպէս չուարեցուցի ընկ. Յովսէփ Արղութեանը՝ ՅՈՎՍԷՓ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան ոյժը՝ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, Ստեփաննոս նախավերկայ վանքի խուցը՝ Գ. ԲԱԼԱՑԵԱՆ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ հայկական դատը՝ ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ, Հերոսական շրջանէն՝ ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ ընկերվարութիւն՝ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ, Ձեչէն (Ստեփան Ղազարեան)՝ ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ, Մեր խէչալը՝ ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ, Անցեալի յուշերէս՝ Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան քաղաքական ոյժը՝ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ, Փառք Դաշնակցութեան՝ ՆԱՐԿԻԶ ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը տխրար կուսակցութիւն է՝ ԲԵՆՕ, Դաշնակցութեան օրերը գաւառի մէջ՝ ՍԵԴՐԱԿ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ, Անցած ճամբան՝ Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ, Պանք Օթօմանի դէպքէն վերջ՝ ԼԵՒՈՆ ԳԵՒՈՆԵԱՆ, Դաշնակցութեան աւանդապաշտութիւնը՝ Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ, Համարատուութեան, վճնակոչի եւ ուխտի օր՝ ՊՕՂ. ՀԻՒՍԵԱՆ, «Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օր»ը՝ ՍԻՍԱԿ ՍԻՍԼԵԱՆ, Գաղափարազուրկ հակառակորդներ՝ ՏՈՔԹ. Յ. ԿԻԼԻԿԵՑԻ, Փոթորկայոյզ Ասիան եւ Դաշնակցութիւնը՝ ԱԼ. ՎԱՆԻ, Ինչպէս Դաշնակցական եղայ՝ Ս. ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ, Գաղափարի շէնքին առջեւ՝ ՀՐԱՉ ՀԱՆՏԱԼԵԱՆ, Միշտ անսասան եւ անվեհեր՝ ՀՐԱՆՏ ՎԻՇԱՊԵԱՆ, Մուշեղ Զաքարեան՝ ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ՇԱԲԱԹ ԻՐԻԿՈՒՆ ԺԱՄԸ 8.30 ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

Պուէպան Մարսէյլի ընդարձակ սրահին մէջ

(146, Chemin des Chartreux).

Կը նախագահէ ընկ. Գ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ

Կը խօսին ընկ. Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ եւ ընկերուհի Տիկ. Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

Իր մասնակցութիւնը կը բերէ Զ. Ռ. Մ. ՎԱՀԱԳՆԵԱՆ նուագախումբը

Ջութակի վրայ պիտի նուագէ յայտնի երաժշտագէտ ընկ. ԱՒԵՏԻՍ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ (Լիոնէն հրաւիրուած)։ Պիտի երգեն Օրիորդներ՝ ԾՈՎԻՆԱՐ Տ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (Լիոնէն հրաւիրուած) եւ ՀԵՐԱ ԳԸՄՊԸԼԵԱՆ։ Պիտի արտասանեն ընկերներ Կ. ԹԻՒԹԻԼԵԱՆ, Գ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆ եւ Վ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ։

Չաճելի եւ սիրուն անակնկալներ ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ

Մարսէյլի մասնաճիւղին կողմէ։

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ ՀԱՅԿԱԿԱՆ եւ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐ։

Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆրանք։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

13 Հոկտեմբեր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Պիտի խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար։

ՊՈՐՏՕԻ ՄԷՋ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին ՍԸՆՕՆ, ՄՈՒԼԷՆ ՊԸԼՕԻ ճէ.

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6ին ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

Պիտի խօսի ընկեր ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27ին ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

Նկատի ունենալ այդ թուականը։

ՓՕՆ ՏՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

Պիտի խօսի ընկեր ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած՝ ԱՍՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

6 Հոկտեմբեր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ լոյս

Salle des Ingénieurs Civilsի ճոխ սրահներուն մէջ

19 Rue Blanche **Métro: Trinité**

Գեղարուեստական ճոխ բաժին.— երգ, պար եւ արտասանութիւն։

Կը ներկայացուի ԹԻՒ ՀԻՆԳ ԽԵԼԱԳԱՐԸ (quatres)

Եւրոպական պարերը կը սկսին կէս գիշերին։ Կը նուագէ փարիզի հռչակաւոր PIZAROի նուագախումբը Orchestre ARGENTINE

Պարի սիրահարներուն աչքը լոյս։

Ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով։ ԱՃՈՒՐԴ ՉԿԱՅ։

Բոլոր տոմսերը թոմպոլայի իրաւունք ունին։

Տոմսերու գիներ՝ այրերու 10 ֆրանք, կիներու՝ 7.50։

ՄԻ՛ ՄՈՌՆԱՔ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6Ի ՇԱԲԱԹ ԻՐԻԿՈՒՆԸ։

Հաղորդկց. միջոց.— Օթօպիւս 4, 9, B, AJ, AF, CN)5, CE)26։

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ԸՆԿ. ՎԷՆՍԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ տարեկան պարահանդէսը՝ տեղի կ'ունենայ

24 ՆՈՅԵՄԲԵՐ ՇԱԲԱԹ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 9էն ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

27, Rue des Laitiers Viencennes

ՍԱԼ ՏԸ ՖԷԹԻ գեղեցիկ սրահին մէջ։ **Métro: Tourelle.**

Հայկական եւ եւրոպ. պարեր ԵՓՐԱՏ նուագախումբի ընկերակցութեամբ։ Ճոխ եւ աժան պիւֆէ։ ըմպելիները կը հայթայթուին Maison NICOLASէն։

ՄՈՒՏՔ՝ 7 Ֆր. 50։

Կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը։ Տոմսակները կը ծախուին՝ Յառաջի եւ բոլոր խմբագրատուները, ժամագործ՝ Պ. Արփիարի մօտ, 3, Rue Palikao, Պելվիլ եւ բոլոր ծանօթ նպարավաճառներուն եւ ճաշարաններուն մէջ։

Ծանօթ.— Յանձնախումբի կնիքը չի կրող տոմսակները անվաւեր են։

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1, Bld. du Nord, 1, le Raincy (S. & O)

Վարժարանը բացուած է Հոկտեմբեր 1ին։

Ջրիավոր աշակերտուհիներուն թիւը լրացած է, կ'ընդունուին միայն թոշակաւոր աշակերտուհիներ դիւրամատչելի պայմաններով։

Վարժարանը կ'ապահովէ իր աշակերտուհիներուն առողջ դաստիարակութիւն։ Խնամով կ'աւանդուին ուսման բոլոր ճիւղերը, ֆրանսացի եւ հայ մասնագէտ ուսուցիչներու կողմէ։ Հոգ կը տարուի հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներուն։

Մասնաւոր ուշադրութիւն կ'ընծայուի ձեռարուեստի եւ ձեռագործի ճիւղերուն։

Այցելութիւնները կը կատարուին երկուշաբթի, չորեքշաբթի եւ կիրակի կէսօրներէ առաջ։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (59)

Ո՞Վ ՍՊԱՆՆԵՑ...

Հեղինակ՝ Ժ. Ս. ՖԼԷՉԸՐ

Թարգմ. Ժ.

— Ինծի նայէ, ըսաւ ոստիկանը տղուն, երբ Թրըսֆըրտխումբին մօտեցած էր. բաւական գործ տեսար այս առտու եւ քիչ մը ես կրնաս տեսնել. հոս սպասէ մինչեւ որ ես ու էտուըրտը քանի մը քննութիւններ կատարենք. եթէ կինը վերադառնայ...

— Անիկա վերադառնալիք չունի, ըսաւ Ճէնիսըն։

— Եթէ վերադառնայ, Թրըսֆըրտը ամէնէն մօտակայ ոստիկանին դրկէ եւ անցած - դարձածը պատմէ անոր. ես հիմա կուգամ. Թրըսֆըրտին ամէն ինչ ըսէ, բայց չըլլէ հրատարակէ, ոչ տակաւին... սա հեռագիրն ալ ինծի տուր անգամ մը... մի հեռանաք մինչեւ իմ վերադարձս։

Հեռագիրը գրպանը դրաւ եւ Ամերիկացին հետ միասին դիմացի խանութպանին գացին։

— Մեր բարեկամին քանի մը տեղեկութիւններ տուեր ես, ըսաւ ոստիկանը այցետոմսը մարդուն ձեռքին մէջ դնելով. այդ խանութը՞ կը վարէ եղեր, ըսեր ես, Տիկին Բիկրէյթըրը եւ ուրիշ կին մը որ արտաքինով անոր շատ կը նմանի եւ խանութին տէրն է եղեր, գիշերները ուշ ատեն կուգայ եղեր. լաւ. հիմա ըսէ նայիմ, այդ կնիկը ցերեկ ատեն տեսա՞ծ ես...

— Ոչ, երբեք, միայն գիշերները...

— Այդ կինն ու Տիկին Բիկրէյթըրը միասին տեսա՞ծ ես...

— Երբեք. տիկին Բիկրէյթըրը խանութէն դուրս նայած ատենս, մէկ, երկու վայրկեան տեսած եմ, իսկ միւս Տիկինը միայն գիշերները կը տեսնեմ։

— Վերջին անգամ զինքը ե՞րբ տեսար...

— Վստահ չեմ, բայց կարծեմ երէկ գիշեր կամ նախորդ գիշերը. միշտ ուշ ատեն... ես, ինքս ալ ուշ պառկող մարդ եմ... փողոցը վեր, վար պտըտելով ծխամորճ կը քաշեմ... այդ պատուհաններուս ընթացքին հանդիպած եմ իրեն...

— Շնորհակալ ենք քեզի...

Ոստիկանը նշան ըրաւ Ամերիկացիին ու երկուքը մէկը ճամբայ ելան. խանութին կողմը նայեցան անգամ մը. հիւրանոցին մէջ Ճէնիսընն ու Ըրըպրօղը տաք վիճաբանութեան մը բռնուած էին։ Շարունակեցին իրենց ճամբան ու երբ փողոցին անկիւնը հասան, Ուօմըրզլի գրպանէն հանեց հեռագիրը։

— Կը տեսնե՞ս թէ այս հեռագիրը ուրկէ ղրկուած է, հարցուց Ամերիկացիին. Կրէնվիլ փողոցէն, բայց դուն գիս գիտես թէ այդ փողոցը ուր է... ըսեմ... Կրէնվիլ փողոցը, սիրելիս, Պրունզուիք Սքուէրին մօտիկն է, այսինքն բժիշկ Պրաունէն ոչ հեռու...

Ամերիկացին սուլեց։

— Ինչ ըսիր հէ՞, շարունակեց ոստիկանը. հիմա քալէ Կրէնվիլ փողոցին նամակատունը երթանք եւ հասկնանք թէ այդ հեռագիրը ղրկողը ով է... երեք ժամ առաջ ղրկուած է, ուրեմն դիւրաւ կրնանք գտնել... բժի՞շկն էր թէ Տիկին Նիքօլա Ճէքինը...

Ինծի անանկ կուգայ որ գիշերները ուշ ատեն այդ խանութը եկողը Տիկին Ճէքինն է, բժիշկին քոյրը եւ Ալֆրէտին քեռիկինը... ի՞նչ կ'ըսես... հէլօ, Թաքսի... ի՞նչ կ'ըսես, հէ՞, կրկնեց ոստիկանը երբ կառքը իրենց մօտեցաւ։

Ամերիկացին թեւերը ծալլած, նայուածքը վար եւ բերանը պրկուած՝ սպասեց մայթին վրայ։ Յանկարծ վեր նայեցաւ ու խնդաց. կարծես նոր տեսակէտ մը ինկած էր միտքը։

— Ըսեմ թէ ինչ կը խորհիմ, ըսաւ. կարծեմ Տիկին Բիկրէյթըրն ու Տիկին Նիքօլա Ճէքինը միեւնոյն անձն են...

— Իրա՞ւ այդպէս կը խորհիս, զարմացաւ ոստիկանը. ես ալ չիտակը այդ տեսակ կասկած մը ունիմ, կրնայ ըլլալ, չեմ գիտեր...

— Տարակոյս չկայ, պատասխանեց Ամերիկացին երբ կառքին մէջ մտան. հիմա կացութիւնը աչքիդ առջեւ բեր։ Ալֆրէտ Ճէքին երբ Քրաունտէյլ փողոցին մէջ բժիշկին կը սպասէր, վերադարձին անոր ըսեր էր թէ «զարմանալի բան մը տեսած էր»։ Հիմա կրնանք հետեւցնել որ անիկա հանդիպած էր իր քեռիկնոջ որ Բիկրէյթըր անունին տակ բուսահաւաքի խանութ մը կը պահէ։ Երեւակայէ ուրեմն... փողոցին մէջ վեր, վար ման կուգայ բժիշկին սպասելով. խանութին պատուհանը լոյս մը կը նշմարէ, ներս կը նայի եւ ո՞վ տեսնէ — քեռիկինը. ներս կը մտնէ. չենք գիտեր թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ, բայց կարծեմ տունէն չինուած չաքարները որոնցմէ հատ մը տղան անմիջապէս կ'ուտէ. շատ վարպետ ու շատ անբարեխիղճ կին, չիտակը... բայց անիկա Տիկին Բիկրէյթը՞րն է. կարծեմ. դիմացի խանութպանը կ'ըսէ որ երբեք այդ երկու կիները միասին տեսած չէ.

Երբեմն մէկը կը տեսնէ, երբեմն միւսը, կը թուի թէ այդ խանութին տէրը Տիկին Նիքօլա Ճէքինն է — Բիկրէյթըր անունով —, իսկ յանկարծ հեռացած է իբրեւ Տիկին Նիքօլա Ճէքին. գալով այն հարցին թէ անիկա նախաճաշը խանութը կ'առնէր այս առաւօտ, կը նշանակէ որ սովորութիւն ունէր գիշերներն ալ այնտեղ անցընելու՝ երբեմն. ահաւասիկ կին մը որ երկու տարբեր կեանքեր կը վարէ... անիկա կրնանք ստուգել, սակայն ն... բժիշկին սպասուհին կրնայ ըսել թէ Տիկինը գիշերները դուրսը կը մնա՞ր երբեք կամ կրնայ որոշ գաղափար մը տալ մեզի անոր սովորութիւններուն մասին... աղջիկն ալ գիտնալու է...

— Օ՛հ աղջիկը, ըսաւ ոստիկանը շատ բան գիտէ. մայրը կը պաշտպանէ. չե՞ս յիշեր թէ սպասուհին ըսեր էր անոնց խօսակցութիւնը... մայրը է վերջապէս... բայց մեզմէ առաջ կարելի է հեռագիրը ղրկողը աղջիկն էր... հիմա նամակատունէն կը հասկնանք...

— Այս աղջիկը ղրկած է, ըսաւ Ամերիկացին. կասկած մը ունեցած եմ այս առտու որ խնդիրը ծանր է եւ կինը երկու ժամէ ի վեր հեռացած էր արդէն....

(Շար.)

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ ԴՊՐՈՑԻ ՄԸ

Ի գիտութիւն Փորթ տ'Իթալիի ծնողներու, Ժանթիյիի եւ շրջանի Հայ ծնողներուն կը հաղորդենք թէ՝ Դպրոցասէր Տիկնանց մասնաճիւղի մանկապարտէզը կը վերաբացուի 4 Հոկտ. հինգշաբթի օր, եւ նոյն պաշտօնեան կը սկսի դասաւանդութիւնը։

Արձակուրդի շրջանը փակուած ըլլալով, այսուհետեւ դպրոցը բաց է ամէն օր, բացի հինգշաբթի եւ կիրակի օրը։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՋԵՒԻԼԻ ՀԱՄԱՐ Metro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 3 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 3 Octobre 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2615

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՐՕՐ ԸՍԵՄ, ՔՆԱՑԻՐ...

»»»··«««

Հարցեր, հարցե՜ր, մէկը միւսէն ծանրակշիռ: Բոլորն ալ կապուած՝ գաղութներու ինքնապաշտպանութեան հետ...

Եւ սակայն, որո՞ւ հոգն է հատեր:

Կը աքնիս, կ'որոճաս, կը վերլուծես, ելքեր կը փնտռես: Կը ջանաս մտածելու եւ գործելու վարժեցնել գոնէ գրոց-բրոցները:

Երբեմն ալ, ամբողջ պաղարիւնդ հաւաքելով, զգաստութեան, ողջմտութեան եւ պարկեշտութեան հրաւէր կ'ուղղես, առ որ անկ է:

Որո՞ւ հոգ: Ոչ ոք պատասխանատու կը զգայ ինքզինքը:

Բարեմիտներ կը կարդան ու կ'անցնին: Չարամիտներ ջուր կը ծեծեն, փրփուր կը ցանեն ագէտ, անօգայ եւ անբարոյական յոխորտութիւններով:

Եւ օրէ օր կը մթագնի հորիզոնը: Մէկ տարիէն միւսը, շրջանէ շրջան, գաղութէ գաղութ անշնչելի կը դառնայ մթնոլորտը:

Եթէ թշնամին իր սեփական միջոցներով դաւ մը սարքէր, այնքան պիտի յաջողէր, որքան կ'ըլլայ ինքնաբերաբար:

Չպիտի յաջողէր այսքան թմրեցնել մեզ, քակել ներսէն եւ դուրսէն, ջլատել մեր կորովը, ամլութեան դատապարտել մեր ինքնապաշտպանութեան ազդակները:

×

Անհատակ նոր հարց մը,— արժանի՝ բոլորիս մտահոգութեան:

Աչքի առջեւ ունինք Ազգերու Դաշնակցութեան Նանսէնեան գրասենեակին վերջին տեղեկագիրը, ներկայացուած՝ վեցերորդ Յանձնաժողովին (1934 *սեպտ.* 22):

Տեղեկաբերն է՝ Պ. Ռաֆայէլ, Յունաստանի ներկայացուցիչը: Նիւթը՝ «Ռուս, հայ, ասորի, քաղդէացի եւ թուրք տարագիրներ»:

Անմիջապէս ամփոփենք ինչ որ կապ ունի հայ գաղթականութեան հետ, յանդելու համար բուն հարցին:

Տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ 800,000 *ռուս,* 170,000 *հայ,* 14,000 *ասորի, քաղդէացի եւ ուրիշ փախստականներ կան:*

Անշուշտ նկատի ունի միայն անոնք որ ուղղակի կամ անուղղակի հոգեր կը պատճառեն իրեն:

Անհատակ հատուած մը, աւելի որոշ գաղափար տալու համար.

— «Առանց գրեթէ իրաւաքանչիւրը փաստօրէն հարց մը կը ներկայացնէ գրասենեակին համար, եւ կարելի է գաղափար մը կազմել հարցին նիւթական կողմի տագնապին լայնութեան մասին, երբ խորհինք որ, կարգ մը երկիրներու մէջ, փախստականներուն մէջ 50 առ հարիւրը գործազուրկ են եւ 25 առ հարիւրը՝ անընդհատ աշխատանքի, ըլլալով անկարներ եւ մանուկներ: Կը հետեւի թէ ընտանիքներու այն անդամները որ կ'աշխատին տակաւին, ստիպուած են գրեթէ անհանդուրժելի բեռ մը կրել»:

Տեղեկագրէն կ'իմանանք թէ՝ Սուրիոյ հայ գաղթականներէն աւելի քան 20,000 *հոգի գաղթակայաններէն հանուելով, տեղափոխուած են հողագործական գաղութներու կամ քաղաքամասերու մէջ, իսկ* 700 *անհատներ տեղաւորուած են իբրեւ արհեստաւոր, ձեռնոր առեւտրական եւայլն, փոխ ստանալով* 200 *զուիցերիական ֆրանք:*

Յետոյ, 17,000 *փախստականներ օգնութիւն ստացած են կառավարութիւններով կամ գաղթ. կազմակերպութեանց տրուած նպաստներով: «Բոլորը մէկ հաշուելով, գրասենեակը այսպէս կամ այնպէս օգնութեան հասած է աւելի քան* 90,000 *փախստականներու»: (Անշուշտ բոլորն ալ Հայեր չեն):*

Այս նախնական ծանօթութիւններէն յետոյ, տեղեկագիրը վեցերորդ յանձնաժողովին ուշադրութեան կը յանձնէ երկու հիմնական խնդիրներ.—

1. *Նկատի առնելով որ հետզհետէ դժուար կը դառնայ գործ գտնել Եւրոպա ապաստանած փախստականներուն եւ նոյնիսկ պատսպարէն իսկ տեղաւորուած փախստականները, գրասենեակը իր ամբողջ ուշադրութիւնը նուիրած է ծովերէն անդին տեղաւորման միջոցներ գտնելու: (Ինչպէս Ասորիներու համար՝ Պրազիլիոյ մէջ, ծրագիր մը որ ջուրը ինկաւ):*

2. *Յատկապէս հայ գաղթականներուն համար, «կարելի է կարեւոր արդիւնքներ ձեռք բերել, յառաջ տանելով անոնց տեղաւորումը Երեւանի հանրապետութեան մէջ»:*

Այս առաջադրութեամբ, Նանսէնեան գրասենեակը վեցերորդ յանձնաժողովին յանձնած է համապատասխան բանաձեւ մը:

Այսպէս, պիտի շարունակուին բանակցութիւնները, հայ գաղթականները Հայաստանի մէջ տեղաւորելու համար, «իբրեւ լաւագոյն միջոցներէն մէկը այդ հարցը կարգադրելու», ինչպէս թելադրած են հայկական իրաւասու կազմակերպութիւններն ալ:

Բայց, ի զօրու է նաեւ միւս ծրագիրը,— միջոցներ խորհիլ, գաղթականները տեղաւորելու համար ծովերէն անդին (Եւրոպայէն դուրս): Այս առթիւ, կը խնդրուի կառավարութիւններէն որ տեղեկութիւններ հաղորդեն իրենց երկրամասերու յարմարութեանց մասին: (Ինչպէս ըրին Անգլիա եւ Ֆրանսա, տեղեր առաջարկելով Կույանայի կամ արեւմտեան Ափրիկէի մէջ, Ասորիներուն համար...):

Ուրեմն, անհատակ հարցերէն մէկը,— հայ գաղթականները կրնան փոխադրուիլ Հայաստան, բայց հաւանական է որ զրկուին նաեւ ծովերէն անդին, ո՛ւր որ յարմար տեղ գտնուի:

Արդ, ո՞վ պիտի հսկէ, որպէսզի երկրորդ ծրագիրը չգործադրուի, կամ գործադրուի մեր շահերուն համապատասխան եղանակով մը:

Երեւանը օրօր կը կարդայ. «Օրօր ըսեմ, քնացիր», իսկ արտասահմանը կորնչացուցիչ է իր գլուխը:

Եւ դեռ ո՞ղբերգութեան մէկ երեսն է այս:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԾԱՆՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

— •• —

ԾՐԱԳԻՐՆԵՐ՝ ՆԵՐՔԻՆ ՇՈՒԿԱՆ ՎԵՐԱԿԱԶՄԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռիկայէն կը հեռագրեն թէ դրամական մեծ դժուարութիւններ կը տիրեն Խ. Միութեան մէջ: Բազմաթիւ պաշտօնեաներ թոշակ չեն ստացած ամիսներէ ի վեր, մասնաւորապէս Կովկասի կարգ մը քաղաքներուն եւ Մոսկուայի զանազան վարչութեանց մէջ: Կառավարութիւնը հիմնական բարենորոգումներ կը պատրաստէ ներքին առեւտուրին համար: Կ'ըսուի թէ պիտի անհետանան այն հաստատութիւնները — օրինակ «Տորգսին»ը — որ ոսկեդրամ րուբլիով կը ծախեն եւ անոնց տեղ պիտի գործեն միայն մէկ տեսակ փոքրաքանակ խանութներ: Այս հաստատութեանց մէջ գիները պիտի որոշուին թղթադրամ րուբլիով, բայց աւելի բարձր սակով մը քան կը հաշուեն այսօր: Ասով կ'ուզեն ամրացնել թղթադրամին արժէքը եւ աւելցնել թոշակաւորներու գնման կարողութիւնը:

Միեւնոյն տեղեկութեանց համաձայն, կառավարութիւնը մեծ դժուարութիւններ կը կրէ երկրորդ հնգամեակի ծրագիրներուն գործադրութեան համար: Այս առթիւ գործավարներու խորհուրդը որոշած է նախապէս խիստ քննութեան մը ենթարկել որ եւ է նոր ծրագիր, որովհետեւ բազմաթիւ զեղծումներ գործուած են: Այս կացութեան առջեւ, Մոսկուայի մէջ նոր միջոցներ կը խորհին, արտաքին փոխառութիւն մը կնքելու համար: Առայժմ որ եւ է հեռանկար չի տեսնուիր, Մ. Նահանգներուն հետ կատարուած բանակցութիւններն ալ ձախողած ըլլալով:

Նոր գործադուլի վախ Մ. Նահանգներուն մէջ

—•·—

Մ. Նահանգներու աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովին մէջ, որ բացուեցաւ հոկտեմբեր 1ին, նախագահ Կրին յայտարարեց թէ ընդհանուր գործադուլ պիտի հռչակուի, եթէ գործատէրները չընդունին բանուորներու պաշտպանութեան համար ծրագրուած բարենորոգումները: Գլխաւոր պահանջն է ընդհանրացնել շաբաթական 30 ժամ աշխատանքը, որպէսզի աւելի շատ բանուորներ գործ գտնեն: «Բաւական չէ չորս միլիոն գործազուրկներու փրկութիւնը: Մենք հաւասարապէս դէմ ենք ե՛ւ համայնավարութեան ե՛ւ ֆաշականութեան եւ երկուքն ալ չեն կրնար հող գտնել Ամերիկայի մէջ: Բայց, կառավարութեան պարտականութիւնն է ստիպել որ գործարանատէրները աշխատանք նարեն գործազուրկներուն, աւելի արդար բաշխումի մը ենթարկուի հարստութիւնը եւ բարձրացուի ապրուստի մակարդակը»:

Ամերիկայի Աշխատանքի Դաշնակցութեան անդամներուն թիւը 481,000 հոգի աւելցած է 1933ի վրայ, հասնելով 2,608,000ի:

Նախագահ Կրին գոհունակութիւն յայտնեց որ Քալիֆորնիոյ մէջ յաջող պայքար մղուած է Չինացիներու եւ «արեւելեան աժան աշխատանքին դէմ»:

Խորհուրդներու համագումարին առթիւ

»»»··«««

Գրած էինք թէ յունուար 15ին տեղի պիտի ունենայ խորհուրդներու 7րդ Ընդհ. ժողովը Մոսկուայի մէջ: Այս առթիւ հրատարակուած հրամանագիրը կ'ըսէ թէ պատգամաւորներու ընտրութիւնները պիտի սկսին 1934 նոյ. 1ին եւ պէտք է վերջանան 1935 յունուար 10ին: Պատգամաւորներու թիւը պիտի ըլլայ իբր 2000 հոգի, աւելի քան 90 միլիոն ընտրողներու համար (այր եւ կին): Զինուորները եւ նաւազները ընտրութեանց պիտի մասնակցին նիշդ այնպէս ինչպէս քաղաքացիները: Երկրորդ հրամանագիր մը զանազան բարեփոխումներ կը մտցնէ քուէարկութեան ձեւակերպութեանց մէջ, որոնք նշանակուած են 1930 հոկտ. 3ին, մասնաւոր հրահանգով մը: Ինչպէս գրած էինք, իրենց իրաւունքները պիտի վերստանան կարգ մը դասակարգերու պատկանող զրկեալներ: Այսպէս, կուլակները (ունեւոր գիւղացի) որոնք արտաքսուած էին իրենց գիւղերէն, պիտի կրնան մասնակցիլ ընտրութեանց, «եթէ երեւան եկած են իբրեւ պարկեշտ աշխատաւորներ եւ ուժ տուած են խորհրդային իշխանութեան ձեռնարկներուն»: Ասոնք կրնան ընտրելի ալ դառնալ, կարգ մը վերապահումներով: Իրենց քաղաքացիական իրաւունքներուն վերահաստատումը կը տարածուի նաեւ իրենց ընտանիքին վրայ:

Անգլիոյ աշխատաւորներուն համագումարը

»»»··«««

Երկուշաբթի օր բացուեցաւ Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութեան ընդհ. ժողովը: Առաջին նիստին իսկ, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ մերժուեցաւ բանաձեւ մը որ կը վերաբերէր կուսակցութեան անդամներուն եւ համայնավարներու յարաբերութեանց: Մեծամասնութիւնը եւ փոքրամասնութիւնը համաձայնեցան լորտերու ժողովին ջնջման կամ ձեւափոխման մասին: Յետոյ, երկու հոսանքներն ալ ուժգնօրէն ծառացան ֆաշականութեան դէմ, դատապարտելով բոլոր բռնի մեթոտները: «Ֆաշականութիւնը կա՛մ յեղափոխութեան պիտի յանգի, եւ կամ պատերազմի», յայտարարեց նախագահը: Հետեւաբար, Աշխատաւորական կուսակցութիւնը թոյլ չպիտի տայ որ կառավարութիւնը անտարբեր կամ թոյլ ընթացք բռնէ անոր հանդէպ:

Ռումանիոյ դահլիճին հրաժարումը

Պ. Թիթուլէսքօ, Ռումանիոյ արտաքին նախարարը, իր հրաժարականը ղրկեց Ժընեւէն, առողջական պատճառներով: Այս հեռագրին վրայ, ամբողջ դահլիճը հրաժարեցաւ: Թագաւորը նորէն Պ. Թաթարէսքոյի յանձնեց նոր դահլիճին կազմութիւնը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ...

»»»·«««

Շուտով կը լրանայ քսանամեակը ոչ միայն հայաջինջ սարսափներուն, այլեւ «Կը փնտռուի»ներուն:

Չէ՞ որ, 1915էն ի վեր, ժողովուրդին կէսը կը փնտռէ միւս կէսը:

Պոլիս էինք, սիւնակներով ցանկեր կ'երեւային բոլոր թերթերուն մէջ: Ցրուեցանք աշխարհի ամէն կողմը, — «կը փնտռուի»ն կը հալածէ մեզ ամէն տեղ:

Եւ ի՜նչ սրտառուչ տեսարաններ կը պատահին, յաճախ:

Կը յիշեմ Իզմիրցի հայր մը, որ «Կը փնտռուի»ի գրել կուտար «Ճակատամարտ»ի վարչութեան քարտուղարին:

Կը փնտռէր չորս մանչ զաւակները, մէկ - մէկ յայտնեց անունները, բայց չկրցա՛ւ յիշել չորրորդը: «Ի՞նչ էր, ի՛նչ էր, մոռցե՛ր եմ», աղաղակեց եւ անկիւն մը քաշուեցաւ, աչքեր թաց:

Իրապէս ալ, կարելի չեղաւ իմանալ չորրորդ անունը...

Սուրիոյ թերթերը պարբերաբար պատմութիւններ կը հրատարակեն, 10–15 տարի վերջ իրար գտած մայրերու, զաւակներու կամ քոյր-եղբայրներու:

Ուրիշ ազգեր ալ ունին «Կը փնտռուի»ներ, իբրեւ հետեւանք աշխարհասան պատերազմին:

Փարիզի մէջ, անհատ մը, «ազգին սաներու հաստատութեան» տնօրէնը, պարբերաբար «Կը փնտռուի»ներ կը հրատարակէ մամուլին մէջ, ծանուցանելով ոչ միայն կորսուածներ, այլ եւ գտնուածներ:

Այսպէս, երէկ երկար ցանկ մը հրատարակած էր, 1915էն ի վեր կորսուած զաւակներու կամ ծնողներու, բոլորն ալ՝ Ֆրանսայի հիւսիսային-արեւելեան շրջանէն, ուր տեղի ունեցան ամէնէն կատաղի կռիւները:

Բոլոր մանրամասնութիւնները յար եւ նման են մեր ազդերուն,—«Գիտցողներէն կը խնդրուի հաղորդել...»:

Կը նշանակէ թէ Ֆրանսան ալ աւելի բախտաւոր չէ, իր կորսուած զաւակները գտնելու համար:

Դառնալով մեր հոգերուն, թելադրութիւն մը, այս առթիւ:

Անոնք որ «Կը փնտռուի»ներ կը հրատարակեն այս կամ այն թերթին մէջ, յաճախ կ'աւելցնեն,— Կը խնդրուի Ֆրանսայի (կամ Սուրիոյ, Ամերիկայի, Յունաստանի եւն.) թերթերէն արտատպել:

Այս կոչը շատ քիչ անգամ նկատի կ'առնուի, առօրեայ զբաղումներու մէջ:

Որպէսզի նպատակին հասնի եւ գաղութէ գաղութ յուր ունենան, պիտի թելադրէի.—

Որ եւ է թերթի մէջ հրատարակուած «Կը փնտռուին» կարմիր մատիտով գծել եւ ղրկել այն թերթին որուն արտատպումը անհրաժեշտ կը համարուի:

Այս գործը կրնայ կատարել կա՛մ թերթին վարչութիւնը (եթէ յանձնառարուած է) եւ կամ ծանուցումին տէրը:

Օգտակար է, նաեւ, որ Կ. խաչը իր «գտնուած»ներու ցանկը հաղորդէ բոլոր թերթերուն:

Հազարին մէկն ալ գտնուի, մխիթարութիւն է:

ՎԱՀԷ

100 նոր Ցեղակրօններ

«Հայրենիք»ի սեպտեմբեր 15ի թիւէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

ԵՈՒՆԻԸՆ ՍԻԹԻ, 12 սեպտեմբեր.— Հիանալի ժողով մը ունեցանք այս երեկոյ Արմէնիա սրահին մէջ, ուր խօսեցաւ ընկեր Նժդեհ: Աւելի քան 700 *հոգի ներկայ էին: Ունեցանք* 100 *Ցեղակրօն նոր անդամներ: Ոգեւորութիւնը կատարեալ էր:*

Օգնութիւն կարօտ հայ ընտանիքներու

Ի գիտութիւն Մեծագոյն Պոսթընի հայ հասարակութեան, այսու կը ծանուցանենք որ մեր եկեղեցին այժմ ի վիճակի է ուտելիքներով եւ հագուստեղէններով եղբայրական օգնութեան ձեռք երկարելու Պոսթընի կարօտ հայ ընտանիքներուն: Նպաստներ կը տրուին.— Ա. Անոնց՝ որ անգործ են եւ քաղաքէն նպաստ չեն ստանար: Բ. Անոնց որ փոքր շաբաթական մը կ'առնեն եւ սակայն մեծ կարօտութիւն ունին:

⁂ Պ. Վ. Սրուանձտեանցի ղեկավարութեամբ կազմուած է հայ ազգ. երգչախումբ մը աշխարհիկ եւ եկեղեցական երգեր սորվեցնելու համար: Փափաքողներ եւ երգելու յարմարութիւն ունեցողներ առանց խտրութեան կ'ընդունուին երգչախումբին մէջ:

⁂ Միջ - Հոգաբարձական Մարմինս շուտով կարգադրութիւններ պիտի ընէ կարօտ հիւանդներու ձրի բըժշկական խնամք հասցնելու: Այս մասին շուտով կուտանք հարկ եղած մանրամասնութիւնը:

Ո՞վ պայքեցուց ռումբը

Գրած էինք թէ կիրակի իրիկուն ռումբ մը պայթած է ռուս նախկին սպաներու ընկերակցութեան կեդրոնին մէջ: Թերթերը այս դաւադրութիւնը կը վերագրէին «միացեալ ճակատ»ին, քանի որ ստորագրութիւնը տարագրուած էր այդ անունով: Ներկայ պարագաներուն մէջ, «միացեալ ճակատ»ը կը նշանակէ համայնավար - ընկերվարական. մինչդեռ իրողութիւնը բոլորովին տարբեր է: Նոյնինքն Զօր. Միլլէր բացատրած է թէ «Միացեալ ճակատ»ը ռուսերէն լրագիր մըն է որ պարբերաբար կը հրատարակուի Փարիզի մէջ եւ հակառակ է իրենց կազմակերպութեան: Ասոնք ընդդիմադիր խմբակցութիւն մը կազմած են եւ նախկին սպաներու միութեան դէմ կը պայքարին մաքրագործում պահանջելով:

Այս առթիւ, «Իւմանիթէ» կրկին կը պահանջէ լուծել սպիտակ պահակներու կազմակերպութիւնները եւ անմիջապէս վտարել անոնց զինուորական պետերը:

Ծանր պատիժներ Պուլկարիոյ մէջ

Ֆիլիպէի մասնաւոր ատեանը վերջացնելով 123 կարմիր զինուորներու դատավարութիւնը, մահուան դատապարտեց 9 հոգի, որոնց երկուքին պատիժը յետոյ վերածուեցաւ ցկեանս բանտարկութեան: Ուրիշ 33 ամբաստանեալներ դատապարտուեցան 1–12 տարի բանտարկութեան, 39 հոգի դատապարտուեցան յետաձգման պայմանով, իսկ 42 հոգի անպարտ արձակուեցան:

Սլիվէնի ատեանն ալ դատելով 26 համայնավարներ, 23ը դատապարտեց 1–10 տարի բանտարկութեան:

Իտալիոյ բնակչութիւնը 43 միլիոն

1934 *օգոստոս* 31*ին Իտալիոյ բնակչութիւնը հասնէր* 42,964,000*ի: Տարին չլրացած պիտի հասնի* 43 *միլիոնի: Տասը տարուան մէջ ժողովուրդը աւելցած է չորս միլիոն, հակառակ ծնունդներու նուազման,* (1,124,000 *ծնունդ՝* 1924*ին, իսկ* 997,450 *ծնունդ՝* 1933*ին): Կը նշանակէ թէ մահերու թիւր զգալապէս նուազած է տասը տարուան ընթացքին: Այս առթիւ թերթերը կը չեշտեն թէ ֆաշականութեան ապագան սերտ կապ ունի բնակչութեան յաւելման հետ: Ամբողջովին մշակուած եւ ջրարբի Իտալիայի մէջ տեղ կայ 60 միլիոնի համար:*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ԿԱՆԱՆՉ ՍԵՂԱՆՆԵՐՈՒՆ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

26.—ԼՈՐՏ ՔԸՐԶԸՆԻ ԽԱՂԵՐԸ՝ ՌՈՒՍԻԱՆ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԲԱԺՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Նեղուցներու քննութեան յատկացուած նիստը շատ հանդիսաւոր կերպով տեղի ունեցաւ: Բազմաթիւ քարտուղարներու, զինուորական, նաւային ու տնտեսական մասնագէտներու եւ խրատարաններու կողքին կը տեսնուէին պետութեանց լիազօրները: Այնտեղ էին Սթամպուլիսքին, Սթանչիեւը (Պուլկարիա), Տուքան, Տիտմանդին (Ռումանիա), Չիչէրինը եւ Ռաքովսքին (Ռուսիա), Մտիվանին (Վրաստան), Վորովսքին (Ուկրայնա) եւ ուրիշներ: Կը նախագահէր Անգլիոյ արտաքին նախարարը:

Ըմէթ՝ Լորտ Քըրզընի հրաւէրին վրայ ոտքի ելաւ ու կարդաց Թուրք պատուիրակութեան տեսակէտները այդ հարցին մասին: Անիկա շնորհալից նախադասութիւններով իր գոհունակութիւնը յայտնեց Ռուսիոյ, Ուկրայնայի եւ Վրաստանի պատուիրակներուն ներկայութեան համար եւ յետոյ կարդաց Ազգային Ուխտին 4րդ յօդուածը: Կանգ առաւ յանկարծ. լռութիւն կը տիրէր սրահին մէջ: Քանի մը վայրկեան վերջը Լորտ Քըրզըն արտասանեց հետեւեալ բառերը.—

Կը յուսամ թէ թուրք պատուիրակութեան մասնակցութիւնը այս վիճաբանութիւններուն՝ չպիտի սահմանափակուի միայն Ըսմէթ փաշայի յայտարարութեամբ զոր հիմա լսեցինք: Նկատած եմ որ թուրք պատուիրակութիւնը քանի մը համեստ նախադասութիւններով կը պարզէ յաճախ իր տեսակէտները զորս հետզհետէ կ'ընդլայնէ. վստահ եմ թէ այս հարցին մէջ ալ այդ ձեւով պիտի շարժի: Կը կարծէի թէ Ըսմէթ փաշան մեզի պիտի յայտնէր իր տեսակէտը Նեղուցներու զինաթափումին մասին եւ ցոյց պիտի տար թէ ինչպէս կարելի է հաշտեցնել Թուրքիոյ շահերը ուրիշներու շահերուն հետ որոնք առնչութիւն ունին այս հարցին հետ: Եթէ փաշան չբացատրէ իր միտքը, մեր վիճաբանութիւնները ոչ եւ է արդիւնքի մը չպիտի յանգին: Եթէ Ըսմէթ փաշան չուզէ խօսիլ, ուրիշ պատուիրակ մը պիտի խօսք առնէ:

Առոր վրայ Քէմալիստանի ներկայացուցիչը խոնարհութիւն մը ըրաւ եւ հասկցուց թէ վիճաբանութիւնը շարունակելու միտք չունէր: Լորտ Քըրզըն հրաւիրեց Չիչէրինը: Խորհրդային Ռուսաստանի ներկայացուցիչը որ կը խօսէր Վրաստանի եւ Ուկրայնայի անունով ալ, երեք գլխաւոր առաջարկներ ըրաւ.—

Առաջին.— Նեղուցները տեւականօրէն բաց պիտի ըլլան առեւտրական նաւերու համար:

Երկրորդ.— Նեղուցները տեւականօրէն գոց պիտի մնան պատերազմական նաւերու առջեւ:

Երրորդ.— Թուրքիան իրաւունք պիտի ունենայ Նեղուցները ամրացնելու՝ արտաքին յարձակումի մը դէմ: Ռումանիոյ, Յունաստանի եւ Պուլկարիոյ լիազօրները հիմնովին տարբեր առաջարկներ ներկայացուցին — Նեղուցները միջազգային վարչութեան մը պիտի ենթարկուէին եւ պատերազմական նաւերը ազատ անցք պիտի ունենային:

Յետոյ Լորտ Քըրզըն էր որ խօսք առաւ.—

Միայն քանի մը նառ պիտի ըսեմ. նպատակ չունիմ քննադատութիւններ ընելու կամ պատասխան տալու այն յայտարարութեանց որոնք եղան քիչ առաջ, որովհետեւ լրջօրէն պէտք է մտածենք անոնց մասին: Սակայն եւ այնպէս խորհրդաժողովը պէտք է ըմբռնէ կացութիւնը. Թուրքիոյ պատուիրակութիւնը չուզեր իր տեսակէտները պարզել առայժմ: Ռուս պատուիրակութիւնը ներկայացուց իր ծրագիրը: Շատ յատկանշական է որ այդ ծրագիրը, որուն գլխաւոր նպատակն է թրքական շահերու պաշտպանութիւնը, մէջտեղ կը դրուի Ռուսաստանի կողմէ: Քիչ առաջ, երբ Պարոն Չիչէրինը մտիկ կ'ընէի, խորհեցայ թէ անիկա իր դերը փոխած էր եւ գլուխը անցուցած էր Ըսմէթ փաշայի «խալփախ»ը: Պ. Չիչէրին կ'ըսէ թէ իր պարզած տեսակէտները Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ տեսակէտներն են. լաւ, ինչո՞ւ Թուրքիան այդպէս չըսեր: Պ. Չիչէրինը կը ներկայացնէ Ռուսաստանը, Ուկրայնան եւ Վրաստանը: Յայտնի կ'ըլլայ հիմա թէ անիկա կը ներկայացնէ նաեւ Թուրքիան: Երկար ատեն է ի վեր հանդիպիլ կ'ուզէի Պ. Չիչէրինին տունը, անունը թուղթի վրայ տեսած էի միայն. շատ ուրախ եմ որ իրեն կը հանդիպիմ իր քառապատիկ անձնաւորութիւնով: Յոյս ունիմ որ խորհրդաժողովը պիտի տեղեկանայ շուտով թէ Պ. Չիչէրինի տեսակէտները թուրք պատուիրակութեան տեսակէտնե՞րն են թէ ոչ:

Ըմէթ իրար անցաւ. խորհրդակցեցաւ իր շուրջիններուն հետ եւ յայտնեց թէ Ռուսիոյ տեսակէտը գրեթէ համապատասխան էր թրքական տեսակէտին:

— Ուրեմն Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ առաջարկները միեւնո՞յնն են, հարցուց Լորտ Քըրզըն, որ արդէն պատրաստ էր վիճաբանելու:

Ըմէթ չլսեց այդ հարցումը. կրկնեցին: «Փաշային զգուշաւոր տղու դէմքը վախի արտայայտութիւն մը առաւ. մթնոլորտը լարուած էր. փաշան կծկուեր, բայց շնորհալից նախադասութիւններով յայտնեց թէ պատրաստ էր նկատի առնելու դաշնակից պետութեանց առաջարկներն ալ: Չիչէրին աղչեցաւ. Թուրքեւռուս միացեալ ճակատը փշրուած էր. խորհրդաժողովը յետաձգուեցաւ»:

Լորտ Քըրզըն օգուտ քաղեց այդ խզումէն: Յաջորդ օրը, դեկտեմբեր 5ին, յարձակողականի սկսաւ:

«Դաշնակից պետութիւնները թոյլ չեն կրնար տալ որ Ռուսիոյ Սեւ Ծովու նաւատորմը ազատ անցք ունենայ Նեղուցներէն», ըսաւ ան: Չիչէրին սահմանակից երկիրներու շահերուն մասին կը խօսէր, բայց նկատի առնել չէր ուզեր Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ բաղձանքները: Եթէ Ռուսիոյ առաջարկը ընդունուէր, Նեղուցները Թուրքիոյ հսկողութեան պիտի ենթարկուէին եւ Սեւ Ծովը պիտի վերածուէր ռուսական լիճի մը: Ռուսական պատուիրակութիւնը այդպէս կ'ըմբռնէր ազգերու իրաւունքներու հաւասարութեան եւ համաշխարհային խաղաղութեան վարդապետութիւնը:

Այս հեղինակաւոր յառաջաբանէն յետոյ, Լորտ Քըրզըն ներկայացուց Դաշնակիցներու առաջարկը որ շատ քիչ փոփոխութիւն կրեց յետագային: Ահաւասիկ անոր գլխաւոր գիծերը.

1. Առեւտրական նաւեր.— Խաղաղութեան ատեն՝ հաղորդակցութեանց բացարձակ ազատութիւն, պատերազմի ատեն — ազատութիւն կը վայելեն միայն չէզոք նաւերը:

2. Պատերազմական նաւեր.— Խաղաղութեան ատեն՝ հաղորդակցութեան ազատութիւն, պայմանաւ որ նաւերու թիւն ու տարողութիւնը համապատասխանէ Սեւ Ծովու նաւային պետութիւններուն որ եւ է մէկուն ուժին. պատերազմի ատեն՝ ազատութիւն կը վայելեն միայն չէզոքները:

3. Նեղուցներու երկու եզերքները զինաթափ պիտի ըլլան:

4. Միջազգային վարչութիւն մը պիտի հաստատուի Թուրքիոյ նախագահութեան տակ:

Յաջորդ օրը Ըմէթ ներկայացուց Թուրքիոյ հակառաջարկները: Քըրզընի պայմանները ամբողջովին չընդունելով հանդերձ, ան կը մերժէր Չիչէրինի բանաձեւը:

Դաշնակիցներու եւ Թուրքիոյ առաջարկները քննուեցան մասնախումբի մը կողմէ որ իր տեղեկագիրը խորհրդաժողովին ներկայացուց դեկտեմբեր 18ին: Չիչէրին յայտարարեց թէ գոյացուած համաձայնութիւնը մասնաւորապէս ուղղուած էր Ռուսաստանի դէմ եւ «ժխտումն էր Թուրքիոյ ապահովութեան եւ անկախութեան տարրական պահանջներուն»:

Դեկտեմբեր 20ին Ըմէթ ընդունեցաւ Լորտ Քըրզընի «Նեղուցներու պայմանագիրը», Չիչէրին մերժեց ստորագրել:

Հետեւաբար Լորտ Քըրզըն յաղթեց այս հարցին մէջ ալ եւ հաստատեց դաշնակից եւ բարեկամ պետութիւններու համերաշխութիւնը: Աւելին,— ան փարատեց Թուրքերուն այն համոզումը թէ «իրենք յաղթականներ էին» եւ որոշ չափով խզում յառաջ բերաւ Խորհրդային Ռուսաստանի եւ Թուրքիոյ զինակցութեան մէջ: Անգլիան այլեւս ապահոված էր Նեղուցներու ազատութիւնը. Սեւ Ծովը ռուսական լիճ մը չէր հիմա:

Այս յաջողութիւնները ձեռք բերաւ ան շնորհիւ իր անհատականութեան եւ ցոյց տուաւ որ Մեծն Բրիտանիան կը պահէր տակաւին իր հեղինակաւոր ձայնը միջազգային խնդիրներու կարգադրութեան մէջ:

Յետոյ անցաւ Մուսուլի հարցին:

X

Այդ հարցը օրակարգի մէջ նշանակուած էր նոյեմբեր 27ին, բայց Ըմէթի խնդրանքով յետաձգուած էր, որպէսզի անգլիացի եւ թուրք մասնագէտները ուսումնասիրեն զայն: Դեկտեմբեր 7ին Ըմէթի հիւրանոցին մէջ տեղի ունեցան առաջին խօսակցութիւնները: Թուրքերը կը պահանջէին Մուսուլի ամբողջ նահանգը: Անգլիացիները պատասխանեցին թէ բանակցութիւն չէին կրնար վարել այդ հիման վրայ: Յուշագիրներ փոխանակուեցան դեկտեմբեր 14ին, 23ին եւ 26ին: Սակայն Յունուար 23ին էր որ սկսաւ կռիւը որուն մասին պիտի խօսինք հետզհետէ: Ի՞նչ գործեր կատարեց Լորտ Քըրզըն այդ քանի մը շաբաթներու ընթացքին:

X

Լորտը Նեղուցներու հարցին մէջ ռուսեւթուրք համաձայնութիւնը ջախջախելէ յետոյ, խորհրդաժողովին յաջորդ երեք նիստերը յատկացուց փոքրամասնութեանց խնդրին: Այստեղ ալ ուշագրաւ յաղթանակ մը տարաւ եւ Թուրքիան անջատեց Ռուսաստանէն. անիկա իր գլխաւոր նպատակն էր արդէն:

Լորտ Քըրզըն գիտէր թէ Թուրքիան Հայերու, Քաղդէացիներու եւ Թուրք պետութեան սահմաններուն մէջ բնակող մնացեալ քրիստոնեայ կամ իսլամ փոքրամասնութեանց խնդիրներուն մէջ որ եւ է զիջողութիւն չպիտի ընէր:

Անիկա վստահ էր թէ Թուրք պատուիրակութիւնը հասկցած էր որ «աշխարհի դատաստանը իրենց դէմ էր»: Այնպէս որ աշխատեցաւ համոզել Ըմէթը որպէսզի Թուրքիան Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ մտնէ: Եթէ այդ ծրագիրը յաջողէր, Մոսկուան եւ Էնկիւրին միանգամընդմիշտ կը բաժնուէին: Խորհրդային Ռուսաստանը թոյլ չէր տար որ իր արբանեակներն ու բարեկամները անդամակցէին Ժընեւի հիմնարկութեան, որ դրամատիրական եւ աշխարհակալ պետութեանց շահերուն կը ծառայէր միայն: Լորտ Քըրզըն կ'ուզէր որ Թուրքիան Արիսպագոսին անդամակցէր, որպէսզի ապացուցանէ թէ Թուրքեւռուս դաշնակցութիւնը ոչ եւս էր:

Դեկտեմբեր 12ին Անգլիոյ արտաքին նախարարը ներկայացուց խնդրոյ առարկայ փոքրամասնութիւններուն անցեալ ու ներկայ պատմութիւնը: Դաշնագրի կնքումէն յետոյ Պոլիս պիտի մնային 350,000 Յոյներ, ըսաւ ան: Փոքր Ասիոյ մէջ կային քրիստոնեայ Ասորիներ ինչպէս նաեւ Քիւրտեր: «Անատոլուի հայ բնակչութիւնը, որ ժամանակին երեք միլիոն էր, այժմ նուազած էր 130,000ի: Ըմէթ փաշան պիտի հաւանէր այդ քշուած խլեակներուն յատկացնել վայր մը, որպէսզի անոնք համախմբուէին իրենց ուզած ձեւով(*):

Ըմէթ կարդաց երկարապատում գայլի առեւտրան մը: Անոր պատմութիւնը կը սկսէր Սուլթան Մահմուտի օրէն. կը յիշէր Վօլթէրը, Միշլէն, Սէնեօպօսը, Լավիսը եւ ուրիշներ՝ ապացուցանելու համար թէ Թուրքիան միշտ չափէն աւելի բարեացակամ վերաբերում ցոյց տուած է իր փոքրամասնութիւններուն եւ մեծ պետութիւններն են որ քաջալերած են այդ փոքրամասնութիւնները, որպէսզի անոնք ապերախտ ուղղութիւն մը ունենան հայրենիքին հանդէպ: «Թուրքիա մնացող Հայերը, ըսաւ Ըմէթ, արդէն հասկցած պիտի ըլլան թէ բարի քաղաքացիութիւնը անխուսափելի անհրաժեշտութիւն մըն է իրենց համար». եւ փաշան իր ամբաստանութեան ճառը աւարտեց շեշտելով թէ «Փոքրամասնութիւններուն լաւագոյն երաշխիքը երկրին օրէնքներն են եւ այն ազատախոհ քաղաքականութիւնը զոր Թուրքիան կը գործադրէ հանդէպ այն համայնքներուն որոնց անդամները չեն չեղած թուրք քաղաքացիի իրենց պարտականութիւններէն»:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

(*) Նիւրբլսըն հետեւեալ պատմական նօթերը կուտայ հայ ժողովուրդին մասին.— Փոքր Ասիոյ Հայերուն թիւը նուազեցաւ 1895–97ի եւ 1915ի ջարդերուն պատճառով: Մեր պատերազմի նպատակներուն մէջ ամէնէն շռնդալից կերպով յայտարարուածներէն մէկն ալ այդ ժողովուրդին Ազգային Տուն մը ապահովելու խոստումն էր: Յոյս կար որ Անկախ Հայաստան մը պիտի հիմնուէր ամերիկեան հոգատարութեամբ: Սէվրի դաշնագրով այդ տեսակ Տուն մը ստեղծուեցաւ թուղթի վրայ: Սահմանները պիտի որոշուէին նախագահ Ուիլսընի կողմէ: Ռուսական Հայաստանի մէջ «Դաշնակցական» հանրապետութիւն մը ստեղծուած էր, բայց բոլշեւիկները անմիջապէս ջախջախեցին զայն եւ հողերը բաժնուեցան Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ: Դաշնակիցները կը յուսային հայկական տուն մը հաստատել Կիլիկիոյ մէջ, Ֆրանսայի հոգատարութեան տակ, սակայն Ֆրանքլէն Պույեօն ջուրը ձգեց այդ ծրագիրը: Յետոյ Դաշնակիցները բոլորովին լքեցին Հայաստանն ու Հայերը:

ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆԸ

Ժառանգորդն ենք այս անունին: Ու հպարտ անով, վասնզի հոն կը գտնենք զտումը հայ ցեղին ու փրկութիւնը՝ յափշտակուած հայրենիքին:

Շուրջ կէս դարու իր պայքարներէն ու մարտնչումներէն յետոյ ալ՝ Դաշնակցութիւնը մնաց կանգուն, յաղթ ու առնական՝ ինչպէս կանգնած է Հայոց աշխարհի հզօր տիտանը — Արարատը:

Ու պիտի ապրի Դաշնակցութիւնը, հակառակ բոլոր գալերուն որ կու գան դուրսէն ու ներսէն: Ան երբեք խոցելի չպիտի ըլլայ, երբ բազմահազար երիտասարդութիւն մը հոգիով ու սիրտով, պինդ փարած է անոր կը տոկայ ու կը գործէ հաւատքի եւ կարգապահութեան մղումներով:

Ըլլալ Դաշնակցական՝ կը նշանակէ ըլլալ մէկ փշրանքը չարչարուած հայրենիքին: Հայրենիքի համար է որ եղած ենք Դաշնակցական եւ կ'ուզենք շարունակել կռիւը, որ մեզի յանձնուած է անցնող սերունդը իր պարտականութեան լրութիւնը չապրած: Երէկի փորձութեան արեւը մը պէս անցաւ Դաշնակցութեան վրայէն ու այսօր աւելի հզօրացած է ան՝ հաւատքի ու գիտունի ծանրութեամբ: Ինչպէս երէկ Հայոց լեռներուն վրայ, այսօր ալ Դաշնակցութեան դրօշը բարձր է մեր ձեռքերուն մէջ, եւ կ'ազդարարենք թէ բնաւ թոյլ չպիտի տանք որ խնայ յեղափոխական սուրբերու — Սերոբներու, Հրայրներու, Մուրատներու եւ առնական Անդրանիկներու պաշտած դրօշը:

Թող շարունակուի կռիւը մեր շուրջը, թող բարձրանայ ժխոյին ոռնոցը անոնց՝ որ կը հայհոյեն ու կը դաւեն մեզի դէմ, չենք փախչիր, կանգնած ենք մեր դիրքերուն վրայ ու պատրաստ գալիք որ եւ է պատահականութեան: Կանգուն ու հզօր պիտի մնայ հայ յեղափոխականներուն արի բանակը, որովհետեւ մենք անոր տուած ենք մեր սիրտը, մեր հոգին, մեր բազուկն ու կամքը:

Բարձր պէտք է ըլլայ դրօշը առնական Դաշնակցութեան ու խիզախ եւ յանդուգն՝ իր կամքը դերուժ: Դաշնակցութեան Օրը մեր հաղորդութեան օրն է, որպէսզի ամէն Դաշնակցական,— ըլլայ բանտի նկուղներուն մէջ թէ օտար պողոտաներու վրայ, պիտի ներշնչուի շունչովը անոնց՝ որոնք դերհզօրներ էին եւ մեզմէ առաջ ամբողջ տարիներ ապրեցան խորհուրդը Հայոց լեռներուն:

Համբերութիւն, տոկունութիւն, զոհողութիւն ու կամքի պարտադրութիւն,— այս պէտք է ըլլայ ամէն Դաշնակցականի կեանքը:

Թ. ՀԵՐՈՅԵԱՆ

ՅԱՒԱՏՔՈՎ ԵՒ ԴԷՊԻ ԳՈՐԾ

Պաշտամունքի եւ ուխտի օր է այսօր: Բոլոր դաշնակցական ընկերները, անոնք որ մտած են մեր յեղափոխական հսկայ կազմակերպութեան սեմէն ներս, պէտք է որ ունենան իրենց ինքնամփոփումի եւ խոկումի պահը: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ստեղծուած ըլլալով հայ ժողովուրդի ազատագրութեան համար, մեր ցեղին գոյութեան պայքարը կը պահանջէ որ մեր կազմակերպութիւնը վերստանայ իր անցեալի խառակրօնութիւնը, որովհետեւ թշնամին վառ է եւ ոխերիմ:

Այն որ կը մկրտուի Դաշնակցութեան աւազանին մէջ կ'ընդունուի իբրեւ ողջակէզ մը հայ ժողովուրդի ազատագրութեան խորանի առջեւ: Իւրաքանչիւր տարուան այս օրը, բոլոր այն ընկերները որ չեն թրծուիր այս գաղափարով, բոլոր դասալիքները, տկարները, թերահաւատները պէտք է լքեն մեզ: Մեր խուրձերը պէտք է ըլլան կուռ եւ երկաթեայ: Այս կը պահանջէ հայ ժողովուրդի կենսական շահը: Որովհետեւ մեծ է այս մեծ օրուան նշանակութիւնը: Կէս դարու հերոսական պայքարէ եւ մարտնչումներէ վերջ այսօր կանգնած ենք մեծ առաքելութեան մը գլուխը՝ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի ստեղծումը: Իբրեւ այս մեծ գործի զինուորները մեզմէ իւրաքանչիւրը պատասխանատու է անոնց առջեւ որ ողջակիզուեցան կամ այսօր կը տուայտին բանտերու մէջ եւ ամէն տեղ, հաւատքով եւ հերոսութեամբ:

Նման մեծ գետերու որ կը բխին բարձրաբերձ եւ ձիւնապատ լեռներու կողերէն, եւ ներքին, աներեւոյթ, անդիմադրելի ուժով մը՝ յաղթահարելով բոլոր խոչընդոտները կը միանան ովկիանոսներու մեծ ընտանիքին, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն ալ ծնելով հայ ժողովուրդի գոյամարտի մարտնչումներէն, կը ներկայացնէ այն ներուժ հոսանքը որ կը դիմէ դէպի միացեալ եւ անկախ Հայաստան: Մեր առջեւ հսկայական թամբեր կան, բայց մեր կրանիթեայ հաւատքը եւ մեր վճռական կամքը պիտի յաղթահարեն բոլորին: Դաշնակցութեան խոյանքին դէմ կը փշրուին բոլոր վատերը, փարիսեցիները եւ հաւատուրացները: Ցեղին ազնուագոյն [illegible] բունդէն հազարաւորներ ինկած են հաւատալով անոր յաղթանակին, հազարաւորներ կան որ այսօր կը հաւատան պատրաստ եւ հազարաւորներ պիտի միանան մեզ մինչեւ որ թշնամին խոնարհի:

Թող մեր հաւատոյ հանգանակն ըլլայ մեր սիրելի ընկերոջ, հայ ժողովուրդի մեծ մարգարէի պատգամը.

—«Վա՜յ նրան ում տաքինութիւնը մարտական չէ, ում բռունցքը բարձրանում հարուածելու արիւնարբու անողոք թշնամուն»:

ԳԱՒԱՌԱՑԻ

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Սկսած ԺԷ. դարից ուժեղանում է հայ գաղութների ստեղծումը Ռուսաստանում (Ն. Նախիջեւան, Սեւ ծովի ափին՝ Թէոդոսիա), Ֆրանսայում (Մարսէյլ, Փարիզ), Հնդկաստանում, Կ. Պոլսում, Թիֆլիսում, Վենետիկում ու Վիէննայում: Այդ գաղութների զգալի մասը երկար ժամանակ հանդիսացել են Հայերի կուլտուրական կեանքի օջախներ:

ԺԸ. դարի սկիզբներում Վենետիկում հիմնւում է մի կրօնական միաբանութիւն, որը կոչւում է Մխիթարեանների միաբանութիւն: Յետագայում նրանից առանձնանում է Վիէննայի միաբանութիւնը: Այդ երկու միաբանութիւններն էլ գոյութիւն ունեն մինչեւ այժմ: Մխիթարեանները մինչեւ 19րդ դարի երկրորդ կէսը շատ բան են արել հայ լեզուի, Հայաստանի պատմութեան ու գրականութեան ուսումնասիրման ասպարէզում, ինչպէս եւ բազմաթիւ թարգմանութիւններով եւրոպական գրականութիւնը ժողովրդականացնելու բնագաւառում:

Նոյն այդ Վենետիկում, 1513 թուականին տպագրուեց հայերէն գիրքը: Առաջին հայերէն թերթը լոյս տեսաւ Հնդկաստանում 1794 թուականին:

ԺԹ. դարի սկզբից հայ գրականութիւնը բաժանւում է երկու ճիւղի՝ այսպէս կոչուած արեւմտեան գրականութեան, այսինքն տաճկահայերի գրականութեան, եւ արեւելեան գրականութեան՝ ռուսահայերի գրականութեան, իսկ Պարսկաստանի Հայերի գրականութիւնը յարում է արեւելեան Հայերի գրականութեան: Արեւմտեան գրականութիւնը զարգանում է գլխաւորապէս ֆրանսական գրականութեան ազդեցութեամբ, իսկ արեւելեան Հայերի գրականութիւնը զարգանում է ռուսական գրականութեան ազդեցութեամբ:

Երիտասարդների ամբողջ սերունդներ դիմում են ռուսական բարձրագոյն ուսումնական հաստատութիւնները՝ Դորպատի համալսարանը, Մոսկուայի Լազարեան ճեմարանը, Վենետիկ, Փարիզ: Սկսում է զարգանալ նոր աշխարհիկ գրականութիւնը, իր նոր թեմատիկայով:

ԺԹ. դարի երկրորդ կէսի այդ գրականութիւնը կրում է հայ բուրժուազիայի քաղաքական ու սոցիական ձգտումների եւ իտէալների կնիքը:

Բուրժուական իտէոլոգիա ունեցող գրողները գեղարուեստական գրականութեան մէջ սկսում են մշակել ազգային իտէոլոգիան եւ ռոմանտիկ գոյներով պատկերել ապագայ «Մեծ Հայաստանը» (Րաֆֆի, Պատկանեան, եւն.):

Ռուսահայերի նոր գրականութեան հիմնադիրն է համարւում Խաչատուր Աբովեանը (1804—1848): Նա օգտագործել է ժողովրդական բարբառն իր «Վէրք Հայաստանի» վէպի համար: Այդ վէպով սկսւում է 19րդ դարի գրականութեան պատմութիւնը: Ջնտրած իր նացիոնալիստական գաղափարներին, վէպն ունի մի շարք գունեղ տեղեր, որոնք պատկերում են գիւղացու կենցաղը, նրա տնտեսական ու քաղաքական ճնշուած վիճակը:

60ական թուականների ամենացայտուն դէմքն է Միքայէլ Նալբանդեանը (1829—1866), մի փայլուն հրապարակախօս, մտածող, քննադատ ու բանաստեղծ: Նա Գերցէնի բարեկամն էր, անձնական կապ էր պահպանում Բակունինի հետ, որի համար ձերբակալուել ու նետուել է Պետրոպաւլովսկիի բերդը, որտեղ նստել է երեք տարի: Նրա հիմնական գրուածքը՝ «Հողագործութիւնը», արգիլուեց ցարական գրաքննութեան կողմից: Այդ գրուածքում նա քարոզում է հողի համայնացումը:

ԺԹ. դարի երկրորդ կէսի հայ գրականութեան մէջ ականաւոր տեղ է գրաւում մեծագոյն թատերագիր Գաբրիէլ Սունդուկեանը (1825—1912) ռէալիստական թատերգութեան հիմնադիրը: Սունդուկեանն իր ստեղծագործութիւնները գրել է հայերէն: Նրա դերակատարներու մեծ մասը արհեստաւորներ են, մանր մարդիկ: Սունդուկեանը վարպետօրէն ցոյց է տուել փչխառուական առեւտրական դրամատիրութեան ներկայացուցիչների դէմքը: Թէպէտ Սունդուկեանը գրել է հայերէն, սակայն նրա ստեղծած պերսոնաժը այնքան ընդհանուր է Անդրկովկասի բոլոր ժողովուրդների համար, որ ընկեր Վրացիները նրան համարում են նաեւ վրացական թատերագիր:

ԺԹ. դարի վերջերի հայ գրականութեան խոշորագոյն դէմքն էր Յովհաննէս Թումանեանը, որ հիանալի պոէմներում ու տաղերում պատկերել է քայքայուող նահապետական գիւղը:

Հայաստանի արդի յեղափոխական գրականութեան ակունքները հասնում են 20րդ դարի սկզբին: Այդ ժամանակներում հայ գրականութեան մէջ առաջ է գալիս յեղափոխական նկատելի մի հոսանք: Այդ հոսանքի ամենախոշոր դէմքն է Հայաստանի եւ Անդրկովկասի ժողովրդական բանաստեղծ, կոմունիստ կուսակցութեան հնագոյն անդամ, հայ պրոլետարական պոէզիայի հիմնադիր Յակոբ Յակոբեանը: 1905 թուականի նախօրեակին, նա իր ոտանաւորներում երգել է յեղափոխական հրդեհի արշալոյսը, պրոլետարիատի վերահաս յաղթանակը:

Յակոբ Յակոբեանի հետ միասին, մինչխորհրդային շրջանի յեղափոխական գրականութեան ներկայացուցիչներն են համարւում բանաստեղծուհի Շուշանիկ Կուրղինեանը, բանուոր թատերագիր Անուշաւան Վարդանեանը, Արազին:

Հայաստանի խորհրդային գրականութիւնն իր շարքերում ունի մի[…] խորհրդային շրջանի հայկական գրականութեան ամենալաւ ներկայացուցիչներին: Խորհրդային պլատֆորմին անցել լաւագոյն կուլտուրական ուժերը, որոնք յեղափոխութիւնից առաջ գտնւում էին հայկական բուրժուազիայի նացիոնալիստական իտէոլոգիայի ազդեցութեան տակ:

Այժմ այնտեղ՝ արտասահմանում իմպէրիալիստների չէմքերը հակայեղափոխական Դաշնակներն են մեռնող միակ ազգային գրականութեան խղճուկ դէմքեր:

Հայաստանի խորհրդային գրողների ընտանիքում մինչ յեղափոխական հայ գրողներից ամենախոշոր դէմքը ժողովրդական գրող Ալեքսանդր Շիրվանզադէն, որ հսկայական ազդեցութիւն է գործել հայ գրականութեան վրայ, ռէալիստական դրամայի հիմնադիրը պրոզայում, Հայկական[…] Փալլաքը:

(Շար.)

(2)

3-10-34

«Գորշ Գայլը»

Արմսթրոնկի գիրքը, Մուսթաֆա Քէմալի մասին, դեռ նոր է որ կը խօսուի իր վրայ ֆրանսական մամուլին մէջ: Եւ իր վանտէրվէլտի յօդուածէն վերջ (Լա Տէփէշ տը Թուլուզ), ...Լառոշի յօդուածը (Ժուռնալ տէ Տէպա), ուր էնկլեբեր Գորշ Գայլը կը ներկայացուի իբրեւ մէկը, որ յառաջ ... ըմբոստութեան մէջ է, կը ... նախ անդամակցելէ վերջ, ... կազմակերպութիւններուն, ... ազատ–որմնադիրներուն դէմ՝ ... այլեւս պէտք չունի անոնց օժանդակութեան: Կը կռուի եւ օտարներուն դէմ,— Իտալացիներուն՝ Տրիպոլիի մէջ, Պուլկարներուն՝ Պալքաններուն պատերազմին մէջ, Անգլիացիներուն՝ Կէլիպոլուի մէջ, Գերմանացիներուն՝ Թրքական բանակին մէջ, Յոյներուն՝ Անատոլուի մէջ: Եւ վերջապէս կը կռուի Թրքական հին բարքերուն եւ աւանդութիւններուն դէմ, ... վերջոյ տիրական մակա..., որովհետեւ «մական բռնելու իրաւունք է այն ձեռքը միայն, որ գիտէ զայն գործածել»: Եւ ահա ինքնակալ մը դարձած,—անեղծուածային, ... ինքնակալ մը, մէկը արդի դիկտատորներէն, զորս սահեցեց յետպատերազմեան շրջանի կազմալուծուած եւ սպառած քաղաքակրթութիւնը:

Քէմալ չի սիրեր մտերմանալ, ըն... ..., ոչ ալ կը մօտենայ օ... ...ներուն,— կը նախընտրէ մինակ ... մէջ: Մերթ ընդ մերթ դուրս կ'ելլէ, բամ կը ցատկէ բիրտ եւ ... ձեւով մը, իբրեւ ամենա... ինքնակալ, յետոյ կ'անհետանայ ...:

Ահա Արմսթրոնկի գիրքը, որ աշ... եւ իրապաշտ պատկերներով կը ... այս փառասէր եւ դաւադիր գին... ...ին դիմագիծը, անոր բռնութիւններն ու նենգութիւնները, մինչեւ որ ... կայսրութեան աւերակներէն կը ստեղծուի Թուրք ազգ մը:

Գիրքը ցոյց կուտայ նաեւ Քէմալի ... գլխաւորը, գեղխութեանց եւ հա... ... միջոցները, ինչպէս եւ անոր ... ...ները՝ տիրելու համար իր ... եւ ժողովուրդին: Փոխանց... շրջանի Թուրքիան է, որ Մուսթաֆա Քէմալի կենսագրութեան ... վրայ կը յայտնուի այս ... Հին գաղափարներու եւ ա... ...ներու հալածանքը, ար... ...ներու բիրացումը, ... ազգայնական կրօնքի մը ..., նոր այբուբենի մը ներ... ..., զուտ Թրքական լեզուի մը ..., նոր օրէնքներու մշակու... ..., հագուստի – կապուստի փոփո... ..., Թուրքիան քաղաքակրթե... փորձերը ... պարել սորվեցնելով ...:

Բոլոր այս գործունէութեան վա... ...ն է Մուսթաֆա Քէմալ:

«Գ. դարու բռնապետը, Սուլէյման Շահ, որ իր հորդաներով դուրս ... Ասիոյ տափաստաններէն, իր ... վրայ՝ գորշ ու վայրագ գայլ... գլուխը, ահա յարութիւն կ'առ... իր մէջ»:

Իտալացի հեղինակի մը գործը ..., Մուսթաֆա Քէմալի մասին, ... է խօսեցնել իր վրայ նոյնպէս ... օրերուն:

Հայ երիտասարդներու յաջողութիւնները

— օ —

Աղեքսանդրիոյ Հայ Գիւղատնտեսական կեդրոնը կը հաղորդէ.— Մեր սաներէն երկուքը եւս՝ Պ.Պ. Գուրգէն Պարտիզպանեան եւ Յովհաննէս Խոսպեքեան, առաջինը իբրեւ երկրաչափ եւ երկրորդը իբրեւ ճարտարապետ շրջանաւարտ եղած են Մ. Նահանգներէն Ութահի երկրագործական գոլէճէն: Պ. Գ. Պարտիզպանեան ունեցած է գնահատելի յաջողութիւն մը եւ գոլէճին կողմէ արժանացած է 250 տոլար թոշակի մը, իր ուսումը շարունակելու համար Մէսաչուսեց Թէքնալօճի հաստատութեան մէջ, որ Ամերիկայի ամբողջ երկրաչափական հիմնարկութեանց մէջ առաջնակարգ դիրք մը կը գրաւէ:

⁂ Ֆլօրիտայի (Մ. Ն.) համալսարանէն իբրեւ ճարտարագէտ ելեկտրագէտ փայլուն կերպով շրջանաւարտ եղած մեր սանը՝ Պ. Մանուկ Շահինեան պաշտօնի կոչուեցաւ Եգիպտոսի հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան մէջ: Պ. Շահինեան երբ իր վկայականներով եւ յանձնարարականներով կը ներկայանայ վերոյիշեալ նախարարութեան մեքենագիտական եւ ելեկտրական ճիւղին ընդհ. տնօրէն՝ Տոքթ. Ապտիւլ Ազիզ Ահմէտ պէյի, որ կը յայտարարէ. «Աքանչելի նիշեր ունիս, որոնք ինծի մեծ հաճոյք պատճառած են: Հաճոյք մըն է ինծի համար քեզ ունենալ իմ պաշտօնատանս մէջ»:

⁂ Քոլորատոյի (Մ.Ն.) երկրագործական գոլէճին շրջանաւարտ՝ մեր սաներէն՝ բժիշկ անասնաբոյժ՝ Տոքթ. Հայկազն Արշակունի, սուրիական կառավարութեան մօտ պաշտօնի կոչուեցաւ: Տոքթ. Արշակունին եղած է նմանապէս յաջող ուսանող մը:

⁂ Քոլորատոյի գոլէճէն այս տարի փայլուն կերպով, շրջանաւարտ է– ղան նաեւ մեր երկու սաները՝ Պ. Պ. Լութեր Ֆարաճեան եւ Մարտիրոս Թորոյեան, առաջինը իբր գիւղատնտես եւ երկրորդը՝ իբր անասնաբոյժ:

(Կնիք)

Մամնաճիւղ մը եւս

ՊԱՆԵՕ.— Մեր շրջանն ալ (Պանեօ–Քաչան) ունեցաւ Կ. Խաչի մասնաճիւղ մը, որ իր բացումը կատարեց կիրակի 23 սեպտ. 1934ին: Կազդուրիչ էր երեւոյթը: Խումբ խումբ օրիորդներ ուրախութեամբ վիճակահանութեան տոմսեր կը ցրուէին աջ ու ձախ ի նէր նոր սերունդին փրկութեան: Օրուան նախագահը՝ Տիկ. Պետրոսեան հանդէսին բացումը կատարելով հրաւիրեց բոլորուն Կ. Խաչին շուրջ: Մէջընդմէջ եղան արտասանութիւններ եւ կովկասեան պարեր: Բանախօսեց Տիկ. Եղէն Բիւզանդ, մեծ ոգեւորութիւն ստեղծելով: Գեղարուեստական բաժինէն յետոյ «Եփրատ» նուագախումբի առաջնորդութեամբ սկսան պարերը եւրոպական, հայկական եւ կովկասեան: Հանդէսին մասնաւոր փայլ տուաւ Թաւխտ Գ. Յովհաննէսեան: Նոյն օրը կարգ մը տիկիններ եւս արձանագրուեցան Կ. Խաչին: Հանդէսը փակուեցաւ տաք մթնոլորտի մը մէջ, գիշերուան ժամը 11ին: Կը մաղթենք որ Կ. Խաչը յաճախ կազմակերպէ այս կարգի քաջալերիչ հանդէսներ:

Գեղեցիկ

Ցաւալի դէպք մը Պէյրութի մէջ

Սեպտ. 23ին հետեւեալ ցաւալի դէպքը պատահած է Պէյրութի մէջ.—

Պէյրութի կիրակնօրեայ ամէնէն չէն զբօսավայրն է ազաններու նըշանաւորութեան վայրը: Ցանկապատէն դուրս եւս հարիւրաւորներ կը սպասեն, յափշտակելու համար այն վիրաւոր ազաւնիները, որոնք դուրս կ'իյնան:

Նոյն ձեւով, սեպտ. 23ին, երբ նըրը որսորդներու գնդակէն վիրաւորուած ազաւնի մը ցանկապատէն դուրս կ'իյնայ, հայ երիտասարդ մը կը յարձակի եւ կը յաջողի բռնել: Սակայն այդ միջոցին դուրսը գտնուող որսորդ մը կ'ուզէ խլել հայ երիտասարդի ձեռքէն այդ վիրաւոր ազաւնին, առարկելով թէ ինք զարկած է զայն: Հայը կ'ընդդիմանայ այդ անարդար պահանջին դէմ: Որսորդի մէկ բարեկամը՝ Եուսուֆ կը միջամտէ եւ կ'ուզէ բռնի գրաւել ազաւնին՝ ապրձանակով սպառնալով հայ երիտասարդին: Եուսուֆ կը սկսի նաեւ գարշելի հայհոյութիւններ թափել Հայերու հասցէին:

Ներկայ Հայերը կը վիրաւորուին եւ կ'ազդարարեն Եուսուֆին որ չհայհոյէ :Այս վերջինը սակայն աւելի կատղած ատրճանակը կը հանէ եւ կը սկսի մէկ կողմէն կրակել եւ միւս կողմէն ալ ուժ տալ սրունքներուն: Հայերը գայրացած կը սկսին հալածել Եուսուֆը որ շարունակ կը կրակէր :Մինչեւ Նահրի կամուրջէն անդին գտնուող նոր ճամբան կը հալածեն զայն, ուր կը լմնան նաեւ Եուսուֆի փամփուշտները: Ժանտարմաներ կը հասնին եւ կը ձերբակալեն զինաթափ Եուսուֆը, որ բաւական ծեծուած էր մինչ այդ: Առաջին տպաւորութեան տակ ժանտարմաները կը ձերբակալեն 15 Հայեր, սակայն հետեւեալ օրը ազատ կ'արձակեն:

Ո՞Վ ԱՒԵԼԻ ՍՈՒՐՃ ԿԸ ԽՄԷ

Հակառակ տնտեսական տագնապին, սուրճին սպառումը նուազած չէ երբեք, գէթ կարգ մը հարուստ երկիրներու մէջ: Պատերազմէն առաջ եւ հիմա, Միացեալ Նահանգները, Ֆրանսա եւ Գերմանիա կը գտնուին գլուխը սուրճ սպառող երկիրներու ցանկին:

	1931	1932
Մ. Նահանգներ	786,000	675.000
Ֆրանսա	193,000	186.888
Գերմանիա	185,623	129.600
Պելճիքա	51.600	49.560
Շուէտ	52.800	38.600
Իտալիա	43.800	40.800
Հոլանտա	41.000	34.000
Հունգարիա	32.673	25.820
Տանիմարքա	32.232	26.168
Սպանիա	26.409	22.107

Եթէ սուրճի սպառումը բաժնենք բնակչութեան վրայ, այս ցուցակը տարբեր պատկեր մը կը ներկայացնէ.

Տանիմարքա կուգայ ցուցակին գլուխը տարեկան մարդ գլուխ 8.18 քիլօկրամ սպառումով, յետոյ Շուէտ (7.42), Նորվեկիա (6.02), Պելճիքա (5.86), Միացեալ Նահանգները (5.86), Հոլանտա (4.95), Ֆրանսա (4.65), Զուիցերիա (4.33): Չինաստանի մէջ սուրճի սպառումը գրեթէ աննշան է (30 թոն 1932ին), Ռուսիոյ մէջ կը սպառի 200 թոն, Ճափոնի մէջ՝ 1800 թոն, Իրլանտայի մէջ 170 թոն:

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՂԱԹՕՆ ՊԷՅ ԿԸ ՏՐՏՆՋԱՅ ԵՐԵՒԱՆԻ ԴԷՄ

Պ. Ե. Գ. Աղաթօն հոգածէտ, Բարեգործականի հիմնադիր, բարեբար անդամ եւ պատուակալ փոխ – ատենապետ, այս օրերս հրատարակած է «Նուպարաշէն» անունով գրքոյկ մը, ուրկէ կ'ընենք հետեւեալ քաղուածքները, առանց որ եւ է խորհրդածութեան:

«Ժամանակին յիշեալ գիրքս (ինչպէս կը հասկնամ Նուպարաշէնը) Հայաստանի վարիչներուն ղրկեցի, որպէսզի գաղափար մը ունենան, գծաբախտաբար, նկատողութեան չառնըւեցաւ եւ Նուպարաշէնի յատակագծին եւ շէնքերու շինութեան գործը, ծանօթ, մեծ ճարտարապետ անուանի ակադեմիկոս Թամանեանին յանձնըւեցաւ, որ քանի մը տարիներ յետոյ միայն պատրաստեց շէնքերու շինութեան յատակագիծը: Այս յապաղումներուն եւ ձգձգումներուն հետեւանքով ահագին (այս բառը աւրուած եւ մելանով տեղը բաւական գրուած է) գումարներ ծախսուեցան զուր տեղը (այս վերջին երեք բառերը մելանով բռուած են մելանով) եւ սակայն շինութիւնները չաւարտեցան»:

Եւ Պ. Ա. Գ. Աղաթօն կ'ըսէ թէ՝ «եթէ այն ժամանակ գիւղացիներու կեանքին ծանօթ տեղացի պարզ ճարտարապետի մը յանձնուած ըլլար այս գործը, շատոնց մէկ քանի հարիւր շէնքեր, շատ աժան կերպով աւարտած կ'ըլլային մինչեւ հիմա, քանի որ այն ժամանակ շինուածանիւթեր շատ աւելի աժան էին քան այսօր»:

Այս մասին իր տուած մէկ տեղեկագրին Բարեգործականի կողմէ մերժըւած ըլլալը յայտնելով, կ'աւելցնէ.

— «Բարեգործականի այն անդամին, որ տեղեկագրին մերժուելուն պատճառ եղաւ, անունը տալ չեմ ուզեր, բայց հետեւանքը սա եղաւ որ՝ շէնքերու շինութիւնը տարիներով ուշ մնաց եւ պարապ տեղը Բարեգործականը հազարաւոր ոսկիներ ծախսեց (այս վերջին երեք բառերը մելանով սրբուած եւ«բաւական ծախքեր ըրաւ» խօսքերով փոխանակուած են), այնպէս որ՝ այն ժամանակ, այսինքն շինուածանիւթերուն աժան եղած ատեն, 200 ոսկիով շինուիլը կարելի եղող բան մը, այդ գումարին եռապատիկով անգամ կարելի չպիտի ըլլայ մէջտեղ բերել ներկայիս: Վստահ եմ որ, կը կրկնեմ, եթէ Նուպարաշէնի տուներու խնդիրը գիւղացի ամենապարզ ճարտարապետի մը յանձնուած ըլլար, թէ շատ աւելի աժան եւ թէ շատ աւելի կարճ միջոցի մէջ 3—400 տուներ շինուած կ'ըլլային, մինչդեռ այսօր հազիւ 40—50 տուներ ամբողջովին աւարտած եւ բնակուած վիճակի մը մէջ կը գտնուին: Ա՛խ, կը մըտածեմ թէ մեր Հայերը ե՞րբ գործնական մարդիկ պիտի ըլլան»:

Ցառաջաբանին այս մէջբերումներէն ետքը, քանի մը տող եւս «Մեծ ցաւս» վերնագրով հատուածէն.

— «Եթէ ճշմարիտ ցաւ մը ունիմ, այն է որ յառաջացած եւ տկար վիճակիս պատճառով Հայաստան երթալու հոգեկան ուրախութենէն զրկուած եմ: Եթէ այս մեծ ուրախութիւնը չպիտի ունենամ, բայց երկու մանչ զաւակներուս կտակած եմ որ օր մը (ընդգծումը մերն է) Հայաստան երթան, մէկ քանի ամիս կենան (նորէն ընդգծումը մերն է) եւ Հայրենիքին օգտակար ըլլալու աշխատին»:

ԼՐԱՔԱՂ

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻՆ ԽԱՂԵՐԸ

— օ —

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 սեպտ.).

— « Բարեգործականի ազգաշէն գործունէութիւնը սկսաւ յունահայ գաղութին մէջ: Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ կրթական քննիչ նշանակուեցաւ Պ. Վահէ Բագրեւանդեան, իսկ Հին Յունաստանի համար Պ. Խանիկեան: Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ մէջ Բարեգործականին ենթակայ հազիւ 1–2 վարժարան կայ, իսկ Հին Յունաստանի մէջ 4–5. երկու կրթական քննիչներուն համար, Բարեգործականը տրամադրած է բաւական պատկառելի գումար մը, աւելի քան 150 հազար տրախմի:

Այս նշանակումներուն նպատակը կրթական գործին զարկ տալ չէ: Կրթական քննիչ մը պէտք է ունենայ որոշ պատրաստութիւն եւ հմտութիւն վարժարանային խնդիրներու մասին:

Իրողութիւն է որ ըլլայ Պ. Բագրեւանդեան, ըլլայ Պ. Խանիկեան չեն լրացներ կրթական քննիչի բոլոր պայմանները: Թերեւս ուրիշ յատկութիւններ եւ կարողութիւններ ունենան անոնք, բայց պաշարը եւ փորձառութիւնը չունին նոր սերունդի դաստիարակութեամբ զբաղելու, ուղութիւն տալու եւ հսկելու վարժարաններու կրթական գործունէութեան վրայ:

Բարեգործականը վերոյիշեալ ազգայիններուն պաշտօն տուած է երկու գլխաւոր պատճառներով. նախ՝ գործ եւ ապրուստ ապահովել անոնց ու յետոյ զանոնք գործածել Դաշնակցութեան դէմ մղուելիք պայքարին մէջ:

Ժողովուրդը պէտք է գիտնայ թէ ինչի կը ծախսուին իրմէ գանձուած շաբաթական կամ ամսական տրախմիները, որոնք կոկորդը կը մտնեն այս կամ այն անգործ թափառաշրջիկին կամ կեանքի մէջ ձախողած ապետականին:

Դժբախտ իրականութիւնը այս է: Պատկերը մեր աչքերուն առջեւ է: Հեռու մեզմէ բամբասանքն ու չարամտութիւնը: Կը խօսինք առարկայական փաստերու եւ իրականութեան վրայ հիմնուելով:

Կը հարցնենք Բարեգործականին. ի՞նչ պէտք կար կրթական քննիչ նշանակել շրջանի մը մէջ, ուր միայն երկու վարժարան կայ:

Ինչով կ'արդարանայ այս նշանակումը: Աւելորդ հարցումներ, որոնց պատասխանին սպասելու չափ միամիտ չենք: Բարեգործականը գիտէ բաժը, եւ գիտէ իր ընելիքը: Ան այժմէն կը պատրաստուի վաղուան պայքարին համար եւ հիմակուընէ յենարաններ ստեղծելու կը միտի գաղութներու մէջ: Բայց իր նպատակին պիտի չհասնի: Ժողովուրդը Բարեգործականին մէջ կը տեսնէ հայութեան ամէնէն զած եւ ստորին թշնամին: Ժողովուրդը շատ լաւ ճանչցած է Բարեգործականը եւ այս է պատճառը որ բազմաթիւ ազգային մարմիններ նողկանքով մերժեցին վարժարանները հակակշռելու համար ներկայացուած պայմանները: Բարեգործականին ենթարկուեցան միայն անոնք որ կուսակցական ու հատուածական նըկատումներ ունէին:

Ահա Փիրէի ազգային վարժարանի պարագան: Հազիւ թէ Բարեգործականը թաթը դրաւ անոր վրայ, ժողովուրդը պօյքոթ յայտարարեց եւ մէկ շաբթուան մէջ ազգային վարժարանի աշակերտներէն աւելի քան 150 հոգի Կաթողիկէ Հայոց վարժարանին արձանագրուեցան:

Ասկէ աւելի մեծ բարոյական ապտակ ստացած չէր Բարեգործականը: Թող շարունակէ ուրեմն այս նամբէն քալել, նորանոր դասեր եւ հարուածներ ստանալու համար: Յունահայ գաղութը որոշած է գերի չըլլալ Բարեգործականին, վճռած է անոր մականին տակ չմտնել եւ տէրը մնալ իր պատիւին եւ իրաւունքներուն»:

ԳԱՆՁԵՐ ՔՐԵՄԼԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի թերթերը կը գրեն թէ Քրեմլի պատերէն մէկուն նորոգման ատեն երեւան հանուած է երկաթեայ տուփ մը, հին շինուածքով, որ կը պարունակէր փաստաթուղթեր եւ նամակներ, որոնք կը պատկանին Նափոլէոնի: Ակներեւ է որ Նափոլէոն զանոնք հոն մոռցած է Մոսկուայէն իր արագ մեկնումի ատեն, 1812ին: Փաստաթուղթերուն միջեւ գտնուած է նաեւ իր մէկ յատակագիծը՝ Ռուսիոյ ամբողջական գրաւմանը համար: Այս նամակները անակնկալ լոյս կը սփռեն Նափոլէոնի անձնական կեանքին մէկ մասնաւոր շրջանին վրայ: Տուփը կը պարունակէ նաեւ զինուորական շատ մը չքանշաններ եւ կայսեր անձնական կնիքը: Ցախճապակիէ հրաշալի սպաս մը՝ եգիպտական բանուածքով, նուիրուած Նափոլէոնի կողմէ Աղեքսանդր Ա.ին՝ 1807ին, Թիլսիթի դաշնագրի ստորագրումէն վերջ: Բրուտային արուեստի այս անգին առարկային մասին գաղափար ունէին, բայց անոր պահուած տեղը մինչեւ այժմ անծանօթ կը մնար: Գտնուած առարկաներու կարգին է մէկ ընտրելագոյն(?) ...ութիւնը՝ պատմական Հռոմի գրագէտներէն՝ Տակիտոսի, Կիկերոնի եւ ուրիշներու ձեռագիրներուն եւ մեծ գրադարանը, զոր Իվան Ահեղ ցարը ժառանգած էր իր հօրմէն: Համաձայն հին հէքեաթի մը, Քրեմլինը կառուցուած է հին քաղաքի մը տեղւոյն վրայ, այդ քաղաքին ստորերկրեայ աւերակներուն մէջ իբրեւ թէ ցար Իվան Գ. եւ ցար Իվան Ահեղ տեղաւորած ըլլան թանկագին գանձեր՝ ոսկի, քարերու եւ հին ձեռագիրներու ձեւով: Քրեմլինը կառուցուած է Ֆիօրավէնթի անուն Իտալացիի մը յատակագծին համաձայն: Այդ Իտալացին յետոյ կուրցուած է Իվան Գ.ի կողմէ հազիւ Քրեմլինը վերջացած:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՀՐԱԺԱՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

ՎԻԷՆ.— Կարդալով հայրենակից Ա. Դանիէլեանի հրաժարականը, յանուն Տարօն Տուրուբերանի մասնաճիւղի վարչութեան կը յայտարարենք թէ ան ոչ թէ ինքնաբերաբար հրաժարած է, այլ մասնաճիւղը ստիպուեցաւ հեռացնել զինքը զանազան պատճառներով:

Վարչութիւնս պատրաստ է տեղեկութիւններ հաղորդել հայրենակցի մասին ուրիշ քաղաքներու մեր Հայր. Միութեան մասնաճիւղերուն:

Վարչութիւն

ԱԶԳԵՐ ՀԱՅԱՑՔԻՆՁ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (11)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ— (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

»»» · · «««

Կը ցամքիմ տօքիս վրայ, այս քաղաքի տեսարանին առջեւ: Ո՛վ անհունութիւն, եթէ քու մէջ նստած Աստուած մը կայ, ու այսպիսի տեսարանի մը առջեւ կը մնայ լուռ ու անտարբեր, թող քար ու քանդ ըլլայ, ու տապալի վար գայ:

Իրաւունք ունի բանաստեղծը.

Երբ աշխարհի մէջ այսչափ արիւն ու արցունք կայ,
Դեռ ալ պէտք չէ եւ ոչ Աստուած երկնքում:

Կը հեռանամ սարսափահար, առանց օգտակար դառնալու:

Արեւը կորսուեցաւ Ինդակեան սարին ետեւ, գուցէ հազարաւոր զոհերու վերջնական եկաւ սայլը, կը լըռենք: Նոր ձայնի հետ Քիւրտերու առնոցը: Կը փոխադրենք բեռները ու մութ գիշեր տուն կը հասնինք:

×

Մայրս բաւական ապաքինած է, բայց շատ վախցած են որ ես Քիւրտերուն հետ դարձած չեմ: Նորչէնի տըղան, ինչպէս եւ Քիւրտերը չէին կըցած մերիններն համոզել, լացած էին եւ տակաւին կուլային երբ ես հասայ:

8.— ՌՈՒՍԵՐԸ Կ'ԵՐԵՒԱՆ ԵՒ ԿԸ... ՆԱՀԱՆՋԵՆ

Առտուն կանուխ դարձեալ լեռ բարձրացան խուզարկութեան: Այսօր Ֆարօն իր եղբայրը տունը ձգեց, երեւի մեր պաշտպանութեան համար :Նորչէնի տղուն հետ մեր սեւ բախտը կ'ողբայինք, երբ ձիաւոր Քիւրտ մը բակ մտաւ եւ Ֆարօն հարցուց: Տեսնելով որ չկայ, եղբօրն ըսաւ.

— Շուտով մարդ ղրկէ լեռը, թող վար գան, ամէն բան լմնցաւ .Ռուսին բանակը որ Պուլանըխ՝ Լիզ կը գտնուի, կը յառաջանայ, արդէն անոր յառաջապահները ձորով մտան Դուրան, Աւզադրիւր, Թիլ, Մկրագոմ, եւ մինչեւ Ցրօնք գիւղերը լեցուեցան: Արդ, Հաճի Մուսաբէկի պատուէրն է այս, եթէ այս գիշեր չկրցանք ազատիլ, վաղը բոլորդ ալ գերի կը մնաք. գիտցէք որ մեծ մասը Հայեր են, եւ անոնց ձեռքէն ազատիլ դժուար է. աճապարեցէք փրկուելու»:

Այս անսպասելի լուրին վրայ մեր երեսները կը խնդենան: Բացատրութիւններ կուտամ եղածի մասին եւ կը պատուիրեմ որ մնան պարարին, առանց բան մը գիտնալու:

Անմիջապէս Զօզանը կը կանչեմ ու կը սկսին բեռները կապել: Բայց կը կասկածիմ Ռուսայէն, աչքս միշտ դուրսն է:

Կէսօրէն բաւական անցած Ֆարօն եկաւ: Արդէն ամէն բան բեռ եղած լմնցած էր: Գոհ մնաց մեր կարգադրութենէն: Անմիջապէս ցորենի մը բեռ քակեց, ու անկէ 50 քիլոյի չափ ցորեն տարբեր պարկի մը մէջ լեցուց եւ երկուքի բերանն ալ կարել տուաւ:

Արեւը մայր մտած էր, ամէն բան բեռցուցած էինք եւ քալելու պատրաստ, յանկարծ Ռսօն իր տղայ Ռոդկոյի հետ մօտեցաւ Ֆարոյին եւ բաներ մը փսփսաց. Ֆարօն ցնցուած ետ քաշուեցաւ, Ռսօն ձեռքը տարաւ դրպանը ու այս անգամ երեք դեղին ոսկի ափին մէջ երկարեց Ֆարոյին.— Առ, նուէր քեզի ու ինծի յանձնէ: (Խօսքը ինձ համար է): Բարկացաւ Ֆարօն ու դարձաւ դէպի մեզ.

— Ես իմ բախտս երեք հարիւր ոսկիով ալ չեմ ծախեր. ես Ֆարօն եմ, Ռսօն չեմ:

—Մի տար, ըսաւ Ռսօն ,բայց գիտցիր որ օր մը քնացած տեղդ քեզ պիտի մեռցնէ ու քու զէնքդ ալ պիտի առնէ ու փախչի:

— Ուրախ եմ, ըսաւ Ֆարօն, որ գործս քաջի մը հետ է, մըրրտուկ. այս տղան Անդրանիկի փաշան ալ դառնայ, պիտի չսպաննեմ ու ուրիշի ալ չպիտի տամ:

Ու միանալով մեզի, սկսանք դուրս գալ գիւղէն ուր իրարանցում, Սողոմ Գոմոր էր:

Փախուստի օր է, անցնող անցնողի: Սարսափը մեծ է, ռուսական բանակը կը յառաջանայ, Հայերու վրէժխնդրութեան վախը բռնած է բոլորը: Քիւրտերը գիտեն որ եթէ հայ կամաւորի ձեռք անցնին, չպիտի գթայ ովրովհետեւ իրենք երբեք չգթացին: Չգթացին նոյն իսկ անմեղ մանուկներուն: Իսկ մենք վեց գերիներս կ'ապրինք կեանքի ու մահուան, անստուգութեան մէջ: Կեա՞նք թէ մահ պիտի վիճակուի մեզի: Մեր ճակատագիրը կախում ունի Ֆարոյի բարի կամ չար կամքէն. ան է մեր Աստուածը:

Գիշեր էր արդէն, երբ Ալի – Զանկին հասանք: Ֆարօն մեզ՝ վեց գերիներս զատեց ու վարը ժայռի մը առջեւ նստեցուց: Գնա՛, ըսաւ ինծի, սա բեռան վրայ եղած պարկ մը ցորենը հոս բեր, եւ Զօզանին ըսէ որ հացի տոպրակը տայ. ան ալ բեր ու իրենք թող ճամբան շարունակեն, ես կուգամ կը հասնիմ իրենց:

Մենք ժայռերու տակ նստած, իսկ Ֆարօն հրացանը բռնած մեր դիմացը կեցած ու կարաւանները կ'անցնին անդմուկ:

Երբ վերջացաւ, մեզի հրամայեց ոտքի կենալ: Ի՞նչ պիտի ընէր. պիտի մեռցնէ՞ մեզ, եթէ ուզէր սպաննել, նստած տեղը աւելի դիւրին էր :Ու գիս կանչեց.

— Հոս եկուր. ես քեզի խօսք տըւած եմ ազատելու, չեմ ուրանար որ դուն ալ լաւ վճարած ես: Բայց մեր խօսքը եղած է միայն ու միայն քու անձիդ մասին, ձեր թիւը հետզհետէ աւելցաւ եւ հինգ հոգի եղաք: Այդ ճամբուն վրայ, խաչքնդաչի ալ հանդիպեցայ, ինչպէս տեսար ,Ռսօն երեք ոսկիով քեզ ինծմէ առնել ուզեց, սակայն ես մերժեցի ու անոր ալ սիրտը կոտրեցի: Ես դարձեալ իմ բախտս չեմ ուրեր, կ'ուզեմ քու պարագաներդ ալ միասին Մոսկանք տանիլ, սակայն հինգ անձ պահելու հաց չունիմ: Եթէ կ'ուզես ձգել կինդ, մայրդ ու զաւակներդ, կրնամ քեզ հետս տանիլ, իսկ եթէ կ'ուզես քու պարագաներուդ հետ մնալ, նորէն քեզի ազատ կը ձգեմ անոնց հետ: Վաղը Ռուսին բանակը կը տեսնէք դաշտին մէջ. ի՛նչ քաշեցի է բոլորդ իրարու հետ ազատած ըլլալը, աղօթեցէք ինծի համար ու «հէլալ» ըրէք այն ամէնը ինչ որ ինծի տուիք:

Նոյնպէս ազատ ձգեց Նորչէնի տըղան: Ցետոյ մեզի յանձնեց այն տոպրակ մը ցորենն ու հացը:

Անմիջապէս մէկ մէկ համբուրեցինք իր ձեռքերը: Իր վերջին պատուէրը տուաւ այսպէս.

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՔՈՆՍԹԱՆՑԱ, Օր. Ա. Ժ.— Կը կարդարենք համաձայն ձեր բաղձանքին:

Հիթլէր իշխանութի՞ն մը պիտի առնէ

Փարիզի գերման տարագիրներուն թերթը կը գրէ թէ Հիթլէր իր իշխանութիւնը ամրապնդելու համար, իրբեւ կին պիտի առնէ Սաքս – Քոպուրգի դքսուհին: Ինչպէս որ Նափոլէոն ամուսնացաւ Աւստրիոյ Մարիա Լուիզա արքայադստեր հետ, Հիթլէր ալ կ'ուզէ իշխանուհի մը առնել, կայսերական հարստութիւն մը հիմնելու համար: Սաքս Քոպուրգի գերդաստանը արդէն խնամութիւններ ունի Անգլիոյ, Շուէտի, Պելճիոյ, Ռումանիոյ, Պուլկարիոյ եւ ուրիշ արքայական տուներու հետ: Թերթը այնքան վստահ է իր լուրին վաւերականութեանը վրայ որ, կ'աւելցնէ թէ նշանտուքը եւ հարսնիքը տեղի պիտի ունենան այս ամսու վերջը: Սաքս – Քոպուրգի տունը նախկին արքայական գերդաստաններուն մէջ առաջինն էր որ ճանչցաւ ազգային – ընկերվարական իշխանութիւնը: Դուքսը ինք պետն է հարուածային վաշտի մը եւ վերջերս իր աղուն հարսնիքին հրաւիրեց Հիթլէրը:

Փաստաբանը փաստաբանին դէմ

Աղջի օր ծանր միջադէպ մը պատահեցաւ դատական պալատին մէջ: Փաստաբան Քարզան նրբանցքին մէջ տեսնելով Սթավիսքիի փաստաբաններէն Իւպէրը, վրան խոյացաւ, օձիքէն բռնեց եւ պոռաց.

— Դո՛ւրս ելէք. ձեր ներկայութիւնը ամօթ մըն է այստեղ... Ձենք ուզեր տեսնել ձեր երեսը:

Ներկաները միջամտեցին եւ յարձակողը սենեակ մը առաջնորդեցին Իւպէկը, որ անգամ մը անձնապանութիւն փորձած էր, իսկ վերջերս ալ արկածի ենթարկուեցաւ: Յարձակողը կ'ըսպառնար նոր դէպք մը յարուցանել, բայց կարելի եղաւ կանխել, կողմնակի դուռէ մը դուրս հանելով Պ. Իւպէրը:

Սթավիսքիի գործը ընդհանուր ջղագրգռութիւն պատճառած ըլլալով, միշտ կը վախցուի այսպիսի դէպքերէ:

●●●●

ՕԴԱՆԱՒԻ ԾԱՆՐ ԱՐԿԱԾ ՄԸ պատահեցաւ աղջի օր, Ամիէնի շրջակաները: Օդանաւորդ Լըմուան փորձեց վար իջնել, բայց անկարգելը չբացուելով, ինկաւ ջարդուփշուր: Ձամբորդ մը յաջողեցաւ ազատիլ գործածելով իր անկարգելը, իսկ ուրիշ մը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

"ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ"Ը

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. Կ. ԿՈՄԻՏԷԻ, ԱՇԽԱՏԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԵՐԷՑ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

32 ՄԵԾԱԴԻՐ ԷՋ: ԳԻՆ 3 ՖՐԱՆՔ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.—

Յայտարարութիւն՝ ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷ, Արեւմտեան Եւր. Կեդր. Կոմիտէի տասնամեակը՝ Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ, Դաշնակցութեան բունիցքը՝ Ա. ԳԻՒԼԽԱՆՏԱՆԵԱՆ, Դաշնակցութեան խօսքն ու գիրը՝ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Վարդգէսը փախցնելու փորձը՝ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ, Ինչպէս չուարեցուցի ընկ. Յովսէփ Արղութեանը՝ ՅՈՎՍԷՓ ՏԷՐ–ԴԱՒԹԵԱՆ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան ոյժը՝ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, Ստեփաննոս նախավերկայ վանքի խուցը՝ Գ. ԲԱԼԱՑԵԱՆ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ հայկական դատը՝ ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ, Հերոսական շրջանէն՝ ԼԵՒՈՆ ՄԵՍՐՈՊ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ ընկերվարութիւն՝ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ, Ձեչէն (Ստեփան Ղազարեան)՝ ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ, Մեր խոէալը՝ ՄԿՐՏԻՉ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ, Անցեալի յուշերէս՝ Մ. ԲԱՐԽԵԱՆ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան քաղաքական ոյժը՝ ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ, Փառք Դաշնակցութեան՝ ՆԱՐԿԻԶ ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ախպար կուսակցութիւն է՝ ԲԵՆՕ, Դաշնակցութեան օրերը գաւառի մէջ՝ ՍԵԴՐԱԿ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ, Անցած ճամբան՝ Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ, Պանք Օթօմանի դէպքէն վերջ՝ ԼԵՒՈՆ ԳԵՒՈՆԵԱՆ, Դաշնակցութեան աւանդապաշտութիւնը՝ Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ, Համարատուութեան, զինակոչի եւ ուխտի օր՝ ՊՕՂ. ՀԻՒՍԵԱՆ, «Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օր»ը՝ ՍԻՍԱԿ ՍԻՍԼԵԱՆ, Գաղափարապաշտ հակառակորդներ՝ ՏՈՔԹ. Յ. ԿԻԼԻԿԵՑԻ, Թորկայոյ Ասխան եւ Դաշնակցութիւնը՝ ԱԼ. ՎԱՆԻ, Ինչպէս Դաշնակցական եղայ՝ Ս. ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ, Գաղափարի չէնքին առջեւ՝ ՀՐԱՉ ՀԱՆՏԱԼԵԱՆ, Միշտ անսասան եւ անվեհեր՝ ՀՐԱՆՏ ՎԻՇԱՊԵԱՆ, Մուշեղ Զաքարեան՝ ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ ԲՈՅԺ

Ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան, 24 էջ: Խմբագիր՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ: Բաժանորդագրութեան պայմաններն են, — Ֆրանսա՝ 20 ֆրանք, արտասահման՝ 25 ֆր.: Դիմել՝ Dr. Aïvazian. 17, Rue Damesme, PARIS (13):

ԾԱՆՕԹ.— Բաժանորդներուն կը ղրկուի Հոկտեմբերի 1ին, 2 եւ 3ին:

ԾԱՆՕԹ.— Բաժանորդները բոլորն ալ կը ստանան մինչեւ շաբաթ օր:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼԵՌՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

ՈՐՍՈՐԴԸ.— ԱՌԱՋԻՆ ՁԵՓԻՌԸ.— ԱՐԵՒԱԾՏԱՆԻ ՍԻՐԱՀԱՐՆԵՐԸ.— ԱՆՄԱՀԸ.— ԷՆՈՆՔ ՈՂՋ ՄՆԱՆ.— ԱՌՔՕ.— ՄՈՍՕ.— (ԼԷՅԼԱՆ):

Գրեց՝ ՎԻԳԷՆ ԳԼԱԿ (Կ. ՍԱՍՈՒՆԻ)

Գին 15 ֆրանք:

Դիմել L. Kévonianի, 17, Rue Damesme, Paris (13).

Հ. Յ. Դ.

ԱՆԻԷՌԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը Հինգշաբթի երեկոյ սովորական հաւաքատեղին:

ՎԻԷՆԻ Քրիստափոր խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այս Ուրբաթ իրիկուան ժամը 7.30ին Խաժակ Ակումբին մէջ:

× Իսկ Մուրատ խումբի ժողովը այս Շաբաթ իրիկուն նոյնպէս Խաժակ Ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Ընտրութիւն խումբին նոր վարչութեանց:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ եւ մասնակցութեամբ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ԵՆԹԱԿԻՄԻՏԷՆԵՐՈՒ եւ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ

ԱՅՍ ՇԱԲԱԹ ԻՐԻԿՈՒՆ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

Պուէպան Մարսէյի ընդարձակ սրահին մէջ

(146, Chemin des Chartreux).

Կը նախագահէ ընկ. Գ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ

Կը խօսին ընկ. Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ եւ ընկերուհի Տիկ. Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

Իր մասնակցութիւնը կը բերէ Զ. Ռ. Մ. ՎԱՀԱԳՆԵԱՆ նուագախումբը ջութակի վրայ պիտի նուագէ յայտնի երաժշտագէտ ընկ. ԱՒԵՏԻՍ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ (Լիոնէն հրաւիրուած): Պիտի երգեն Օրիորդներ՝ ԾՈՎԻՆԱՐ Տ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (Լիոնէն հրաւիրուած) եւ ՀԵՐԱ ԳԸՄՊԸԼԵԱՆ: Պիտի արտասանեն ընկերներ Կ. ԹԻՒԹԻԼԵԱՆ, Գ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆ եւ Վ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ:

Հաճելի եւ սիրուն անակնկալներ ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ

Մարսէյլի Մասնաճիւղին կողմէ:

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ ՀԱՅԿԱԿԱՆ եւ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐ:

Տախտակերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆրանք:

Այս տարի «ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»ը պիտի տօնուի միայն Մարսէյլի մէջ:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

13 Հոկտեմբեր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Պիտի խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6ին ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

Պիտի խօսի ընկեր ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՄՊԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27ին ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՓՕՆ ՏՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

Պիտի խօսի ընկեր ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՍԷՆ ԹԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

14 Հոկտեմբեր կիրակի կէս օրէ յետոյ

Պիտի խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար:

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 21ին, կիրակի կէս օրէ յետոյ

Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար:

ՌԸՆԱԺԻ ՄԷՋ

6 Հոկտեմբեր Շաբաթ երեկոյ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Խորին յարգանքներս եւ երախտագիտութիւններս կուգամ յայտնել Տք. Վ. ՍԻՎՐԻՀԻՍԱՐԼԵԱՆի, որ ամէն ջանք չխնայեց երիցուհի տիկին Տ. Տ. Թէրզեանը ստոյգ մահէ մը փրկելու, դարմանումը յանձնելով ֆրանսացի մեծանուն վիրաբոյժ Տք. ՔՈՒԶԷՆի, որ ամենադժուարին գործողութեամբ յաջողեցաւ փրկել կեանքը:

ՇԱՒԱՐՇ ՔՀՆՅ. ԹԷՐԶԵԱՆ

22 Սեպտեմբեր 1934

Հոգեւոր Հովիւ Սէն-Ժէռոմի Հայոց

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՆ» հանդէսի նկարագրութեան մէջ. արտասանողներու կարգին, «խաչիկեան» — պիտի ըլլայ Տիկին Ա. Խաչիկեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՊԱՆԵԼՕ - ՔԱՇԱՆԻ ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ միութեան վարչութիւնը խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Գազազեան ընտանիքին, որ իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Գ. Գազազեանի մահուան տարելիցին առթիւ 100 ֆրանք կը նուիրեն դպրոցին:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (60)

Ո՞Վ ՍՊԱՆՆԵՑ...

Հեղինակ՝ Ժ. Ս. ՖԼԵՉԸՐ

Թարգմ. Ժ.

— Հետանայ, չհետանայ ես գինքը կը բռնեմ, ըսաւ ոստիկանը եւ Ամերիկացին կառքին մէջ ձգելով նախակատունէն ներս մտաւ: Երկու վայրկեան վերջ վերադարձաւ.

— Այո, այնպէս է, հեռագիրը ալ ջնջէր ղրկեր է, ըսաւ գլուխը թօթվելով. իր ձեռքովը տարեր է, բժիշկին տանը մօտ ենք, եկուր...

Պրուսդուէք Սքուէրի տունը չատ գեղեցիկ բնակարան մըն էր, պատուհանները մաքուր, ներկերն ու պղնձէներուրը փայլուն խնամքով պահուած տուն մըն էր: Սպասուհին ալ որ դուռը բացաւ, շատ սիրուն տարազ մը ունէր:

— Տունը մարդ չկայ, ըսաւ. ամէնքն ալ դուրս ելած են:

Ոստիկանն ու Ամերիկացին ներս մտան. սպասուհին դուռը գոցեց:

— Ինծի նայէ, դարձաւ ոստիկանը սպասուհիին՝ ցած ձայնով. ի՞նչ պատահեցաւ այս առտու, բայց նախ ինծի ըսէ թէ Տիկինը տո՞ւնն էր երէկ գիշեր...

— Ոչ, առաջուընէ ալ ըսելու էի ձեզի բայց չհամարձակեցայ. Տիկինը շատ գիշերներ դուրսն է, կարծեմ հիւանդապահութիւն կ'ընէ տեղ մը... ցերեկն ալ, ամբողջ օրը դուրսն է... ոչ, երէկ գիշեր չեկաւ...

— Իսկ այս առտո՞ւ, բժի՞շկը, որ – խո՞րդը ո՞ւր են... բան մը տեսա՞ր, լսե՞ցիր...

— Նախաճաշէն առաջ բժիշկը որ – խորդին հետ կը խօսէր... ամէն ինչ չլսեցի որովհետեւ ներս – դուրս կ'երթայի, սակայն քանի մը բառեր լսեցի... կարծեմ անոր կը պատմէր երէկ գիշեր տեղի ունեցող խօսակցութիւն մը... ձեր անունն ալ լսեցի...

— Պանդոկին խօսակցութեան մասին յայտնած է, դիտել տուաւ ոստիկանը Ամերիկացիին, լաւ, յետո՞յ...

— Ոչինչ, բժիշկը շատ կանուխ մեկնեցաւ, իսկ օրիորդը գրասեղանին առջեւն անցաւ եւ հեռագրի թուղթի մը վրայ բաներ մը գրեց. յետոյ ան ալ դուրս ելաւ. վերադարձին սենեակը բարձրացաւ, հագուած – սքուած վար իջաւ եւ ըսաւ որ տասուն հասպիտի ըլլար... յետոյ գնաց եւ տակաւին չէ եկած...

— Գիտե՞ս թէ ուր գնաց...

— Կլիֆըրտ փողոցին կողմը գնաց, միայն այդքան տեսայ. կարելի է թաքսի մը առաւ, ընդհանրապէս թաքսիով տեղ կ'երթայ եւ կառքը հոս, դուռին առջեւը կուգայ, բայց այսօր այդպէս չըրաւ...

— Գիտե՞ս թէ բժիշկը ուր է...

— Հիւանդներուն այցելութեան գացած ըլլալու է կարծեմ, բայց չեմ գիտեր թէ ուր է... սովորաբար ժամը մէկին տեսնները կուգայ...

— Կարելի է նորէն կուգանք, ըսաւ ոստիկանը. եթէ անոնցմէ որ եւ է մէկը վերադառնայ մի ըսեր որ եկած էինք...

Ու երկուքը միասին դուրս ելան. երբ քանի մը քայլ յառաջացած էին, Ռոմըրզիլ իր բարեկամին դարձաւ հեղինակաւոր ժպիտով մը.

— Մեզմէ առաջ ճամբայ ելեր են, խուլը. բայց հոգ չէ, հեռու տեղ չեն կրնար երթալ, շուտով կը բռնենք... հիմա քանի մը օգնականի պէտք ունինք, Բէյլինկթընին հետ – ձայնենք եւ գործի սկսինք... քալէ...

Երբ անկիւնը հասան Ամերիկացին կանգ առաւ եւ գլուխը թօթվելով ըսաւ.

— Կը ներես, Ռոմըրզիլ, բայց իմ գործս այլեւս լմնցաւ. տակաւ քու գործդ է. ես, մեր ընկերութեան կողմէ եկայ հասկնալու համար թէ Ալֆրէտ Ձէքինը մեր գործերո՞ւն համար սպաննուած էր. յայտնի եղաւ որ սպանութեան շարժառիթը մեզի հետ առնչութիւն չունի... անիկա սպանուած է իր քեռիկնոջ կողմէ որպէսզի ժառանգութիւնը իրեն եւ իր զաւակներուն մնայ. այդքանը կը բաւէ ինծի, ես այլեւս դեր չունիմ... կնիկներուն ետեւէն իյնալու միտք ալ չունիմ, սիրած բանս չէ...

— Ոճրագործներ, գոնէ անոնցմէ մէկը, գոչեց ոստիկանը. մարդասպանուհի...

— Այո, բայց ինծի ի՞նչ, ըսաւ Ամերիկացին զոր կերպով. ուրեմն մնաս բարով...

Ոստիկանին ձեռքը սեղմեց եւ գլուխը թօթվելով ճամբայ ինկաւ դէպի իր պանդոկը. ալ ետին չնայեցաւ:

Ռոմըրզիլ նայեցաւ անոր ետեւէն քանի մը բոպէ. յետոյ բացականչութիւն մը արձակեց որուն մէջ թէ զարմանք կար, թէ ուրախութիւն եւ քալեց դէպի ամէնէն մօտիկ հեռաձայնը:

(ՎԵՐՋ)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կլմէրկի եւ Շրջանի Վեր. Հայրենակցական միութեան Վիէնի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ ՄԻՐԻՃԱՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ, իրենց փոքրիկին դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ զոհ գնաց ինքնաշարժի արկածի մը:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ՆԵՐԹԵՒԵԱՆ ՀԱՄԱՐ՝ Metro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 4 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 4 Octobre 1934

10 ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2616

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԳԼՈՒԽ ՄԸ ԵՒՍ, 1907Ի ԳՈՐԾԵՐԷՆ

»»»··«««

Շարունակենք վերլուծել Տոքթ. Պէհաէտտին Շաքիրի յուշերուն էական մասերը:

Անցեալ անգամ (29 սեպտ.) պարզեցինք թէ Իթթիհատը ի՛նչ առաջադրութեամբ կը մօտենար Փարիզի ծանօթ համաժողովին:

Ան կ'ուզէր ապահովել մասնաւորաբար Հայերու մասնակցութիւնը, պարզապէս տապալելու համար համիտեան բռնակալութիւնը:

Յուշերու շարունակութեան մէջ, այս պարագան կը շեշտուի առանց երկդիմի բառերու:

Համաժողովը (քոնկրէ) կը գումարուի, գործունէութեան ծրագիր մը կը մշակուի, յայտարարութիւն մը կը հրատարակուի եւ գործի կը սկսին:

Այս առթիւ, Իթթիհատի կեդրոնը գաղտնի շրջաբերական մը կը ղրկէ իր մասնաճիւղերուն, պարզելով իրենց առաջադրութիւնները եւ մասնաւորապէս բացատրելով Հայերու հետ համաձայնութեան, գործակցութեան արժէքը:

Քանի մը հատուածներ այդ շրջաբերականէն.

— «Անկէ զատ, անպէտ պատրուակներով արիւն թափող եւ երկուքը մէկ ազգին անկախ կեանքին համար շատ վտանգաւոր օտար միջամտութիւններ հրաւիրող Հայերն ալ այս համաձայնութեան շրջանակին մէջ առնուեցան: Դրօշակեանները, որ Հայերու ամէնէն մեծ յեղափոխական կուսակցութիւնը կը կազմեն, մեզի միացան այս բռնակալ վարչութիւնը տապալելու համար: Միայն թէ այս միութիւնը միայն գործնականին կը վերաբերի· իւրաքանչիւր կուսակցութիւն նորէն հին ծրագրով պիտի գործէ: Այս համաձայնութիւնը երկու օգուտ ունի մեր երկրին համար: Առաջին՝ պարապ տեղը արիւն թափող եւ օտար միջամտութիւններ հրաւիրող կուսակցութեանց վնասակար շարժումներուն դէմ պատուար քաշել, երկրորդ՝ հասարակաց շահեր ունեցող քրիստոնեայ տարրերուն ուժերէն օգտուիլ: Միութեան սահմանը պիտի շարունակուի մինչեւ Ապտիւլ Համիտի վարչութեան տապալումը եւ Երեսփ. ժողովին բացումը: Անկէ վերջը իւրաքանչիւր կուսակցութիւն ազատ պիտի ըլլայ իր ծրագիրը գործադրելու: Մենք անգամ մը կառավարութիւնը տապալելէ եւ Երեսփ. ժողովը բանալէ յետոյ, մեր ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՈՒԺՈՎ, ՈՉ ԱՓ ՄԸ ՀԱՅԵՐԷՆ, ՈՉ ԻՍԿ ԱՊՏԻՒԼ ՀԱՄԻՏԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՍՊԱՌՆԱՑՈՂ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ԿԸ ՎԱԽՆԱՆՔ»:

Ուրեմն, այսքան պարզ եւ բացորոշ է եղած Ահմէտ Րիզաներու, Պէհա Շաքիրներու եւ Տոքթ. Նազըմներու նպատակը, առաջին օրէն իսկ:

Այս իմաստով նամակներ գրուած են եւրոպական եւ ասիական Թուրքիոյ բոլոր մասնաճիւղերուն, հրահանգելով համակերպիլ եւ գործակցիլ:

Ինչպէս դիտել տուած էինք այս շարքին սկիզբէն, Իթթիհատ-թէրագգըն առաջին առթիւ կապ հաստատած էր Կովկասի Թուրքերուն հետ, օգտագործելով «Իսլամական եղբայրութիւններ» եւ ուրիշ միութիւններ:

Փարիզի կեդրոնին վերակազմութենէն յետոյ, Իթթիհատը աւելի կ'ամրապնդէ այդ յարաբերութիւնները, գետինը հարթելով ապագայ սերտ գործակցութեան համար:

Գրեցինք, նաեւ, թէ մասնաւոր պաշտօնով Կովկաս եւ Պարսկաստան ղրկուած էր Եօմէր Նաճին, որ կազմակերպութեան կորիզներ ստեղծեց ամէն կողմ:

Արդ, Իթթիհատը չէր կրնար Կովկասի Թուրքերէն գաղտնի պահել նոր իրողութիւնը,— Հայերու հետ գոյացած համաձայնութիւնը:

«Միայն թէ— յուշագիրն է որ կ'ըսէ — Կովկասի մասնաճիւղին գրուած նամակը տարբեր ձեւ ունէր, այնտեղի Իսլամներուն եւ Հայերուն մէջտեղը շատ բացուած ըլլալով»:

Իսկապէս ալ, բոլորովին տարբեր բաներ կը գտնենք այդ նամակին մէջ:

Իթթիհատի կեդրոնը նախ կը յայտնէ թէ շատ ցաւ զգացած են տրուած տեղեկութիւններէն (Կովկասի Հայերու եւ Թուրքերու յարաբերութեանց մասին):

Յետոյ, չվիրաւորելու համար Կովկասի Թուրքերուն զգացումները, կը փորձէ այն տպաւորութիւնը ձգել թէ Հայերը իրենք պէտք ունէին միութեան եւ գործակցութեան.

— «Հայերուն կացութիւնը շատ գէշ է այս օրերս: Ոչ Պարսկաստանի, ոչ Թուրքիոյ, ոչ ալ Ռուսիոյ մէջ յոյս ունին: Մեզի հետ միասնաբար գործելէն ուրիշ փրկութեան ճար չկայ անոնց համար: Մենք այս անգամ համաձայնութիւն մը կնքեցինք Հայերուն հետ: Այս համաձայնութիւնը միայն ներկայ վարչութիւնը տապալելու համար է: ԱՅՍ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ՏԱՊԱԼԵԼԷ ՅԵՏՈՅ, ՈՉ ՀԱՅԵՐԷՆ, ՈՉ ՊՈՒԼԿԱՐՆԵՐԷՆ, ՈՉ ԻՍԿ ՌՈՒՍԵՐԷՆ ԿՐՆԱՆՔ ՎԱԽՆԱԼ: Անշուշտ մեր հեռատեսութեան եւ հայրենասիրութեան մասին կասկածներ չէք ունենար, տեսնելով որ համաձայներ ենք Հայերուն հետ: Ա՛յդ կը պահանջէր երկրին շահը»:

Եւ այսպէս մինչեւ վերջը,— մասնաւոր ճիգ մը՝ Կովկասցիներու սիրտը շահելու, կարծես մեղք մը չքմեղացնելու...

Միեւնոյն առեն, յոյս կը յայտնուի որ կնքուած համաձայնութեան շնորհիւ, Հայերը այլեւս գէշութիւններ չպիտի ընեն Կովկասի Թուրքերուն: «Եթէ գէշութիւններ ընեն, լուր տուէք մեզի: Մենք ձեզ կը պաշտպանենք անոնց արիւն թափելու»:

Դեռ աւելի կարեւոր պարագայ մը.

— «Եթէ Հայերու սպառազինումը իսկապէս ճիշդ է, շուտով իմացուցէք մեզի թէ ո՛ւր տեղի կ'ունենայ եւ ի՛նչ նպատակներով, որպէսզի աշխատինք առաջքը առնել ժամ առաջ»:

Կարճ խօսքով՝ նոյն գործակցութիւնը Կովկասի հետ, ամէն կէտի մէջ եւ սկիզբէն մինչեւ վերջը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Մ. ՔԷՄԱԼ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱ՞Ն Կ'ԵՐԹԱՅ

ՆՈՐ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՌՈՒՍԻՈՅ, ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ԻՐԱՆԻ ՄԻՋԵՒ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն անգլ. թերթերուն.—

Լաւատեղեակ շրջանակներու մէջ կը հաւաստեն թէ Մ. Քէմալ մօտերս Թէհրան պիտի երթայ, համաձայնութիւն մը կնքելու համար Ռուսիոյ, Թուրքիոյ եւ Պարսկաստանի միջեւ: Այս ճամբորդութիւնը երեւութապէս փոխադարձ այցելութիւն մըն է, քանի որ Շահը Էնկիւրի եկաւ անցեալ գարնան: Այստեղ կը խոստովանին թէ Քարիւղի խնդիրը կարեւոր ազդակ մը պիտի կազմէ այս նոր համաձայնութեան մէջ, բայց գլխաւոր նպատակը քաղաքական :. Թուրքիա պիտի օգտուի նոր համաձայնութենէն, վերազինելու համար Տարտանէլը, կատարեալ գիտութեամբ եւ բարոյական աջակցութեամբը Խ. Միութեան որ նմանապէս պիտի օգտուի այս կարգադրութենէն: Մ. Քէմալի կառավարութիւնը արդէն իսկ նախնական քայլերն առած եւ ծրագիրները կազմած է, փութացնելու համար Տարտանէլի վերազինումը:

Թէհրան գտնուած ատեն, Մ. Քէմալ ուրիշ գործերու կարգին իբրեւ իրաւարար պիտի գործէ Պարսկաստանի եւ Աֆղանիստանի միջեւ, սահմանային եւ ուրիշ վէճեր կարգադրելու եւ բարեկամական համաձայնութիւն մը գոյացնելու համար:

Այս հարցը, ինչպէս եւ Տարտանէլի վերազինումը յայտնապէս կը հակասեն Անգլիոյ շահերուն. այնպէս որ, Էնկիւրիի մէջ կ'ընդունին թէ Լոնտոն կա՛մ պիտի բողոքէ եւ կամ պաշտպանողական միջոցներ ձեռք պիտի առնէ:

Ֆրանսայի նահանգային ընտրութիւնները

»»»··«««

Այս կիրակի տեղի կ'ունենան Ֆրանսայի նահանգային եւ շրջանային ընդհ. ժողովներու ընտրութիւնները: Առաջին ընտրութեան համար թեկնածու ներկայացած են 5000 հոգի, որոնց մէջ կան չորս նախարարներ, 167 երեսփոխաններ եւ 79 ծերակուտականներ, իսկ երկրորդին համար՝ 3000 հոգի ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, բացի Փարիզի շրջանէն եւ Սէնի նահանգէն: Շրջանային ժողովներու ընտրութիւնը տեղական կարեւորութիւն ունի, իսկ նահանգային ընդհ. ժողովներու ընտրութիւնը՝ ազգային եւ մեծ հետաքրքրութիւն կը պատճառէ այս տարի, նկատի առնելով քաղաքական կացութիւնը: Ընտրեալները մեծ մասով քաղաքական կարեւոր կուսակցութեանց անդամներն են եւ յաճախ կը կազմեն կորիզներ՝ ապագայ երեսփոխաններու, նախարարներու եւ ծերակուտականներու: 1872 փետր. 15ին օրէնքը կը տրամադրէ որ նահանգային ընդհ. ժողովները ի հարկին խորհրդարանի դեր կատարեն, պետական հարուածի մը կամ օտար արշաւանքի մը պարագային:

Արդէն իսկ բուռն պայքար մը կը մղուի աջերու եւ ձախերու միջեւ, կարելի եղածին չափ շատ քուէ հաւաքելու համար:

Համեմատականի մնացած ընտրութիւնները պիտի կատարուին յաջորդ կիրակի:

Յունահայ գաղթականներու՞ն ալ հող պիտի տան

»»»··«««

Աթէնքէն կը գրեն.—

Երեսփ. ժողովի պատկան յանձնաժողովին մէջ տեղի ունեցաւ վիճաբանութիւն մը յոյն գաղթականներու զետեղման հարցին շուրջ: Այս առթիւ, աթենահայ ժողովրդական յանձնախումբի դիմումներուն վրայ, Երեսփ. ժողովի փոխ-նախագահներէն Քոնտիլիսեան երեսփոխան հայասէր Պ. Աթինոյէնիս, պահանջած է, որպէսզի Յոյներու կարգին հայ գաղթականներուն ալ ձրի հող տրուի Յունաստանի մէջ, որպէսզի Հայերն ալ կարենան տուն-տեղ շինել: Յանձնաժողովը չէ սպառած վիճաբանութիւնը եւ յոյս կայ որ յառաջիկայ նիստին նպաստաւոր որոշում մը կը տրուի:

Օդանաւ մը ծովամոյն՝ եօթը զոհերով

Անգլիական Փարիզ բանող օդանաւ մը թանձր մշուշին մէջ կորսուելով, ջախջախուեցաւ եւ ծովամոյն կորաւ Մանշի մէջ, երեքշաբթի ժամը 11ին: Մեքենավարին եւ վեց ճամբորդներու դիակները գտնուեցան քանի մը ժամ վերջը, բոլորովին անճանաչելի դարձած: Օդանաւը Փարիզ կու գար: Արկածին լուրը առած էր գերմանական շոգենաւ մը, որ անմիջապէս հաղորդեց ուրիշ նաւի մը, եւ սկսան խուզարկութիւններ կատարել: Ոչ մէկ մարդկային մարմին անվթար մնացած էր. բոլորն ալ յօշոտուած բեկորներ էին,— ոտքեր, թեւեր, գլուխներ եւ մարմնի զանազան մասեր: Ջուրը պղտորուած էր մէկ մղոն տարածութեան վրայ: Օդանաւն ալ ջարդուփշուր եղած էր. նոյն խեղճ ճամբորդներու գոյքերը կտոր կտոր եղած էին: Մասնագէտներ կը կարծեն թէ արկածը հետեւանք է պայթումի:

Յոյներ դատարաններու վերաբացման առթիւ

Դպրոցներու վերամուտէն յետոյ, երեքշաբթի օր ալ տեղի ունեցաւ դատարաններու վերաբացումը: Այս առթիւ դատական նախարարը խախտեց աւանդութիւնը, ներկայ չըլլալով արարողութեան: Սթավլիցքիի գայթակղութեան եւ դատաւոր Փրէնսի սպանութեան առթիւ կիրքերը բորբոքած ըլլալով, Պ. Շէռօն խոհեմութիւն համարած էր բացակայիլ:

Հակառակ այս զգուշութեան, անախորժութիւններ պակաս չեղան: Շատեր կը պոռային, հեգնութեամբ.— «կեցցէ՛ Փօնին»: Միեւնոյն առեն ցոյցեր եղան տուրքերու ծանրութեան դէմ եւ շատեր իրենց տուրքի թուղթերը գետին նետելով կոխոտեցին:

Շքեղ ծաղկեպսակ մը դրուած էր պատերազմի մէջ մեռած դատաւորներու յիշատակարանին առջեւ, ի պատիւ դատաւոր Փռէնսի: Արարողութեան բացառիկ երեւոյթներէն մէկն էր դատաւոր Փռէնսի փառաբանութիւնը՝ ընդհ. դատախազ Պ. Կոտէլի կողմէ:

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ԼՈՒՐ ՈՒՆԻ՞ ԱԹԷՆՔԻ ԵՒ ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՄԷՋ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԽԱՅՏԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ: Ո՞ՒՐ Կ'ՈՒԶԵՆ ՅԱՆԳԻԼ, ԱՅՍ ՃԱՄԲՈՎ:

Շնորհակալ ենք հայ հայրենակիցներէն...

«Ճիւմհուրիէթ»ի մէջ կը կարդանք.—

Յայտնի է թէ Հայերը, Յոյները եւ Հրեաները իրենք իրենց միջեւ յանձնաժողովներ կազմած են օժանդակելու համար Օդանաւային Միութեան: Հայոց յանձնաժողովը որ նախապէս 4000 ոսկի յանձնած էր, վերջին անգամ ալ 3000 ոսկի յանձնած է: Յանձնաժողովը եռանդով կը շարունակէ իր աշխատանքը եւ շատ կարեւորութիւն կ'ընծայէ այս հայրենասիրական պարտականութեան:

Ինչպէս յայտնի է, օդանաւերը երկրին պաշտպանութեան մէջ կարեւոր ուժ մըն են: Այս տեսակէտով, մեր հայրենակիցներու ցոյց տուած եռանդը մասնաւորապէս գովելի է: Օդանաւային միութեան հանդէպ ցոյց տրուած այս շահագրգռութիւնը եւ ցարդ տեղի ունեցած օժանդակութիւնները ցոյց կու տան որ մեր հայրենակիցները իրենց հայրենասիրութիւնն եւ ջանքերը ակնկալուածէն աւելի մեծ արդիւնքի պիտի հասցնեն: Կը գնահատենք եւ ջերմապէս կը շնորհաւորենք թիւ 1 յանձնաժողովը (հայկական):

Միւս թերթերն ալ նոյն ձեւով կ'արտայայտուին:

Իսկ այս պատմութի՞ւնը

Պէրայի եկեղեցապատկան կալուածներէն՝ Պալըքփազարի կողմը գտնուող եւ Օտուալար կոչուած խանութներու վարձակալներուն ազդարարութիւն տրուած է ելմտական մասնաճիւղի պաշտօնեային կողմէ թէ՝ այսուհետեւ վարձքերը ուղղակի ելմտական մասնաճիւղին պէտք է վճարեն եւ ոչ թէ Կալուածոց Հոգաբարձութեան: Զեկուցումը բերանացի եղած է:

Դիմում կատարուած է, «Թիւրիմացութիւնը» հարթելու համար:

Պուլկարիոյ Թուրքերը կը փախչի՞ն թէ կը տեղաւորուին

Պոլսոյ Թուրք թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Սեպտեմբեր 27ին, Ռումանիայէն եւ Պուլկարիայէն 127 գաղթականներ եկան. վաղը Թրակիա պիտի ղրկուին այնտեղ տեղաւորուելու համար: Եկած գաղթականներէն մէկ մասը Պուլկարիայէն Ռումանիա փախածներն են: Վերջին մէկ ամսուան ընթացքին Պոլսոյ ճամբով Թրակիա եւ Կէլիպօլու 7000էն աւելի գաղթական ղրկուած են: Այնչափ գաղթականներ ալ ուղղակի եկած են Թրակիա:

Ուրեմն, 14.000 Թուրքեր անցած են Թուրքիա:

«Ճիւմհուրիյէթ» կը գրէ.— Պուլկարիոյ մէջ խժդժութեանց ենթարկուած մեր ցեղակիցներուն կարեւոր մէկ մասը վերջերս սկսաւ մայր հայրենիքը գաղթել: Օր չանցնիր որ խումբ խումբ աղէտեալներ չգան Պոլիս: Երկու օր առաջ ալ 40 ընտանիքներէ բաղկացեալ կարաւան մը եկաւ եւ մէկ երկու օրէն Թէքիրտաղ եւ շրջականները տեղաւորուելու պիտի ղրկուին:

⁂ Փազարճըքի (Ռումանիա) Եըլտըրըմ թերթն ալ կը գրէ թէ մինչեւ հիմա Պուլկարիայէն 400է աւելի Թուրքեր ապաստանած են Ռումանիա, բոլորովին թշուառ վիճակով: Վերջերս ալ եկաւ 24 հոգինոց կարաւան մը, մեծ մասով կիներէ եւ աղջիկներէ բաղկացեալ: Այդ խեղճերը կը պատմեն թէ պատառ մը հաց գնելու դրամ չունին:

⁂ Պուքրէշի Թուրք դեսպան Համտուլլահ Սուպհի պէյ այցելած է այն հինգ հարիւր Թուրք գաղթականներուն որոնք Պուլկարիայէն Սիլիսթրէ փախած եւ մզկիթէ մը մէջ տեղաւորուած են: Համտուլլահ Սուպհի պէյ գաղթականներուն հարցուցած է թէ ինչո՞ւ փախան Պուլկարիայէն:

Գաղթականները ըսեր են թէ Պուլկարիոյ մէջ իրենց կրած հալածանքին չեն կրցած դիմանալ եւ փախչելու ստիպուեր են: «Գաղթականները իրենց հետ ոչ մէկ բան առած են, ծերերն ու տղաքը գիշեր առեն գաղտնաբար սահմանը անցնելով Ռումանիա ապաստանած են»:

Հայ հօր մը եւ տղուն դժբախտ արկածը

ԱՆԻՔՈ, (Յառաջ).— Քանի մը օր առաջ Ստեփան Պալեան, բնիկ Սիվրի-հիսարցի, երբ հեծելանիւով զաւկին հետ կը վերադառնար իր Արժանթէօյի բանջարանոցէն, ճամբան բեռնատար կառք մը կը զարնէ եւ հայր ու որդի գետին կը փռուին արիւնլուայ: Ոստիկանութիւնը հասնելով քննութիւն կը կատարէ, եւ Ստեփանն ու իր 4 տարեկան պզտիկը կը փոխադրեն Արժանթէօյի հիւանդանոցը: Ստեփանի վէրքը բաւական ծանր է, ականջին ետեւը ճեղք մը բացուած ըլլալով. իսկ պզտիկը թեթեւապէս վիրաւորուած է:

Արկածեալ հայրենակիցը, որուն բանջարանոցը կը գտնուի Արժանթէօյի դաշտահանդէսներու վայրը, այս առթիւ կազմակերպուած բոլոր դաշտահանդէսներուն թէ նիւթապէս ու թէ բարոյապէս օգնեց, մանաւանդ իր Տիկինը որ Կ. Խաչի անդամուհի է, իր տնական առարկաները սիրով տրամադրեց Կ. Խաչի դաշտահանդէսին, իսկ Տարօնցիներու դաշտահանդէսին, ուր տեղատարափ անձրեւի բռնուեցանք, իր պզտիկ տունը սիրով տրամադրեց ժողովուրդին: Կը մաղթենք որ շուտ բժշկուի: Յ. Ա.

Դրամի եւ թուղթերու անկում Սակարանին մէջ

Քանի մը օրէ ի վեր խռովութիւն կը տիրէ սակարանին մէջ: Ինկած են ոչ միայն դրամներու, այլեւ արժեթուղթերու գիները: Պանք տը Ֆրանսի պարտաթուղթերը 10,000էն վար ինկան, իջնելով 9825ի. ինչ որ միայն մէկ անգամ պատահած է 1925էն ի վեր, 1931ին, երբ իջաւ մինչեւ 9950ի: Ուրիշ սեղանաւորական եւ ճարտարագործական թուղթեր ալ զգալի անկումներ ունեցան: Այս իրողութիւնը ընդհանուր մտահոգութեան մատնած է սեղանաւորական շրջանակները:

⁂ Անգլ. ոսկին որ 74.35ի իջած էր երկուշաբթի օր, յաջորդ օրը իջաւ մինչեւ 74ի, ինչ որ երբեք տեսնուած չէր: Իրազեկներ կ'ըսեն թէ այս անկումը հետեւանք է ոչ միայն մեծաքանակ վաճառման, այլեւ մասնաւոր ծրագրի մը, որպէսզի անգլ. ոսկին յարմարի աշխարհի եւ մանաւանդ ամերիկեան արտածման գիներուն: Նախագահ Րուզվէլթի վերակազմութեան ծրագրէն եւ տոլարին անկումէն ի վեր, անգլ. կառավարութիւնը իր դրամը կը յարմարցնէ տոլարին ելեւէջներուն: Այսօր աւելի շեշտուած է այս քաղաքականութիւնը, քան մէկ տարի կամ վեց ամիս առաջ:

⁂ Անգլիոյ ելմտական նախարարը ճառ մը խօսելով, ըսաւ.— Կը սկսինք ձանձրանալ միջազգային խորհրդաժողովներէն. թերեւս աւելի լաւ պիտի ըլլայ որ առայժմ գոհանանք քիչ մը աւելի սերտ խօսակցութիւններով: Տակաւին հասած չենք այն օրուան երբ կարելի պիտի ըլլայ դրամական միջազգային չափանիշ մը որոշել: Անցեալ 12 ամիսներու ընթացքին ստերլինը ամուր մնաց բաւական աստիճանով մը: Կը յիշեմ թէ վերջին տկարութիւնը անցողակի բան է, բայց միեւնոյն առեն կարեւոր կը գտնեմ որ եւ է մակարդակի վրայ պահպանել մեր դրամը: Կառավարութեան քաղաքականութիւնն է պահպանել ստերլինին անկախութիւնը:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԹՈՒՐՔԵՒՊՈՒԼԿԱՐ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

»»»• •«««

Վերջին մէկ երկու տարուան ընթացքին հիմնովին փոխուեցան Թուրքեւպուլկար յարաբերութիւնները:

1931ին, երբ Մուշանով, Մալինովի իբրեւ յաջորդը, իշխանութեան եկաւ, Պուլկարիան գրեթէ օղակուած էր քաղաքականապէս: Ու կառավարութիւնը իր ակնարկը դարձուց դէպի Էնկիւրի: Այն ատեն, պակաս չեղան, ի հարկէ, պուլկար քաղաքական դէմքեր, որոնք դիտել տուին թէ «Թուրքիան ոչինչ կուտայ ու ոչինչ կրնայ տալ Պուլկարիոյ, եւ թէ հարկ է ակնարկները դարձնել արեւմուտք»: Հակառակ ատոր, սակայն, Մուշանով, որ հեզնօրէն համբաւուած է որպէս «լաւատես», այցելեց Էնկիւրի: Կը յիշուի, անշուշտ, որ Սօֆիան ալ, իր կարգին, ընդունեց Ըսմէթն ու Թէվֆիք Րիւշտին:

Երկար չտեւեց, սակայն, մեղրածոր խօսքերու եւ «անկեղծ բարեկամութեան» շրջանը: Շատ չանցած Պալքանեան ուխտը կանխեցին Թուրքեւհելլէն համաձայնութեամբ՝ Էնկիւրին ու Աթէնքը: Պուլկարիան, կորուկ կերպով, ինքզինքը գտաւ ճնշուած դիրքերու առջեւ:

Ատկէ առաջ ալ կային դժգոհեցուցիչ երեւոյթներ: Օրինակ, Թուրք մամուլը առաւ մը անօրինակ վայնասուն մը փրցուց՝ Ռազկրատի մէջ, իբրեւ թէ Թուրք գերեզմանի մը վրայ եղած «յարձակման» մը առթիւ: Իսկ անկէ վերջ, ծայր տուին Թուրքերու սովորական մեղադրանքները, — Պուլկարիոյ Թուրքերու . . . «կրած նեղութիւններու» մասին:

Ստեղծուած այս պաղութիւնը աւելի չէշտուեցաւ, երբ Պուլկարիա, իրաւամբ, չուզեց իրվիճը անցընել այսպէս կոչուած «պալքանեան ուխտ»ին, որ ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ տեւականացումը իր իրաւունքներու բռնաբարման:

Ուրեմն, այս կերպով, որոշ էր, այլ եւս թէ Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ բարեկամութիւնը տեղի տուած, ու սկսած էր փոխադարձ դժգոհութեան շրջան մը: Այդ դժգոհութիւնը, սակայն, անվստահութեան բնոյթ ըստացաւ, Թուրքեւհելլէն զինակցութեամբ ու «ընդհանրական սահմաններու» պաշտպանութեան փոխադարձ յանձնառութեամբ: Այդ անվստահութեան արձագանգն էր, դարձեալ, այն անտեղի վէվլուկը զոր Թուրք մամուլը հանեց Թրակեան կազմակերպութեան համագումարին առթիւ:

Յիշենք, անցողակի, որ Սօֆիայի Թուրք դեսպանատան անդամ եւ «Ճումհուրիէթ»ի աշխատակից Ալի Նաճի արտաքսուեցաւ Պուլկարիայէն, Թուրք Թղթակից մը, այժմու կառավարութեան օրով, հրաւէր չստացաւ պաշտօնական առթիւ մը, մինչ բոլոր օտար թղթակիցները հրաւիրուեր էին, Պուլկարիայէն Թուրքիա փախչող ու սահմանին վրայ հրացանազարկ քանի մը Փոմաքներու շուրջ կրկին աղմուկ մը բարձրացաւ, եւ, ի վերջոյ, դեռ ամիս մը առաջ, Շիփկայի յիշատակարանի բացման առթիւ «դիւրագրգած Էնկիւրի»ն կրկին աղմըկել, վրդովիլ ու . . . սպառնալ սկըսաւ:

Այս բոլոր դէպքերէն յետոյ, եթէ ընթերցողը մտաբերէ նաեւ այն տեւական մեղադրանքները որոնք կ՚ըլլան իրարու հասցէի՝ մէկ կողմէ Թուրք եւ միւս կողմէ պուլկար մամուլին կողմէ, ինչպէս նաեւ՝ Պուլկարիոյ սահմաններէն ներս հրատարակուող Թուրքերէն եւ պուլկարերէն թերթերու միջեւ, պարզ կ՚ըլլայ թէ շարունակական այս լարուածութիւնը՝ կառավարութենէ կառավարութիւն եւ մամուլէ մամուլ՝ շատ բնականօրէն արդէն իսկ ստեղծած է հանրային հակատրամադրութիւններ: Որովհետեւ, ծանօթ իրողութիւն է, որ կառավարութեանց քաղաքականութիւններն ու հանրային տրամադրութիւնները փոխադարձաբար կ՚ազդեն իրարու:

Երբ հետեւինք երկու երկիրներու փոխադարձ յարաբերութիւններուն, աչքի կը զարնէ ուշագրաւ պարագայ մը: Թուրքիան, որ կ՚ուզէ իրեն կապել Պուլկարիան, առաւելապէս կ՚ազդէ, կը դժգոհի, «լուն փիղ կ՚ընէ», եւ, ծիծաղելի վէվլուկներ կը բարձրացնէ:

Ի՞նչ է ատոր պատճառը:

Այն որ, նախ, Թուրքիա կը ձգնի օգտագործել Պուլկարիոյ արտաքին-քաղաքական համեմատաբար աննպաստ կացութիւնը, եւ բարոյապէս պարտադրել անոր ինքզինքը:

Ճիգ մը, որ ոչ մէկ արդիւնք կուտայ, սակայն:

Ան կը ձգտի, նաեւ, հետեւիլ այն տակին թէ «քէսկին հըրսըզ էվ սահիպինի պասըրըր»...

Եւ առաւելապէս հոս պէտք է փնտռել աղմուկին գաղտնիքը:

Պարզենք քանի մը բառով:

Պուլկարիոյ մէջ կայ Թրքական հոծ զանգուած մը: Այսինքն՝ մնացորդները այն ամեհի խուժանին, որ երբեմն իր եաթաղանին ենթարկած էր նաեւ Դանուբի հարաւային հողամասը: Այդ զանգուածը, սակայն, Պուլկարիոյ մէջ կը վայելէ գրեթէ անօրինակ ազատութիւն մը: Պուլկարիան երկիր մըն է, ուր մարդ նուազագոյն չափով կը զգայ իր օտար մը ըլլալը: Իսկ Թուրքերը, բոլոր կառավարութիւններու օրով, վայելած են անհամեմատ առաւելութիւններ:

Այն օրէն ասդին, սակայն, երբ քէմալական ըէժիմը հաստատուեցաւ նաեւ Թրակիոյ մէջ, Թրքական զաղտնի գործակալութիւնը սկսաւ գործել Թուրքիայէն Պուլկարիա: Էտիրնէն դարձաւ կեդրոն մը, իսկ Սօֆիայի քէմալական Թուրքերը ներշնչման ակ:

Ու այսպէս ստեղծուած քէմալական հոսանքը ուռկան նետեց բոլոր Թրքաբնակ վայրերը: Թափանցեց նոյնիսկ գիւղերը: Կազմուեցան, համաձայն կարգ մը պուլկար թերթերու մերկացումներուն — որոնց արձագանգը եղած է յաճախ, Յառաջ ;— «Թուրանական միութիւններ, մշակութային դիմակին ներքեւ, բայց յայտնապէս քէմալական — քաղաքական նկատումներով: Ոսք դրին Թուրք դպրոցներէն ներս: Ձեռք առին Թրքական համայնքային գործերը: Եւ, պէտք է խոստովանիլ որ, մեծ նուաճումներ գործեցին այդ ուղղութեամբ:

Մինչ այդ, պուլկար կառավարութիւնը յաճախակի անգամներ փորձեց Էնկիւրիի յիշեցնել կարգ մը անլոյծ մնացած խնդիրներ, որոնց կարգին եւ Թրակիայէն վտարուած Պուլկարներու ստացուածքներու խնդիրը եւայլն: Խոստումներ տրուեցան, եւ սակայն, Էնկիւրի ճիշդ հակառակն ըրաւ, — փչեց նաեւ հատ ու կէնտ մնացած Պուլկարներն ալ . . . :

Ուրեմն, եթէ նոյնիսկ լրագրային աղմուկը գոյութիւն չունենար, այս վերջին երկու խնդիրները լուրջ պատճառներ էին որ պուլկար կառավարութիւնը ուշի ուշով հետեւէր Էնկիւրիի քայլերուն:

Իսկ այդ ուշադրութիւնը ինքնին փոխադարձ լարուածութեան բնոյթ պէտք էր ստանար այն օրէն ասդին, երբ Էնկիւրի «տենդագին կերպով կ՚ամրացնէ Էտիրնէն» եւ «Թրակիոյ մէջ ռազմափորձեր կը կատարէ»:

Այս տեսակէտէն, աւելցնենք, նաեւ, Պուլկարիոյ մէջ, Թրքական սահմանին մօտ, Թուրք բնակչութեան միջեւ քարոզչութեամբ եւ զաւադրական այլ գործերու նուիրուած Թուրք գործակալներու ձերբակալութիւնը, զոր կը հաղորդէր օտար թերթ մը եւ զոր անկարելի չենք գտներ, հակառակ անոր որ մեզի՝ հեռուէն դիտողներուն՝ լրացուցիչ ծանօթութիւններ կը պակսին:

Այսպէս կամ այնպէս, ուրեմն, Թուրքեւպուլկար յարաբերութիւնները աննպաստ բնոյթ մը ստացած են, եւ օր օրի կը սրուին:

Եւ այս՝ այնպիսի շրջանի մը, երբ այդ երկու երկիրներու բարեկամութիւնը կրնար զգալապէս փոխել Պալքաններու ընդհանուր կացութիւնը:

Այս տեսակէտէն նուազ ուշագրաւ չէ այն ճիգը զոր երկուստեք ի գործ կը դնեն, որոշ ատենէ մը ի վեր, Սօֆիան ու Պէլկրատը, երկու սլաւ ազգեր, բարեկամական կամուրջ մը նետելու համար: Ցար Պօրիսի Պէլկրատ բրած այցելութենէն վերջ, ահա Ա. ղեքսանդր Թագաւորը կ՚այցելէ Սօֆիա, արժանանալով ջերմ ցոյցերու: Երբ նկատի ունենանք որ պալքանեան երկրորդ պատերազմէն ասդին որքան լարուած էին իրարու դէմ Սերպն ու Պուլկարը, ինչպէս նաեւ այն որ՝ պաշտօնական յարաբերութիւններու մէջ իսկ չափազանց վերապահ էին, իսկ Պէլկրատը առիթ չէր փախցներ չարախօսելու մը աւելի տալու համար Պուլկարիոյ, Աղեքսանդր Թագաւորին այցելութիւնը, նոյն իսկ փոխադարձութեան մը հանգամանքով, ապացոյց մըն է թէ պալքանեան ուխտի հիմնաքարերէն մին՝ Եուկօսլավիան կը մերձենայ Պուլկարիոյ, ի հեճուկս Թէվֆիք Րիւշտիի, եւ հակառակ Էնկիւրիի բազմադան խաղերուն ու գաւերուն . . .

Կը մնայ գիտնալ թէ այս բոլորին մէջ ինչ դեր կը խաղան Մոսկուան ու Փարիզը: Առանց երբեք ենթարկուելու քաղաքական վերլուծումներ ընելու փորձութեան, կ՚ուզէի ուշադրութեան յանձնել պարագայ մը եւս: Այն որ, վերջերս Պուլկարիա դիւանագիտական յարաբերութիւնները վերահաստատեց, — պատերազմէն ասդին առաջին անգամ ըլլալով — Խ. Միութեան հետ: Վերահաստատման բանակցութիւնները տեղի ունեցան Էնկիւրիի մէջ՝ Սովիէթի եւ պուլկար դեսպանին միջեւ: Եւ շատ հասկնալի է որ, Թուրք կառավարութեան միջնորդութեամբ:

Թուսիա, որ կռնակ եղած է Թուրքիոյ, շատ բնականօրէն պիտի ուզէ բարելաւուած տեսնել Թուրքեւպուլկար յարաբերութիւնը: Պիտի ունենա՞յ սակայն, ազդակներ՝ իր ցանկութիւնը իրականացնելու համար: Ու միւս կողմէ՝ Փարիզը որ Եուկօսլավիան կը հովանաւորէ եւ միջին Եւրոպայի ու Պալքաններու մէջ դեկը կ՚ուզէ իր ձեռքը պահել, նպաստաւոր պիտի գտնէ՞ Թուրքիոյ եւ Պուլկարիոյ լարուած վիճակը:

Ձենք գիտեր: Անհաւանական չէ, որ Թուրքիան աղմկելով, իսկ Եուկօսլավիան՝ ժպտելով, փորձեն առնել Սօֆիայի հաւանութիւնը, պալքանեան ուխտին միանալու մասին: Թէեւ, Պուլկարիա թէ արտաքնապէս եւ թէ ներքնապէս այսօր աւելի ամուր, աւելի կորովի եւ աւելի շրջահայեաց է:

Իսկ ինչո՞վ մեկնել Պէլկրատի մերժումը՝ Պալքանեան խորհրդաժողովի իր մասնակցութեանը մասին՝ զայն գտնելով «աւելորդ»...

Վ.

ԱՐԵՒԱՓԱՌ ՅՈՒՇԱՆ

Այսօր, երբ քառասունչորս տարիներու սեմին կանգնած, ուխտաւորի անսահման հաւատքով եւ անխարդախ զգացումներով, կ՚ուզենք յետադարձ ակնարկ մը նետել ու չափել այն հսկայ անջրպետը, դառն ու տաժանելի ճամբան, որմէ անյողդողդ քալեց մեր աւագ սերունդը եւ որ վիճակուած է մեզի, Դաշնակցական ներկայ սերունդին, ո՛չ վախի, ոչ վհատութեան, ոչ ալ անփառունակ նահանջի զգացումներն են որ կը պաշարեն մեր սիրտերը: Այլ աւելի քան երբեք խիզախ, յանդուգն եւ գօտեպնդուած Հայոց աշխարհի անլուր տառապանքներէն, արեան խրախճանքներէն, եւ բրդացած գանկերու եւ կմախքներու նեմեսիսեան պատգամէն, կը քալենք դէպի առաջ, բարձր բռնած այն արիւնաներկ դրօշը, զոր մեզի աւանդ ձգեց սքանչելին Քրիստափոր:

Եւ այսօր, այս տօնական եւ հանդիսաւոր օրերուն, երբ սիրտերը անսահման կերպով կը փղձկին, առնական եւ թաքուն տրամադրութիւնները թեւ ու թռիչք կ՚առնեն, եւ սրահները կը թնդան խունկերամ եւ յաղթական բազմութիւններուն ծափերու եւ բացագանչութիւններու տարափին տակ, փառքեր եւ դափնիներ չէ որ կը սպասենք մենք Հայ ժողովուրդէն:

Միայն կ՚ուզենք որ, այս հանդիսաւոր օրերուն, երբ մեր բազմադան և բազմապիսի հակառակորդները անսահման լրբութեամբ նիզակ կը ճօճեն աջէն ու ձախէն, ամէ՛նքը, ամէնքը, առանց սեռի ու դասակարգի խտրութեան, ե՛ւ բանուորը, ե՛ւ գիւղացին, եւ մտաւորականը, եւ չէզոքը, եւ ինչո՞ւ չէ հակադաշնակցական խուժանը նաեւ, լռեն պահ մը, պարպեն իրենց հոգիները քինախնդրութիւններէ եւ խորհին քաղաքական — յեղափոխական այն մեծ եւ առնական կազմակերպութեան մասին, որ 44 տարիներ անդադար, ցաւատանջ երկունքով մը վարեց մեր ազատագրական փոթորկոտ պայքարը:

Եւ այս ճամբուն վրայ, զոհելով հազարներ ու հազարներ իր բնտիր զաւակներէն, որոնք յափշտակուած անկախութեան եւ ազատութեան սրբազան կարօտէն, լեռներ մագլցեցան զարկին ու զարնուեցան, բաժնելով Հայոց աշխարհի մէկ ծայրէն միւսը, ե՛ւ յոյս, ե՛ւ կամք, ե՛ւ հաւատք ե՛ւ բռունցք:

Մանաւանդ կ՚ուզենք որ, զուգակշիռ մը կատարուի երկուան Քիւրտին համար «Թլա», Թուրքին համար «տայա», Պուշկինի Ռուսաստանի համար վախկոտ «արմեաշկա» Հայուն եւ այսօրուան գոյն ու դիմագիծ, ուղղութիւն եւ ծրագիր ունեցող ցաւատանջ բազմութիւններուն միջեւ:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը երբեք մինակ չձգեց հայ ժողովուրդը թէ իր դժուարին օրերուն եւ թէ ուրախութեան եւ փառքի վայրկեաններուն:

Քառասունեւչորս տարիներ անդադար Դաշնակցութիւնը մնաց պատնէշի վրայ եւ առաջին դիրքերու մէջ, շատ անգամ մինակ, կուրծք տալով ոչ միայն արտաքին, ընդհանուր թշնամիին, այլ եւ ներքին մութ ու դաւադիր ուժերուն:

Ցոյց տուէք որ եւ է դէպք, քաղաքական եւ հանրային որ եւ է շարժում, որուն մէջ Դաշնակցութեան եթէ ոչ ղեկավարութիւնը, գէթ շունչը եւ անուղղակի ճնշումը եւ ազդեցութիւնը չերեւան:

Ո՞ր մէկը յիշել. Թրքահայ ժողովուրդի ազատագրական պայքա՞րը, Հայ-Թաթարական կռիւնե՞րը, Հայ ժողովուրդին մասնակցութի՞ւնը ռուսական եւ պարսկական յեղափոխութիւններուն, բարենորոգումներու խնդի՞րը, կամաւորական շարժումնե՞րը, հայկական ինքնապաշտպանութեան կազմակերպո՞ւմը 1914—1918ին, Հայաստանի Հանրապետութեան ստեղծո՞ւմը 1918 Մայիս 28ին, փետրուար տասնը՞ւթը, Հայաստանի Հանրապետութեան անկումէն վերջ, հայ ժողովուրդի ազգային — քաղաքական տենչերու հետապնդո՞ւմը արտասահմանի մէջ:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը խտացած կամքն է հայ ժողովուրդին: Եւ անոր դրօշին տակ, այսօր հաւաքուած հոկայ բազմութիւնները, արժանաւոր ժառանգորդները քառասնամեայ ճիգերու վերելքին:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը անպարտելի ուժն է, արեւափառ առքուշանը, յաղթահասակ սերմնացանն ու արի քարոզիչը հայ ժողովուրդին:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այն հոկայական ուժն է, որ սորվեց եւ այլափոխուած Հայուն տուաւ գոյն եւ դիմագիծ, կամկար ժողովուրդի բերնին մէջ դրաւ լեզու եւ ձեռքին մէջ զէնք: Եւ սորվեցուց թէ «զէնքով միայն կայ Հայոց փրկութիւն»:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը հայ ժողովուրդին սրբազան եւ առնական եսն է, անոր արժանապատուութիւնը:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, այսօր, աւելի քան երբեք, զինուած ու ամբացած իր խոր հաւատքին եւ նեմեսիսեան կամքին մէջ, մեզ կը ներկայանայ իր քառասունչորս տարիներու թիկնեղ ու պարթեւ հասակով, որպէս միակ եւ անդուգական ղեկավարը մեր քաղաքական եւ ազգային տենչերու եւ իտէալներու:

Եւ մենք երկիւղածութեամբ խոնարհելով 44ամեակի սեմին առջեւ մեր ամբողջ էութեամբը, մեր ամբողջ մտածումովը կ՚աղաղակենք բարձրաձայն.

Փա՛ռք քեզի Դաշնակցութիւն,
Փա՛ռք ծնունդիդ վախճեան,
Փա՛ռք անցեալիդ,

Փա՛ռք ներկայիդ:

Եւ միեւնոյն ժամանակ չմոռնալ գոչել բանաստեղծին հետ.

— «Մենք պիտի երթանք հոն՝ ... քու աստեղական կամքը պիտի հը... մայէ»...

ՀՐԱՉԵԱՑ ՏԷՐ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆԱԳԻՏԱՐԱՆ

Պատրաստուած է այն ամբողջ բառացանկը (70.000), որ պիտի մտնէ Հայկական Համայնագիտարանի մէջ, 15 հատոր:

Համայնագիտարանին իւրաքանչիւր հատորը պիտի ունենայ 70 պրակ, իւրաքանչիւրը պատկերազարդ, գունաւոր եւ սեւ բազմաթիւ քարտէսներով:

Այս տարի լոյս պիտի տեսնէ առաջին հատորը, որ արդէն յանձնուած է տպագրութեան: Գալ տարի լոյս կը տեսնեն 2րդ, 3րդ եւ 4րդ հատորները:

«Ա» տառով սկսած յօդուածներուն նկարներն ու քարտէսները (105 հատ) պատրաստ են արդէն:

Համայնագիտարանին գունաւոր քարտէսներուն պատրաստութիւնը եւ տպագրութիւնը կը կատարուի Մոսկուայի մէջ, բայց մէկ մասը, Հայաստանի շրջաններուն գունաւոր քարտէսներուն տպագրութիւնը, կը կատարուի Երեւանի մէջ:

«ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ՏՈՒՆ»

Դատական պալատ մը կը շինուի ներկայիս, Շահումեան փողոցին վրայ, քաղաքային պարտէզին դիմաց: Շէնքը պիտի բաղկանայ երեք յարկէ, պիտի ունենայ 39 սենեակ եւ 3 դահլիճ, ...տասրահ:

Այս շէնքին մէջ պիտի տեղաւորուին դատական գործավարութիւնը, ...դատախազութիւնը, Գերագոյն Դատարանը, աշխատանքի բանտը:

Շէնքին նախագիծը պատրաստած է ճարտարապետ Բայեւ: Շինութեան համար պիտի ծախսուի 600.000 րուբլի:

Հողային աշխատանքները սկսած են եւ շէնքը պատրաստ կ՚ըլլայ գալ տարի մայիսին:

ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

Հայաստանի կրթական գործավարութեան հրատարակած վիճակագրութենէն կը քաղենք հետեւեալ թիւերը.

	1920—1921
Նախակրթարան	4[illegible]
Աշակերտութիւն	45.8[illegible]
Միջնակարգ վարժարան	[illegible]
Աշակերտութիւն	1.6[illegible]
Համալսարան	[illegible]
Ուսանողութիւն	[illegible]

	1933—1934
Նախակրթարան	7[illegible]
Աշակերտութիւն	82.9[illegible]
Միջնակարգ վարժ.	[illegible]
Աշակերտութիւն	100.5[illegible]
Բարձ. վարժարան (տասնամեայ)	[illegible]
Ուսանողութիւն	22.2[illegible]
Վարժապետանոց	[illegible]
Ուսանողութիւն	18[illegible]
Համալսարան	[illegible]
Ուսանողութիւն	63[illegible]

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

»»»• •«««

Յետ հոկտեմբերեան հայկական գրականութեան ամէնից աւելի խոշոր ներկայացուցիչն է Եղիշէ Չարենցը: Այս տարի լրանում է նրա գրական քսանամեակը: 1918 թուականին լոյս տեսաւ նրա մեծ պոէմը՝ «Ամբոխները խելագարուած»: Այս պոէմում Չարենցը փայլուն կերպով արտացոլեց ռուսական պրոլետարիատի քաղաքացիական պատերազմը: Յաջորդ պոէմում, որ կրում է «Ամենապոէմ» վերնագիրը, Չարենցը երգում է պրոլետարիատի զինուած ապստամբութիւնը եւ յեղափոխութեան յաղթանակը: Գեղարուեստական առանձին արժէք է ներկայացնում նրա «Երկիր Նայիրի» վէպը: Այդ ստեղծագործութեան մէջ հեղինակը մերկացնում է հայ բուրժուական նացիոնալիստական կուսակցութեան՝ «Դաշնակցութեան» սոցիալ — քաղաքական էութիւնը եւ կծու ծաղրի է ենթարկում հայկական մանր բուրժուազիայի ազգային ռոմանտիզմը: Չարենցի ստեղծագործութեան մէջ պատուաւոր տեղ են գրաւում «Լենինեան պոէմները»՝ «Լենինն ու Ալին», «Լենինը», «Բալլադ Վլադիմիր Իլիչի, մուժիկի եւ մի զոյգ կօշիկի մասին»: Արեւելքի ու արեւմուտքի վերահաս յեղափոխութեան են նուիրուած նրա «Ստամբուլ» եւ «Կոմունարների պատը» պոէմները, որոնք գրել է նա 1924—25 թ. արտասահմանում գործուղման մէջ գտնուելիս:

Վերջին տարիներս Չարենցն իր ուժերը փորձում է փիլիսոփայական պոէզիայի բնագաւառում: Չարենցը հսկայական ազդեցութիւն է գործել հայ պոէզիայի վրայ: Խորհրդային Հայաստանի բանաստեղծների և խորհրդային Ադրբեջանի հայ բանաստեղծների մեծ մասը, իր զարգացման մէջ աւելի կամ պակաս չափով ենթարկուել է Չարենցի ազդեցութեան: Դժբախտաբար մինչեւ այժմ այդ խոշոր բանաստեղծի լաւագոյն ստեղծագործութիւնները, որոնք մեծ նշանակութիւն ունեն ամբողջ Միութեան գրականութեան համար, ռուսերէն չեն թարգմանուած:

Բանաստեղծ Ազատ Վշտունին յատուկ տեղ է գրաւում խորհ. Հայաստանի գրականութեան մէջ: Նա միակն է հայկական պոէզիայում, որ արեւելեան աշուղների եւ արեւելեան կլասիկ պոէզիայի ձեւով երգում է Արեւելքի ստրկացած ժողովուրդների յեղափոխական ազատագրական պայքարը: Նրա պոէմները, որոնք նուիրուած են Հնդկաստանի յեղափոխական շարժման «Ռամ Ռոյ», Չինաստանին «Չին աղջիկը», Թուրքիային ու Պարսկաստանին, յեղափոխական պոէզիայի լաւագոյն օրինակներն են:

Ալազան, նախկին գրաշար, Գրողների Միութեան պատասխանատու քարտուղարը եւ Հայաստանի «Գրական Թերթ»ի խմբագիրը, սկսել է գրել 1922 թուականից: Բանաստեղծ եւ պրոզայիկ, օչերկիստ: 1933 թուականին լոյս տեսաւ նրա ոտանաւորների եւ պոէմների ժողովածուն՝ «Մաքառումներ» վերնագրով: Այդ ժողովածուն բնորոշ է նրանով, որ դրանում Ալազանը նպատակ է դնում տալ «շինարարութեան ու յաղթանակի երգերը» եւ բանաստեղծական ձեւով ներկայ Հայաստանը հակադրել նրա պատմական անցեալին «Դարը դարի դէմ» պոէմում: Ալազանի բանաստեղծութեան առաջին հանգրուաններում նախնական բնոյթ ունի: Վերոյիշեալ ժողովածույում Ալազանը հասնում է արդէն նշանակալի զարգացման ու խորացման՝ իր պոէզիայի բնագաւառում: Ալազանը վերջերս լոյս ընծայեց մի մեծ ինդուստրիէլ վէպ՝ «Վաթսուներորդ հորիզոնում»: Վէպի նիւթն է Հայաստանի պղնձահանքերի բանուորների կեանքն ու պայքարը:

Գուրգէն Մահարի՝ լիրիկ բանաստեղծ, որ սկսել է գրել 1922 թուականից: Մինչեւ վերջին ժամանակներս նրա ոտանաւորներն ու պոէմները, որոնք կրում են սուբյեկտիւ ինտիմ պոէզիայի կնիք, շօշափում էին վերադարձը դէպի հայ հին գիւղը, դէպի Հայաստանի բնութիւնը եւ հայ ժողովրդի անցեալը: Այժմեան Գուրգէն Մահարին մօտ դրսեւորւում է մինչ յեղափոխական գիւղացիական կենցաղի, գիւղական կեանքի հիմունքների եւ գիւղական բարքերի որոշ խտացականացում:

Նայիրի Զարեան, որպէս բանաստեղծ, սկսել է զարգանալ խորհրդային իշխանութեան ժամանակ: Նրա ամենից արժէքաւոր ստեղծագործութիւնն է «Ռուշանի Քարափը» մեծ պոէմը: Այդ պոէմում կոլտնտեսային շարժումն առաջին անգամ գտել է ցայտուն արտացոլում:

ԴԷՊԻ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՌԷԱԼԻԶՄԸ

Հայաստանի խորհրդային պրոզան ի տարբերութիւն պոէզիայից, ունի մինչ յեղափոխական հայ գրականութեան մէջ յայտնի մի շարք ներկայացուցիչներ: Այդ ներկայացուցիչների մէջ ամենախոշոր դէմքն է ժողովրդական գրող ու թատերագիր Շիրվանզադէն: Շիրվանզադէն ռէալիստական դպրոցի հիմնադիրն է: Զնայած իր տարիքին եւ գրականութեան ասպարէզում իր կատարած կէս դարի աշխատանքին, Ալեքսանդր Շիրվանզադէն շարունակում է աշխատել նոր ստեղծագործութիւնների վրայ, մասնաւորապէս «Քաոս» վէպի շարունակութեան վրայ: Այդ վէպը հրատարակուել է յեղափոխութիւնից առաջ և համարւում է Շիրվանզադէի ամենախոշոր ու արժէքաւոր ստեղծագործութիւնը: Վէպը մերկացնում է Բաքուի հայ բուրժուազիայի շահագործող էութիւնը եւ Բաքուի պրոլետարիատի գոյութեան անտանելի պայմանները:

Մինչ յեղափոխական պրոզայիկների խմբին է պատկանում նաեւ Դէրենիկ Դէմիրճեանը: Բացի Դէմիրճեանից նոյն խմբին են պատկանում Ստեփան Զօրեանը, Վախան Թոթովենցը, վաստակաւոր դերասան Մկրտիչ Մանուէլեանը: Վերոյիշեալ հեղինակները պատկանում են անցեալ ... գրականութեան մանր — բուրժուական ... հոսանքին: Իմպերիալիստական ... պատերազմի ժամանակ նրանց ստեղծագործութիւնը համակուած էր ... ազգային դրական տրամադրութիւններով: ... Ստեփան Զօրեանը եւ Դերենիկ Դէմիրճեանը, պատերազմի ... գրած իրենց մի քանի պատմուածքներում, արտայայտում են ... բողոքից հիասթափուած մտաւորական ... նութեան մարդասիրական իտէալները:

Ստեփան Զօրեանը Հայաստանի ... չոր պրոզայիկներից մէկն է: Նա ... կանութեան ասպարէզն է մտել ... րիալիստական պատերազմի ... րին:

(Շար.)

(3)

Մանկատուն

— o —

Հայաստանի մէջ մանկատուն կը կոչուի որբանոցը:

Երեւանի կրթական տեսչութեան կողմէ 1931 հոկտեմբերին հիմնուեցաւ մանկատուն մը, ուր տեղաւորուեցան առաջին անգամ 116 որբեր, Ամերիկեան Նիր Իսթ Րիլիֆի նախկին որբերէն: 70ը մեծահասակ էին, այնպէս որ մէկ տարի վերջ անոնք տեղաւորուեցան արդիւնաբերութեան եւ հասարակական գիւղատնտեսութեան մէջ:

Այս մանկատունը մինչեւ հիմա կեդրոնացուած եւ զատուած ունի 292 պատանի: Ներկայիս ունի 100 երախայ: 93ը դպրոցական հասակ ունին եւ տեղաւորուած են դպրոցներու մէջ, մնացեալ եօթը մանկապարտէզ կը յաճախեն: Դպրոց յաճախողներէն 89ը առաջնութիւն շահած են: Անոնց մէջ կան օժտուած պատանիներ, այսպէս օրինակ նուագելու, ուրիշներ ճարտարապետութեան ձիրքեր ունին:

Որբանոցին հիմնադրութենէն ի վեր կազմուած է մարմնակրթական խումբ մը, որ մեծ դեր կը խաղայ:

Որբանոցը կը գտնուի երկյարկ, արեւոտ եւ լուսաւոր շէնքի մը մէջ, որ վերանորոգուած է եւ մաքուր կը պահուի: Լաւ է նաեւ սնունդը: Ունի նաեւ իր բժիշկը: Միակ թերութիւնն այն է որ պատրաստութիւն տեսնուած չէ ձմեռուան համար: Երախաները տաքուկ կօշիկ ու հագուստ չունին, վառելափայտը հայթայթուած չէ:

Մանր լուրեր

— o —

Դեկտեմբերին Երեւանի մէջ տեղի կ'ունենայ Հայաստանի երաժիշտներուն առաջին համագումարը: Այդ առթիւ Պետական Հրատարակչականը որոշած է հայ երաժիշտներու գործերէն ժողովածու մը լոյս ընծայել:

⁂ Շահագործման յանձնուեցան Լէնինականի, Վէդիի, Արթիկի նորաշէն նամակատուները: Այս տարուան վերջերը կ'աւարտին Սարդարապատի, Քէշիշքէնդի, Արարանի, Ամասիայի նամակատուները:

⁂ Աշտարակ — Եղվարդ — Արարան — Երեւան — Փաշալու հեռախօսի գոյգ գիծ մը կը շինուի ներկայիս: Պիտի ծախսուի 48.350 րուբլի:

⁂ Երկրաբան Դեմեխինի գիտական յանձնախումբը աւարտեց Դիլիջանի մօտակայ Բլղան — Ձայի ուսումնասիրութիւնը: Պարզուեցաւ որ Բլղան — Ձայի ակը կուտայ օրական 100.000 լիտր, եւ իր յատկութեամբ կը յիշեցնէ Բորժոմի ջուրը: Ներկայիս կիսալաբորատորական ջրաբուժական հիմնարկութեան մէջ փորձեր կը կատարուին Բլղան — Ձայի «Դիլիջան» անունով կոչուած այդ ջուրով բուժելու ստամոքսի հիւանդութիւնները: Շուտով կը սկսի ջուրի վաճառումը:

⁂ Մոսկուայի ձայնասփիւռի կեդրոնին պահանջով, Հայաստանի երաժշտագէտներու միութիւնը որոշած է Մոսկուա ղրկել երաժիշտներ Նիկողայոս Տիգրանեանի, Ա. Տէր Ղեւոնդեանի, Կարօ Զաքարեանի, Դանիէլ Ղազարեանի, Մարտին Մազմանեանի նուագախումբի եւ օփերայի յատուկ աշխատութիւնները, որոնք ձայնասփիւռով պիտի հաղորդուին Մոսկուայի կայանէն:

⁂ Երաժիշտ Դանիէլ Ղազարեանի 25ամեայ երաժշտական գործունէութեան տարեդարձին առթիւ, որ պիտի տօնուի մօտ օրէն, Պետական Հրատարակչականը որոշած է լոյս ընծայել արուեստագէտին ընտիր երգերու ժողովածուն:

⁂ Քաղաքակրթութեան պատմութեան կաճառը ձեռնարկած է ակադեմական Մառի հայագիտական ուսումնասիրութիւններուն հատընտիր ժողովածուին հրատարակութեան:

⁂ Նոյն կաճառը, Լէնինի մահուան տասնամեակին առթիւ, որոշած է հրատարակել Հայաստանի ժողովրդական բանահիւսութեան նիւթերէն կազմուած «Լէնինը Հայաստանի ֆոլքլորում» խորագրով ժողովածու մը:

⁂ Սեպտ. 6ին պրոլետարական զբօսարշաւի ընկերութեան կողմէ խումբ մը բարձրացաւ Մայմեխի սարը (3.071 մէթր): Սեպտ. 24ին ուրիշ խումբ մը այցելեց Սեւանի շրջանի պատմական յուշարձանները: Ասով կ'աւարտի զբօսարշաւի եղանակը:

Զբօսարշաւի ընկերութիւնը այս եղանակին կատարած է 5 արշաւ դէպի Արագած (4.093 մէթր), 2 արշաւ դէպի Մայմեխ եւ մէկական արշաւ դէպի Ադմաղան ու Հադիս: Լեռնային արշաւանքներուն մասնակցած են 250 հոգի:

ՍԿԻՒԹԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ

Մնացորդներ

»»» «««

Գիտութեանց Ակադեմիային Անդրկովկասեան մասնաճիւղին Ազրբէջանի հատուածը վերջերս արշաւանք մը կազմակերպած էր դէպի Շամխորի Գետաբեկի շրջանը, պատմա — ազգագրական քննութիւններ կատարելու նպատակով: Այս արշաւախումբը քննութեան առած է Շամխոր եւ Ձիգամ գետերուն աւազանները մինչեւ անոնց ակունքը (Սեւանի շրջակայքը), որոնք ուսումնասիրուած չէին մինչեւ այժմ: Երեւան հանուած են մինչեւ այժմ անյայտ գերեզմանաթումբեր, որոնք, ինչպէս կ'ենթադրուի, կը պատկանին սկիւթական մշակոյթին: Երեւան հանուած են նաեւ քրիստոնէական հին գերեզմաններու զանազան տեսակներ, կիկլոպեան շինութիւններ, որոնք կը պատկանին նոյն այդ դարաշրջանին, այսինքն պղնձի դարուն (առաջին հազարամեակը նախ քան Քրիստոսի թուականը):

Գերեզմաններու ձեւէն կարելի է եզրակացնել, որ այդ շրջանի բնակչութեան ժառանգութիւնը չէ ընդհատուած պղնձի դարաշրջանէն մինչեւ քրիստոնէական առաջին թուականը, երբ կը յայտնուին արդէն քրիստոնէութեան առաջին ժամանակներու հայկական յուշարձանները: Հաւաքուած ազգագրական նիւթերը մինչեւ ԺԸ. դարու երկրորդ կէսը բացառապէս հայկական են: Հայ բնակչութեան հեռանալէն վերջ, անոնց տեղը կը գրաւեն Թուրք լեռնականներ, իսկ ԺԹ. դարու 40ական թուականներուն հայկական գիւղերու աւերակներուն վրայ հաստատուեր են ռուս աղանդաւորներ:

կԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

Բարեգործականին «խնասուն» գործերը

Սելանիկի «Հօրիզոն»ը կը գրէ (28 սեպտ.).—

Բարեգործականը, այլ եւս առանց դիմակի կ'իջնէ հրապարակէն ստեղծուածներուն ապաւինած պայքարի ուղղակի ճակատ կը յարդարէ համայնքին դէմ, իր պառակտիչի դերը յաջողապէս գլուխ հանելու եւ ինատը քալեցնելու համար:

Ծանօթ է մեր ընթերցողներուն, թէ ժողովրդական կամքով իշխանութեան գլուխ եկած ազգային մարմինները, կրթական այս տարեսկիզբին անհրաժեշտ եւ նպատակայարմար դատեցին համայնքիս կրթական յարկէն հեռացնել՝ վերջին մէկ տարուան ընթացքին ոտքով — ձեռքով ազգային իշխանութեանց դէմ պայքարի լծուած կարգ մը վարժապետներ, որոնց կարգին եւ անցեալ տարուան տնօրէնը:

Ծանօթ է նմանապէս, որ ազգային իշխանութիւնները, իրենց այս օրինական քայլին պատճառով դէշ մարդ եղան Բարեգործականի կեդրոնին հետ, որուն պաշտպանեալներն էին գինիէն քացախ դարձած եւ հեռացուած այդ ՏԷօնՄԷ վարժապետները: Ասիկա, յաչս Բարեգործականի, կը նշանակէր չկիրարկել անոր նշանաւոր «կրթական ծրագիր»ը, որուն Ալֆան եւ Օմէղան, ամէնավար կամ հակադաշնակցական վարժապետներ վարձելն էր միայն:

Ստեղծուած կացութիւնը չմարսեց Բարեգործականի կեդրոնը, որ, Սելանիկի մէջ, գայթակղութեան քար դարձած եւ քանիցս պարտուած էր: Եւ սկսաւ խլրդային գործունէութիւն մը վարձկաններու, Բարեգործականի Սելանիկի ճիւղին եւ Փարիզի ու Եգիպտոսի կեդրոններուն միջեւ, յանգելու համար՝ ի հեճուկս Սելանիկի ազգային իշխանութեանց «նոր» վարժարան մը բանալու գայթակղալի ձեռնարկին:

Բարեգործականը, նոր վարժարան բանալու արտօնութիւն բացարձակապէս չէր կրնար — եւ չի կրնար — առնել: Եւ որպէսզի, ամէն գնով կարենայ վարժարանական ճակատը յարդարել Սելանիկի ազգ. իշխանութեանց եւ անոր հոգատարութեան յանձնուած ազգ. վարժարաններու դէմ, անիկա գնաց եւ ինկաւ՝ իր բուհճիական քարոզչութեամբ անուն հանած Դանիական միսիոնարութեան գիրկը:

Այս միսիոնարութիւնը, այս տարի, որոշած էր կէս առ կէս զեղչել իր դպրոցին դասարանները, վերածելով զայն եռամեայ դասընթացքի եւ պահելով միայն ձեռագործի բաժինը: Կարելի էր հետեւաբար — խորհեցան վարձկան բարեգործականճիներն ու անոնց կեդրոնները — համաձայնութեան մը գալ այդ միսիոնարութեան հետ, որ չէնք ալ ունի, դրամ ալ: Եւ ծայր տուին բանակցութիւնները վարիչ — պորտաբոյծ Մալէզեանի ու Դանիական միսիոնարութեան Տնօրէնուհիին միջեւ, Սելանիկի դպրոցը, միսիոնարութեան հետ գործակցաբար բանեցնելու համար: Ասկէ հինգ վեց օր առաջ, ինչպէս կ'իմանանք շատ վաւերական աղբիւրէ, բանակցութիւնները վերջացած են, եւ թէ Մալէզեան եւ Դանիական միսիոնարութեան կեդրոնը, իրենց այստեղի ներկայացուցիչներուն, հեռագրով հաղորդած են այս պարագան:

Կայացած համաձայնութեամբ, միսիոնարները Բարեգործականին կը փոխանցեն Ֆրանք փողոցի իրենց շէնքը, անոր բոլոր կարասիներով եւ ասկէ զատ, միսիոնարութիւնը յանձն կ'առնէ —անշուշտ ի վարձ իր քարոզչական նպատակներուն — տարեկան ՈՒԹՍՈՒՆ հազար ֆրանքի յատկացնել դպրոցի պիւտճէին համար (մնացեալ գումարը պիտի հայթայթէ Բարեգործականը):

Դարձեալ, ըստ գոյացած համաձայնութեան, ամբողջութեամբ պիտի պահուի դանիական դպրոցի նախկին ուսուցչական կազմը, որուն ամսականները պիտի վճարուին միսիոնարութեան կողմէ: Կը նշանակէ որ կրօնական — բուհճիական — փրօփականտը այս տարի պիտի շարունակուի ընդ հովանեաւ Բարեգործականի...

Բարեգործականի յայտարարութեամբ իսկ Դանիական վարժարանը փակուած է այլ եւս պաշտօնապէս եւ «նոր» վարժարանին հոգը յանձնուած է Բարեգործականին: Այս վերջինը սակայն իր անունով արտօնութիւն չունի եւ չի կրնար ունենալ, հետեւաբար եւ «նոր» վարժարանը կը բացուի տիկին Հիւրմիւզիատիս անուն յոյն ուսուցչուհիի մը ունեցած մէկ հին արտօնագրով, որ ի զօրու էր՝ ցարդ դանիական անունը կրող յիշեալ հաստատութեան համար, ուր կը պաշտօնավարէր նաեւ արտօնագիրը ունեցող կինը:

«Հանձ»

«Քէօր Օղլու» երգիծաթերթը (Պոլիս) կը գրէ 26 սեպտ.ի թիւին մէջ.—

Այս տարի մեր բոլոր վարժարաններուն մէջ հազարաւոր աշակերտներ կրկնեցին իրենց կարգերը: Վերաքննութեան ընթացքին իսկ խումբ մը չյաջողածներ կան: Ամէն ոք սրտնեղեցաւ այս իրողութենէն: Բայց կ'ենթադրենք գոնէ թէ այդ աշակերտները տարի մը եւս մնալով իրենց կարգին մէջ, դասն դաս մը առած կ'ըլլան: Այս երիտասարդները, որոնք վաղուան Թուրքիոյ մէջ պարտականութիւններ պիտի ստանձնեն եւ գործեր պիտի տեսնեն, կ'ուզենք լեցուն գլուխով հրապարակ նետել, փոխանակ կողմնակցութեամբ ու պարապ գլուխներով դպրոցէն ելլելու, թող տարի մը եւս մնան ու իրենց կարդացածը մոռնան:

Ներկայիս ամէն ինչ իր գիտութիւնը կամ գիտելիքը ունի: Բեռնակրութիւնն իսկ գիտելիքով կ'ըլլայ: Այս բանը խօթենք մեր գլուխը»:

ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸՆ ԱԼ ԻՆՁՄԷ

Նոյն թերթը, վերեւի խորագրով կը գրէ.—

Գիտէ՞ք, կարգ մը պաթաքներ կան. աս ու ան կը խաբեն, փոխ կ'առնեն նոյն իսկ ստորագրութիւն ու մուրհակ կուտան, բայց բնաւ նպատակ չունին պարտք վճարելու: Պետութիւններն ալ անոնց նմանեցան: Տեսէք, պատերազմէն առաջին, հաշտութեան եւ բարեկամութեան ի խնդիր ճիշդ 240 դաշինքներ կնքուեր են ... կարելի չէ նոյն իսկ միտք պահել թէ ասոնցմէ ամէն մէկը ինչո՞ւ կնքուած են: Բայց, ի՞նչ հարկ այդքան բարակը փնտռելու: Քանի որ գործը թուղթին վրայ պիտի մնայ՝ առաւօտուընէ մինչեւ իրիկուն ստորագրէ կեցիր ... Նոյն իսկ, եթէ կ'ուզես, ինձմէ ալ ստորագրութիւն մը գիր ... Ըսածս շատ ճիշդ է, — մեծագոյն դաշինքը զէնքն է ...

ՄԱՄՈՒԼ

« ՅԵՏՆԵԱԼ ԱՍՈՐԻՆ »

— o —

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 սեպտ.).

— «Սկզբնական շրջանին, երբ իր կուսութիւնը պահած էր տակաւին համայնավար վարդապետութիւնը, նախանձ չկար, քանի որ մաքրամաքուր էր, թէ պոլշեւիկները վերապահած էր իր վերաբերմունքին մէջ դէպի ռամկավարութիւնը, որովհետեւ այս վերջինը իր էութեամբ աւելի բան պահպանողական է, մինչ առաջինը՝ յեղափոխական: Տարիներ անցան, փոխուեցաւ աշխարհը, փոխուեցան նաեւ այս հանգամանքները, եւ երբեմնական այն տրամաբանութիւնը տկարացաւ, թէ պահպանողական ոյժը պոլշեւիզմն է, մինչ յեղափոխականը՝ ռամկավարութիւնը:

Այս զուգափոխութիւնն իսկ ոչինչ փոխեց սակայն պոլշեւիզմի եւ ռամկավարութեան միջեւ: Հակառակ այն փաստին, որ ռամկավարութիւնը աւելի անվերապահ ձեւով սկսաւ փառաբանել համայնավար իշխանութիւնները եւ աւելի ջերմ սիրով կապուեցաւ Խորհրդային իրաւակարգին (քան ինք համայնավար կուսակցութիւնը), այնուամենայնիւ, օգտագործելով հանդերձ ռամկավարութիւնը, պոլշեւիզմը շարունակեց տորքել ու կոխկռտել այս անպատիւ խաժամուժը:

Այսօր պոլշեւիզմը պաշտօնապէս գործակցութեան ուխտեր կը կնքէ պատահած անցորդին հետ. խորհրդ. իշխանութեանց համար այլ եւս բնութիւն չկայ դաւանանքի տեսակէտով. Քեմալը այսօր բարեկամ է բոլոր անոնց — յետադէմ, չափաւորական թէ յեղափոխական — որոնք վաղը իրենց հետ պիտի ըլլան պատերազմի եւ խաղաղութեան հարցերու մէջ: Եւ ընդհակառակն Քեմալը այսօր դէմ է բոլոր անոնց, որոնք վաղը պատերազմի եւ խաղաղութեան հարցերու մէջ իրենց հետ պիտի չըլլան:

Նաեւ այս տեսակէտով ռամկավարութիւնը առաջին տեղը կը բռնէ Քրեմլի բոլոր գործակիցներուն մէջ. սիրելի իսկ, լիովին եւ կատարեալ անվերապահութեամբ, ռամկավարութիւնը պոլշեւիզմի գիրկը ճետուեցաւ, իր բոլոր անկեղծ վիճակով կարմիր սուրին յաջողութեան:

Առանց սուտ քօղարկումի, պարզ ու մեկին բառերով, ռամկավարութիւնը յանուն իր պաղզամաւորական ժողովներու բազմիցս յայտարարեց, թէ ինք սրտանց նախանձով ու մերթ ընդդիմութիւնն ունի, ինչ քաղաքականութիւն որ Թուրքիան ունի. այլ խօսքով՝ թէ ինք պատերազմի մը պարագային պիտի ըլլայ հոն, ուր պիտի ըլլայ Թուրքիան:

Անզօրութեան անցած սակայն նաեւ այս անձնատուութիւնը:

Թուրքիան այսօր հաշուի կ'առնէ իր գործակիցներէն «յետնեալ Ասորի»ն իսկ, սակայն հաշուի չառներ միայն եւ բացառապէս ռամկավարութիւնը:

Զայն կ'օգտագործէ իր պիղծ ու սեւ արարքներուն համար մասնաւորապէս ընդդէմ Դաշնակցութեան (որպէս ազգային ոյժ, երբեմն լրտես եւ մատնիչ հայրենիքի խաժամուժ), բայց երբեք հաշուի չառներ երբեւիցէ գործակից, որ ունի իր կշիռն ու արժանապատուութիւնը:

«Բոլոր դաշտինքները մէկ հատիկ զարմանք միայն ունին», — կը գրէր համայնավար օրկաններէն «Նոր Ուղի»ն իր անդրանիկ թուի խմբագրականով, «ռամկավարները Դաշնակցութեան դէմ մրցելու իրենց պայքարին մէջ կ'ուզեն կռթնիլ խորհրդ. Հայաստանի ժողովրդականութեան վրայ, յաչս զաղութահայ աշխատաւորութեան: Ամենահասարակ ու էժանագին խաղ մը»:

«Խորհրդային Հայաստանի հանդէպ ռամկավար կուսակցութեան դիրքը մեծագոյն չափով բացատրւում է անշուշտ ռամկավարների եւ Դաշնակցականների միջեւ եղած թշնամանքով», — կ'երկրորդէր խորհրդային վարիչ դէմքերէն (էր երբեմն ...) Արտ. Կարինեան:

Ցիմար չեն պոլշեւիկները, այսպէս բան կը հասկնան անոնք:

Անոնք գիտեն, որ բան կայ ռամկավարութեան հոգէառ հրեշտակը, Դաշնակցութիւնը, ապա կարելի է ն'օգտագործել այս անպատիւ խաժամուժը ն'ամէն ստիպող թուրք ենթարկել անոր երեսին:

Հոն, ուր կարելի է առնել առանց տալու, ինչո՞ւ պոլշեւիզմը տալու մասին պիտի խորհէր:

Հայրենասիրութիւն, յանձնառութիւն, մարմնաւորութիւն, — ահա այն դերերը, որ պոլշեւիզմը վերապահած է իր անպատիւ ստրուկին»:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Վէնսէն. — Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկ. Վէնսէնի մասնաճիւղի յանձնախումբը կազմուած է հետեւեալներէ. — Ատենապետուհի՝ տիկ. Վ. Աշճեան, ատենադպրուհի՝ Տիկ. Հ. Հայրապետեան, գանձապետ՝ տիկ. Դ. Եղիաեան, խորհրդական՝ տիկ. Ի. Բարսեղեան, եւ տիկ. Ի. Սայրեան:

Ընդհ. Հասցէ. — Տիկ. Հայրապետեան, 19, Rue de Strasbourg, Vincennes.

Անհրաժեշտ բոլոր թաղեցիները պիտի բոլորուին յանձնախումբին շուրջը, մէկզի դնելով ամէն վէճ, յաջողութեամբ գլուխ հանելու համար պարտականութիւնը, ի նպաստ մանկապարտէզին:

Թաղեցի

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

ՕՐ. ՎԱՐԴԱՆՈՅՇ ԱՐՇՐՈՒՆԵԱՆ
(Երզրումցի)
եւ
ՎԱՀԱՆ ՏԷՐ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ
(Հիւսէյնիկցի, Խարբերդ)
Նշանուած
Փոստ — Քոլոնպ, 30 սեպտ. 1934

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Ինչպէս ժամանակին ծանուցուած էր, յառաջիկայ նոյեմբերի մէկ, կէս օրէն յետոյ, օգտուելով Մեներգի (Թոււէն) սրահէն, Արայ Պարթեւեան սէնֆօնիք մեծ նուագահանդէս մը սարքած է Սալ Կավոյի մէջ:

Երաժշտական այս ցերեկոյթին պիտի մասնակցի ծանօթ արուեստագիտուհի Լիւսի Տէմիրճեան, ընկերակցութեամբ 50 հոգինոց սէնֆօնիք նուագախումբի:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (12)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ-- (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

»»» • • «««

— Ուղղակի լեռ բարձրացէք, չփորձէք գիւղ մտնել, բնաւ ճամբաներէն նկատուիք, երկուքն ալ վտանգաւոր են:

Եւ ղրկելով հրացանը կուրծքիս մութին մէջ: Դեռ մինչ այդ, չէինք հաւատար թէ ազատ ենք եւ փրկուած: Փուչէ չառեր գիտնան Գործվարայ Ֆարօն եւ Դեղձմերու Սըյֆօն: Երկուքն ալ տարիներու ընթացքին Հայ ջարդելու մրցանակ էին շահած:

Բայց այս տաղնապալի բաշէն Ֆարօ կը գթայ, կը կարեկցի, կ'ազատէ ու տոպրակ մը ցորեն ու հացով մեզ ճամբու կը դնէ:

Ես շալկած ցորենի տոպրակը, Բերսօն դրկած Հերմինը, իսկ Նորշէնի աղան շալկած Լուսվարդը, մայրս որ տկար էր եւ ջարդուած, կը քալենք ճամբէն դուրս: Փուշ ու տատասկ մեր բոպիկ ոտքերուն բարձ ու բամպակ դարձան: Կ'աճապարենք Քան հասնիլ եւ հոն ծուարած ժողովուրդին փրկութեան աւետիս տալ:

X

Թաթուլայ կողերով կը հասնինք Ցարօ քաղոն, հոն կը գտնենք հարիւրի չափ մեր գիւղացիներէն: Հոն են նաեւ իմ քարայրի մէջ թաղուած 2 ընկերներս, Բրսօն եւ Մօսօն, որոնք փաթթուած երեսներս կը համբուրեն: «Ի՞նչպէս քաջութիւն ունեցար այդ գազաններուն յանձնելու եւ քու անձդ վտանգելով մեզ փրկելիր, բան մը որ ոչ ոք կրնար համարձակիլ: Այսօրուընէ սկսեալ մեր կեանքի օրերը կը պարտինք քեզ, սիրելի Մարգար, եւ չպիտի մոռնանք»:

Կուտամ տեղեկութիւններ Քիւրտերու գիւղէն հեռանալու մասին: Իրենք լեռնէն տեսած էին անոնց փախուստը, բայց ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ տեղեկութիւն չունէին: «Ռուսական բանակը վաղը Դուրանի մէջ պիտի տեսնենք, անոր յառաջապահներ Գըլըշու ձորով մտած են Դուրան, Աւզաղբիւր, Թիլ, Մկրագոմ, եւ մինչեւ Ցրօնք հասեր են: Քիւրտերը սարսափահար կը խօսին Հայերու վրէժխնդրութեան մասին, ահա փրկութեան աւետիսը»:

Եւ Մօսօն կը դրկենք վեր, Զարէ Սերոբին եւ ուրիշներուն աւետիս տալու:

Ցորենի տոպրակը կը բանամ ու բուռ-բուռ կը բաժնեմ ժողովուրդին: Նորշէնի Վարդկայ Մանուկի Սօղոն ու Ցովսէփ եւ Ըսկօ Գասպարի Մկրտիչ ալ մեր գիւղացիներու հետ վար էին իջեր Քանայ լեռնէն, անոնց ալ ցորեն կուտամ ու ամէն կողմ կրակներ կը սկսին պլպլալ, ցորեն կը խաշեն, կամ կը խարկեն ուտելու համար: Ալ վախ չկայ եւ կրակի լոյսէն ոչ ոք կը խրտչի: Նորշէնցիներէն երեքն ալ հարուստներ էին, մանաւանդ Մկրտիչը ունէր ճերմակ գուլպայ մը լեցուն դրամ, եթէ ըսեմ ոսկի էր չեմ սխալիր, դժախտաբար այդ դրամի կողքին նոյն իսկ տարճանակ մը չունէր. նոյնն էր եւ Սօղոն: Ցովսէփ ունէր տարճանակ մը միայն 7 փամփուշտով:

Առտուն արշալոյսին, երկելով Թաթուլայ գլուխը բարձր քարերու վրայ նստած ռուս բանակի յառաջացումը կը դիտենք: Այդ օր հեռուները երթալ պահուելու միտք չունինք, ազատ ենք, ազա՞տ: Արեւը կը ծագի, ռուս բանակին տեղ կը տեսնենք Քօսուրայ լեռնէն դէպի Սիմ լեռ փախչող Քիւրտեր, անհաշիւ արջառ եւ ոչխար: Սակայն ռուս բանակ չկայ: «Օ՛, վերջը կուգայ», կ'ըսէ մէկը: «Թող բարով խէրով գան, թող քիչ մը ուշ գան», կ'ըսէ ուրիշ մը, «իրենց Աստուած ու Քրիստոս, զիրենց հօրն ու մօր հոգին ու մարմին», ձայն կուտայ քաջակուրով Ցարօ Մուշօն, որու կինն ու 3 տարեկան աղջիկը Կամէ Ուսոյի ադայ Մահմէտ առեւանգած էր, ջարդին առաջին օրը, իսկ ինք, մայրը Հավօն, 2 տարեկան տղուն հետ ճողոպրած էին:

Երեք օր շարունակ, Քօսուրայ սարէն, դէպի Սիմ սար խուճապահար կը փախչին: Առիթէն օգտուելով, Վարդենիսցի Հայրաթ որ Զխուրայ չամբի մէջ ապաստանած էր շատ մը Հայերով, կ'ազատէ իր բոլոր խումբով եւ կը միանայ ռուս յառաջապահներուն: Մեզ հասնելով, բանակին հետ կը նահանջեն:

Երեք օր յետոյ Քիւրտերու փախուստը դադրեցաւ, չորրորդ օրը դէպի Սիմ լեռ փախչող Քիւրտեր, իրենց արջառով ու ոչխարով ետ դարձան դէպի Քօսուր եւ մեր գիւղը բոլորաց նորէն լեցուեցաւ Քիւրտերով: Հինգերորդ օրը Մանկայ խաճիներու մէջ, արշալոյսին, ապահովուած խորշ կրակի մը բոլորտիքը քնացած մեր գիւղացիները կը ջարդուին, 22 հոգինոց թայ չէչխերու կողմէն, որոնց մէջ էր իմ պաշտելի աներձագս՝ Սարգիս, նոյնպէս, Մոսօն, Աւօն, Ներսիկ: Աներս Մկրօն թուալդիր թաւուտներու մէջ կ'ազատի, կ'ազատի նոյնպէս պզտիկ աներձագս՝ Վահան, գիտակներու տակ մնալով, իսկ Մկոյի երկու տղան՝ Գրիգոր ու Անդրանիկ գերի կը տարուին: Հոս սպաննուեցան Հազրայ Հլօն եւ Մնօ Սաեփան, բոլորն ալ մեր գիւղացիները:

Զօքանչս Ֆնարդ, լսելով Սարգիսի մահուան լուրը, կաթուածահար մեռաւ 24 ժամէն:

Քանայ լերան վրայ եղած ժողովուրդը խուղարկուներէն սարսափահար կը փախչին, ու դարիվեր մեր գիւղի կողմը կը դառնան: Մեր գիւղի կողմէն եկած ուրիշ խուզարկու խումբ մը զանոնք կը հալածէ, ջարձեալ Քանայ լեռ բարձրացնելով: Այսպէս մինչեւ իրիկուն ալեկոծութեան մատնուած: Ալ տեղէ տեղ փախչելու ուժ չմնաց. հիւանդ, անօթի կ'իյնան անգութ ու անողորմ դահիճներու ձեռքը, որոնք կը պահանջեն դրամ կամ նախապէս պահուած գոյք ու կարասի: Եթէ ունի եւ կուտայ, ազատ կը ձգեն, բայց ուրիշ խումբ մը կը բռնէ եւ որովհետեւ ալ բան չունի տալու, գնդակը կ'իջնէ գլխուն:

Հինգերորդ օրը դարձեալ չփորձեցինք մեր տեղը փոխել եւ ոչ ալ հեռուները երթալ պահուիլ: Կէս օրուան ժամանակ, մեզմէ վեր, Զարէ Սերոբի եւ Խամբարի Արթինի թաքստոցները կը բռնուին, աղամարդիկ չկան, հեռուները պահուած են: Կիները կը խոշտանգուին, կը չարչարուին եւ աւարի կ'ենթարկուին: Տարուած էինք անոնց տառապանքով, յանկարծ մենք մեզ պաշարուած գտանք: Հագիւ կրցանք տասը քայլ ընտանիքներէն հեռանալ:

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

ՄԵԹՐՈՅԻ Շաթլէի գիծը երկու ժամ ղաղարման ղատապարտուեցաւ երեքշաբթի առտու ժամը 8—10, անձնասպանութեան մը հետեւանքով։ Անծանօթ մը ինքզինքը նետած էր գծին վրայ։ Երթեւեկը խանգարուեցաւ նաեւ գետնին երեսը, աչագին բազմութիւն խռնուած ըլլալով։

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ ղարձեալ կազմեց Պ. Թաթարէսքու, առժամապէս ստանձնելով արտաքին նախարարութիւնը։ Կը սպասուի Պ. Թիթուլէսքուի վերադարձին, նորէն առնոր յանձնելու համար այդ նախարարութիւնը։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ երաժշտական Միութեան վարչութիւնը եւ իր բոլոր անդամ-անդամուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն ՏԻԿՆ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ՝ իր եղբօր՝ Պ. Վ. Սարգիսեանի, իր տիկնոջ, քոյրերուն եւ պարագաներուն։ (Կնիք)

ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ «ՌՈՍՏՈՄ» ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

3 Նոյեմբեր Շաբաթ երեկոյ։

կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը։

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Հոկտ. 15ի Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30ին ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Տեղիս սիրողներու մասնակցութեամբ կը ներկայացուի՝ ՄԱՏՆԻՉԸ

տոմսերու գիներ՝ 5 եւ 3 ֆրանք։

Հ. Յ. Դ.

ԱՆԻԷՌԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր Հինգշաբթի երեկոյ սովորական հաւաքատեղին։

ՎԻԷՆԻ Քրիստափոր խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը Ուրբաթ իրիկուան ժամը 7.30ին Խաժակ Ակումբին մէջ։

× Իսկ Մուրատ խումբի ժողովը այս Շաբաթ իրիկուն նոյնպէս Խաժակ Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Ընտրութիւն խումբերու նոր վարչութեանց։

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ Կորիւն ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, ընկ. Յ. Կարապետեանի բնակարանին մէջ։

× Կը խնդրուի Սէն-Փիէռի ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

ՎԻԷՆԻ «Մուրատ» խումբի ժողովը այս կիրակի առաւօտ ժամը 9ին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ

եւ մասնակցութեամբ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ ԵՒ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ

ԱՅՍ ՇԱԲԱԹ ԻՐԻԿՈՒՆ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

Պռէպան Մարսէյէի ընդարձակ սրահին մէջ

(146, Chemin des Chartreux).

Կը նախագահէ ընկ. Գ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ

Կը խօսին ընկ. Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ եւ ընկերուհի Տիկ. Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

Իր մասնակցութիւնը կը բերէ Զ. Ռ. Մ. ՎԱՀԱԳՆԵԱՆ նուագախումբը

Ջութակի վրայ պիտի նուագէ յայտնի երաժշտագէտ ընկ. ԱՒԵՏԻՍ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ (Լիոնէն հրաւիրուած)։ Պիտի երգեն օրիորդներ՝ ԾՈՎԻՆԱՐ Տ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (Լիոնէն հրաւիրուած) եւ ՀԵՐԱ ԳԸՄՊԸԼԵԱՆ։ Պիտի արտասանեն ընկերներ Կ. ԹԻՒԹԻԼԵԱՆ, Գ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆ եւ Վ. ՏԷՐ ՎԱՐԻԱՆԵԱՆ։

Հաճելի եւ սիրուն անակնկալներ ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ

Մարսէյլի Մասնաճիւղին կողմէ։

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ ՀԱՅԿԱԿԱՆ եւ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐ։

Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆրանք։

Այս տարի «ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»ը պիտի տօնուի միայն Մարսէյլի մէջ։

Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար։

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6ին ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

Պիտի խօսի ընկեր ԼԵՒՈՆ ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

Պիտի խօսի ընկեր ԼԵՒՈՆ ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

14 Հոկտեմբեր կիրակի կէս օրէ յետոյ

Պիտի խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար։

ՌԸՆԱԺԻ ՄԷՋ

6 Հոկտեմբեր Շաբաթ երեկոյ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

1, Bld. du Nord, 1, le Raincy (S. & O)

Վարժարանը բացուած է Հոկտեմբեր 1ին։

Ցրիւ ըմ աշակերտուհիներուն թիւը լրացած է, կ'ընդունուին միայն թոշակաւոր աշակերտուհիներ դիւրամատչելի պայմաններով։

Վարժարանը կ'ապահովէ իր աշակերտուհիներուն առողջ դաստիարակութիւն։ Խնամով կ'աւանդուին ուսման բոլոր ճիւղերը, ֆրանսացի եւ հայ մասնագէտ ուսուցիչներու կողմէ։ Հոգ. կը տարուի հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներուն։

Մասնաւոր ուշադրութիւն կ'ընծայուի ձեռարուեստի եւ ձեռագործի ճիւղերուն։

Արձանագրութիւնները կը կատարուին երկուշաբթի, չորեքշաբթի եւ կիրակի կէսօրներէ առաջ։

ՕՐԻՈՐԴԱՑ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԵԱՆ ՔՈՅՐԵՐՈՒ

1, Place Chateau - St. GRATIEN (S. et O.)

Վարժարանս կ'ընդունի գիշերօթիկ աշակերտուհիներ, սկսեալ 6 տարեկան փոքրիկներէ։ Ֆրանսերէն լեզուի, ֆրանսերէն աւանդուելիք դասերուն եւ մարմնամարզի համար մասնաւոր կարգադրութիւն եղած է մերձակայ Ecole Libreի վարչութեան հետ, մեզ վերապահելով հայերէն լեզուի, ձեռագործի եւ հայերէնով աւանդուելիք դասերը, ինչպէս նաեւ երգ, դաշնակ եւյլն.։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳՈՅԱՄԱՐՏ օրացոյց 1935

Հրատարակութիւն Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

1.— Ազգային քննական պատմութիւն, Բագրատունեաց Հարստութենէն մինչեւ Ռուբինեանց Հարստութիւն։

2.— Ամփոփ նկարագրութիւն ազատագրական պատմական դէպքերու եւ դէմքերու, առանց կուսակցական խտրութեան։

3.— Կրօնական տօներու լիակատար ցիշատակութիւն։

4.— Օրացոյցին ճակատը զետեղուած է Հ. Յ. Դ. Զինանշանը՝ եզերուած զոյգ եռագոյնով, մէջտեղը «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՅԱՄԱՐՏԸ» (գծուած Հ. Ալեանաքի կողմէ)։

5.— Օրացոյցին ներքեւ Դաշնակցութեան Երրորդութիւնը։

7.— Ձախ կողմը Միքայէլ Վարանդեան, Մ. Նալբանդեան եւ Թումանի մարտական խումբը։

7.— Աջ կողմը Հայր Աբրահամ, Գամառ Քաթիպա, Բաքէնի եւ Տէլիպապայի ֆէտայիներու խմբանկարը։

8.— Օրացոյցին մէջ զետեղուած են անցեալ տարուան կողքին վրայի նկարները եւ եօթը նոր նկարներ։

Հայրենակիցներ, չզրկուելու համար այս գեղեցիկ հրատարակութենէն դիմեցէք այժմէն Միութեան հասցէին՝

Karnig Antikian, 49, rue Nationale, Marseille.

Գին՝ Մարսէյլի 5 ֆր.։ Գաղութներ 5.50։ Պալքաններ եւ Սուրիա 5։

Տպագրութիւն՝ ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ։

Կ'ուզուի Ափիէսոր

Փարիզէն 100 քիլոմեթր հեռու քաղաքի մը մէջ հաստատուած ծանօթ դերձակատունէ մը կ'ուզուի լաւ ափիէսոր (appiéceur) մը որ կարենայ կարել 200 կտոր մէկ տարուան մէջ։

Կը պահանջուի շատ լաւ յանձնարարականներ իր աշխատած տեղերէն։ Մանրամասնութեանց համար դիմել ՅԱՌԱՋի վարչութեան։

ԵՐԵԿՈՅԹ_ԽՆՋՈՅՔ

ՓԱՐԻԶԻ ՍԱԼՆՈՅ - ՋՈՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Հոկտ. 13ի Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ լոյս

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ՍՐԱՀԸ, 13, Rue Pierre - Curie Métro: Porte d'Italie

ՀԱՅԿԱԿԱՆ, ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ

Ընկերակցութեամբ Քանոնի Յակոբի,

ուտի Բաղվարդի եւ ջութակահար Մկրտիչի

Երգ - արտասանութիւն եւ անակնկալներ

ՃՈԽ ԵՒ ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐ.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (1)

ԼԻԶԱ ՍՈՐՈՔԻՆԱ

(ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ)

ԽՄԲ. — Թարգմանաբար կը հրատարակենք այս պատմուածքը, հակառակ անոր որ գիտենք թէ ախորժելները, մահուան սպառնալիքին տակ, տաժանակիր աշխատանք է որ կը տանին, Այսուհանդերձ, ընթերցողը կրնայ ըմբռնել «ինչն ու ինչը» ու գաղափար մը կազմել իրենց ամուսիններէն անջատուած ու հիւսիսային ցուրտին մէջ... «վերակրթուող» կիներու կամ այրերու իրական կեանքի մասին։

Նոր ձերբակալուեր էին Լիզան։

— Ե՞ս։ Ի՞նչ ըրի որ բանտ կը տանին։ Ոճրագործուհի՞, ե՞ս։ Առաջին անգամն է որ կը լսեմ... Ի՞նչ, ամուսնո՞յս կ'օգնէի։ Կին մը պարտաւոր է օգնել իր ամուսնոյն՝ եթէ կը սիրէ զայն... Ես կը ծախէի ինչ որ կը բերէր. բայց թէ ո՞ւրկէ կը բերէր՝ չէի հետաքրքրուեր... Այո, մէկ կամ երկու անգամ ընկերացայ իրեն... գիշեր մը, ճամբուն վրայ սայլա՞կ մը կեցուցինք... Թերեւս, բայց կ'ուզէինք իմանալ թէ ժամը քանին է... Միւսները փախցան եւ սկսան կռուիլ։ Որով, անշուշտ, մենք ալ պաշտպանութեան դիմեցինք... յետոյ Սիմոնը մեկնեցաւ՝ հետն առած ձի՞ն ու կառքը... բայց թէ ո՞ւր պահեց զանոնք՝ ինչո՞ւս պէտք է...

Քսաներկու տարեկան էր, գունատ ու կլոր, լայնադէմ, հաստ յօնքերով՝ որոնք քթարմատին վրայ կը միանային, եւ ակնարկով մը որ զարմանք էր մտած մինչեւ իջած թարթիչներուն եւ տակին։

— Առիք զիս, դուք ամենազօր էք... չարժեր խօսիլ, բան մը պիտի չըսեմ։

Եւ, ամէն մէկ հարցաքննութեան, Լիզա ալ աւելի յամառ դուրս կուգար։

— Ի՞նչ կ'ուզէք հարցնել ինծի, աս ո՞ւր... եղա՞յ ես։ Թղթաքթէօրներու կայանի մը մէջ հողագէտ է... քո՞յրս։ Ուսուցչուհի է, տղաքը՝ պիոներներ... իմ պատճառաւ զանոնք մեղադրելու ոչինչ ունիք... իսկ եթէ ես չեմ ընդգրկած ձեր ճամբան, յանցանքը ձերն է։ Ամուսինս՝ Սիմոնը՝ ինչո՞ւ անծանօթ ուղղութեամբ գրկեցիք։

Եւ ահա, Լիզային կը յայտարարեն թէ հիւսիսային կայան մը պիտի ղրկուի, հոն, ուր անօրինակ երկարութեամբ ջրանցք մը կը շինուի՝ Սպիտակ ծովը միացնելու համար Լենինկրատի։

Ուրիշ ձերբակալուածներու հետ՝ զայն ուղարկեցին որոշուած տեղը։ Լենինկրատէն անցան ձմեռնային ձիւնին տակ։ Երկար օրեր անցին մութ մարմինքի մէջ, առանց երբեք գիտնալու թէ երբ պիտի չարունակեն ճամբան։ Իսկ վակոնին մէջ խօսակցութիւնը ընթացք կը ստանար.

— Աշխատանքի եւ վերակրթութեան կայա՞նը։ Դեռ ինչեր պիտի չպրպտեն...։ Վերակրթութի՞ւն...

Լիզա իր ուրիշ կը դիտէր։ Ամէն ինչ նոր ու տարօրինակ կը թուէր իրեն։ Ու միշտ կը խորհէր իր դժբախտութեանը մասին։

Կայարան մը, մօտեցաւ դանդաղօրէն.

— Կարելի՞ է իջնել։

— Ոչ, պատասխանեց երիտասարդ պահակ մը որ դրած էր զօրշ զարդերով գդակ մը եւ հրացանը բռնած էր ձեռքը։

— Որքա՞ն կը ստանաս ամիսը՝ հսկելու համար մարդոց վրայ։

— Ոչինչ, քաղաքացուհի։ Ես եթէ ստանայի, ինծ պիտի տային որպէս աշխատանքի օրավարձ, որովհետեւ ես ալ տարագիր մըն եմ։

— Տարագի՞ր մը։

— Այո, տարագիր մը։ Արդէն եօթը տարի է ու հիմայ վերահսկողութեան գունդին մէջ եմ...

Առտու մը, շատ կանուխ, երբ ամէն կողմ սառած էր, հասան կայանը ու գիրենք տարին տաղաւարներու մէջ։ Կանչեր։ Փոխադարձ կանչեր։ Բան մը կորսնցնող կա՞յ։ Ո՞վ կը բանաձեւէ պահանջները։ Կը սկսին տեղաւորման. նրհարկուկ Մանիան Լիզային դրացուհին է։ Տաղաւարները ցած են, փոքրիկ պատուհաններով, գետին փռուած անկողիններու շարք մը, փայտէ առաստաղ մը եւ կրաղիւսէ տանիք մը՝ հողով ծածկուած։ Երկաթէ վառարան մը՝ տաքցնելու համար բնակիչները։ Բայց, տեխնիկ աժամեայ բնակութիւն՝ մըն է, քառասունք մը։ Տարագիրները՝ աւելի լաւ սարքուած ու վերջնական բնակավայրերը ղրկելէ առաջ, հոս պատուաստում կ'ընեն անոնց՝ ժանտատենդի դէմ։

— Հինգ տարի պէտք է մնալ հոն եւ ամէն օր աշխատիլ... Ոչ, պիտի չկարենամ... եթէ Սիմոնը չգտնեմ, առանձին պիտի փախիմ...

Ահա թէ ինչու չէ շտկած իր անկողինը։ Պառկած է վրան, յոգնաբեկ, անզգայ կեանքին, մարդոց եւ ինքզինքին հանդէպ։ Ու այսպէս պառկած կը մնայ ան, եւ միայն իր գոյութեան փոքրիկ մանրամասնութիւնները կը բախին իր յիշողութեանը։ Այդ պահուն, իր արկղէն հանած է քանի մը լուսանկարները, ուր ինք կ'երեւի՝ անհաւասարակի ղղեակի մը ճակատը, նաեւ շրջանակուած հայելի մը, ընձափոշիի տուփ մը, մկրատ մը, եւ, հին լրագրի մը մէջէն հանած է անձեռոց մը՝ գնելու համար իր անկողնին վերեւը։ Ձեռնեղած է հայելին, ու վրան՝ թառամած ծաղիկ մը, որ, ինք եւս չի գիտեր թէ ինչպէս է եկած ու մտած իր արկղը։ Կը նետէ ընդհանուր ակնարկ մը ու կը ճաթի խնդալէն.

— Դէհ, լաւ. առանց կարելի է ապրիլ... նստեցէք, աղջիկներ։

Հանդիպակաց անկիւնը, խմամբ կը սանտրուի՝ ոլորուն բերնով Շուրա։ Կը ջանայ իր ճակտին ձախ կողմը չինել չէկ խոպոպ մը, լկտի յանդուգն կերպ մը պոռչտալէն։

Գիշերը կ'իջնէ... քառասունքի երկար տաղաւարին մէջ՝ ձմեռուան երկար գիշերը։ Առաջին գիշերը, զոր պիտի անցընեն...

Գիշերուան հետ կը հասնի եւ տխրութիւնը։ Պետութենէն գողցուած քանի մը հազար ռուբլիներուն համար տակը։ Հիմա՝ մնացիր հոս, քանի մը կեանքդ... Այո, կոլխոզի քանի մը չափ ցորենին համար մնացիր հոս ու լրբէ կեանքդ։ Եւ ազմկալի տաղաւարները, ուր ժամ մըն է բարձրաձայն կը վիճէին տեղի եւ հասանելի համար։ Ահաւասիկ լռեր են ու կը խռկան։

Ցանկարծ, լռութիւնը կը խզէ ձայնը մը ուրիշ սուր ու խոպոտ։ Ռատիոն չէին նշմարած՝ գործով գրաւած ըլլալնուն։ Ու պոռչտում ձայն կը պատմէ.

Ա. ԱՖԻՆՈԳԷՆՈՎ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ՍՐԹԵՒԵՒՆ ՀԱՄԱՐ Metro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 5 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 5 Octobre 1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année No 2617

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ՞ ԳԼՈՒԽ ԳԼԽԻ ՏԱԼ, ԱՅՍ ԱՌԹԻՒ

»»»· ·«««

Ուրիշ խնդիրներ ալ կը յուզէ Ազգերու Դաշնակցութեան Նանսէնեան գրասենեակը, ուշադրութիւն հրաւիրելով գաղթականներու կացութեան մասին։

Վեցերորդ յանձնաժողովին (քաղաքական) ներկայացուցած բանաձեւը անձկութեամբ դիտել կուտայ.—

Կարգ մը կառավարութեանց համար յաճախադէպ է դարձեր իրենց երկրէն արտաքսել փախստականները, նոյն իսկ աննշան յանցանքներու համար։

Նկատի առնելով այս ընթացքին «ծանր հետեւանքները դրացի պետութեանց համար», բանաձեւը կը հրաւիրէ կառավարութիւնները իրենց երկրէն չարտաքսել փախստականները, մինչեւ որ մուտքի անցագիր ստացուած չըլլայ սահմանակից երկրէ մը։

Այս առթիւ, բանաձեւը կը յիշէ թէ՝ 1933 Հոկտ. 28ի պայմանագրով ճշդուած է գաղթականներու իրաւական վիճակը։ Այդ պայմանագիրը մասնաւորապէս կը տրամադրէ օտարականներու վերաբերեալ տնօրինութիւնները անխտիր չգործադրել գաղթականներուն համար, նկատի առնելով անոնց բացառիկ վիճակը։

Արդ, որպէսզի արժէք ունենայ այս պայմանագիրը, անհրաժեշտ է որ շահակից պետութիւնները իրենց հաւանութիւնը յայտնեն անյապաղ։

×

Այսպէս ուրեմն, սեղանի վրայ կան երկու հիմնական խնդիրներ.— 1. Գաղթականներու տեղաւորումը իրենց գտնուած երկիրներուն մէջ կամ այլուր. — 2. Անոնց իրաւական վիճակին ամրապնդումը։

Երկու հարցերուն առթիւ ալ, Նանսէնեան Գրասենեակը միշտ շփում ունեցած է հայկական կազմակերպութեանց հետ, իմանալու համար անոնց տեսակէտները։

Խնդիրը այն է որ, շատ մը բաղձանքներ կամ բանաձեւեր մնացած են թուղթի վրայ։

Առնենք արտաքսման խնդիրը։

Հակառակ բոլոր բանաձեւերուն եւ պայմանագրութեանց, Ֆրանսան, որ ամէնէն բարեացակամն է, մինչեւ այսօր ալ արտաքսման հրամանագիրներ կ'արձակէ։

Եւ այս՝ գիտնալով հանդերձ որ երթալիք տեղ չունի հայ կամ ռուս գաղթականը։

Վարչական իշխանութիւնը տառապէս հետեւելով օրէնքին, կարմիր թուղթեր կը յանձնէ ոստիկանութեան։ Այնուհետեւ ենթական կը մատնուի անորոշ, տակաւին, ջղագրգիռ վիճակի մը։

Ճիշդ է, պարբերաբար յետաձգումներ տեղի կ'ունենան։ Բայց, ի՞նչ օգուտ, քանի որ արտաքսեալը չի կրնար որ եւ է գործ կատարել։

Ան օրէնքէ դուրս է ամէն տեղ, եւ յաճախ բանտ ալ կ'իյնայ։

Շատեր,— մանաւանդ Ռուսեր,— համակերպած են այս անտանելի վիճակին, շաբաթ մը թափառելով, երկու շաբաթ ալ բանտ պառկելով...

Այս տաժանելի կացութիւնը կարելի է ամփոփել երկու բառի մէջ,— դատական վճիռ եւ անկանոն թուղթ։

Ամէն անգամ որ այս հարցը կը յուզուի, ձեռնհաս շրջանակները կը պատասխանեն,— ի՞նչ ընենք, ճար չկայ...

Ընդունելով հանդերձ բոլոր դժուարութիւնները, կը կարծենք թէ բոլորովին անճար չենք։

Տագնապին բուն պատճառը այն է որ այս գործն ալ բախտին կամ անհատներու բարեացակամութեան ձգած ենք, ինչպէս ուրիշ հոգեր։

Գոնէ վերջին տարիներս, մենք չենք իմացած որ հաւաքական դիմում մը կատարուած ըլլայ, բանաւոր ելք մը գտնելու համար այս տագնապին։

Անշուշտ մեր ձեռքը չէ փոխել երկրին օրէնքները։ Այդպիսի պահանջ ալ դրուած չէ որ եւ է ատեն։

Բայց, օրէնքը ամէն դուռ փակած չէ վարչական տնօրինութեանց առջեւ։

Ֆրանսացիները իրենք ալ կը խոստովանին այդ պարագան, եւ վերջերս քանի մը թերթեր առաջարկեցին աշխատանքի գաղութներ հաստատել, արտաքսելի օտարականներուն համար։

«Ուրեմն աքսորե՞լ տանք»։

Ո՛չ. բայց փորձենք ելք մը գտնել։

Օրինակ, նուազագոյն չարիք մը չէ՞, եթէ արտաքսման դատապարտուած դժբախտ մը արտօնուի Ալժերիա կամ Մարոք հաստատուելու եւ հողագործութեան նուիրուելու։

Միջանկեալ խորհրդածութիւն մըն է այս։

Բաւ կ'ուզենք թէ՝ պէտք ունինք մեր տունը կարգի դնելու, եւ լրջօրէն կազմակերպելու անճար հայրենակիցներու պաշտպանութեան գործը։

Քանի մը տարի առաջ թելադրեցինք միացնել գաղթ. երկու գրասենեակները,— փորձուեցաւ եւ ձախողեցաւ։

Վերջերս առաջարկեցինք որ բանուորները իրենք ձեռնարկեն մասնաւոր գրասենեակ մը հաստատելու, գոնէ իրենց առօրեայ հոգերուն համար,— ոչ մէկ շարժում։

Իսկ տրտունջները կը շարունակուին նոյն միօրինակութեամբ,— ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը, ի՞նչ կը բանին Գաղթ. գրասենեակները, եթէ անոնք անզօր են, հապա ո՞ւր դիմենք...

Խոստովանինք որ Եւրոպա իյնալէ յետոյ, մեր գիտցածներն ալ մոռցանք։

Անատոլուի մէջ, գիւղացի տէրտէր մը դարման կը գտնէր շատ մը ցաւերու։ Իսկ մենք անճարներ ենք այս պողոտաներուն վրայ, հակառակ այնքան փաստերու, տիտղոսներու եւ դիրքերու։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

»»»· ·«««

ԱՁԵՐԸ ՅԱՂԹԵՑԻՆ ԲՈԼՈՐ ՀԱՐՑԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Երրորդ նիստով վերջացաւ Անգլիոյ Աշխատաւորական կուսակցութեան համագումարը (երեք շաբաթը կը բաւէ՞ հայկական որ եւ է ժողովի համար ...):

Երկրորդ նիստին մէջ, կուսակցութեան ձախ թեւը խստօրէն քննադատեց կեդր. վարչութեան վարանոտ եւ բարեխառն քաղաքականութիւնը, եւ պարսաւանքի քուէ առաջարկեց, բայց պարտուեցաւ 205,000ի դէմ 2,146,000 ձայնով: (Պատգամաւորները այնքան ձայն ունին որքան անդամ կը ներկայացնեն իրենց շրջանին մէջ): Այս առթիւ երկար ճառ մը խօսեցաւ Պ. Հէնտէրսըն, պատերազմի եւ խաղաղութեան մասին: Նախկին նախարարը շեշտեց թէ աշխատաւորական կուսակցութիւնը երբեք չպիտի թոյլատրէ որ Մեծն Բրիտանիա պատերազմի դիմէ կամ օգնէ ուրիշ որ եւ է օտար պետութեան՝ այդ ոճիրը գործելու: «Եթէ երբեք որ եւ է կառավարութիւն փորձէ պատերազմի մէջ խլել Անգլիան, իր առջեւ պիտի գտնէ աշխատաւորական շարժման բոլոր միացեալ ուժերը»:

Ընդդիմադիր բանախօսը նոր նիգ մը փորձեց, որպէսզի ընդունիլ տայ ընդհ. գործադուլի սկզբունքը, պատերազմի պարագային: Մեծամասնութիւնը դիտել տուաւ թէ անկարելի է նախատեսել բոլոր պարագաները եւ անխոհեմութիւն պիտի ըլլար որոշ յանձնառութեան տակ մտնել անորոշ հանգամանքներու հանդէպ: Այս տեսակէտը լիովին կը համապատասխանէ անգլիական խառնուածքին եւ քուէարկուեցաւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ:

Այս առթիւ ըսենք որ համագումարին մեծամասնութիւնը անգամ մը եւս մերժեց որ եւ է գործակցութիւն համայնավարներուն հետ:

Համագումարը բանաձեւ մըն ալ քուէարկեց, քաղաքական փախստականներու ապաստանի իրաւունքի մասին:

Ռումանիական տագնապին ներքին ծալքերը

— oo —

Տեղական թերթերը երկար մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն Ռումանիոյ նախարարական տագնապի մասին, որ սերտ կապ ունի Փոքր Համաձայնութեան նակատագրին, հետեւաբար եւ Ֆրանսայի քաղաքականութեան հետ:

Նոր դահլիճը կազմուած է արդէն, բայց կացութիւնը պարզ չէ տակաւին: Մանաւանդ որ արտաքին նախարարութիւնը բաց կը մնայ:

«*Թայմզ*»ի թղթակիցը դիտել կուտայ թէ՝ 1928էն ի վեր, երբ ազգ. գիւղացիական կուսակցութիւնը ասպարէզէն քշեց ազատականները, Ռումանիա երեք նոր ընտրութիւններ եւ 11 դահլիճներ ունեցաւ, միեւնոյն ատեն մատնուելով տնտեսական եւ դրամական ծանր տագնապի մը: Այսօր, թէեւ իր 17,500,000 բնակիչներուն եկամուտը 1928ի կէսն է եւ երկրին ելեւմուտքը լրջօրէն խանգարուած, սակայն աննշան է գործազուրկներու թիւը, հազիւ 20,000: Բնակչութեան չորս հինգերորդը գրեթէ ինքնաբաւ գիւղացիներ են եւ հետեւաբար մնացեալէն շատերն ալ կրնան հողագործութեամբ զբաղիլ: Կուսակցութիւնները սովորութիւն բրած ըլլալով պաշտօնի կոչել իրենց հետեւորդները, չափազանց ծանրաբեռնուած է պետական մեքենան: «Ներկայ ելմտացոյցին գրեթէ կէսը կը ծախսուի թոշակներու համար: Կարելի է նամբել 225,000 պետական պաշտօնեաներէն առ նուազն 50,000ը, առանց բան մը կորսնցնելու»:

Ինչո՞ւ նոր տուրք հաստատեցին

Գրեցինք թէ խորհ. իշխանութիւնը նոր տուրք մը հաստատած է այն հողագործներուն վրայ որոնք մաս չեն կազմեր հաւաքական տնտեսութեանց: Այս առթիւ հրատարակուած հրամանագիրը կը տրամադրէ կրկնապատիկ կամ քառապատիկ տուրք գանձել «չարակամ» թերացողներէն եւ կուլակներէն, յետոյ նաեւ այն շրջաններէն ուր գիւղացին աւելի շատ դրամ ունի քան ուրիշ տեղեր: Այս տուրքէն ազատ են այն ընտանիքները որոնք զինուոր անդամներ ունին կարմիր բանակին մէջ կամ կը պատկանին պահեստի բանակի որոշ դասերուն:

Ի՞նչ խօսք որ նոր կարգադրութեան նպատակն է բոնի հաւաքական տնտեսութեան մղել ազատ մնացած գիւղացիները: Երկու տարի առաջ, կառավարութիւնը կասեցուց համայնացման պայքարը, բացատրելով թէ առաջին շրջանը լրացած է: Այն ատեն կ'ըսէին թէ գիւղացիներուն 2)3ը մտած է հաւաքական տնտեսութեանց մէջ (կոլխոզ): Դուրս մնացած գիւղացիներուն թոյլ տրրուած էր միանալ իրենց ազատ կամքով: Այս ամառ կառավարութիւնը հասկցուց թէ երկու տարուան զինադուլը վերջացած է: Հակառակ հաւասար աչքով նայելու խոստումներուն, ոչ – հաւաքական տնտեսութեանց հրամայուեցաւ իրենց հունձքին հարիւրին 50ը յանձնել պետութեան: Յունիսին հրամայուեցաւ եկամուտի ծանր տուրք մը գանձել դրամով, արմտիքի ընդհանուր տուրքէն զատ եւ ահա նոր տուրքը: Այս բոլորը մէկ հարիւրին 75 – 100ի կը բարձրացնեն տուրքի համեմատութիւնը եւ պիտի կոտրեն ազատ մնացած գիւղացիներու մէջքը:

Հաւաքական տնտեսութեան առաջին շրջանը կատարուեցաւ գլխաւորաբար բռնի դէպի կոլխոզ քշելով գիւղացիները: Այս անգամ կառավարութիւնը կ'ուզէ նոր շրջանը լրացնել ծանրագոյն տուրքերու ենթարկելով գիւղացիները:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԽԵՆԴ» ՄԻ ԸՍԵՐ, «ՅԻՄԱՐ» ԸՍԷ...

»»»·«««

Պոլիս գրաքննիչ մը ունէինք, հանգուցեալ Մինաս էֆէնտին, որ յօդուածները կարդացած ատեն կ'ազդարարէր.

— « խենդ » մի՛ գրեր, «յիմար» ըսէ:

Պատճա՞ռը.— Ապտիւլ Համիտ իրբեւ խենդ արգելափակած ըլլալով իր եղբայրը՝ Մուրատը, երբ այդ բառը գործածուէր, ակնարկութիւն եղած կ'ըլլար:

Այս պատմութիւնը յիշեցի, կարդալով հետաքրքիր աշխատակցի մը գրութիւնը «*Ցառաջ*»ի մէջ:

Անշուշտ ձեր աչքէն ալ չվրիպեցաւ:

Հռչակաւոր Աղաթօն պէյը վերջերս գրքոյկ մը կը հրատարակէ,— «Նուպարաշէն»:

Պէյն ալ գտնուելով Հայաստանը սիրողներու առաջին շարքին վրայ — հիմա պէյերն ու փաշաներն են որ կը սիրեն Հայաստանը — գիրքէն օրինակ մը կը դրկէ Երեւան:

— « *Ժամանակին յիշեալ գիրքս Հայաստանի վարիչներուն ղրկեցի, որպէսզի գաղափար մը ունենան. դժբախտաբար նկատողութեան չառնուեցաւ եւ Նուպարաշէնի յատակագիծին եւ շէնքերու շինութեան գործը ծանօթ, մեծ ճարտարապետ անուանի ակադեմիկոս Թամանեանի յանձնուեցաւ, որ քանի մը տարիներ յետոյ միայն պատրաստեց շէնքերու շինութեան յատակագիծը* »:

Ուրեմն, ոչ միայն նկատի չեն առներ պէյին գրքոյկը, այլեւ անվերջ կը ձգձգեն գործը:

Եւ պէյը կ'ողբայ.—

«ԱՀԱԳԻՆ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐ ԾԱԽՍԸՒԵՑԱՆ ՋՈՒՐ ՏԵՂԸ ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՉԱՒԱՐՏԵՑԱՆ»:

Ցանկարծ Մինաս էֆէնտի մը կը փսփսայ ականջին.

— *Էքսէլա՛նս*, այստեղ անյարմար բառեր կան. «ահագին»ը շատ է. լաւ չի հնչեր նաեւ «ծախսուեցան ջուր տեղը»:

Բայց գիրքը տպուած է: Ո՛չինչ: Պէյը կամ քարտուղարը մելանով «ահագին»ը կը վերածեն «բաւական»ի, իսկ միւս երեք «միլիոն» բառերը կ'աւրեն:

Այսպէս, նաեւ, շարունակութեան մէջ:

Պէյը գրած կ'ըլլայ.— « Շէնքերու շինութիւնը տարիներով ուշ մնաց եւ ՊԱՐԱՊ ՏԵՂԸ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԸ ՀԱԶԱՐԱՒՈՐ ՈՍԿԻՆԵՐ ԾԱԽՍԵՑ»:

Գրաքննիչը խենդը յիմարի վերածելով, այս վերջին խօսքը կարդալ կուտայ այսպէս.— «բաւական ծախսեր բրաւ »:

Կը զարմանամ որ գրաքննիչին աչքէն փախած է շատ վտանգաւոր խօսք մը:

Աղաթօն պէյ երկու տեղ դիտել կուտայ.

— Եթէ գործը գիւղացի պարզ նարտարապետի մը յանձնուած ըլլար, «թէ շատ աւելի աժան եւ թէ շատ աւելի կարճ միջոցի մէջ 3 — 400 տուներ շինուած կ'ըլլային, մինչդեռ այս օր ՀԱԶԻՒ 40—50 ՏՈՒՆԵՐ ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ԱՒԱՐՏԱԾ ԵՒ ԲՆԱԿՈՒԱԾ ՎԻՃԱԿԻ ՄԷՋ ԿԸ ԳՏՆՈՒԻՆ»:

Ի՞նչպէս պատահած է այս ահաւոր վրիպումը:

Անպատճառ գրաքննիչը Մատամ Փոմփատուռ կարդալով զբաղած էր, ինչպէս հանգուցեալ Մինաս էֆէնտին:

ՎԱՀԷ

Ընտրութիւնները Խ. Միութեան մէջ

Ամբողջ Խ. Միութեան մէջ պատրաստութիւններն սկսած են քաղաքներու եւ գիւղերու պատգամաւորներուն ընտրութեան համար, որ տեղի պիտի ունենան Նոյ. 1էն Դեկտ. 10: Հոկտեմբերին կամ յունուարի սկիզբը պիտի կատարուին շրջանային խորհուրդներու եւ զանազան հանրապետութեանց համագումարները, ուր պիտի ընտրուին 7րդ ընդհ. ժողովին պատգամաւորները: Այս ժողովը պիտի գումարուի յունուար 15ին: 18 տարին լրացուցած ամէն քաղաքացի պիտի մասնակցի ընտրութեանց: Ընտրողներու թիւն է 90 միլիոն, որոնք պիտի ընտրեն 2000 պատգամաւորներ, ինչպէս գրած ենք:

Անգլեւռուս յարաբերութիւնները

Անգլիոյ պահպանողական թերթերը դիտել կուտան թէ անցեալ փետրուարին կնքուած առեւտրական դաշնագիրը օգտակար եղած է. միայն Խ. Միութեան համար: Այսպէս, 1933 մարտէն օգոստոս Խ. Միութիւնը Անգլիա դրկած է 6,058,000 անգլ. ոսկիի ապրանք, իսկ 1934ի նոյն ժամանակամիջոցին՝ 8,314,000 ոսկիի: Արդ, նոյն շրջաններուն Անգլիա Ռուսաստանի ծախսած է միայն 1,797,000 եւ 1,801,000 ոսկիի ապրանք: Ուրեմն, Անգլիա 1933ին կորսնցուցած է 4,261,000 ոսկի, իսկ այս տարի պիտի կորսնցնէ աւելի քան 6,513,000 ոսկի:

Միւս կողմէ, թերթերը կը հաւաստեն թէ Մոսկուա վերջերս Անգլիոյ պետական դրամատան դիմած է փոխառութեան մը համար, բայց ժխտական պատասխան տուած են:

Հանրօգուտ շինութեանց բացումը

Չորեքշաբթի օր բացուեցան առաջին երկու շինարանները հանրօգուտ շինութեանց, նախագահութեամբ վարչապետ Պ. Տումէրկի: Այս առթիւ աշխատանքի նախարարը ճառ մը խօսելով, ըսաւ թէ ձեռնարկուած շինութեանց շնորհիւ աշխատանք պիտի նարուի բազմաթիւ բանուորներու, շինութեանց, մետաղագործութեան եւ ելեկտրականութեան մէջ, պիտի բացուի 100,000 քռն կիր եւ կրաղիւս, 220,000 քռն երկաթ եւ պողպատ, 25,000 քռն պղինձէ թել, 440,000 խոռանարդ մեթր քար եւն.: Ուրիշ ձեռնարկներ ալ պիտի բացուին Փարիզի եւ գաւառի մէջ: Տարուան վերջը, իբր մէկ միլիառ ֆրանքի ապսպրանք տրուած պիտի ըլլայ:

Վարչապետն ալ ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ կառավարութիւնը ամէն ջանք պիտի թափէ, գործազուրկներուն աշխատանք նարելու համար;

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՆՈՐ ՃԱՌԸ ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

oooo

Երէկ գիշեր Պ. Տումէրկ նոր ճառ մը խօսեցաւ ձայնարձակով, օրուան հարցերու մասին: Մասնաւորապէս ծանրացաւ տնտեսական կացութեան վրայ, պարզելով կառավարութեան առաջադրութիւնները, եւ մանրամասնութիւններ հաղորդեց քաղաքական հարցերու եւ վերակազմութեան ծրագրի մասին, լրացնելով սեպտ. 24ի յայտարարութիւնները:

ՓՈԽԱՆԱԿ ՊԱՂԱՐԻՒՆՈՎ ԼԸՍԵԼՈՒ ԻՐ ԴԷՄ ԵՂԱԾ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ, ՓՈԽԱՆԱԿ ՊԱՐԿԵՇՏՕՐԷՆ ՀԵՏԵՒԵԼՈՒ ԻՐ ԻՍԿ ԾՐԱԳԻՐ ԿԱՆՈՆԱԳՐԻՆ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ, ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆԿՈՒՄԷ ԱՆԿՈՒՄ ԿԸ ԳԼՈՐԷ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ, ԳՈՐԾԻՔ ԴԱՌՆԱԼՈՎ ՉԱԽԱՒԵՐ ՓԱՍՏԱԲԱՆԻ ՄԸ ԵՒ ԱՊԻԿԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՁԵՌՔԸ:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿԻՆԸ ԱՐԴԻ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ, — 9.— ՀՈԼԱՆՏԱ ԵՒ ՇՈՒԷՏ

»»»··«««

Հինէն ի վեր, կնոջ ազդեցութիւնը զօրաւոր եղած է այս երկրի մէջ։ Անգլիոյ Զարլզ Բ. Թագաւորին նախարարներէն մէկը՝ Ուիլըմ Թէմփըլ, երբ 1660 թուականին կ՚այցելէ Հոլանտա, կը տեսնէ՝ որ «կինը կը խառնուի պետութեան գործերուն, եւ մասնաւորաբար՝ բացարձակ տէրն է ընտանիքին մէջ։ Ամուսինը ստիպուած կը հպատակի մաքրութեան եւ կոկիկութեան ընդունուած օրէնքներուն»։

Ցոյց տալու համար կնոջ տիրապետութիւնը տանը սեմէն ներս, կը պատմեն թէ, ազնուական կին մը կը ստիպէ եղեր, որ՝ իր տունը այցելութեան եկողները առանց բացառութեան իրենց կօշիկները հանեն, որպէսզի տունը չաղտոտի։

Ներկայիս, դարեր վերջ — գրեթէ նոյն վիճակը կը շարունակուի, եւ կինը կը մնայ ընտանիքի թագուհին։

Իրապաշտ եւ գործնական Հոլանտուհին, ամէն բանէ աւելի կը սիրէ մնալ՝ լաւ մայր եւ լաւ տանտիկին մը։ Չի խառնուիր ամուսնին գործերուն, բայց չուզեր որ՝ ան ալ խառնուի տանը գործերուն։ Ընդհանրապէս ինքն է որ կը զբաղի դրամական հաշիւներով եւ զաւակներու կրթութեամբ, ու շատերը՝ Հոլանտացի տղոց անկրթութիւնը, քմահաճ բնաւորութիւնը, բանապետական ձգտումները կը վերագրեն կիներու ազդեցութեան։

Հոլանտացի մայրերը, զգալով միութեան եւ համագործակցութեան անհրաժեշտութիւնը, կը կազմեն «Տանտիկիններու Ընկերակցութիւնը», որ 30,000 անդամներ ունի երկրին մէջ։ Կազմակերպութեան ազդեցութիւնը մեծ է, եւ կառավարութիւնն անգամ յաճախ անոր օժանդակութիւնը կը խնդրէ, տնտեսական կարեւոր հարցեր լուծելու համար։

Խաթուններու այս ընկերակցութիւնը կը կազմակերպէ օգնութեան սրնտուկներ, կը զբաղի ընտանիքը հետաքրքրող բոլոր հարցերով, նոր տանտիկիններուն անհրաժեշտ գիտելիքներ կը սորվեցնէ, կեանքի սղութեան դէմ պայքարելու համար վիճակագրութիւններ կը պատրաստէ, անգործ կիներ կը տեղաւորէ, եւն.։

Կայ նաեւ ուրիշ կարեւոր միութիւն մը, «Գիւղացի Կիներու ընկերակցութիւնը», համեմատաբար նոր։ Գիւղերը բնակող կիներ յաճախադէպ ժողովներով իրարու քով կուգան եւ կը վիճաբանին գործնական խնդիրներու շուրջ։

Տունի կնիկ մը ըլլալով հանդերձ, Հոլանտուհին կը հետաքրքրուի նաեւ ընկերային եւ մտաւորական հարցերով։ Բազմաթիւ կիներ կարեւոր գիրքեր կը գրուեն գրականութեան եւ գեղարուեստի մէջ։ Նոյնիսկ քանի մը Հոլանտուհիներ եղած են՝ կիներու ազատագրական առաջին շարժումը առեղծողներու հետ։

Բարձրագոյն ուսման դուները կը բացուին 1871ին միայն, եւ առաջին ուսանողուհին կ՚ըլլայ՝ Ալէթա Ժագօպ։ Բայց այդ թուականէն ասդին, ուսանողուհիներու թիւը երթալով կը շատնայ, հասնելու համար ներկայի հարիւրին քսան համեմատութեան։

Պարզ է, որ իրենց ուսումը աւարտելէ վերջ՝ շատերը կ՚օգտագործեն զայն, եւ կան կին փաստաբաններ, բժիշկներ, ուսուցչուհիներ, — չորս հատը համալսարանի դասախօս — թանգարանապահներ եւն.։ Յօդուածագիրը կ՚ըսէ թէ «Հոլանտուհիները կը սիրեն կիներու յատուկ գործերու մէջ աշխատիլ, եւ ծանր հարկադրանքի տակ միայն կ՚ընդունին այրերու սահմանուած աշխատանքները, ինչպէս՝ հանրակառքի տոմսակավաճառ, երկաթուղիի գործօն պաշտօնեայ եւն. եւ ընդհանրապէս իրենց գործը կը ձգեն՝ երբ ամուսնանան»։

19րդ դարու սկիզբները, Հոլանտայի մէջ եւս ծայր կուտայ կիներու քուէարկութեան հարցը, որ սուր կերպարանք մը չառներ, Հոլանտացի կիները գրեթէ ազատագրուած ըլլալով։ Պայքարը կը վարէ «Կանացի Շահերու ընկերակցութիւնը» օժանդակութեամբ ձախակողմեան տարրերու։ 1917ին ձեռք կը ձգեն ընտրուելու իրաւունքը, եւ երկու տարի վերջ միայն ընտրելու իրաւունքը։ Իրենց օգնողներուն շնորհակալութիւն յայտնելու ? համար, կը քուէարկեն աջակողմեան կուսակցութիւններուն ի նպաստ, անգամ մը եւս ցոյց տալով կիներու պահպանողական տրամադրութիւնները։

Հոլանտական խորհրդարանին մէջ ներկայիս կան 5 կին երեսփոխաններ, նախորդէն չորս պակաս։ Ոմանք, ֆէմինիստ շարժման տկարացման կը վերագրեն այս երեւոյթը, բայց, հակառակ ասոր, կարգ մը միամիտներ դեռ կը պահանջեն, որ խորհրդարանին կէսը կիներէ բաղկացած ըլլայ։ Տեսականապէս՝ կիները իրաւունք ունին պետական բոլոր պաշտօններուն, բայց գործնականին մէջ, կարգ մը ճիւղեր արգիլուած են, — դատարան, պետական խորհուրդներ, եւն.։

Միւս երկիրներու իրենց սեռակիցներուն նման, Հոլանտուհիները եւս առաւելապէս կը զբաղին ընկերային աշխատանքներով։ Կ՚օժանդակեն մանուկներուն, ծերերուն, հիւանդներուն մայրերուն։ Կը հսկեն հանրային բարոյականին եւ առողջապահութեան վրայ, մեծապէս օգտակար ըլլալով ոստիկանութեան։ Շնորհիւ իրենց՝ կը նուազի պոռնկութիւնը։ 60ի մօտ կանացի կազմակերպութիւններու Դաշնակցութեան նախագահն է Օր. Ֆոփ-տա Բաց, աջակողմեան երեսփոխանուհի մը, միեւնոյն ատեն փաստաբան Ամսթէրտամի մէջ։

ՇՈՒԷՏ

Աշխարհագրական դիրքին պատճառաւ դարեր շարունակ կղզիացած, դերծ արտաքին ազդեցութիւններէ, երբեմնի այս պատերազմասէր ժողովուրդի կիները կ՚ազատագրուին շատ կանուխ։ Յաճախադէպ պատերազմներով ընտանիքէ եւ երկրէն հեռու՝ մնացող այրերուն տեղը կը բռնեն կիները. կը հսկեն եւ կը վարեն համայնքի գործերը, պէտք եղած պարագային նոյնիսկ զէնքի դիմելով, ու իրենց մէջ կ՚արթննայ ընկերային դեր մը ունենալու գիտակցութիւնը։

Ուրիշ պարագայ մը եւս, մինչեւ աւատականութիւնը՝ երկրին մէջ ի զօրու կ՚ըլլան գերման ցեղային աւանդութիւնները, որոնց համաձայն, կինը իրաւականօրէն այրերու հաւասար էր։ Կին մը եւ այր մը ժառանգական միեւնոյն իրաւունքները ունէին, եւ այր մը եթէ կինը ծեծէր՝ խստօրէն կը պատժուէր։

Աւատականութիւնը վերջ կուտայ այս ազատութիւններուն, կինը կը դնէ երկրորդական աստիճանի վրայ, եւ այսպէս կը շարունակուի մինչեւ 18րդ դարու կէսը։ 1793ին, շուէտացի Թօրիլտ փիլիսոփան կը գրէ կիներու ազատագրումը պահանջող առաջին գիրքը, բայց արդիւնք մը չի տար, մինչեւ որ 1840ի մօտերը, Ֆրէտէրիքա Պրէմէր անունով կին մը կը կազմէ կանացի առաջին կազմակերպութիւնները, եւ կը ձեւաւորէ իրենց պահանջքները։

Ճիշդ այդ պահուն, երկրի քաղաքականութեան վրայ փչող ազատական շունչը, միացած երկսեռ ուսանողութեամբ աղջիկներու եւ մանչերու միջեւ հաստատուած բարեկամութեան, կը նպաստէ այդ պահանջներուն իրականացման։ 1845ին հրատարակուած օրէնք մը կ՚ընդունի՝ երկու սեռերու ժառանգական հաւասար իրաւունքները։ 1846ին կիները կը ըստանան առեւտուրի եւ իրենց փաստակը իրենց ուզածին պէս գործածելու ազատութիւն։ 1884ին չափահասութեան տարիք կ՚որոշուի 21ը։ Մինչ այդ, 1864ին, թաղապետական ընտրութեանց մասնակցելու իրաւունքը ձեռք բերած կ՚ըլլան արդէն։

30 — 40 տարուան կայուն շրջանէ մը վերջ, պայքարը կը վերսկսի, եւ 1903ը պատմական թուական մը կ՚ըլլայ Շուէտուհիներուն համար։ Պաշտօնատուներէն մինչեւ արհեստները՝ բոլոր դուները կը բացուին եւ կիները կ՚ունենան՝ այրերու հաւասար ընտրական իրաւունքներ։ Անկէ վերջ, քաղաքական կեանքի մէջ կը գրաւեն լաւ դիրքեր։ Բազմաթիւ թաղապետական կին խորհրդականներէն զատ, կան տասնեակ մը կին երեսփոխանուհիներ, որոնք ընկերային հարցերու մէջ յաճախ իրենց ձայնը լսելի ընել կուտան։

Պետական պաշտօններէն զատ, ազատ ասպարէզները եւս կը հաշուեն մեծ թիւով կիներ։ 1909ին իրենց կը թոյլատրուի նաեւ հիւանդանոցներու եւ համալսարաններու բժշկական ճիւղին մէջ պաշտօնավարել։ Մինչ այդ արգիլուած էր։

Այրերու փառասէր մրցակիցներ կը դառնան՝ մանաւանդ առեւտուրի եւ գրասենեկային աշխատանք տանող կիները։ Նիւթական անկախութեան ձգտումով, բարձր դասու պատկանող շատ մը աղջիկներ չուզեր կ՚ելլեն եւ կը գրաւեն դրամատուներու, ապահովագրական ընկերութիւններու այրերու սահմանուած տեղերը եւ որովհետեւ միեւնոյն գործը կ՚ընեն աւելի աժան՝ նախապատուութիւնը կը տրուի իրենց։

Այս առաւելութեան ստացումով, վերցած են նաեւ մայրերու թեւերուն տակ ամուսինի մը սպասող աղջիկներ։ Ըսենք որ, դպրոցները երկսեռ են, ուր՝ Շուէտուհիները փոքր հասակէն այրերու հետ շփման մէջ ըլլալով, երբ կը մեծնան չեն քաշուիր անոնց հետ իրենց ուզածին պէս խօսելու։ Յօդուածագիրը, Պ. Սէօտէրլինտ կը գրէ. — «Հաղուադէպ են միայն ծնողքի հաւանութեամբ եղած ամուսնութիւնները։ Երիտասարդները իրենք կ՚ընտրեն իրենց ապագայ ամուսինները եւ ընդհանրապէս տարեկից են իրարու»։

Համաշխարհային տնտեսական տագնապը եւ անկախ ապրելու փափաքը նուազեցուցած են ամուսնութեան թեկնածուներու թիւը։ Կ՚ամուսնանան անոնք որ ապահովուած աշխատանք մը ունին, եւ ընտանիք կազմելէ վերջ, կը խուսափին բազմաթիւ զաւակներ ունենալէ։

Շուէտուհին, ինչ դասակարգի ալ պատկանի, ամուսնանալէն յետոյ մասամբ կը պահէ իր աղջիկնութեան ազատութիւնը, եւ թերեւս այդ է պատճառը, որ ամուսնալուծումները ընդհանրացած են։ Զատուած ամոլին ինչքերը հաւասարապէս կը բաժնուին այր եւ կնոջ միջեւ, բայց ծանր պարտականութիւններ դրուած են այրամարդուն վրայ՝ եթէ զաւակներ կան մէջտեղը։ Երկրին օրէնսդրութիւնը կը պաշտպանէ մայրերը եւ պզտիկները, այնպէս որ՝ շատերը նկատի առնելով այս պարագան, եռ կը կենան իրենց մտադրութենէն։ Ապօրինի զաւակներու հայրութիւնը ճշդելու համար, պետութիւնը կը դիմէ արեան քննութեան, եւ գլխաւորաբար կնոջ երդումին։

Հիւսիսային այս հողամասի զաւակները, իրենց կլիմային պէս պաղարիւն են։ Սիրային ոճիրներ շատ քիչ կ՚ըլլան ու կը պատժուին խստօրէն։

Աճա, նրբակազմ, բարձրահասակ եւ մարզիկ Շուէտուհիները։

Հ. ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

— o —

Օրը օրին գրած էի Մարսէյլ քաղաքի թեմական ընտրութիւններու մասին, չեշտելով անոր կարեւորութիւնը մեր բազմամարդ գաղութին համար։

Ցիշողութիւնները թարմացնելու համար, արձանագրեմ Մարսէյլ քաղաքի երեսփոխաններու անունները. — Պ. Պ. Սուրէն Արզումանեան, Տքթ. Մելքոնեան, Պօղոս Հիւսեան, Վըրթանէս Ղազարեան, Գրիգոր Պաղտասարեան, Յ. Պապիկեան, Յ. Շալճեան, Պօղոսեան եւ Բարունակ Զիլճեան։

Մարսէյլ քաղաքի այս յաջող ընտրութիւններէն վերջ, անմիջապէս որոշուած էր կատարել նաեւ արուարձաններու ընտրութիւնները, որպէսզի կարելի ըլլայ գումարել Երեսփ. ժողովը եւ ընտրել Կեդր. Վարչութիւն մը։

Ի մեծ ուրախութիւն պարկեշտ եւ գիտակից հասարակութեան եւ ի մեծ տխրութիւն դաւադիրներուն, արհեստով խառնակիչ ամբոխավարներուն, արուարձաններու ընտրութիւններն ալ կատարուեցան յաջողութեամբ։

Ահաւասիկ մանրամասնութիւնները. —

Պօմոն – Սէն – Ժիւլիէն. — Պ. Պ. Գէորգ Քիւրտօղլեան, Հայկ Զաթիկեան, Միհրան Տարաքճեան եւ Գէորգ Եօթնեղբայրեան։

Քամփաներ Ֆրէզ. — Պ. Յակոբ Գարակէօզեան։

Սէն Լու. — Եղիշէ քհյ. Մխիթարեան, Կարապետ Ճանիկեան եւ Խաչիկ Դաւիթեան։

Սէն – Ժէրոմ. — Տօքթ. Սիմոնհիսարեան եւ Յարութիւն Սանտալեան։

Պուլվար Օտտօ. — Ոսկեան Քէնտիրեան, Մկրտիչ Խաչատուրեան եւ Գարեգին Հայրապետեան։

Սէնթ – Անթուան. — Սարգիս Արմաղանեան եւ Արամ Ալտօեան։

Լասիօթա. — Ազգին Մարտիրոսեան։

Դեռ վեց շրջաններ կան, որոնց ընտրութիւնները չեն վերջացած զանազան պատճառներով։ Այդ շրջաններն են Նիս, Թուլօն, Կարտան, Տրակինեան, Էքս եւ Սէն Մարկրիթ։

✕

Սեպտ. 23ին, կիրակի օր, Առաջնորդարանի մէջ գումարուեցաւ Երեսփ. ժողովի առաջին նիստը։

Ընտրուած բոլոր երեսփոխանները ներկայ էին։ Ժողովը անցաւ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ։ Երեսփոխանները օրակարգի հարցերուն մօտեցան բարեխղճութեամբ եւ համերաշխութեամբ։

Առաջին ժողովի օրակարգն էր. —

1.— Ընտրութիւն առժամեայ մայր դիւանի։

2.— Վաւերացում ցարդ կատարուած ընտրութեանց։

3.— Ընտրութիւն մնայուն մայր դիւանի։

4.— Ընտրութիւն ազգ. կեդր. վարչութեան։

5.— Հրաժարական առաջնորդ Պալաքեան եպիսկոպոսի։

Առժամեայ դիւանը ընտրուեցաւ ժողովի երիցագոյն անդամ Պ. Միհրան Տարաքճեանէ (նախագահ) եւ կրտսերագոյն անդամ Պ. Գ. Քիւրտօղլեանէ (քարտուղար)։

Իսկ մնայուն դիւան ընտրուեցան. — Պ. Պ. Վըրթանէս Ղազարեան Ա. նախագահ, Յարութիւն Շալճեան, Բ. նախ. Ազգին Մարտիրոսեան Ա. քարտուղար, Տօքթ. Սիմոնհիսարեան Բ. քարտուղար։

Ցարդ կատարուած ընտրութիւնները վաւերացնելէ վերջ, ժողովը անցաւ դժուարագոյն հարցին, Ազգ. Կեդր. Վարչութեան ընտրութեան։ Ընտրուեցան. — Պ. Պ. Սուրէն Արզումանեան, Յ. Պապիկեան, Տօքթ. Մելքոնեան, Պօղոս Հիւսեան, Գէորգ Քիւրտօղլեան, Հայկ Զաթիկեան, Անդրէասեան։

Ժամանակը շատ ուշ ըլլալով, ժողովի մնացած օրակարգերը եւ այլ հարցեր յետաձգուեցան յաջորդ նիստին։ Օրը օրին կը գրեմ յետագային։

⁂ Այս յաջող ընտրութիւնները քանի փախցուցած են մեր գոյնզգոյն հակառակորդներուն, որոնք յանկարծակիի եկած, աջ ու ձախ ինկեր են, չկրնալով մարսել եղածը։ Այս խառնիճաղանճին գլուխը կը գտնուին ռամկավարները։

Իրենց համրաւաւոր նամակը որ շաբաթուած է ժամկոչի հոգեբանութեամբ եւ հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ, արդէն շատ բան կ՚ըսէր իրենց հոգեկան թշուառութեան մասին։ Մարդիկը թրջած հաւու կը նմանէին այդ նամակին հրատարակութենէն ի վեր, եւ այդ կը ցանեն աջ ու ձախ, գրաւոր թէ բանաւոր, կարծելով թէ պատիւ պիտի ընենք պատասխանելու...

⁂ Ֆրանսական բանակի հայ նախկին լեգէոնականները, Արարատի հերոսամարտին տարեդարձին առթիւ, Փրատոյի մայր եկեղեցիի մէջ, սարքած էին յիշատակի հանդէս մը։

Խուռներամ ժողովուրդ մը փութացած էր ներկայ ըլլալ, յարգելու համար յիշատակը ամէն անոնց որ ոգի ի բռին մաքառեցան թուրք արիւնարբու վոհմակներուն դէմ Հրէաստանի այդ հողամասին վրայ եւ զարկին ու զարնուեցան։

Ներկայ էին քաղաքապետին եւ զինուորական իշխանութեան ներկայացուցիչները, ֆրանսական նախկին կռուողները, Հրեղէն Խաչի ներկայացուցիչները, իրենց դրօշակով եւ Պ. Առրէն Արթօ։

Երուսաղէմի պատրիարք Թորգոմ արք. պատարագեց եւ կատարեց հոգեհանգստի արարողութիւնը, մէկիկ մէկիկ յիշատակելով անունները այն հերոսներուն, որոնք ինկան Արարայի ճակատին վրայ։

Եւ ապա քանի մը խօսքերով փառաբանեց Արարայի հերոսամարտը եւ հայ հերոսները, ըսաւ. — «Երբ հայ կամաւորները մեկնեցան Փորթ Սայիտէն դէպի ճակատը, նաւուն մէջ օրհնեցի զիրենք։ Եւ այսօր երբ հաւաքուած ենք հոս, տխուր բայց նուիրական պարտականութիւն մը կատարելու համար, մեր մտածողութիւնները կ՚երթան դէպի հոն, այդ ճգնաժամային վայրկեանները, ուր ափ մը քաջեր ըրին այն ինչ որ չէին կրցած ընել համաձայնական բանակները Արարայի բարձունքին վրայ։ Ցիշեցէք Զօր. Ալլէմպիի եւ համաձայնական բանակներու զօրավարներու ջերմ արտայայտութիւնները հայ զինուորներու կատարած գործին եւ կուեւլու ընդունակութեան մասին։

Կ՚օրհնեմ յիշատակը անոնց որ ֆրանսական բանակի դեկավարութեան տակ ինկան հերոսաբար։ Մենք Արարայի ճակատին վրայ ինկած հերոսներու ոսկորներէն մաս մը հաւաքած եւ Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ վանքին մէջ զետեղած ենք, համեստ յիշատակարանի մը տակ։ Ու ամէն տարի, կը կատարենք իրենց յիշատակին համար հանդիսութիւններ եւ հոգեհանգստեան արարողութիւններ»։

Եւ ապա Պ. Տիրան Թէքէեան նախկին ծովային սպայ ֆրանսական բանակին մէջ, մաքուր Ֆրանսերէնով մը թարգմանեց Պատրիարքին խօսքերը։

Արարողութենէն վերջ, Ֆրանսացի հիւրերը եկեղեցիի մօտակայ սրահի մը մէջ պատուասիրուեցան հայ նախկին լեգէոնականներու կողմէ։

Ցիշատակի այս արարողութեան իրենց մասնակցութիւնը բերած էին ազգային զանազան կազմակերպութիւններ ներկայացուցիչներով կամ հաւաքաբար։

Եւ յաջորդ օրը Ֆրանսական թերթերը նկարներով միասին, գրած էին այս առթիւ գնահատական տողեր։

ՀՐԱՉԵԱՅ

«50.000 ՀԱՒԵՐՈՒ ՔԱՂԱՔԸ»

oooo

Պաղեստինի մէջ, Թէլ – Ավիվէն ոչ հեռու, կազմուած է հրէական գաղութ մը, որուն անունը, երբայերէն կը նշանակէ «Ազբիւր կենաց»։

Այս գաղութը հիմնուեցաւ այն հրեաներուն համար, որոնք Պաղեստին կուգային իրենց գրպանին մէջ հազար սթերլինով։ Իւրաքանչիւր ներգաղթող 850 սթերլին կը յատկացնէր փոքրիկ ագարակ մը կը գնէր, — մէկ տուն մը, բանջարանոց մը եւ 600 ծառ հաւ։ Այս ձեւով գաղութը դարձաւ ագարակ – քաղաք մը, որ հետզհետէ բարգաւաճեցաւ եւ սկսաւ հաւկիթ ծախել մեծ քանակութեամբ։ Պաղեստին 100 միլիոն հաւկիթ կը բանէր առաջ, — կը յուսացուի որ այս ագարակ – քաղաքը բաւական պիտի ըլլայ գոհացնելու երկրին հաւկիթի չուկան։

Այնպէս որ հաւկիթ ածող այս քաղաքը հիմա կը կոչուի, Արաբներու մէջ, ոչ թէ «Ազբիւր կենաց», այլ «50.000 հաւերու քաղաք»։

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

»»»··«««

Այդ ժամանակուայ նրա մանր պատմուածքները բնորոշւում են պատերազմական կեանքի եւ հայ գաւառական կեանքի էպիզոտների նկարագրութեամբ։ Սակայն Ստեփան Զօրեանը, որպէս գրող, իր տաղանդը զարգացնելու լիակատար հնարաւորութիւն է ստանում միայն խորհրդային պայմաններում։ «Ցեղկոմի նախագահը», «Գրադարանի աղջիկը», պատմուածքներում եւ «Սպիտակ քաղաք» վէպում զգալի շրջադարձ է նըկատւում դէպի մեր իրականութեան թէմաները։ Առաջին պատմուածքում Ստեփան Զօրեանը նկարագրում է գիւղի յեղափոխական կոմիտէի նախագահի պատկերը։ «Գրադարանի աղջիկը» պատմուածքում նա պատկերացնում է գաւառական քաղաքի յեղափոխական ընդյատակը եւ ստեղծում է բոլշեւիկուհիի յաջող տիպը։ «Սպիտակ քաղաք» վէպում Ստեփան Զօրեանը ծաւալում է խորհրդային Հայաստանի խուլ քաղաքներից մէկի բուռն աճման պատկերը։ «Սպիտակ քաղաքը» հանդիսանում է վերջին շրջանի մեր գեղարուեստական պրոզայի նշանակալից ստեղծագործութիւններից մէկը։

Վահան Թոթովենցը նոյնպէս սկսել է գրել պատերազմի տարիներին։ Նրա առաջին պատմուածքները եւ գեղարուեստական օչերկները տուրք են տալիս մանր բուրժուական ազգային ռոմանտիզմին։ Վահան Թոթովենցը խորհ. Հայաստանում ազատագրւում է այդ ռոմանտիզմից եւ ոտք է դնում յեղափոխական իրականութիւնն ըմբռնելու հողի վրայ։ Նրա «Բաղու» մեծ վէպի նիւթն է Բաղուի պրոլետարիատի յեղափոխական անցեալը։ Նա անպայման արժանի է ռուսերէն թարգմանուելու։

Վաստակաւոր գրագէտ Միք. Մանուէլեանն իր ստեղծագործութեան խորհրդային շրջանում տուել է մի շարք պատմուածքներ, որտեղ պատկերացուած են նոր, սոցիալիստական կենցաղի մոմէնտները։

Մինչ յեղափոխական գրողների խմբին են պատկանում Խնկօ Ապերը եւ Զապէլ Եսայեանը։ Խնկօ Ապերը կենցաղագիր է եւ մանկական գրող։ Նրա մանկական առակները, ոտանաւորներն ու պատմուածքները մեծ հետաքրքրութեամբ են կարդում երեխաները։ Զապէլ Եսայեանը Հայաստան է եկել արտասահմանից, որտեղ նա, Հայաստանում խորհուրդները յաղթանակելուց յետոյ, իրեն յայտարարեց խորհրդային իշխանութեան կողմնակից։ Արտասահմանեան Հայերի շրջանում յայտնի Զապէլ Եսայեանը, իր յօդուածներում ու գեղարուեստական օչերկներում, լուսաբանում էր սոցիալիստական շինարարութիւնը։

Խորհրդային Հայաստանի տաղանդաւոր եւ ամենախոշոր պրոզայիկն է Ակսել Բակունցը։ Որպէս գրող, Բակունցը պատկանում է յետ հոկտեմբերեան սերունդին, թէպէտ նա ունի յեղափոխութիւնից առաջ գրուած սակայն չհրատարակուած պատմուածքներ։ Ակսել Բակունցի առաջին պատմուածքները լոյս են տեսել 1923–24 թուականներին։ Այդ պատմուածքներում Բակունցը դեռ դասակարգային մօտեցում չի ցուցաբերում իր նկարագրած երեւոյթներին ու անձերին։

Բակունցն առաւելապէս գիւղացիական գրող է։ Մանր պատմուածքներում նա վարպետօրէն պատկերում է վերակառուցւող հայկական գիւղի հին կենցաղը։ Այդ առաջին պատմուածքներն ընթերցող հասարակութեան ուշադրութիւնը բեւեռեցին մինչ այդ անյայտ երիտասարդ հեղինակի վրայ։ Այդ պատմուածքները, որոնք հրատարակուած են «Մթնաձոր» վերնագիրը կրող առանձին ժողովածուով, լաւագոյն կերպով արտացոլում են խորհրդային Հայաստանի գիւղի կերպարանափոխութիւնը։ Այդ պատմուածքներից յետոյ լոյս ընծայուեց նրա «Ցովնաթան Մարչ» սատիրիկ վէպը՝ ուղղուած հայ նացիոնալիստական մտաւորականութեան դէմ։

Խորհրդային Հայաստանի պրոզայում աւելի քան պոէզիայում, նկատելի են այն թերութիւնները, որոնց մասին խօսեց պրոլետարական մեծ գրող Մաքսիմ Գորկին իր ելոյթներում։ Թէպէտ խորհրդային պրոզայիկների ստեղծագործութիւնները վկայում են, որ գաղափարական – հոգեբանական խոր տեղաշարժեր են կատարուել պրոլետարիատի աշխարհահայեացքին տիրապետելու ուղղութեամբ, այնուամենայնիւ շատ ստեղծագործութիւններ տառապում են սխեմատիզմով, խնամքով չեն մշակուած, երբեմն գռեհկացուած են պատկերները։

Հայ գրականութեան ամէնից աւելի ետ մնացող բնագաւառն է թատերագրութիւնը։ Գրողների համեմատաբար փոքր մասն է նուիրւում թատերագրութեան։

Նշենք միայն Դերենիկ Դէմիրճեանի մեծ յաջողութիւն ձեռք բերած «Քաջ Նազար»ը։ Դէմիրճեանը «Քաջ Նազար» ժողովրդական հէքեաթը վարպետօրէն օգտագործել է հայ նացիոնալիստական ինտելիգենցիայի ծաղրելու համար։ Հայաստանի պետական թատրոնի վաստակաւոր դերասան Ջանանի «Շահնամէ» պիէսը երրորդ մրցանակի արժանացաւ համամիութենական մրցութեան մէջ։

ՍՏԵՂԾԵՑԻՆՔ ՔՐՏԱԿԱՆ ԱՅԲՈՒԲԵՆ ԵՒ ՔՐՏԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

»»»··«««

Հայաստանում ապրում է մօտ 100 հազար Թուրք եւ 25 հազար Քիւրտ։ Գրողների Միութեան կից կան թրքական եւ քրտական սեկցիաներ։ Այդ սեկցիաներում աշխատում են բազմաթիւ, ինչպէս երիտասարդ գրողները, որոնց ստեղծագործութիւնները տպւում են հանդէսներում եւ համաժողովներում, ալմանախներում եւ հրատարակւում են առանձին ժողովածուներում։ Հրատարակեց քրտական գրականութեան մի ժողովածու։ Հայաստանում խորհրդային իշխանութեան կազմակերպուելու առաջին տարիներին, քիւրտ ազգաբնակութեան համար կազմուեց լատինական այբուբեն եւ բացուեց մանկավարժական տեխնիկում։

Ցայտնի է, որ Քիւրտերն իրենց ամբողջ պատմութեան ընթացքում գիր չեն ունեցել։ Հայաստանում կազմուած այբուբենով հրատարակուեցան քաղաքական բազմաթիւ դասագրքեր, քրդական գրականութեան ու տնտեսական գրականութեան հայ – քրտական բառարան։

(4) (Շար.)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

ՊԺԳԱԼԻ ԽԱՂԵՐ

ԸՆԴ ՀՈՎԱՆԵԱՒ Հ.Բ.Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

— օ —

Ինչպէս ծանօթ է, քանի մը տարիէ ի վեր Բարեգործականը հրապարակ նետած էր «կրթական ծրագիր» մը, որուն գործադրութեան համար պզպուռութեամբ կը շարժին եւ յարմար առիթին կը սպասէին։

Այս տարի սակայն նոյն հաստատութիւնը քաջալերուած հօս ու հոն Դաշնակցութեան դէմ բացուած անզօր եւ անխմար պայքարէն, ինքզինք փորձեց աթենահայ գաղութին մէջ։

Դեռ նոր հրջանը չսկսած, պաշտօնական փափուքներով, հօս ու հոն տարածայնել՝ «Այս տարի Բարեգործականը պիտի առանձնէ ազգ. վարժարանաց նիւթական եւ բարոյական հոգատարութիւնը եւ պիտի ունենայ վերին հսկողութիւն, մասնաւորապէս ուսուցիչներու ընտրութեան հարցին մէջ»։

Եւ ահա, գրաւոր հրահանգը. «Ուսուցիչները ընտրել ... Բարեգործականի համակիր տարրերէն»։

Ու ճահիճը սկսաւ շարժիլ։ Զզուելի վոհմակը իր առաջին հարուածը փորձեց տալ Ծիքսի մէջ։ Ժողով ժողովի վրայ։ Պոռալ ու կանչել։ Վայրահաչութիւններ եւ լրբութիւններ։ Ու եզրակացութիւնը,— վարժարանին ընդունիր ուսուցիչներ Զաքար Զաքարեանն ու Մանուկ Ա. Մանուկեանը։ Ինչո՞ւ։ Որովհետեւ ... Դաշնակցական են։

Աւելի զարշելին կայ։ Այս երկու ուսուցիչները «պէտք է հրաժարին Դաշնակցութենէն ... եւ հրապարակաւ»։

Հասկցա՞ք հիմա։ Այս բոլորը կ՚ելլեն ...Բարեգործականի բարձին տակէն ...

Այս անբարոյ առաջարկը նողկանքով կը մերժուի երկու ընկեր ուսուցիչներուն կողմէ։

Ու մեր ազգային վարժարանը լեցուցին տխմարաւոր ապիկարներ, ձնուած «ուսուցիչ»ներով, «մաքանիկօզներով եւ ... նուագածուներով», հնչակեան, ռամկավար եւ ... «տօնմէ»ներով։

Այս բարի ծաղիկները կը կարծէին թէ, իրենց դաւը պիտի յաջողէր, եւ Ծիքսի ժողովուրդը, որ բազմաթիւ առիթներով իր դժգոհութիւնը յայտնած էր ապօրէն վարչութեան, նշանաւոր Կարապետին (առաջնորդը) եւ Ծիքսի «Թաղական»ներուն դէմ, պիտի մարսէր ամէն բան։

Բայց ... Ծիքսեցին չմարսեց։ Ու «Բարեգործական»ի լարած ծուղակին մէջ խեղդամահ բրաւ նոյնինքն հակադաշնակցական պլօքը, իր հովանաւո՛ր «Բարեգործական»ով։

Դաշնակցական երկու ուսուցիչներէն ընկ. Զաքարեան հրաւիրուեցաւ Քօքինիա՝ իբրեւ տնօրէն Զաւարեան վարժարանի, ընկ. Մանուկեան հրաւիրուեցաւ Ծիքսի Հայ կաթողիկէ վարժարանը։ Եւ Ծիքսեցին պոյքօթի ենթարկեց վարժարանը, ու հիմա, հակադաշնակցական վոհմակը, իր վարձած «ուսուցիչ»ներով, աւերակներու վրայ կը թառուրէ, որովհետեւ աշակերտներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը հեռացած է։

Բոլոր լրբութիւններէն յետոյ, հիմա ալ սուտ խենթ ձեւանալ կը փորձեն, եւ հասար կը փրցնեն իրենց քուրջի կտորով, «Թռուցիկ»ներով եւ «Ժուռնալ»ներով։

Սակայն, միայն Ծիքսը չէ որ բարոյական ապտակը զարկաւ հակադաշնակցական խմժամուժին երեսին։ Լիփսոզմոն եւ Քօքինիան ալ արժանի դասը տուին։

Լիփսոզմայի մէջ փորձեցին գործադրել Բարեգործականի հռչակաւոր «կրթ. ծրագիր»ը առաջարկելով արձակել դաշնակցական ուսուցիչները եւ անոնց տեղ ընդունիլ իր թեկնածուները։

Թաղականութիւնը տուաւ արժանի դասը, ճամբու դնելով բոլորը եւ վերահաստատելով նախկին կազմը, այցելու տնօրէնութեամբ՝ Պ. Առաքել Կիւրեղեանի։

Լիփսոզմայինները կեցած են Թաղականութեան կողքին, եւ ոչ մէկ կարեւորութիւն կ՚ընծայեն ապօրէն վարչութեան կողմէ եղած նոր նշանակումներուն։

Նոյն պատկերը նաեւ Քօքինիայի մէջ։ Քօքինիոյ Թաղականութիւնը որուն ատենապետն է բժիշկ Խօսէմիշլեան, վճռապէս արտաքսեց Արիս Գալֆայեանը որ շնորհիւ Մազմեանի եւ Բարեգործականին, քանի մը տարիէ ի վեր տնօրէնն էր այդ յարկին։ Պ. Առաքել Կիւրեղեան Քօքինիոյ վարժարանին ալ այցելու տնօրէն նշանակուած է, ուսուցչական երիտասարդ եւ օգտակար ուժերու հետ։

Ահա, ընդհանուր պատկերը աթէնահայ գաղութին։ Ինչպէս կը տեսնուի, Բարեգործականի հակադաշնակցական պայքարը իր պաշտպանութեան տակ առնելով կը փորձէ պառակտել ... եւ ո՛վ ունայնամտութիւն, քայքայե՛լ ... Դաշնակցութիւնը, անօթի ձգել Դաշնակցական ուսուցիչները։

Իր չար բախտէն, ոչ մէկ Դաշնակցական ուսուցիչ անպաշտօն մնաց։ Ընդհակառակն՝ բոլորն ալ տեղաւորուեցան լաւագոյն պայմաններով։ Եթէ կայ՝ անպաշտօն եւ երեսէ ինկած մը, այն ալ պլօքին պաշտպանեալը կարմիր հնչակեան՝ Արիս Գայֆայեանն է։

ՓԱՅԼԱԿ ԱԴԱՄԵԱՆ

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«Հ.Յ.Դ. Օր»

— օ —

ՊՈՌՏՕ, 2 Հոկտ. (Յառաջ).— Այս տարի ալ տօնեցինք «Դաշնակցութեան Օր»ը, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Մուլէն–Պլէնյի ընդարձակ սրահին մէջ։ Ներկայ էր հոծ բազմութիւն մը որուն մէջ աչքի կը զարնէր երիտասարդութիւնը։

Բեմին կեդրոնը զետեղուած էին Հ. Յ. Դ. գինանշանը եւ եռագոյնութեան նկարները որոնք շրջապատուած էին հայրուկներու խմբանկարներով, հայկական եւ ֆրանսական դրօշակներով։

Ընկ. նախագահը հանդէսը բացուած յայտարարեց «Մշակ Բանուոր»ով զոր ներկաները երգեցին յոտնկայս։ Ընկ. Հ. Թաշճեան քանի մը խօսքերով պարզեց «Դաշնակցութեան Օր»ուան նշանակութիւնը։ Արտասանութիւններ բրին փոքրիկն Ն. Քէնտիրեան՝ «Հայ դրօշին», ընկ. Մ. Կիրակոսեան «Դաշնակցութիւն», ընկ. Կ. Տօնէրեան ուղերձ մը կարդաց։ Պ. Հ. Եփրեմեան մէջ ընդ մէջ ջութակով «Ծիծեռնակ, ծիծեռնակ»ը եւ «Ես լըսեցի մի անուշ ձայն»ը նուագեց։ Մեներգեցին տիկիններ Վ. Ճերմակեան, Ն. Տօնէրեան եւ ընկ. Մ. Նաթրեան, փանթէզի մըն ալ Գ. Հալըչագեանի կողմէ։

Ընկ. Ա. Քէնտիրեան մօտ մէկ ժամ խօսեցաւ Դաշնակցութեան դերին շուրջ, պատմեց թէ ինչ դժուարին պայմաններու մէջ ծնունդ առաւ, ուռճացաւ այս հզօր կուսակցութիւնը, իր ծոցէն արտադրելով Նիկ. Դումաններ, Սերոբներ, Գէորգ Չաւուշներ, Վազգէններ, Քեռիներ, Համազասպներ, Անդրանիկներ եւ անթիւ ու անանուն հերոսներ որոնք մեր նորագոյն պատմութեան փառքը կերտեցին։ Ընկերը ակնարկելով խաչակրութեան, շեշտեց.— «Մեր կուսակցութիւնը որ հայ ատնականութեան բըռունցքն է, ոչ վախ ունի եւ ոչ ալ վհատութիւն, մանաւանդ այս վատ օրերուն ուր հայ կեանքը կատարեալ քաոսի մը վերածուած է։ Մեր փառապանծ պատմութեան տիտանները կը պատգամեն.— Քալէ՛, ով մարտական մեծ կուսակցութիւն, մինչեւ որ կըրկին անգամ յարգանք պարտադրես դարերու մէջէն վիժած բոբերիներն եւ քու ցեղդ ցրուած բեկորները մայր հողին տիրանալով, հազար ու հազար բերաններէ ովսաննա աղաղակեն»։

Խումբ մը սիրողներ ներկայացուցին «Մեր ամաթէօրները», զաւեշտ երկու արար։

Հանդէսէն վերջ ուղղուեցանք ընկ. Ա. Քէնտիրեանի բնակարանը ուր կազմակերպուած էր ընկերահամակրական խնջոյք մը։ Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկ. Պ. Անանեան։ Մէջ ընդ մէջ կը հնչէին մարտական եւ յեղափոխական երգեր։ Իսկ Պ. Հ. Եփրեմեան եւ ընկ. Մ. Կիրակոսեան ջութակով եւ «պանծօ»յով աւելի թափ կուտային խրախճանքին։

Տիկ. Քէնտիրեան կարմրցուած նապաստակ մը նուիրեց «Մուրատ» խումբին, փափաք յայտնեց որ աճուրդի դրուի։ Կարճ ժամանակուան մէջ կոկիկ գումար մը գոյացաւ։ Աճուրդը շահեցաւ Պ. Գ. Թաղէոսեան։ Եղան զանազան պարեր։ Ընկ. Գ. Հալըչագեան ներկաները զուարճացուց իր փանթէզիներով։

Ժամանակը ուշ էր եւ դժուարաւ բաժնուեցանք ստեղծուած մթնոլորտէն։

Կ. Տօնէրեան

ԱՅԱ ՍՕՖԻԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Հաքիմիէթը Միլլիէի մէջ Պիւրհան Ասաֆ, խօսելով այն որոշման մասին, որով թանգարանի կը վերածուի Այա–Սօֆիան, կը կարծէ թէ վերջ կը գտնեն այլ եւս կարգ մը ցանկութիւններ։ «Երբ Թրքական բանակը գրաւեց Կ. Պոլիսը, մզկիթի վերածուեցաւ Այա–Սօֆիան։ Այնուհետեւ քրիստոնեայ արեւմուտքը այնքան ատեն թափեց՝ նետելու համար մահիկը քրիստոնէական տաճարի մը կատարէն։ Երբ ցարերը, մինչեւ Պալքանեան պատերազմ, զօրաշարժ կը կատարէին Թուրքիոյ դէմ, սիրական նշանախօսք մը կը պատգնէին,— խաչը տնկել Այա–Սօֆիայի կատարը։

Թուրքիոյ աշխարհիկ Հանրապետութիւնը կուգայ վերջ դնել արեւմտեան քրիստոնէական այդ մտայնութեան, Այա–Սօֆիան վերածելով թանգարանի, որուն նշանակութիւնը մէկ է այլ եւս մարդկութեան բոլոր անդամներուն համար։ Որքան ալ աշխատեցան վարկաբեկել Թրքական բանակը, փաստ է որ այսօր Պոլսոյ փէշթի մէջ, մինչեւ ուր հասան Թըրքական բանակները, բաղնիքի մը գմբէթէն զատ ուրիշ որ եւ է յիշատակարան չէ մնացած, ընդհակառակն Պոլսոյ մէջ Այա–Սօֆիան կը մնայ արուեստի բոլոր արժէքով, մահիկին պաշտպանութեան տակ։

Այա–Սօֆիան մզկիթ դարձած էր այդպէս խորհրդանշելով Թրքական բանակներու յառաջխաղացումը, ընդդէմ խաչակրութեան։ Այա–Սօֆիան թանգարան կը դառնայ այսօր խորհրդանշելով Թրքական արուեստին եւ գիտութեան յառաջդիմութիւնը։ Մեծն Սինանի երկու հրաշալիքները, Սիւլէյմանիէ եւ սուլթան Սէլիմի մզկիթները կը պատկերացնեն Թրքական ներքին կեանքը, իսկ Այա–Սօֆիան եւ սուլթան Ահմէտը, երկուքն ալ թանգարան դարձած, կը վկայեն Թըրքութեան հասունութիւնը, պարպըւած կրօնական մոլեռանդութենէ»։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

Կիրակի օր տեղի ունեցան ընդհ. Ֆրանսայի մէջ փրոֆէսիոնէլ խումբերուն 6րդ ախոյենական ֆութպոլի մրցումները։ Ամէնէն հետաքրքրական մրցումները կատարուեցան Փարիզի եւ Մարսէյլի մէջ։

Փարիզի մրցումը տեղի ունեցաւ Սթատ Քոլոմպի մէջ։ Այս մրցումին կարեւորութիւնը նկատի առնելով Երկաթուղիի Ընկերութիւնը տրամադրած էր յատուկ շոգեկառք մը, որ մինչեւ Սթատ կը տանէր։

Մրցող խումբերն էին Ռասինկ Գըլիւպ Փարի (Տէրպի) եւ Ռասինկ Գըլիւպ Սթրազպուրկ։ Այս մրցումը հետաքրքրական էր անոր համար որ Ալզասի խումբը դասաւորման գլուխ կը գտնուի 2 կէտի առաւելութեամբ, եւ այս խել պատճառաւ Փարիզի խումբը անոր հաւասարելու համար ամէն ջանք պիտի թափէր։ Մրցումը սկսաւ ժամը ճիշդ 3ին խուռն բազմութեան մը ներկայութեան։

Խաղը սկսելէն քանի մը վայրկեան վերջ Ալզասի խումբին յառաջապահները արագ վայրէջքով մը մօտենալով Փարիզի բերդին իրենց յառաջապահը զօրաւոր «շիւթ»ով մը կը նշանակէ կէտ մը, որ բնաւ չէր սպասուէր եւ խաղացողները իրենք ալ ապշած մնացին։ Անկէ վերջ գնդակը միշտ կանոնաւորաբար մէկ բերդէն միւսը տարուբերուելէ յետոյ, առաջին խաղը լրացաւ 1ի դէմ 0ով։

Հինգ վայրկեան դադարէ վերջ, խաղը ալ աւելի հետաքրքրական հանգամանք առաւ։ Երկու բերդապահներուն արթնութիւնը շատ մը վնասակար վայրէջքներէ ազատեց գնդակը։ Բայց 13րդ վայրկեանին խառնաշփոթութենէ մը օգտուելով Ալզասցիները նորէն կէտ մը կը նշանակեն։ Ժողովուրդը միաբերան կը պոռայ եւ կը քաջալերէ իր խումբը, որպէսզի գոնէ հաւասար արդիւնք մը տեսնէ։

Այս ցոյցերէն քաջալերուելով Փարիզի խումբը սկսաւ բուռն յարձակողական մը։ Գնդակը միշտ Սթրազպուրկցիներու բերդին առջեւ է։ Ժողովուրդը կ՚աղաղակէ։ Խաղը լրանալու հինգ վայրկեան կայ։ Այլ եւս յոյսերը կտրուած են եւ ամէն ոք կ՚ըսէ թէ Փարիզ յաղթուեցաւ։ Բայց ահա հակառակորդը շուարումի մատնելով կը նշանակեն գեղեցիկ կէտ մը։ Ժողովուրդը անհամբեր կը սպասէ մրցումին ելքին։ Խաղը լրանալու երեք վայրկեան մնացած «քօրնէ» մը կ՚ըլլայ Սթրազպուրկի եւ Ռասինկէն Քէնէտի ոգի ի բռին գնդակը քաշելով կը նշանակէ հաւասարեցնող կէտը։ Ու երկու խումբերը 2—2ով հաւասար կը մնան։ Այս մրցումին ընդհ. հասոյթը եղած է 127.000 Ֆր. որ անցած կիրակիի մրցանիշն ալ կոտրեց։

⁂ Մարսէյլի մէջ ալ մրցեցան Փարիզի խումբերէն Ռէտ Սթառ Օլէմփիք եւ Օլէմփիք տը Մարսէյլ։ Այս մրցումը կատարուեցաւ ջղագրգիռ մթնոլորտի մը մէջ եւ քիչ մնաց որ կռիւի յանգէր եւ արիւնահեղութիւն ըլլար։ Դատաւորը շատ դժուար կացութեան մը մատնուեցաւ։ Ռէտ Սթար Օլէմփիքի խաղացողները յարձակումի ենթարկուեցան թէ խաղացողներէն եւ թէ հանդիսատեսներէն քարի բռնուելով։ Այս առթիւ Փարիզի Ակումբը ծանր բողոքագիր մը ներկայացուց Ֆութպոլի Ընդհ. Դաշնակցութեան առարկելով.—

1.— Դատաւորը հինգ վայրկեան աւելի երկարեց խաղին պայմանագրական ժամը։

2.— Այդ հինգ վայրկեանէն օգտուելով Օլէմփիք տը Մարսէյլ առաւ կէտ մը եւ յաղթական ելաւ, շահելով նաեւ խաղին հասոյթը։

3.— Հանդիսատեսները քար նետեցին խաղացողներուն եւ դատաւորին վրայ։

4.— Ռապլի, Մարսիլիոյ խաղացողներէն, թքաւ Շանթրէլի երեսին։

5.— Օլէմփիք տը Մարսէյլի հանդերձապահը զարկաւ Լանժիլիէի երեսին։

⁂ Շաբաթ օր Քարտիֆի (Անգլիոյ) մէջ տեղի ունեցաւ 55.000 հոգիի ներկայութեան Անգլիոյ եւ Կալլէսի երկիրի ազգային ֆութպոլի խումբերու միջեւ միջազգային մրցում մը։ Անգլիական խումբը չարաչար պարտութեան մատնեց իր հակառակորդը, 4—0ով։ Այս մրցումով Անգլիոյ ներկայացուցչական խումբը երկու միջազգային մրցումներ է որ կը շահի։

⁂ Անգլիական եւ իտալական ներկայացուցչական ֆութպոլի խումբերուն մրցումը տեղի պիտի ունենար հոկտ. 14ին, բայց իտալական ֆութպոլի Դաշնակցութիւնը երկու անգամ նամակ գրելով Անգլիոյ Ֆութպոլի Դաշնակցութեան, ուզած է յետաձգել տալ մրցումը։ Իտալացիները կ՚առարկեն թէ այս տարեշրջանին առաջ գացած խումբ մը չի կրնար դըրկել Անգլիա, եւ կ՚առաջարկէ որ մրցումը յետաձգուի եկող տարուան։ Իր բացատրութիւնները բերանացի ալ տեղեկացնելու համար Իտալիոյ Ֆութպոլի Դաշնակցութեան կողմէ պատուիրակութիւն մը պիտի երթայ Անգլիա։

ՀՐԱՆՏ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— օ —

«Հայրենիք» դիտել կուտայ խմբագրականի մը մէջ (15 սեպտ.).

— «Հոկտեմբեր 6ին Նիւ Եորքի մէջ պիտի գումարուի ամերիկահայոց Երեսփոխանական ժողովը։

Երեսփոխանական ժողովի օրակարգի կարեւորագոյն հարցերէն մէկը Ամերիկայի Հայոց Ազգ. Սահմանադրութեան վերաքննութիւնն է։

Ինչպէս յայտնի է, ներկայ Սահմանադրութիւնով Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կը նկատուի ոչ միայն Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ գերագոյն հոգեւոր պետ, այլ եւ եկեղեցւոյ հետ կապուած որոշ խնդիրներու մէջ վարչական վերին իշխանութիւն։

Խորհրդային իշխանութիւնը էջմիածնի միջոցաւ կ՚ընէ վարչական այնպիսի կարգադրութիւններ, որոնք ուղղուած են հայ ազգային իտէալներու եւ նոյն իսկ Հայոց եկեղեցւոյ դէմ արտասահմանի մէջ։ Հայաստանի մէջ Հայոց եկեղեցւոյ դէմ մահացու կռիւ վարող խորհրդային իշխանութիւնը իրեն ենթակայ, հլու կամակատար էջմիածնի միջոցաւ կը ջանայ քանդել Հայոց եկեղեցին արտասահմանի մէջ։

Այս պայմաններու տակ արտասահմանի մէջ Հայոց եկեղեցին խորհրդային իշխանութեան ոտնձգութիւններէն պաշտպանելու միակ միջոցն է խլել խորհրդային իշխանութեան ձեռքէն այն զէնքը, որով ան միջամուխ կ՚ըլլայ հայ եկեղեցւոյ ներքին գործերուն։

Այդ զէնքը սահմանադրութեամբ կաթողիկոսին տրուած վարչական իրաւունքներն են։

Սահմանադրութենէն պէտք է վերցնել բոլոր այն յօդուածները, որոնք վարչական իրաւունքներ կ՚ապահովեն կաթողիկոսին։ Կաթողիկոսը պէտք է մնայ միայն հոգեւոր պետ Հայոց եկեղեցւոյ դաւանական ծիսական խնդիրներուն մէջ։ Հայոց եկեղեցւոյ հետ կապուած բոլոր միւս խնդիրներու կարգադրութեան իրաւունքը պէտք է անցնի կրօնական եւ Երեսփ. ժողովներուն։

Գումարուելիք Երեսփ. ժողովը այս իմաստով պէտք է վերամշակէ մեր Ազգ. Սահմանադրութիւնը եւ այդ նոր հիմերով պէտք է կազմակերպէ մեր թեմը։

Երեսփ. ժողովի երկրորդ կարեւորագոյն խնդիրն է կրթական հարցը։

Երեսփ. ժողովը եւ գալիք Ազգ. Կեդրոնական Վարչութիւնը իրենց եռանդի եւ նիւթական միջոցներու առաւելագոյն չափը տրամադրելու են կրթական գործին։

Կրթական գործը ամերիկահայ գաղութի մէջ կը ծաւալի օրէ օր։ Եւ սակայն, ամերիկահայոց կրթական գործը հեռու է կազմակերպուած եւ՝ յուրջ հիմերու վրայ դրուած ըլլալէ։ Գրեթէ ամէն բանի պակաս ունի ամերիկահայ դպրոցը. պակաս արդիական դասագիրքերու, պակաս պատրաստուած ուսուցիչներու, պակաս կրթական ընդհանուր ծրագրի։

Այս բոլորի մասին ոչ միայն լրջօրէն խորհելու, այլ եւ անմիջապէս գործնական քայլեր առնելու են Երեսփ. ժողովը եւ անկէ բխելիք մարմինները։

Բոլշեւիկեան պրոպագանտը մուտք գործած է նաեւ ամերիկահայ դպրոցը։ Բոլշեւիզմի գործակալ Հօկի հրատարակած կոմունիստական դասագիրքերը կը կիրառուին կարգ մը հայ դպրոցներու մէջ, որոնց ղեկավարութիւնը կը գտնուի ապազգային տարրերու եւ հօկինեներու ձեռքը։

Միջոցներ ձեռք առնելու է ազատելու հայ դպրոցը բոլշեւիկներու ապազգային եւ քայքայիչ ազդեցութենէն»։

ԿԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (13)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ— (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

»»»· ·«««

Պառկած ենք անտառի թաւուտին մէջ իբրեւ մեռեալներ։ Բայց Քիւրտերը վարպետ են։ Զգեցին ընտանիքները ու սկսան շրջակայ պուրակները խուզարկել։ Գտան զիս, նոյնպէս Խանմօ Մօսոն, Ցարօ Մուշօն, քեաթիպ Սիմոն, Հօմէ Արգարը եւ Խարիպի Պետկան։ Այս վերջինը ծեր ու մեռնելու մօտ հիւանդ ձգեցին խնայելով գնդակ մը։ Ես ու Մօսոն մէկ մէկ Քիւրտի կողմէն բռնըւած ենք։ Ցարօ Մուշօն՝ ուրիշ մը կողմէ, իսկ Սիմոն ու Արգար հինգ ուրիշ Քիւրտերէ։

Ռուսական մօսին հրացանը դրուած է ճակտիս.— Կամ դրամ կամ մահ։ Բերսօն ու մայրիկս ներկայ են։ Բերսօ քովը մնացած հինգ ոսկին առնելով մօտեցաւ Քիւրտին.

— Առ աղա, մեր առաջին եւ վերջին կոպէկն է, առ ու ամուսինս ազատ ձգէ։

Քիւրտին աչքերը չորս բացուեցան, գեղին ոսկիները տեսնելով, զիս անցուց իր աջ կողմը, դրամները գանձեց, ու պատուիրեց որ իր ընկերներուն բան մը չըսենք տուածի մասին։ Ամէն Քիւրտ իր գոհին հետ է.— Դըրամ կամ մահ։ Մէկը միւսին չի խառնուիր։ Հրացանը դարձաւ Մօսոյի ճակտին.— Դրա՛մ կամ մեռար։ Կարճ ու կտրուկ։ Անոր ալ մայրը Խանմօն, իր նոր հարսին հետ ներկայ է, ու ծրար մը անութին տակ.— Ահա՛, աղա, խուրպան։ Ու կը քակէ ծրարը, ցոյց կուտայ իր հարսին թանկագին լաթերը եւ Մահմէտ մարգարէին անունով երդում կ՚ընէ թէ դրամ չունի։ Քիւրտը Մօսոն ալ անցուց իմ քով եւ ծրարը առաւ։

Մեզմէ 40 քայլ վար Ցարօ Մուշօն է իր դահիճին դէմ. Ներկայ էր մայրը՝ Հաւսօն, Մուշոյին երկու տարեկան տղան չալակը կապած։ Կուլան, կը պաղատին թէ բան մը չունին։ Վերջին պահուն Քիւրտը հրացանը դարձուց Մուշոյի սրտին.— «Կապուտիկ աչքեր, ես քեզ լաւ կը ճանչնամ, Պչարէ Խալիլի սպանութեան առթիւ բանտարկուած էիր», ըսաւ ու ձեռքը տարաւ բլթակին։ Հաւսօն ինքզինքը տուաւ հրացանի բերանը. կապարը ծակեց անոր սիրտը ու պտուկի կանակէն դուրս ելաւ աղիքներու հետ մէկտեղ։ Խոտի նման ինկաւ Հաւսօն, առանց Մուշոյի մահը տեսնելու։ «Քանի ողջ եմ, չպիտի մոռնամ, ա՛խ մայրիկ» թաւ Մուշոյի բերնէն։ Հրացանը դարձաւ Մուշոյի կողմը, եւ ահա երերալէն ինկաւ Մուշօն մօրը եւ տղուն դիակին վրայ։ Անոնց արիւնները խառնուեցան իրարու հետ, ու լճացաւ այն մութ ու մամուռ թուփերու տակ։

Մեզ բռնող Քիւրտը ինծի եւ Մօսոյին ըսաւ.

— Զորակն ի վեր փախէք, հիմա կուգայ եւ ձեզ ալ կը մեռցնէ։

Փախանք որչափ ուժ ու կորով ունէինք ու կորսուեցանք անտառին մէջ։ Ազատած էինք այդ օրը։

Սիմոն ու Արգար կը խոստանան թէ պահուած ապրանքներ ունին գիւղը եւ պիտի ցոյց տան։ Եւ խուզարկու խումբը միանալով, առին տղաքը ու վար իջան գիւղ։ Սակայն ուրիշներ զտեր տարեր էին անոնց ապրանքները։ Ուստի երկուքն ալ կը սպաննուին տեղին վրայ։

Անոնց հեռանալէն յետոյ, փոս մը բացինք ու թաղեցինք երեք սպաննուածները եւ զոքանչս Ֆինօն, ու պատրաստուեցանք մեկնելու։ Ամէն մարդ իր մասին կը մտածէ եւ իրեններուն։ Պզտիկ մը կոնակս, մէկ ալ Բերսոյին, թաւուտներու մէջէն կը յառաջանանք։ Մայրիկս անկարող քալելու, մեզմէ կը կտրի ետ կը մնայ։ Յանկարծ աղիողորմ ձայնով մը կանչեց.— Ա՛խ, Մարգար զիս պիտի ձըգե՞ս։ Կը վախնար մայրս, որովհետեւ ձգողներ եւ անտէր մնացողներ շատ կային։— Չէ մայրիկ, չէ, մեռնիմ ալ ձեր մօտ մեռնիլ կ՚ուզեմ։

Կը բարձրանանք Քանայ լեռ ու կ՚անցնինք Մանկայ կողմ։ Այդ օրը ցերեկին խուզարկութիւն չկար լեռը, բայց անօթութիւնը կը խեղդէր։ Երեկոյեան Սերոբի ու Արթինի հետ վար կ՚իջնենք դաշտ, ցորենի խուրձերը լեռ կը հանենք, յաջորդ օրը զանինք կը ծեծենք ու ցորենի վերածելով կը խաշենք ուտելու համար։

Քիւրտերն ալ դաշտէն ցորեն կը քաղեն եւ ձմրան պաշարի պատրաստութիւն կը տեսնեն։ Պարբերաբար մեզ ալ միջոց կուտային։ Օր կ՚ըլլար որ խուզարկութիւն չէր կատարուեր եւ մենք ալ գիշերները ցորեն, խաղող, ծխախոտ գողնալու կ՚իջնէինք գիւղերը, բայց այդ ճամբուն զոհերն ալ շատ են։

Ցօրեկին Պալաքցի Մանուկ քովս եկաւ ու զիս մերիններէն առանձնացուց, Բերսօն հետեւեցաւ մեզի։ Մանուկ ըսաւ.

— Մարգա՛ր, վաղը գիշեր Վահան Փափազեան Քանը պիտի ձգէ, ու պիտի անցնինք ռուսական բանակ, գուցէ ազատինք, գուցէ մեռնինք։ Ես եմ որ վալադի դեր պիտի կատարեմ։ Թէեւ որոշուածներէն զատ ոչ ոք պիտի ընդունին, եկուր, ես ինչպէս ալ ըլլայ քեզ ընդունիլ կուտամ։

— Սակայն ի՞նչ ընեմ ընտանիքս, ըսի։

— Քանի որ չենք կրնար օգտակար դառնալ, ստիպուած ենք ձգել, ես ալ մերիններս, նոյն իսկ եղբայրս ձգած եմ։

Բերսօն որ ներկայ էր, խեղդուած ձայնով մը ըսաւ.

— Գնա՛, Մարգար, դուն ալ, եւ սկսաւ հեծկլտալ։

— Չէ, Բերսօ, կը նախընտրեմ ձեզի հետ մեռնիլ, քան հանդարտ խղճով, քան իմ փրկութեան մասին խորհիլ, ազատիլ ու չգիտնալ թէ դուք ինչպէս մեռաք։

Մանուկ ըսաւ.

— Մարգար, երկրորդ անգամ կ՚ուխտեմ, երբ ազատ անցնիմ ու զէնք մը ձեռք բերեմ, գանէ իմ հետ եղած տղաքները հաւաքելով պիտի վերադառնամ ձեզ փրկելու, հակառակ պարագային եթէ ընկեր չգտնեմ, կ՚ուխտեմ դարձեալ մինակս գալ եւ ձեզ փրկել։

Յաջորդ իրիկուն Փափազեան մեկնեցաւ Քանէն, իր հետ տարաւ մեր գիւղացիներէն Պալաքցի Մանուկը, Երանոսի Բրսօն, Ասատուրի Սմբօն, Պապաճօյ Լեւոն, Թօլէ Պետրոս եւ Խանմօ Մօսոն։ Այս վերջին երկուքը, Պլէջանոյ գլուխը խմբին ջուր բերելու կ՚երթան, կը բռնուին Քիւրտերէն ու տեղն ու տեղը կը սպաննուին, մնացածները ազատ անցան ռուսական բանակ։

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

Ապրուստը սղա՞ծ է թէ աժանցած

Ելմտական նախարարութիւնը եր – կար ցնկոյց մը հրատարակեց, համո– զելու համար թէ ապրուստը աժան – ցած է ոչ թէ ոսկեվճարի դրութենէն հրաժարած, այլ անոր կապուած եր– կիրներու մէջ: Այսպէս, 1931 սեպ – տեմբերէն մինչեւ 1934 օգոստոս մե– ծաքանակի գիները իջած են,— Ֆր– րանսայի մէջ՝ հարիւրին 21, Իտալիոյ մէջ՝ 16, Պելժիոյ մէջ՝ 20, Հոլանտա– յի մէջ՝ 15, Զուիցերիոյ մէջ՝ 15, Լե– հաստանի մէջ՝ 22:

Այս բոլորն ալ պահած են ոսկեվճա– րի դրութիւնը: Ընդհակառակն, գի – ները բարձրացած են այն երկիրներուն մէջ որ լքեցին ոսկեվճարի դրութիւ– նը: Այսպէս, Անգլիոյ մէջ՝ հարիւրին 6ուկէս, Մ. Նահանգներուն մէջ՝ 20, Ցունաստանի մէջ՝ 37 եւն.:

Ցնկոյցը յետոյ մանրամասնօրէն կը բացատրէ թէ Ֆրանսայի մէջ գիները իջած են ոչ միայն մեծաքանակի, այլ եւ փոքրաքանակի համար: Կարագը որ 20 փրանք էր 1933 սեպտեմբերին, 13ի կը ծախուէր 1934 սեպտեմբերին, հաւկիթին հազարը՝ 525էն իջած է 420ի, պանիրը՝ 255էն 190ի (Քամամ–պէր), ներմակ խաղողը՝ (100 քիլօն) 450էն 160ի եւն.:

Հ. Յ. Դ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Սարգիս Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողո վի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին:

ՎԻԷՆԻ քրիստափոր *խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին այսօր Ուրբաթ իրիկուան ժամը 7.30ին Խաժակ Ակումբին մէջ:*

Իսկ «Մուրատ» խումբի ժողովը այս կիրակի առաւօտ ժամը 9ին:

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ Կոբիւն ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, ընկ. Յ. Կարապետեանի բնակարանին մէջ:

× Կը խնդրուի Սէն-Փիէռի ընկերներէն ներկայ ըլլալ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Միութեան Գրադարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԵՐԵԿՈՅԹ–ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ «ՌՈՍՏՈՄ» ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

3 *Նոյեմբեր Շաբաթ երեկոյ:*

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Ֆր. Հ. Կ. Խաչի ՌՈՄԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին

կը խօսի՝ տիկին Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած՝ *ԱՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ*

6 *Հոկտեմբեր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ լոյս*

Salle des Ingénieurs Civilsի շքեղ սրահներուն մէջ

19 Rue Blanche **Métro: Trinité**

գեղարուեստական ճոխ բաժին.— երգ, պար եւ արտասանութիւն:

Կը ներկայացուի *ԹԻՒ ՀԻՆԳ ԽԵԼԱԳԱՐԸ* (quibcs)

եւրոպական պարերը կը սկսին կէս գիշերին: կը նուագէ փարիզի ծանօթ

PIZAROի նուագախումբը Orchestre ARGENTINE

Պարի սիրահարներուն աչքը լոյս:

ճոխ պիւֆէ ժողովրդական գիներով: *ԱՃՈՒՐԴ ՉԿԱՅ:*

բոլոր տոմսերը թոմպոլայի իրաւունք ունին:

տոմսերու գիներ՝ այրերու 10 ֆրանք, կիներու՝ 7.50:

ՄԻ՛ ՄՈՌՆԱՔ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6ի ՇԱԲԱԹ ԻՐԻԿՈՒՆԸ:

Հաղորդկց. միջոց.— Օթոպիւս 4, 9, B, AJ, AF, CN)5, CE 26:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Ֆր. Հ. Կ. Խաչի Շավիլի Մ.ճիւղին կողմէ, այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, Մատուռ-Մանկապարտէզի սրահին մէջ: կը հրաւիրուին անդամ անդամուհիները եւ համակիրները: Հաճելի ժամանց:

Ֆր. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ժողովը վաղը Շբ. երե– կոյ ժամը 8.30ին իր Դարմանատան մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

Ֆր. Կ. Խաչի Փարիզի մասնա– ճիւղի ընդհ. ժողովը վաղը, Շաբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Ֆլորիա ճաշարանին մէջ, 61, M. le Prince: Կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի բո– լոր անդամուհիներէն ներկայ ըլ– լալ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ կարմիր խաչի Պանեօ–քաշանի մասնաճիւղը իր շնորհակա–լութիւնները կը յայտնէ կարմիր խաչի Շրջ. վարչութեանց, տիկ. Էլլէն Բիւզանդին եւ ամէն անոնց, որոնք իրենց նիւթական եւ բարոյական աջակցութիւնը բերին մասնաճիւղիս բացման հանդէսի առթիւ:

Վարչութիւն

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

– . Կը փնտռեմ եղբայրս Փանոս Աւե–տիսեան, որ կը բնակէր Asnières, *իսկ յե–տոյ փոխադրուեցաւ* Bois Colombes *(Փա–րիզի շրջան): Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել եղբօր՝ Գ. Աւետիս–եանի,* Mas de Poulagères, par St. Martin de Crau (*B. du Rh.*):

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ

ԵՒ մասնակցութեամբ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ ԵՒ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ

ՎԱՂԸ ՇԱԲԱԹ ԻՐԻԿՈՒՆ ԺԱՄԸ 8.30 ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

Պուկպան Մարսէյլի ընդարձակ սրահին մէջ

(146, Chemin des Chartreux).

Կը նախագահէ ընկ. **Գ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ**

Կը խօսին ընկ. **Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ** եւ ընկերուհի Տիկ. **Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ**

Իր մասնակցութիւնը կը բերէ Զ. Ռ. Մ. *ՎԱՀԱԳՆԵԱՆ* նուագախումբը

Ջութակի վրայ պիտի նուագէ յայտնի երաժշտագէտ ընկ. *ԱՒԵՏԻՍ ՄԵԼ–ՔՈՆԵԱՆ (Լիոնէն հրաւիրուած)*: Պիտի երգեն Օրիորդներ՝ *ԾՈՎԻՆԱՐ Տ. ՊԵՏ–ՐՈՍԵԱՆ (Լիոնէն հրաւիրուած)* եւ *ՀԵՐԱ ԳԸՄՊԸԼԵԱՆ*: Պիտի արտասա–նեն ընկերներ *Կ. ԹԻՒԹԻԼԵԱՆ, Գ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆ* եւ *Վ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ*:

Հաճելի եւ սիրուն անակնկալներ *ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ*

Մարսէյլի Մամնաճիւղին կողմէ:

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ ՀԱՅԿԱԿԱՆ եւ *ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐ:*

Տախքերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆրանք:

Այս տարի «ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»ը պիտի տօնուի միայն Մարսէյլի մէջ:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ եւ ՇՐՋԱՆԻ բոլոր ընկերները ընդհանուր ժողովի կը հը– րաւիրուին այս Կիրակի երեկոյ:

Կը խօսի ընկեր *ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ*

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6ին, ՎԱՂԸ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

Պիտի խօսի ընկեր **ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ**

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

Պիտի խօսի ընկեր **ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ**

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

14 Հոկտեմբեր կիրակի կէս օրէ յետոյ

Պիտի խօսի ընկեր **Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ**

Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար:

ՌԸՆԱԺԻ ՄԷՋ

6 Հոկտեմբեր Շաբաթ երեկոյ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

13 Հոկտեմբեր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Պիտի խօսի ընկեր **Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ**

ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27ին ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 21ին, կիրակի կէս օրէ յետոյ

Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 20ին Շաբաթ երեկոյ

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ

Այս կիրակի երեկոյ

Կը խօսի ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

×

Վերոյիշեալ հանդէսներուն պիտի ծախուի Եւր. Կ. ԿՈՄԻՏԷԻ հրատարակած *«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»* բացառիկ թիւր: Գին 3 ֆրանք:

Մուրատեան Վարժարան, Սեվր

Վենետիկի Մխիթարեան Հայրերու Սամուէլ Մուրատեան վարժարանը կը վերաբացուի յառաջիկայ Հոկտեմբեր ամսուն սկիզբը:

Վարժարանը կ'ընդունի գիշերօթիկ, կէս գիշերօթիկ եւ ցերեկօթիկ սա–ներ: Տեսչութիւնը նկատի առնելով օրուան տնտեսական պայմանները, վե–րապահած է թոշակի հարցը եւ ամէն դիւրութիւն պիտի ընծայէ իրենց զա–ւակներուն ազգային բարձրագոյն դաստիարակութիւն տալ ուզող ծնող–ներուն:

Մանրամասն տեղեկութիւններու կամ արձանագրութեան համար դիմել՝ Մուրատեան վարժարանի քարտուղարութեան.—

Secrétariat du Collège Arménien S. Moorat. 26, Rue Troyon. Sèvres (S. & O.)

Ծախու է կօշկակարի խանութ մը

46, Rue Thiers, Billancourt, Métro: St. Cloud կամ Marcel Sembat

Խանութը կրնայ ուրիշ գործի ալ յարմարիլ: Տարեկան վարձք 2500 ֆրանք, առանց շարժի: Մանրամասնութեանց համար դիմել՝ տեղւոյն վրայ Պ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆի:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) **17, Rue Damesme, PARIS (13e)**

« ՅԱՌԱՋ »ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (2)

Լ Ի Զ Ա   Ս Ո Ր Ո Ք Ի Ն Ա

(ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ)

— Բոլորդ յարձակումի՝ Սպիտակ եւ Պալթիկ ծովերու ջրանցքին շինու–թեանը համար: Պալթիկ ծովէն Սպի–տակ ծով տանելիք նաւարկելի ճամ – բուն շինութեան պատմութեանը մէջ յունուար ամիսը յաղթանակի ամիս մը պէտք է ըլլայ: Այսօր, մեր բա – ժանումունքի ակումբին մէջ, կայանի վաշտապետը դասախօսութիւն մը պի–տի ընէ:

— Նորութի՞ւն մը կայ արդեօք... Աղատ արձակման օրէ՞նք մը...

Բայց ձայնասփիւռը ներումի մասինչի խօսիր: Այլ՝ այն վաշտի աշխատանքի մասին, որ պէտքնէ *կ'ընէ, եւ չէ ու – զած որ գինքը ուրիշ մը փոխարինէ: Ու տասնեւչորս ժամ շարունակաբար աշխատած է... Այս վաշտը հարիւրին երկու հարիւր գլած է ծրագիրը:*

Ուրիշ ձայն մըն է որ կը խօսի հի – մա.— Հարուածային տասնապետ մը կ'ըսէ թէ՝ ինչպէս ինք առաջ չարա – գործ մը, նոյնիսկ գող մըն էր, եւ աշ–խատանքէն ընդդլաբար կը խորշէր երբ ջրանցքի շինարանը եկաւ:

Մէկ խօսքով, ինչ որ կ'ըսէր ռա – տիօն, կը թուէր թէ ուրիշ աշխարհէ մը կուգայ... : Աշխարհի մեծագոյն ջրանցքը կը կառուցուի... Լիզային ինչո՞ւն է պէտք տակա: Իր ինչո՞ւն է պէտք թէ այսինչը կամ այնինչը կը վերակրթուի աշխատելով: Ահ, եթէ ինք կարենար իր տունը մեկնիլ ու ոչ ոք գինքը վար դնէր: Որովհետեւ, չէ՞ որ հոս կարելի չէ ապրիլ... Ու եր – բեք կարելի պիտի չըլլայ..

Այս ու յաջորդ գիշերները, Լիզա չէր կրնար հաշտուիլ այս կայանին մէջ ապրելու գաղափարին հետ: Ու անհանդարտ քուն մը կը քնանար:

Քառսունքի մտնողները չէին կրնար չփման մէջ ըլլալ միւս տարագիրնե – րուն հետ: Կ'աշխատէին հսկողութեան տակ ու անջատ: Բայց, Լիզան աշ – խատանքի չգնաց առաջին օրը: Քա – մինէ մը առաջ պիտի պարպէին: Ա– ւազը սառած էր ու ցուրտը հագուստ–ներէն ներս կը թափանցէր: Իսկ այս աղմկոտ աշխարհը բոլորովին նոր էր: Մարդիկ կ'անցնէին, բալլիրներ ու ինքնաշարժներ կը շրջէին, բանուոր – ներ կը փորէին, խրամներ, զօրս կը լեցնէր ձիւնը: Անոնց մէջ ռումբեր կը պետղէին, եւ, պայթումի միջոցաւ տեղափոխուող հողը վերցնելէ վերջ, աւելի հեռուն կը վերսկսէին:

Բայց, ո՞ւր է այն ջրանցքը զոր կը շինեն:

Լիզա չէր գիտեր: Չէր ուզեր գի– տնալ, նոյնիսկ:

— Անկարելի է որ երկար ատեն մը– նամ հոս:

Նախ, հրաշք մը կ'երեւակայէր: Դուռը կը բացուէր ուերիդագարդպետը կը մտնէր եւ կ'ըսէր— «Էլիզապէթ Սորոքինա, պատրաստեցէք կապոց – նիդ, ազատ էք: Միացէք ձեր ամուս– նոյն »... Եւ կամ, շատ պարզօրէն, իր ամուսինն էր որ կը մտնէր... Եւ կամ գինքը կը թողէին՝ իր հօղագէտ եղբօրը քով երթալու համար...

Եւ սակայն, օրերը կ'անցնէին: Ու հրաշքը չէր կատարուէր: Աշխատան–քը ծանր ու անհաճոյ էր:

Լիզա փորձեց տագաւարի պետին խօսիլ իր ամուսնոյն մասին: Քսան եւ չորս ժամ վերջ իրեն կ'իմացնէին թէ ամուսինը կայանը չէր գտնուէր: Մո– լեգնած՝ պետին առջեւ թափեց կոշտ ու կոպիտ խօսքեր ու մերժեց յաջորդ օրը գործի երթալ: Իր լուռ սրտմտու–թիւնը, իր անընկճելի յամառութիւնը փոխուեց ու կնոջ անսանձ լրբութեան մը, որ, կորսնցնելիք բան մը չունե–նալով, բնաւ չէր վախնար: Զինքը «ձրիակեր» որակեցին: Պակսեցուցին իր հացի բաժինը: Անկէ յետոյ իր անպակ ապուրը ստացաւ մասնաւոր կիշէէ մը, որուն վրայ անվարժ ձեռք մը գրած էր.— «Իրենց սնունդը աւկէ կը ստանան ձրիակերներն ու զատար–կապորտները որոնք մեծ ջրանցքի շի–նութեան դէմ խափանարարութիւն կ'ընեն »:

Այս պարագան բնաւ չազդեց անոր: Կ'առնէր իր ապուրը, կ'երթար հե – ռուն, կը նստէր անկողնին վրայ, լեցուած տխրութեամբ մը որ գին – քը կը մաշեցնէր:

Օր մը, եկաւ պետ մը. հաստամար–մին, գեղադէմ, ու դէմքը հովէն աւ– րուած: Ուղիղ կանգնեցաւ Լիզայի առ–ջեւ եւ հարցուց.

— Ինչո՞ւ չես ուզեր աշխատիլ:

Լիզա չպատասխանեց:

— Գիտե՞ս թէ ինչ կը կառուցանենք հոս: Բացատրեցի՞ն քեզի:

Լիզա կը շարունակէր չպատաս – խանել:

— Անշուշտ իրենց բացատրեցի, ընդմիջեց տագաւարին հսկիչ կինը, երեսուն եւ հինգ տարեկան, երկայ – նահասակ ու նիհար՝ կին մը: Իրենց բացատրեցի թէ անոնք որ լաւ կ'աշ – խատին ջրանցքին մէջ, պիտի ունե – նան հաշուուած աշխատանքի իրենց օրը. եւ, եթէ, օրինակ, երեք ամիս աշխատի, 4 ամսուան նուազում պիտի ունենայ: Ամէն բան բացատրեցի, վերջապէս:

— Ան ի՞նչ կ'ըսէ:

— Ա՞ն: Ոչինչ:

— Լաւ: Մեզ առանձին ձգեցէք:

Մարիա, նիհարկեկ կինը, հեղնա – ծիծաղ մը փրցուց եւ հսկիչուհին թեւը մտնելով տարաւ զայն:

Ահ, Լիզան երկար ատեն տագաւա–րը պիտի չմնայ...

Լիզա միեւնոյն մտածումը ունեցաւ ... « Անոնք բոլորը այսպէս են, խիստ իրենց օրէնքներու մասին... մինչեւ որ կնոջ մը հանդիպին... »

Վերահսկիչին նեղ գրասենեակ մէջ, երկուքն երբ առանձին մնացին Լիզա ակնարկը յառեց պետին... « մտածել կանուխ գալու էր » Ու՝ ձեռքը դրաւ անոր ուսին:

Պետը հասկցաւ ու խնդաց:

— Ջուր տեղը ժամանակ կը կորսնցնես, Սորոքինա: Դուն կը խորհիս պետին դարպասել քէշ մը ու գինքը կեանքի մը ճամբան կը գտնուի ալ... դէն: Լաւ, մեր քով, նման աչք-ի փումներու համար պետերը կը բան– տարկեն: Նոյնիսկ մասնաւոր հրա– հանգ մը կայ որ կ'ըսէ.— կիներ հետ յարաբերութեան ընթացքին որ փորձէ դէչ վերաբերուիլ, ... ռնութիւն ի գործ դնէ իգական ... ուախնդրութեան դէմ՝ չարաչար ... ծածկելով պետի իր դիրքը, օրէնքի ամբողջ խստութեամբը պիտի պատ– ժուի... դուն աւելի լաւ պիտի ընես Սորոքինա, եթէ բարկութեանդ ... չյամառիս: Ինչու յամառիլ: Ու ... րին կեանքի» մը, եւ ոչ ալ ծրիակեր ... ներու ապուրի դրութեան մէջ ... դուն հաճոյք պիտի զգաս: Քու ... բողջ կեանքդ ապագային մէջ է, ... չո՞ւ կ'ուզես խորտակել զայն:

Ա. ԱՖԻՆՈԳԷՆՈՎ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.286

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՋԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱՐ՝ Metro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 6 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 6 Octobre 1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2618

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԻՄԱԿԱՒՈՐ ԿՈՄԻՏԷՆ

»»»· ·«««

Երկրորդ անգամն է որ կը գործածենք այս խորագիրը, Հ. Բ. Ը. Միութեան դէմ: Եւ կը գործածենք բառին ամբողջ իմաստով:

Այլ եւս ոչ մէկ տարակոյս, որ Բարեգործականը խելակորոյս արշաւի մը ձեռնարկած է, բոլոր ճակատներուն վրայ:

Ամբողջ մէկ տարի հետախուզական աշխատանքներ կատարելէ, զանազան ռազմախաղեր փորձելէ յետոյ, ան իջած է փողոց, իր Կեդր. Վարչութեամբ, վարիչ-պատուիրակով, կրթական քննիչներով եւ զանազան գործակալներով:

Իջած է փողոց — չափուելու համար բոլոր այն տարրերուն հետ որ բարեւի չեն կենար իր առջեւ:

Պայքարը սուր է այս անգամ, որովհետեւ Կեդր. Վարչութիւնը զօրաշարժ հռչակած է, գործադրելու համար իր կրթական ծրագիրը:

Ի՞նչ կը տրամադրէ այդ ծրագիրը.—

Բարեգործականի ամիրայական լուծին ենթարկել ազգ. մարմիններն ու դպրոցները:

Ինքն իրեն տալով ազգ. իշխանութեան մը կամ կրթական տեսչութեան մը հովերը, Բարեգործականի Կեդր. Վարչութիւնը ամօրդի դրեր է իր բարոյական եւ նիւթական աջակցութիւնը:

Նպա՞ստ կ'ուզէք,— պատրաստ եմ տալու, պայմանաւ որ.

1. Մասնաճիւղ մը կազմէք ձեր շրջանին մէջ:

2. Ընդունիք իմ կրթական ծրագիրս, առանց վերապահութեան:

3. Ձեր ուսուցչական խումբը կազմէք իմ հաւանութեամբ: Իմ չհաւնածս կը հանէք, ո՛վ որ առաջարկեմ՝ առանց վերապահութեան կը տեղաւորէք:

— Բայց մենք ազգ. իշխանութիւն ունինք այստեղ, Թաղ. Խորհուրդ, Հոգաբարձութիւն, Ուսում. Խորհուրդ:

— Ի՞նչ կ'արժեն ձեր Մարմինները, քանի որ ե՛ս պիտի վճարեմ պահանջուած նպաստը:

— Սակայն չէ՞ որ դուք բարեգործական հաստատութիւն էք, ընդհանրական եւ անխտրական...

— Ես թշնամիներ ունիմ, պիտի ջախջախեմ: Բարոյական ուժս չբաւե՞ց, նիւթականս կ'օգտագործեմ: Ան ալ չեղաւ՝ կ'արձակեմ, վճարումները կը դադրեցնեմ, կը փակեմ, անօթի կը ձգեմ, փողոց կը նետեմ... Կա՛մ ինծի հետ, կամ ինծի դէմ:

Կը չարախօսե՞նք: Բարեհաճեցէք իմանալ միայն Սուրիոյ, Կիպրոսի եւ Յունաստանի անցուդարձը:

Բարեգործականի Կեդր. Վարչութիւնը սակարկութեան կը դիմէ Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ, իր նպաստները կտրելու կամ շարունակելու համար, եւ կը խայտառակուի:

Նոյն բռնայական փորձը կը կատարէ Սելանիկի եւ Աթէնքի մէջ, ահագին կիրք յարուցանելով եւ լայն ճեղքեր բանալով:

Մէկ ձեռքով, իբրեւ թէ իր սեփական ագարակն ըլլար, վեց ուսուցիչներ եւ պաշտօնեաներ կ'արձակէ Կիպրոսի Մելքոնեան հաստատութենէն, անոնց փոխարէն տեղաւորելով իր թեկնածուները:

Անշուշտ այս բոլորը կը կատարուին «ազգասիրական» առաջադրութիւններով:

Այո, ազգասիրակա՛ն գործ է միջնադարեան հաւատաքննութեան ենթարկել խումբ-խումբ ուսուցիչներ եւ փողոց նետել:

Ազգասիրութի՛ւն է մարմին մարմնի, թաղ թաղի, հոսանք հոսանքի դէմ հանել, մաս մը ոսկոր առաջարկելով:

Ազգասիրութի՛ւն է «չանթաժ»ի դիմել, դպրոցին դէմ դպրոց բանալով (Սելանիկ), կամ չէն դպրոցներ նօսրացնելով (Աթէնք):

Եւ այս բոլորը՝ կռնակ տալով քաղաքական խմբակցութեան մը, որ Բարեգործականի առաջին նպաստընկալն է, իր գործիչներով եւ թերթերով:

Գաղտնիք չէ որ Բարեգործականի խելակորոյս «օլիկարշի»ն այս ապուշ եւ գրգռիչ գործերը կը կատարէ ի հեճուկս Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Ան կ'ուզէ չափուիլ, խտրութիւն չդնելով միջոցներու մէջ, բայց միեւնոյն ատեն կորսնցնելով իրականութեան գիտակցութիւնը:

Որովհետեւ, ե՞րբ է տեսնուած որ բամպակը կրակին մօտենայ, առանց բռնկելու կամ պայթելու:

Եւ ո՞ւր է տեսնուած որ, կտակակատարներ եւ նպաստընկալներ կարենան ասպարէզ կարդալ քաղաքական-յեղափոխական հաստարմատ, ծաւալուն ուժի մը, առանց սայթաքելու եւ արգահատելի դառնալու:

Որ եւ է դիմակ չի կրնար պարտկել Բարեգործականի ներկայ վարիչներուն խարդախութիւնը: Անոնց տխմար եւ տմարդի քաղաքականութիւնը, որ ուրիշ բանի չպիտի ծառայէ, եթէ ոչ աւելի խորացնել գաղութներու պառակտումը, եւ վնասել նոր սերունդին փրկութեան:

Հ. Բ. Ը. Միութեան բուն թշնամիներն անոնք են որ իրենք իրենց թոյլ կուտան դիմակաւոր կոմիտէի դեր կատարել, խեղաթիւրելով ե՛ւ ծրագիր ե՛ւ կանոնագիր:

Չորս պատի մէջ տրուած որոշումները, գաղտնի ժողովներն ու «պէնտէկեան»ներու յայտնի կամ անյայտ պայքարները չեն որ պիտի ամրապնդեն ու ժողովրդականացնեն Բարեգործականը:

Ո՛չ ալ «իմարէթխանէ»ի հոգեբանութիւնն է որ սէր եւ համակրանք պիտի ապահովէ:

Այս ժողովուրդը երկար չի կրնար հանդուրժել ափ մը տգէտ եւ ոխակալ մարդոց պղտոր խաղերուն:

Բուն իսկ Բարեգործականի անդամներուն կ'իյնայ խելքի կանչել այս մարդիկը, որոնք տարիներէ ի վեր որոմ կը ցանեն, ցորեն քաղելու պատրուակով:

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ՃԱԿԱՏ ԿԸ ՅԱՐԴԱՐԷ

Ընկերվարական-համայնավար ճակատին դէմ

»»»· ·«««

« ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՊԱԳԱՆ ՎՏԱՆԳԻ ՄԷՋ Է ··· »

Ինչպէս գրած էինք, Պ. Տումէրկ հինգշաբթի գիշեր ալ քաղաքական ճառ մը խօսեցաւ ձայնասփիւռով: Օգտուելով նախանգային ժողովներու ընտրութեանց պայքարէն, վարչապետը լուրջ ազդարարութիւններ ազդեց ընկերվարական-համայնավար ճակատին գործունէութեան առթիւ, եւ առաջարկեց կազմել «ազատութեան եւ հայրենիքի միացեալ ճակատը», հակազդելու համար ծայրայեղ տարրերուն դէմ:

— « Հասած ենք վճռական ժամու մը, ճամբաներու դժուարին խաչաձեւումի մը: Ֆրանսայի ապագան վտանգի մէջ է. վտանգի մէջ է նաեւ ձեզմէ իւրաքանչիւրին ապագան: Այդ ապագան պիտի ըլլայ այն ինչ որ կ'ուզէք: Ձեզի կ'իյնայ ընտրել ճամբան՝ անկարգութեան եւ բարեկարգութեան միջեւ, ձեր հայրերուն շահած ազատութեանց եւ իրաւունքներու ջնջման եւ պահպանման միջեւ, ներքին եւ հետեւաբար արտաքին խաղաղութեան եւ քաղաքացիական պատերազմին միջեւ որ մայրն է արտաքին պատերազմին: Ես ձեզի կ'ըսեմ մերկ ճշմարտութիւնը: Դուք կրնաք հաւատալ կամ ոչ: Եթէ չէք հաւատար ինծի, շատ մօտաւոր ապագայ մը, ափսո՜ս, պիտի ապացուցանէ թէ իրաւունք ունէի»:

Ճառին կէսէն աւելի ուղղուած էր ձախակողմեան հոսանքներուն քաղաքականութեան դէմ: Վարչապետը հայրենասիրական բոլոր լարերը թրթռացուց, որպէսզի ժողովուրդը զոհ չերթայ ընկերվարականներու եւ համայնավարներու խաղերուն: « Ատենի մը համար, կուսակցութեանց զինադուլէն աւելի բարձր բան մը պէտք է,— սիրտերու եւ կամքերու միութիւնը: Հարկ է մոռնալ ամէն կուսակցական ոգի, մինչեւ որ յաջողի իմ պահանջած նիգս:

Պ. Տումէրկ մերթ ծաղրելով, մերթ յարձակելով, մանաւանդ ծանրացաւ Լէօն Պլումի ընկերվարական կուսակցութեան վրայ, որ արմատականներուն հետ մնաց «որքան ատեն որ կրնար շագանակը կրակէն քաշել առանց իր մատները այրելու», բայց փոխանակ ազգ. դահլիճին միանալու եւ ներքին եւ արտաքին պատերազմը կանխելու, իր ճակատագիրը կապեց համայնավարութեան հետ: Բացատրեց թէ երկու հոսանքներն ալ բռնութեան եւ դիկտատուրայի կը ձգտին: «Այդ ծրագիրը կրնայ խօսիլ կարգ մը երկիրներու ժողովուրդներու սրտին, բայց Ֆրանսայի մէջ՝ ոչ մեր խառնուածքին կը համապատասխանէ, ոչ մեր ոգիին, ոչ ալ պայծառութեան եւ ազատութեան մեր սիրոյն »:

« Ես կը սարսափիմ պատերազմէն: Եւ ճիշդ ատոր համար է որ ստանձնեցի իշխանութիւնը: Անցեալ փետրուարի քաղաքացիական պատերազմը շուտով պիտի յանգէր արտաքին պատերազմի: Այդպէս ալ վաղուան քաղաքացիական պատերազմը պիտի դառնայ արտաքին պատերազմ, աւելի շուտ քան կը կարծէք »:

« Պ. Տումէրկ անգամ մը եւս բացատրելով, իր տեսակէտները, շեշտեց թէ անհրաժեշտ է ունենալ հեղինակաւոր եւ սահմանադրութեամբ ճանչցուած վարչապետ մը, ինչպէս եւ տիրաբար գործելու հնարաւորութիւն: Յետոյ պարզեց տնտեսական գերագոյն խորհուրդի ծրագիրը: Այս մարմինը պիտի բաղկանայ հողագործներէ, առեւտրականներէ, գործարանատէրերէ, արհեստաւորներէ եւ բանուորներէ եւ պիտի գործէ իբրեւ խորհրդատու օրուան կառավարութեան: Յետոյ, արդարադատութիւնը բացարձակապէս անկախ պիտի ըլլայ վարչական իշխանութենէն, զոհացում պիտի տրուի հանգստեան թոշակաւորներու որոնց մասին սխալներ գործուած են: Միջոցներ ձեռք պիտի առնուին գինիի եւ ցորենի վաճառման տագնապը մեղմացնելու համար:

Աշխատանքի Դաշնակցութեան երկու թեւերը

Աշխատանքի Դաշնակցութեան երկու թեւերը իրենց ազգ. խորհուրդները կը գումարեն այս միջոցին: Կարմիր թեւը (Սէնթ-Թէօ) իր ժողովին մէջ անմիջապէս բանաձեւ մը քուէարկելով, զրկեց ընկերվարական թեւին, առաջարկելով ձուլել երկու հոսանքները եւ կազմել մէկ դաշնակցութիւն:

Ինչպէս կ'երեւայ, Աշխատանքի ընդհ. Դաշնակցութիւնը (Սէ-Ժէ-Թէ) համաձայն է արհեստակցական կազմակերպութեանց միութեան, բայց չուզեր անձնասպան ըլլալ, կամ լքել արհեստակցական միջազգային դաշնակցութիւնը: Իսկ միւս թեւը անհանդուրժելի գտնելով բարենորոգչական մարզանքները, կը պահանջէ մնալ յեղափոխական գետնի վրայ, այսինքն յարիլ կարմիրներուն:

Ինքնաշարժի 28րդ ցուցահանդէսը

Հինգշաբթի օր մեծ հանդիսաւորութեամբ տեղի ունեցաւ ինքնաշարժի 28րդ ցուցահանդէսին բացումը, Կրան Փալէի մէջ: Թերթերը էջերով մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն այս առթիւ (անշուշտ վճարովի), ներկայացնելու համար ինքնաշարժի ճարտարագործութեան զարգացումը՝ 1770էն ի վեր: Միեւնոյն ատեն կը չեշտեն թէ երկու միլիոն Ֆրանսացիներ կ'ապրին շնորհիւ այս ճարտարագործութեան ուր Ֆրանսա առաջին տեղը կը բռնէ, Եւրոպայի մէջ:

Ցուցադրուած են ինքնաշարժի բոլոր տեսակները, նախնականէն մինչեւ ամէնէն արդիականը եւ քանի մը հազար ֆրանքնոցէն մինչեւ ամէնէն չքեղ կառքերը:

ՈՉ-ԹՈՒՐՔ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ՏՈՒՐՔ ՎՃԱՐԵՆ ՊԻՏԻ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն թէ կրթական գործավարութիւնը որոշմնագրով մը տուրքէ զերծ հռչակած է «Թուրք փոքրամասնութեանց» դպրոցները, իբրեւ հանրային կրթութեան ծառայող: Այս իրաւունքէն չեն կրնար օգտուիլ օտար դպրոցները եւ փոքրամասնութեանց անհատներու կողմէ շահու համար բացուած դպրոցները:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ԳԻՇԵՐ, ՊՈՒԷՊԱՆ ՄԱՐՍԷՑԷԻ ՍՐԱՀԸ

ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ:

Պոլսոյ քաղաքապետ. ընտրութիւնները եւ Հայերը

Պոլսոյ Քաղաք. ժողովը հետեւեալ զեկոյցը ուղղած է հայ հասարակութեան, քաղաքապետական ընտրութեանց առթիւ.—

Քաղաքական ընտրութեանց մասնակցիլ ամէն հայրենակիցի նուիրական պարտականութիւնն է:

Պոլսոյ քաղաքապետական ընտրութիւնները սկսած ըլլալով, Քաղ. ժողովս պարտք կը համարի հրաւիրել բոլոր հայ համայնքը, որպէսզի ամէն անհատ անձամբ եւ անվրէպ ներկայանայ քուէարկութեանց շրջանակները եւ մասնակցի ընտրութեանց:

Ժողովս վստահ է թէ հայ համայնքը որ միշտ ուղղամիտ ու բոլորանուէր ծառայած է հանդէպ մեր սիրելի հայրենիքին իր պարտականութեանց մէջ, խանդավառ ու եռանդագին պիտի բերէ իր մասնակցութիւնը ընտրութեանց, այս առթիւ եւս փայլուն ապացոյցը տալով իր անսահման սիրոյն ու հաւատարմութեան հանդէպ Թուրք Հանրապետական կառավարութեան:

⁂ Քաղ. ժողովը խմբովին կը մասնակցի ընտրութեան:

Հակակրօնական ցոյց մը Պուքրէշի մէջ

Յիսուն հակահրէական ուսանողներ կոխելով Պուքրէշի « Ֆաքլա » թերթին խմբագրատունը, ծեծեցին խմբագիրը եւ աշխատակիցներէն մէկը: Յետոյ ջարդուփշուր ըրին ինչ որ անցաւ իրենց ձեռքին տակ: Երկու խմբագիրները հիւանդանոցփոխադրուեցան շատ ծանր վիճակի մէջ:

Շաբաթական աշխատանքը 30 ժամ

Սան Ֆրանչիսկոյէն կը հեռագրեն թէ երկու խոշոր ճարտարագործութիւններ, որոնց մէկը, 19,000 բանուոր ունի, պայմանագրութիւններ կնքեցին, շաբաթական աշխատանքը վերածելով 30 ժամուան: Պայմանագիրը կ'ընդունի նաեւ գործադուլի իրաւունքը:

••••

ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ԺԱՄԱՑՈՅՑԸ

Մի մոռնաք այս գիշեր (հոկտ. 6–7) մէկ ժամ ետ տանիլ ձեր ժամացոյցը:

Հրեաները ինչպէս կը տեղաւորուին Սուրիոյ մէջ

Սուրիական թերթերը կը գրեն.—

Տհուր Շուէյրի մէջ այս տարի բացուեցաւ մեծ եւ գեղեցիկ պանդոկ մը, որուն շինութեան համար ծախսուած է մօտաւորապէս 30,000 հնչ. ոսկի: Հրէական ընկերութիւն մը այժմ բանակցութիւններ կը վարէ պանդոկին տիրոջ հետ, գնելու համար ամբողջ շէնքը:

Սիոնականները ամէն միջոց ի գործ կը դնեն բազմանալու համար հովանաւորեալ երկիրներու մէջ: Գլխաւորաբար հետեւեալ երեք միջոցները ձեռք առած են անոնք.—

1) Կազմուած է Անգլօ-Պաղեստինեան ընկերութիւն մը, որուն ղեկավարութիւնը ստանձնած են երեք հրեայ դրամատէրներ.

2) Այս դրամատիրական ընկերութիւնը կալուածներ գրաւ առնելով դրամ կուտայ, 100էն 6 տոկոսով.

3) Տոկոսով դրամ կուտայ առհասարակ բոլոր կալուածատէրերուն. սակայն Պաղեստինի սահմանին մօտ շրջաններու համար տոկոսը փոխանակ 100էն 6ի, 3—4 կը գանձէ, պայմանաւ որ կալուածները գրաւի առնէ:

Ինչպէս կը տեսնուի, Հրեաները տեսնելով որ ուղղակի գնելու ձեռնարկները դժուարութեանց կը հանդիպին եւ տեղացիները գրգռելու պատճառ կ'ըլլան, որոշած են այս ձեւով կալուածատէր դառնալ:

Սուրիոյ ազգայնականները կը բողոքեն

Դամասկոսի մէջ Ազգայնականները ժողով մը գումարելով, հետեւեալ զեկոյցը հրատարակած են.—

Յայտնի վաճառական Թոֆիք Գապպանիի բնակարանին մէջ տեղի ունեցած հաւաքոյթին մասնակցեցան փաստաբաններ, բժիշկներ, առեւտրականներ, երիտասարդներ եւ ժողովուրդի բոլոր խաւերու ներկայացուցիչներ: Ճառեր խօսեցան եօթը հոգի: Ճէմիլ Մէրտէմ պէյ բսաւ այդ հաւաքոյթին մէջ.— «Մօտ օրէն Փարիզ կ'երթամ պատուիրակութեան մը հետ. հոն՝ Ֆրանսայի հանրային կարծիքին սեփականութիւնը պիտի դարձնեմ մեր երկրի ողբերգական վիճակը եւ պիտի հասկցնեմ այս քաղաքականութեան աղիտաբեր հետեւանքներն ու վնասները »:

Հաւաքոյթը ի վերջոյ, որոշեց հետեւեալ բողոքը զրկել Ազգերու Դաշնակցութեան, մարզպանին միջոցաւ.

« Սուրիոյ մայրաքաղաքին մէջ գումարուած եւ ամբողջ ժողովուրդը ներկայացնող այս ժողովը կը բողոքէ մարզպանին Աղեքսանդրիոյ մէջ ըրած յայտարարութեանց դէմ: Սուրիոյ բոլոր շրջաններն ալ շատ գէշ կացութեան մը մէջ կը գտնուին քաղաքականապէս, տնտեսապէս եւ առեւտրական ու երկրագործական տեսակէտներով: Տեղի ունեցած բաժանումները, խորհրդարանի եւ ժողովուրդի վստահութիւնը չի վայելող դահլիճի մը իշխանութեան գլուխ մնալը, գիտակցաբար սնանկութեան կ'առաջնորդեն երկիրը:

Երեք պատուիրակները ճամբայ ելած են դէպի Ֆրանսա :

Պ. Պարթու Հռոմ կ'երթայ

Արտաքին նախարարը Հռոմ պիտի երթայ նոյեմբերի առաջին օրերը, համաձայն երկար ատենէ ի վեր տրուած որոշման մը: Այժմէն կարծիքի փոխանակութիւններ տեղի կ'ունենան երկու մայրաքաղաքներուն միջեւ, պատրաստելու համար խօսակցութեանց օրակարգը: Տարակոյս չկայ թէ տեսակցութիւնը մեծ արժէք պիտի ունենայ Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ յարաբերութեանց, ինչպէս եւ միջազգային կացութեան բարւոքման համար:

Եուկոսլաւիոյ թագաւորը Փարիզ կուգայ

Եուկոսլավիոյ թագաւորն ու թագուհին, որոնք Սոֆիա այցելած էին անցեալ շաբթու, հոկտեմբեր 4ին ճամբայ ելան Պելկրատէն, Փարիզ գալու համար: Ճամբորդութիւնը կը կատարուի « Տուպրովնիք» մարտանաւով, որ Մարսէյլ կը սպասուի այսօր-վաղը: Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս այցելութեան, որ կապ ունի ոչ միայն երկու երկիրներու յարաբերութեանց, այլեւ Իտալիոյ եւ Պալքանեան պետութեանց հետ:

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԸ ԱՆԿԱԽ, ԱՆԽՏՐԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻ՞ՒՆ Է, ԹԷ ՈՐՈՇ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ:

ԻՐ ԿՈՉՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՋԱԿՑԻ՞Լ Է ԹԷ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՄԷԿ ՄԱՍԸ ՄԻՒՍԻՆ ԴԷՄ ՀԱՆԵԼ, ԱԶԳ. ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ ՍՏՐԿԱՑՆԵԼ, ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ԽԱՄՐՈՑՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԾԵԼ, ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՇԻՒՆԵՐ ՄԱՔՐԵԼ :

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ԿԱՆԱՆՉ ՍԵՂԱՆՆԵՐՈՒՆ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

27.— «ԱՇԽԱՐՀԸ ԹՈՅԼ ՉՊԻՏԻ ՏԱՅ ՈՐ ԱՅՍ ԹՇՈՒԱՌ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ»..

Լորտ Քըրզըն Ըսմէթի «ալաթուրքա» ճառին պատասխանելով, խնդրեց որ փաշան «մարդասիրական ոգիով մօտենայ այս շատ կենսական հարցին»:

Թուրքիան ստորագրած համարելու կամ նուաստացումներու ենթարկելու խնդիր չկար: Եթէ Թուրքիան Ազգերու Դաշնակցութեան անդամակցէր՝ փոքրամասնութեանց իրաւունքներուն մասին իր ընդունելիք պայմանները համապատասխան պիտի ըլլային միւս պետութիւններուն կողմէ ընդունուած պայմաններուն: Եթէ ընդհակառակն մերժէր անդամակցիլ, նոր բարդութիւններ պիտի ստեղծուէին:

— «Աշխարհը իր աչքերը յառած է Հայաստանի եւ Թուրքիոյ վրայ եւ թոյլ չպիտի տայ որ այս թշուառ ժողովուրդը թուրք կառավարութեան քմահաճոյքին յանձնուի, առանց որ եւ է պաշտպանութեան»:

Ցաւալի պիտի ըլլար եթէ խորհրդաժողովը լուծուէր այս տեսակ հարցի մը պատճառով:

— «Երբ մենք այստեղէն հեռանանք — եւ ձեր կարծածէն աւելի շուտ կրնանք հեռանալ — բովանդակ մարդկութիւնը պիտի նայի մեր վերջին երկու օրուան աշխատանքներուն վրայ… Կացութիւնը չի կրնար այսպէս անորոշ կերպով տեւել. Եւրոպան ուրիշ գործեր ունի. մենք ամէնքս ալ ուրիշ գործեր ունինք կատարելիք: Փոքրամասնութեանց խնդիրը ամէն բանէ աւելի հետաքրքրութիւն ստեղծած է և խորհրդաժողովին դատաստանը պիտի ըլլայ համաձայն այն որոշումներուն զորս պիտի տանք այդ հարցին մէջ: Եթէ Թուրքերը անհամաձայն դիրք մը բռնեն, եթէ խորհրդաժողովը լուծուի, եթէ ստիպուինք մեկնիլ, ո՞վ է որ իր ձայնը պիտի բարձրացնէ, ամբողջ աշխարհին մէջ, ի նպաստ թուրք պատուիրակութեան:

Ըսմէթ յայտնապէս ազդուած էր լորտ Քըրզընի բառերէն: Յետաձգում խնդրեց: Եթէ խզում յառաջ պիտի գայ, Մուսուլի պէս կարեւոր խնդիր մը թող ըլլայ պատճառը, մտածեց Թուրքիոյ պատուիրակը: Թէեւ խզումի հաւանականութիւններ չկային դեռ:

Յաջորդ օրը, դեկտեմբեր 14ին, Ըսմէթ յայտնեց թէ Թուրքիան հաշտութեան կնքումէն անմիջապէս յետոյ պիտի անդամակցի Ազգերու Դաշնակցութեան: Այդ յայտարարութիւնը սփոփարար տպաւորութիւն մը թողուց խորհրդաժողովին վրայ: Ու անմիջապէս «փոքրամասնութեանց մասնախումբ» մը ընտրուեցաւ, Իտալիոյ երկրորդ պատուիրակ Մոնթանյի նախագահութեան տակ:

Նիքըլսըն գիտել կուտայ թէ փոքրամասնութիւնները շատ չնչին ապահովութիւններ ստացան եւ սակայն Լորտ Քըրզըն «ճեղք մը եւս բացած էր Էնկիւրիի եւ Մոսկուայի միջեւ»:

X

Ինչպէս յայտնի է, անգլիացի Լորտին եւ Թուրք փաշային ճարտասանական մրցումը որ եւ է արդիւնք չտուաւ հայ ժողովուրդին իրաւական չահերուն տեսակէտէն: Շատ յատկանշական է որ արտաքին նախարարը ի մէջ այլոց խօսեցաւ Հայերուն մասին. չէ՞ որ «բանը բանէն անցած էր» այլ եւս. կ՚արժէ՞ր Թուրքերուն հետ վէճի բռնուիլ՝ հալածական ժողովուրդի մը սիրոյն… Հաւանական է որ Լորտ Քըրզըն Լոնտոնէն չմեկնած՝ խորհեցաւ.

— Նեղուցները ապահով, Մուսուլը գրաւած, Թուրքիան եւ Ռուսիան իրար ձգած, մնացածը դիւրին է… Հայերը վեց հարիւր տարի սպասեցին, թող քիչ մը եւս համբերեն…

Իսկ փաշան շատ լաւ սերտած էր իր դասը Էնկիւրիի մէջ. ան գիտէր թէ Անգլիոյ արտաքին նախարարը հայ ժողովուրդին անունը պիտի յիշէր… առ ի քաղաքավարութիւն եւ չպիտի համարձակէր պատերազմի չարժառիթ մը վերածել Հայաստանի խնդիրը: Միւս կողմէ լորտ Քըրզըն բացարձակապէս չէր հաւատար թէ Թուրքիան կրնար գոհացում տալ հայկական պահանջներուն:

Մետասաներորդ ժամուն Դաշնակիցները հայ ժողովուրդը զոհեցին իրենց շահերուն:

X

Դեկտեմբեր 20ին երբ Ըսմէթ ընդունեց Նեղուցներու դաշինքին պատճէնը, խորհրդաժողովին մասնախումբերը պատրաստած էին արդէն դաշնագրին հողային, զինուորական, ելմտական տնտեսական եւ «քափիթիւլասիոն»ներու յօդուածները: Մինչեւ յունուար 23 խորհրդաժողովը երկու նիստ ունեցաւ: Աշխատանքները կը կատարէին զանազան հարցերու համար նշանակուած մասնախումբերը: Շատ մը խնդիրներ կը կարգադրուէին մասնաւոր անձնական տեսակցութիւններով, որոնք շատ ձանձրացուցիչ էին Լորտ Քըրզընի համար: Իր պատուիրակութեան անդամներէն մէկը իր յուշատետրին մէջ կը գրէ հետեւեալ նօթերը՝ Դեկտեմբեր 22 թուականով.—

«Քըրզըն տարօրինակ տրամադրութիւն ունի այս առտու, գրեթէ ջղագար: Երէկ գիշեր խօսակցութիւն մը ունեցած էր Ըսմէթի, Պառէրի եւ Կառոնի հետ: Վերջին երկուքը կը ծխեն Ըսմէթի շուրջը «Ձեր վսեմութիւն» կոչելով ամէն մէկ խօսքին, «բարեկամ եւ սիրելի պաշտօնակից» անուանելով զայն: Այս պարագան կը զզուեցնէ Քըրզընը: Ամէն բան ծայրէն պիտի սկսէր նորէն ժամը 11ին եւ Լորտը բարձրաձայն կը հառաչէր քանի ժամը կը մօտենար: Աթոռէն ելաւ եւ սկսաւ կապկել Կառոնին, Ըսմէթի հետ խօսիլ ձեւացնելով, շոյելով, մեղրածորան խօսքեր ուղղելով անոր, որքան կարելի է բարձրաձայն: Ամբողջ ժամանակը մերթ կը խնդար կեղծելով Կառոնին եւ մերթ բացագանչելով թէ քանի մը վայրկեանէն ամէն բան ծայրէն պիտի սկսէին: Տարօրինակ մարդ: Այդ միջոցին հասան Ըսմէթը եւ միւսները: Ըսմէթ ըստ սովորութեան ետ առաւ ինչ որ զիջած էր երէկ: Քըրզըն նորէն իր թիկնաթոռին մէջ ընկղմեցաւ ուժասպառ յուսահատութեան մը շարժուձեւով: Կ՚ըսէ որ եթէ Ըսմէթին հետ առանձին մնայ, կրնայ անոր խօսք հասկցնել. մեզի պէս ան ալ կը սիրէ այդ պզտիկ մարդը, բայց Կառոնի՜ն… Քըրզըն նորէն սկսաւ կապկել եւ իր տրամադրութիւնը լաւացաւ»:

Լորտ Քըրզըն ուրիշ տեսակցութիւններ ալ կ՚ունենար, ամէնուն հետ էր:

«Sofր. Նանսէն կ՚երեւար ճաշէն յետոյ պատմելու համար տխրութիւնը յոյն փախստականներու հարցին: Հարըլտ Սփէնտըր կուգար ճաշէն յետոյ եւ կը մեղադրէր Անգլիան Յունաստանի դէմ գործած դաւաճանութեան համար: Աղա Պետրոս կը ներկայանար կէս օրուան ճաշէն առաջ եւ կը յիշեցնէր այն բոլոր խոստումները զորս Անգլիա ըրած էր Ասորիներուն: Պ. Օլիվըր Պոլտուին, որ կապուած էր հայկական պատուիրակութեան, դառնութեամբ լի նամակներ կ՚ուղղէր Մեծն Բրիտանիոյ «ուղղամտութեան» մասին: Վենիզէլոս կուգար յոռետես գուշակութիւններ ընելու Պոլսոյ օրթոտոքս պատրիարքութեան ապագային մասին. Պ. Տուքա (Ռումանիա) կուգար խավեարի առաջարկներ ներկայացնելու. Պ. Նինչիչ (Սերպիա) թելադրութիւններ կ՚ընէր Սելանիկի համար. Պ. Հայաշի (Ճափոն) կը գանգատէր օդէն»:

Այդ յաճախադէպ տեսակցութիւններուն ընթացքին, Լորտ Քըրզընի ինքնատիպ նկարագիրը եւ տիրապետող խառնուածքը երեւան կուգային երբեմն իրենց ամբողջ ուժգնութեամբ:

Անգամ մը տաք վիճաբանութիւն ունեցաւ Փրանսացի ծովակալ Լաքազի հետ: Նեղուցներու խնդրին մասին կը խօսէին, երբ ծովակալը դպրոցական տղու մը պէս վախկոտ՝ մատը վեր հանեց եւ խօսք ուզեց:

Քըրզըն խիստ ակնարկ մը նետեց անոր եւ պատասխանեց.

— Կը խնդրեմ լռել:

Ծովակալը բարկացած՝ սրահէն մեկնեցաւ: Արտաքին նախարարը ներողութիւն պէտք է խնդրէր. բայց ո՞վ պիտի համարձակէր այդ տեսակ առաջարկ մը ընել իրեն: Անգլիացի ծովակալ Սըր Րօճըր Քէյզ միջնորդի դեր կատարեց. ձախողեցաւ: Արտաքին նախարարութեան պաշտօնատարներէն մէկը մօտեցաւ Քըրզընին:

— Երբեք, երբեք ներողութիւն չըպիտի խնդրեմ այդ անտանելի նապաստակէն, պոռաց Լորտը:

Պաշտօնատարը անոր վեհանձնութեան կոչում ըրաւ ու քանի մը վայրկեան վերջը Քըրզըն թուղթի կտորի մը վրայ ցաւ յայտնեց ծովակալին:

Ուրիշ անգամ մը արտաքին նախարարը չափէն աւելի զուարթ տրամադրութեան մէջ ընդունեց Չիչէրինը:

Ռուսաստանի պատուիրակը այդ զուարթութեան մէջ նուաստացում տեսաւ եւ այդ մասին յայտարարութիւն մըն ալ ըրաւ «Մանչեսթըր Կարտիըն»ի թղթակցին:

Պուլկարիոյ գիւղացի վարչապետը Սթամպուլիսքի աւելի բախտաւոր չէր իր տեսակցութեան ընթացքին: Անիկա Լորտին դիմած էր՝ Եգէականի վրայ բաց դուռ մը ուզելու համար: Քըրզըն որ հպարտ էր իր ազնուական ծագումին համար, անընդունակ էր մտերմանալու միջին դասակարգի մարդոց հետ: Սակայն բացառաբար որոշ մտերմութիւն ցոյց տուաւ Սթամպուլիսքիին: Բնականաբար մերժեց անոր խնդրանքը եւ փոխարէն տնտեսական ապահովութիւններ խոստացաւ: Երբ պուլկար լիտըրը կը մեկնէր, Քըրզըն մինչեւ վերելակը ընկերացաւ անոր եւ ձեռքը դրաւ անոր ուսին վրայ՝ բարեկամի մը պէս:

— Բացատրեցի վարչապետին թէ այս շարժուձեւը հազուադէպ է լորտի մը համար, ըսաւ Քըրզըն յետոյ իր բարեկամներուն:

Դեկտեմբեր 31ի կիրակի օրը լորտ Քըրզըն Փարիզ եկաւ խորհրդակցելու համար վարչապետ Պոնըր Լօին հետ որ այդ պահուն Փարիզ անցած էր, որպէսզի Փուանքարէին հետ կեցնէ Ռուրը գրաւելու ծրագրէն:

Անգլիացի վարչապետը հասկցուց իր արտաքին նախարարին թէ «Թըրքական խնդիրը պէտք է կարգադրուի որ եւ է պայմանով»: Քըրզըն Լօզան վերադարձաւ յունուար 2ին:

— Ուրեմն վարչապետը որ եւ է քաջալերութիւն չտուաւ, հարցուց իր քարտուղարներէն մէկը:

— Վարչապետին ոտքերը սառեր են, յուսահատօրէն սառեր են, պատասխանեց Քըրզըն հառաչելով:

Քանի մը օր ետքը, Լէյտի Քըրզընի կը գրէր հետեւեալ տողերը.

— «Պոնըր Լօն կ՚ուզէ որ հեռանանք Մուսուլէն, Նեղուցներէն եւ Պոլիսէն. կը նախընտրէ որ ամէն բանէ հրաժարինք, բայց կռիւ չստեղծենք. զարմացեր է իմ ստանձնած պատասխանատուութիւններուս համար եւ կը պահանջէ որ տեղի տամ ամէն հարցի մէջ»:

Այս յուսահատական պայմաններուն մէջ է որ լորտ Քըրզըն վերսկսաւ իր աշխատանքները:

Յունուար 4ին (1923) Փարիզի հատուցումներու խորհրդաժողովը ձախողեցաւ: Յունուար 11ին Ֆրանսացիները գրաւեցին Ռուրը: Դաշնակիցներու միացեալ ճակատը սկսեր էր քանդուիլ: Ֆրանսայի գլխաւոր լիագօրը՝ Պառէր, Հռոմ վերադարձաւ՝ հիւանդութեան պատրուակով: Քըրզըն յուսահատութեան վայրկեաններ ունեցաւ: Բացատրեցին իրեն թէ Անգլիոյ բոլոր պայմանները ընդունուած էին արդէն: Բայց կը մնար Մուսուլի խնդիրը: Թուրքերը «Տէյլի էքսփրէս»ի կամ կարգ մը ուրիշ թերթերու քննադատութիւններէն քաջալերուած, համոզուեցան թէ լորտ Քըրզըն այդ փափուկ հարցին մէջ որ եւ է քաջալերութիւն չպիտի ստանար Լոնտոնէն: Անոնք կը հաւատային նոյնպէս որ եթէ անպայման խզում մը յառաջ գար, լորտը չպիտի ուզէր որ այդ խզումին պատճառ հանդիսանար միմիայն Անգլիան ու Թուրքիան չահագրգռող խնդիր մը: Այդ պայմաններուն մէջ կացութիւնը կրնար յանկարծ յեղաշրջուիլ եւ լորտ Քըրզըն ստիպուած կ՚ըլլար հրաժարիլ իր նախորդ յաղթանակներէն՝ վերջնական պարտութենէ մը խուսափելու համար:

Այս հաւանականութիւնը կարծես նոր ուժ եւ եռանդ տուաւ լորտին: Մոռցաւ Պոնըր Լօի յանձնարարութիւնները որոնցմով ինքն ալ սկսեր էր վարակուիլ. պատրաստ էր կռուելու, ընդհանուր յարձակողականի պիտի սկսէր հիմա:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀՄԱՅՔԸ

— o —

Կ՚ուզէ՞ք հասկնալ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մեծութիւնն ու հմայքը: Դաշնակցութեան գրաւոր պատմութենէն առաջ, դաշնակցական թերթերէն առաջ, դաշնակցական բանախօսէն առաջ մտիկ ըրէք անկիւնը քաշուած, ինքն իր մէջ ամփոփուած համր զանգուածին պատմութիւնները:

Կ՚ուզէ՞ք ճանչնալ իրական Դաշնակցութիւնը: Մտէք հասարակ ժողովուրդի խաւերէն ներս՝ ծունկ-ծունկի նստեցէք ծերունին ու երիտասարդին, բանուորին ու մշակին քով, պատմել տուէք իրենց իսկ ապրած, իրենց իսկ գիտցած պատմութիւններէն Դաշնակցութեան մեծութեանը մասին, ականջ դրէք անոնց խօսքին ու պարզ խորհրդակցութեանց:

Ո՞վ պատմած է իրենց Դաշնակցութեան մասին: Ի՞նչն է որ զիրենք կապած է այդ ուժին: Ի՞նչէն անոնք իրենց յոյսը, իրենց հաւատքը, իրենց երջանիկ ապրումներու թելը անքակտելի կապերով կապեր են այդ անունին, հակառակ այնքան վերիվայրումներու եւ ծանր հիասթափումներու…

Ի՞նչու… ի՞նչպէս…

Հարցումնե՛ր, որոնց պատասխանը կրնայ տալ ինքը, Դաշնակցութենէն դուրս գտնուած համակիր, հայրենասէր զանգուածը: Հայ արի ժողովուրդին գիտակից տարրը:

— Ո՞րն է այն յիմար համբակը որ, քառասունըհինգ տարուան փորձուած քաջ հովիւը լքէ եւ իր յոյսն ու հաւատքը կապէ ժամանակ մարգարէներու եւ վարձու թափառաշրջիկներու աղտոտ քղանցքին, կ՚ըսէր անցեալները մէկ ոտքը գերեզմանը հասած բարի ծերունի մը:

— Հայոց ազատութեան լոյսն ու արեւը Դաշնակցութենէն պիտի գայ: Բացի Դաշնակցութենէն, մեր իրականութեան մէջ, ոչ ոքի վրայ յոյս ունիմ, կ՚ըսէր չէզոք, չափահաս հայրենակից մը:

— «Հպարտ եմ եւ երջանիկ, որ ամուսինս, զոյգ եղբայրներս, զաւակներս ազատութեան սրբազան սեղանին վրայ ողջակիզուեցան եւ Դաշնակցութեան սուրբ դրօշին տակ նահատակուեցան: Գոհ եմ որ զաւակներս անոնց սուրբ ճամբայով քալեցին» կ՚ըսէր մայր մը — այրի մը արդար հպարտութեամբ:

— Ամենամեծ անիրաւութիւնը կ՚ընէք չէզոքներու հանդէպ «Դաշնակցութեան օր»ուան տօնակատարութիւնը դուք նախաձեռնելով, թոյլ տուէք մեզի որպէսզի հասկնաք թէ մենք ինչո՞վ տարբեր ենք ձեզմէ, կը տրտնջար սրտցաւ հայրենակից մը:

— Այնքա՜ն փոթորիկէ, այնքան տաղտուկէ Դաշնակցութեան հպարտ ու յաղթական դուրս գալը՝ իրական յարգանք ներշնչել կուտայ ինծի:

— Կը հիանամ Դաշնակցութեան հմայքին ու կարգապահութեան վրայ, կ՚ըսէր Թոնդ հակառակորդ մը:

— Գառնուկի մորթով ծպտուած գայլերը թող փորձ չընեն իրենց հինցած «մասալ»ներով մեզ ոտքի վրայ քնացնելու: Այդ դարը անցած է. Կ՚ուզենք որ ցեղը ապրի, ուրեմն ուժ տանք անոր անկեղծ ներկայացուցիչին, կ՚ըսէր բանախօս մը չէզոք հանդէսի մը մէջ:

Դեռ երկար է չարքը: Բայց ո՛չ, բաւական է: Եթէ չէզոք զանգուածը այսքան կը զգայ, եթէ ժողովուրդին արթնութիւնը այսքանին կը զօրէ, դաշնակցական երիտասարդին, դաշնակցական չարքին համար յոռի ենթադրութիւններու եւ ծանր խորհրդածութիւններու տեղի չի մնար:

Ժողովուրդը արթնցաւ, զայն արթնցուցին: Աշխատեցան քնացնել զինքը կասկածելի փափուկներով, բայց … մեծ համրը ըմբռնեց չար փափուկին իմաստը եւ ընդոստ ծառացաւ:

Օգտագործեցէք, սիրելի ընկերներ, ցեղին այդ սրբազան ծառացումը: Գործի՛, գործի, բոլորս մէկ, եղբայրական, Դաշնակցականի նախանձելի խանդաղատանքով լծուինք գործի:

Ժողովուրդին հետ, ժողովուրդին համար: Մինչեւ հետամուտ մեծ երազին իրականացման:

Միշտ արթուն պահակը Հայկազեան ցեղին եւ արժանի ժառանգորդը Հոկտեմբեր Մէկի:

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԷ

Ծնունդներու նուազման դէմ

»»»:«««

Միլհաուզի մէջ վերջերս տեղի ունեցաւ «բազմանդամ ընտանիքներու եւ բազմածնութեան համագումար» մը, ուր կարդացուեցան հետաքրքրական զեկոյցներ զանազան երկիրներու բնակչութեան աճման, երախաներու առողջութեան, ընտանիքի պաշտպանութեան մասին:

Այդ զեկոյցներուն մէջ, ամէնէն աւելի ուշադրութիւն գրաւեց Ֆէրնան Պովրայի զեկոյցը «Եւրոպայի բնակչութեան մասին»: Ըստ Պովրայի, Եւրոպայի գրեթէ բոլոր երկիրներուն մէջ ծնունդները կամ անբաւական են, կամ աստիճանական նուազումի մը ենթակայ: Բացառութիւն կը կազմէ Ռումանիան:

Այս երեւոյթին առջեւ, ամէնէն աւելի վտանգուած կարելի է համարել Ֆրանսան, որովհետեւ իր ծնունդներուն նուազումը նոր երեւոյթ մը չէ:

Այս երեւոյթը ո՞ւր կրնայ տանիլ Եւրոպան: Բնակչութեան նուազումէն զատ, Եւրոպա կը գտնուի նոյնքան ծանր մտահոգութեան մը առջեւ,— ծերերու համեմատութիւնը հետզհետէ կ՚աւելնայ:

Քայքայուող Եւրոպայի մէջ, երկու երկիրներ միայն, Իտալիա եւ Գերմանիա, ծնունդներու նուազման դէմ իրենց պայքարով, կը հաստատեն թէ այսուհանդերձ կարելի է դարման մը գտնել այս կացութեան մէջ: Այդ հաւատքը կը ներշնչէ երկրի վարիչներուն կամքը: Արդարեւ, չնորհիւ ձեռք առնուած միջոցներու, Իտալիոյ մէջ ներկայ տարուան առաջին վեց ամիսներու ընթացքին աւելի չատ ծնունդներ տեղի ունեցած են քան նախորդ երկու տարիներու ընթացքին: Եւ այս՝ հակառակ տնտեսական տագնապին որ կը տիրէ երկրին մէջ: Եւ այս՝ չնորհիւ Մուսոլինիի ջանքերուն, կառավարութեան նիւթական օժանդակութեան, որ կը կատարուի աւելի քիչ չափով քան Ֆրանսայի մէջ:

Գերմանիոյ մէջ ծնունդներու յա-

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

»»»··«««

Վերջերս քրտերէն լոյս տեսաւ «կոմունիստական մանիֆէստ»ը: Վերջին երեք տարում սկսեց զարգանալ քրտական գեղարուեստական գրականութիւնը՝ քրտական հարուստ ֆոլկլորի հողի վրայ: Նախկին հովիւները, բատրակներն ու նրանց զաւակները, կրթութիւն ստանալով քրտական մանկավարժական տեխնիկում եւ Հայաստանի պետական համալսարանում, մայրենի լեզուով առաջ են տանում քրտական կուլտուրայի զարգացումը, որ համապատասխան ազդեցութիւն է գործում նաեւ Խ. Միութեան սահմաններից դուրս գտնուող քիւրտ մասսաների համար:

Խորհրդային Հայաստանի գրականութեան մէջ հայ ժողովրդի անցեալ պատմութեան հարցերը նշանակալի տեղ են գրաւել: Փորձեր են արւում գեղարուեստական խօսքով գնահատել այդ անցեալ պատմութիւնը: Դա հսկայական կարեւորութիւն ունեցող խնդիր է եւ այդ խնդրին դէմ առնելով, սայթաքում են մեր մի չարք տաղանդաւոր գրողները, ընկնելով նացիոնալիստական բնոյթի առանձին սխալների մէջ: Այդ սխալները ծաւալուն քննադատութեան ենթարկուեցին Հայաստանի գրողների վերջին համագումարում: Գրողներ Չարենցը, Գուրգէն Մահարին, Ակսել Բակունցը, Վահան Թոթովենցը, անցեալի պատմութեան հարցերին նուիրուած իրենց մի չարք երկերում, թոյլ են տուել որոշ չափով իտէալականացնել այդ անցեալը, ոչ քննադատաբար վերաբերուել դրան: Նրանք բաւականաչափ չեն ցոյց տուել հայ ժողովրդի անցեալում տեղի ունեցած դասակարգային պայքարը:

Այն, ինչ որ ստեղծել է Հայաստանի խորհրդային գրականութիւնը, մեզ հիմ է տալիս ենթադրելու որ հայ գրողներն ունեն ստեղծագործական հսկայական պոտենցիա: Բարձր պահելով իրենց ձեռքում մարքսիզմ–լենինիզմի ջահը, համաքայլ ընթանալով բանուոր դասակարգի հետ, մեծ կոմունիստական կուսակցութեան ղեկավարութեամբ, Հայաստանի գրողները կը գտնուեն խորհրդային գրականութեան առաջին չարքերում: Այս պատմական համագումարից յետոյ, նրանք նոր ուժով, նոր եռանդով կը ձեռնարկեն մեր մեծագոյն էպոխային ներդաշնակ մեծ երկերի ստեղծմանը: Աւելի սերտ համախմբուելով կոմունիստական կուսակցութեան դրօշի տակ, Հայաստանի գրողներն առաջ կը գնան դէպի նոր նուաճումներ»:

Ա. ԲԱԿՈՒՆՑԻ ՃԱՌԸ

ԽՄԲ.— Գրողներու Միութեան Մոսկուայի համագումարին պատգամաւոր գացած էր նաեւ Զանգեզուրցի տաղանդաւոր գրողը Բակունց, որ վերջերս ծանր քննադատութիւններու ենթարկուեցաւ իր *ազգային մոլորումներուն* համար:

Տարբերուելով իր ազգային ձեւով, խորհրդային միասնական գրականութիւնը, իր ժանրերի ու թեմատիկայի բազմազանութեամբ, ներկայացնում է մարդկութեան ամբողջ պատմութեան մէջ չտեսնուած գրականութիւն: Սկսած իրենց անգրագիտութիւնը նոր վերացրած աշուղներից մինչեւ պրոլետարական գրականութեան մեծ վարպետ Մաքսիմ Գորկին, խորհրդային գրողների միասնական բանակը ջախջախում է հոգեւոր ստրկութեան, քաղքենիութեան ու ազգային սահմանափակուածութեան շղթաները, սեփականութեան արգահատանքի հանդէպ զզուանքի, կապիտալիզմի մնացորդների ամբողջ կոմպլէքսի կապանքները:

Այդ գրականութիւնը միաժամանակ դաստիարակում է միլիոնաւոր աշխատաւորներին, սէր զարգացնելով նրանց մէջ դէպի խորհրդային հայրենիքը, դէպի իր աշխատանքը եւ օգնելով կուսակցութեան՝ կերտելու այդ միլիոնաւորներից հիանալի մարտիկներ, որոնք պայքար են մղում Լենինի, Ստալինի գործի համար, կոմունիզմի համար:

Միմիայն աշխատաւոր մարդկութեանն են պատկանում թէ նիւթական եւ թէ հոգեւոր բոլոր հարստութիւնները:

Միմիայն այժմ կարելի է դուրս բերել պատմութեան ընդերքում թաղուած եւ համաշխարհային նշանակութիւն ունեցող գանձերը, նոր ձեւով գնահատել ամբողջ անցեալը, մեր կուլտուրայի բոլոր անուանի մարդկանց: Այդտեղից են բխում այն յախուռն բերկրանքը, այն ուրախալի երգերը, որոնք լսւում են մեզ մօտ ամենուրեք՝ Մինսկից մինչեւ Վլադիվոստոկ, Արխանգելսկից մինչեւ Երեւան: Լեզու առան աշխատաւորները, լեզու առան ճնշուած ժողովուրդները, որովհետեւ այլ եւս երկիւղ չկայ, որ նրանք սովի կ՚ենթարկուեն, որ ստիպուած կը լինեն տանել հալածանքն ու անարգանքը:

Հոկտեմբերեան մարտերում, կուսակցութեան դրօշի տակ եւ միմիայն նրա ղեկավարութեամբ, ռուս բանուորների առաջապահ ջոկատի օգնութեամբ, այդ ժողովուրդների աշխատաւորները ձեռք բերին հայրենիք: Նրանք վռնդեցին իրենց տէրերին, ժողովրդի նոյնպիսի ոխերիմ թշնամիներին, ինչպիսին էր ռուսական բուրժուազիան: Նրանք ձեռք բերին հայրենիք՝ ազգային խորհրդային հանրապետութիւններ: Ամբողջ Խորհրդային Միութիւնը բոլոր ազգութեան աշխատաւորների միասնական հայրենիքն է: Կուսակցութիւնը, հայրենիք նուաճելով Հոկտեմբերեան մարտերում, աշխատաւոր մասսաներին առաջնորդեց դէպի լուսաւոր կեանք, դէպի անդասակարգ հասարակութիւն, դէպի սոցիալիզմի լիակատար յաղթանակ: Ահա թէ որտեղ է խանդավառութեան աղբիւրը, այն երիտասարդ մրրկայորդ խանդավառութեան աղբիւրը, որ հնչում է՛ւ մեր ճառերում, ե՛ւ մեր երգերում, եւ մեր գրքերում:

Ի՞նչ է եղել մեր անցեալը:

Ես չեմ յիշատակի ոչ անուններ, ոչ էլ պատմական տարեթիւեր: Ես կը յիշեցնեմ միայն Ա. Մ. Գորկու կատարելապէս ճշմարիտ հետեւեալ խօսքերը.— «Մենք այսինքն ռուսական գրականութիւնը, ռուս գրողներս իրաւունք չունենք անտեսելու ազգային փոքրամասնութիւնների գրական ստեղծագործութիւնը միայն այն պատճառով, որ մենք աւելի շատ ենք: Արուեստի արժէքը չափւում է ոչ թէ քանակով, այլ որակով: Եթէ մենք Պուշկին անցեալում ունեցել ենք, դա դեռ չի նշանակում որ Հայերը, Վրացիները, Թաթարները, Ուկրայնացիները եւ միւս ժողովուրդները ընդունակ չեն տալու մեծ վարպետներ գրականութեան, երաժշտութեան, նկարչութեան, ճարտարապետութեան բնագաւառում»:

Հանդէս եկողներից չատերը խօսում էին անցեալի ազգային կուլտուրայի մեծ գրողների մասին:

(5)

(Շար.)

[illegible]

...նուագումը։

3.— Որ անհրաժեշտ կարգադրու-թիւնն ընէ, պարտադրելու համար [illegible]րաքանչիւր ամուսնացող զոյգի ու-[illegible]ալ առնուազն 3 զաւակ, ընտանիքի [illegible]ին տալով նիւթական օժանդա-[illegible]թիւն։

Կ'ուզենք հայ ապրիլ

— o —

ԱՆԿԷՆ.— Օգտուելով բժ. Համօ Օ-[illegible]նջանեանի ներկայութենէն, Ֆր. Կ. [illegible] Անկէնի մասնաճիւղը դասախօ-[illegible]թիւն մը խնդրած էր, որ տեղի [illegible]նեցաւ ի պատիւ իրենասրքուածթէ-[illegible]ղանով մը, սեպտ. 30ին, կիրա-[illegible] Անկէնի սիրուն լճին դէմը A la [C]ascade du Lacի գեղեցիկ սրահին մէջ։ [illegible]ւէկ բազմութիւն մը Անկէնէն,նոյն-[illegible] եւ Փարիզէն ու շրջականերէն [illegible]թացած էր ներկայ ըլլալ դասա-[illegible]ութեան։

Հանդէսին բացումը կատարեց [illegible]մասնաճիւղի վարչութեան ներ-կայացուցիչը, շնորհակալութիւն [illegible]յտնելով դասախօսին եւ ներկանե-[illegible], որոնք միշտ քաջալերած են [illegible]մասնաճիւղին ձեռնարկները։

Բժիշկ Օհանջանեանի դասախօսու-թիւնը հմտալից ու բարեխիղճ ու-սումնասիրութիւն մըն էր, առողջ սե-րունդ մը պահելու հոգածութեամբ։ Պարզելով վարակիչ եւ վտանգաւոր հիւանդութիւններու ախտաճանաչ-ման զանազան փուլերը՝ դասախօսը թուեց անոնց դէմ պայքարելու նախ-նական միջոցները։

Մեծ հետաքրքրութեամբ ունկնդրե-ցին ներկաները, մանաւանդ մայրերը եւ վստահ ենք որ պիտի օգտուին։

Այս դասախօսութեան նուիրուած էր այդ օրը եւ գեղարուեստական որ եւ է բաժին չէր նախատեսուած, սա-կայն օգտուելով ներկաներու բարձր տրամադրութենէն Պ. Ս. Տէր Թով-մասեան առաջարկեց գեղարուեստա-կան բաժին մը սարքել։ Սեղանապետ ընտրուեցաւ Պ. Ա. Գիւլխանդանեան, որ խանդավառ մթնոլորտ մը ստեղ-ծեց իսկոյն, շարժման մէջ դնելով բոլոր տրամադրելի ուժերը։ Եւ ահա երգեր, արտասանութիւններ եւ ճա-ռեր, բոլորն ալ հայրենաշունչ։

Պ. Ս. Տէր Թովմասեան խօսք առնե-լով շեշտեց թէ մանաւանդ մայրերը պէտք է ջանան նոր սերունդին ներ-շնչել եւ աւանդել, բժիշկին տուած թանկագին խորհուրդներուն զուգըն-թաց՝ նոր եւ առողջ ոգի մը, որպէսզի անոնք չժառանգեն իրենց մեծերուն անհամերաշխ ոգին։

Տիկին Ա. Սարգիսեան իր թրթռուն ձայնով հմայեց եւ յուզեց ներկաները հարազատ ժողովրդական երգերով եւ քերթուածի մը արտասանութեամբ (Դանիէլ Վարուժանի «Հօրս բանտին մէջ»)։ Տիկ. Է. Ռէյիզեան շատ յա-ջող նուագեց երկու դասական կտոր-ներ, հակառակ անոր որ սրահին դաշ-նակը բոլորովին հին ու անպէտ գոր-ծիք մըն էր դարձեր։ Տիկ. Է. Կիւլ-պօլեան այնքան ներշնչումով երգեց սիրելի երգ մը Կոմիտասէն։ Տիկ. Զ. Տէր Թովմասեան «Հայաստան»ը եր-գեց իր խոր ու գեղեցիկ ձայնով։ Պ. Հ. Մաթէոսեան եւ Պ. Հ. Զահրէճ-եան հաճելի անակնկալ մը պատճա-ռեցին իրենց սրտաբուխ ու գեղեցիկ երգերով, Պ. Վ. Մանուկեան յաջո-ղութեամբ արտասանեց Զարենցի «Հայաստանը», Պ. Յակոբ Խաչա-տուրեան սիրուն արտասանութիւն մը բրաւ։ Պ. Շտիկեան քանի մը անգամ-ներ երգեց գեղեցիկ սիրերգներ եւն.։ Պ. Ռէյիզեան խիստ զուարթ արտա-սանութեամբ մը խնդացուց ներկա-ները, փոքրիկն Ժիրայր Բարերդեան, երկու անգամ արտասանեց հայրենա-շունչ գեղեցիկ քերթուածներ։

Պ. Ա. Գրրգճեան խօսք առնելով յստակօրէն պարզեց տիրող ցաւոտ հայ իրականութիւնը եւ կոչ բրաւ ներշնչուիլ անդարձ գացող մեր մե-ծերու ոգիէն։Յետոյ Պ.Հ.Սարգիսեան պատկերացուց տարագիր հայութեան կեանքը եւ ջերմապէս գովեց Ֆր. Կ. Խաչին կատարած փրկարար դերը։

Վերջին խօսքն առաւ յարգելի բժիշ-կը, շեշտելով պարտականութիւններ յանուն նոր սերունդի պահպանման։

Պ. Ա. Գիւլխանդանեան հանդէսը փակեց քաջալերական խօսքերով եւ յարատեւ եռանդ ու յաջողութիւն մաղթեց Ֆր. Կ. Խաչի անձնուէր ան-դամ – անդամուհիներուն։

Ժամը 7ն անցած էր եւ ներկաներն ակամայ միայն մեկնեցան խիստ գոհ տպաւորութեամբ, փափաքելով որ յաճախադէպ ըլլան այսպէս հարա-զատօրէն հայկական, ուրախ ու ազ-նուացնող հաւաքոյթները։ Եւ բոլորը տարին իրենց հետ հայրենի խորհուր-դով գեղուն օրուան քաղցր յիշատա-կը։

Ա.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հեռախօսի նոր գիծեր

Հայաստանի հեռագրական – թղ-թատարական վարչութիւնը այս տա-րի կատարած է մեծ նուաճումներ։ Այս տարուան ծրագրով՝ պէտք էր գետեղել 142 քիլոմէթր հեռագրական գիծ, մինչդեռ արդէն 182 քիլոմէթրի կը հասնի, այսպէս իրարու կապելով Ղամարլուն, Վաղարշապատը, Մեղ-րին, Վէդին, Բասարգեչարը եւ այլ շրջաններ։ Այս աշխատանքներուն համար ծախսուած է 207.555 րուբլի։

Անկէց զատ աշխատած է գիւղերը միացնել իրարու եւ շրջանային կեդ-րոններու հետ հեռախօսային ցանցով մը։ Միայն այս տարի հեռախօսային գիծերով իրարու կապուեցան 37 գիւ-ղեր, որոնց մէջ՝ Ղափան –Արծեվա-նիկ, Աշտարակ – Եղվարդ – Փարպի – Օշական – Ղլթամուր, Վէդի – Շի-րազլու – Ենգիջա, Մեղրի – Լիճք, Ղամարլու – Աղբաշ – Ջոհրաբլու, Մարտունի – Բասարգեչար – Երեւան (ուղիղ գիծով)։ Ներկայիս կ'աշխատի Բասարգեչարը միացնել Փաշալուի։

Վարչութիւնը վերանորոգած է նա-եւ 1500 քիլոմէթր գիծ, փոխած 241 սիւն։

Հայաստանի թղթատարական – հե-ռագրական վարչութեան այս գոր-ծունէութիւնը, որով առաջնութիւն գրաւեց այլ հանրապետութիւններու մէջ, գնահատութեան արժանանալով՝ վարձատրուեցաւ Մոսկուայի կողմէ 5000 րուբլի պարգեւով մը։

Այժմ կ'աշխատի ձայնափիւռով Երեւանը կապել Թիֆլիզի, Բագուի եւ Մոսկուայի հետ ուղիղ գիծով։ Ձայ-նասփիւռի կեդրոնական կայանը պի-տի շինուի բուն Երեւանի մէջ հա-ղորդման սպասարկութիւնով, իսկ ըն-կալուչ կայանը՝ Նոր Մալաթիայի մէջ։ Երեւանի կայանին հաղորդում-ները պիտի կարենան լսել ոչ միայն Եւրոպայի, այլ եւ Ամերիկայի մէջ։

Գծին կառուցման նախնական աշ-խատանքները սկսելու համար 200 հազար րուբլի յատկացուած է, իսկ ամբողջ գծին ընդհանուր արժէքը պիտի ըլլայ մէկ միլիոն րուբլի։

Այս տարի մայիսին սկսաւ գործել օդային թղթատարը Երեւան – Բայա-զիտ – Մարտունի – Բասարգեչար գի-ծով։ Այս գիծով օրական կը փոխա-դրուին 50—60 քիլօ ծանրութեամբ կապոցներ։ Օդային թղթատարական գիծով Երեւան կապուած է Թիֆլիզի, ուր կը փոխադրուին մինչեւ 150 քիլօ կշռող կապոցներ։ Շուտով կը բաց-ուի Երեւան – Զանգեզուր գիծը։

ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐՈՒ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Երկրաբանական քննութիւններու Հայաստանի մասնաճիւղը Ելենովկա-յի մէջ կ'ուսումնասիրէ Սեւան –Զան-գի ջրագիծին վրայ կառուցուելիք ե-լեկտրակայաններու ջրանցքի եւ փա-պուղիի ուղղութիւնը։ Ներկայիս ու-սումնասիրութեան համար փորուած է 1300 մէթր։ Քննութեան կ'ենթար-կուին նաեւ Զանգի գետին ակը, գե-տակին յատակը 2 մէթր խորացնելու համար։ Քննութիւնները ցոյց տուին, որ փապուղին պիտի անցնի մեծ մա-սամբ կարծր ժայռերու մէջէն։ Այդ աշխատանքները պէտք է աւարտին մինչեւ 1935ի սկիզբը։ Փորելու աշ-խատանքները կը ղեկավարէ ճարտա-րագէտ Միրզոյեան, իսկ գիտական աշխատանքները՝ Բեռման։

Կանանչ խաղաղներ

— o —

Բնակավայրերը կանաչազարդելու աշխատանքը, որ կը կատարուի Հա-յաստանի մէջ, կ'ենթադրէ ոչ միայն գեղեցկագիտական, այլ եւ առողջա-պահական մտահոգութիւն մը։

Այս տեսակէտներէն մեկնելով,Հա-յաստանի իշխանութիւնը հրահանգ-տուած է կանաչութեամբ զարդարել քաղաքներն ու գործարանային բնակ-չութեանց վայրերը։

1932էն ի վեր արդէն աշխատանք կը թափուի այս ուղղութեամբ, մասնա-ւորաբար Երեւանի, Լէնինականի, Ղարաքիլիսայի, բանուորական ա-ւաններու եւ շրջանային այլ կեդրոն-ներու մէջ։ Այս գարնան Երեւանի մէջ տնկած են 4350 ծառ եւ 14.200 տունկ, — այս աշխատանքներուն համար ծախսուած է 500.000 րուբլի։ Լէնինա-կանի մէջ տնկած են 10.102 ծառ, ծաղկազարդած են 14.029 քառ. քիլո-մէթր տարածութիւն։ Տնկած են 1940 մշտադալար բոյսեր, 28,357 թուփեր։

Ղարաքիլիսայի քաղաքին եւ քի-միական գործարանին միջեւ ստեղծը-ւած է կանանչ գօտի մը, ուր տնկած են 9000 ծառ։

Ն. Ախտայի մէջ մէկուկէս հեկտար տարածութեամբ պարտէզ – զբօսա-վայր մը կը շինուի,— տնկած են 4000 ծառ։

Վաղարշապատի եւ իր գիւղերուն մէջ տնկուած են 5000 ծառ, քաղա-քային պարտէզը ընդարձակուած է մինչեւ 3.5 հեկտար։

«Խորհ. Հայաստան»ի աշխատակիցը Ս. Արեւշատեան, կը գանգատի մի-այն, որ տունկերուն տեսակները քիչ են, մշակումը կը կատարուի անխը-նամ, ջերմոցները եւ տնկարանները անբաւական են։ Միւս կողմէ կ'առա-ջարկէ կազմել «Բոյսերու Բարեկամ-ներ» անունով ընկերութիւն մը։

Երեւանի օփերան

— o —

Երեւանի օփերան եղանակի բացու-մը կատարեց հոկտեմբեր 1ին «Ալ-մաստ»ի ներկայացումով։

Այս տարի իր խաղացանկին մէջ կ'ե-րեւին, բացի անցեալ տարուան օփե-րաներէն, հետեւեալ նոր գործերը.—

Քաջ Նազար, երաժշտութիւն Ցարօ Ստեփանեանի։

Անուշ, երաժշտութիւն Արմէն Տիգ-րանեանի։

Թագաւորին հարսնցուն, երաժշ-տութիւն Ռիմսկի – Քորսակովի։

Գիւղական պատիւ։

Այս բեմադրութիւններէն զատ պի-տի տրուին պարային ներկայացում-ներ,— Կարմիր կակաչ, Փարիզի բո-ցը, Ծովահէնը։ Այդ բեմադրութեանց համար Օփերային տնօրէնութիւնը հրաւիրած է 45 հոգինոց պարախումբ մը, որու մէջ կը մտնեն Ռէնկէ, Սե-միոնովա, Գանդիբելովա, Դեմիդո-վա, եւն.։ Հրաւիրուած են նոր դե-րասաններ՝ Եախոտնով (պարիթոն), Օվչէննիկով (թէնոր), Պլատոնովա (սոփրանօ), Սոկրատեան (թէնոր), Բարայեան (սոփրանօ) եւ ուրիշներ։

Երաժշտախումբի իբրեւ ղեկավար հրաւիրուած է Սվերդլովի օփերային գլխաւոր երաժշտապետը Վ. Ի. Փի-րադեան։

Գլխաւոր բեմադրիչը կը մնայ Բուրջալեան։ Անուշի բեմադրութեան համար,սակայն,հրաւիրուած է Գուլ-լակեան։ Թագաւորին հարսնցուն բե-մադրութեան համար՝ Մոսկուայի մեծ թատրոնին բեմադրիչը Բարա-տով։

Օփերայի եւ պարային ներկայա-ցումներու արտաքին ձեւաւորման համար հրաւիրուած են նկարիչ Մ. Սարեան եւ Միքայէլ Արուտչեան։

Անուշ եւ Քաջ Նազար օփերաներու պարի ղեկավար նշանակուած է Վահրամ Արիստակէսեան։ Օփերային շէնքը վերանորոգուած է եւ բարե-կարգուած՝ ծխարանը։

ՄԱՄՈՒԼ

«ԻՄԱՐԷԹԽԱՆԷ»Ն ԵՒ ԻՐ ՋԱՐԱՇՈՒՔ ԴԵՐԸ

Պուքրէշի «Արազ»ը խմբագրական-ներու շարքի մը մէջ վերլուծելով գա-ղութներու կազմալուծման պատճառ-ները, հետեւեալ խորհրդածութիւն-ները կ'ընէ Բարեգործականի մասին (20 սեպտ.).

— «Գաղութներու ներկայ քաոսը արծարծող ազդակներէն մէկն ալ Բա-րեգործականն է։

Կազմակերպութիւն մը որ պէտք է մնար բոլոր հոսանքներէն վեր եւ ու-րիշ մտահոգութիւն չունենար բայց ե-թէ ամոքումը հայ կարօտութեանց, դարձած է ինքն ալ կողմ մը այն ար-տառոց կռիւին մէջ որ այս պահուս կը մղուի մէկ կողմէ Դաշնակցութեան ու իր համակիրներուն եւ միւս կողմէ այն խառնիճաղանճին միջեւ՝ ուր գա-ցած խառնիխուռն նետած են զոյնէ ու հո-սանքէ մարդիկ, կարմիրն ու աղան, հնչակեանն ու տիրացուն, պատուելին ու ռամկավարը։

Բարեգործականը այդ խառնիճա-ղանճին ամէնէն պսպղուն զարդերէն մէկն է։ Ան տեղ տեղ նոյն իսկ լծակն է գաղթային կռիւներուն։

Չպիտի քննենք հոս թէ ինչ կ'ընէ ան արդարացնելու համար իր գոյութի-նը, ոչ ալ տեղն է նժարը դնելու այն փշրանքները զորս երբեմն կը նետէ աջին ու ձախին՝ աչքերու փոշի փչե-լու համար, իբր թէ իր կոչումը ար-դարացուցած ըլլար։

Ինչ որ վրդովեցուցիչ է՝ Բարեգոր-ծականի գործօն մասնակցութիւնն է գաղթային վէճերուն, զորս յաճախ ինքն իսկ կը հրահրէ։ Յանձնուած Ռամկավար քլիքի մը՝ որ անընդհատ կը կրծէ Բարեգործականը ներսէն եւ զայն կը դարձնէ տեսակ մը միջնա-բերդ Ռամկավար կուսակցութեան, Բարեգործականի կեդրոնը, ինքզինք մեկուսացուցած հոծ զանգուածներէն ու ականջը խցած անոնց կարիքներուն, վերածուած է քաղաքական կուսակ-ցութեան մը եւ անընդհատ վէճ կը գրգռէ գաղութներուն մէջ։

Շատ պիտի չտեսնէինք ռամկավար-ներու տիրապետութիւնը Բարեգոր-ծականի վրայ, եթէ անոնք զայն գոր-ծիք դարձուցած չըլլային իրենց կու-սակցական շահերուն։ Ռամկավարնե-րու այս միահեծան դիրքը Բարեգոր-ծականի մէջ՝ խրտչեցուցիչ պիտի չըլլար, այո՛, եթէ անոնք Բարեգոր-ծականը պահէին չէզոք ու անաչառ դիրքի մը վրայ, անեղծ թողլով անոր համազգային բնոյթը։ Իրականին մէջ սակայն, Բարեգործականը ուրիշ բան չէ բայց եթէ տեսակ մը իմարէթհանէ ուր հաւաքուած են ռամկավար գոր-ծիչները մեծով պզտիկով,զայն վերա-ծելով կուսակցական կռուանի մը։

Ոչ իսկ պիտի խրտչէինք այն իշ-խանական թոշակներէն զորս Բարե-գործականը կապած է ռամկավար շէֆերու, եթէ անոնք կարենային հա-մապատասխան աշխատանք տանիլ Բարեգործականէն ներս, պահելով հանդերձ իրենց թրթու կուսակցականի հանգամանքը։ Համամիտ չենք զանա-զան պաշտօնակիցներու ըրած խծբը-ծանքներուն, որոնցմով բերնի ծամոց կ'ընեն յաճախ ռամկավար գործիչնե-րուն ստացած նախարարական թո-շակները։ Բարեգործականի նման կազմակերպութիւն մը արդար էր որ բացառիկ արժանիքներու տէր եւ լաւ վարձատրուած պաշտօնէութիւն մը ունենար։ Պէտք է խորանել աւելի այդ թոշակները գրպանող մարդոց ապիկարութիւնը, եւ այն կուսակցա-կան ոգին զոր անոնք կը դնեն իրենց գործունէութեան մէջ, Բարեգործա-կանը վերածելով ռամկավար անկե-լանոցի մը։

Պէտք է խարանել մանաւանդ այն զզուելի մտայնութիւնը որ Բարեգոր-ծականը միջնաբերդ դարձուցած է կուսակցական գռեհիկ կռիւներու։ Առնենք օրինակներուն ամէնէն թար-մը։ Այն զարշելի պայքարին գլուխը, զոր «միացեալ ճակատ» կոչուած ա-մօթանքը կը մղէ Ամերիկահայ գա-ղութին մէջ, Բարեգործականի մաս-նաճիւղերը կեցած են, եւ անոնք է որ կը կազմեն ողնասիւնը Դուրեան Յանձնախումբերուն։ Զուտ բարե-գործութեան նուիրուած կազմակեր-պութիւն մը ի՞նչ գործ ունէր այս պժ-գալի պայքարներուն մէջ՝ եթէ իսկ կուսակցական կրքով շաղախուած չըլլար»։

ՁՈՄ

ՈՐԲԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

ՁՈՄի Փարիզի մասնաճիւղին կազ-մակերպած առաջին հաւաքոյթը տե-ղի ունեցաւ շաբաթ երեկոյ Ֆլօրիա ճաշարանին վերնայարկը։Ներկայ էին Միութեան անդամ եւ ոչ անդամ ե-րիտասարդներու խումբ մը, ինչպէս նաեւ համակիրներ։

Ժամը 9.30ին վարչութեան ներկա-յացուցիչ Ա. Յովհաննէսեան բացու-մը կատարեց, յայտնելով ներկանե-րուն հաւաքոյթին նպատակը,— թէ այսուհետեւ յաճախակի պիտի կազ-մակերպուին այս տեսակ հանդիպում-ներ, որպէսզի երիտասարդութեան ա-ռիթ մը ընծայուի խօսելու օրուան խնդիրներու շուրջ, փոխադարձ լու-սաբանութիւններ տրուին այն հար-ցերուն մասին, որոնք մութ կը մը-նան շատերուն։

Յետոյ հրաւիրեց Պ. Քիպարեանը, որ նախագահելով կոչ ըրաւ ներկայ երիտասարդներուն հաւաքուիլ ՁՈՄի դրօշին տակ։ Վերջացնելու առեն ա-ւելցուց.— Ուրիշ որ եւ է Միութենէ աւելի սրտիս մօտիկ կը զգամ ՁՈՄը, եւ վստահ եմ թէ դուք պիտի չլքէք ձեր սիրելիներու արդար դատը։ Մի հետաքրքրուիք ուրիշներով, անոնք ձգեցէք իրենց գլխուն, դուք խսկա-կան ժառանգորդներն էք հայ ժողո-վուրդին։

Յետոյ խօսեց Պ. Յովհաննէսեան նուագեց ընտիր կտորներ Հայաստանի գեղջկական երգերէն։ Տէր եւ Տիկին Սաքօ Յակոբեան շուրջ–պար բռնեցին մինչ օշարակներու շիշերը կը պար-պուէին իրարու ետեւէ.— Ներկայ մը

ՄԵՐ ՀԱՅԱՁԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (14)

ՔԱՆԱՅ ԼԵՌ-- (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Մանուկ կը մտնէ փեթարայ Մա-[illegible]կի հարեւեակին մէջ, ու երբ զէնք [illegible] կը բերէ, չի կրնար ուրիշ ընկեր [illegible]րել, գիշեր մը կը մտնէ թուրք բա-[illegible]կին մէջ, իբրեւ Հաճի Ֆէրօ, Հա-[illegible] զօնդի մարտիկներէն, լաւ ա-[illegible]րախօս, ու կ'անցնի անվտանգ, [illegible] կը բարձրանայ Քան, ուր [illegible] արշըն ձին կար գետինը։ Ձին [illegible] բուքի մէջ, քար ու ծերպէ, օրերով [illegible] փնտռէ ապաստուրդները,— 18 հոգի [illegible] մէջ եւ իր եղբայրը Բարսեղ։ [illegible] կ'առնէ որ ես Քիւրտերէն բռ-[illegible]ած եմ ու տակաւին ողջ կը մնամ, [illegible] երկու անգամ, Աստուրի Յարոյի կի-[illegible] եւ Տէր Սարգիսի Արգարի կինը [illegible], գիշերով գիւղ կը ղրկէ, որ-[illegible] միջոցով մը ինծի լուր տան, [illegible] անկարելի կ'ըլլայ։ Անոնք չեն [illegible] գիւղ մտնել։ Ու Մանուկ իր 18 հոգիները առած անգամ մըն ալ կը [illegible] թուրք բանակատեղին, ցերեկ-[illegible] թուփերու ու մացառներու մէջ պահուելով եւ գիշերները քալելով։

Վերջին հանդրուանին մեր գիւղի Ալօ Պօղոսի Արշակ, զազարի ժամուն կը քնանայ. խումբը շարժած առեն տեղւոյն վրայ քնացած կը մնայ,ան-շուշտ կը բռնուի ու կը սպաննուի, իսկ մնացած 17 հոգին, անվնաս ան-ցան ռուսական բանակ։

Չեմ կարծեր որ գտնուին մարդիկ որոնք արեան ու կրակի ծովէն ազա-տին, ու անգամ մըն ալ ինքնաբերա-բար դառնան այդ սարսափելի դժոխ-քը, ինչպէս հերոս Մանուկը։ Բայց անդուլթ բախտը երկար միջոց չտուաւ ու Ջուլֆայի կամուրջին միւս կողմը գոհ գնաց քոլերային։ Հանգիստ, քու ոսկորներուդ, սիրելի Մանուկ։

Վ. Փափազեանի մեկնելէն երկու օր վերջ, Քանայ լերան վրայ հան-դիպեցայ Բոշեան Միսաքի, իր ըն-գերոջ՝ Գուրգէնի հետ։ Խնդրեց իրբեւ ծանօթ, որ զէնք ալ հետս պահելու տանիմ։ Եւ առի հետս։ Դժուար էր Բոշեանի հետ պահուելու երթալ։Յա-րեկ առեն, թէ կը ծխէր եւ թէ կը հազար, երկուքն ալ վտանգաւոր էին։ Վերջին օրը Քանէն վար իջաւ զին-ուած խումբ մը։ Պօլէ Արշակն էր, Սասնոյ խորտակումէն ազատած։ Իր-բեւ տղամարդ կը կանչէր.

— Ո՛վ որ կրնայ քալել եւ կ'ուզէ, թող մեզի հետեւի. մենք դէպի ռու-սական բանակ կ'երթանք, փափաքողը թող գայ։

Եւ բանի Բոշեանը միացուց իրեն, եւ տարաւ ազատեց։ Արշակի խումբը մօտաւորապէս 70ի կը հասնէր։ Սա-կայն ես դարձեալ մերժեցի հերոսին հետ երթալ ազատուիլ, աչքի առջեւ ունենալով մերիններուն դժբախտ վիճակը։

9. Ի՞ՆՉՊԷՍ Կ'ԱՊՐԷԻՆՔ ԼԵՐԱՆ ՎՐԱՅ

— o —

Ջարդին առաջին օրերը, ցերեկ ա-տեն Քիւրտերը բռնած էին գիւղերը։ Գիշերը անոնք կը նօսրանային եւ մենք խմբովին գիւղերը կ'իջնէինք, աւարէն մնացած փշրանքները լեռ փոխադրելով։ Յաջողեցանք փոխա-դրել նոյն իսկ քանի մը երկանաքա-րեր, ցորեն աղալու համար։ Սակայն Քիւրտերը կռահելով գիշերով մեր գիւղ իջնելը, բռնեցին ճամբաները եւ այդ առթիւ ալ բաւական զոհեր տուինք։

Այսպէս թէ այնպէս, կը հասնէր Մառնիկ ու Խարլներ գիւղերու վաս-տակը. ժամանակ մըն ալ այդ վաս-տակով խարուեցանք։ Ալ ճարահատ վար կուգայինք եւ 3—4 ժամ հեռու դաշտէն ցորեններու որանը լեռ կը տանէինք։ Քիւրտերը անմիջապէս կտրեցին այդ գիծն ալ ու մենք մը-նացինք Քանայ փոքրիկ դուրակին մէջ օղակուած։

Քիւրտերը երեւի բաւ համարելով խոտի ու ցորենի քաղերը, դարձեալ նեղցուցին օղակը։ Մանաւանդ որ Ա-լաշկերտի քիւրտ գաղթականները ռուսական բանակին առջեւէն գաղթե-լով, լեցուած էին դաշտ։ Գիւղերնիս դաշտին մէջ անոնց վառած կրակները կը նմանէին երկնքի աստղերուն։Ահա կը պէտնի շարանը Ալաշկերտցի Քիւր-տերուն, իբրեւ թէ եղածները քիչ կուգային. Քանայ լերան իւրաքան-չիւր փոսն ու պուրակը ողողուած են Քիւրտերով։

Ամբողջ 21 օր տոկացի, առանց ոչ ոքի ձեռք իյնալու։ Բայց այդ 21 օր-ուան մէջ մեր հինգ անձի կերակուրն եղած է միայն մէկ կրիայ։Ալ ընտա-նիքէս չեմ զատուիր եւ անոնց հետ կը պահուիմ. գոնէ մէկտեղ մեռնինք, իրարու խառնելով մեր արիւնը։

Լերան մէջ ապրող իմ բախտակից-ներէս շատ ցանցառ թիւ մը մնաց։ Ո՛վ որ միջոց մը գտաւ, ձգեց այդ արիւ-նոտ լեռը եւ հեռացաւ։ Շատեր գա-ցին Քիւրտերու գիւղերը մեռնելու համար, իսկ եթէ կրցան ապրելու միջոց ստեղծել, այդ ալ բախտ էր։ Ուրիշներ խմբովին ուզղակի քաղաք (Մուշ) գացին եւ յանձնուեցան կա-ռավարութեան։ Անոնց տեղը որոշ-ւած էր,— Մեղրագետի Խափերու կամուրջին տակ։ Ջուրը չկրնալով քշել դիակները, բերդ, միւս բերդ կապած էր։ Իսկ մեծամասնութիւնը գիւղ իջաւ. դարձեալ ոստիկանապետ Ահմէտ էֆ. տեղաւորած էր զանոնք եւ արտօնած որ գիւղի շրջակայ ար-տերէն հասկաքաղ ընեն ապրելու հա-մար։ Օրէ օր լեռը կը նօսրանար եւ գիւղը կ'ուռէր։ Գիտենք, ամէնքս ալ գիտենք զաւը, բայց ի՞նչ ընէ այն խեղճ ու կրակ մարդը որ երկու պզ-տիկներ ունի ,գիշեր ցորեկ արիւն ար-ցունք թափող. «Հայրի՛կ, հա՛ց, մամա՛, հաց»։ Անօթութիւնը կը կոր-ծանէ մարդուն խելքը։

Ահա այս տագնապալի րոպէին է ,որ մայրս ու Բերսոն կը փորձեն գիւղ իջ-նել, իսկ ես կը հակառակիմ։ Բերսոն բսաւ.

— Մարգար, մօտ վաթսուն օր է որ լեռնէ լեռ, բուլէ բուլ, եւ պուրակէ պուրակ փախցուցիր պահեցիր եւ այդչափ օրերու մէջ կարօտ չմնացինք շատերու նման, ապրելու չափ բան մը ճարեցիր։ Խորհէ որ 21 օրէ որ հինգ հոգիիս կերածը մէկ կրիայ էր. նայէ պզտիկները կմախացան, ա՛լ ճար չկայ լեռը մնալու։ Իջնենք գիւղ, գիտեմ հոն մահ կայ, բայց հոս ալ կայ, ուրիշ եղանակով։ Մահը ընկե-րաց հարսանիք է հոն. մենք ալ հաս-կաքաղ կ'ընենք, կրնանք քեզ ալ լե-րան մէջ բաժին հանել, դուն լեռը մնացիր ու պահուէ, իսկ մենք գիւղը իջնենք։

Անզօր եմ անոնց դէմ կենալու. ա-նոր համար որ անօթի պիտի մեռ-նին եւ ես չեմ կրնար օգտակար դառ-նալ։ Կը համբուրուինք եւ արցուն-քով կը բաժնուինք։

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները յառաջիկայ Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 32, Avenue des Gobelins սրճարանի վերնայարկը։ Կարեւոր օրակարգ։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Սարգիս Մինասեան» Ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։

Իսկ «Մուրատ» խումբի ժողովը վաղը կիրակի առաւօտ ժամը 9ին։

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ Կորիւն ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, ընկ. Յ. Կարապետեանի բնակարանին մէջ։

× Կը խնդրուի Սէն-Ֆիէռի ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին սովորական հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին Միութեան Գրադարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՊԱՏԱՐԱԳ

ՓԱՐԻԶԻ Հայոց Եկեղեցիին օծման երեսունհինգերորդ տարեդարձին առթիւ Շաբէ եպսկ. Գասպարեան պիտի պատարագէ եւ քարոզէ Փարիզի Հայոց Եկեղեցիին մէջ։ Այս Կիրակի։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Տր. Հ. Կ. Խաչի Շավիլի Մ-Տիւղին կողմէ, այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, Մատուռ-Մանկապարտէզի սրահին մէջ։ Կը հրաւիրուին անդամ-անդամուհիները եւ համակիրները՝ Հաճելի ժամանց։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ եւ մասնակցութեամբ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ եւ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ

ԱՅՍՕՐ ՇԱԲԱԹ ԻՐԻԿՈՒՆ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

Պուէպան Մարսէյէի ընդարձակ սրահին մէջ

(146, Chemin des Chartreux).

Կը նախագահէ ընկ. Գ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ

կը խօսին ընկ. Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ եւ ընկերուհի Տիկ. Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

Իր մասնակցութիւնը կը բերէ Զ. Ո. Մ. ՎԱՀԱԳՆԵԱՆ նուագախումբը։ ԱՒԵՏԻՍ ՄԵԼ-ՔՈՒԹԵԱՆ վրայ պիտի նուագէ յայտնի երաժշտագէտ ընկ. ԱՒԵՏԻՍ ՄԵԼ-ՔՈՆԵԱՆ (Լիոնէն հրաւիրուած)։ Պիտի երգեն Օրիորդներ ԾՈՎԻՆԱՐ Տ. ՊԵՏ-ՐՈՍԵԱՆ (Լիոնէն հրաւիրուած) եւ ՀԵՐՍ. ԳԸՄՊԸԼԵԱՆ։ Պիտի արտասանեն ընկերներ Կ. ԹԻՒԹԷԼԵԱՆ, Գ. ՔԷՆՏԻՐՃԵԱՆ եւ Վ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ։

Հաճելի եւ սիրուն անակնկալներ ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ Մարսէյլի Մասնաճիւղին կողմէ։

ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ ՀԱՅԿԱԿԱՆ եւ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐ։

Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆրանք։

Այս տարի «ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»ը պիտի տօնուի միայն Մարսէյլի մէջ

×

ՄԱՐՍԷՅԼԻ եւ ՇՐՋԱՆԻ բոլոր ընկերները ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրուին վաղը Կիրակի երեկոյ։

Կը խօսի ընկեր ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ԱՅՍՕՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

Պիտի խօսի ընկեր ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

Վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին

Պիտի խօսի ընկեր ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ՌԸՆԱԺԻ ՄԷՋ

6 Հոկտեմբեր Շաբաթ երեկոյ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ

Վաղը կիրակի երեկոյ

Կը խօսի ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

×

Վերոյիշեալ հանդէսներուն պիտի ծախուի Կեդր. Կ. Կոմիտէի հրատարակած «ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ» բացառիկ թիւը։ Գին 3 ֆրանք։

Գաւառներու եղած ապսպրանքներու համար ղրկել 4 ֆր. նամականիշ։

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
Ի ՆՊԱՍՏ ԱՂՔԱՏ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐՈՒ ԵՒ ՈՐԲԵՐՈՒ

20 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 22ին

Salle de Fêtesի մէջ **30, rue du Casino, Enghien-les-Bains**

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

Առաջնակարգ նուագախումբ «ԱՐԻՍ»։

Կը մասնակցի Պ. ԱԼԷՄՇԱՀի նուագախումբը՝ մասնակցութեամբ Օրիորդ ՊԻՒԼՊԻՒԼԵԱՆի

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ։

ՕՐԻՈՐԴԱՑ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԵԱՆ ՔՈՅՐԵՐՈՒ

1, Place Chateau - St. GRATIEN (S. et O.)

Վարժարանս կ'ընդունի գիշերօթիկ աշակերտուհիներ, սկսեալ 6 տարեկան փոքրիկներէ։ Ֆրանսերէն լեզուի, ֆրանսերէն աւանդուելիք դասերուն եւ մարմնամարզի համար մասնաւոր կարգադրութիւն եղած է մերձակայ Ecole Libreի վարչութեան հետ, մեզ վերապահելով հայերէն լեզուի, ձեռագործի եւ հայերէնով աւանդուելիք դասերը, ինչպէս նաեւ երգ, դաշնակ եւլն.։

ԱՄՍԱԿԱՆ 250 ՖՐԱՆՔ։

Մանրամասնութիւններու համար դիմել վարժարանի տեսչութեան չորեքշաբթի, շաբաթ եւ կիրակի օրեր։

Հաղորդ. միջոց.— Կառ Տիւ Նորէն Անկիէն եւ անկէ Օթօպիւս։

ԵՐԵԿՈՅԹ_ԽՆՋՈՅՔ

ՓԱՐԻԶԻ ՍԱԼՆՈՅ - ՋՈՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Հոկտ. 13ի Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ լոյս

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ՍՐԱՀԸ, 13, Rue Pierre – Curie Métro: Porte d'Italie

ՀԱՅԿԱԿԱՆ, ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ

Ընկերակցութեամբ Քանոնի Յակոբի, ուտի Քաջվարդի եւ ջութակահար Մկրտիչի

Երգ – արտասանութիւն եւ անակնկալներ

ՃՈԽ ԵՒ ԱԺԱՆ ՊԻՒՖԷ — ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐ.

Տիկին Մ. Թէրզիպաշեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանէ իր ամուսնոյն

ԳՐԻԳՈՐ ԹԷՐԶԻՊԱՇԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ 3 հոկտեմբեր, չորեքշաբթի օր, 90 տարեկան հասակին մէջ։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ վաղը, կիրակի առաւօտ ժամը 9ին, Լարիպուազիէռ հիւանդանոցին մէջ, 41 Պուլըվար Շափէլ, Փարիզ, Մէթրօ՝ Շափէլ, եկեղեցական արարողութիւնը տեղի կ'ունենայ Րիւ Սէն Վէնսէն տը Փօլի եկեղեցիին մէջ։

ԾԱՆՕԹ.— Մահազդ չստացողներէն, կը խնդրուի ներկայ ըլլալ այդ նկատել։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dawesme. PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (3)

Լ Ի Զ Ա   Ս Ո Ր Ո Ք Ի Ն Ա

(ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ)

— Դուք խորտակեցիք զայն։

— Ինչո՞ւ կ'ըսես այդպէս, «մե՞նք»։ Լաւ գիտես թէ դէպքերը ինչպէս տեղի ունեցան եւ թէ ինչու դուն հոս ես։ Ինծմէ չէ որ պիտի սորվիս այդ բոլորը, ատկէ զատ ատոր համար չեմ եկած ես… բայց, ահա թէ ինչ կ'ուզեմ ըսել քեզի։ Դուք հոս բազմաթիւ էք, պիտի կառուցանէք ջրանցք մը որ իր նմանը չունի աշխարհի մէջ։ Անշուշտ, դիւրին չէ աշխատանքը։ Բայց, ինչ աշխատանք։ Ան հոյակապ նպատակ մը ունի։ Ատանկ ջրանցք մը երբ կը բանան կը նշանակէ թէ երկիրը պիտի հարստանայ։ Անոնք որ կը փափաքին մարդոց բարեկեցութիւնը, հպարտ պէտք է ըլլան՝ անձնապէս այս աշխատանքին մասնակցած ըլլալնուն համար։ Լաւ հասկցիր, եթէ մարդիկ լաւ ապրին, աւելի քիչ գողեր, ստախօսներ եւայլ տեսակ չարեր պիտի գտնուին։ Եւ, քով քովի, սենեակին մէջ, ա–նոնք երկար խօսեցան։ Նախ, պետը կը խօսէր ու Լիզա մէկ ականջով մտիկ կ'ընէր, ցուրտ օդին մէջ հնչող այս քիչ մը խոպոտ, հանդարտ եւ պարզ ձայնին երեւէջները։

— Բայց, իր ջրանցքի մասին այս պատմութիւնները ընելով ի՞նչ կ'ուզէ։ Եւ, յանկարծ, բարկացած, գոչեց.

— Ի՞նչ կը փափաքիք ինծմէ։

— Կ'ուզեմ որ աշխատիս։

— Բայց դուք մարդու բնաւ պէտք չունիք… մարդ պիտի կարծէր թէ ո–րովհետեւ կը մերժեմ աշխատիլ, բոլոր շինութիւնները ի զերեւ պիտի ել–լեն։ Ձեր ջրանցքը 240 քիլոմեթր է, իսկ ես առանձին կին մըն եմ. եւ պետ մը կուգայ զիս համոզելու։

— Բայց ինչո՞ւ պիտի մերժէին ա–տանկ ընկերուհի մը, մի՞թէ չես կար–դար մեր թերթերը, առանց ատոր, դուն պիտի գիտնայիր որ մենք հոս երկու բան կ'ընենք։ Ջրանցք մը, այո, եւ, միանգամայն, խիղճեր կը շի–նենք։

— Իսկ ես ի՞նչ կրնամ ըլլալ, եթէ համաձայնիմ աղտոտ բուրդը լուալ կամ ձեր քարերը շարժել։

— Այդ աշխատանքը կատարելով, դուն քու օգտակար դերդ պիտի կատարես։ Աշխատանքի ամէն մէկ ձեւ պատուոյ ասպարէզ է ընկերվարական երկրին մէջ։ Եւ ամէն տեսակ աշխատանքի մէջ դուն կրնաս հերոսուհի մը դառնալ։ Բայց ես կը հասկնամ քեզ։ Դուն կ'ուզես արհեստ մը սորվիլ, որակեալ բանուորուհի մը դառնալ… Ուրեմն, գնա տպարան։ Դուն պիտի սորվիս թերթ մը կազմել, տպել… դուն կրթուած ես, յայտնի է… նոյնիսկ բաւական կրթուած։ Այս պայմաններուն մէջ, ատիկա դժուար չէ։ Եկուր ուրեմն վաղը։ Պիտի պատրաստեմ որ ձգեն ու մեկնիս։

Ու Լիզա որոշեց փորձել։

Տարաւ ուղին իր ընկերուհիներուն՝ Մանիայի եւ որրուն բերնով Շուրքային հետ իր հրաժեշտ չատ կարճ եղաւ։

Նոր տպարանին մէջ, ուր Լիզա միացաւ տպարանի երիտասարդ բանուորուհիներուն, փայլէ գեղանկարներ չկային։ Իրական անկողիններու շարք մը։ Մարդ ինքզինքը պիտի կարծէր ակումբի մը կարմիր անկիւնը,— թերթերով ծածկուած սեղան մը, գիրքեր, երկիրներու վրայ գրուած նշանաբաններ, զորս յաճախ տեսած էր Լիզա։

Ամէն բանուորուհի, ծալլող թէ բազմագրող, ունէր իր տետրակը, որուն վրայ գիշերը կը գրէր ընդհանուր դաստիարակութեան ուսուցչին կող–մէ տուն տրուածները։

Բանուորները հասարակաց կեանք մը ունէին։ Փոքրիկ վէճերն ու մրցաբանութիւնները կը լուծուէին հաւաքաբար։

Գործը միասին կ'ընդհատէին ու աշխատանքը կանխաւ կը բաժնէին։

Լիզա հետաքրքրուեցաւ նաւալ բարդ իր արհեստով։ Ան կրնար առանձին մնալ հոս՝ գիրերու արկղին քով։ Ու կրնար գիրերը մէկը միւսին ետեւէն քաշել՝ առանց որ մէկը իր գլուխը ցաւցնէր հարցումներով։ Ոչ ոք կը պոռար։ Տաք էր։ Օդը առլցուած էր նկարի ու քարիւղի հոտերով։ Լիզա իր անցեալին ու ապագային մասին կը մտածէր։

Երբեմն նոյնիսկ իրեն այնպէս կը թուէր թէ՝ բանտի խնդիր չկար. այլ ինք հոն էր իր յօժար կամքովը՝ արհեստ մը սորվելու համար։

Հաղուադէպ կերպով նամակներ կը ստանար։ Եղբայրը երկու անգամ գրեց իրեն։ Իմացաւ որ իրենց գիւղին մէջ կը պատրաստուէին ցորեն ցանելու, որ իր տալը յղի էր եւ թէ կեանքը իրապէս հետաքրքրական էր։ «Գրէ մեզի թէ, կ'ըսէր եղբայրը, հոդ ինչպէս կ'անցնես ժամանակդ։ Կը յուսամ որ ատկէ պիտի ելլես իբր Սովետ Միութեան պատուաւոր քաղաքացուհի մը՝ որպէսզի աշխատաւէր բնտանիքիդ ծոցը վերադառնաս»։ Մէկ խօսքով, իր նամակին վերջաւորութեան, կը կրկնէր այն խօսքը զոր Լիզա կը կարդար կայանի թերթին մէջ — «վերակրթութիւն» — եւ կամ կը լսէր ռատիոյով կամ միթինկներու մէջ։

Տարագիրները վերակրթելու համար կամքի այս անխոնջ փորձերը կը սկսէին ազդել իր մտքին։

Լիզա, հեզօրէն կազմելով յօդուածներու խորագիրները, սկսաւ մտածել թէ խնդիրը կը վերաբերէր ուրիշ բանի մը եւ ոչ թէ միեւնոյն բառերը կրկնելու,— կը վերաբերէր նախադծեալ լայն շրջանի մը որուն խորիմն ու իմաստը դեռ չէր ըմբռներ ինք։

Երեք ամիս վերջ, միւս բանուորուհիներու ներկայութեան, Լիզայի յայտարարեցին թէ իր վարքը լաւ էր, թէ օրինակելի ձեւով մը կ'աշխատէր եւ թէ այս շրջանին տասնըհինգ օր ուան դադար մը պիտի օգտուի։

Լիզա որ եւ է պատասխան չտուաւ։ Աչքերը գետին յառած մնացին։ Լոկ հառաչ մը ունեցաւ։

Իր ընկերները հեգնեցին զինքը. «Կը հառաչէ մէկ մարդ։ Կայանէն բաժնուի»։ կամակութեամբ պիտի բաժնուի։

Բայց Լիզա որոշած էր աւելի լաւ ընել յառաջիկայ ամիսներու ընթացքին։

… Գիշերը, կրթական շրջանակին նիստէն, բարձրաձայն ընթերցումներէն վերջ եւ ռատիոյի ունկնդրութենէն վերջ բանուորուհիները ապագայի ծրագիրներ կը մշակէին։ Բոլորը տեղեակ էին արհեստին ու կրնային աշխատիլ։

Երիտասարդ պահակ մըն էր, որ նախ կին համայնավար մըն էր, յանձնուած կուգար իրենց խումբին քով։

Ա. ԱՖԻՆՈԳԷՆՈՎ

(Շար.)

:: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.28

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ՍԵՆԵԱԿԻՆ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլեւ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 7 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 7 Octobre 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2619

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲԱՐԲԱՐՈՍԱԿԱՆ

Շատե՜ր աչքէ անցուցեր են Խ. Հայաստանի գրականութեան վերաբերեալ զեկուցումները, որ կ'արտատպուին «Յառաջ»ի մէջ, եւ գիտել կուտան ապշահար.

— Բայց ի՞նչպէս կարելի է այս բարբարոսութիւնները փոխադրել «Յառաջ»ի մէջ, որ այնքան նախանձախնդիր է լեզուի մաքրութեան եւ նրբութեան...

Պատասխանը կանուխէն տուած էինք:

Ինչպէս Ա. Խանջեանի զեկուցման առթիւ, այս անգամ ալ, երբ ձեռնարկեցինք «Խ. Հայաստան»էն արտատպելու Դ. Սիմոնեանի, Բակունցի եւ Զարենցի զեկուցումները, գիտէինք որ շատ քիչեր պիտի հասկնան:

Եւ սակայն, հարկ է երբեմն շեղիլ մեր հաստատած կանոնէն:

Հարկ է երբեմն նոյնութեամբ շարել տալ խորհրդային Հայաստանի հրատարակութիւնները, փոխանակ ԹԱՐԳՄԱՆԵԼՈՒ, որպէսզի ամէնէն բարեմիտներն ալ կարենան դատել,— ե՞տ կ'երթանք թէ յառաջ:

Արդ, կարդացէք եւ դատեցէք: Դեռ այս շաբաթ ալ առատ նիւթ ունիք ճաշակելու եւ որոճալու:

Մենք չպիտի խօսինք տրուած զեկուցումներու բովանդակութեան մասին:

Չպիտի զբաղինք արծարծուած տեսակէտներով:

Նոյն իսկ չպիտի մատնանշենք զեկուցումներուն համատարած, անյատակ աղքատութիւնը: (Զմոռնանք որ այդ զեկուցումները կարդացուած են Մոսկուայի մէջ, Խ. Միութեան բոլոր մասերէն եւ աշխարհի զանազան կողմերէն եկած գրագէտներու առջեւ):

Մեր խօսքը լեզուի եւ շարադրութեան մասին է:

Լեզու մը, որուն բարբարոսութեան առջեւ գրաշարն անգամ ըմբոստանալով, պարտք սեպեր է հայերէնի վերածել կարգ մը օտարական բառեր...

Անշուշտ այդ զեկուցումները գրուած էին ռուսերէն, եւ յետոյ հայերէնի թարգմանուելով, հրատարակուեցան «Խ. Հայաստան»ի մէջ:

Կամ բնագիրը հայերէն էր, եւ ռուսերէն թարգմանութիւնը կատարուեցաւ Մոսկուայի մէջ, իսկ հայերէնը յանձնուեցաւ «Խ. Հայաստան»ի:

Երկու պարագաներուն մէջ ալ, որ եւ է չքմեղանք չունին հեղինակները:

Եթէ ռուսերէն գրուած էր եւ իրենք թարգմանեցին կամ թարգմանել տուին,— գէթ մէկ անգամ աչքէ անցուցի՞ն:

Իսկ եթէ հայերէն էր եւ ա՛յդ էր իրենց պաշարը, գոնէ չհարցուցի՞ն քիչ մը աւելի բան գիտցողի մը:

Շա՞տ է այսքան մը նախանձախնդրութիւն, երբ հարցը կապ ունի գրականութեան հետ:

Ցեղին համբակը ինքն իրեն թոյլ չպիտի տար այդքան վրայ — ձգող բան գրի առնել եւ մամուլին յանձնել, յանուն երիտասարդ Հայաստանի:

Ի՞նչ ըսել կ'ուզեն, վերջապէս, քար անտարբերութեան մատնելով լեզուի մշակումը, հայրենի հարստութեանց համընդհանուր օգտագործումը, կուսակցական ժողովներէն, թղթակցութիւններէն մինչեւ գրական զեկուցումները:

Մէկ հատիկ ադուոր բառի կը հանդիպիս Դ. Սիմոնեանի զեկուցման սկիզբը — «ողենիչ» — եւ յետոյ խիճ ու քար, թիթեղի եւ փայտի կտորներ, միջազգային պողոտաներէն փոխ առնուած «պօնճուխ»ներ:

Փորձէ հարցնել,— երբ «ողենիչ»ը կը գտնես ու կը գործածես, ինչո՞ւ կը մերժես սքանչելի «մշակոյթ»ը եւ թութակի պէս կը հոլովես «կուլտուրա»ն:

Ո՞ր մեղքին համար չես գործածեր պատուական «արձակ»ն ու «արձակագիր»ը, եւ կը ծամծմես «պրոզա»ն եւ «պրոզայիկ»ը:

Յեղափոխական թափը կը կտրի՞, կարմիր գիծը կը ծռի՞, դիկտատուրան դէմ կը մեղանչե՞ս, եթէ «պոէզիա»ն կոչես «բանաստեղծութիւն» կամ «քերթուած» (տեղին համեմատ), կամ «նացիոնալիստական»ը գրես ազգայնական, «լիրիկա»ն՝ «քնարերգութիւն», «պերսոնաժ»ը՝ անձնաւորութիւն, «սոցիալ»ը՝ ընկերային, «մոմենտ»ը՝ պահ, շրջան, «ինտելիգենցիա»ն՝ մտաւորականութիւն, «ալմանախ»ը տարեգիրք, «էպոխա»ն՝ դարաշրջան, «սատիրիկ»ը՝ երգիծական, «սեկցիա»ն՝ բաժին:

Բայց, ո՞ր մէկը, ո՞ր մէկը: Փակէ աչքերդ եւ ժողվէ,— «նացիոնալիստական ինտելիգենցիա», «ինդուստրիել վէպ», «բուրժուա-նացիոնալիստական ռոմանտիզմ»:

Բարեհաճեցէք աշխարհաբարի թարգմանել հետեւեալ նախադասութիւնը.

— «Իսկ ձեւերի յատուկ նրբագեղութիւնը — եզրակացնում է Բրիւսովը — եւ մտայղացմանը ցուցաբերուող մօտեցման օրիգինալութիւնը թոյլ են տալիս հայ ժողովրդական պոէզիան անուանել գեղարուեստագէտ ժողովրդի երգեր»:

Անգիտութեա՞ն հետեւանք են այս բոլորը, թէ անհոգութեան:

Ե՛ւ մէկը, ե՛ւ միւսը: Իսկ եւ իսկ հայկական ախտ մը, որուն դարմանման համար այստեղ, այս պատ երկիրներուն մէջ անգամ ջանք չեն խնայեր դաս մը մարդիկ:

Արդարեւ, լեզուի աղճատման, աղքատացման եւ օտարացման համար պակաս չարիք չեն գործեր մեր յօդուածագիրներն ու խմբագիրները, նոյնութեամբ օրինակելով կամ կապկելով Կովկասի մէջ մշակուած այլանդակութիւնները:

Հասա՛ծ է ժամանակը որ ճակատ մըն ալ այս բարբարոսութեան դէմ կազմուի: Ոչ թէ կրաւորական դիմադրութեամբ, այլ գործնապէս հակազդելով, անընդհատ մատնանշելով, ծաղրելով, ի հարկին դաս տալով:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ԿԱՏԱՐՈՒԻՆ ԽՈՐՀՐԴ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Խորհրդային իշխանութիւնը մանրամասն հրահանգ մը հրատարակեց, Սովետներու ընդհանուր ընտրութեանց մասին, որոնք պիտի կատարուին նոյեմբեր 1էն դեկտեմբեր 10, 7րդ համագումարին համար:

Այս հրահանգին համաձայն, ընտրական յանձնախումբեր պիտի կազմուին բոլոր գործադիր կոմիտէներուն եւ խորհուրդներուն մօտ, ընտրութիւնները վարելու համար: Սահմանադրութեան տրամադրութեամբ, ընտրելու եւ ընտրուելու իրաւունք ունին, առանց սեռի, կրօնի, ցեղի եւ ազգութեան խտրութեան, 18 տարին լրացուցած բոլոր քաղաքացիները որ իրենց ապրուստը կը շահին արտադրիչ եւ ընկերութեան համար օգտակար աշխատանքով մը: Ընտրող եւ ընտրելի են նաեւ կարմիր բանակին եւ նաւատորմին զօրականները, ինչպէս եւ աշխատելու համար Խ. Միութեան մէջ բնակող օտարականները, պայմանաւ որ այս վերջինները պատկանին բանուոր կամ գիւղացի դասակարգին եւ վարձու աշխատաւոր չգործածեն: Քուէարկութեան իրաւունք կրնայ տրուիլ նաեւ այն օտարահպատակ պաշտօնեաներուն, ճարտարագէտներուն, արհեստագէտներուն որ Խ. Միութեան մէջ կը բնակին եւ ապացուցած են իրենց հաւատարմութիւնը հանդէպ խորհրդային իշխանութեան: Ոչ ընտրող, ոչ ալ ընտրելի կրնան ըլլալ անոնք որ վարձու աշխատաւոր բանեցուցած են կամ կը բանեցնեն տակաւին, շահ ստանալու համար, անոնք որ իրենց աշխատանքին եկամուտով չեն ապրիր, անոնք որ առեւտուր բրած են կամ կ'ընեն, ինչպէս եւ անոնք որ զրկուած են ընտրական իրաւունքներէ, իրենց դասակարգին բերումով,— ցարական կամ սպիտակ բանակներու սպաները, ոստիկանութեան նախկին պաշտօնեաները, անոնք որ եկեղեցւոյ կամ կուլակներու ծառայութեան մէջ եղած են կամ են, եւ վերջապէս անոնք որ արտաքսուած են խորհրդային իշխանութեան կամ հաւաքական տնտեսութեանց դէմ գործած ըլլալով:

Նոյն հրահանգին համաձայն, իրենց ընտրական իրաւունքները պիտի կրնան վերստանալ անոնք որ առնուազն հինգ տարի նուիրուած են արտադրիչ աշխատանքի եւ ապացուցած են իրենց հաւատարմութիւնը:

Ընտրութեանց թեկնածուները կրնան առաջարկուիլ ընտրական ժողովէն առաջ կամ անոր ընթացքին, կազմակերպութեանց կամ անհատներու կողմէ: Ընտրութիւնը կը կատարուի ձեռամբարձ եւ մեծամասնութիւն շահողները ընտրուած կը հռչակուին:

Էռիօ կը ձաղկէ կառմիրները

Պ. Էռիօ, որ անպաշտօն նախարար է ազգ. դահլիճին մէջ, ուշագրաւ ճառ մը խօսեցաւ Լիոնի մէջ, ուժգնօրէն յարձակելով ընկերվարականներուն եւ համայնավարներուն դէմ եւ պաշտպանելով կառավարութիւնը: «Մեզի համար կ'ըսեն թէ փաշականներ ենք: Ովքե՞ր են բռնողները,— ճիշդ անոնք որ բացէ ի բաց իրենց ծրագիրներուն մէջ դրած են խորհրդարանական հաստատութեանց ջնջումը եւ ընչազուրկներու դիկտատուրայի հաստատումը, անոնք որ պարարտ եկամուտներ ունին եւ յեղափոխութիւն կը ծախեն «սմոքինկ»ով, անոնք որ շքեղ դղեակներու մէջ նստած՝ յիշատակներ կը գրեն ժողովուրդի թշուառութեան մասին: Որո՞նք են որ կ'ըսեն թէ ես փաշական եմ,— անոնք որ կապկելով նացիներն ու փաշականները, կը սեղմեն իրենց բռունցքները, փոխանակ բարձրացնելու իրենց թեւերը, որ կը զարդարուին շքանշաններով եւ մեզ կ'առաջնորդեն դէպի դարաշրջան մը ուր քաղաքացիի մը կարծիքը պիտի ճանչցուի իր շապիկին գոյնով: Ես իրաւունք ունիմ ծաղրելու այդ բոլոր ապուշ մեղադրանքները»:

Հետզհետէ սաստկացնելով շեշտը, բանախօսը մասնաւորապէս յարձակեցաւ ընկերվարականներուն վրայ, որոնք երեք դարձուած են արմատականներուն: Բացատրեց թէ 1934 փետրուարին իր կուսակցութիւնը երկու ճամբայ ունէր,— կա՛մ ծանրացնել անկարգութիւնը եւ կամ զինադուլ կնքել: Ինք ընտրեց վերջին ելքը եւ պիտի շարունակէ գործել այդ ուղղութեամբ:

Քաղաքական տեսակէտով մեծ արժէք ունի այս ճառը, քանի որ այսօր իսկ տեղի կ'ունենան նահանգային ընդհ. ժողովներու ընտրութիւնները: Դատելով Պ. Էռիոյի արտայայտութիւններէն, արմատականները պիտի շարունակեն ուժ տալ ազգ. դահլիճին, փոխանակ սակարկութեան մտնելու ձախակողմեան ճակատին հետ: Իրազեկներ կ'ըսեն թէ այս ճառը, միանալով Պ. Տումէրկի վերջին բանախօսութեան հետ, մեծ ազդեցութիւն պիտի գործէ այսօրուան ընտրութեան վրայ:

Ընդհանուր գործադուլ Սպանիոյ մէջ

Ամբողջ Սպանիան յեղափոխական փոթորիկէ մը բռնուած է այս միջոցին: Պ. Լերուի դահլիճը հազիւ կազմուած, ընդհանուր շարժում մը պայթեցաւ Մադրիտի մէջ, տարածուելով երկրին ամէնէն հեռաւոր մասերուն մէջ: Կ'ըսուի թէ ըմբոստութիւնը միահամուռ սարքած են ընկերվարականները, համայնավարները եւ նոյնիսկ չափաւոր հանրապետականները, գաղտնի դիկտատուրա մը կազմելով: Շարժումը պայթեցաւ գործադուլներով: Երեւան հալար ընկերվարական եւ համայնավար բանթողներ գրաւելով բազմաթիւ հանքաշատ քաղաքներ, քանդեցին հաղորդակցութիւնները, սպանեցին դիմադրող ոստիկանները եւ ձեռք առին իշխանութիւնը: Առաջին առթիւ սպաննեցին 40 հոգի: Վիրաւորներուն թիւը հինգ հարիւրի կը մօտենայ, որոնց 100ը շատ ծանր: Ձերբակալուած են աւելի քան 500 կասկածելիներ: Տեղ տեղ ոստիկանութիւնը անօգնական մնացած ըլլալով, զինուորներ զրկուեցան: Օդանաւեր ալ կ'օգնէին զսպողական գործողութեանց: Քաթալոնիա, որ միշտ ապստամբ շրջան մը եղած է, առիթէն օգտուելով հանրապետութիւն հռչակեց, բայց յաջողութեան ընթերցումը յետաձգուեցաւ, զանազան միջամտութիւններու վրայ: Մայրաքաղաքը ամայի երեւոյթ մը ունի գիշերները:

Վերջին լուրերու համաձայն, 500 հոգի ձերբակալուած են միայն Մադրիտի մէջ. իսկ ամբողջ Սպանիան ալ հաշուելով, դժուար է ճշդել բուն թիւը: Ընդհանուր գործադուլի լուրեր կը հասնին բոլոր նահանգներէն:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆՆԱՄՆԱԿԱՆ

»»». «««

Երբ Նիւ Եորքի դատավարութիւնը սկսաւ, «Կոչնակ», Ամերիկայի բողոքական — ռամկավար անկեղանոցը, կը գրէր բառ առ բառ.

«... Եւ ահա թէ ինչո՛ւ Ղեւոնդ արքեպիսկոպոսի պատուական արիւնին գինը չի կրնար հատուցուիլ մի քանի թշուառականներու տխմարէժ արիւնով: (*«Հայաստանի Կոչնակ»,* 1934 *յունիս* 30):

Երբ դատը շահեցան, նոյն Բաւոր Պետրոսը կը փսփսար.

— *«Կ'ուզենք հոս յիշեցնել միայն թէ դատական յաղթանակի քաղցրալուր երգերուն կը խառնուին ողբական մեղեդիներ ալ»:*

Նոյն «յաղթանակ»ին առթիւ, Ամերիկայի «Բանուոր»ը — հայ կարմրուկներուն պաշտօնաթերթը — կը պարծենար թէ «մասսա»ներու ճնշումին վրայ էր որ դատարանը այդ վճիռը տուաւ:

Անշո՛ւշտ, անշո՛ւշտ:

Չէ՞ որ կիներ փողոց իջան, վարդուկներ զաւազան ճօճեցին դաշնակցական «կէննուկ»ներու գլխուն, հազարաւոր տոմսեր բաժնուեցան կեղծ ստորագրութիւններով, պատիժ պահանջելու համար: Եւայլն, եւ այլն:

Դարձեալ, նոյն «յաղթանակ»ին առթիւ, հռչակաւոր որջը, Դուրեան յանձնախումբ, որ տասնեակ հազարաւոր տոլարներ հաւաքած էր, շնորհաւորական հեռագիր մը ուղղեց ընդհանուր դատախազ Քամինսկիին:

Եւ հիմա վերջին արարը:

Տեսնելով որ ձեռնարկներ կը կատարուին տրուած անարդար եւ ըմբոստացուցիչ վճիռին վերաքննութեան համար, բոլշեւիկ «Բանուոր»ը կը կաղկանձէ.

—*«Այն ժամանակ երբ աշխատաւորական զանգուածներու ճնշման տակ արդարադատութիւնը ելեկտրական հրկիզման ենթարկեց Մաթէոս Լէյլէկեան ու Նշան Սարգիսեանը, որպէս առաջին կարգի ոճրագործներ, Դաշնակցութիւնը վերստին կ'ապաւինի օրինական միջոցներուն՝ դատական աւելի բարձր մարմիններուն:*

Խորհրդային Հայաստանի բարեկամ — Հակադաշնակ Ժողովրդական Մարմինը պէտք է գլխաւորէ պայքարը Դաշնակցութեան դէմ: ՉԱՆԳՈՒԱԾԱՑԻՆ ՄԵԾԱԾԱՒԱԼ ԵՒ ՎՃՌԱԿԱՆ ՑՈՅՑԵՐ ԵՒ ԵՐԹԵՐ ՊԷՏՔ Է ՄՏԻՊԵՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ, ՄԵՐԺԵԼ ԴԱՏԱՎՃԻՌԻ ՎԵՐԱՆԿԱՏԱՌՈՒԹԵԱՆ ԱՌՆՈՒԻԼԸ ԵՒ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ԱՆՈՐ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԱՆՅԱՊԱՂ»: (22 *օգոստ.*):

Ինչպէս կը տեսնէք, ախորժակները սուր են երկու կողմէն ալ, կարմիր թէ դեղին:

Թէեւ իրարու հակոտնեայ եւ տրամագծօրէն ոխերիմ թշնամի, միեւնոյն կարօտն ունին երկուքն ալ, պատուելին եւ կարմիր ժամկոչը,— ժամ առաջ սեղմել ելեկտրական կոճակը:

Գնչուներն ալ այդպէս չե՞ն, երբ ազդանշանի կը սպասեն կախաղանին չուանը քաշելու համար:

Մէկ տարբերութեամբ,— գնչուները լեզու եւ գիր չունին, իրենց հոգեկան թարախն ալ թուղթի վրայ փըռելու համար:

ՎԱՀԷ

ԳՆԱՑ ԳԱՐՈՒՆ, ԵԿԱՒ ԱՇՈՒՆ: ԻՍԿ ՆԵՐԳԱ՞ՂԹԸ...

ՎԵՐՋԻՆ ԿԱՐԱՒԱՆԸ ՄԵԿՆԵՑԱՒ 1933 ՅՈՒՆՈՒԱՐԻՆ: ԱՅԴ ՕՐԷՆ ԱՍԴԻՆ, ԶԱՆԱԶԱՆ ՀԱՒԱՍՏԻՔՆԵՐ ՏՐՈՒԵՑԱՆ ՆՈՐ ԿԱՐԱՒԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ: ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ...

1933 ՅՈՒԼԻՍԷՆ Ի ՎԵՐ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ԿԱՏԱՐՈՒԻ ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ: ԱՐԴԻ՞ՒՆՔԸ...

Մուսոլինիի պտոյտները հիւսիսային Իտալիոյ մէջ

Պ. Մուսոլինի քանի մը օրէ ի վեր պտոյտներ կը կատարէ հիւսիսային Իտալիոյ մէջ, սկսելով Միլանէն: Այս առթիւ, անշուշտ ճառեր ալ կը խօսի, ոգեկոչելով հին փառքերը, Միլանի մէջ, միջնադարեան հրապարակի մը առջեւ խօսելով, յիշեց 12րդ դարու պատմութիւնը: Շեշտեց թէ այդ շրջանին քաջարի Միլանցիներն էին որ յաղթեցին Ֆրէտէրիք Պարպարոսային եւ դուրս քշեցին տեւտոնեան թշնամիները: «Եթէ այդ բանը կարելի եղաւ խաւարակուռ դարերուն, մեր քանի մը քաղաքներուն կողմէ, խորհեցէք թէ Իտալացի ժողովուրդը ինչե՛ր կրնայ ընել այսօր, կազմակերպուած ֆաշականութեամբ եւ տոգորուած յաղթանակի ոգիով»:

Յետոյ «Առաջնորդ»ը աչքէ անցուց գործարանները, ագարակները եւ նոր հաստատութիւններու բացում մը կատարեց: Թերթերը կը գրեն թէ այս առթիւ շատ բարկացաւ որ ահագին դրամ է ծախսուած, իր ընդունելութեան համար: Իր դժգոհութիւնը ցուցնելու համար, մերժեց անցնիլ ի պատիւ իրեն շինուած յաղթական կամարի մը տակէն: «Ոսկալի ադեղ է. եթէ կ'ուզէք, դուք անցէք, ես չեմ անցնիր», ըսաւ կուսակցութեան տեղական քարտուղարին:

Իր պտոյտները վերջացնելէ յետոյ, քաղաքական մեծ ճառ մը խօսեցաւ հոկտեմբեր 5ին, Միլանի մայր եկեղեցւոյ մեծ հրապարակին վրայ: Ամբողջ քաղաքը դրօշազարդուած է այս այցելութեան առթիւ:

«Վերադարձուցէք ձեր քով մնացած թուղթերը»

Անգլիոյ բոլոր նախկին նախարարները, անոնք որ պաշտօն վարած են 1919էն ի վեր, հրահանգ ստացած են կառավարութեան վերադարձնել իրենց քով մնացած պետական վաւերաթուղթերը: Այս խնդիրը կապ ունի իբր 100 նախկին նախարարներու հետ, մէջն ըլլալով Լոյտ Ճորճը, Լորտ Սնոուտընը, Չըրչիլը, Հէնտըրսընը, Չէմպըրլէնը եւն.: Հին աւանդութեան մը համաձայն, Մեծն Բրիտանիոյ դահլիճին անդամները իրաւունք ունին իրենց քով պահելու բոլոր փաստաթուղթերու պատճէնները, հակառակ այն իրողութեան որ անոնց վրայ նշանակուած է «սեփականութիւն Ն. Վեհափառութեան կառավարութեան»: Արդ, վերջերս դիտուած է որ մէկ-երկու նախարարներու մահէն վերջ, անոնց թուղթերը ծախուած են, կտակակատարներուն կողմէ, գրադարաններուն հետ մէկտեղ: Ժառանգները չեն հասկցեր թուղթերուն կարեւորութիւնը, եւ երբեմն շատ կարեւոր փաստաթուղթեր քանի մը փէննիի ծախու հանուած են փողոցներու մէջ:

Ահա թէ ինչու յանձնարարուած է բոլոր փաստաթուղթերը վերադարձնել կառավարութեան: Գրեթէ բոլոր նախկին նախարարները համակերպած են, բացի աշխատաւորական Լէնսպըրիէն, որ պատասխանած է թէ պիտի պահէ իր քով եղած թուղթերը:

Ամէն նախկին նախարար իրաւունք ունի աչքէ անցընելու իր պաշտօնավարութեան շրջանին վերաբերող ատենագրութիւնները, երբ որ ուզէ:

Երկու «առաջնորդ»ները կը բանակցին

Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաստատեն թէ Հէսի Ֆիլիփ իշխանը, որ ազգական է Իտալիոյ թագաւորին, վերջերս Հռոմ գացած է, մասնաւոր պաշտօն մը ստացած ըլլալով Հիթլէրէն: Գլխաւոր նպատակը եղած է բարուքել երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները, որոնք պղտորած էին Աւստրիոյ վերջին դէպքերէն: Միւս կողմէ, Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր կ'ուզէ տասնամեայ դաշնագիր մը կնքել Մուսոլինիի հետ, չմիջամտելու համար Աւստրիոյ գործերուն: Այս նպատակով մասնաւոր հրահանգներ տրուած են Հռոմի գերման դեսպանին: Գերմանիա միեւնոյն ատեն տնտեսական զիջումներ կը խոստանայ Իտալիոյ:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿԻՆԸ ԱՐԴԻ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ, — 10.— ՍՊԱՆԻԱ

»»»· ·«««

Վերջին տասնեակ մը տարիներու ընթացքին, կարեւոր փոփոխութիւններ տեղի կ'ունենան Սպանուհիներու կեանքին մէջ: Ցեղաշրջումը կ'ըլլայ չափազանց արագ եւ ակնբախ, գլխաւորաբար հանրապետական վարչաձեւի հաստատումէն վերջ:

Մինչեւ ութ տասը տարի առաջ, պարկեշտ երիտասարդ աղջիկ մը չէր կրնար մինակը դուրս ելլել, միշտ իրեն կ'ընկերանար կին մը: Միայնակ դուրս ելլելը կը նկատուէր յանդգնութիւն, տաքարիւն Սպանիացիներու նետած ակնարկներուն եւ ձեռքի շարժումներուն պատճառաւ, այնպէս որ ծանրաբարոյ Սպանիացիները կ'ըսէին.— «Պարկեշտ կին մը պէտք է տուն վերադարձած ըլլայ արեւի մայրամուտէն առաջ»:

Իր հայրենակիցներու բնաւորութիւնը գիտնալով, անախորժ դէպքերու առաջքը առնելու համար, Մատրիտի ոստիկանական տեսուչներէն մին կը հրամայէր, որ սինէմաներու մէջ այրերու եւ կիներու տեղերը զատ ըլլան: Ուրիշ մը խիստ պատիժներ կը սահմանէր անոնց՝ որ անցնող - դարձող աղջկան խօսք կը նետեն:

1928ի սկիզբները, կիներու ազատագրման շարժումը նոր թափ մը կ'առնէ: Իգական նոր սերունդը, օրինակ առնելով ուրիշ երկիրներու իր սեռակիցներուն վայելած ազատութենէն՝ կ'աշխատի հետզհետէ թօթափել հինցած սովորութիւնները: Այս փոփոխութեան մէջ մեծ դեր կը կատարէ նաեւ սինէման, մանաւանդ ամերիկեան ժապաւէնները, որ ընդհանրապէս ազատագրուած Ամերիկուհիներու կեանքի հայելին են: Օգնութեան կը հասնի հանրապետական վարչաձեւը, եւ իրեն հետ կը բերէ շատ մը նոր սկզբունքներ:

Ընկերվարական երեսփոխան եւ նախնական կրթութեան տնօրէն Ռոտոլֆօ Լօփիսի նախաձեռնութեամբ, ուսուցչանոցներու դռները կը բացուին աղջիկներու առջեւ: Իրմէ առաջ, արդէն ընդունուած էին երկու սեռերու հաւասար իրաւունքները՝ երկրորդական եւ համալսարանական կրթութեան մէջ, բայց, շատ քիչեր կ'օգտուէին անկէ. կը նախընտրէին անհատական միասեռ վարժարանները: Հիմա, մեծ թիւով ուսանողուհիներ կը յաճախեն պետական դպրոցները եւ յետոյ կ'օգտագործեն իրենց ուսումը, բան մը, որ մինչ այդ հազուադէպօրէն տեղի կ'ունենար, որովհետեւ Սպանիոյ մէջ կիներու աշխատանքը ուրիշ երկիրներու չափ ընդհանրացած չէ: Ասոր պատճառը այն է, որ երկիրը մեծ պատերազմին մասնակցած չըլլալով, զինուոր գացողներուն տեղը կանացի ձեռքերով լեցնելու հարկադրանքին տակ չէ եղած: Սակայն, աւելի յետոյ դրամ շահելու եւ ծախսելու փափաքէն մղուած Սպանուհին, մասամբ ալ ազդուած տնտեսական տագնապէն, մուտք կը գործէ գործարաններէն, գրասենեակներէն ներս: Նախապէս, ամէնուն տեղ կ'ըլլայ — գործերու առատ շրջանն է — բայց, ծաւալուն համաշխարհային տագնապին հետեւանքով, լուրջ մրցակիցներ կը դառնան այրերուն, դժգոհութիւններու տեղի տալով:

Ճիշդ է, հին սովորութիւններու համաձայն, ամուսնացող Սպանուհիները կը ձգեն իրենց աշխատանքները, մասամբ տեղ բանալով այրերուն, սակայն, կ'երեւի թէ, անգամ մը դրամ վաստկելու համը առնողները, հրաժարելու աճապարանք ցոյց չեն տար:

Արդար ըլլալու համար, պէտք է ըսել, որ եթէ իգական շարժումը յանկարծ կ'ուժովնայ վերջին 7—8 տարիներու ընթացքին, անկէ առաջ, արդէն զանազան ձեւերու տակ քիչ թէ շատ գոյութիւն ունեցած է:

Այսպէս, գիւղի մը մէջ, շատ հին ժամանակներէ ի վեր, տարին մէկ անգամ գործերուն վարչութիւնը կը յանձնուի կիներուն: Մէկ օր կը տեւէ իրենց թագաւորութիւնը: Ֆէմինիստ մը եղած է նաեւ Փրիմօ տը Րիվէրան, Սպանիոյ դիկտատորը: Պ. Օսօրիօ ի Կալլարտօ կը գրէ գիրք մը, «Նամակ երիտասարդ աղջկան մը, քաղաքային իրաւունքներու հարցերու մասին», որով՝ կը բողոքէ կիներու ունեցած իրաւական ցաւալի կացութեան դէմ: Կին մը չի կրնար տուն մը վարձել, դրամատան մէջ անձնական հաշիւ պահել եւն.:

Ցառաջապահ կիներու առաջին միութիւնը կը կազմուի Մատրիտի մէջ, «Լիսէում գլիւպ» անունով, բայց աւելի հանրապետութեան հաստատումէն վերջ կը բազմանան կանացի կազմակերպութիւնները, եւ բոլոր կուսակցութիւնները կ'ունենան կիներու մասնաճիւղեր:

1931ի առաջին ընտրութիւններուն, — հանրապետական — կ'ընտրուին երկու երեսփոխանուհիներ, Օր. Վիքթորիա Քէնտ (արմատական – ընկերվարական) եւ Օր. Քլարա Քամբոամօր (արմատական): Քիչ յետոյ, մասնակի ընտրութեան մը մէջ կ'ընտրուի նաեւ Տիկ. Մարկարէթթա Նելքէն (ընկերվարական):

Նոյն տարուան հոկտ. 1ին, ժողովի օրակարգի վրայ կուգայ սահմանադրութեան 36րդ յօդուածը, որ քուէարկութեան իրաւունք կուտար կիներուն: Պահպանողական տարրերը կը հակառակին. իրենց կը միանայ նաեւ Օր. Քէնտը, ըսելով թէ «Սպանուհիները դեռ չունին քուէարկելու հասունութիւնը»: Երկար բարակ վիճաբանութիւններէ վերջ, շնորհիւ ընկերվարականներու եւ Քաթալաններուն (տեղական ինքնավարութիւն ունեցող նահանգ մը), օրէնքը կը քուէարկուի՝ 120ի դէմ 160 ձայնով: Նախ քան այդ, արդէն ի նպաստ կիներու ընդունուած էին հետեւեալ օրէնքները.—

ՅՕԴ. 25.— «Ընկերային դասակարգը, սեռը, կրօնական դաւանանքները չեն կրնար իրաւական առանձնաշնորհումներու հիմք ծառայել»...

ՅՕԴ. 40.— «Բոլոր Սպանացիները, առանց սեռի խտրութեան, կրնան ընդունուիլ պետական կամ հանրային պաշտօններու մէջ»...

ՅՕԴ. 53.— «Բոլոր սպանիական քաղաքացիները, քանի երեք տարեկանէ վեր, կրնան երեսփոխան ընտրուիլ»...

Անցեալ տարուան վերջաւորութեան երբ տեղի կ'ունենան հանրապետութեան երկրորդ ընտրութիւնները, իրարանցում մըն է ծայր կուտայ, բոլոր կուսակցութիւնները կ'աշխատին, որ իրենց քաշեն կին քուէարկողները, որոնք ի հեճուկս հանրապետականներուն, իրենց քուէները կուտան գլխաւորաբար ծայրայեղ տարրերուն:

Սպանիացի կիները հանրապետութեան կը պարտին նաեւ ամուսնալուծուելու իրաւունքը, մինչ այդ արգիլուած: Սահմանադրութեան 43րդ յօդուածը կ'ըսէ.— «Ընտանիքը պետութեան պաշտպանութեան տակ է: Ամուսնութիւնը հիմնուած է ամուսիններու հաւասար իրաւունքներու վրայ, եւ կրնայ լուծուիլ փոխադարձ համաձայնութեամբ, կամ մէկուն արդարանալի պատճառաբանութիւններով»: Խորհրդարանին ներկայացուած օրէնքը, իր նախնական վիճակին մէջ աւելի պարզ է, գրեթէ կը մօտենայ նոր Ռուսիոյ օրէնքին, բայց յետոյ կը փոխուի: Բաժանման ձեւակերպութիւնները շատ պարզ են, եւ միւս երկիրներու պէս չեն քաշքշուիր:

Շատերը կը կարծեն, թէ այս օրէնքը շատ մը ամուսնալուծումներու պատճառ պիտի ըլլայ, բայց այդպէս չի պատահիր: Օրէնքին գործադրութեան առաջին տարին, 1933 ապրիլ 1էն 1934 ապրիլ 1, մօտաւորապէս 4500 խնդրանքներ կը ներկայացուին. թիւ մը որ շատ չէ, բաղդատմամբ ուրիշ երկիրներու: Հեղինակաւոր Սպանիացի մը բնական կը գտնէ ասիկա, գիտնալով որ «իր հայրենակիցները չեն սիրեր հրապարակել ընտանեկան խնդիրները, այլ կը նախընտրեն իրենք իրենց մէջ կարգադրել»:

Աջակողմեան տարրերը ուժգնօրէն կ'ընդդիմանան այս օրէնքին, զայն նկատելով ընտանիքի հիմերը քանդող: Ժողովրդական հողագործական կուսակցութեան պետը, Պ. Ժիլ Ռօպլէզ կ'ըսէ օտար թղթակցի մը. «Ամուսնալուծումը նախատինք մըն է մեր վարդապետութեան, որուն հիմնական սկզբունքը ընտանիքի պաշտպանութիւնն է: Այս բանը չի յարմարիր նաեւ մեր նկարագրին: Սպանիացի ամոլները կրնան իրարու հետ կռուիլ, բայց, երկուքէն ոչ մէկը պիտի ուզէ՝ իր կէսը տեսնել ուրիշի մը բազուկներուն մէջ: Ասիկա ցեղային եւ թերեւս կլիմայական խնդիր մըն է»: Պահպանողականները կը յուսան օր մը փոխել այս օրէնքը, բայց, կ'ըսեն թէ կիները որոշած են իրենց այս իրաւունքը պաշտպանել: Ըստ կիներու, այս օրէնքը այդքան ալ մեծ վտանգ մը չի սպառնար ընտանիքին. աւելի յեղափոխական օրէնքներ դրած է ինքնավար Քաթալոնիան (Պարսէլոնիայի նահանգը): Այսպէս, ամուսնացած կին մը այր մարդու հաւասար քաղաքային իրաւունքներ ունի: Ամուսին մը չի կրնար կնոջ վրայ իշխել, ոչ ալ զայն ներկայացնել: Կին մը երբ ընտանեկան պարտականութիւնները կը կատարէ, ազատ է ուզածին պէս աշխատելու, առնելու, ծախելու, եւն.: Առ այժմ, այս օրէնքը տարածուած չէ երկրին միւս մասերուն վրայ, բայց, յառաջդէմ երբ երիտասարդները գործի գլուխ գան, հաւանական է որ ընդունուի բոլորին համար:

Մոլեռանդ Սպանիոյ մէջ (յիշեցէք հաւատաքննութիւնները) կրօնը եւս գլխապէս կը տկարանայ: Կրօնականներու դէմ եղած հալածանքը պահ մը հակադարձ շարժում մը կը ստեղծէ, բայց տեւական չի կրնար ըլլալ: Արդիականացման հոսանքը կը զօրանայ օր ըստ օրէ, եւ եկեղեցին կ'աշխատի յարմարիլ ստեղծուած պայմաններուն:

Այսպէս, կռուազան Կարմէնի քոյրերը ուշ կը սկսին, բայց արագօրէն կը յառաջանան արդիականացման ճամբուն վրայ: Պահպանողական հին սերունդը խորթ աչքով կը նայի այս նորութիւններուն վրայ, հազար անգամ «Մեղա՜յ Տէր» ըսելով, բայց նորերը կարեւորութիւն տուած չունին:

Յօդուածագիրը՝ Պ. Կասթօն Պլան կ'ըսէ.— «Զենք գիտեր ուր պիտի յանգի այս յեղափոխութիւնը: Հրահանգիչ փորձի մը առջեւ կը գտնուինք, եւ աւելի հետաքրքրական է անոր համար՝ որ տաքարիւն եւ ջղային ժողովուրդի մը հետ է իրենց գործը»:

Հ. ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԲԱՂԵՇՑԻ ՀԱՅ ՄԸ ՎԵՐՍԱՅԼԻ ՄԷՋ ԺԷ. ԴԱՐՈՒՆ

»»»· ·«««

ԻՐ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ԵՂԲՕՐ ԿՈՂՄԷ

Ի Թուին Հայոց ՌՃԼԲ (1683), փետրվար ամսոյ Բ. աւուրն ես Բաղիշեցի Մահտեսի Շահմուրատս գնացի ի Թագաւորանիստ քաղաքն Վերսալիա (Վէրսայլ), տեսայ զԹութունճի Յովհաննէս վարդապետն, Սեւանցի Զաքարիա վարդապետն, Հալապցի Ղազարոսի որդի Յովսէփն, Երզրումցի Յովհաննէսի որդի Գրիգորն, Ղազանճի Մուրատն, Ոսկան վարդապետի քվեր որդի Սողոմոնն: Նաեւ տեսաք Ֆրանսայու թագաւորն (Լուի ԺԴ.), զկինն, զորդին եւ զեղբայրն, զեղբօր հարսն եւ զվեզիրն: Տեսաք զսէրայներն եւ զայլ ամենայն սալթանաթն սէրային. գեղեցիկ շինուածք ոսկեղէն, արծաթեղէն եւ ճէվահիրեղէն. ութն կամար մէկ մէկի վրայ, արծաթեղէն եւ թուրլու թուրլու ամարաթով: Եւ մին երկայն սրահ, որ է խաղալոյ տեղ, որ կէսն շինած էր, եւ զկէսն նոր կու շինէին. որ վեց միլիոն խարճ կու գնայր, որ իւր ղափուն էր, եւ ամենայն երկրի վրայ մէթհ անելու տեղ կայր. թահմին արաք որ ԺԶ. միլիոնի զարդ կայր:

Այն տեղէն գնացաք ի պաղչան: Առաջին նէրտիվանն կայր 5 հաւուզ ջրով լինք. եւ հաւուզներու մէջն կերպ կերպ ծաղիկ շինովի պղնձէ ոսկեջրած. աջակողմեանն այնպէս, ձախակողմեանն այլ այնպէս: Նորա ներքեւն թէքրար տեսաք այլ եւս 5 հաւուզ մեծ՝ ջրով լինք. մէջ ջրին ծովային ձի, եւ մարդիկ, որ բերաններէն ջուր կու փչէր. եւ հաւուզներու բոլորն՝ գորտներ, մէյմուններ եւ ամենայն ազգ կենդանիներ՝ որ ջուր կու փչէին: Եւ նորա ներքեւն հաւուզ մի այլ կայր բոլոր եւ մեծ, որ չորս բոլորն՝ չորս եղանակն է, եւ ամենայն եղանակն՝ իւր կենդանիքներ՝ որ բերաններովն ջուր կու փչէին: Եւ նորա ներքեւն կայր երկայն ծով մի, որոյ մէջն կայր 17 նաւ մեծ եւ փոքր՝ ոսկով զարդարած, թօփով եւ առանց թօփի, զայս գրածներս սէրային կու բանես մինչեւ ի ներքին կողմն: Իսկ յայս կողմս եւ յայն կողմն կայ անպատմելի արարմունք. 36 դուռն ունի երկաթէ. ամէն դուռն մէջ 36 կերպ շինուածք ունի, որն երկաթի, որն քարի, որն մէրմէրի, որն պղնձի, ամէնն ոսկով վարազած: Որչափ ծովային, օդային, լեռնային եւ դաշտային, եւ որչափ Աստուծոյ ստեղծուածք որ կան, կերպ կերպ թռչունք, անասունք, գազանք, սողունք, լողունք, ամէնն շինած էր, ամէնու բերնէն ջուր կու թափի: Այսքան շինուածին մեծութիւնն Բ. միլ է, որն որ ամէնն շինուածով լի է. 3 միլն մին աղաճ է. 6 աղաճն մին մէնզիլ է: Այս Բ. միլ տեղն ամէնն շինուածք է, զեանի տոշամէն արճիճ է, արճճի գինն 45 միլիոն է, որ 45 միլիոնն կ'անէ Օսմանցւոց 90.000 քէսան. այս ներսի շինուածքն է: Թո՛ղ զդրսի շինուածքն, որ Բ. (երկու անգամ) այնչափ է: Եւ ի Թագաւորի սէրային Բ. թալյայ կայ, որ սէրայի դիմացն է, թալյայ սանէն տիվանխանայ է. 55 միլիոն է. թո՛ղ զմիջինն եւ զէթրաֆն: Ելեալ անտի՝ գնացաք ի զուշխանան. տեսաք անհուն թռչունք՝ ազգ եւ ազգ կերպ թռչունք: Կայր քէնքուլաւոր հաւ մի, որ 600 ղուռուշ էր. օրն մի ղուռուշ խարջ ունէր: Կայր օրդակ (բադ) մի, որ ներքի չանէն հօխայ մի ջուր կու տանէր: Սիրամարգ շատ տեսաք: Կայր կով մի՝ որն 9 ոտք ունէր, եւ ուսն որպէս ըղտու էր: Տեսաք սպիտակ ագռաւ մի, որ Թագաւորի մասխարան էր, մարդոց պէս կու խօսէր եւ շան պէս կու հաջէր: Բաղայ, թաւուս ղուշի, հնդստնեայ կատու, Սպանիու սամսար, ջրի շուն, զէբէթի կատու, ջրի կով, Հապաշի ոչխար, տավայ ղուշի (ջայլամն) եւ այլ կերպ կերպ կենդանիք, որ ոչ էաք տեսեալ՝ տեսաք, ո՛չ լեզուաւ պատմել կուգայ, եւ ո՛չ գրով իմացնել, ո՛չ սաել կուգայ եւ ո՛չ գրել:

Դարձեալ այնչափ որ հաւուզներն լիք էին, ամէն 126 հաւուզ էր. այն Ա. հաւուզն որ նաւեր կու բանին վերան, շրջապատն շատ ընդարձակ է. ամէնու ջուրը քաշովի է, որ գիշեր ցերեկ 60 ձի Բ. դոլապով համաշայ ջուր կու քաշէն. այն ջրի Ա. հոխան կէս ղուռուշ խարճ ունի:

Դարձեալ տեսաք զԹագաւորի հաց ուտելն: Ինքն եւ կինն ի միասին կու նստին. Թագաւորն յաջ դիհն, եւ կինն ի ձախ դիհն. տիվանխանայի յաջ դիհն Թագաւորի աղայն եւ իւր կինն: Թագաւորի դիմաց՝ եղբայրն եւ իւր կինն. ձախ դիհն՝ հօրեղբօր որդին, եւ կամ հօր եղբօր աղջիկն: Իսկ Թագաւորն՝ սեղանի վերին դիհն կու նստի, չորս կողմ սեղանին՝ որչափ մեծամեծք կան, վեզիր, փիրիյօլ, մարքէզ, ճինթուլունք, եպիսկոպոսք, եւ այլ մեծամեծք շուրջ զսեղանովն կու կանգնին, թէ կամի՝ կու խօսի ընդ նոսա:

Եւ կերակուրն որ կու բերին, յառաջն սկսանի ջրի կերակուր, միս խաշած, յետոյ խորոված միս, յետոյ մեծ թռչունք, յետոյ փոքր թռչունք, յետոյ շէքէրլէմէյով էմիշտոց (մրգեղէն), շէքէրլէմէ չոր, յետոյ վերջ պանիր, եւ ամենայն կերպ ուտելեացն լինի աւելի քան զ55 կամ 60 թիւրլիւ:

Իսկ Վերսալիա քաղաքն է մեծ եւ վայելուչ որսի տեղ. եւ չորս կողմն է լեառն. եւ ինքն է դաշտ եւ բարեձեւ. եւ ունի գեղեցիկ շինուածք, եւ մեծամեծ սէրայներ, զոր Աստուած վայելել տացէ Թագաւորին եւ ամենայն քրիստոնէից, եւ ի ցնծութիւն տառապեալ ազգիս Հայոց:

Եւ տեսաք զՄիւսէօ... (անունը կը պակսի) մին հալեւոր կարմիր մարդ. սինեօր Ռոֆինին (դահաժառանգին) որ տղայ է եղեր իւրն, այս վերոգրեալ հաւուզին եւ չարվաններուն ջրերուն տեղն՝ ամէնն այլ գինի է լցեր, թէ հաւուզներն, եւ թէ ղաղբրներն, եւ թէ այն մեծ հաւուզն որ 17 կեմի կայ վերան, զայն այլ լցեր է գինով (գինիով), եւ թամըշէ արեր է բովանդակ երկրին. ամենեքեան եկած են՝ մեծ եւ փոքր՝ արք եւ կանայք՝ ծերք եւ տղայք, 7 օր կերած եւ խմած են լիով, երկրին ամենեցուն պատիւ է արեր, այնչափ խմած են, դեռ շատ գինին ի տեղն է մնացեր, տեսէք որչափ հիանալի եւ զարմանալի բան է:

Կրկին փետրվարի երեքում օրն ԺԱ. ժամուն Թագաւորի եղբայրն եւ իւր կինն տարան զիս ի սարայն իւրեանց, կամեցան զիմ պատկերիս կերպն քաշելոյ, նա՛ եւս զիւր սէրայներն, եւ զիւր խազինայքն եւ զամենայն շինուածքն եւ այլ ինչ որ կայր՝ ցոյց ետուր մեզ. որ ես էի, եւ իմ թէրճիմանն Հալապցի Յովսէփն: Ցորժամ դարձաք յետս, եւ սկսաք խոնարհիլ Թագաւորի եղբօրն եւ կնկան, եհարց իմ թերճիմանին թէ հաւանեցա՞ւ զմեր որպիսութիւնն. մեք պատասխանեցաք՝ թէ Աստուած զեղբօր թագաւորութիւնն եւ զքո բարձրութիւնն հաստատուն պահեսցէ աստ եւ ի հանդերձելումն:

Եւ թէ մի ըստ միոջէ գրենք՝ քան զչափն աւելի ձանձրութիւն էր լսողացն եւ ընթերցողացն: Եւ տասն մեր տեսած բանն՝ միայն թէ այսչափ թէ չէ լեզուօք պատմել չի գար. աչօք չտեսնողն չի հաւատար:

Ֆրանսայու երկիրն 19 արհեպիսկոպոս կայ. 600 քօրեպիսկոպոս կայ. 50.000 ուագերէց կայ. թո՛ղ զայլ պաշտօնեայքն՝ որ տասն անգամ 100.000 քահանայք կան տէֆտէրով:

Դարձեալ չորս հազար քաղաք կայ մեծ եւ փոքր, ամէնը գեղեցիկ շինուածօք եւ պարսպօք, չէն եւ պայծառ: Դարձեալ Ֆռանսուզին երկրին լայնքն 230 աղաճ է:

Դարձեալ 3000 կաթողիկէով եկեղեցի կայ, որ հանապազ պատարագ կու մատուցվի եւ մկրտութիւն կու լինի: Այս մէկ Թագաւորի երկիրն է. եօթն թագաւորաց մինն այս է. քան զՍպանիօլն եւ քան զՆէմցէն փոքր այս է. ապա ուժով է եւ մալով. եւ կոլաբար զինուոր բազում եւ շատ ունի. դորս պարապար (հաւասար) չկայ եօթն թագաւորաց մէջն, զորոյ զթագաւորութիւնն Տէր Աստուած հաստատուն պահեսցէ մինչեւ ի կատարած աշխարհի, ամէն:

ԲԱՂԻՇԵՑԻ ՄԱՀՏԵՍԻ ՇԱՀՄՈՒՐԱՏ
(Հ. Բ. Ը. Մ. Նուպարեան Մատենադարանի հաւաքածուներէն քաղուած):

ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ ՊԻՏԻ ՏԵՒԷ՞

Պ. Սքիններ, Էնկիւրիի ամերիկեան դեսպանը, որ Փարիզ կը գտնուի, անցեալ օր ճաշի հրաւիրուած էր Ամերիկեան գաղութին կողմէ: Այս առթիւ ճառ մը խօսելով, փառաբանեց թրքական յեղաշրջումը: Շեշտեց թէ Մ. Քէմալ մեծ մարդ մըն է եւ այդպէս ալ պիտի մնայ պատմութեան մէջ: Իր համոզումով, Թուրքիոյ ներկայ վարիչներուն մահէն վերջն ալ կանգուն պիտի մնայ հանրապետութիւնը, ամէն աշխատանք տարուած ըլլալով այդ ուղղութեամբ: Այս առթիւ պատմեց թէ լուրջ միջոցներ ձեռք առնուած են, հողագործութիւնը զարգացնելու, կրթութիւնը տարածելու եւ Թուրքիան արդիական պետութեան մը վերածելու համար:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՏՂՈՒ ՀՈԳԻՆԵՐ

»»»· ·«««

Այն տարին ձմեռը երկար տեւեց: Անանկ ցուրտ կ'ընէր որ, կարծես ամէն բան ձիւնին հետ զրկապնդուած, մեռած կ'երեւէր: Արեւը չնչասպառ, գունատ լոյս մը կը ղրկէր ցրտասառոյց ամպերէն: Ձիւնը, ճերմակ մըշուշի պէս, արծաթէ յորձանքներ կ'երկարէր մինչեւ աչքերու առած տեղը: Երբեմն, ուղեւոր թռչուններ, վերը, ամպերուն քսուելով, յամրընթաց, ամայի հորիզոնին խորը կ'աներեւութանային՝ հովի լալագին շշընջիւնին պէս արձագանգ մը թողլով իրենց ետին:

Փողոցի մը անկիւնը, երկու տղաք, անտարբեր ու զուարթ, ձիւնադղեակ կը շինէին, երբեմն մարդակերպ, երբեմն ալ կենդանիի ձեւով կը դիզէին ձիւնը, ու հողի կտորներով ծուռ ու մուռ կը շինէին՝ խոշոր քիթեր, տձեւ բերան ու երեք մատի թանձրութեամբ յօնքեր: Լերան մարդու կը նմանի, կ'ըսէին, շունի կը նմանի, կատուի, իրանը այծի, պոչը ոչխարի, նայէ, գլուխը առիւծի կը նմանի՝ կ'ըսէին ու չէին կրնար բռնել իրենց ծիծաղը: Զայներնին ամայի փողոցին կենդանութիւն կուտար, ու խուսափուկ արձագանգի մը նման, անմիջապէս կը սառէր ցուրտէն:

Իրենց հոգն անգամ չէր: Կը թուէր թէ, ձիւնին անսահման տարածութիւնը կեանքի հաճոյքը ու իրենց երազը, կը խաղային ձիւնին մէջ, իրենց հոգիին քաջութիւնովը բարախուն: Վրանին գլուխնին ձիւնոտած, հետզհետէ, պաղը մոխերնուն զգալով, կը կծէր, ձեռքերնին կարմիրէն կապոյտի անցնելով, ուրիշ սկսեր էր: Իրենց մուճակները թրջած, ոտքերնին գրեթէ ջուրին մէջ, սառելու վրայ, «Հայկազն, եկուր մեր տունը երթանք» ըսաւ Միսաք, ու վազվռտելով, գլտորելով ձիւնին մէջ, վեր ելան:

Միսաքին մայրը աղջկանը հետ դըրացիին տունը գացեր էր:

Վառարանը վառեցին, տաքնալէն ետք, «անօթի եմ, եկուր, խոհանոցը երթանք», ըսաւ Միսաք Հայկազնի, ու երբ դուրս թռաւ թռչունի մը պէս զուարթ, Հայկազն անշարժ, տախտակամածին կպած, կարծես, կը մտածէր՝ այտերը վարդագոյն, լայն ճակատը տեսիլքի մը տարտամութեան մէջ մնացած: Միսաք վերադառնալով, « եկուր, մի վախնար, եկուր » կրկնեց անճառելի քաջարութեամբ: Ցուցամատը շրթունքներուն, Հայկազն, դեղեւկոտ ու ամրաքայլ, մինչեւ խոհանոցին դուռը դընաց, նորէն կեցաւ, գլուխը կախ՝ մանկական միամտութեամբ: « Ներս մտիր, ներս », կրկնեց Միսաք, ու բռնելով իր բարեկամին ձեռքէն, ժըպիտով մը ներս քաշեց զայն:

Մէկէն, աչուրը տակն ու վրայ ընող, անորժաբեր հոտ մը զարկաւ քթին: Ուրախութենէն տարուած, չորս դին կը նայէր, բայց կախարդուած, բառ չէր կրնար հանել բերնէն:

Երշիկները առաստաղներուն քով կը կախուէին ձեղունէն, օղակ օղակ, բայց դիմացը, պատէն կախուած մորթազերծ պզտիկ խոզ մը ապշութեան մատնեց զինքը: Այդ լման կենդանին ի՞նչ ընելու կուգար հոս, կը մտածէր՝ դէմքին տխրական հրայրքը պահած: Սեղանի մը վրայ, շարք մը ապակիէ պզտիկ բղուկներ, անշուշտ բանդակ ըլլալու էին առոնք կը մտածէր: Կարմիր, դեղին ու նարինջի գարնող գոյները կը խածնէին իր ըստամոքսը:

Նոյն պահուն, Միսաք սանի մը կափարիչը վերցուց, համեղ ու գրգռիչ հոտ մը բռնեց խոհանոցը: Արդար եղով տապկուած երկու բաղեր էին, զորս իր հօրեղբայրը նուէր ղրկեր էր գիւղէն: Ձիւնի պէս ճերմակ հաց մը ջարդեց Միսաք, ու երկու բարեկամները սկսան ուտել բաղերուն ամէնէն համեղ ու փափուկ մասերը: Կտոր մը երշիկ, պանիր ու կեռասէ բանդակ ալ կերան, Միսաք համոզեց իր բարեկամը որ, գինին այս կերակուրներուն համը, հոտը կը հանէ, ապաշանքով կ'ուզէր իմցնել վերջապէս: Հայկազն, վախնալով, նախ չուզեց համակերպիլ, բայց երկրորդ, երրորդ ումպէն ետք, պարպեց լման գաւաթ մը, մինչեւ որ իր տղայական զուարթութիւնը բարձրացաւ, մեծցաւ, ու իր հետ մեծցող բոլոր տառապանքները ցնցեց արմատէն: Արդէն ամէն մէկ պատառին, միտքը կ'երթար կը գտնէր իր տունին վիշտերը: Պզտիկ եղբայրը յիշած առեն մանաւանդ, հացի պատառները ոլոր մոլոր կ'երթային վար կոկորդէն, ու հոգեկան տեսակ մը վիճակի մէջ, կարծես ծաղրող քրքիջ մը կը լսէր ետեւէն, ու ինքնամոռացումի մէջ, առեն առեն, աչքերը փակած կը մնային՝ ալիւրի փոքրիկ պարկերուն, պահածոյ տուփերուն, գինիի խոշոր տակառին վրայ:

Թէեւ տղայ, բայց աղքատութիւնը շատ խորունկ բաներ ներշնչած իրեն, կը մտածէր որ, չունեւորները կը լըռէին ու կը սպէին՝ իրենց պատիւին համար, ունեւորներն ալ կը սպէին՝ չունեւորը խաբելու համար:

Ու շատերու արցունքները կը յիշէր...

Հաճարը տարիք չունի:

Հայկազն, քանի մը անգամներ կեանքին խորը իջած, եղած մէկուն պէս կ'ոգեկոչէր անցեալը, թէեւ հազիւ տասը տարեկան կար:

Միսաք խնձոր մը կեղուելով, չորսի բաժնելէն ետք, երկուքը ձգեց Հայկազնի բաժակին մէջ, ու «մի՛ ամըչնար, կե՛ր, խմէ՛, կը կրկնէր, կերակուրը մտածելով չենք ուտեր », ու իր զուարթութիւնը կը շատնար երթալով:

Հայկազն երկրորդ բաժակը պարպելէն ետք, բեռը բռնած, մանկական միամտութիւնով, մառանը խուզարկելու սկսան:

Միսաք, ուտելիքներու բոլոր գաղտնիքը բացաւ իր բարեկամին, մէկ մէկ կտոր կերան ամէնէն ալ, մեղր, տանձ, քանի մը տեսակ բանդակ, յետոյ կրկին նստելով սեղան, արեւին երգեցին, գեղջուկին պարը, առաջին [illegible] գարունը երգեցին, ու երբ ձեռք ձեռքի տուած, « բարեւ ընկեր »ը կ'երգէին իրենց սրտին ձայնովը, Միսաքի մայրը դրան առջեւ կեցած, կը նայէր խոհանոցին խորը պարզուած տեսարանին: Ինք, հարիւր հազար կռուած Հայկազնի մօրը հետ, հազար անգամ պատուէր տուած էր տղուն, անոր լաճին մը հետ չտեսնելու համար, [illegible] չխաղալու, փողոցէ փողոց այդ գնչուի զաւկին հետ չթափառելու համար, իր տղան, հազար անգամ մանկական հոգիի ձայնին տակ, մոռնալով մօր սպառնալիքները:

Ի՞նչ էր այս տեսարանը:

Քիչ առաջուան դըրացիին տունը

ԺԱՄԵՐԸ

ՄԱՔՍԻՄ ԿՈՐՔԻ

Թի՛ք թաք, թի՛ք թաք···

Գիշերային մթութեան ու առանձնութեան մէջ, սպառնագին կը հնչեն ժամանակին անդադար ու համաչափ զարկերը։ Հնչիւններ՝ միակերպ ու չափագիտօրէն կանոնաւոր, ընդմիշտ նոյնանման միեւնոյն բանը,— անընդհատ շարժումը կեանքին։

Մթութիւն ու երազ ողջագուրուած են երկիրը. ամէն ինչ լուռ է. միայն ժամացոյցը սառն ու չարաչագին կը նշանակէ րոպէներուն անյայտացումը։ Ժամանակը կը զարնէ, եւ իւրաքանչիւր հնչիւնի հետ կեանքը րոպէով մը կը կարճնայ, ժամանակի ամենափոքր մասով մը, տրուած մեզմէ իւրաքանչիւրին, րոպէով մը, որ ալ յաւէտ չպիտի վերադառնայ մեզի։

Ո՞ւրկէ կուգան այս րոպէները եւ ո՞ւր կ'անյայտանան։ Ոչ ոք պիտի պատասխանէ ասոր։ Ու տակաւին կան շատ խնդիրներ, որոնց չէ պատասխանուած, ուրիշ աւելի կարեւորներ՝ որոնց լուծումէն կախում ունի մեր երջանկութիւնը։ Ի՞նչպէս ապրիլ, որ կարենաս գիտակցիլ թէ անհրաժեշտ ես կեանքին, որ չկորսնցնես հաւատքն ու բաղձանքը, եւ չանյայտանայ ոչ մէկ րոպէ առանց խլրտացնելու միտքըդ ու հոգիդ։

×

Թի՛ք – թաք, թի՛ք – թաք···

Աշխարհիս մէջ, ժամերէն աւելի անգթայ ոչ մէկ բան կայ։ Անոնք միշտ միօրինակ կանոնաւորութեամբ կը զարնեն թէ՛ ձեր ծննդեան րոպէին, եւ թէ այն պահուն երբ դուք ձեր պատանեկան խոկումներուն ծաղիկը կը փրցնէք ցաւագինօրէն։ Եւ իր ծննդեան օրէն սկսեալ, մարդ միշտ ալ աւելի մօտ կ'երթայ դէպի մահը։ Եւ երբ դուք պիտի սկսիք խորդալ հոգեվարքի մէջ, ժամերը սառն ու անտարբեր պիտի համրեն անոր րոպէները։ Ու անոնց համրելու այս սառն ձեւին մէջ կը հնչէ բան մը, որ ամենագէտ է, բայց որ յոգնած է իր այս գիտութենէն իսկ։ Ոչ կը յուզուին անոնք, եւ ոչ մէկ բանի կը խնայեն ··· Անոնք անտարբեր են. իսկ մենք եթէ կ'ուզենք ապրիլ, պէտք է ստեղծենք ուրիշ ժամեր, լեցուն զգացումներով ու խանդերով, լեցուն գործունէութեամբ, որոնք փոխանակեն այս տխուր, միակերպ, ու հոգին վշտի մէջ մխրճող յուսահատացուցիչ ու սառնագին [illegible] ժամերը։

×

Թի՛ք – թաք, թի՛ք – թաք ···

Ժամերուն անդադրում շարժման մէջ, անշարժ կէտ չկայ։ Ո՞րը ուրեմն պիտի կոչենք ներկայ ժամանակ։ Արդէն ծնուած րոպէի մը ետեւէն ուրիշ կուգայ, որ առաջինը կը գլորէ անյայտութեան անդունդին մէջ···

Թի՛ք – թաք։ Եւ դուք երջանիկ էք։

Թի՛ք – թաք։ Եւ ահա ձեր սիրտը լեցուցաւ վշտի վայրագին թոյնով։ Ու ան կրնայ ամբողջ ձեր կեանքի ընթացքին ձեզի հետ մնալ,— ձեր ամբողջ կեանքի բոլոր ժամերու ընթացքին,— եթէ դուք չջանաք տալ ձեր իւրաքանչիւր րոպէին նոր ու կենդանի բան մը ···։ Տառապանքը գայթակղեցուցիչ է, ան ունի մեզի դիւթելու, ու աննկատելիօրէն տիրապետելու վտանգաւոր մենաշնորհը։ Ու անգամ մը գրաւած մեզ, ան այլ եւս չի թոյլատրեր որ պահանջենք ուրիշ, աւելի բարձր իրաւունքներ մարդու համար։ Իսկ ան, այնքան առատ է — սա՛ տառապանքը — որ բոլորովի՛ն է աժանցեր, եւ ալ ոչ մէկու ուշադրութիւնը կը գրաւէ իր վրայ։ Ասոր համար իսկ, հազիւ թէ արժէ խնայել տառապանքը, այլ՝ հարկ է աւելի՛ ինքնատիպ ու աւելի արժէքաւոր բանով մը գրաւել։ Տառապանքը որ եւ է արժէք չներկայացնող հիմ մըն է։ Եւ ոչ ոքի, ոչ մէկ բանի համար պէտք է տրտնջալ։ Մխիթարութեան յատկացուած խօսքերը հազիւ թէ կը պարունակեն այն բանը, ինչ որ մարդս կը փնտռէ անոնց մէջ։ Այն ատեն միայն աւելի լեցուն ու չհամրուելի է կեանքը, երբ մարդս կը պայքարի խոչընդոտի մը դէմ, որ կ'արգիլէ իր ապրիլը։ Կռուի մէջ աննշմարելիօրէն կ'անցնին տխուր ու տառապալից ժամերը։

×

Թի՛ք – թաք, թի՛ք թաք···

Մարդուս կեանքը ծիծաղելիօրէն կարճ է։ Ի՞նչպէս ապրիլ։ Ոմանք յամառօրէն կը բաժնուին կեանքէն, իսկ ոմանք ամբողջութեամբ անոր կը յանձնուին։ Առաջինները իրենց օրերուն վերջաւորութեան մէջ հոգեպէս աղքատ պիտի ըլլան, ինչպէս նաեւ՝ իրենց յիշատակներուն մէջ. երկրորդները՝ հարուստ թէ մէկ եւ միւս կողմէ։ Իսկ ինչպէս առաջինները նոյնպէս եւ միւսները պիտի մեռնին, ու ոչ մէկ բան պիտի մնայ իրենցմէ, եթէ անշահախնդրօրէն չեն յանձնած իրենց միտքն ու սիրտը կեանքին··· Եւ երբ դուք պիտի մեռնիք, ժամերը անգթայ պիտի համրեն ձեր հոգեվարքին րոպէները — թի՛ք – թաք։ Ու այդ րոպէներուն մէջ կը ծնին նոր մարդիկ, քանի մը հոգի րոպէի մէջ, իսկ դուք ոչ եւս էք ··· եւ ոչ մէկ բան չպիտի մնայ կեանքին մէջ ձեզմէ, բացի ձեր մարմինէն՝ իր գարշահոտութեան հետ։ Մի՞թէ ձեր հպարտութիւնը չըմբոստանար այս ինքնակամ ստեղծագործութեան դէմ, որ ձեզ նետած է կեանքին մէջ ու յետոյ ձեզ հանած անկէ, եւ ··· միայն այսքա՞ն։ Կեանքին մէջ ձեզ համար յիշատակներ կերտեցէք, եթէ դուք հպարտ էք ու վիրաւորուած կը զգաք ձեզ ձեր ստորադասութեան համար՝ ժամանակի թաքուն նպատակներուն առջեւ։ Խորհեցէք կեանքին մէջ ձեր ունեցած դերին վրայ,— աղիւս մը որ շինուած է, յետոյ անշարժօրէն շէնքի մը մէջ պահուած ու ամէնէն ետք ցրուած ու անյայտացած ···

Թէ տաժանագին եւ թէ յիմար բան մըն է աղիւս մ'ըլլալը, չէ՞։ Ու պիտի չըլլաք աղիւսի հանգոյն, եթէ միայն ունենաք միտք ու հոգի, եւ եթէ ուզէք կեանքի մէջ հետապնդել զգացումներով ու խանդերով առլցուն գեղեցիկ ու մրրկածուփ ժամերը։

×

Թի՛ք – թաք, թի՛ք – թաք···

Եթէ մտածէք միայն, թէ ի՞նչ էք դուք ժամերու անսահման շարժումին մէջ, ջախջախուած պիտի մնաք ձեր ոչնչութեան գիտակցութեանը առջեւ։ Թող այս գիտակցութիւնը վիրաւորէ ձեզ, թող ան հպարտութիւն մը զարթեցնէ ձեր մէջ եւ սորվի ձեզ զզուանք մը զգալ կեանքին հանդէպ — որ այնքան կը նուաստացնէ ձեզ — ու կռիւ յայտարարել անոր դէմ։ Ի՞նչ նշանաբանով։ Երբ բնութիւնը զրկած է մարդս չորս ոտքով քալելու ընդունակութենէն, տուած է իրեն նաեւ առաջնորդ մը — իտէալը։ Ու այն ժամանակէն ի վեր ան, անգիտակցօրէն ու բնազդօրէն կը ձգտի դէպի աւելի գեղեցիկը, միշտ ալ աւելի վերը։ Այս ձգտումը կիրառեցէք գիտակցաբար, ու սորվեցուցէք մարդոց որ հասկնան թէ, դէպի գերագոյն բարին եղած ձգտումին մէջն է ճշմարիտ երջանկութիւնը։ Մի՛ տրտնջաք, անկարողութենէ ու առ հասարակ ոչ մի բանէ մի տրտնջաք։ Միակը, ինչ որ ընծայաբերէ ձեր տրտունջը ձեզի, ցաւակցութիւնն է այն, ողորմութիւն՝ հոգեպէս աղքատներուն։ Բոլոր մարդիկ միեւնոյն ձեւով ապերջանիկ են, բայց անոնցմէ ալ աւելի ապերջանիկ են անոնք, որ կը պճնուին իրենց ապերջանկութեամբ։ Այդ մարդիկը ուրիշներէ աւելի ծարաւի են որ իրենց հանդէպ ուշադրութիւն դարձուի, այլ ամէնէն աւելի անարժան են անոր։ Ձգտում դէպի առաջ, — ահա կեանքի նպատակը։ Թող մեր ամբողջ կեանքը ձգտում ըլլայ, ու այն ատեն անոր մէջ պիտի գտնուին վսեմ ու աքանչելի ժամեր···

×

Թի՛ք – թաք, թի՛ք – թաք ····

«Ինչո՞ւ լոյսը տրուած է մարդուն, որուն առջեւ ճամբան խափանուած է, իսկ զինքը պարփակած խաւարի մէջ»։ Այսպէս է հարցուցեր ծերունին Յոբ Աստուծոյ։ Ալ չկան ատանկ յանդուգն մարդիկ, որոնք գիտակցելով հանդերձ, որ Աստուծոյ զաւակներն են, ստեղծուած անոր նմանութեամբ ու կերպարանքով, կարենան ծերունի Յոբի նման խօսիլ Անոր դէմ։ Այսօր առհասարակ մարդիկ շատ աժան կը գնահատուին։ Ու քիչ կը սիրեն կեանքը, նոյն իսկ ի վիճակի չեն ինքզինքնին լաւագոյն կերպով սիրելու։ Իսկ միեւնոյն ատեն կը վախնան մահուընէ, թէպէտեւ ոչ ոք ճողոպրած է անկէ։ Անխուսափելին օրինաւոր է։ Ու ահա այն ատենէն ի վեր, որ մարդս յայտնուած է երկրիս վրայ, միշտ կը մեռնի, ու վերջապէս պէտք է որ վարժուի այս բանին։ Նպատակին հասած ըլլալու գիտակցութիւնը կարող է մահուան հանդէպ զգացուող երկիւղը փարատել, իսկ պատուաւոր կերպով կտրուած կեանքի ճամբան կրնայ խաղաղութեամբ կնքել մեր վախճանը։ Թիք – թաք··· ու ահա մարդուս ետեւը կը մնան միայն իր արարքները։ Ու կ'ընդհատին անոր համար ժամերը անմիջապէս՝ անոր բաղձանքներուն հետ, ու կուգան ուրիշ ժամեր – ժամեր, որոնք իր կեանքը կը գնահատեն, անկարեկիր ժամեր···

×

Իրականութեան մէջ, ամէն ինչ բոլորովին պարզ է, աշխարհաբնակներու հակասութիւններէն, սուտերէն ու չարիքներէն յառաջ եկած այս խառնաշփոթութեան մէջ։ Ու պիտի ըլլար ալ աւելի պարզ, եթէ մարդիկ իրար գնէին ու ամէն ոք հետեւող մը ունենար իր թիկունքէն։

Մէկը եթէ նոյնիսկ մեծ է, դարձեալ փոքր է միշտ։ Անհրաժեշտ է որ իրար հասկնանք, ահա մենք ամէնքնիս ալ աւելի մութ ու աւելի գէշ կերպով կը խօսինք, քան թէ կը խորհինք։

Մարդս չի տիրապետեր բաւականաչափ խօսքերու, որ կարենայ իր սիրտը պարզել ուրիշներուն առջեւ, ու ասոր համար, սոսկ կեանքին մասին գերագոյն արժէք ու կարեւորութիւն ունեցող միտքեր կը ջնջուին անհետօրէն, այն պատճառով, որ միաժամանակ հնար չէ եղած գտնել անոնց անհրաժեշտ եղող ձեւերը։ Միտքը կը ծնի··· անկեղծ բաղձանք ունի մարմնաւորուելու՝ բառերու, ամուր եւ պարզ բառերու մէջ··· իսկ բառեր՝ չկան։

Աւելի մեծ ուշադրութիւն դէպի մտածումները, օգնեցէք անոնց որ ծնանին, եւ անոնք միշտ պիտի վերագնեն ձեր աշխատանքները։ Յառաջ, ու ամէն բանի մէջ միտք կայ, նոյնիսկ քարեղէն ճեղքի մը մէջն ալ պիտի գտնէք զայն, եթէ միայն ուզէք։ Եթէ մարդիկ կամենան՝ ամէն բանի պիտի մատչին։ Եթէ ուզեն՝ անոնք պիտի իշխեն կեանքին եւ ոչ թէ անոր գերին մնան, ինչպէս հիմա։ Միայն յայտնուի ապրելու բաղձանքը եւ՝ հպարտ գիտակցութիւնը իր ուժին, ու՝ ամբողջ կեանքը ինքնին աքանչելի ժամերու շարան մը պիտի ըլլայ, ամբողջական յայտնագործում մը հոգեկան ուժերու, ազնուագոյն յոյզերով արգասաւոր՝ մեծագոյն ժամեր։

×

Թիք – թաք, թիք – թաք···

Կեցցեն հոգեպէս զօրաւորները, մարդիկ առնացի — մարդիկ՝ որոնք կը ծառայեն ճշմարտութեան, արդարութեան ու գեղեցկութեան։ Զանոնք մենք չենք ճանչնար, ինչու որ հպարտ են ու կարիք չունին վարձատրութեան։ Մենք չենք տեսներ թէ անոնք ի՞նչպէս ուրախութեամբ կը բոցավառեն իրենց սիրտերը։ Երբ կը լուսաւորեն կեանքը իր գեղեցկութեամբ, անոնք կը բռնադատեն որ կոյրերն իսկ տեսնեն։ Պէտք է որ կոյրերը տեսնեն, որոնք՝ այնքան բազմաթիւ են, պէտք է որ բոլոր մարդիկ սարսափով ու զզուանքով տեսնեն, թէ ո՞րքան կոշտ, անարդար ու տգեղ է իրենց կեանքը։ Կեցցէ այն մարդը, որ կը տիրապետէ իր բաղձանքներուն։ Ամբողջ աշխարհը անոր սրտին մէջն է, համաշխարհային ամբողջ վիշտը, մարդոց բոլոր տառապանքները — անոր հոգւոյն մէջ։

Զարիքն ու կեանքի տիղմը, սուտն ու անգթութիւնը անոր թշնամիներն են։ Ու ան՝ իր ամբողջ ժամերը շռայլօրէն կը կորսնցնէ կռուին մէջ, իսկ իր կեանքը առլի է բուռն ուրախութեամբ, գեղեցիկ բարկութիւնով ու հպարտ հաստատամտութեամբ···։ Մի տրտնջար, ասիկա ամենավսեմ ու ամենագեղեցիկ իմաստութիւնն է երկրիս վրայ···։ Կեցցէ այն մարդը, որ կարող կ'ըլլայ օտար մնալ ամէն տեսակ աղերսանքի ու տրտունջի։ Միայն երկու են կեանքի ձեւերը,— փտում ու այրում։ Փոքրոգիներն ու ընչաքաղցները առաջինը պիտի նախընտրեն, իսկ առնացի ու շռայլ մարդիկ՝ երկրորդը։

Մեր կեանքին ժամերը դատարկ են, թախծալի ժամեր,— լեցնենք զանոնք գեղեցիկ շահատակութիւններով, առանց խնայելու մենք մեզի, եւ այն ատեն պիտի ապրինք գեղեցիկ, ուրախութեան տաղերով առլցուն, եւ բուռըն հպարտութիւն առթող ժամեր։ Կեցցէ այն մարդը, որ չի կրնար խնայել իր անձին։

Թարգմ. Կ. Պ. ԼԱԼԷ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

— o —

Տոքթ. Ժիլպէր Ռոպէն, որ ծանօթ է հոգեկան հիւանդութեանց մասին իր ուսումնասիրութիւններով, նոր գործով մը կը վերլուծէ երիտասարդութեան տագնապը։

Երիտասարդ մը եւս ինք, այս բժիշկը, հարցին կը մօտենայ ոչ միայն իբրեւ գիտուն մը, այլ եւ իբրեւ իր սերունդին ներքին փոթորկումներուն հաղորդակից։ Ահա թէ ինչո՛ւ իր վերլուծումները տեսաբանական ըլլալէ աւելի իրաքննական են բոլորովին։ Իր գործին մէջ դուք չէք գտներ այն թերութիւնը, որ յատուկ է տարէցներու աշխատութեան, — երիտասարդութիւնը անցուցած մարդիկ երբ կը մօտենան այս հարցին, կը նմանին այլ եւս fumeի մը պարապ աչքին, որ կը դիտէ առանց զգայութեան։ Ակից՝ համակրանքի եւ զգացումի պակասը, որ կը նշմարուի «ապրած-տեսած» մարդոց ուսումնասիրութիւններուն մէջ։

Տոքթ. Ժիլպէր Ռոպէնի աչքը կը մատնէ թէ կը զգայ նախ ինչ որ կը փորձէ հասկնալ։ Անիկա զորովի արտայայտութիւն մը ցոյց կուտայ այն տրամին հանդէպ, ուր կ'ապրի երիտասարդութիւնը։ Եւ առաջին անգամ կ'աշխատի պաշտպանել երիտասարդութիւնը ընդդէմ ծանօթ ամբաստանութիւններու։ Ոչ, կ'ըսէ ան, արդի երիտասարդները չեն, որ հիւանդ են, այլ ներկայ ժամանակն է միայն հիւանդը։

Անշուշտ հիւանդ ժամանակները, իրենց կարգին, կ'ազդեն նաեւ երիտասարդութեան վրայ՝ տագնապ մը ստեղծելով իր մէջ։

Երիտասարդութիւնը կը մտնէ տագնապի զանազան երեւոյթներ,— ոմանք յաւիտենական են, որովհետեւ կազմախօսական – բնախօսական ծագում ունին (օրինակ սեռային տագնապը), ոմանք այժմէական են, կապուած դարաշրջանի մտահոգութեանց։ Սխալ է ենթադրել թէ սեռային տագնապն է որ հիմա երիտասարդութիւնը կը մղէ այն կերպարանափոխութեան, որով կը ճանչցուին անոնք։ Երիտասարդութիւնը այժմ ամէն բանէ առաջ կը կրէ տնտեսական մտահոգութիւններու ազդեցութիւնը (primum vivere)։ Դարաշրջանն իսկ կը յատկանշուի արդէն տնտեսական պայքարի տարօրինակութիւններով, որոնք իւրայատուկ մթնոլորտ մը կը շինեն։ Այս մթնոլորտին մէջ ամէնէն աւելի պիտի տառապէին անշուշտ երիտասարդները։ Ահա թէ ինչու, իրենց տաք եւ մատղաշ տարիքին մէջ ապրուստի հոգով ընկճուած, շատեր կը մատնուին անելի։

Անոնք որ շատ տկար են դիմադրելու կամ տոկալու կարողութեամբ, փրկութեան կամ ազատութեան միակ պատեհութիւնը կը կարծեն գտնել «արուեստական դրախտ»ներու մէջ (կին, գինի, թմրեցուցիչ դեղեր)։ Իսկ անոնք որ զօրաւոր են, չափազանց կը կատղին ընդդէմ տնտեսական կեանքի արգելքներուն, եւ անօրինակ խոյանքով մը կ'աշխատին տապալել ընկերային հին ճարտարապետութիւնը, դառնութեամբ լեցուելով հիներուն դէմ, որոնք, անհեռատես կամ պահպանողական, պատճառ դարձան այդ խոչընդոտներու կուտակումին։

Սխալ է մեղադրել արդի երիտասարդութիւնը թէ իտէալ չունի։ Ընդհակառակն, արդի երիտասարդութիւնը, ինչպէս կարգ մը երկիրներու մէջ օրինակը ցոյց կուտայ, իտէալ կը պահանջէ իր մեծերէն,— հեռաւոր ու ազուոր նպատակ մը, որուն նուիրէր իր ուժերը եւ խանդավառութիւնը։ Արդարեւ, այսպէս է որ իտալական ու գերմանական երիտասարդութիւնը ընդունեց իրեն տրուած միթիզմը,— իր ցեղին կամ իր պատմութեան գերագնահատումը, աստուածացումը եթէ կ'ուզէք։ Եւ այդ միթիզմով թաթախուած՝ կ'աշխատի երկնել հայրենի նոր փառքեր։ Ճիշդ է թէ խանդավառութեան առարկան չէ անպայման, որ ջերմութեամբ կը լեցնէ այդքան երիտասարդութիւն, այլ երիտասարդական խանդավառութիւնն ինքն իսկ է որ կը բոցավառի տրուած առարկայով մը։ Ու եթէ ուրիշ երկիրներ չարձագանգեր երիտասարդութեան կանչը, պատճառն այն է որ երիտասարդութեան տրուած չէ խանդավառութեան հորիզոն մը։

Այս երեւոյթէն կը հետեւի թէ արդի երիտասարդութիւնը չունի քննադատական ոգի, ընտրութեան ճաշակ, բայց չէ՞ որ երիտասարդութիւնը կը յատկանշուի միայն խոյանքով, խանդավառութեամբ, կրակով։ Անշուշտ այս երիտասարդութիւնն ալ ունի իր ճաշակը, միայն թէ ոչ սովորական ձեւով, հիներու հասկցած եղանակով,— կարելի է ըսել արդի երիտասարդները իրենց յատուկ ճաշակ եւ քննադատական ոգի մը ունին, բայց ինչ որ կը պահանջեն, քննադատական ոգին կամ ճաշակը չէ, այլ բոլորովին ուրիշ բան։ Կը պահանջեն խանդավառութեան առարկայ մը, իտէալ մը։ Եւ երբ այդ իտէալը չի տրուիր իրենց, կատաղութեամբ կը յարձակին ընկալեալ սովորութիւններու եւ ընկերային հինցած կարգերու վրայ, փորձելով վերագնահատել կամ տապալել զանոնք, որպէսզի ազատին այն ճնշող մթնոլորտէն, զոր աւելի կը ծանրացնէ տնտեսական պայքարը։

ՌԸՆԱՆ ԵՒ ԻՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԻՏՔԵՐԸ

— o —

Պոլ Ժամփար վերջերս հրատարակեց հետաքրքրական ուսումնասիրութիւն մը Ռընանի մասին (Էրնէսթ Ռընան եւ իր հանրապետութիւնը), ուր վերլուծման կ'ենթարկէ այս մեծ մտաւորականին քաղաքական համոզումները։

Ժամփարի գիրքը պատմութիւնն իսկ է Ռընանի քաղաքական վարդապետութեան։

Ռընան շատ քննադատուած է իր զիկզակներուն կամ իր տարուբերումներուն համար։ Արդարեւ Ռընան նախ ցոյց տուաւ գիտական դպրոցին ազդեցութիւնը երբ դեռ նոր կը մտնէր ասպարէզ, 1850էն ետքը՝ գերմանական եւ ազնուապետական ազդեցութիւն մը, 1875էն վերջ յարած էր ժողովրդապետութեան։

Ժամփար, բոլոր այս քաղաքական ծփանքներուն մէջ, միութեան գիծ մը կը գտնէ, մտածման շարունակական յառաջխաղացութիւն մը,— տեսակէտ մը որ դժուար թէ համոզէ ընթերցողը։

Աւելի հետաքրքրական է գիրքին վերջին գլուխը, որ կը կրէ հետեւեալ խորագիրը «Ռընան եւ ազատականութիւնը»։ Հետաքրքրական նախ անոր համար, որ Ժամփար քաղաքական դէմք մըն է եւ գիտէ, Ռընանի դիմագծումով, արծարծել օրուան մէկ հարցը։ Ներկայիս, գրեթէ ամէն երկրի մէջ, հալածանք մը ծայր տուած է ընդդէմ ազատականութեան, մանաւանդ հաստատուած դիկտատուրաներու նորոյթի այս օրերուն։ Ժամփար, կարծես Ռընանը կենդանացնելով, կ'աշխատի պաշտպանել ազատականութիւնը։ Ճիշդ է թէ Ռընան եւս յաճախ յարձակած է ազատականութեան վրայ, բայց չփոթելով զայն ընկերային բնապաշտութեան հետ, — վարդապետութիւն մը հիմնուած մարդոց բարութեան հաւատքին վրայ,— զոր ծնոյց ԺԸ. փիլիսոփայական դարը։ Քննադատելով այդ սխալ հասկցուած ազատականութիւնը, Ռընան կը մեղադրէ հետեւորդները, որ կը մոռնան անցեալը եւ դաստիարակչական աւանդութիւնները։ Անհրաժեշտ է որ, կ'ըսէ ան, իմացականութիւնը ունկնդրէ պատմութեան։ Եւ ի՞նչ է արդէն իմացականութիւնը,— եթէ ոչ համադրութիւնը անցեալի փորձերուն, հետեւաբար պատմութեան։ Կարելի չէ, իմացականութիւնը բնական երեւոյթ մը համարելով մարդուն, ու –

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

...ած պատմութիւնները, բոլոր խօսքերը յիշեց Տիկին Իսկուհի, որովհետեւ ժամերով խօսած էին ասոր անոր վրայ, ու բամբասանքի նմանող խօսքեր որքան կը տաքնային, իրենց սիրտերը աւելի կը մօտենային իրարու։

Բայց իրենց պատմութիւնները ծիծաղելին ալ կ'անցնէին, վերջապէս իրենք ալ կին, իրենք զիրենք արտայայտելու ամէնէն ճշմարիտ բառերը կը գտնէին։

Ու «մանաւանդ գինովի մը տղան», փսփսաց տիկին Իսկուհի··· Ի՞նչ կ'ընէ իր տունին մէջ այդ թափթփած մարդուկին տղան։ Վրան նայելն անգամ չէի գար։ Բայց անոր աղուոր, աղջկի նման սեւ յօնքերը, կրակի պէս վառող աչքերուն ի՞նչ մը կուտային որ, կը տեսնէր իր տղուն գեղեցկութեան, վերջապէս իր տղան ուրիշ [illegible] մը տակ կը տեսնէր··· Ո՛չ, ո՛չ, այդ գինովին տղան իր տունին մէջ··· Այս մտածումը բան մը փոխեց իր [illegible], հիմակ գինովի մը ձայնը կը լսէր, գինով մըն էր երգողը, ու փսփսաց «պզտիկ գինով մը», իր տունին գինովը գինովցած, ան ալ թշնամի մը, պզտիկ թշնամի մը։ Ու Հայկազն քանի բերանը կը լարէր, ձայնը պոռչտուքի պէս կուգար, գինովի մը ձայնին ուրիշ մէկ եղանակը ···

Ո՛չ, ո՛չ, անկարելի է մոռնալ մանաւանդ այն օրուան ծաղրանքը, այս տղուն տարօրինակ ծաղրանքը, երբ ինք բռունցքը տնկած անոր մօտը, կ'ուզէր սաստել, ըսել վերջապէս քանի մը բառ։ Ա՛հ, աչքին առջեւն էր դեռ այդ տեսարանը, երբ ինք եւ մօրը մէջտեղ կանգնած, պոռաց ծիծաղէ խառնուած այնպիսի դէմքով մը որ, բերանը բացած ատեն, ակռաները կ'երեւային սրուած, անոր բերնին մէջ կը տեսնէր փոս մը զարհուրելի։

Մգլոտ, հոտած փողոցի մը անկիւնը գինովներու նման իրենց կեանքը անցընող այդ կնոջ կ'ուզէր հասկցնել թէ ո՞վ էր ինք, ու դիմանալու բան չէր մանաւանդ, երբ իրմէ աւելի կը պոռար···

Այս պահուն աչքին առջեւ եկաւ Հայկազենց փողոցը, աղտոտ, ճամբուն վրայ քարերը անկուած ցիցի պէս, խառնիխուռն տուները փտած տախտակներով բռնուած, փլփլուկ տուներ։ Մանաւանդ օր մը, անձրեւէն ետք աչքերով տեսեր էր այդ փողոցը, ճահիճ մը մէկ ծայրէն միւսը, այդ ճահիճին մէջ է որ կ'ապրէին, կը մեծնային ասանկները, ու այս անգամ պժգանքը հասած մինչեւ շրթունքները, կարծես իր տղան այդ ճահիճին պլչկած, երեսի աղուոր կարմիրներուն տեղ մեռելի մը դեղնութիւնը տեսնել կարծելով, արիւնը գլուխը խուժած, արիւնի չորցած բիծերու նման իր կատաղութիւնը կը տեսնէր մթնոլորտին մէջ թռչտուն։

Միսաքն ու Հայկազը, այս պահուն «բարեւ ընկեր, հազար բարեւ» երգած ատեննին, երբ ծռեցին իրենց գլուխները, Հայկազը լաց խղդուածի պէս, տեսաւ Միսաքի մայրը։

Միսաքն ու Հայկազը, այս պահուն դակելով, գնաց պլլուեցաւ մօրը, բայց թեթեւ հարուած մը, գնդակի նման գլտորեց զայն տախտակամածին վրայ, յետոյ, բռնեց Հայկազի թեւէն, հրեց, դուրս նետելու համար։ Ձեռքը չէր դիտեր ինչի՛ հանդիպեցաւ։ Երբ խուզարկեց գրպանը, գտաւ խնձոր, կաղին, ընկոյզ, ու թաշկինակին պլլած կտոր մը բաղի մէս։

Աչքերը արցունքով լեցուն, «պզտիկ եղբօրս համար գրպանեցի», ըսաւ Հայկազը։

— Ո՛վ տուաւ, ո՛վ տուաւ, կը պոռար խենդի պէս տիկին Իսկուհին։

— Ես տուի, ես տուի, կրկնեց, չորեքինեց Միսաք, աչքերը մօրը տնկելով։

—Ո՛չ, ո՛չ, կը սուտէ՛, կը սուտէ պատասխանեց Հայկազը, գինի բերել գացած ատենը գրպանեցի տիկին, կը սուտէ Միսաքը, կը սուտէ՛։

Այն ատեն Միսաք աւելի յուզուած, պոռացող ձայնով.— Մայրի՛կ, մայրի՛կ մի բարկանար, ես տուի, ես տուի, կ'աղաչէր ու կը պլլուէր մօրը՝ փոթորիկի պէս ցնցելով զայն։

Տանը կատուն պզտիկ շնիկին հետ քովէ քով, վախնալով կարծես եղածէն, դիմացը կծկտած, կը նայէին իրենց խելօք աչքերով։

Տիկին Իսկուհի, ձեռքի եղածը նետեց շան ու կատուին առջեւ։

Գլուխը քիչ մը երկնցուց կատուն, յետոյ, ոտքերուն տակ գլտորող կաղիններուն հետ սկսան խաղալ իրենց թաթիկներով։ Քիչ ետք, կրկին քովէ քով, գրեթէ գլուխ գլխի, իրենց առաջուան հանդարտութեամբ, երկու հանդիսատեսներու նման, սկսան նայիլ իրենց առջեւ պարզուած տեսարանին։

Ձմեռ էր։

Քաղաքը ձիւնին տակ ծածկուած, տուներուն լռութիւնը աւելի խորունկ, կը ծածկէր քաղաքը գերեզմանի նման։

Տիկին Իսկուհի կը դողար։ Լեզուին ծայրը շատ բառեր փակած, չէր կրնար արտասանել, անոնք ձիւնի փշրանքի սարսուռ կուտային մարմինին։

Ալ դադար չունէր, իր տունը կարծես գողեր մտած, երբ ամուսնոյն տալիք պատասխանին կը մտածէր ···

Ա՛հ, սիրտը կծկուած, այդ գնչուի տղուն աչքերը աւելի կը նեղէին զինքը, արիւնը կը տաքնար կապարի նման։ Ամուսնոյն ձայնը ականջներուն խորը կը ճչար, կ'որոտար կարծես, ու

— Դո՛ւրս, շան լակոտ, դուրս տունէս պոռալով, երբ կ'ուզէր դուրս նետել զայն գնդակի նման, Հայկազը լեղի պատառ եղած, հազիւ կրցաւ քայլ մը առնել, ու շան լակոտի մը պէս փռուած գետին, կերածը փսխեց արիւնի նման։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

բանալ պատմութեան արժէքը, կամ իմացականութիւնը հակադրել պատմութեան, ինչպէս կ'ընեն բնապաշտները: Պատմութեան ուսումն է մի՛այն, իբրեւ ազրիւր քննադատական ոգիի, որ կ'առաջնորդէ մարդկութիւնը իրական ազատականութեան: Անոնց որ բարձր մշակոյթի այդ ուսումը, արհամարհանքի առարկայ, խոյս կուտայ ցեղի կամ դասակարգի բռնատիրական բնազդներու հալածանքին առջեւ:

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները յառաջիկայ Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 32, Avenue des Gobelins սրճարանի վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ:

Հ. Յ. Դ. Պաւլվառ Օտտոի Պատանեկան Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին իր սեփական Գրադարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓՕՆ ՏՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ

Այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին
Պիտի խօսի ընկեր ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ
Մանրամասնութիւնները տեղւոյնվրայ:

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ

ՑԵՏԱԶԳՈՒԱԾ Է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14ին

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

13 Հոկտեմբեր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին
ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ
Պիտի խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

×

վերոյիշեալ հանդէսներուն պիտի ծախուի ԵԻՐ. Կ. ԿՈՄԻՏԷԻ հրատարակած «ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ» բացառիկ թիւը: Գինը 3 ֆրանք:
Գաւառներու եղած ապսպրանքներու համար ղրկել 4 ֆր. նամակադրոշմ:

ԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ «ՌՈՍՏՈՄ» ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ
3 Նոյեմբեր Շաբաթ երեկոյ:
կը խնդրուի նկատի ունենալ այս Թուականը:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

կազմակերպուած Ֆր. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՌՈՄԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին
կը խօսի՝ տիկին Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ
Մանրամասնութիւնները յաջորդաբար:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳՈՅԱՄԱՐՏ օրացոյց 1935

Հրատարակութիւն Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

1.— Ազգային քննական պատմութիւն, Բագրատունեաց Հարստութենէն մինչեւ Ռուբինեանց Հարստութիւն:

2.— Ամփոփ նկարագրութիւն ազատագրական պատմական դէպքերու եւ դէմքերու, առանց կուսակցական խտրութեան:

3.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն:

4.— Օրացոյցին ճակատը զետեղուած է Հ. Յ. Դ. Զինանշանը՝ եզերուած զոյգ եռագոյնով, մէջտեղը «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՅԱՄԱՐՏԸ» (գծուած Հ. Ալեւանաքի կողմէ):

5.— Օրացոյցին ներքեւ Դաշնակցութեան Երրորդութիւնը:

6.— Ձախ կողմը Միքայէլ Վարանդեան, Մ. Նալբանդեան եւ Թումանի մարտական խումբը:

7.— Աջ կողմը Հայր Աբրահամ, Գամառ Քաթիպա, Բաաէնի եւ Տէլիպապայի ֆէտայիներու խմբանկարը:

8.— Օրացոյցին մէջ զետեղուած են անցեալ տարուան կողքին վրայի նկարները եւ եօթը նոր նկարներ:

Հայրենակիցներ, չզրկուելու համար այս գեղեցիկ հրատարակութենէն դիմեցէք այժմէն Միութեան հասցէին՝
Karnig Antikian, 49, rue Nationale, Marseille:

Գին՝ Մարսէյլի 5 ֆր.: Գաղութներ 5.50: Պալքաններ եւ Սուրիա 5:
Ցպագրութիւն՝ ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ:

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 4ԻՆ
SALLE GAVEAUի ՄԷՋ,
Ղեկավարութեամբ ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ
Կը մասնակցի ջութակահարուհի ԼԻՍԱ ՏԷՍԻՐՃԵԱՆ
եւ 50 հոգինոց ՍԻՆՖՕՆԻՔ նուագախումբ
Բացառաբար ժողովրդական գիներով
Մանրամասնութիւնները՝ ազդերին:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Ֆր. Հ. Կ. Խաչի Շավիլի մ. ճիւղին կողմէ, այսօր կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, Մատուռ-Մանկապարտէզի սրահին մէջ: Կը հրաւիրուին անդամ-անդամուհիները եւ համակիրները՝ շաբէլի ժամանց:

ՎԱՐՁՈՒ Է

CHELLES-COURNAY (S. & M.) արուարձանի մէջ, կայարանի մօտ վիլլայի մը երկրորդ յարկը, երեք մեծ սենեակներ, կազ եւ ջուր, մշակելի 1600 քառ. մեթր հողին կէսը, լաւ շրջապատուած, տարեկան վարձք՝ 2000 ֆրանք:

Հաղորդակց. միջոց.— Կար տը լ'Էսթէն 20 վայրկեան, կարին մօտ: Փորթ Վէնսէնէն ծանրակառք թիւ 113:

Դիմել դերձակ Կ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆԻ 13' Rue Saulnier, Paris (9):

Ունիմ նաեւ Փարիզի տանս մէջ կահաւորուած սենեակ մը, առանձին կնոջ մը եւ կամ օրիորդի մը համար:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Յ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Անժէնի մասնաճիւղը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ յարգելի բժիշկ Հ. Օհանջանեանին, իր հմտալից եւ ձրի ծառայութեան համար, նոյնպէս բոլոր անոնց՝ որոնք իրենց խօսքերով, երգերով եւ արտասանութիւններով ջերմ խանդավառութիւն եւ զուարթ ու ժողովրդական մթնոլորտ մը ստեղծեցին:
Վարչութիւն

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՋԵՒԱՆ ՀԱՄԱՐ՝ Metro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	–
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
9
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI
9 Octobre
1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2620

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՁԱԽԵՐՈՒ ՆՈՐ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ

Քաղաքական «միացեալ ճակատ»էն յետոյ, ահաւասիկ արհեստակցականը՝ Ֆրանսայի ընկերվարական եւ համայնավար հոսանքներուն միջեւ:

Կիրակի օր որոշ ելքի մը յանգեցան Աշխատանքի Դաշնակցութեան երկու թեւերուն միջեւ կատարուած բանակցութիւնները: Բանաձեւերու մասին վերջնական որոշում պիտի տրուի այսօր իսկ, երեքշաբթի:

Մեծ տարբերութիւններ չկան երկու բանաձեւերուն միջեւ, որոնք խմբագրուած են երկար վիճաբանութիւններէ յետոյ:

Երկուքն ալ անհրաժեշտ կը գտնեն արհեստակցական միութիւններուն ձուլումը, պայմանաւ որ անոնք բացարձակապէս անկախ ըլլան իրենց կառավարութեանց, քաղաքական կուսակցութեանց, փիլիսոփայական աղանդներու կամ ուրիշ արտաքին խմբակցութեանց հանդէպ: Միակ ղեկավար կանոնը պիտի ըլլայ ազատ վիճաբանութիւն իրենց ընդհ. ժողովներուն մէջ եւ մեծամասնութեամբ տրուած որոշումներուն գործադրութիւնը: Իւրաքանչիւր անդամ իրաւունք ունի ազատօրէն յայտնելու իր տեսակէտը եւ պաշտպանելու զայն: Անդամները կրնան պատկանիլ իրենց նախընտրած քաղաքական խմբակցութեան:

Հիմնական կէտերու մասին այսպէս համաձայնելէ յետոյ, երկու բանաձեւերը տեսակէտի կամ խմբագրութեան տարբերութիւններ կը ներկայացնեն, միացումը իրականացնելու ձեւակերպութեանց մասին:

Այդ վիճելի կէտերն են որ պիտի ճշդուին այսօր, բոլոր խոչընդոտները վերցնելու եւ միացումը հռչակելու համար:

Երկու կողմերն ալ վստահ են այս ձեռնարկին յաջողութեան մասին, փոխադարձաբար դիւրացուցած, հարթած ըլլալով ճամբան:

Արտակարգ դէ՞պք մըն է որ կը կատարուի մեր աչքերուն առջեւ:

Ո՛չ: Այն օրէն ի վեր որ Պ. Տումէրկ իշխանութեան գլուխ անցաւ եւ ձեռնարկեց հրամանագիր – օրէնքներով կառավարելու երկիրը, ձախակողմեան հոսանքները հարկադրուած էին ինքնապաշտպանութեան դիմելու:

Շատեր կը կարծէին թէ հրամանագիր – օրէնքները հետեւանք էին բացառիկ տագնապի մը, ելմտացոյցը հաւասարակշռելու անհրաժեշտութեան:

Մինչդեռ, առաջին օրէն իսկ, ազգ. դահլիճը որոշած էր բան մը փոխել այս երկրին կարգ ու սարքին մէջ:

Յուշիկ – յուշիկ եւ հետեւողական, Պ. Տումէրկ ճամբայ կը բանար բուն իսկ սահմանադրութեան փոփոխման համար:

Ան «հայրաբար» կը պատրաստէր հանրային կարծիքը, զօրացնելու համար իշխանութեան թաթը, համաձայն Անգլիոյ կամ ուրիշ երկիրներու օրինակին:

Այդպէս ալ յայտարարեց, ուղղակի խօսելով ժողովուրդին հետ, ի սփիւռս բովանդակ Ֆրանսայի:

Ձախակողմեան հոսանքները անձկութեամբ կը հետեւէին նոր իշխանութեան ձեռնարկներուն:

Անոնց կարծիքով, քօղարկեալ փաշականութիւն մըն է որ կը փորձուի Ֆրանսայի մէջ, հետեւաբար,—միացեալ ճակատ՝ պաշտպանելու համար ժողովրդապետական ազատութիւնները:

Այսպէս էր որ իրականացաւ առաջին փորձը, 1934 յուլիս 15-ին, երբ ընկերվարական կուսակցութեան արտակարգ Ազգ. Խորհուրդը 366ի դէմ 3471 ձայնով կը հաստատէր գործակցութեան բանաձեւը:

Այս բանաձեւին հիման վրայ, ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց վարչութիւնները բանակցելով, կազմեցին խառն մարմին մը, հաւաքաբար ցոյցեր կատարելու համար:

Այդ մարմինը տիրաբար կը գործէ մինչեւ այսօր, եւ նոր ցոյցեր սարքած է այս շաբթու:

Արդարեւ, գործակցութեան ծրագիրը, որ վաւերացուեցաւ յուլիս 27ին, կը տրամադրէ միասնաբար պայքար մը կազմակերպել ամբողջ երկրին մէջ, շարժման մէջ դնելով աշխատաւոր բազմութիւնները:

Պայքարը յառաջ պիտի տարուի բողոքի ցոյցերով եւ միթինկներով, իսկ խորհրդարանին մէջ՝ սերտ գործակցութեամբ:

Անշուշտ իւրաքանչիւր կուսակցութիւն կը պահէ իր գործելու ազատութիւնը: Բայց, մէկը միւսին չպիտի դաւաճանէ, այս պայքարի ընթացքին:

Տեսակէտի արծարծումները, փոխադարձ քննադատութիւնները կրնան շարունակուիլ, առանց թշնամական կամ նախատական արտայայտութեանց:

Մինչեւ այսօր, յաջողութեամբ յառաջ տարուեցաւ այս պայքարը, որուն կը նպաստէ Մոսկուայի բռնած կրաւորական դիրքը:

Այդ յաջողութեան ապացոյց մըն է նաեւ երկու արհեստակցական Դաշնակցութեանց միացման ձեռնարկը, որ երազ կը համարուէր երէկ:

Ահա թէ ի՛նչ հրաշքներ գործել կուտայ ինքնապաշտպանութեան բնազդը:

1920ի պառակտումէն ի վեր իրար կը գզէին երկու հոսանքները, անլուր անարգանքներ տեղալով, փոխադարձաբար:

Վերահաս վտանգը իրարու մօտեցուց երէկուան թշնամիները, իսկապէս դասակարգային պայքար մը մղելու համար օրուան իշխանութեան դէմ:

Կը յաջողի՞ն թէ ոչ,— ուրիշ հարց է:

Մեզի համար մէկէ աւելի հրահանգիչ դասեր կան այս իրողութեան մէջ: Անհրաժեշտ է որ գոնէ մեր «ուսումնական»ները ուշադրութեամբ հետեւին այս քաղաքական եւ ընկերային խմորման երեւոյթներուն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐՈՒ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Կացութիւնը գրեթէ անփոփոխ

Կիրակի օր տեղի ունեցան Ֆրանսայի նահանգային ընդհ. ժողովներու ընտրութիւնները, բացի Փարիզի շրջանէն եւ Սէնի նահանգէն: Պիտի ընտրուէին 1518 անդամներ: Հակառակ շաբաթներէ ի վեր մղուած բուռն պայքարին, մեծ փոփոխութիւններ տեղի չունեցան կացութեան մէջ: Ընտրուեցան 1192 անդամներ, իսկ համեմատականի մնացին 308 հոգի: Ուղղափառ ընկերվարականները, որ նախապէս ունէին 63 անդամ, այս անգամ կրցան ընտրել միայն 58: Համայնավարները պահեցին իրենց թիւը, 11: Արմատական – ընկերվարականները, որոնք մեծամասնութիւն կը կազմեն, ընտրեցին 400 հոգի (նախապէս 399): Ուրեմն, Էռիոյի, Տարտիէի եւ Շօթանի կուսակցութիւնը կրցած է պահել իր դիրքերը, հակառակ աջակողմեան մամուլի բուռն պայքարին որ կը տեւէ անցեալ փետրուարէն ի վեր: Ընկերվարական – համայնավար միացեալ ճակատն ալ չյաջողեցաւ ծանր հարուած տալ: Համեմատականի մնացած ընտրութիւններուն մէջ կան 66 արմատական – ընկերվարականներ, 31 ընկերվարականներ եւ երկու համայնավարներ:

Ներքին գործերու նախարարութիւնը արտակարգ դիւրութիւններ տրամադրած էր, ընտրութեանց արդիւնքը ժամ առաջ հաղորդելու համար: Գետնայարկը դրուած էին 20 արագաշարժ գործիքներ, 17ը՝ հեռագիր ընդունելու և 3ը՝ փոխանցելու համար: Այս գործիքները կրնային 400 հեռագիր արձանագրել մէկ ժամուան մէջ, այսինքն մէկ վայրկեանի մէջ 7 հատ: Եւ սակայն, հեռագիրները այնքան ալ արագ չհասան:

ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

ՔԱԹԱԼՈՆԻԱՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆ ՀՌՉԱԿԵՑ, ՅԵՏՈՅ ԱՆՁՆԱՏՈՒՐ ԵՂԱՒ

Ինչպէս գրած էինք, ուրբաթ եւ շաբաթ օրերը ընդհ. գործադուլ հռչակուած էր ամբողջ Սպանիոյ մէջ: Յեղափոխական շարժումը սաստկանալով, յանգեցաւ ծանր խռովութեանց: Քաթալոնիա, որ սկիզբէն ի վեր ապստամբ շրջան մը եղած է, առիթէն օգտուելով անկախ հանրապետութիւն հռչակեց, առժամեայ կառավարութեամբ, սակայն վարդի մը կեանքն ալ չունեցաւ այս անկախութիւնը: Առժամեայ կառավարութիւնը կանոնաւոր զօրքին կողմէ պաշարուելով անձնատուր եղաւ խմբովին եւ բանտարկուեցաւ մարտանաւի մը մէջ: Թղթակից մը կը հաշուէ թէ նոր հանրապետութիւնը տեւեց ճիշդ 9 ժամ 45 վ. առտուան ժամը 8.30էն մինչեւ իրիկուան ժամը 6.15: Նախագահը՝ Լուիս Քոմփանիս, ինք անթելով հռչակեց անկախութիւնը եւ դարձեալ ինքն էր որ հաղորդեց թէ իր կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ տեղի տալ գերազանց ուժերու առջեւ, որպէսզի աւելորդ զոհեր չտայ: Երկու յայտարարութեանց միջեւ, Պարչելոնա ենթարկուեցաւ քաղաքացիական պատերազմի մը սարսափներուն: Մատրիտի կառավարութեան հաւատարիմ մնացած զօրքը պաշարեց Պարչելոնայի անջատ կառավարութեան շէնքը, ծանրապէս վնասելով անոր գործական նակատին: Հրացաններն եւ գնդացիրները գիշեր ցերեկ կ'որոտային քաղաքին մէջ: Կիրակի առտու 150 հոգի սպաննուած էին երկու կողմէն, 500 հոգի վիրաւորուած, իսկ 500 հոգի ձերբակալուած: Մահուան դատապարտուեցաւ հազարապետ Փէրէզ Ֆարաս, որ կը հրամայէր ապստամբ Քաթալոնիոյ բանակին, որովհետեւ ոչ միայն սպանիական բանակին համազգեստը հագած էր ըմբոստութեան ատեն, այլև պատճառ եղած հաւատարիմ զինուորներու մահուան: Պաշտօնական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ դասալիք զինուորներն ալ մահուան պիտի դատապարտուին, երբ ձերբակալուին: Կ'ըսուի թէ ձերբակալուած է նաեւ նախկին վարչապետ Ազանիա, իբրեւ գլխաւոր դրդիչը այս յեղափոխական շարժումներուն: Ուրիշ հեռագիր մըն ալ կ'ըսէ թէ փախած է: Կռիւները կը շարունակուին Սպանիոյ զանազան մասերուն մէջ, թէեւ խաղաղութիւնը վերահաստատուած է:

Բանակին հրամանատարը յայտարարութիւն մը հրատարակելով, հրամայեց որ բոլոր բանուորները եւ պաշտօնեաները անմիջապէս իրենց տեղերը վերադառնան եւ գործի սկսին, այլապէս խիստ պատիժներու պիտի ենթարկուին:

Իրազեկներ կը յայտնեն թէ երկու օրուան խռովութեանց ընթացքին սպաննուած են աւելի քան 400 հոգի:

Խռովութեանց գլխաւոր պատճառներէն մէկն է ներկայ կառավարութեան կազմը, որ շատ պահպանողական կը համարուի: Միապետականներն անգամ շնորհաւորեցին Լըռուի դահլիճը, ձեռք բերուած յաջողութեանց առթիւ: Ինչ կը վերաբերի Քաթալոնիոյ ապստամբութեան ձախողման, գլխաւոր պատճառն այն է որ ապստամբները չէին կարծեր թէ այնքան գերազանց ուժեր պիտի դրկուին իրենց դէմ, որովհետեւ սպարապետը, Զօր. Պաթէ ինքն ալ Քաթալոն է: Յետոյ, շատեր բացարձակ անջատում պահանջելով, չէին միացած շարժման:

Բազմաթիւ օտարականներ փախան Սպանիայէն: Խիստ հսկողութեան տակ առնուած են սահմանները, արգիլելու համար հրապարակներու փախուստը: Ոստիկանութենէն զատ, շարժման մէջ դրուած են 15,000 զինուորներ: Մարոքէն ալ զինուորներ փոխադրուեցան:

41 ՀՈԳԻ ԽԵՂԴՈՒԱԾ ՄԱՐՄԱՐԱՅԻ ՄԷՋ

Պոլսէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 6 թուականով.— «Այնթապ» նաւաձիգը, որ կը քաշէր Եալովայէն եկած շոգենաւ մը, ընդհարեցաւ ուրիշ նաւու մը հետ: Յիսուներեք ճամբորդներէ 41ը խեղդուեցան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

1683—1934

Կարդացիք, չէ՞, կիրակի օր:

1683ին Բաղէշցի Մահտեսի Շահմուրատ կուգայ Փարիզ, կ'այցելէ «թագաւորանիստ քաղաքն Վերսալիա» (Վերսայլ) եւ բերանաբաց կը նկարագրէ անոր հրաշալիքները:

— «Տեսաք զպալատներն եւ զայլ ամենայն սալթանաթն սէրային. գեղեցիկ շինուածք ոսկեղէն, արծաթեղէն եւ ճէվահիրեղէն, ուրն կամար մէկ մէկի վրայ, արծաթեղէն եւ թուրլու թուրլու ամարաթով»:

Եւ այսպէս «պաղչա»ն, «հավուզներն» «ջրով լիքն», «զորտներ եւ մէյմուններ եւ ամենայն ազգ կենդանիներ՝ որ ջուր կու փչէին»:

Յետոյ թագաւորին նաշը,— «ամենայն կերպ ուտելեացն լինի աւելի քան զ55 կամ 60 թիւրլու:»

Մահտեսին չի մոռնար համրել նաեւ եպիսկոպոսներն ու տէրտէրները, կաթողիկէներն ու պատարագները, քաղաքներն ու անոնց մէջ եղած հարստութիւնները:

Վերջապէս բաներ, որոնց «աչօք չտեսնողն չի հաւատար»:

Բարեբախտաբար, 250 տարի վերջը ազգովին տեսանք ամէն բան,— «սէրայներն, խազինայքն եւ զամենայն շինուածքն»: Այնպէս որ, չհաւատալու պատճառներ չունինք:

Երկու հարիւր յիսուն տարի յետոյ, եթէ Վերսայլը շատ բան կորսնցուցած է իր շքեղութենէն, Փարիզը այնպիսի հրաշալիքներ ունի որ Մահտեսի Շահմուրատը երազին մէջ անգամ չէր կրնար տեսնել:

Բաներ, բանե՛ր որ «ոչ լեզուաւ պատմել կուգայ եւ ոչ գրով իմացնել. ո՛չ ասել կուգայ եւ ո՛չ գրել»:

Ուրեմն, մեր տեսածներով կամ լսածներով կրնանք ապարէզ կարդալ Բաղիշեցի Մահտեսի Շահմուրատին:

Բայց, կրնա՞նք նոյն բանն ընել նաեւ... խելքով կամ յառաջդիմութեամբ:

Այսինքն, կրնա՞նք ապացուցանել թէ շատ բան փոխուած է այն օրէն ի վեր, եւ մենք օրը իրիկուն չենք ըներ միայն շողիք վազցնելով օտարին փառքերուն առջեւ:

Այսօր ալ չունի՞նք հազարաւոր տարէց, եւ մանաւանդ երիտասարդ «Մահտեսի»ներ, որոնք միայն Փարիզի «սարայներն» ու «հավուզ»ները կը տեսնեն, կ'ոգեւորուին անոր «պաղչա»ներով եւ «մէյմուն»ներով, եւ մընացեալը ջուրին կուտան:

Եթէ այդպէս չըլլար, ինչո՞ւ այսքան շուտ պիտի փրթէին կապերը՝ անոնց եւ հայկական կեանքին հետ: Եւ ինչո՞ւ այնքան շատ «լըվանթէն»ներ կամ «քոզմոփոլիթ»ներ պիտի ունենայինք:

Բաղիշեցի Մահտեսի Շահմուրատը մէկ առաւելութիւն ունէր մեր վրայ.— Այս բոլոր շքեղութիւնները տեսնելէ յետոյ, կը վերադառնար հայրենիք, եւ անշուշտ կը մոռնար:

Իսկ մենք, նոյն շքեղութիւններուն մէջ շլացած եւ խելակորոյս, հայրենի՛ք է որ կը մոռնանք...

ՎԱՀԷ

ԳԱՒԱՌԷՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ԿԸ ՀԱՐՑՆԷ.—

13—15 ՏԱՐԵԿԱՆ, ԱՅՍԻՆՔՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՏԱՐԻՔԻՆ ՀԱՍԱԾ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ԱՐՀԵՍՏԱՒՈՐԻ ՏՈՄՍ (ՔԱՌԹ ԷՆՏԻՒՍԹՐԻԷԼ) ՉԵՆ ՏԱՐ: ՈՐՈ՞Ւ ԴԻՄԵՆ: ՉԿԱ՞Յ ՈՐՈՇ ՀԱՍՑԷ ՄԸ:

ԿԸ ՀԱՐՑՆԵՆՔ ՄԵՆՔ ԱԼ.— ԿԱ՞Յ ՈՐՈՇ ՀԱՍՑԷ ՄԸ:

ԱՅՍ ԱՌԹԻՒ, ՅԻՇԵՑՆԷ՞ՆՔ ԹԷ՝ ԵԿԱԾԸ ՉՄԵՌ Է ԵՒ ՆՈՐ ՆԵՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ ՕՏԱՐ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒՆ: Ո՞ՒՐ ԴԻՄԵՆ ԱՆՃԱՐՆԵՐԸ, ԵՐԲ ՄԷԿԸ ՄԻՒՍԻՆ «ՀԷՎԱԼԷ» Կ'ԸՆԷ:

Աշխատանքի երկու դաշնակցութեանց միացումը

Այսօր վերջնական որոշում պիտի տրուի Աշխատանքի Դաշնակցութեան երկու թեւերուն միացման մասին: Երկու միութեանց ազգ. խորհուրդները մինչեւ կիրակի զբաղեցան այս հարցով, եւ բանաձեւեր փոխանակեցին: Ինչպէս կ'երեւայ, սկզբունքով համաձայնութիւն գոյացած է արդէն, եւ կը մնայ ճշդել կարգ մը մանրամասնութիւններ:

Այսօր, երեքշաբթի, Աշխատանքի Դաշնակցութեան համայնավար թեւին դիւանը խառն ժողով պիտի գումարէ ընկերվարական թեւին հետ, վերջնական բանաձեւ մը կազմելու համար:

Մուսոլինիի ճառը օրուան հարցերու մասին

Պ. Մուսոլինի շաբաթ օր մեծ ճառ մը խօսեցաւ օրուան հարցերու մասին: Ակնարկելով Եուկոսլավիոյ, ըսաւ թէ կարելի չէ բարւոքել արեւելեան հարեւանին հետ եղած յարաբերութիւնները, եթէ անոնք պիտի շարունակեն իրենց թերթերը լեցնել մեզի համար իրապէս վիրաւորիչ բանավէճերով: «Որպէսզի բարեկամական քաղաքականութիւն մը սատած չմնայ դիւանագիտական ձեւակերպութեանց մէջ եւ ժողովուրդներու սրտին խորն իջնէ, նախապայման է որ կասկածի տակ չդրուի իտալական բանակին արժէքը: Այդ բանակը իր մարմինէն մաս կտորներ ձգեց Քարսոյի եւ Մակեդոնիոյ խրամներուն մէջ: Մենք 600,000 զոհեր տուած ենք հասարակաց դատին համար: Մենք պաշտպանած ենք եւ պիտի պաշտպանենք Աւստրիոյ անկախութիւնը: Անոնք որ կ'ըսեն թէ Աւստրիա յարձակողական դիտումներ ունի եւ կ'ուզէ տեսակ մը թեւարկութիւն հաստատել Աւստրիոյ վրայ, կա՛մ բանէ տեղեկութիւն չունին, եւ կամ գիտակցաբար սուտ կը խօսին: Տարակոյս չկայ թէ առնուազն մէկ տարիէ ի վեր զգալապէս լաւացած են մեր յարաբերութիւնները Ֆրանսայի հետ: Մթնոլորտը բարւոքած է եւ եթէ համաձայնութեանց յանգինք – ինչ որ կը յուսանք — անոնք շատ օգտակար պիտի ըլլան թէ երկու երկիրներուն եւ թէ Եւրոպայի շահուն համար: Այդ բանը պիտի տեսնենք հոկտեմբերի վերջը եւ նոյեմբերի սկիզբը (կ'ակնարկէ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին այցելութեան):

«ԶԻՆԱԹԱՓՈՒԹԵԱՆ ՂԱԶԱՐՈՍԸ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉՊԻՏԻ ԱՌՆԷ»

Իտալիոյ «Առաջնորդ»ը խօսեցաւ նաեւ զինաթափութեան խորհրդաժողովի մասին, անգամ մը եւս հռչակելով անոր սնանկութիւնը.— «Ժողովուրդներու յարաբերութեանց բարւոքումը օգտակար է մանաւանդ անոր համար որ զինաթափութեան խորհրդաժողովը սնանկացած է: Տարակոյս չկայ թէ քաղաքացի Հէնտէրսըն յամառ է, ինչպէս ամէն Անգլիացի: Բայց ան երբեք չպիտի յաջողի ողջնցնել զինաթափութեան Ղազարոսը, որ խորապէս թաղուած է գրահներու եւ թնդանօթներու լեռնակուտակ դէզին տակ: Ահա թէ ինչու պէտք չէ զարմանալ, եթէ մենք վճռապէս կը միտինք Իտալիոյ ժողովուրդին զինուորական պատրաստութեան վրայ: Արհեստապետական դրութեան ուրիշ մէկ երեւոյթն է այս: Ասպաղան կարելի չէ ճշդել իբրեւ ժամանակացոյց մը: Եւ պէտք չէ ենթադրութիւններ ընել շատ երկար պայմանաժամերով:

Ֆաշականութիւնը ներկայ դարուն քաղաքակրթութեան տիպարը պիտի ըլլայ: Մէկ բան գոյութիւն ունի իբրեւ կրանիթեայ խարիսխ մը.— մեր անունը, մեր հաւատքը, մեր կամքը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ.)

ՎԵՐՋԻՆ ԱՐԱՐՆԵՐԷՆ...

»»»··«««

75ամեայ Հայոց ազգային Սահմանադրութիւնը գերեզմանուած, Պատրիարքարանը զրկուած իր բոլոր իրաւունքներէն, Ընդհանուր Ժողովը խափանուած եւ Խառն ու Քաղաքական ժողովները ջնջուած,— *ահա Պոլսէն ստացուած վերջին լուրերը:*

Նախապատերազմեան շրջանին այս լուրերէն մէկ հատն իսկ բաւական պիտի ըլլար ցնցելու եւ ոտքի հանելու համար բովանդակ հայ ժողովուրդը: Այսօր սակայն, երբ ծով–արիւն կայ մեր ետին, երբ մարդկային խիղճը կրցաւ հաշտուիլ Ապրիլ 24ի հետ, երբ գերի հայրենիք մը իր զաւակներու բերնով օրն ի բուն կը փառաբանուի իբրեւ ազատ եւ երջանիկ դրախտ, եւ երբ ամողջ «միացեալ» մը սիրայօժար փռուած է Թուրքին եւ Ռուսին ոտքերուն առջեւ,—այս բոլոր զարհուրանքներէն վերջ թերեւս «ըմբռնելի» դառնայ նաեւ այս նոր հարուածը:

Կ'ուզենք քար դնել մեր սրտին ու գէթ մէկ հատի՛կ արդարացուցիչ պատճառ գտնել այն վայրագ հալածանքին մէջ, որ դարաւոր բորենին բացած է մեր դէմ:

Անհնար է, նման պատճառ չկայ:

Հայութենէն թշուառ բեկոր մը մնացած էր այս ոճրագործ երկրին մէջ, հաւատարմութեան ամէնէն անխախտ — դախ կապերով կապուած անոր իշխանութեան: Հայը այլ եւս ոյժ չէր ոչ իբրեւ քանակ եւ ոչ իբրեւ որակ: Ան այլ եւս ոեւէ պահանջ չունէր իշխանութենէ մը, որ իրմէ խլած էր գրեթէ ամէն իրաւունք: Ծուարած իր դպրոցին եւ եկեղեցիին շուրջ, հաւատարմաբար գլուխ ծռած իշխանաւորին առջեւ, ան կը քաշկռտէր ազգային թշուառ կեանք մը՝ առանց ոեւէ մէկուն որ եւ է ձանձրոյթ պատճառելու:

Այս կոյր հաւատարմութիւնն իսկ ծանր եկաւ վայրագ իշխանաւորին, որ կը չարունակէ դարձեա՛լ յարձակիլ իր զոհին վրայ ու կրկին յօշոտել զայն:

— Եթէ յեղափոխութենէ հեռու մնայինք, եթէ միայն մէկ պահանջ ունենայինք — դպրոց եւ եկեղեցի, եւ եթէ վերը Աստուած ճանչնայինք, իսկ վարը՝ միայն Թուրքը, տէր պիտի մնայինք մեր ստացուածքին ու պիտի չճաշակէինք մեզ վիճակուած զարհուրանքները ···

«Լրջախոհ»ները տասնամեակներ չարունակ այս չոր – քարոզը կարդացին հայ ժողովուրդին, ամէն անգամ երբ խօսք եղաւ իրաւունքի եւ հայրենիքի պաշտպանութեան մասին:

Թուրքը բոլոր դիւրութիւններն ունէր այս համոզումը մեր ժողովուրդի մէջ արմատացնելու եւ զայն հոգեւին քայքայելու համար· կը պահանջէր գուրգուրալ այն թշուառ բեկորին վրայ — անվտանգ ու հաւատարիմ — որ տակաւին կապուած էր թրքական հողին· կը պահանջէր վերջ տալ բոլոր հալածանքներուն եւ խաղաղ կեանք պարգեւել բուռ մը ժողովուրդի:

Զըրաւ սակայն, որովհետեւ կը հալածէ ոչ անոր համար՝ որ հպատակը յեղափոխական է, *այլ անոր համար՝ որ* Հայ է, *կը հալածէ ոչ այն պատճառով՝ որ* զէնք *պահել գիտէ, այլ այն պատճառով՝ որ գիտէ պահել իր* լեզուն, իր կրօնքը, բարքերն ու սովորոյթները:

Օգոստ. 21ին Մամուլ Տնօրէնութեան վարիչներէն Սալրի Էթէմ պէյ իր քով հրաւիրելով պոլսահայ մամուլի ներկայացուցիչները, կը յայտարարէ անոնց·

— Կարգ մը հայերէն թերթեր վարչաձեւին վեց նշանաբաններէն «կրօնի ազատութիւն» (*լայիքլիք*) նշանաբանին չանսալով՝ կրօնական հարցերու աւելի սեւեռ կը յատկացնեն, ինչ որ ուշադրութիւնը հրաւիրած է պատկան իշխանութեան:

Անհաւատարմութեա՛ն եւ յեղափոխութեա՛ն նոր ու երբեք չմաշած – ուած ու չերեւակայուած ձեւ մը···

Ո՞վ ոք կը յուսար, թէ օր մը, վերջական 1934ին, Թուրք իշխանութիւնները, անհաւատարիմ ու յեղափոխական ոգի պիտի տեսնեն այն բանին մէջ որ իր ամէն իրաւունքներէն հրաժարած Հայը կը խօսի միմիայն իր եկեղեցիի եւ անոր կից վարժոցի մասին:

Պատմութիւնը նաեւ այս ռումբը պայթեցուց հայ «լրջախոհ»ներու գլխուն:

Ըմբռնումութիւն մը սակայն, որ կ'արտայայտուի ոչ թէ «յառաջդէմ» գործքերով, այլ «յետադէմ» արարքներով:

Յեղափոխակա՛ն Թուրքը անկարող է հանդուրժել, որ իր ստեղծած աշխարհի՛կ ու յառաջդէ՛մ երկրին մէջ Հայը միշտ նոյն պահպանողականը մնայ, կապուած կրօնքին եւ եկեղեցիին:

Ու կը խզէ ահա այդ կապը, ազգային իրաւունքներու վերջին մնացորդները գերեզման դնելով, յանուն յառաջդիմութեա՛ն եւ ի մեծ գնծութի՛ւն հայ ժողովուրդի:

«Հայերու մէջ ընդհանուր գոհունակութիւն պատճառած էայն պարագան,— կը գրէր Ճումհիւրիէթ իր սեպտ. 14 թիւով,— որ ամիսներէ ի վեր Թրքահայերը զբաղեցնող խնդիրը լուծուեցաւ բուն իսկ Նարոյեան պատրիարքին եւ Քաղաքական Ժողովին հաւանութեամբ»:

Ուրեմն պատրիարքը գո՞հ է եղեր՝ որ իրմէ խլուած են իր իրաւունքները:

Քաղաքականը երջանի՜կ է եղեր՝ որ որոշած են զինք թաղել:

Եւ հայ ժողովուրդը երախտապա՛րտ է եղեր հայրախնամ կառավարութեան, որ զինք, վերջապէս, կ'ազատէ ազգային իրաւունքներու ծա՛նր ու անհանդուրժելի՛ բեռէն:

Այս տողերուն մէջ միայն հեգնանք չունինք, այլ եւ իրականութիւն:

Պոլսոյ հայ կաթոլիկ համայնքութեան երեւելիներէն Տօքթ. Վէհանն Գասապեան սանկ քանի մը օր առաջ «Վաքթ»ի էջերէն դրութեամբ մը կը բողոքէր, որ Հայը Պոլսոյ մէջ «հայ հայրենակից» կը կոչուի·

«Եթէ երբեք զատորոշութեան մը պէտքը կայ, թուրք քրիստոնեայ Լուսաւորչականներ ըսելու էր մեզ»:

Ծարանիկութեան մէջ հայ կրթութեան անդրադառնալով, «միացեալ»ի այս Պոլսեցին յանձնար կը գրէր·

«Պէտք է որ հոգի տանք մեր զաւակները թուրք դպրոցներու մէջ մեծցնելու համար:

Այս շրջանին մէջ ի՞նչ ըսել է մասնաւոր վարժարաններ ունենալ»:

Թող ընթերցողը միամտաբար չկարծէ թէ հայութենէ հրաժարած եւ Թուրք դարձած Գասապեաններու համար ոեւէ սրբութիւն կայ «քրիստոնեայ լուսաւորչականութեան» մէջ: Եթէ վաղը իշխանութիւնը բերան բանայ նաեւ այս «զատորոշութեան» դէմ, տարակոյս չկայ, որ «տոհմային» այս լամուկները նոյնքան դիւրութեամբ պիտի հրաժարին նաեւ «քրիստոնեայ լուսաւորչականութենէն»:

Թող ընթերցողը չկարծէ միմիամանակ, որ այս «ալրանք»ին կայ միայն կաթոլիկ համայնքութեան մէջ: Պոլսահայ մամուլի դուռը տեղեկատուութիւնն որոշակիս կը տեսնուի, որ «միացեալ»ը արմատ ձգած է նաեւ հոն: Գաղտնիք չէ, որ լուսաւորչական Գասապեանները արդէն նախապատրաստուած էին նոր «բարեփոխութեանց» հողը, բառ երեւոյթին, պիտի «ըմբռնամիտ» ժողովուրդը, պիտի տապալէր պատրիարքը, ջնջէր Սահմանադրութիւնը եւ վարէն նոր ու արդիակա՛ն վարչակարգ ստեղծէր···

«Ազգարար» իր սեպտ. 14ի թիւով կը գրէր·

«Զանազան անհատներու կողմէ ժամանակէ մը ի վեր հրապարակին վրայ շարժում մը կար՝ վարչաձեւի փոփոխութեան ձեռնարկելու համար»:

Շարժման հեղինակները, թերթի տեղեկութեանց համաձայն, իշխանութեանց մատուցելիք ադերսագիր մը կը պատրաստէին, որով «կը պահանջէր փոխել Պատրիարքութիւնը եւ վարչութիւնը, ջնջել լիսէները բաւականանալ միայն նախակրթութեամբ եւ ոյժ տալ անոր, ազգ. Հիւանդանոցի հոգաբարձութեան, Խնամատարութեան եւ Կալուածոց հոգաբարձութեան պաշտօնները ենթարկել պետական վաւերացման»:

Ինչպէս կը տեսնէք, լուրջ պատճառներ ունինք Թուրք կառավարութեան երախտապա՛րտ մնալու իր նոր «բարեփոխութեանց» համար, որովհետեւ այդ «բարեփոխութիւն»ները եթէ տեղի չունենային վերէն (անվտանգ ու անցաւօրէն), տեղի պիտի ունենային վարէն (աղմուկով ու ցնցումով):

Սաղոյ է միայն, թէ «բարեփոխութիւն»ները — դիտակցաբար թէ անգիտակցաբար — կ'ոչ ճամբան ձգուած են· «վար»ի եւ «վեր»ի բաժանումներուն, այլ խօսքով՝ ազերսողներուն եւ զանոնք գոհացնողներուն միջեւ տակաւին չկա՛յ եղեր լրիւ եւ վերջնական համերաշխութիւն···

Որովհետեւ «վար»էն, ինչպէս կը տեսնուի, կը պահանջէին եղեր ջնջել լիսէներն ու կառավարական վաւերացման ենթարկել ազգային հաստատութեանց պաշտօնները, մինչ «վեր»էն այս ամէնուն մասին տակաւին խօսք չկայ:

Զաճապարենք սակայն· տարակոյս չունինք որ այսօր — վաղը լիսէի պիտի դառնան զոհին նաեւ այս «առաջադրանքները եւ դահիճը դայն զոհ պիտի ձգէ նաեւ այս տեսակէտով:

Աւիթով մը Իսմէթ փաշա կը յայտարարէ·

— Ո եւ է երկրի մէջ փոքրամասնութեանց իրաւունքները պաշտպանուած չեն այնպէս, ինչպէս Թուրքիոյ մէջ:

Ամերախտ փաշան մոռցած էր յիշատակել փոքրամասնութեանց միւս պաշտպանի՛ն, Ազգաժողովին անունը, որ արթուն պահակի նման իր հովանին տարածած կը պահէ բոլոր փոքրամասնութիւններու վրայ ···

ՕՐՈՒԱՆ ՎԷՃԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

»»»··«««

ՊՐԷՅԾՕՐՏ (Անգլիա).— Ամէն անգամ որ որ եւ է թերթի մը սիւնակներուն մէջ կը հանդիպիմ մեր ազգային դրօշակին դէմ բացուած պայքարին, կը զարմանամ թէ մարդիկ ի՞նչպէս կը կուրանան երբեմն, արեւուն ճառագայթներն անգամ չտեսնելու աստիճան: Իսկ ամէնէն զարմանալին՝ ճիշդ է ըսել սարսափելին այն է որ, մէկ կամ խումբ մը մարդոց կողմէ չէ այդ բացուած պայքարը, այլ կարգ մը կուսակցութիւններու կողմէ, որոնք ամէն մեծքիս վրայ յաւակնութիւնը ունին ազգային ղեկ վարելու:

Ոչ մէկ ատեն ինքզինքս չեմ կրցած համոզել այս տեսակ պայքարի մը լրջութեան եւ օգտակարութեան մասին: Այն բոլոր ազգերը որ մեծ եղած են, իրենց գլխաւոր պարտականութիւնը նկատած են ազգային նուիրականութիւններուն ընծայել մեծագոյն յարգանքը, քաջ գիտնալով թէ այդ նուիրականութիւններն են որ զիրենք առաջնորդած եւ բարձրացուցած են:

Զեմ կրնար առանց խոր յուզումի դիտել անգլիացի ժողովուրդին մէկ գեղեցիկ սովորութիւնը — Թատրոնի մը, շարժանկարի մը եւ նոյն իսկ ընտանեկան մեծ հաւաքոյթներուն որոնց մասնակից է նուագախումբ մը, տեղին յարմարութեան համեմատ, կը պարզուի ազգային դրօշակը եւ կը նուագուի ազգային քայլերգը, որուն միջոցին խոր լռութեան մը մէջ հազարաւոր ժողովուրդ քարացած կը մը – նայ, գլխարկը ձեռքը եւ գլուխը դէպի գետին խոնարհած, յարգանքի խորին արտայայտութեամբ:

Մինչդեռ մեր մէջ, շնորհիւ կարգ մը կուսակցութիւններու, այդ տեսակ հաւաքոյթներուն ատեն ժողովուրդին կէսը նստած, կէսը ոտքի վրայ է···

Երբ մենք ալ ունեցանք մեր անկախութիւնը, ունեցանք նաեւ մեր սեփական դրօշակն ու քայլերգը, զորս յարգեցինք բոլորս առանց բացառութեան: Անոնք յարգուեցան միեւնոյն ժամանակ օտարներուն կողմէ: Այդ պայքարը բացողները կրնա՞ն ուրանալ թէ իրենցմէ ո եւ է մէկը պարծանքով չհանեց իր գլխարկը եւ չխոնարհեցուց իր գլուխը այդ դրօշակին առջեւ: Ո՞ր մէկուն բերանը ոգեւորութեամբ չերգեց «Մեր Հայրենիք»ը:

Ի՞նչ է պատճառը ուրեմն այս ուրացումին:

Եթէ կը մտածէք որ այդ անկախութիւնը Դաշնակցութեան նախաձեռնութեամբ իրականացաւ, մի՞թէ Դաշնակցութիւնը զայն իր սեփականութիւնը դարձուց: Ինչո՞ւ կը մոռնաք որ դուք ալ ունեցաք այդ միջոցին ձեր խօսքի եւ գործի ազատութիւնը, իսկ եթէ ձեզի եղած պաշտօնի հրաւէրներուն չմասնակցեցաք, ո՞վ է յանցաւորը:

Մեր անկախութիւնը ստեղծուեցաւ տառապանքով եւ զոհաբերութիւններով: Եւ եթէ Դաշնակցութիւնը, ժողովրդին սրտէն իսկ բխած եւ անոր տառապանքներուն մասնակից՝ ղեկավարեց այդ շարժումը տարիներու զոհաբերութեամբ, ա՞յդ ալ յանցանք է: Զեզմէ ո՞ր մէկուն խուլալը այդ չէր այն ժամանակ: Ենթադրենք թէ գոյութիւն չունենար Դաշնակցութիւնը, մի՞թէ հայ ժողովուրդը չունէր ազատագրական անհուն ճիգ, չէ՞ք կարծեր որ ուրիշ կուսակցութիւն մը մարմին պիտի առնէր այդ հողը ինք ստանձնելու համար:

Ուրեմն կուսակցութիւն մը եթէ կատարած է հայ ժողովրդին սրտին մօտիկ գործ մը, պէտք է հալածե՞լ, փոխանակ շնորհակալ ըլլալու:

Կ'ըսէք թէ Դաշնակցութիւնը սխալներ գործեց: Բայց ինչո՞ւ կը մոռնաք թէ ձեր պաշտելի կարմիր աղջն էր որ, իբրեւ թէ մարդոց եւ ազգերու իրաւունքներու պաշտպանի կեցուածքով, ձեռք կարկառեց գորշ գայլին, մեզ զոհելով անոր մարդկային արիւնէ չկշտացող ժանիքներուն եւ չատ տեսնելով մեր ափ մը հողը:

Ո՞ր կուսակցութիւնը յաւակնութիւնը պիտի ունենար երբեք սխալ չգործելու այդպիսի շրջանի մը մէջ:

Միակ ճարը, բոլշեւիկ ըլլալն էր, կ'ըսէք: Այդ ալ փորձեցինք ու անոր ալ պտուղները ճաշակեցինք: Բախտը այս անգամ ալ մեզմէ երես դարձուց, օրը ցնդեցան մեր բոլոր զոհողութիւնները եւ դարձեալ մնացինք անտէր, ի սփիւռս աշխարհի: Փորձը միշտ ցոյց տուաւ թէ, նոյն իսկ վեց հարիւր տարիներ վերջ կրնանք անկախութիւն ունենալ, եթէ մեր մաքին մէջ հաստատապէս տեղաւորուած ըլլայ այդ գաղափարը: Իսկ եթէ մեր պապերն ու նախահայրերը մեզի չկտակէին Աւարայրի ոգին ու անոր աւանդները, զինանշանն ու դրօշը ու ձեզ պէս մոռնալով ամէն բան, լքէին ազգային նուիրականութիւնները, մենք ալ այսօր մահուան պիտի չըլլայինք Պեսարաբիոյ կամ Լեհաստանի գաղութներուն բախտին:

Եւ այսօր ի՞նչ է տարբերութիւնը մեր այսօրուան գաղթականութեան եւ այդ կորսուողներուն միջեւ: Դժբախտաբար քիչ մը աւելի դէշ: Ազգին ամէն մէկ խեղճ տեղ մը տարածուած է, իրարմէ բաժան բաժան, ամէն մէկը իր գտնուած երկրին սովորութիւններուն ենթարկուած, հետզհետէ մոռնալով հայրենի աւանդութիւնները, բարքերը եւ նոյն իսկ մայրենի բարբառը, օր բառ օրէ քայլ մը աւելի անհետ դէպի ճերմակ ջարդ: Այս կացութեան մէջ, պէտք չէ՞ որ մեր սրբութիւններուն փարելով զանոնք մեր զաւակներուն փոխանցելու ջանանք, աւելի երկար տոկալու համար:

Գիտեմ ձեր տարակուսանքները.— Ներկայիս ունինք խորհրդային հանրապետութիւն մը եւ անոր դրօշը եւն.:

Հարց մը միայն, դուք բոլորդ ալ համոզուած էք թէ մեր երկիրը անկախ է եւ ունինք անկախ դրօշ մը: Եթէ անկախ է, ինչո՞ւ թոյլ չի տար որ այս տարագիր բազմութիւնը հայրենիք երթայ, ամէնէն առաջ ես: Ձեզ թող չեն տար, որովհետեւ ձեր տեսակէտը տարբեր է, պիտի ըսէք: Լաւ ուրեմն եթէ համոզուած էք, ինչո՞ւ դուք բոլորդ չէք երթար եւ ձեր ունեցած բարոյական ու նիւթական օժանդակութիւններով չէք օգներ հայրենիքին:

Եթէ ձեր նպատակը կուսակցութիւն մը հալածել է, այդքա՞ն ալ խելք չունիք գիտնալու թէ կուսակցութիւն մը հալածել չի նշանակեր ազգային նուիրականութիւն հալածել:

Ես Դաշնակցական չեմ, բայց Դաշնակցական մը պէս «ազգային ոգի» ունեցող մէկն եմ, անոր համար ալ իմ եւ ինծի պէս մտածողներու ուղղութիւնը անոնց հետ է:

Որով ես իմ եռագոյնս ունիմ իբրեւ իմ «ազատութեան ճանապարհին սահմանաքարը» եւ «Մեր Հայրենիք»ս իբրեւ քայլերգ, անոր ճամբուն վրայ զոհուելու ատեն: Ուստի մի սպասէք երբեք այդ իր գոյնին պէս կարմիր արիւնոտ եւ ստար դրօշը սիրել ու ինծի, որովհետեւ գիտեմ թէ այդ դրօշակը տարիներ ամբողջ սարսափի ու սովի տակ պահելով աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին ամբողջ բնակչութիւնը, իր գաղափարները բռնի ուժով տարածելու գնով, գրաստներու վերածեց իր իսկ արիւնակիցները, որոնց շարքին նաեւ իմ հայրենակիցներս:

Այդ դրօշը որ անարգեց բոլոր ազգային եւ պատմական սրբութիւնները, որ եկեղեցին վերածեց թատրոնի եւ խաղատուներու, որ քանդեց ընտանիքը, այդ դրօշը որուն կարմիր հովանին տակ հարիւրաւոր մտաւորականներ գնդակահարուեցան կամ կախաղանուեցան քանի տարուան նկուղներուն մէջ, մանկութեան վայրագութեամբ. այդ դրօշը որուն հրամանով հազարաւոր կորսուեցան Սոլովեան կղզիներու եւ Սիպերիոյ սառնամանիքներուն մէջ, այդ դրօշը որ մասամբ տարիէ մը իսկ խեղդեց բոլոր ազգային զգացումները մեր մանուկներուն սրտին մէջ եւ պատակուում սերմանեց զաւակներու մէջ, այդ դրօշը որուն արհաւիրքներուն պատմութիւնները ամէն օր կ'իմանանք այն փախստականներէն՝ որոնք ձեր իսկ ընտրութեամբ զրկուած էին հոն:

Վերջապէս այդ դրօշը դուք ազատ էք կախելու ձեր իսկ բաժնած եկեղեցիներուն եւ դպրոցներուն վրայ եւ թող ան ձեզի բարեխօս ըլլայ:

Ձեզ երբեք խանգարող չպիտի ըլլայ:

Բայց, ի՞նչ կ'ուզէք մեզմէ եւ ինչո՞ւ կը փորձէք ոտնակոխ ընել մեր նուիրականութիւնները: Կարդացա՞ծ էք երբեք որ եւ է ազգի մը պատմութեան մէջ որ ազգի մը դրօշակը իր իսկ ազգակիցին կողմէ մարդկային ապերախտութեանց գործածուի:

Հերիք է այլ եւս, ամէն բան իր չափն ու սահմանը ունի: Եթէ զրկուած էք ազգային զգացումէ, գոնէ քիչ մը մարդկային արժանապատուութիւն ունեցէք: Իսկ եթէ այդ ալ կը պակսի ձեզ, գոնէ քաշուեցէք ձեր պատեանին մէջ, լռեցէք մը անցուցէք ձեր գլխուն եւ մոխիր ցանեցէք:

Դուք ձեր ձեռքով փակած էք ձեր ապարանքը:

ՄԵԼՔՈՆ ՏԷՐ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ

*** 14րդ դարուն չաքարը առաջին անգամ Արեւելքէն Արեւմուտք փոխադրուեցաւ:*

Մինչ այդ, ամբողջ երեք դար, չաքարը միայն դեղարաններու մէջ կը ծախուէր:

ՁԵԿՈՒՑՈՒՄ Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

»»»··«««

Սակայն նախկին բանտում՝ հին ցարական Ռուսաստանում այդ բոլոր ժողովուրդները չէին էլ կարող տալ այնպիսի հսկաներ, ինչպիսին է Պուշկինը: Պուշկինի ծաղկման տարիներին կայսրութեան ծայրերկրներում դեռ որոտում էին պատժիչ արշաւախմբերի թնդանօթները: Այդ փոքր ժողովուրդների մի լուծը փոխում էին միւսով: Եւ նուաճումից յետոյ, փոքր ժողովուրդներն ընթանում էին հոգեւոր աղքատացման ուղիով, կրկնակի լծի տակ՝ ռուսական եւ իրենց հայրենի բուրժուազիայի լծի տակ:

Երկու օրինակ բերեմ: Մեր գրականութեան հիմնադիր Աբովեանը (19րդ *դար) մի զարմանալի դէմք է ոչ միայն իր ունեցած գրական նշանակութեամբ, այլ եւ իր կեանքի ուղիով: Նա տեսել է պարսկական տիրապետութիւնը, պատահաբար մտել է Դորպատի համալսարանը, եղել է կէօթէին շրջապատող համայնքութեան մէջ, ծանօթ է եղել Ժուկովսկու հետ եւն.: Հայաստան վերադառնալով Նիկոլայ առաջինի զզուելի ռէժիմի էպոխայում, նա անհետ կորաւ: Մնաց միայն մի աւանդութիւն «սեւ կառքի» մասին եւ նրա նոյնքան առասպելական գերեզմանի մասին Օխոտեան երկրում:*

Նրա գրքերը վկայում են, որ հայ ժողովրդի զարգացման նորմալ պայմաններում Աբովեանից դուրս կը գար եթէ ոչ Պուշկին, յամենայն դէպս մի մեծ գրող:

Եւ մի՞թէ Վրաստանի, Ուկրայնայի եւ այլ երկրների պատմութեան մէջ քիչ են այդպիսի զարմանալի դէմքեր:

Վերցնենք Միքայէլ Նալբանդեանին: *Նա նոյնպէս խոշորագոյն դէմք է հայ գրականութեան մէջ. Բակունինի, Օգարեվի բարեկամը, կապ է ունեցել Լոնտոնի պրոպագանդի գործի հետ եւ այլն, եղել է դեմոկրատիկ գրականութեան հիմնադիրներից մէկը: Նա նստել է Պետրոպավլովսկի բերդում եւ զոհուել է այնպէս, ինչպէս զոհուել են այդ տասնամեակի բոլոր պայծառ դէմքերը:*

Այդ օրինակները բերելով, ես ուզում եմ ասել, որ միայն այժմ մենք հնարաւորութիւն ունենք մտնելու մեծ գրականութեան ասպարէզը, որովհետեւ Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնը մեզ հնարաւորութիւն տուեց արագ տեմպով մտցնել գրականութեան մէջ այն, ինչ որ ասաց այստեղ Ալէքսէյ Մաքսիմովիչը:

*Մի փոքրիկ դիտողութիւն: Մենք բոլորս էլ լսեցինք այստեղ Շեվչենկոյի, Ռուսթավելու, Յովհաննէս Թումանեանի եւ այլ գրողների մասին: Բայց ես պէտք է ասեմ, որ սխալ կը լինէր յիշատակել նրանց անունները, առանց աւելացնելու, որ Տարաս Շեվչենկօն պատկանում է բոլոր ժողովուրդներին: Ես հայ գրող լինելով, իմն եմ համարում նրան, նոյնպէս հարազատ ինչպէս Թումանեանին (*ծափեր*): Ես Ռուսթավելուն համարում եմ ինձ հարազատ նոյնպիսի գրող, ինչպէս Խորենացուն: Նա մեր ընդհանուր գանձն է:*

Պէտք է վերյիշել Լէնինի հիանալի խօսքերը հին գրականութեան դեմոկրատիկ տարրերի եւ դրանք օգտագործելու մասին: Այստեղ Ուկրայնայի ներկայացուցիչը, Տարաս Շեվչենկոյի օրինակով, պարզորոշ ու համոզիչ կերպով ցոյց տուեց, թէ ինչպէս Շեվչենկոյի ժառանգութեան սխալ օգտագործումը շփոթութիւն եւ սխալներ է առաջացնում, երբ կլասիկներին վերաբերւում են ոչ քննադատաբար, մոռանալով Լէնինի ցուցումները: Ուկրայնայի ներկայացուցչի զեկուցումից յետոյ, պարզ դարձաւ, որ Շեվչենկոյի ստեղծագործութեան նոր գնահատումն այնչափ բարձրացրեց նրա, որպէս ուկրայնական, եւ ոչ միայն ուկրայնական, այլ եւ բոլոր ճնշուած ժողովուրդների, հանճարեղ բանաստեղծի նշանակութիւնը:

Պէտք է նշել այն երկրորդ աղբիւրը, որտեղից ազգային գրողները կարող են ոչ միայն ստեղծագործական խթան ստանալ, այլ եւ կոնկրետ նիւթ քաղել: Ազգային ջոկատներից ոմանք օգտագործեցին այդ ուղին, սակայն այստեղ քիչ խօսուեց դրա մասին: Եթէ մենք վերցնենք առաջներում ճնշուած ժողովուրդների պատմութիւնը, ապա կը տեսնենք, որ նրանցից շատերը հազարաւոր տարիների ընթացքում ենթարկուել են պատմական զանազան ազդեցութիւնների, օրինակ՝ Հայ ժողովուրդը — Պարսիկների, Հելլէնների, Պարթեւացիների, արեւմուտքի, արեւելքի ազդեցութիւններին եւն.: Եւ այդպէս ուրեմն, այդ հին ժողովուրդները նման են այն «եփուած» մարդուն, մեր էպոխայի ամենաբնորոշ մարդուն, որի մասին այստեղ խօսուեց որպէս գործունեայ մարդու մասին··· Այդ եփուածութիւնը, պատմական ուղիի ճոխութիւնը, պատմական շատ ազդեցութիւններով յագեցուած լինելը, ազդեցութիւնների այդ հսկայական խտացումը կազմում է երբեմն աւելի կարեւոր աղբիւր, քան հին գրողների ծանօթ անունները:

Ընկեր Ստալինը Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնից յետոյ հէնց առաջին տարում, օրինակ բերելով Հայաստանը ասել էր թէ դա բնորոշ մի անկիւն է, որտեղ իմպերիալիստների աւարքները խժդժութեան ձեւ են ընդունել: Նա խօսեց այդ ժողովրդի հերոսական զաւակների մասին, որոնք մեծ կուլտուրա են ստեղծել, բայց եւ այնպէս ընկճուած են մնացել: Անհետացե՞լ է արդեօք այդ հերոսութիւնը: Նա տասնապատկուել է այժմ: Տասնապատկուել է ոչ միայն կուլտուրայի բնագաւառում, այլ եւ չտեսնուած շինարարութեան ասպարէզում:

Պատմական անցքերի քննադատական վերանայման ուղին ամենից արժէքաւոր աղբիւրն է գրականութեան մէջ նոր լուսմա մտցնելու համար:

Փոխւում է ոչ միայն էկոնոմիկան, այլ եւ նորանում է ամբողջ ժողովուրդը: Դուք յիշում էք, որ Գոգոլը «Մեռեալ հոգիների» մէջ շեշտում է գիւղացիների թօթովախօսութիւնը: Սակայն ով ճանաչում է այժմ մեր կոլտնտեսականներին, կ'ասի, որ ներկայումս թօթովախօսութիւն չկայ: Այժմ գիւղացին ճիշդ, կանոնաւոր ու գունեղ լեզուով է խօսում:

Վերցնենք երեխաներին ցուցաբերած ուղղ վերաբերմունքը: Մի՞թէ այդ ցոյց չէ՞ տալիս, թէ փոխուել է ժողովրդի հոգեբանութիւնը եւ աճել է նրա կուլտուրականութիւնը: Հին ժամանակներում, մանաւանդ մեր արեւելեան ժողովուրդների մէջ, կարծես հօրը չէր սազում, որ սիրի երեխաներին: Այժմ փոխուել են հին կենցաղի այդ եւ ուրիշ շատ գծերը:

Հսկայական հետաքրքրութիւն են ներկայացնում ժանրի հարցերը: Դրա մասին քիչ խօսուեց:

(6)

Խմբագրական «Յուսաբեր»ի — placed above at end of article: (Խմբագրական «Յուսաբեր»ի)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հանրակառք Երեւանի Քաղաքին

Երեւանի հանրակառքի ընկերութեան ճարտարապետը, Նուպարաշեան, ...եալ յայտարարութիւններն ը...ու խորհ. Հայաստան թերթին.— ...կ'աշխատինք հանրակառ... ներկայիս միացնել երկաթուղիին, որ... գիծը միացնենք հանրակառքի բեռ... կայարանէն հանրակառքի բեռ... վագոններով կատարուի ապ... ներու փոխադրութիւնը, այսպէս ...փոխադրական ծախքերը: ...քելով հաստատուած «Արարատ» վերջերս ...գործարանի գիծը լաւագոյն ապացոյցն է, որ մեր հանրակառքի գիծերը ...յարմար են շոգեկառքի ամէն ...տեսակ վագոններ ընդունելու: Այս ...ութեամբ «Արարատ» գործարանը օրական կը շահի 1000 ռուբլի, այսինքն փոխադրական ծախքե...ն հարիւրին 80ը: Այս փորձը աչքի առջեւ ունենալով, այժմ կը պատրաստուինք շինել նոր գիծ մը, որ Երեւանը պիտի միացնէ Պահածոյի, Սեւա...ի, Զէյթաքարի եւ Մեքենաշինա... գործարաններուն հետ: Այս չորս գործարանները միասին ունին տարեկան 600 վակոնի պահանջ, եւ անոնց փոխադրական ծախքերը կը հասնին մինչեւ 1.200.000 ռուբլի: Հանրակառքի գիծով փոխադրութեան պարագային ծախքերը կը կրճատուին եւ կը նուազին մինչեւ 300.000 ռուբլի, տարեկան տալով 900.000 ռուբլի խնայողութիւն: Այս գիծին երկաթները պատրաստ են արդէն, Երեւանի մէջ: ...պիտի հիմնենք նոր գիծ ...դէպի Հացի գործարանը, որ ունի տարեկան 1500 վակոն պահանջ: Ներկայիս փոխադրական ծախքերը կը հասնին 250.000 ռուբլի, իսկ հանրակառքի գիծով փոխադրութեան պարագային ծախքերը կը նուազին մինչեւ 60.000 ռուբլի:

Նոր գիծ մը պիտի շինուի նաեւ դէպի օդանաւային կայան, որ պիտի միացուի թիւ 1 գծին, արուեստական կաշիի գործարանին մօտ:

Այս բոլորէն զատ, մտադիր ենք 1935ին ելեկտրագործ գիծի վերածել Երեւան - Քանաքեռ - Արզնի նոր երկաթուղին եւ օգտագործել հանրակառքի համար, այսպէսով Քանաքեռ դառնայ հիանալի հանգստավայր Երեւանի համար:

...մը եւս այն, որ վերջերս ...ձեւի մը բերինք հանրակառքի արհեստանոցը, իր լրիւ սարքով, այնպէս որ այժմ չկայ հանրակառքի մաս մը, որ չկարենանք վերանորոգել մեր արհեստանոցին մէջ:

ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Խորհ. Հայաստանի մէջ կը կարդանք (23 սեպտ.).—

Մեր գիւղացիները եւ աշխատաւորները, «հէքիմ»ներու, «տատմէր»ներու ճիրաններէն ազատած, կ'ուզեն օգտուիլ բարեկարգ հիւանդանոցներու մէջ, խղճամիտ բժիշկներու ձեռքով, բայց առողջապահական ցանցը այնքան խեղճ է, որ դարձեալ ...հին ու պառաւ «բժիշկ»ներու ...: Այդպէս եւ Ալլահվերդիի մէջ: Այս շրջանը ունի 4 հիւանդանոց, 2ը արդիւնաբերական վայրերուն (Ալլահվերդի, Շամլուղ), միւս 2ը գիւղերուն մէջ (Կողբ, Լամբալու), 95 մահճակալներով: Բուժարաններ կան Մանէսի, Շամլուղի եւ Ալլահվերդիի մէջ: Երկու բուժակայաններ կը սպասարկեն արտադրութեան (Մանէս, Ալլահվերդի): Շրջանը ունի նոյնպէս կաթնամատոյց կայան մը: Ահա առողջապահական ամբողջ ցանցը:

Շրջանի այս առողջապահական ճակատին վրայ կը գործեն 18 բժիշկ, 2 ատամնաբոյժ, որոնք անշուշտ չեն կրնար գոհացնել շրջանին պահանջները: Բաւական է ըսել, որ Դսեղի ենթաշրջանին նման հեռաւոր վայրերուն մէջ այսօր բժիշկ չկայ, եւ ամբողջ ենթաշրջանին առողջապահական գործը յանձնուած է երկու բուժակներու, որոնք անկարող են բժշկութիւն ի գործ դնելու: Օրինակ մը,— Սեպտեմբեր 8ին Հ. Դաւթեան կաթուածահար կ'իյնայ Լորուտի սարին վրայ: Հիւանդը կը բերեն Լորուտի բուժակին մօտ, ան ալ հիւանդը կը ղրկէ Դսեղի բուժակին, ան ալ իր կարգին կը ղրկէ Ղարաքիլիսա: Այստեղ եւս մասնագիտական բուժումի յարմարութիւններ չկենալով, հիւանդը կը ղրկուի Մանէս, ուրկէց՝ Ալլահվերդիի հիւանդանոցը: Հիւանդանոցն ալ մասնագիտական յարմարութիւն չունենալով, կը մերժէ եւ հիւանդը կը ղրկուի Մանէս: Եթէ բուժակներուն վերեւ բժիշկ մը գտնուէր, պակաս կ'ըլլային հիւանդին ճամբորդութիւնն ու տառապանքը:

Մասնագիտական բժշկութեան հարցը շատ ցաւոտ է շրջանին մէջ: Մանէսի բուժարանը չունի կարգ մը մասնագիտութեանց նուիրուած բժիշկներ, եւ ամբողջ շրջանը կը տառապի ասկից: Այսպէս, չունի աչքի, քթի, կոկորդի, ականջի մասնագէտներ, վիրաբոյժ չկայ, չկայ նաեւ մանուկներու հիւանդութեանց մասնագէտ: Այս պայմաններուն մէջ ի՞նչ կրնայ ընել բուժարանին վարիչը, երիտասարդ բժիշկ Ս. Օհանջանեան, որ ստիպուած է դեղ տալ ամէն տեսակ հիւանդութեանց:

Բուժարանի աշխատանքներուն մեծ հարուած մը կը հասցնէ լաբորաթուարի չգոյութիւնը: Չկայ շողաքննութեան սարքաւորում, այս պատճառով քննութեան ներկայացող բանուորը կը ղրկուի Ղարաքիլիսա կամ Լէնինական, զրկելով իր աշխատանքէն: Բնաբուժական սպասարկութիւնն ալ թերի է:

Առողջապահական գործավարութիւնն ալ յանցանք ունի: Մէկ տարուան քննիչ մը մէկ անգամ միայն շրջանս այցելեց: Հակառակ 7 բժիշկի պահանջին, ոչ միայն նոր բժիշկ չի ղրկեր, այլ եւ շարունակ կը փոխէ բժիշկները կամ կը պակսեցնէ, (մէկ տարուան ընթացքին, վերջին անգամ, 5 բժիշկ կանչեց տարաւ շրջանէն): Ահա թէ ինչու բանուորներու բժշկութեան հարցը աննախանձելի վիճակ մը կը պարզէ:

Թերի է նոյնպէս դպրոցներուն առողջապահական սպասարկութիւնը: Շրջանը ունի միայն մէկ դպրոցական բժիշկ:

Պէտք է խոստովանիլ որ բժիշկներու ապրուստի եւ նպարեղէնի մատակարարութիւնն ալ քննադատելի է նոյն չափով: Կողբի եւ Ուզունլարի մէջ վար կը դրուի բժիշկներուն յատկացուած նպարեղէնէն մաս մը, թէեւ զրկուած էր պետական «նորմայ»ով: Մատակարարութեան գործավարը իսկ ղրկած էր բժիշկներուն, բայց ճամբան իսկը անպայման կը կիսուի «եղբոր պէս»...

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Օրուան լուրեր

— o —

Այս գիշեր, երեքշաբթի, Փալէ տէ Սփորի մէջ տեղի պիտի ունենայ ըմբշամարտութեան միջազգային մեծ մրցում մը, որուն կազմակերպիչն է Բաուլ Փաօլի: Մրցումին պիտի մասնակցին՝ հունգարացի, եւկօսլաւ, ամերիկացի, յոյն, ֆրանսացի եւ իտալացի յայտնի ըմբշամարտիկներ:

Ֆրանսերէն թերթերը կը յիշեն նաեւ Զարլզ Մանուկեանը, եթէ չենք սխալիր Ամերիկայի մէջ երեք հայ ըմբշամարտիկներ կան, (որոնք են՝ Մայք Նազարեան, Զարլզ Մանուկեան՝ ընդհանուր Ամերիկայի ծովային ախոյեան եւ Արամ Ճօղէֆ՝ Քալիֆորնիա քաղաքին ախոյեան): Մանուկեան, որուն հակառակորդն է ամերիկացի Օզուայլտ, շատ մեծ յաղթանակներ տարած է թէ՛ Նիւ Եորքի, թէ՛ Ֆիլատելֆիոյ մէջ: Ամբողջ Ֆրանսայի բըփօրի թերթերը սիւնակներ յատկացուցած են այս մրցումին, մասնաւոր տեղեկութիւններ տալով Ժիմ Աթլասի (Յոյն) եւ Զարլզ Մանուկեանի մասին:

Անշուշտ Փարիզահայ մարզասէրներ պիտի ուզեն քաջալերել:

×

Պանեէօ - Քաչանի «Յառաջդիմասիրաց» Միութեան կողքին կազմուած նորեկ աթլէթիք խումբը, որ տարուան մը գոյութիւն ունի, անցած կիրակի կազմակերպած էր մրցում մը Վարդապետներու (Փաթրօնաժ) դաշտին վրայ:

Ներկայ էր հոծ բազմութիւն մը եւ մասնաւորապէս ծնողքներ՝ քաջալերելու համար նորահաս մարզիկները: Խումբը կը բաղկանայ 25 — 30 երիտասարդներէ՝ 14էն 25 տարեկան: Բաժնուած է երկու մասի, մեծերէ ու պզտիկներէ: Մեծերը իրենց առօրեայ աշխատանքէն վերադառնալով, առանց յոգնութիւն առնելու դաշտ կը վազեն փորձեր ընելու: Իսկ փոքրիկները՝ ֆրանսական եւ «Յառաջդիմասիրաց»ի վարժարանները յաճախող աշակերտներ են:

Ահա մրցումներուն արդիւնքը.—

ՄԵԾԵՐ

100 մեդր վազք.— Ա. Արսէն Զաքըրեան՝ 11 երկվ. 5/10, Բ. Պարգեւ Զըրկանեան, Գ. Վրէժ Գէորգեան:

200 մեդր վազք.— Ա. Արսէն Զաքըրեան՝ 24 երկվ., Բ. Արամ Աչըքկէօզեան, Գ. Պարգեւ Զըրկանեան, Դ. Վրէժ Գէորգեան:

800 մէթր վազք.— Ա. Պարգեւ Զըրկանեան՝ 51 երկվ., Բ. Արսէն Զաքըրեան, Գ. Արամ Աչըքկէօզեան, Դ. Մարգար Խաչիկեան:

Բարձրութիւն ցատկել.— Ա. Արսէն Զաքըրեան՝ 1 մեդր 37, Բ. Պարգեւ Զըրկանեան եւ Գ. Վրէժ Գէորգեան՝ 1 մեդր 35, Դ. Արամ Աչըքկէօզեան եւ Ե. Մարգար Խաչիկեան 1 մեդր 33:

Երկայնութիւն ցատկել.— Ա. Պարգեւ Զըրկանեան՝ 4 մեդր 57, Արամ Աչըքկէօզեան 4 մեդր 25, Գ. Արսէն Զաքըրեան 3 մեդր 95:

Ծանրութիւն նետել.— Ա. Արսէն Զաքըրեան 8 մեդր 62, Բ. Պարգեւ Զըրկանեան 8 մեդր 30, Գ. Նուրհան Թէքէրճեան 8 մեդր 15:

ՊԶՏԻԿՆԵՐ

60 մեդր վազք.— Ա) Պետրոս Զըրկանեան 12 երկվ., Բ) Անդրանիկ Գաբրիէլեան, Գ) Փիլիպպոս Փիլիպպոսեան:

100 մեդր վազք.— Ա) Սարգիս Կարապետեան՝ 14 երկվ. 5/10, Բ) Կայծակ Պետրոսեան, Գ) Սամուէլ Նորիկեան:

200 մեդր վազք.— Ա) Յակոբ Յովհաննէսեան 30 երկվ., Բ) Անդրանիկ Ալիքսանեան, Գ) Խորէն Պետրոսեան:

Բարձրութիւն ցատկել.— Ա) Յակոբ Յովհաննէսեան 1 մեդր 27, Բ) Անդրանիկ Ալիքեան 1 մեդր 25:

Երկայնութիւն ցատկել.— Ա) Յակոբ Յովհաննէսեան 3 մեդր 54, Բ) Խորէն Պետրոսեան 3 մեդր 49, Գ) Կայծակ Պետրոսեան 3 մեդր 19:

Ծանրութիւն նետել.— Ա) Անդրանիկ Ալիքեան 6 մեդր, Բ) Յովսէփ Ղանջըրեան 5 մեդր 76, Գ) Խորէն Պետրոսեան 5 մեդր 03:

Գալով Ֆութպոլի մրցումին, մեծերը յաղթեցին պզտիկներուն 2ի դէմ 1 կէտով: Պարկերու խաղին մէջ ալ առաջին ելան եկու փոքրիկներ՝ Համբար Զաքըրեան եւ Ժաքօ Քիւրքճեան, մեծ խանդավառութիւն ստեղծելով:

Գովելի է Պանեէօ - Քաչանի երիտասարդութիւնը որ իրեն բան - գործ ըրած է սփորը:

*** Մեր ընթերցողներէն մին կարծելով թէ վրիպած է մեր աչքէն, ղրկած է մեզ «Լ'Օթօ» եւ «Միրուար տէ Սփոր» թերթերէն մէկ-մէկ կտոր, որոնց մէջ գրուած է թէ՝ Ասիոյ եւ Հայաստանի կոփամարտի ախոյեան Նուլլա փաշա ասպարէզ կարդացած է Ֆրանսացի Կիւսթավ Հիւմէրիի, բայց այս մրցումը յետաձգուած է:

Առաջին անգամն է որ կը լսենք, Նուլլա փաշա ... հայ կոփամարտիկի մը անունը: Այսպիսի սխալներու յաճախ կը հանդիպինք ֆրանսական թերթերուն մէջ, որոնք դեռ մինչեւ այսօր Ամերիկայէն Փարիզ հասած ըմբիշ Զարլի Մանուկեանի համար Յոյն եւ Սուրիացի կը գրեն:

ՀՐԱՆԴ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆ

ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒՆ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

— o —

«Յառաջ»ի մէջ, քանի մը անգամ կարդացի փարիզահայ սափրիչներու գովելի մէկ ձեռնարկը: Սակայն, Ֆլորիայի ճաշարանին մէջ կատարուած անդրանիկ ժողովէն ի վեր՝ որոշ արդիւնք մը երեւան չելաւ:

Ինչո՞ւ արդեօք: Չեմ գիտեր: Ինչպէս ամէն միութիւններու, անշուշտ այս գնահատելի մէկ գործին մէջ ալ անհասկացողութիւններ եղան: Բայց այս պատճառ մը չէր, որ այնքան եռանդով սկսած ձեռնարկ մը անմիջապէս լռութեան դատապարտուէր: Կը սպասէինք, որ անդրանիկ ժողովին յաջորդէր երկրորդը ու երրորդը եւ այսպէս շարունակաբար: Ու գործը քալէր պատրաստուած ծրագրին համաձայն: Մանաւանդ այս օրերուն:

Եթէ չհաշուենք ամբողջ Ֆրանսահայ գաղութը, մինակ Փարիզը իր արուարձաններով ունի առնուազն 50էն աւելի սափրիչ գործատէրեր, որոնք ներկայ պարագաներու մէջ կրնան մեծ դեր կատարել ի նպաստ իրենց հայրենակից գործաւորներուն: Ունինք մեծ թիւով անգործներ որոնք ամիսներէ ի վեր գործի կը սպասեն գրասենեակներու առջեւ...

Հետզհետէ անգործ հայրենակիցներու չարքը կ'երկարի: Պատճառը ամէնուս ծանօթ է:

Ճիշդ ժամանակն է, որ սափրիչներու նորակազմ միութիւնը հրապարակ իջնելով հաւաքէ անգործութեան դատապարտուած բոլոր ընկերները ու տեղաւորէ ինքն իր մէջ...

Դեռ երէկ էր, որ հայրենակից մը իր ցաւը կ'ողբար.

— Եղբայր, ամիսներէ ի վեր՝ այս գրասենեակին առջեւ կը սպասեմ: Անօգուտ: Մինչեւ հիմա կառավարութենէն նպաստ կը ստանայի, ան ալ կտրեցին: Ըսէք, ի՞նչ ընեմ, ուրո՞ւ դիմեմ: Զաւակներս հաց կ'ուզեն...

Այս, ցաւին մէկ կողմն է տակաւին:

Որքան գնահատելի պիտի ըլլար եթէ իւրաքանչիւր գործատէր բարի նախանձով մը համոզուած՝ դարմանէր իր անգործ հայրենակիցին ցաւը:

Եթէ պահ մը հետեւինք մեզ նման օտարներու օրինակին, արդէն, մասամբ դարմանած կ'ըլլանք ցաւին:

Պիտի թողո՞ւնք որ թշուառութեան մատնուին մեր հայրենակիցները:

Ծ. Պէրպէրեան

ՄԱՄՈՒԼ

ԿԵՂԾԻՔԸ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (25 սեպտ.).

— «Ռամկավարութիւնը գիտէ, որ տարբեր բան է իշխանութիւնը եւ տարբեր՝ հայրենիքը: Այս երկուքը միշտ չեն նոյնանար իրարու: Դարերով մեր իշխանաւորը Թուրքն էր, առանց մեր աչքին նոյնացած ըլլալու մեր հայրենիքին: Ռուսը եկաւ աւելի քան դար մը բազմեցաւ մեր հողերուն վրայ, առանց երբեք այդ հողերուն նոյնանալու:

Այս ճշմարտութիւնները գիտէ մինչեւ իսկ վերջին մանուկը: Շուրջ եօթը դար կռուեցանք բոլոր իշխանաւորներու դէմ, որովհետեւ ազգովին շուրջ եօթը դար մնացինք հայրենիքի հետ: Ունեցանք նաեւ չկռուողներ. սակայն անոնք իշխանութեան հետ էին, որովհետեւ, յայտնապէս հայրենիքի դէմ էին: Այս վերջինը (որ զոհ կը պահանջէ) ստորադասած էին առաջինին (որ իրենց շահ կ'ապահովէ):

Նոյնն է պատկերը նաեւ այսօր: Հայութիւնը դէմ է Թուրքին, որովհետեւ անոր մէջ իր հայրենիքը չի տեսներ. հայութիւնը դէմ է Ռուսին, որովհետեւ նաեւ անոր մէջ չի տեսներ իր հայրենիքը: Տեսնողներ կան սակայն. իշխանութեան հետ ըլլալով (որ շահ կ'ապահովէ իրենց)՝ այս վերջինները դէմ են հայրենիքին (որ զոհ կը պահանջէ իրենցմէ):

Արարիչը սրիկան ձգած չէ անպաշտպան վիճակի մէջ. ստեղծած է սուտն ու կեղծիքը եւ զայն օժտած այս հզօր զէնքերով: Իր հայրենիքը օտարին վաճառող սրիկը ի վիճակի է ամէնէն հայրենաշունչ ճառերը արտասանելու: «Միացեալ»ը աշխարհի չեկաւ անծնող ու պիտի չմեկնի անժառանգ: Նոյնքան հին է հայրենադաւութիւնը, որքան հին է մեր ծերացած աշխարհը:

Այս ամէնը գիտէ նաեւ այն տիղմը, որ Ռամկավարութիւն անունը կը կրէ: Գիտէ միաժամանակ նաեւ այն, որ եթէ կան կոյրեր, կան նաեւ տեսնողներ. կեղծիքը զօրաւոր շպար է, բայց ոչ բոլորին համար: Բիւր բիւրաւորներու աչքին հովը աւելի կշիռ ունի քան հեղեղը այն պոռնիկ — հայաստանեան — բառերու, որ օրն ի բուն կը թափէ ռամկավար պղծութիւնը, առանց գրպան ու երակ բանալու:

Ո՞ւր որոնել գաղտնիքը: Ինչո՞ւ Ռամկավարութիւնը ստանձնած է իր էութեան այնքան անյարիր եւ իրեն համար այնքան դժուարին դեր մը,— պաշտպանել իշխանութիւն մը, որ կարմիր դրօշ պարզած է բովանդակ ռամկավար աշխարհի դէմ. ծնկաչոք որոնել գործակցութիւնը ոյժի մը, որ զինք տմարդաբար կը տրորէ ամէն քայլափոխի:

Հարցումը կը վերաբերի նաեւ Բոլշեւիզմին, թէեւ ոչ նոյն տարողութեամբ:

Ինչո՞ւ Բոլշեւիզմը պիտի յօժարէր օգտագործել, մինչեւ իսկ ստրուկի դերին մէջ, Ռամկավարութիւնը, որուն հանդէպ կատարեալ զարշանք ունի»:

ՄԵԾ ՓԱՐԻԶԸ

— o —

Փարիզի քաղաքապետութիւնը ժամանակէ մը ի վեր կը մշակէ հսկայ ծրագիր մը՝ մեծցնելու համար մայրաքաղաքին շրջագիծը: Ստեղծելու համար իրապէս Մեծ Փարիզ մը:

Այդ ծրագիրով, Փարիզ պիտի ունենայ 35 քիլոմեթր շառաւիղով բոլորակ քաղաքի մը տարածութիւնը: (Շառաւիղը կը սկսի Նոթր Տամէն, որ կը համարուի Փարիզի կեդրոնը):

Այս ձեւով, Փարիզ պիտի պարփակէ Փոնթուազը, Սէնի Հովիտը մինչեւ Մէօլանի շրջակայքը, Շէվրէօզի հովիտը, հարաւէն պիտի տարածուի մինչեւ Լիմուր, Արփաժոն եւ Քորպէյ, դուրս ձգելով Մըլոնը, ներս առնելով Արմէնվիլիէի անտառը, Մարնի հովիտը մինչեւ Էպլի, հիւսիսէն իր շրջագիծին վրայ պիտի ունենայ խոռոչ մը որ պիտի կազմէ Ուազ նահանգը:

Այսքան ընդարձակ քաղաք մը, իրապէս գերքաղաք մը, իր ծրագիրով կը թելադրէ վերադնահատութեան ենթարկել Փարիզի մօտակայ համայնքներու հին ու նոր ծրագիրները: Անհրաժեշտ է նախ ճշդել ճամբաներու ձեւն ու գիծերը, ինքնաշարժով հաղորդակցութեան ցանցը, խուսափելու համար խճողումէն: Նոյնպէս պէտք է ճշդել օդանաւերու կայանի, գերեզմանատուներու, հանրային հաստատութիւններու, պարտէզներու եւ հրապարակներու տեղերը:

Այս հսկայ Փարիզը պիտի ունենայ 189 դուռ, (ներկայիս ունի 59 դուռ):

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԱՌ ՈՐ ԱՆԿ Է

Վէնսէն, 5 հոկտ.— Դպրոցասէր Տիկ. Ընկ. Վէնսէնի մասնաճիւղի մասին ձեր թերթին մէջ 4 հոկտ. թիւին մէջ «Թաղեցի» ստորագրութեամբ գրութիւնը չի համապատասխաներ իրականութեան:

Կը խնդրուի այսուհետեւ նկատի չառնել որ եւ է գրութիւն Պ. Հատըմեանի կողմէ՝ որ չէզոքացուած է զանազան կեղծիքներ գործած ըլլալով:

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

...ԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (15)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ-- (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Կ'իջնէն գիւղ, անվնաս կը հասնին ...տունը, ուր են մեր միւս ազգականները: Միւս օրը ցորեկին կ'երթան հասկաքաղ ընելու եւ պզտիկներուն եւ թէ իրենց օրուան հացը կը ...պատեն:

Ցորեկին Մահմուտ աղէն, որ Բեր...ի հօր տան մարագպան էր, կը տես...է Բերսօն, կը նեղանայ որ իրենց չէ ...ցեր, կ'առնէ մերինները կը տանի ...: (Բերսոյի հօր տունը զոր իւ...ցուցած էր: Կ'իմանան իմ ողջ ըլլալ: Բերսոյին կը պատուիրեն.— ...կէ Մարգարը, թող գայ, քաղաք կը տանիմ եւ իբրեւ կօշկակար իրեն «վէսիգա» կը հանեմ, որու շնորհիւ ...պլատած կ'ըլլաք:

Իրիկունը վար իջայ գիւղ եւ գաղ...գտայ մերինները: Բերսօն ...տեղեկութիւններ Մահմուտ ա...յի ըսածներուն մասին: Իրաւ ալ մինչեւ այդ օրը դեռ քաղաքի արհեստաւորները կօշկակար, հացագործ, ..., պայտար, երկաթագործ, օրուան պէտանի տարրերը իրենց ընտանիքներով ողջ կը մնային, ընական է ժամանակի մը համար: «Ասիթ մըն է ըսաւ, Բերսօն, գուցէ փրկուինք այդ միջոցով, եկուր Մահմուտ աղայի հետ քաղաք գնա»:

«Լաւ, բայց, ձեր փրկութեան համար կը փորձեմ այդ կրակին ալ նետուիլ, բայց ես գիտեմ որ փրկութիւն չկայ»: Իսկ ընթերցող, մի զարմանար որ անխոհեմ քայլեր կ'առնեմ, ի՞նչ ընէ այն որ ծովը ինկած է, միթէ հանդիպող փրփուրին ձեռք չի՞ զարներ փրկութիւն փնտռելու, կամ չի՞ պըլլուիր հանդիպող օձին: Նոյնն էր իմ ցաւալի պարագան: Իմ փրկութիւնս չէր խնդիրը, այլ անոնց որ տարիներ շարունակ կը պաշտէի իբրեւ Աստուած մը եւ որոնք որ այսօր ուրիշ նըման դէմս կը դողան ու աղերսանօք կը պաղատին,— փորձենք, գուցէ փրկուինք:

Յաջորդ օրը կէսօրէն յետոյ, կը համբուրեմ ամէնքն ալ ու երկու բեռ ցորեն եզներով բեռցած, կը քշեմ Մահմուտ աղայի ետեւէն: Ան ճերմակ ձին նստած ու զրկած զերմանական հրինգոցը, կ'առաջնորդէ: Ծըմակայ կամուրջին վրայ կը հանդիպինք Խասգիւղի Հախվերդի օնպաշիին, որ Մահմուտին կը հարցնէ.

— Ո՞ւր կը տանիս քեաթիպը:

— Քաղաք կը տանիմ, իբրեւ կօշկակար վէսիգա առնելու:

— Հա՛, հա՛, հայ կը խնդայ Հախվերդի օնպաշին:

Այդ արդէն բաւական է որ հասկնամ թէ կառափնատ կ'երթամ. կ'երթամ մեռնելու դուռ, ուրկէ ոչ իմիններս փրկեմ մահուընէն:

Ճամբան գիւղերը ա՛լ ամայական բաներ են, անոնցմով հետաքրքրուող չկայ: Մահմուտ երդում պատառ կ'ըլլայ, թէ ոչ Հայ սպաննած է եւ ոչ ալ կողոպտած է: Ինչպէս հաւատամ այս գազանին, որ ջարդի առաջին օրը Տէր Ղազարի Տիգրանի կին Անօն առեւանգած եւ տարած էր քաղաք, իսկ իր 20 տարուան կին Ֆաֆուը վայրանալով ձգած գացած էր իր հօր տունը: Իր եղբօր լամուկ Մուտիկը նոյն օրը առեւանգած էր Տէր Գրիգորի երէցկինը՝ Վերգինը եւ այսօր երկու հայ բեկորներ կը դեղնին ու կը ծիւրին իր հարէմին մէջ, իսկ ինք երդում կ'ընէ թէ Հայու վնասած չէ:

Քալելով կը հասնինք Տերդեւանք գիւղի տակ: Ճամբէն քիչ մը վար կը քշէ ձին եւ «հոս եկուր» կ'ըսէր ինծի: Մատով ցոյց կուտայ ձորակը ուր հազարաւոր դիակներ դիզուած են իրարու վրայ.

— Այս, Մշոյ քաղաքի ժողովուրդն է, որ տեղահանելով հոս ջարդեցինք, կ'ըսէ Մահմուտ. բոլորը կիներ ու պզտիկներ էին: Շատերը իրենց դրամները կը կլլէին եւ ցոյց չէին տար: Շատերու փորերը ճեղքելով աղիքներուն մէջէն ոսկիներ կը հանէինք: Կը վստահեցնեմ որ այս դիակներու մէջ տակաւին լեցուն ոսկիներ կան: Այս ջարդուածներուն չափ ալ տարինք Ալի Ջանան գիւղը եւ մարագներու մէջ վառեցինք: Անոնցմէ անբաժան մնաց եւ վառեցաւ «մուրախաս»ը (խօսքը Մշոյ առաջն. տեղապահ Վարդան վարդապետ Յակոբեանի մասին էր):

Մութ էր երբ քաղաք մտանք: Երբ տուն հասանք, Անօն ու Վերգինը տեսնելով իմ ողբալի վիճակս սկսան հեկեկալ: Լացաւ նոյնպէս եւ Մահմուտի եղբօր աղջիկ Նուրէն, որ տարիներ շարունակ ամառները գիւղը կ'անցընէր, միասին այգիին մէջ, երկու տաքարիւն խենդ ու խելառներ, ինչե՛ր չանցան դարձան այդ ճամբուն վրայ: Նուրէ կը հարցնէ.

— Ինչո՞ւ Մահմուտ քեզ հոս բերաւ:

Պարգեցի խնդիրը: Զայրացած ըսաւ.

— Երեք ամիս է որ Անօն եւ Վերգինը իբրեւ կին առած ու միսիլման ըրած է, կրցա՞ւ ազատել, որ քեզ ազատէ: Ամէն օր ոստիկանները մեր տունը կոխելով Անօն ու Վերգինը կը պահանջեն, ա՛լ ծակ չմնաց որ հոն չխոթէինք: Չեմ հաւատար որ վազը Մահմուտ քեզ կառավարութեան չտանի: Կը տանի եւ այդ կ'ըլլայ քու «վէսիգա»դ: Ձեռքերդ կապած կը քշուիս Խոփերու կամուրջին տակ, հոն ուր օրական հարիւրաւորներ կ'երթան անդարձ. ահա քու փրկութեան վէսիգան:

Նուրէն, Անօն եւ Վերգինը վեր ելան, իսկ ես մնացի ախոռը:

Կուգայ Նուրէն, Թաշկինակի մէջ պլուլած քիչ մը ծխախոտ ու պրակ մը թուղթ կ'երկարէ ինծի եւ կ'ըսէ.— Այս թող ըլլայ մեր տարիներու քաղցրութեան վերջին բարիքը ընդունէ, Թշուա՛ռ գերի: Եւ կ'աւելցնէ: — Աբարօն առտուն գիւղ կ'երթայ, անոր պատուիրած եմ քու մասին, բեռներուն մէջ պահուէ ու գիւղ դարձիր հոն մեռիր: Ապա Անօն եկաւ, ճանկ մը ալ ու Վերգինը երկու սոխ, լալագին ծոցս կը խոթեն: Անօն կ'աւելցնէ.— Տար իմ սիրելի բարեւներուն հետ իմ անուշ համբոյրներս իմ մարտիրոս ազգին, ա՛խ, հազար երանի քեզի որ վաղը կը դառնաս կառափնատ եւ կը խառնես քու արիւնդ պաշտելի ցեղիս մաքուր արեան հետ: Կը համբուրեն զիս ու կը ձգեն ախոռի մթութեան մէջ:

10.— ԴԷՊԻ ԿԱՌԱՓՆԱՏ

Արեւը ծագած էր, երբ Աբարօյի հետ սայլի վրայ եղած բեռներուն մէջ պահուեցայ: Ալ եռուզեռը դադրած է. գամբռային լռութիւն կը տիրէ. Տալոյ կամուրջին տակ դիզուած դիակներ, քարուքանդ բանջարանոցներ եւ պարտէզներ: Հայերէ յափշտակուած հազարաւոր ոչխարի հօտեր անտէր ու անկարգ կը շրջին շրջակայ այգիներուն մէջ ու սայլը դնդալով կը յառաջանայ:

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

Եթէ ճշմարիտ խաղաղութիւնը ունենանք, բեղնաւոր խաղաղութիւնը որ չի կրնար անջատուիլ արդարութենէն, կրնանք մեր հրացաններուն բերանը զարդարել ձիթենիի ոստերով։ Այլապէս, փաստ եղէք թէ մենք մեր սուինները պիտի զարդարենք մեր բոլոր յաղթանակներուն ոսկիով եւ ծաղերով »։

Այս ճառը նպաստաւոր տպաւորութիւն գործեց քաղաքական շրջանակներու մէջ, հակառակ իր հռետորական ուժգնութեան, որ գլխաւոր յատկանիշն է փաշիկանութեան։ Ինչպէս կ'երեւայ, Մուսոլինի տրամադիր է լեզու գտնելու իր երկու գլխաւոր դըրացիներուն, Ֆրանսայի եւ Եուկոսլաւիոյ հետ, որոնց հետ շատ մը վիճելի խնդիրներ ունի։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

ԷՆԿԻՒՐԻԷՆ կը հեռագրեն թէ սարսափելի ցուրտ կ'ընէ Անատոլուի զանազան մասերուն եւ մասնաւորապէս Էրզրումի մէջ, ուր ջերմաչափը զերոյէն վար իջած է մինչեւ եօթը աստիճան։

ԹԷՀՐԱՆ հասաւ Թուրք զինուորական պատուիրակութիւնը, նախագահութեամբ Զօր. Ֆախրէտտին փաշայի, որ նախապէս Մոսկուա կը գտնուէր։

ՄԱԼԹԱՅԻ համալսարանին մէջ այլ եւս իտալերէն դասախօսութիւններ չպիտի ըլլան, անգլերէնը եւ տեղական լեզուն միայն պաշտօնապէս արտօնուած ըլլալով։ Իտալերէնը արգիլուած է նաեւ դատարաններուն մէջ, հակառակ իտալական մամուլին բողոքներուն։

ԽՈՒՄԲ ՄԸ ԿԻՆԵՐ Պոստօ գացին օդանաւով, մասնակցելու համար « Նոր Կինը » կոչուած կազմակերպութեան մէկ ցոյցին, որուն պատուակալ նախագահն է Պ. Մառքէ, աշխատանքի նախարարը։ Պատուիրակութեան գլուխը կը գտնուի Տիկին Մարիզ Պասթիէ, հռչակաւոր օդանաւորդուհին։

ԴԱՏԻ ՔԱՇՈՒԵՑԱՒ նախկին զօրավար Պասոի տը Ֆուբթու, Իթիոփիոյ մեղսակից Սթավիցքիի գայթակղութեանց, ամբաստանուած ըլլալով թէ չհագործած է իր հանգամանքը, անձնական շահերու համար։ (Արդէն վեց ամիս բանտարկութեան դատապարտուած է ուրիշ յանցանքի մը համար)։ Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ նախկին զօրավարը դիմումներ կատարած է պատերազմական նախարարին, որպէսզի ապսպրանքներ ստանայ անգլ. ընկերութեան մը համար, որ հարիւրին 15 միջնորդչէք խոստացած էր իրեն, իւրաքանչիւր ապսպրանքի համար։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷԹՐՈՅԻՆ՝ (ստորերկրեայ երկաթուղի) առաջին մասը վերջացած ըլլալով, բացումը պիտի կատարուի հոկտեմբերեան յեղափոխութեան տարեդարձին։

ԻԶՄԻՐԻ ԱՌՋԵՒ երկու Ֆրանսական թորփիլանաւեր նշմարուած ըլլալով, Թրքական եզերապահները թնդանօթ արձակեցին օդին մէջ, որպէս զի արգիլուած գօտին չմտնեն։ Ֆրանսական մարտանաւերը ստիպուեցան հեռանալ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

13 Հոկտեմբեր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Պիտի խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՍԷՆ ԹԻԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

14 Հոկտեմբեր Կիրակի կէսօրէ յետոյ

Պիտի խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

մանրամասնութիւնները յաջորդաբար։

ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27ին ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Պիտի խօսի ընկեր ՍԵԵՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

գեղարուեստական ճոխ բաժին։

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 21ին, Կիրակի կէսօրէ յետոյ

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14ին ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ

կը խօսի ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 20ին Շաբաթ երեկոյ

✕

Վերոյիշեալ հանդէսներուն պիտի ծախուի ԵԻՐ. Կ. ԿՈՄԻՏԷԻ հրատարակած «ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ» բացառիկ թիւր։ Գին 3 ֆրանք։

Գաւառներու եղած ապսպրանքներու համար ղրկել 4 ֆր. նամականիշ։

Իր ծանուցած պարահանդէսն ալ չեղեալ կը համարուի։

Մանկապարտէզը հոկտ. 4էն ի վեր բաց է եւ կը շարունակուի կանոնաւորաբար, Օր. Մայտա Ճօնկուչեանի ղեկավարութեամբ։ Փափաքողներէ կը խնդրուի դիմել Տիկ. Սալերեանի (Mme Salerian, 69 Rue de Strasbourg, Vincennes)։ Իսկ մանկապարտէզի հասցէն է (1, Rue du Midi) Փլաս տը լա Մէրի, Վէնսէն, սրճարանի առաջին յարկը։ Բուն վարչութիւնը կը բաղկանայ հետեւեալներէ. — Նախագահուհի՝ Տիկ. Նազչքեարեան, ատենապետուհի՝ Տիկ. Սալերեան, ատենադպրուհի՝ Տիկ. Բարսեղեան, գանձապահուհի՝ Տիկ. Աչճեան, խորհրդական՝ Տիկ. Ազատեան։

Վարչութիւնս նկատի ունենալով ներկայ տագնապը կ'ընդունի ձրի աշակերտներ։

(Կնիք)

ԿՈՉ

ընդհ. Նոզկատի հայրենակիցներու

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Նոզկատի եւ Շրջ. Ընդհ. Հայր. Միութիւնը իր կարօտ հայրենակիցներուն անմիջական օգնութեան հասնելու նպատակով հրապարակ հանած է Սամուէլ Զավուշի լուսանկարը։

Ֆրանսայի բոլոր ժասնաճիւղերուն ղրկուած ըլլալով սոյն լուսանկարները, փափաքողները հաճին դիմել իրենց շրջանի Վարչութեան կամ Կեդրոնին՝

Kayayan. 9, Place des Gd. Carmes Marseille.

Վարչութիւն

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme. PARIS (13e)

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները յառաջիկայ Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 32, Avenue des Gobelins սրճարանի վերնայարկը։ Կարեւոր օրակարգ։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Զարդարեան Գրադարանը 181, Cours Lafayette։

ՀԱՅ ԲՈՅԺ _ (HAY-POUJ)

ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան

խմբագիր՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսա՝ 20 ֆրանք, արտասահման՝ 25 ֆրանք։

Դիմել՝ Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Damesme, Paris:

1.— Առաջին թիւը, փոստի կարգ մը ձեւակերպութիւններու պատճառով, մէկ շաբաթ ուշ ղրկուեցաւ բաժանորդներուն։ Շաբաթ օր բոլորն ալ յանձնուած էին փոստին։

Ով որ չէ ստացած մինչեւ այսօր, թող տեղեկացնէ մեզի։

2.— Առաջին թիւը փոստին յանձնուած օրը մեր բաժանորդներուն թիւը կը հասնէր 670ի, անշուշտ շնորհիւ մեր բարեկամներու ջանքերուն։ Շնորհակալութիւն բոլորին։

3.— Երկրորդ թիւը մեր բաժանորդները պիտի ստանան Նոյեմբեր 1ին, ճիշդ օրը օրին եւ այսպէս միշտ կանոնաւորաբար։

4.— Առաջին թիւէն տպած ենք պահանջէն շատ աւելի։ Բոլոր անոնք որ կը փափաքին, նմոյշի համար, ձրի ՀԱՅ – ԲՈՅԺ մը ունենալ, թող ղրկեն իրենց հասցէն մեզի։ Առաջին թիւը կը ղրկենք ձրի,— եթէ հասնին, կը բաժանորդագրուին։ Աւելորդ է կրկնել թէ ՀԱՅ – ԲՈՅԺի բաժանորդագրումը կանխիկ է։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳՈՅԱՄԱՐՏ օրացոյց 1935

Հրատարակութիւն Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

1.— Ազգային քննական պատմութիւն, Բագրատունեաց Հարստութենէն մինչեւ Ռուբինեանց Հարստութիւն։

2.— Ամփոփ նկարագրութիւն ազատագրական պատմական դէպքերու եւ դէմքերու, առանց կուսակցական խտրութեան։

3.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն։

4.— Օրացոյցին ճակատը զետեղուած է Հ. Յ. Դ. Զինանշանը՝ եզերուած զոյգ եռագոյնով, մէջտեղը «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՅԱՄԱՐՏԸ» (գծուած Հ. Ալեքսանդրի կողմէ)։

5.— Օրացոյցին ներքեւ Դաշնակցութեան Երրորդութիւնը։

7.— Ձախ կողմը Միքայէլ Վարանդեան, Մ. Նալբանդեան եւ Թումանի մարտական խումբը։

7.— Աջ կողմը Հայր Աբրահամ, Գամառ Քաթիպա, Բաաէնի եւ Տէլիպապայի ֆէտայիներու խմբանկարը։

8.— Օրացոյցին մէջ զետեղուած են անցեալ տարուան կողքին վրայի նկարները եւ եօթը նոր նկարներ։

Հայրենակիցներ, հայթայթելու համար այս գեղեցիկ հրատարակութենէն դիմեցէք այժմէն Միութեան հասցէին՝

Karnig Antikian, 49, rue Nationale, Marseille.

Գին՝ Մարսէյլի 5 ֆր.։ Գաւառներ 5.50։ Պալքաններ եւ Սուրիա 5։

Տպագրութիւն՝ ՆՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռեմ եղբայրս Փանոս Աւետիսեան, որ կը բնակէր Asnières, իսկ յետոյ փոխադրուեցաւ Bois Colombes (Փարիզի շրջան)։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել եղբօր՝ Գ. Աւետիսեանի, Mas de Poulagères, par St. Martin de Crau (B. du Rh.)։

Մելքոն Չիչէքեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ այրի Տիկին Ֆանի Ղազարեան (Պոլսեցի), որ քանի մը տարի առաջ կը բնակէր Պուա - Քոլոնպ (Փարիզի շրջան)։ Իր հասցէն գիտցողներէն իմացնել Մ. Չիչէքեանի 22 rue de Bey, Blida (Algérie).

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (4)

Լ Ի Զ Ա   Ս Ո Ր Ո Ք Ի Ն Ա

(ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ)

Պետական հիմնադրամներ խլրացընելուն պատճառաւ արտաքսուած ըլլալով կուսակցութենէն, ան կը ջանար հիմա հասկցնել այս տասնեւհինգ կիներուն թէ ինչպէս պէտք է պաշտպանել ընկերվարական սեփականութիւնը, թէ ինչու սուրբ է ան, եւ թէ, դրամատէր թշուառական պուրժուաներու սեփականութենէն ինչով կը տարբերի։

Գարունը ուշ յայտնուեցաւ այն շրջանին մէջ ուր կայանը կը գտնուէր։ Մայիսի սկիզբ, ձիւնը դեռ հալած չէր։ Իրական տաքը սկսաւ յունիսին։ Լիզա շատ կը փափաքէր դուրս ելլել։ Իր երկչոտութիւնը փարատած էր, այլեւս լռակեաց չէր ու չէր ներփակուեր։

Գիտէր որ՝ շինարանին շուրջի ճայռերը հարթելու համար 4 միլիոն ռուբլի պէտք է պայթեցնել։

Գիտէր որ Լէնինկրատէն Սորոքի գալու համար, 16 օր չդենուով պէտք էր քալել եւ թէ հիմա, ջրանցքով, միայն 7 օրուան ճամբայ էր։

Գիշեր մը, Լիզա նստած էր բազմամարդ ակումբին մէջ, ուր տեղի պիտի ունենար կայանի բանուորներուն ժողովը։ Պետը ճառ մը խօսեցաւ։ Խօսեցաւ տարագիրներու վերակրթութենէն եւ դժուար սրբագրելիներուն մօտ քարոզչութիւնը խորացնելու անհրաժեշտութենէն։ Ջանանք չմնալ, այլ օգնել անոնց որպէսզի հասկնան թէ ուր է իրենց սխալը։ Եւ տալու համար օրինակ մը, ան մատնանշեց Լիզա Սորոքինան։

Երբ անոր անունը արտասանեց, Լիզայի սիրտին բաբախումը կանգ առաւ։ Գլուխը հակեցաւ, եւ զգաց որ դէմքը ծածկուեցաւ... կարմիր գոյնով։

— Ահա Լիզա Սորոքինան։ Զայն կը կոչէին «Ճրիակեր»։ Բայց ընկեր Աֆանասիէվ զայն լաւ ճամբու մէջ դրբաւ եւ Սորոքինան այժմ հարուածայինի պես է։ Ան այս սրահին մէջ, ձեր միջեւ կը գտնուի։

Բանուորուհիները՝ դոհ՝ կը ծափահարէին։ Ուսուցչուհին, որ Լիզայի քով նստած էր, ըսաւ անոր.— « Հիմա պէտք է որ դուն խօսիս »։ Լիզա ժամանակ չունեցաւ մերժելու, քանի որ ամէն կողմէ իր անունը կուտային — « Լիզա, Լիզա, Սորոքինա »։ Լիզա կանգնեցաւ՝ երկչո՞տ ու առանց գիտնալու թէ ինչ պիտի ըսէ։ Ուղղուեցաւ դէպի ատեան։ Յառաջացաւ մինչեւ սեղանը՝ իր դողդղացող մատուռովը պլուզը ճմոթկելէն։ Իր լռութիւնը իրեն կը թուէր սոսկալի կերպով երկար։

Վերջապէս, յաջողեցաւ ըսել թէ Լիզա Սորոքինա կ'աշխատի տպարան... ու ինք եւս չէր գիտեր թէ ինչպէս եղած էր հարուածայինի պես... թէ պիտի շարունակէր աշխատիլ... եւ, չգիտնալով թէ ինչ պէտք է աւելցնել, շատ պարզօրէն յայտարարեց թէ ինք երբեք չէ ուզած յափշտակիչ մը ըլլալ եւ թէ ազնուութիւն էր որ զինքը կ'անբանացնէր։

Սրահը խնդալէն մարեցաւ ու ծափահարեց։ Լիզա, օգտուելով աղմուկէն, անհետացաւ նրրանցքին մէջ։

Քանի մը օր յետոյ, Լիզա, երբ այդ միթինկին տեղեկագրութիւնը կը շարէր թերթին մէջ, հասաւ այնտեղ ուր պետը զինքը խնդրոյ նիւթ ըրած էր։ Կրկին շառագունեցաւ, բայց երբ թերթը լոյս տեսաւ, կարեց այդ ճառը, դրաւ պահարանի մը մէջ եւ ղրկեց իր հօրաքեր եղբօրը։

Կայանէն գրուած իր առաջին նամակն էր այդ։

Ցետոյ, ամէն ինչ իր բնական ընթացքը առաւ։ Լիզայէն պահանջեցին կոչ մը գրել այն բանուորներուն համար որոնք կը մերժէին աշխատիլ։

Պատճէնը հաւաքաբար սրբագրուեցաւ։ Լիզա իր կոչը տարաւ բանտ, ուր փակուած էին այդ բանուորները։ Զանոնք համոզեց երթալ աշխատանքի եւ գրեց իր առաջին յօդուածը՝ լրագրին համար։ Զայն անձամբ շարեց, սրբագրեց փորձերը եւ սպասեց մամուլին առջեւ որպէսզի թերթը «իյնայ»։

Ցաճախ կը խօսէր շինարանի պետերուն հետ՝ կայանի կեանքի մասին։ Առօրեայ խնդիրներէն անցաւ ընդհանուր խնդիրներուն,— ի՞նչ է այս ջրանցքը։ Ինչո՞ւ կը կառուցանեն զայն։ Չէ՞ն կրնար կազմակերպել արշաւ մը դէպի ջրամբարները։

Արշաւը կազմակերպուեցաւ։ Ջրամբարներուն մօտը գտնուող փայտի մթերքները անոնց աչքին առջեւն էին՝ պարասարահի մը տախտակամածին նման։

Ինչ որ դեռ եւս չէր հասկնար Լիզա, այն էր թէ՝ ինչպէ՞ս կրցած էին հաշուել ջուրին ճամբան՝ 240 քիլոմեթրի վրայ, այս ջուրին, որ ջրամբարներէն կ'անցնի, կ'իյնայ ջրանցքը, ջրանցքէն լիճը կ'անցնի, եւ անկէ կրկին կը հոսի ուրիշ ջրամբարներով ջրանցքի մը մէջ։

— Ասիկա դաստիարակութեան խնդիր մըն է, կը հառաչէր Լիզա։ Երբ մարդ զարգացած է, ամէն բան կրնայ ընել։

Երկրորդ ձմրան, որակեալ բանուորուհի էր, ու արհեստը սորվեցաւ նոր հասած տարագրուհիի մը։ Անոր աչքերուն մէջ ալ գիտէր տեսնել միեւնոյն վախը, միեւնոյն անհասկացողութիւնը զոր ինք կ'ունենար, ու կը գտնէր բառեր՝ զանոնք փարատելու համար։

Դարձաւ տիպար բանուորուհի մը։ Ոչ մէկ դասախօսութենէ կը բացակայէր։ Վերջապէս, ստացաւ արձակուրդը,— անմիջապէս պիտի մեկնէր։ Ուէր ջրանցքի լրացումէն յետոյ. մա կը հասկնար ձերմակ Պալթիկ ծովը միացնող այս ջրանցքի նշանակութիւնը։ Կը հասկնար որ կերպով կ'իրագործուէին երկու կամ գործեր,— ջրանցք մը բանակ նկարագիրներ վերակազմել։ Ջրանցքը կը ստեղծուէր մարդոց աշխատանքով, եւ մարդիկ կը վերանորոգուէին ջրանցքը շինելով։

Ջուրը կառեցնող թումբերը վերցուեցան եւ, ջուրը պահուեցաւ ճերուն մէջ կուտակուեցաւ, Լիզան բանից որ իր օրինաւոր բաժինը այդ ստեղծագործութեան մէջ։

Ու գիտէր նաեւ որ ինք արձանագրուած էր հարուածային պետերու քին մէջ, որոնք, ջրանցքին վրայ չզգենուով, ձերմակ ծովին առաջին պիտի երթային։

Ա. ԱՖԻՆՈԳԷՆՕՎ

(Վերջ)

ՎԱՂԸ՝ ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԽՐԹԻԽԵԱԻ ԶԱՄԻՐ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 10 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 10 Octobre 1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2621

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՒԵԼԻ ԿԱՐԵՒՈՐ ՀՈԳԵՐ ՈՒՆԻՆՔ

»»»» • • ««««

Մեր աշխատակիցները յաճախ աւելորդ եռանդ կը սպառեն, գրի առնելով Թղթակցութիւններ՝ այս կամ այն հոսանքի հան-դէսներու եւ ճառախօսութեանց մասին։

Այսպէս, անցեալ շաբթու ստացանք չորս մը նամակներ, որ կը նկարագրեն Ամերիկայէն եկած ռամկավար եւ հնչակեան պատգամաւորներու ցնդաբանութիւնները։

Նամակագիրները նոյն իսկ յոգնութիւն կրած էին աթոռները համբելու։

Ցետոյ, արտասանուած ապուշ խօսքերը բանի տեղ դնելով, ի-րենց կարգին սուր սլաքներ շարած էին, խելքի կանչելու համար խումանավարները։

Աւելորդ պատիւ եւ զուր յոգնութիւն։

Արդարեւ, ի՞նչ օգուտ վիճիլ կամ զբաղիլ այնպիսի հակա-ռակորդներու հետ, որոնք Դաշնակցութիւնը կը հալածեն ոչ թէ անոր այս կամ այն գործը դատելով, այլ պարզապէս բնախօսա-կան հակառակութեամբ։

Մէկուն համար՝ Դաշնակցութիւնը «Ներքին Զարիք է» (միշտ գլխագիր). միւսին համար՝ «Վասակեան»։

Եւ երկուքը մէկ հազար աղբիւրէ ջուր կը բերեն, համոզելու համար թէ՝ անգամ մը որ այս կազմակերպութիւնը քանդուի, ա-մէն ինչ կը շտկուի, եւ հայ ժողովուրդը կը դառնայ աշխարհի ա-մէնէն երջանիկ ազգը։

Իրենց չար բախտէն, ինչ որ փորձեցին մինչեւ հիմա Դաշնակ-ցութիւնը քանդելու համար, ընդհակառակն ծառայեց աւելի տա-րածելու եւ զօրացնելու։

Այն պատճառն որ, Դաշնակցութիւնը այսօր խիկապէս մտա-հոգութեան մատնուած է, այսքան բազմութիւն — չարք եւ հա-մակիր — վարելու, կուտակուած եռանդը օգտագործելու համար։

Չէ՞ որ այս բոլորը տեղի կ'ունենան հայրենիքէն դուրս, օտար պողոտաներու վրայ...

Կը կարծէք թէ իրենք չե՞ն գիտեր այս իրողութիւնը,— Հ. Յ. Դաշնակցութեան ծաւալումն ու զօրացումը։

Ի՞նչպէս թէ։ Այն ատեն, ինչո՞ւ տարիներ եւ տարիներ պիտի տեւէր այս անորակելի արշաւը։

Երբ թշնամիդ պարտուած, ինկած, ջարդուած է, այլ եւս կը զբաղի՞ս թէ մոռացութեան կուտաս։ Գիշեր – ցերեկ անոր մղձա-ւանջո՞վը կ'ապրիս, թէ ճամբադ կը քալես, անտեսելով եւ արհա-մարհելով զայն։

×

Այսքանը՝ իբրեւ յառաջաբան, անցնելու համար բուն հար-ցին։

Ուրեմն, կարելի եղածին չափ քիչ զբաղիլ հակառակորդնե-րով, մանաւանդ անոնց ժողովներով ու ճառերով, եւ ուշադրու-թիւնը կեդրոնացնել աւելի կարեւոր հոգերու վրայ։

Այդ հոգերուն գլխաւորը՝ գաղութներու ընկերային – տնտե-կան կեանքն է։ Մոռացութեան տրուած կամ բախտին ձգուած գլուխ մը։

Արդարեւ, միշտ եւ ամէն քաղաքի մէջ տեղեկութիւններ կը ստանաք ազգային կեանքի մասին, բանիկալէն մինչեւ դպրոցը, կամ ժողովները։ Բայց, քանի՞ հոգի պարտականութիւն կը սե-պեն հետեւիլ բուն ընկերային – տնտեսական կեանքի եւեւէջնե-րուն, որ այնքան սերտ կապ ունին արտասահմանի ժողովուրդի ճա-կատագրին հետ։

Առնենք միայն Ֆրանսայի պարագան։

Քանի մը շրջաններ բոլորեցինք 1921էն ի վեր, երբ առաջին կարաւանները կը հասնէին Մարսէյլ եւ Փարիզ, տարածուելով ա-մէն ուղղութեամբ։

Նախ ունեցանք թշուառութեան շրջան մը, իբրեւ անծանօթ միջավայրին եւ անվարժ՝ գործարանային կեանքին։

Կամաց – կամաց վարժուելով, սկսանք բոլորել տանելի, կա-րելի է ըսել չէն շրջան մը, որ տեւեց մինչեւ 1926, երբ ծագեցաւ առաջին տագնապը,— գործադրկութիւն։

Այդ օրէն կը սկսի երրորդ շրջանը։

1927ին տագնապը հասած էր սաստկագոյն աստիճանին։ Ցե-տոյ քիչ մը մեղմացաւ, տեւելով մինչեւ 1932, իսկ անկէ ի վեր ոչ իսկ օրուան իշխանութիւնը կրնայ ըսել թէ ո՛ւր կ'երթանք...

Այդ օրերուն էր որ հաստատուեցաւ հարիւրին տասնէն աւելի օտար չբանեցնելու օրէնքը։

Եւ այդ օրէն ի վեր օղակները կը պրկեն անընդհատ, մասնա-ւորապէս Փարիզի մէջ։

Արդ, հայկական մամուլին մէջ քանի՞ թղթակից կրնաք համ-րել, որ զբաղի այս կարգի խնդիրներով։

«Յառաջ»ը բախտաւոր է այս տեսակէտէն։ Համեստ աշխա-տաւորներ պարբերաբար լուրեր կը հաղորդեն գործադրկութեան ընթացքի, աշխատանքի պայմաններու մասին։ Տեղեկութիւններ՝ որոնք այնքան հաճոյքով հրատարակութեան կը տրուին։

Եւ սակայն, չի բաւեր։

Անհրաժեշտ է աւելի ուշադրութեամբ հետեւիլ տնտեսական-աշխատաւորական կեանքի եւեւէջներուն, արձանագրել սեւն ու ճերմակը։ Շահն ու կորուստը։

Բոլորովին տարբեր է մեր կեանքը՝ այս համայնակուլ պողո-տաներուն վրայ։

Երէկ՝ հողին կապուած, այսօր՝ ծխնելոյզին, մենք սովոր-ուած ենք հետեւիլ օրուան շարժումին, որ մեքենաբար կը վարէ մեզ։

Մենք այսօր կը գտնուինք այլապէս ծանր մտահոգութիւննե-րու առջեւ։ Եւ որպէսզի կարենանք դիմանալ, անհրաժեշտ է որ գիտնանք թէ ի՛նչ կ'անցնի կը դառնայ մեր շուրջը, մեր գլխուն վե-րեւ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԻՋԱԴԷՊ ՄԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

— oo —

Գրած էինք թէ ֆրանսական երկու թորփիլահալածներ բս-պառնալիք ստացած ըլլալով, ստիպուեր են հեռանալ Իզմիրի նա-ւահանգիստէն։

Ֆրանսայի ծովային նախարարութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց այս մասին.— Ինչպէս յայտնի է, երկու թորփիլա-հալածներ, «Կէփառ» եւ «Քասսառ» այս միջոցին պտոյտ մը կը կատարեն Արեւելքի ջուրերուն մէջ։ Ֆրանսական կառավարու-թիւնը արտօնութիւնխնդրած էր թրքականկառավարութենէն, որ-պէսզի այս նաւերը այցելեն Իզմիր եւ Պոլիս։ Թրքական կառավա-րութիւնը արտօնութիւն տուած էր Պոլսոյ համար, բայց վերջին պահուն հարկ դատած էր մերժել Իզմիրի համար։ Օդին անյար-մարութեան պատճառաւ հաղորդակցութիւնները դժուարացած ըլ-լալով, ծովակալ Ռիվէ չէր կրցած ստանալ արգելիչ հեռագիրը եւ ուղղուած էր դէպի Իզմիրի ծովածոցը։ Բայց, թրքական ծովե-զերքի մարտկոցը իբրեւ ազդարարութիւն կրակ բացած ըլլալով, երկու թորփիլահալածները ճամբան փոխեցին եւ գացին Միտիլլի, ուր հրահանգ խնդրեցին։ Արտաքին նախարարը իմանալով այս դէպքը, ծովային նախարարին հետ խորհրդակցելէ յետոյ յարա-բերութեան մտաւ Էնկիւրիի դեսպանին հետ, ստուգելու համար բոլոր հանգամանքները։ Շնորհիւ այս տեսակցութեան, որ շատ սիրալիր էր, հաստատուեցաւ թէ եղածը պարզ թիւրիմացութիւն մըն է եւ չի կրնար փոխել երկու մարտանաւերուն ուղեգիծը։ «Կէ-փառ» եւ «Քասսառ» այժմ Սելանիկ կը գտնուին եւ քանի մը օրէն Պոլիս պիտի ըլլան։

⁂ Պոլսէն ալ կը հեռագրեն թէ միջադէպը կարգադրուած է գոհացնելով երկու կողմերը։

Եուկոսլավիոյ թագաւորն ու թագուհին Փարիզի մէջ

Եուկոսլավիոյ Ալեքսանդր թագաւորը Մարսէյլ հասաւ երէկ իրիկուն, մարտանաւով մը եւ ընդունուեցաւ անճախընթաց պա-տիւներով։ (Թագուհին կուգայ շոգեկառքով)։ Դիմաւորելու հա-մար Մարսէյլ գացած էին ծովային եւ արտաքին գործերու նախա-րարները։ Թագաւորը Փարիզ կը հասնի այսօր իսկ եւ պիտի իջնէ Քրիյեոնի հիւրանոցը։

Փարիզի ազգայնական թերթերը ամբողջ սիւնակներ կը նուի-րեն այս այցելութեան, որ քաղաքական հանգամանք ունի։ Ֆրան-սա կ'ուզէ ոչ միայն ամրապնդել երկու երկիրներուն բարեկամու-թիւնը, որ մասնաւորապէս տաքցաւ մեծ պատերազմի օրերուն, այլեւ բարուոքել Եուկոսլավիոյ եւ Իտալիոյ յարաբերութիւնները։ Երկու երկիրները միշտ ծուռ կը նային իրարու եւ վերջերս նորէն լարուեցան յարաբերութիւնները, երբ թերթերը սկսան փոխա-դարձաբար վարկաբեկել իտալական եւ սերպիական բանակները։ Անշուշտ բուն վէճը Ադրիականի տիրապետութեան հարցն է։

Փառաւոր ընդունելութիւններ սարքուած են Փարիզի մէջ, ի պատիւ արքայական հիւրերուն, մանաւանդ որ Ալեքսանդր թա-գաւորը ճանչցուած է իբրեւ ազգային հերոս, քաջաբար կռուած ըլլալով պատերազմի ընթացքին։

Նահանգային ժողովներու ընտրութեանց առթիւ

Հակառակ այն իրողութեան որ մեծ փոփոխութիւններ տեղի չունեցան նահանգային ընդհ. ժողովներու ընտրութեանց մէջ, երկու կողմն ալ «յաղթութիւն» կ'աղաղակեն։ Հաւանական չէ որ յառաջիկայ կիրակի օրուան համեմատական ընտրութիւնները— 317 աթոռ — կարեւոր փոփոխութիւններ յառաջ բերեն։ Ազգայնա-կան մամուլը կը ցնծայ ձեռք բերուած արդիւնքին համար։ Նոյն իսկ Պ. Էռիօն գոհ է, քանի որ իր կուսակցութիւնը կրցաւ պահել դիրքերը, հակառակ մղուած բուռն պայքարին։ Համայնավար եւ ընկերվարական պաշտօնաթերթերը կը շեշտեն թէ կարեւոր շահեր ունեցած են 1928ի ընտրութեանց վրայ։ Իրականին մէջ, երկուքն ալ կորսնցուցած են։

Նահանգային ընդհ. ժողովներու անդամները կ'ընտրուին վեց տարուան համար, եւ երեք տարին անգամ մը կը նորոգուին կէս առ կէս։ Այս անգամ ալ կէսին ընտրութիւնն էր որ կը կատար-ուէր։ Բացառութիւն եղած է միայն 1914ին, պատերազմին պատ-ճառաւ, երբ բոլոր գործողութիւնները դադրեցան, եւ 1919 դեկ-տեմբեր 14ին տեղի ունեցաւ ամբողջական ընտրութիւն։

Լինտպէրկի առեւանգիչը պիտի դատուի

Հակառակ բոլոր ուրացումներուն, գերմանացի Հաուփթման ամբաստան-ուած է իբրեւ առեւանգիչը եւ սպա-նիչը Լինտպէրկի երախային եւ պիտի դատուի մօտ օրէն։ Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ երդուեալներու ատեան մը կազմուած է քան ազարակապան-ներէ, որոնց երեքը կիներ են, լսելու համար վկայութիւնները։ Ատեան կանչուած են 23 վկաներ, որոնց մէկը Լինտպէրկ ինքն է։

ԱՆՑԵԱԼ ՏԱՐԻ «ՀԱՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆ» ՄԸ ՀԱՍ-ՏԱՏՈՒԵՑԱՒ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ, ՇՔԵՂ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ ՇԸ-ՔԵՂԱՇՈՒՔ ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՆԵՐՈՎ։

ԱՅՍ ՏԱՐԻ—ՔԱՆԻ ՄԸ ԱՄԻՍ ԱՌԱՋ—ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՍԱՐՔՈՒԵՑԱՒ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՄԷՋ, Ի ՊԱՏԻՒ ՓԱ-ՐԻԶԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ, ՈՐՈՒՆ Կ'ԸՆԿԵՐԱՆԱՅԻՆ ՈՒՐԻՇ ԵՐԵՒԵԼԻՆԵՐ։

ԱՆՇՈՒՇՏ ԼԱՒ ԲԱՆԵՐ ԵՆ ԱՍՈՆՔ ԵՒ ՊԷՏՔ Է ՇԱՐՈՒՆԱԿ-ՈՒԻՆ։

ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ, Ի՞ՆՉ ՕԳՈՒՏ ԱՅՍ ՑՈՒՑԱԴՐԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈ-ՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ԵՒ ՇՌԱՅԼԱԲԱՆ ՀԱՒԱՍՏԻՔՆԵՐԷՆ, ԵՐԲ ԱՆ-ՁԱՐ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ՆՈՐԷՆ ՔԱՐԷ ՔԱՐ ԿԸ ԶԱՐՆԵՆ ԻՐԵՆՑ ԳԼ-ԼՈՒԽԸ, ԶՈՒՆԵՆԱԼՈՎ ԻՐԱՒԱՍՈՒ ՄԱՐՄԻՆ ՄԸ ՈՐ ՏԻՐԱԲԱՐ ՍՏԱՆՁՆԷՐ ԻՐԵՆՑ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆՄՐՑԵԼԻ

Զուտ հայկական բոյս մը ունինք.— «մարքսիստական»։

Բառ մը՝ որով չափազանց կը պարծենան Սոցիալ – Դեմոկրատ Հնչակեանները, ասպարէզ կարդալով բոլո-րին։ Մինչեւ իսկ բոլշեւիկներուն։

Արդարեւ, ո՞վ կրնայ մրցիլ Հնչակեաններուն հետ, երբ օրակարգը «մարքսիստական» է։

Եւ մանաւանդ՝ երբ տեսաբանը... Առափազարցի է։

Կարդացէք եւ ողբացէ՛ք ձեր տգի-տութեան վրայ.

— «*Հետեւելով միշտ գաղափարաց նոյն կարգին, մենք պէտք չէ պահան-ջենք որ մեր Խորհրդային Հայաստա-նը՝ թէ իսկ ի վիճակի եղած ըլլայ, Տաճկահայաստանը գրաւելու փորձ ը-նէ առանձնապէս, ոչ ատիկա անօ-գուտ արկածախնդրութիւն, գիտա-կան ընկերվարութեան ըմբռնումնե-րուն անհաշտ «ազգայնական» չե-ղում մըն է միայն այլեւս ներկայիս միջազգային ընկերային ընդհանուր իրականութեան մէջ։*

Եթէ այդպիսի քաղաքական արկա-ծախնդրութեան զօրավիգ ըլլալու տը-րամադրութեամբ թելադրանքներ ալ ըլլան, ահաատոնք օրհասական քա-փիթալիզմի խարդախ եւ նենգամիտ խաղերը պէտք է նկատել։ Հերիք այլ-եւս մեր քաղաքական միամտութիւն-ները։(Երիտ. Հայաստան, 19 *սեպտ.*)

Ուրեմն, մենք թշուառներս մեղան-չած կ'ըլլանք «մարքսիստական» փի-լիսոփայութեան կամ գիտական ըն-կերվարութեան դէմ, եթէ պահան-ջենք որ խորհրդային իշխանութիւնը ներկայ Հայաստանին կցէ Վասպու-րականը, Բաղէշը եւ Տարօնը, կամ Բասէնն ու Ալաշկերտը, առնուազն կէս միլիոն հայ պրոլետարներ տեղա-ւորելու համար։

Նոյնքան ծանր մեղք է, անշուշտ, խնդրել որ վերադարձուին կարսը, մի-ջազգային դրամատիրութեան ժանի-քէն փրկելու համար առնուազն 150-200,000 բանուորներ։

Անշուշտ «Երիտ. Հայ.»ի խմբա-գրութիւնն ալ համաձայն է այս տե-սութեան, քանի որ պարտք սեպեր է նամակատուփով մը շնորհաւորել իր աշխատակիցը.

— «*Մենք եւս ուրախ ենք, որ Գրդ. ընդհ. գերագոյն ժողովը ընդգրկեր է մարքսիստական յեղափոխական ուղ-ղեգիծ, պահելով կուսակցութեան պատմահանրապետականութիւնը, ճեշտ դնելով կուսակցութեան ծրագրի գըլ-խաւոր նպատակներու ընթացման եւ ընդհանրացման վրայ*»։

Դժբախտաբար, շատ քիչեր կը հաս-կնան այս ոսկի միտքերը եւ ոսկեբե-րան հայերէնը։ Այլապէս, շատո՜նց փրկուած կ'ըլլայինք։

... Եւ տակաւին զարմացողներ կան որ «քիթապսրզ Արնավուտ»ները պե-տութիւն ունեցան, իսկ մենք Սասու-նէն մինչեւ Սէն քշուեցանք, ազգի-ազգի ուսումնականներով եւ անսպա՜ռ գիտելիքներով։

Ի՞նչ կ'ըսէք, մեր կացութիւնը տարբեր չէ՞ր ըլլար, եթէ կարելի ե-ղածին չափ քիչ ունենայինք շտեմա-րաններ՝ «պիտանի եւ անպիտան գի-տելեաց»։

ՎԱՀԷ

ԱՅՍՕՐ, ՉՈՐՐՈՐԴ ԷՋ, ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ
"ՍՊԻՏԱԿ ԱՐԾԻՒԸ"

ՈՐ ՆՈՅՆՔԱՆ ՀԵՏԱՔՐՔՐՈՒԹԵԱՄԲ ՊԻՏԻ ԿԱՐԴԱՑՈՒԻ ՈՐ-ՔԱՆ ՆԱԽՈՐԴԸ, «*Ո՞Վ ՍՊԱՆՆԵՑ ...*»

Քանի մը թուանշաններ՝ Թուրքիոյ մասին

«*Վագրէ*»ի *մէջ կը կարդանք*.—

վիճակագրութեանց համաձայն, Թուրքիոյ մէջ կիները այրերէն շատ են։ Այսպէս, 1000 այրի դիմաց 1079 կին կայ։ Բայց եւ այնպէս, Պոլսոյ եւ Էնկիւրիի նման կարգ մը նահանգնե-րու մէջ այրերու թիւը աւելի մեծ է։ Օրինակ, Կարսի մէջ 1000 այր մարդու դէմ 820 կին կայ։

Պոլսոյ մէջ կան.— 281,606 ամուրի այր՝ 165,459 աղջիկներու փոխարէն, 90,786 որբեւայրի այր՝ 71,076 նոյն վիճակով կիներու դիմաց, 20,795 ա-մուսնալուծուած այր՝ 60,126 ամուս-նալուծուած կիներու փոխարէն։

Անգարայի մէջ կան 2312 որբեւայ-րի այր՝ 22,227 այրի կիներու փոխա-րէն։

Թուրքիոյ բնակչութեան 13 միլիոն 269,606ը իսլամ է, 103,900ը օրթօ-տօքս, 81,872ը հրեայ, 77,433ը հայ, 39,511ը կաթոլիկ, 24,307ը բո-ղոքական։

Թուրքիոյ մէջ, թուրքերէնէն յե-տոյ, ամէնէն շատ խօսուած լեզուն արաբերէնն է։ Այսպէս, 134,273 հո-գի արաբերէն կը խօսին։ Ցետոյ կու-գան միւս լեզուները.— յունարէն՝ 119,822, սպաներէն՝ 68,900, հայե-րէն՝ 64,745, ֆրանսերէն՝ 8,496, ի-տալերէն՝ 7248։

1927ին Պոլսոյ մէջ 2899 ամուսնու-թիւն կատարուած է, 928ին՝ 3920, 929ին՝ 2924, 930ին՝ 4352, 931ին՝ 4708, 932ին՝ 4813։

Կիները ամէնէն աւելի 19 – 24, երի-տասարդները՝ 30 – 34 տարեկանին կ'ամուսնանան։

Հինգ միլիոն գերման երիտասարդներու մարզանքը

Աւելի քան մէկ միլիոն գերման ե-րիտասարդներ, 16 — 18 տարեկան, լրացուցին նախնական զինուորու-թեան շրջանը։ Մօտերս հինգ միլիոն հոգի եւս պիտի հրաւիրուին, համա-ձայն պաշտօնական զեկոյցի մը։ Ծը-րագիրը կը տրամադրէ երեք անջատ խումբերու բաժնել երիտասարդները, 16, 17 եւ 18 տարեկան եւ անոնց սոր-վեցնել.— 1. Ֆիզիքական մարզանք-ներ, վազք՝ 100 — 3000 մեթր, սու-սուս, փայտէ ձեռնառումբ նետել, նշան առնել, լողալ։ 2. Դաշտային մարզանքներ, քարտիսագրութիւն, տեղագրութիւն, հեռաւորութիւն չա-փել, հետազօտութիւններ կատարել եւայլն։ 3. Նշանաձգութիւն հրացա-նով եւ ատրճանակով։ Միեւնոյն ա-տեն մղում կը տրուի բարոյական կըր-թութեան, թունդ հիթլէրական սե-րունդ մը պատրաստելու համար։

⁂ Մօտերս վերջնական ձեւ պիտի առնէ նաեւ պարտաւորիչ աշխա-տանքի դրութիւնը, որուն նախնական փորձերը կատարուեցան տարուան սկիզբը։ Կառավարութեան տեսակէ-տով, այս դրութիւնը ոչ թէ տարապարհակ աշխատանք մը պիտի ըլլայ կարօտ գործաւորներու հա-մար, այլ պատիւ մը։

Կացութիւնը միշտ վտանգաւոր է Սպանիոյ մէջ

Հակառակ պաշտօնական լաւատեսութեան, յեղափոխական խմորումները կը շարունակուին Սպանիոյ մէջ։ Նոր անակնկալնե-րու կը սպասուի մէկ օրէն միւսը։ Մասնաւորապէս խռովայոյզ վի-ճակ մը ունին Աստուրիազի, Պարչելոնայի եւ Անտալուզիոյ շըր-ջանները, ուր անիշխանական տարրերն ալ միացած են յեղափո-խականներուն։ Առջի օր նորէն կրակ տեղաց նոյնիսկ Մատրիտի մէջ։ Զօրքը չորս օրէ իվեր անընդհատ կռուի մէջ ըլլալով, ջղա-գրգռուած էր եւ աջ – ձախ կը կրակէր մեքենաբար։ Հրացանա-ձգութենէ զատ, ռումբեր պայթեցան հեռաձայնի կեդրոնին մէջ։ Պաշտօնական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ համայնավարները կը փորձեն օգտուիլ առիթէն, նոր խռովութիւններ յարուցանելու համար։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ.)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՈՒԺԸ

»»»· ·«««

Վերջերս տեղական պարբերականներ երկու յաջորդական թիւերու մէջ հրատարակեց հետաքրքրական յօդուած մը՝ Կարմիր բանակի մասին: Այդ յօդուածին մէջ կը նկարագրուի 1925էն խորհրդային Ռուսիոյ կրած արմատական փոփոխութիւնը զինուորական տեսակէտով: Ցոյց տրուած թիւերէն ու տուեալներէն երեւան կուգայ որ կարմիր բանակը, որուն կը յենու խորհրդային իշխանութիւնը, աշխարհի ամէնէն զօրաւոր բանակներէն մէկն է այժմ:

Ան կը բաղկանայ,—

ա) Տեւական զինուորներէ:

բ) Քաղաքապահ զօրքէ (միլիցիա):

Քաղաքապահ զինուորները կը կոչուին «ցամաքային միութիւններ»: Անոնք կը բաղկանան.—

1.— Տեւական զինուորներէ:

2.— Փոփոխական միաւորներէ:

3.— Մասնաւոր միաւորներէ եւն.:

Տեւական զինուորներու թիւն է շուրջ 562,000, իսկ քաղաքապահ՝ զօրքը՝ 800,000:

Գլխաւոր հրամանատարութիւնը.

Ծանօթ է որ խորհրդային ընկերվ. հանր. միութեան մէջ ամբողջ իշխանութիւնը կը բխի Սովետներէն, որոնց վերին օրգաններն են՝ պարբերական համագումարներն ու կեդրոնական գործադիր կոմիտէն: Անոնց իբրեւ օժանդակ կը գտնուի գործավարներու խորհուրդը:

Երկրին զինուորական վարչութիւնը յանձնուած է (ծովային, ցամաքային եւ օդային) զինուորական եւ ծովային գործերու ժողովրդային գործավարին:

Գլխաւոր կամ վերին հրամանատար մը, որ նշանակուած է գործավարներու խորհուրդէն, ընդհանուր հրամանատարի պաշտօնը կը կատարէ:

Զինուորական ու ծովային գործերու համար ժողովրդային գործավարին կ'օգնէ հաւաքական խորհուրդ մը, որ կը կոչուի զինուորական յեղափոխական խորհուրդ: Անոր ղեկավարութեան տակ կը գտնուին բանակին ընդհանուր սպայակոյտն ու վարչական պաշտօնէութիւնները: Զինուորական յեղափոխական խորհուրդին քաղաքական բաժինը կը վարէ բանակին քաղաքական գործունէութիւնը:

Զինուորական կազմակերպութիւնը

Խաղաղութեան շրջանին Կարմիր բանակը ունի.—

ա) Դաշտային զինուորներ,

բ) Ուսուցման բաժանում,

գ) Օժանդակ վերջապահ զինուորներ,

դ) Մասնաւոր զինուորներ (քաղաքային սահմանապահներ եւն.):

Զինուորական շրջաններ

Զինուորական տեսակէտէ՝ խորհրդային Ռուսիան բաժնուած է 11 զինուորական շրջաններու,— Մոսկուայի, Լէնինկրատի, Ուկրայնայի, Կովկասի, Պելոռուսիայի, Միջին-Ասիայի, Սիպիրի, Խազախի, Ծայր. Արեւելքի եւայլն:

Բանակին կազմը

Խորհրդային բանակը կը բաղկանայ 23 զօրաբանակ լեռնային զինուորներէ (73 զօրաբաժին), 14 զօրաբաժին հեծելազօրքէ, 14 զօրաբաժին անկախ հեծեալներէ, 7 գումարտակ անկախ հեծելազօրքէ, 47 ցամաքային զօրաբաժիններէ:

Ամէն մէկ շրջանի վերին օրգանն է զինուորական յեղափոխական խորհուրդը:

Բանուորական եւ գիւղական Միլիս

Այս զօրքը ենթակայ է տեղական իշխանութեանց: Իր պաշտօնն է ոճրին, կարգի խանգարման, ընդհանուր շարժման արգելքին դէմ պայքարիլ: Ան կազմուած է կամաւորներէ եւ կը բաղկանայ 120,000 հոգիէ:

ԶՕՐԱԿՈՉ

Բոլոր քաղաքացիները պարտաւոր են պաշտպանել երկիրը: Բայց, զինուորները բացառապէս բանուորական շրջաններէ կը կանչուին: Բանուորուհիները կրնան ծառայել իբրեւ կամաւորներ: Քաղաքացի եւ ոչ-բանուորները կը կազմեն մասնաւոր պահեստ մը, եւ խաղաղութեան շրջանին կը վճարեն զինուորական տուրք մը:

Պատերազմի շրջանին անոնք կ'ապահովեն կռնակի ծառայութիւնը:

Ա.— Բոլոր այն երիտասարդները որոնք լրացուցած են 19րդ տարին, ենթակայ են զինուորական ուսուցման:

Բ.— Բոլոր այն քաղաքացիները որոնք լրացուցած են 21րդ տարին, կը կանչուին հինգ տարուան իրական ծառայութեան: Այդ ծառայութիւնը կրնայ ըլլալ նաեւ բանակէն դուրս:

1.— Դրօշի տակ զինուորութիւնը կը բաղկանայ նախապատրաստական անընդհատ շրջանէ մը՝ 2, 3 կամ 4 տարուան:

2.— Քաղաքապահ զօրքին մէջ զինուորական ծառայութիւնը կը բաժնուի, ա) առաջին տարին՝ երեք ամիս զինուորական ուսում, բ) յաջորդ տարիներուն՝ քանի մը ամիս (5–8):

ՊԱՀԵՍՏՆԵՐ

Պահեստի զինուորութիւնը կը բաժնուի.—

Առաջին պահեստ — մինչեւ 34 տարեկան:

Երկրորդ պահեստ — մինչեւ 40 տարեկան:

Զօրակոչեալներու բաշխումը, տեւական զինուորութեան կամ միլիսի մէջ, վիճակով տեղի կ'ունենայ: Տարեկան նորագիրներու 33 առ հարիւրը կ'երթայ լրացնելու գործօն կամ իրական բանակը, 25 առ հարիւրը՝ շարժուն ցամաքային միութիւնները (միլիս), 42 առ հարիւրը կը ստանան զինուորական ուսում՝ բանակէն դուրս:

ԶՕՐԱՇԱՐԺ

Զօրաշարժը կը յայտարարուի գործավարներու խորհուրդին կողմէ:

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Խորհրդային բանակը ունի,— 15 հետեւակային, չորս հեծելազօր, չորս թնդանօթաձիգ, երկու յառաջապահներու, երկու օդանաւային եւ հինգ մասնաւոր դպրոցներ:

Առանցմէ զատ, ան ունի չորս ակադեմիաներ,— Մոսկուայի զինուորական ակադեմին, Մոսկուայի օդային ակադեմին, Լէնինկրատի արհեստագիտական ակադեմին եւ Լէնինկրատի արհեստագիտական նոր ակադեմին:

ՏԵՒԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ

1924էն ի վեր, կանոնաւոր կամ տեւական բանակը կը հաշուէ 562,000 զինուորներ եւ 45,000 սպաներ:

Քաղաքական տեսակէտէ հրամանատարութիւնը կը բաղկանայ 51 առ հարիւր անկուսակցականներէ:

Ամէն տարի կը հրաւիրուին 1.200 հազար նորագիրներ: Անոնցմէ 400.000ը ազատ կը ձգուին իբր անատակներ եւ կամ ընտանեկան պատճառներով: 800,000ը կը ծառայեն, 260,000ը տեւական բանակին մէջ, 200,000ը միլիսի, իսկ մնացեալ 340,000ը զօրանոցներէ դուրս կը սորվին:

ՕԴԱՅԻՆ ՏՈՐՄԻՂԸ

Վերջին քանի մը տարիներու ընթացքին, խորհրդային բանակի օդային տորմիղը արտակարգօրէն զօրացած է: Առաջին հնգամեակը արձանագրեց 5000 օդանաւերու շինութիւնը, զանազան տեսակներէ: Այս օդանաւերը պէտք է բաշխուին 62 գունդերու մէջեւ:

Մասնաւոր ուշադրութիւն կը դարձուի այն օդանաւերուն որոնք նախասահմանուած են ռմբակոծութեան: Վերջերս անոնք շինեցին չորս շարժիչ մեքենաներով օդանաւեր, որոնց «գործունէութեան շրջանակը» կ'անցնի 4000 քիլոմէթրը: Ապագայ պատերազմին մէջ օդային տորմիղին դերը շատ լաւ ըմբռնած են Ռուսերը:

Դեռ 1928էն սկսած, Ռուսիա արտասանած է զօրացնել իր զինուորական օդանաւորդութիւնը: Նոյն իսկ իր հրապարակներուն եւ պողպատապատ ինքնաշարժերուն շինութենէն առաջ:

Այստեղ սովետները տէր են սեփական ու ամբողջովին անկախ զինական ճարտարարուեստի մը: Պատերազմի մը պարագային, այդ ճարտարարուեստը ի վիճակի է բանակին բոլոր պէտքերը բաւարարելու,— զէնք, հրասայլ, զրահապատ ինքնաշարժ, չոքեկառք եւ օդանաւ տալու:

Ներկայիս խորհրդային զինուորական ուժին ամէնէն իրական տարրն է օդային տորմիղը: Թէ՛ ցամաքային բանակին եւ թէ՛ ծովային տորմիղին կը նային իբրեւ երկրորդական արժէքով ուժերու: Ընդհանրապէս, ռուսական վերին հրամանատարութիւնը կը խորհի թէ պատերազմի մը պարագային օդային տորմիղը պիտի խաղայ վճռական դեր մը: Սահմանագլուխները կառուցուած են բազմաթիւ օդային խարիսխներ:

Ներկայիս, խորհրդային Ռուսիան ունի 25 մասնաւոր օդանաւային դպրոցներ, ուր ամէն տարի 3000 աշակերտներ կը յաճախեն, օդանաւորդ ըլլալու համար: Մինչեւ 1933 յունուար 1, այդ դպրոցները հանած են 9400 օդանաւորդներ: Առաջին հնգամեակը շինած է 47 օդանաւային գործարաններ որոնք կ'արտադրեն, անընդհատ, գիշեր եւ ցերեկ:

Խորհ. Միութեան օդային ուժերը կը բաղկանան,

1.— Ռմբակոծիչ տորմիղներ — 900 օդանաւ:

2.— Որսորդական տորմիղներ — 900 օդանաւ:

3.— Հետախուզիչ տորմիղներ — 900 օդանաւ: Ներկայիս, խորհրդային Ռուսիա ունի աւելի քան 400 օդանաւեր:

Ամէն մէկ տորմիղ կը բաղկանայ 3—5 խումբերէ, եւ ամէն մէկ խումբ ունի 12ական օդանաւ:

Խորհրդային օդանաւորդութեան տարածման ի նպաստ ամենամեծ ծառայութիւնը կը մատուցանէ Օսովիաքիմ միութիւնը, որ 12 միլիոն անդամ ունի եւ որուն պարտականութիւնն է երկրին օդային եւ տարրաբանական կազմակերպումը կատարել:

Միութիւնը ունի 11.000 կեդրոններ՝ ուսուցման յատուկ, որոնց 1400ը օդանաւորդութեան, տարրաբանութեան, իսկ 208ը գիտական աշխատանոցներ:

Սովետներու ունեցած յաջողութիւնը՝ օդանաւորդութեան մէջ՝ անվիճելի է: Առիկա կը պարտին, ամէն բանէ առաջ, գերմանական ճարտարարուեստին օժանդակութեան եւ անոր բանակին աջակցութեան:

Օդանաւորդներու մասնաւոր վարժարանը կ'ընդունուին նաեւ կիներ: Դասընթացքները կը տեւեն 18 ամիս եւ անվճար են: Աշակերտներ, անվճար սնունդէ, բնակարանէ եւ հագուստէ զատ կը ստանան նաեւ թոշակ մը:

1931էն, եւ՝ Համայնքին մէջ օդանաւային բաժնի համար նախատեսուած ծախքերը 154 միլիոն ռուբլի էին: 1932ին այդ գումարը բարձրացաւ 210 միլիոնի:

ԾՈՎԱՅԻՆ ՏՈՐՄԻՂ

Սովետներու ծովային տորմիղի մասին ստոյգ ծանօթութիւններ կը պակսին: Հաղուագիւտ տուեալներէ կարելի է եզրակացնել, սակայն, թէ Խորհ. Միութեան ծովային ուժը ներկայիս աւելի դէշ վիճակի մը մէջ է, քան պատերազմէն առաջ:

ԾԱԽՔԵՐԸ

Վերջին չորս տարուան ընթացքին Կարմիր բանակի ծախքերը միշտ աւելցած են,— 1930ին՝ 1125 միլիոն ռուբլի, 1931ին՝ 1410 միլիոն, 1932ին՝ 1518 միլիոն, 1933ին՝ 1678 միլիոն:

ԱՃՈՒՄԸ

Անցեալ ամիս, Փերիզին մէջ դասախօսութիւն մը բրաւ խորհրդային օդանաւորդ մը որ նոր փախած է Ռուսիայէն: Իր նիւթն էր Կարմիր բանակը: Ըստ թէ բանակը պաշտօնապէս 562.000 հոգիէ կը բաղկանայ, իսկ իրականին մէջ մէկ միլիոն է: Ի հարկէ, ան կրնայ զօրանալ անմիջապէս քանի որ քաղաքացիները զինուորական հիմնական կրթութիւն առած են: Ճարտարարուեստին նպատակն է իր զինուորական պէտքերը հայթայթել երկրին ներսը: Ծանր ճարտարարուեստը 150 առ հարիւր իր գրամագլուխը աւելցուցած է բաղդատմամբ պատերազմի առջի շրջանին, նաեւ՝ տարրաբանական ճարտարարուեստը:

ՖԵՐԴՈՒՍԻԻ ՀԱԶԱՐԱՄԵԱԿԻ տօնը սկսան Թէհրանի մէջ, համաժողովի մը բացումով: Այս ժողովին կը մասնակցին բոլոր օտար եւ պարսիկ արեւելագէտները: Բացման ճառը խօսեցաւ վարչապետ Փ. Ֆարուղի, ջերմագին բարեկամութիւն մաղթելով օտար հիւրերուն եւ չեշտելով թէ Ֆերդուսի իր հանճարով կը պատկանի համաշխարհային գրականութեան:

ԱԼՊԱՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որ կը արգիլէ ալպանական դպրոց ղրկել Եպիրոսի շրջանին յոյն տղաքը: Այս որոշման վրայ հելլենական փոքրամասնութիւնը դատողուլ հոչակեց եւ հիւպատոսարանի պաշտօնեաներէն մէկը ձերբակալուեցաւ: Այս առթիւ բողոքագիր մը ուղղուած է Ազգերու Դաշնակցութեան:

ՅՈՒՇԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻ ԳԻՒՂԷՍ

Տարուան այս եղանակին գիւղացիները դաշտերէն տուն կը քաշուին կամաց կամաց: Իւրաքանչիւր տուն ամբարած կ'ըլլայ իր մէկ տարուան ապրուստը: Ձմրան փինթիները կը լեցուէին զանազան ուտեստեղէններով, մինչեւ յաջորդ տարուան կալերը: Ժամանակին կը վարձէին գիւղին ուսուցիչն ու քահանան:

Այլ եւս ոչ մէկ հոգ կ'ունենային: Ամբողջին համար ալ հանգստանալու պահ էր, մինչեւ գարնան մարտ եւ ապրիլ ամիսները: Գիւղին մէջ կը սկսէր հաւաքերը, հարսանիք, նշանտուք, տօնախմբութիւն, բոլոր իրարու կը յաջորդէին: Ամէն տեղ անպատճառ էր «տաւլուլ — զուռնան»: Գիւղացիները կ'ըսէին թէ «տաւլուլչի Քուլուլին ուսերը ծռած են տաւլուլը կախելէն»: Տաւլուլչի Քուլուլը գիւղին մէջ ամէնէն սիրուած մարդն էր, շնորհիւ իր սրախօսութիւններուն եւ լաւ թմբուկ զարնելուն: Ով որ հարսանիք ունենար, կանխաւ պէտք էր լուր տար եւ ապահովէր անոր ներկայութիւնը, առանց անոր թմբուկին հարսանիքները համ չէին ունենար եւ բոլոր հարսնեւորները դժգոհ կը մրնային: Տարուան այս եղանակին Քուլուլը պարապ շաբաթ չէր ունենար: Եթէ պատահէր որ շաբաթ մը պարապ մնար, գիւղին որ մէկ փողոցէն որ անցնէր, այսպէս կը պոռար.

— Ով որ հասուն տղայ եւ աղջիկ ունի, թող շուտով ամուսնացնէ, քանի Քուլուլը ողջ է:

Ի՜նչ քաղցր էր այն ժամանակուան կեանքը, մենք տակաւին մանուկ, ոչինչ գիտէինք աշխարհի ցաւերէն: Երբ հայրենի դաշտերը եւ լեռները կը ծածկուէին ճերմակ ձիւնով, ամէն տուն կը վառէր իր աւանդական թոնիրը, մեծով ու պզտիկով կը բոլորուէին շուրջը, անվերջ կը պատմէին հէքեաթներ եւ մեր հին պատմութիւնները մինչեւ գիշերուան ուշ ժամերը: Ո՜վ կը մտածէր վաղուան գործի կամ ապրուստի մասին, ամէն տուն լիքն էր ներսէն դուրս, իւրաքանչիւր տան մառանին մէջ ահագին կարասներ կային, գինիի եւ օղիի: Երբ դրացի մը դրացիին այցելէր, անմիջապէս պատրաստ էր զօլով գինին: Երբ օր մը քանի մը դրացիներ խմասրով հօրս աչքի լոյս եկած էին, իր նոր առած մէկ եզան համար, բոլորուեցան տաքուկ թոնիրի շուրջ: Քանի մը վայրկեանէն մայրս պատրաստեց կոկիկ սեղան մը անուշ գինիով եւ զանազան ուտելիքներով: Գինիի զօլերը պար պարեցին գիւղական մաղթանքներով բոլորին առողջութեան մասին եւ բարձրացած ընդհանուր խօսակցութեան: Ամէնքն ալ կը խօսէին իրենց եզներուն եւ գարնանացանքի մասին, մէկը կ'ըսէր.— Ես այս տարի գիւղին առջեւի արտս պիտի ցանեմ, ուրիշ մը՝ Ես Ալբքենուն թումբը գարի պիտի ցանեմ, երրորդ մը՝ Ես Սեւ հողի առջեւ բամպակ պիտի ցանեմ:

Այս խօսակցութեան մէջ յանկարծ, Եկերինց Խաչօն գինիի զօլը վերցնելով առաջարկեց խմել հայ փէտայիներու կենացը: «Թէեւ մենք այսօր նստած ենք տաք թոնիրի շուրջը եւ անուշ անուշ կը խօսինք ու կը խմենք, բայց ո՞վ գիտէ անոնք այս վայրկեանին ո՞ր քարայրի տակ պատսպարուած են, այս բուք ու բորանին»: Եկոր Խաչօին այս խօսքերուն վրայ ամէնքն ալ վեր կեցան ու գինիի զօլը պարպեցին այդ փէտայիներու կենացը:

Եկոր Խաչօն գիւղին մէջ Դաշնակցական մըն էր, յայտնի գացած ու սամ. սահմանադրութենէն յետոյ վերադարձած էր իր Ամերիկայէն օճախը: Իր տունը գիւղի Դաշնակցականներու հաւաքավայրն էր: Ցանկի իր տունը կուսակցային մեղք անհամար զէնքեր: Շատեր կ'ըսէին թէ եկող Խաչօն ապատութիւն է բերեր գիւղը:

Եւ այսպէս կեանքը կ'եռար գիւղին մէջ: Հետզհետէ դպրոցները կը դառնային, կազմակերպած էին Դաշնակցական պատանեկան միութիւններ, ամբողջ գիւղը երիտասարդութիւնը երթալով կը խմբուէր միութեան շուրջ: Բայց աւաղ, այս կեանքը երկար չտեւեց: Մեր դարաւոր սոխը իր գիւղին ծրագիրները ի գործ դրաւ ապրիլեան եւ օր մը յանկարծ խառնաշփոթութիւն մը պատեց ամբողջ գիւղը, ոստիկանները շղթայած էին գիւղին չորս կողմը, հաւաքեցին գիւղին մեծերը եւ յայտարարեցին թէ ով որ զէնք ունի թող հանէ, կառավարութեան հրամանն է:

Այս պատրուակով աչքի ինկած երիտասարդութիւնը խումբ խումբ շղթայեցին ու առաջնորդեցին Խարբերդի բանտը ու անկից ալ Հար Օղլի անդնդախոր ձորը, եւ այսպէս չարաշուք քանի մը շաբաթ, մինչեւ որ գիւղի երիտասարդութեան վերջը բերին: Ցեղասպան գիւղի մնացեալ մասին յայտարարեցին թէ պէտք է տեղափոխուին ու մէկ օրէն միւսը բոլոր գիւղացիները դուրս թափեցին իրենց դարաւոր խրճիթներէն եւ վայրագաբէն կոտորեցին ու մորթոտեցին, առանց խնայելու ծերին ու մանուկին: Անոնց անմեղ արիւնը ողողեց մինչեւ Տէր Զօրի անապատները: Այսպէս քարուքանդ եղան մեր հայրենի քաղաքները եւ գիւղերը:

Մենք ողջ մնացածներս որ հրաշքով ազատուած ենք այս ահաւոր սպանդէն եւ ցրուած աշխարհի չորս հովերուն, զրկուած մեր բոլոր իրաւունքներէն, պատառ մը չոր հացի համար մեր գլուխը հազար ու մէկ քարի կը զարնենք, վարակուած ենք զանազան ցաւերով, կարօտ ենք հայրենի լեռներուն ու դաշտերուն, օդին ու ջուրին: Այս բոլոր չարիքներուն պատասխանատուն մեր դարաւոր թշնամին այժմ հանգիստ սրտով նստած է իր որջին մէջ, քրքիջներ կ'արձակէ, իսկ մենք առանց վայրկեան մը անդրադառնալու այս ահաւոր չարիքին, կատաղի պայքար կը մղենք իրարու դէմ, ի վնաս մեզի...

ՆՇՄԱՐՆԵՐ

⁂ Աստղիկան (սիրոյ Աստուած) արձանները նոյնպէս կը գտնուին Բագուան անուանի գիւղին մէջ, որոնց յիշատակին ազանի կը թողնէին, վարդեր կը ցրուէին եւ իրարու վրայ ջուր կը սրսկէին:

Հայաստանը քրիստոնէութիւն ընդունելէ յետոյ, այդ հանդէսները յարմարցուցին Քրիստոսի այլակերպութեան տօնին հետ:

⁂ Կռապաշտութեան շրջանին զանազան կենդանիներ կը զոհէին կուռքերուն, որոնց միսերը կը բաժնէին քուրմերուն եւ աղքատներուն: Քրիստոնէական կրօնքը հաստատուելէ յետոյ այդ սովորութիւնը փոխուեցաւ Մատաղի: Ուրեմն, Մատաղը կռապաշտութենէ մնացած սովորութիւն մըն է:

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

»»»· ·«««

Ազգային գրականութիւնների հիմնական թերութիւնն է համարւում այն որ գրականութիւնները ենթարկւում են այն ձեւերի ազդեցութեան, որոնք արդէն յաղթահարել են խոշոր վարպետները: Այժմ ոչ ոք չի կարող գրել այնպէս, ինչպէս Ռուսթավելին: Ես այսպէս կ'ասէի՝ 19րդ եւ 20րդ դարերում որ եւ է հայ կամ ոչ հայ վարպետի յաղթահարած ձեւերը յաճախ, ընդօրինակումների շնորհիւ, խոչընդոտ են հանդիսացել գրական նոր ձեւերի զարգացման համար:

Ո՞րտեղ է ուրեմն ճիշդ ուղին: Այդ ուղին է՝ վերադարձ դէպի սկզբնական աղբիւրները, դէպի ժողովրդական ստեղծագործութիւնները: Ես աչքի առաջ ունեմ ոչ թէ վերադարձ դէպի ժողովրդական ստեղծագործութեան հին աղբիւրները, դէպի ֆոլկլորը,— թէպէտ ֆոլկլորն եւս ապրում ու զարգանում է,— այլ դէպի ժողովրդական ստեղծագործութեան բուն աղբիւրները:

Մեծ հետաքրքրութիւն է ներկայացնում գեղարուեստական պատմական խրոնիկի ժանրը: Այս տեսակէտից մեծ արժէք ունեն հսկայական քանակութեամբ հայկական պատմական այն խրոնիկները, որոնք չի օգտագործել գեղարուեստական գրականութիւնը: Մեր գրողների պարտականութիւնն է՝ վերանայել դրանք, ուսումնասիրել, վերցնել նրանց էպիկութիւնը, խստութիւնը, լեզուի գունեղութիւնը, արտայայտութիւնների ճոխութիւնը եւ բառերի մեծ առատութիւնը, որ չափազանց բնորոշ է գեղարուեստական խրոնիկի համար:

Մեր կուսակցութեան առաջնորդ, սոցիալիզմ կառուցող միլիոնաւոր բանուորների եւ կոլտնտեսականների իմաստուն ուսուցիչ ընկեր Ստալինը մեզ, գրողներիս, անուանեց մարդկային հոգու ինժեներներ: Եկէք աշխատենք նոյնքան անձնուիրաբար, նոյնքան ազնուօրէն, նոյնքան կրքոտ, ինչպէս աշխատում է միայն մեր էպոխայի լաւագոյն մարդիկ՝ բոլշեւիկները, եւ այն ժամանակ մենք կ'արդարացնենք խորհրդային գրողի բարձր կոչումը (ծափեր):

Ե. ՉԱՐԵՆՑԻ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄԸ

Ներկայումս, այս համագումարում մեր առջեւ բացուող ամէնից նշանակալից երեւոյթը, իմ կարծիքով, ազգային գրականութիւններին վերաբերող զեկուցումներն են: Դա մեր համագումարի ամենախոշոր գրական արդիւնքներից մէկն է, որի նշանակութիւնը ներկայումս դժուար է հաշուի առնել պատշաճ չափով:

Հէնց այստեղից է, որ մենք պէտք է անցնենք այն խնդիրների քննարկմանը, որոնք ծառացել են մեր առջեւ ներկայումս: Խորհրդային կուլտուրական շինարարութեան ընդհանուր նուաճումների մէջ ազգային գրականութեան դերը մեծ է: Ուսումնասիրուած է ազգային կուլտուրայի ոչ միայն ներկան, այլ եւ անցեալը:

Ես վերցնում եմ հայկական պոէզիան, անցեալի եւ ներկայի պոէզիան, որովհետեւ վերջինս ինձ աւելի է ծանօթ, քան որ եւ է այլ ազգային գրականութիւն: Ես տեսնում եմ, որ այնպիսի վարպետներ, ինչպիսիք են մեր միջնադարեան աշխարհի բանաստեղծները, չի կարելի գտնել ուրիշ ոչ մի գրականութեան մէջ, հարկաւ ոչ նրանց հանճարեղութեան իմաստով, այլ գոյների ու երանգների իմաստով, ձեւերի մշակման իմաստով: Այսօր նրանք մեծ օգնութիւն են ցոյց տալիս ինձ ձեւեր կերտելու պրոցեսում:

Խորհրդային գրականութեան լաւագոյն բանաստեղծները՝ Պաստեռնակը եւ Տիխոնովը — նրանք իմ կոլեգաներն են,— շատ բանով հարստացնում են իմ ստեղծագործական փորձը: Ես գիտեմ ուկրայնական հիանալի բանաստեղծներին՝ Բաժանին, Ռիլսկուն, Տիչինային: Ես տեսնում եմ, որ այդ ընկերների արուեստում եւս կայ մի բան, որ յատուկ է միմիայն նրանց: Եւ այդ տեսակէտից նրանք բազմացնում են խորհրդային պոէզիայի ստեղծագործական փորձը:

Նոյնը կարող եմ ասել իմ վրացի ընկերների բարձր վարպետութեան մասին: Վերջապէս, այսօրուան հայկական պոէզիայում ես տեսնում եմ ականաւոր շատ հեղինակներ:

Ուրեմն ի՞նչ եզրակացութիւն պէտք է հանել: Ինչ վերաբերում է անցեալի ժառանգութեան, ապա կարելի է ասել, որ Միութեան մէջ բնակուող բոլոր ժողովուրդների բանաստեղծական ժառանգութեան լաւագոյն մասի քննադատական իւրացումը միայն կարող է նպաստել խորհրդային պոէզիայի աճմանն ու զարգացմանը:

Մեզ մօտ սովորութիւն է դարձել ազգային գրականութեան պրոզայիկ ստեղծագործութիւններն ընթերցողին տալ վատ թարգմանութեամբ, թարգմանուած այնպիսի անձնաւորութիւնների միջոցով, որոնք ոչ մի առնչութիւն չունեն գրականութեան հետ: Ես մինչեւ այժմ էլ չգիտեմ ոչ մի թարգմանութիւն, որ կատարած լինի վարպետը: Ինչո՞ւ Տուրգենեւը կարող էր թարգմանել Մոպասանի գրուածները, Բլոկը՝ Համասեանի գրուածները եւն.: Ինչո՞ւ մեր լաւագոյն վարպետները չեն կարող թարգմանել: Եթէ այդ բանը ժամանակին արուած լինէր, մենք այսօր ականատես չէինք լինի այնպիսի տխուր պատկեր, երբ ազգային գրականութեան հարցերի շուրջը հանդէս են գալիս միմիայն ազգային գրողները, իսկ ընկեր Բուխարինը հարկադրուած չէր լինի նշել միայն Յակոբեանին որպէս հայկական պոէզիայի ուշադրութեան արժանի ներկայացուցիչը:

Այժմ, ընկերներ, ես կ'անցնեմ մի աւելի ընդարձակ հարցի՝ գրական վարպետութեան ու քննադատութեան պրոբլեմներին:

Քննելով այդ հարցը, ես պէտք է շօշափեմ խորհրդային լաւագոյն գրողներից մէկի՝ Երենբուրգի ելոյթը: Շատ կողմերով նշանակալից այդ ելոյթում կային վերագրուած ինքնասիրութեան նոտաներ, որ կարող է այնպիսի տպաւորութիւն գործել, թէ էստէտը տրտնջում է կեանքի դէմ:

Երենբուրգի խօսքերը՝ Պաստեռնակի ստեղծագործութեան բարձրութեան և մասսաների կուլտուրականութեան մասին, այսօր գէթ մեզ համար որոշ անախորժ պէտք է լինէին: Ես շատ եմ սիրում Բորիս Պաստեռնակին: Իմ ստեղծագործութեան վրայ որոշ կողմով ես նման եմ նրան: Սակայն ես կարծում եմ, որ մեր բարդութիւնը մասամբ ինտելիգենտային բարդութիւն է, որ պէտք է յաղթահարենք մենք: Կուլտուրապէս աճած վաղուայ պրոլետարիատը հազիւ թէ զգայ ու ըմբռնի աշխարհը ասոցիացիաների մեր բարդ պրիզմայի միջով, այսինքն մեր այսօրուայ բարդ արուեստի հոգեբանական ապարատի միջոցով (ծափեր):

(Մնացեալը յաջորդով)

ԾՆՈՒՆԴՆԵՐՈՒ ԱՃՄԱՆ ՊԱՅՔԱՐ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Ծնունդներու աճման պայքար մը կը կատարուի ներկայիս գրեթէ ամէն երկրի մէջ։ Թիւը շատցնելու, բնակչութիւնը բազմացնելու այս պայքարը իր յանգող արդիւնք տուած է կարգ մը երկիրներու մէջ։ Այսպէս Իտալիա կը պարծի իր բազմածնութեամբ։

Այսուհանդերձ Մուսոլինի գոհ չէ իտալական բազմածնութեան պայքարին արդիւնքէն։ Եւ անհամբեր կը հետեւի «ճերմակ ցեղին մահը» յորջորջուած մը։

Ֆաշական կուսակցութիւնը այս պայքարին լծուած է 1923էն սկսեալ։ Այս պայքարին մասին կարելի չէ նըկատել ... նախատեսութիւնները ընել ... հիմա, որովհետեւ պատեհ ... սերունդն է որ ամուսնութիւն ... կ'ընէ այս շրջանին, այնպէս որ ... ծնունդներու յաւելման արձանագրու- ... մէջ անպայման պիտի նշմար- ... եթէ ոչ վայրէջքներ, գէթ կա- ... մներ։ Եւ յետոյ պէտք է նկատել, ... 1860էն ի վեր Եւրոպա կը մատ- ... այնպիսի երեւոյթ մը, որ մտա- ... թիւն կը պատճառէ,— միջին ... կը բարձրանայ հետզհետէ, ... ծերերու թիւը կ'աւելնայ, ... ամէն երկրի մէջ բնակչութիւնը կը ... ։

Առանց աղղուելու այս երկու պատճառներէն,— պատերազմի երիտասարդութեան կրճատեալ թիւը եւ ըն- ... մէջ ծերերու բազմու- ... Իտալիա ողի ի բոյն կ'աշխատի բարձրացնել իր թիւը։ 1929ին Իտալիա 78 միլիոն փարկ բացաւ մայրութեան եւ մանկութեան պաշտպանութեան համար, այդ փարկը 1933ին բարձրացուց 136 միլիոնի։ Անկէց ... կորովի միջոցներ ձեռք առաւ, ... օրէնքներ դրաւ, ծանր պատիժ- ... սահմանեց, որպէսզի ոչ ոք փոր- ... վիժում կատարել։ Բոլոր ամու- ... ները, 25էն մինչեւ 65 տարեկան, ... ծարկեց տուրքերու։ Այս ձեւով 111 ... միլիոն հասոյթ ունեցաւ 1932—1933- ... ։ Միւս կողմէ, բազմանդամ ընտա- ... նիքները զերծ համարեց ամէն տեսակ ... տուրքերէ։ Դարձեալ նահանգապետ- ... ներուն ամէն լիազօրութիւն տրուած ... որպէսզի արգիլեն գեղի քաղաք ... մը, որովհետեւ քաղաքը կը խոր- ... երիտասարդութեան մէջ ընտա- ... կապն ու բարոյականը։

... վերջապէս, գիւղերու մէջ, ճա- ... ները չորցնելու նպատակով՝ աշ- ... անք հայթայթելով գիւղացիու- ... կ'աշխատուի արգելք ըլլալ ... երու արտագաղթին։ Պարգեւներ ... երջանկներ յատկացուած են բազ- ... ընտանիքներու։

... այս բոլոր ճարտար միջոցները ... կան արդիւնք մը տուի՞ն։

... պէտք է խոստովանիլ, որ ար- ... քը գոհացուցիչ չէ տակաւին։ ... պահ մը ամուսնութեանց հա- ... թիւնը 7,1էն իջաւ 6,4ի, միւս ... ծնունդներու ծնունդները։ 1925- ... 28,4 էր ծնունդներու համեմատու- ... 1933ին՝ 23,7։ Բայց մանուկ- ... մահերը նուազեցան,— այս- ... 1925ին մանուկներու մահուան ... համեմատութիւնն էր 17,2, իսկ 1933- ... 13,6։

... արդիւնքը առաջին առթիւ յու- ... թիւն պիտի պատճառէր ան- ... Որովհետեւ պայքար կը կա- ... ոչ թէ անխախտ պահելու հա- ... մար ծերերու թիւը, այլ որպէսզի նոր ուժեր տրուին երկիրը։ Անյաջողու- թեան պատճառները յիշեցինք վերը։ Բազմածնութեան պայքարը պիտի տայ անշուշտ իր պտուղը ուշ կամ կանուխ։ Իտալիոյ մէջ հասկցած են այս վերջին տարիներու պայքարէն, որ անհրաժեշտ է նաեւ բարոյական նոր դաստիարակութիւն մը տալ ժողովուրդին,— պէտք է ոչ միայն դիւրութիւններ տալ «զաւակ չինելու», այլեւ ժողովուրդը հոգեպէս մղել այդ գործին։

Ինչ որ ալ ըլլայ, Իտալիա այսօր լաւ զինուած է բազմածնութեան պայքարին համար։ Իտալական թերթ մը, քննելով Տուչէին ազդակը «աճեցէք եւ բազմացէք» իմաստով, վերլուծելով ամուսնութեանց եւ ծնունդներու թուական շարժումը, կ'աւելցնէ.

— Յաջողած ենք քանդել «մէկ հատիկ զաւկի» գաղափարը, ինչպէս եւ աւանդական սէրը կամ առանձնաշնորհը որ կը տրուէր «մէկ հատիկ»ին։ Ընտանիքներէն զաւակ կ'ուզենք, այնքան շատ որքան մեծ է վըտանգը, որ կը սպառնայ երկրին։ Ծնունդներու աճումով միայն կրնայ աճիլ եւ բարգաւաճիլ Իտալիան եւ դառնալ իրապէս մեծ։

** Վիճակագրութիւն մը, որ ցոյց կու տայ թէ վերջին 60 տարիներու ընթացքին ի՛նչ համեմատութիւն կը ներկայացնէին ամուսնութիւններն ու ծնունդները.—

1872 — 1875 իւրաքանչիւր ամուսնութիւն կուտար միջին հաշիւով 4,7 զաւակ։

1876—1880	4,9
1881—1885	4,3
1886—1890	4,8
1891—1895	4,8
1896—1900	4,7
1901—1905	4,4
1906—1910	4,1
1911—1914	4,2
1915—1918	6,7
1919—1921	2,4
1922—1925	3,5
1926—1930	3,6
1931—1933	3,6

Իսկ այս տարի, առաջին եօթը ամիսներու ընթացքին՝ 3,9։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՄԲՈՂՋ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ

— o —

Ժընեւի աշխատանքի միջազգային գրասենեակին պատրաստած վիճակագրութեան համաձայն, այս տարի, ամրան երեք ամիսներու ընթացքին փոքրիկ բարելաւում մը կը նշմարուի գործազրկութեան տագնապին մէջ, բաղդատմամբ անցեալ տարուան ամրան երեք ամիսներու կացութեան։

Սակայն երկիրները առանձին առնուած պարագային, գործազրկութեան տագնապը ծանրացած է մասնաւորաբար հինգ երկիրներու մէջ,— Պուլկարիա, Ֆրանսա, Իրլանտա, Լեհաստան, Փորթուկալ։ Վերջերս տագնապը նոյնքան ծանրացաւ նաեւ Պելճիքայի, Սպանիոյ, Հոլանտայի, Զեխոսլովաքիոյ մէջ։

Գալով միւս երկիրներուն, գործազրկութեան ամառնային պարբերական մեղմացումը այնքան նշանակելի չեղաւ, որքան գարնան։ Եւրոպայի մէջ, միակ երկիրը, ուր գործազրկութեան տագնապը մեծապէս բարւոքեցաւ, Շուէտն է։

Սէնտիքաներու տուած վիճակագրութեանց համաձայն, գործազրկութեան տագնապը կը պատկերացուի հետեւեալ թիւերով զանազան երկիրներու մէջ.—

Գերմանիա 1933 օգոստոսին 4 միլիոն 790,806, 1934 օգոստոսին 2 միլիոն 955,204, Չիլի 1933 յուլիսին 66 հազար 22, 1934 յուլիսին 28,020, Սպանիա 1933 օգոստոսին 285,898, 1934 օգոստոսին 320,907, Միացեալ Նահանգ 1933 օգոստոսին 11,793,000, 1934 օգոստոսին 10,772,000, Ֆրանսա 1933 սեպտեմբերին 263,602, յունիսին 352,312, 1934 սեպտեմբերին 357,672, Մեծն Բրիտանիա 1933 սեպտեմբերին 2,411,137 եւ 1934 սեպտեմբերին 2 միլիոն 136,578, Իտալիա 1933 սեպտեմբերին 888.560 եւ 1934 սեպտեմբերին 866,570։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մարզական տօն

Անցեալ տարուընէ ի վեր, սեպտեմբեր 18ը հռչակուած է Հայաստանի մարզական տօն, երբ տեղի կ'ունենան ողիմպիական մրցումներ Երեւանի մէջ։

Այս տարի, մարզական այդ տօնին առթիւ, Հայաստանի մարմնակրթական գերագոյն խորհուրդի նախագահը, Ա. Գալոյեան, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Խորհ. Հայաստանի խմբագրին.— Մարմնակրթական գործունէութիւնը նոր երեւոյթ է Հայաստանի մէջ։ Միապետութեան օրով մեր մէջ մարմնակրթական ոչ մէկ կազմակերպութիւն։ Դաշնակցութեան օրով սկաուտական պատահական աշխատանքներ որբանոցներու մէջ։ Վերջին տասնամեակին միայն մարմնակրթութիւնը արմատ արձակեց Հայաստանի մէջ, եւ հետզհետէ կը ծաւալի ու կը բարգաւաճի։

Քաղքենի երկիրներու մէջ կ'աշխատին մարզական կազմակերպութիւնը ծառայեցնել պատերազմական նպատակներու, ընդհակառակն խորհ. մեր երկրին մէջ մարմնակրթութիւնը կը դառնայ օժանդակ ազդակ մը արդիւնաբերութեան եւ գիւղատնտեսութեան, միաժամանակ երկրի պաշտպանութեան համար պատրաստելով մարզուած քաղաքացիներ։

Հայաստանի մէջ մարմնակրթական կազմակերպութեան բարգաւաճման լաւագոյն ապացոյցն այն է, որ անցեալ տարի, Երեւանի մէջ, մարզական այս տօնին կը մասնակցէին 12 հազար հոգի, բայց այս տարի՝ 20 հազար հոգի։ Անցեալ տարի Հայաստանի կազմակերպուած մարզիկներուն թիւն էր 40.000, այս տարի՝ մօտ 72.000։

Բայց այս չէ դեռ բոլորը։ Քանակային աճման զուգընթաց՝ մարմնակրթական ասպարէզին մէջ մենք այժմ ունինք որակային հսկայ նուաճումներ։ Երեք տարիէ ի վեր մարզական տեսակէտով կը գրաւենք երրորդ տեղը ամբողջ Ռուսիոյ մէջ։ Մինչեւ այժմ կատարած ենք 172 Հայաստանեան եւ միջազգային մրցումներ, որոնք մեծ նշանակութիւն ունին մարմնակրթութեան զարգացման համար՝ իբրեւ կատարուած նուաճումներու ցուցադրութիւն եւ կամ մղում դէպի նոր նուաճումներ։ Մարզական զանազան խաղերու մէջ Հայաստանի մարզիկները չահեցան 122 հանրապետական, 49 անդրկովկասեան, 8 միութենական (ամբողջ Ռուսիոյ) մրցանիշեր։ Այս նուաճումները նոր թափ ու եռանդ տուին մեր մարմնակրթական աշխատանքներուն, բարձրացնելով մեր մարզիկներուն ոգին, աւելի եւս խորացնելով անոնց շարքերը եւ զանոնք մղելով դէպի համաշխարհային մրցանիշեր։

Այժմ արդէն ունինք լաւագոյն յատկութիւններով օժտուած մարզիկներ, ինչպէս Պապեանը, Համբարձումեանը, Վարդանեանը, Մնացականեանը, Դուլգինը, Զօրեան, Բասոսը եւ ուրիշներ, որ յաղթական հանդիսացած են զանազան մրցումներու ընթացքին, Երեւանի, Բագուի, Թիֆլիզի եւ Մոսկուայի մէջ։

Անհատական այս յաջողութիւններուն հետ, պէտք է արձանագրել նաեւ այն զանգուածային արժէքը, զոր ցոյց կու տան մեր մարզիկները՝ օժանդակ հանդիսանալով թերացող արդիւնաբերական կամ գիւղատնտեսական ձեռնարկներուն։ Այսպէս Ալլահվերդիի, Լէնինեան հանքերու, Լէնինականի, Մանարանի, Կայարանի մարզիկները մեծ դեր կը խաղան երկրին աշխատանքի կչռոյթին մէջ։ Մասնաւորապէս պէտք է յիշել Դինամոյի մարզիկները, իրենց կուռ ու փարթամ կազմակերպութեամբ։

Արդար է որ պարծենանք եւ կը պարծենանք այս նուաճումներով, որոնք ձեռք ձգուած են 10 տարուան կարճ ժամանակամիջոցի մը, թերի պայմաններու մէջ (մարզադաշտի, սրահի եւ գործիքի պակաս), նիւթական սուղ միջոցներով, փոքրաթիւ ղեկավարներով։

Բայց չենք ուզեր հանգչիլ յաղթութեան այս դափնիներուն վրայ, եւ չենք ալ ուզեր աչք փակել թերութիւններուն առջեւ։ Ունինք թերութիւններ ալ։ Այսպէս մեր 70 հազարնոց մարզական բանակին մէջ ունինք այնպիսիներ, որոնք դեռ չեն տիրապետած մարզական արուեստին։ Այդ ուղղութեամբ դեռ գործ ունինք կատարելիք։ Անհրաժեշտ է պատրաստել լաւ մարզիչներ։

Միւս կողմէ շրջաններու մէջ (գաւառները) մարզանքը ծաւալած չէ այնքան։ Մարմնակրթական մեր կազմակերպութիւնը ուժեղ է մասնաւորապէս կեդրոններու մէջ, մանաւանդ Երեւանի եւ Լէնինականի մէջ։ Պէտք է որ մարմնակրթական կազմակերպութիւնը ծաւալի գիւղերու, գիւղատնտեսական կայաններու մէջ եւ ամէն տեղ։

Եւ վերջապէս դեռ քիչ է ունենալ 70 հազարնոց մարզական բանակ մը ամբողջ Հայաստանի մէջ։ Որովհետեւ կը նշանակէ թէ ժողովուրդին հսկայ զանգուածը դեռ դուրս կը մնայ մարզական կազմակերպութիւններէն,— մեր ճիգը պիտի ըլլայ խտացնել շարքերը, աւելի եւս մեծցնել մարզիկներու բանակը։

Մանր լուրեր

Սեպտեմբեր 12ին մրրկախառն սաստիկ կարկուտ տեղաց Սեւ Քարի մէջ, մօտ 25 վայրկեան։ Կարկուտը ամբողջովին վնասեց Սեւ Քարի 36 հեկտար ծխախոտին, որու միայն առաջին եւ երկրորդ քաղն էր կատարուած։ Բանջարանոցները և պտղատու ծառերը վըտասուած են ամբողջութեամբ։ Կարկուտէն վերջ հեղեղ մը սկսաւ եւ քշեց տարաւ 2 գոմէշ, 2 ձի, 1 եզ, 3 էշ, 5 խոզ։

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆՎԱՒԵՐ ԿՈՆԴԱԿ

— o —

Իրադեկ մը գրել կու տայ «Հայրենիք»ի մէջ (22 սեպտ.).

— «Հայր Մարդուկէսեանին կոնդակը մենք տեսանք։ Այդ կոնդակին տակ կային միայն երկու պարզ ստորագրութիւններ, եւ ուրիշ ոչինչ։ Այդ ստորագրութիւնները հաստատող ոչինչ կար հոն։ Կոնդակին վրայ ո՛չ Կաթողիկոսարանի կնիքը կար, եւ ո՛չ ալ Հոգեւոր Գերագոյն Խորհուրդին պաշտօնական կնիքը, եւ ո՛չ ալ այդ երկու ստորագրութիւնները վաւերական ընող որ եւ է նշան մը կը տեսնուէր հոն։

Այս տողերը գրողը երկար տարիներ ապրած է Էջմիածնայ մէջ եւ շատ մօտէն ծանօթ է Կաթողիկոսարանի եւ անոր Հոգեւոր Խորհուրդի կամ նախկին Սինօդի գործելակերպին։

Արդ՝ կաթողիկոսին ստորագրութիւնը— նոյն իսկ իր հարազատ ձեռքովը գրուած ըլլայ — նորէն վաւերական չի կրնար սեպուիլ այն բոլոր պաշտօնական գործերուն մէջ, երբ անիկա վաւերացուած չէ նոյն այդ Կաթողիկոսարանի դիւանին կողմէն եւ կնքուած չէ ոչ միայն մանիշակագոյն մելանով, այլ նաեւ սեւ զմուռով։ Նմանապէս Հոգեւոր Գեր. Խորհուրդի, ինչպէս եւ նախկին Սինօդի որոշումները չեն կրնար վաւերական համարուիլ, եթէ անոնք ընդունուած ու վաւերացուած չեն կաթողիկոսին կողմէն։ Այդ ստորագրութիւնները ոչինչ կ'արժեն — բացի անձնական բարեկամական նամակներէ — եթէ չեն վաւերացուած դիւանի կողմէն յատուկ կնիքով եւ սեւ զմուռով։

Աշխարհի մէջ որ եւ է թագաւորի պաշտօնական ստորագրութիւնը — նոյն իսկ եթէ իսկականը ըլլայ, նորէն վաւերական չի սեպուիր, եթէ նախապէս արքայական կամ պետական դիւանի կամ կառավարութեան կողմէ վկայուած ու վաւերացուած չըլլայ։

Հայոց մէջ որ եւ է եկեղեցական տիկնանց, կամ դպրոցասիրաց, կամ որբախնամ միութիւն կամ Կ. խաչ ունի իր յատուկ կնիքը, որով կը վարէ իր վարչական թղթակցութիւնները։

Հապա ուրեմն ինչպէ՞ս կրնայ ըլլալ, որ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը չի գործածեր իր կնիքը։

Որ եւ է մարդ պիտի կրնար անվաւեր կոնդակներ շինել տալ, ստորագրել տալ, եւ ղրկել պատկան տեղերը։

Եւ, ահա՛, այսպէս պա՛րզ եւ մեզի համար բոլորովին անծանօթ եւ չվաւերացուած ստորագրութիւններ կրող կոնդակներ կը ղրկուին եւ երկու բազմաչան ու ծերունի հայ հոգեւորականներ կարգալոյծ կ'ըլլան»։

ԻՆՉՊԷ՞Ս ԿԸ ՊԱՌԱԿՏԵՆ

Միւնոյն թիւի խմբագրականէն.—

— «Այլ եւս ո եւ է մէկու համար գաղտնիք չէ, որ համայնավարներն ու անոնց գործիք եղող Ռամկավարները որոշած են ամէն գնով պառակտել Հայր. Միութիւնները ալ նոյն այնպէս, ինչպէս որ պառակտեցին հայ եկեղեցին Ամերիկայի մէջ։ Արդէն իրենց թերթերու մէջ անոնք չեն իսկ ծածկեր, որ այդ նպատակը կը հետապնդեն։

Անիկա կը նշանակէ, որ ուր որ պատահմամբ Հայրենակցականներու վարչութիւնն ու դրամները իրենց մարդոց ձեռքն են, պիտի հեռացնեն Դաշնակցականները, իսկ ուր որ վարչութիւնն ու դրամները ամբողջովին իրենց ձեռքը չեն, ամէն ջանք պիտի թափեն զանոնք Դաշնակցականներու ձեռքէն առնելու, իսկ չկարենալու պարագային իրենք պիտի հեռանան ու իրենց առանձին միութիւնները կազմեն։

Հետաքրքրական է, որ իրենց այս պառակտիչ ծրագիրը առաջ տանելու համար, համայնավարներն ու Ռամկավարները իւրացուցած են նոյն գրգիչ գործելակերպը, որուն հետեւեցան հայ եկեղեցին պառակտելու մէջ։ Այն է՝ կ'աշխատին հաւատացնել միամիտներուն թէ Դաշնակցականներն են որ կ'ուզեն պառակտել Հայրենակցականները, Դաշնակցականները հակառակ են ներգաղթի եւ շինարարական ձեռնարկներուն, թէ Դաշնակցականները կը ձգտին ամայի ձգել Հայրենակցականներու յատկացուած հողերը Հայաստանի մէջ, թէ Դաշնակցականները կ'ուզեն միշտ օտարութեան մէջ պահել հայկական բեկորները եւն.»։

ԽՕՍՔ ԵՒ ԳՐԻՉ

Ո՞վ աւելի կը խօսի կամ կը գրէ,— Ֆրանսացինե՞րը, Գերմանացինե՞րը, Անգլիացինե՞րը, Իտալացինե՞րը, Ցոյնե՞րը թէ Հայերը։

Այս հետաքրքրական հարցին մասին վիճակագրութիւն մը լոյս տեսաւ ֆրանսական մամուլին մէջ, վերջերս։

Մինչեւ հիմա ընդունուած է թէ աշխարհի վրայ ամէնէն շատախօս ժողովուրդն է Ֆրանսացին։ Արդարեւ Ֆրանսացին կը նախընտրէ խօսիլ քան թէ նամակ գրել։ Չէ՞ք տեսներ, արուեստի եւ սիրոյ շրջանին, ֆրանսացի երիտասարդը փողոց կ'ելլէ անմիջապէս՝ գտնելու իր սիրականը, մինչդեռ հայ երիտասարդը, նոյն այդ շրջանին, իր սենեակը կը մտնէ, դուռ ու պատուհան կը գոցէ եւ նամակ կը գրէ իր եարին։ Վիճակագրութենէն կը յայտնուի, որ Անգլիացին հակառակն է Ֆրանսացիին,— չի խօսիր, այլ կը գրէ։

Ցիշեալ վիճակագրութեան համաձայն, Անգլիոյ մէջ գրուած նամակներէն տարեկան իւրաքանչիւր բնակիչի կ'իյնայ 78, Միացեալ Նահանգներու մէջ՝ 67, Զուիցերիոյ մէջ՝ 59,7, Գերմանիոյ մէջ՝ 55,9, Տանըմարքայի մէջ՝ 41,6, Աւստրիոյ մէջ՝ 38,2, Պելճիքայի մէջ՝ 29,4, Շուէտի մէջ՝ 26,4, Ֆրանսայի մէջ՝ 26, Իտալիոյ մէջ՝ 20։

Ֆրանսացի երգիծագիր մը կ'աւելցնէ թէ Ֆրանսացիները, նամակագրութեան վարպետ Տիկին տը Սէվինեի երկրին մէջ հիմա շատ քիչ նամակ կը գրեն, որովհետեւ գիտեն թէ ... թղթատարական վարչութիւնը կատարեալ չէ եւ մարդիկ, այստեղ, աւելի դիւրին եւ արագ կրնան հոգիով եւ սիրտով հաղորդակցիլ, երբ կը խօսին քան թէ կը գրեն։

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ-- (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

»»» • • «««

... ամէն աւելի կը ճամբորդենք, ոչ ... անցորդ. դադրած է գիւղացիի ... ճառոցը, չկան էշերու կարա- ... ներ, որ քաղաքին կեանք ու կենդանութիւն կու տային իրենց փոխադրած խոտ ու յարդով, ցախ ու փայտ, կաթ-մածունով։ Այս ամէնուն ... փոխարէն գիւղ, արիւն ու արիւն...

... կը հասնինք Ցախա Աղէկ գետը։ ... հանկեալ ըսեմ որ, թէեւ Թրքական ... մն էի, սակայն համարձակութիւն չէի ունեցած որ եւ է Թուրքի ... ձեռք բարձրացնել։ Հիւրիէթի ... օրերին, 1909ին, որ մեզի նոր օրեր ... խոստանար, դաշտի պողոտէ մը ... դարձած առեն, Թուրք իշավար ... էր 7 էշերը ձգած էր ղրացիներէս ... մէկուն խոտհունձի մէջ արածելու, ... ինք անփոյթ կռնակի վրայ երկնցած էր գետին։

Սիրտս կ'եռար, չըսե՞ց տարինե- ... րու ընթացքին ձեր ըրած ու մարսած ... նանները եւ տակաւին այս ապտօրերուն մէջ, դուք դարձեալ ձեր հին ունակութիւնը չփոխեցիք։ Քովը կ'երթամ, իր կողքին եղած իշավարի փայտը կը վերցնեմ ու զօրս դու դու պատուիրեցեր սպաց մը կը քաշեմ։ Երբ կը տեսնէի անոր լացն ու պաղատանքը, մկաններս աւելի կը զօրանային ու սիրտս կ'ուռէր այս նոր տեսարանին առջեւ,— պարտուած Թուրք մը Հայու մը առջեւ, ինչպէս արջը բոշի առջեւ։

Այսօր վեց տարի է անցեր, ու ահա անդութ բախտը մեզի դէմ դիմաց կը բերէ ծեծ կերած իշավարին։ Ութ ընկեր են, մեր գիւղի աւարը դեռ կը քշեն էշերով։ Կը մօտենան սայլին, Արարօյէն հաց կ'ուզեն եւ կը սկսին թեռները փնտռել եւ ահա կը ձերբակալեն զիս թեռներու տակէն եւ կը հանեն լոյս արեւ։ Անոնց հետ տեսայ մեր գիւղի Տէր Սարգիսի Վարդանի Խաչօն եւ Խչոյ Գասպարի Դաւօն (վերջինս ողջ է եւ այժմ Սէնթ Էթիէն), երկուքն ալ 10—12 տարեկան, զոր իբրեւ ծառայ կամ գերի գիւղէն բռնած քաղաք կը տանէին։

Իշավարներու մէջ տեսայ ու ճանչցայ ան որ ժամանակին ծեծած էի, բայց ան զիս չի ճանչնար։ Զկար այն օրուան իմ երջանկութիւնս, ամէն բան այլափոխուած, մանաւանդ մազ ու մօրուք իրար խառնուած։ Արարօյէն ճշդեցին իմ ով ըլլալս ու ահա մէջտեղ եկաւ ծեծ ուտողը.

— Ալվարինճի քեաթիպ, Հիւրիէթին ինծի ծեծ մը քաշելդ կը յիշե՞ս, խուրպան ըլլամ այն Աստուծոյն որ քեզ իմ ձեռքը հասցուց։

Ու գազանի պէս յարձակեցաւ վըրաս։ Ժայռի նման կը դիմանամ անոր տուած հարուածներուն, ոչ թեւ կայ, ոչ հաշիւ, ոչ գութ, ոչ կարեկցութիւն (ես ալ տանիկ էի), կը տեսնեմ Դաւոյի եւ Խաչոյի անվերջ լալը։ Ծեծը կը դադրի ու փայտը վար կ'իյնայ եւ ես կը կենամ։ Ետեւէն կը հասնի միլլի ձիաւոր ոստիկան մը, որ յիշեալին մեծ եղբայրն էր, կու տայ տեղեկութիւններ ու կը հրահրէ։ Եւ ահա ոստիկանը եղբօրը պակասը ինք կը լրացնէ, ու ես զգայազիրկ կ'իյնամ։ Ուրիշ իշավար մը կը նեղանայ ու կ'ըսէ.— Եթէ ես քու տեղդ եղած ըլլայի, կը խղճէի, կը կարմրէի ամօթէս, եւ երբեք չպիտի ըսէի որ ժամանակին ծեծ կերած եմ Հայէ մը, իսկ դուն առանց ամչնալու կը պարծենաս քու ծեծուելուդ համար։ Հետեւաբար խղճի հակառակ է այս տանջանքը, գնդակ մը բաժին հանեցէք։ Կը հանեն զիս ոտքի ու կը սկսինք ճամբան դէպի եա, դէպի Մուշ։ Կը վիճին զիս մեռցնելու եղանակի մասին. հազիւ 12 տարեկան Թուրք լամուկ մը կը խնդրէ որ ձգեն իրեն ինք սպաննէ, որովհետեւ, կ'ըսէ, սպանութեան այս առատութեան մէջ, թէեւ կնիկներ ու պզտիկներ սպաննեցի, սակայն հասակաւոր Հայ մը չկրցայ ձեռք բերել սպաննելու համար, կ'աղաչեմ, ինծի ձգեցէք այս մարդը մեռցնելու գործը եւ դուք մտիկ ըրէք։ Ու կը համաձայնին։ Ատրճանակը պատրաստ եւ ետեւէս կը քալէ պզտիկ դահիճը։ Կը հասնինք Տէրգեւանք գիւղի տակ, ձորակի մէջ, ուր ջարդուած են Մշոյ քաղաքի կիները եւ պզտիկները։ «Հոս, հոս» կը կանչեն իրարու, թող երթայ բարեւներ տանի իր հօրեղբայրներուն։ Կայնած են ամէնքը։ Վերջին քանի մը հարուածները տալէ յետոյ, ձեռքերս ու ոտքերս կապելու առեն, խնդրեցի մէկ րոպէ, ծոցիս մէջ եղած երկու սոխը, աղը եւ ծխախոտը հանեցի ու յանձնեցի Դաւոյին եւ ըսի.

— Եթէ բախտը ժպտի եւ ողջ մնաք, եւ օր մը իմ պարագաներէս որ եւ է մէկը ողջ գտնէք, ըսէք թէ ինչպէս մեռայ, չմոռնաք բարեւներս տալ իմ պաշտելի Բերսոյին, մայրիկիս եւ համբոյրներ իմ դժբախտ ձագերուս։

Անմիջապէս յարձակեցան եւ ծրարը Դաւոյի ձեռքէն խլեցին։ Կարծեցին թէ ոսկի էր տուածս։ Հասկցան սխալը, սակայն ծխախոտը իրարու վրայ բաժնեցին ու կապեցին ձեռքերս։ Դահիճս միշտ պատրաստ։ Ահա կը լսուի ձիու մը ոտքերուն ձայնը։ Կուգա՛յ, կուգայ, ինքն է, Տուրսուն չավուշը, կը պոռան, կը կանչեն, եկուր, Ալվարինճի քեաթիպը կը սպաննենք։

Տուրսուն, Քօթաննենց Տուրսունը, արիւնարբու ու հայաջինջ, բայց միեւնոյն ատեն մեր գիւղի Ահմէտ աղայի հօրեղբօր տղան, կը հասնի, ձիէն կ'իջնէ, աչքերս արձակել կու տայ ու կը հարցնէ.

— Ո՞ւսկից կուգայիր, քեաթիպ, խավրում։

Ըսի որ առաջին օրը Ահմէտ աղան երկու բեռ ցորեն, Հաչոյ Մահմուտի ընկերակցութեամբ քաղաք ղրկեց, այսօր դարձեալ անոնց սայլի հետ գիւղ կը դառնայի, բռնուեցայ ասոնցմէ։

— Ո՞վ կար սայլի հետ Հաչոյենց տունէն։

Ըսի որ Արաբօն էր եւ ինսւ ձայն չհանեց բռնուելուս համար։

— Լաւ, դարձաւ միւսներուն, ի՞նչ պիտի ընէք այս մարդը։

— Պիտի մեռցնենք։

— Ձեր կարծեր, այդ կրնայիք ընել այն ատեն, երբ ես ներկայ չէի, իսկ հիմակ ազատ է ան։ Մէջ մտաւ ոստիկանը եւ ըսաւ.— Կառավարութեան յանձնելու կը տանիմ։

— Իրա՞ւ, բողի զաւակ, ես ո՞վ եմ, հայոէ քեաթիպ խավրում, գնա ուղղակի գիւղ, տեսնեմ ով է այն քաջը որ կը համարձակի քու ետեւէդ գալ։

Կը քալեմ, սոխն ու աղը Դաւոյէն առնելէ յետոյ, բայց ան կը զգայ որ, կը կասկածիմ, կը վերադառնայ ինծի մինչեւ Առխա գետ, ու կը պատուիրէ ուղղակի լեռ բարձրանալ, ճամբան վտանգաւոր է, կ'ըսէ ու ետ կը դառնայ։

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

Ռուսերու առեւտուրը Սուրիոյ մէջ

Երեք շաբաթ առաջ խորհրդային առեւտրական պատուիրակութիւն մը հասած էր Սուրիա եւ Լիբանան՝ ուսումնասիրելու համար այն միջոցները որոնց շնորհիւ կարելի պիտի ըլլար ապագային ուժեղացնել եւ բարւոքել խորհրդային Ռուսիոյ եւ նշանաւորեալ երկիրներու առեւտրական յարաբերութիւնները:

Պատուիրակութիւնը, արդէն իսկ բազմաթիւ գնումներ կատարած է Լիբանանի առեւտրականներէն:

Խորհրդային «Զիրանին» նաւը Տրիպոլիէն մեկնած է սեպտ. 2ին 1000 թոն բուրդ տանելով իր հետ Սեւ ծովի Օտեսա նաւահանգիստը:

Պէյրութի թերթերը կը գրեն թէ խորհրդային առեւտրական պատուիրակութիւնը կը բանակցի կարգ մը առեւտրականներու, հետ բամպակ եւ մորթ գնելու համար մեծ քանակութեամբ, որ նոյնպէս պիտի ղրկուի Ռուսիա: Բամպակի եւ մորթի այս ապսպրանքը զգալապէս բարձրացուցած է անոնց գիները:

Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի մերձեցումը

Անցեալ փետրուարէն ի վեր բանակցութիւններ կը կատարուին Լեհաստանի եւ Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեանց միջեւ, աւելի սերտացնելու համար երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները: Այս բանակցութիւնները վերջացան դպրոցական դասագիրքերու վերաքննութեամբ, որպէսզի հարթուին կարգ մը թիւրիմացութիւններ: Դիտուած է որ թէ Գերմանիոյ եւ թէ Լեհաստանի մէջ պատմութեան դասագիրքերը չափազանց ազգայնական են եւ միակողմանի:

Արդ, լուրջ քննութիւն մը պիտի կատարուի, թէ քաղաքական եւ թէ պատմական անցեալի արձանագրութիւնը այսօրուան պայմաններուն յարմարցնելու, այսինքն փոխադարձ վիրաւորանքները դարմանելու համար:

Միեւնոյն ատեն յաջող բանակցութիւններ կը կատարուին, կարգ մը առեւտրական վէճեր կարգադրելու համար:

Ահա թէ ինչո՛ւ ֆրանսական մամուլը «ապերախտ» կը կոչէ Լեհաստանը:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

ՊՈԼՍՈՅ ԿՐՕՆ. ԺՈՂՈՎԸ հոկտեմբեր 2ին նիստ գումարեց նախագահութեամբ պատրիարքին, որ լուսաբանութիւններ հաղորդեց հոգեւոր եւ վարչական գործերու անջատման մասին, «համաձայն հանրապետական կառավարութեան սկզբունքներուն»: Ժողովին ատենապետը շնորհաւորեց Պատրիարքին իմաստութիւնը, որով կատարեալ հաճութիւն յայտնած է ազգ. գործերու նոր վարչաձեւին:

ՍԱՄԱԹԻՈՅ կայանը կէս առ կէս եւ երեք օրուան մէջ պարպելու ազգաբաղութիւն ուղղուած ըլլալով, 50 հոգի փոխադրուեցան նոր կայանը, իսկ 150 հոգի՝ Օրթագիւղի կայանը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ տեղաւորման համար արեւելեան նահանգները գացած էր ընդհ. տնօրէն Ալի Կալիպ պէյ: Այժմ վերադարձած է Տրապիզոն եւ ուսումնասիրութիւններ պիտի կատարէ Սեւ ծովու շըրջանին մէջ:

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները վաղը Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 32, Avenue des Gobelins սրճարանի վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Զարգարեան Գրադարանը 181, Քուր Լաֆայէթ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Հ.Յ.Դ. ԼԻՈՆԻ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ԶԱՒԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ եւ հովանաւորութեամբ ԼԻՈՆԻ ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

13 Հոկտեմբեր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

կը նախագահէ ընկեր Թ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Կը խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին.— Արտասանութիւն՝ ընկ. Զ. Ալէմեանէ, ջութակ, յայտնի արուեստագէտ ընկ. Ա. Մելքոնեանէ, կ'երգեն.— Օր. Ծ. Տէր-Պետրոսեան եւ պ. Վ. Զանտըեան,

տախտակներու մասնակցութեան համար 1 ֆր., անգործներու մուտքը ազատ,

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 21ին, կիրակի կէս օրէ յետոյ

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14ին ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ

Կը խօսի ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ ԱՆՏՕՔ ԵՆԹակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ ԿՇԻՌՔ, ԿԵՓԻՆ ՍԷ ՍԷՆ ՇամՕնի ՎԱՐՈՒԺԱՆ խումբերու

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Սալ Տ'Արմօնիի շքեղ սրահին մէջ

Կը խօսի ընկեր ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Հայկական եւ եւրոպական ընտիր կտորներ պիտի նուագէ ԱՐՄՕՆԻ ՄԻՒՆԻՍԻՓԱԼի նուագախումբը ղեկավարութեամբ M. LUCAի

երգ, մեներգ: կ'արտասանեն ընկ. Միսաք Միրզէ (Լիոնէն) եւ ուրիշներ:

կը ներկայացուի «48 ՕԽԱՆՈՑ ԳԼԽՈՒ ՓՈՐՁԱՆՔԸ» (զաւեշտ),

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 20ին Շաբաթ երեկոյ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԶԱՒԱՐԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

2, Rue Alexandre Cuilmantի սրահին մէջ, Մեթրօյի կայարանին դիմացը

կը նախագահէ ընկեր Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Կը խօսի ընկեր ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27ին ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

կը խօսի ընկեր ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

գեղարուեստական ճոխ բաժին,

ՊԱՆԵԷՕ ՔԱՂԱՔԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 28ին, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ

Մանրամասնութիւնները յաջորդով,

×

վերոյիշեալ հանդէսներուն պիտի ծախուի ԵՒՐ. Կ. ԿՈՄԻՏԷԻ հրատարակած «ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ» բացառիկ թիւը: Գին 3 ֆրանք:

Գաւառներու եղած ապսպրանքներու համար ղրկել 4 ֆր. նամականիշ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (1)

ՍՊԻՏԱԿ ԱՐԾԻՒԸ

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Գրեց՝ ՐՕԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Ակումբին ժամացոյցը կէս գիշեր զարկաւ: Երկու մարդիկ – որահին միակ յաճախորդները — վառարանին առջեւ, դէմ դիմաց նստած էին: Մէկը իր ժամացոյցը բաղդատեց զարնող ժամացոյցին հետ:

— Կէս գիշեր եղաւ, Ճօն, դիտել տուաւ այս վերջինը իր ընկերոջ:

Սըր Ճօն Տէյվիսըն, որուն ուղղուած էին այս խօսքերը, յայտնի էր որ չլսեց իր ընկերոջ խօսակցութիւնը, այնքան խորասուզուած էր իր մտածումներուն մէջ: Իր ընկերը անոր այդ տարօրինակ արտայայտութիւնը այդ իրիկունը քանի մը անգամ դիտած եւ ներքնապէս զարմացած էր:

— Կէս գիշերը անցաւ, Ճօն:

Օգնական – ոստիկանապետ Հ. Ա. Տէյվիս, Սքօթլէնտ Եարտի (Լոնտոնի Ապահովութեան տեսչութիւնը) իր պաշտօնակիցներուն կողմէ պարզապէս Հ. Ա. սկզբնատառերով ծանօթ կրկնած էր իր դիտողութիւնը:

Այս անգամ միւս մարդը իմացած էր ընկերոջ խօսքերը, որովհետեւ յան – կարծ ուշքի եկաւ.

— Ի՞նչ ըսիր, Հ. Ա.— կէս գիշե՞ր եղաւ:

— Այո, Ճօն:

Սըր Ճօն Տէյվիսըն, օճախին ժամացոյցին յառելով աչքերը,

— Իրաւ որ ուշ է, ըսաւ, եւ իր առջեւը գտնուած կէս – լեցուն գաւաթը վերցնելով՝ մէկ ումպով պարպեց:

Երբ մէկը Մարլպըրը Ակումբի ուխաքին մէկ ումպով կը կլլէ առանց գոհունակութեան նշանի մը, կը նշանակէ թէ այդ մարդը անպայման մտքին մէջ բան մը ունի:

— Կարծեմ ամէն մէկս իր տեղը երթալու ժամանակն է, Հ. Ա.:

Օգնական – ոստիկանապետ Հ. Ա. փոխանակ համաձայնելու կամ ոչ, աթոռին վրայէն առջեւը ծռելով յարեց.

— Ո՞վ էր ան, Ճօն:

Հ. Ա. սովոր էր առհասարակ չյուսացուած հարցումները մէկէն մէջտեղ դնելու. իրողութիւն մը որուն արժէքը ոճրագործ մը աւելի լաւ կ'ըմբռնէ:

Սըր Ճօն հակառակ իր կամքին չաոզգունեցաւ:

— Ձեմ հասկնար, Հ. Ա. ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

— Ճօն:

Օգնական – ոստիկանապետին խոժոռ աչքերը յառեցան իր ընկերոջ վըրայ. Սըր Ճօն Տէյվիսըն աչքերը վար կախեց.

— Օհ, իրական ոչ ոք... ոգի մը միայն:

Հ. Ա. ժպտեցաւ. «բայց, ըսաւ առաջին անգամն է որ Լոնտոնի հանրածանօթ վիրաբոյժ մը ինծի կը խոստովանի որ ինքը սիրահարած է ոգիի մը հետ»:

— Ո՞վ խօսեցաւ սիրոյ մասին, բողոքեց Սըր Ճօն:

Օգնական – ոստիկանապետ Հ. Ա. Տէյվիս ուսերը ցնցեց:

— Օգուտ չունի, Ճօն, աւելի լաւ կ'ըլլայ որ իրողութիւնը պատմես:

Սըր Ճօն իր աջին սեղանին զանգը հնչեցուց:

— Հ. Ա. կ'ուզե՞ս ուիսքի եւ սոտա մըն ալ առնել:

— Պայմանով որ պատմութիւնդ պատմես, պատասխանեց Սքօթլէնտ Եարտի պաշտօնեան:

— Երկու ուիսքօ – սոտա, հրամայեց Սըր Ճօն. յետոյ դառնալով իր ընկերոջ.

— Այդ դէպքը տեղի ունեցաւ երեք գիշեր առաջ... Րիճընտ փողոցէն անցած ատենս...

— Ճօն, եթէ դէպքը պատահեցաւ Րիճընտ փողոցին մէջ, գիշեր ատեն, լաւ է որ սպասես մինչեւ սպասաւորը մեր խմելիքները բերէ եւ հեռանայ... անիկա ամուսնացած մարդ է, երեք երախայի հայր. ուստի չեմ ուզեր որ իր բարոյականը եղծանես:

— Հ. Ա., սոսկալի ապուշ մըն ես դուն:

— Զգուշաւոր ապուշ մը, ճշդեց Հ. Ա.:

Սպասաւորը ըմպելիները մատուցեց:

— Ուրեմն, Ճօն, կ'ըսէիր թէ...

— Ալ ըսելիք չունիմ:

— Եւ սակայն պիտի պատմես:

Սըր Ճօն գլուխը շարժելով ըսաւ.

— Կարծեմ մէջդ գտնուող ոստիկանն է որ կը փափաքի ուրիշներու գաղտնիքները թափուած տեսնել քու ականջներուդ մէջ:

— Եթէ ոճրագործները այդքանը միայն մտածէին՝ շատ մը տաղտուկէ եւ նեղութենէ ազատուած կ'ըլլայի, յարեց Հ. Ա. սառնօրէն:

Սըր Ճօն սիկարէթ մը վառեց, երկու, երեք անգամ ծխեց, յետոյ աչքերը իր ընկերոջ դէմքին դարձնելով ըսաւ.— Ինչպէս արդէն ըսի, այդ դէպքը երեք գիշեր առաջ պատահեցաւ. եւ ատկէց ի վեր շատ փոխուած եմ:

— Հըմ:

— Հէյմարքէթ թատրոնը գացած էի եւ քալելէն տուն կը վերադառնայի: Րիճընդ փողոցէն հազիւ քանի մը քայլ առած, գետինը, աչքերս փայլուն բանի մը հանդիպեցան. վերցուցի եւ տեսայ որ արժէքաւոր ադամանդակուռ ապարանջան մըն էր:

— Ինչպէ՞ս գիտցար թէ արժէքաւոր էր, ընդմիջեց Հ. Ա.:

— Քարերու տեսակները բաւական լաւ գնահատող մըն եմ, Հ. Ա.:

— Լաւ, շարունակէ:

— Հազիւ գետնէն վեր ուղղուած՝ իգական ձայն մը ականջիս ըսաւ, «ոհ, փառք Աստուծոյ, ապարանջանս գտեր էք»: Ետեւ դարձայ եւ տեսայ որ քովս կեցած է ամենագեղեցիկ կին մը որուն նմանը երբեք տեսած չէի:

— Ուստի առանց որ եւ է հարց ու փորձի ապարանջանը՝ ըլլայ ձեզի՝ ըսի — հարցուց խստութեամբ օգնական – ոստիկանապետը:

— Կ'ուզեմ որ թոյլ տաս պատմութիւնս վերջացնելու, առանց ընդմիջումի, գոչեց բարկութեամբ Սըր Ճօն:

— Ներողութիւն. խնդրեմ շարունակէ: Հետաքրքրական է:

— Շատ բնականօրէն յափշտակուեցայ, նախ ձայնէն եւ յետոյ խօսողին արտակարգ գեղեցկութենէն. հազիւ կարողացայ ըսել թէ՝ այս ապարանջանը ձե՞րն է, Տիկին: Առանց վարանումի պատասխանեց որ «այո» ձեռքս կառքիս մէջ մտած ատենս ձեռքէս նետուած պէտք է ըլլայ. շատ նկատած որ կորսուած է, ուստի ինքնաշարժս վար ցատկեցի եւ ետ վազեցի»: Հազիւ կցայ, պատասխանեցի, անիկա ձեռքին ինծ երկարելով ըսաւ. «Ուրախ եմ որ դուք գտաք, եւ ոչ թէ հասարակ անցորդ մը»: Ապարանջանը թեւը կրնար բան մը զոր չեմ կրնար մոռնալ, յետոյ, բան մը զոր չեմ կրնար մոռնալ, ձեռքս դրպանս տանելով, ցատրել, ձեռքս ... ներկայացուցի այցաքարտս:

(Շար.)

■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԵ ՃԱՄԲԱՐ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 11 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ — JEUDI 11 Octobre 1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2622 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Արտաքին նախարար Պ. Պարթու եւս վիրաւորուած ըլլալով մեռաւ

Ամբոխը չարաչար մեռցուց ահաբեկիչը, որ Խրուաթ մըն է

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՅՈՒԶՈՒՄ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԱՄԲՈՂՋ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

Երէկուան «Յառաջ»ը տպուած եւ թղթատարին յանձնուած էր արդէն, երբ հեռագիրը հաղորդեց յանդուգն ահաբեկում մը, Մարսէյլի մէջ.— Եուկոսլավիոյ Ալեքսանդր թագաւորը եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարար Պ. Պարթու սպաննուած, թիկնապահ Զօր. Ժորժ ծանրապէս վիրաւորուած, ահաբեկիչը բզիկ-բզիկ եղած, ոստիկան մը մեռած, 10 այր եւ կին վիրաւորուած:

Անթելը անընդհատ կը բանէր, վայրկեանէ վայրկեան հաղորդելով մանրամասնութիւնները, թերթերը իրարու ետեւէ յաւելուածներ կը հրատարակէին, որոնք հազիւ ցրուիչներուն ձեռքը հասած՝ կը սպառէին խռնուած բազմութեան մէջ: Մինչեւ գիշերուան ժամը 12 մարդիկ թերթ կը փնտռէին պողոտաներուն վրայ: Լրագրողներ կ'ըսեն թէ Ֆրանսան այսպիսի յուզումնալից օր տեսած չէր 1918 նոյեմբերէն ի վեր, (զինադադար):

Ամփոփենք դէպքին մանրամասնութիւնները այնպէս ինչպէս կը նկարագրեն ականատեսներ.—

Երեքշաբթի կէսօրէն յետոյ, ծովային նախարար Փիէթրի մարտանաւ մը նստաւ, Ալեքսանդր թագաւորը դիմաւորելու համար: Թնդանօթի սովորական ողջոյններէն յետոյ, Պ. Փիէթրի մտաւ սերպիական «Տուպրովնիք» մարտանաւը եւ յանուն կառավարութեան բարի գալուստ մաղթեց թագաւորին եւ արտաքին նախարար Պ. Եէվթիչի: Թագաւորը ընկերակցութեամբ երկու նախարարներուն եւ ուրիշ հետեւորդներու, շոգեմակոյկ մը նստաւ, ցամաք ելլելու համար Մարսէյլի հին նաւահանգիստը: Երբ ցամաքին կը մօտենային, թագաւորը ուրախ զուարթ կը խօսէր Պ. Փիէթրիի հետ, տեղեկութիւններ ուզելով նաւահանգիստի հին յիշատակարաններու եւ մասնաւորապէս երկու բերդերու մասին: Երբ դուրս ելան, թագաւորը լուրջ եւ մռայլ երեւոյթ մը առած էր:

Արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած էին նաւահանգստին մէջ: Մաքրուած էին այն հարիւրաւոր ձկնորսանաւերը որ Մարսէյլի ծովածոցին զարդը կը կազմեն: Երկու սուզանաւերու նաւազները բարեւի կեցած էին, իսկ Սէն Ժանի հին բերդը թնդանօթի 21 հարուածները կ'արձակէր: Նուագախումբերը Եուկոսլավիոյ եւ Ֆրանսայի ազգ. քայլերգները հնչեցուցին, երբ թագաւորը դիմաւորուեցաւ արտաքին նախարար Պ. Պարթուի կողմէ: Քանի մը խօսքեր փոխանակելէ յետոյ, թագաւորը, որ ծովակալի համազգեստ հագած էր, ողջունեց Ֆրանսայի արեւելեան բանակին պատուիրակները: Այս առթիւ դիտել կը տրուի թէ՝ Ալեքսանդր թագաւորը յատկապէս այս բանակին ներկայացուցիչները ողջունելու եւ անոնց մեռեալներուն յիշատակարանը մեծարելու համար էր որ վճռեց Մարսէյլի ճամբով գալ, այլապէս ողջ մնացած պիտի ըլլար: (Արեւելքի ֆրանսական բանակը վճռական դեր կատարեց մեծ պատերազմին մէջ, վերակազմելով սերպիական բանակը եւ ետ մղելով Պուլկարները):

Երբ թափորը քաղաք մտաւ, փողոցները կը թնդային անհամար բազմութեան ծափերէն: Սուլումներ ալ պակաս չէին, ընկերվարականներու եւ համայնավարներու կողմէ: Թափորը ուղղուեցաւ դէպի հռչակաւոր պողոտան, Քանըպիէռ, որ վերէն վար դրօշազարդուած էր: Առաջին ինքնաշարժին մէջ նստած էին ոստիկաններ, երեք հեծեալ հետեւորդներով, երկրորդին մէջ՝ Ապահովութեան Տեսչութեան Մարսէյլի տնօրէնը եւ արարողապետը. իսկ երրորդին մէջ՝ Ալեքսանդր թագաւորը եւ Պ. Պարթու, իրենց դիմացն ունենալով զինուորական բարձրագոյն խորհուրդի անդամներէն Զօր. Ժորժը, որ թագաւորին թիկնապահ նշանակուած էր:

ՅԱՆԿԱՐԾ ՄԷԿԸ ԽՈՅԱՑԱՒ ԲԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋԷՆ

Ապահովութեան կը հսկէին 1200 ոստիկաններ, 120 ոստիկան զինուորներ, 48 ձիաւոր պահակներ եւ բազմաթիւ գաղտնի ոստիկաններ: Կառքերը չափազանց դանդաղ կ'ընթանային, ժամը հազիւ հինգ մղոն:

Ժամը 4.15 էր, պաշտօնական թափորին գլուխը տակաւին 150 մեթր չէր կտրած, երբ իրարանցում մը տեղի ունեցաւ հին սակարանին առջեւ: Ձայներ կը լսուէին,— «մի՛ հրէք»:

Յանկարծ մարդ մը ճեղքեց բազմութիւնը, խոյացաւ դէպի արքայական ինքնաշարժը, կեցաւ անոր սանդղամատին վրայ եւ սկսաւ կրակել: Եւ ահա ահռելի խուճապ մը: Բազմութիւնը կը ծփար ալեկոծ ծովու մը պէս, ոմանք կը փախչէին կառքին քովէն, ուրիշներ դէպի կառքը կը խուժէին: Գնդապետ մը, որ կառքին առջեւէն կ'երթար, սուրը քաշելով իջեցուց ահաբեկիչին որ գետին փռուեցաւ արիւնլուայ, բայց դեռ կը շարունակէր կրակել: Ոստիկաններն ալ սկսան կրակ բանալ աջ ու ձախ: Ահաբեկիչին գլուխը եւ ուսը ճեղքուած էին: Երկու ոստիկաններ՝ վիրաւորուած (մէկը մեռաւ քիչ յետոյ): Կին մըն ալ ծանրապէս վիրաւորուեցաւ: Արձակուած գնդակներէն վիրաւորուեցան հինգ հոգի, որոնց մէջ կան 14 տարեկան տղայ մը եւ 7 տարեկան աղջիկ մը:

Ամբոխը խուժելով ահաբեկիչին վրայ, անխնայ ծեծեց, թնդեց եւ արիւնլուայ կոյտի մը վերածեց: Ոստիկանները մօտակայ պահականոց մը փոխադրեցին մարդը, որ մեռաւ մէկուկէս ժամ յետոյ: Երկու ատրճանակներէն զատ, որոնցմով մօտ քսան հարուած պարպած էր, գրպանին մէջ գտնուեցաւ ռումբ մը: Կը կոչուի Փէթրուս (Պետրոս) Քալէմէն: Խրուաթ է եւ Ֆրանսա եկած՝ սեպտեմբեր 28ին:

Հեծեալ եւ հետեւակ զինուորները աջ ու ձախ կը կրակէին, մաքրելու համար արքայական կառքին բոլորտիքը: Թագաւորը զարնուած էր առնուազն երկու գնդակներով եւ կառքին տախտակամածին վրայ ինկած: Արիւնը կը հոսէր քթէն բերնէն, ուղեղային նիւթերու հետ խառն: Գնդակներէն մէկը հանդիպած էր սրտին, միւսը՝ գլխուն: Բժիշկները կ'ըսեն թէ մահը վայրկենական եղած է: Կ'ըսուի թէ իր վերջին խօսքերն եղած են.— «Պահեցէք փրանքեւեուկոսլաւ բարեկամութիւնը»:

Պարթու, որ զարնուած էր աջ թեւէն, լուր չունէր անցուդարձէն, անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուած ըլլալով: Զօր. Ժորժ ալ փոխադրուած էր ուշաթափ: Թագաւորը փոխադրուեցաւ նահանգապետարան, եւ ժամը հինգէն քիչ առաջ աւանդեց վերջին շունչը, առանց սթափելու: Ժամը 5.37ին կը մեռնէր նաեւ Պ. Պարթու, առատ արիւն կորսնցուցած ըլլալով, թէեւ փորձեցին նոր արիւն ներարկել:

Իրարանցումի պահուն, ինքնաշարժին վարիչն ալ գնդակ պարպեց ահաբեկիչին վրայ, բայց ուշ էր:

ՈՎ Է ԱՀԱԲԵԿԻՉԸ

Հիւանդանոցին մէջ ահաբեկիչին մարմինը քննութեան ենթարկուելով, ձախ թեւին վրայ գտան կտած մը (հանի), գանկով եւ ոսկորներով եւ «Մահ կամ ազատութիւն» բառերով: Այս խորհրդանշանը Մակեդոնական Յեղ. կազմակերպութեան յատուկ ըլլալով, կարգ մը թերթեր կ'ըսեն թէ ահաբեկիչը Մակեդոնացի է: Այս ուղղութեամբ ալ քննութիւններ կը կատարուին, ամբողջ դաւը եւ մեղսակիցները երեւան հանելու համար: Կը կարծուի թէ մեղսակիցներ կան մասնաւորապէս Մարսէյլի մէջ, որովհետեւ Ապահովութեան Տեսչութիւնը իր ձեռքին տակ ունէր 200 կասկածելի խրուաթներու ցանկը եւ լուսանկարները, բայց ահաբեկիչը չկար անոնց մէջ: Անցեալ շաբթու խուզարկութիւն կատարուած էր Մարսէյլի բոլոր պանդոկներուն մէջ:

Սպանութենէն անմիջապէս վերջը եւ ամբողջ գիշերը ներքին նախարարութիւնը անընդհատ հաղորդակցութեան մէջ էր Մարսէյլի հետ: Դէպքը այնքան ծանր ազդեցութիւն գործած էր որ ներքին նախարար Պ. Սառօ հրաժարական տուաւ, բայց Պ. Տումէրկ մերժեց, որպէսզի դահլիճի տագնապ մըն ալ չծագի:

Տրուած տեղեկութեանց համաձայն, ահաբեկիչը ծնած է Զագրէպի մէջ, 1889ին: Առեւտրական էր եւ սերպիական կանոնաւոր անցագիր մը հանած էր 1934 մայիս 30ին: Ֆրանսայի համար վիզա ստացած էր սեպտեմբեր 28ին: Վերջին պահուն 23 նոր կասկածելիներու ցանկ մը ներկայացուած էր, բայց նորէն չկար Փէթրուս Քալէմէնի անունը:

Այս լուրերը քաղուած են ներքին նախարարութեան շրջանակներէն: Արդ, Զագրէպէն կը գրեն թէ նշանակուած թուականէն ոչ առաջ, ոչ ալ վերջը ֆրանսական վիզա չէ տրուած ահաբեկիչին, հետեւաբար կը կարծուի թէ անցագիրը կեղծ է: Միւս կողմէ, նոյն աղբիւրէն կը հաղորդեն թէ Քալէմէն մականունը սերպ-խրուաթական չէ, այլ կը գործածուի Հունգարիոյ սահմանակից շրջաններուն մէջ: Փէթրուս անունն ալ խրուաթական չի համարուիր:

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՍՈՒԳ ՄԷԿ ԱՄԻՍ

Դէպքերէն անմիջապէս վերջը, կառավարութիւնը հետեւեալ յայտարարութիւնն ուղղեց երկրին, վարչապետ Պ. Տումէրկի ստորագրութեամբ եւ նախարարական խորհուրդին վաւերացումով.—

« Ֆրանսական կառավարութիւնը ցաւ ի սիրտ կը ծանուցանէ սպանութիւնը Եուկոսլավիոյ Ն. Վեհափառութիւն Ալեքսանդր թագաւորին, որ զարնուեցաւ ճիշդ այն պահուն երբ կու գար Եուկոսլաւ ժողովուրդին հաւատարիմ խանդաղատանքը բերելու ֆրանսացի ժողովուրդին: Թարգման հանդիսանալով ազգին զգացումներուն, կառավարութիւնը Ֆրանսացիներու խորունկ վիշտը կը յայտնէ Ն. Վեհափառութեան թագուհիին եւ բարեկամ մեծ ազգին:

Ալեքսանդր թագաւորի կողքին, Պ. Լուի Պարթու, արտաքին գործերու նախարարը, նմանապէս մահացու հարուած ստացաւ: Զիրենք միացնող եղերական սուգին մէջ, երկու ժողովուրդները աւելի քան երբեք իրենք զիրենք հաղորդակից կը զգան սրտով եւ մտքով »:

⁂ Նախարարական խորհուրդը իր արտակարգ նիստին մէջ, որոշեց ազգ. սուգ պահել ամբողջ մէկ ամիս: Սուգը մասնաւորապէս պարտաւորիչ է բանակին, նաւատորմին եւ օդային ուժերուն համար: Ամբողջ մէկ ամիս, ջնջուած են բոլոր հանդէսները ու արարողութիւնները:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԴԷՊՔԻՆ ԱՌԹԻՒ, ՆՈՐԷՆ ԼԱՐՈՒԱԾ ԵՆ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ՝ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԷՄ:

ԱՅՍ ԱՌԹԻՒ, ՄԱՄՈՒԼԸ ԿԸ ՅԻՇԷ ԹԷ ՆԱԽԱԳԱՀ ՏՈՒՄԷՐԻ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆ ԱԼ ՕՏԱՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ԳՈՐԾՆ ԷՐ, ԵՒ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ԽՍՏԱՑՆԵԼ ՀՍԿՈՂՈՒԹԻՒՆԸ՝ ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԷՄ:

ԱՆԾՈՒԾՏ ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԱԿԻՑՆԵՐՆ ԱԼ ՆԿԱՏԻ ԿԱՌՆԵՆ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՓԱՓԿՈՒԹԻՒՆԸ, ԶԳՈՒՇԱՆԱԼՈՎ ԱՆՀԱՃՈՅ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐԷ:

ՊԱԼԱՔԵԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ

Երէկ Մարսէյլի Ազգ. Վարչութենէն ստացանք հետեւեալ հեռագիրը.—

Ցաւով կը հաղորդենք թէ Պալաքեան սրբազան յանկարծամահ եղաւ հոկտ. 8ին, ժամը 5ին:

Հանգուցեալը 52–55 տարեկան էր, եւ երեւութապէս քաջառողջ. այնպէս որ անակնկալի մը տպաւորութիւնը կը գործէ այս լուրը: Բնիկ Թոքատցի էր: Նախնական կրթութիւնն ստանալէ յետոյ, գացած է Սանասարեան վարժարան (Կարին), յետոյ Գերմանիա: Վարդապետ ձեռնադրուեցաւ մտնելով Արմաշի դպրեվանքը: Վարած է մասնաւոր պաշտօններ, Պոլսոյ եւ գաւառի մէջ: 1912ին Կարին ղրկուեցաւ, Սանասարեան վարժարանը Սեբաստիա փոխադրելու համար: Մեծ պատերազմին, տարագրուեցաւ մտաւորականներուն հետ, բայց յաջողեցաւ ազատիլ շնորհիւ գերմանացի բարեկամներու: (Այս առթիւ գիրք մըն ալ գրած է, «Գողգոթա»): Իր վերջին պաշտօնն էր Եւրոպայի կաթող. պատուիրակութիւնը (1926), երբ ձեռնարկեց թեմական կազմակերպութիւն մը յառաջ բերելու, սակայն Փարիզի ջոջերուն ընդդիմութեան հանդիպելով, գնաց Մարսէյլ, ուր կը գործէր մինչեւ իր մահը, իբրեւ առաջնորդ, թէեւ վերջերս հրաժարած էր: (Գտնուած է նաեւ Մանչեսթըր):

Տակաւին առիթ կ'ունենանք խօսելու իր կեանքի եւ գործի մասին: Հակառակ իր շատ մը թերութիւններուն, միշտ եռանդ ունէր գործելու եւ եղաւ մէկը այն կղերականներէն որ կրցան դիմանալ Չեկայի դաւերուն:

Պ. Պարթու պիտի թաղուի ազգային յուղարկաւորութեամբ:

Սպանութեան լուրէն անմիջապէս վերջը, մասնաւոր ճեպընթացով Մարսէյլ գացին հանրապետութեան նախագահ, Պ.Պ. Էռիօ եւ Թառտիէօ:

Սպանութեան գիշերը ամէն ներկայացում դադրեցուցին բոլոր նպաստընկալ թատրոնները եւ հարիւրաւոր թատերասրահներ ետ վերադարձան:

ՆՈՐ ԹԱԳԱՒՈՐԸ 11 ՏԱՐԵԿԱՆ Է

Աւելորդ է ըսել թէ Ալեքսանդր թագաւորին սպանութեան լուրը ռումբի մը տպաւորութիւնը գործեց Եուկոսլավիոյ մէջ: Նախարարական խորհուրդը անմիջապէս նիստ գումարելով, թագաւոր հռչակեց գահաժառանգը, Փեթար (Պետրոս) Բ. անունով: Նոր թագաւորը 11 տարեկան է, ծնած ըլլալով 1923ին, եւ կ'ուսանի Անգլիոյ մէջ: Լոնտոնի սերպիական դեսպանը առաջին օրը գաղտնի պահեց սպանութեան լուրը:

Մանուկ թագաւորը հինգ լեզու կը խօսի:

Եուկոսլավիոյ սահմանադրութեան համաձայն, խնամակալութիւն մը կը հաստատուի, մինչեւ որ մանուկ թագաւորը չափահաս դառնայ: Այդ խնամակալութիւնը կը բաղկանայ երեք անդամներէ որոնք կը նշանակուին թագաւորին կողմէ, մասնաւոր հրովարտակով կամ կտակով: Կ'ըսուի է այդպիսի կտակ մը գոյութիւն ունի: Մինչեւ որ բացուի, արքայական իշխանութիւնը պիտի վարէ նախարարական խորհուրդը, համաձայն հրովարտակի մը զոր ստորագրած էր Ալեքսանդր թագաւորը, Պելկրատէն մեկնելէ առաջ: Իսկ եթէ կտակ չկայ, Երեսփ. ժողովը եւ ծերակոյտը խնամակալ խորհուրդ մը կը նշանակեն գաղտնի քուէարկութեամբ: Կ'ըսուի թէ խնամակալութիւնը պիտի բաղկանայ Մարիա թագուհիէն, Փաւլ իշխանէն եւ հանգուցեալ թագաւորին հօրեղբօրմէն, իշխան Արսէն:

⁂ Մարիա թագուհին, որ շոգեկառքով կու գար թագաւորին միանալու, սպանութեան լուրը իմացաւ սահմանագլուխին վրայ: Խորապէս ազդուած, Տիժոնէն ճամբան փոխեց եւ Մարսէյլ գնաց: Յղի ըլլալով, կը վախցուի որ զաւակը կորսնցնէ յուզումէն:

ՈՎ Է ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆ

Հանրային կարծիքը խորապէս գրգռուած է ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, այս սպանութեան առթիւ: Շատեր գոհունակութեան հառաչ մը կ'արձակեն որ ահաբեկիչը Ֆրանսացի չէ: Ուրիշներն ալ գոհ են որ Իտալացի չէ, կարծելով թէ կրնար պատերազմի յանգիլ, ինչպէս եղաւ 1914ին:

Ներքին նախարար Պ. Սառօ ընդունելով մամուլի ներկայացուցիչները, յայտարարեց թէ թագաւորը ինք ուզած էր Մարսէյլի ճամբով գալ: Կառավարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած էր, շարժման մէջ դնելով 1200 պահակներ, 191 գաղտնի ոստիկաններ, 120 հետեւակ ոստիկան – զինուորներ եւն.: Գաղտնի ոստիկաններուն հրահանգ տրուած էր ամբոխին խառնուիլ եւ ուշադրութեամբ հետեւիլ կասկածելի շարժումներուն, իսկ պահակներուն յանձնարարուած էր շղթայ կազմել ամբոխին դէմ: Ահա թէ ինչու մարդասպանը անմիջապէս նշմարուեցաւ պահակի մը կողմէ, որ անոր վրայ խոյացաւ եւ առաջին վէրքերն ստացաւ: Պահակը գետին փռուեցաւ եւ այդ պահուն էր որ մարդասպանը կրցաւ հասնիլ արքայական ինքնաշարժին, երկու ձեռքերուն մէջ ալ ատրճանակ բռնած:

Շարժանկարիչ մը յաջողեցաւ լուսանկարել դէպքը: Ժապաւէնը խոշորցնելով, յանձնեցին Ապահովութեան Տեսչութեան, ճշդելու համար դէպքին բոլոր հանգամանքները:

Այս բացատրութիւնները անբաւական կը համարուին մամուլին կողմէ, որ ուժգնօրէն կը ձաղկէ վարչական եւ ոստիկանական իշխանութեանց անկարողութիւնը: Կարգ մը թերթեր պատասխանատու կը հռչակեն կեդրոնական վերին իշխանութիւնը, եւ մասնաւորապէս Ապահովութեան Տեսչութիւնը, «որ հռչակաւոր է իր կարգ մը հրոսապետ – գործակալներու շահատակութիւններով, բայց անկարող՝ պաշտպանելու Տումէրի պէս հանրապետութեան նախագահ մը եւ Ալեքսանդր Ա.ի պէս թագաւոր մը»: Թերթ մը դիտել կու տայ թէ յիմարութիւն չէ՞ր վեհապետ մը ցամաք հանել

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՀՈԳԵՐԸ ԵՒ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻ ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՃԱՌԸ

»»»··«««

ԽՄԲ.— Վերջերս ժողովրդային Յանձնախումբ մը կազմուեցաւ Աթէնքի մէջ, պաշտպանելու համար գաղութին շահերը: Յանձնախումբը անցեալ շաբթու հացկերոյթ մը սարքած էր ի պատիւ Երեսփ. Ժողովի փոխ-նախագահ Պ. Աթինօեէնիսի: Պատասխանելով այս առթիւ կարդացուած ուղերձին, յարգելի երեսփոխանը հետեւեալ ճառը խօսեցաւ.—

Սիրելի Հայ եղբայրներս,

Երջանիկ կը զգամ ինքզինքս, որովհետեւ առիթ տրուեցաւ ինծի շփման մէջ մտնելու իմ Հայ եղբայրներուս հետ: Հայ ժողովուրդը ճանչցած եւ յարգած եմ շատ տարիներէ ի վեր, Փոքր Ասիայէն սկսեալ, եւ անոր պատմութիւնը կարդացած եւ ուսումնասիրած եմ երիտասարդութեանս ժամանակ Իզմիրի վարժարաններուն մէջ:

Այսօրուան իմ հոս գալովս ձեզի հաղորդելիք ունիմ երեք կարեւոր խնդիրներու համար թափած աշխատանքներուս արդիւնքը:

Նախ ըսեմ հպատակութեան մասին: Հայերու արգիլումը արդիւնք է Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումին, որուն համաձայն 1935ի վերջը անոնց զետեղման համար կարգադրութիւն մը պիտի ըլլայ:

Հելլէն նախկին կառավարութիւնը հիմնուելով այս խոստումին վրայ, հակառակ տիրող քաղաքացիական օրէնքին՝ եւ ուրիշ կարգ մը անոտի պատճառաբանութիւններու վրայ վարչական որոշում մը տուած է, որպէսզի Հայերը ինչպէս նաեւ Չէրքէզները հպատակ չարձանագրուին: Խօսք կուտամ ձեզի թէ Խորհրդարանին մէջ վիճաբանութեան պիտի դնեմ այս խնդիրը եւ ինծի հետ պիտի ունենամ շատ մը երեսփոխաններ, նախարարներ եւ նոյն իսկ վարչապետ Պ. Ցալտարիսը, որոնց նախապէս պիտի բացատրեմ ձեզի հանդէպ եղած այս անիրաւութիւնը, եւ նպաստաւոր կերպով լուծել պիտի տամ այս կարեւոր հարցը:

Գալով երկրորդ խնդրոյն, գաղթականներու զետեղման, անցեալ շաբթուան խորհրդարանի երեսփոխաններէն եւ նախարարէն բաղկացեալ գաղթականական յանձնախումբին մէջ քննուեցաւ հելլէն գաղթականներուն վերջնական զետեղման խնդիրը:

Անոնց կարգին վիճաբանութեան նիւթ դարձաւ նաեւ Հայ գաղթականներուն զետեղման հարցը: Կը շնորհաւորեմ ձեզ եւ պատուարժան ժողովրդական Յանձնախումբը որ շատ նուրբ կերպով մտածելով ուզած չէ կառավարութեան ունեցած այս ծանր բեռին վրայ նոր բեռ մը աւելցնել, բաւականանալով միմիայն կառավարութեան տրամադրելիք հողամասով մը, որուն վրայ Հայ գաղթականները պիտի կարենան զետեղուիլ վերջնական կերպով իբր իրենց հողամասը, անոր վրայ իրենց ծախքերով կառուցանելով բնակարաններ:

Ձեր այս տեսակէտը պաշտպանեցի ջերմ կերպով խորհրդարանական յանձնախումբին առջեւ, որուն անդամներուն մեծամասնութիւնը համաձայն գտնուեցաւ ինծի հետ որպէսզի ձեր տեսակէտին համաձայն կառավարութիւնը ձեզի տրամադրէ հողամասեր, որոնց փոխարժէքը պիտի վճարուի փոքր վճարումներով եւ անոնց վրայ հայ գաղթականները իրենց ծախքով պիտի կառուցանեն բնակարաններ եւ խանութներ ու այս կերպով պիտի զետեղուին վերջնականապէս դառնալով մեր երկրին քաղաքացիները վայելելով ամէն տեսակ պաշտպանութիւն եւ աջակցութիւն: Այս առթիւ հելլէն գաղթականներու թիւին եւ անոնց զետեղման գործին համար կ'ուզեմ ձեզի քանի մը կարեւոր տեղեկութիւններ տալ որպէսզի այս մասին գաղափար ունենաք:

Փոքրասիական վերջին աղէտին հետեւանքով Փոքր Ասիայէն Յունաստան հասած են 480 հազար եւ Պոլսէն 12.000 գաղթական ընտանիքներ: Նմանապէս Յունաստան եկած են 200.000 հելլենահպատակ ընտանիքներ եւ զանազան տեղերէ ալ 30.000 գաղթականներ:

Հետեւաբար Յունաստան ապաստանած գաղթականներուն ընդհանուր թիւը կը հասնի 520.000 գաղթական ընտանիքներու: Ասոնցմէ զետեղուած են 140.000 ընտանիք իբր հողագործ եւ 60.000 ընտանիք զանազան քաղաքներու մէջ: Ներկայիս անպատսպար կը մնան 50.000 ընտանիք: Ենթադրենք թէ՝ ամէն մէկ ընտանիքի համար 40 հազար տրախմի պէտք է, մեր առջեւը կ'ունենանք երկու միլիառ տրախմիի գումար մը, զոր կառավարութիւնը ի վիճակի չէ այսօր տրամադրելու: Ներկայիս գաղթականներու զետեղման համար կառավարութեան գծած ծրագրին համաձայն կարելի պիտի ըլլայ 600.000 հոգիէն միմիայն 250 հազարը տեղաւորել: Դարձեալ կը շեշտեմ եւ կը շնորհաւորեմ ձեզ, որ շատ ազնիւ վերաբերում մը ցոյց տալով, հայ գաղթականներու զետեղման համար մեծ պահանջներ չէք դներ կառավարութեան առջեւ նոր ծախքեր բարդելով անոր գաղթականական պիւտճէին վրայ, եւ կը գոհանաք միայն ձեզի տրամադրուելիք հողամասով: Յանուն հելլէն կառավարութեան ինչպէս նաեւ Խորհրդարանի նախագահի հանգամանքովս ձեզ կը վստահեցնեմ որ ձեր զետեղման այս հարցն ալ հիմակուընէ կրնաք լուծուած եւ կարգադրուած համարել:

Գալով երրորդ եւ յունահայ գաղութը մեծապէս շահագրգռող վարչական կենսական հարցին, ես անձամբ զբաղեցայ եւ երկարօրէն ուսումնասիրեցի այս խնդիրը: Տեսակցեցայ անձամբ Ներքին գործոց նախարարին հետ եւ նոյն նախարարութեան պատկան ճիւղին տնօրէնին հայ գաղութին կազմակերպութեան մասին գոյութիւն ունեցող թղթածրարը բերել տալով քննեցինք զայն եւ հաստատեցինք որ 1908ին պատրաստուած եւ Թագաւորական հրովարտակով վաւերացուած յունահայ գաղութին ծրագիր-կանոնագիրը ('սթաթիւ'), ի զօրու է նաեւ այսօր եւ անոր հիման վրայ կրնաք անմիջապէս ընտրութիւններ կատարել եւ ունենալ ժողովուրդէն ընտրուած ձեր օրինաւոր Վարչութիւնը: Ընտրութիւններու մասին հարկ եղած արտօնութիւնը այսօրուընէ իսկ պատուարժան Ժողովրդական Յանձնախումբիդ տրամադրութեան տակն է:

Պէտք է գիտնաք որ պաշըպօզուքութեան եւ չօրպաճըութեան դարը անցած է եւ Յունաստանի պէս ազատ եւ հանրապետական երկրի մէջ չեն կրնար մի քանի անպատասխանատու անձեր ապօրէն կերպով կառավարել այս գաղութը: Ժողովուրդին կամքը ամէն բանէ բարձր է եւ կը մաղթեմ մօտ ժամանակէն ունենաք ձեր ընտրովի եւ օրինաւոր վարչութիւնը, ի շահ այս խեղճ եւ տառապած ժողովուրդին, որ իր անկախութեան համար թափեց իր զաւակներուն արիւնը: Հետեւաբար վերոյիշեալ այս երեք խնդիրներն ալ այսօրուընէ կրնաք լուծուած համարել:

Ուրեմն, սիրելի եղբայր Հայերս, վերջացնելով խօսքս ձեզ կը վստահեցնեմ որ ամէն վայրկեան ձեր տրամադրութեան տակ պիտի գտնէք զիս, ինչպէս նաեւ հելլէն կառավարութիւնը:

Կեցցէ՛ Հայ Ժողովուրդը:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՐՈՒԱԿՈՎ

— o —

Մեծ եղեռնի վաղորդայնէն սկսեալ մինչեւ վերաշինութեան սկզբնաւորութիւնը, Մալաթիոյ Կրթ. Ընկերութիւնը բոլոր հայրենակցականներուն մէջ առաջինն էր որ, մեծագոյն գումարը յատկացուց արհաւիրքի աշխարհէն ազատագրուած Մալաթիացի բեկորներու փրկութեան նուիրական գործին:

Պէյրութ, Սուրիա, Կիլիկիա, Կ. Պոլիս եւ այլուր ղրկուած դրամներու ընդհ. գումարը կը հասնի աւելի քան յիսուն հազար տոլարի:

Շնորհիւ այս զոհաբերութեան, մեր ցեղի մեծագոյն հատուածի խաչելութեան այն սեւ օրերուն, հայ թէ օտար որբանոցներու մէջ եւ ոչ մէկ Մալաթիացի որբ կար:

Արձանագրելով այս իրողութիւնը, որ պիտի մնայ Մալաթիայի Կրթասիրացի գնահատելի գործերէն մին, այժմ սրտի խորունկ ցաւով կը դիտենք որ այդ փրկարար աշխատանքի ճիշդ հակառակն է որ տեղի կ'ունենայ:

Այն օրէն ի վեր երբ բոլշեւիկեան խարդախ դաւերը թափանցեցին (վերաշինութեան պատրուակով) այս Հայրենակցականէն ներս, եւ վերաշինութիւնը մենաշնորհ ու սեփականութիւնը դարձաւ դեռ երէկ հայրենիքը ուրացող, իսկ այսօր թունդ «Հայաստանճի» Ա. Նազարեան բթամիտ ռամկավարներուն ձեռքը, խոպան լքուեցան Սփիւռքի կարօտեալներն ու որբերը, որոնք դեռ օգնութեան ու գուրգուրանքի պէտքը ունին իրենց գոյութիւնը պահելու համար:

Որպէսզի Ա. Նազարեան «Պայքար»ի նենգամիտ ու ստախօս «իրադեկ»ները չկարենան մոլորեցնել մասնաւորապէս մեր արտասահմանի միամիտ հայրենակիցները, խօսինք փաստերով.—

1933ին, երբ Պէյրութի ահաւոր հրդեհը հարիւրաւոր դժբախտներ անտուն ու անտէր փողոցը նետեց, մայր մը (կը խնայենք անունը որ ծանօթ է այժմու Հայաստանճի կեդրոնին) իր հինգ զաւակներով թախանձագին օգնութիւն աղերսեց Ընկերութենէն այնպիսի նամակով մը, որուն ամէն մէկ տողին մէջ կսկիծ ու տառապանք կար:

«Ճակատական» կեդրոնը սակայն քար անտարբերութեամբ պատասխանեց այս նամակին:

Դարձեալ 1933ին Հալէպէն հայրենակից մը Թրքական Ջարդի սարսափներէն անհարեկ ու ջլախտէ բռնուած էր, իր կինը երկու զաւակներով փակուած մութ ու մռայլ խցիկի մը մէջ, լուռ կը տառապէր: Զաւակները օրերով անօթի, անկողնոյ մէջ հիւանդ իրենց հօրմէն պատառ մը հաց կ'ուզէին, աւելի խորացնելով անոր վիշտն ու տառապանքը: Ահա այս դժբախտը տեղւոյն քահանայէն, բժիշկէն ու ծանօթ հայրենակիցներէ հաստատուած նամակով մը օգնութիւն աղերսեց Կրթասիրացէն:

Պատասխա՞նը... հայրենասիրութիւն կեղծող «Հայաստանճի» կեդրոնը ժամանակ մը անխղճօրէն ձգձգելէ վերջ, գրեց թէ «կը ցաւի, բայց չի կրնար օգնել»:

Դարձեալ 1933ին, Կիլիկիոյ զոյգ կաթողիկոսներու կոչին հետ, որ երեւցաւ մամուլի մէջ ալ, Մամլթէյնի Թոքախտաւորներու Հիւանդանոցի վարչութիւնը առանձին դիմումով մը խնդրեց Ընկերութեան նուէրը, յանուն մահի պէս օրը օրին հալող թոքախտաւորներու փրկութեան:

Կարելի՞ է մերժել այդպիսի յուզիչ աղերսագիր մը... վերաշինութիւնը մենաշնորհ դարձնող «ճակատական» տականքները սակայն, որ կոկորդիլոսի արցունքներ թափեցին հայ եռագոյնը ուրացող փիլոնաւորի մը դիակին վրայ, դարձեալ քարացած խղճմտանքով երգեցին հին յանկերգը՝ «Կը ցաւինք, բայց նիւթական միջոցներու անբաւարարութեան պատճառով չենք կրնար օգնել»:

Նիւթականի անբաւարարութեան պատրուակով տասը տոլարը մերժող Հայաստանճի «ճակատականները», սակայն, տասը հազար տոլարին անգամ առարկութիւն չըրին, երբ անոնք բոլշեւիկեան խաղովակով իբրեւ թէ վերաշինութեան կը յատկացուէին: Երբ ուրիշ տասը հազար տոլարներ միանուագ, փաստաբանի ու դատարանի կեր կը տրուէին, ձայն ծպտուն անգամ չհանեցին:

Զոյգ կաթողիկոսներուն եւ թոքախտաւոր դժբախտ երիտասարդներուն սրտաճմլիկ կոչը քար անտարբերութեամբ մերժողները սակայն, Պոսթընի դատամեալ ծերուկէն թելադրուած, առանց գոյզն ընդդիմութեան ու խղճմտանքի, մասնաւոր գումար մը յատկացուցին Նիւ-Եորքի մէջ «Դուրեան յանձնախումբ» կոչուած դիմակաւորներուն, ինը անմեղ եւ հայրենասէր Հայերու մահացումը հետապնդելու համար:

Դեռ օրինակներ շատ կան, բայց կը յուսանք թէ վերեւ յիշուածներն ալ բաւական են փաստելու համար թէ.—

Ա. Հայաստանճի «ճակատականները» ժողովուրդէն դրամ կը հանգանակեն նոյն ժողովուրդի կարօտեալներուն յատկացնելու համար, բայց գործնականին մէջ խարդախօրէն կը խաբեն մեր կարօտեալներն ու որբերը:

Բ.— Մեր որբերն ու կարօտեալները քաւութեան նոխազ կը դառնան վերաշինութեան, որուն համար շռայլօրէն յատկացուած գումարները յաճախ Հօկի խաղովակով կը կոտրակուին բոլշեւիկեան Դանայեան կարասին մէջ, մինչեւ իրենց նպատակին յատկացուիլը:

Արդ, երբ այս է դառն իրականութիւնը, Սփիւռքի հայութիւնը դեռ թոյլ պիտի տա՞յ որ խարդախ «ճակատականները» ի չար գործածեն իր բարեսրտութիւնն ու զոհողութիւնը:

Հերիք է որքան «Հայաստանճի»ները ամարդօրէն խաբեցին մեզ մեր համբերութեան մէջ, մեր վեհանձնութեանը մէջ, եւ չնականօրէն շահագործեցին մեր հայրենասիրութիւնը:

Երկիցս խաչուած Սփիւռքի հայութիւնը ժամանակն է որ քիչ մը աւելի մտածէ իր ծով ցաւերուն ու կարիքներուն վրայ:

Հարէմներու մէջ դեռ մայրեր ու քոյրեր ունինք: Սուրիոյ մէջ եւ այլուր պատառ մը հացի կարօտ որբեր ունինք: Հիւանդանոցներու մէջ ոսկրացած թոքախտաւոր երիտասարդ, ջիւան կեանքեր ունինք:

Ժամանակն է որ չխաբուինք բոլշեւիկեան ներգաղթի, վերաշինութեան խարդախ ու թունաւոր կարթերէն:

Վտարանդի հայութեան օգնելու կարգը որ գայ, Երեւանցիները ամէնուն, ամէնուն կը յայտարարեն թէ «իրենք Ամենայն Հայոց կառավարութիւն չեն», իսկ ներգաղթի ու վերաշինութեան շլացուցիչ խայծերով եւ մուրացկանութեամբ կը կողոպտեն այդ ամենայն Հայերու պուտ-պուտ խնայած լումաները: Արդար է որ Սփիւռքի հայութիւնը իր դրամական միջոցները մասամբ կեդրոնացնէ Թրքական դժոխքէն ու Տէր Զօրէն ազատուած վէրքերուն վրայ, որոնք դեռ ապիացած չեն:

ԳԷՈՐԳ ՄԵԼԻՏԻՆԵՑԻ

ՀԻՆ ԱՐՄԷՆՆԵՐԸ ՈՒ ՄՈԼՈՐԱԿՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏԱՄՈՒՆՔԸ

Հին Հայերը երբ այցելեցին Փոքր Ասիա ու Թրակիա, կրցան օգտուիլ այդ երկիրներու քաղաքակրթութենէն ու կրօնական նուրբ զգացումներէն: Ինչպէս կ'երեւի, անոնց նախնական կրօնքին հիմը եղած էին Արեւը ու լուսինը, երկինքն ու աստղերը, ու տակաւ առ տակաւ պաշտած էին համակ բնութիւնը:

Առաջին անգամ անոնք պաշտեցին Արեգակը ու պատմութեան մէջ ծանօթ են «Արեւորդիք», որոնք մինչեւ քրիստոնէական առաջին դարերը շարունակեցին պաշտել զայն: Արեգակին կը նուիրէին ձի, եզ, այծ ու մաքի: Հայաստանի գաւառներէն մին Արեգակի անունով կոչուած էր «Արեգ»: Երբ առաջին անգամ տիրեցին Վանայ մեծ քաղաքին, կը կարծուի որ զայն Արեգակին նուիրելով կոչեցին «Արեգակի նուիրուած քաղաք», այսինքն, «Շահ-Միհր-Կերտ»: Շամիրամակերտ (խնդրական): Հայաստանեայց եկեղեցին որ հայ աւանդութիւնները կը պահէ, մինչեւ այսօր կ'երգէ «Արեգակն արդարութեան ի Հայաստան ծագեաց» գեղեցիկ բառերը:

Երկրորդ պաշտամունքի առարկան էր լուսինը, որուն նուիրուած էր Ոստան քաղաքը: Լուսինը ճանչցուած էր իբր «մայր բնութեան, սնուցիչ ու դայեակ բոյսերու»:

Երկինքի գլխաւոր աստղերն ալ նըկատուեցան մէկ մէկ աստուածներ ու անոնց իւրաքանչիւրը ունէր որոշ պաշտամունք: Արեգակը, լուսինը ու աստղերը ներկայացուցիչներն էին լոյսին ու կրակին: Ասոնցմէ զատ, հին Հայերը պաշտեցին նաեւ ջուրը, որ բնութեան կարեւոր տարրն էր: Հայաստանի Եփրատ ու Երասխ գետերը պաշտուեցան իբր «Աղբիւր-Եղբայր»:

Հայերը երկար ժամանակ բնապաշտ ըլլալէ վերջ ունեցան զանազան պաշտամունքներ ու ի մասնաւորի Միհրի պաշտօնը, որուն մասին կ'ըսուի թէ մուտք գտած էր պարսիկ Աքիմէնեաններու շփումով. բայց պնդողներ ալ կան թէ Միհրի պաշտօնը Հայաստանի մէջ վաղուց մուտք գտած էր, նոյնիսկ Աքիմէնեան Պարսիկներու Հայաստանի տիրելէն ալ առաջ:

Հայ մազդայականութիւնը կը տարբերէր պարսկական մազդայականութենէն: Հայկական կրօնքը իրանեան ու հայ ազգային հաւատալիքներու խառնուրդ մըն էր: Հայերը Արամազդը, Անահիտը ու Միհրը իրենց մեհեաններուն մէջ կը պաշտէին կուռքերու կերպարանքին տակ, որ նոյն ձեւով չէր պաշտուեր Պարսից մէջ: Հայոց մէջ կարեւորութիւն կը տրուէր նաեւ ծնունդի աղերսին: Անահիտ Արամազդի դուստրն էր, իսկ Միհր Արամազդի որդին կը համարուէր:

Միհրապաշտութիւնը տարածուած էր Հայաստանի բոլոր գլխաւոր նահանգներուն մէջ, մանաւանդ Վասպուրականի, Տարօնի ու Բարձր Հայքի մէջ: Իր նշանաւոր մեհեանը կը գտնուէր Բագայառիճի մէջ:

Միհրապաշտութիւնը կը հաւատար հոգիներու վարդապետութեան: Այս վարդապետութեան համեմատ երկինք եօթը մոլորակներու կը բաժնուէր, իւրաքանչիւր բաժանմունք մոլորակի մը կը վերաբերէր: Հոգին քանի մը նոլորակներէ անցնէր, այնքան աւելի դեստներու պէս պիտի հանէր իրմէ այն կիրքերն ու պէտքերը, որոնք մարմին առնելով ստացած էր: Կը կարծուէր թէ՝ հոգին լուսինին կը ձգէր կեանքի եւ սնունդի կարողութիւնը:

Փայլածուին՝ ընչասէր միտումները, Աստղիկին՝ զգայական ցանկութիւնները, Արեգակին՝ խելքի կարողութիւնները, Հրատին՝ պատերազմական ոգին, Լուսնթագին՝ փառասիրական տենչերը, եւ Երեւակին կը ձգէր ծուլութեան եւ անգործութեան միտումները:

Ու հոգին այսպէս մաքրուելէ վերջ կը մտնէր ութերորդ երկինքը, ուր կը բնակէր Աստուածներու գերագոյնը:

Պարսիկները կը հաւատային թէ մարդը հինգ հոգիներ ունէր, որոնք հետեւեալներն էին.—

1. *Ահու՝ հոգի ու միտք:*
2. *Տայէնա՝ կրօնք ու խիղճ:*
3. *Պաօտահ՝ զգացում ու գիտակցութիւն:*
4. *Արվան՝ հոգի ու շունչ:*
5. *Ֆրավաշի՝ պահապան հոգի:*

Հեթանոսութեան շրջանին մոլորակները պաշտամունքի առարկայ եղած են միշտ: Աւելորդ չեմ նկատեր ստորեւ տալ հայկական մոլորակներու անունները, ինչպէս նաեւ հայերու հետ անմիջական շփում ունեցող ազգերուն մոլորակներուն անունները:

Հայկական մոլորակներ.—

1.— *Լուսին:*
2.— *Փայլածու, կամ ուծ, կամ Գիշերավար:*
3.— *Լուսաբեր կամ Արուսեակ:*
4.— *Արեգակ:*
5.— *Հրատ, կամ Սալ, կամ Ծկրաւորի կամ Կարմիր աստղ:*
6.— *Լուսնթագ կամ Արտախոյր:*
7.— *Երեւակ:*

Բաբելական մոլորակներ.—

1.— *Սելինի:*
2.— *Էրմիս:*
3.— *Աֆրոտիթի:*
4.— *Իլիոս:*
5.— *Արիս:*
6.— *Զեւս:*
7.— *Խրոնոս:*

Բաբելական մոլորակներ.—

1. Սին, 2. Նաբու, 3. Իշթար, 4. Շամաշ, 5. Ներգալ, 6. Մարդուկ, 7. Նինիբ:

Ասորական մոլորակներ.—

1. Սահրոյ, 2. Նեթայ, 3. Թալթի, 4. Շամշոյ, 5. Ներիկ, կամ Արէս, 6. Բէլ, 7. Թեւամ:

Պարսկական մոլորակներ.—

1. Մահ, 2. Տիր, 3. Անահիտա, 4. Խորշէտ, 5. Վահրամ (վերեթրագնա), 6. Ահուրա-Մազդա:

ՆՈՒՊԱՐ ՄԱԳՍՈՒՏԵԱՆ

Օր մը սկաուտներու հետ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի է:

Առտուան մթնշաղին իրարանցում մը տեղի կ'ունենայ Սէն-Ժէրոմի հայկական թաղերուն մէջ:

— Եղբայր Գեղամ, մենք շոգե... պատրաստ ենք արդէն, իսկ միւս ...լոր սկաուտներն ու գայլիկները պատրաստուելու վրայ են:

— Կեցէք, տղաք, ինչ հաճելի է այսպէս, ձեր բոլորը տեսնել մաքուր եւ կարգապահ:

Քիչ յետոյ Սէն-Ժէրոմէն մեկնող առաջին հանրակառքը դրաւուած է մեծ մասամբ հայ սկաուտներով, եւ Ֆրանսացի ճամբորդներ զարմանալով հայ ժողովուրդի տոկունութեան վրայ, կը խօսակցին՝

— Գաղթականի երեւոյթ չունին սա Հայերը, կարծես թէ պետութիւն ունեցող ժողովուրդ ըլլան, կ'ըսէ մէկը:

— Եւ յետոյ կ'երեւի թէ անգործութիւն չեն տեսած երբեք, տեսա՞ր, որքա՞ն ուրախ են ... հանելուկ է այս հայերու կեանքը:

Սկաուտները միշտ զուարթ իրենց երգերով կը խանդավառեն Ֆրանսացիներու խօսակցութիւնը:

Առտուան ժամը 8.30ին բանակատեղի հասնող առաջին խումբը Սէն Ժէրոմն է եւ ապա Սէն ..., Սէնթ Մարկրիթը:

Աննման է բանակատեղին, ընդարձակ մայթայի մը ստորոտը, ... պարտէզ, մայրիներ, ամէն կողմ խիտ խիտ, նոյն իսկ ժայռերուն վրայ: Մատրակն է այս:

Ընդամէնը հարիւր սկաուտներ հաւ...

ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

»»»··«««

Հրաժարուենք ջայլամի սովորութիւնից եւ ասենք, որ մենք դժգոհ ենք ձախ գռեհկաբաններից ու նրանց հովանաւորած ստեղծագործական պրակտիկայից: Սակայն մենք ետ ենք մնում արուեստի մեթոդներ փնտռելու եւ էպոխան արտացոլելու բնագաւառում:

Վերջ ի վերջոյ, ընչքին արժէք ունի այն բարդ արուեստը, որ նոյն իսկ իրեն ստեղծող հեղինակի մէջ տարակուսանք է ծնում նրա նպատակայարմարութեան նկատմամբ:

Այդ լաւ էր հասկանում Մայակովսկին, սակայն նա ընթանում էր նուազագոյն դիմադրութեան գծով: Նրա մեծագոյն տրագեդիան այն էր, որ նա հասկանում էր, թէ գեղարուեստագէտը չի կարողացել յաղթահարել իրեն, գեղարուեստական բարդութեան նոր սինթէզում:

Այժմ ամբողջ խորհրդային գրականութեան առջեւ հիմնականում ծառացած է ամենադժուարին պրոբլէմներից մէկը, դրուած է այդ սինթէտիկ արուեստ ստեղծելու հարցը:

Ընկ. Բուխարինի զեկուցման կոնկրէտ մասն այդ տեսակէտից թողնում է մի փոքր ոչ ցանկալի տպաւորութիւն: Այստեղ մեղաւոր է ոչ թէ Բուխարինն ինքը, այլ այսօրուայ խորհրդային պոէզիայի բուն վիճակը: Դուրս է գալիս, որ խորհրդային պոէզիայի գաղափարականապէս աւելի կոփուած մասը, այն մասը, որ բնութագրում է նա որպէս կուսակցական, կոմերիտական շրջաններից դուրս եկած պոէզիա ամբողջովին կամ համարեա ամբողջովին ապաւել է իրեն:

Սկսած Բեզիմենսկուց մինչեւ Ժարովը եւ Ուտկինը, բոլորն էլ ետ են մնում որպէս գեղարուեստագէտներ, չնայած նրանց թեմատիկայի ակտուալ բնոյթին: Նրանց արուեստն իր վատ պարզութեամբ չի համապատասխանում կուլտուրապէս աճած պրոլետարիատի մասսայական հոգեբանութեանը:

Այդ երեւոյթը ե՛ւ ուրախալի, ե՛ւ տխրալի է: Ուրախալի է այն պատճառով որ այդ փաստն ինքնին ժխտում է ընկ. Էրէնբուրգի թէզը՝ մասսաների անկուլտուրականութեան մասին: Եթէ այսօր մեր խորհրդային հասարակութեան լայն մասսային չեն բաւարարում Դեմեանը եւ Բեզիմենսկին, ապա մենք, այսպէս կոչուած բարձր արուեստի ներկայացուցիչներս, կարող ենք միայն ուրախանալ:

Միւս կողմից նաեւ տխրալի է այն պատճառով, որ գաղափարականօրէն ամէնից աւելի կոփուած մեր բանաստեղծները ետ են մնում խորհրդային մեծ արուեստի ստեղծման պրոցէսից:

Միւս կողմից, վարպետութեան տեսակէտից, խոշոր բանաստեղծների արուեստը, ըստ երեւոյթին, ետ է մնում մասսաների յեղափոխական աճումից նաեւ մի այլ թերեւս ոչ պակաս կարեւոր բնագաւառում՝ թեմատիկայում եւ իսկական գեղարուեստական պարզութեան մեթոդ ստեղծելու ասպարէզում:

Ո՞րն է ելքը: Ելքը այն է, որ խորհրդային բոլոր բանաստեղծները, կազմելով գաղափարականօրէն միաձուլուած, անպառաւ մի բանակ, կը ձգտեն միահամուռ ուժերով ստեղծել այն մեծ արուեստը, որ միաժամանակ ե՛ւ բարդ է եւ համապատասխանում է սոցիալիզմ կառուցող մարդկութեան հոգեկան փառաւոր կոնստրուկցիային:

Եւ այդ արուեստը կը ստեղծենք մենք: Դրան երաշխիք է այն, որ այսօր Պաստերնակի ու Տիխոնովի բարձր արուեստավարպետութեան լաւագոյն մասը դարձել է խորհրդային լայն հասարակութեան սեփականութիւնը:

Միւս կողմից, դրան երաշխիք է նաեւ այն, որ բարդ արուեստի ամենախոշոր ներկայացուցիչներն աւելի են մօտենում սոցիալիզմի կառուցման փառայեղ պրակտիկային:

Խորհրդային արուեստը պէտք է ստեղծի իր բարդ, բայց լայն մասսաներին հասկնալի, սինթէտիկ արուեստը (ծափեր):

(Վերջ)

ՎՐԻՊԱԿ.— Գրաշարական վրիպակով մը, երէկուան Բ. յօդուածը (ՅՈՒՇԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻ ԳԻՒՂԷՍ), տպուած է առանց ստորագրութեան: Պիտի ըլլայ Պ. ՎՐԷԺ:

...ձեց աշխատանքի կը սկսին, — դաշտը մաքրել, սահմանները որոշել, չուան քաշել եւ մանաւանդ դրօշակները պարզել ու բարձրել:

Խմբապետներու ազդու հրամանին վրայ շարքերը կը կազմուին եւ բոլոր սկաուտները բարեւ կուտան նախ իրենց դրօշակին ու յետոյ մէկը միւսին պարզուած Ֆրանսական ու հայկական եռագոյններուն:

Կը յուզուիմ դրօշակներու մատուցուած այս արարողութենէն եւ կը զարմանամ միանգամայն ի տես հայկական եռագոյնին, որովհետեւ զիս համոզեր էին թէ՝ Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտները հայկական դրօշակ չեն ճանչնար...

Սկաուտներու վարիչ առաջնորդը Պ. Փափազեան գոհացուցիչ պատասխաններ կուտայ կարգ մը հարցումներուս եւ կը վերջացնէ հետեւեալ խօսքերով.

— Հ.Մ.Ը.Մ.ի հովանիին տակ կը կրթուին ու կը մարզուին մօտ հարիւր քսան (120) սկաուտներ, սակայն այսօրուան բանակումին Փօմոնի բա- կաւաններէն շատեր չեն եկած, լսելով որ նոր ու աղտոտ շարժում մը ելած է Հ.Մ.Ը.Մ.ի դէմ:

Փօման, որ ազգային սրբութիւններու դէմ պայքարելու եւ Հօկի գաղափարը տարածելու համար կազմուած «Միացեալ Ճակատ»ի կեդրոնատեղին է, այս անգամ պայքարը աւելի սաստկացնելու համար կ'որոշէ կազմել բանակաւներու խումբեր «Հօկսկաուտ», որոնց համար կաշառելով խմբապետները, գործի ձեռնարկած է, Հ.Մ.Ը.Մ.ը եւս նկատելով փաշական յարձակողութիւն:

Բայց մենք թողունք բոլոր փոքր հոգիները եւ դիտենք բնութեան ծոցին մէջ խայտացող սա պատանի բանակաւներն ու փոքրիկ գայլիկները:

Կէս օրուան հանգիստի պահէն վերջ [illegible] սկաուտները հետախուզական արշաւ մը կը կատարեն, մագլցելով բլուրն ի վեր, իջնելով ձորերն ի վար, երգելով, բայց միշտ աչալուրջ, փնտռելով հետքեր ու նշաններ իրենց խմբապետներուն կողմէ նախապէս նշանակուած:

Վարը բանակավայրին մէջ վարիչ Փափազեան կը զբաղեցնէ գայլիկները սիրուն եւ հետաքրքրական խաղերով ու պատմութիւններով՝

— Ըսէք նայիմ, տղաք, ձեր մէջէն ո՞վ լաւ պատմութիւն գիտէ:

— Ես, Պարոն, ես աղուէսին ու ագռաւին պատմութիւնը գիտեմ:

— Ես ալ, մուկին ու կատուին պատմութիւնը գիտեմ, Պարոն:

— Ձգեցէք հիմա մուկն ու կատուն, աղուէսն ու ագռաւը, ես այսօր ձեզի պիտի պատմեմ աւելի աղուոր եւ սիրուն պատմութիւններ: Մտիկ ըրէք:

Եւ ահա պատմութիւնը Հայկին ու Բելին, Արամին, Արա Գեղեցիկին, Շամիրամին ու Արտաւազդին, մանկական բառերով, պարզ եւ դիւրըմբռնելի:

Գայլիկները ժամերով լուռ ու մունջ կ'ունկնդրէին իրենց վարիչին ու մերթ կը հարցնէին անմեղութեամբ՝

— Պարո՛ն, քանի որ Շամիրամ Հայ չէր, ինչո՞ւ կ'ուզէր կին ըլլալ Հայ թագաւոր՝ Արայ Գեղեցիկին:

Եւ այսպէս մէկը միւսէն հետաքրքրական ու զուարճալի հարցումներ:

Պտոյտ մըն ալ մենք կատարեցինք քանի մը խմբապետներով, մանաւանդ տեսնելու համար այն ներքնուղին ուրկէ Մարտակի Ֆրանսացի ձկնորսները կ'երթեւեկեն:

Լերան կողքին խոշոր ծակ մը՝ չուրջը երկաթէ ցանկապատ եւ նոյնպէս երկաթէ մեծկակ դուռ մը:

Ճամբան չափազանց զառիվեր է եւ քարքարոտ, միայն երկու կողմի պատերը եւ առաստաղը կանոնաւոր հիւսուած, իսկ մէկ կողմը երկաթէ երկայն ձող մը վայրէջքն ու վերելքը դիւրացնելու համար:

Սկսանք իջնել: Վեց հոգի ենք, երկու ելեկտրական լապտերներ ունինք որոնք անբաւական են թանձր մթութեան:

Կամաւոր տանջանքի ենթարկուած ենք բոլորս ալ, ոտքերնիս կը սահի, կ'իյնանք կ'ելլենք, բայց որոշած ենք անպայման իջնել 300 մէթր, գտնելու համար պաղ ջուրի ակը:

Ու վերջապէս սկաուտը յոգնիլ չի գիտեր, կամք և յարատեւութիւն, տասը մէթր եւս եւ ահա ակին չուրջն ենք:

Պաղ, շատ պաղ ջուր է, ժայռի մը ճեղքէն կը ցայտէ, կը խմենք մէկ մէկ ումպ եւ կը յիշենք մեր ծննդավայրերը ուր անհամար էին բնական պաղ ջուրերը:

Կ'որոշենք վեր ելլել, ուրիշ օրուան ձգելով մինչեւ ծայրը երթալու մեր փափաքին իրականացումը:

Ձկնորսները կը պատմեն թէ այս ներքնուղին վերջաւորութեան ծովեզերքն է, ուր Մարսէյլ քաղաքի կոյուղիներն ու ջրանցքը իրար միանալով ծով կը թափին:

Երեկոյեան ժամը վեցին, նոյն կարգապահութեամբ սկաուտները պատուի կը կենան դրօշակներուն, որոնք վար կ'առնուին մի առ մի եւ զգուշութեամբ ծալլուելով կը տեղաւորուին մասնաւոր սնտուկի մը մէջ: Եւ ապա շարքերը կը շարժին խումբ առ խումբ դէպի Մարսէյլ, երգելով հայրենասիրական ռազմաշունչ երգեր:

Ս. ՄԻԼՏՈՆԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Մարզական կեանքը

Երէկ տուինք Հայաստանի մարմնակրթական գերագոյն խորհուրդի նախագահին՝ Ա. Գալոյեանի յայտարարութիւնները մարզական նուաճումներու մասին: Այսօր կուտանք փոխ–նախագահին՝ Ա. Աբրահամեանի յայտարարութիւնները.

— Մարմնակրթական կազմակերպութիւնը օրէ օր կ'աճի Հայաստանի մէջ: Աւոր ապացոյցը տուաւ սեպտեմբեր 18ի մարզական տօնին օրը 20.000 մարզիկներու բանակը իր զօրահանդէսով: Միութենական ախոյեան (ռուսական չափանիշով) Ս. Համբարձումեանի, Ս. Վարդանեանի, Ա. Պապեանի եւ ընկերներուն մարզական յաղթանակները եւս կը վկայեն Հայաստանի մարմնակրթական ասպարէզի նուաճումներուն մասին:

Շնորհիւ այդ նուաճումներուն, Հայաստան ներկայիս կը գրաւէ ամբողջ Ռուսիոյ մէջ շատ արժանաւոր տեղ մը: Այն բազմաթիւ մրցանիշերը, զորս շահեցաւ Հայաստան,— 122 հանրապետական մրցանիշ, 49 Անդրկովկասեան մրցանիշ, 8 ռուսական մրցանիշ,— պերճախօս ապացոյց մը կը կազմեն մեր մարմնակրթական աննախընթաց վերելքին մասին:

Հայաստանեան առաջին ողիմպիականէն վերջ անցեր է դեռ մէկ տարի, բայց այդ կարճ ժամանակամիջոցին՝ աճած եւ զօրացած են մեր մարզիկներուն չարքերը: Օգոստոս 1ին Հայաստանի մարմնակրթական կազմակերպութեան չարքերուն մէջ ունէինք 68.865 մարզիկներ, 30.022ը շահած են «պատրաստ աշխատանքի եւ երկրի պաշտպանութեան» չքանշանները:

Մարզական շինարարութեան ասպարէզին մէջ եւս արձանագրած ենք կարեւոր յաջողութիւններ: Հետզհետէ կ'ամրանայ մեր նիւթական խարիսխը: Անցեալ տարի մարզական շինարարութեան ասպարէզին մէջ ծախսած էինք 1.300.000 ֆրանք, այս տարի՝ 1.800.000 ֆրանք:

Սկսած ենք վերանորոգել Երեւանի եւ Լէնինականի մարզարաններն ու լողարանները: Օրէ օր կը շատնան մեր մարզադաշտերը գործարաններուն եւ գիւղատնտեսական հիմնարկութիւններուն կից: Երեւանի մէջ Դինամոյի մարզարանը, մարզախաղի բոլոր տեսակի յարմարութիւններով, պիտի դառնայ տիպար գործ մը:

Մարզական շինարարութենէն զատ, ուժ կուտանք մարզիչներու պատրաստութեան: Երեւանի մարզական վարժարանը, որ այս տարի տուաւ 58 մարզիչներ, յառաջիկայ տարի կուտայ 200 մարզիչներ, այսպէս նպաստելով մարմնակրթական աշխատանքներու որակին բարձրացման:

Մարմնակրթութիւնը սիրելի դարձած է ներկայիս ոչ միայն արդիւնաբերութեան եւ գիւղատնտեսութեան մէջ, այլ եւ դպրոցներու եւ բանակաբաններու մէջ: Վերջերս փորձ մը կատարեցինք, թեթեւ աթլէթիզմի մրցումներու ընթացքին, դպրոցական մարզիկները խառնելով աշխատաւոր մարզիկներու բանակին: Ու տեսնուեցաւ որ մեր դպրոցական մարզիկներն ալ շատ ետ չեն մնար իրենց աւագ ընկերներէն, աշխատանքի հերոսներէն:

Մանր լուրեր

Հողային գործավարութեան կողմէ ութ ճարտարագէտներ Երեւանէն մեկնեցան Միջին Ասիա, ուսումնասիրելու ջրագիտական ճարտարարուեստը եւ բամպակի դաշտերը ոռոգելու եղանակները:

⁂ Սեպտեմբեր 15ին, գիշերուան ժ. 9էն մինչեւ 12, Երեւանի մէջ կատարուեցան օդային յարձակման դէմ պաշտպանութեան փորձեր, — ահազանգը տրուեցաւ պայթիւններով եւ շչակներով:

⁂ Այս տարի Երեւանի բժշկական վարժարանն ընդունուած են 120 ուսանողներ, 57ը հարեւան երկիրներէն: Ախտաբանական կազմախօսութեան եւ բնախօսութեան համար մասնագէտ դասախօսներ կանչուած են Մոսկուայէն: Այս ամպիոնը մինչեւ անցեալ տարի կը գրաւէր Փրոֆ. Լ. Ճգնաւորեան, որ մեռաւ յունուարին:

⁂ Երեւանի մէջ ներկայիս կը շինուի երեք յարկով շէնք մը, որ պիտի ունենայ 48 սենեակ, ջրային տնտեսութեան մասնագէտներուն համար: Շինութեան յատկացուած է 250 հազար ռուբլի: Շէնքը կը կառուցուի Ազիզբէկով հրապարակին վրայ: Շինութիւնը յառաջացած է կիսով չափ, եւ կ'աւարտի գալ տարի:

⁂ Այս տարի առաջին անգամ ըլլալով խաղող ու սեխ ղրկուեցաւ Ղամարլուէն Մոսկուա: Որոշուած է ընդամէնը ղրկել 20 վակոն խաղող, 400 թոն չամիչ պիտի շինուի Ղամարլուի խաղողով: Մոսկուայի գործարաններուն ներկայացուցիչները արդէն կ'աշխատին Ղամարլուի մէջ այդ ուղղութեամբ:

⁂ Բասարգեչարի, Աղբաբայի եւ Ստեփանաւանի շրջաններուն մէջ կան 2 հազար հեկտար տարածութեամբ հողածուխի ճահիճներ: Աղբաբայի շրջանին մէջ արդէն սկսուած է հողածուխի արտադրութիւնը: Մինչեւ այժմ հանուած է 410 թոն: Ծրագրուած է գալ տարի հանել 25 հազար թոն չոր հողածուխ, օգտագործելու համար իբրեւ վառելանիւթ: Հողածուխի արտադրութեան գործին յատկացուած է մէկ միլիոն երկու հարիւր հազար ռուբլի:

⁂ Երեւանի կրթական տեսչութիւնը ազգագրական պարի խումբ մը ղրկեց վերջերս գաւառները: Պարախումբը ներկայացումներ տուաւ արդիւնաբերական կարգ մը կեդրոններու մէջ (Ալլահվերդի, Ղարաքիլիսա, Ղամարլու): Պարախումբը յետոյ մեկնեցաւ Ռուսիոյ ներսերը, ներկայացնելու Հայաստանի պարերը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

Կիրակի օր ամբողջ Ֆրանսայի մէջ տեղի ունեցան «Փըթի Փարիզիէն» թերթի կազմակերպած Ֆրանսայի Բաժակի մրցումները: Այս մրցումներուն մասնակցեցան 372 երրորդ եւ չորրորդ կարգի խումբեր:

Միեւնոյն օրը տեղի ունեցան նաեւ փրոֆէսիոնէլ խումբերու 7րդ շրջանի ախոյենական մրցումները: Ամէնէն կարեւոր մրցումները եղան Փարիզի, Լիլի, Մոնթէլիարի եւ Միլհուզի մէջ:

Փարիզի մրցումը տեղի ունեցաւ Սթատ Քոլոնպի մէջ, ուր մրցեցան Ռասինկ Գլիւպ տը Փարի եւ Սփորթիւ Գլիւպ Վիֆ: Փարիզի խումբը շատ դիւրութեամբ յաղթեց իր հակառակորդին 7ի դէմ 0ով: Իսկ Լիլի մէջ ալ մրցեցան Օլէմփիք Լիլուա եւ Ռասինկ Գլիւպ Սթրասպուրկ: Այս վերջինը որ մինչեւ հիմա ախոյենական մրցումներուն սկիզբէն ի վեր պարտուած չէր եւ ընդհ. դասաւորման գլուխը կը գտնուէր, այս անգամ պարտուեցաւ 2ի դէմ 1 կէտով եւ դասաւորման առաջնութիւնն ալ կորսնցնելով իր տեղը տուաւ Ֆութպոլ Գլիւպ Սէչօի: Մոնթէլիարի մէջ ալ մրցեցան Փարիզի խումբերէն Րէտ Սթատ Օլէմփիք եւ Ֆութպոլ Գլիւպ Սէչօ: Երկու խումբերը լաւ խաղարկութիւն մը ունեցան: Գնդակը միշտ մէկ բերդէն միւսը տարուբերուելէ յետոյ 3—3ով հաւասար արդիւնքով դուրս պիտի գային, բայց վերջին վայրկեանին Սէչօ կէտ մըն ալ նշանակելով 4ի դէմ 3 կէտով յաղթուեցաւ Փարիզի խումբը: Ու այս կերպով դասաւորման գլուխն անցաւ:

Գալով Միլհուզի մրցումին, մրցող խումբերն էին Ֆութպոլ Գլիւպ Միլհուզ եւ Օլէմփիք Ալէ: Վերջինը պարտուած է 2ի դէմ 0ով: Սէթ եւ Գան ալ 1—1ով հաւասար մնացին: Օլէմփիք Ալէ եւ Ֆութպոլ Գլիւպ Սէթ ընդհ. դասաւորման մէջ ամէնէն ետ կը գտնուին, այնպէս որ դեռ մինչեւ հիմա յաղթանակ մը չեն տարած:

⁂ Շաբաթ օր Սէն Մանտէ, Ջուիցերիացիներու դաշտին վրայ տեղի ունեցաւ միջազգային բարեկամական մրցում մը: Կազմակերպողներն էին Փարիզի փրոֆէսիոնէլ երկրորդ դասակարգին պատկանող երկու խումբեր՝ Գլիւպ Ֆրանսէ եւ Սէրքլը Աթլէթիք Գլիւպ տը Փարի, իրենց հակառակորդներն էին երկու հունգարական խումբեր՝ Երրորդ Գէր տը Պուտափէշտ եւ Աթիլլա տը Պուտափէշտ: Հունգար խաղացողներուն «փաս»երը եւ զօրաւոր «շիւթ»երը շատ զարմանք պատճառեցին հանդիսատեսներուն: Երրորդ Գէր Պուտափէշտ յաղթեց Գլիւպ Ֆրանսէի 3ի դէմ 1 կէտով: Իսկ Սէրքլը Աթլէթիք տը Փարի ալ յաղթուեցաւ Աթիլլա տը Պուտափէշտէն 4ի դէմ 1 կէտով:

⁂ Եւրոպայի համբաւաւոր բաժակի մրցումին մէջ ալ հունգարական ազգային ֆութպոլի խումբը յաղթեց աւստրիական համապատասխան խումբին, 3ի դէմ 1 կէտով:

⁂ Շաբաթ գիշեր Պրիւքսէլի Փալէ տէ Սփորի մէջ կազմակերպուած էր հեծելանիւի միջազգային մեծ մրցում մը: Պելճիքացի հեծելանուորդները յաղթեցին ֆրանսացի հեծելանուորդներուն 2ի դէմ 0ով:

⁂ Կիրակի օրուան ամէնէն կարեւոր մրցումն էր «Լ'Օթօ» թերթին կազմակերպած Մարաթոնի մրցումը: Կը մասնակցէին զանազան ազգերէ 52 մրցորդներ: Մրցումին տեւողութիւնն էր 42 քիլոմէթր: Այս մրցումին առաջին հանդիսացաւ պելճիքացի Մէսքէն, 42 քիլոմէթր ճամբան կտրելով 2 ժամ 39 վայրկեան, 57 երկվ. 3/5, երկրորդ հանդիսացաւ իտալացի Պալպուսօ՝ 4 վայրկեան վերջ, երրորդ Ֆինլանտացի Սուօքնուիթի 5 վայրկեան ետք, իսկ հինգերորդն ալ եղաւ ֆրանսացի Լըրիչ: Այս մրցումին իտալացի Պալպուսօ եւ ֆինլանտացի Սուօքնուիթի պատուոյ դասակարգին չարքը դասուեցան:

⁂ Այս կիրակի տեղի պիտի ունենայ Վէլէտրօմ տ'Իվերի ձմեռնային եղանակին բացումը հեծելանիւի միջազգային մրցումով մը: Մրցումին կը մասնակցին իտալացի, ֆրանսացի, պելճիքացի, հոլանտացի եւ գերմանացի 28 հեծելանուորդներ: Այս մրցող հեծելանուորդներուն մէջ կը գտնուին Կուէռա, Մարթանօ, Շարլը Փէլիսիէ, Արչամպօ, Ժան Աէրց, Սփէչէր եւն.:

⁂ Ժիւլ Լատումէկ որ Ռուսիա գացած էր չարք մը մրցումներ ընելու, եւ ուր յաղթանակներ տարած էր, երէկ

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

ԻՆՉՈ՞Ր ԸՆԵԼ ԿՈՒՏԱՅ ԿԻՐՔԸ

— o —

Սելանիկի «Հորիզոն»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (30 սեպտ.).

— «Սկիզբէն ի վեր պոռացինք եւ ըսինք, որ Բարեգործականի կողմէ գաղթահայ վարժարաններուն հանդէպ իբրեւ թէ ցոյց տրուած ջե՛րմ հետաքրքրութիւնը, անոնց նպաստելու համար իր ի յայտ բերած պատրաստակամութիւնը, անոնց հանդէպ մարդասիրաբա՛ր մշակած իր համբաւաւոր «կրթական ծրագիրը» ուրիշ բան չեն, բայց եթէ հանրութեան միամիտ ու բարեմիտ զանգուածի աչքին նետուած փոշի, անոր ներքեւ իր չարոգի եւ մաքիավէլական բո՛ւն նպատակը պարտկելու համար: Եւ իրօք, միամիտներն ու բարեմիտները միայն չպիտի կրնային թափանցել իրերու խորքին, որուն վրայ նետուած էր «ազգասիրութեան» ոսկեճամուկ քօղը: Անոնք միայն պիտի դժուարանային ըմբռնել, թէ Բարեգործականի ամբողջ իրարանցումը, ամբողջ *արտացայտութիւնը* կը կայանար այն զըզուելի պայքարին մէջ, որուն ձեռնարկած էր Դաշնակցութիւնն ու անոր համակիր զանգուածը հարուածելու գերադրական տխմարութեամբ: Հակադաշնակցական պայքարը,— ահաւասիկ անոր *կրթական ծրագիրը*, անոր բոլոր շահատակութեանց տուն տուող միակ բացատական ազդակը:

Եթէ այս բացարձակ ու անվիճելի իրողութիւնը մերկապարանոց մէջտեղ դնելու նպատակով, ցարդ, անհամար առիթներով, մեր թուած փաստերն ու տուած բացատրութիւնները չբաւեցին բանալու միամիտներու եւ բարեմիտներու աչքերը, եթէ այդ ուղղութեամբ մեր բոլոր գրածները, մինչեւ հիմա, ջուրի ձայն եղան որոշ տարրերու ականջին, Սելանիկի ազգային իշխանութեանց եւ անոր կրթական համեստ հիմնարկութեանց դէմ, ռուհինիներու եւ օտար միսիոնարներու գործակցութեամբ իսկ Բարեգործականի բացած այս նոր ու զարշելի պայքարը պիտի բաւէ կարծենք բանալու ամէնուն աչքը:

Սելանիկի համայնքը Բարեգործականի «նուէր»ին պէտք չունէր բնաւ: Փողոցներ մնացած աշակերտութիւն չունէինք: Գէշ–աղէկ, ազգային մարմինները, ազգային սեփական միջոցներով եւ անշահախնդիր, մաքուր օտարներու աջակցութեամբ կրցեր էին համեստ վարժարաններու մէջ պարտկել Սելանիկի հայ փոքրիկները: Ու միջոցներ ձեռք առնուած էին, տարեշրջանի ընթացքին իսկ Ֆրանք փողոցի ուծանոցէն փրկելու համար անխուսափելի այլասերման դատապարտուած հայ աշակերտութիւնը: *Նոր* վարժարանի պէտք չունենալնուս գլխաւոր ապացոյցը այն է, որ ցարդ, տասներկու տարիներու ընթացքին չըրածը, Բարեգործականը ըրաւ այս տարի — այն ալ վերջին ժամուն, Սեպտեմբերի՛ն — երբ խզուեցան իր եւ ազգ. իշխանութեանց յարաբերութիւնները: Այլապէս, իրական անհրաժեշտութեան մը գոյութեան պարագային, Բարեգործականը պարտաւոր էր այդ քայլը առնել դեռ անցեալ տարի ու աւելի առաջուան տարիներուն, որպէսզի իր աւարտը համարուէր սրտցաւ բարեգործութիւն եւ արդարանար ճշմարիտ պահանջի մը բաւարարման փաստով: Այսօր ո՛ւշ է մնացեր: Որովհետեւ այսօրուան ըրածը կրքի ու կատաղութեան ծնունդ ձեռնարկ մըն է միայն եւ ուրիշ ոչինչ:

Ուրեմն այսքան նակատներու մէջ, Բարեգործականը, կրթական նակատ մըն ալ ստեղծեց հոս, յարձակողական դիրք բռնելով համայնքին ու անոր իշխանութեանց դէմ եւ իր այս պայքարին մէջ իրեն զինակից ընտրելով միսիոնարական – ռուհինիական խմբակ մը:

Բարեգործականը, իր վարձկաններուն միջոցով առաջադրած է վնասել Սելանիկի ազգային վարժարաններուն: Բարեգործականը իր եւ միսիոնարներու սթերլիններուն ուժով մըտադրած է նեղ կացութեան մատնել մեր կրթական յարկերը: Անիկա կը խորհի վերջապէս քար քարի վրայ չձգել այս համայնքին մէջ, անվերջ պայքարներ հրահրելով եւ նոր դէպքերու դուռ բանալով»:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (17)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ — (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

11.– ՄՕՐՍ ԵՒ ԲԵՐՍՈՅԻ ԲՌՆՈՒԻԼԸ

Ցուրտէն եւ դառնալէն յետոյ, Զօկներու ճամբով կը յառաջանամ, կամաց կամաց կը զգամ կերած ծեծին լեղին, ջարդուած է ամբողջ մարմինս, քալելու կարողութիւն չունիմ: Զօկներու գաւառի մէջ ջարդուած տեսայ տասէ աւելի դիակներ, Նորշէնցիներ էին, ծանօթ դէմքեր, Մանուկի Ցօվսէփն ու Սօղոն, մեր տան բարեկամները: Սպաննուած էր նոյնպէս Նորշէնցի այն տղան որ 10 օրէ ցորենի հոր ցոյց տուաւ Ֆարօին եւ միասին փրկուեցանք, բայց հոն չկար Ըսքայ Մկրտիչը: Կ'անցնիմ աւելի վեր Արջուն Բայի քարեր, ըսպաննուած կը գտնեմ Նալէ Առաքել եւ Բօզօ Էլօն, մեր գիւղացիներէն: Ժայռի մը ծերպին մէջ քանի մը դիակներ հալած են, միայն ոսկորները կ'երեւան: Ամէն ծակ ու քար, բլուր ու պրակ, իր բաժինն ունի: Ալ հասարակ բաներ են արիւն ու դիակ, ոչ ոք չի խրտչիր եւ ոչ ալ նախկին երկիւղածութիւնը մնաց սպաննուածներու հանդէպ:

Կը բարձրանամ Թաթուլայ գլուխը, ուր հայելիի նման աչքիս առջեւը կուգայ մեր գիւղը: Իրարանցում է: Սոգոմ Գոմեր, լաց ու վայնասուն, պարբերաբար զէնքի ձայներ: Օղակուած է գիւղը. ոստիկաններն ու խուժանը գործի լծուած են: Մարդկային ծով մը, մահ անտառ մը, Դաւօ Մելոյ կալ ու շրջակայք:

Ահա կը շարժի կարաւանը, կը շարժի ցաւով ու կսկիծով, բոլորն ալ կին ու երախայ, կ'երթան Խասգեղի ուղղութեամբ, անխղճելի օղակով մը շրջապատուած:

Սիրտս կտոր կտոր կ'ըլլայ, հոն այն մարդկային ալիքին մէջ կը գտնուին հոգեհատորներս: Արդեօք կրցա՞ն այս անգամ ալ ազատիլ, չէ՛, չեմ յուսար, ալ փրկագին չմնաց, վստահ եմ որ տարին անոնք ալ, վստահ եմ անոր համար որ սիրտս կը մրմռքի ու աչքերս կը թրջին: Մի՞թէ ալ չպիտի տեսնեմ իմ պաշտելիներս, որոնց փրկութեան համար կռուփնատ կ'երթայի: Ա՛խ, մատա՛ղ կարաւան, մատա՛ղ քեզի, որ բեռնաւորուած անտանելի ցաւերով, անզօր ես քալելու. մազ մը ըլլայի ձեր հետ, ու ընկեր ձեր տառապանքին: Ա՛խ, ահա մէկը ետ մնաց, անկարող է քալելու, ոստիկանը կը մօրակէ անոր գլխուն, խեղճը կը պաղատի, բայց լսող չկայ: Կը չաչէ մօրակի հարուածը ու ինկողը անկարող է ոտքի կենալ, ոստիկանը ձիով շրջան մը կ'ընէ անոր բոլորտիքը ու բո՛ւմ կը լսուի հրացանի որոտը: Մեռա՛ւ, մեռա՛ւ: Մի՞թէ ան մայրս չէ, մա՛յրս է, մայրս անկարող քալելու, ա՛խ մայրիկ, մեռար մուրատը սրտիդ ու կարօտն աչքերուդ: Արդեօք որո՞ւ խնամքին թողուցիր Բերսօն ու քոյրիկներդ, զորս այնչափ կը սիրէիր:

Մութը կոխեց, վար իջայ գիւղ. ու գաղտագողի հասայ գերեզմանոց, անկէ անցայ Բոստանի Հէշ բակ, եւ գտայ հօրաքրոջս աղջկան՝ Սալօն: Լալագին բողոքեց իմ գիւղ մտնելուս համար եւ ըսաւ.— Քու քաղաք մեկնած ատեն, Խարգին տնէն վռնտեց Բերսօն ու մայրդ, անոնք դարձեալ եկան Անուշի տունը, մեր քով: Առտուան գիւղը պաշարուած էր եւ հաւաքեցին բոլորը՝ Բերսօն տարին. Հէմինը գիրկն էր, իսկ Լուսվարդը՝ Զնօն ու մեր հարս Անգինը՝ փոխն ի փոխ: Մայրդ չուզեց կարաւանին միանալ,— կը մեռնիմ նստած տեղս ու չեմ երթար տեսնելու այն զուլումները, ինչ որ կը սպասուի իմ հարսիս արիւնոտ ճանապարհին. անկարելի եղաւ տեղէն հանել ու երկու դնդակով տապալեցին ու փռուեցաւ գետին:

Ես մտած էի Անուշի ախոռը եւ պատի ծակէն մտիկ կ'ընէի անցուդարձերը. ախոռը դիակներով լեցուն էր եւ դիակի հոտէն ոչ ոք հոն չէր մտներ. ես ինչպէս գիտես՝ հոտառութիւնս փոցուած է, ու կը դիմանամ երկար:

Անմիջապէս Սալոյի հետ կ'աճապարեմ Անուշի տունը. ախոռի դուռը հասած ատեն դիմացէն ոտնաձայն առինք. հազիւ մենք մեզ նետեցինք ախոռ, ջարդուած դիակներուն մէջ: Եկողը մեր գիւղացի Հաճի Էզօն է Լըճենին է, որ ոստիկանապետի ձիապանն էր. նա եկած էր տեղեկանալու թէ կիներէն ո՞վ ազատած է եւ թէ ջահելներ մնացե՞ր են, որ այդ գիշեր ոստիկաններուն փափաքին գոհացում տան: Ամէն կողմ փնտռեց, ոչ ոք կար: Անոր հեռանալէն յետոյ, Սալօն պատմեց թէ ինչ չարիքներ բերաւ անիկա շատերուս համեստ ճանապարհին, թէ իբրեւ Թուրք մը, կը մտնէր մէջերնիս եւ իր ուզածը կ'առնէր կը տանէր ըլլալու, եթէ ընդդիմանային, անմիջապէս ոստիկաններ կը բերէր ու անոնց կրունկներուն տակ ճմլել կուտար: Դեռ մէկ շաբաթ առաջ, Գաւառցի Հոռմը հիւանդ մեռնելու ատենն, ոտքին տակ առաւ եւ անոր քով եղած 10 դեղին ոսկին յափշտակեց: Շարանը երկա՛ր է, ապագան թող դատէ...

Կ'անցնինք Անուշի տունը: Մայրս արեան լճի մը մէջ ինկած է, ծունկի կուգամ ու կը համբուրեմ անոր զառամած ճակատը: Իմ անուշիկ մայրիկ, կամովին ընտրեցիր մահը որ քու հարսիդ անպատուութիւնը չտեսնէիր: Դեռ տաք էր անոր արիւնը:

Սալոյի օգնութեամբ մայրս կռնակս կ'առնեմ, դրան առջեւ եղած ցորենի հորի մէջ նետելու համար: Անոր արիւնը կը ցօլար սրտիս վրայ, սեւ ու մրմռքուն կնիք դնելով, կնիք մը որ ինծի կ'ազդարարէ.— Ապրէ եւ յիշէ այս արիւնը, յիշէ քու պաշտած Բերսօն եւ քոյրիկներդ, եւ ուխտէ չմոռնալ. գիտցիր որ մեր հոգիները կը սաւառնին քու գլխուդ վերեւ, եթէ վրէժ չպահանջես:

Հորը ուր իջեցուցի մայրս, չորս արշինէ աւելի խոր էր. նետուեցայ մէջը եւ Սալօէն խոտ մը պահանջեցի որ վրան ծածկեմ: Սալօ խոտը բերաւ ու հորին պռուքէն թռաւ, առանց կարենալ բան մը ըսելու: Կռահեցի եկողներ եղած են: Ահա խուժան մը որ կուգայ, անոնց երգի ձայնը կը լսեմ. խուժանը կ'անցնի հրապարակի մէջէն: Երկու հոգի ուղղակի հորին պռուքով կ'անցնին, ես կծկուած եմ մայրիկիս դիակին քով: Ոստիկաններէն մէկը կ'ըսէ թէ հորին մէջ բան մը կայ: Միւսը կ'ըսէ թէ թերեւս դիակ մըն է: Այս վերջինը իր փափաքին գոհացում տալու համար հրացան մը կ'արձակէ հորին մէջ եւ գնդակը կ'որոտայ:

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

Մարսէյլի պէս տեղ մը, ուր կը վխտան արտաքսուածները եւ ամէն կարգի կասկածելիները։

Նոր լուրերու համաձայն, ահաբեկիչը չեխական անցագիր ունէր, որ վիզա եղած էր Զաղրէպի ոստիկանութեան կողմէ (Եուկոսլավիա)։

ՔԱՆԻ ՄԸ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ

Ալեքսանդր Թագաւորը, որ ազգային հերոս մը կը համարուէր ինչպէս Պետրոս Թագաւորը, ծնած էր 1888ին, Չէթինեէի (Մոնթէնէկրօ) եւ չորրորդ զաւակն էր Փեթար Քարաճորկէվիչ Թագաւորին։ 1909ին գահաժանգ հռչակուեցաւ, մեծ եղբայրը հրաժարած ըլլալով։ Այդ օրէն սադին արագօրէն բարձրացաւ։ Սերպիական բանակը մտած էր 16 տարեկանին եւ արդէն կարող սպայ մը դարձած էր, երբ պայթեցաւ պալքանեան պատերազմը։ Հրամանատար նշանակուեցաւ առաջին բանակին եւ վճռական ճակատամարտ մը շահեցաւ Քումանովայի մէջ, չարաչար պարտութեան մատնելով Թուրքերը։ Այս յաղթանակը ինքնավստահութիւն ներշնչեց սերպիական բանակին, որ ծանրապէս վարկաբեկուած էր 30 տարուան ձախողանքներէն եւ գայթակղութիւններէն։ Պալքանեան երկրորդ պատերազմին, Ալեքսանդր յաղթանակ մըն ալ տարաւ Պուլկարներուն դէմ, դառնալով ազգային հերոս։ Աւելի փայլուն դեր մը կատարեց 1914ի պատերազմին։ (Այդ մասին յաջորդով)։

Իսկ Պարթու ծնած էր 1862ին, եւ զաւակն էր աղքատ թիթեղագործի մը։ 27 տարեկանին երեսփոխան եղաւ, 32 տարեկանին նախարար։ Մասնակցած է բազմաթիւ դահլիճներու։ Հմուտ պատմաբան էր, անդամ՝ Ակադեմիային, եւ ունի շարք մը հեղինակութիւններ։ (Այս մասին ալ յաջորդով)։

»»»· ·«««

Ազգային վիճակահանութեան պարգեւները

14րդ շարքի 25,263 թիւը շահեցաւ 5 միլիոն։

Միւս 39 շարքերուն մէջ, նոյն թիւը շահեցաւ 100,000 ֆրանք։

Յաջորդ երկու թիւերը՝ 25,262 եւ 25,264, 14րդ շարքին մէջ շահեցան 50,000 ֆր.։

Այն բոլոր տոմսակները որ 88,633 թիւը կը կրեն, մէկ միլիոն ֆր. շահած են հետեւեալ շարքերուն մէջ.—1, 4, 6, 7, 12, 13, 14, 16, 17, 21, 23, 25, 26, 28, 32, 33, 36, 38, 39, 40։

Իսկ մնացեալ քսան շարքերը կը շահին 50,000 ֆրանք։

Բոլոր շարքերուն մէջ 64,591 թիւը կը շահի 300,000 ֆրանք։

79,049 եւ 93,218 թիւերը կը շահին 100,000 ֆրանք։

2,887 վերջացող թիւերը՝ 50,000 ֆրանք։

1,268 վերջացող թիւերը 25,000 ֆրանք։

288 վերջացող թիւերը կը շահին 10,000 ֆրանք։

00 վերջացող թիւերը 1000 ֆր.։

6 վերջացող թիւերը կը շահին 200 ֆրանք։

օդանաւով Փարիզ վերադարձաւ։ Ութը օր Քաթալոնիա (Սպանիա) պիտի մեկնէր, հոն ալ շարք մը մրցումներ կատարելու համար, բայց յեղափոխութեան պատճառով յետաձգած է իր մեկնումը։

×

Երեքշաբթի գիշեր Կրէնէլ, Փալէ տէ Սփորի մէջ տեղի ունեցաւ ըմբշամարտի միջազգային մեծ մրցում մը։ Կազմակերպիչն էր ծանօթ Րաուլ Փաօլի։ Բնականաբար ոգեւորութիւն չկար, Մարսէյլի դէպքին հետեւանքով։

Մրցումը սկսաւ ժամը 8.30ին, առաջին անգամ մրցեցան Հունգարացի Քարօլի եւ Ռուկոսլաւ մը, այս մրցումին ամէնէն տագնապալի պահուն լամբարը մարելով եւ Քարօլին առաւելութիւն շահած ըլլալով յաղթական հռչակուեցաւ։ Երկրորդ մրցումը յատկացուած էր ամերիկացի Ուզուալտի եւ մեր ազգակից Մանուկեանի։ Մեր ազգակիցը իսկապէս ըմբշի մը յատկութիւնները ունի, բայց իր հակառակորդը աւելի թեթեւ ու ճկուն ըլլալով եւ կէտի մը առաւելութիւնն ունենալով դատաւորներուն կողմէ յաղթական հռչակուեցաւ։

ՀՐԱՆՏ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՀԱՅ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻ ԿՈՉԸ ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒՆ

Օտար սափրիչ գործաւորներէն յետոյ, օտար սափրիչ խանութպանները ժամանակէ մը ի վեր ֆրանսական պատկանեալ Syndicat*ներուն ուշադրութեան առարկան են դարձած։ Տնտեսական ներկայ տագնապը առիթ կուտայ նորանոր դժուարութեանց, կ'ուսումնասիրուին բազմաթիւ սեղմումներ վերոյիշեալ արհեստաւորներու շուրջ, եւ որովհետեւ Փարիզի եւ Սէնի նահանգներուն մէջ, հայ սափրիչներու քանակը կը ներկայացնէ պատկառելի թիւ մը՝ Տնտեսական Կեդրոնը առաջքը առնելու համար վերոյիշեալ դժուարութեանց, խորհրդակցական ժողովի կը հրաւիրէ հայ բոլոր սափրիչները իր գրասենեակներուն մէջ,* 39 Boul. Haussmann, Paris (IXe), *յառաջիկայ երկուշաբթի 15 հոկտեմբերի առաւօտեան ճիշդ ժամը տասն եւ մէկին (11ին)։*

Ժողովիս օրակարգին մաս պիտի կազմէ խմբագրութիւնը տեղեկագրի մը որ պիտի ներկայացուի 18 հոկտեմբերի Հայ Տնտեսական տան վարչական ժողովին, որուն պիտի նախագահէ Փարիզի քաղաքապետական ժողովին անդամ եւ Syndic *Պ. Պիւքայ։*

Արդ, հայ Տնտեսական Տան ծանօթ չըլլալով բոլոր հայ սափրիչներու հասցէները՝ ներկայ կոչը կրնայ համարուիլ որպէս հրաւիրագիր սոյն ժողովին։

Հայ Տնտեսական կեդրոնի տնօրէն
Զ. ԽԱՆԶԱՏԵԱՆ

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷՆ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այսօր Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին 32, Avenue des Gobelins սրճարանի վերնայարկը։ Կարեւորօրակարգ։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Ռազմիկ» խումբի ժողովը այսօր Եշ. երեկոյ ժամը ճիշտ 8.30ին ընկեր Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ։

ՇԱՎԻԼԻ Արղութեան խումբի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկեր Պօղոսեանի բնակարանը։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները Կաղընթերթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Զարդարեան Գրադարանը 181, Գուր Լաֆայէթ։

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Հոկտ. 15ի Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30ին ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Տեղիս սիրողներու մասնակցութեամբ կը ներկայացուի՝ **ՄԱՏՆԻՉԸ**

տոմսերու գիները՝ 5 եւ 3 ֆրանք։

ԵՐԵԿՈՅԹ_ԽՆՋՈՅՔ

ՓԱՐԻԶԻ ՍԱԼՆՈՅ – ՋՈՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Հոկտ. 13ի Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էնմինչեւ լոյս

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ՍՐԱՀԸ, **13, Rue Pierre – Curie** Métro: Porte d'Italie

ՀԱՅԿԱԿԱՆ, ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ

Ընկերակցութեամբ Քանունի Յակոբի,
ուտի Քաջվարդի եւ ջութակահար Մկրտիչի

Երգ – արտասանութիւն եւ անակնկալներ

ՃՈԽ ԵՒ ԱԺԱՆ ՊԻՒՖԷ *ՄՈՒՏՔ* **3 ՖՐ.**

ՎԱՐՁՈՒ Է

CHELLES-COURNAY (S. & M.) *արուարձանի մէջ, կայարանի մօտ, վիլլայի մը երկրորդ յարկը, երեք մեծ սենեակներ, կազ եւ ջուր, ճշակելի 1600 քառ. մեդր հողին կէսը, լաւ շրջապատուած, տարեկան վարձք՝ 2000 ֆրանք։*

Հաղորդակց. միջոց.— Կար տը լ'Էսթէն 20 վայրկեան, կարին մօտ։ Փորթ Վէնսէնէն ծանրակառք թիւ 113։

Դիմել դերձակ Կ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆի 13' Rue Saulnier, Paris (9)։

Ունիմ նաեւ Փարիզի տանս մէջ կահաւորուած սենեակ մը, առանձին կնոջ մը եւ կամ օրիորդի մը համար։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) **17, Rue Damesme, PARIS (13e)**

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (2)

Ս Պ Ի Տ Ա Կ Ա Ր Ծ Ի Ւ Ը

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Գրեց՝ ՌՕԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

— Ինչ անխոհեմութիւն, մրմնջեց Հ. Ա. խռովի։

— Առաւ քարդը եւ անունիս վրայ նայեցաւ, երանի թէ գիպուածը մեղ մնայուն բարեկամներ դարձնէ, ըսի։ Կարծեմ ոչ, ըսաւ ան, բայց ինծի այնպէս թուեցաւ որ այդ բառերը ցաւով արտաբերեց, թէեւ շարունակեց ան, Սըր Ճօն Տէվիտսըն անունին անծանօթ մը չեմ։ Իբրեւ շնորհակալութիւն կարդ մը անճարակ բաներ ըսի, յետոյ խնդրեցի որ թոյլ տայ ինծի գիտել մինչեւ ինքնաշարժ մտնելը։ Այս խնդրանքիս վրայ ժպտեցաւ եւ դառնալով ցոյց տուաւ մայթին մէկ կողմը կեցած իր ինքնաշարժը եւ ըսաւ, « անշուշտ, բայց ձեր ճամբէն շատ չպիտի հեռանամ » եւ ուղղուեցաւ դէպի սպասող ինքնաշարժը։ Իրեն հետեւեցայ, բայց դեռ ինքնաշարժին մօտ չհասած՝ համազգեստաւոր մէկը դուռը բացաւ. մէկ ոտքը դրած ինքնաշարժի սանդղամատին վրայ, դէպի ինծի դառնալով քնքոյշ ժպիտով մը ըսաւ. «ինքզինքիս բնաւ չպիտի ներէի եթէ այս ապարանջանը կորսնցնէի. անհուն շնորհակալութիւններ, Սըր Ճօն»։ Յետոյ առանց պատասխանին սպասելու կառքին մէջ մտաւ. շար֊ժավարը գոցեց դռնակը եւ տեղաւորուեցաւ իր աթոռակին վրայ։ Առաջ անցայ երթաք բարով քանի մը խօսք ըսելու եւ սառած մնացի... ինքնաշարժին բոլոր վարագոյրները քաշուեցան. այն կինը որուն կը փափաքէի մնաք բարով ըսել՝ տեսանելի չէր այլեւս։ Ինքնաշարժը հեռացաւ եւ ես կեցած տեղս անշարժ, ապշահար դիտեցի։

Այս է ամբողջ պատմութիւնը, Հ. Ա. միայն պէտք է աւելցնեմ որ այդ վայրկեանէն ի վեր չեմ կրնար մտքէս հեռացնել այդ ամենագեղեցիկ դէմքը, որուն նմանը դժուար թէ տեսած ըլլամ։ Ցիմար չեմ, գիտակցութիւնս կատարեալ է, ծանրագրաղ բժիշկ մըն եմ, բայց... ոգիի մը հետ սիրահարուած եմ։

Օգնական – ոստիկանապետ Հ. Ա. Տէյվիս իր բարեկամին պատմութեան ընթացքին մտքէն շատ մը բաներ անցուց, անոնցմէ ոմանք շատ նպաստաւոր չէին իր բարեկամին համար, բայց երբ վերաբոյժը իր պատմութիւնը եզրակացութեան մը հասցուց, ոստիկանը աչքերը զարմացումէն բացաւ։ Ապահովաբար ինքը լաւ չիմացաւ, կամ թէ իր բարեկամը իր հետ կը խաղար։ Սըր Ճօն Տէվիտսըն, Հարլի փողոցի նշանաւոր մասնագէտը, կը խոստովանի թէ սիրահարուած է խորհրդաւոր կնոջ մը, որուն հանդիպեր է Րիճընդ փողոցին մէջ, գիշե՞ր առեն։ Ոչ, ոչ, կարելի բան չէ, եւ սակայն այս։ Ակնարկ մը դիմացինին դէմքին եւ վստահ է որ կատակ չէ, լուրջ է, տխրօրէն լուրջ։ Բայց պէտք չէ որ տեւէ այս վիճակը. պէտք է բան մը ընել։

— Ճօն, կարծեմ գեղեցիկ դէմքի մը համար սովորական պայծառատես դատողութիւնդ կորսնցուցեր ես, ձգէ այդ յիմարութիւնը։

— Սովորական պայծառատես դատողութիւնս է որ կ'ըսէ ինծի թէ մինչեւ որ այդ կինը կրկին չտեսնեմ՝ վայրկեան մը իսկ հանգիստ չպիտի ըլլամ, պատասխանեց Սըր Ճօն։

Հ. Ա. յօնքերը պռստեց։ Կրօղը տանի, մարդը պիտի յիմարանայ։

— Ճօն, երբեք մտածեցի՞ր թէ այդ կինը կրնայ ոճրագործ մը ըլլալ, ըսաւ։

Սըր Ճօն Տէվիտսըն ժպտեցաւ ցաւագինօրէն, որ տխրեցուց Հ. Ա.ը։

— Կը մոռնաս որ ես կնոջ աչքերուն մէջ նայեցայ։

Դժուարաւ օգնական – ոստիկանապետը ինքզինքը զսպեց.

— Ճօն, ես անձնապէս կը խորհիմ թէ ան ինչ որ պատմեց քեզ այդ կինը, թոյլ պատմութիւն է։ Շատ կը տարակուսիմ թէ իրօք ապարանջանը անոր կը պատկանէր. անիկա անկէց կ'անցնէր, տեսաւ ապարանջանը վերցնելդ եւ այնպէս ձեւացուց որ իրն էր։

— Բայց ինքնաշարժը կը մոռնաս, Հ. Ա.։

— Բան չեմ մոռնար, ըսաւ միւսը զայրացած։

Ըսել մոռցած եմ այն որ քեզ ըսաւ թէ ապարանջանը ինկած կարծած տեղը, իրր թէ կառքէն վար ցատկած եւ ոտքով հոս կեցած ըլլալու թոյլ պատմութիւնը։ Ոչ մէկ կին այդ տեսակ բան մը պիտի ընէր։ Ես այդ կինը կը նկատեմ մէկը որ գողերու եւ առաւ֊փախաւներու ընկերութեան մը կը պատկանի, անիկա կը դեգերէր Րիճընդ փողոցը եւ պատեհութեան մը կը սպասէր. կառքը անոր կը հետեւէր, պատրաստ զինքը արագ փախցնելու։

Սըր Ճօն Տէվիտսըն խնդաց։

— Առոնք ամէնքը լաւ, Հ. Ա.։ Եւ շատ հաւանական՝ եթէ մէկը տեսած եւ խօսած չըլլար այդ կնոջ հետ։ Կը սխալիս բարեկամս, հրեշտակի որ եւ է խումբի մը չի պատկանիր անիկա։

Այս մարդէն յոյս չկար այլեւս։ Իր պարզ արդի մտային վիճակին մէջ պարզապէս ժամավաճառութիւն էր խօսիլ այս մասին։ Հ. Ա. ուսերը ցնցեց։

— Ես կ'երթամ կոր, Ճօն, տուն երթալէ առաջ անգամ մը Եարտ պիտի հանդիպիմ։

Սըր Ճօնի պէս ուշիմ մէկու մը համար դժուար չէր գուշակել իր բարեկամին միտքը։

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) R. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ՒՐԹԵՒԵԼԻ ՀԱՄԱՐ Metro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ
12
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI
12 Octobre
1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2623

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԱՆԷԾՔՆԵՐԸ

Ինչպէս ամէն բանի մէջ, այս անգամ ալ երկուքի բաժնուած է միջազգային մամուլը, Մարսէյլի ողբերգութեան առթիւ:

Տակաւին լուսաբանուած չէ խնդիրը, եւ մեծ մասով ենթադրութիւններ են որ շրջան կ'ընեն: Եւ սակայն, իւրաքանչիւր հոսանք իր շեփորը կը հնչեցնէ, բացատրելու համար Ալեքսանդր թագաւորին եւ Պարթուի սպանութեան շարժառիթները:

Այսպէս, աջակողմեան մամուլին համար՝ օտարականները կամ ձախերն են բուն պատասխանատուները՝ այս կարգի սպանութեանց: Իսկ ձախակողմեան թերթերը ամէն բան կը վերագրեն ֆաշականութեան կամ ազգայնական կիրքերու:

Այս տեսակէտէն, յատկապէս ուշագրաւ է ֆրանսական մամուլի լեզուն:

Եթէ հաւատանք ձախերուն, այս բոլոր դաւերն ու սպանութիւնները մէկ նպատակ ունին,— գետին պատրաստել նոր պատերազմի մը համար:

Համայնավար «Իւմանիթէ»ն բաւական չհամարելով սովորական ազդարարութիւնը, բացառիկ թիւ մըն ալ հրատարակած էր Հոկտեմբեր 10ին, ազդարարելու համար այս նոր վտանգը,— «Եւրոպայի ներկայ տագնապին մէջ եւ դանուբեան պայքարին առջեւ, Հոկտեմբեր 9ի մահափորձը կրնայ միջազգային ամենածանր բարդութիւններ յառաջ բերել»:

Նոյն եղանակը նաեւ ընկերվարականներուն կողմէ, աւելի կամ պակաս ուժգնութեամբ:

Հարցը այն է որ, աջակողմի մոլեռանդներն ալ կը հրահրեն կիրքերը, սանձարձակ արտայայտութիւններով:

Օրինակ, Երիտասարդ Հայրենասէրներու Միութիւնը առջի օր յայտարարութիւն մը փակցնելով պատերուն վրայ, կ'ազդարարէր.

— «Չի բաւեր միայն ողբալ Մեծ Մեռեալները: Պէտք է նաեւ վրէժ լուծել»:

Աւելորդ պիտի ըլլար մէկ-մէկ յիշել այս կարգի արտայայտութիւնները, ինչպէս եւ փոխադարձաբար կազմակերպուած օրինաւոր կամ ապօրէն ցոյցերը:

Պատահակա՞ն երեւոյթներ են ասոնք:

Ընդհակառակն: Ժամանակի նշաններ: Աւելի ճիշդ՝ ախտանշաններ:

Արդարեւ, մեծ պատերազմին անէծքներն են որ պարբերաբար կը պայթին Եւրոպայի պողոտաներուն վրայ, ատրճանակով, ռումբով կամ խմբական ըմբոստութիւններով:

Առանց մանրամասնութեանց մէջ մտնելու, կարելի է ըսել թէ՝ ոչ միայն ընկերային — դասակարգային պայքարները չափազանց սուր եւ վտանգաւոր համեմատութիւններ առած են այսօր, այլ եւ ժողովուրդներու յարաբերութիւնները թունաւորուած են խորապէս:

Ոչինչ կ'ապացուցանեն երկիրէ երկիր, պետութենէ պետութիւն չայլուած սիրալիր հաւատիքները:

Այդ մակերեսն է միայն, խաղաղ, այլ խաբուսիկ:

Կացութիւնը բոլորովին կը փոխուի, եթէ ուզենք իրերու խորը քննել: Սահմաներկրեայ որոտումներ,— պատերազմին ձգած ճեղքերն ու վէրքերը այնքան խոր են որ, ոչ մէկը կրնայ նախատեսել գալիքը: Նոյն իսկ Մարսէյլի դէպքին առթիւ, մարդիկ սկսան խօսիլ նոր Սէրայեվոյի մը մասին...

Ի՛նչ ծրագրով ալ սպաննուած ըլլայ Ալեքսանդր թագաւորը, կարելի չէ ժխտել թէ բուն շարժառիթը քաղաքական է:

Մահափորձին կազմակերպութեան ձեւն իսկ, իր մանրակրկիտ ուսումնասիրութեամբ եւ յանդգնութեամբ, այդ եզրակացութեան կը տանի: Ահաբեկիչը Խրուաթ ըլլայ թէ Մակեդոնացի, ուզած է քաղաքական վրէժ մը լուծել, քանի որ իր ժողովուրդը կը գտնուի օտար տիրապետութեան տակ:

Տարիներէ ի վեր, Եուկոսլավիոյ եւ արտասահմանի ընդդիմադիր տարրերը ամենածանր ամբաստանութիւններ կ'ուղղեն հանգուցեալ Թագաւորին դէմ, որ ընկրկում չունեցաւ, իր մականին տակ պահելու համար Խրուաթիան, երբ անջատման փորձեր կը կատարուէին:

Առանց արդարացնելու կատարուած սպանութիւնը, «Իւմանիթէ»ն երէկ խմբագրականով մը կը պատմէր թէ՝ 1929 յունուար 6էն մինչեւ 1934 յունուար 1 Եուկոսլավիոյ մէջ կատարուած են 285 քաղաքական դատավարութիւններ, 1278 հոգի դատապարտուած են համագումար 3468 տարի բանտարկութեան, տասը տարիէն մինչեւ ցկեանս, 15 հոգի՝ մահուան, իսկ 140 հանրապետականներ, ընկերվարականներ եւ համայնավարներ սպաննուած են առանց որ եւ է դատի:

Այս այս բոլորը կը հրատարակուին քաղաքական — կուսակցական քարոզութեան համար, եւ մեզի չիյնար դատել ծուռն ու շիտակը:

Հարցը այն է որ, մեծ պատերազմը չկրցաւ լուծել առաջադրուած խնդիրներու բուն հանգոյցը: Եւ այսօր, աշխարհասասան արիւնահեղութենէն քսան տարի վերջը, բազմաթիւ ժողովուրդներ կը տրտնջան նոյնքան ուժգնութեամբ որքան 1914ին: Այսօր ալ նոյն աղաղակներն են որ կը լսուին յանուն ազատութեան, ափ մը հողի կամ դաշնագիրներու վերաքննութեան:

Անշուշտ այս կարգի ահաբեկումները չեն որ պիտի դարմանեն նոր հաստատուած կամ նուիրագործուած անարդարութիւններ:

Անոնք պարզապէս բողոքի եւ վրէժի արտայայտութիւններ են, ուշադրութիւն հրաւիրելու եւ դատ շահելու համար: Իսկ այս պարագային մէջ, կը ծառայեն աւելի թունաւորելու մթնոլորտը եւ ժողովուրդներու յարաբերութիւնները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏԱԿԱՒԻՆ ՉԷ՞ ՃՇԴՈՒԱԾ ԱՀԱԲԵԿԻՉԻՆ ԻՆՔՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՄԱՐՄԻՆԸ ՊԵԼԿՐԱՏ ՓՈԽԱԴՐՈՒԵՑԱՒ

Ալեքսանդր թագաւորին մարմինը չորեքշաբթի օր «Տուպրովնիք» յածանաւը դրուելով, փոխադրուեցաւ Եուկոսլավիա: Այս առթիւ կարճ արարողութիւն մը կատարուեցաւ, զինուորական պատիւներով, եւ նախագահութեամբ ծովային նախարար Պ. Փիէթրիի: Արտակարգ զգուշութիւններ ձեռք առնուած էին, որ եւ է դէպք խափանելու համար: Դագաղին կը հետեւէին հանրապետութեան նախագահը, Պ. Պ. Էռիօ եւ Թառտիէօ եւ բազմաթիւ բարձրաստիճան պաշտօնատարներ:

Արարողութեանց ներկայ էր նաեւ Մարիա թագուհին, որ յուզումէն մարեցաւ: Անհամար ծաղկեպսակներ ղրկուած էին, որոնք տեղաւորուեցան մարտանաւին մէջ:

Իսկ Պ. Պարթուի մարմինը Փարիզ փոխադրուեցաւ երէկ առտու, եւ զետեղուեցաւ արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ: Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի վաղը, Շաբաթ, Էնվալիտի մէջ:

Ոստիկանութիւնը եւ ապահովութեան տեսչութիւնը, աւելի ճիշդ՝ կառավարութեան բոլոր օրկանները գիշերը ցերեկին խառնած՝ կը փորձեն երեւան հանել ահաբեկիչին ինքնութիւնը եւ դաւադրութեան բոլոր ծալքերը:

Իրականին մէջ, շատ քիչ բան երեւան հանուած է մինչեւ հիմա: Մէջտեղը կայ բզիկ-բզիկ եղած, տրորուած, արիւնլուայ կոյտ մը, որ առ այժմ կը կոչուի Փէթրուս Քալէման եւ որ միասին տարած է ամբողջ գաղտնիքը: Բոլոր թերթերը գրեցին թէ ահաբեկիչը Խրուաթ է, ծնած՝ Զաղրէպի մէջ, հիմնուելով իր անցագրին վրայ: Արդ, նոր տեղեկութիւնները կ'ըսեն թէ անցագիրը կեղծ է: Կը կարծուի թէ Փէթրուս Քալէման անցեալ շաբթու 4 գիշեր անցուցած է Փարիզի մէջ, իսկ սպանութենէն առաջ 2 գիշեր՝ Էքսի մէջ (Մարսէյլ): Երկու պարագաներուն մէջ ալ, իրեն հետ ունեցած է 2 օտարականներ, որոնք մեղսակիցներ կը համարուին: Ինչ կը վերաբերի թեւին վրայ դրոշմուած խորհրդանշանին — «Մահ կամ ազատութիւն»— կը կարծուի թէ այդ ալ ահաբեկիչը վերջին պահուն սարքած է, խուզարկուները շփոթեցնելու համար:

Այժմ ապահովութեան տեսչութիւնը կը ճգնի երեւան հանել ահաբեկիչին բուն ինքնութիւնը եւ անոր արարքին դրդիչները: Սպանութեան օրէն ի վեր, հետապնդումներ եւ խուզարկութիւններ կը կատարուին Փարիզի, Մարսէյլի եւ ուրիշ գլխաւոր քաղաքներու մէջ, մանաւանդ Խրուաթներու մօտ: Այսպէս, առջի օր խուզարկուեցան Եուկոսլաւ լրագրողներու ընկերակցութեան կեդրոնը (Սէն Միշէլ), Եուկոսլաւ գաղթականներու միութեան կեդրոնը (Քլիշի), նախկին նախարար Փրիպեչեւիչի բնակարանը, 1929ին սպաննուած Սթէփան Ռատիչի տղուն բնակարանը եւ ուրիշ բազմաթիւ տարագիրներու սենեակները: Այս առթիւ բռնուեցան շատ մը թուղթեր, որոնց մէկուն մէջ Ալեքսանդր թագաւորը կը նկարագրուէր «բռնակալ եւ դաւաճան իր երկրին»:

Միայն Փարիզի մէջ 14 օտարականներ վար դրուեցան, իբրեւ կասկածելի: Ասոնք պարտաւոր են ապացուցանել թէ ինչ կը բանէին վերջին տասը օրերու ընթացքին: Այս 14ին մէջ կը գտնուին հինգ հոգի այն կասկածելիներէն որ Եուկոսլավիոյ ոստիկանութեան կողմէ մատնանշուած էին թագաւորին այցելութենէն առաջ:

Բոլոր երեւոյթները ցոյց կու տան թէ նոր խստութիւններ պիտի գործադրուին բոլոր օտարականներու հանդէպ, իբրեւ հետեւանք Մարսէյլի դէպքին: Ներքին նախարարութիւնը կը ծանուցանէ թէ 1934ի առաջին ինը ամիսներու ընթացքին 6728 օտարականներ ետ ղրկուած են Ֆրանսայէն, մինչդեռ 1933ի ամբողջ տարուան ընթացքին միայն 5333 հոգի վերադարձուած էին:

Ինչպէս ըսինք, զարմանազան պատմութիւններ շրջան կ'ընեն ահաբեկիչի մասին: Այսպէս, կ'ըսուի թէ Սուք անունով բնակած է Օթէլ Ռէժինա (Փարիզ), սեպտեմբեր 30էն հոկտեմբեր 4, օրական 35 ֆրանքի սենեակ մը վարձելով: Հոկտեմբեր 4էն մինչեւ 7 որ եւ է հետք չէ գտնուած, բայց կը կարծուի թէ վերջին օրը Էքս եղած է, համաձայն պանդոկապետներու յայտարարութեան: Էքսի պանդոկատիրուհին կ'ըսէ թէ կիրակի օր երեք օտարականներ եկան իր պանդոկը եւ արձանագրուեցան իբրեւ Չեխ եւ Խրուաթ, թէ ահաբեկիչը երկուշաբթի օր մասնաւոր ուշադրութեամբ կը պրպտէր թերթերը եւն.: Պելկրատի եւ Զաղրէպի մէջ ալ խուզարկութիւններ եւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան:

ԵՐԿՈՒ ՄԵՂՍԱԿԻՑՆԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Ապահովութեան Տեսչութիւնը ձերբակալեց երկու մեղսակիցներ, որոնց անունները գաղտնի կը պահուին: Երրորդ մեղսակից մըն ալ ճանչցուած է, բայց յաջողած է փախչիլ:

»»»··«««

*** Խորհրդային մամուլը Պ. Պարթուի մահուան առթիւ բարեկամութեան ջերմաջերմ զգացումներ կ'արտայայտէ Ֆրանսայի հանդէպ, բան մը որ մինչեւ հիմա վերապահուած էր միայն Թուրքիոյ: «Իզվեստիա», կառավարութեան պաշտօնաթերթը, առաջին էջին վրայ հրատարակեց Պարթուի լուսանկարը, սեւ շրջանակի մէջ, ջերմապէս գնահատելով հանգուցեալը՝ իբրեւ առաջնակարգ դէմք եւ մեծ հեղինակութիւն միջազգային ասպարէզին մէջ: Այս առթիւ ցաւակցական հեռագիրներ ուղղեցին Պ. Պ. Մոլոթով եւ Լիթվինով:

*** Մ. Նահանգներու խրուաթական ազգ. կոմիտէին անդամներէն Տոքթ. Պրանիմիր Եէլիչ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ Թագաւորին սպանութեան առթիւ.— «Այս սպանութիւնը ոճիր չէ, այլ գործադրութիւնը Խրուաթ ժողովուրդի մահավճռին՝ ընդդէմ Ալեքսանդր բռնակալի: Խրուաթ ժողովուրդը ազատութիւն եւ անկախութիւն կը պահանջէ»:

ՆԻՒԹԵՐՈՒ առատութեան պատճառով, ստիպուեցանք վաղուանձգել Ալեքսանդր թագաւորին եւ Պ. Պարթուի կենսագրականները:

Կարելի՞ էր արգիլել — նորէն օտարականները

»»»··«««

Թերթերը կը շարունակեն ծանր մեղադրանքներ ուղղել Ներքին Նախարարութեան, ապահովութեան տեսչութեան եւ ոստիկանութեան, պնդելով թէ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք չէին առած, դէպքը արգիլելու համար: «Աքսիոն Ֆրանսէզ» (արքայական) դիտել կու տայ թէ հանրային կարծիքը ըմբոստանալով՝ անմիջական պատիժներ կը պահանջէ: Եւ խօսքը ուղղելով Ներքին Նախարարին, կը գոչէ.— «Դո՛ւրս, Սառօ: Դո՛ւրս Ապահովութեան Տեսչութեան աւազակները եւ անկարող ոճրագործները»:

«Թան» ձաղկելով դիկտատուրաներու հոսանքը, կիրքերու անսանձ պոռթկումը եւ ուրիշ համաճարակներ, կը գրէ.

— Մեր երկիրը, հակառակ այնքան տխուր երեւոյթներու եւ անկարգութեանց, մինչեւ հիմա ազատ մնաց վարակումէ: Մեր հողին վրայ գործուած մահափորձերու մեծ մասը, որոնց ցանկին վրայ կ'աւելնայ Մարսէյլի սարսափելի ողբերգութիւնը, կատարուած են օտարականներու կողմէ որոնք չարաչար կը գործածեն մեր չափազանց դիւրին ընդունելութիւնը, մեր թոյլ հիւրընկալութիւնը եւ հեշտ բարքերը: Բայց կը թուի թէ մեր մէջ ալ թուլացումը կը շեշտուի եւ անկարգութեան եւ բռնութեան ոգին արմատ կը նետեն: Ժամանակը եկած է հակազդելու: Ժամանակը եկած է կարգի դնելու մեր հաստատութիւնները, մանաւանդ անոնք որ կը պաշտպանեն ներքին եւ արտաքին ապահովութիւնը»:

Իսկ «Էօվր»ն աւելի բացորոշապէս ամբաստանելով Ներքին Նախարարութիւնը եւ Ապահովութեան Տեսչութիւնը, դիտել կու տայ թէ նոյնիսկ աւանդական զգուշութիւնները ձեռք չէին առնուած: Որո՞նք են այդ միջոցները.—

1.— Որ եւ է կառք որ վեհապետ մը կը փոխադրէ, պէտք չէ որ եւ է սանդղամատ կամ ոտք դնելիք կամ բռնելիք տեղ ունենայ, որպէսզի մարդասպան մըն ալ չկարենայ կառքին մէջ ցատկել: Այդ զգուշութիւնը չէ եղած:

2.— Թագաւորին կառքը չափազանց դանդաղ կ'երթար: Քանի որ հիմա ինքնաշարժ ունինք, անոր գնացքը պէտք է ճշդել ժամաչափով, ժամը իբր 20 քիլոմեթր, որպէսզի ոտքով քալող մը չկարենայ հասնիլ:

3.— Ասոր համար ալ, ներկայիս հեծեալ հետեւորդ չեն գործածեր, այլ հեծանուորդներ: Շարք մը զոյգ հեծանուորդներ, որոնց վերջինը զինուած կ'ըլլայ, թափօրին առջեւէն կ'երթան հետեւելով կառքի գնացքին, եւ ո՛վ որ փորձէ շղթան ճեղքել, գետին կը տապալեն:

4.— Երկու կամ երեք զոյգ հեծանուորդներ միեւնոյն ձեւով սպառազինուած՝ պէտք է շրջապատեն կառքը, մէկը առջեւէն, մէկը՝ դռնակին քովէն, իսկ միւսը ետեւէն: Ասոնք ալ պաշտօն ունին գետին տապալելու ո եւ է մէկը որ խզէ շղթան եւ ատրճանակով զարնելու ով որ կը փորձէ կառքին մօտենալ կամ սպառնալից շարժուձեւ մը փորձել:

Թերթը կ'եզրակացնէ թէ՝ ահաբեկիչը այնքան չէր սպասեր այս անհոգութեան որ, ռումբ մըն ալ առած էր, որպէսզի ի հարկին գործածէ, եթէ չկարենար կառքին մօտենալ եւ ատրճանակ պարպել:

*** «Մաթէն» կը գրէ առաջին էջին գլուխը.

— «Ֆրանսան ապաստանարան մըն է: Թերեւս աւանդական բան է այս իրողութիւնը, բայց շատ վտանգաւոր: Պէտք է շատ աւելի խիստ հսկողութիւն մը կազմակերպել օտարականներուն վրայ»:

Կը դողդղան մանուկ թագաւորին վրայ

Մանուկ Թագաւորը Լոնտոնէն Փարիզ եկաւ առջի օր, մեծ մօրը հետ: Խիստ հսկողութեան եւ պաշտպանութեան տակ առնուած էր հիւսիսային կայարանը: Միայն պաշտօնեաները եւ հարիւրի չափ գաղտնի ոստիկանները կրցան մօտենալ կառախումբին: Թերթերու թղթակիցները դուրսը կը սպասէին. յետոյ ոչխարի հօտի պէս քշուեցան մաքսային մթերանոցը եւ գերի մնացին ամբողջ կէս ժամ, մինչեւ պաշարումը վերջացաւ: Լուսանկարիչներուն ալ արգիլուած էր մօտենալ կառախումբին, եւ ոստիկաններ խստօրէն կը հսկէին: Միեւնոյն խստութիւնները ձեռք առնուած էին երէկ, երբ Մարսէյլէն վերադարձաւ Թագուհին: Արտաքին Նախարարութիւնը կարուկ հրամաններ տուած էր, որպէսզի թղթակիցները եւ լուսանկարիչները չմօտենան կառախումբին: Թագուհին քանի մը օրէն հիւանդանոց պիտի մտնէ, վիրաբուժական գործողութեան մը համար, ինչպէս որոշած էր Պելկրատէն մեկնած ատեն:

Աւելցնենք թէ՝ մանուկ Թագաւորը իրականին մէջ Փարիզի հիւսիսային կայարանը չէր իջած, այլ 12 մղոն անդին, ուր մասնաւոր ինքնաշարժ մը մեծ-մայրն ու թոռը առաւ տարաւ անծանօթ ուղղութեամբ:

Նոր Թագաւորը Պելկրատ կը սպասուի չորեքշաբթի օր: Երեսփ. Ժողովն ու Ծերակոյտը խառն նիստ գումարեցին երէկ եւ հաւատարմութեան երդում ընելով, խնամակալ խորհուրդին յանձնեցին արքայական իշխանութիւնը: Բոլոր զուարճութիւնները արգիլուած են Պելկրատի մէջ: Թատրոն, սինեմա, նոյնիսկ սրճարանները փակուեցան առաջին օրը:

Կարճ լուրեր՝ օրուան դէպքին առիթով

Հոկտեմբեր 10ին Փաւլ իշխանը վարչապետին յանձնեց Ալեքսանդր Թագաւորին կտակը, որ գրուած է 1934 յունուար 5ին: Այս կտակով, Թագաւորը կը յանձնարարէ խնամակալութիւնը կազմել հետեւեալ անդամներով.— իշխան Փաւլ Քարաճորճեվիչ, Տոքթ. Փէրովիչ եւ ծերակուտական եւ կրթական նախարար Պ. Ռատէնքօ Սթանքովիչ: Միեւնոյն ատեն երեք փոխանդամներ ալ նշանակուած են:

*** Շէրպուրի գաղտնի ոստիկանութիւնը բռնեց եօթը կապոց շարժանկարի ժապաւէններ, որ կը ներկայացնէին պատկերներ՝ Թագաւորին սպանութեան մասին եւ Մ. Նահանգները պիտի ղրկուէին:

*** Էնգիւրիէն կը հեռագրեն թէ քաղաքին լոյսերը մարեցան, ի նշան սուգի: Մ. Քէմալ անմիջապէս ցաւակցական հեռագիրներ ուղղեց, իսկ պաշտօնաթերթերը խմբագրականով մը կ'ողբայ երկու մեծ բարեկամներու կորուստը:

»»»··«««

Վիոլէթ Նոզիէռի դատավարութիւնը

Առջի օր սկսաւ Վիոլէթ Նոզիէռի դատավարութիւնը: Ամբաստանագրին ընթերցումէն յետոյ, երբ նախագահը սկսաւ նեղացուցիչ հարցումներ ուղղել, նկարագրելով հայրը եւ մայրը թունաւորելու պարագաները, աղջիկը, որ մինչեւ այդ կցկտուր պատասխաններ կու տար, սկսաւ կակազել, եւ մարելով գետին ինկաւ: Պահակները յարակից սենեակ մը փոխադրեցին, ուր սթափելէ յետոյ նորէն ատեան հանուեցաւ: Իր գլխաւոր չքմեղանքը այն է թէ առաջին անգամ հայրը բռնաբարած էր զինքը, որով ինքն ալ ստիպուեցաւ զանազան մոլութեանց տալ ինքզինքը, «մոռնալու համար իր վիշտը»: Մայրը, որ ներկայ չէր դատավարութեան, կը մնայ միշտ անողոք: Իսկ Վիոլէթ յայտարարեց թէ պատրաստ է կրելու որ եւ է պատիժ, եթէ միայն մայրը ներէ:

Դատավարութիւնը կէս ժամ ընդհատուեցաւ, յարգելու համար Ալեքսանդր Թագաւորին եւ Պ. Պարթուի յիշատակը:

ՀԱՄԱՅԱՑԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԸ ԵՒ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ. — Կը հրատարակենք իբրեւ ազատ վիճաբանութիւն:

Վերջերս դարձեալ մեր կուսակցական մամուլին մէջ քննութեան առարկայ դարձած է համազգային ընդհանուր կազմակերպութիւն մը ստեղծելու հարցը, երիտասարդական կամ որ եւ է այլ անունի տակ:

Ցաւակցելս «Յառաջ»ը չեմ ջատագով է հայկական Սփիւռքի երիտասարդութեան կազմակերպութեան եւ անպայման կարօտով մը կը հետապնդէ այդ գաղափարը:

Նախկին Պատերազմիկներու Միութիւնը եւ Պատերազմիկներու Դաշնակցութիւնը՝ Ֆրանսայի մէջ, փաշական կազմակերպութիւնը Իտալիոյ մէջ եւ Նացի կուսակցութեան պատկանող Գրոհի ջոկատները Գերմանիոյ մէջ օրինակ կը ծառայեն համահայկական երիտասարդական կազմակերպութեան մը ջատագովներուն, որովհետեւ բոլորին ալ նպատակն է տեսնել հայ երիտասարդութիւնը ձուլուած բազուկի դերին մէջ՝ վերապրող արտասահմանեան հայութեան համար, հաւաքական ոյժ մը, որ կուսակցական տարաձայնութիւններէն վեր կանգնած, իր մէջ խտացնէր ցեղին առնական տարրերը եւ դառնար արտայայտիչը ազգ. ձգտումներուն ու իրաւանքը՝ ոտնակոխուած սրբազան իրաւունքներուն:

Գաղթահայ հանրային կեանքը ղեկավարելու համար համազգային մարմնի մը կազմութեան նպաստելով ատենին Թափուած ջանքերը, կարելի է ըսել, ծնունդն էին նոյն հոգեկան պահանջին. այն է հետապնդել հայութեան ինքնուրոյն գոյութիւնը՝ համազգային, միացեալ ուժերով:

Իրական կեանքի բարդ պայմանները, որոնց մէջ ապրելու դատապարտուած են հայ գաղութները, մայր հայրենիքէն դուրս, արգիլեցին նոյն իսկ մտածել համաժողովրդային կազմակերպութեան մասին, ուր մնաց թէ տակաւին լրջօրէն անոր իրականացումը հետապնդուէր: Ներկայիս չեմ կարծեր որ գտնուին միամիտներ, որ նման փորձեր կատարեն: Հարցը ըսպառած կը թուի եւ իբր անյետ խնդիր մէկ կողմ ձգուած է:

Ես կը կարծեմ թէ ժամանակը եկած է այլ եւս որ ճիշդ նոյն հիմերուն վրայ, վերջնական հաշուեյարդարի ենթարկուի համազգային ամէն տեսակ կազմակերպութեան գաղափար, անկախ գոյութիւն ունեցող քաղաքական կուսակցութիւններէն, երիտասարդական կամ ուրիշ անունի տակ, նկատի ունենալով մէկ կողմէ՝ մեր հանրային կեանքի տարրական պայմանները, միւս կողմէ՝ ներկայ կուսակցական յարաբերութիւնները:

Անշուշտ կարելի չէ ըսել, թէ համազգային երիտասարդական միութեան մը ստեղծման համակիրները կ'անգիտանան այն բազմապիսի դժուարութիւնները որ կան իրենց ճամբուն վրայ. բայց ինչ որ էական է, այն է որ նմանօրինակ ձեռնարկի մը յաջողութեան անկարելիութիւնը չըմբռնուիր տեսականօրէն, այլ ընդհանրապէս, դուտ գործնական խնդիր մը կը ներկայանայ տակաւին:

Այսպէս մտածել կը նշանակէ սակայն անիրազեկ մնալ մեր դարաշրջանի ոգիին եւ լաւ չըպատկերացնել այն դերը, որ պատմական դէպքերու դատաւորումով Հ. Յ. Դաշնակցութեան վիճակուած է ներկայիս, գաղութներու մէջ:

Նախապատերազմեան շրջանին, ինչպէս եւ պատերազմի ընթացքին, համագործակցութիւնը միեւնոյն ազգի այլազան տարրերու միջեւ, ոչ միայն մշակութային, այլ նոյն իսկ քաղաքական գետնի վրայ՝ բնական երեւոյթ մըն էր: Ամենախստապահանջ հակառակորդներն անգամ, Ալ. Մեասնիկեան եւ Պօղոս Մակինցեան եւ այլ բոլշեւիկ սոցիալ դեմոկրատներ՝ Մոսկուայի մէջ իրենց նախաձեռնութեամբ հրատարակուած «Գարուն»ամսագրի մէջ սիրով կ'ընդունէին աշխատակցութիւնը ոչ միայն սոցիալ դեմոկրատ մենշեւիկ Դ. Անանունի եւ Բ. Իշխանեանի, այլ եւ Դաշնակցական Ա. Ահարոնեանի եւ անկուսակցական Ա. Ծատուրեանի:

Մշակութային, նոյն իսկ քաղաքական որոշ հարցերու մէջ կը թուէր թէ հաստարակաց ընդհանուր կէտեր գոյութիւն ունէին, որոնց շուրջ՝ արբանեակօրէն հակառակորդ խմբակցութիւնները կրնային աշխատակցիլ:

Անվիճելի, դիւցազնէ եւ արիւնալից տիրապետութիւնը բոլշեւիկ սակաւապետութեան՝ լայնածաւալ Ռուսաստանի մէջ, հիմնովին յեղաշրջեց համերաշխութիւնը բոլոր երկիրներու մէջ ամէն տեսակ համագործակցութեան շուրջ, որովհետեւ ով որ չի բաժներ բոլշեւիկեան տեսակէտը, եթէ նոյնիսկ հակառակորդ չէ, թշնամի մըն է, որ փիզիքական բնաջնջման միայն արժանի է: Միլիոնաւոր սոցիալիստ յեղափոխականներ եւ սոցիալ դեմոկրատներ, ալ չենք խօսիր այլ չափաւորական եւ պահպանողական տարրերու մասին, զոհ գացին այս արիւնարբու գաղափարախօսութեան: Ֆաշիզմը եւ նացիոնալ սոցիալիզմը, որոնց հարուածներուն դէմ պաշտպանուելու համար Կոմինթերնը համագործակցութեան ուշացած հրաւէրներ կ'ուղղէ ներկայիս ընկերվարական կուսակցութիւններուն, բոլշեւիկեան այս դաժանային քաղաքականութեան հակազդող երեւոյթներն են միայն, այն ալ, խիստ մեղմացուած ու մարդկայնացուած: Որովհետեւ թէ Մուսոլինի, թէ Հիթլէրի եւ թէ նոյնիսկ Տոլֆուսի սոցիալ դեմոկրատ զոհերը, եւ իրենց քանակով, եւ իրենց հանդէպ գործ դրուած սարսափներով, ամենաչնչին գոյն ուրուագիծն անգամ չեն տար անպատմելի խժդժութիւններուն, որոնց ճիրաններուն մէջ, մինչեւ այսօր ալ, տասնեւօթ տարիներէ ի վեր, միլիոններով բազմութիւններ կը շարունակեն մորթոտուիլ:

Արդ, կատարուած է էական փոփոխութիւն մը, որուն վրայ անհրաժեշտ է կանգ առնել եւ որ ընկերաբանական խոր նշանակութիւն ունի: Այդ երեւոյթը հետեւեալն է: Հանրային ամէն գործ, մշակութային, բարեգործական թէ նիւթական ամէն ձեռնարկ, իր խորքին մէջ քաղաքական բնոյթ ստացած է: Ապաքաղաքական գործ, որուն հանդէպ իրենց աշխարհայեացքով տարբեր խմբակցութիւններ միեւնոյն կեցուածքը ունենային, համակրանքի, հակակրանքի թէ անտարբերութեան, չկայ եւ չի կրնար ըլլալ: Եթէ նոյնիսկ մեկնակէտը քաղաքական չէ, ապա եղրակացութիւնը, հետապնդուած արդիւնքը պէտք է ծառայէ քաղաքական որ եւ է նպատակի, ըլլայ մերթ բոլշեւիզմին թեր, մերթ անոր դէմ: Մեր իրականութեան մէջ կարելի է յիշել բազմապիսի օրինակներ, որպէսզի հարկ ըլլայ ուրիշ ժողովուրդներու մէջ պատահած դէպքերուն դիմել:

Այս ճշմարտութեան լոյսին տակ ալ դիտելով գաղթահայ իրականութիւնը, ոչ միայն անհնար, այլեւ անհեթեթ կը թուի ինծի՝ հետապնդել ապաքաղաքական որ եւ է երիտասարդական կազմակերպութիւն, որու նպատակը պիտի ըլլար հայկական սփիւռքի տարտղնուած բեկորներուն, առանց կուսակցական խտրութեան՝ ազգային զօրաւոր ոգի ներշնչել եւ պահպանել հայ երիտասարդութեան կամքը, ի խնդիր ազգային մշակոյթի պահպանման եւ հայրենի հողերու ազատագրութեան, բան մը որ գերազանցապէս քաղաքական հանգամանք ունի եւ բացառապէս մեր կուսակցութեան շունչին տակ կազմակերպուած ուժերուն կը պատշաճի:

Ի զուր չէ որ Զաւարեան Որբերու Միութիւնը, հակառակ իր ջանքերուն պահելու չէզոք դիրք մը եւ նոյնիսկ համագործակցութեան կապ մը ծառայելու Ապրիլ 24ի տօնակատարութեան համար գոնէ — կուսակցութիւններու միջեւ, առաջին իսկ օրէն, մեր հակառակորդներու կողմէ նկատուեցաւ Դաշնակցական կազմակերպութիւն մը: Անոր թուլութիւնը միայն կրնայ բացատրել յամառութեամբ՝ որ ունեցաւ չարունակելու եղբօրկ չէզոք եւ ապաքաղաքական: Ցեղակրօն շարժումը ամերիկահայ գաղութին մէջ ընդհանրական զօրեղ ծաւալ դառաւ՝ շնորհիւ իր ճակատաբաց ընթացքին, որուն զօրեղ գործելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրօշին տակ, մեկնակէտ ընտրելով մեր ժողովուրդի անդրանկութիւնը՝ հայ հայրենիքի ազատութեան:

Բայց դեռ չսպառեցի իմ բաժինը:

Վ. ՇԱՄԻՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ

ՀԱՅ ՃԵՄԱՐԱՆԸ

(Իր հնգամեակի առիթով)

Գաղթահայ կեանքի մխիթարական երեւոյթներէն մէկն է Պէյրութի Հայ Ճեմարանի բացումը 1930ին: Մխիթարական կ'ըսենք, որովհետեւ ճեմարանը կոչուած է ոչ միայն նոր սերունդը նախակրթարաններէն վերջ իր յարկին տակ առնելով զարգացնել ու դրկել համալսարանները, այլ աւելի կարեւոր դեր մը կատարել: Դժբախտաբար ազգային մեր նմանօրինակ հարցերը սերտօրէն կապուած են Թուրքին հետ, ահա թէ ինչու այսօր, երբ մենք կը փորձենք Հայ Ճեմարանի հնգամեակի առթիւ մէկ քանի տողեր գրել, ստիպուած ենք յետադարձ ակնարկ մը նետել մինչեւ 1915 Ապրիլ 11—24, երբ Թուրքը մեր մշակոյթի, մտքի մեծ տիտանները տարաբաշխ աւերակներ եւ այնտեղ փչրեց անոնց գանկերը:

Այդ մտաւորականութեան մահուամբ, մահացան նաեւ այն լուսաւոր հաստատութիւնները որոնք տարիներու ընթացքին դարձեր էին ճշմարիտ փարոսներ: Չկա՛ն այլ եւս Սանասարեան, Երամեան, Կեդրոնական, Խարբերդի զոյգ գոլէճները, Արմաշ եւն.: Անոնց յարկերուն տակ այլ եւս չի դարբնուիր հայ միտքը, հոգին. հայ մշակոյթի ու պատմութեան տաղանդաւոր ուսուցիչները այդ դպրոցներու ամփոփներէն չեն խօսիր հայ երիտասարդութեան, ցեղին զարթնող մտքին: Թուրքը ջարդեց ու քանդեց, աւերակի վերածեց ամբողջ երկիր մը եւ աշխարհին ցանեց ամբողջ ազգ մը: Այնպէս որ, հրաշքով ողջ մնացած մտաւորականութեան պարտքն էր եւ է եւ պիտի ըլլայ նոր մտաւորականներ յառաջ բերել հիներէն իրենց աւանդ մնացած շունչով, անոնց ձգած անփոր կտակի ոգիով:

Ճեմարանի բացումը մեզի չատ մը հասարակներ կուտայ այդ ուղղութեամբ: Այնտեղ իրենց շունչն ու հոգին կը փառեն Լեւոն Շանթի եւ Նիկոլ Աղբալեանի հետ ուրիշ նուիրուած երիտասարդներ որոնք սիրայօժար կը քաշեն իրենց գիտութեան պաշարը:

Սուրիան եւ Լիբանանը, ըլլալով ամենամեծ գաղութը, եւ մեր երկրի ամենէն մերձ վայրը, այն յարմարութիւնն ունին արտադրելու պատրաստուած ուսուցիչներ: Օտար հաստատութիւնները օտար նպատակներ ունին, եւ անոնց միջազգային եղբայրութեան գաղափարականով դաստիարակուած մէկը անկարելի է որ հայ ազգին սրտին խօսելու բաներ ունենայ իր շրջանոիներուն վրայ:

Այդ համալսարանները ամէն տարի հարիւրներով շրջանաւարտներ կուտան զանազան մասնաճիւղերէ եւ ուրախութեամբ պէտք է հոս յիշատակել որ հակառակ անհեթական տաղանդային, հակառակ մեր անձուկ վիճակին, հակառակ մեր գաղթականի հանգամանքին, եթէ բաղդատութեան դնենք հայ ուսանողներուն եւ շրջանաւարտներուն թիւը տեղացիներուն հետ, Հայոց թիւը եթէ աւելի իսկ չըլլայ, գէթ անոնցմէ հեռու չի մնար: Այս տարի ամերիկեան համալսարանի բժշկական բաժնին 16 շրջանաւարտներ կային, որոնց 9ը Հայեր էին եւ անոնց ալ երկուքը աղջիկ: Միւս ճիւղերուն մէջ ալ Հայերու թիւը շատ հեռ չէր մնար:

Այս «փրոֆէսիոնէլ» շրջանաւարտները սակայն, մեզ շատ չեն հետաքրքրեր, որովհետեւ անոնք ամէն բանէ առաջ իրենց ասպարէզին մարդիկը պիտի դառնան: Մեզ կը հետաքրքրեն անշուշտ «պակալոր արուեստից»ները, որոնցմէ չենք գիտեր թէ քանի՞ները պիտի միրճուին մեր ժողովուրդին մէջ ու դաստիարակեն հայ մանուկները: Մինչեւ հիմա, մենք այնպէս գիտած ենք որ անոնց տասէն հազիւ երկուքը, երեքը ուսուցչութեամբ կը պարապին, մնացեալները առաջին օրէն իսկ առեւտրական գրասենեակները ճամբայ կ'առնեն, օր առաջ հարստանալու համար: Եւ յետոյ, մենք շատ բան չենք կրնար սպասել անոնցմէ, որովհետեւ օտար հաստատութիւններէ դուրս եկողները ընդհանրապէս չեն գիտեր ոչ Հայոց պատմութիւն, ոչ հայ գրականութեան պատմութիւն եւ նոյն իսկ Հայերէն: Մենք շատ անգամ զայրոյթով գիտած ենք հայ երիտասարդներ որոնք համալսարան կը յաճախեն աշխարհի գիտութիւնը ամփոփելու, եւ սակայն առանց ամչնալու թուրքերէն կը խօսին, եւ այդ լեզուով ալ կ'երգեն (օրինակ՝ Հայէպի գոլէճէն արտադրուած բոլոր տեսակի ապրանքները): Ի՞նչպէս սպասենք որ այս «պակալորն»ները հայ մանուկները կրթեն, անոնց Հայերէն սորվեցնեն ...

Ահա ահաւոր պատկերը օտար հաստատութիւններուն եւ մանաւանդ ամերիկեանը, եթէ կրցինք տալ: Անշուշտ բացառութիւններ կան, բայց քանի՞ առ հարիւր:

Երբ այս տողերը կը գրենք, մեր աչքին առջեւ նորէն լուսատու ջահի մը նման կը բարձրանայ Հայ Ճեմարանը եւ մեր հայրենակարօտ նայուածքները կը սեւեռին դէպի այդ վառարանը: Մենք համոզուած ենք թէ այդտեղէն պիտի դուրս նուիրուել երիտասարդներ որոնք արհամարհելով նիւթական աշխարհի վայելքները, պիտի փոխանցեն հայ մանուկներուն փոքր թուչակներով ու կատարեն իրենց առաքելութիւնը, վառ պահելով գաղթահայ նորահաս սերունդին մտքին մէջ հայրենիքի ու ազատութեան գաղափարներուն շուրջ մայրենի լեզուի ու գրականութեան սէրը:

Մենք երիտասարդներս, մեր վրէժը լուծած կ'ըլլանք մասամբ, երբ զօրավիգ դառնանք Ճեմարանին, անկէ դուրս բերելով քանի մը տարի ետք՝ Սիամանթօներ, Վարուժաններ, Խաժակներ, Վարդգէսներ ու Զօհրապներ:

Ամէն գիտակից երիտասարդ թող իր պարտքը կատարէ անդամագրուելով «Համազգային»ի, այն խոր հաւատքով թէ «Համազգային»ի զօրացումով կը զօրանայ Հայ Ճեմարանը:

ՇԱՀՐՈԶ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՕՐՈՒԱՆ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— o —

Վերջերս հոգեբանները մարդկային հինգ զգայարանքներուն վրայ աւելցուցած են վեցերորդ մը՝ որուն սինէսթէզի անունը տուած են, այսինքն տեսակ մը կենսական ներքին զգայարան, որ ուղեղին կը հաղորդէ մարմնին ներսէն կամ դուրսէն եկած եւ «սէնեսթեզիք» ջղային դրութեան միջոցաւ փոխադրուած տպաւորութիւններ:

Մարմնի հիւսուածներէն եւ զանազան գործարաններէն մեկնող այդ տպաւորութիւններէն անոնք՝ որ կանոնաւոր կերպով կը հասնին գիտակցութեան, խիստ սահմանափակ են: Անոնք խառնակ ու անբացատրելի զգացողութիւններ են, որոնց կերպարանաւորումը ուղեղին մէջ շատ տկար կերպով տեղի կ'ունենայ:

Դիտուած է որ քունին մէջ «սէնէսթէզիք» տպաւորութիւնները կրնան երազներ առաջ բերել եւ կառավարել զանոնք: Մասնաւորապէս քնէածական կամ մտքի հիւանդագին վիճակի մը մէջ, ուր ենթագիտակցութեան հոգեկան աշխատանքը որոշ գերազդգուութիւն մը մատնանիշ կ'ընէ, կը յայտնուին ամէնէն աւելի հետաքրքրաշարժ երեւոյթները: Այդ պայմաններուն մէջ զգացողութիւնը աւելի զարգանալով, բացառիկ սաստկութիւն՝ մը կուտայ վեցերորդ զգայարանքին, միւս կողմէ՝ ուղեղին մեքենական աշխատանքը ձերբազատուած կամքէն եւ ուշադրութենէն, կը յանգի մտային աւելի ամբողջական կերպարանաւորումի մը, որ երբեմն մինչեւ զգայախաբութեան կը տանի:

Բնախօսական այս վիճակին ենթակայ անձերը կրնան դուրսէն տեսնել իրենց մարմնին արտաքին ու ներքին մասերը: Հոգեբանախօսական այս երեւոյթին «օթօսքոփի» անունը կուտան, որ կրնայ ըլլալ արտաքին կամ ներքին:

Երբեմն պատահած է որ հիւանդներ կը տեսնեն իրենց ներքին գործարաններն ու անոնց գործունէութիւնը: Երբեմն անոնք իրենց հիւանդութեան առաջին օրերուն մէջ կը զգան թէ պիտի մեռնին, առանց այդ մասին որեւէ լուրջ պատճառ մը ունենալու, եւ սակայն իրենց նախազգացումը կ'իրականանայ: Կարելի է ըսել թէ նմանօրինակ պարագաներու մէջ, մարդուն վեցերորդ զգայարանքը ուղեղին կը հաղորդէ գործարանի մը մէջ ի նորոյ կազմուած ախտաւոր վիճակին տպաւորութիւնները, այնպիսի յստակութեամբ մը, որ ենթակային մտքին մէջ կը կազմուի մօտալուտ մահուան անձկութեան համոզումը:

Երբեմն բոլորովին առողջ մարդիկ կրնան նախազգալ իրենց մահը, եւ ճշգութեամբ որոշել իրենց մահուան օրը:

Այս մասին Տօքթ. Փ. Սօլիէ իր գիրքին մէջ կուտայ խիստ հետաքրքրաշարժ ու յատկանշական օրինակներ, զորս զանց կ'առնենք յիշատակել հոս, տեղին անձկութեան պատճառաւ:

⁂ Ռուս փրոֆ. Սակալօվ մետաղներու հետազօտման համար նոր մէթոտ մը հնարած է, որ կը կայանայ անդր — հնչիւնային ճառագայթներուն գործածութեան մէջ: Մետաղները կամ ձուլածոյ մետաղները ենթակայ են ինքնայատուկ հնչիւնային տատանումներու, որոնք մեր ականջին անլսելի են:

Երբ մետաղը թրջենք «դրամոֆօրմատոնային» բաղադրութեամբ, կը տեսնուի մետաղի մէջէն անցնող անդրհնչիւնային ճառագայթին պատկերը:

Վերոյիշեալ մեթոտը հնարաւորութիւն կուտայ երեւան բերելու մետաղի խորքին մէջ գոյութիւն ունեցող զանազան թերութիւններ, ճեղքուածքներ, խեցիներ, բշտիկներ, եւայլն:

⁂ Պրիւսէլի արքայական դիտարանի աստղագէտներէն, փրոֆ. Տէլփորթ լուսանկարչական նոր մեթոտով մը երեւան հանած է գոյութիւնը փոքր մոլորակներու, որոնք կը շրջին հրատ եւ լուսնթագ մոլորակներու շաւիղներուն միջեւ: Այդ առթիւ, յաջողած է նաեւ երեւան հանել գոյութիւնը բազմաթիւ շատ փոքր աստղակերպ մարմիններու, որոնց խոշորութիւնը հազիւ 40 քիլոմեթրի կը հասնի: Կը կարծուի թէ անոնք մեծ մոլորակի մը բեկորներ են, որոնք աստղային յեղաշրջման մը հետեւանքով անջատուած են անկէ: Անոնց ձգողական զօրութիւնը շատ տկար ըլլալով, հոն կազմային մարմինները ենթակայ են կազմելու մթնոլորտ մը, որ պէտք է բոլորովին անօսր վիճակի մը մէջ գտնուի:

⁂ Զուիցերիացի ճարտարագէտ՝ Պ. Ռ. Քարթիէ այս օրերս Օսթանտի մէջ խիստ հետաքրքրաշարժ փորձեր կը կատարէ, որոնց նպատակն է ուսումնասիրել թէ ի՞նչ կերպով կարելի է օգտագործել ծովերու մակերեսին եւ խորութեանց մէջ գտնուած ալիքներուն ուժերը: Արդարեւ, հաստատուած է որ ծովերու խորութեանց մէջ ալ գոյութիւն ունին ալիքներ: Ան նաւակի մը մէջ յարդարած է իր գործիքը, որ շատ պարզ է.—

50 սանթիմէթր երկայնութիւն ունեցող ուղղահայեաց ջրհանի մխոց մը, որ երկարած է պղինձէ կոթով մը, որուն շուրջը կապուած են իրարմէ հաւասար հեռաւորութեամբ եւ 1·50 մէթր տրամագիծ ունեցող երկաթաթիթեղէ սկաւառակներ: Մխոցին երկու կողմերէն կախուած են ջուրը վեր քաշող փողեր: Այսինքն տեսակ մը ջրհան, որ իր ոյժը մէկ կողմէն կ'առնէ ջուրի մակերեսին ալիքներէն, իսկ միւս կողմէն՝ ծովի խորութեանց մէջ գտնուած ալիքներու շարժումներէն:

Վերջին տարիներս, գիտնականներու կողմէ լուրջ հետազօտութեանց առարկայ եղած են նաեւ ծովի ջուրերուն մակընթացութիւնն եւ տեղատուութիւնն առաջ եկած շարժումները, ջրահոսանքներու ուժը եւ ծովերու ջերմական զօրութիւնը:

Այս առթիւ կ'արժէ յիշատակել Ֆրանսացի գիտնական Ժօռժ Քլօտի նորագոյն փորձերը, որոնց նպատակն է օգտագործել հասարակածային ծովերու ջերմական զօրութիւնը:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

⁂ Անահիտի ոսկի արձանը հաստատուած էր Երիզայի մէջ, զոր կողոպտեց Հռոմայեցի զօրավար Մարկոս Անտոնիոսը: Այս մեհեանը շրջակայ մարդերու մէջ կ'արածէին բազմաթիւ երինջներ, որոնք իրենց ճակատներուն վրայ կը կրէին ղօհուելու դրոշմ: Այս երինջներու անունով այդ շրջանը կոչուեցաւ Երինջան, Երիզա եւ վերջը՝ Երզնկա:

Տարուան մէջ երկու անգամ կը կատարէին Անահիտի տօնը — գարնան, վարդերու ժամանակ, որմէ մնացած է Վարդավառի տօնը, եւ աշնան, երբ երգով ու պարով ուրախութիւն կ'ընէին արձանի շուրջը, որուն յաջորդած է Հարիսակերաց տօնը:

⁂ Միհրը կը պաշտէին եւ կը մեծարէին Հայերը, Պարթեւները, Յոյները եւ Հռոմայեցիները: Այս կուռքի մեհեանը գտնուած է Վանի մէջ, Միհրի Դուռ (տեղական բարբառով Մհերի Դուռ) ըսուած տեղը:

Հռոմի մէջ դեկտ. 25ին կը տօնէին Միհր աստուծոյ յիշատակը, որուն փոխարինեցին Քրիստոսի ծննդեան տօնը դեկտ. 25ին: Իսկ Հայերը Միհր աստուծոյ տօնին խարոյկներ կը վառէին, որմէ մնացած է Տեառնընդառաջը:

⁂ Աստղիկը, գեղեցկութեան աստուածուհին, ըստ աւանդութեան, ամէն գիշեր կը լուացուէր Մշոյ դաշտին մէջ, Գուրգուռայ ըսուած տեղը: Երիտասարդները մօտակայ լեռներու վրայ կրակ կը վառէին անոր գեղեցիկ մարմինը տեսնելու համար: Աստղիկը, կայծակնելով հրաշեն ըրա..., որ այդ ամբողջ շրջանը մշուշ պատուի: Ասոր կը վերագրուի Մշոյ դաշտին մշուշապատ ըլլալը: Մշուշ բառը ազատագրելով՝ եղած է Մուշ քաղաք, որուն արեւելեան կողմը մը կը գտնուին Աստղկան մեհեանները — Աշտիշատ, Աստղիկ, Աստղաբերդ: Նոյն մեհեանները կը գտնուին նաեւ Վասպուրականի Անձեւացեաց գաւառի Պաղատոյ լերան վրայ, եւ վանքը մօտիկ Արտեմէտ կոչուած տեղը, այժմ Արտամետ գիւղը:

Հայկական շրջան մը Մուսուլի մէջ

— o —

Պաղտատի Թարիք թերթը հետեւեալ թղթակցութիւնը հրատարակած է Հավրէզ գիւղի մասին, որ կը գտնուի Մուսուլի հիւսիսակողմը եւ որ բոլորովին աւերակ էր նախապէս: Ակնարկուած «Լեւոն փաշա»ն բոլորին ծանօթ ընկ. Լեւոն Շաղոյեանն է.—

Մուսուլ — Զախօ ճանապարհին վրայ, ձախ կողմը՝ դէպի Պասիթէ ընթացած դիրքէ կէս ժամ առաջին կ'երեւայ այս գիւղը, որ ճիշդ 300 տունէ բաղկացած հայ բնակչութիւն մը ունի: Այցելուին զարմանք կ'ազդէ գիւղին մէջ տիրող կարգապահութիւնը, մաքրութիւնը: Արդարեւ, աւելի եւրոպական քան թէ Իրաքի հիւսիսային շրջանին պատկանող գիւղի մը երեւոյթը ունի ան: Տուները կից չեն իրարու, այլ՝ անջատ անջատ՝ ճարտարապետական արդի կանոններու ... թեամբ շարուած են մէկ ուղղութեան վրայ: Ամբողջ բնակչութիւնը կը հագուի մաքուր եւ բաճկոն (եւրոպական տարազ) եւ գլուխը կը դնէ գլխարկ: Իսկ կիները խիստ աշխատասէր եւ շնորհալի՝ նոյնպէս արեւմուտքի սովորութեամբ երեսնին բաց կը պահեն եւ վերջին ատրիճան խնամք կը տանին գիւղի մաքրութեան: Ամէն առաւօտ տուներէն դուրս ելլելով անոնց իւրաքանչիւրը իր տան շրջապատը կ'աւլէ եւ մօտակայ մասնաւոր վայրի մը մէջ կը թափէ աղտեղութիւնը, զոր աղբակիրներ կը վերցնեն:

Այս գիւղը Լեւոն փաշա անունով հիմնեցին եւ յարդուած գիւղապետ մը ունի, հասուն տարիքով անձ մը, կեանքի 5րդ տասնամեակը չէ անցած տակաւին: Ան սեփական ինքնաշարժ մը ունի երթեւեկի համար: Գիւղին մէջ կայ թաղապետութիւն մը, կը վարէ առողջապահական եւ շինարարական գործերը: Այս գործերու կատարման վրայ կը հսկեն քաղաքապահ զինուորները յիշեցնող պաշտօնեաներ, որոնք տարատ եւ շապիկ կը հագնին եւ մանր ցուպեր կը կրեն ձեռքերնին:

Հաւրէզ ունի ընդարձակ եկեղեցի մը, ուր կրօնական պաշտամունք կը կատարեն տեղացիները: Կան նաեւ վարժարան մը, թատերական ներկայացումներու յատուկ չէնք մը եւ ժողովրդային պարտէզ մը, որուն դիմում կ'ընեն շրջակայ գիւղերու բնակիչներէն շատեր ձրի դեղ ստանալու համար:

Ուշագրաւ պարագաներէն մէկն ալ առեւտուրի հարցն է: Գիւղին մէջ կան հինգ խանութներ միայն, որոնց մէջ անհրաժեշտ առարկաներու վաճառումով կը զբաղին մասնաւորներ: Վայր մը կայ հոն, ուրկէ դուրս որ եւ է տեղ կարելի չէ առեւտուր ընել կամ հաւաքուիլ:

Այս նորահաստատ գիւղին մէջ չկայ սրճարան մը, ուր աշխատանքը ... ւարտելէ ետք կարենար յաճախել ... նականը, որովհետեւ անոնց քով ... տարկապորտներու եւ ծոյլերու ... մանուած վայր մը կը նկատուի սրճարանը, մինչդեռ գիւղացին պարտականութիւնն է ըլլալ աշխատասէր եւ գործունեայ:

Պէտք ուրիշ նիւթերու կարգին ծայր աստիճան խնամքի առարկայ է նաեւ ըմպելի ջուրը: Երեք աղբիւրներ (քահրէզ) ունին, որոնց ջուրը կը հաւաքուի ջրամբարի մը մէջ: Այս ջրամբարը ըմպելի ջուր առնելու առանձնացուած խողովակով մը օժտուած է: Դարձեալ այս խողովակին միջոցաւ ջուրը կը վազէ կրպակ մը շինուած աւազանի մը մէջ, որմէ նախքան ջուր կը խմէ:

Հաւրէզցիները կը զբաղին հողագործութեամբ եւ զարկ կուտան անասնաբուծութեան եւ հաւաբուծութեան: Առանձնաշնորհեալ այցելուներու հիւրանոցն է Լեւոն փաշայի պալատը: Վերջապէս ի վիճակի չէ նկարագրել թէ ամբողջ Իրաքի մէջ չկայ նման այս բարեկարգ գիւղին, որ բարեկարգուած է գործունեայ եւ աշխատասէր ժողովուրդով մը:

Նանսէնեան Դրոշմաթուղթի նոր օրէնքը

»»»· ·«««

Հայ Գաղթականաց Կեդր. Յանձնաժողովը պարտք կը համարի Ֆրանսա ապրող հայ գաղթականներուն ծանօթացնել 1934 մայիս 7ի օրէնքը, որով պարտաւորիչ կը դառնայ ինքնութեան թուղթերու վրայ Նանսէնեան դրոշմաթուղթ փակցնել, եւ որ, 1934 յուլիս [...] Պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած ըլլալով, արդէն սկսած է գործադրութեան:

Ահաւասիկ այդ օրէնքին գլխաւոր տրամադրութիւնները.—

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

1.— Անոնք որ 100 ֆրանքնոց քարտ ունին, այդ քարտին ստացման, երկարաձգման կամ վերանորոգման առթիւ պարտաւոր պիտի ըլլան վճարել [...] ֆրանք (25 ֆրանքնոց երկու Նանսէնեան դրոշմաթուղթ): Եթէ չուզեն [...] տուրքը մէկ անգամէն վճարել, [...] 25 ֆրանք վճարել առաջին տարին եւ մնացեալ 25ն ալ երկրորդ տարուան ընթացքին:

2.— Անոնք որ 20 ֆրանքնոց քարտ ունին, այդ քարտին ստացման, երկարաձգման կամ վերանորոգման առթիւ պարտաւոր պիտի ըլլան վճարել 25 ֆրանք (մէկ դրոշմաթուղթ): Եթէ [...] այս տուրքը մէկ անգամէն վճարել, կրնան 12.50 ֆրանք վճարել (կէս դրոշմաթուղթ) առաջին տարին եւ մնացեալ 12.50 ֆրանքն ալ երկրորդ տարուան ընթացքին:

3.— Այս Նանսէնեան դրոշմաթուղթի տուրքը երկու անգամէն վճարել [...] անոնք որ երբոր երկրորդ տարուան ընթացքին չվճարեն երկրորդ մասը, այդ յետնեալ տուրքը [...] պիտի գանձուի իրենց քարտի երկարաձգման կամ վերանորոգման կամ նոր քարտի մը ստացման առթիւ: Այդ յետնեալ տուրքին համար [...] Նանսէնեան դրոշմաթուղթ մը պիտի փակցուի իրենց քարտին վրայ, [...] չըլլալու համար պարտաւորիչ դրոշմաթուղթէն զատ: Այդ յետնեալ տուրքին վճարման համապատասխանող դրոշմաթուղթին վրայ՝ «յետնեալ տուրք» բանաձեւը կրող կնիք մը պիտի զարնուի:

4.— Նանսէնեան անցագիրները (ճամբորդութեան համար) այլեւս [...] պիտի մնան Նանսէնեան դրոշմաթուղթի տուրքէն:

5.— Այս Նանսէնեան դրոշմաթուղթի տուրքէն ազատ են.—

ա) Այն գաղթականները որոնք 1927 [...] 16ին եղմտական օրէնքին համաձայն ձրիաբար կը ստանան իրենց ինքնութեան քարտերը.

բ) Այն կարօտ գաղթականները որոնք չքաւորութեան վկայական մը կը ստանան Ազգերու Ընկերութեան Ֆրանսայի ներկայացուցիչէն (M. M. [...]on, 32, Boulevard Raspail, Paris) կամ [...] կողմէ արտօնեալ անձերէ, որոնց անունները, հանգամանքը եւ բնակութեան հասցէները Արտաքին Գործերու նախարարութեան կողմէ պիտի հաղորդուին նահանգապետներուն:

6.— Երբոր գաղթական մը, առանց [...] չքաւոր ըլլալու, դժուարութիւն կրէ Նանսէնեան դրոշմաթուղթի տուրքը վճարելու, պիտի արտօնուի [...] արժէքներուն [...] վճարելու, եթէ այդ մասին վկայական մը ունենայ ի ձեռին Ազգերու Ընկերութեան Ֆրանսայի ներկայացուցիչէն կամ անոր փոխանորդներէն: (Ըսել է թէ տարին 25 ֆրանք վճարելու տեղ այդ գաղթականը 12 ֆր. 50 սանթիմ միայն պիտի վճարէ (կէս դրոշմաթուղթ), իսկ 12.50 վճարողն ալ 6.25 (այսինքն քառորդ դրոշմաթուղթ):

7.— Ներկայ օրէնքը 1934 յուլիս 16ին հրատարակուած ըլլալով, անոնք որ այդ թուականէն առաջ երկարաձգեցին կամ վերանորոգեցին իրենց ինքնութեան քարտը՝ առանց ներկայ օրէնքին տրամադրած Նանսէնեան դրոշմաթուղթի տուրքը վճարած ըլլալու, պարտաւոր պիտի ըլլային մինչեւ 1934 սեպտեմբեր 1 իրենց քարտը ներկայացնելու նահանգային իշխանութեանց, որպէսզի յիշեալ օրէնքին համաձայն հարկ եղած Նանսէնեան դրոշմաթղթեր փակցուին անոնց վրայ: Եթէ ոչ, այս յետնեալ տուրքը իրենցմէ պիտի գանձուի իրենց ինքնութեան քարտի ստացման երկարաձգման կամ վերանորոգման ժամանակ:

ՀԱՍՈՅԹԻՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒՄԸ

Եթէ Նանսէնեան դրոշմաթուղթի ընդհանրացման օրէնքը նոր հրատարակուեցաւ Ֆրանսայի մէջ, պէտք է գիտնալ թէ 1926 մայիս 10—12ին Ժընեւ գումարուած միջազգային խորհրդաժողովն էր որ որոշեց Նանսէնեան դրոշմաթուղթի միջոցաւ մասնաւոր տուրք մը գանձել ռուս եւ հայ գաղթականներէն, եւ այդ կերպով ձեռք բերուելիք գումարը յատկացնել նոյն այդ գաղթականներուն օգնելու, նպաստելու եւ զանոնք տեղաւորելու:

Հիմակ որ այդ որոշման Ֆրանսայի մէջ գործադրութեամբը կը յուսացուի նշանակելի հասոյթ մը ձեռք բերել, այդ հասոյթը պիտի գործածուի ի նպաստ գաղթականներուն, հետեւեալ պայմաններով.—

1931ին Ժընեւի Նանսէնեան Միջազգային Պաշտօնատան տուած որոշման համաձայն, Ֆրանսայի մէջ ձեռք բերուած հասոյթին կէսը պիտի ղրկուի Ժընեւ յիշեալ պաշտօնատան, որպէսզի ամէն երկիրներու ռուս եւ հայ գաղթականներուն ընդհանուր պէտքերուն գործածուի: Իսկ մնացեալը, որ Ֆրանսայի մէջ պիտի գործածուի, պիտի յատկացուի Ֆրանսայի ռուս գաղթականներուն (40%) եւ հայ գաղթականներուն (10%), սկիզբէն ի վեր ընդունուած թուական համեմատութեան հիման վրայ:

Երեք ամիսը անգամ մը, Ազգերու Ընկերութեան Ֆրանսայի ներկայացուցիչը Նանսէնեան դրոշմաթղթի գործածումէն Ֆրանսայի մէջ գոյացած հասոյթին 100ին 40ը ուղղակի պիտի յանձնէ ռուս գաղթականներու պաշտօնատան նախագահին, իսկ 100ին տասն ալ հայ գաղթականներու Փարիզի երկու պաշտօնատուներուն (15, Rue Jean Goujon եւ 71, Ave. Kléber) նախագահներուն հաւասարապէս եւ առանց բաժնելու:

Ինչպէս ռուս պաշտօնատունը իրենց համար, նոյնպէս ալ Փարիզի երկու հայ պաշտօնատուները յանձնախումբ մը պիտի նշանակեն երեք տարուան պաշտօնավարութեամբ, որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ Նանսէնեան դրոշմաթղթի հասոյթին հայկական բաժնին բաշխումը կատարել Ֆրանսայի մէջ գոյութիւն ունեցող աղքատախնամ եւ նպաստամատոյց հայ մարմիններուն, առանց որ եւ է մաս հանելու վարչական ծախքերու, եւ հսկել այդ գումարներուն բարւոք գործածութեանը: Յիշեալ հայ Յանձնախումբին անդամներուն անունները Արտաքին Գործերու նախարարութեան հաճութեանը պիտի ենթարկուի: Յանձնախումբը պարտաւոր պիտի ըլլայ իր նիստերուն հրաւիրել Ազգերու Ընկերութեան Ֆրանսայի ներկայացուցիչը, որպէսզի հարկ դատած դիտողութիւնները ընէ, առանց որոշումներուն մասնակցելու:

Երբոր Ժընեւի Նանսէնեան Միջ. Պաշտօնատունը դադրեցնէ իր գործունէութիւնը (1938ի համար նախատեսուած է ասիկա) եւ եթէ անոր տեղ ուրիշ Միջազգային մարմին մը չնշանակուի, այն ատեն Ֆրանսայի մէջ պիտի կազմուի Նանսէնեան Յանձնաժողով մը, որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ Նանսէնեան դրոշմաթղթերու պատրաստութիւնը, բաշխումը եւ անոնց հասոյթի կեդրոնացումը: Այդ յանձնաժողովը պիտի բաղկանայ Արտաքին Գործերու նախարարութեան մէկ ներկայացուցիչէն, ռուս գաղթականներու Փարիզի պաշտօնատան նախագահէն, եւ երկու ներկայացուցիչներէն եւ հայ գաղթականներու Փարիզի երկու պաշտօնատուներու նախագահներէն:

Այս յանձնաժողովը Նանսէնեան դրոշմաթղթերու ամբողջական հասոյթը պիտի յանձնէ 80% համեմատութեամբ, Ֆրանսայի ռուս գաղթականներու կեդր. պաշտօնատան նախագահին եւ 20% համեմատութեամբ, հաւասարապէս եւ առանց բաժնելու, հայ գաղթականներու Փարիզի երկու պաշտօնատուներուն նախագահներուն:

ՀԱՅ ԳԱՂԹ. ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կ. Խաչի թէյասեղանը

ՇԱՎԻԼ.— Ֆր. Կ. Խաչի Շավիլի մասնաճիւղը, կիրակի օր տուաւ իր առաջին թէյասեղանը մանկապարտէզի սրահին մէջ: Համակիր - բարեկամներու երկսեռ ընտրեալ բազմութիւն մը ժամանակին լեցուցած էր սրահը: Հակառակ անոր որ Կ. Խաչի վարչութիւնը այս անգամ միմիայն իր ներքին ուժերուն ապաւինած եւ ատոր համար ալ քիչ մը անվարան ձեռնարկած էր այս հանդէսին, սակայն հաւաքոյթը անցաւ շատ խանդավառ եւ ներկայ հայրենակիցները լաւ, օգտակար ու հաճելի օր մը անցուցած ըլլալու գոհունակութիւնը ունեցան անշուշտ:

Սեղանին նախագահութիւնը կը վարէր տիկին Սաթենիկ Տէր Դաւթեան: Տիկին Նուարդ Փանոսեան երգեց «Կռունկ»ը եւ «Հայաստան»ը: Տիկին Արփինէ երգեց երկու հին երգեր, «Իմ հայրենիք գիս կը կանչէ» եւ «Հերիք որդեակք»: Օր. Զապէլ Տէմիրճեան՝ «Լռեց ամպերը» եւ «Սիրուն մանուշակ»ը:

Տիկ. Մարի Մինասեան «Գնդակ որոտաց». Պ. Յովհաննէսեան «Նպատակիս համնիմ միայն»: Տիկ. Փայլուն Պէրպէրեան «Պաղ աղբիւրին մօտ», Տիկ. Քէօսէեան «Բարձր սարեր»ը: Փոքրիկն Բերկրուհի արտասանեց «Միրանի ծառ»ը:

Մուլինոյի քոյր մասնաճիւղին կողմէ քաջալերանքի եւ շնորհաւորութեան խօսք ըսաւ Օր. Գույումճեան: Խօսեցաւ նմանապէս Շավիլի հայ գաղութէն Պ. Դաւիթ Տէր Գալուստեան: Ներկաները, Կարմիր Խաչի անդամուհիներու կողքէն հիւրասիրուեցան թէյով ու պաստեղներով:

Այսպէս ուրեմն, համազգային, մասնաւոր - մանկապարտէզի վարչութեան եւ ուրիշ կազմակերպութիւններու կողքին Ֆր. Կ. Խաչն ալ կու գայ իր արժանի տեղը գրաւել Շավիլի հայ գաղութին մէջ: Նկատի ունենալով իր անդամուհիներուն եռանդը դէպի իրենց պարտականութիւնը, վստահ ենք թէ հակառակ այլ եւս մեր մէջ սովորական դարձած [illegible] - կոսէներուն, պիտի յարատեւէ եւ յառաջդիմէ, իր օգտակարութիւնը բերելով մանաւանդ Շավիլի եւ ընդհանրապէս ամէն կողմ տարտղնուած հայ ժողովուրդին:

Գ. Վարդունի

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը Մարսէյլի մէջ

ՄԱՐՍԷՅԼ, (Յառաջ).— Հոկտեմբեր 6ին Պրէպան Մարսէյլի ընդարձակ սրահին մէջ, տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օր»ը:

Ժամանակէն առաջ աթոռները գրաւուած էին եւ մեր ընկերները ստիպուեցան պահեստի աթոռներն ալ դուրս բերել, որմէ ետք, դարձեալ մեծ թիւով հանդիսականներ եւ ընկերներ հարկադրուեցան ոտքի վրայ կենալ:

Եւ հակառակ մեր անարժան հակառակորդներու աղտոտ խաղերուն, 1500 հոգի եկած էին Հ.Յ.Դաշնակցութեան սփոփարար ու կենսատու խօսքը լսելու: «Մեր հայրենիք»ի յոտնկայս ունկնդրութենէն վերջ, ընկ. Գ. Շահլամեան հանդէսը բացուած յայտարարեց բացման հետեւեալ խօսքով.

— Սիրելի հայրենակիցներ եւ ընկերներ, Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէն այս տարի եւս կը տօնէ Դաշնակցութեան Օրը: Հայ ազգի ամենամեծ կուսակցութիւնը այսօրուան հանդէսով հրապարակ կու գայ յետադարձ ակնարկով իր 44 տարուան գործունէութիւնը ներկայացնելու ձեզի, հայ ժողովուրդին: Դուք, ձեզմէ շատերը կը յիշէք նախայեղափոխական շրջանը, սուլթաններու եւ ցարերու լուծին տակ տառապող հայ ժողովուրդի բազմապիսի ցաւերն անծանօթ չեն ձեզի: Կը յիշէք մեր գրչի անման յեղափոխականները, Խրիմեան, Վարժապետեան, Րաֆֆի, Նալբանդեան, Աբովեան, Ալիշան, Գ. Քաթիպեան, իրենց խրոխտ եւ հայրենասիրական գրութիւններով որոնք յեղափոխական գաղափարաբանութիւն ստեղծեցին եւ իրենց արժանաւոր յաջորդները ունեցան յանձինս մեր անզուգական հայ վշտի ու տառապանքի երգիչ՝ Ա. Ահարոնեանի եւ նմաններու: Հասաւ յեղափոխական հունձքը եւ մեր տառապանքները ծնան հերոս Անդրանիկներ, Հրայրներ, Սերոբներ եւ Արամներ, որոնք գրչի յեղափոխութիւնը վերածեցին զէնքի յեղափոխութեան եւ մտնելով հայ ժողովուրդի մէջ, իրենց կեանքերու զոհաբերութեամբ, իրենց անձնուիրութեամբ օրինակ հանդիսացան ուրիշներու եւ զանոնք մղեցին դէպի Վանի, Գարահիսարի եւ Ուրֆայի հերոսամարտերը, ի վերջոյ կերտելով նաեւ Մայիս 28ը:

Հերոսական այս մարտնչումները ստեղծեցին նաեւ մեր պաշտելի եռագոյնը եւ աշխարհին ցոյց տուին Հայուն ազատասիրութեան հետ արդար իրաւունքը պաշտպանելու կարողութիւնը:

Դժբախտաբար երկար չտեւեց ի գին այնքան զոհաբերութեան ձեռք բերուած ազատութիւնը եւ այսօր օտար երկնքի տակ կը տօնենք այս տօնը: Բայց ես վստահ եմ որ ուշ կամ կանուխ, պիտի կրնանք մեր հայրենիքը վերադառնալ, Մասիսի հովանիին տակ խաղաղութեամբ ապրելու համար: Ես կը մաղթեմ, որ այդ երջանիկ օրը շուտ գայ»:

Անկէ վերջ, բեմ եկաւ, Լիոնէն յատկապէս հրաւիրուած շնորհալի երաժիշտ ընկ. Աւետիս Մելքոնեանը, որ ջութակի վրայ նուագեց Տիգրանեանի «Ջուր է գալիս»ը, Իփէքեանի «Կիլիկիա»ն եւ իր հեղինակած «Գիւղի վերջալոյս»ը, որ մեզի յիշեցուց մեր հայրենի գիւղն իր վերջալոյսի ապրումներով: Ընկեր Ա. Մելքոնեան մէկն է մեր ապրիլեան սերունդի կայծերէն եւ յամառ աշխատանքով կրցած է երեւան բերել իր կարողութիւնները:

Լիոնէն հրաւիրուած էր նաեւ Օր. Ծովինար Տէր Պետրոսեանը, որ աշակերտուհին է ընկ. Ա. Մելքոնեանի եւ որ իր ուժ երգերով սրահը խանդավառութեան մէջ պահեց, եւ ջերմ ծափեր խլեց:

Ընկերներ՝ Լ. Գայաճանեան եւ Կ. Թիւթիւեան կատարեցին աւուր պատշաճի արտասանութիւններ:

Յետոյ խօսք առաւ ընկերուհի Ն. Քիպրիթճեան.

— «Գրեթէ կէս դարու կեանք մը կը բոլորէ մեր կուսակցութիւնը, բան մը՝ որ եզակի է, եւ անօրինակ: Դաշնակցութիւնը իր գործունէութեամբ ռայան ազատ մարդու վերածեց, վախկոտը անվեհեր դարձուց: Ունեցաւ գործիչներ, որոնք առաքեալներու նման երկրէ երկիր թափառեցան եւ մարգարէական շունչով, ազատութեան աստուածային կայծը հրահրեցին մեր երկնակամարին տակ:

Շինականը ձգեց իր վարուցանքը, մտաւորականը՝ իր գրիչը եւ զէն ի ձեռին տարիներով անպատուած օճախներու արատը սրբելու համար, Մուշի, Վանի, Սասնոյ անմատչելի լեռները ելան: Ու փլան փէտայի դարձաւ, թշնամին ահուսարսափի մատնուեցաւ:

Հայ հերոսը անհաւասար կռիւներ մղեց: Այդ կայծն էր որ մղեց անձնազոհները ժպիտը շրթունքին, սաղմերգը բերանին դէպի կախաղանը, արհամարհելով մահը»:

Ընկերուհին շարունակելով իր կուռ ճառը, վերջացուց հետեւեալ խօսքերով.

— «Մնանք՝ բոլորս մէկ, փա՛ռք անպարտելի եւ փառայեղ Դաշնակցութեան» (ծափեր, խանդավառ կանչեր):

Հանդէսին երգելու հրաւիրուած էր նաեւ Օր. Հերա Գրմպըլեան (նոյնպէս Մելքոնեանի աշակերտուհին), որ իր երգերով ապրել տուաւ խանդավառ երջանիկ վայրկեաններ:

Գեղեցիկ արտասանութիւն մը ըրաւ նաեւ Պ. Վաղարշակ Տէր Վարդանեան:

Ապա բեմ ելաւ ընկեր Վահան Փափազեան (Կոմս), որ խօսեցաւ հետեւեալ ճառը. (ԽՄԲ.— Պիտի հրատարակենք յաջորդ համարով):

Զ. Ո. Միութեան Վահագնեան նուագախումբի նուագէն վերջ, արտասանեց ընկ. Գ. Քէնտիրեան:

Հայ արեններու կողմէ, Պ. Բարսեղ պարեց կովկասեան պար մը, իսկ իրենց խումբը պարեց ամերիկ. պար: Թէ պարերը եւ սկաուտական բացանչութիւնները ծափահարուեցան խանդավառօրէն:

Ընկեր նախագահը շնորհակալութիւն յայտնեց հանդիսականներուն եւ հանդէսին իրենց մասնակցութիւնը բերողներուն:

Ի վերջոյ, հանդիսականները բոլորը միասին յոտնկայս երգեցին «Մշակ բանուոր»ը:

Հանդէսը փակուած ըլլալով, սկսան երգ - պարերը: Մեր ընկերները եւ համակիրները իրենց ընտանիքներով փոխադրուեցան քովնտի մեծ սրահը ու տեղ գրաւեցին սեղաններու շուրջ: Յեղափոխական, ժողովրդական խմբերգներ, մեներգներ, արտասանութիւններ, բաժակաճառերը տեւեցին մինչեւ լոյս:

Հոն ալ խօսեցան ընկերներ Կոմսը, Ազգինը եւ ուրիշներ:

Լոյսը բացուած էր արդէն, բայց երկու սրահներն ալ դեռ կը թնդային նուագով եւ ռազմաշունչ երգերով:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. Խաչը Ռուանի մէջ

ՌՈՒԱՆ, (Յառաջ).— Հոկտ. 9ին Պ. Ստամպուլեանի բնակարանին մէջ թէյասեղան մը տրուեցաւ Կ. Խաչի մասնաճիւղին կողմէ, ի պատիւ ընկերուհի Քիպրիթճեանի, Մարսէյլի մասնաճիւղէն: Միաձայնութեամբ սեղանապետ ընտրուեցաւ Պ. Հ. Տօնէլեան: Պ. Ասատուր Մանուկեան եւ տիկին Շէհէրլեանը մէջ ընդ մէջ նուագեցին հայկական երգեր, ընկ. Քիպրիթճեանը Կարմիր Խաչի անդամուհիներուն եւ ներկաներուն բացատրեց Կարմիր Խաչին ծրագիրը եւ յուզիչ կոչ մը ուղղեց բոլորին, որպէսզի սատարեն այս ազգօգուտ ձեռնարկին: Ընկ. Ա. Պօյաճեան եւս ծանրացաւ Կ. Խաչի օգտակարութեան վրայ: Երգեցին Պ. Բ. Պալեան, Օր. Տիգրանուհի Ստամպուլեան, տիկին Պօյաճեան, Քիպրիթճեան, Զաթրեան, եւն.: Ընկերուհի Քիպրիթճեանի «Սայաթ Նովա»ն եւ «Զախորդ օրերը», արժանացան բուռն ծափերու: Ընդհանուր խանդավառութեան մէջ նոր անդամներ արձանագրուեցան եւ կոկիկ գումար մը գոյացաւ: Մասնաճիւղի կողմէ տիկիններ Շէյթանեան եւ Շէհէրլեան իրենց շնորհակալութեան խօսքերով փակեցին թէյասեղանը: Յաջողութիւն եւ կորով կը մաղթենք Կ. Խաչին:

Թղթակից

[...]ԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (18)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ— (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

»»»· ·«««

[...]ղակը թողնելով ականջիս ծայրը՝ [...] մօրս գիրկին մէջ: Ու կ'անց[...] կ'երթան [illegible] մը: Խումբը [...] քիչ վերջ, Սալօն լալով [...]: Գիտէր որ հրացան պարպեցին [...], գլուխը կախած հօրին մէջ,— Մարդա՛ր, Մարդա՛ր, կը կանչէ: Երբ [...] կուտամ.— Ձեռքդ երկնցուր որ [...] հօրէն հանեմ, եթէ ողջ ես:

Ձեռքս կուտամ իրեն եւ դժուարութեամբ հօրէն կ'ելլեմ: Բակին մէջ [...] սայլի ձող մը հանեցի, հօրը [...] եւ հողով ծածկեցի մօրս [...]: Յետոյ, [...] Սալոյին.— [illegible] [...] լեռ փախչինք: [...] դեռ տղաս ողջ է, [...] կրնամ այս գիւղերու մէջ [...] ապրիլ, թէեւ տղաս պիտի մեռնի [...] ինչ կրնամ ընել. գնա [...] [...] մը սպասեր: Կը համբուրեմ այս [...] ու կը նետուիմ գերեզման: [...] կ'անցնիմ Զորոյ Թաղ եւ Խըրէ [...] դաշտին դրան մէջ նստած, կը [...].— Ինչ պիտի ընեմ լեռը [...] անօթի: Այս 20 օրէ աւելի է որ կիները հասկաքաղ կ'ընէին, արդեօք չկրցա՞ն բան մը աւելցնել, հաւանական չէ որ աւելցածը իրենց հետ առած ըլլան: Կը խորհիմ անգամ մը հանդիպիլ եւ անոնց բնակած տուները խուզարկել, թերեւս անոնց թողած փշրանքներէն բան մը ձեռք բերեմ: Բարեբախտաբար, լուսինն ալ ուշ կ'ելլէ եւ ես մութին մէջէն կը մտնեմ Բարձօ տուն: Մութի մէջ խարխափելով ձեռքիս տոպրակ մը կը դպչի, մօտ 10 քիլոյի չափ ցորեն: Կ'առնեմ զայն, դարձեալ կը փնտռեմ ուրիշ մը, նոյնչափ եւ խոշոր փուռնիկ մը, հինգ քիլոյի չափ: Եղածը բաւ կը համարեմ, կուգամ դրան դէմ, կը ճշդեմ որ եկող գացող չկայ եւ կը նետուիմ դուրս:

Լակլակ Կիկէ զանով անցած ատեն, ներս կը մտնեմ, այնտեղ ալ կիներ կը բնակէին: Հոդ ալ երկու տոպրակ ցորեն ու կիսամաշ անկողին մը կը գտնեմ: Ամէն բան անկողնին մէջ կը դասաւորեմ, ուսիս վրայ առած երբ դուրս կ'ելլէ՝ խումբը կուգայ Մանոյ Արամի տան կողմէն. ես կը ձգեմ եղածները ու դրան ետեւ կը սպասեմ: Եթէ փորձեն ներս մտնել, ես տան մէջէն կը թռիմ դուրս իրենց միջով, անոնք անակնկալի կուգան, մինչեւ որ իրենք զիրենք գտնեն, ես բաւական հեռացած կ'ըլլամ, գնդակի մը խնդիր է, կամ կը մեռնիմ կամ կ'ազատիմ: Բարեբախտաբար ուղղակի անցան գացին. անոնց անցնելէն յետոյ շուտով դուրս ելայ, որովհետեւ արիւնոտ լուսինը շուտով դուրս ելաւ. տանիքներու միջով յառաջացայ, բեռս ծանր է, ու մարմինս ջարդուած: Հըղաթի տան քով հասած ատեն, Տէր Կարապետի տանիքէն գիս տեսան. «Խաչօ՛, խաչօ՛», սկսան հրացաններ պարպել: Տեսայ որ խումբէն զատուեցան տասի չափ մարդիկ, ու սկսան գիս հետապնդել: Ես հակառակ Հըղաթի տանիքը անցայ ու բեռս վար նետեցի փուչերու մէջ եւ նետուեցայ ձորը, անոնք հասան Հըղաթի տան քով. ես ճարահատ մնալով շուլլուեցայ բարտի ծառ մը եւ բարձրացայ թուփերու մէջ: Դեռ ոտքերս թուփերէն դուրս էին երբ անոնք ծառին քով հասան, քիչ մը հոս ու հոն փնտռեցին ու ձգեցին գացին:

Անոնց հեռանալէն բաւական ուշ, ծառէն իջայ, առի բեռս եւ բարձրացայ գիւղի վերեւի զուրանը:

Պաղարթու ջրի զուլալ առուակի վըրայ նստայ, քալելու կարողութիւնս հատած: Յայտնի է օրուան մէջ կերած ծեծս, քալած ճանապարհս եւ մանաւանդ ցաւ ու մորմոք, բոլորն ալ կը ճնշեն ջարդուած մարմինս ու վըտարեն սրտիս:

Լուսնկայ գիշեր է. լեռնէն վար երկու ուրուականներ կը նշմարեմ, անոնք գիւղ կ'իջնեն, վախով ու վարանոտ: Գիտեմ որ Հայեր են, իմ բախտակիցներն են, իմ տառապանքի ընկերներս: Զիս նշմարեցին ու փախչիլ ուզեցին, բայց ես կանչեցի անոնց, ծանօթացուցի ինքզինքս եւ քովս եկան: Մեր գիւղացիներն են. Խըրէ Մքօ կին Վառօն եւ իր հօրեղբօր հարս Խըմէն: — Ո՞ւր կ'երթաք, կը հարցնեմ:

— Ի՞նչ ընենք, մենք ալ կ'երթանք երրորդ կարաւանը կազմելու, կ'ըսէ Վառօն, ամիսէն աւելի է որ բան մը կերած չենք: Վայրի մասուր ու խոտեր ուտելով փոր ու աղիք չմնաց: Մենք տեսանք օրուան չարիքը ու գիտենք նաեւ գալիքը. այսպէս թէ այնպէս երկուքն ալ մահ է, գոնէ փոր մը կուշտ հաց ուտելով մեռնինք:

Կը խոնարհիմ այս արդար խոստովանութեան առջեւ, կը հանդարտեցնեմ, փրկութեան յոյսեր կուտամ ու բեռս կը քակեմ, դուրս կը հանեմ փուռնիկը, դուրս կը հանեմ նաեւ Անոյի ու Վերգինի տուած սոխն ու հացը ու ճաշի կը հրաւիրեմ իմ տառապանքիս քոյրերը: Կը լափենք ամէնքս ալ: Յետոյ իւրաքանչիւրին մէկ մէկ տոպրակ ցորեն ալ կուտամ ու միասին կը դառնանք լեռ:

12.— ԼԵՐԱՆ ՄԷՋ

Շուտով կը լուսնայ, աճապարենք, քոյրեր: Կը վստահեցնեմ որ այս կենդանի կմախքները ինծմէ կորիճ էին քալելու: Անոնք զգացին իմ տառապանքը եւ բեռս բաժնեցին: Անցանք Մառնիկ գիւղի միջով ու բարձրացանք Կարմիր վանքի թեւերը, հոն ուր Անդրանիկ ու Գէորգ կտրեցին Տչարէ Խալիլի գլուխը: Շուտով լուսցած էր արդէն, երբ մենք մտանք ուռենիի մը խիտ պուրակին մէջ: Հոն, նոյն պուրակի մէջ գտանք Մառնկայ Շամօ Գոօ[...]այ Օհանը ու իր եղբայրը Համզօն, որ ոչխար մը կը քերթէին, (գողցած էին [illegible] ոչխարներէն):

Խնդրելով կը պահանջեմ Օհանէն ոչխարի մորթը, սիրով կուտայ: Անմիջապէս անկողինս կը պարզեմ գետինը ու անոր վրայ ալ ոչխարի մորթը, յետոյ կը մերկանամ ու ոչխարի մորթը կը փաթթեմ ամբողջ մարմնոյս վրայ, Օհանի օգնութեամբ: Վառօյին ու Խըմէին կը պատուիրեմ որ բնաւ իմ քով չգան, մինչեւ վաղը այս ատեն: Ամբողջ 24 ժամ պէտք է որ մորթի մէջ մնամ, կամ անոր մէջ մեռնիմ, կամ փրկուիմ: Անոնք Օհանի հետ շալկած իրենց աւարը, միս ու ցորենը, աւելի վեր բարձրացան: Ցերեկ է, արգիլուած է կրակ վառել ու ծուխ բարձրացնել, գոնէ մինչեւ կէս օրէ վերջ, երբ խուզարկութեան վըտանգը հեռացած կը համարուի: Անոնք միս պիտի խորովէին, բայց աղ չունէին, Մարգարի քով աղ կայ, կ'ըսէ Վառօն ու Խըմէն զրկելով բաւելու չափ աղ առին: Ես, մօտաւորապէս հինգ ժամ մահուան հետ կը մաքառիմ: Ոսկորներս կը խորհիմ թէ հատիկ հատիկ իրարմէ կը քակուին: Ալ անկէ յետոյ սկսած եմ քրտնիլ, այնպէս որ մորթի մէջ քրտինքս լճացած է, ու վրաս անուշ քուն մը կուգայ ու ակամայ աչքերս կը փակուին:

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

Հ. Յ. Դ.

ՇԱՎԻԼԻ Արդութեան խումբի ժողովը վաղը՝ Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկեր Պօղոսեանի բնակարանը։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերներըայսօրՈւրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Զարդարեան Դրադարանը 181, Գուր Լաֆայէթ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Հ.Յ.Դ. ԼԻՈՆԻ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ԶԱՒԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ

եւ հովանաւորութեամբ ԼԻՈՆԻ ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

Վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

կը նախագահէ ընկեր Թ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Կը խօսի ընկեր **Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ**

գեղարուեստական ճոխ բաժին.— Արտասանութիւն՝ ընկ. *Զ. Ալէմեանէ,* ջութակ, յայտնի արուեստագէտ ընկ. *Ա. Մելքոնեանէ,*

կ'երգեն.— Օր. *Ծ. Տէր-Պետրոսեան* եւ պ. *Վ. Զանտըեան*

Ծախքերու մասնակցութեան համար *1* ֆր.։ Անգործներու մուտքը ազատ։

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ ԱՆՏՕՔ ԵՆԹակոմիտէի

եւ մասնակցութեամբ ԿՌԻՇՔ, ԿԵՓԻՆ եւ ՍԷՆ ՇԱՄՕՆԻ ՎԱՐՈՒԺԱՆ խումբերու

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Սալ Տ'Արմօնիի շքեղ սրահին մէջ

Կը խօսի ընկեր *ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ*

Հայկական եւ եւրոպական ընտիր կտորներ պիտի նուագէ

ԱՐՄՕՆԻ ՄԻՒՆԻՍԻՓԱԼԻ նուագախումբը ղեկավարութեամբ *M. LUCA*ի

երգ, մեներգ։ կ'արտասանեն ընկ. *Միսաք-Միրզէ* (Լիոնէն) եւ ուրիշներ։

կը ներկայացուի «48 ՕԽԱՆՈՑ ԳԼԽՈՒ ՓՈՐՁԱՆՔԸ» *(զաւեշտ)*։

ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին ՔԻՒՐՍԱԱԼԻ մէջ

կը նախագահէ ընկեր Խ. ՁԱԹՐԵԱՆ

կը խօսի ընկերուհի Ն. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

×

վերոյիշեալ հանդէսներուն պիտի ծախուի Եւր. կ. Կոմիտէի հրատարակած «*ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ*» բացառիկ թիւը։ Գինն 3 ֆրանք։

Գաւառներու եղած ապսպրանքներու համար ղրկել 4 ֆր. նամականիշ։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

նախաձեռնութեամբ *ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԶԱՒԱՐԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ*

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

*2, Rue Alexandre Cuilmant*ի սրահին մէջ, Մէօսօնի կայարանին դիմացը

կը նախագահէ ընկեր Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Կը խօսի ընկեր ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

վաղը, Շաբաթ գիշեր ժամը 8.30ին ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Տեղիս սիրողներու մասնակցութեամբ կը ներկայացուի՝ **ՄԱՏՆԻՉԸ**

տոմսերու գիներ՝ 5 եւ 3 ֆրանք։

ԵՐԵԿՈՅԹ_ԽՆՋՈՅՔ

ՓԱՐԻԶԻ ՍԱԼՆՈՑ – ՁՈՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ լոյս

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ՍՐԱՀԸ, **13, Rue Pierre – Curie** Métro: Porte d'Italie

ՀԱՅԿԱԿԱՆ, ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ

Ընկերակցութեամբ Քանունի Յակոբի,

ուտի Քաջվարդի եւ ջութակահար Մկրտիչի

Երգ – արտասանութիւն եւ անակնկալներ

ՃՈԽ ԵՒ ԱԺԱՆ ՊՈՒՖԷ — *ՄՈՒՏՔ* 3 *ՖՐ.*

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (3

ՍՊԻՏԱԿ ԱՐԾԻՒԸ

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ — Գրեց՝ ՐՕԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

— Կը խորհիս որ յուսահատ վիճակի մը մատնուած եմ, Հ. Ա.։ Թերեւս։ Ազնիւ խօսք որ ես ալ չեմ գիտեր թէ ինչ ունիմ։ Գիտեմ միայն որ այդ կինը կուրծքի ցաւէն կը գանգատի, ոստիկանական վիրաբոյժը թէեւ կ'ըսէ թէ աննշան բան մըն է. բայց ես իմ կասկածներս ունիմ։

— Լաւ, ժամը 11.30ին կուգամ։

Պէտք էր ուրեմն քննիչ – ոստիկաններէն մին ներկայացնել իբրեւ կուրծքի ցաւէն տառապող։

— Ի միջի այլոց, Ճօն, որ եւ է կերպով մը տեսար թէ ի՞նչ գոյն ունէր առջի գիշերուան ինքնաշարժը։

Այս հարցումը տուաւ Հ. Ա. պատահական կերպով, մինչ կը հագնէին վերարկուները եւ գլխարկները։

— Գորշ։

— Աղէկ։

Ակումբի դրան առջեւ երբ այլեւս իրարմէ պիտի բաժնուէին, Սըր Ճօն հարցուց.

— Հ. Ա. բա՞ն մը կայ որ գիշեր – ուան այս ժամուն Եարտ, ոստիկանատուն կ'երթաս։

Հ. Ա. գլուխը կէս մը դարձուցած, ինքնաշարժի մը կը նայէր։

— Զոյգ մը խորհրդաւոր մարդասպանութիւններ են կատարուած։ Երկու դէպքին մէջ ալ չուարած ենք այն իրողութենէն որ մեռած մարդոց կուրծքերուն վրայ արծաթեայ ասպետական արծիւ մը փակցուած է գնդասեղով։

ԳԼՈՒԽ Բ.

Ժամը մէկի առեններ Սըր Ճօն Տէվիտսըն տուն հասաւ։ Քիչ մը զարմացաւ տեսնելով որ ինքնաշարժ մը իր դրան առջեւ կեցած էր, զարմանքը կրկնապատկուեցաւ երբ իր մատակարարը ծանոյց իրեն թէ մէկը կը սպասէր զինքը տեսնելու։

— Գիշերուան այս ժամուն զիս տեսնել, բացագանչեց Սըր Ճօն, ի՞նչ է այդ մարդուն անունը։

— Մերժեց անունը յայտնել, պարոն։

— Մերժեց իր անունը յայտնել, եւ դուն զինքը ներս առի՞ր։

Մատակարարը ընկճուած երեւոյթ մը առաւ։

— Ճիշդն ըսելով, պարոն, ես ներս չառի զինքը. դանգը զարնուելէն վերջ հազիւ դուռը բացի, մարդը ուղղակի դէպի սրահը յառաջացաւ եւ մերժեց դուրս ելլել առանց ձեզ տեսնելու։

— Ո՞ւր է հիմակ։

— Սպասման սրահը։

— Երբ մերժեց դուրս ելլել, պէտք էր ոստիկանատուն երթայիր, Ա – տըմս։

— Կեդրոնը հեռաձայնելու վրայ էր, երբ դուք եկաք։

— Ի՞նչ տեսակ մարդ է, ազնուակա՞ն։

— Կարծեմ նաւազ մըն է, պարոն։

Սըր Ճօն զարմացումէն յօնքերը պռստեց։

— Հասարակ նաւա՞զ մը. Էտըմս։

— Ոչ պարոն, կարծեմ սպայ մըն է. թեւերուն վրայ շարք մը ոսկեղօծ երիզներ ունի։

Սըր Ճօն փորձեց վերյիշել ո եւ է ծովային դէմք որուն անծանօթ ըլլար իր մատակարարը. սակայն մէկը չկրցաւ գտնել։

— Ծովայի՞ն սպա՞յ է, Էտըմս։

— Ոչ, պարոն, վաճառականական նաւերու սպասարկութեան։

Սըր Ճօն մատովը կզակը շփեց։

— Եթէ սրահին մէջ կը սպասէք, պարոն, երթամ ոստիկան մը կանչեմ։

Էտըմս դէպի դիմացի դուռը շարժեցաւ։ Սըր Ճօն կեցուց զինքը ըսելով.

— Վայրկեան մը սպասէ. Էտըմս։ Մարդը ըսա՞ւ թէ ինչու համար կ'ուզէ զիս տեսնել։

— Ոչ, պարոն, միայն ըսաւ թէ շատ կարեւոր է, թէ ամբողջ գիշերը պիտի սպասէ, մինչեւ որ դուք վերադառնաք։

— Էտըմս, այդ մարդը կ'ուզեմ տեսնել։

— Իրա՞ւ, պարոն։ — Այո։

Սըր Ճօն պահ մը կասկածեցաւ։ Բայց փափաքեցաւ գիտնալ թէ ինչ մասնաւոր գործ կարող էր ունենալ նաւազ մը, զինքը զալ տեսնելու առտուան ժամը մէկին։ Անկասկած արտասովոր բան մը չէր ասիկա, քանի որ մարդը ուղղակի ներս կը մտնէ, եւ կը մերժէ դուրս ելլել։

— Չէ՞ք կարծեր պարոն, որ լաւագոյն է պատրաստ ոստիկան մը ունենալ, թերեւս դատարկապորտ մըն է։

Սըն Ճօն Տէվիտսըն գլուխը շարժեց։

— Ոչ Էտըմս, պէտք չպիտի ըլլայ, ես ինքզինքս կրնամ պաշտպանել, ըսաւ։

Եւ ասիկա պարապ սնապարծութիւն չէր։ Սըր Ճօն քառասուն տարեկան էր, բարձրահասակ ու զօրաւոր։ Ու յետոյ, շարունակեց Սըր Ճօն, չեմ կարծեր որ այդ մարդը դատարկապորտութեան համար եկած ըլլայ հոս։ Եւ որովհետեւ հետաքրքրուեցայ՝ կ'ուզեմ տեսնել զինքը։

— Շատ լաւ, պարոն, բայց ես պատրաստ պիտի ըլլամ, եթէ պէտք ունենաք ինծի։

Էտըմս իր տիրոջը չափ վստահ չէր։

Սըր Ճօն դէպի սպասման սրահը երթալով դուռը բացաւ։ Երբ ներս մըտաւ, վաթսուն եւ հինգ ամեայ ալեւտակահեր մարդ մը ոտքի ելլելով արեւեց։

— Կը փափաքիք զի՞ս տեսնել։

Սըր Ճօն կեցած էր հիշդ դուռին մէջտեղը։

Մարդը հարցական կերպով խօսակցին նայելով ըսաւ.

— Այո, եթէ դուք Սըր Ճօն Տէվիտսընն էք։

— Նոյն ինքն։

— Հըմ, երեւակայածէս աւելի երիտասարդ էք եղեր։

Առանց նկատելու այս յարգանքը Սըր Ճօն, եթէ կարելի է յարգանք կոչել Ճօն ըսաւ.

— Ուրեմն, պարոն...

— Նաւապետ, Սըր Ճօն... նաւապետ Օրլաֆ Նէլըըն ձեր տրամադրութեան տակ է։

— Հասկցայ, ուրեմն նաւապետ ինչո՞ւ մերժեցիք ձեր անունը սպասաւորիս յայտնել։

— Պարզապէս ժամավաճառութիւն, քանի որ ձեր սպասաւորը բան մը չպիտի հասկնար։

— Ես ալ աւելի բան մը չհասկցայ նաւապետ։

— Քիչ յետոյ պիտի հասկնաք, ըսաւ նաւապետ Օրլաֆ Նէլըըն։ Բայց պէտք է նախ ներողութիւն խնդրեմ այսքան անյարմար ժամանակ մը ձեզ այցելելուս համար։

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՋՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ՝ Metro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 13 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 13 Octobre 1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2624

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԶԱՐԱՇՈՒՔ ՀՈՎ ՄԸ ԿԸ ՓՉԷ...

Զարաշուք հով մը կը փչէ Ֆրանսայի մէջ ալ, օտարազգիներու գլխուն:

Ամէն բանէ առաջ, հացի խնդիր է այս երեւոյթը: «Օտարականները կը վաստկին, կ'ուտեն, մեր զաւակները անօթի կը մնան»:

Անցա՞ն չէն ու չաշլ օրերը, երբ անհամար օտար բանուորներ կը ներածուէին Ֆրանսա, չոգի տալու համար ճարտարագործութեան:

Շուկաները պակսեցան, արտադրութիւնը դիզուեցաւ, հարեւան երկիրներ իրենց դրամներուն արժէքը կոտրելով՝ սկսան մըրցիլ, եւ Ֆրանսան ալ մատնուեցաւ ծանր տագնապի մը որուն ելքը անստոյգ է տակաւին:

Ցեղոյ՝ քաղաքական խնդիր է երեւոյթը:

Անհաստարակ որ եւ է երկրի մէջ, մարդիկ տրամադիր են ամէն առաջ օտարը տեսնելու ընկերային – քաղաքական խլըրտումներու տակ:

Այսպէս եւ Ֆրանսայի մէջ:

Տարիներէ ի վեր քաղաքական փոթորիկներ իրարու կը յաջորդեն: Համայնավարական յեղափոխութիւնը պարարտ գետին մը գտաւ մանաւանդ այս երկրին մէջ, որ միշտ եղած է ազատ մտածողութեան վառարան մը:

Անշուշտ երկրին զաւակները իրենք են այս շարժումներուն արծարծողներն ու վարողները: Ինչպէս իրենք են, տարիներէ ի վեր, արքայական իշխանութեան վերահաստատման յառաջապահները:

Եւ սակայն, որ եւ է դէպքի առթին, օտարն է որ աչքի կը զարնէ միշտ: Անոր գլխուն կ'իջնէ բուն հարուածը, ըլլայ ունենայ թէ ոչ:

Ֆրանսա մանաւանդ գլխաւորապէս այս գետնին վրայ, որովհետեւ արեւմտեան Եւրոպայի միակ երկիրն է որ ամէնէն շատ օտարականներ կը պահէ:

Այս օտար զանգուածը նոյն աչքի փուշ է հանրային կարծիքին առջեւ, միեւնոյն ատեն չահագործման ազբիւր մը կը կազմէ քաղաքական հոսանքներու համար:

Այսպէս, ձախ հոսանքները կ'օգտագործեն զանոնք, իրենց քարոզութեանց եւ միջազգային պայքարին համար, իսկ աջակողմեան – ազգայնական խմբակցութիւնները դարձեալ անոնց գլխուն վրայ կ'եփեն իրենց ապուրը, անոնց ներկայութեան վերագրելով շատ մը դժբախտութիւններ:

Ուրեմն, տնտեսական յարաճուն տագնապը եւ քաղաքական մարզանքները հետզհետէ կը չէզոքեն օտարականներու «անբռնազբօսիկ» հանդուրժանքը, հասարակ ժողովուրդին համար:

Եւ, ամէն անգամ որ ծանր դէպք մը կը պատահի, անախորժ բացադանչութիւններ կ'արձակուին պղտոններուն վրայ:

Այսպէս եղաւ նախագահ Տումէրի սպանութեան առթիւ, անցեալ տարի:

Նոյն տեսարանը պարզուեցաւ այս տարուան սկիզբը, փետրուարին, երբ արիւնալի ցոյցեր սարքուեցան կառավարութեան դէմ, խորհրդարանին, ոստիկանութեան եւ քաղաքապետութեան առջեւ, տարածուելով մինչեւ հանրապետութեան նախագահին պալատը:

Եւ ահաւասիկ նոյն երեւոյթը Մարսէյլի մահափորձին առթիւ, այս անգամ աւելի չեշտուած:

Լուրը հազիւ տարածուած, ժողովրդական թաղերու մէջ կը լսուէին, ընդհանրապէս կիներու բերնով.— «Նորէ՞ն օտարականները...»:

Կարելի է ըսել թէ՝ այս անգամ է որ կառավարութիւնը վերջնապէս պիտի ձեւաւորէ իր տեսակէտները, օտարականներու հիւրընկալութեան մասին:

Այս չի նշանակեր թէ օտարահալած քաղաքականութիւն մը պիտի հաստատուի Ֆրանսայի մէջ:

Ոչ երկրին սահմանադրութիւնը կը հանդուրժէ այդպիսի հալածանքի մը, ոչ ալ հանրային կարծիքը, հակառակ տիրող ջղագրգռութեան:

Տնտեսական պայմաններն ալ թոյլատու չեն: Ֆրանսա միշտ կարօտ է աշխատաւոր ձեռքերու, դեռ երկար ատենի համար:

Ամէնէն առաջ գործարանատէրները ոտքի պիտի ելլէին այդպիսի պարագայի մը մէջ, քանի որ օտարազգին աւելի համակերպող է եւ աւելի աժան:

Արդ, ի՞նչ կրնայ ըլլալ կառավարութեան նոր քաղաքականութիւնը, այս ընդհանուր ջղագրգռութեան եւ հակամարտ պայքարներու ճնշման տակ:

— Զօրացնել ոստիկանութեան եւ ընդհանրապէս վարչական իշխանութեան թաթը, աւելի կարուկ չարժելու համար օտարին դէմ:

Ուրիշ խօսքով, շատ բարակը չնայիլ, երբ օտարին մատները կը տեսնուին որ եւ է անախորժութեան առթին:

Տարակոյս չկայ թէ՝ այդ պարագային որ եւ է խառնութեան առջին զոհերը պիտի դառնան այն օտարականները որ տէր – տիրական չունին:

Ուրեմն, արթնութեան եւ լրջութեան պարտականութիւն մը կը ծանրանայ նաեւ մեր վրայ:

Մենք հեռաւոր կապ անգամ չունինք օրուան դէպքերուն հետ:

Եւ պիտի չունենանք որ եւ է ատեն:

Բայց, նոյն իսկ մեր ներքին վէճերը կրնան պատրուակ ծառայել, կանխակալ կարծիքներ գոյացնելու եւ ծուռ նայուածքներ ուղղելու համար:

Կ'արժէ քիչ մը աւելի բաց խօսիլ այս մասին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԵՐՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻ

»»»» · · ««««

Ապահովութեան Տեսուչը եւ նահանգապետ մը պաշտօնանկ

»»»» · · ««««

ԴՈՒՀԼԻՖԱ՞Ն ԱԼ ՊԻՏԻ ՀՐԱԺԱՐԻ

Ահաւասիկ առաջին պատժական տնօրինութիւնները, իբրեւ հետեւանք Մարսէյլի մահափորձին եւ այս առթիւ մղուած պայքարին.— Ներքին նախարար Պ. Սառօ իր հրաժարականը ներկայացուց վարչապետին, նախապէս պաշտօնանկ ընելով Ապահովութեան վերատեսուչը, Պ. Ժան Պէռթուան եւ Պուշ – տիւ – Ռօնի (Մարսէյլ) նահանգապետը՝ Պ. Ժուհանօ: Այս երկու բարձրաստիճան պաշտօնատարները կ'ամբաստանուին թէ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք չեն առած, Ալեքսանդր թագաւորին պաշտպանութեան համար:

Այլեւս կարելի չէր յետաձգել այս տնօրինութիւնները, որովհետեւ հանրային կարծիքը խորապէս գրգռուած ըլլալով, կրնար անախորժ դէպքերու յանգիլ: Արդէն իսկ թշնամական ցոյցեր տեղի ունեցած էին պղղոտաներուն վրայ, Պ. Սառոյի դէմ, իսկ մամուլը բառ չի խնայեր, ձաղկելու համար անոր եւ ստորադաս պաշտօնեաներուն պատասխանատուութիւնը:

Նախարարին հրաժարականէն առաջ, նախկին պատերազմիկներու միութիւնը չարաշուք ազդարարութիւն մը ուղղած էր կառավարութեան, յայտնելով թէ իրենց համբերութիւնը սպառած է եւ թէ գործը իրենք ձեռք պիտի առնեն, եթէ վճռական մաքրագործում չկատարուի անմիջապէս:

Պ. Սառոյի հրաժարականը յանձնուած է, բայց պիտի պահուի մինչեւ երկուշաբթի, քանի որ այսօր՝ շաբաթ՝ Պառթուի յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի եւ կարելի չէ նախարարական խորհուրդ գումարել: Իրազեկներ կը կարծեն թէ Պ. Տումէրկ ամբողջ դահլիճին հրաժարականը պիտի ներկայացնէ, որպէսզի կարենայ անմիջապէս վերակազմել: Հաւանական է որ դուրս ձգուի նաեւ Պ. Շէռօն, դատական նախարարը, որուն դէմ ալ պայքար կը մղեն աջակողմեան թերթերը, դատաւոր Փռէնսի սպանութեան առթիւ:

Տակաւին յայտնի չէ թէ որո՛ւ պիտի յանձնուի արտաքին նախարարութիւնը: Առ այժմ Պ. Տումէրկ ինք պիտի վարէ գործերը: Հաւանական թեկնածուներ կը համարուին Պ. Պ. Ֆլան – տէն եւ Փիէթրի, իսկ ներքին նախարարութեան համար՝ Պ. Պ. Մառէ, Լավալ կամ Քէօյլ:

Դէպքին հետեւանքները Ֆրանսայէն ներս եւ դուրս

Փարիզի մէջ շատ դէշ տպաւորութիւն գործեց Պուքրէշէն զարնուած հեռագիր մը, որ կ'ըսէ թէ Կարոլ թագաւորը անորոշ ժամանակով յետաձգած է իր ճամբորդութիւնը դէպի Փարիզ: Իբրեւ պաշտօնական պատճառ կը ներկայացուի Ալեքսանդր թագաւորին սուգը, բայց իրազեկներ կը պնդեն թէ աւելի խոր պատճառներ կան:

Պ. Տումէրկ երկար խօսակցութիւն մը ունեցաւ Եուկոսլավիոյ արտաքին նախարար Պ. Եէվթիչի հետ: Կ'ըսուի թէ Ալեքսանդր թագաւորին յուղարկաւորութենէն յետոյ արտակարգ ժողով մը պիտի գումարեն Փոքր Համաձայնութեան երեք պետութեանց արտաքին նախարարները, քննելու համար կացութեան պահանջները:

Առ այժմ անստոյգ է կացութիւնը: Ինչպէս Փարիզի, նոյնպէս Լոնտոնի մէջ ամէնէն լուրջ թերթերն իսկ հաւանական կը գտնեն որ ծանր բարդութիւններ ծագին, Մարսէյլի մահափորձին հետեւանքով: Ալեքսանդր թագաւորը գլխաւոր թշնամին էր Հապսպուրկեան տան դահաժառանգին: Հիմա որ սպաննուեցաւ, ճամբան կը բացուի Օթթօ արքհիդուքսին առջեւ: Արդ, Փոքր Համաձայնութեան համար Հապսպուրկեան տան վերահաստատումը պատերազմի հոմանիշ է, քանի որ դաշնագիրներու վերաքննութեան խնդիր պիտի ծագի:

Հակառակ ձեռք առնուած միջոցներուն, բազմաթիւ թշնամական ցոյցեր կատարուեցան Եուկոսլավիոյ մէջ, մանաւանդ Խրուաթներու, Իտալացիներու եւ Հունգարացիներու դէմ: Լուպլիանայի իտալական հիւպատոսարանի պաշտօնեաները նախատուեցան եւ չէնքին ապակիները ջարդուեցան: Սուպոթիքայի մէջ բոլոր հունգարական թերթերը կրակի տրուեցան: Սէրայէվոյի մէջ ամբոխը այնքան կատղած էր որ նահանգապետը անձամբ ներկայացաւ եւ ճառ մը խօսեցաւ, ցրուելու համար: Կառավարութիւնը հրամայած է ի հարկին զինուորական ուժի դիմել, եթէ ոստիկանութիւնը չկարենայ խափանել ցոյցերը:

Նոր քողոք մը՝ օտարականներու մասին

Ծոսէ տ'Անթէնի թաղապետական խորհուրդի անդամներէն Պ. Պիքար նամակ մը ուղղելով ոստիկանութեան վերատեսուչին, գրած կ'ըսէ թէ «չկայ Ֆրանսացի մը որ տխրութեամբ չխմանայ օտարականներու վայելած չափազանց լայն իրաւունքները Ֆրանսայի մէջ»: Այս առթիւ նամակագիրը կը յիշէ թէ՝ սեպտեմբերի վերջին շաբթուն 2218 օտար աշխատաւորներ Ֆրանսա ընդունուած եւ ճարտարարուեստական աշխատանքին – բուրեալ կացուած են: Տեղաւորման գրասենեակներն ալ աշխատանք ճարած են Ֆրանսա բնակող 944 օտարականներու: Ուրեմն գործողութիւններ կատարուած են 3283 օտար աշխատաւորներու համար: Վերջապէս, աշխատանքի նախարարութեան ներգաղթի գրասենեակները կը հաստատեն թէ այս շաբթու 2218 օտարականներ մը – տած են Ֆրանսա: «Ձեմ ժխտեր թէ հարկ է զանազանութիւն մը դնել անբաղձալի օտարականներուն եւ ճշմարիտ աշխատաւորներուն միջեւ: Եւ սակայն, այն եպերելի ոճիրին առջեւ որ սուգի մատնեց դաշնակից ազգ մը եւ գործակցութեան տագնապին առջեւ որմէ կը տառապին Ֆրանսայի բանուորները, կը թուի թէ անհրաժեշտ է ամէն միջոց ձեռք առնել, մեր բանուորներուն եւ պաշտօնեաներուն վերապահելու համար իրենց ինկած աշխատանքի բաժինը»:

Աշխատանքի ընդհ. Դաշնակցութեան վարչական խորհուրդը իր առջի օրուան նիստին մէջ դատապարտելով Մարսէյլի մահափորձը, կառավարութեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ այն անարդարութեան վրայ որով կ'ուզեն օտար աշխատաւորներու վրայ բեռցնել այս դէպքին հետեւանքները:

»»»» · · ««««

Որոշուեցաւ արտաքսել տասներկու Խրուաթներ, որոնք ձերբակալուած էին Փարիզի մէջ: Ուրիշներ ալ քննութեան տակ են:

Ֆրանսական նաւաբաժին մը ընկերացաւ սերպիական «Տուպրովնիք» յածանաւին, որ կը փոխադրէ թագաւորին մարմինը: Իտալական ջուրերուն մէջ ալ, իտալական նաւաբաժին մը պիտի ընկերանայ: Այս կարգադրութիւնը բարենշան կը համարուի երկու երկիրներուն յարաբերութեանց բարւոքման համար:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Այս գիշեր (Շաբաթ) Գ. Թաղապետեանին սրահը

Ինչպէս ձերբակալուեցան երկու մեղսակիցները

»»»» · · ««««

ԵՐՐՈՐԴ ՄԸ ՓԱԽԱՒ ՖՈՆԹԷՆԷՊԼՈՅԻ ԱՆՏԱՌԻՆ ՄԷՋ

Երէկ վերջին պահուն հաղորդած էինք թէ երկու մեղսակիցներ ձերբակալուած, իսկ երրորդ մը փախած է:

Թերթերը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդեն այս մասին.—

Չորեքշաբթի օր Ժընեւի լիճին ֆրանսական ափը՝ Թոնօն կը հասնին երկու հոգի եւ սրճարան մը կը նստին, սպասելով Լօզան գացող շոգեմակոյկին: Գաղտնի ոստիկան մը կը կասկածի, տեսնելով որ լեզու չեն գիտեր: Երկու անծանօթները իր աչքէն – թեան կը դիմեն, խմիչք ապսպրելու համար: Ոստիկանը կը հետեւի մինչեւ պանդոկ, եւ կը ձերբակալէ: Երթեւեկի տոմսակ ունէին Ֆոնթէնէպլոյի համար, ուրկէ իրենց մեկնումը հաղորդուած էր Ապահովութեան Տեսչութեան կողմէ: Երկու անծանօթները մօտակայ Աննըմաս քաղաքը փոխադրուեցան, հարցաքննութեան համար: Նախ Փորթուկեզ թարգման մը պահանջեցին, բայց յետոյ խոստովանեցան թէ սերպերէն գիտեն: Անմիջապէս եկան Ժընեւի սերպիական դեսպանը եւ թարգման մը: Հարցաքննութեան ատեն, անծանօթներէն մէկը լսեց Պէլկրատ անունը, (Ֆրանսական քաղաք մը), բայց կարծելով թէ խօսքը Պելկրատի մասին է, ըսաւ,— «Հոն մի զրկէք զիս. գլուխս կը կտրեն»: Անցագիրներուն համաձայն, անծանօթներէն մէկուն անունն է Պէնէշ, ծնած Զարա, 31 տարեկան, իսկ միւսը՝ Նովաք, ծնած Կերիցիա (Թրիէսթէի մօտ), 34 տարեկան: Երբ ահաբեկիչ Քալէմանի լուսանկարը ցոյց տուին, երկու անծանօթները խոստովանեցան թէ կը ճանչնան եւ յաճախ կը տեսնէին Փարիզի մէջ: (Այս խոստովանութիւններն եղան 13 ժամուան խիստ հարցաքննութիւններէ վերջը):

Ոստիկանութիւնը համոզուած է թէ երկուքն ալ Քալէմանի գործակիցներն են եւ շատ բան գիտեն մահափորձի կազմակերպութեան մասին:

Երրորդ կասկածելին, Սիլվէսթր Մալնի, որ կը կարծուի թէ Քալէմանի հետ միեւնոյն պանդոկը իջած է էքսի մէջ, առջի օր թաքսի մը նստելով Ֆոնթէնպլօ կ'երթայ: Շարժավարը կասկածներ կ'ունենայ, տեսնելով որ ֆրանսերէն չի գիտեր: Նոր կասկած մը կ'արթննայ, երբ կայարանը նստած ատեն, 2.50 ֆրանք պարգեւ կը ձգէ, 75 սանդիմնոց գարեջուրի մը համար: Շարժավարը եւ սրճարանին սպասաւորը անմիջապէս լուր կուտան ոստիկանութեան: Անծանօթը տոմսակ մը գնած էր Էվիանի համար, եւ երբ կառախումբը եկաւ, ոստիկան – զինուորները իր անցագիրը հարցուցին: Անցագիրը հանուած էր Չեխոսլովաքիոյ մէջ, եւ Վալորպի ֆրանսական վիզան կը կրէր — 1934 սեպտեմբեր 28 — ճիշդ ինչպէս ահաբեկիչին անցագիրը: Երբ ոստիկան – զինուորները կը պատրաստուէին ձերբակալել, Սիլվէսթր Մալնի զանոնք անդին հրեց եւ փախաւ, գերմանական փամփշտակալ մը ձգելով: Ոստիկաններուն ձեռքը մնաց միայն անցագիրը: Անմիջապէս հետապնդումի սկսան: Փախստականը տարաձանակ պարպելով անհետացաւ անտառին մէջ, որ անմիջապէս պաշարման տակ առնուեցաւ: Բոլոր ճամբաները բռնուեցան, երկաթուղիները հսկողութեան տակ առնուեցան: Ինքնաշարժները, բեռնակառքերը, փոխադրութեան բոլոր միջոցները վար դրուեցան, բայց անկարելի եղաւ գտնել փախստականը: Երէկ առտու թնդանօթաձիգ զօրքեր ալ շարժման մէջ դրուեցան, անտառը խուզարկելու համար:

Ոստիկանութիւնը կը կարծէ թէ կեղծ են ինչպէս Քալէմանի, նոյնպէս այս երեք մեղսակիցներուն անցագիրները:

Կարճ լուրեր օրուան դէպքին առթիւ

Եուկոսլավիոյ Մարիա թագուհին եւ մանուկ թագաւորը Պելկրատ մեկնեցան առջի գիշեր, ներկայ ըլլալու համար թագաւորին յուղարկաւորութեան:

Զուիցերիոյ կառավարութիւնը ֆրանսական կառավարութեան խնդրանքով արգիլեց Մարսէյլի սպանութեան շարժանկարին ներկայացումը: Իսկ Փարիզի մէջ խիստ գրաքննութեան ենթարկուեցաւ շարժանկարը:

Մարսէյլի մէջ հանգանակութիւն բացուած է, յիշատակարան մը կանգնելու համար ի պատիւ Ալեքսանդր թագաւորին:

Մարսէյլի Նահանգային իշխանութիւնը եւ քաղաքապետական խորհուրդը մանաւոր գեկոյցներ հրատարակելով, կը յայտարարեն թէ Ապահովութեան Տեսչութիւնը ինք ստանձնած էր թագաւորին ընդունելութեան եւ պաշտպանութեան ամբողջ պատասխանատուութիւնը, առանց որ եւ է բան հարցնելու իրենց: Նոյնիսկ Մարսէյլի քաղաքապետը չէ հրաւիրուած թափօրին մասնակցելու եւ աւելորդ համարուած է հեծելազօրքներու մասնակցութիւնը ևն.:

Պելկրատի մէջ ձերբակալուեցաւ ահաբեկիչին եղբայրը, որ ատաղձագործ է: Վիէննայի ոստիկանութիւնը խուզարկութիւններ եւ հարցաքննութիւններ կատարեց Խրուաթներու մօտ: Ցետոյ հրաման տուաւ ձերբակալել որ եւ է Սերպ կամ Խրուաթ որ կուգայ Զուիցերիայէն կամ Ֆրանսայէն: Վիէննայի ոստիկանութիւնը կը կարծէ թէ Քալէման կը պատկանի խրուաթ ահաբեկչական կազմակերպութեան մը, որուն պարագլուխները, Անթէ Փաւէլիչ եւ Փերվիչ երկար ատեն Վիէննա բնակած եւ յետոյ արտաքսուած են: Մէկը այժմ Պերլին կը գտնուի:

Ազգ. սուգ հռչակուած է ամէն կողմ, Պելկրատ մէջ՝ 21 օր, Պուլկարիոյ մէջ՝ մէկ ամիս, Իտալիոյ մէջ՝ 21 օր, Չեխոսլովաքիոյ մէջ՝ երեք օր: Ամբողջ Եուկոսլավիոյ մէջ սպանութեան առաջին օրը կոչնակները ղօղանջեցին, խանութները փակուեցան, եւ սեւ դրօշներ պարզուեցան յետին խրճիթին վրայ: Պելկրատը կատարեալ գերեզմանատուն մը դարձած էր: Բազմաթիւ ապակեփեղկեր սեւ ներկուած էին եւ միայն թագաւորին լուսանկարը կ'երեւար ժապաւէնով:

Անհուն խճողում կը սպասուի Պելկրատի մէջ, յուղարկաւորութեան առթիւ: Քաղաքը 300.000 բնակիչ ունի, բայց կրնայ եռապատիկ աւելնալ: Ամէնէն հեռաւոր գիւղերէն յուղարկաւորներ պիտի երթան իրենց ազգային տարազներով:

Ահաբեկիչը յարձակման ենթարկուած ատեն, կիսակենդան կոյտ մը դարձած էր: Ոստիկանին սուրը 3 — 4 մատնաչափ խորութեամբ վէրք մը բացած էր գլխուն վրայ. յետոյ գնդակ մը ստացած էր դէմքին: Երբ ոստիկանները ամբոխին կատաղութենէն ազատեցին, աչքերը կուրցած, դէմքը եւ մարմինը բզկտուած, հագուստները պատառ պատառ եղած էին: Ճշդուած է որ միայն մէկ ատրճանակ ունէր, մաուզեր մը որ կրնար 20 գնդակ արձակել, ինչպէս եւ ռումբ մը: Գրպանը գտան միայն անցագիրը, 1690 ֆրանք, հայելի մը, սանտր մը, մատիտ մը, ժամացոյց մը եւ կարկին մը: Բոլորովին նոր հագուստ մը հագած էր: Խուճապի միջոցին Ցոյն մըն ալ խոչտանգուեցաւ իբրեւ մարդասպան:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

ԽՄԲ.—Այս այն ճառն է զոր խօսեցաւ ընկեր Վ. Փափազեան (Կոմս) Մարսէյլի մէջ, «Դաշնակցութեան Օր»ուան առթիւ.—

— «Այսօր, աշխարհի բոլոր կողմերը տարածուած մեր կուսակցութեան կէս դարու կեանքն ու գործունէութիւնը կը փառաբանուի, «Դաշնակցութեան Օր»ուան տօնակատարութիւններով, կուսակցութեան մը՝ որ ապրեցաւ եւ ստեղծեց հինգ ամբողջ սերունդներ:

Այս ամիս մեր հոգիները աշխարհի չորս հովերուն ցրուած Հայերու հոգիներուն հետ կ՚ողջագուրուին: Մեր վիշտերն ու ցաւերը, մեր ձգտումներն ու նպատակը սիրտէ սիրտ կը փոխանցուին:

Այսօր անգամ մըն ալ կը զգացուի, որ Դաշնակցութիւնը խոշոր ուժ մըն է: Որովհետեւ ան կրցաւ կէս դար ապրիլ հայ ժողովուրդի հետ, հուրէն ու ջուրէն եւ սուրէն անցաւ ժողովուրդի հետ, առանց սակայն ընկրկելու եւ իր ճակատը գետին տալու:

Տարին անգամ մը կուգանք յետադարձ ակնարկ մը նետել կէս դարեան մեր կեանքին վրայ, ամէն տարի պէտք է կրկնել պրպտումը մեր անցեալի, որովհետեւ տարիներու հետ կ՚աւելնան նաեւ մեր հոգերն ու ցաւերը եւ այդ հոգերն ու ցաւերը դարմանելու համար, մենք միշտ օգտուելու ենք անցեալէն ժառանգած բոլոր փորձառութիւններէն:

Պատմութեան մէջ չէ եղած ազգ մը որ իր կեանքը անցուցած ըլլայ այնպիսի դարհուրելի տառապանքներով, որքան տեսանք մենք: Չէ եղած նաեւ կուսակցութիւն մը՝ որ իր այնքան վերիվայրումներէ վերջ կարենար պահել իր կորովը, կամքը, հաւատքն ու կենսունակութիւնը, ինչպիսին է Դաշնակցութիւնը:

1890ին հիմնուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը: Խումբ մը գաղափարական երիտասարդներ հանդիստն ու կեանքը արհամարհելով, լսեցին Թրքահայաստանէն հասնող ճիչերը, որոշեցին մտնել ազատագրական պայքարին մէջ: Վճռեցին զոհուիլ իրենց ազգի եւ հայրենիքի փրկութեան համար:

Հեռուէն, հանգիստ վայրերէ հրամայողներ չէին անոնք, անցան սահմանէն, մտան Թրքական սարսափի տակ տրորուած ժողովուրդի մէջ, բաժնելով անոր տառապանքն ու կսկիծները: Գացին Վան, Էրզրում, Տարօն, Տրապիզոն, Պոլիս, ուսումնասիրեցին տեղական պայմաններն ու պահանջները եւ ապա կազմեցին Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Անոր համար է որ մեր ծրագիրը թէեւ 50 տարուան կեանք ունի, բայց միշտ նոր է, գեղեցիկ ու հարազատ մեր ժողովուրդի պահանջներուն:

Հայ ժողովուրդի ընտրանին անդամագրուելով Դաշնակցութեան ստեղծեց աննման գործիչներ, ապա մարտական հսկաներ, ղեկավարներ, իսկ բուն ժողովուրդը լծուեցաւ գործօն պայքարի:

Դաշնակցութեան գործն սկսաւ արշաւախումբերով: Ծանօթ է ձեզի Ս. Կուկունեանի արշաւանքը, որ թէեւ ձախողեցաւ, բայց տուաւ Եփրեմներ, Բալաջաններ, որոնք տարիներ ու տարիներ պիտի ապրին մեր ժողովուրդի հոգիին մէջ ու մէյմէկ նուիրական ներշնչարաններ պիտի հանդիսանան:

Հապա Վազգէնի եւ Ն. Դումանի խումբե՞րը, որոնցմէ ծնաւ Անդրանիկ եւ անկէ ալ Մուրատներ, Առաքել աղաներ են.:

Այս գործունէութեան հետ հետզհետէ կազմակերպուեցաւ եւ զօրացաւ ըմբոստութեան գաղափարը:

Մինչ այդ, Հնչակեանները ունէին ցուցական գործունէութիւն, իսկ անկէ ալ առաջ Ազգ. Սահմանադրութիւն, որ արդիւնք էր դժգոհութեան, հոգեկան ցնցումի:

Դաշնակցութիւնը Խրիմեանի թուղթէ շերեփը պողպատեայ սուրի վերածեց եւ բանակցութիւնը սարսեցնող բռունցքը պատրաստեց:

Անհաւասար էր կռիւը: Թուրքը պետութիւն էր կազմակերպուած, իսկ մեր բռունցքը ի զօրու չէր ջախջախելու մեր թշնամին:

Պանք – Օթթոմանի գրաւումը աշխարհը զարմացուց, իսկ սուլթանի մահափորձը բովանդակ մարդկութիւնը հիացուց:

Երկրի մէջ ալ սկսաւ մեր կազմակերպութիւնը զօրանալ:

Սուլթանն ու ցարական կառավարութիւնը միացան, պայքարելու համար մեզի դէմ: Ո՞վ չի գիտեր սահմանագլուխի մէջ կռիւի պատմութիւնը, երբ մեր քաջարի ընկերներէն կազմուած հայդուկային խումբը զոհուեցաւ ռուսական կրակներու տակ:

Ո՞վ ծանօթ չէ դէպի Սիպիր աքսորուածներու եղերական անցքերուն:

Եւ սակայն, երկու տարի վերջ, Դաշնակցութիւնը նորէն ցցուեցաւ ռուս բռնակալութեան դէմ:

Հայ եկեղեցական կալուածներու գրաւման առթիւն ալ մեր կուսակցութիւնը արդարացուց իրեն կապուած մեծ յոյսերը:

Իսկ հայ-թաթարական ընդհարումներու առթիւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կատարեց փրկարար դեր, ու պատժուեցան բոլոր անոնք որ յանդգնած էին հալածել մեր ժողովուրդը, մեր ընկերները եւ անարգել, պղծել մեր ժողովուրդի նուիրականութիւնները:

Հասաւ օսմ. սահմանադրութիւնը: Շատեր կը կարծէին թէ եղած ցնցումներէն պիտի կործանի Դաշնակցութիւնը: Թուրքը որ իր հոգիին ու սիրտին մէջ դեռ կը պահէր արիւնարբու բնազդներ, ջարդեց Ատանան:

Միջոցներ ձեռք առինք բարենորոգումները իրականացնել տալու համար, բայց վրայ հասաւ համաշխարհային պատերազմը, որ ոչնչացուց մեր մնացած յոյսերն ու Թրքահայաստանի վերածնութեան ճիգերը: Անաւոր պատերազմը որ իբրեւ սեւ մրրիկ եւ ինչպէս տառապանքի ալիք, պիտի մնայ մեր սիրտերու վրայ, վրէժի զգացումներ ստեղծելով եւ սերունդէ սերունդ փոխանցելով:

Կազմակերպեցինք կամաւորական բանակներ, որոնք սնան ու մեծցան մեր դրօշին տակ, տուին մեզի աննման հերոսներ, մտան Հայաստան իբրեւ յառաջապահներ ու նետուեցան թշնամի բանակներու վրայ եւ անհաւասար ու օրհասական կռիւները իրականացուցին մեր դարաւոր երազը, հիմնուեցաւ Հայաստանի Հանրապետութիւնը:

Դաշնակցութիւնը ստեղծեց այդ Հանրապետութիւնը:

Բայց մեր սահմաններուն մօտիկ էին մեր երկու թշնամիները, ռուս բոլշեւիկը եւ Թուրք [illegible]: Մեր ժողովուրդին մէկ մասը արհաւիրքէն փախչելով ապաստան փնտռեց հեռու հորիզոններու տակ: Մնացեալը կապուեցաւ մայր հողին:

Դէպքերու հարկադրանքին տակ, Դաշնակցութիւնը միացաւ տարագիր զանգուածներուն եւ տարագրութեան մէջ մնաց անոնց հետ, պահելու համար ազգային կորովը, հաւատքը, կենսունակութիւնը եւ ցեղային բոլոր առանձնայատկութիւնները:

Ահաւասիկ թռուցիկ ակնարկ մը մեր անցեալին վրայ:

Մենք բազմաթիւ անգամներ յաղթեցինք ու յաճախ ալ պարտուեցանք: Սակայն միշտ ալ շուտով վերակազմուեցանք, կազմակերպուեցանք: Ունեցանք նաեւ սխալներ, սայթաքումներ, եւ այդ անոր համար միայն, որ կը պակսէին անհրաժեշտ միջոցները, ուժերն ու ղեկավարները:

Բայց երբեք չդաւաճանեցինք մեր ժողովուրդին: Անոր հետ ենք նաեւ այսօր եւ թոյլ չպիտի տանք, որ ան կորսուի:

Ուրիշ ժողովուրդներու մէջ անօրինակ է այս երեւոյթը:

Ո՞ւր է սակայն գաղտնիքը: Ահա այդ խնդիրն է որ նոյնպէս խոր ուսումնասիրութեան կը կարօտի:

Դաշնակցութեան բաղկացուցիչ տարրերն են՝ գիւղացիներ, բանուորներ, արհեստաւորներ, մտաւորականներ եւ վերջապէս հրաշալի երիտասարդութիւնն ու պատանեկութիւնը:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն իր մէջ կը պարունակէ հայ ժողովուրդի մտաւորականութեան ու հայ մշակոյթին նուիրուածներու հարիւրին 90ը, որոնք զոհուեցան նոյն ժողովուրդի մէկ մասին հետ: Քաղաքական ուժերու մեծագոյն մասը Դաշնակցութեան մէջ է:

Անոնք են որ, կ՚առաջնորդեն հայ ժողովուրդը դէպի իր ցեղային ապագան:

Մենք հազարաւոր ընկերներ զրկեցինք դէպի Թրքական կառափնատը: Անոնց հոգիները կան ու կը մնան, ցեղը դէպի ինքնապաշտպանութեան մղելով: Մենք ունեցած ենք հերոսներ, որոնք կախաղաններու առջեւն իսկ թքած են Թուրք բռնակալութեան երեսին, գոչելով «կեցցէ ազատութիւն, կեցցէ Դաշնակցութիւն» (ծափեր):

Պատերազմի նախօրեակին, շատեր թելադրեցին մեր ցեղի ընտրանիներուն, հեռանալ Պոլսէն եւ ուրիշ վայրերէ: Անոնք մերժեցին ու մնացին ժողովուրդի մէջ, ինկան նոյն ժողովուրդին հետ:

Եւ ահա այս ահեղ պայքարներէն վերջ, մենք կը գտնուինք ներքին հակառակորդներու հետ, որոնք սուլթաններու եւ ցարերու նման, Դաշնակցութիւնը ոչնչացնել կ՚երազեն:

Տառապանքի, պայքարի մէջ ամրացած Դաշնակցութիւնը չի սարսիր, չի խորտակուիր, վասնզի ան է այն միակ ուժը, բռունցքը, զէնքն ու զրահը մեր ժողովուրդի եւ անկէ կախում ունի հայութեան ապագան:

Կան մեզմէ զատ ուրիշ հայ կուսակցութիւններ ալ, Հնչակեան, Ռամկավար:

Մինչեւ 1895ական թուականը Հնչակեանները ունեցան ցուցական գործունէութիւն եւ չկրցան երկար տեւել, որովհետեւ չկրցան ստեղծել ժողովրդական կազմակերպութիւն: Զառեղծեցին ղեկավարներ: Իրենց կեդրոնէն կ՚երթային բոլոր հրահանգները եւ այդ իրենց խոշոր թերութիւններէն մէկն էր: Վերը, կեդրոնը կազմալուծուեցաւ, կազմակերպութեան թեւերն ու միւս մասերն ալ կազմալուծուեցան, կիրքերը բորբոքեցան, բզկտուեցան դժբախտաբար, ջլատուեցան եւ ուժասպառ եղան:

Կայ նաեւ ռամկավար կուսակցութիւնը, որ Հայոց նորագոյն պատմութեան մէջ չի կրնար արձանագրել իր պայքարը իբր քաղաքական կուսակցութիւն:

Նիւթական օժանդակութիւն կրնային ի յայտ բերել, չըրին:

Ցեղային նկարագրի եւ նուիրականութիւններու պաշտպանութիւնն իսկ չստանձնեցին, չկրցան ստանձնել:

Ջերմոցի մէջ սնած բոյսերու նման անոնք արտասահմանական կրակի տակ կը սնանին, եւ չեն դիմանար լոյսի եւ արեւի:

Ունին սէր դէպի Հայաստան, պաշտօնական սէր: Կը գրեն, կը ճառեն իրենց այդ սիրոյ մասին եւ մեզ թշնամի կը համարեն:

Կը մոռնան, կ՚ուրանան որ մենք Հայաստանին տուած ենք մեր 44 տարիներու կեանքը, մեր ընկերները, մեր հարազատները...:

Մեր կարօտը, մեր հայրենիքի սէրը, մեր անխարդախ գաղափարականութիւնն է որ մեզ կը մղէ դէպի անձնուիրութիւն. գերագոյն զոհողութիւնը, ահա գաղտնիքը:

Կան նաեւ հայ բոլշեւիկները, օտար կազմակերպութիւն մը, որ մեր ժողովուրդի մը վզին փաթթուելէ վերջ, կ՚ուզեն յաւիտեան մնալ:

Խորթ են, անհարազատ են անոնք մեր ժողովուրդի ձգտումներուն:

Կարելի չէ զատել հայ ժողովուրդն ու Դաշնակցութիւնը, որքան ալ ուզեն կոխոտել այն դրօշակը, որուն տակէն անցած են այն հազարաւոր դիւցազնները: (Ծափեր):

Կրնային պայքարիլ մեզի դէմ, եթէ ունենային մեր գաղափարականութիւնը, մեր զոհողութիւնը ու մեր կորովը:

Կրնան պայքարիլ մեր դէմ, եթէ ձգտին պահել հայ ցեղը, ցեղային արժէքները, եթէ գործօն աջակցութիւն բերեն մեր քաղաքական դատին: Թող դրօշակ մը բերեն, որ անոր տակէն քալենք:

Եղան մարդիկ, որ ըսին,— ուրիշ դրօշակ մը պատրաստենք:

Դրօշակ մը կարելով, դրօշակ չի դառնար, ան պէտք է որ արիւնով մկրտուի, պատմութիւն ունենայ, հերոսական մարտնչումներ մարմնաւորէ եւ պանծալի դառնայ:

Մեր ուժը հայ ժողովուրդն է, անոր հոգիին մէջ, անոր նպատակին, իտէալին, անոր կենսունակութեան մէջն է:

Մենք յաճախ ձեռք պարզած ենք, դարձեալ կը պարզենք բոլոր անոնց որ հայ ժողովուրդի փրկագործումին կը ձգտին:

Մեր ուժը հայ երիտասարդութեան մէջն է:

Մենք շատ պայքարեցանք: Ու դեռ Դաշնակցութեան հին սերունդը չէ մեռած, երիտասարդ է ան եւ արի, ան մեր նոր սերունդը պիտի առաջնորդէ. պիտի քալէ նաեւ վաղը: Այսօր, երբ դարձեալ սեւ ամպեր կը կուտակուին քաղաքական հորիզոնին վրայ եւ ով գիտէ թէ վաղը ինչ կը սպասէ, մեր անարժան հակառակորդները չեն ըմբռներ կացութիւնը, վայրկեանի պահանջը:

Մենք պատրաստ ենք բոլորս միացած ու կուռ շարքերով պատրաստ ըլլալու եւ դրոհ տալու ամէն տեսակ պատահականութեանց դէմ: Այն ատեն է միայն, որ հայ ժողովուրդը պիտի հասնի իր վերջնական նպատակին»:

ՎԱՐԱԳՈՒՐՈՒԱԾ ՉԵԶՈՔՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՆԽԱՐԴԱԽ ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

»»»··«««

Ինչպէս միւս ազգերու, այնպէս եւ մեր գաղթահայ ներկայ պայմաններու մէջ գոյութիւն չունի եւ չի կրնար ունենալ որ եւ է կազմակերպութիւն, ինչ նպատակի անունով ալ ստեղծուած ըլլայ, որ վերջ ի վերջոյ հայ կեանքը ղեկավարող երկու հանրային ուժերէն որ եւ է մէկի ազդեցութեանը չենթարկուի: Մեր խօսքը Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ ապազգային բոլշեւիզմի մասին է, որ զսպանակը, զօդող օղակը կը հանդիսանայ հակադաշնակցական «միացեալ»ին: Այս ճշմարտութեան աւելի քան գիտակից են մեր հակառակորդները եւ այդ պատճառով ալ բացարձակապէս դէմ են ամէն գործակցութեան:

Եւ առաւել անոնք պիտի աշխատին ամէն միջոցով արգիլել իրենց համակիրներուն՝ մասնակցիլ երիտասարդական հայրենակցական որ եւ է կազմակերպութեան, որ կոչուած է արթուն պահել ցեղին ոգին հայկական սփիւռքին մէջ, յիշողութեանը մէջ ներկայ եւ գալիք սերունդներուն հրամցնել վրէժխնդրութեան գաղափարը եւ իրաւատէր կանգնիլ կործանուած հայրենիքի հողերուն: Ամէն նման առաջադրութիւն, որ ունի գերազանցապէս քաղաքական հանգամանք, որքան ալ չէզոք անունով վարագուրել ուզեն, չի կրնար չկնքուիլ իբրեւ Դաշնակցական գաղափարախօսութեան մէկ տարբերակը: Բացի այդ, ինչպէս որ չեն դադրիր Զաւարեան Որբերու Միութիւնը նկատել իբրեւ Դաշնակցական ձեռնարկ մը, ամէն գնով պիտի աշխատին կուսակցական բնոյթ վերագրել որ եւ է կազմակերպութեան, որ չի ծառայեր հակադաշնակցական պայքարին:

«Ով մեզ հետ չէ, մեր դէմ է», այս նշանաբանը որ համայնավարները մեկնակէտ դարձուցած են ճշդելու համար իրենց դիրքը ընկերային ամէն հաւաքականութեան հանդէպ, պէտք չէ որ մոռցութեան մատնուի, ան հաւասարապէս ի զօրու է նաեւ հայ իրականութեան մէջ: Հայրենակցական միութիւնները, որ յարաբերաբար ազատ էին կուսակցական պայքարներէն, ներկայիս հաւասարապէս անոնց կռիւներուն թատր կը ծառայեն ու հազիւ թէ կարողանան տոկալ լուծուելու վտանգին: Դիրքերը ճշդուած են, կը կարծեմ, բաւականաչափ պայծառօրէն, թէեւ ներհակ բանակներու՝ Դաշնակցութեան եւ հակադաշնակցութեան միջեւ: Դաշնակցական շունչով ղեկավարուած իւրաքանչիւր ձեռնարկի դէմ, հակառակորդ նման ձեռնարկ մը կայ. Համազգայինի դէմ Բարեգործական, Հայ Կարմիր Խաչի դէմ՝ Պետական Կարմիր Խաչ են.: Պնդել այս հաստատութիւններու չէզոքութեան մասին, այն մտքով որ կուսակցական որ եւ է ազդեցութեան ենթակայ չեն՝ կը նշանակէ ըլլալ անուղղայ միամիտ:

Ես կը կարծեմ թէ հանրային ուժերու իսկ խնայողութեան տեսակէտէն՝ պէտք է պատրանաթափ «չէզոքութեան» հակադրել բացձակատ կուսակցական, Դաշնակցական բնոյթը այն բոլոր հաստատութիւններուն, որոնք կը գործեն մեր գաղափարական շունչին տակ: Աւելորդ չէ ենթադրել թէ մենք կը նուազեցնենք յիշեալ հաստատութիւններու վարկը՝ յանուն «չէզոք» հասարակութեան եւ կամ կը պակսեցնենք անոնց նիւթական աղբիւրները, որովհետեւ հակառակորդ խմբակցութիւնները արդէն մեզմէ [illegible] են անոնց [illegible]: Չէզոք պիտակը այս պայմաններու մէջ բանի մը չծառայելէ զատ, տարտամութիւն միայն կը ստեղծէ այն տարրերուն մէջ որոնք կ՚ապրին մեր հայրենաշունչ եւ ազատատենչ գաղափարներով:

Մասնաւորելով խօսքը հայ երիտասարդական ընդհանուր կազմակերպութեան հարցին շուրջ, անհրաժեշտ է որ ան ոչ միայն յստակօրէն իւրացնէ հայ ազգութեան եւ հայրենիքի ամբողջականութեան գաղափարները, որոնցմով պիտի վարակէ հայ նոր սերունդը, այլ եւ վայելէ անվերապահ աջակցութիւնը մարտական մեծ կուսակցութեան, որ հայկական ազատամարտի մեծագոյն դարբինն է ու միակ հաւատարիմ պահակը:

Այլապէս էական կէտ մը եւս, որու վրայ անհրաժեշտ կը գտնեմ ծանրանալ: Երիտասարդական որ եւ է կազմակերպութիւն, որ կարող է առաջ գալ ազգի եւ հայրենիքի նշանաբաններով, ինքզինքը պէտք է նկատէ օժանդակ ուժ մը Հ. Յ. Դաշնակցութեան: Ան պէտք չէ ունենայ որ եւ է յաւակնութիւն, ինքնուրոյն քաղաքական դեր խաղալու: Դիրքերը՝ հայ ազատութեան ու հետեւաբար մեր կուսակցութեան կողքին, եւ կամ դէմ մեր ազատութեան, միացած ցեղին թշնամի ուժերուն: Միջին ճամբայ չկայ եւ չի կրնար ըլլալ: Ով որ հակառակը կը մտածէ, կամ կարճատեսութեան եւ կամ անհարկի խորամանկութեան ապացոյցը կու տայ: Երիտասարդական շարժումը հեռու է նոր ուղիներ որոնելէ, քաղաքական գետնի վրայ, պիտի ձգտի կոյս մնացած ուժերը կենսագործել, նոր բովանդակութիւններով համակել նոր սերունդի արի տարրերը, զանոնք լծելու համար հայկական ազատամարտին զոր կը վարէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Երիտասարդական որ եւ է կազմակերպութիւն որ չունի [illegible] ըմբռնումը ազգի եւ հայրենիքի անբաժան եւ ամբողջական, ծերացած ուղեղներու յետադիմական փորձ մը կը դառնայ, հոգ չէ թէ տարիքով երիտասարդներ ըլլան անոր վարիչները: Հայկական սփիւռքի մէջ գործել, ապարէզ ունենալ՝ չի նշանակեր առանձին արեւմտահայութեան իրաւունքներ հետապնդել, մտայնութիւն մը որ թերիմացաբար երբեմն երեւան կուգայ, անշուշտ միամտաբար, մեր կուսակցութեան համակիր [illegible] րու խել մօտ: Ամենածանր հարուածը կ՚ըլլար մեր դատին, եթէ նման մտայնութիւն, որու դէմ ամենայն խստութեամբ անհրաժեշտ է պայքարիլ, տեղ գտնէր նորահաս երիտասարդութեան մէջ, բան մը որուն անշուշտ ամէն միջոցներով [illegible]րը կը ձգտին: Դաշնակցութեան անզուգական հիմնադիր Քրիստափոր Միքայէլեան իր ատենին ճշգրիտ բնութագրած է հատուածականութեան էութիւնը: «Բռնակալներու ձեռքով գծուած սահմանները, ռուսահայ, տաճկահայ եւ պարսկահայ, մենք կը մերժենք հիմնովին՝ մէկ ազգ եւ մէկ հայրենիք սկզբունքի անունով»: Ընկեր Նժդեհի ձեւակերպած ցեղակրօններու օգուտը՝ ղեկավար սկզբունք պէտք է ծառայէ երիտասարդական հայրենասիրական ամէն կազմակերպութեան, որ կ՚ուզէ յաջողութիւն գտնել եւ դառնալ համահայկական ազդակ մը գաղթաշխարհին մէջ եւ իրականացնել իր նպատակը. այն է շուրջը բոլորել հայ երիտասարդութիւնը՝ մէկ ազգ եւ մէկ հայրենիք նշանաբանին տակ:

Հարցը այն է թէ ի՞նչ պայմաններով կրնայ յաջողիլ նման կազմակերպութիւն մը, դառնալու համար համահայկական, այսինքն ընդունակ իր շուրջը համախմբելու երիտասարդական զանգուածները, բոցավառելով անոնց մէջ հայ ծուատուած հայրենիքի պաշտամունքը եւ կոտորակուած [illegible] գաւառներու ամբողջականութեան [illegible]:

Այս խնդրին կ՚անդրադառնամ յաջորդ յօդուածով:

Վ. ՇԱՄԻՐԵԱՆ

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ԿԵԱՆՔԸ

»»»··«««

Ալեքսանդր Քարաճորկէվիչ, Թագաւոր Սերպերու, Խրուաթներու եւ Սլովէններու, զաւակն է Պետրոս Ա. Թագաւորին եւ Մոնթէնէկրոյի իշխանուհիներէն Զօրկայի:

Իր հայրը կ՚ապրէր Չէթինէ, Նիքոլա Թագաւորին արքունիքին մէջ, երբ (17 դեկտեմբեր 1888) ծնաւ Ալեքսանդր իշխանը: Քարաճորկէվիչ կը կոչուի, որովհետեւ կը սերի Սերպիոյ ազգային հերոսէն, որ Թուրքերու լուծէն ազատագրեց հայրենիքը դար մը առաջ:

Պետրոս Քարաճորկէվիչ, կինը կորսնցնելէ վերջ, ժամանակ մը ապրեցաւ Ժընեւի մէջ, ուր նուիրուած էր իր զաւակներուն դաստիարակութեան: Ժընեւի մէջ է, որ Ալեքսանդր իշխանը կը ստանայ իր նախակրթութիւնը: Յետոյ կ՚անցնի Ս. Փեթերսպուրկ, ուր կը մտնէ զինուորական վարժարան: Հօրը գահակալութենէն վերջ (1903), ուսումը կ՚աւարտէ Պելկրատի մէջ: 1909ին գահաժառանգ կը հռչակուի, եւ այնուհետեւ կը մտնէ երկրին հանրային կեանքին մէջ: Շնորհիւ իր զինուորական կատարեալ կրթութեան եւ կազմակերպչական ոգիին, 1912ին, Պալքանեան պատերազմի ընթացքին, սերպ բանակը կ՚առաջնորդէ յաղթութեան գետնին վրայ: Այդ շրջանին կը հրամայէր սերպ առաջին բանակին, որ երեք պատերազմներ շահեցաւ՝ Թուրքերը մատնելով խուճապահար նահանջի մը: Պալքանեան երկրորդ պատերազմին (1913), սերպ բանակին գլուխն անցած՝ յաղթանակ մըն ալ կը շահի Պրեկալնիցայի հովիտին մէջ: Ու Լոնտոնի դաշնագրով (30 մայիս 1913), ինչպէս եւ Պուքրէշի դաշնագրով (10 օգոստոս 1913), Սերպիա իբրեւ յաղթութեան բաժին կը ստանայ ամբողջ հին Սերպիան եւ կարեւոր մաս մը Մակեդոնիայէն մինչեւ Մանաստըր:

1914 Յունիսին, հօրը՝ Պետրոս Ա. Թագաւորին առողջական վիճակը մտահոգութիւն պատճառած ըլլալով, իշխան Ալեքսանդր կը նշանակուի խնամակալ սերպ թագաւորութեան, միաժամանակ վայելելով լայն իրաւունքներ: Քանի մը ամիս վերջ կը պայթէր ընդհ. պատերազմը: Իշխան Ալեքսանդր գլուխը կ՚անցնի սերպ բանակին, եւ կը մղէ աւստրօ-հունգար բանակը յաղթական ճակատամարտ մը դնելով Սէրի, Ռուդնիկի եւ Եատարի մէջ (օգոստոս-սեպտեմբեր 1914): Այս կռիւներու ընթացքին, թշնամի բանակէն գերի կը վարէ 100,000 զինուոր, իրենց թնդանօթներով եւ զէնքերով: Աւստրօ-հունգար բանակը վերստին կը յարձակի, բայց կը պարտուի սերպ բանակին առջեւ, որուն կը մասնակցէր այս անգամ ծերունի Թագաւորը, Պետրոս Ա., սակայն երբ 1915ի աշնան Պուլկարները կը միանան Եւրոպայի կեդրոնական պետութեանց, գերման եւ աւստրիական բանակին գրոհին առջեւ կը սպառի սերպ զինուորներու դիմադրութիւնը եւ նահանջը կը [illegible]

Թշնամիին ճնշումին տակ, բանակը, Թագաւորը, իշխան Ալեքսանդր, ժողովուրդին մէկ մասը այսպէս կը [illegible] Այս նահանջէն Ալպանիոյ մէջէն դէպի ծովեզերք: Այս նահանջը դիւցազներգութիւն մը կը կազմէ Սերպիոյ պատմութեան մէջ:

Իշխան Ալեքսանդր ծանրապէս հիւանդանալով հանդերձ այս նահանջին ընթացքին, կը մերժէ բաժնուիլ բանակէն ու գաղթող ժողովուրդէն: Ծովափը կը հեռանայ ամէնէն վերջ, երբ վերջին զինուորը կը մտնէ նաւ [illegible] կ՚ապաստանի յունական կղզիներ[illegible] Քորֆուէն իշխան Ալեքսանդր [illegible] կը հեռագրէ Փուանքարէի.— «[illegible] չկայ այլեւս Սերպիա, բայց կայ [illegible] կը մնայ իր բանակը: Պատրաստ [illegible] գալ շարունակելու պատերազմը բանական ճակատին վրայ»:

Ֆրանսական կառավարութիւնը [illegible] շրջանին բանակ մը կը ղրկէ դէպի [illegible]լոնիկ, ուր Ֆրանսականին կը միա[illegible] սերպ վերակազմուած բանակն [illegible] 1918ին ֆրանսական եւ սերպական բանակները կը ճեղքեն գերման[illegible]պուլկար բանակը, վճռական նահա[illegible]ջի մը կը մատնեն թշնամին Տոպր[illegible] Փոլյէի մէջ:

Պատերազմի այս ամբողջ շրջանին իշխան Ալեքսանդր հրաժարեցաւ [illegible] կառքէն ու կրակի գիծէն, ապրե[illegible] զինուորներուն մէջ, այցելեց խրամ[illegible]ները, խրախուսեց վիրաւորները [illegible] մինչեւ որ բախտն ունեցաւ հայր[illegible] հողը ազատագրուած տեսնելու: [illegible] այսպէս շահեցաւ անսահման ժողո[illegible]վրդականութիւն մը: Ֆրանսական [illegible]վարութիւնը զինք պատուեց Պատերազմի Խաչով եւ Զինուորական Շքանշանով:

1 Դեկտեմբեր 1918ին, իբրեւ [illegible]մակալը Սերպերու, Խրուաթներու [illegible] Սլովէններու Թագաւորութեան, [illegible] զատագրուած շրջաններու միութիւնը [illegible] հռչակեց մէկ եւ անբաժանելի պե[illegible]թիւն:

17 Օգոստոս 1921ին մեռաւ հայրը [illegible] եւ ինք բարձրացաւ գահին վրայ: [illegible] որ ամիս, վերջ Պելկրատի մէջ կ՚[illegible] մուսնանայ իշխանուհի Մարի[illegible] որ աղջիկն է Ռումանիոյ Ֆէրտինանտ Թագաւորին: Այս ամուսնութենէն [illegible] նեցան երեք զաւակներ,— գահա[illegible] ռանգ իշխանը Փեթեր (6 Սեպտեմ[illegible] բեր 1923), իշխան Թոմիսլավ ([illegible] յունուար 1927), իշխան Անտրէ ([illegible] Յուլիս 1929):

Պատերազմէն վերջ երկրին մէջ [illegible] քին, կուսակցական պայքարը [illegible] քան սաստկացաւ, որ պահ մը [illegible] վախցուէր քաղաքական կռիւներէ [illegible] 1928ին երկիրը մատնուած էր [illegible]

...քական ներքին տագնապի մը: Ալեքսանդր Թագաւոր, այս կացութեան մէջ, ջնջեց սահմանադրութիւնը եւ երկրին ղեկը առաւ իր ձեռքը (6 յունուար 1929): 3 Հոկտեմբեր 1929ին, վարչական նոր կանոնագրութեամբ մը «Եուկոսլավիոյ Թագաւորութիւն» անունին տեղ որոշուեցաւ գործածել «Սերպերու, Խրուաթներու եւ Սլովէններու Թագաւորութիւն» անունը, այսպէս հռչակելով Եուկոսլաւներու ցեղային եւ պետական միութիւնը:

3 Սեպտեմբեր 1931ին Ալեքսանդր Թագաւոր կուտար նոր սահմանադրութիւն մը, եւ այսպէս երկիրը կը վերադառնար խորհրդարանական նոր վարչաձեւ մը: Նոյն տարին, 8 Նոյեմբերին, կ'ընտրուին երեսփոխաններն ու ծերակուտականները, որոնք կը վաւերացնեն ցեղային եւ պետական միութեան որոշումը: Վերջերս ծնած էր Պալքանեան խմբակցութեան մէջ դաշնագրային գործունէութեան մը:

Յամառ աշխատող մը, ատտուն կանուխ ոտքի՝ կը կարդար, կը գրէր, պաշտօնական ընդունելութիւններ կուտար: Իրիկունը միայն կ'առանձնանար իր ընտանիքին մէջ, կամ երբեմն ճառրակ կը խաղար: Յաճախ մինչեւ կէս գիշերը անց՝ կը նստէր, իր թղթակցութիւնները կը կատարէր: Գրասէր, երաժշտասէր, հնութեանց եւ հին դրամներ հաւաքելու սիրահար, լաւ ուսումնասիրած էր սերպ եւ բիւզանդական ճարտարապետութիւնը: Պայծառ յիշողութիւն մը ունէր, չէր մոռնար փոքրիկ մանրամասնութիւններն անգամ: Կը սիրէր գիւղացիները, որոնց կնքահայր կ'ըլլար յաճախ: Կը սիրէր նաեւ մարզախաղերը, որսորդութիւնը, ձկնորսութիւնը, ձիավարութիւնը,— իր տղան ալ այսպէս ընտրած էր Սերպ Սոքոլներու ազգային ընկերակցութեան նախագահ:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՊԱՆԿԱԼԹԻԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ԵՒ ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ ԽԱՆԻ ԴԱՏԵՐԸ

Պոլսոյ իրաւական Դ. ատեանը Հոկտեմբեր 6ին չարունակեց Պանկալթըի գերեզմանատան դատը:

Ատեանը աւելի առաջ այն եզրակացութեան եկած էր թէ Պատրիարքը իրաւունք ունի դատ բանալու, բայց որոշած էր գերեզմանատունը Քաղաքապետութեան թողուլ, իբրեւ լքեալ գոյք:

Վճռաբեկը, սակայն, առանց գործին էութեան մէջ մտնելու, բեկած էր որոշումը, այն առարկութեամբ թէ պատրիարքը իրաւասութիւն չունի դատ բանալու:

Իրաւական ատեանը այս մասին էր որ որոշում պիտի տար, այսինքն հըպատակի՞լ վճռաբեկին որոշման: Ատեանը յայտարարեց թէ կը հպատակի վճռաբեկին, այսինքն կ'ընդունի որ պատրիարքը իրաւասու չէ դատախազ կանգնելու:

Այս կերպով, դատը նոր փուլի մը մէջ կը մտնէ եւ բոլորովին տարբեր հիման մը վրայ պիտի սկսի: Նէճաթի պէյ յանուն թէ նոր փուլին վրայ ալ ըսելիքներ ունի եւ ներկայացուց օրինական կարգ մը կէտեր: Որոշուեցաւ որ այս կէտերը գրաւոր ներկայացնէ, եւ դատավարութեան չարունակութիւնը յետաձգուեցաւ Հոկտ. 22ին:

** Ագշամ կ'ըսէ թէ իրաւական ատեանին վճիռին ամփոփումը սա է. «Խնդրոյ առարկայ գետինը Պատրիարքարանի ահար չէ: Պատրիարքարանը իրաւունք չունի դատ բանալու որովհետեւ չի կրնար հայ համայնքը ներկայացնել»:

Նոյն թերթին համաձայն, քաղաքապետութեան փոխանորդը պահանջած է ջնջել կանխարգել միջոցը որով քաղաքապետութիւնը չի կրնար տիրանալ գերեզմանատան: Դատարանը, սակայն, որոշած է դալ նիստին նկատի առնել այս պահանջը:

** Նոյն օրը իրաւական Բ. ատեանին առջեւ, տեղի պիտի ունենար Սանասարեան խանի դատը, բայց Հոկտեմբեր 24ին յետաձգուեցաւ, որովհետեւ թղթածրարը որ Քասաաթրոյի դատարանին ղրկուած էր, տակաւին չէր եկած: Այս անգամ ուրիշ վէճ մըն է որ ծագած է Սանասարեան խանի ներքեւ գտնուող նկուղի մը սեփականութեան շուրջ: Անձ մը կը պնդէ թէ իրեն կը պատկանի այդ նկուղը եւ Կալուածահամարի (Քատասթրօ) դատարանին դիմած է: Պատրիարքարանի կողմէն ալ Պ. Ստեփան Պարոնեան կը պաշտպանէ խանին իրաւունքը:

Արդ, Քաղաքապետութիւնն ալ կը դիմէ եւ կ'ուզէ որ իբրեւ սեփականատէր լսուի: Պ. Պարոնեան կը ժխտէ այս հանգամանքը, եւ ասոր վրայ Կալուածահամարի դատարանը իրաւական ատեանէն կ'ուզէ Սանասարեանի թղթածրարը:

Ահա այս երկրորդական դատին պատճառով է որ կարելի չեղաւ չարունակել գլխաւոր դատը:

ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅՈՑ ՄԱՍԻՆ

Մեր ընթերցողներուն ծանօթ է տիկ. Փրթի Տէր Պօղոսեանց, որ անցեալ տարի դասախօսութիւն մը տըւաւ Փարիզի մէջ հայկական վերջին ողբերգութեան մասին:

Յառաջիկայ ամսուն, Նոյեմբեր 5ին, տիկինը դասախօսութիւն մը եւս պիտի տայ, միշտ ֆրանսերէն լեզուով, Սալ տէ Քոնֆէրանս տը լ'Ինիոն Քըրէթիէն, 14, Rue de Trévise, Paris (9):

Դասախօսութեան նիւթն է.— «Հալածուած ժողովուրդներու ծառայելու ատեն»...

Տիկինը Ֆրանսուհի մըն է, որ 1918ին կը գտնուէր Բագու, ականատես է այն եղերական դէպքերուն, որոնք տեղի ունեցան Բագուի շուրջ կատարուած ճակատամարտին ընթացքին:

Ծգնաժամային այդ օրերուն, Տիկին Տէր Պօղոսեանց հերոսական համարձակութեամբ մը կը ներկայանայ թրքական սպայակոյտին եւ կը յաջողի ազատել բազմաթիւ Հայեր:

Իր միջամտութիւնը կը կատղեցնէ Թաթարները, որոնք կ'որոշեն սպաննել զինք, սակայն տիկինը կը յաջողի փախուստ տալ:

Ահա պատերազմի այս դրուագներն են, հայ ժողովուրդին թշուառութիւնը, կրած հալածանքը, զորս կը պատմէ իր դասախօսութեան ընթացքին, հայ եւ օտար ունկնդիրներուն:

Տիկին Տէր Պօղոսեանց իր այս դասախօսութիւնը կրկնած է Ֆրանսայի բազմաթիւ քաղաքներուն մէջ, եւ մեծ յաջողութիւն գտած: Տիկինը «մարդկային կեանքի փրկութեան պատուոյ չքանշան» ստացած է: Դասախօսութեան մուտքի գիներն են 15, 10 եւ 5 ֆրանք:

Յիշեցնէ՞նք թէ տարրական պարտականութիւն մըն է ներկայ ըլլալ հոծ բազմութեամբ, թէ ազգային արժանապատուութեան տեսակէտով եւ թէ իբրեւ բարոյական խրախոյս:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ֆութպօլ

ՎԻԷՆ, 7 Հոկտ.— Այս կիրակի 7 Հոկտ.ին տեղի ունեցաւ Լիոնի Էլէկտրոմեքանիկի եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի առաջնական առաջին մրցումը, մեր նոր մարզադաշտին վրայ: Մեքենագէտները գեղեցիկ յարձակումով բակսան նեղել մեր բերդը, սակայն շընորհիւ մեր բերդապահ Յակոբին եւ միջնապահ Պալեանի ճկուն խաղարկութեան, հակառակորդները ետ կը մղուէին:

Երկուստեք եղան գեղեցիկ յարձակումներ, բայց ապարդիւն մինչեւ կիսախաղ:

Քառորդ ժամ դադարէ յետոյ խաղը սկսաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի յարձակումով: Երկու բերդապահներ իրենց կարելին ի գործ դրին պահպանելու իրենց բերդերը, սակայն խաղը լրանալու 20 վայրկեան մնացած միջնապահ Պալեանի երկար մէկ «փաս»ին վրայ Նոբայր նշանակեց առաջին եւ վերջին նշանակէտը:

Մեր տղոց մէջ լաւագոյն խաղացողները եղան Պալեան Յակոբ, Նոբայր եւ Մինաս, իսկ փոքրիկներէն Հմայեակի եւ Խորէնի խաղարկութիւնը գովելի էր:

Հակառակ այս յաջողութեան, զգալի էր Պոլսոյ մեր ծանօթ Վ. Փալէնտէրեանի բացակայութիւնը:

** Կիրակի, 14 Հոկտեմբերին մեր մարզադաշտին վրայ պիտի մրցինք C.S. Pierre Benitte-ի խումբին դէմ որ մեր դասակարգի զօրաւորագոյն խումբերէն մին է:

Կը յուսանք որ կիրակի եւս մարզասէր հասարակութիւնը բազմութեամբ կը դիմէ դաշտ, դիտելու հայ մարդիկներու խաղարկութիւնը:

Տղաքը միշտ ճշդապահ ըլլան իրենց ժամադրութեան, Մանուկեանի ճաշարանը, 132, Rue Lafayette:

Ա. Տիգրանեան

ՀԱՅՈՒ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

Վառնայի վերջին ցուցահանդէսին մասնակցած են նաեւ կարգ մը Հայեր, որոնց կարգին նաեւ կեսարացի Պ. Յովհ. Ավշարեան, որ արեւելեան գորգերու գործարան մը ունի Շումէնի մէջ: Պ. Ավշարեանի ցուցադրած գորգերը մեծապէս գնահատուած ըլլալով, մեր հայրենակիցը ոսկի շքադրամի արժանացած է: Պ. Ավշարեան աւելի առաջ ալ պուլկարական զինանշանով գեղեցիկ գորգ մը պատրաստած եւ ցար Պորիսի նուիրած ըլլալով, արքայական գնահատանքի արժանացած է:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«Դաշնակցութեան Օր»ը Վալանսի մէջ

oooo

ՎԱԼԱՆՍ, 9 Հոկտ.— Դաշնակցութեան Օրը տօնուեցաւ չաբաթ օր, պետական թատրոնի շքեղ սրահին մէջ որ լեցուն էր հակառակ միացեալ խանդիճաղանձի դաւերուն: Բեմը զարդարուած էր ֆրանս. եւ հայկ. դրօշներով, իսկ մէջտեղը պարզուած էր Դաշնակցութեան դրօշը: Նախագահ ընկ. Ս. Պիլալի հանդէսը բացուած յայտարարելով հրաւիրեց երգչախումբը եւ յոտնկայս երգուեցաւ «Մշակ բանուոր»ը: Ընկ. նախագահը ֆրանսերէն լեզուով պարզեց օրուան տօնին նշանակութիւնը: Ընդհանրապէս մեր բոլոր հանդէսներուն ներկայ կ'ըլլան ֆրանս. եւ իտալական ընկերվ. ներկայացուցիչները: Այս անգամ մեր հանդէսը զուգադիպեցաւ նահանգային ընտրութեանց, ուստի ներկայ էր միայն իտալացի ներկայացուցիչը: Արտասանեց Մաթէոս Պըլըքեան, յուզելով հայրենակարօտ հանդիսականները: Յաջորդաբար արտասանեց Գէորգ Պօյաճեան եւ երգեց Օր. Էլիզ Թաշճեան: Ի վերջոյ 15 մանչերու եւ աղջիկներու կողմէ առանձին առանձին մենախօսութիւններ եղան: Առաջին խօսքը տրուեցաւ իտալացի ընկերվ. Մաթէնի, որ յանուն Վալանսի իտալական խումբին ողջոյն ուղղելէ յետոյ, դրուագներ պատմեց պատերազմի սեւ օրերէն: Ըսաւ թէ չկայ երկիր մը որ այնքան զոհ տուած ըլլայ այդ սեւ օրերուն որքան փոքրիկ Հայաստանը Կովկասի եւ Անատոլուի մէջ: Յուզումով յիշեց ռուսական մեծ յեղափոխութիւնը 1917 փետրուարին եւ ըսաւ.— Ձեզի համար արեւ պիտի ծագէր եւ ահա հազիւ ծագած խաւարեցաւ թրքական բարբարոսութեան եւ բոլշեւիկեան ապիկարութեան առջեւ:

Օրուան բանախօսն էր ընկեր Լեւոն Զօրմիսեան որ դասնօրէն յիշեց ժամանակէ մը ի վեր գաղութներու մէջ տիրող աղետալի պառակտումները որոնց աղբիւրն են քէմալական եւ բոլշեւիկեան սադրանքները: Միջանկեալ յիշեց Սոկրատի խօսքը. «Ծանիր զքեզ», եւ բացատրեց թէ մեր մէջ կան կուսակցութիւններ որոնք գիտնալով թէ իրենք ինչ են, բեմերու եւ թուղթի վրայ իրենք զիրենք ազատական եւ յեղափոխական կը ձեւացնեն, ծիծաղի մատնելով ունկնդիրները, իսկ Դաշնակցութեան 44 տարիներու հոյակապ պատմութեան՝ հայ ժողովուրդն է որ կը վկայէ: Կա՞յ որ եւ է ցնցում՝ ուրախ կամ տխուր ուր Դաշնակցութիւնը ներկայ եղած չըլլայ: Յիշեց Սասունը, Խանասորը, Պանք Օթոմանը, Ելտըզի ռումբը, հայ-թաթարական կռիւները, օսմ. սահմանադրութիւնը, կամաւորական գունդերը, Վանի հերոսամարտը եւ մինչեւ մեծ օրը՝ 28 Մայիս 1918ը, Սարդարապատի եւ Ղարաքիլիսայի կռիւները:

Հանդէսը փակուեցաւ «Դարձեալ փայլեց»ով:

Գ. Սարոյեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

ՍԱՄՈՒԼ

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱ՞ՆՆ ԱԼ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐ ՈՒՆԻ

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (3 Հոկտ.).

— «Դժբախտաբար շատ քիչ բան գիտենք կիլիկիոյ կաթողիկոսարանի ներքին կեանքին ու գործերուն շուրջ: Հինգ տարի առաջ Անթիլիաս հաստատուելէն ի վեր, կաթողիկոսարանը իր ժողովուրդին ու թեմակալներուն ոչ մէկ պաշտօնական տեղեկագրութիւն ներկայացուցած է եւ յայտնած իր նիւթական դրութիւնը:

Ինչ որ հասկցուած է անպաշտօն միջոցներով այն է՝ որ կաթողիկոսարանը գաղտնի համաձայնութեամբ մը հինգ տարուան համար վարձած է ամերիկեան Նպաստամատոյցի Անթիլիասի կալուածը, որ շինուած ու նոխացուած է առաւելապէս հայ որբերու ճակտի քրտինքով:

Ըստ այդ համաձայնութեան, կաթողիկոսարանը տարեկան մէկ տոլար վարձք կը վճարէ Նպաստամատոյցին իսկ այս վերջինը տարեկան 5000 տոլարի նպաստ մը կը յատկացնէ Դպրեվանքին, պայմանաւ որ անոր կրթական ծրագիրը ենթարկուի իր հաւանութեան: Ուրիշ մանրամասնութեանց տեղեակ չենք: Կ'ըսուի որ կան ուրիշ պայմաններ ալ՝ որոնք գաղտնի կը պահուին:

Կաթողիկոսարանի պաշտօնաթերթ Հասկի սիւնակներուն մէջ ալ չենք հանդիպիր որ եւ է բացատրութեանց այդ ուղղութեամբ: Բարեգործականի հաշիւներուն մէջ միայն կը տեսնուի որ Մելգոնեան նուիրատուութենէն տարեկան 1000 անգլ. ոսկի կը տրուի կաթողիկոսարանին: Անկէ դուրս Բարեգործականը իր կողմէ ի՞նչ կուտայ, ուրիշ աղբիւրներ կա՞ն, տարեկան ի՞նչ ծախք ունի կաթողիկոսարանը, Դպրեվանքի պիւտճէն ի՞նչ է, կաթողիկոսարանի նիւթական դրութիւնը ի՞նչ վիճակի մէջ է, ոչ ոք գիտէ:

Այս խորհրդածութեանց առաջնորդուեցանք վերջերս շրջան ընող լուրի մը պատճառով: Եթէ ճիշդ են մեր քաղած տեղեկութիւնները — եւ ճիշդ են— Ամերիկեան Նպաստամատոյցը որոշած է գրաւել Անթիլիասի իր կալուածը եւ ծախել ամէնէն բարձր գինը վճարողին, քանի որ հինգ տարուան պայմանաժամը լրացած է: Այդ նպատակը իրագործելու համար Նիւ Եորքէն Պէյրութ ղրկուած է ամերիկացի պաշտօնեայ մը եւ հաղորդած վճիռը կաթողիկոսարանին: Աշխատանքներ կը տանին կաթողիկոսարանը այժմ, յարմար գինով մը գնելու համար այդ շէնքերը: Դիմումներ կատարուած է Նիւ Եորքի հայ հարուստներուն, Նպաստամատոյցի կեդր. Մարմնին հետ հասկացողութեան մը գալու համար:

Արդիւնքը ի՞նչ կ'ըլլայ չենք գիտեր: Սակայն, յայտնի է որ Նպաստամատոյցը չուզեր նուիրել եւ եթէ ուզէ իսկ, կարգ մը նոր պայմաններ յառաջ պիտի քշէ: Իրականին մէջ, անցած հինգ տարուան համաձայնութիւնն ալ, որքան ալ ձրի նկատուած է երեւութապէս, շատ սուղի նստած է կաթողիկոսարանի վրայ: Մօտ 1200 օսմ. հնչ. ոսկիի նորոգութիւններ կատարուած են եւ անկէ դուրս մշակուած են գեղեցիկ ծաղկանոցներ եւ պարտէզներ՝ պտղատու ծառերով եւ կանաչութիւններով: Այս հաշուով տարեկան մօտ 300 օսմ. ոսկի վճարուած կ'ըլլայ կաթողիկոսարանի եւ Դպրեվանքի գրաւած շէնքերուն համար: Մինչդեռ այդ գումարով կարելի էր Պէյրութի մէջ վարձել ամէնէն հոյակապ շէնքն իսկ, ընտրուած թաղի մը մէջ: Իսկ ծախսուած գումարին վըրայ քիչ մըն ալ բարդելով, կարելի էր ամէնէն հայաշատ թաղի մը մէջ պատկանելի կաթողիկոսարան մը շինել: Եւ անոր առաւելութիւնը այդ կ'ըլլար որ կաթողիկոսները ու կաթողիկոսարանը անմիջական շփման մէջ կը գտնուէին ժողովուրդին հետ եւ տեղեակ կ'ըլլային անոր ապրումներուն ու ցաւերուն: Ինչպէս ըսինք, Անթիլիասի մէջ առանձնացած կաթողիկոսարանը բոլորովին կտրուած է ժողովուրդէն եւ անոր հոգածութեան առարկայ չէ:

Որքան ալ փափաքելի ըլլայ, կաթողիկոսարանի հաստատումը Պէյրութի հայաշատ շրջանի մը մէջ, իրականութիւնը այն է որ, 1500 օսմ. հնչուն ոսկիի մօտ, այսինքն մօտաւորապէս 10,000 տոլար, ազգային գումար մը ծախսուած է Անթիլիասի կալուածին համար, բացի այն երկարատեւ աշխատանքներէն, որոնք տրամադրուած են հայ որբերու կողմէ, այդ նախնական անբերրի կալուածը վերածելու համար իր ուռճացեալ վիճակին: Նըկատի առնելով այս պարագաները կը յուսանք որ Նպաստամատոյցը պիտի փոխէ իր որոշումը եւ հայ ազգին պիտի նուիրէ այդ կալուածը: Եթէ չուզէ այդ ընել, վստահ ենք որ Նպաստամատոյցը ազգին պիտի վերադարձնէ 10,000 տոլարի գումարը, զոր իր փոխտ գանձէն տրամադրած է կաթողիկոսարանը՝ անհրաժեշտ նորոգութեանց համար:

Եւ այդ գումարով կարելի պիտի ըլլայ սեփական կալուած եւ ներկայանալի կաթողիկոսարան մը ունենալ Պէյրութի մէջ»:

** Ժամանակին Չինացիները երկրի պաշտպանութեան համար հիւսիսային կողմը հսկայ եւ երկայն պարիսպ մը շինեցին, որուն մէկ ծայրէն միւսը երթալու համար մարդ մը 82 օրէն հազիւ կրնայ կտրել, օրական 8 ժամ քալելով:

** Թաթարիստանի մէջ սոխի, սխտորի եւ պրասի հոտը շատ յարգի է: Աղջիկները հաճելի երեւնալու համար տոնիցմով կը քսուին:

ԽԶԻՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (19)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ-- (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Աշնուշ էր, երբ Վաոօն զիս արթնցուց, ձեռքը չամբուրի խորոված մը բռնած: Իբրեւ իմ հարազատ քոյրը, կտոր կտոր բերանս կուտայ, եւ կերցնելէն յետոյ, կողքերս կը ծածկէ ու կ'անցնի: Ինծի համար այդ օրը չկար աւելի հաճելի բան քան քունը եւ քընացայ: Երբ աչքերս բացի, արշալոյս էր: Դիմացի դարու վրայ եղած պուրակի մը մէջէն թռչունի մը մելամաղձոտ երգի ձայն կուգայ: Գուցէ պլպուլ մը ըլլայ:

Ա՜յ անգութ պլպուլ, չեմ գիտեր մեր ցաւե՞րը կ'երգես թէ մեզ կը հեգնես: Կը տարուիմ պլպուլի մելանուշ եղանակէն, եւ կը սկսիմ ես ալ երգել (Սիրոյ զոհեր):

Պլպուլ, նստեր ես դարուն,
Թափ կուտաս քու թեւերուն,
Զբացուած վարդի սիրուն,
Սրտիկդ սահուն երերուն:
Թռիր բարձրեկ ամպերուն,
Անտէք ծովասարերուն,
Թէ սիրտ ունիս վար նայիր,
Արեան ու դիակներուն:
Անոնք ալ սէր կ'երգէին,
Ազատութեան սեղանին,
Զարդուան ու փշրուան անխնայ,
Ո՞ւր է Աստուած չիմանայ:
Տար սա պսակ ծիրանի,
Զոր արցունքով հիւսեցի,
Կարօտ սրտիս խորքերէն,
Տարօնի բուրաստանէն:

Պլպուլը դադրած է: Ծառոնց լըռած է, որովհետեւ իմ տառապանքն ու սէրը, իմ երգի ալեկոծ հառաչանքները սարսած են բնութիւնը, ու կը դողան տարերքը:

Ահա կուգայ Վաոօն, կը պարտադրէ մորթէն ելլել, ալ նեխած է կ'ըսէ, կը հոտի սարսափելի: Կը հանէ մորթը մարմնիս վրայէն, եւ ի՞նչ տեսնէ,— ամբողջ մարմինս կապտացած է, կերած ծեծիս հետքերը դուրս են քաշուած: Լաթով մը կը սրբէ մարմինս ու քուրջերս կը հագցնէ եւ անկողնոյս մէջ պլլած կը պառկեցնէ զիս:

Ամբողջ մէկ շաբաթ, ոչ տեղս փոխեցի եւ ոչ ալ խուզարկու խումբեր հանդիպեցան: Ալ քաջառողջ կը զգամ ինքզինքս: Արեւը մարը մտաւ, ճամբայ ելանք ու անցանք Քան: Գտանք մեր գիւղացիները՝ թէ աղամարդ եւ թէ կիներ: Տակաւին շատեր կ'ապրին բայց անօթի են: Առաջնորդ մը կը գտնեմ, որ գիւղ իջնեն տաւար կամ ոչխար գողնալու: Ոչ ոք կ'ընկերանայ ինծի: Յաջորդ գործերն, Քիւրտերուն տաւարները արածելու համար մինչեւ այգիները եւ Տէր Սարգիսի ջրաղացի վերեւն հասեր էին: Հազար քայլ պէտք է անոնց քով հասնելու համար. կը համոզեմ Սերոբը եւ Գուրգօ Յակոն որ ինծ ընկերանան, տաւար մը գողնալ եւ վար իջնել: Հովիւները մեր գիւղի 10-12տարեկան պզտիկներն են:

Քիչ մը վար իջանք ուր անտառը կը լմննայ, ընկերներս բացօդ դուրս չելան, «կը վախնանք կը տեսնուինք, կը սպաննուինք», կ'ըսէին:

Կ'անցնիմ առաջ, կը հասնիմ արածող եզներու քով, վարը Ջրաղացի գուռը պզտիկները կը խաղան, Մխէ Խարիպի ձայնը կը ճանչնամ: Կը զատեմ մեր գիւղի Խզրկու Մակարի երկու եզները զոր Համիթան Ուսըֆ գըրաւած էր ու կը քշեմ վեր: Եզներէն մէկը չար է, միշտ աչքը ետ դառնալ, փախչիլ է: Կը չարչարուիմ զանոնք միացնելու. անօգուտ է, մէկը ճամբայ կը բերեմ, միւսը կը փախչի: Եւ ընկերներս ալ օգնութեան չեն գար: Վերջապէս մէկը ետ կը փախչի, իսկ միւսին հետ անտառ կը մտնենք, ուր եւ հասան ընկերներս:

Կը բարձրանանք Կակճով գահօռ եւ այնտեղ եզը կը մորթենք: Անխտիր կը բաժնենք բոլորին:

Յաջորդ գիշեր, դարձեալ առանց ընկերի վար կ'իջնեմ գիւղը եւ Հաղբօ Հլոյ գոմզոան արտէն մէկ խուրձ ծխախոտ կը քաղեմ, թէեւ կանանչ ու չհասած, բայց բըլտիմ խոտէն լաւ էր որ ծխախոտի տեղ կը գործածէինք, ճաշցի եւ Յայծաւուրքի թղթերով: Առտուն բոլի քարերու անտառին մէջ ծխախոտ կը մանրէինք, ամեն Մըկրօն, Գորգօ Յակօն եւ Հէմի Մեսրոպ, Դօլոյ Վահան եւ իր աներձագ Պետօն, երբ վարը տեսանք քանի մը Քիւրտեր, մեր գիւղի կամէ, Ուսօ Ոզկօ Խալթ եւ ուրիշներ: Ես ծխախոտը հաւաքած փախչելու կը պատրաստուէի, Յակօն կանչեց.— Տօ, ատոնք մեր գիւղի լամուկներն են, ինչո՞ւ կը փախչիս: — Այո, ըսի, եթէ գիտնամ որ քովդ եղած տարճանակը կը գործածես, կ'երդնում չփախչիլ:

Ես հազիւ 400 քայլ հեռացած էի, ինծի հետեւեցան Դօլօ Վահան ու իր աներձագ Պետօն, իսկ լամուկները մըտան մնացածներու մէջ, առին Յակոյին ամերիկեան 7նոց տարճանակը, նոյնպէս բոլորի վրայի լաթերը, մինակ շապիկ - վարտիք ձգելով: Քիւրտերու հետ կար Մահուպանցի Ալի անունով մէկը, որ զէնք չունէր եւ ետեւէս ինկած կը պոռար.

— Մի փախչիր, քեզի բան չպիտի ընեմ:

— Մեռնիս չպիտի կայնիմ, կը պատասխանեմ, սա ծրարը կը տեսնե՞ս, լեցուն կարմիր ոսկի է ու ցոյց կուտամ ծխախոտիս ծրարը: Քիւրտը ճամբելու չափ կ'աճապարէ: Սարսափելի վերելք մըն է: Անմիջապէս թոյլ քարի մը ետեւ կը նստիմ ու երկու ոտքովս կը հրեմ, ժայռը կը խախտի տեղէն ու զարիվար դէպի Ալին. քանի մը թաւալումէ յետոյ ժայռը կտոր կտոր կ'ըլլայ. հազարաւոր փշրանքներով, կ'որոտայ ամբողջ անտառը: Կորա՜ւ Ալին: Ընկերներս կողոպտուած, մերկ ու բոպիկ վեր եկան հասան ինծի: Քանի մը օրեր անցնելէն յետոյ տեսանք Ալիի դիակը:

13.—ՆՈՐ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ջուլկի Յովնիկ ըսաւ որ, կարաւանէն փախչող կիներ եկած են Քան, թէ անոնց մէջ կայ Ասօյ տան Եզսիկ, որ ամուսնացած էր Յունան գիւղ եւ կարաւանին միացած մեր գիւղէն:

Յովնկայ հետ կը բարձրանանք Քան: Յանկարծ պուրակի մը մէջէն ձայն մը «Մարգար, Մարգար» կը կանչէ: Դուրս եկաւ հօրաքրոջս հարս Անգինէն, որ Բերսոյի հետ միասին քշուած էր կարաւանի հետ: Փաթթուած ինծ՝ երեսներս կը համբուրէ:

Ահա ինչ որ Անգին պատմեց Յովնկայ ներկայութեամբ:

Մահմուտ Աղայի հետ քաղաք մեկնած օրս Խարզի աղան, Բերսօն ու մայրիկդ փնտռեց իրենց տունէն: Անոնք դարձեալ եկան մեր քով Անուշի տունը: Յաջորդ օրը, գիւղը ոստիկաններով ու Քիւրտերով օղակուած էր: Հասկաքաղի գացող կիներ ծեծելով ետ դարձան իրենց տեղերը: Մօտ կէսօրին սկսան հաւաքել: Անուշի տուն եղածները եւ բոլորը դուրս հանեցին:

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

Երկու սենդիկաներու միացման խնդիրը

Ինչպէս գրած էինք, Աշխատանքի Դաշնակցութեան երկու թեւերը բանակցութիւններ կը կատարեն, միանալու համար: Երեքշաբթի օր երկու Միութեանց ներկայացուցիչները համաձայնաբար նիստ մը գումարեցին, միացման բանաձեւը խմբագրելու համար: Աշխատանքի ընդհ. Դաշնակցութեան վարչական խորհուրդը լսելէ յետոյ իր ներկայացուցիչներուն զեկուցումը, առանձին յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որով կը ճշդէ իր պայմանները: Տեսակէտի տարբերութիւններ կան միացման ձեւակերպութեանց մասին: Այսպէս, համայնավարները կ'առաջարկեն միացեալ ընդհ. ժողով մը գումարել, ձուլումը հռչակելու, ինչպէս եւ օրակարգի բոլոր խնդիրները հոն քննելու համար: Ընկերվարականները մերժելով այս ձեւը եւ ուրիշ առաջարկներ, հրատարակութեան տուին իրենց պայմանները: Բանակցութիւնները կը շարունակուին:

Վիոլէթ Նօզիէռի մայրը գթութիւն կը խնդրէ

Երէկ վերջացաւ հայրասպան աղջկան, Վիոլէթ Նօզիէռի դատը: Աղջկան մայրը, որ առաջին եւ ամէնէն անողոք դատախազն եղած էր, իր վկայութիւնը տալէ եւ բոլոր ամբաստանութիւնները հաստատելէ յետոյ, վերջին պահուն փղձկելով աղաղակեց. —«Գթութի՛ւն, գթութիւն զաւկիս համար: Վիոլէթ, չեմ մոռնար թէ աղջիկս ես, բայց ինչ որ կ'ընես հօրդ համար, բացարձակապէս սուտ է»: Վիոլէթ հազիւ կրցաւ արտասանել «մա՛յր, մա՛յր» բառերը եւ մարեցաւ:

Դատավարութեան ամէնէն ուշագրաւ, խիստ եւ խիստ փարիզեան տեսարաններէն մէկն էր արքայական ժան Տալէնի վկայութիւնը: Վիոլէթ իր անհամար սիրահարներուն մէջ ամէնէն աւելի այս տղուն փարած էր, եւ ոչ միայն կը վճարէր անոր ծախքերը, այլեւ կ'ուզէր ահագին գումարներ ճարել որպէսզի աւելի ճոխ ապրին: Գիտէր որ ծնողքը 180,000 ֆրանք ունին եւ ատոր համար ուզած էր սպաննել զանոնք:

Ժան Տալէն ամէն բան խոստովանեցաւ, սովորական բանի մը պէս պատմելով իր յարաբերութիւնները եւ ստացած վճարումները: «Վիոլէթ կը վճարէր սենեակիս վարձքը եւ ծախքերը եւ օրական 50 — 200 ֆրանք կուտար ինծի: Ինքնաշարժ մըն ալ պիտի առնէր ինծի համար»:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԼԻՕՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Հ.Յ.Դ. ԼԻՕՆԻ ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ԶԱՒԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ եւ հովանաւորութեամբ ԼԻՕՆԻ ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

Այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին

ԵՐՐՈՐԴ ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

կը նախագահէ ընկեր Թ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ

Կը խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին.— Արտասանութիւն՝ ընկ. Զ. Սլէմանէ, ջութակ, յայտնի արուեստագէտ ընկ. Ա. Մելքոնեանէ, կ'երգեն.— Օր. Ծ. Տէր-Պետրոսեան եւ պ. Վ. Զանտըճեան

Ծախքերու մասնակցութեան համար 1 ֆր.: Անգործներու մուտքը ազատ:

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ Ա.Ն.ՏՕՔ ՆՆԹակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ ԿՌՈՒՇՔ, ԿԵՓԻՆ եւ ՍԷՆ Շամօնի ՎԱՐՈՒԺԱՆ խումբերու վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին Սալ Տ'Արժօնիի շքեղ սրահին մէջ

Կը խօսի ընկեր ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Հայկական եւ եւրոպական ընտիր կտորներ պիտի նուագէ ԱՐՄՕՆԻ ՄԻՒՆԻՍԻՊԱԼԻ նուագախումբը ղեկավարութեամբ M. LUCAի երգ. մեներգ: կ'արտասանեն ընկ. Միսաք-Միրզէ (Լիոնէն) եւ ուրիշներ: կը ներկայացուի «48 ԺԱՄՈՑ ԳԼԽՈՒ ՓՈՐՁԱՆՔԸ» (զաւեշտ):

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ

վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին ՔԻՒՐՍԱԼԻ մէջ

կը նախագահէ ընկեր Խ. ՔԱԹՐԵԱՆ

կը խօսի ընկեր ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԶԱՒԱՐԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

2, Rue Alexandre Cuilmantի սրահին մէջ, Մէրօյին կայարանին դիմացը

կը նախագահէ ընկեր Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Կը խօսի ընկեր ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ — ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐԱՆՔ

×

Վերոյիշեալ հանդէսներուն պիտի ծախուի ԵՒՐ. Կ. ԿՈՄԻՏԷԻ հրատարակած «ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ» բացառիկ թիւը: Գին 3 ֆրանք:

Գաւառներու եղած ապսպրանքներու համար ղրկել 4 ֆր. նամակադրոշմ:

Հ. Յ. Դ.

ՇԱՎԻԼԻ Արզումեան խումբի ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկեր Պօղոսեանի բնակարանը:

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ բացառիկ թիւը «Դաշնակցութեան Օր» կը ծախուի Յառաջի խմբագրատունը եւ Հրանտ-Սամուէլ Գրավաճառատունը՝ 51 rue Monsieur-le-Prince. Paris (6.)

Փարիզի համար 3 ֆրանք: Գաւառներէ եղած ապսպրանքներու համար ղրկել 4 ֆրանքի նամակադրոշմ: Արտասահման 5 ֆրանք:

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր, Շաբաթ գիշեր ժամը 8,30ին ՀԱՅ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

Տեղիս սիրողներու մասնակցութեամբ կը ներկայացուի՝ ՄԱՏՆԻՉԸ

տոմսերու գիներ՝ 5 եւ 3 ֆրանք:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Ի ՆՊԱՍՏ ԱՂՔԱՏ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐՈՒ ԵՒ ՈՐԲԵՐՈՒ

20 հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 22ին

Salle de Fêtesի մէջ 30, rue du Casino, Enghien-les-Bains

գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Առաջնակարգ նուագախումբ «ԱՐԻՍ»,

կը մասնակցի պ. ԱԼԷՄՇԱՀի նուագախումբը՝

մասնակցութեամբ Օրիորդ ՊԻՒԼՊԻՒԼԵԱՆի

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ:

Ծանօթ.— ֆրանսական կառավարութեան սուգին պատճառաւ հանդէսը յետաձգուած է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27ին:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Սալնոյ Զօրի Հայրենակցական Միութեան խնջոյք-երեկոյթը որ տեղի պիտի ունենար այսօր Շաբաթ երեկոյ:

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

20-30 տարեկան սափրիչուհի մը: Դիմել՝ ԱԹՃԵԱՆի, 18 Rue Aumaire, Paris (2e):

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐՔԷՕՅ, ՆէՄ.— 55: Վճարեցինք Շ. Ն.ի:

ՍԱՐԹ, Յ. Պիլ.— 140:

ՎԻԷՆ, Ն. Խ.— 293: Կարգադրեցինք:

ՔՐԻՒԱԶ, Գ. Խուրշ.— 70:

ԼԱ ՄԱՄՊՐԵԼ, Մարկ.— 35:

ՓԱՐԻԶ (16), Վաչ.— 125:

ՊՕՐՏՕ, Գործ.— 370: Վճարեցինք Շ. Ն.ի:

ՆԻՍ, Ա. Գ.— 35:

ՊԱՆԵՕԼԷ, ՆէԹ.— 35:

ՎԻԷՆ, Ե. Պ.— 50:

ՓԱՎԻՅԵՕՆ ՍՈՒ ՊՈՒԱ, Տէր Մ.— 100:

ԼԻՈՆ, Տ. Պ.— 35:

ԼԱ ՍԻՕԹԱ, Գործ.— 136:

ԱՓԹ, Թ. Պ.— 50:

ԱՓԹ, Ա. Ք.— 35:

ՊՈՒԼՈՆԵԸ, Իշխ. Ա.— 37:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Ա. Ա.— 100:

ԿՈՉ

ընդհ. եոզկատի հայրենակիցներու

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Եոզկատի եւ Շրջ. Ընդհ. Հայր. Միութիւնը իր կարօտ հայրենակիցներուն անմիջական օգնութեան հասնելու նպատակով հրապարակ հանած է Սամուէլ Զավուշի լուսանկարը:

Ֆրանսայի բոլոր մասնաճիւղերուն դրկուած ըլլալով սոյն լուսանկարները, փափաքողները հաճին դիմել իրենց շրջանի Վարչութեան կամ Կեդրոնին՝

Kayayan. 9. Place des Gd. Carmes Marseille.

Վարչութիւն

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

ՎԱՐՁՈՒԻ Է

CHELLES-COURNAY (S. & M.) արուարձանի մէջ, կայարանի մօտ վիլլայի մը երկրորդ յարկը, երեք մեծ սենեակներ, առանձին սանդուխ, կայ ջուր, մշակելի 1600 քառ. մեդր հողին կէսը, լաւ շրջապատուած, տարեկան վարձք 2000 ֆրանք:

Հաղորդակց. միջոց.— Կար՝ տը լ'Էսթէն 20 վայրկեան, կարին մօտ: Փարթ վէն ունէին ֆանրակառք թիւ 113:

Դիմել դերձակ Կ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆի 13' Rue Saulnier, Paris (9):

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (4)

ՍՊԻՏԱԿ ԱՐԾԻՒԸ

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ — Գրեց՝ ՐՕԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

— Առանց մոռնալու ձեր նետս մանելու եղանակն ալ, պատասխանեց Սըր Ճօն:

Նաւապետը բարձրաձայն եւ արտանց խնդաց:

— Կ'ընդունիմ թէ ձեր սովորական այցելուներու մուտքին պէս չէր, բայց ես սովորական այցելու մը չեմ, Սըր Ճօն: Ինծի հրամայուած էր ձեզ տեսնել. ու երբ Օրլաֆ Նէլըրն կը ստանայ իր հրամանները, կը ջանայ գործադրել անոնք:

Ուրեմն նաւապետը ինքը անձնապէս չէր եկած իրեն տեսութեան, երկրորդ խումբ մը կար: Սըր Ճօն աւելի հետաքրքրուիլ սկսաւ:

— Պառկելու ժամանակն շատոնց անցած է, նաւապետ. խնդրեմ շուտով ըսէք ձեր հոս գալուն պատճառը:

— Հոս գալուս պատճառն է խնդրել ձեզմէ որ ինծի հետ միասին ծովեզերք գաք, ուրկէ պիտի երթանք անձնական գրասենեակ մը, շատ հեռանդ մէկու մը վրայ գործողութիւն մը կատարելու համար: Հրահանգ ունիմ ընդունելու ինչ գումար որ պահանջէք, եթէ կը փափաքիք, նոյնիսկ այս վայրկեանին վճարելու: Զբօսանաւը խարսխած է Պրայթընի կամուրջներէն մէկուն մօտ, գրեթէ երեք քառորդ մղոն հեռու:

Դուրսը ինքնաշարժ մը ունիմ որ մեզ մինչեւ Պրայթըն պիտի տանի, եւ գործողութիւնը կատարելէդ վերջը ձեզ ուղղակի կրկին հոս պիտի բերէ:

Խնդալու կարգը հիմակ Սըր Ճօն Տէվիտսընինն էր. եւ խնդաց այնքան սրտանց որքան նաւապետը ըրած էր քանի մը վայրկեան առաջ:

— Նաւապետ, դուք կատարելապէս գիտակից մէկը կը թուիք, բայց վերջապէս, պարզ է սակայն որ ձեր տէրը յիմար մըն է: Այդ խնդիրը նկատի չեմ կրնար առնել:

— Իմ տէրս ձեր մերժումը նախատեսած էր, Սըր Ճօն, բայց նաւապետը եւ բաճկոնին գրպանէն բան մը հանելով: Այդ պարագային պարտաւոր էի ձեզ ցոյց տալ ասիկա:

— Ի՞նչ է ատ:

Սըր Ճօն մինչեւ անգամ չնայեցաւ այն առարկային վրայ զոր միւսը ձեռքին մէջ բռնած էր:

— Պատկերը անոր որուն քով կը ծառայեմ, Սըր Ճօն:

Սըր Ճօն պատկերը մէկ կողմ հրեց:

— Նաւապետ, եթէ անգամ մըն ալ այդ յիմարութիւնը գործէք, պիտի ստիպուիմ փոխել ձեր հաւասարակշռութեան մասին ունեցած համարումս:

— Սըր Ճօն, նայեցէք իրեն անգամ մը:

Ի՞նչ, ուրեմն կին մըն է որ իր օժանդակութիւնը կը խնդրէ: Ցաւե՜նայն դէպս ասիկա ամէն կնոջ գործ չէ: Այս մէկը արտակարգներու թագուհին ըլլալու է, վերջապէս պատկերին վրայ նայելով մնաստ ալ չըլլար: Նաւապետը շատ անձկալից կը թուէր:

Ակնարկ մը միայն եւ Սըր Ճօն զգաց որ բոլոր մարմինը քարացաւ. կը նայէր այն կնոջ նկարին որուն հետ խօսած էր Ինճըրդ փողոցին մէջ, երեք գիշեր առաջ:

— Այս Տիկի՞նը ձեզ իմ մօտ ղրկեց, յարեց վերջապէս ջիղերը քիչ մը հանդարտելէ յետոյ:

— Այո, Սըր Ճօն:

— Քիչ առաջ յիշած գրասենեակո՞ն մէջ կը գտնուի:

— Այո, Սըր Ճօն:

Սըր Ճօն յանկարծական խռովում մը զգաց.

— Անոր համար չէ որ... կեցաւ բառերը արտասանելու անկարող:

— Ոչ, Սըր Ճօն, ան չէ որ գործողութեան պիտի ենթարկուի... Անոր եղբայրն է:

— Ի՞նչ եղած է:

— Վիրաւորուած է գնդակով մը, եւ կարծեմ գնդակն ալ սրտին մօտ տեղ մը մնացած է:

Ամբողջ վայրկեան մը Սըր Ճօն իր ապաստան սենեակին մէջ ճեմեց: Հակօրինական բան մը պիտի ըլլար իր ընելիքը, որուն համար ներում ստանալ կարելի չէր եւ սակայն ան չէր մոռցած զինքը եւ տագնապի պահուն զինքն էր փնտռած: Հ. Ա. խորհած էր որ ան ոճրագործներու խմբակի մը կը պատկանի: Այն իրողութիւնը որ իր եղբայրը գնդակի վէրքէ մը կը տառապէր, կուգար այս կարծիքը հաստատելու: Եւ սակայն հասկցաւ թէ պէտք չէր որ եւ է հարցում ուղղել: Պիտի երթայ, որովհետեւ ան ուզած էր զինքը, որովհետեւ եթէ մերժէ՝ մտքի հանդարտութիւն չպիտի ունենայ երբեք:

— Նաւապետ Նէլըրն, հինգ վայրկեանէն պատրաստ պիտի ըլլամ ձեզի ընկերանալու: Ճամբայ ելլելէ առաջ կարգ մը առարկաներ միասին պէտք է առնել:

Նաւապետ Օրլաֆ Նէլըրն սրահէն դուրս ելաւ պատրաստ ճամբայ ելլելու Սըր Ճօն Տէվիտսընին հետ:

ԳԼՈՒԽ Գ.

Ծովին վրայ ծանր մառախուղ մը պատած էր, տասը մէթր անդին կարելի չէր տեսնել: Մառախուղը վաղ առաւօտեան ցօղը սառեցուցած էր եւ Սըր Ճօն Տէվիտսըն կը դողար նաւապետ Օրլաֆ Նէլըրնին հետ Պրայթընի ծովեզրը գացած միջոցին:

— Կը կարծէի թէ ծովափը որ եւ է կամրջակին մօտ կարելի էր գտնել նաւակ մը, նաւապետ:

Նաւապետը պատասխան չտուաւ. սուլիչ մը սուլեց, յետոյ մառախուղին մէջէն ելեկտրական լոյս մը երեք անգամ փայլեցաւ եւ գրեթէ միաժամանակ մարդու մը կերպարանքը ե-րեւցաւ:

— Նաւակը պատրա՞ստ է, Հէնս:

— Այո, պարոն:

Նաւապետը բռնելով Սըր Ճօնի ձեռքէն դէպի յառաջ առաջնորդեց. քանի մը քայլ եւ ահա նաւակ մը եւ մարդիկ: Նաւապետ Նէլըրն յառաջացաւ, անոր մարդուն քանի մը բառ շշնջաց, յետոյ դառնալով Սըր Ճօն Տէվիտսընին:

— Սըր Ճօն, վստահեցէք Հէնսին որ ձեզ մինչեւ նաւակը պիտի առաջնորդէ... զոնէ ձեր ոտքերը չեն թրջիր:

Սըր Ճօն այն ատեն առաջին անգամ գիտակցելով հասկցաւ որ նաւակէն կը գտնուէր քանի մը մէթր հեռու ճիշդ ծովուն եզերքը:

Պարզ է թէ Սըր Ճօն պիտի բողոքէր այսպէս խորհրդաւոր կերպով ծովափէն անցնելուն համար, որովհետեւ ունենալ իր ծանր կասկածներ սկսաւ ժամանակ մտքին մէջ, բայց առանց ժամանակ տալու որ ան բողոքի որ եւ է ձայն բարձրացնէ՝ մարդը, մականունով Հէնս, իր ուսերուն վրայ առաւ զինքը եւ ջուրերուն մէջէն սկսաւ քալել դէպի սպասող նաւակը:

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ՆԵՐԹԵՒԵՒԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԿԻՐԱԿԻ 14 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 14 Octobre 1934

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2625

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԶՐՈՅՑ ՕՐՈՒԱՆ ԶՐՈՅՑՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

— Ուրեմն նորէն անձայր ստարականնե՞րը պիտի քաշեն Մարսէյլի դէպքին հետեւանքները։

— Մի՛ չափազանցէք. փոքրիկ մըն է, կ'անցնի։ Բայց, կասկած չկայ չկայ թէ աւելի պիտի սեղմուին օղակները, պիտի խստանան հետապնդումները եւ վարչական իշխանութիւնը աւելի կարուկ պիտի չարժի։

— Հապա կ'ըսեն թէ խմբական արտաքսումներ պիտի ըլլան․․

— Դէպքին անմիջական ազդեցութեան տակ, անխուսափելի են զարմանազան զրոյցներ։ Կարգ մը թերթեր ալ իւղ կը լեցնեն կրակին վրայ, չոյելով ամբոխային կիրքերը։ Մի՛ մոռնաք որ հականոսանքն ալ շատ զօրաւոր է, այդպիսի ամբոխավարութեանց դէմ։ Արդէն իսկ բողոքներ կ'արձանագրուին գործադրուած կամ ծրագրուած անարդարութեանց դէմ։

— Բայց դուք ալ արթնութեան եւ լրջութեան հրաւէր ուղղած էիք առաջին օրն իսկ։

— Այդ մեր պարտականութիւնն է եւ միշտ ալ պիտի կատարենք։ Անպատճառ մեծ դէպքեր պատահելու չեն, որպէսզի արթուն պահենք հանրային կարծիքը։ Տարին տասներկու ամիս, եւ մանաւանդ այսպիսի ողբերգութեանց առթիւ, մամուլին պարտականութիւնն է միշտ յիշեցնել թէ մեր տունը չենք, որպէսզի մեր ուզածին պէս չարժինք։ Այս չի նշանակեր թէ խուճապի մատնուելու, ամէն անախորժ երեւոյթէ վայրերան պատմութիւններ չինելու ենք։ Տարրական գիտելիքներ կան, եթէ միայն անոնք միտք պահենք, մնացեալը հարցնող չկայ։

— Անշուշտ առաջինը այն է որ չխառնուինք երկրի ներքին գործերուն։ Հասկնալի է։

— Այո՛, զգուշանալու է մանաւանդ քաղաքական ցոյցերէն։ Տեղացին երկրին զաւակն ըլլալով հանդերձ, եթէ ան ալ չափը անցնէ, գլխուն կը զարնեն։ Արդ, ո՞վ կրնայ փրկել օտարը, եթէ յանցանքի վրայ բռնուի ցուցարարներու թափօրի մը մէջ։ Դեռ վերջերս քանիներ սահմանէն դուրս հանեցին, պարզապէս անոր համար որ կարմիր թուղթիկներ պահեր կամ ցրուեր էին։ Այս զգուշութիւնը չի նշանակեր ստրկութիւն, ինչպէս կ'ուզեն համոզել կարգ մը չոչորթներ։ Մանաւանդ ներկայիս երբ պետական իշխանութիւնը ինք խմորման մէջ է եւ ամբողջ կարգուսարքը փոխելու խնդիրներ կը յուզուին, հասարակ բախտախնդրութիւն է դիրք բռնել այս կամ այն ճամբուն վրայ ․․․

— Այդ մասին չեմ վիճիր։ Կը կարծէ՞ք թէ մեր ներքին վէճերն ալ նոյն հետեւանքը կ'ունենան։

— Պատասխանելէ առաջ, հարց մը եւս։ Գիտէք որ անկանոն թուղթերու հոգ մը ունին բազմաթիւ հայրենակիցներ. եթէ ոչ հազարաւորներ, գոնէ հարիւրաւորներ։ Եթէ չատերը ամէն միջոց փորձելով չեն յաջողած, ուրիշներ ալ պարզապէս անհոգութեան տուած, բախտին ձգած են ամէն բան։ Արդ, այսպիսիներու կացութիւնը աւելի պիտի ծանրանայ այսուհետեւ, նոր խստութիւններու հետեւանքով։ Ուրեմն, նախ զանցառուները իրենք, եւ յետոյ ազգ. խրատատու գրասենեակները պէտք է փորձ մը կատարեն, այս անկանոնութիւնները դարմանելու համար։ Չէ՞ք գիտած, որ եւ է կրտսումի առեն, կամ գիշերը փողոցէն անցած պահուդ, յանկարծ «փափիէ» կը հարցնեն։ Եթէ օրինաւոր չեն թուղթերդ, արդէն սեւ ցանկը կ'անցնիս։

— Ի՞նչ ընեն խեղճերը, երկու գրասենեակներ ունինք, վերջերս ալ Տնտեսական կեդրոն մը հաստատուեցաւ, բայց ճար չեն կրնար գտնել։

— Հարկ է խորհրդակցիլ եւ նոր ձեռնարկ մը կատարել, հաւաքական եւ պատճառաբանուած խնդրագիր մը ներկայացնելով վարչական իշխանութեան։ Ինչ կը վերաբերի ներքին վէճերուն, հասկնալի է թէ ո՛ւր որ խռովութիւն եւ հետեւաբար ոստիկանական միջամտութեան խնդիր կը ծագի, հետեւանքը միշտ ալ վնասակար կ'ըլլայ, անհատապէս կամ հաւաքաբար։

— Արդարեւ, անխուսափելի են այդպիսի դէպքեր, քանի կը տեւեն մեր կուսակցական պայքարները ․․․

— Միայն կուսակցութիւնները մի՛ մեղադրէք։ Ո՜րքան անձնական դէպքեր կ'ուզէք որոնք հեռաւոր կապ անգամ չունին կուսակցութեանց հետ։ Սրճարանի մը մէջ թուղթ կը խաղան, կը կռուին, բերան կ'առնեն,— եւ ահա կռիւ, մինչեւ իսկ արիւն։ Կամ քանի մը դաւաթ աւելի կը պարպեն, եւ իրարու գլուխ կը պատռեն․․․ Ամփոփուելով կուսակցական վէճերուն վրայ, կարելի է սահմանափակել չարիքը, եթէ երկու կողմերն ալ վարժուին միայն իրենց գործերով զբաղելու։

— Լաւ չեմ հասկնար, կարելի չէ՞ աւելի բաց խօսիլ։

— Ընդհարումները ի՞նչպէս կը ծագին.— երբ մէկ հոսանքը խմբովին կ'երթայ միւսին հանդէսին, խանգարելու առաջադրութեամբ, կամ չհանդուրժելով բոլէն արտասանուած խօսքերուն, վիճաբանութեան կը բռնուի, եւ ահա կռիւ։ Մենք մեր տղաքը վարժեցուցած ենք որ անտեսեն հակառակորդներու հանդէսն ալ, բանախօսութիւնն ալ, եթէ չպիտի կրնան պահել իրենց պաղարիւնը։ Եթէ միւսներն ալ այսքան լրջութիւն եւ կորովամտութիւն ունենային ․․․ Դեռ ուրիշ միջոցներ ալ չեն պակսիր, եթէ կարելի ըլլար գլուխ գլխի տալ։ Դժբախտաբար, տակաւին չենք սորված հակառակորդին հետ վիճելու ձեւերը, եւ ինչ պայքար որ կը մղուի, լեռնէն քար գլորելու կը նմանի։ Կը փչեն ու կը փչեն, գլուխները կը տաքնան, եւ քանի որ «չափուելու» կիրքն ալ հայկական է, հետեւանքը դժուար չէ գուշակել։

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԵՐԿՈՒ ՄԵՂՍԱԿԻՑՆԵՐՈՒ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ահաբեկչական կազմակերպութիւն մը յանձնառաւած էր սպաննել թագաւորը

ԴԱՒԸ ՍԱՐՔՈՒԱԾ ԷՐ ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ ԳԻՒՂԻ ՄԸ ՄԷՋ

Երեւունեւ եւ վեց ժամ անընդհատ հարցաքննելէ եւ ննդելէ յետոյ, ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ խոստովանցնել անցեալ օր ձերբակալուած 2 կասկածելիները։ Համաձայն թերթերու հրատարակութեանց, երկուքն ալ անդամ են ահաբեկչական կազմակերպութեան մը, որ վճռած էր սպաննել Ալեքսանդր թագաւորը եւ որ մասնաճիւղեր ունի աշխարհի ամէն կողմը։ Երկուքն ալ խրուաթ են, կեղծ անցագիրներով։

Հարցաքննութիւնը տեղի ունեցաւ Թոնոն-լէ-Պէնի կայարանի խեղճուկ պահականոցին մէջ, քանի որ ձերբակալութիւնը այնտեղ կատարուած էր։ Թարգմանի պաշտօնը կը կատարէր Նուկոսլավիոյ դեսպանը, փոթիչ։ Ամբաստանեալներէն Լատիսլաւ Պէնէշ մտաւորական մըն է, մոլեռանդ եւ վճռական։ Անշուշտ կազմակերպիչը պիտի ըլլար Փարիզի մահափորձին, եթէ ձախողէր Մարսէյլի ձեռնարկը։ Միւսը՝ Եարոսլաւ Նովաք, ահաբեկիչի կերպարանք ունի, պնդակազմ եւ հուժկու։ Պահականոցը շրջապատուած էր քանի մը հարիւր հետաքրքիրներով։

Առաջին անգամ թուլցաւ Պէնէշ, մտաւորականը, չդիմանալով տրուած ննդութեանց եւ խոստովանեցաւ թէ բուն անունն է Իվան Ռայթիչ, խրուաթ։ Տեսնելով որ այլեւս կարելի չէ լռել, ընկերն ալ յայտնեց իր բուն անունը, Փոսպիչիլ Զվոնիմիր դարձեալ խրուաթ եւ ծնած 1904ին։

Զվոնիմիր, որ ամուրի է եւ փէշրա կը բնակի, ի բացակայութեան մահուան դատապարտուած է Պելկրատի մէջ, իբրեւ մեղսակից քանի մը ոստիկաններու եւ լրագրի մը տնօրէնին սպանութեան։ 1929ին փախչելով Նուկոսլավիայէն, քանի մը երկիրներ շրջած, յետոյ հաստատուած է Հունգարիա եւ անդամագրուած՝ խրուաթներու խմբակցութեան մը որ ահաբեկչական մարմին մը կազմած էր։ Կազմակերպութեան կեդրոնը կը գտնուէր գիւղի մը մէջ, Սերպիոյ սահմանին մօտ։ Դաւադիրները զինավարժութեան եւ ռմբաձգութեան փորձեր կը կատարէին այդ վայրին մէջ, եւ արշաւներ՝ դէպի Նուկոսլավիա։ Սեպտ. 26էն քիչ առաջ, Զվոնիմիր հրաման ստացաւ սեպտ. 26ին կամ 27ին երթալ Հունգարիա, քաղաք մը որուն անունը չուզեց յայտնել։ Այնտեղ գտաւ Պէնէշը (Իվան Ռայթիչ) եւ ուրիշ մը որ իրենց պետն է։ Այս վերջինը հունգարական անցագիր մը տուաւ, Նովաք անունով, հատ մըն ալ Պէնէշի՝ Սէվէր անունով։ Չորրորդ ընկեր մը միացաւ իրենց, Սիլնի, որուն եւս անցագիր մը յանձնուեցաւ Պոմպէյ անունով։ Բոլորը մէկ հրաման ստացան Ցիւրիխ երթալու եւ իւրաքանչիւրին տրուեցաւ մէկ մէկ տոմսակ, Բ. կարգի։ Կալանաւորը չյայտնեց պետին անունը, միայն ըսաւ թէ 50 տարեկան է եւ Հունգարիա մնացած։ Երբ Ցիւրիխ հասան, դաւադիրները հանդիպեցան հինգերորդ ընկերոջ մը որ կը կոչուէր Ռուտոլֆ Սուք եւ որ ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ Մարսէյլի ահաբեկիչը, Քալէման կամ Քէլէման։ Այս վերջինը իրեն հետ ունէր մարդ մը որ ինքզինքը ներկայացուց իբրեւ Տոքթ. Փավէլիչի պատուիրակը։ Նախկին փաստաբան մըն է Տոքթ. Փավէլիչ, նախագահը՝ ահաբեկչական կազմակերպութեան եւ կը բնակի Նուկոսլավիոյ սահմանակից երկրի մը մէջ։ Պատուիրակը հինգ ընկերները առաջնորդեց Լոզան, եւ հոն առնելով հունգարական անցագիրները, յանձնեց չեխական թուղթեր։ Լոզանի ոստիկանութեան տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ սեպտեմբեր 28ին չորս հոգի իջած են Օթէլ տը Փալմիէ, կայարանին մօտ, եւ արձանագրուած են հետեւեալ անուններով,— 1. Ռուտոլֆ Սուք, ծնած 1894ին (Քէլէմէնն է այս).— 2. Եոզէֆ Սէվէռ, ծնած 1904ին (Պէնէշ).— 3. Եանով Պոմպէյ, ծնած 1906ին (Սիլնի).— 4. Իսթվան Սունկէր, ծնած 1908ին։ Դարձեալ համաձայն ոստիկանական տեղեկագրին, այս չորս մարդերը գնումներ կատարած են սեպտ. 29ին, մասնաւորապէս կօշիկներ առնելով, բայց տուփերը ձգելով։ Այս տուփերը բռնուած եւ Փարիզ ղրկուած են եւ հաստատուած է որ անոնց վրայ եղած նշանները կը համապատասխանեն Պէնէշի եւ Նովաքի կօշիկներուն վաճառանիշերուն։

Անցագիրները փոխելէ յետոյ, չորս դաւադիրները տրուած հրահանգներուն համաձայն կ'երթան Էվիան, եւ երկու խումբով ճամբայ կ'ելլեն դէպի Փարիզ։ Բայց ուղղակի քաղաք չեն գար, այլ կ'իջնեն Ֆոնթէնէպլօ եւ կառքով կուգան։ Պէնէշ եւ Նովաք կ'իջնեն Փալէ տ'Օրսէ հիւրանոցը, իսկ միւս երկուքը՝ Օթէլ Ռէժինա։ Տոքթ. Փավէլիչի պատուիրակը անհետացած էր, յանձնարարելով հրահանգի սպասել մինչեւ հոկտեմբեր 7։

Այս թուականին, պատուիրակը նորէն կը հանդիպի ուխտեալներուն եւ կը հրամայէ Սիլնիի եւ Քէլէմէնի՝ ճամբայ ելլել անծանօթ ուղղութեամբ, հաւանաբար դէպի Մարսէյլ։ Իսկ Պէնէշ եւ Նովաք վերսայլ կ'երթան, համաձայն իրենց ստացած հրահանգներուն։ Նովաք յայտարարեց թէ՝ երբ տակաւին Զուիցերիա կը գտնուէին, կազմակերպութեան պետը յանձնարարած էր գործադրել պատուիրակին տուած հրահանգները, այլապէս պիտի սպաննուին։ Պէնէշ եւ Նովաք (երկու կալանաւորները) նոր հրահանգներու պիտի սպասէին Վերսայլի մէջ։ Իսկապէս, յաջորդ օրը հրաման ստացան Ֆոնթէնէպլօ երթալու եւ Փարիզ վերադառնալով, ժամը 14 — 16 սպասելու Օփերայի հրապարակը։ Նովաք յայտնեց թէ Վերսայլի մէջ էր որ իմացան թէ խնդիրը կը դառնայ Ալեքսանդր թագաւորին սպանութեան շուրջ։

Տրուած ժամադրութեան համաձայն, երկու դաւադիրները կը սպասեն Օփերայի հրապարակը. բայց մարդ չի գար։ Որոշած էին դարձեալ սպասել, երբ իմացան թագաւորին սպանութեան լուրը եւ փորձեցին փախչիլ Ֆրանսայէն, համաձայն իրենց ստացած հրահանգներուն։ Նովաք յայտարարեց թէ չի գիտեր ուր կը գտնուի Տոքթ. Փավէլիչը, զոր չէ տեսած հոկտեմբեր 7էն ի վեր։ Բայց կ'ըսուի թէ ան Լոզանի մէջ իրենց պիտի սպասէր առջի օր։

Նովաք իր պատմութիւնը լրացնելով յայտարարեց.

— «Ես հրաման ստացած էի սպաննելու թագաւորը, եւ պիտի գործադրէի վճիռը։ Գիտեմ թէ կեանքս վրտանգի կ'ենթարկեմ, բայց ես արդէն զոհած էի զայն եւ ուխտած էի հնազանդիլ իմ պատկանած կազմակերպութեանս։

Երկու կալանաւորներուն փախուստը ձախողած է հետեւեալ պարագաներուն մէջ.— Հանրակառք նստած էին Ֆոնթէնէպլօ երթալու համար, ճամբան խանգարում մը տեղի ունեցաւ, որով ուշ հասան եւ փախցուցին Էվիանի կառախումբը։ Յետոյ, Թոնոն հասնելով, կայարանը շփոթեցին եւ փոխանակ Էվիան իջնելու, ինչպէս պէտք է ընէին շոգենաւ առնելու համար, կանգ առին Թոնոնի մէջ եւ փախցուցին նաւը։ Ասոր վրայ ջղագրգռուած եւ մտահոգ, որոշեցին մընալ Թոնոն, յաջորդ շոգենաւին սպասելու համար։ Այդ սպասումն էր որ բռնել տուաւ զիրենք։

Թերթերը այս պատմութենէն կը հետեւցնեն թէ հինգերորդ դաւադիրը այն է որ փախաւ Ֆոնթէնէպլոյի անտառին մէջ։ Երէկ մէկ – երկու թերթեր գրած էին թէ փախստականը տեսնուած է Փարիզի մեթրոյին մէջ, յօգնաբեկ եւ ոտքերը ցեխոտ։ Երկու վկաներ գացած պատմած են իրենց տեսածը, իսկ նպարավաճառուհի մը յայտնած է թէ ուրբաթ առտու անտառին մէջ մէկ լիդր գինի, երշիկ եւ հաց ծախեց մարդու մը որ շատ լաւ հագուած էր եւ իրեն ճամբայ կը հարցնէր օտարաշեշտ ֆրանսերէնով մը։

ԿՈՉ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ

Սիրելի հայրենակիցներ,

Ինչպէս յայտնի է, Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի 41րդ Պատգմ. ժողովի մտահոգութեան գլխաւոր առարկաներէն մին եղաւ Նիւ Եորքի մէջ դատապարտուած մեր ինը անմեղ ընկերներու հետագայ դատական պաշտպանութեան գործը։

Խորապէս համոզուած, որ կանխամտածուած դաւ մըն էր ազգայնական հայութեան դէմ Նիւ Եորքի մէջ անյայտ ձեռքերով կատարուած սպանութեան առթիւ ձեռնարկուած անանախընթաց խաչակրութիւնը Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ.

Խորապէս համոզուած, որ այդ դաւի արդիւնքն էին Նիւ Եորքի դատավարութեան ընթացքին ազատատենչ հայութեան թշնամիներուն գործադրած միջոցները ամէն գնով դատապարտել տալու մեր ինը անմեղ ընկերները եւ այսպիսով վարկաբեկելու մեր կուսակցութիւնը.

Խորապէս համոզուած, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ոչ մէկ առնչութիւն ունեցած է Նիւ Եորքի սպանութեան հետ, եւ ցասումով ետ կը մղէ այդ իմաստով մեր կուսակցութեան հասցէին ուղղուած բոլոր մեղադրանքները.

Եւ վստահ, որ ամերիկեան մեծ հանրապետութեան կարգերը լիովին հնարաւորութիւն կ'ընծայեն անմեղ անհատներու օրինական պաշտպանութեան, եւ այս մեծ երկրի արդարադատութեան առջեւ տակաւին սպառած չեն բոլոր միջոցները ցոյց տալու, թէ մեր ընկերները անմեղ են.

Հ. Յ. Դ. 41րդ Պատգմ. ժողովը որոշեց դիմել ազգայնական հայութեան բարոյական ու նիւթական օժանդակութեան։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը միշտ ալ վայելած է ազատատենչ հայութեան եւ անոր բաղկացուցիչ բոլոր խաւերուն անվերապահ վստահութիւնը, եւ, կասկած չունինք, այսօր ալ պիտի վայելէ անոր բարոյական ու նիւթական բոլորանուէր աջակցութիւնը։

Կոչ կ'ուղղենք մեր բոլոր մարմիններուն, ընկերուհիներուն, ընկերներուն եւ անոնց միջոցաւ ազգայնական հայութեան, կանգնիլ Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողքին, կատարել իրենց խղճի պարտականութիւնը, բերելով սիրայօժար իրենց նիւթական օժանդակութիւնը ինը անմեղ ընկերներու պաշտպանութեան գործին, եւ հնարաւորութիւն ընծայել, որ դաւադիրներու նիւթած սադրանքները ի դերեւ ելլեն, ամերիկեան բարձր արդարադատութիւնը կատարէ իր պարտականութիւնը անթերի եւ վերականգնի արդարութիւնը։

Կոչ կ'ուղղենք խուռներամ ներկայ գտնուիլ ինը ընկերներու պաշտպանութեան առթիւ ամենուրեք սարքուող Հ. Յ. Դ. հրապ. ժողովներուն եւ, մեր տեղական կոմիտէներու կամ պատկան մարմիններու խողովակով, կատարել անմեղներու համար արդարութիւն ձեռք բերելու բարձր պարտականութիւնը։

Հ. Յ. Դ. ԱՄԵՐ. ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷ

Պաղաքեան եպիսկոպոսի յուղարկաւորութիւնը

Մարսէյլի ազգ. վարչութիւնը հեռագրով կը խնդրէ մեզմէ յայտարարել թէ առաջնորդ ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍԿ. ՊԱԼԱՔԵԱՆի թաղման արարողութիւնը պիտի կատարուի այսօր, կիրակի, առաւօտէն մինչեւ ժամը 1, Պոմոնի մատրան մէջ, ուրկէ մարմինը գերեզմանատուն պիտի փոխադրուի ժամը 2ին։

Անշուշտ Մարսէյլի գաղութը պիտի փութայ պարտ ու պատշաճ յարգանքն ընծայել վախճանեալ առաջնորդին, որ ինկաւ պարտականութեան ճամբուն վրայ, իր կեանքին վերջին տարիները նուիրելով այդ բազմահայ կեդրոնին։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Պ. Տումէրկ երկու նախարարներ կորսնցուց, արտաքինը՝ Պարթու, որ սպաննուեցաւ, եւ ներքինը՝ Սառօ, որ հրաժարեցաւ Մարսէյլի դէպքին հետեւանքով։ Զափազանց փափուկ խնդիր է երկուքին ալ յաջորդներուն ընտրութիւնը։ Մանաւանդ որ, երրորդ մըն ալ, դատական նախարար Շէռօն բուռն յարձակումներու կ'են–թարկուի երկար ատենէ ի վեր, բայց չուզեր տեղի տալ։ Դահլիճին ճիշդ հաւասարակշռութիւնը պահելու համար, երկու նոր նախարարները պէտք է ընտրել ծերակուտականներէ, մէկը՝ ձախէն, միւսը՝ կեդրոնէն։ Այդպէս էին նախորդները։ Արդ, արմատական ընկերվարականները, որ մեծամասնութիւն կը կազմեն երեսփ. ժողովին մէջ, իրենց ընդհ. ժողովը պիտի գումարեն մօտերս, եւ յայտնի չէ թէ պիտի չարունակե՞ն գործակցիլ ազգ. դահլիճին։ Նահանգային ընդհ. ընտրութիւնները ցոյց տուին թէ անոնց դիրքը խախտած չէ, հակառակ Սթավիսքիի գայթակղութեանց առթիւ մղուած պայքարին։ Սառօ ծերակուտական էր եւ արմատական եւ կուսակցութիւնը կը կարծէ թէ ներքին նախարարութիւնը իրենց կը պատկանի, ատոր համար ա–

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԵՒ ԱՒԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Ռումանահայ Գթութեան խաչի վարչութենէն ստացած ենք 420 ֆր. ֆրանք, որուն 210ը յատկացուած է Կոմիտաս վարդապետի խնամատարութեան, իսկ մնացեալ 210 ֆրանքը՝ Ա. Ահարոնեանի խնամատարութեան։

Կը խնդրուի ստանալ համապատասխան ընկալագրով։

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՆՈՐ ԼԵԶՈՒ ՍՏԵՂԾԵԼՈՒ ՄԱՐԶԱՆՔՆԵՐԸ

»»»··«««

«Նոր լեզու»ի հարցը մէջտեղ չդրուած՝ երեք տեսակ կարծիքներ գոյութիւն ունէին:

Առաջին հոսանքը կը կոչուէր «Տարքճլար» (արեւելականներ), երկրորդը «Կարպճլար» (արեւմտականներ), իսկ երրորդը՝ «Արիէթճիլէր»:

Արեւելականները կը մնային «օսմանցիական» տեսակէտին վրայ: Այսինքն՝ կ'ուզէին որ անհրաժեշտ բոլոր բառերը առնուին պարսկերէնէ եւ արաբերէնէ:

Արեւմտականները կը նախընտրէին առնել ֆրանսերէնէ:

Իսկ «Արիէթճիլէր» կոչուածները, որոնք արմատականներն էին, կը պահանջէին բոլոր օտար բառերը նետել եւ հին արմատներէն նոր բառեր կերտել:

Այս երեք հոսանքները երբեք իրար չհասկցան: «Նոր լեզու»ի կողմնակիցները, որոնք «Եէնի լիսանճըլար» կը կոչուին, նախընտրեցին Զիա Կէօք Ալփի ցոյց տուած ճամբան,— «լեզուն ոչ թէ արմատներէն, այլ խօսուածք»էն կը կազմուի: Այսօր ոչ «Տարքճի»ներուն եւ ոչ ալ «Կարպճի»ներուն կարեւորութիւն կ'ընծայուի: Նոյնիսկ Զիա Կէօք Ալփի, «Թիւրքճիլիք»ի այս տեսաբանին բանաձեւն ալ մասամբ կը կիրարկուի:

Քէմալականները հարցին մօտեցած են աւելի քան արմատական ձեւով,— «Թուրքերէնը թրքացնել»:

Տեսականօրէն չափազանց իրաւացի է այս պահանջը: «Օսմանլը Թիւրքճէսի» կոչուած լեզուն, զոր կ'ուզեն մաքրել այժմ, Թուրք ժողովուրդէն իւրացուած լեզու մը չէ: Ասոր պատճառը ժողովուրդին դարաւոր տգիտութիւնն է, անշուշտ: Տգէտ, սահմանափակ ու հասարակ կեանքի տէր, Թուրք ժողովուրդը տիրապետութեան դարերու ընթացքին իսկ պէտք չէ ունեցեր արտայայտելու բաներ որոնք առօրեայէն վեր կամ դուրս են, ու հոգեկան կամ վերացական հանգամանք ունին:

Պաշտօնէութիւնը ունեցեր է իր լեզուն, գրողը՝ իրը, ու ժողովուրդը՝ իրը:

Այնպէս որ, այսօր կարելի չէ հաստատական պատասխան տալ եւ այն հարցման թէ «օսմանլը թիւրքճէսի» կոչուածը «կայսրութեա՞ն» (իմփէրաթօրլուք) լեզուն է:

Իրականին մէջ, այդ «լեզու»ն տարօրէն լեզու մըն է: Ան իւրացուած չէ ինչպէս ըսինք, ամբողջ Թուրք ժողովուրդէն, կայսրութեան շրջանին «կատարելագործուած» է «տիվան էտէպիաթը» անուան տակ, Ֆուզուլիէն, Պաքիէն, Նէֆիէն, Նէտիմէն անցնելով յղկուած է Շինասիի եւ Նամըք Քէմալի կողմէ, եւ, աւելի վերջ, «էտէպիաթը ճէտիտէ»ով աւելի «նրբացած» ու հասած է այսօրուան վիճակին:

Ուրեմն, Թրքական ամբողջ գրականութիւն մը արտայայտուած է այդ լեզուով, որ, սակայն, ժողովուրդինը չէ ու չի կրնար ըլլալ:

Այդ լեզուն այնքան խրթին ու անհարազատ է, որ Թուրք տղան դեռ նախակրթարանին մէջ իսկ կը զգայ անոր դժուարութիւնը:

Ահա, նախակրթարաններու յատուկ ընթերցանութեան գրքէն հատուած մը.

«Էօլմիւնէֆ միլլէթին պու էպէտի մէֆհաւը իւզէրինտէ պայքուշ փէրիշանը պիւլպիւլ սէսի պօզար, ալիլ իթիւարլարըն սօն իւնիլթիլէրինի նէնէ հաւասը իչինտէ պիր ֆասըրկա կիւրիւլթիւսիւ ֆօփարան կէնճ Անատոլու չօճուքլարը տինտիրիր»:

Նոյնը՝ գիտական եւ այլ գիրքերու մէջ:

Բայց, լեզուի այս խրթին վիճակը այնքան ուշագրաւ է, որ տարիներ առաջ Շէյխ Քիւչթէրի երգիծական ձեւով հեգներ է, արդէն:

Քարակէօզը Թրքական ամենածանօթ «կատակերգութիւն»ն է:

Այդ խաղին մէջ, Հաճիվաթ կ'ըսէ.

— Օ սէօյլէսէ, պէնտէնիզ տինլէսէմ... պէնտէնիզ սէօյլէսէմ, օ տինլէսէ... թէմաշաֆէրան հազէրաթը տա սափահապ օլսա:

Իսկ Քարակէօզը կը պատասխանէ պոռալէն.

— Կէլիպօրում, փաթլամա...

Ու մինչ Հաճիվաթը՝

— Քարակէօզիմ, պանա վուրմասընըն էսպապը մուճիպէսի՞...

Քարակէօզ՝

— Պէնիմ պապամըն նէ իւրֆասը վար, նէ տէ ճիւպպէսի.

Կը պատասխանէ եւ ապտակը կ'իջեցնէ Հաճիվաթին:

Եւ այսպէս 550 տարի է «օսմանլըճա»ն ծեծ կ'ուտէ «թիւրքճէ»էն:

Իրականին մէջ ալ այդքան անհասկնալի մնացած է լեզուն ժողովուրդին համար:

Ու Քէմալ, Շէյխ Քիւչթէրիով ըսկսած եւ դարեր վերջ ձախիտներու կողմէ արծարծուած լեզուի թրքացման գործին ուժգնօրէն փարած է եւ կ'ուզէ այնպիսի ապտակ մը իջեցնել «օսմանլըճա»ին որ այլ եւս չկանգնի:

Ու ահա, մէկ երկու տարի է անընդհատ բառ ու արմատ կը փնտռեն: Յանձնաժողովներ կ'աշխատին, գիւղէ գիւղ, քաղաքէ քաղաք եւ գաւառէ գաւառ ուսումնասիրութիւններ կը կատարեն:

Իբրեւ արդիւնք այդ պրպտումներուն, հարիւրաւոր բառեր են գտեր եւ սկսեր են նոյն իսկ գործածել:

Անշուշտ այդ պրպտումները լոյսին կը հանեն հարազատ Թուրքերէն նկատուած շատ մը բառեր: Թուրք ժողովուրդին կողմէ գործածուած շատ մը բառեր կան, որոնք կրնան իւրացուիլ գրական ու պաշտօնական լեզուներու կողմէ: Այսինքն՝ դառնալ հասարակաց ու գործածական:

Եւ սակայն, լեզու մը միայն բառերո՞վ լեզու է: Բառը բառ է, ու բառերը՝ բառեր: Ուրիշ ոչինչ: Իսկ լեզուն հաստատութիւն մըն է, իր պատմութիւնը, օրէնքները, ճիւղաւորումները, հոգեբանութիւնը եւ նըկարագիրը ունի: Եթէ բառերը ամէն ինչ ըլլային, ամէն լեզու իրարու նըման պիտի ըլլար, քանի որ բոլորն ալ, առաւել կամ նուազ չափով, այդ բառերը ունին: Իսկ մենք գիտենք թէ լեզուէ լեզու որքան մեծ տարբերութիւններ կան: Որովհետեւ անոնցմէ ամէն մէկը ունի իր թաքուն օրէնքները, դարձուածքները, պատեհները, անակնկալները՝ յաճախ, ճկունութիւնը եւն.:

Իսկ այդ բոլորը փնտռտուքով ու համաժողովով երբեւան չեն կրնար գալ: Թուրքերէնը այդ բոլորէն ոչ մէկը ունի: Առէք կարդացէք որ եւ է գրուածք ու նախադասութեանց կազմութիւնը ինքնին կը մատնէ թէ որքան աղքատ է ան: Նաց որ, իր ամբողջ քերականութիւնը օտարամուտ է: Մաստար, իսմը ֆայիլ, իսմը մէֆուլ, նէմ,— ո՞ր մէկը թուել:

Այդ մեծ թերութիւնը ձեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ եթէ փորձէք ուրիշ լեզուէ մը Թուրքերէնի եւ Թուրքերէնէ ուրիշ լեզուի որ եւ է կտոր թարգմանել: Ամէնէն առաջ ձեր ուշադրութիւնը պիտի գրաւէ յարաբերական դերանունին պակասը: Պարագայ մը որ հիմնական տարբերութիւն մը կը դնէ Թուրքերէնի եւ ուրիշ լեզուներու միջեւ: Անցեալ օր, օտար մը թելադրեր է Թուրքերուն՝ «վերջ տալ կամ քիչ գործածել կէլէն, ալան, էէմիշ, կիթմիշ ձեւերը»: Ուրիշ խօսքով, անցեալ կամ ներկայ ընդունելութեանց չյենուլ: Շատ իրաւամբ, Յառաջի խմբագրին ջիղերուն կը դպի, երբ այդ ձեւով թարգմանութիւն կը կատարուի: Ու յաճախ, իր տողերով, կ'ակնարկէ պոլսահայ թերթերուն անճոռնի թարգմանութեանց: Եւ սակայն, առօրեայ արագ թարգմանութիւններու առնէն, ձեր ժամանակը կիսով չափ պուր վատնած կ'ըլլաք, եթէ ուզէք հայացնել: Որովհետեւ, հարկ պիտի ըլլայ հիմնովին շրջել պարբերութիւնները: Յաճախ «Յառաջ»ն ալ աչք չի՞ գոցեր արտատպումներու առնէն...

Իսկ եթէ օրէնք ու կանոն պիտի չինուի, ատիկա կրնայ ըլլալ մէկ պայմանով,— լեզուն ինքը պէտք է ունեցած ըլլայ այդ բոլորը, որպէսզի ուսումնասիրելով, ճշդուին, բաղդատուին եւ գրի առնուին: Մեր լեզուի քերականութիւնը ամէնէն խօսուն օրինակն է ասոր:

Անոնք որ հետեւեցան լեզուական համաժողովներու բանախօսութիւններուն, նկատեցին, անշուշտ, որ լեզուի կազմութեան մասին խօսք իսկ չեղաւ: Հանդիպողը բառերէ ճառեց:

Ու ի՞նչ դուրս եկաւ երկու տարուան աշխատանքէ վերջ: Ինչպէս Թուրքերը կ'ըսեն,— անձրեւէն փախան եւ կարկուտի բռնուեցան:

Անցեալ շաբթու Շուէտի գահաժառանգը գացեր էր Պոլիս: Մ. Քէմալ, որ ցուցադրումէ բնաւ չգիտցաւ հրաժարիլ, «հարազատ Թուրքերէնով» ճառ մը կարդաց: Պոլսահայ թերթերը բառացի տուեր էին այդ ճառը: Անոնք ալ՝ բառերուն նշանակութիւններն ու թարգմանութիւնը: Հայ ընթերցողը կարծեց, թերեւս, որ այդ թարգմանութիւնը հայերէն թերթերը դրած էին: Ո՛չ: Նոյն բանը ըրեր էին Թուրքերէն թերթերը: Այսինքն՝ նախ Քէմալի «հարազատ»ը, ու, անոր տակ «օսմանլըճա» թարգմանութիւնը... Թուրք ընթերցողներուն համար:

Անշուշտ Մ. Քէմալ ինքն ալ նախ «օսմանլըճա» գրած եւ յետոյ թարգմանած է «հարազատ Թուրքերէն»ի: Աւելին, եթէ այսօր իրմէ պահանջուի բերանացի ըսել նոյն ճառը, ապահովաբար պիտի շփոթի:

Եւ յետոյ, ո՞րը պիտի ըլլայ տիրապետող բարբառը: Եթէ Պոլիսն է «ուստան», ան ալ 90 առ հարիւր օտարոտի է. այսինքն՝ «օսմանլըճա»:

Դեռ ուրիշ վիճելի կէտեր ալ կան:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՖԻՐՏՈՒՍԻ ԵՒ ԻՐ ‘‘ՇԱՀՆԱՄԷ,,Ն
(ԻՐ ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱԶԱՐԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ)

»»»··«««

Ֆիրտուսիին կեանքը մշուշով պատուած է եւ լեցուն բազմաթիւ զրոյցներով: Նոյնիսկ ճիշդ անունը յայտնի չէ: Այսպէս, պարսիկ թագաւորական պաշտօնագիրներու մէջ երբեմն «Մանսուր», երբեմն ալ «Ահմէտ» կը կոչուի:

Ամենահին աղբիւրի մը համաձայն, Ֆիրտուսի ծնած է Պարսկաստանի Պաժ գիւղին մէջ, բաւական բարեկեցիկ եղած է, եւ «Շահնամէն»ն գրի առած է, իր աղջկան օժիտը պատրաստելու համար: Ծննդավայրի մասին եղած յիշատակութիւնը ճիշդ է, որովհետեւ Ֆիրտուսի ծնած է Թօս, որ կը համապատասխանէ Պաժ գիւղի դիրքին: Արեւմտեան բանասէրներու կարծիքով, անոր ծննդավայրն է Թօսի շրջանի Շատապ գիւղը:

Իսկ օժիտի պատմութիւնը առասպել կը թուի, որովհետեւ նախ բանաստեղծը կը ներկայացուի իբրեւ բաւական ունեւոր երկրագործ մը: Երկրորդ «Շահնամէ»ն գրած է երեսուն տարուան ընթացքին, իսկ պարզ է որ իր աղջիկը չէր կրնար այդքան տարի ըսպասել...:

Զրոյցի մը համաձայն, չկարենալով դիմանալ Թօսի նահանգապետի խժդժութեանց, Ֆիրտուսի կը թողու իր ծննդավայրը եւ Կազնէ կ'երթայ: Որպէս թէ հոն պարտէզի մը մէջ կը հանդիպի երեք անձերու, որոնք Սուլթան Մահմուտի արքունիքին երեք բանաստեղծներն էին.— Ունսուրի, Ասքուդի եւ Ֆէրրուհի: Տեսնելով որ դիմացինը գեղջկական հագուստով խեղճուկ մարդ մըն է, կ'ուզեն պատրուակով մը հեռացնել զայն: Ասոր համար կ'ըսեն.

—Մենք Փատիշահին բանաստեղծներն ենք եւ ոչ-բանաստեղծներու հետ չենք կրնար խօսիլ: Եթէ մեր արտասանելիք երեք տող ոտանաւորին վրայ կարենաս նոյն յանգով չորրորդ մը աւելցնել, այն ատեն մեր հաւաքոյթին կը մասնակցիս:

Եւ երեք բանաստեղծները մէկ մէկ տող կ'արտասանեն:

Ունսուրի կ'ըսէ.

Չիւն արըզը թ իւմահ նէպաշէտ րուշէն
(Լուսինը չունի փայլն երեսիդ)

Ասքուդի կ'ըսէ.

Մանէնտի րուխաթ կիւլ նէպիւվէթ տէր կիւլշէն
(Երեսիդ նման վարդ չկայ վարդաստանին մէջ)

Ֆէրրուհի կ'ըսէ.

Միւժկեանէթ կիւզէր ֆիւնէտ հէմի էզ նէվշէն
(Թարթիչներդ զրահը կը ծակեն կ'անցնին)

Ինչպէս կը տեսնուի, երեք տողերն ալ շէն յանգով կը վերջանան: Երեք բանաստեղծները համաձայնած էին իբր յանգ գործածելու շէն հնչումը, որովհետեւ պարսկերէնի մէջ միայն երեք բառեր կային այդ վերջաւորութեամբ:

Ֆիրտուսին, որ անշուշտ գիտէր այս պարագան, առանց մտածելու, իբրեւ վանկ կը գործածէ Փօշէն յատուկ անունը եւ իբրեւ չորրորդ տող՝ կ'աւելցնէ.

Մանէնտի սինանի Կիվ տէր նէնկի Փէշէն
(Ինչպէս նիզակը Կիվին՝ պատերազմին մէջ Փէշէնի):

Երեք բանաստեղծները ափիբերան կը մնան, գեղջուկ տարազին մէջ իրենց դէմ գտնելով վարպետ մը որ խորապէս ծանօթ էր հին աւանդութեանց: Եւ յարգանքով կը խոնարհին անոր առջեւ: Ի վերջոյ, Ֆիրտուսիի պաշտօն կը յանձնուի գրի առնել «Շահնամէ»ն (գիրք թագաւորաց):

Ֆիրտուսի ի՞նչպէս գրած է «Շահնամէ»ն: Այս մասին զանազան կարծիքներ կան: Ոմանք պարզապէս հեքեաթ կը նկատեն այն պատմութիւնը թէ Սուլթան Մահմուտի հրահանգով գրի առած է: Արդարեւ ատիկա ճիշդ չի նկատուիր մէկէ աւելի պատճառներով: Նախ Սուլթան Մահմուտ Կազնէվի հօրը կողմէ Թուրք էր եւ որչափ ալ ծանօթ պարսկերէնի, չէր կրնար այդքան գրական երկ մը հասկնալ եւ գնահատել: Երկրորդ, իբրեւ պարսիկ ազգային պատմութիւնները ներկայացնող, «Շահնամէ»ն կրնար Պարսկաստանի մէջ հոսանք մը ստեղծել իրեն դէմ եւ հետեւաբար փափաքելի չէր անոր հրատարակութիւնը: Եւ վերջապէս, Մահմուտ Կազնէվի երախայ էր դեռ, երբ Ֆիրտուսի կը գրէր իր գլուխը գործոցը:

Բայց եւ այնպէս, կ'արժէ մէջբերել այս մասին կենդանի մնացած աւանդութիւնը, որ Ֆիրտուսիին հանդէպ ժողովուրդին համակրանքը արտայայտելէ զատ, կը պատկերացնէ նաեւ բանաստեղծին թշուառութիւնն ու վիշտը:

Աւանդութիւնը կ'ըսէ.— Փատիշահ Մահմուտ կը խոստանայ 1000 թուման տալ «Շահնամէ»ի իւրաքանչիւր 1000 տողին: Բանաստեղծը կը խնդրէ որ գործը աւարտելէն վերջ միանուագ վճարում ըլլայ, որովհետեւ ուխտած էր այդ գումարով քարէ թումբ մը շինել տալ իր ծննդավայրին մէջ, ուր ժողովուրդը շատ կը նեղուէր յաճախադէպ ողողումներէն:

Գիրքը կ'աւարտի 60,000 տողերով, եւ երբ Փատիշահին կը ներկայացնեն, կը պատուիրէ որ նոյնչափ ոսկի յանձնեն իրեն: Արքունի գործակատարը, Հասան Մէյմէնտի, որ մէկն էր Ֆիրտուսիի գիրքին նախանձողներէն, կը յաջողի Փատիշահը ետ կեցնել այդ «չափազանցութենէն» եւ բանաստեղծին կուտայ միայն 60,000 արծաթ թուման:

Այն պահուն երբ պալատէն պարկերով գումարը կը տանին յանձնելու, Ֆիրտուսի բաղնիքը կը գտնուէր:

Երբ պարկը բանալով կը տեսնէ թէ զինքը խաբած եւ ոսկիի տեղ արծաթ ղրկած են, կը վրդովուի խորապէս: Անմիջապէս 20,000ը կուտայ պալատի իր բարեկամներէն Այազի, նոյնքան՝ բաղնեպանին, իսկ մնացեալը կը ճամբէ իբրեւ փոխարժէքը խմած գաւաթ մը փուքային (տեսակ մը գարեջուր):

Դառնացած բանաստեղծը լուր կը ղրկէ սուլթանին թէ դրամ շահելու համար չէր որ այդքան նեղութիւն յանձն առեր էր ինք: Եւ նոյն գիշերն իսկ կը փախչի, սուլթանին բարկութենէն ազատելու համար: Փախչելէ առաջ, Ֆիրտուսի կրակը կը նետէ իր տունը մնացած բազմաթիւ գրութիւնները, յետոյ Կազնէի մեծ մզկիթը կ'երթայ եւ այնտեղ ուր Փատիշահը իր «նամազ»ը կ'ընէր, պատին վրայ կը գրէ.

«Զապուլիստանի թագաւոր Մահմուտի փառքամ պալատը ընդարձակ է ծովու չափ. ծո՛վ որուն եզերքը չի տեսնուիր: Ու երբ ես այնտեղ սուզեցայ առանց մէկ հատիկ մարգարիտ գտնելու, յանցանքը իմ աստղիս է ու ոչ թէ ծովուն»:

Ֆիրտուսի կնքուած նամակ մը կուտայ իր բարեկամ Այազի, պատուիրելով որ իր մեկնումէն քանի օր յետոյ միայն յանձնէ սուլթանին: Ու ճամբայ կ'իյնայ միակ ինչ ունենալով իր ցուպն ու տէրվիշի պարեգօտը:

Այսպէս քանի օր վերջ սուլթանին կը յանձնէ կնքուած թուղթը որ ուրիշ բան չէր, այլ այն համբաւաւոր երգիծաբանութիւնը որ յետոյ կցուած է «Շահնամէ»ին: Այս երգիծանքը ուղղուած է սուլթանին եւ իր տեսակին մէջ ամէնէն խիստ ու խայթողը կը նկատուի: Սուլթանին զայրոյթն ու հեղինակը ետ բերելու ճիգերը զուր կ'անցնին, որովհետեւ Ֆիրտուսի հեռացած էր արդէն ու կը մտնէր ուրիշ տիրակալներու սահմաններէն ներս:

Պանդուխտ բանաստեղծը որ նոյնքան հեղինակաւոր էր նաեւ արաբ լեզուին ու գրականութեան մէջ, մեծ հիւրասիրութիւն կը վայելէ բայց միշտ կը հալածուի սուլթան Մահմուտի անհամար բարկութենէն: Այսպէս է որ մինչեւ իսկ Պաղտատի մէջ, ուր Խալիֆան զինքը գնահատած էր արաբերէն ընդարձակ քերթուածներուն համար, սուլթանին սպառնալիքներուն կ'ենթարկուի ու կը հեռանայ դէպի ուրիշ հիւրասէր արքունիքներ:

Թափառիկ կեանքը իր վախճանին կը հասնի, երբ բարեկամ գահակալներ կը յաջողին սուլթանը հաշտեցնել մեծ բանաստեղծին հետ: Ու...

Դ Է Պ Ի Ե Ր Կ Ի Ր

Կէս գիշերին, լուսնին ցոլքի՛ն տակ աղօտ
Հերոսներն յաղթ կազի եւ բո՛րբ մարտերու՝
Ոտքի՛ ելան, ինչպէս արշաւը կամշոտ
Ճախրասըլաց արծիւներո՛ւ եւ հովու:

Անոնց նայուածքն, որոնց մէջ կար կա՛մք եւ լոյս,
Ձերդ պատեանէն դեռ նոր ցայտող փա՛յլփ սուրի՝
Ծակեցին սիրտս, ու նեղքելով մութն անյոյս
Ուղղուեցան շեշտ դէպի ժայռերն հայրենի:

«Մեռելնե՛ր են» գոչեց ոգի՛ն գիշերին,
Կեանքէն անյաղթ, մահէն հըզօ՛ր եւ անծայր,
Որոնց անունն է Անդրանիկ կամ Հըրայր:

Ոգին լըռե՛ց, բայց ըզգացի ես հողին
Ձա՛յնը մարմար, մըսիս հուրին մէջ առ լի...
Պատմելով ինձ թա՛փ ֆաջութեան եւ փառքի:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

‘‘ԼԵՌՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ,,- ԳՐԵՑ ՎԻԳԷՆ ԳԼԱԿ (Կ. ՍԱՍՈՒՆԻ)

Գրականութիւնը իբրեւ նիւթ կը նախընտրէ քաղաքաբնակ մարդը: Քաղաքակրթութեան վիժած այս տիպարը,— մանաւանդ ներկայ քաղքցին,— հակառակ իր խաբուսիկ նրբութեան, բարդութեան, կը մնայ յաճախ մակերեսային, ողորմելի էակ մը. հիւանդ հոգին՝ խաթարուած, եթէ ոչ ամլացած: Ներկայ քաղքցիի մօտ կը լղճուի աստիճանաբար կենսական ամէն իմաստ, հոգեկան ամէն ճաշակ. իր ճակատագիրը կը պզտիկնայ. իր կեանքը, փոխանակ խորանալու, զատուելու ինքն իր մէջ՝ կը տարտղնի, կը ցնդի պողոտաներու ժխորին ու փոշիին հետ:

Ի՞նչ որ կը պարպուի, ինչ որ կը պակսի բոլորովին իրեն՝ ներքինկեանքն է ապահովաբար, այն, որ զինքը հաղորդակցութեան պիտի դնէ բնութեան խորհուրդին, գեղեցկութեան հետ, այն որ իր գոյութեան պիտի տար տեսակ մը վեհութիւն, տեսակ մը հմայք:

Քաղքցի մարդը ներկայացնող գրականութեան զուգընթաց միշտ ալ գտնուած է գրականութիւն մը որ իրեն շրջանակ ընտրած է գեղջուկ աշխարհը: Անշուշտ, այդ մարզին մէջ համրակները միշտ զանց առնելով, կարելի է ըսել թէ ճշմարիտ գիւղապաշտները, բնութենապաշտները գրականութենէն ներս բերած են ոչ միայն դաշտերուն, սարերուն թարմ շունչը, այլ եւ հարազատ, մարդկային տիպարներ, որոնք պարզ, գրեթէ տարրական բառերու, շարժումներու միջոցաւ յաջողած են արտայայտել խոր ու մնայուն իմաստներ:

Բարեբախտաբար հայ գրականութիւնը, մեր պարագաներու բերումով իսկ, միշտ մօտ գտնուած է հայ գիւղաշխարհին: Միայն Թրքահայ իրականութիւնը առնելով, «վաղուան գրականութեան» հարցը պայքար մըն էր մեր տոհմիկ, գեղջկաշունչ գաւառին՝ ընդդէմ օտարաշունչ, քաղքենի Պոլսին, Եւ ուշագրաւ խնդիր մըն է քննել թէ մեր Թրքահայ գրական ինչքի լաւագոյն մասը ո՞ր գրողներուն կը պարտինք առաւելապէս:

Վիգէն Գլակի գիրքը — «Լեռներու Խորհուրդը» կը հետեւի ահաւասիկ մեր աւանդական այն ճամբուն, ուրկէ աւելի կամ պակաս շուքով անցան մեր երբեմնի Թրքահայ գրողներէն Զարդարեան, Թլկատինցի, Գեղամ, Հրանդ, Օշական եւ դեռ վերջերս «Մեղեդիներ»ու Նարդունին: (Եւ դեռ յայտնի կամ անյայտ քանիներ):

«Լեռներուն Խորհուրդը», ինչպէս անունը, նիւթն իսկ ոգեկոչումն է— ափսո՛ս, երբեմնի — հայ լեռնաշխարհի ամէնէն առողջ ու արու մէկ շրջանակին, այն որ թառեր էր Տարօնի, Սասունի բարձունքներուն վըրայ, օրօրուած՝ հեղեղներուն գոռ չափերէն: Այդ ուժեղ բնանկարին մէջ անհնար է որ մարդը չնոյնանայ իր շրջապատին հետ ու իր զգայնութիւնը չհետեւի տարրերու կշռոյթին:

«Լեռներու գագաթները մօտ են երկնքին, իսկ լեռնական մարդիկ՝ Աստուծոյ»:

Հեղինակին այս խորհրդածութիւնը, որով կը բացուի իր գիրքը, կը յայտնէ արդէն թէ ան բարոյական ինչ լոյսի տակ դրած է իր տիպարները:

Գրքին եօթը պատմուածքները — բացի մէկէն — մեզ կը փոխադրեն արդարեւ հեղինակի մանկութեան աշխարհը որ իր յիշատակներուն, կարօտախտի մէջէն կը յայտնուի իբրեւ երազ կամ հէքեաթ: Հայրենաբաղձութիւնը — մանաւանդ մեր տարագիր այս օրերուն — չափազանց ընդլայնած է մեր յիշատակները ու անոնց շուրջ ստեղծած իրական սարսռուն լուսապսակ մը: Անցեալը մեզ կ'երեւի մշուշի մէջ խեղդուող արեւի նման հէքեաթունակ:

Գրական ամէն չափանիշէ անկախ, ընդգծենք նախ եւ առաջ գրքին առողջ, ուժեղ ոգին: «Լեռներու Խորհուրդը» մեզ կը փոխադրէ խրոխտ ու կոյս աշխարհ մը, որուն պատկերը խամրեր է մեր մէջ: Ցաւագին տպաւորութիւնը կ'ունենանք թաւալգլոր անկումի մը, երբ մեր պայմանները կը բաղդատենք կորսուած իրականութեան հետ: Լեռներուն բնազդը ոչ եւս է, ափսոս, իր խաթարուած զաւակներուն մօտ ...

Այդ խորքին վրայ Վիգէն Գլակ ջանացեր է կեդրոնացնել կարգ մը գըրուագներ կամ տիպարներ, որոնք աւելի առնական, աւելի հպարտ կեանքի մը իմաստը կը ցոլացնեն:

«Որսորդը» պատմութիւնն է մանուկի մը, լեռնական տղուն, որուն մէջ վճռապէս կ'արթննայ որսալու առհաւական բնազդը, վտանգի եւ արկածի գիւթանքը, որ հակառակ արտաքին արգելքներուն, զինքը կը մղէ յարաճուն յանդգնութեան եւ անխուսափելի վտանգին:

«Արեւաստանի սիրահարները» քերթական հէքեաթ մըն է, սիրոյ յաւիտենական տաղը, այնպէս ինչպէս կ'երեւակայեն լեռնական խրոխտ հոգիները, որոնց սէրը կը ներկայանայ իբրեւ ճակատագրական վճիռ, աւելի հզօր քան մարդկային ամէն օրէնք կամ նկատում. սէրը՝ տաղը կեանքի եւ երջանկութեան, սէրը՝ սակայն աղբիւրը եղերականութեան եւ մահուան ... Կեանքի միութեան ինչ տարրային հաւատք է որ երգել կուտայ Քիւրտին.

«Տըլէ մըն տըպէ, տըլէ մըն տըպէ, պլպուլ տը խոյնէ, ժաշխատը գուլէ»:

(Իմ սիրտս կ'ըսէ,
Իմ սիրտս կ'ըսէ,
Վարդը սիրուն է՝
Պլպուլը կ'երգէ ...

«Անմահը» կը ներկայացնէ նախնական բայց արտասովոր էակ մը՝ Զաջէն, որ տարուած է արդարութեան խոր ու անզսպելի բնազդով: Առանց ուզելու, առանց խորհելու, ինքնաբերաբար, գրեթէ անգիտակից թափով ան կը զգայ ոչ միայն իր անձնական շրջապատին մարդկային անիրաւութիւնները, այլ եւ կեանքի էական թերիմացութիւնները, արարչական թերութիւնները:

Զաջէն տարերային ըմբոստն է, անվերապահ տեսանողը թաքուն թէ յայտնի զրկանքներու, եւ իր յանդուգն ելոյթները, ներքին տրամաբանութիւնը կը մնան միշտ անըմբռնելի իր միջավայրէն:

«Գիւղը զայն «անխելք» կ'անուանէր, բայց շիտակ, աննկուն եւ արդարութեան համար բռնկող մարդ «Զաջէի կարգն է», կ'ըսէին»:

Ու այդ միակտուր էակը, տէրտէրի, մխիթարի, հարուստի, անիրաւի դէմ իր պայքարին մէջ, իր ըմբոստութեան թափով իսկ պիտի յանդէր գերագոյն վախճանին, ան պիտի ծառայէր անհաւասար մարդու բարիքին դէմ բողոքելու

ՖԵՐԴՈՒՍԻՆ
(ԱՆԴԵՐՍԷՆԻՑ)

Արմաւենեաց մէջ, ուղտերն հեռուից,
Մեծ բեռներով երկրի արքայից,
Ճամբայ են բռնել բարձուած թանգարժէք
Տանըր բեռներով դէպի արեւելք:

**

Նրան է ուղարկում Շահը այդ բեռան
Որն ապրեց տրնանկ, առանց հատուցման,
Որ փառքն էր ազգի եւ պարծանք նա մեծ,
Որ կորուսուած էր սակայն գտնուեց:

**

Մեծ մարդն հանճարեղ ստոր յուտանքով
Վտարանդուած էր մարդկանց նախանձով,
Աղքատ մի երկրում վշտահար կարօտ
Ապաստանած էր իր պէս խեղճի մօտ:

**

Բայց տեսէ՛ք, այնտեղ, քաղաքի դրան,
Կարաւանն հարեց եղկելի թաղման,
Մի յուղարկաւոր չըկար մեռածին,
Այդպէս է լինում թաղումն աղքատին:

**

Դա սառ անիւնն էր երգչին մեծապանծ
Որ մեռաւ աղքատ, տրտում, աքսորուած...
Ֆերդուսին ինքն էր, եւ նրան գրտան
Տատասկոտ փառքի իւր վերջի ճամբան:

Թարգմ. ԱՐ. ԿՐԱՍԻԼՆԻԿԵԱՆ

Ֆիրտուսի հայրենիք կը դառնայ ծերացած եւ հիւծած. ու միշտ քնոտ, կը քաշուի իր ծննդավայրը՝ Թուս: Սուլթանը կը զղջայ իր ըրած անարդարութեան վրայ եւ կը փութայ ապաշխարել, բայց ուշ էր արդէն:

Օր մ, երբ Ֆիրտուսի կ'անցնէր իր ծննդավայրի փողոցներէն, կը լսէ որ տղեկ մը քառեակ մը կ'արտասանէր իր երգիծաբանութենէն: Այն քառեակն էր այս՝ ուր դառնացած բանաստեղծը Մահմուտի ծագումը կը ծաղրէր.

«Եթէ Մահմուտի հայրը բլլար այն ինչ որ բնէ է այժմ,
Ոսկիէ թագ մը պիտի զարդարէր այս ծեր ճակատս:
Եթէ Մահմուտի մայրը ազնուական արիւն ունենար,
Մինչեւ ծունկերս ոսկիի ու արծաթի մէջ թաղուած պիտի բլլայի ես»:

Այսքան մեծ համբաւ, ու նոյնքան մեծ թշուառութիւն: Բանաստեղծը այնքան խորապէս կ'ազդուի այս պատահարներէն որ տուն դարձին հիւանդ կ'իյնայ ու կը մեռնի: Մեծ բանաստեղծը կը թաղեն պարտէզի մը մէջ, բայց Թուսի գլխաւոր շէյխը՝ Քասիմ Կուրկանի, կը մերժէ աղօթք կարդալ անոր վրայ, ըսելով թէ անհաւատ մըն էր ան ու իր կեանքը անցուցած էր կրակապաշտներու փառքը երգելով: Գիշերը, սակայն, շէյխը երազին մէջ Ֆիրտուսին կը տեսնէ դրախտին մէջ բազմած ու յաջորդ օրը կ'աղօթէ անոր վրայ իբր հաւատացեալի մը:

Ֆիրտուսիի մահը տեղի ունեցած է 1020ին, երբ 80 տարեկան էր ան, իր մեծ գործը լրացնելէ տասնըմէկ տարի յետոյ:

Ժողովրդական զրոյցը կը պատմէ դեռ թէ, սուլթանին ոսկիներով ու արքայական նուէրներով բեռնաւոր ուղտերը Թուս կը մտնէին այն պահուն երբ քաղաքին միւս դուռնէն դուրս կ'ելլէր անոր դագաղը: Ֆիրտուսիի աղջիկներէն մէկը կը մերժէ ընդունիլ սուլթանին նուէրը, բայց մեծը կը յիշէ հօր ուխտը, կ'առնէ դրամները, անով շինել կուտայ իրենց քաղաքին թումբերը եւ քէրվանսարայ մը՝ բանաստեղծին յիշատակին:

«Շահնամէ»ն շուրջ 60.000 տողնոց դիւցազներգութիւն մըն է որ ամբողջութեամբ թարգմանուած է արեւմտեան գլխաւոր լեզուներու: Բնագիրը պահլաւերէն է: Ֆիրտուսի իր տղայութենէն մեծ հակում ցոյց տուած էր իր ազգային լեզուին որ իսլամ – արաբական տիրապետութեան շրջանին ալ կենդանի մնացած է: Այս լեզուին մէջ է որ Ֆիրտուսի գտաւ Ֆարսիստանի անցեալ փառքերն ու հերոսական մարտնչումները որոնցմով այնքան խանդավառուած էր:

«Շահնամէ»ն, առանց պատմական կապակցութիւնները քննելու, հաւաքածոն է Պարսկաստանի ամենահին շրջաններէն մինչեւ աւելի նոր ժամանակներու աւանդութեանց որ հարազատ լեզուին մէջ պահուած մնացեր են իբր ժողովրդական զրոյց ու հէքեաթ:

Անգլիացի արեւելագէտ մը Ֆիրտուսիի գործին մէկ ուսումնասիրութեան մէջ, կարեւորութեամբ կը շեշտէ թէ այս աւանդութեանց առաջին յիշատակութիւնը կը գտնենք հինգերորդ դարուն, հայ հեղինակի մը՝ Մովսէս Խորենացիի գործին մէջ:

Ֆիրտուսի իր հսկայ գործին համար արդէն կարեւոր մթերք մը ունէր իր տրամադրութեան տակ զոր նախորդ շրջաններու մէջ հաւաքած էր ու պահած արքունիքին մէջ: Այս նախապատրաստական աշխատանքին մէջ ամէնէն կարեւոր դերը ունեցաւ ուրիշ մեծ բանաստեղծ մը՝ Տաքիքի որուն սկսած գործը ընդհատուեցաւ իր սպանութեամբ:

Ծ.

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«Գիրք մեռելոց»

— o —

Այսպէս կը կոչուի, Թիպէթի մէջ, սրբազան գիրք մը, որ տեսակ մը առաջնորդ է մահամերձներուն:

Թիպէթեան լեռնաշխարհի բնակչութիւնը այդ գիրքը կ'անուանէ իր լեզուով Պարտօ – Թոտոլ, որ թարգմանի «Գիրք մեռելոց»:

Այսպիսի գիրքեր ունէին նաեւ հին Եգիպտացիները (Թոթի գիրքը), Մայաները (խորհրդոց գիրքը), որոնք Թիպէթցիներու «Մեռելոց գրքին» նման, կը ծառայէին իբրեւ առաջնորդ այն փոխանցման կեանքին մէջ, որ կը յաջորդէ մահուան եւ կը տեւէ 49 օր:

Թիպէթցիներու այս գիրքը միւս ժողովուրդներէն կը տարբերի անով, որ տակաւին կը կարդացուի եւ «կը ծառայէ» մեռելներու տուներուն մէջ, մինչդեռ Եգիպտացիներու եւ Մայաներու գիրքերը հիմա պատմական արժէք ունին միայն:

Յայտնի չէ թէ ե՛րբ է գրուած Մեռելոց գիրքը,— կը կարծուի որ առաջին ձեռագիրները գրուած են Ը. դարուն, այսինքն պուտտայականութեան մուտքէն մէկ դար վերջ: Այսուհանդերձ ծագումով աւելի հին է քան պուտտայականութիւնը, որովհետեւ իր վարդապետութեան մէջ կը կրէ ոգեպաշտութեան դրոշմը, ազդեցութիւնը Պէօնի կրօնքին, որ, պուտտայականութենէն շատ առաջ, տարածուած էր «աշխարհի տանիք»ին վրայ (Թիպէթ):

Ըստ Թիպէթցիներու՝ հոգին հեղանիւթ մըն է, որ կը հոսի հոգեկան ջիղերուն մէջ, ինչպէս արիւնը՝ երակներուն մէջ Մահուան մօտ, այդ հեղուկը կը հոսի եւ դուրս կ'ելլէ մարմնոյն ամենաբարձր մէկ կէտէն: Մարդոց մէջ՝ գանկին ծայրէն:

Դարձեալ, ըստ նոյն վարդապետութեան, հոգին փոփոխական է միշտ եւ ոչ թէ յաւիտենապէս միաձեւ: Հոգւոյն փոփոխականութիւնը ընդունելով, Թիպէթցիները կը հաւատան թէ մեր գոյութիւնը անվերջ շարունակութիւն մըն է յաջորդական կեանքերու: Կեանքի յաջորդականութիւնով պէտք է հասկնալ որ ոչ թէ հոգին, միշտ անփոփոխ, կ'ապրի քանի մը անգամ, այլ այդ հոգին կը դառնայ շարունակական կեանքի մը տարրեր եւ այլազան արտայայտութիւնը:

Ահա երկու կեանքերու,— ապրուած եւ գալոց երկու գոյութեան— միջեւ, փոխանցման շրջանի մը ընթացքին մեռելին առաջնորդ պիտի ծառայէ գիրքը, որ կը կոչուի Պարտօ–Թոտոլ: Այդ գիրքը կը կարդացուի մահամերձին մօտ եւ գերեզմանին մէջ.

Ի՞նչ կ'ուսուցանէ այդ գիրքը:

Նախ կամքի ուժի գիտակցութիւն: Գրքին մէջ շարունակ կը կրկնուին սա խօսքերը.— «Մի՛ տկարանար, մի՛ վախնար, միտքդ մի՛ ցրուեր»:

Յետոյ աշխարհաճանաչութիւն: Մեռելը «լուսաւոր տեսիլքի» մը մէջէն կը տեսնէ կամ քննութեան կ'առնէ իր ապրած կեանքին բոլոր անցուդարձերը:

Երբ մեռելը կը փչէ իր վերջին շունչը, կը ստանայ աշխարհաճանաչման այդ կարողութիւնը: Թիպէթցիները այդ պահը կ'անուանեն «սկզբնական լոյսի իմացում»: Այս երջանիկ պահը կը տեւէ «մատներու չթըտոցին չափ»: Յետոյ մեռելը կը նըւաղի ամբողջ երեքուկէս օր, ի վերջոյ աշխարհաճանաչումը կը վերատանայ եւ կ'ապրի 49 օր լուսեղէն տեսիլքներու մէջ, նախ խաղաղ (գթացողութեան պահ), յետոյ գերագրգիռ (դատողութեան պահ):

49 օր վերջ կը սկսի նոր կեանք մը մեռելին համար:

«Պարտօ – Թոտոլ» կը յանձնարարէ հանգիստ ձգել մահամերձը, վասնզի խաղաղութիւնը անհրաժեշտ է հոգեփոխութեան գերագոյն վայրկեանին լրումին համար: Միաժամանակ քաջութիւն կը ներշնչէ մեռելին, որովհետեւ վախը կը մոլորեցնէ զինք արգիլութեան մէջ:

Քրտական երգեր

Ընկ. Պետրոս Մանուկեան, Վիէնէն, մեզի ղրկած է հետեւեալ քրտական երգը, քիւրտերէն արտասանութիւնն ալ հետը: Կուտանք միայն թարգմանութիւնը.—

Առաւօտ է, կանո՛ւխ առաւօտ,
Կը նուռնուան ննճղուկները:
Եկայ դրանդ առջեւ,— կղպուած էր:
Եկայ պատուհանիդ առջեւ,— թղթըւած էր:
Ես չէի գիտեր թէ ո՞ւրկից ձայն տայի քեզի:

Հովը սուլելով կուգար,
Ձիւիֆներուդ թելը շարժելով:
Ես պանդխտութեան կ'երթամ,
Եւ ալ պիտի չտեսնեմ իմ եարս:
Մեռնէի, ա՛խ, եարոջս գիրկը մեռնէի:

Ես քեզ տեսայ ձեր պարտէզին մէջ,
Խնձոր կը քաղէիր՝ լաչակդ կախած:
Հայրդ թող գար՝ մեզ միասին տեսնէր,
Եւ մեզ միասին սպաննէր:
Թող սրտիս արիւնը կաթէր սրտիդ վրայ:

Մեր գիւղին գեղեցիկները երեք են,
Այդ երեքն ալ կուգան վերէն:
Առաջին երկուքը ինձ հետ քէն են:
Իսկ վերջինը կ'ըսէ ինծի.—
Սրտիս արմատը քեզի համար ծլած է ուխտատեղիի ծառի նման:

X

Արտէշէն, ընկ. Մարգար Բարխեան եւս ղրկած է հետեւեալ քրտական երգը,— կուտանք միայն թարգմանութիւնը.—

ՄԱՆՁԸ

Աղջի՛, խեղճուկ վարդուկ,
Գարուն է, ձիւները հալեցան,
Միայն լերան ետեւը մնաց:
Մարդիկ տարուած են աշխարհի հարստութեամբ,
Իսկ ես՝ միայն քու սէրովդ:
Աղջի՛, խեղճուկ վարդուկ,
Այս ի՞նչ ծառ է հովիտին մէջ,
Որ կոթներ է իմ ու քու բախտին:
Եկո՛ւր, ես ու դուն ժամանակ մը տանինք,
Աստուած գիտէ թէ մինչեւ գարուն՝ ծառը որ կողմին կ'իյնայ:
Աղջի՛, խեղճուկ վարդուկ,
Դեկտեմբերի երկար գիշերը վրաս փլած է:
Խեղճուկ սրտիս համբերութիւնը
Առանց քեզի ի՞նչպէս գայ:

ԱՂՋԻԿԸ

Երդում ըրած եմ չամուսնանալ,
Շկեռայի հովիտին մէջ ապրող բուն
Ձեմ ընդունիր առիւծի տեղ:
Ձեմ ուրանար սրտիս սիրածը
Մինչեւ այն օրը, երբ
Գլխուս տեղ փորող բահ ու բրիչի ձայն լսեմ:

ՊԱՐԹՈՒԻ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

Պարթու ծնած է Օլորոն, Ստորին Պիրէնեաններու մէջ, 25 օգոստոս 1862ին:

Ուսանողական փայլուն շրջան մը կ'անցընէ Փոյի լիսէին մէջ,— մրցանակներ կը շահի մասնաւորաբար փիլիսոփայութեան եւ պերճախօսութեան քննութիւններուն ընթացքին եւ գրեթէ ամէն տարի: Ուսանողութեան այս առաջին տարիներէն սկսեալ, մասնաւոր սէր մը կը մատնէ նաեւ քաղաքականութեան համար: Գաղտնի կը կարդար քաղաք. գրքոյկներ, որոնք արգիլուած էին լիսէին մէջ: Այդ տարիներէն կը սկսի նաեւ իր հիացումը Վիքթոր Հիւկոյի մասին, այնպէս որ կը փնտռէր կը գտնէր ամէն գիրք եւ ուսումնասիրութիւն, որ կապ ունէր Հիւկոյի գործին ու կեանքին հետ:

Եւ շատով, այս ուշիմ տղուն մէջ կը զարգանայ կրկնակ կոչում մը,— սէր քաղաքականութեան եւ սէր գրականութեան:

Բարձրագոյն կրթութեան իր ուսանողութեան շրջանին եւս, խլելով տարեվերջի քննութեանց բոլոր առաջին մրցանակները, ան միաժամանակ մշակեց իր հետաքրքրութիւնը գրական եւ քաղաքական հարցերու մասին:

Կը նուիրուի իրաւաբանութեան: Գաւառական համալսարանի մը մէջ իր ուսանողութիւնը կատարելէ ետքը, վերջին տարին կ'անցնի Փարիզ եւ ուսանողութիւնը կը լրացնէ Փարիզի իրաւաբանական համալսարանին մէջ: 1886ին կը ներկայացնէ երկու թէզեր, De la distinction des biens en meubles et immeubles եւ Villis mobilium possessio ծանօթ ասութեան ծագման վերլուծումը: Երկու թէզերն ալ կ'արժանանան մրցանակի:

Ուսանողութիւնը աւարտած, պահ մը Փարիզ կը մնայ, կը վարէ փաստաբաններու դասախօսութեանց քարտուղարութիւնը: Յետոյ կը վերադառնայ իր ծննդավայրը, Փոյի մէջ փաստաբան կ'արձանագրուի: Ժամանակ մը վերջ խմբագիր կը նշանակուի տեղական թերթի մը, որ իր առջեւ լայն հորիզոն մը կը բանայ քաղաքական կեանքի: 1888ին քաղաքապետական խորհրդական, իսկ 1889ին, երբ դեռ հազիւ 27 տարեկան կար, երեսփոխան կ'ընտրուի: Եւ մինչեւ մահը, Փրանսական խորհրդարանին մէջ կը ներկայացնէ իր փոքրիկ հայրենիքը (1922էն ի վեր ծերակուտական): 32 տարեկան էր, երբ նախարարութեան կոչուեցաւ: Առաջին անգամ, իբրեւ հանրօգուտ շինութեանց նախարար, քուէարկել տուաւ հանքագործ բանուորներու յատուկ հանգստեան թոշակի օրէնքը: Այնուհետեւ բազմիցս նախարար եղաւ, բերաւ զանազան օրէնքներ, որոնք կապուած են իր անունին: Պետական մարդու իր կեանքին մէջ ճկուն էր եւ քիչ մըն ալ զիկզակ: Այնպէս որ ընկերվարականները, յաճախ դառնութեան մատնուած, ծանր քննադատութիւններ կը կատարէին: Ժօրէս կ'ըսէր, ակնարկելով Պարթուի աջ–ձախ տարուբերումին, թէ «Պարթու երթալ–գալու տոմսակով կը ճամբորդէ կուսակցութեան միջեւ»:

Պատերազմին սկիզբը ճակատին վրայ կորսնցուց իր մէկ հատիկ զաւակը, հազիւ 18 տարեկան, որ կամաւոր գացած էր: Այս վերջին տարիներուն ալ կորսնցուցած էր կինը:

Ինչպէս գրեցինք, օժտուած էր կրկնակ կոչումով մը,— որքան նուրբ քաղաքագէտ, նոյնքան հմուտ մտաւորական մըն էր:

Իր կտաւին մէջ չէին պակսիր արուեստագէտի ազնիւ թելեր: Արուեստներու մէջ, մասնաւոր սէր մը ցոյց կուտար երաժշտութեան եւ գրականութեան: Պէտք է ըսել թէ, հակառակ իր humanismeին, տարօրինակ հակում մը ունէր մենագրական (monographique) ուսումնասիրութիւններու: Ահա թէ ինչո՛ւ իրեն մասնագիտութիւն մը դարձուց Հիւկոյի եւ Լամարթինի — կարելի է ըսել — ուսումը: Ձկար մանրամասնութիւն մը, այս երկու բանաստեղծներուն գործին ու կեանքին վերաբերեալ, որ ծանօթ չըլլար իրեն կամ արդէն ... գըտնած ու պահած չըլլար իր թանկագին մատենադարանին մէջ: Այսպէս եւ երաժշտութեան մէջ,— չէր փախցներ որ եւ է նուագահանդէս որ նուիրուած էր Պէթհովէնի եւ Վակնէրի: Այս արուեստագէտներուն գործին ճանաչման մէջ եւս մասնագիտացած, Պարթու հետաքրքրական ուսումնասիրութիւններ գրեց անոնց կեանքին եւ ստեղծագործութեան մասին:

Անհրաժեշտ է արձանագրել, որ,

(Շար. ը Դ. էջ)

ԵՐԳ ԺՈՂՈՎԱՏՈՒԻ ՄԸ ՄԷՋԷՆ

Երկար հիւսուած մազերով իշխանուհին կը մրափէր քաղցրօրէն, նուաղող ստուերին մէջ արեւանոց–չոճիին, որուն ասեղները կը թորէին նօսր կերպով մեղրը ոսկի – ձուկերուն:

Ձեռքը վարժեցնելու համար, դահճը կոճղին վրայ կը գլխատէր իր փոքրիկ աղջկան պուպրիկները:

Երբ սպաները քաղաք հասան, զայն գտան ամայի, բոլորովին մեռած:

Այս անխռով կրկներեւոյթը խաբած էր զինք եւ ան կը թափառէր պարտասուն, Ցուլ – Քաղաքին մէջ:

Թարգմ. Զ. Բ. ԳՈԼԷ

ԾԱՆՕԹ.— Ֆրանսացի երիտասարդ գրող մըն էր այս, գրական գերիրապաշտ դպրոցին հակումով: Մօտերս լոյս կ'ընծայէ քերթուածներու հատոր մը, **Chansons pour une Chrestomathie** խորագրով: Վերի քերթուածը կտոր մըն է, փրցուած այդ գրքէն: Հայերէն թերթի մէջ իր այս քերթուածը թարգմանուած ու տպուած տեսնելու փափաքը յայտնած ըլլալով, իր հայ բարեկամը ղրկած է մեզի հրատարակութեան համար:

...րութեան, անցաւորութեան համար:

«Աստուած անմահ էր, ինչո՞ւ իր պատկերին եւ բնաւորութեան նմանող խակական մարդը պիտի մեռնէր.

— Դուն ամենազօր, ինչո՞ւ մարդն ամենազօր չստեղծեցիր... դուն անմա՛հ, ինչո՞ւ մարդս անմահ չպիտի ըլլայ... ինչո՞ւ...:

— Ո՛չ, ո՛չ... դուն մարդասպան ես... ես իմ հոգին չեմ տար... դուն իմ թշնամին ես... դո՛ւն, դո՛ւն, վար իջիր, կռուինք...»:

Ըմբոստ հաւատքի, ընածին արդարամտութեան այս խառնուածքը, Զաւէն, գրական հազուադէպ տիպար մըն է, որ Վիգէն Գլակի գրչին տակ թեւաւոր ուրուագիծ մը մնալով հանդերձ, կրնայ նկատուիլ գրքին ամէնէն ուշագրաւ, ինքնատիպ հերոսը: Զաւէն հում տաղանդ մըն է, ընդունակ աւելի լայն մշակումի:

«Կնոջ ողջ մնան...» ասիկա մաղթանքն է լեռնական պառաւ մօր մը, որ յեղափոխութեան՝ իր չորս զաւակները զոհ տալէ վերջ, չի տատամսիր կամովին կրակի բերանը նետել նաեւ իր երրորդ միակը...

Այս պատմուածքը հիւսուած՝ իրական դրուագներով, գրեթէ ապրուած դէպքերու տպաւորութիւնը կ'ընէ: Երբ մանաւանդ կը նկարագրէ հայ ժողովրդանուէր տեսուչի մը այցը լեռնական այդ գիւղերուն, չենք կրնար չհարցնել ողբացեալ Զաւարեանի մասին, որ երբեմն Տարօնի գաւառը խմորեց իր շունչով: Ի՛նչ սրտառուչ էջ, երբ հեղինակը կը նկարագրէ տեսուչին այցը այդ ծերուկ մօր, Սէյրանին, որ իր ամայի սրտին խորէն իսկ ջերմիկ բառեր կը գտնէ թաքցնելու համար իր սուգը.

— «Դուք ողջ մնաք... կնոջ ողջ մնան»...

«Ասքո–Մօսօ» սարերու ազամարդն է, որու սիրտը ինկած է անեղ ու անյոյս սիրոյ մը ցանցին մէջ, ան կը սիրէ ամուսնացած կին մը: Իր մէջ ստեղնաշարը կայ նախնական սիրոյ բոլոր երանգներուն, որ հպարտ նախանձի սահմաններէն կը տարածուի մինչեւ խելառ յանդգնութիւն: Ծըշմարիտ սէրն է Ասքո–Մօսօն, որ սիրոյ մէջ կը գտնէ ինքզինք գերազանցելու ուժը եւ մղումը:

«Էյլան», գրքին երկարաշունչ պատմուածքը, կ'ընդգծէ այն եզական մտերմութիւնը, որով երբեմն պարզ ու անխարդախ հոգիներ կը կապուին իրենց տունին անասուններուն հետ: «Էյլան»ը անունն է երիտասարդ, խենթօրէն մատակ ձիու մը, որուն նուիրուած է հեղինակին ողեկոչած տղան, հաւանաբար ինքն իսկ: Երկու սէգ ու նորապարթ էակներուն բարեկամութիւնը, որ մարդէ անասուն, անասունէ մարդ, թոյլ կուտայ իրար հասկնալ, իրարու համակերպիլ: Նոյնքան՝ որքան որեւէ մարդկային բարեկամութիւն, անոնց այդ փոխադարձ մտերմութիւնը կ'անցնի մթին կամ պայծառ փուլերէ, մինչեւ որ կը յանգի եղերական տրամի մը:

Այս պատմուածքը աւելի քան միւսները կենդանացուցած է հեղինակը իր վառ յիշատակներով, ուղեւորական տպաւորութիւններով, որոնք հորիզոն մը կը բանան մեր հայրենի տեսարաններուն վրայ:

Ա՛յ, օրինակ Տիգրիսի մէկ հեղեղը.

— «... Լեռը իր արգանդի խորերէն գղրդալով, տեղ տեղ կը սեղմէր իր քարէ բռունցքները Տիգրիսի կոկորդին, խեղդելու չափ ամուր, գետը վիշապի պէս կը փչէր, շունչը կը կտրուէր, բերանը կը փրփրէր, մարմինը կը գալարուէր, յուսահատօրէն ժայռերը կը խածոտէր, ու վերջապէս ազատուած այդ քարէ բռունցքէն, լեզապատառ կ'առնէր, առանց ետեւ նայելու՝ կը սուրար դէպի հարաւ, ու ալիքները սրարշաւ իրարու ուսին կը ցատկէին՝ հալածուած եղջերուներու խելայեղ վազքին պէս»:

Առհասարակ «Լեռներուն Խորհուրդը» հրապուրիչ է ոչ միայն իր նկարագրութիւններով, կամ տիպարներու պարզ բայց ուժեղ գեղեցկութեամբ, այլ եւ հայրենաշունչ իր մթնոլորտով ուր կը շնչենք մեզի ծանօթ բարքերու, աւանդութիւններու բոյրը:

X

Վիգէն Գլակ,— կարօ Սասունին ինքն իսկ — եթէ երբեք իր գրքին մէջ յաջողած է ստեղծել այդ տոհմիկ մթնոլորտը ու անով թրծել իր տիպարները,— ինչ որ անուրանալի արժանիք մըն է անշուշտ— գրական – գեղարուեստական ինքնատիպ գործ մը տուած ըլլալու յաւակնութիւնը չունի, կ'ենթադրեմ:

Զինքը ճանչցած իր գործօն կուսակցական անցեալին ծանօթ ըլլալուս պարագա՞ն է արդեօք որ զիս կը նախապաշարէ: Այսուհանդերձ ինծ կը թուի թէ գրագէտը իր մէջ համեմատաբար քիչ մշակուած, թոյլ մնացած մասն է. իր կեանքի յարաշարժ ծիրանքին, դէպի դուրս սեւեռուն իր գործունէութեան ընթացքին գրագէտը ամէնէն քիչ պատեհութիւն ունեցած է իր մէջ յայտնուելու եւ արտայայտելու ինքզինքը:

Ասիկա կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ «Լեռներուն Խորհուրդը» հակառակ իր ինքնուրոյն, առողջ խորքին, հում ու նախնական երկի մը տպաւորութիւնը կը թողու. առոք, ակաղձուն խմոր մը որ պէտք ունի տակաւին հասուննալու, ուռելու:

Այս տպաւորութիւնը արթնցնող ու զօրացնող պատճառը գլխաւորաբար ոճն է: Վիգէն Գլակ յատկանշական ինքնուրոյն ոճ մը չունի. իր լեզուն շատ չի հեռանար արտայայտութեան միջին ու դիւրին ակօսներէն. անոր կը պակսի զարտուղի թռիչքը, անակնկալը, գիւտը, բանի յղացումը:

Թերեւս պիտի ըսուի թէ նիւթի շրջանակը, իր պատմուածքներուն բընոյթը ինքնին կը պարտադրեն համապատասխան լեզու: Կը կարծեմ սակայն գրագէտի զգայական – իմացական թափն է միայն որ ամէնէն պարզ նիւթերն անգամ կրնայ վերածել ստեղծագործեալ իմաստներու, գեղարուեստական խորհրդանշաններու:

Լրացնելու համար, աւելցնեմ նաեւ թէ ճոխ ու ինքնատիպ ոճ ըսելով չեմ հասկնար անպայման ծեքծեքուն, բանաստեղծական ու զարդարուած այն լեզուն, որուն կը զոհեն շատ գրողներ իրենք զիրենք: Կայ մանաւանդ լեզուի վեհ պարզութիւն մը որ ցոլացումն է խոր եւ խոհուն խառնուածքի: Չափազանց դժուարին արուեստ մըն է ատիկա, որուն հետ չփոթելու չէ բնաւ լեզուական սովորամոլութիւնը:

Ցամենայն դէպս, Վիգէն Գլակ,— եթէ գրականութիւնը շարունակելու առիթ եւ միջոց պիտի ունենայ տակաւին — շատ աւելի պիտի շահի ըղձուշանալով երկարաձգումներէ, ու իր լեզուին տալով ժուժկալ, պիրկ թափ մը:

Գրականութիւնը վերջ ի վերջոյ, խորքի չափ ձեւի եւ արտայայտութեանց հարց մըն է, այսինքն ոճի: Իսկ ոճը կերտողը քերականութիւնը, լեզուագիտութիւնը չեն միայն, այլ գրողին ներաշխարհը որ իր խոհերով, պատկերներով ու կիրքով կը բեղմնաւորէ, կը սնուցանէ զայն:

Ոճի զանցառութիւնը չի մեռցներ սակայն գեղեցիկ գիրք մը, ինչպէս ֆիզիքական թերութիւնը անհատի մը դատապարտութիւնը չէ անպայման:

Վիգէն Գլակի գիրքը կը պահէ իր արժանիքը, իբրեւ գրական անօթ ուր նշխարներ կը գտնենք հայրենական պատկերներու եւ տիպարներու, հողի եւ քարի, ջրի եւ խոտի բոյրը կը բարձրանայ անկէ:

Տագնապի եւ յուսալքումի այս օրերուն անիկա երազի ծխածան մը պիտի ձգէ հայրենաբաղձ սրտերուն վրայ, իր արու եւ հպարտ շեշտը արձագանգ պիտի գտնէ ամէն սրտցաւ ընթերցողի մօտ, որ տխրութեամբ կը նայի մեր այս օրերու բարոյական քայքայումին:

Գիրք մը որ կը յաջողի մեզի երազել, յիշել ու յուսալ տալ, ինքզինքը կ'արդարացնէ արդէն: Այդ է էականը:

Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

մէնէն աւելի կը յիշուի երկրագոր – ծական նախարար Պ. Քէօյլի անունը: Ուրիշ Թեկնածու մըն է նախկին վարչապետը, Պ. Լաւալ, որ նախապէս ընկերվարական էր, բայց այժմ ոչ մէկ հոսանքի կը պատկանի: Իսկ արտաքին նախարարութեան համար ամէնէն հաւանական Թեկնածուն կը համարուի Պ. Ֆլանտէն, հանրօգուտ շինութեանց նախարարը, որ կեդրոնին կը պատկանի, քիչ մը աւելի ձախ: Կը յիշուի նաեւ ծովային նախարարը, Պ. Փիէթրի:

Ամէն պարագայի մէջ, Պ. Տումէրկ պիտի դոհանայ պաժամեայ կարգադրութեամբ, մինչեւ որ բացուի խորհրդարանը:

Պ. Պառթուի յուղարկաւորութիւնը

Երէկ կէս օրէն յետոյ տեղի ունեցաւ արտաքին նախարար Պ. Պառթուի յուղարկաւորութիւնը: Արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած էին, բարեկարգութեան համար:

Միակ դամբանականը խօսեցաւ Պ. Տումէրկ: Եկեղեցական արարողութենէն յետոյ, որ կատարուեցաւ Էն – վալիտի եկեղեցին, մարմինը փոխադրուեցաւ Փէռ Լաշէզի գերեզմանատունը: Ներկայացուցիչներ եկած էին բոլոր երկիրներէն:

Այս առթիւ մեզի կը հաղորդեն թէ Փրանսական բանակի նախկին կամաւորներուն անունով ծաղկեպսակ մը տարած էր Պ. Ց. Տարայեան:

Վիոլէթ Նոզիէռ մահապարտ

Հակառակ մօրը ներման եւ պաշտպան փաստաբանին պերճախօսութեան, եղեռնադատ ատեանը մահուան դատապարտեց հայրասպան Վիոլէթը, որ 19 տարեկան է: Թերթերը կը գրեն թէ վերջին պահուն վճռական դեր կատարեց իրաւագիտական ուսանող մը, պատմելով աղջկան խոստովանութիւնները:

Երբ վճիռը հաղորդեցին, Վիոլէթ ինքզինքէն ելլելով, սկսաւ պոռալ – կանչել եւ անարգել դատաւորները: Անկապ խօսքեր կ'արտասանէր, — «Աղտոտ մարդիկ, մայրս ներեց, դուք չէք ներեր… անձնասպան պիտի ըլլամ, չեմ ուզեր որ գլուխս կտրեն… կ'անիծեմ հայրս, կ'անիծեմ մայրս» եւն: Այդ միջոցին փորձ կը կատարուէր ստորագրել տալու վե – րաքննութեան խնդրագիրը: Այնքան մոլեգնած էր որ, կարելի չեղաւ համոզել եւ պահակները ստիպուեցան դուրս հանել: Ցետոյ կարելի եղաւ ստորագրել տալ:

իր բոլոր գործերուն մէջ, Պառթու կը մնայ ոչ թէ խոր վերլուծողը կամ քննադատը, այլ հաւաքիչը, դասաւորիչը, մատենադարանի չունչը,— ամէն տեղ՝ յիշատակներ եւ գիրքեր գնելու եւ պահելու, աննման հաւաքածոներ շինելու իր տենչը, որ կը յայտնուի նոյն իսկ իր ուսումնասիրութեանց խմբագրութեան մէջ: Այդ խմբագրութիւնը յաճախ հնութենապահի մը կատարած ցուցադրութիւնն է կամ թանգարանի մը առաջնորդին գործը, բայց ոչ հոգե – բնախօսական պրպտումներու արդիւնքը:

Փարիզի Փրանսացի մատենագրական ներուն մէջ Պառթու կը մնայ մէկը ամէնէն ճաշակաւոր եւ հասկցող իրաքաղներէն, որոնք հարուստ եւ թանկագին հաւաքածոներ ունին: Այսպէս Պառթու ունի Լամարթինի մէկ հրաշալի կիսանդրին, որ գործն է Տավիթ տ'Անժէի: Կ'ըսուի թէ կտակած է Ֆրանսական Ակադեմիային: Ունի նաեւ մաս մը Լամառթինի եւ Հիւկոյի հազուագիւտ ձեռագիր – ներէն: Դարձեալ ունի հազուագիւտ կամ պերճատիպ հրատարակութիւն – ներ:

Կուտանք ցանկ մը իր իսկ պատ – րաստած գործերէն.— Բանաստեղծի մը սէրերը (Հիւկոյի մասին է), Զօրավար Հիւկօ, Միրապօ, Տանթոն, Լամարթին հռետոր, Ինը Թէրմիտոր, Լամարթինի շուրջ, Անաթոլ Ֆրանս իբրեւ յեղափոխութեան պատմագիր, Պօտլէրի շուրջ, Ալֆրէտ տը Վինեիի անտիպ նամակները ուղղեալ Վիքթոր Հիւկոյի, եւ վերջապէս բազմաթիւ ուրիշ գրական, պատմական ու քաղա – քական գործեր:

Պառթուի ոճը, յստակ եւ ակադե – մական, կը մատնէ իր սէրը լեզուի մաքրութեան մասին: Իբրեւ խօսող, ճարտասան լեզու մը ունէր,— իր պերճախօսութիւնը կը սկսի արդէն դպրոցական դասարաններէն:

1918ին մտաւ «անմահներու կամա – ր»ին տակ,— ակադեմական ընտր – ուեցաւ՝ գրաւելով աթոռը Ռուժոնի (Հրապարակագիր եւ քննադատ):

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Պատրիկ եւ Փառանձեմ Խորասանճեաններ կը փնտռեն իրենց եղբայրը Սարգիս, Թալասցի, 24 տարեկան: Երկու տարի առաջ կը գտնուէր Պուէնոս Այրէս (Արժանթին): Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ *Paranzim Khorasandjian, 109 rue Moncey– Lyon. (France).*

Le Gérant: **H. STEPHAN**
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dareesme, PARIS (13e)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Metro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 16 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ — MARDI 16 Octobre 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2626 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՓՈՒԱՆՔԱՌԷԻ ՄԱՀԸ

»»»··«««

Նոր սուգ մը եւս Ֆրանսայի համար: Երէկ, երկուշաբթի, գիշերուան ժամը 3·30ին մեռաւ Հանրապետութեան նախկին նախագահ եւ նախկին վարչապետ Պ. Ռէյմոն Փուանքառէ, որ հիւանդ էր երկար ատենէ ի վեր: Երեք շաբաթ առաջ Փարիզ վերադարձած էր իր գիւղէն, մասնակցելէ յետոյ նահանգային ժողովի ընտրութեանց: Առջի օր վիճակը ծանրացաւ յանկարծ եւ հիւանդը անկողնին գամուեցաւ անդամալոյծ: Իրիկուան դէմ խօսելու կարողութիւնն ալ կորսնցուցած էր եւ յամրաբար շիջեցաւ կէս գիշերէն յետոյ:

Փուանքառէի մահով կ'անհետանայ քաղաքական խոշոր դէմք մը, որ վճռական դեր կատարած էր այս երկրի ճակատագրին մէջ, Քլէմանսոյի եւ Պրիանի հետ:

Ծնած էր 1860ին, Պառ-լը-Տիւքի մէջ: Հայրը կամուրջներու եւ խճուղիներու ճնինչ էր: Դպրոցին մէջ, իր նախասիրած ճիւղն էր գրականութիւնը: 1879ին ընդհատեց ուսումը, զինուորութեան երթալու համար: 1880ին փաստաբան եղաւ եւ յետոյ լրագրական ասպարէզը մտաւ: 1886ին դիւանապետն էր երկրագործական նախարարին եւ երեսփոխան ընտրուեցաւ: 1890ին իր առաջին փայլուն ճառը կը խօսէր Երեսփ. ժողովին մէջ, ելմտացոյցի մասին: 1893ին ելմտացոյցին տեղեկաբերն էր եւ յետոյ եղաւ կրթական նախարար: Վեց ամիս վերջը ելմտական նախարար կը նշանակուէր: Երեք անգամ յաջորդաբար փոխ-նախագահ եղաւ Երեսփ. ժողովի (1896-97-98): 1906ին նորէն ելմտական նախարար եղաւ, բայց հրաժարեցաւ, երբ Քլէմանսոյի կը յանձնուէր դահլիճին կազմութիւնը: 1912ին, երբ Քայեօ ինկաւ, կազմեց իր առաջին դահլիճը: 1913ին հանրապետութեան նախագահ ընտրուեցաւ, որուն շրջանը աւարտելէ յետոյ, նորէն գործօն ասպարէզը մտաւ, կազմելով իր «փրկութեան դահլիճը» երբ ֆրանքը թաւալգլոր կ'իյնար (1926): 1928էն ի վեր խախտած էր իր առողջութիւնը:

Միեւնոյն ատեն գրող էր: Ունի բազմաթիւ հեղինակութիւններ եւ յուշեր, որոնց մասին պիտի խօսինք առանձին:

ՄԱՆՈՒԿ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԱՂ ՈՒ ՀԱՑՈՎ ԸՆԴՈՒՆՈՒԵՑԱՒ ՊԵԼԿՐԱՏԻ ՄԷՋ

ԲՈԼՈՐԸ ԿԸ ՏՆՐԱԴՐԵՆ ԵՒ ԻՐ ՁԵՌՔԵՐԸ ԿԸ ՀԱՄԲՈՒՐԵՆ

Փեթրոս Բ. (Պետրոս), Եուկոսլաւիոյ մանուկ Թագաւորը, Պելկրատ հասաւ Հոկտեմբեր 13ին եւ ընդունուեցաւ աննկարագրելի խանդավառութեամբ: Հազարաւոր այրեր եւ կիներ ծունկի եկան փողոցներուն մէջ, երբ կառախումբը հասաւ: Ամբողջ քաղաքը փողոց թափած էր երկիւղածութեամբ եւ յուզումով: Հազարաւոր զինուորներ բարեւի կեցած էին ճամբուն վրայ, միեւնոյն ատեն հսկելով կարգապահութեան: Մանուկ Թագաւորը երկայն տափատ մը հագած էր, եւ երբ կառախումբը կայարան հասաւ, մայրն ու մեծ մայրը թեւերէն բռնելով վար իջեցուցին: Կայարանը կը սպասէին երեք խնամակալները, նախարարները եւ բազմաթիւ պաշտօնատարներ: Իշխան Փաւլ եւ իշխանուհի Օլկա ծնրադրելով համբուրեցին մանուկ Թագաւորին ձեռքը: Զօրավարներ եւ ուրիշ երեւելիներ ալ նոյն բանն ըրին, իսկ մանուկ Թագաւորը ինք համբուրեց պատրիարքին ձեռքը: Այդ պահուն աղ ու հաց ներկայացուցին իրեն, եւ աղան զարմանքով մօրը երեսը նայեցաւ: Մայրը ականջին փսփսաց որ ճաշակէ երկուքէն ալ: Երբ կայարանէն դուրս ելաւ, նուագախումբը ազգ. քայլերգը հնչեցուց, մինչ հազարաւոր զինուորներ կ'աղաղակէին.— «Աստուած պահէ քեզ», որ մաս կը կազմէ ազգ. քայլերգին: Մանուկ Թագաւորը իր կարգին փսփսաց, թէեւ ձայնը մարած էր.— «Աստուած պահէ ձեզ»: Այնուհետեւ ուղղակի պալատ փոխադրուեցաւ, ուր իր երկու պզտիկ եղբայրները բան չէին հասկնար եղածէն...

⁂ Ալեքսանդր Թագաւորին մարմինը Եուկոսլաւիա հասաւ կիրակի օր, «Տուպրովնիք» յածանաւով, որուն կ'ընկերանային ֆրանսական եւ իտալական մարտանաւեր եւ Միջերկրականի անգլիական նաւատորմիղը: Երբ դագաղը ցամաք հանուեցաւ, Սփլիթի նաւահանգիստին մէջ, տասնեակ հազարաւոր ժողովուրդ խռնուած էր, երկրին ամէն կողմերէն. բոլոր կոչնակները կը ղօղանջէին եւ օդանաւեր կը սաւառնէին: Բազմութիւնը կու լար, կ'աղօթէր, կը հառաչէր: Սովորական արարողութիւններէն յետոյ, մարմինը անմիջապէս փոխադրուեցաւ Զագրէպ, ուր ցուցադրուեցաւ ամբողջ գիշերը: Իսկ երէկ արդէն փոխադրուած էր Պելկրատ:

Ֆրանսայի կողմէ յուղարկաւորութեան ներկայ պիտի ըլլան Հանրապետութեան նախագահը, մարաջախտ Փէթէն եւ օդանաւային նախարարը: Առաջին երկուքը երէկ մեկնեցան մասնաւոր ճեպընթացով, որ Պելկրատ կը հասնի չորեքշաբթի (36 ժամէն), իսկ օդանաւային նախարարը եւ իր հետեւորդները մեկնեցան օդանաւերու տորմիղով մը: Նախարարը, Զօր. Տէնէն, ինք պիտի վարէ իր օդանաւը: Պատերազմին շրջանին օդանաւորդ էր եւ իբրեւ Սելանիկի բանակին օդանաւային հրամանատարը, սերտօրէն կը գործակցէր Ալեքսանդր Թագաւորի բանակին հետ:

Նահանգային ժողովներու ընտրութիւնները վերջացան

Կիրակի օր վերջացան Նահանգային ժողովներու համեմատական մնացած 317 ընտրութիւնները: Արմատական ընկերվարականները կորսնցուցին 17 աթոռ, 503ի փոխարէն ընտրուած ըլլալով 486: Ընկերվարականները 105ի տեղ շահեցան 119 աթոռ, իսկ համայնավարները՝ 10ի տեղ 27: Ընդհանուր արդիւնքին վրայ, չափաւորները շահած են 32 աթոռ, իսկ ընկերվարական-համայնավար միացեալ ճակատը՝ 18:

Իվան Միխայլով կ'արտաքսուի

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Իվան Միխայլով, Մակեդոնական կազմակերպութեան վարիչը, որ Թուրքիա ապաստանած էր իր կնոջը հետ, գաղտնապէս փոխած է իր բնակարանը: Վերջերս կարգ մը Պուլկարներ ուզեր են երեւան հանել փախստականին թաքստոցը, բայց չեն յաջողած: Կ'ըսուի թէ կառավարութիւնը անյարմար գտնելով Իվան Միխայլովի ներկայութիւնը, պատրաստուած է հեռանալ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԴԱՀԼԻՃԸ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԵՑԱՒ 3 ՆՈՐ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՎ

»»»··«««

ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՆ ԱԼ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՒ ՈՒԺԳՆՕՐԷՆ ԲՈՂՈՔԵԼՈՎ

Վարչապետ Պ. Տումէրկ սպանեալ Պ. Պառթուի տեղ արտաքին նախարար նշանակեց նախկին վարչապետ Պ. Լավալը: Ներքին նախարարութիւնը յանձնուեցաւ երեսփոխան Պ. Մառշանտոյի, իսկ գաղթային նախարարութիւնը երեսփոխան Լուի Ռօլէնի, փոխան Պ. Լավալի: Դատական նախարար Պ. Շէռօն եւս հրաժարած ըլլալով, յաջորդ նշանակուեցաւ ծերակուտական մը:

Այս բոլոր կարգադրութիւնները եղան Պ. Պառթուի յուղարկաւորութենէն անմիջապէս վերջը, մեծ զգուշութիւն պատճառելով ազգ. դահլիճի կուսակիցներուն: Նախ կը կարծուէր թէ դահլիճը հաւաքական հրաժարական պիտի ներկայացնէ. բայց Պ. Տումէրկ չուզեց ձգձգել վերակազմութիւնը, նկատի առնելով կացութեան փափկութիւնը: Այս վերակազմութեան մէջ ալ նկատի առնուած է հաւասարակշռութեան սկզբունքը: Արտաքին նախարարը Պ. Լավալ ծերակուտական է, ինչպէս իր նախորդը: Նախկին ընկերվարական եւ այժմ անկախ, քաղաքական տեսակէտով նոյն խառնուածքն ունի ինչ որ Պ. Պառթու: Անոր պէս ջերմ կուսակից է խաղաղութեան: Արտասահմանի մէջ ալ համարում կը վայելէ, նախապէս նոյն պաշտօնը վարած եւ շատ մը բարեկամութիւններ շահած ըլլալով: Միշտ կուսակից եղած է ֆրանքեւիտալական զինակցութեան եւ Մուսոլինիի համարումը կը վայելէ, ինչ որ շատ կարեւոր է ներկայ պարագաներուն մէջ, Իտալիոյ եւ Եուկոսլավիոյ մերձեցման փշոտ խնդիրը կարգադրելու համար: Նոր նախարարը ծանօթ է նաեւ Պերլինի մէջ, 1931ին Պրիանի հետ Պերլին գացած ըլլալով: (Պատերազմէն ի վեր առաջին անգամն էր որ Ֆրանսայի վարչապետ մը Գերմանիա կ'երթար): Դարձեալ ինքն էր որ կազմեց ֆրանքեւգերման տնտեսական յանձնաժողովը: Իր վարչապետութեան օրով, Պ. Լավալ այցելեց նաեւ Մ. Նահանգները եւ կարեւոր բանակցութիւններ կատարեց նախագահ Հուվըրի հետ:

Ներքին նախարար Պ. Մառշանտօ արմատական-ընկերվարական է, ինչպէս իր նախորդը: Ուրեմն զոհացում տուած կ'ըլլայ այդ կուսակցութիւնը, որ մեծամասնութիւն կը կազմէ երեսփ. ժողովին մէջ եւ միշտ իր իրաւունքը համարած է ներքին նախարարութիւնը: Ջերմ կուսակից է սահմանադրական վերաքննութեան: Մեծ համարում շահած է Ռէնսի վերաշինութեան գործին համար:

Պ. Ռօլէն, գաղթային նախարարը, վարիչն է կեդրոնի հանրապետական խմբակցութեան: Վերջերս նախագահ նշանակուեցաւ յանձնաժողովի մը որուն պաշտօնն էր քննութիւն կատարել մանկական բանտերու մէջ:

Պ. Շէռօ իր հրաժարագրին մէջ հաղորդելով Ապահովութեան Տեսուչին եւ Պուշ-տիւ-Ռօնի նահանգապետին պաշտօնանկութիւնը, կը յայտարարէ թէ պարտականութիւնը կատարած է եւ խիղճը հանգիստ է. բայց իբրեւ գերադաս պետ կ'ընդունի պատասխանատուութիւնը եւ կ'ուզէ ինքզինքը պատժել հրաժարական տալով: Այս առթիւ, իր ջերմ հաւատարմութիւնը կը յայտնէ Պ. Տումէրկի, որուն հետ գործեց իբր տասը ամիս:

Բոլորովին տարբեր շեշտ ունի դատական նախարարին հրաժարագիրը: Իր մեծարանքն յայտնելով հանդերձ, ուժգնօրէն կը յայտարարէ թէ երբեք չշեղեցաւ իր պարտականութենէն, միակ առաջնորդ ունենալով ճշմարտութեան սէրը: Բայց, «նախատինքներու եւ զրպարտութեանց պայքար մը, որուն նմանը շատ քիչ անգամ տեսնուած է, ամէն բան ըրաւ ձախողեցնելու համար իր ծրագիրը: Կը կարծէի թէ մարդ մը որ իր պարտականութիւնը կատարած է եւ հանրապետութեան ծառայած է բացարձակ անշահախնդրութեամբ, կրնայ դիմագրաւել ստութեան: Մեր քաղաքներու ներկայ վիճակին եւ մեր օրէնքներու տկարութեան առջեւ, ինքնախաբէութիւն էր այդ: Սթավիսքիի գործերը պիտի կարգադրուին քանի մը շաբաթէն, անկախ եւ անկողմնակալ արդարութեամբ, իբրեւ հետեւանք դատաւորներու խոշոր մէկ ճիգին: Դատաւոր Փռէնսի գործին շուրջն է որ՝ մարդիկ փորձ կը կատարեն երկիրը գերագրգռելու եւ պառակտելու: Կուսակցական ոգիով մոլորած մարդիկ ամբաստանութիւններ բարդեցին անմեղներու վրայ: Անոնք խաթարեցին հանրային կարծիքը, զայն հացնելու համար իրենց առելութիւնը: Ես չմիացայ իրենց. ահա իմ ոճիրս»:

Դեռ ուրիշ դանն խօսքեր ալ գրի առնելէ յետոյ, Պ. Շէռօն կը յայտարարէ թէ նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը, չուզեր ամենաթեթեւ դժուարութիւն մը պատճառել վարչապետին, նոյնիսկ առանց որ եւ է յանցանք ունենալու, եւ կը զոհէ ինքզինքը: «Անոնք որ շարունակ զինադուլ եւ խաղաղեցում բառերը կ'արտասանեն, ամէն օր կը սրբապղծեն զանոնք, խոտելի բանավէճերով եւ նպատակաւոր ցոյցերով որոնք անարժան են ազատութեան»:

Այն թերթերը որ ամիսներէ ի վեր պայքար կը մղէին Պ. Շէռօնի դէմ, այժմ աւելի բուռն յարձակումներ կը գործեն, այս նամակին հետեւանքով:

ՆՈՐ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անարխիստական կազմակերպութեան մասին

Պէնէշ եւ Նովաք, իրենց բուն անուններով՝ Փոսթիչել եւ Ռայթիչ, որոնք ձերբակալուած էին զուիցերիական սահմանին վրայ եւ շատ մը խոստովանութիւններ կատարած, փոխադրուեցան Սէն ժիւլիէն (Անըսի) եւ բանտարկուեցան, ցնոր տնօրինութիւն: Երեք օրուան անընդհատ հարցաքննութիւնները բաւական կը համարուին առայժմ: Մեծ բազմութիւն մը խռնուած էր ճամբուն վրայ: Կալանաւորները դրուեցան վարձու օթոյի մը մէջ, ձեռնակապերով: Յոգնած էին անընդհատ հարցաքննութիւններէն, բայց ոչ ընկճուած: Լաւ ճաշեցին եւ ծխեցին Սէն ժիւլիէնի մէջ: Ընդհ. դատախազը հարցուց թէ կ'ուզե՞ն փաստաբան բռնել: Պէնէշ հաստատական պատասխան տուաւ թարգմանի մը միջոցաւ, պայմանաւ որ փաստաբանը խրուաթերէն գիտնայ: Հաւանական է որ ամբաստանեալները ի վերջոյ փոխադրուին Մարսէյլ:

Պելկրատի թերթերը կը գրեն թէ այս երկու ամբաստանեալները անդամ են «Խրվաթսքի Տոմոպրան»ի (խրուաթական ազգ. պահակ), որ 1929 մարտ 22ին սպաննել տուաւ Զագրէպի «Նովաթի» թերթին խմբագիրը: Ահաբեկիչն էր Փոսթիչէլ, որ փախաւ: Այս կազմակերպութիւնն էր որ Ալեքսանդր թագաւորին դէմ ալ մահափորձ մը կատարեց 1929ի գարնան, Զագրէպի մէջ, կամուրջ մը օդը հանելով: կազմակերպութեան գլխաւոր վարիչն է Տօքթ. Անթէ Փավէլիչ, որ կը փնտռուի: Կ'ըսուի թէ ասոնք միեւնոյն ատեն անդամ են «Ուսթաշի» (Ըմբոստներ) կոչուած կազմակերպութեան:

ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ ՄԵԾ ՑԱՆՑ ՄԸ..

Իբրեւ արդիւնք Լոզանի մէջ կատարուած հետապնդումներու, որոնց կը մասնակցէին զուիցերիական ոստիկանութիւնը, Ֆրանսայի ապահովութեան տեսչութեան ներկայացուցիչները եւ Եուկոսլավիոյ Ապահովութեան տեսուչը՝ իր օգնականով, կը ծանուցուի թէ քանի մը ահաբեկչական խումբեր կը գործեն, միեւնոյն եւ միակ վարպետ ղեկավարութեան մը տակ: Այս առթիւ Հաւասի գործակալութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.—

Լոզանի մէջ գումարուած ժողովը հաստատած է թէ Մարսէյլի դաւադրութիւնը կապ ունի ոչ միայն խումբ մը ահաբեկիչներու, այլեւ միակ կազմակերպիչ մտքի մը հետ: Այս վարիչ միտքը փորձած է խանգարել ոճիրէն անմիջապէս վերջը կատարուած քննութիւնները: Քանի մը խումբ ահաբեկիչներ կը գործեն միեւնոյն կեդրոնական ղեկավարութեամբ, բոլորովին անկախ իրարմէ եւ անտեղեակ՝ մէկ-մէկու շարժումներուն: Լուրջ հետքեր երեւան հանուած են եւ ակներեւ է թէ ահաբեկչական դաւը գործադրուած էր մեծ պատրաստութեամբ եւ մանրակրկիտ ուշադրութեամբ: Այն վարիչ միտքը որ կը վարէր դաւադրութիւնը, գործած է մաքիավէլեան հնարամտութեամբ, շփոթեցնելու համար խուզարկուները:

Այս յայտնութեան վրայ, նորէն յոռետեսութիւն կը տիրէ զանազան շրջանակներու մէջ: Մինչեւ հիմա կը կարծուէր թէ Ալեքսանդր թագաւորը զոհ գնաց խրուաթ անջատականներու վրէժխնդրութեան, իսկ այժմ այն տպաւորութիւնը կը տիրէ թէ այս ահաբեկումները կը կատարուին միջազգային բարդութիւններ յառաջ բերելու համար: Այս առթիւ, Հունգարիա կ'ամբաստանուի իբրեւ բարոյական պատասխանատու, որովհետեւ տարիներով ապաստան տուած է կարգ մը խրուաթ փախստականներու, որոնք ահաբեկումներ կը սարքէին: Հունգարական կառավարութիւնը կը մերժէ այս մեղադրանքը:

Ուրիշ լուրի մը համաձայն, ահաբեկիչ Քալէմէն անդամ եղած է մակեդոնական կազմակերպութեան եւ նոյնիսկ անոր պետին՝ Իվան Միխայլովի կառավարը: Իր բուն անունն է Վլատա Կէորկիէվ եւ վտարուած է Պուլկարիայէն: Ապահովութեան տեսչութիւնը այս լուրը կ'ընդունի մեծ վերապահութեամբ: Ընդհանուր կարծիքն այն է թէ առնուազն ինը հոգի կապ ունեցած են Մարսէյլի դաւադրութեան հետ: Երեքը նշդուած են արդէն: Քալէի մէջ ձերբակալուեցաւ կասկածելի Գերմանացի մը, Վիլինկէր:

Այս յայտնութեանց հետ, մեծ կարեւորութիւն կը տրուի արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ կատարուած խորհրդակցութեան մը, որ տեւեց երկու ժամ, մասնակցութեամբ Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարար Պ. Պէնէշի: Այս վերջինը իբրեւ նախագահ առաջարկած է արտակարգ նիստի հրաւիրել Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուրդը, ճշդելու համար Հունգարիոյ պատասխանատուութիւնը: Պ. Պէնէշ տեսակցութիւններ ունեցաւ նաեւ արտաքին նախարարը Պ. Լավալի հետ: Միեւնոյն ատեն պատրաստութիւններ կը տեսնուին, Փոքր Համաձայնութեան արտաքին նախարարներու խորհրդաժողով մը գումարելու համար Պելկրատի մէջ, յառաջիկայ շաբթու:

⁂ Տեղական թերթերը կը գրեն թէ ոստիկանութիւնը մասնաւոր ուշադրութեամբ կը հետապնդէ խրուաթ յեղափոխականներու թերթը, «Խրվաթսքանտրգավա» որ կը ծախուի եղեր սպանութեան օրը: Թերթին տնօրէնն է Տօքթ. Անթէ Փավէլիչ, նախկին երեսփոխան եւ այժմ ղեկավարը ահաբեկչական կազմակերպութեան: Կ'ըսուի թէ թերթը կը տպուի Զագրէպի մէջ, բայց կը ղրկուի Տանցիկի ճամբով: Սպանութենէն յետոյ, ձերբակալուեցան վաճառողները: Վերջին թիւերէն մէկուն մէջ մանրամասնութիւններ կան եղեր «Ուսթաշի»ներու կազմակերպութեան մասին, որ բազմաթիւ անդամներ ունի մասնաւորապէս հարաւային Ամերիկայի մէջ: Թերթը բաց է ի բաց փառաբանած է երկու նշանաւոր ահաբեկիչներ, Քրոպով եւ Քոփրէք:

⁂ Վիէննայի կարեւոր թերթերէն «Րայխսփոստ» դիտել կու տայ թէ Մարսէյլի մահափորձը անհատական կամ լոկ ազգայնական ատելութեան հետեւանք չէ, այլ ամբողջ հոսանքի մը գործը, «պատերազմի նակատ»ի մը ձեռնարկը, խառնակելու համար Եւրոպան:

⁂ Հունգարական կառավարութիւնը մինչեւ հիմա պաշտօնապէս առաջարկ տուած չէ խուզարկութիւններ կատարելու համար ահաբեկիչներու մասին: Փէշթայի թերթերը իրենց զայրոյթը յայտնելով եղած վերագրումներու մասին, կ'ըսեն թէ ինքնաբերաբար կատարուած քննութիւններու հետեւանքով, ոեւէ ահաբեկիչ գտնուած չէ Հունգարիոյ մէջ: Լոնտոնի հունգարական գործակատարը կը յայտարարէ թէ խրուաթներու գործունէութիւնը դադրած է անցեալ ապրիլէն ի վեր, երբ քանդուեցաւ սահմանամերձ Եանքա Բուսթա գիւղի որջը:

Միշտ օտարն է յանցաւոր...

Կարգ մը թերթեր կը շարունակեն միշտ արծարծել օտարականներու խնդիրը: Երէկ «Մաթէն» կ'արտայայտէր առաջին էջի գլուխէն, խոշոր գլխագիրներով.— «Ֆրանսան պարկեշտ մարդոց երկիրն է, եւ պէտք չէ ապաստան դառնայ անբաղձալիներու»: Իսկ նոյն էջին վրայ ուրիշ տեղ մը կը պահանջէր վերահաստատել օտարականներու մեծ մասին վիզան, (կարգ մը երկիրներու համար ջնջուած է): «Թող վիզա չպահանջեն անգլիական, պելժիական կամ զուիցերիական հպատակներուն համար, որովհետեւ Անգլիա, Պելժիա եւ Զուիցերիա ոճրագործներ չեն արտածեր. բայց գրեթէ ուրիշ ամէն տեղ եւ մանաւանդ կեդրոնական Եւրոպայի համար ուր կեղծիքի արհեստանոցներ, սպանութեանց կեդրոններ եւ ռմբաձիգներու դպրոցներ կան, անհրաժեշտ են պաշտպանութեան միջոցներ. իսկ պաշտպանութեան լաւագոյն միջոցն է ֆրանսական հիւպատոսին վիզան: Եթէ Հունգարիայէն

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ»Ը

»»»· ·«««

Պատմութեան Համաժողովէն յե – տոյ, որ կոչուած էր իբրեւ թէ ապա– ցուցանելու Թուրք ժողովուրդի քա – ղաքակրթիչ անցեալը, լեզուական Համաժողովը արտակարգ Հանդիսու – թեամբ մը գումարուեցաւ նախանցեալ տարի Պոլսոյ մէջ:

Այդ ձեռնարկը ունէր երկու երես, — ա) քաղաքական – ազգային եւ բ) զուտ լեզուական:

Մեր մամուլը, ատենին, Հանգա – մանօրէն խօսեցաւ ենկիւրիի Հետա – պնդած առաջին նպատակի մասին:

Այդ նպատակը, սակայն, կ'ապա – Հովուէր լոկ երկրորդին՝ լեզուի իրա – կան Թրքացման յաջողութեամբը:

Իսկ այդ յաջողութիւնը ոչ Հրամա– նագրով կ'ըլլայ, ոչ օրէնքով, ոչ ճա– ռերով եւ ոչ ալ ցանկութեամբ: Այլ՝ բուն իսկ լեզուին թաքուն կարելիու – թիւններով:

Առանց, ուրեմն, անդրադառնալու այն ծիծաղելի մեծխօսկութիւննե – րուն թէ՝ Թուրք լեզուն արմատ լեզուն է եղած քաղաքակիրթ ժողովուրդնե – րու լեզուներուն, փորձենք պրպտել Թուրք լեզուին կարելիութիւնները ու թերութիւնները:

Թուրք լեզուի Բ. Համաժողովը եւս գումարուեցաւ վերջը ցրուեցաւ: Ան – շուշտ, այդ ժողովին մէջ շատ բաներ խօսուեցան եւ շատ որոշումներ տըր– ուեցան: Ու այն տպաւորութիւնը ու– նեցան բոլորը թէ՝ Մ. Քէմալ, գըլ– խարկի, քօղի, ամուսնութեան, Հան– րապետութեան եւ այլ յեղափոխու – թիւններու կարգին, առաջին անգամն էր որ Թուրք լեզուի նորոգման կամ ազգայնացման կը ձեռնարկէր:

Այս տպաւորութիւնը սխալ էր, ան– շուշտ:

Լեզուն, իբրեւ արտայայտութեան եղանակը գրականութեան, կը Հետե– ւի անոր, կ'ենթարկուի, կը ձեւա – փոխուի, կը ճկի կամ կը գեղեցկա – նայ: Կը ձեւափոխուի ժողովուրդի կեանքին Հետ:

Թուրք լեզուն չէր կրնար բացառու թիւն կազմել այս ընդհանուր կանո – նէն

Ինչ որ եղաւ Տոլմա Պաղչէի պալա– տին մէջ, լոկ իր ձեւովն ու Թուրք լե– զուի անցեալին պատկանող մտացա – ծին արտայայտութիւններովը կը տարբերէր այն խօսակցութիւններէն ու ձգտումներէն, որոնք տեղի ունե – ցած կամ երեւան եկած են երեսուն եւ հինգ տարի առաջ, այսինքն՝ այն ա – տեն, երբ Մ. Քէմալ պատանի մըն էր դեռ:

Թուրք գրականութեան մէջ, «Իւ– տէպպայի Ճէտիտէ», «Կէնճ Քալէմ – լէր» եւ «Թիւրքճիւլէր» կոչուած են անոնք, որոնք Թուրք գրականութեան նոր ու Հարազատ երանգ մը բերելու իրենց ձգտումին Հետ լեզուի Թրքաց– ման փորձեր են ըրած:

Տարօրինակ թուի, թերեւս, եթէ ը– սենք որ այսօր ալ նոյն նիւթի մասին խօսողները, կարգ մը բացառութիւն– ներով, գրեթէ նոյն անձերն են...: Օրինակ, Քէօփրիւլիւ զատէ Մ. Ֆու– ատը:

Յետոյ, կը յիշուի, անշուշտ, Հա – մաժողովի ընթացքին խօսեցաւ նախ – կին այդ շարժումներու անուանի մէկ ներկայացուցիչը եւս՝ գրագէտ – Հը– րապարակագիր Հիւսէյին Ճահիտ:Իր ճառը, որ լըջմիտ բայց միանգա – մայն շափազանց սուր խայթոց մըն էր՝ ուղղուած՝ մէկ օրէն միւսը լեզուն ձեւափոխելու ձգտողներուն, կը շօ – շափէր գլխաւոր պարագայ մը.— «Կեանքի պահանջը կը յեղաշրջէ ար – դէն ու պիտի յեղաշրջէ. իմաստ ու օգուտ չունի այս աղմուկը»: Ու կը թուէր օրինակներ, թէ ինչպէս կարգ մը բառեր, ժամանակի ընթացքին, ժողովրդականացած են:

Իրրեւ թէ Մ. Քէմալի ստեղծած այսօրուան շարժումը եւս կեանքին պահանջն է: Եթէ արագ ակնարկ մը նետենք Թուրք գրականութեան պատ – մութեան վրայ, անմիջապէս պիտի նկատենք որ իրարու յաջորդող շար – ժումները զուգընթաց են Թուրք պատ– մութեան Հետ:

Օրինակ, «Տիվան էտէպիաթը»ն ժողովրդային զանգուածներուն բոլո– րովին անծանօթ եւ մէկրէսէներէ դուրս եկած խմբակի մը Հաճոյքներն ու յուզումները եղած է: Այլ խօսքով՝ պալատներու եւ սուլթաններու շրջա– նի ապրումներու ցոլացումը: «Թան– զիմաթ»ի գրականութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ Խայրիէ Ֆէրմանով ըս– կսող քաղաքական եւ վարչական շարժման մը՝ մտաւոր կեանքին վրայ արտացոլացումը:

Այդ գրականութեան յաջորդող «Սէրվէթի Ֆիւնուն»ի մէջ կը տես – նենք Թանզիմաթին «ալաֆրանկա» ցուցադրումը:

«Սէրվէթի Ֆիւնունի» սերունդը Նամըք Քէմալէն սորված ազատու – թեան սէրը իր Հոգիին մէջ բանտար – կած՝ «Մեծ յեղափոխութեան» Հայ – րենիքէն (Ֆրանսա), ըստ իրենց ըմ– բռնումներուն, կեանքի եւ մտածումի ձեւ մը բերելու ձգտող գրականու – թիւն մը մշակած է:

Օսմ. Սահմանադրութեան շրջանը իր Հետ բերաւ «Կէնճ Քալէմլէր»ուն (Երիտասարդ գրիչներ) շարժումը, նոր լեզուի մը Հարցը: Անոնք կը ցան– կային Թուրքերէն մը որ արաբական եւ պարսկական լեզուներու օրէնքնե – րէն բոլորովին մաքրուած ըլլայ: Թէ այս շարժման եւ թէ «Իւտէպպայի Ճէ– տիտէի» ատեն, թուրք լեզուի մաք– րագործման շարժումը համընթաց գացած է «Թիւրքճիւլիւք» շարժման հետ, երբ քաղաքական կուսակցու – թիւն մը կեանքի կոչուած եւ իւրա – ցուցած է այդ շարժումը: Այդ շարժ– ման յայտնի դէմքերէն բանաստեղծ Մ. Էմին զերծ չէր քաղաքական — «Թիւրքճիւլիւք»ի ձգտումներէն: Իսկ թէ լեզուական – գրական այդ շարժ– ման, թէ քաղաքական Հոսանքին ուղ– ղութիւնը ճշդող, զայն փիլիսոփա – յական իմաստասիրական զգեստով մը օժտողը եղած էր Զիա Կէօք Ալփ,— Իթթիհատի եւ ամբողջ Թրքական – ազգայնական շարժման տեսաբանը, որ մինչեւ այսօր, իր մահէն վերջ ալ, խոր յարգանքով կը յիշուի նոյնիսկ քէմալականներու կողմէ:

Անդրադառնալով լեզուի Թրքաց – ման շարժման, վերյիշենք բանաս – տեղծ Մէհմէտ Էմինը որ 40 տարի ա– ռաջ կը գրէր — «Ես Թուրք մըն եմ, կրօնքս, ցեղս բարձր է, արիւնս, շունչս՝ կրակով լեցուած է»: Վէֆիք փաշա՞ն, Շէմսէտտին Սամի՞ն:

Յիշենք մասնաւորապէս Հիւսէյին Ճահիտի «Քավկալարըմ» (կռիւներս) անուն գիրքը որ քանի տարի առաջ– ուան իր գրչապայքարները կը բո – վանդակէ: Ահա, օրինակ, քանի մը տող այդ գրքէն.—

«Մեր լեզուն ուրիշ լեզուներէ կարգ մը բառեր առնելու պէտք կրնայ ունե– նալ, ոչ թէ կրնայ ունենալ, ունի՛ անտարակոյս: Մանաւանդ թարգմա – նութեամբ պարապողներու համար, այս պէտքը աւելի զգալի է: Այսու – հանդերձ մեզմէ ոմանք մեր լեզուին բնաւ օտար բառ չխառնելու մտադիր են: Այսպէս, գրեթէ զուտ թուրքերէն բառերով կազմուած բանաստեղծու – թիւններ իսկ գրելու սկսած են: Բայց, ասոնք ի՞նչ բան կը փաստեն: Ոչինչ.. Շատ շատ ցոյց կուտան թէ կրնանք զուտ թուրքերէն բառերով քանի մը բանաստեղծութիւններ գրել: Բայց, այս բանաստեղծութիւններուն մէջ «հովիւը սրինգ կը նուագէ, ոչխար– ները կը մայեն, թռչունները կ'երգեն» խօսքերէն անդին չի կրնար անցնիլ» (էջ 96):

Այս քանի մը տողերը ցոյց կուտան թէ՝ Հարցը նոր չէ ու ենկիւրիի վա – րիչները պատճառներ չունին յոխոր– տալու թէ յեղափոխական նոր էջ մը բացին Թուրքիոյ պատմութեան մէջ: Բայց, սակայն չէ անշուշտ, էականը:

Հին կամ նոր, Հարցը դրուած է, վերջապէս, ու կազմուած են մար – միններ՝ առաջադրուած նպատակնե– րը իրականացնելու Համար:

Որո՞նք են այդ առաջադրութիւն – ները:

Համաժողովի վերջաւորութեան, մամուլը արձագանգ եղաւ անոնց:

Այդ առաջադրութիւնները կարելի է ամփոփել Հետեւեալ ձեւով.—

1.— Մաքրագործել լեզուն պարսկե– րէնի եւ արաբերէնի տիրական ազ – դեցութենէն:

2.— Պատրաստել զուտ Թուրքերէն քերականութիւն մը:

3.— Լոյսին Հանել Թուրքերէն լե – զուի Հին բառերը:

4.— Օտար բառերուն տեղ եթէ բուն Թուրքերէնը չկայ, գտնել նորեր:

Այստեղ զանց առնուած է այն մա – սը, որ կը վերաբերի կարգ մը լեզ – ուաբանական – բանասիրական ու – սումնասիրութեանց՝ ապացուցանելու Համար Թուրք լեզուի «պատմական – քաղաքակրթական դերը»:

Ուրեմն, մասնաւորելով խօսքը վե – րեւ յիշուած առաջադրութիւններու, առաջին տպաւորութիւնը զոր մարդ կ'ունենայ, Հետեւեալն է.— Եթէ ի– րապէս Թուրք լեզուն չունի իր քերա– կանութիւնը եւ ողողուած է օտար բառերով ու, առանձին, զուրկ է ի– մացական եւ զգացողական կեանքը արտայայտելու, կամ, ինչպէս Հիւ – սէյին Ճահիտ կ'ըսէ՝ կրնայ արտա – յայտել միայն «հովիւը սրինգ կը նուագէ» եւայլն, ապա ուրեմն, կա– րելի՞ է ըսել գիտականօրէն թէ Թուրք լեզու մը գոյութիւն ունի: Ոչ, ան – շուշտ: Ամէն լեզու ընկերային Հաս – տատութիւն մըն է: Այս պարագան խորապէս ըմբռնելու Համար, զայն խօսող ընկերութեան քաղաքակրթա – կան ամբողջ կազմակերպութեան ծա– նօթ ըլլալու է:

Երբ Թուրք լեզուի խորհրդաժողովը պաշտօնապէս որոշում կուտայ այդ առաջադրութիւնները իրականացնե – լու, արդէն ժխտած կ'ըլլայ թուրք ընկերային –քաղաքակրթական կեան– քի մը անցեալ գոյութիւնը, ճիշդ այն ատեն, երբ կը ճգնի զայն... հաստա– տել:

Առաջադրութիւններէն առաջինը կը ձգտի, ուրեմն, Թուրքերէնը ազատել օտար ազդեցութիւններէ:

Կամ, ինչպէս կ'ըսեն իրենք՝ «Թրքա– ցնել Թուրքերէնը»:

Ինչպէ՞ս, սակայն:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԼԵՒՈՆ Դ-Ի ՈՃԻՐՆԵՐԸ

»»» ·«««

Մարսիլիոյ «Սէն Ժօզէֆ Մեծ Կղե– րանոց»ի ուսանողներէն Մալաթիացի Եղբայր Յովսէփ Ազատխանեան՝ չար– թուս մէջ ինծի ներկայացուց մաքուր ձեռագիր Աւետարան մը, բամբակեայ թղթով, բոլորգիր, կազմուած, կաշե– պատ, երեք մագաղաթեայ պահպա– նակներով: Մեծ պատկերներ չկան մէջը, բայց կան լուսանցազարդեր եւ լուսանցքներու վրայ գծուած գունա– սոր նկարներ:

Ձեռագիրը գրուած է Հայոց ՉՀԸ Թուականին, որ ըսել է Քրիստոսի 1329 Թուին, Հայոց Լեւոն Դ. Թագա– ւորի օրով, Յովհաննէս անուն քա – հանայի մը կողմէ, բայց ո՞ւր,— յիշ– ուած չէ:

Ահա այս յոյժ կարեւոր ձեռագրին գլխաւոր Յիշատակարանը.

«Կատարեցաւ սբ. եւ կենսաբեր ա– ւետարան ի Թուականութեանս Հայոց ՉՀԸ. ի Հայրապետութեան Տեառն Յա– կովբայ, եւ ի Թագաւորութեանս Հա– յոց չորրորդ Լեւոնի բարեպաշտի եւ քրիստոսասիրի. ձեռամբ յոգնամեղ եւ անարժան Յովհաննէսի. ի վայելումն եղբաւրորդւոյ իմոյ Մինասի... Յայսմ նշանաւոր ամի եղեւ դրաւ գրչութեան սորա, որ Թագաւորն մեր զպապա – պետն Հայոց զկոստանդին, եւ զեղ – բայրն իւր զմեծ պարոնն զԱւշին, սրով երարձ ի կենաց, որոց ողորմեսցի Քս. Ած. գործեաց եւ զայս ինչ, զի եւ զԹագուհին իւր նոյնպէս սրով երարձ ի կենաց»:

Այստեղ մէկէ աւելի կարեւոր խն- դիրներ կան, որոնք արժանի են մեր ուշադրութեան:

Ա.— Աւետարանիս գրիչն իր ակ – նարկած Լեւոն Թագաւորը (1320— 1342) կ'անուանէ՝ «Չորրորդ Լեւոն»: Հետեւաբար Հինգերորդը կ'ըլլայ՝ մեր բնակած մայրաքաղաքին նախկին կե– ղեստինեանց վանքին եկեղեցիին մէջ 1393ին Թաղուած վերջին Լեւոնը (1374—1375), որուն Համար ոմանք կը պնդեն յարդ, թէ Լեւոն «Վեցե – րորդն» է, թէեւ իմ «Լեւոն Ե. Լու – սինեան» գործիս մէջ փաստերով ա – պացուցած եմ Հինգերորդ ըլլալը (ե– րես 15—19):

Բ.— Աւելի կարեւոր է սա պարա – գան:

Ժամանակակից գրիչը՝ Յովհաննէս կը յայտարարէ, թէ իր ձեռագրին ընդօրինակութեան աւարտած տարին, այն է՝ 1329ին, Լեւոն Չորրորդ՝ Հա– յոց կոստանդին պապապետն ու ա– նոր Աւշին Պայլ եղբայրը,— որ Հա – յոց «մեծ պարոնն» էր, այսինքն Լե– ւոնի խնամակալն է Հայոց Թագու – հիին Հայրը,— սրախողխող ըրաւ կամ ընել տուաւ: Ասոր պատճառը կը նը– կատուի նախանձոտ մարդոց գրգռու– թիւնն ու քսութիւնը, որով Լեւոն 1329 տարւոյ «ի քաղնեկեցն յուն – վարի» ձերբակալել տուաւ երկուքն ալ եւ սպաննել տուաւ զանոնք: (Տես Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, «Սիսուան», երես 340):

Գ.— Յիշատակարանս կ'ըսէ նաեւ, թէ Լեւոն՝ Կոստանդին Սպարապետն ու Աւշին ՄեծՊարոնն սպաննելէ զատ՝ իր Թագուհին ալ (Զապէլը) մեռցնել տուաւ «սրով»: — Ինչո՞ւ, չենք գի – տեր:

Այս ոճրին Թուականը՝ վերեւ յառաջ բերուած Յիշատակարանին մէջ յիշ – ուած չէ. բայց Հոս ալ Ալիշան օգնու– թեան կը Հասնի մեզի:

«Սիսուան»ի բազմահմուտ Հեղի – նակը կ'ըսէ, թէ 1323ին «Օշին Պայլ... ի բանտ արկանէ զՋապլուն, ուր եւ սա եւ անդրանիկ իւր Ենրիկ» (եր. 558):

Տարակոյս չկայ, թէ այստեղ թիւ– րիմացութիւն մը կայ:

Մեր Յիշատակարանը Լեւոն Դ-ի կը վերագրէ այս աններելի ոճիրը. «զի եւ զԹագուհին իւր նոյնպէս սրով ե– րարձ ի կենաց»: Ուրեմն՝ Լեւոնն է, որ բանտարկած եւ բանտի մէջ սպաննել տուած է «զԹագուհին իւր»: Ոչ թէ Օ– շին Պայլն է:

Առանց դարս՝ Ալիշանի վերի վը– կայութեանը կը Հետեւցնենք, թէ Լե– ւոն Դ., — որ կը կարծուէր թէ ան– զաւակ մեռած է,— ունեցած է նորա– ծին մը՝ Ենրիկ, որ իր մօրը Հետ միա– սին սպաննուած է: Ալիշան իր վերի Հատուածին մէջ «սպաննուած» բառը չի գործածեր, այլ կրկին խաչով՝ վախճանեցան ըսել կ'ուզէ, խնայելով անշուշտ Լեւոնի (կամ Օշինի):

Տեսէք, թէ որքան կարեւոր է ձե – ռագրաց Յիշատակարաններու Հրա – տարակութիւնը:

Կ. Ց. ԲԱՍՄԱՃԵԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ՝ ԱՊՏԻԼ ՀԱՄԻՏԻ ՕՐՈՎ

»»»· ·«««

ՌՈՒՍ ԴԵՍՊԱՆԸ ԿԸ ՊԱՏՈՒԻՐԷ ՊԱՏԺԵԼ ՀԱՅԵՐԸ ...

ԽՄԲ.— Պոլսոյ «Ճիւմհուրիյէթ» լրագիրը վերսկսած է շարունակել փարիզի նախկին դեսպան Սալիհ Մու– նիր փաշայի յուշերը, որոնց ընդ – հատուած էին ատենէ մը ի վեր:

Նախորդ մասերը օրը օրին հրատա– րակած ըլլալով, կուտանք նաեւ մը– նացեալ մասերը.—

Սամսոնի մէջ պատահած Հայկա – կան դէպքերէն քանի մը ամիս առաջ էր: Ռուս դեսպան Պ. Նէլիտով որ արձակուրդով իր երկիրը գացած էր, Պոլիս վերադարձաւ ու ուրբաթի սէ– լամլըքէ մը յետոյ Ապտիւլ Համիտի կողմէ ընդունուեցաւ:

Դեսպանը, Ցարին բարեւները Հա – ղորդելու քաղաքաքավարական յայ – տարարութիւններ ընելէ եւ օրէն, Ջուրէն սովորական խօսակցութենէն վերջ, յայտնեց թէ կայսեր կողմէ գաղտնապէս ընելիք զեկոյց մը ունի: Ապտիւլ Համիտ, «Մինիր պէյը ձե– զի կը ղրկեմ, անոր յայտնեցէք» ը– սաւ: Ինծի պաշտօն տրուեցաւ եւ դեսպանատուն գացի ուր Նէլիտով ը– սաւ.

— «Սա ձեր արեւելեան նահանգ – ներու վիճակը ի՞նչ պիտի ըլլայ: Ցա– րը մտահոգ է այս մասին: Ձեր այն – տեղի կուսակալներուն, պաշտօնեա – ներուն, Հրամանատարներուն ընթաց– քին չի հաւնիր: «Անոնք, կ'ըսէ, կ'ե– րեւի թէ իրենց ու մեր գլխուն Հայ – կան խնդիր մը ու փորձանք մը պիտի Հանեն»: Ձեր այս նահանգներուն մէջ, մոխիրի տակ արծարծուող կրակներ կան: Կը կարծէք որ այս կրակը խաղաղողներուն մէջ չկա՞ն այն ձեռ – քերը որ հինէն ի վեր ձեզի բարեկամ կ'երեւան ու կը ջանան մեզ ձեզի թշ– նամի ցոյց տալ: Աչալուրջ ընթացքով մը պէտք է օր առաջ մարել այս կը– րակները եւ պէտք է անպատճառ զը– պէք Հայերու ծայրայեղութիւնները: Եթէ այսպէս չընէք, մօտ օրէն միա – ժամանակ բազմաթիւ տեղեր ըմբոս– տութիւններ պիտի ծագին: Այն ատեն շատ արիւն պիտի Հոսի: Ըմբոստ Հա– յերը օգնութիւն եւ քաջալերութիւն կը գտնեն Եւրոպայէն: Մեր կողմն ալ սկսած են շատնալ մեծ Հայաստանի մը կազմութիւնը երազող Հայերը: Մենք չենք կրնար յօժարիլ որ մեր սահմաններուն վրայ Հայկական պա– լար մը ելլէ. եթէ պէտք ըլլայ, պիտի ստիպուինք ձեր սահմանն ալ անցնիլ եւ Հայերուն ցոյց տալ իրենց չափը: Այս պարագային, խնդիրը կը խառ– նակի եւ կը մեծնայ: Խնդիրը պէտք չէ այս աստիճանին Հասցնէք, որպէսզի իրարու Հետ չառըուինք: Թող ձեր կուսակալները եւ Հրամանատարները միայն դաւեր երեւան Հանելու եւ զէնք, ռումբ ու կասկածելի Հայեր փնտռելու չըլլան: Այս կերպով չէք կրնար Հայերը զսպել: Ընդհակառա – կըն զանոնք բոլորովին գրգռելով կը կատղեցնենք: Զինուորական շարժում ընելով ըմբոստացողները մէկ անգա– մէն խիստ ճնշումի ենթարկելու ու ցրուելու էք: Պէտք է այս կերպով բոլոր Հայերը վախցնել եւ սմքեցնել: Եթէ այսպէս ընէք, քօմիթէներուն հակում ցոյց տուողներուն մէջ Հա – մարձակութիւն չի մնար, բոլորը կը սմքին»:

Դեսպանը իր խօսքերը վերջացուց աւելցնելով.

«— Այս խօսքերը բոլորն ալ կայսեր խօսքերն են, գաղտնապէս է որ կ'ը– սեմ»:

Նէլիտովի բառերը Ապտիւլ Հա – միտի բացատրեցի: Քանի մը օր վերջ իմացայ որ պալատական աւագ քար – տուղարութենէն Հայաբնակ նահանգ– ներուն Հրաման տրուած է որ զինեալ ըմբոստութիւն ընող Հայերը խստիւ Հետապնդուին:

Բայց ռուս դեսպան Նէլիտովի այս յայտարարութիւնը լսելէ յետոյ, սա կասկածները ունեցայ.— Անշուշտ Մոսկովները գիտեն զաւաններու մեր պաշտօնեաներուն ընթացքը, ինչպէս նաեւ այն թէ անոնք ներկայիս ի՞նչ աչքով կը նային Հայերուն: Հետեւա– բար, անոնք կ'ենթադրեն թէ, երբ մեր պաշտօնեաները այս տեսակ վճ – ռական եւ խիստ Հրաման մը ստանան, առանց յանցաւորի եւ անմեղի նայե– լու, նոյնիսկ փոքր պատրուակով մը, Հայերը սուրէ պիտի անցընէին ամ – բողջովին:

Անոնք վստահ էին որ երբ իրենց այս ենթադրութիւնը հաստատուէր, Եւրոպայի հանրային կարծիքը եւ դահլիճները վերջին ծայր պիտի յուզ– ուէին եւ մեր դէմ դէշ հոսանք մը ա– ռաջ պիտի գար: Այդ պարագային, անոնք պիտի մտնային իբր բարեկամ բանակները եւ կամ փոխելով պիտի ը– սէին. «Մենք ձեզի միայն յանցաւոր– ները զարկէք ըսինք, Հայերը ամբող– ջութեամբ ջարդեցէք չըսինք»: Ու այս կերպով մեզ յանցաւոր պիտի հա– նէին ու լռեցնէին, յետոյ ալ ի Հարկին արեւմտեան պետութիւններուն զատա– նալով, մեզ պիտի ամբաստանէին. «Տեսա՞ք թէ ինչ մալ են Թուրքերը, տեսա՞ք որ անոնք հին արիւնհեղու – թիւններէն չեն հրաժարած: Անոնք բարեկարգութիւն չեն ընդունիր»: Այս կերպով, արեւելեան խնդիրը ար– ծարծելու եւ առաջ գալիք տագնապ – ներէն օգտուելով, իրենց շահ մը ա – պահովելու պիտի ջանային:

×

1894 Թուականին, երբ Ֆիլիփ Քըր– րի Պոլիս եկաւ իբր անգլիական մեծ դեսպան: Հաւատարմագրերը յանձ – նելէ քանի մը օր առաջ, Ապտիւլ Հա– միտի Հրամանով նոր դեսպանին բա– րեկամական արտայայտութեան մը Համար, դեսպանատուն գացի:

Թագաւորին անունով, պարագային յարմար եւ Հաճելի խօսքեր ըսի. Ե – զիպտոսէն Թագուհիին շրջանէն սկսե– լով, Հարիւր տարի առաջուան Թուրք եւ անգլիական բարեկամութենէն ու սիրալիր յարաբերութենէն խօսեցայ, ըսի թէ կը փափաքինք որ երկու կող– մերուն փափաքին Հակառակ երեւան եկած կարգ մը տարակարծութիւններն ու անոնց ձգած դէշ յիշատակները մոռնալով, յարաբերութիւնները հի – նէն աւելի ամրացնենք, եւ թէ՝ երկու պետութեանց Համար ալ կարեւոր այս աշխատանքին մէջ եթէ ինք ալ օգնէ, բոլորս երախտապարտ պիտի թողու:

Քըրրի մեծ ուշադրութեամբ ու կա– րեւորութեամբ մտիկ ըրաւ այս յայ– տարարութիւնս, եւ շնորհակալու – թիւն յայտնելէ վերջ, Հետեւեալ Հար– ցումը ըրաւ.

— Այս խօսքերը ձեր անձնակա՞ն զգացումներն են թէ արդեօք միեւ – նոյն ատեն ձեր Թագաւորին ու խոր – հրդականներուն զգացումին թարգ – մանը կ'ըլլաք:

— Այո, սակայն թէ իմ քաղաքական համոզումս է եւ թէ կ'ուզեմ յայտնել թէ Թագաւորը իր զգացումներով կը Հաստատէ այս գաղափարս:

— Ուրեմն, բաց խօսինք եւ մտիկ ըրէք, ըսաւ Քըրրի եւ խօսքը շարու – նակեց Հետեւեալ կերպով.

«Երէկ, օտար բարեկամներէս մէկուն Հետ (յետոյ Հասկցայ որ Ֆը– րանսական դեսպան Քամպոնն էր) կը խօսակցէինք: Խօսքին կարգը եկաւ եւ այս անձնաւորութիւնը ձեր մասին խօսեցաւ: Ըսաւ թէ դուք արտաքին քաղաքականութեան մէջ կ'ուզէք որ ձեր պետութիւնը Ֆրանսեւանգլիա – կան քաղաքականութեան կողմը Հա – կի: Այս մասին վստահ եմ արդէն. միայն կ'ուզեմ սա Հասկնալ թէ վըս – տա՞հ էք որ ձեր Թագաւորին խոր – Հրդականները ձեզի պէս կը խորհին, եւ թէ ձեր ըսած քաղաքականութեան պիտի Հետեւի՞ն»:

Դեսպանին պատասխանեցի.

— Ամէն մարդ կրնայ անձնապէս քաղաքական կարծիք մը, Համոզում մը ունենալ: Կրնայ ըլլալ որ Թագա– ւորին մերձաւորներէն ոմանք իմ քա– ղաքական տեսակէտիս չյարին: Բայց շատ լաւ գիտեմ որ Թագաւորը ըն– բէն կը փափաքի Հետապնդել այն քա– ղաքականութիւնը զոր քիչ առաջ պարզեցի:

Քըրրի պատասխանեց.

— «Ես Լոնտոնի մէջ արտաքին նա– խարարութեան մնայուն խորհրդա– կանն էի: Գիտէք թէ որ աստիճան կա– րեւոր պաշտօն մըն է սակայն: Կա– ռավարութիւնս Պոլսոյ դեսպանութեան առաջարկեց ինծի: Ես համոզուած փամէքրթթընի գլրոցէն եմ. այն փա– մէքրթթընին՝ որ Թուրքիան երկու ան– գամ փրկած է բաժան բաժան ըլլալու աղէտէն: Այս մեծ մարդը Անգլիոյ շահուն Համար անհրաժեշտ կը նկա– տէր ձեր պետութեան մի եւ անբաժան պահուիլը եւ ձեզ ձեր թշնամիներէն պաշտպանելէ ետ չէր կենար: Բայց կ'ուզէր որ դուք ալ թէ ձեզի եւ թէ մեզի Համար օգտակար քաղաքակա – նութիւն մը վարէք: Ձեր ամէն կեր– պով զօրացումին Համար անհրաժեշտ թելադրութիւններ ընելէ չէր քաշ – ուեր բնաւ: Փամէքրթթընի տեսակէտ– ներուն եւ համոզումներուն հանդէպ խոր հաւատք ունենալով, կառավա – րութեանս ըսի.

— «Ձեր առաջարկը կ'ընդունիմ եւ թէ յարմար կը տեսնէք որ Փամէքրթ– թընի քաղաքականութեան համաձայն վարեմ պաշտօնս»: Կառավարութիւնս ընդունեց այս պայմանը. եւ ալ այս դեսպանութիւնը վրաս առնելով նա– եկայ:

Ահա կ'ըսեմ ձեզի թէ նոյն քաղաքա– կանութեան պիտի հետեւիմ: Եթէ ա– ռաջէս համոզուիմ թէ նպատակիս չպիտի հասնիմ, Անգլիա պիտի վերա– դառնամ, բայց ոչ թէ եկածիս նը– ման՝ այլ իբր ձեր հակառակորդը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հանք եւ ջերմուկ Զանգեզուրի մէջ

Փրոֆ. Ֆլորենսկի, որ հանքաբա– նական քննութիւններ կը կատարէ Զանգեզուրի մէջ, Երեւանէն անցած միջոցին հետեւեալ յայտարարու– թիւններն ըրաւ, վերջերս, Խորհ. Հա– յաստանի աշխատակցին.—

Գիտութեանց Ակադեմիային կող– մէ ղրկուած մեր արշաւախումբը Զանգեզուրի մէջ հանքաբանական ուսումնասիրութիւններ կատարած ժա– մանակ, երեւան հանեց Սառնաղ... կամուրջին մօտ հանքային ջուր մը որ Նարզանի հանքային ջուրին նման միակ տաք ջուրն է աշխարհի վրայ: Հոսած ջուրը ունի 25 աստիճան տա– քութիւն, ընդերքին մէջ՝ 30 աստի– ճան: Ջուրը կը պարունակէ մեծ քա– նակութեամբ ազատ եւ ջրալոյծ ածխաթթու: Ջուրը նշանաւոր է նաեւ անով, որ ծծմբային թթու չի պա– րունակեր: Այս հանքային ջուրը յօղացաւը, բնախօսական ... ցումներու խանգարումը եւ սրտի ... ւանդութիւնները բուժելու ... կութիւն: Ջուրին բուժական ... կութիւնը ծանօթ էր հայ թագա... ներուն, որոնք բաղնիք չինեցին ... բան: Սահեփաննոս Օրբելեան վեր... նորոգած է այդ բաղնիքը, ... հետքերը կը մնան մինչեւ այսօր:

Գիջլանեան գիւղին մօտ երեւան ... նեցինք երկու մէկը թանձրաբու... վանաքարի (tourmaline) հանքեր, ... րոնք իրենց նմանը չունին ... աշխարհի մէջ: Անկից զատ, ... քարի (pégmalite) երակներուն ... րեւան հանուեցաւ տակաւին ... նօթ տեսակ մը հանածոյ, որ ... հարիւր համեմատութեամբ ... (չոքլարձակ տարր) կը պարունա... Նոյն երակներուն մէջ գտնուած ... tite, որ փոփոխ պարունակող ... մըն է: Գունաւոր մետաղի ... բուն մէջ երեւան հանեցինք ... մեծամասնութեամբ արծաթաքար ... նակող հանքեր: Բազարչէյի ... կայքը գտնուեցաւ սկսած ... եւ եռանկիւնաձեւ հանքի երակ...

ԱՆԿԱՐԳԵԼՈՎ ՓՈՐՁԸ

— o —

Սեպտեմբեր 24ին Երեւանի ... նաւային կայանին վրայ ... ցան օդանաւային թռիչքներ ... կարգելով իջնելու փորձեր:

Ներկայ էին Ս. Տէր Գաբրիէ... Մատուրով, Խաչատրեան, Հա... լեան, Մոսկուայի Իւխանութեան ... կայացուցիչները եւ մեծ թիւով ... ւանցի աշխատաւորներ:

Երեւանի կոմունիստ երիտասարդ... ներու կազմակերպութիւնը իր ... ներով երկրորդ օդանաւ մը ... բեց կայանին: Ցանծանք ...

խանդավառ ծափերու մէջ, Մ. Խաչատրեան յայտնեց թէ իրենց կազմակերպութիւնը պիտի աշխատի շուտով կայանին տալ երրորդ եւ չորրորդ օդանաւեր:

Յետոյ կատարուեցան թռիչքի փորձեր յանձնուած օդանաւով: Թռիչքէն վերջ եղան նաեւ անկարգելի փորձեր:

Երեւանի մէջ, օդանաւէն անկարգելով իջնելու փորձերը դեռ առաջին անգամ էր որ տեղի կ'ունենային, այնպէս որ մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուցած էին Երեւանի աշխատաւորութեան մէջ: Անկարգելով իջնելու առաջին փորձը կատարեց Մեղալեան, որ 600 մեթր բարձրութենէ մը դուրս նետուեցաւ օդանաւէն,— փորձը շատ յաջող անցաւ, անկարգելը ժամանակին բացուեցաւ եւ օդանաւորդը գետին իջաւ 90 վայրկեանէն: Երկրորդ փորձը կատարեց Սարգսեան, որ նոյն բարձրութենէն իջաւ 90 վայրկեանի մէջ:

Ա. Տէր Գաբրիէլեան շնորհաւորեց երիտասարդ օդանաւորդները:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԵՐԱԺՇՏԱՆՈՑԸ

— o —

Երեւանի Երաժշտանոցը այս տարի պիտի ընդունի 80 ուսանողներ: Արդէն ընդունուած են 40 ուսանողներ: Ընդունելութիւնը կը շարունակուէր դեռ մինչեւ երէկ: Դասախօսական կազմը զօրացնելու համար, Մոսկուայէն հրաւիրուած է ձայնական արուեստի փրոֆէսոր Կարդան, Թիֆլիզէն երգահան Բարխուդարեան: Առժամապէս Լէնինկրատէն հրաւիրուած է երգահան փրոֆէսոր Քուշնարեան:

Երաժշտանոցին կից պիտի հիմնուի գիտական բաժին մը, ուր պիտի ուսումնասիրուի հայ երաժշտութեան եւ երգին պատմութիւնը: Այս բաժնին կողմէ, 1934—35 ուսումնական տարեշրջանին, պիտի հրատարակուին հայ երգին ոճին եւ հայ երաժշտութեան պատմութեան վերաբերեալ կարգ մը աշխատութիւններ:

Երաժշտանոցը պայմանաւորուած է Օփերային հետ, Երաժշտանոցին մէջ օգտագործելու համար Օփերային ուժերը:

Երաժշտանոցը պայմանաւորուած է նաեւ ձայնասփիւռի կայանի տնօրէնութեան հետ, որ սկսած է կարգի բերել Երաժշտանոցին համերգի դահլիճը, որպէսզի այդ դահլիճէն ձայնասփիւռով հաղորդուին ինչպէս երգի եւ երաժշտութեան փորձերը, նոյնպէս եւ տեսական խնդիրներու վերաբերեալ դասախօսութիւնները:

Այս տարի Երեւանի Երաժշտանոցը ունի 300 ուսանող:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ

Պետական վիճակագրութեան տուած տեղեկութիւններուն համաձայն, Երեւանի բնակչութիւնը այս տարի կը հասնի 134.000ի: Հետեւեալ ցուցակը կը պատկերացնէ Երեւանի բնակչութեան աճման չափը.—

1926ին	64.613
1930ին	89.820
1931ին	102.000
1932ին	111.500
1933ին	121.500

ԳԻՏԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

Երեւանի մէջ, Ղուկասեան հրապարակին վրայ, Մելքոնեան հիմնադրամի վարչութեան կողմէ պիտի շինուի գիտական մատենադարան մը:

Շէնքին նախագիծը պատրաստած է ակադեմական Ա. Թամանեան: Մատենադարանը պիտի կարենայ պարփակել մէկ միլիոն գիրք: Այդտեղ պիտի կեդրոնացուին Էջմիածնայ մատենադարանին մօտ 10.000 ձեռագիրները, կովկասագիտութեան եւ հայագիտութեան վերաբերեալ հին ու նոր գործերը բոլոր լեզուներով:

Շէնքը պիտի ունենայ մեծ, լուսաւոր եւ ամէն յարմարութեամբ օժտուած ընթերցարան մը 250 ընթերցողի աթոռով, մասնաւոր դահլիճ մը գիտական ուսումնասիրութեանց յատուկ, 15—20 աշխատանոցներ գիտական հաւաքական աշխատանքներու համար:

Մատենադարանի այս շէնքին մէջ պիտի զետեղուի յատուկ տպարան մը որուն մեքենաները ստացուած են արդէն:

Մատենադարանին շէնքը պատրաստ կ'ըլլայ գալ տարի:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴԻՒԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հայաստանի պետական կեդրոնական դիւանի վարչութիւնը ծրագրած է հրատարակել կարգ մը աշխատութիւններ:

Շուտով տպագրութեան կը յանձնուի Դաշնակցութեան փետրուարեան ապստամբութիւնը եւ քաղաքացիական կռիւները Հայաստանում 1921ին խորագրով առաջին աշխատութիւնը, որուն պատրաստութեան համար օգտագործուած են Երեւանի Դիւանին, Մոսկուայի Կարմիր բանակի կեդրոնական դիւանին եւ Թիֆլիզի դիւանին վաւերաթուղթերը:

Պատրաստութեան մէջ է նաեւ Տրապիզոնի խորհրդաժողովը խորագրով աշխատութիւն մը, որուն վաւերաթուղթերը առնուած են Հայաստանի կեդրոնական դիւանէն:

Տարեվերջին պատրաստ կ'ըլլայ նաեւ Ցարիզմի գաղութային քաղաքականութիւնը խորագրով ուսումնասիրութիւնը:

Դարձեալ պատրաստութեան մէջ են հետեւեալ գիրքերը.— 1.— Ինտերվենցիան եւ Դաշնակցական կառավարութիւնը, 2.— Դաշնակցութեան յարաբերութիւնները ռուսական Վանդէայի հետ (Դենիկին, Կոլչակ եւն.): 3.— Իմպերիալիստական պատերազմը եւ Դաշնակցութիւնը:

Միաժամանակ կ'ուսումնասիրուին Հայաստանի յեղափոխական շարժման եւ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան պատմութեան վերաբերեալ վաւերաթուղթերը, գրելու համար Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան պատմութիւնը:

ՃԱՄԲԱՆԵՐՈՒ ՇԻՆՈՒԹԻՒՆԸ

Սեպտեմբերի վերջերը, Ռ. Դաշտոյեանի նախագահութեան տակ, տեղի ունեցաւ խորհրդակցութիւն մը Հայաստանի ճամբաներու շինութեան մասին, մասնակցութեամբ ճամբաներու գաւառական տեսուչներու:

Ռուբէն Սահակեան ընդարձակ զեկոյց մը տուաւ եւ պատկերացուց ճամբաներու վիճակը զանազան շրջաններու մէջ: Յետոյ խօսեցան Վաղարշապատի, Թալինի, Կոտայքի, Ղամարլուի, Վէդիի, Սարդարաբադի, Աշտարակի ճամբաներու տեսուչները:

Ճամբաներու շինութեան իրենց աշխատանքով գնահատութեան արժանացան Թալին, Վաղարշապատ, Փաշալու, Լէնինական, Կոտայք եւ Գորիս: Սակայն անախանձելի կացութեան մէջ կը գտնուին Ղամարլուի շրջանի ճամբաները, որոնք կամ քայքայուած են, կամ կամուրջները նեղ են եւ անպէտ: Կացութիւնը աւելի խայտառակ է Վէդիի մէջ, ուր թիզ մը ճամբայ չէ շինուած: Աշտարակը շինել է միայն մէկ քիլոմէթր ճամբայ, թէեւ պարտաւոր է 7 քիլոմէթր ճամբու շինութիւն: Ղամարլուի մէջ եւս ճամբայ շինուած չէ բնաւ, թէեւ պարտաւոր էին 7 քիլոմէթր ճամբու շինութիւն: Այսպէս եւ միւս շրջաններուն մէջ:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Երեւանի Թղթատարական - Հեռագրական վարչութիւնը կ'աշխատի հեռախօսի տեւական գիծ մը հաստատել Մոսկուայի եւ Երեւանի միջեւ, ընդհանուր օգտագործման համար: Առաջին փորձը կատարուեցաւ սեպտեմբեր 24ի գիշերը: Խօսակցութիւնը շատ յստակ էր:

⁂ Ղամարլուի շրջանին մէջ, Եուվայի, Ներքին եւ Վերին Ղամարլուներու, Բէջազլուի հաւաքական գիւղատնտեսութեան աշխատաւորները, իրենց համար, սկսած են աղիւսէ տուներ շինել: Այսպէս Եուվայի մէջ 70 գիւղացիներ բնակարաններ շինած են, ամէն մէկ բնակարան ունի երկու սենեակ, մէկ նախասենեակ եւ մէկ հացատուն: Ղամարլուի մէջ եւս 25 գիւղացիներ շինած են բնակարաններ, որ ունին 1—2 սենեակ, մէկ հացատուն, մէկ գոմ, եւն.: Նոյնը Վերին Ղամարլուի եւ Բէջազլուի մէջ: Բնակարանները մաքուր են եւ լուսաւոր:

⁂ Հոկտեմբեր 2էն մինչեւ 8 Երեւանի մէջ տօնուեցաւ Հայաստանի արուեստներու կազմակերպութեան 13րդ տարեդարձը,— տօնին կը մասնակցէին դրացի հանրապետութեանց արուեստներու ներկայացուցիչները:

⁂ Կարմիր Խաչի Մոսկուայի կեդրոնը երկրին առողջապահական պայքարին համար բացած է պարգեւախաղ մը 5 միլիոն ռուբլի արժէքով: Հայաստանին կը տրուին 40.000 ռուբլի արժէքով պարգեւներ: Լեցուն թիւերը կը շահին բնակարան, հեծելանիւներ, ապաքինարաններու մէջ ձրի բժշկութիւն, հեռաւոր երկիրներու մէջ ձրի ճամբորդութիւն, եւն.:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. Խաչի դպրոցը

ՎԻԷՆ, 12 հոկտ. (Յառաջ).— Բուռ մը անձնուէր հայուհիներ, չորս տարիէ ի վեր կը պահեն Կ. Խաչի դպրոցը, համախորհուրդ իրենց Շրջ. Վարչութեան հետ: Ինչպէս յայտարարուած էր «Յառաջ»ի մէջ, դպրոցը վերաբացուեցաւ հոկտեմբեր 1ին, ուսուցչութեամբ Հայր Կ. Տէրմոյեանի: Առաջին օրը ներկայ աշակերտներու թիւն էր 33, մէկ շաբթուան մէջ բարձրացաւ 43ի, հաւանական է որ այս տարի 50ի բարձրանայ: Ամէն օր կ'աւելնայ: Հ. Տէրմոյեան առաջին օրէն քննեց բոլորին կարողութիւնը եւ համաձայն իրենց կարողութեան ու կարդացած գիրքերուն՝ բաժնեց չորս կարգի.—Առաջին՝ այբբենարան, երկրորդ՝ առաջին «Գանձարան», երրորդ՝ միջին «Գանձարան», չորրորդ՝ բարձրագոյն «Գանձարան»:

Մարդ որքան կ'ուրախանայ մեր սեւաչեայ չորս հինգ տարեկան պզտիկները դիտելով, երբ իրենց թաթիկներով գրատախտակի վրայ կը գրեն Մեսրոպեան տառերը՝ Ա.Բ.Գ.: Դժբախտաբար ինչպէս ամէն տեղ հոս ալ չեն պակսիր կիրքէ վարակուած մարդիկ որ իրենց զաւակները կը զրկեն այս կանոնաւոր դաստիարակութենէն եւ զանազան անուններով դպրոց կը խաղան, առանց ուսուցչի, իրենց պզտիկները կը յանձնեն պատահական մարդոց եւ կը հպարտանան որ Բարեգործականը իրենց ձրի գիրք կը զրկէ: Ի՞նչ օգուտ այդ սնապարծութենէն:

Այրի կին մը որ չորս պզտիկ ունի եւ միակ աշխատաւորը ինքն է չնչին օրականով, ուրախութեամբ վճարեց իր պզտիկներուն կարդացած գիրքերուն դրամը: Տակաւին այսպէս քանիներ կան: Յաջորդ նամակով կը գրեմ Խօթրէզէն դպրոցի մասին որ ամէն տարի Կեմէրէկի Հայր. Միութեան եւ քանի մը ազգասէր հայրենակիցներու ջանքերով կը շարունակուէր: Այս տարի նախնական աշխատանքները վերջացած չըլլալով կը վերաբացուի նոյեմբեր մէկին:

Համազգայինի Վիէնի մասնաճիւղը օգտուելով Հ. Տէրմոյեանի տրամադրութենէն, հաստատեց Ֆրանսերէնի դասընթացք մը չափահաս երիտասարդներու համար, շաբաթը երկու օր երեքշ. եւ հինգշաբթի երեկոները, ժամը 7էն 10: Ինչպէս Կ. Խաչի դպրոցին համար նոյնպէս այս դասաւանդութեան համար Հ. Յ. Դ. կոմիտէն («Խաժակ» Ակումբը) սիրայօժար տրամադրած է:

Պ. Մանուկեան

«Դաշնակցութեան Օր»ը

ՓՈՆ Տ'ՕՓՆԱ, 10 հոկտ.— Մենք ալ տօնեցինք «Դաշնակցութեան Օր»ը: Ժամանակէն առաջ սրահը լեցուած էր կոկիկ բազմութիւն մը, լսելու համար Դաշնակցութեան խօսքը: Սրահի ճակատը Դաշնակցութեան զինանշանի կողքին կը ծփային հայկական եւ ֆրանսական դրօշները:

Օրուան նախագահը բացատրելով տօնին իմաստը, հրաւիրեց ներկաները յոտնկայս իրենց յարգանքը յայտնել բոլոր այն յայտնի ու անյայտ նահատակներուն որ ինկան Դաշնակցութեան դրօշին տակ, հայ ազգի արդար դատին համար: «Մեր հայրենիք»ով բացուեցաւ հանդէսը: Եղան օրուան պատշաճ երգեր ու արտասանութիւններ: Արտասանեց փոքրիկ Մովսէս Բարխեան «Ընդ աստեղօք օտար ափանց»: Երգեցին ընկերուհի տիկ. Լուսին Կարապետեան «Գարահիսար լերան կրծքին» եւ տիկ. Նուարդ Կէկլեան «Ծիծեռնակ»ը: Բոլորն ալ արժանացան ծափերու:

Յետոյ բեմ բարձրացաւ օրուան բանախօսը, ընկեր Լեւոն Զորմխեան որ փաստալից բանախօսութեամբ մը պարզելով Դաշնակցութեան կատարած գործերը եւ ձաղկելով հակառակորդներու փոքրոգի պայքարը, շեշտեց.— Դաշնակցութիւնը 44 տարի անընդհատ եղած է հայ ժողովուրդի կողքին, բաժնած է անոր լացն ու ծիծաղը, եւ կը մնայ դարձեալ անոր կողքին, մինչեւ որ հայ ազգը շահի իր արդար դատը:

Պ. Սահակ երգեց «Գիւլում Ջան»ը եւ հանդիսականներու ծափերին վրայ կրկնեց «Զօրավէր»ը ջերմապէս գնահատուելով: Ընկերուհի տիկ. Լուսինի մեներգէն վերջ, նախագահը շնորհակալութիւն յայտնեց կոմիտէին կողմէ եւ «Մշակ բանուոր»ով փակուեցաւ հանդէսը:

Յետոյ ունեցանք ընկերական ժողով մը, որուն ներկայ էին նաեւ Սէն Փիէռի «Վրէժ» խումբի բոլոր ընկերները: Ընկ. Լ. Զորմխեան տուաւ տեղեկութիւններ կուսակցական կեանքի մասին, նոյնպէս եւ պատասխանեց զանազան հարցումներու: Սէն Փիէռի «Վրէժ» խումբի վրայ աւելցաւ նոր ընկեր մը: Յուզիչ էր նորընծայի երդման արարողութիւնը, երբ ընկերը ձեռքը դնելով զինանշանին վրայ, կը յայտարարէր.— «Կ'ուխտեմ կեանքիս վրայ հաւատարիմ մնալ Հ. Յ. Դ.ի կանոնագրին, ծրագրին եւ կեանքի գնով հետապնդել անոնց իրականացումը»: Բոլոր ընկերները համբուրեցին նորընծան, մաղթելով եռանդ եւ կորով:

Մարգար Բարխեան

ՄԱՄՈՒԼ

«ԳԱՂՏՆԻ ԴԱՇԻՆՔՆԵՐՈՒ» ՑԵՐԻՒՐԱՆՔԸ

— o —

«Հայրենիք» դիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (25 սեպտ.).

— «Մեր երդուեալ հակառակորդները, իրենց ազգավնաս ընթացքը արդարացնելու համար, յամառօրէն կը շարունակեն պնդել, ա) որ իբր թէ Հ.Յ.Դաշնակցութիւնը գաղտնի դաշինք մը կնքած է թրքասէր Պրոմէթէի շուրջը խմբուած կովկասեան խմբակցութեանց հետ եւ բ) որ իբր թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը գաղտնի համաձայնութեան եկած է Պերլինի մէջ հակախորհրդային դաւադիր կազմակերպութեանց եւ հիթլէրականներու հետ՝ խորհրդային կառավարութիւնը զինու զօրութեամբ տապալելու համար:

Բազմաթիւ անգամներ ինչպէս մենք, նոյնպէս դաշնակցական բոլոր միւս թերթերը ըսած են, թէ բացարձակապէս անհիմն են այդ զրոյցները եւ թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ոչ միայն ոեւէ գաղտնի դաշինք կամ համաձայնութիւն չէ կնքած ոեւէ հակախորհրդային հոսանքի հետ, այլ, ընդհակառակն, հակառակ ըլլալով ոեւէ զինեալ պայքարի խորհրդային իշխանութեան դէմ, հակառակ է նաեւ օտար ուժերու հետ դաւադիր ոեւէ միջամտութիւն ընելու Կովկասի մէջ՝ խորհրդային կառավարութիւնը տապալելու համար:

Հակառակ Դաշնակցական թերթերու այս անվերապահ հերքումներուն, մեր հակառակորդները նորէն նոյն յերիւրածոյ զրոյցները կը կրկնեն ամէն տեղ եւ ամէն առթիւ: Օրինակ, կ'ըսեն, որ իբր թէ Պրոմէթէի խմբակցութեանց հետ կնքուած դաշինքը 4 էջնոց (յետոյ ալ ըսին 8 էջնոց) Թուրքերէն լեզուով գրութիւն մըն է. մինչդեռ յայտնի է, որ Պրոմէթէի շուրջ համախմբուած կովկասեան խմբակցութիւնները (Վրացի, Թաթար եւ Լեռնական) իրարու հետ կը խօսին ու կը յարաբերին ոչ թէ թուրքերէն, այլ ռուսերէն: Բնական է, որ եթէ դաշինք մը կնքած ըլլային Հայերու հետ, ռուսերէն լեզուով պիտի կնքէին եւ ոչ թէ թուրքերէն, զոր չեն ալ հասկնար Վրացիները ու կովկասեան Լեռնցիները:

Մեր հակառակորդները հոս հոն կը փսփսան շարունակ որ կարեւոր փաստաթուղթեր ունին այդ մասին: Սակայն, ինչո՞ւ հրապարակ չեն բերեր այդ փաստաթուղթերը, ո՞ր աւուր կը սպասեն: Փոխանակ խորհրդաւոր ակնարկներ ընելու, աւելի լաւ չէ՞ որ մէջտեղ դնէին իրենց փաստաթուղթերը: Հայ հասարակութիւնը մեծապէս երախտապարտ պիտի ըլլար իրենց, որ վերջնապէս վար հանեն առած Դաշնակցութեան «դիմակ»ը:

Սակայն, մի՞թէ պարզ չէ, որ մեր հակառակորդները ոեւէ փաստաթուղթ չունին Դաշնակցութեան դէմ: Մարդիկ, որ ամէն փողոցային բամբասանք անմիջապէս կը հրամցնեն իրենց ընթերցողներուն, ինչո՞ւ պիտի քաշուէին հրապարակութեան տալ կարեւոր փաստաթուղթեր Դաշնակցութեան դէմ, եթէ իսկապէս ունենային:

Մի՞թէ պարզ չէ, որ շանթաժ կ'ընեն եւ իրենց այդ չարամիտ խաղերով կ'ուզեն մոլորեցնել հանրային կարծիքը եւ ժամանակ մը եւս Դաշնակցութեան դէմ պայքարելու առիթ ունենալ»:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ձեր թերթի հոկտ. 9ի երեքշաբթի օրուան թիւին մէջ հայրենակից մը, եւ թերեւս ալ արհեստակից մը, հայ սափրիչներու Միութեան անգործութեան մասին կը գանգատի: Եւ գարմանք կը յայտնէ ըսելով թէ «Փլօրի-այի մէջ գումարուած առաջին ժողովէն յետոյ ժողով չէ գումարուած»:

Իրականութեան բոլորովին հակառակ է այս խօսքը: Նոյն ժողովէն ընտրուած ժամանակաւոր յանձնախումբը երկրորդ ընդհ. ժողով մը գումարած է նոյն վայրին մէջ եւ իր մշակած ծրագիր - կանոնագիրը վաւերացնելէ յետոյ, իբրեւ վարչութիւն լիազօրուած է եւ մինչեւ այժմ ալ կ'աշխատի սոյն ծրագիր - կանոնագիրը տեղական իշխանութիւններէն վաւերացնել տալ, առանց սակայն տեղական արհեստակցական կազմակերպութիւնները խրտչեցնելու:

Եթէ ընդհ. ժողովները յապաղած են, պատճառը ամրան զբաղումները կամ արձակուրդներն են:

Այս առթիւ կը յիշեցնենք մեր արհեստակիցներուն թէ վարչութիւնս պէտք եղած օժանդակութիւնը չի գտներ արհեստակիցներէն. Ա. ընդհ. ժողովին մօտաւորապէս 40 հոգի կային, Բ.ին որ ալ աւելի կարեւոր էր, եւ որուն համար անձնական հրաւիրագիրներ ալ ղրկուած էին, հազիւ 20 հոգի կրցանք հաւաքել:

Բ. Անէմեան
(Քարատղար)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (20)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ— (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Բերոան գրկած էր Հերմինը, իսկ Լուսվարդը ես ու Զինօն յանձն առինք փոխն ի փոխ տանիլ: Մայրիկդ կուլար եւ չուզեց կարաւանին միանալ.— Չեմ ուզեր ողջ աչօք տեսնել այն դառնութիւնները, որ պիտի գան իմ պաշտելի հարսիս համեստ ճանապարհին: Մերժեց ոտքի ելլել, երբ ոստիկանները սկսան խարազանի հարուածներ տեղալ գլխուն: Լացինք, աղաչեցինք բոլորս, բայց ան մնաց անշարժ: Եւ ահա զոյգ ոստիկաններ հրացաննին ուղղելով, գետին փռեցին:

Կարաւանը այդ գիշեր տեղաւորեցին Խասգիւղի Ս. Երրորդութեան եկեղեցւոյ մէջ: Մեզի միացուցին Խասգիւղի մէջ եղած ուրիշ կարաւան մը, այնպէս որ եկեղեցին նեղ կուգար եւ քանի մը մեռելներ մնացին մարդկային ալիքի այդ ահռելի տարուբերումի մէջ:

Առտուն մեզ քշեցին Մկրագոմ գիւղին ուղղութեամբ, անկէ Քրապագոմ, ու գիշերը մնացինք Ցունան գիւղ, երկու խոշոր ախոռներու մէջ ու դուռը գոցուած: Մեր մէջ իբրեւ պահմարդ կային մեր գիւղի Սարգսի տան Պօղոս եւ Գօրէ Խչօ Մանուկ: Պօղոս քանի մը կարիճ կիներու հետ ախոռի տանիքի կողմը ծակ մը բացաւ: Առաջ Պօղոսը անցաւ, ու սկսան փախչիլ, ծակի վրայ կը խեղդէին: Մանուկ որ դրան ետեւ պահուած էր լուր չունէր ծակէն ու փախչողներէն: Երբ եղածն իմացաւ, պոռաց, հաւար փրցուց եւ ոստիկաններուն իմացուց ծակի մասին: Եկան ոստիկանները ծակը գոցեցին եւ պահակ մը դրին այնտեղ: Այն ատեն գազազած ժողովուրդը յարձակեցաւ Մանուկի վրայ. կ'ուզէր բզիկ-բզիկ ընել: Վերջապէս այս դաւաճանը միանգամ ընդ միշտ մեռցնելու համար կը բռնեն անոր ոտքերն ու ձեռքերը եւ կը տանին ախոռին ջրհորը կը նետեն: Ահա իր վախճանը եւ արժանի պատիժը:

Առտուն կարաւանը քշեցին Ցափնակիւղ ու տեղաւորեցին մարագներու մէջ: Քաղաքէն կառավարութեան պաշտօնեաներ եկան. խուժանը արդէն կը վխտար մեր բոլորտիքը: Պաշտօնեաները զատեցին հարիւր հարս ու աղջիկներ եւ քաղաք տարին իբրեւ հիւանդապահներ: Ուրիշ 500 հոգի, կարիճ, աշխատութեան ընդունակ, զատեցին եւ դաշտ ղրկեցին սոխ ու սխտոր քաղել տալու: Իսկ դուռը բաց էր բոլոր անոնց առջեւ, որոնք կին կամ հարճ առնել կը փափաքին: Առին տարին ինչպէս որ կ'ուզէին: Ես վաթսունեայ Թուրքի մը կողմէն իբրեւ ծառայ գնուեցայ: Նոյն ատեն ուրիշ Թուրք մը Բերոան կանչեց.— Ձգէ՛ սա պզտիկները, ես քեզ իբրեւ կին կ'առնեմ, ըսաւ Թուրքը: Բերոան ուզեց պզտիկներով առնուիլ, բայց Թուրքը մերժեց: Բերոան ըսաւ.— Կը նախընտրեմ պզտիկներով բոցերու ճարակ ըլլալ, քան զանոնք բոցերուն յանձնել եւ իմ փրկութիւնս փնտռել: Ու դառնալով ինծի ըսաւ.—«Անդի՛ն, եթէ բախտը ժպտի ու օր մը ազատիս ու Մարգարը ողջ տեսնես, պատմէ թէ ինչպէս անբաժան իր յիշատակներէն, նախընտրեցի բոցերուն զոհ երթալ, քան լքելով կեանք մը ունենալ: Մի մոռնար իմ անուշ բարեւներս ու կարօտի համբոյրներս տալ անոր»: Ու գրկելով իր ձագերը, մտաւ մարագ ուր կրակի ճարակ ըլլալու համար պատրաստութիւններ կը տեսնէին:

Թուրքը հինգ օր պահեց զիս ոչ թէ իբրեւ ծառայ, այլ իբրեւ կին, եւ գիշեր մը փախայ դուրս: Եւ ահա քանի մը օր է որ հոս հասած եմ: Այս համբոյրները ընդունէ Բերոայի յիշատակին:

14.— ԴԷՊԻ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ ԵՐԹԱԼՈՒ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Անդինի պատմութիւնը սիրտս կտոր կտոր ըրաւ. ուռած են աչքերս. կուլամ անյագ ու անմխիթար: Ի՞նչ կախարդական զօրութիւն է այն, որ դժոխքի սարսափելի բոցերը սիրով գրկել կուտայ, երբ բոցերէն ազատելու միջոց կայ, երբ Թուրքը կ'ուզէ ազատել, եթէ ձգէ իր պզտիկները: Ուրեմն մեր չորս տարուան սէրն է որ կը գործէ. սէր մը որ նուաստացնել տուաւ 40 անձէ բաղկացեալ ընտանիքի մը անդամները, յաղթելով անոնց ընդդիմութեան:

Բայց թողո՛ւնք անձնական յիշատակներն ու վիշտերը, չկորսնցնելու համար պատմութեան թելը:

×

Այթունի աղբիւրի վրայ կը հանդիպիմ Մշոյ առաջն. տեղապահ Եղիշէ քահանայ Տէր Պարսամեանին (այժմ Իտալիա): Տէր հայրը կը յանձնարարէ որ քանի մը ընկեր ճարեմ եւ վալադ մը, մինչեւ Պուլանուխ, անկէ ես լաւ ճամբան կը տանիմ, մինչեւ Ալաշկերտ: Սիրով կ'ընդունիմ առաջարկը:

Անմիջապէս կը դառնամ մեր գիւղի կողմը եւ կը գտնեմ հինգ ընկերներ,— անեւս Մկրօ Մեհէ Պօղոս, Դօլօ Վահան, Գորգօ Ցակօն, Մխէ Խաչօն: Մխէ Խաչօն որ վալադի պաշտօն պիտի կատարէ, «քարվանճի» եղած է եւ ճամբաները լաւ գիտէ: Պաշար եւ զէնք չունենալու տարակուսութիւն կ'ընեն, ամէն բան ես կը հոգամ, կ'ըսեմ, ու կը բարձրանամ Քան, Տէր Եղիշէին լուր տալու:

Անոնք ալ վեց հոգի են, քաղաքացիներ՝ Տէր Եղիշէն, Արօենց Էլօն, Թաթկայ Զօլօն եւ երեք ուրիշներ: Արօենց Էլօն զինուած է մօսին հրացանով մը, եւ տասնոց ատրճանակով մը եւ առատ փամփուշտով. միւսներն ալ ունին «քըմա» եւ պրաունինկ ատրճանակներ: Իսկ մենք բնաւ բան մը չունինք:

Պաշարի համար Մշեցիները ոչխար մը ծախու պիտի առնեն Ծապէ Մահմատէն (այս Քիւրտը որուն վրանը հաստատուած էր Մանկայ վերեւ Կատուի բերդի վրայ, մեծապէս օգտակար եղաւ Քանայ լեռ ապաստանած փախստականներու, իւղ, մածուն եւ ոչխար ծախելով): Մենք ալ ալիւր պիտի ճարէինք: Իջանք մեր գիւղացիներու քով, որոնք կը գտնուէին Սասնու Գուս կոչուած պուրակին մէջ:

Ես անմիջապէս պահած երկու տոպրակ ցորեններս բերի, նոյնպէս գողցած եղան կաշին՝ տրեխ շինելու համար: Պուրակին մէջ պահուած երկանաքարն ալ դուրս բերինք: Դօլօ Վահանի կին Փարիշան եւ Խամէն ցորենը աղացին ալիւր վերածելով: Մշեցիներու բերած ոչխարը քերթեցին եւ ամէն մարդ իրեն համար տրեխ պատրաստեց: Ոչխարի փորէն դուրս եկած իւղով, փոխինդ պատրաստեցինք իսկ միսը խորովելով երեք խոշոր տոպրակ պաշար պատրաստեցինք, որ բաւական կը համարուէր, եթէ տասը օրուան ճամբայ ալ ունենայինք:

Յաջորդ իրիկուն գեղեցիկ մութով մը վար եկանք Քանայ լեռնէն:

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

չեխական կեղծ անցագիրներով եկած Խրուաթները Ֆրանսական հիւպատոսարանի մը մէջ վաւերացուցած ըլլային իրենց անցագիրները, Ալեքսանդր Թագաւորը եւ Պ. Լուի Պարթու տակաւին ողջ մնացած պիտի ըլլային»:

Կին մըն ալ կը փնտռուի, իբրեւ կազմակերպիչը մահափորձի ձեռնարկին

Նոր քննութիւններէ կը հասկցուի թէ՝ Մարսէյլի մահափորձին դաւադիրները չորս հինգ հոգի էին, որոնց մէկը կին, երիտասարդ եւ շատ գեղեցիկ: Այս մանկամարդուհին անցեալ կիրակի օր Միսապօ Թաղին մէկ պանդոկը ներկայացած է երիտասարդի մը կողմէ, որ յետոյ մեկնած է: Կինը պանդոկին մէջ արձանագրուած է Մառի Վոււրով, ծնած Թրիէսթէ, 1910ին, չեհական հպատակ: Իրիկուն ուրիշ երիտասարդ մը, որ նմանապէս օտար շեշտ ունէր, պանդոկ կ'երթայ, կը ճաշէ կնոջ հետ եւ կը մեկնի: Կինը վեր կ'ելլէ պառկելու, բոլորովին մինակ: Առտուն, երբ սպասաւորը նախաճաշը կը տանի հեռախօսով տրուած հրամանի մը վրայ, զարմանքով կը տեսնէ որ կնոջ քով, անկողնին մէջ, անծանօթ մը կը գտնուի: Գիշերանց եկած էր առանց ուշադրութիւն գրաւելու: Մառի Վոււրով ունէր չորս կաշեպատ գեղեցիկ պայուսակներ: Ցերեկը Մառի եւ գիշերուան անծանօթ ընկերը անտեսանելի մնացին. միայն կէս օրին ճաշարան իջան ճաշելու եւ իրիկուան դէմ մեկնեցան:

Ոստիկանութիւնը կը յայտարարէ թէ այս գեղանի կնոջ ընկերացող երիտասարդին անունն է Էկօն Քաթէրնիք, որ Էքսի պանդոկը ներկայացած է ուրիշ երկու անծանօթներու հետ: Կը կարծուի թէ այդ անծանօթներէն մէկը բուն ահաբեկիչն է, Քալէմէն, իսկ միւսը՝ Մալնի կամ Շալնի, որ փախաւ Ֆոնթէնէպլոյի անտառին մէջ եւ կը փնտռուի մինչեւ այսօր: Իսկ Մառի Վոււրով կը համարուի լուրջ մեղսակից մը, եւ թերեւս փոխադրիչը ահաբեկիչներու զէնքերուն: Մարսէյլի ոստիկանութիւնը ստուգած է թէ կինը առաջնակարգ հիւրանոց մը իջած էր, իսկ միւսները աւելի համեստ պանդոկ մը: Ամէնէն կարեւորը, — Այս կնոջ պայուսակներուն մէջ, նուրբ ճերմակեղէններու եւ հագուստներու տակ պահուած էին եղեր զէնքերը:

Հայրը պուլկար, մայրը թուրք

Շամոնիի մէջ ձերբակալուեցաւ անգլիահպատակ մարդ մը, որուն հայրը պուլկար է, իսկ մայրը թուրք: Ոստիկանութիւնը գաղտնի կը պահէ ինքնութիւնը: Կը կարծուի թէ կապ ունի Մարսէյլի դէպքին հետ: Վրան գտնուեցան բազմաթիւ պուլկարերէն նամակներ, բայց կարելի չեղաւ թարգմանել: Կալանաւորը ղրկուեցաւ Աննըմաս, ուր կեդրոնացած են, առ այժմ, այս գործին քննութիւնները:

2,200,000 փրանք՝ շարժանկարին համար

Գրած էինք թէ Շէրպուրի ոստիկանութիւնը բռնած է Մարսէյլի սպանութեան շարժանկարները, երբ Ամերիկա պիտի փոխադրուէին «Պրէմէն» շոգենաւով: Թերթերը կը գրեն թէ կարելի եղած է մէկ մասը Լոնտոն փոխադրել, արգելքէն առաջ: Արդ, Տէր եւ Տիկին Մոլիսըն, երկուքն ալ քաջ օդանաւորդներ, 2,200,000 փրանք պահանջած են ամերիկեան ընկերութենէ մը, օդանաւով փոխադրելու համար շարժանկարը, կարելի եղածին չափ արագ:

Մարսէյլի կարգ մը սինէմաներուն մէջ ուրբաթ օր կը ներկայացնէին սպանութեան շարժանկարը: Ոստիկանութիւնը յայտարարեց թէ բացարձակապէս արգիլուած է ներկայացումը, համաձայն Փարիզէն տրուած հրահանգներու:

⁂ Շաբաթ օր յանկարծամահ եղաւ Էտմընդ Պրուքս, Ամերիկացի, որ յաջողած էր քաշել Մարսէյլի սպանութեան շարժանկարը: Ահաբեկիչին գնդակներէն հազիւ ճողոպրած, Ամերիկացին Փարիզ եկած էր եւ կ'աշխատէր իր ընկերութեան արհեստանոցին մէջ, երբ տկարութիւն մը զգաց եւ հիւանդանոց փոխադրուեցաւ: Ճամբան մեռած էր արդէն: 32 տարեկան էր:

Հ. Հ. պատուիրակութեան ցաւակցութիւնը

Պ. Պարթուի սպանութեան առթիւ, Հ. Հ. Պատուիրակութեան ցաւակցութիւն յայտնած է Պ. Ա. Խատիսեան, թէ՛ վարչապետ Պ. Տումերկի եւ թէ արտաքին գործերու նախարարութեան:

ԲՈՒՌՆ ՑՈՅՑԵՐ տեղի ունեցան Աթէնքի ալպանական դեսպանատան առջեւ, բողոքելու համար այն կարգադրութեան դէմ որով Եպիրոսի յոյն տղաքը բռնի ալպանական դպրոց կը ղրկուին: Ոստիկանութիւնը միջամտելով ձերբակալեց 50 ուսանողներ որոնք անմիջապէս դատի յանձնուեցան:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԵՒ ՊՈՒՔՐԷՇԻ դիւանագիտական յարաբերութիւնները վերահաստատելու համար բանակցութիւններ կը կատարուին: Խորհրդային պաշտօնատար մը հասաւ Պուքրէշ, ուր իրեն պիտի յանձնուի ցարական դեսպանատունը:

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ.Յ.Դ. ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆ-ԼԱՎԻՍՏԻ «ԸՆԿ. ԿԱՐՕ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ կողմէ եւ հովանաւորութեամբ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ.Յ.Դ. ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

Այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Լավիստ L'Hermitage սրահին մէջ

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն եւ զաւեշտ՝ ժողովրդական պիւֆէ: Տոմսերը կը ծախուին ընկերներու մօտ՝ Մուտք 3 ֆր.:

Տէր եւ Տիկին Յ. Պալաքեան (Մելպուրն, Աւստրալիա), Տէր եւ Տիկին Նշան Անդրէասեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկ. Տոքթ. Արշակ Անդրէասեան եւ զաւակունք (Փարիզ), Տէր եւ Տիկ. Սուրէն Անդրէասեան (Փարիզ), Տիար Բաբկէն Անդրէասեան (Բեռքին-եան), Օր. Ալիս Անդրէասեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկ. Հրանդ Փանոսեան եւ զաւակը (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Օննիկ Փանոսեան եւ զաւակը (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Տոքթ. Տ. Պալաքեան եւ զաւակունք (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկ. Տոքթ. Ա. Բարսեղեան եւ զաւակը (Պոսթըն), Տէր եւ Տիկ. Տոքթ. Մ. Էքսէրճեան (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկ. Ե. Պէնլեան (Լոնտոն), Տէր եւ Տիկ. Ո. Սարաֆեան (Ն. Եորք), Տիար Յ. Հիւսիսեան (Պոլիս), Տիար Գ. Պալաքեան (Ն. Եորք), Պ. Լ. Պալաքեան (Նիւ Եորք), Տիար Մ. Շահնազար (Լօզան), Տէր եւ Տիկ. Ե. Շահնազար եւ զաւակը (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Ս. Շահնազար (Փարիզ), Տիկ. Շ. Շահնազար եւ զաւակունք (Լօզան), Անդրէասեան, Փանոսեան, Պօղեան ընտանիքները դառն կսկիծով կը ծանուցանեն դառնաղէտ եւ անակնկալ մահը իրենց եղբօր, մօրեղբօր, հօրեղբօրորդւոյն, մօրաքրոջորդւոյն, քեռորդւոյն եւ ազգականին

ԳԵՐՇ. Տ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ ԵՊԻՍ. ՊԱԼԱՔԵԱՆԻ

Անձնուէր Առաջնորդին Հայոց Հարաւ. Ֆրանսայի որ կնքեց իր մահկանացուն 58 տարեկան հասակին մէջ, 8 հոկտ. 1934, խոր սուգի մատնելով իր բնտանեկան պարագաները:

Ս. Պատարագը եւ Օծման արարողութիւնը կատարուեցան կիրակի, 14 հոկտ. առաւօտեան ժամը 10ին Պոմօնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյն մէջ, նախագահութեամբ Փարիզի ծերունազարդ Առաջնորդ Վռամշապուհ Ս. Եպիսկ. Քիպարեանի եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Սէն Փիէռի գերեզմանատան աւանդատունը:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 21, ԿԻՐԱԿԻ, ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ

կը խօսի ընկեր ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 20ին ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

կը խօսի ընկերուհի ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27ին ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

կը խօսի ընկեր ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

գեղարուեստական ճոխ բաժին՝

Կը մասնակցին ՍԻՓԱՆ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆի եւ ԵՓՐԱՏ նուագախումբը:

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 28ին, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ

Մանրամասնութիւնները յաջորդով՝

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (5)

ՍՊԻՏԱԿ ԱՐԾԻՒԸ

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Գրեց՝ ՐՕԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

Հայլե նաւակին մէջ դրուած՝ տեսաւ որ նաւապետն ու Հէնըը իր մօտը նստած էին: Ոք եւ է հրահանգ չտրուեցաւ, եւ երբ թէ նախապէս կարգադրուած ըլլար, թիակները բոլորը միաժամանակ ջուրին մէջ, ու նաւակը սկսաւ հեռանալ: Երբ ցամաքէն բաւական հեռացան՝ նաւապետ Նէլըըն ղեկը բռնեց, թիակները կեցան, վայրկեան մը հոսանքը քշեց զիրենք, թիակները դարձեալ շարժիլ սկսան, այս անգամ արընթաց դէպի առաջ, եւ Սըր Ճօն հասկցաւ որ ծովուն բացերը կ'երթան:

— Նաւապետ Նէլըըն, կրնա՞մ հասկնալ այսպէս խորհրդաւոր կերպով ցամաքէն հեռանալուս պատճառը:

Սըր Ճօն այս հարցումը ըրած ատենը նաւապետին մօտեցած էր:

— Ձայնը, եթէ կը հաճիք, մինչեւ գրօսանաւը հասնինք խօսիլ չկայ:

Սըր Ճօն զարմանքէն պշշած եղաւ. ոչ այնքան հրամայելու կերպէն որքան մարդուն ձայնի ինքնիշխան եղանակէն: Նաւապետ Օրլաֆ Նէլըըն մինչեւ հիմակ այդ կերպով խօսած չէր, դերերը փոխուած էին եւ թէ նաւապետը այլեւս կացութեան տէրն էր:

Բարկութեան նոպան Սըր Ճօնի լեղին ծայրը եկած էր, բայց անմիջական մտարերեց կնոջ նկարը, բարկութիւնը մեղմացաւ եւ ուսերը թօթուեց: Անծանօթ կնոջ մը հանդէպ ունեցած իր յիմարութիւնը զինքը այս վիճակին հասցուցած էր: Երանի թէ այս ձամբորդութիւնը մերժած ըլլար: Եղածը այլեւս եղած էր, լաւագոյն էր ուրեմն դէպքերը պաղարիւնով դիտել: Նաւապետ Նէլըըն ապահովաբար լռելու պատճառներ ունէր, անշուշտ ոչ պարկեշտ պատճառներ, բայց լաւագոյն էր զանոնք գիտել:

Սըր Ճօն Տէվիսըն կարճ խօսակցութիւն մը միայն ունեցած էր իր նոր բարեկամին հետ Լոնտոնէն ծովափ գացած միջոցին, ան ալ նկարի կնոջ անունին եւ իր եղբօր մասին որու համար իր օժանդակութիւնը խնդրուած էր: Աղջկան անունն էր Զարա Հայաթ, եղբօրը՝ Սթէֆըն: Ո՞ւր տեղացի էին, ի՞նչ դրաղում ունէին, ի՞նչպէս գրօսանաւի տիրացած էին, այս բոլոր հարցումներուն նաւապետը կատարելապէս խուլ ձեւացած էր: Այս հարցումներուն պատասխանը պիտի կրնար առնել գրօսանաւուն մէջ մտնելէն ետքը միայն:

— Օրիորդ Հայաթ աշխարհի լաւագոյն աղջիկն է, Սըր Ճօն, եւ այս ճամբորդութիւնը կատարելնուդ համար ընաւ չպիտի զղջաք. հաւատացէք ծեր նաւազի մը խօսքերուն, ըսած էր նաւապետը: Այս վստահացուցիչ բառերուն վրայ լաւատես էր միրաբոյծ Սըր Ճօն:

Հիմակ որ ծովուն բացերը կը թիավարէին՝ սկսաւ մտածել թէ ինչպէս իր յիմարութեան պատճառով պիտի խառնուէր աղտոտ գործի մը, եւ իր բարեկամներէն ոչ մէկ օժանդակութիւն կը յուսար. իր վրայ պիտի խնդային ինչպէս յիմար մը, եւ իրաւունք ունէին: Ամէնէն շատը ինք պիտի խնդար անշուշտ, այդպէս չարժած ըլլալուն համար: Գիշերային այս արկածախնդրութիւնը իր որպէս բժիշկի ապագայի խորտակումը պիտի ըլլար: Եւ եթէ Հ. Ա. լսէր, ի՞նչ պիտի ըսէր: Հարցում մըն էր, որուն պատասխանը չէր համարձակեր լսել:

— Ամէնքդ պատրաստ, լսուեցաւ յստակօրէն նաւապետին ձայնը:

Թիավարութիւնը դադրեցաւ. մութին մէջ կը տեսնուէին նաւու մը կողերը. վայրկեան մը եւ ահա նաւուն մօտ են: Սըր Ճօն անոնց օգնութեամբ նաւուն կամրջակէն վեր բարձրացաւ:

Նաւուն մէջ մտնելով Սըր Ճօն տեսաւ որ փոքրիկ գրօսանաւու մը մէջ չէ որ կը գտնուի, այլ իրապէս ծովերու դիմադրող գեղեցիկ նաւու մը մէջ: Անշուշտ որ այս նաւուն տէրը միլիոնատէր մը ըլլալու է: Ակնթարթի մը մէջ բոլոր կասկածները փարատեցան: Իր միակ անձկութիւնն ու հետաքրքրութիւնը նաւուն տիրոջը հետ խօսիլն էր:

— Աս կողմէն, Սըր Ճօն:

Նաւապետ Նէլըըն բռնեց իր բազուկէն. միասին անցան կամրջակէն, վարը նաւազներու յարկաբաժինէն եւ եկան չքեղօրէն կահաւորուած եւ ընդարձակ սրահ մը:

— Վայրկեան մը ներողութիւն, Սըր Ճօն, տեսնեմ վիրաւորը պատրա՞ստ է ձեզ ընդունելու:

Նաւապետ Նէլըըն սրահէն անցնելով ծայրի դուռէ մը ներս մտաւ: Սըր Ճօն Տէվիսըն, առանց ընդունելութեան, առանձին մնաց եւ սկսաւ իր շրջապատը դիտել: Այն տպաւորութիւնը ունեցաւ թէ ով որ կահաւորած է այս նաւը, արուեստագէտ մը եղած պէտք է ըլլայ եւ ծանօթ հանդստաւէտ պայմաններու:

Նաւապետը վերադառնալով ըսաւ.

— Սըր Ճօն, հաճեցէք այս կողմէ գալ. օրիորդ Հայաթը ձեզ պիտի ընդունի, եղբայրը քննելէդ ետքը. ու մինչ վիրաբոյժը իր մօտը կուգար. «ուրախ եմ յայտնելու ձեզ որ օրիորդը կարողացեր է հիւանդապահուհի մը բերել նաւուն մէջ: Ինծ կը թուի թէ երիտասարդ Պ. Սթէֆընի վիճակը շատ ծանր է»:

Հիւանդին վրայ մէկ ակնարկով Սըր Ճօն Տէվիսըն հաստատեց նաւապետ Նէլըընին կասկածները. անկողնին մէջ պառկող երիտասարդին վիճակը յուսահատական էր: Հիւանդապահուհին ալ անձկութեամբ լեցուն նայուածքը հաստատեց այս պարագան:

Սըր Ճօն շարժում մը ըրաւ նաւապետին որ իրենք առանձին թողու. ու երբ սենեակին դուռը գոցուեցաւ՝ մտադրաղ դէմքով մը դարձաւ հիւանդապահուհին որ ըսաւ.

— Տոքթոր, ինչ որ կարելի էր ըրի. ահռելի վէրք մը է եւ առտուն արիւն կը հոսի:

Սըր Ճօն հրամայեց հիւանդապահուհին որ կապերը քակէ. ու միայն հիւանդապահուհին այդ գործով զբաղած էր՝ ինք պատեհութիւն ունեցաւ դիտել երիտասարդը, որ հազիւ 22-23 կար, գեղադէմ եւ յար եւ նման իր քրոջ:

— Որքա՞ն ատենէ ի վեր այսպէս մահաքուն վիճակի մէջ է:

Սըր Ճօն վիրաւորին վրայ ծռած բազկերակը կը քննէր:

— Մէկ ժամ առաջ երբ հոս եկայ զինքը այս վիճակին մէջ գտայ:

Հիւանդապահուհին մէկ կողմ քաշուեցաւ, որպէսզի Սըր Ճօն իր քննութիւնը կատարէ:

Վայրկեանները սահեցան մահացու լռութեան մէջ: Հիւանդապահուհին մինչեւ անգամ իր սրտի բաբախումին ձայնը կ'իմանար: Վերջապէս քննութիւնը աւարտեցաւ եւ Սըր Ճօն դառնալով հիւանդապահուհին, նման բառ որ վէրքը գոցէ:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ՆԵՐՔԻՆԻՆ ՀԱՄԱՐ՝ Metro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐԸ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 17 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 17 Octobre 1934

10 ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2627

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԵՐԵՒԱԹԱՓ...

Կ'անհետանա՞ն, իրարու ետեւէ, անոնք որ ամէնէն ճակատագրական դերը կատարեցին վերջին քսան տարիներու քաղաքական — եղերական — պատմութեան մէջ:

Քանի մը հոգի միայն մնացած են այն դէմքերէն, որոնք սարքեցին ու վարեցին Մեծ Պատերազմը եւ անոր աշխարհատարած ժառանգութիւնը, հաշտութեան դաշնագիրներու քաղաքականութիւնը:

Այս անհետացումներուն մէջ, ամէնէն մեծ բաժինն ունեցաւ Ֆրանսան, յաջորդաբար կորսնցնելով Ֆօշը, Քլէմանսօն, Ժոֆրը, Պրիանը, Լէկը, Պառթուն,— եւ ահաւասիկ Փուանքարէն:

Անգլիա շատոնց թաղած է լորտ Քըրզընը, սըր Էտուըրտ Կրէյը, Պալֆըրը, զօրավարներ եւ ծովակալներ: Այդ օրերէն իրենց գլխաւոր դէմք ողջ կը մնայ Լոյտ Ճորճը, իսկ պարտուած Գերմանիայէն՝ Վիլհէլմ Բ.ը, աքսորական:

Կարճ խօսքով, լայն անջրպետ մը բացուած է երէկուան եւ այսօրուան միջեւ, բոլոր երկիրներուն մէջ:

Անշուշտ ամէնէն անճարակ երկիրն ալ ունի ձեռնասուններ եւ ժառանգորդներ, որոնք նոյն հոգեբանութեամբ կը վարեն ազգերու ճակատագիրը:

Անսպառ է, մանաւանդ, արհեստով քաղաքագէտներու սերունդը, այս լպրծուն պողոտաներուն վրայ:

Եթէ գրասենեակները ցամքին, համալսարաններն ու լրագրական, մանաւանդ փաստաբանական գրասենեակները անընդհատ կ'արտադրեն: Իսկ Երեսփ. Ժողովները արդէն արհեստանոցներ են բարձր քաղաքականութեան, զարմանազան թեկնածուներով:

Ի՞նչ յատկանշական տարբերութիւններ կան, երէկուան եւ այսօրուան միջեւ, խօսելով Ֆրանսայի մասին:

Ամէնէն առաջ՝ դասական լեցուն գլուխներու, անվիճելի — թէեւ չարաչուք — հեղինակութիւններու, հզօր իմացականութեանց եւ տիրապետող դէմքերու նօսրացումը, եւ, հետզհետէ աճումը միջակութեանց:

Արդարեւ, կարելի չէ ժխտել անհետացողներու մեծ մասին մաքի եւ խառնուածքի գերազանցութիւնը:

Հակառակ իրենց բոլոր բացասական գիծերուն, բացառիկ դէմքեր էին Քլէմանսօներն ու Փուանքարէները, մաքի եւ խառնուածքի խորութեամբ: Բազմակողմանի հեղինակութիւն մըն էր նոյն իսկ Պառթուն, որ անոնցմէ վերջինը կուգար:

Յատկանշական է, այս առթիւ Լէօն Պլումի դատումը:

Հակառակ իր անողոք պայքարներուն, ընկերվարական առաջնորդը կը շեշտէր, երէկ, խմբագրականի մը մէջ, ի վեր հանելով Փուանքարէի «անբաղդատելի արժանիքները»:

— «Կա՛յ վիրաւորանք մը որուն դէմ կ'ուզեմ պաշտպանել իր յիշատակը, ամէն պարագայի մէջ: Թող իրեն հետ չբաղդատեն այն մարդիկը որ իր անհետացման շնորհիւ այսօր բռնած են իր տեղը»:

Նոյն ակնածանքը՝ Պառթուի հանդէպ, նմանապէս գաղափարական հակառակորդ:

Բայց միայն իմացականութեան խորութիւնը, բազմակողմանի հմտութիւնը եւ աշխատանքի անսպառ տենդը չէին որ կը կազմէին այս անհետացող սերունդին գլխաւոր արժանիքը:

Այդ բոլորը կրնային մատենադարանի մը անկիւնը պահել այս դէմքերէն շատերը, առանց միւս առաքինութեան,— հզօր խառնուածք եւ առնական կիրք, վճռական պարագաներու մէջ:

Թերթերը երէկ արտատպեր էին դրուագ մը, պատերազմի ամէնէն ճակատագրական օրերէն:

Անողորմ, նոյն իսկ ոխակալ հակառակորդներ են եղած Քլէմանսօ եւ Փուանքարէ: Անստոյգ էր պատերազմին ելքը՝ Ֆրանսայի համար: Թուլցած էր ժողովուրդին բարոյական կորովը, երբ Քլէմանսօ ներկայացաւ Փուանքարէի, եւ անարգեց ամենածանր բառերով:

— «Անկարող ես, կը պոռար հանրապետութեան նախագահին երեսին. անհրաժեշտ միջոցները ձեռք չես առներ, Ֆրանսան փրկելու համար»:

Երկու ժամ տեւեց հակաճառութիւնը, կրքոտ եւ թունալից: Սաստկօրէն ընդհարած էին երկու բիրտ անհատականութիւններ:

Երբ խօսակցութիւնը վերջացաւ եւ Քլէմանսօ մեկնելու կը պատրաստուէր, Փուանքարէ ինքնիրմէ ելլելով պոռաց.

— «Դուն փախցուցեր ես, շէնք շնորհք փախցուցեր ես...»:

Վագրը կը շարունակէր անխնայ հարուածել նախագահը: Շատ չանցած, Փուանքարէ իր քով կանչեց զայն եւ յայտարարեց.

— «Դուն առանց յոգնելու կռուեցար ինծի դէմ եւ պիտի շարունակես կռուիլ: Սակայն եւ այնպէս, ես պատրաստ եմ քեզի յանձնելու Ֆրանսայի գերագոյն իշխանութիւնը, առանց հակակշռի, բայց հետեւեալ պայմանով.— Պէտք է յառաջ տանիս պատերազմը եւ լռութեան դատապարտես դաւաճանութիւնը»:

Եւ Քլէմանսօ պատասխանեց.

— «Պ. նախագահ, եթէ այդ պայմանը դրած չըլլայիք, պիտի մերժէի ձեր առաջարկը»:

Արդէն շահուած էր պատերազմը:

Անշուշտ «պուրժուա — նացիոնալիստական», եթէ կ'ուզէք՝ «ֆաշական» երեւոյթ է այս, մանաւանդ այսօրուան աչքով:

Բայց, հարազատ պատկերը սերունդի մը, որ գիտէր առնել անհնարին ցնցումները, հրամայել եւ վարել, յաղթելու վճռակամութեամբ: Ակնածելի՝ նոյն իսկ իր բացասական հանգամանքով:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՈՆԹԷՆԷՊԼՈՅԻ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆ ԱԼ ԲՌՆՈՒԵՑԱՒ

Չորս օրէ ի վեր բան չէր կերած

ՆՈՐ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻ ՄԱՍԻՆ

Ոստիկանութիւնը յաջողեցաւ ձերբակալել Ֆոնթէնէպլոյի փախստականը, Մալնի կամ Շալնի, որ կը հետապնդուէր հինգ օրէ ի վեր:

Ինչպէս յայտնի է, անցեալ չորեքշաբթի օր Մալնի Ֆոնթէնէպլոյի կայարանը կը սպասէր, Էվիան երթալու համար, երբ հետապնդուեցաւ: Երկու ոստիկան — զինուորներ անցագիր հարցուցին, եւ Մալնի թուղթը յանձնելով, ձգեց փախաւ: Այդ օրէն ի վեր պաշարուած էր Ֆոնթէնէպլոյի անտառը, շրջականերով: Փախստականի դիմագծի մասին տեղեկութիւններ հաղորդուած էին ամբողջ շրջանի առեւտրականներուն եւ հողագործներուն: Ոստիկանութիւնը միեւնոյն ատեն դիմած էր թափառաշրջիկներու աջակցութեան, եւ իսկապէս, անոնք էին որ գտան հետքը: Այսպէս, ոմն Մարիուս Լանպուրպէ, որ արտաքսուած էր Պելժիայէն եւ Սէնի նահանգէն, յանձն առաւ գտնել փախստականը: Չորս օրէ ի վեր կը թափառէր անտառին մէջ, պրպտելով բոլոր ապաստաններն ու պուրակները: Տասնըեօթը անգամ անտառ մտած ելած էր: Վերջապէս երկուշաբթի օր ժամը 2ին Մէօլոնի անտառէն դէպի Փարիզ նամբուն վրայ, հանդիպեցաւ ուժասպառ մարդու մը: Մտիկ ընենք իր պատմութիւնը.

— «Ուշադրութիւնս գրաւեց այս մարդը, որովհետեւ նոր վերարկու մը հագած եւ նոր գլխարկ մը դրած էր: Հագուստը նմըթկուած էր եւ հացի կտոր մը կ'երեւար գրպանէն: Ձեռքը բռնած էր գլխարկի տուփ մը որ Մէլէօնի մէկ գլխարկավաճառին հասցէն կը պարունակէր: Որովհետեւ կամաց կամաց կը յառաջանար, մօտեցայ իրեն, մախաղը ուսիս: Երբ իր քովը հասայ, ինծի դառնալով կրակ ուզեց, գլանիկը վառելու համար: Քիչ մը վարանեցայ, որովհետեւ կայծքարս դրոշմուած չէր. բայց եւ այնպէս ամէն բան աչք առնելով, մէկ ձեռքով կրակը ներկայացուցի, իսկ միւսը ուսին դրի: «Հետս եկուր, ըսի. դուն փնտռուած մարդն ես»: Ասոր վրայ, մէկ ոստումով օձիքը ազատեց եւ որովհետեւ աւելի արագ կը վազէր, ձեռքէս փախաւ: Բայց շատ հեռու չգնաց եւ քանի մը վայրկեան վերջը, երկրորդ անգամ նանչցնելով, ձերբակալուեցաւ սրճարանի մը մէջ»:

Արդարեւ, փախստականը սրճարան մը մտնելով սուրճ կ'ապսպրէ: Սրճարանապետին կինը ուշադրութեամբ կը զննէ մարդը որ անկիւն մը քաշուած էր: Սուրճը տանելով, կը տեսնէ որ թեթեւ ապի մը կը գտնուի աջ աչքին կողմը: Այս մանրամասնութիւնները հաղորդուած էին ոստիկանութեան կողմէ: Այլեւս կասկած չունենալով, սրճարանին տէրը կ'երթայ վար կ'առնէ իր որսի հրացանը, իսկ առեւտրական մը հեռախօսով լուր կուտայ ոստիկանութեան: Երրորդ մը կազմ եւ պատրաստ կը սպասէ սրճարանին մէջ: Անծանօթը 2 փր. 50 սանթիմ կը ձգէ սեղանին վրայ (սուրճը 60 սանթիմ էր), եւ ոտքի ելլելով կը հեռանայ: Սրճարանին մարդիկը առանց բան մը հասկցնելու կը հետապնդեն, եւ վերջապէս փողոցի մը անկիւնը՝ թակարդը ձգելով, կ'ազդարարեն.— «Ձեռքերդ վե՛ր»: Այդ պահուն հրացանը ուղղուած էր փախստականին, որ համակերպեցաւ: Վրան խուզարկեցին, զէնք չունէր: Յետոյ կառք մը դնելով տարին Մէլէօն, ուր հասած էին արդէն ոստիկանները: Փախստականը խոստովանեցաւ ամէն բան, ինչպէս եւ անունը: Իր վրայ գտնըուեցան 700 ֆրանք, մեթրոյի տոմսակներ, ինքնահոս գրիչ մը եւ կրօնական խորհրդանշան մը, որոնք պահարանի մը մէջ դրուելով կնքուեցան: Երբ առաջարկեցին որ ստորագրէ, փախստականը առանց վարանելու գրեց անունը:

Նախնական հարցաքննութենէ մը յետոյ, ոստիկանները սպասեցին Եուկոսլավիոյ Ապահովութեան Տեսուչին, որ Փարիզ կը գտնուի: Ժամը 8.30ին հասաւ այս պաշտօնատարը, անմիջապէս արգելարան մտաւ, եւ վերէն վար չափելով կալանաւորին դէմքը, յայտարարեց.

— «Հին ծանօթներ ենք...

Եւ սկսաւ խիստ հարցաքննութեան մը, որ տեւեց մինչեւ լոյս: Կէս գիշերին, Եուկոսլավիոյ պաշտօնատարը յայտարարեց.

— Գործը շատ լաւ նամբու մէջ է: Մալնի—որ իր բուն անունը չէ—խոստովանեցաւ թէ մասնակցած է դաւադրութեան: Իր յայտարարութիւնները տեղի պիտի տան երկար եւ մանրակրկիտ ստուգումներու:

Մալնի խոստովանեցաւ թէ անցագիրը կեղծ էր եւ թէ բուն անունն է Միօ Քրալի, ծնած 1908ին, Եուկոսլավիա, արհեստով մեքենագէտ եւ հաստատուած Փէշթա: Թերթերը կ'ըսեն թէ խոստովանած է նաեւ որ Մարսէյլ կը գտնուէր մահափորձին օրը եւ Քալէմէնի տեղը պիտի բռնէր, եթէ ան վարանէր, տկարանար կամ ձախողէր:

ՁԵՆՔԵՐՈՎ ԼԵՑՈՒՆ ՊԱՅՈՒՍԱԿ ՄԸ ԳՏՆՈՒԵՑԱՒ ԼՈԶԱՆԻ ԿԱՅԱՐԱՆԸ

Կատարուած խուզարկութիւններու հետեւանքով, Լոզանի կայարանի մըթերանոցին մէջ գտնուեցաւ նոր պայուսակ մը, որ յանձնուած էր սեպտ. 29ին, այսինքն այն օրը երբ դաւադիրները Ֆրանսա կուգային: Կասկածելի պայուսակը բացուելով մէջը գտան երեք ձեռք աղտոտ հագուստներ, որոնց տակ պահուած էին սուլիչ մը, մաուզէր տարճանակ մը՝ ութ փամփուշտով, Վալթէր ատրճանակ մը, վեց փամփուշտով, աւելի խոր՝ վեց փամփուշտներ, Թաչկինակ մը՝ 35 փամփուշտներով եւ վտանգաւոր պայթուցիկներ:

Կ'ենթադրուի թէ՝ դաւադիրները պիտի փորձէին Լոզանի մէջ սպաննել Ալեքսանդր Թագաւորը, եթէ ձախողէր Մարսէյլի կամ Փարիզի ձեռնարկը: (Թագաւորը Լոզան ալ պիտի հանդիպէր, բժշկական խորհրդակցութեան մը համար):

Խուզարկութիւնները կը շարունակուին Զուիցերիոյ մէջ, երեւան հանելու համար ահաբեկչական կազմակերպութեան ընդհանուր վարիչը: Ժընեւի ոստիկանութիւնը հսկողութեան տակ առաւ «Խրուաթական տեղեկատու դիւանը» եւ մասնաւորապէս կին քարտուղար մը, որ իբրեւ թէ քանի մը շաբաթ առաջ ըսեր է թէ կարեւոր դէպք մը պիտի պատահի Ալեքսանդր Թագաւորին ճամբորդութեան առթիւ:

»»»··«««

ՀՐԴԵՀ ԾԱԳԵՑԱՒ «Ժուռնալ»ի խմբագրատան մէջ, երկուշաբթի իրիկուան դէմ: Խուճապի պահուն բանուոր մը անհետացաւ, իսկ չորս — հինգ հոգի թունաւորուեցան կազի հոտէն: Նիւթական վնասը շատ մեծ է: Բուղթի ամբողջ պահեստը վառեցաւ: Բայց եւ այնպէս թերթը լոյս տեսաւ սովորականին պէս:

ԴԱՏԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ նշանակուեցաւ Մարթինիքի ծերակուտականը, Պ. Լէմէրի: Ուրիշ երկու թեկնածուներ մերժած էին: Ապահովութեան Տեսուչ անուանուեցաւ Պ. Մանի, որ ծնած է 1884ին եւ Մանի նահանգապետն էր 1929էն ի վեր: Պուշ — տիւ — Ռօնի (Մարսէյլի շրջան) նահանգապետ նշանակուեցաւ Կաարկ:

ԱՄԲՈՂՋ ՖՐԱՆՍԱ Կ'ՈՂԲԱՅ

ՓՈՒԱՆՔԱՐԷԻ ՄԱՀԸ

»»»··«««

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ՇԱԲԱԹ ՕՐ

Երէկ հաղորդած էինք նախկին նախագահի եւ վարչապետ Պ. Փուանքարէի մահը, որ սուգի մատնած է ամբողջ երկիրը: Բոլոր թերթերը լոյս տեսան սեւ շրջանակի մէջ, ամբողջ էջեր նուիրելով մեծ մարդու յիշատակին: «Թան»ը յատկացուցած էր նիշդ երեք էջ, որ եթէ ամբողջովին թարգմանուի, կրնայ մէկ շաբթուան «Յառաջ» լեցնել: Նոյնիսկ ձախակողմեան թերթերը երեւան կը հանեն հանգուցեալին բացառիկ արժէքը, այնքան բազմակողմանի կարողութիւններով,— պետական մարդ, իրաւագէտ, ակադեմական, մատենագիր: Տարակոյս չկայ թէ Մարսէյլի դէպքը խորապէս ազդած էր իր առողջական վիճակի վրայ: Քսան տարուան անձնական եւ քաղաքական բարեկամն էր Պ. Պառթուի, եւ յուզումէն լացաւ, լսելով անոր եղերական մահը: Հինգշաբթի օր պտոյտ մը կատարեց Պուա տը Պուլոնեը ու վերադարձին ուժասպառ կ'երեւար: Ստիպուեցաւ հանգիստ ընել, բայց ահա կարուած մը փութացուց վախճանը: Վերջին ամիսներու ընթացքին աստիճանաբար տկարանալ սկսած էր: Փարիզ գալէ առաջ, ամենօրեայ սովորութիւնն էր՝ Լօռէնի իր կալուածին մէջ՝ առտուն կանուխ ելլել, պտոյտ մը կատարել պարտէզին մէջ, թեթեւ նաշ մը ընել եւ անկողին մտնել: Եւ սակայն կը շարունակէր լարուած ուշադրութեամբ հետեւիլ քաղաքական դէպքերուն, եւ կը պնդէր որ հիւանդապահուհին կարդայ օրուան թերթերը: Սակայն չէր կրնար շարունակել մտաւոր աշխատանքը եւ ստիպուեցաւ լքել իր պատերազմի պատմութիւնը, «Ի Ծառայութիւն Ֆրանսայի», որուն տասը հատորները հրատարակուած են արդէն: Կ'ըսուի թէ վեց ամիս անընդհատ աշխատելով այս գործին վրայ, յաջողած է լրացնել 11րդ հատորին գրեթէ երեք չորրորդը: 74 տարեկան էր:

Թաղումը պիտի կատարուի շաբաթ օր, ազգային յուղարկաւորութեամբ, Պ. Պառթուէն նիշդ ութ օր յետոյ: Մարմինը հինգշաբթի օր պիտի փոխադրուի Պանթէոն, որպէսզի ժողովուրդը կարենայ այցելել: Թափօրը շաբաթ առտու ժամը 11.30ին պիտի ելլէ Պանթէոնէն եւ պիտի երթայ Նոթր Տամ, ուր պիտի կատարուի մեռելական արարողութիւնը: Յետոյ մարմինը նորէն պիտի փոխադրուի Պանթէոն: Ինչպէս Պառթուի յուղարկաւորութեան ատեն, այս անգամ ալ միակ դամբանականը պիտի խօսի վարչապետ Պ. Տումէրկ: Վերջնական թաղումը պիտի կատարուի հայրենի գերեզմանատան մէջ, Նիւպէքուռ, համաձայն իր բաղձանքին: Այդ գերեզմանատունը կը գտնուի Վէռտէօնի եւ Փիէռփիթի միջեւ, եւ այնտեղ թաղուած են Փուանքարէ ընտանիքին 24 անդամները: Հանրապետութեան նախագահը, որ Պելկրատ գացած է, Ալեքսանդր թագաւորին յուղարկաւորութեան առթիւ, ծայրը ծայրին Փարիզ պիտի հասնի շաբաթ օր, մասնակցելու համար Պանթէոնի արարողութեան:

Աշխարհի բոլոր կողմերէն պետական դէմքեր եւ ուրիշ հեղինակութիւններ կը փառաբանեն «Ֆրանսայի ամէնէն մեծ դիւանագէտը», եւ մանաւանդ «անկաշառելի»ն, որ երեք անգամ վտանգէ փրկեց իր հայրենիքը: Ամբողջ 42 տարի, 1887էն 1929, Փուանքարէ պատնէշին վրայ էր իբրեւ երեսփոխան, ծերակուտական, նախարար, վարչապետ (հինգ անգամ դահլիճ կազմեց), եւ հանրապետութեան նախագահ: Քսանը մէկ տարի, 1911էն 1932, միայն մէկ կարճ ընդհատումով (1924 մայիսէն 1926 յուլիս), իր քաղաքականութիւնն էր որ վարեց Ֆրանսայի ճակատագիրը: Երեք անգամ վճռական դեր կատարեց, տագնապալի պահերու մէջ,— 1912ին, երբ վերակազմեց Երրեակ Համաձայնութիւնը. 1917–18ին, երբ Քլէմանսոյի եւ Ֆօշի հետ ի դերեւ հանեց գերմանական արշաւանքը, եւ 1926ին, երբ փրկեց երկրին վարկը,— ֆրանքը:

⁂Տեղի անձկութեան պատճառով, ստիպուած ենք յաջորդ համարին ձգել Փուանքարէի մանրամասն կենսագրութեան ամփոփումը որ մէկ էջն է ժամանակակից քաղաքական փորձառութեան(?) կենսա-բուն:

Մարսէյլի ահաբեկի՞չը Մակեդոնացի՞ է

»»»··«««

Սոֆիայի ոստիկանութիւնը կը շարունակէ իր քննութիւնները, պարզելու համար թէ Քալէմէն, Մարսէյլի ահաբեկիչը, իրականին մէջ Մակեդոնացի մըն է, Վլատօ Կէորկիէվ Չէրնօզէմսկի, որ շատոնց փախած էր, Մակեդոնացի գործիչներէն Թոմա Լիվոկին եւ Տիմովը սպաննելէ յետոյ: Այս առթիւ անհրաժեշտ համարուած է բաղդատել մատի դրոշմները. ուստի Սոֆիայի ոստիկանութիւնը հեռագրով խնդրած է Մարսէյլի ոստիկանութենէն որ օգտանուով դրկէ ահաբեկիչ Քալէմէնի մատի նշանները, ինքն ալ իր կարգին կը դրկէ Վլատօ Կէորկիէվի մատի դրոշմները:

Այս առթիւ հարցաքննուեցաւ նաեւ Վլատօ Կէորկիէվի կինը, որ յայտարարեց թէ ամուսինը Պուլկարիայէն մեկնած է 1932 յուլիս 15ին եւ թէ անկէ ի վեր լուր առած չըլլալով, մեռած կը կարծէ. թէ ամուսինը բաւական էր եւ հաւ մը անգամ չէր կըրնար մորթել եւն.: Սակայն ոստիկանութիւնը ստուգած է թէ այս կինը ութ ամիս պահուած է Մակեդոնական կազմակերպութեան կողմէ: Նպաստը դադրելէ յետոյ, Վլատօ Մակեդոնացիներէն բաժնուելով, մտած է ուրիշ կազմակերպութեան մը մէջ:

ՀԱՅ ՈՐԲԻ ՄԸ ԱՐԿԱԾԱԼԻ ՄԱՀԸ

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ, 15 Հոկտ. (Յառաջ).—Երէկ կիրակի իրիկուան ժամը 6.30ին, երիտասարդ որբ մը, Սարգիս Կոչկաւեան, Զարչամպացի, ծնած 1909ին, իր հեծանիւով խաչոր կառքի մը զարնուելով, ճմլուեցաւ եւ վայրկենապէս մեռաւ: Սէն Շամոնի գաղութը խորապէս ազդուած է այս դէպքէն:

Վերջերու շարունակութիւնը կարդալ Գ. էջ՝

ԴԷՊԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՏԻՐԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ

»»»· ·«««

Որպէսզի յաջողի համազգային երիտասարդական միութիւններ ստեղծելու ձեռնարկը, հայրենասիրական առաջադրութեամբ, գաղթաշխարհի հայ նոր սերունդը, առանց կուսակցական, դաւանական եւ հատուածական խտրութեան զօրեղապէս կապելու համար մեր ինքնուրոյն ազգութեան եւ անկախ հայրենիքի գաղափարին, անհրաժեշտ կը գտնեմ անգամ մը եւս շօշափել այն հարցը, թէ ինչ միջոցներով կարելի է գլուխ հանել այնքան բաղձացուած ազգային միութիւնը:

Պիտի շարունակե՞նք ցարդ եղածին պէս անօգուտ հրաւէրներ կարդալ ազգի պառակտուած հատուածներուն, պառակտիչ խմբակներէն մինչեւ ուղն ու ծուծը մամոնային կուլ գացած անտարբեր այլասերածները եւ անհոգի լըվաՌթ-Էնները, թէ ճարահատ պիտի ընտրենք աւելի կտրուկ ճամբայ մը, որ դիւրացնէ ընդհանուր միութիւնը, ազգային ինքնուրոյն գոյութեան եւ անկախ ու ազատ հայրենիքի հիմնական նպատակներուն հանդէպ: Հարցը ձեւակերպել այսպէս, կը նշանակէ զայն լուծել այս յօդուածի խորագրի հիման վրայ: Այն է՝ պարտադրել ազգային միութիւնը Դաշնակցութեան տիրակալութեամբ:

Կուսակցական դիկտատուրայի գաղափարը,— որքան ալ շատերու համար անհանդուրժելի ըլլայ, մանաւանդ երբ կը վերաբերի քաղաքական անկախութենէ զուրկ եւ հայրենի հողէն կտրուած մեր գաղթաշխարհի հայութեան տարրղնած բեկորներուն — ներկայիս օտարոտի չէ բոլորովին: Բոլշեւիկեան արիւնադանդ տիրապետութիւնը խորհրդային երկիրներու մէջ, 1917 Թուականէն ի վեր փաշականութեան եւ հիթլէրականութեան տիրապետութիւնները Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ, չյիշատակելու համար տակաւին ուրիշ առաւել կամ նուազ չափով դիկտատուրական մեծ ու փոքր պետութիւններ, արդէն բաւականաչափ հաշտեցուցած են ժամանակակից հայ միտքը՝ կուսակցական դերակայութեան հետ, որովհետեւ ան կը ներկայանայ լաւագոյն պատուարը պահպանելու համար տիրող քաղաքական կարգուսարքը:

Կը նախատեսեմ առարկութիւնները, որ պիտի ցցուին դաշնակցական դերակայութեան գաղափարին դէմ, նոյն իսկ մեր կուսակցական շարքերուն մէջ, որոնք տակաւին կը յամենան նախապատերազմեան ժողովրդապետական գաղափարներու հայեցակէտէն դիտել դէպքերը եւ չըմբռնել յեղափոխական ժամանակաշրջանի մը հոգեկան պահանջները եւ առանձնայատկութիւնները: Անկախ ըմբռնումքի տեսակէտէն, որուն կ'անդրադառնամ ստորեւ, նախ պէտք է կանգ առնել հետեւեալ կէտին վրայ, որ ամէնէն էականն է: Գաղթաշխարհի հայութիւնը ոչ իրրայատուկ կառավարութիւն մը ունի, ոչ ալ ամփոփուած է միեւնոյն երկրի սահմաններուն մէջ: Արդ, ի՞նչպէս հնարաւոր է կառավարել այս թափառական զանգուածները կուսակցական դերակայութեամբ, նոյն իսկ այդ դերակայութիւնը զուտ ազգային — մշակութային ձեռնարկներու շուրջ սահմանափակելով:

Արդարեւ կարելի չէ ժխտել այս իրականութիւնը: Հող է արդէն, այս անբնականոն կացութեան մէջ է, մեր ազգային բովանդակ դժբախտութիւնը: Մինչ ուրիշ ժողովուրդներու մէջ քաղաքական կուսակցութիւններու պայքարը կը տարուի իշխանութեան տիրանալու համար, մեր կուսի ծանրութիւնը ուղղուած է արտաքին ճակատի թշնամիներուն դէմ: Մէկ կողմէ ազատելու մեր երկիրը օտար տիրապետութենէն՝ եւ միւս կողմէ պահպանել ազգին ինքնուրոյն գոյութիւնը կազմալուծող հարուածներէն:

Մեր ցեղին բեկորներուն համար ստեղծուած քաղաքական այս անբնական պայմանները սակայն ամէնէն աւելի, իմ կարծիքով, անհրաժեշտ կը դարձնեն բացառիկ միջոցներու կիրառումը՝ փրկելու համար մեր գաղթաշխարհի հայութիւնը ցանկացուած ուղղութեամբ: Արտակարգ կացութիւնը պէտք է դիմաւորել արտակարգ, յեղափոխական ուղիներով եւ հաշտուիլ անխուսափելի անպատեհութիւններուն հետ որ կրնան անպայման ծագիլ:

Մենք Դաշնակցականներս խորապէս պիտի ըմբռնենք թէ պատմութեան մեծագոյն խոչընդոտներով լի, ռազմական ժամանակ մը անցնելով, ամբողջ մարդոց համար անհնար

յեղափոխական գործի մը լծուած ենք, երբ կը ձգտինք ներքէն ու դուրսէն վտանգուած հայութիւնը զօրեղ պահել եւ տիրանալ մեր անկախ ու ազատ հայրենիքին: Ասիկա, որքան բարձր ու դրուիչ, նոյնքան խօշական գաղափար մըն է, մարդոց մեծագոյն մասին համար. մոլեռանդ, հետեւողական եւ անհաշտ յեղափոխական փորձառութեան մը վիճակուած է բացառապէս, ի գին անվերջ զոհողութիւններու, զայն հետապնդել ու իր փառաւոր փաղանգին շուրջ հաւաքել, երկաթեայ կարգապահութեան ներքեւ, հարուածային գունդերը մեր մղած անձնուրաց պայքարին: Ով որ անկեղծօրէն կը բաղձայ խաղաղութեան եւ միութեան՝ պառակտուած ազգի ծոցին մէջ, պէտք է հաշտուի երկաթեայ բազուկի գործածութեան հետ, որ միայն կրնայ ապահովել այլամերժ զանգուածներու գործակցութիւնը ցեղին մղած գոյութեան մարտին:

Զուր է կարծել թէ սկզբունքի տեսակէտով այս դաշնակցական դիկտատուրան, որ խիստ կիսատ պռատ ձեւով միայն կարճատեւ ժամանակի մը համար կիրառուեցաւ հանրապետական Հայաստանի մէջ, 1920ի մայիսեան հակապետական խլրտումներու հետեւանքով, դէմ է մեր կուսակցական դաւանանքին ու աւանդութիւններուն: Ճիշդ հակառակն է. այսինքն Դաշնակցութիւնը մեր յեղափոխական գործունէութեան ընթացքին կիրառեր է զայն փոթորկոտ կեանքի ճգնաժամային րոպէներուն եւ շնորհիւ տոր ալ՝ անոր դերը եղած է փրկարար: Քրիստափորներու, Արամներու, Վռամեաններու կուսակցութիւնը՝ իր յեղափոխական առաքելութիւնը կատարելու համար չէր կրնար յարմարիլ ոչ ապաքաղաքական կրաւորական զանգուածներու մտայնութեան եւ ոչ ալ ասպարէզ պիտի տար հակառակորդ խմբակցութիւններու յետադիմական քմայքներուն: Մեր յեղափոխական դաւանանքը դէմ է անգոյն ռամկավարութեան. Դաշնակցութիւնը իր աշխատաւորական աշխարհահայեցքով կուսակցութիւնն է հայ յեղափոխական դեմոկրատիայի: Նշանաբան ունենալով «ամէն ինչ ժողովուրդի համար, եւ ժողովուրդի հետ», այն է՝ պարտադրել հայ ժողովուրդի իրաւունքները, ազատ եւ մարդավայել կարգերու՝ ընդդէմ օտար կեղեքիչներու եւ մերազգի յետադիմական ազատականութեան եւ կղերի: Դաշնակցական դիկտատուրայի մեր մարտունակութեան տեսական հիմերը մենք բնաւ ալ կարիք չունինք փնտռելու ժամանակակից քաղաքական մտածողութեան մէջ, Իտալիա, Գերմանիա եւն.: Այլ բաւական է դիմել մեր հայկական ազատամարտի մօտ կէս դարու պատմութեան եւ մեր կուսակցութեան ծրագրի յեղափոխական նկարագրին, ճակատաբաց եւ հպարտութեամբ անոր կիրառման ձեռնարկելու համար:

«Դաշնակցութեան տիրակալութեամբ դէպի ազգային միութիւն» նշանաբանը պէտք է ուղեցոյց ծառայէ մեր կուսակցութեան ներքին քաղաքականութեան, որովհետեւ անոր լայն ու ամբողջական կիրառումով միայն կարելի է հաշուեյարդարի ենթարկել ներքին ճակատը, բոլշեւիկ — ռամկավար — պալայական բոլոր հակայեղափոխական, յետադիմական «միացեալ»ները եւ գաղափարական անդիմադրելի չունչով վարակել հայկական վտարանդի զանգուածները ի պատրաստութիւն այն արիւնոտ մարտին՝ որ անգամ մը եւս ցեղը կոչուած է վարելու՝ իր գոյութեան եւ ազատութեան համար, առաջնորդութեամբ մեր կուսակցութեան:

Վ. ՇԱՄԻՐԵԱՆ

ԽՄԲ.— Պիտի անդրադառնանք այս, ինչպէս եւ մեր աշխատակցին նախորդ երկու գրութիւններով արծարծուած հարցերուն:

⁂ Գերմանացի գիտնականի մը կարծիքով, մարդոց մեծագոյն մասը կը մեռնի 45—55 տարեկանին, իբրեւ արդիւնք արտի տկարութեան:

⁂ Մարդուս սիրտը կը բաբախէ միջին հաշուով վայրկեանը 75 անգամ, իսկ տարին՝ 40.000.000 անգամ:

⁂ 1924էն Նոպէլի համաշխարհային մրցանակին իբր գումար որոշուած է 162.607 քուրոն:

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՊԱՑՈՒՑԱՆԵՆ ԱՅՍ ՓԱՍՏԵՐԸ…

— o —

ԹԷՀՐԱՆ.— 1920 Թուի վերջերում, հայ – Թուրքական պատերազմի ընթացքում, երբոր Թուրքական զօրքը մօտենում էր Ալէքսանդրապոլ քաղաքին, տեղական հայ համայնավարների կոմիտէի կողմից մի շարք թերթեր ու թռուցիկներ էին բաց թողել: Այդ հրատարակութիւններն ասում էին թէ եկող Թուրք զօրքերը մեր կարմիր ընկերներն են եւ իրենց եղբայրներն են եւ կոչ էին անում քաղաքի ու շրջակայ հայ գիւղացիութեան որ հանգիստ լինեն, չվախենան եւ չթողնեն հեռանան իրենց բնակավայրերից: Բայց երբ Գարապէքիր փաշայի զօրքը ներս է խուժում քաղաք, սկսւում է սարսափելի կոտորած եւ ջրհորները լցնում են բազմաթիւ Հայերի դիակներով, չխնայելով եւ հայ կարմրուկներին, որոնք ձեռքերում բռնած են լինում իրենց համայնավար կուսակցութեան անդամատոմսերը: Ահա այդ ժամանակ է որ խելքի են գալիս եւ մի քանի կոմունիստներ, թւով ինը հոգի, գաղտնի թռուցիկներով կոչ են ուղղում բոլոր, բոլոր կոմունիստներին թէ իրենք չարաչար սխալուած են եղել կարծելով որ Թուրքերը իրենց կոմունիստ ընկերները եւ եղբայրներն են, ընդհակառակն արիւնարբու ու վայրենի գազաններ էին որ չէին խնայում նոյն իսկ կանանց եւ ծծկեր երեխաներին:

Այդ թերթերը եւ թռուցիկները, ունենալով ձեռքիս տակ եւ հիմնուելով սրանց վրայ, որոնք բերած էին փախստական Հայերը իրենց հետ Արմաւիրում — ես նպատակայարմար գտայ բոլոր Արմաւիրի գաղութը ժողովի հրաւիրել եւ պարզել Ալէքսանդրապոլի դէպքերը:

Ժողովը տեղի ունեցաւ Հայոց ուսումնարանի ընդարձակ շէնքում, բաղկացած մօտ երկու հազար հոգուց: Բոլորն ալ քննադատեցին Քէմալի եւ Գարապէքիրի փաշայի զօրքերի վայրենի եւ գազանաբարոյ ընթացքը Ալէքսանդրապոլում եւ շրջակայ գիւղերում:

Ժողովը միաձայն բանաձեւ քուէարկեց բողոքելով քէմալականութեան գազանութիւնների դէմ:

Այդ որոշումը, որ բաղկացած էր 290 խօսքից, տողերիս գրողի ստորագրութեամբ հեռագրով ուղարկուեց Մոսկուա – Քրեմլ: Իսկականը Վլադիմիր Լէնինին, պատճէնները՝ արտաքին գործավար Չիչերինին եւ սովետական Հայաստանի ներկայացուցիչ Բէկզատեանին, «Փրավդա» եւ «Իզվեստիա» թերթերին: Բայց եւ այնպէս ոչ մի տող չգրուեց բոլշեւիկների բոլոր թերթերում թրքական գազանութիւնների մասին, այն ինչ նոյն թերթերում եւ առաջի երեսներում խոշոր տառերով գրուած էր թէ ինչպէս յունական վայրենի զօրքերը անխնայ սրի են քաշել թրքական մի ինչ որ գիւղի գիւղացիներին:

Այդ միջոցին Արմաւիրում գտնւում էր Ալէքսանդրապօլցի յայտնի հայ կոմունիստ Ցարութիւն Ջառոյեան, որ ներկայումս էլ Մոսկուայում վարում է բարձր պաշտօն: Ես այդ որոշումի պատճէնը տուի, կարդաց եւ ինձ բաւ.

— Ընկեր Մկրտիչ, ձեր էտ բողոքը Լէնինին եւ ուրիշ նման պատասխանատու կոմունիստների զէրոյի նշանակութիւն չի ունենայ, որովհետեւ բոլշեւիկների նպատակն է սիրաշահել ամբողջ իսլամ ազգին, իսկ ինչ վերաբերում է հայ ազգին, եթէ Թուրքերը թէկուզ եւ բոլորին կոտորած ու ոչնչացրած լինին, ոչ մի նշանակութիւն չի ունենայ սովետական իշխանութեան համար. ուրիշ բան է եթէ մենք բոլոր հայ կոմունիստներս (ոչ թէ հայ ժողովուրդ) — միասին մի այդպիսի բողոք ներկայացնէինք Լէնինին, ի հարկէ կարող էր ազդեցութիւն ունենալ: Կամ մեզ բոլորիս պիտի հեռացնէին կուսակցութիւնից ու դատի տային— ի հարկէ աւելի շուտ վերջինը կը լինէր — կամ թէ չէ որոշ մեղմութիւն կը թելադրէին Քէմալ փաշային»:

Կուրանի շրջանի բոլոր Հայերս տեսնում էինք այդ ժամանակ, ինչպէս Տուապսէ եւ Նովոռոսիսկ նաւահանգիստներից անընդհատ եւ փութով Տրապիզոն էին փոխադրում թէ ռազմական եւ թէ ամէն տեսակ գործիքներ եւ ալիւր ու զանազան մթերքներ տասնեակ վակոններով:

Իսկ յաջորդ տարին 1921 թ. ամառուան (ամիսը չեմ յիշում) երբ մի խումբ յայտնի հայ կոմունիստներ, (Ս. Տէր Գաբրիէլեան, Աշոտ Յովհաննիսեան եւ ուրիշներ) Մոսկուայից գալիս գնում էին սովետական Հայաստան կառավարելու, մի քանի հոգի Հայերս այս չքախմբին դիմաւորեցինք Արմաւիր քաղաքի կայարանում եւ խնդրեցինք որ գաղթական Հայերը ընդունին հայրենիքում ու թոյլատրուի իրենց սեփական միջոցներով վերցնել ամէն մէկ հոգու համար երեքական փութ ալիւր, որպէսզի երկրում չծանրաբեռնուի ժողովուրդը: Ի միջի այլոց յայտնեցինք թէ Դենիկինի ժամանակ թոյլ տրուած էր բոլոր գացող Հայերին վերցնել իրենց հետ հինգական փութ ալիւր եւ բոլոր իրենց տան կահ կարասին: Այս բոլորը լսելուց Աշոտ Յովհաննիսեան հետեւեալը պատասխանեց.

— Տկլոր եկել էք եւ տկլոր էլ, եթէ ցանկանում էք, կարող էք վերադառնալ: Պէտք է ասեմ որ ձեր վերադառնալն իսկ աւելորդ է:

ՄԿՐՏԻՉ ՇԱՐՈՅԵԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԵՐԲ ՍԱՍՈՒՆԻ ԴԷՊՔԸ ԾԱԳԵՑԱՒ…

»»»· ·«««

Անգլ. դեսպանը կը սպառնայ Պապը Ալիի

— oo —

(ՍԱԼԻՀ ՄԻՒՆԻՐ ՓԱՇԱՅԻ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Զապումի գործողութեանց ձեռնարկուած էր Սասունի Հայերու ըմբոստութեան դէմ: Երբ դէպքերու մասին դէշ լուրեր իրարու յաջորդեցին, անգլիական դեսպան սըր Ֆիլիփ Քըրրի գիս տեսնելով բսաւ.

— «Սուլթանին ըսէք: Թէեւ դեռ բաւականաչափ տեղեկութիւններ չենք առած եւ չենք գիտեր կացութեան ստուգանը, բայց կը զգանք թէ դէշ բաներ տեղի ունեցած են Սասունի մէջ: Գանգատներ կան Պիթլիսի կուսակալին եւ ձեր ուրիշ կարգ մը պաշտօնեաներու դէմ: Թող հոն ղրկուի քննիչ յանձնաժողով մը, կազմուած վստահելի եւ իրենց չիտակութեամբ ծանօթ պաշտօնեաներէ: Մենք ալ մեր կողմէ ներկայացուցիչ մը կը կարգենք այդ յանձնաժողովին համար: Եթէ կան Քիւրտեր որոնք աւարառութիւն ըրած են, եւ մեղի հաղորդուածին համաձայն՝ հայ անմեղ այրեր, կիներ եւ անդամալոյծներ սպաննած են, պէտք է պատժուին, նոյն ձեւով պատժեցէք նաեւ այն պաշտօնեաները եւ սպաները որոնք արգելք չեն եղած անոնց, եւ միւս կողմէ բուռն զսպումով պատճառ դարձած են աւելորդ արիւնահեղութեան: Տեղի մի տաք մեր եւ օտար պետութեանց միջամտութեան: Խնդիրը մի մեծցնէք, այլ օր առաջ գոցեցէք: Հակառակ պարագային, երբ մանաւանդ դէպքերուն եղերականութիւնը ամբողջովին արձագանգէ օտար դահլիճներու, պետութեանց միջամտութեամբ եւ ճնշումով պիտի ստիպուիք շատ աւելի դէշը կատարել այն բաներուն որ չէք ուզեր հիմա կատարել: Հայկական խնդիր մը մի հանէք ձեր գլխուն»:

Խնդիրը պարզեցի Ապտիւլ Համիտին: Անմիջապէս հրամայեց Պապը Ալիի այդ տեսակ յանձնաժողով մը ղրկել Սասուն: Բայց միւս կողմէ աւելցուց. «Յարմար չէ անգլիացի պաշտօնեայ մը ընկերացնել յանձնաժողովին, որովհետեւ անոնք կը հովանաւորեն Հայերը, եւ չեն կրնար չէզոք չարժիլ: Ցետոյ, եթէ միայն անգլիացի պաշտօնեայ մը ընկերացընենք, կրնան գտնուիլ մարդիկ որ ատկէ եզրակացնեն թէ ասկէ վերջ Անգլիոյ տեսակ մը հոգատարութիւնը ընդունած ենք: Հետեւաբար, թող ամերիկեան դեսպանատունէն պաշտօնեայ մը ընկերանայ յանձնաժողովին»:

Պապը Ալի թէեւ այս նպատակով դիմեց, բայց ամերիկեան դեսպանատունը մերժեց եղած առաջարկը: Ասոր վրայ, Ապտիւլ Համիտ իմ միջոցաւ լուր ղրկեց Փրանսական եւ ռուսական դեսպաններուն՝ Քամպոնի եւ Նէլիտովի, եւ ուզեց որ անոնց եւ անգլիական հիւպատոսները ընկերանան յանձնաժողովին: Դեսպանները ընդունեցին մեր այս առաջարկը: Սակայն Պապը Ալի մեծցուց յանձնաժողովին իրաւասութեան եւ անդամներուն ընտրութեան խնդիրները, թղթակցութիւններ, հարցումներ եւ բանակցութիւններ կատարուեցան եւ ո եւ է ձեւով չկրցաւ որոշում մը տալ: Պարապ տեղը ժամանակ կորսուեցաւ:

Վերջապէս, ազդուած Սասունի դէպքերու եղերականութեան մասին իրեն եկած վերջին տեղեկագրերէն, անգլ. դեսպանը ձեռնարկեց Սասուն ղրկելու դեսպանատան զինուորական կցորդ մը եւ ուրիշ պաշտօնեայ մը, առանց մեր պաշտօնեաներու մասնակցութեան:

Ապտիւլ Համիտ լրջօրէն ազդուած էր Սասունի դէպքերէն, երբ իմացաւ անգլ. դեսպանին որոշումը, ալ աւելի նեղուեցաւ: Հրամայեց ինծի երթալ եւ Փրանս. դեսպանին կարծիքը առնել: Դեսպան Քամպօն իր կարծիքը պարզեց, համաձայն Փրանս. հիւպատոսներէն իրեն եկած տեղեկագրերուն, եւ այսպէս շարունակեց.

— «Անկասկած, անհրաժեշտ է արագօրէն բարեկարգել Հայաստանի նահանգները: Պէտք է պատասխանատու նկատել եւ օրինական հարկ եղած գործողութեան ենթարկել այն պաշտօնեաները եւ զինուորականները որոնք զսպումի ընթացքին պատժի արժանի արարքներու մէջ գտնուած են, եւ մանաւանդ Համիտիէ հեծելագունդերուն պատկանող Քիւրտերը: Թագաւորին հեղինակութիւնը եւ վերջնական հրամանը պէտք է ճանչցնել բոլորին:

Եթէ սուլթանը անմիջապէս քննութեան ձեռնարկէ իրեն վստահելի եւ բոլորին յարգելի պաշտօնեաներու միջոցաւ, եւ նոյն պաշտօնեաներուն տայ հարկ եղած իրաւասութիւնը որ պատժեն յանցաւորները եւ կարգի դնեն ապօրինութիւնները եւ դէշութիւնները, այլ եւս տեղի չի մնար մտահոգուելու Անգլիայէն: Իսկ եթէ կարեւորութիւն չտրուի այս բաներուս, Հայկական Խնդիրը եւրոպական խնդիր մը պիտի ըլլայ, եւ ամէնէն վերջը ասկէ պիտի վնասուի ձեր հողային ամբողջականութիւնը»:

Քամպօնի այս պատասխանին վրայ, Ապտիւլ Համիտ հրամայեց որ Ռուսիոյ, Աւստրիոյ եւ Գերմանիոյ դեսպաններուն կարծիքն ալ առնեմ: Անոնք ալ վեր վար Փրանս. դեսպանին բռնած բանին:

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Անկուսակցական ժամանակներ

oooo

Եւրոպական դաստիարակութիւնն ու կրթութիւնն իրենց օգտակար եւ անօգուտ նորութիւններու կարգին մեր մէջ բերին, պարզ ու բնական ազգասիրութենէ զատ, ազգասիրական կիրքը: Վիճաբանութենէն լոյս կը ծագի ըսելով, երբ մարդ իր կեանքն անցընէ վիճաբանութեամբ, մոռնալով իր առողջութեան, իր իսկական ամենատարրական պահանջներուն գոհացումը, իր կեանքը ապարդիւն վիճաբանութեամբ, կոխելով կ'անցնի:

Իբր անկուսակցական յաճախ կը սրտնեղիմ, տեսնելով որ մեր կուսակցութիւնները խոշոր եւ հեռաւոր ծրագիրներ կ'որոճան, բայց կ'անտեսեն անմիջական հոգերը:

Գաղութներու ցիր ու ցան մեր ազգակիցներուն շահերը որո՞նք են, ի՞նչպէս կը պաշտպանուին անոնք:

Կը յուսանք որ նախնական տրամաբանութեամբ կուգայ նախ՝ հայ անհատին առողջական վիճակը, երկրորդ՝ բարեկեցութեան խնդիրը, երրորդ՝ ընտանեկան բոյնին կազմութիւնն եւ անոր հայ մնալը:

Իմ կարծիքով, հայ կուսակցութիւնը նմանելու չէ Փրանսական կամ անգլիական կուսակցութեան մը, որոնց շատ թեթեւ բաժին մը կ'իյնայ վերոյիշեալ ազգապահպանման, անհատին փրկութեան հոգերէն, անոնց ուշադրութիւնըկեդրոնացած է օրուան կառավարութեան, իշխանութեան գործին, որովհետեւ այս վերջինը կ'ապահովէ անհատին առողջութիւնը, հանգիստն ու շահերը:

Աչքիս առջեւ ունիմ, Ֆրանսայի շատ մը հոյաշատ կեդրոններէ զատ, Փարիզէն 7 քիլոմեդր հեռու՝ Ալֆորվիլի ազգային վիճակը, ուր կ'ապրին մօտ 5000 Հայեր: Հոն կայ եկեղեցի մը, մէկ քահանայով: Հինգշաբթի օրերը 150 մանուկներ, եկեղեցիին մէջ, հայերէն կը սորվին… շաբաթը քանի մը վայրկեան իւրաքանչիւր աշակերտի խնամք ու հոգածութիւն Բարեգործականի կողմէ: Ինչ հրաշալի կիրարկում իր կրթական ծրագրին, մեծաշուք կեդրոնական գրասենեակի քթին տակ: Ասկէ զատ մանուկներու հայ դաստիարակութեամբ կը զբաղի նաեւ Ֆ. Կ. Խաչի Միութիւնը, որ տեղական միջոցներով, անդամուհիներու զոհողութեամբ հինգշաբթիօրերու հայերէնի դասը կ'ապահովէ, նոյնքան բազմաթիւ մանուկներու:

Ո՞րն է այն կուսակցութիւնը որ ազգային շահերու անունով կը խօսի եւ կը գոհանայ վերոյիշեալ կարգադրութիւններով: Երկրորդակա՞ն հոգ է այս թէ առաջին:

Կրթական գործէն զատ, ինչպէս ամէն տեղ, կան Բարեգործականի ճիւղ, Երիտասարդաց միութիւն, Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտական ճիւղ, որ իր մօտ ունի Հօկերու խմբակը, Արենուշներու խմբակը, Տիկնանց Կ. Խ.ը, բնականաբար… կուսակցութիւնները: Ողբալի իրականութիւն է սակայն թէ 5000 Հայերու համայնքի յատուկ ամենանախնական հոգեր պէտք է ըլլան անհատաբար եւ առանց որ եւ է Ազգ. Միութեան մը դիւրութեան, ինչպէս հիւանդութեան խնդիր, որոնց համար ուրիշ ազգերու համայնքներ ինչպէս, Հրեաները, Ռուսերը եւն., մասնաւոր եւ գործնական միջոցներ ունին յօգուտ ցեղակիցներու (*):

Հայրենիքի սէրն որչափ բնական, նոյնքան ալ շահու խնդիր է, մանաւանդ այս շրջանիս: Հայրենիքի գաղափարը լոկ բանաստեղծական նիւթ չէ: Հայրենիքը հող մը ունի ուր հայ հունտը կ'աճի եւ օտարութեան մէջ կը փճանայ:

Մեր ներկայ վիճակին մէջ, զոր բարեփոխելու ազնիւ ցանկութիւնն ունին կուսակցութիւնները, անոնք պէտք է կարգ մը դնեն իրենց գործունէութեան եւ իրենց հոգածութեան առարկան դարձնեն հայ անհատը, հայ ընտանիքը, իբրեւ առաջին գործ, քանի որ առանց հայ անհատին, առանց հայ ընտանիքին կուսակցութիւնն ինքնին գոյութենէ կը դադրի:

ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ ԱՐՏԱՇԷՍ

(*) Ալֆորվիլի հայ բնակչութեան մեծամասնութիւնը Չէնկիլէրցիներ կը կազմեն: Անոնք մասնաւորապէս աշխատասէր, ընտանեսէր եւ խնայասէր են: Անոնք յանախ կը հպարտանան իրենց ծննդավայրին մէջ իրենց իսկ միջոցներով կառուցած եկեղեցիով ու դպրոցով: Ո՞րն է պատճառը իրենց այդ տեսակէտով անզօրութեան: Պարզապէս մեր եկեղեցական վարչութեան անժողովրդական դրութիւնը որ գիտակցաբար կը պարտադրուի, իբրեւ խեղճ միջոց:

ՄԱԿԵԴՈՆԱԿԱՆ ԱԶԳ. ԿՈՄԻՏԷՆ

»»» ·«««

Մակեդոնական ազգ. կոմիտէն (յեղափոխական կազմակերպութիւնը) վերակազմուած ըլլալով, հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակեց.

«Թէեւ Մակեդոնական բարեսիրական եղբայրութիւններու միութիւնը զուտ օրինական կազմակերպութիւն է, որուն առաջին պարտականութիւնն է աշխատիլ բարձրացնել եղբայրութիւններու անդամներուն մշակոյթը եւ անոնց մէջ զարգացնել բարեսիրական զգացումները, սակայն չի կրնար անտարբեր մնալ իր ձուլուած եղբայրներու տանջանքներուն եւ վիճակին հանդէպ: Մակեդոնական տարագիրները երբեք չպիտի մոռնան իրենց հայրենի օջախները եւ հողը, ուր իրենք ծնած են: Չկայ ոյժ մը որ իրենցմէ խլէ հայրենիքը եւ անոր մասին մտածելու իրաւունքը: Ահա ասոր համար, ճնշուած ազգակիցներու վիճակը բարելաւել ձգտող իր գործունէութեան մէջ, ազգ. կոմիտէն կ'ընդունի որ այդ իր գործունէութեան նպատակն է բոլոր ձուլուած Պուլկարներու վիճակի բարելաւումը, ուստի, հետեւելով լաւ հաստատուած համապուլկարութեան շահերու պաշտպանութեան, պիտի ջանայ իր գործունէութիւնը եւ ուղեգիծը ազգի եւ համաձայնեցնել պուլկար պետութեան շահերուն:

Ազգ. Կոմիտէն համակրութեամբ կը դիտէ եւ պիտի պաշտպանէ ամէն մէկ փորձ, ուրկէ ալ գայ ան, որուն նպատակն է բարելաւել Մակեդոնիոյ Պուլկարներու կացութիւնը բարելաւելու գործին շուրջ»:

⁂ Բնութիւնը ամէնէն ճշմարիտ գիրքն է, որուն ընթերցումը անհատնում է եւ նորութիւնը՝ յաւիտենական:

⁂ Արուեստը գեղեցիկ կեղծիք մըն է, այլ խօսքով մարդիկ արուեստականութենէն ձգտին, որովհետեւ բնականութենէն հեռացած են:

⁂ Դիցաբանութեան մէջ Վեներան կամ Վէնէրա դիցուհին էր սիրոյ, հեշտանքի եւ ամուսնական երջանկութեան:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Նոր Մալաթիա

— օ —

Վերջերս ներկայացուցինք Երեւանի այն արուարձանները, ուր տեղաւորուած են արտասահմանէն Հայաստան գացած գաղթականները։

Այդ արուարձաններէն մէկն է Նոր Մալաթիան, որու մասին գարձեալ կը խօսի «Խորհ. Հայաստան» (30 Հոկտ.) եւ կը գրէ.—

Երեւանէն 7 ու կէս քիլոմէթր հեռաւորութեան վրայ Նոր Մալաթիան հանգչեցնէ կը դառնայ մայրաքաղաքին ամէնէն զարգացած արուարձաններէն։ Նոր Մալաթիան հիմնուած է 1927-ին։ Բնակչութիւնը կազմակերպուած է արհեստակցական հաւաքական ընկերութեան մէջ։ Մալաթիոյ մէջ կը գործէ բրիճքրաժի գործարան մը, որուն կից վերջերս հիմնուեցաւ մեքենական արդիւնաբերութեան բաժին մը։ Աւարտեցաւ նաեւ մշակոյթի տուն մը,— հոս տեղաւորուած են նախակրթարանը, մանկապարտէզը, ճաշարանը, մանկանոցը։ Արհեստագործական ընկերութիւնը ունի 27 հեծանուոր պարտէզ, 110 ոչխար, 1 բեռնակիր ինքնաշարժ, եղներ եւն.։ Իւրաքանչիւր ընկերութիւն իր անհատական պէտքերուն համար ունի 400 քառ. մեթր բանջարանոց, 1—15 ոչխար, եւն.։

Նոր Մալաթիան ունի նաեւ ելեկտրական լոյս։

ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ

Հայաստանի Մշակոյթի Պատմութեան մէջ. գլրոցներու ուսուցչութեան եռմիթած Թանգարանի վարչութիւնը սկսած են պեղումներ կատարել Հայաստանի մէջ։ Եռմիթաժի ճարտարապետներէն Ն. Տոկարսկիի ղեկավարութեան տակ, սեպտեմբեր 30-էն գիտական արշաւախումբ մը մեկնեցաւ Արագածի ստորոտը, ուր պիտի ուսումնասիրէին ուսաապետական շրջանէն մնացած Համբերդ ամրոցը։ Նարժանկարով նկարներ պիտի առնուին պատմական այս վայրէն։

Հոկտեմբերի սկիզբը պեղումներ սկսան կատարել նաեւ պատմական Դուին քաղաքին վայրը։

Պետրովսկիի ղեկավարութեան տակ ուրիշ արշաւախումբ մը սկսաւ պեղումներ կատարել Սեւանի աւազանին մէջ, Քէօլադաղ գիւղը, ուր կան բալաական շրջանէ մնացած բերդի աւերակներ։

Վարժապետանոց

«Խ. Հայաստան» կը գրէ (2 Հոկտ.) թէ միջն. դպրոցի յատուկ ուսուցչութեան պակասը այնքան զգալի է, որ հոգացուած տալու համար այդ պաշտօնին, Անդրկովկասեան երկրային կոմիտէին եւ Հայաստանի կոմունիստ կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին որոշումով, Սեպտեմբերին Երեւանի մէջ բացուեցաւ մանկավարժական համալսարան մը 4 ֆաքիլթէներով, — պատմական — գրական, բնագիտական, բնագիտական — ուսողական, մանկավարժական — մանկաբանական։ Համալսարանը պիտի ունենայ 210 ուսանող։

Արդէն ընդունուած են 130 հոգի։ Վերջին բաժնին դասաւանդութիւնները սկսած են Հոկտեմբեր 1էն ի վեր։ Միւս բաժիններուն դասաւանդութիւնները եւս կը սկսին շուտով։

Մանկավարժական համալսարանին տրուած է նախկին անտեսագիտական վարժարանին կիսատ շէնքը։

Տնօրէնութիւնը ներկայիս զբաղած է ուսանողութեան ընդունելութեամբ եւ շէնքին աւարտումով։ Հրահանգ տրուած է շինութեան նիւթերը առաջնորդաբար հայթայթել, որպէսզի շէնքին գոնէ մէկ մասը աւարտի մինչեւ տարուան վերջը։

Համալսարանին դասախօսները նշանակուած են արդէն։

«Ռոստոմ եւ Սոհրաբ»

Ֆիրտուսիի ծննդեան 1000ամեակին առթիւ, Հայաստանի Պետական Հրատարակչական վարչութիւնը վերջերս լոյս ընծայեց «Շահնամէ»ի մէկ մասը, Ռոստոմ եւ Սոհրաբ։

Տպագրութիւնը գեղեցիկ է եւ գիրքը զարդարուած է վայելուչ նկարներով, զորս պատրաստած է Մ. Սարեան։ Գիրքին պերճատիպ հրատարակութենէն զատ, հոգ տարուած է նաեւ թարգմանութեան, զոր կատարած է Գ. Ասատուր։

Կողքը գեղազարդած են Դանչօ եւ Խաչվանքեան։ Տպուած է 5000 օրինակ, 500ը շքեղ տպագրութեամբ։

Այս պերճատիպ հրատարակութենէն մէկ օրինակ պիտի ղրկուի Ֆիրտուսիի 1000ամեակին առթիւ կազմակերպուած միջազգային ցուցահանդէսին։

«Ռոստոմ եւ Սոհրաբ» գրքին հետ, Պետհրատը ընտիր տպագրութեամբ լոյս ընծայեց նաեւ ժողովածու մը, նուիրուած Ֆիրտուսիի ծննդեան 1000ամեակին։

Գիրքը խմբագրուած է Մշակոյթի Պատմութեան հիմնարկութեան կողմէ։ Ժողովածուին մէջ կան կարգ մը արժէքաւոր յօդուածներ,— յիշենք Կ. Մելիք-Օհանջանեանի «Ֆիրտուսիի եւ Իրանի վիպական մոթիֆները «Շահնամէ»ում եւ հայ գրականութեան մէջ», փրոֆ. Մ. Աբեղեանի «Շահնամէ»ի տոհմաւորների չափը հայ բանաստեղծութեան մէջ», Գ. Լեւոնեանի «Ֆիրտուսին հայ գրականութեան մէջ», եւն., ինչպէս եւ «Ռոստամ եւ Զալ» հայ ժողովրդական վէպը։

Հայաստանի խորհուրդներու 8րդ համագումարը տեղի կ'ունենայ դեկտեմբեր 25ին։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

⁂ Հայաստանի գրողները հանդիպում մը կազմակերպած էին սեպտեմբեր 28ին Երեւանի մէջ, ի պատիւ Ֆրանսացի գրող Ժան Ռիշար Պլոքի, որ խօսք առնելով փառաբանեց «ընկերվարական նոր մարդու տիպը»։

⁂ Հայաստանի մէջ կան 15 մեծ մատենադարաններ։ Մատենադարաններու ընդհ. տնօրէնութեան կողմէ կազմակերպուած են ամառնային դասընթացքներ, որոնց առաջին 15 շրջանաւարտները ղրկուած են գաւառ, կազմակերպելու տեղական գրադարանները։

⁂ Ղարաքիլիսայի մօտերը, Հալկավար գիւղին ձորին մէջ, երկրաբան Գ. Մուրատեան երեւան հանեց մանգանի հանք ծծմբային հրաքարի երակներով, ինչ որ ենթադրել կու տայ թէ տեղւոյն մէջ արծաթի հանք ալ կայ։ Ծծմբային հրաքարի հարուստ հանքեր երեւան հանուած են նաեւ Մուրղուզի լեռնաշղթային (Դիլիջան) հարաւային կողմը Զաղի ձորին վերին մասին մէջ։ Երակին ծայրը կ'երեւի Մուղնի Խաչի ձորին մէջ, առաջին վայրէն 2 քիլոմէթր հեռու։ Մուղնի Խաչի ձորին մէջ կայ նաեւ պղղեղահող, զոր տեղացիները կը գործածեն լաթ ներկելու համար։

⁂ Վաղարշապատ, Ներքին Ղարխուն, Հաստնլու գիւղերուն խմելու ջուր մատակարարելու նպատակով, ջրային ընկերութիւնը այդ գիւղերուն մէջ փորած է արտէզեան ջրհորներ, ծախսելով 75.000 ռուբլի։ Էջմիածինի մէջ եւս նման հորեր փորելու համար, կառավարութիւնը վարկ բացած է մինչեւ 70.000 ռուբլի։

⁂ Մեծ Սարդարապատի 3000 հեկտար անջրդի հողամասերը ոռոգելու նպատակով ջրային ընկերութիւնը կը պատրաստուի բանալ նոր ջրանցք մը, որուն վրայ պիտի ծախսուի 300.000 ռուբլի։

⁂ Ղամարլուի կայարանին շէնքը բարեկարգելու համար Արարատ գործարանը նուիրած է 5000 ռուբլի, բամպակի զնումի կայանը՝ 5000 ռուբլի, կառավարութիւնը՝ 5000 ռուբլի։

ՔԵՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԸ ԹԱՒՐԻԶԻ ՄԷՋ

ԹԱՒՐԻԶ.— Սեպտեմբեր 29ին ամերիկեան Օրիորդաց դպրոցի սրահում, մասնակցութեամբ Տիկին Ռուբէնի (դաշնակ), տեղի ունեցաւ ծանօթ քեմանչիստ Ռուբէնի նուագահանդէսը։

Տաղանդաւոր երաժիշտը չատ մեծ յաջողութեամբ նուագեց Կոմիտասի «Մրանի ծառը», ռումանական հովուի երգը «Տօյնա հօրա ռումանեսքա», իր ստեղծագործութիւնները,— Ջօն առ Ֆերդովսի, Ռապսօդիա եւ հայ հովուի երգը։ Միջակ էին «Այլի եւ Քեարամ», «Զարգահ» եւ բայաթի-Շիրազն ու Իսֆահանին։

Տաղանդաւոր երաժիշտ Ռուբէնի տեխնիկան ու նուագը, ինչպէս նաեւ Տիկ. Ռուբէնի դաշնակովընկերակցութիւնը ջերմ ծափերով եւ ծաղկեփունջերով գնահատուեցան հասարակութեան կողմէ։

Մամուլի ընթերցողներին ծանօթ են Ռուբէնի յաջողութիւնները՝ Սուրիոյ, Եգիպտոսի, Պաղեստինի եւ Իրաքի մէջ։

Ն.

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ԵՐԿՈՒՆՔ», օրկան Զ. Ո. Միութեան, Ե. տարի Թիւ 5 (սեպտեմբեր), հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Օրուան վէճերը եւ հարցերը (Ա. ԳԱԲՐԻԿԵԱՆ), Մեր հանդէսները, (Ց. ԵՈՒՍՈՒՖԵԱՆ), Մանոն (Լ. ԳԵՂՈՒՆԻ), Հայերէնի դիրքը հնդեւրոպական լեզուներու ընտանիքին մէջ (Ռ. ԿՈՏԷԼ), Որբերու ագարակը Սուրիոյ մէջ (ԱՐՇԱԿ), Որբի մը ոդիսականը (Բ. ԻՆՃԷԱՐԱՊԵԱՆ), Մուրատի յուշերը եւ խմբանկարներ։

Տարեկան բաժնեգին Ֆրանսա՝ 15 ֆրանք, արտասահման՝ 20 Ֆր.։ Դիմել A. Kapikian, 17, Ave. Philippe Auguste, PARIS։

Ուր՞ն հաւատալ

= • =

Վերջերս Հօկի կեդր. Վարչութիւնը (Երեւան) հետեւեալ շրջաբերականը դրկած էր հիւսիսային Ամերիկա, 8րդ համագումարին առթիւ.—

«Տալ Հօկին կուսակցական բնոյթ, որդեգրել Հօկի համար կուսակցական գործելակերպ, դա նշանակում է պարզապէս խեղաթիւրել նրա իսկական դիմագիծը, սահմանափակել, նեղցնել նրա մասսայական դեմոկրատական բնոյթն եւ այդպիսով արգելք լինել նրա աճմանն ու զարգացմանը։

Արդարեւ այս կամ այն հայ աշխատաւորը, տրամադիր ու պատրաստ լինելով հանդերձ աջակցելու մեր խորհ. հայրենիքի վերելքին, կարող է, այս կամ այն պատճառով, չցանկանալ մտնել մի կուսակցական կամ ոչ կուսակցական կազմակերպութեան մէջ։

Հօկի թշնամիները, բոլոր հակախորհրդային տարրերը, ներկայացնելով մեր կազմակերպութիւնը որպէս Կոմկուսի մի հատուածը, մի մարմինը, ուրիշ նպատակ չունեն, եթէ ոչ սարսափի ենթարկել միամիտ մասսաները եւ նրանց հեռու պահել Հօկից։

Նոյնքան վտանգաւոր են Հօկի այն անդամները, որոնք ձախութեան հիւանդութիւնից բռնուած, շփոթում են Հօկը Կոմկուսի, կարմիր սէնդիքաների կամ Կարմիր Օգնութեան հետ։

Դրանք դիւրացնում են, կամայ ակամայ, մեր թշնամիների հակահօկեան աշխատանքը։

Այդ ընկերները, լինեն դեկավար թէ շարքային, դուրս կը շպրտեն հէնց իրենց մեր կազմակերպութեան շարքերից»։

Ուրեմն, Հօկի կեդր. Վարչութիւնը դարձա՞ծ եկած է։ «Դո՛ւ միայն կաս յեղափոխութեան»։ Ահա թէ ինչ կը գրէր «Բանուոր», Ամերիկայի բոլշեւիկներու օրկանը, այս նոյն համագումարին առթիւ.

— «Պէտք է զգուանքով յետ մղել, բնաւ չազդուիլ եւ տեղի չտալ մեր թշնամիներու այն վայրահաչութեան թէ Խորհ. Հայաստանի բարեկամ կազմակերպութիւնները— Հօկը, Պետական Հայ Կարմիր Խաչը եւն.— իրաւունք չունին քաղաքական խնդիրներով զբաղելու»...

Միեւնոյն թերթը դիտել կու տար, ուրիշ առիթով մը (25 օգոստ.).

— «Մենք լոկ բարեսիրաց կամ վերաշինաց կազմակերպութիւն չենք, մենք ունինք Հօկը որոշ քաղաքական դիրքաւորումով, այն է՝ խորհրդային»...

Ուրո՞ն հաւատալ...

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ Տ. Տ. ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՏԷՍԻՆ.— Հերքումը պարտաւոր է տպել այն թերթը որ գրպարտած է։

⁂ Ամբողջ աշխարհի մէջ 15 միլիոն Հրեայ կայ։ Միլիոնէ մը աւելի Հրեաներ կ'ապրին հետեւեալ երկիրներու մէջ.

Խ. Միութիւն 3.300.000, Լեհաստան՝ 3.200.000, Մ. Նահանգներ՝ 3.000.000, Ռումանիա՝ 1.000.000։

⁂ 1598 թուին գտնուեցաւ գուլպայի մեքենան։

ՍԱՄՈՒԼ

ՁԱԽԵՐՈՒ ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏԸ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— օ —

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (9 Հոկտ.).

— «Երկու ամիսէ ի վեր, ձախակողմեան կուսակցութիւններու եւ բանուորական կազմակերպութիւններու միջեւ, միացեալ ճակատ կազմելու համար տեղի ունեցող բանակցութիւնները գործնական արդիւնքի յանգեցան։

Առ այժմ, միացեալ ճակատին կը մասնակցին՝ Յունաստանի համայնավար կուսակցութիւնը, Յունաստանի ընկերվարական կուսակցութիւնը, Յունաստանի ռադիքալ դեմոկրատ կուսակցութիւնը, Բանուորական Համադաշնակցութիւնը (ընկերվարական), Անկախ Բանուորական կազմակերպութիւնը եւ Հողագործական կուսակցութեան ձախ հատուածը։

Պաշտօնական յայտարարութեան մը մէջ, միացեալ ճակատը կը յայտնէ թէ ամէն միջոցներով պիտի պայքարի փաշիզմին դէմ եւ զինուորական կամ այլ դիկտատուրա հաստատելու պարագային, 24 ժամուան ընդհանուր գործադուլով պիտի պատասխանէ, ջլատելու համար դիկտատորական ուժերը։

Նոյն յայտարարութեան մէջ, Միացեալ Ճակատը կը յայտնէ թէ մինչեւ ամսոյս 20ը, աշխատաւորական մեծ ցոյցեր պիտի կազմակերպուին Աթէնք, Բիրէա եւ Սելանիկ, բանուորներ փողոց պիտի իջնեն փաշիզմին եւ պատերազմին դէմ իրենց զայրոյթը պոռալու համար։

Միացեալ ճակատին նպատակը այս կերպով պարզուած է պաշտօնական յայտարարութեան մէջ։ Չրդպաշտօնական յայտարարութեամբ, հանրութեան կը հաղորդուի, թէ միացեալ ճակատին երբ շանք համաձայնութեան եւ համագործակցութեան պայմանները եւ փոխադարձ յանձնառութիւնները, համաձայնութիւն ու գործակցութիւնը, զոնէ առ այժմ, քաղաքական բնոյթ չունին, ինչպէս է Ֆրանսայի մէջ։ Միացեալ ճակատը ընտրութիւններու մէջ պիտի չերեւայ, ոչ ալ քաղաքական պայքարներու։ Իւրաքանչիւր կուսակցութիւն պիտի պահէ իր գործելու ազատութիւնը, պայմանաւ որ գործակից ուժերէն մէկուն դէմ չդառնայ։

Փոխադարձ յանձնառութեամբ պայքարները դադրեցուցած են թէ մամուլին եւ թէ հանրային կեանքին մէջ։ Համայնավար կուսակցութիւնը խօսք տուած է կատարուած իրողութիւններ չստեղծել, չնախատեսուած քայլեր առնելով։ Կազմուած է ներկայացուցչական խառն յանձնախումբ մը, որ պիտի հսկէ համաձայնութեան գործադրութեան վրայ եւ ուղղութիւն պիտի տայ հակաֆաշիստական պայքարին։

Իբրեւ դրական շարժում եւ մխիթարական երեւոյթ, Միացեալ ճակատի երեւումը անկարելի է որ գոհունակութիւն չպատճառէ բոլոր անոնց որոնք աշխատաւորական խոնարհ զանգուածներուն տառապանքը եւ թշուառութիւնը կը տեսնեն ու կը զգան։

Մինչ՝ դրամատիրական ու քաղքենի կուսակցութիւնները իրենց անյագուրդ ախորժակները լարած, դրամ ու հարստութիւն դիզելու, հանոյքի եւ վայելքի, գինովութեան եւ կեղեքումի ետեւէ ինկած են, անդին ժողովուրդին խոնարհ խաւերը, բանուորական եւ մանր արհեստակցական ընչազուրկ դասակարգը, աւելին քրտինք կը մտնեն չոր հացի օրապահիկ շահելու համար։ Բանուորութեան անկազմակերպ եւ անհամերաշխ ըլլալուն հետեւանքով է որ դրամատիրութիւնը յաջողեցաւ իր մականին տակ պահել զանգուածները, մէկը լարելով միւսին դէմ, մէկը թշնամացնելով միւսին։

Դրամատիրութեան այս ռազմախաղին մեծապէս նպաստեց Գ. Միջազգայնականը, որուն խելագար գործունէութիւնը եւ հակաշխատաւորական ելոյթները, ջլատեցին բանուորութիւնը, տկարացուցին պայքարի ճակատը, ասպարէզը բաց ձգելով դասակարգային թշնամիներուն առջեւ»։

ԳՆՉՈՒՆԵՐՆ ԱԼ ԹԵՐԹ ՈՒՆԻՆ

Գնչուներն ալ, հետզհետէ արդի քաղաքակրթութեան հրաշալիքներէն տարուած, կ'աշխատին նստակեաց դառնալ, հրաժարիլ վաչկատուն կեանքէն եւ ... թերթ ունենալ։

Գնչուներու առաջին թերթը լոյս տեսաւ Պուքրէշի մէջ։ Այդ թերթը կը կոչուի «Գնչու ազգը»։

Այս հրատարակութեամբ, Գնչուները կը յաւակնին թէ անկախ ազգ մըն են Ռումանիոյ մէջ։

Ռումանիոյ Գնչուներուն թիւն է մէկ միլիոն։ Ռումանական վերջին վիճակագրութեան մէջ, անոնք ճանչցուած են իբրեւ ուրոյն ազգութիւն։

Արձանագրենք նաեւ այն, որ քանի մը շաբաթ առաջ Թրանսիլվանիոյ մէկ քաղաքին մէջ, Նաճիոյէ-ոյէն, Գնչուները ունեցան ազգային համաժողով մը։ Նախագահը, Նիքոլէսքօ, որ կազմակերպիչն է Գնչուներու ազատագրական շարժման, ծաղկավաճառ է Պուքրէշի մէջ։ Նիքոլէսքօ կ'աշխատէր իր շուրջ համախմբել բոլոր ռումէն Գնչուները, պաշտպանելու համար իրենց իրաւունքները եւ... մշակոյթը։

Տոքթէօր Նիքոլէսքօ Փլոփսօր, որ ծանօթ դասախօս մըն է Քրայովայի մէջ, ծաղումով Կիփի, վերջերս հրատարակեց քերականութիւն մը Գնչուներու լեզուին վերաբերեալ։ Ան միժամանակ հրատարակեց բազմաթիւ ժողովրդական երգեր, որ ծանօթ են բոլոր Գնչուներուն։

ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԷՋ

Թրքական կառավարութիւնը ոչ մէկ միջոցի մէջ խորութիւն կը դնէ համակիրներ պատրաստելու համար Ալեքսանտրէթի սանճագին մէջ եւ թրքական լեզուն տարածելու համար։ Էնկիւրիի դաշնագիրը որ Թուրք լեզուն կը նկատէ պաշտօնական լեզու Սանճագին մէջ, արաբերէնին համարժէք, մեծապէս դիւրացուցած է Թուրք կառավարութեան փրոփականտի աշխատանքները։ Այն աշակերտները որոնք իրենց երկրորդական կրթութիւնը կ'աւարտենթուրքերէն լեզուով, անմիջապէս պաշտօնի կ'անցնին, իրենց վկայականը ստանալէ վերջ։

Այս վտանգին դէմ պայքարելու համար սուրիական կառավարութիւնը լուրջ միջոցներ կը խորհի։ Արդէն իսկ աւելցուցած է արաբ ուսուցիչներուն թիւը, ինչպէս նաեւ արաբերէն լեզուի դասերն ու դասաւանդութեան ժամերը։

ԵՐԲ ՀԱՅԱԶԻՆՔ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

(21)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ--(ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Տէր Եղիշէն «Տէր ողորմեա զգնացս մեր ի ճանապարհս խաղաղութեան» կարդաց։ Հրաժեշտի վերջին պահուն, Զօրօ Վահանի կ'ընէր Փարիշան քալաքին բառ.

— Ես ի՞նչ պիտի ըլլամ, Վահան, ինծի պիտի լքե՞ս։

Վահան անտարբեր չլսել կը ձեւացնէր։ Խումբը կը շարժի ու Փարիշանի կսկծագին ձայնը կը հնչէ.

— Ո՞ւր երթամ, որո՞ւ յանձնեմ այս մատաղ կեանքս, ա՜խ, ի՞նչ կ'ըլլար զիս ալ առնէիք ձեր հետ, ի՞նչ զուլում էք։ Եկուր Խամէ, աս քարէն վար նետուինք, մեռնինք ազատինք, ուրիշ սարսափներ չտեսնենք։ Գացի՜ն, ա՜խ, կորան, կորան. ա՛լ չպիտի տեսնեմ իմ պաշտելի Վահանը, իմ կեանքի ընկեր Վահանը, ինծ լըքող ու դաւաճանող Վահա՜ն, Վահա՜ն, Վահան։

Եւ Վահանը մնաց քար անտարբեր։ Մթութեան մէջ, խոր լռութեամբ խումբը կը սողայ Խաչոյի առաջնորդութեամբ։ Երեք ժամէն կը հասնինք Մեղրագետ. գտանք հունը եւ անցանք միւս կողմը։ Թաքստոցի մը հանդիպեցանք ուր գտնուած էր եւ ջարդուած. բոլորը տղամարդ էին։ Քրտագոմի եւ Երիզակ գիւղերուն մէջտեղ, փոսի մը մէջ ոչխարի հօտի նման իրարու վրայ դիզուած դիակներ... Խումբը կ'անցնէր անտարբեր։ Հասանք Երիզակ գիւղի դէմ, ուր կը վերջանայ դաշտը եւ ալ կ'անցնինք Քօսուրայ սար։ Դժբախտաբար, սակայն բանակի առջեւէն փախչող Ալաշկերտի, Մանազկերտի ու Խնուսի քիւրտ գաղթականները Աւզաղբիւր գիւղէն սկսեալ մինչեւ Ցրօնք, Քօսուրայ սարին ստորոտը բռնած կեցած են։ Այս տեսնելով խումբը կանգ առաւ։ Արդէն շուները սկսած են հաջել ու կը լսուի պզտիկի մը լալու ձայնը։

Վալադ Խաչօն չշմեցաւ ու եւ նահանջեց. անոր հետեւեցան միւսները, մէջտեղ մնացինք ես, Տէր Եղիշէն ու Զօրոն։ Ես կը փախչի եւ մեր լաւ գինուած Արօյենց Էլօն իր մօսինով ու տասնոցով։ Շուները ալ չեն հաջեր։ Ես փորձ մը կ'ընեմ առաջ անցնելու, մէկ քիլոմէթր իրարմէ հեռու եղած ոչխարի երկու հօտերու մէջէն կ'անցնիմ դէպի Քօսուր ու ետ կուգամ, ոչ ոք լուր ունի։ Քիւրտերը քնացած են եւ բնաւ տրամադրութիւն չունին իրենց քունն ու հանգիստը խանգարելու։ Կուգամ Տէր Եղիշէի եւ Զօրոյի մօտ. փախչողները ետ չեկան։ Երեքս անցնիլ ուզեցինք, սակայն պաշարը մնաց փախչողներուն քով։ Կէս ժամ աւելի ժամանակ վատնեցինք ի զուր սպասելով։ Ճարահատ մենք ալ բռնեցինք ետ փախչողներու ճամբան։ Հազիւ կէս ժամէն կրցանք անոնց հասնիլ։ Կը բացատրենք թէ ես անցայ հօտերու մէջէն, ոչ ոք լուր ունեցաւ, թէ Քիւրտերը անհոգ քընացած են։ — Այո, կ'ըսէ Խաչօն,— անոնք մեզ տեսած են. հիմա գիշեր է ձայն չեն հաներ, գաղտնի կը լրտեսեն մեզի, եւ ցերեկին ուր որ ալ պահուինք պիտի գան եւ ջարդեն։

Ի՞նչ կ'ըլլայ որ կարենայինք սա Խաչօն համոզել, թէ արդէն մենք պիտի ջարդուէինք, յառաջ երթանք թէ ետ, ջարդը մեր բաժինն է։ Հինգ վայրկեանի վախ մը կայ։ Ան է Քիւրտերու վրանները անցնիլ։ Տէր Եղիշէն ու Զօրոյէն զատ, բոլորն ալ ետ դառնալու համաձայն են։

Երկու ժամ մնացեր է լուսնալու եւ երեք ժամ արեւը ծագելուն։ Իսկ Քան հասնելու համար չորս ժամէն աւելի ճամբայ ունինք։ Աճապարել գոնէ Ծծմակայ քիթ, հոն այր մը կայ կամ նոյն իսկ ջուրի չամբի մէջ հասնիլ, ուրիշ ճար չկայ, դուրսն դաշտ մնալով ամէն ինչ լմնցած է։

Հասանք Մեղրագետ, հունը կորսնցուցինք. գետափի հետ վեր կ'երթանք վար կուգանք, մոլորուած կռունկի նման։ Գտանք հունը, անցանք. հանեցինք մեր քուրջերը եւ տրեխները։ Արդէն լուսցած էր, այնպէս որ չուն ու գայլ իրարմէ զատել կուգար։ Մինչեւ հասանք Բեղէ Ցակոբի Ցակօն, արեւը ծագեցաւ եւ մնացինք դաշտի կեդրոնը, ոչ բուլ, ոչ պուրակ։ Մըտանք կէկլի արտերուն մէջ, հարիւր քայլ իրարմէ հեռու իրար կը տեսնէինք։ Միտքս ընկաւ Ցարօ Վարդանի Ցակոյի եղեգնուտը հոն եթէ չփրկըւինք, անկարելի է ազատիլ։ Արդէն գիւղէն ծայր տուած է Քիւրտերու խոտ ու ցորեն քաղողներու չարանը։ Կը հաւաքուինք եւ թաթերու վրայ քալելով կը հասնինք եղեգնուտին քով։ Եղեգները եւ կլոր ճլերը 3—4 մեթր երկարութիւն ունին, սակայն մէջը ջուր ու տիղմ է մինչեւ մարդու գօտեկալ։ Նետուեցանք մէջը, կայանած պիտի մնանք առանց շարժելու եղէգները, որ վտանգաւոր է։ Սակայն մժեղ ու պոռեխներ կը կծեն սարսափելի, չըլլայ թէ խածած տեղերը քերելու փորձեր ընէք, եղէգները կը շարժին ու կը բռնուինք։

Եղէգնուտի կողքով անցան Խաթէ Ռաշիտ ու Ռուսֆ, որոնց կը հետեւէր Մարտօ Կոստան, լաւագոյն գերդաստանի մը զաւակ, որ այժմ որպէս Թաթնայ գերի, կը ծառայէ Խարէ լակոտներուն, մինչդեռ տարիներու ընթացքին անոնք էին Կոստանի հօր օճախի հովիւն ու դառնարածները։ Այդ անլուր տառապանքին մէջ, կէս օրին հասանք, տաքը ճխտեց, մժեղ ու պոռեխներն ալ հետ։ Կը լսենք ձիերու վրնջիւնը, Քիւրտերու խօսելու ձայնը, սակայն վստահ ենք որ ձիաւոր մօտ չի գործեր եղէգնուտին մէջ, բայց եթէ սխալ շարժում ունենանք եւ եղէգները երերան ու երեւումը տեսնուի, արդէն ցամաքէն կը գնդակահարուինք, որովհետեւ եղեգնուտը թէեւ երկար է բայց հազիւ 5—6 մեթր լայնք ունի։

Արեւամուտ է։ Կոստան իր աղաներով գիւղ կը դառնայ։ Եւ մենք ցամաք կ'ելլենք, բոլորիս աչք ու քիթ ուռած մժեղներու հարուածներէն։ Կը քամենք մեր քուրջերը, կը հագնինք։ Եղեգնուտէն տասը քայլ հեռու ջարդուած դիակները կը տեսնուին։ Կ'երթամ տուգելու, Սօղօ Տիգրան, իր եղբայր Մկրօն, կինը՝ Մարիամ, երկու պզտիկներ ու Ոմրէ Սատաֆի Հարկօն։ Մեր ընկերներէն Պօղոս Մկրեան ծունկի կուդայ, կը համբուրէ Տիգրանի ու Մկրոյի ճակտի ոսկորները, (եղբօր զաւակներն էին)։ Կը ճաշենք ու հոս ալ փորձ մը կ'ընենք նորէն յառաջ դէպի ուսական բանակ երթալու, սակայն միւսները կը մնան անդրդուելի եւ կը շարժինք դէպի Քան, հոն, ուր մահը անխուսափելի է։

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

Կին մը ձերբակալուեցաւ իբրեւ խողխողող

Ոստիկանական տեսչութիւնը ձերբակալեց կին մը, Էրնա Ռում, աւստրիական հպատակ, երբ կը փորձէր գրքոյկներ տալ սլաւական լեզուով։ Անմիջապէս արտաքսման հրամանագիր հանուեցաւ այս կնոջ դէմ։ Այս գրքոյկները պիտի բաժնուէին ուժ տալու համար Խրուաթիոյ անկախութեան դատին։ Էրնա Ռում, որ 27 տարեկան է, ձերբակալուեցաւ շաբաթ օր, Պուլվառ Մոնփառնասի վրայ եւ յայտարարեց թէ բարեկամուհիի մը տունը կը բնակի, բայց մերժեց յայտնել անունն ու հասցէն։ Հարցաքննութենէն յետոյ, փոխադրուեցաւ Փըթիթ Ռոքէթի բանտը։

Ոստիկանական տեսչութիւնը միեւնոյն ատեն պատկան իշխանութեանց յիշեցուցած է օգոստոս 20 թուակիր հրահանգ մը որով կը յանձնարարուէր անմիջապէս գրաւել Նէզավիսնա խրվաթսքառիզալա » թերթը (Խրուաթական Անկախ Պետութիւն), ինչպէս եւ նոյն նպատակին յատկացուած ուրիշ հրատարակութիւններ։

Խռուաթներու եւ Մակեդոնացիներու կապերը

Պելկրատէն հեռաձայնուած տեղեկութիւնները կը հաղորդեն խռուաթ յեղափոխական կոմիտէի կազմութեան մասին.— « Ուսթաշի »ներու (Ըմբոստներ) գաղտնի կազմակերպութիւնը հիմնուեցաւ 1929ին, Զագրէպի նախկին երեսփոխան Փավէլիչի կողմէ, Եուկոսլավիան սարսելու եւ Խրուաթիան անկախ պետութեան վերածելու համար։ Փավէլիչ նախ արտասահմանի մէջ հաստատած էր երեք կեդրոններ, յետոյ զինուորական կայաններ։ Ան փորձեց համաձայնութիւն մը կնքել մակեդոնական կոմիտէին հետ, միասին գործելու համար Եուկոսլավիոյ դէմ։ Փավէլիչի օգնականը, Փէրչէց զրկուեցաւ Փէթրիչ, (պուլկարական Մակեդոնիա) որպէսզի բանակցի Իվան Միխայլովի հետ։ Համաձայնութիւն գոյացաւ եւ երկու կոմիտէները միասին աշխատեցան։ Չէ՞ որ Ալեքսանդր թագաւորին ըսպանիչը թեւին վրայ կը կրէր մակեդոնական խորհրդանիշը։ « Ուսթաշի »ներու նպատակն էր աճապարել սերպիական կառավարութիւնը, յայտնի դէմքեր սպաննելով եւ եթէ կարելի է՝ յեղափոխութիւն յարուցանելով Եուկոսլավիոյ մէջ։ Այդ ըսպանութիւնները որ եւ է արդիւնք չունեցան եւ Լիգայի ըմբոստութիւնը որ սարքուած էր 1932ին ձախողեցաւ։ Այն ատեն « Ուսթաշի »ները որոշեցին սպաննել Ալեքսանդր թագաւորը, անջատել Խրուաթիան եւ կազմել կայսրութիւն մը՝ Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ հետ։

Տաղիկներ ցանած էին շոգեկառքի գծին վրայ...

Թերթերը կը շարունակեն արտասուոց մանրամասնութիւններ հրատարակել Ալեքսանդր թագաւորի մարմնին փոխադրութեան առթիւ։ Երբ մարմինը փոխադրող կառախումբը հեռուէն կ'երեւար, գիւղացիները ծունկի կուգային եւ կ'աղօթէին։ Գիւղի մը մէջ կիները եւ տղաքը երկաթուղին ծածկած էին ծաղիկներով, երկու քիլոմէթր երկայնութեան վըրայ։ Ուրիշ տեղեր երբ կառախումբը կ'անցնէր, բնակիչները ծաղկեփունջեր եւ փունջեր կը նետէին, իբրեւ խորհրդանշան մարտիրոսութեան։ Երբ մարմինը առաջին անգամ ցամաք հանուեցաւ, գիւղի մը բնակիչները երկար ատեն ծնրադիր աղօթեցին, մէկ մէկ մոմ վառած։

Զագրէպէն մինչեւ Պելկրատ կառախումբը կանգ առաւ բոլոր գլխաւոր կայարաններուն մէջ, իսկ միւս վայրերէն անցաւ սրընթաց։

⁂ Ֆրանսայի Հանրապետութեան նախագահը ճիշդ ժամանակին Պելկրատ փոխադրելու համար, հարկ եղաւ 26 շոգեմեքենայ շարժման մէջ դնել։ Սովորաբար Փարիզէն Պելկրատ կառախումբերը յաջորդաբար կը քաշուին 13 տարբեր փայրաշարժերով, որոնք կը կրկնապատկուին լեռնային վերելքներու ատեն։

Արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած էին նախագահին պաշտպանութեան համար։

»»»··«««

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Աշխատանքի Դաշնակցութեան վերջին տեղեկագիրը գործազուրկներուն թիւը կը հաշուէ 10,834,000։ Դաշնակցութեան նախագահը կը կարծէ թէ այս թիւը ընդալապէս պիտի նուազի յառաջիկայ գարունէն առաջ, նկատի առնելով տնտեսական կացութիւնը։

ՀԱՅ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 18, Քուր Լաֆայէթի սրճարանին սրահը։ Ներկայ կ'ըլլայ ընկեր Վ. Փափազեան։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊՈՒՍ ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27ին ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

կը խօսի ընկեր ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

գեղարուեստական ճոխ բաժին։

Կը մասնակցին ՍԻՓԱՆ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆի եւ ԵՓՐԱՏ նուագախումբը։

ՊԸՆԵԼՕ ՔԱՂԱՔԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 28ին, ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ

Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ, ԺԱՄԸ 8.30ին

SALLE CALLEMANTի մէջ (կայարանին դիմաց)

կը նախագահէ՝ ընկեր ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

կը խօսի ընկերուհի ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

երգ, արտասանութիւն, թատերական խաղեր։ կէս գիշերէն վերջ հայկական եւ եւրոպական պարեր։

Մուտք՝ այրերու՝ 5 ֆր.։ կիներու եւ գործազուրկներու 3 ֆրանք։

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 21, ԿԻՐԱԿԻ, ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ

Պիտի խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ԿԱՐՏԱՆ ՄԷՋ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ

կը խօսի ընկեր ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ՎԱՐՁՈՒ Է

CHELLES-COURNAY (S. & M.) արուարձանի մէջ, կայարանի մօտ, վիլլայի մը երկրորդ յարկը, երեք մեծ սենեակներ, առանձին սանդուխ, կազ եւ ջուր, մշակելի 1600 քառ. մեթր հողին կէսը, լաւ շրջապատուած, տարեկան վարձք՝ 2000 ֆրանք։

Հաղորդակց. միջոց.— Կար որ լ'Էսթէն 20 վայրկեան, կարին մօտ։ Փորթ Վէնսէնէն ծանրակառք թիւ 113։

Դիմել դերձակ Կ. ՄՈՒՐԱՏԵԱՆի 13՝ Rue Saulnier, Paris (9)։

ՀԱՅ ԲՈՅԺ _(HAY-POUJ)

Ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան

Տարեկան 12 թիւի համար՝ ՖՐԱՆՍԱ 20 ֆրանք, ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ 25 Ֆր.։

Դիմել՝ Dr. CH. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme, PARIS

1.— Առաջին թիւէն տպած ենք պահանջէն աւելի։ Բոլոր անոնք որ կը փափաքին, նմոյշի համար, ձրի ՀԱՅ – ԲՈՅԺ մը ունենալ, թող գրկեն իրենց հասցէն մեզի։ Առաջին թիւը կը ղրկենք ձրի,— եթէ հասնին, կը բաժանորդագրուին։

2.— Երկրորդ թիւը չեն ստանար բոլոր անոնք, որ նմոյշի համար ՀԱՅ – ԲՈՅԺ ստացած են՝ բայց չեն վճարած բաժնեգինը մինչեւ ամսագլուխ։

3.— ՀԱՅ – ԲՈՅԺ, իր տեսակին մէջ հայ գաղութներու միակ ամսաթերթը, առաջին իսկ թիւով այնքան գնահատութեան արժանացաւ, որ ներկայիս կը հաշուէ 763 բաժանորդ։ Հասած գնահատական նամակներէն կը հետեւցնենք որ ՀԱՅ – ԲՈՅԺ շուտով պիտի դառնայ ամէնէն շատ տարածուած հայ պարբերականը եւ

ՀԱՅ ՏՈՒՆԵՐՈՒ ԲԺԻՇԿԸ

4.— Փնտռեցէք երկրորդ թիւը ամսագլխուն, միշտ հետաքրքրական եւ այլազան բովանդակութեամբ, ժողովրդական մաքուր լեզուով եւ բնանիւքներու համար օգտակար գիտելիքներով։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Խարբերդի Մորենիկի Ուսումն. ընկերութեան կողմէ

Այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 13bis Rue de Boucherie սրահին մէջ

Կը ներկայացուի ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԷՍ կամ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՐԵՐԱՐԸ

Տոմսերը 3 եւ 4 ֆրանք, անգործներու 2 ֆրանք։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Պարիկ եւ Փառանձեմ Խորասանճեաններ կը փնտռեն իրենց եղբայրը Սարգիս, Թալասցի, 24 տարեկան։ Երկու տարի առաջ կը գտնուէր Պուէնոս Այրէս (Արժանթին)։ Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Paranzim Khorasandjian, 109 rue Moncey— Lyon. (France).

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ.Յ.Դ. ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆ-ԼԱՎԻՍՏԻ «ԸՆԿ. ԿԱՐՕ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ կողմէ եւ հովանաւորութեամբ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ.Յ.Դ. ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

Այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Լավիստ L'Hermitage սրահին մէջ

կը խօսի ընկեր ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

երգ, արտասանութիւն եւ զաւեշտ։

ժողովրդական պիւֆէ։ Տոմսերը կը ծախուին ընկերներու մօտ։ Մուտք 3 ֆր.։

ԵՐԵԿՈՅԹ_ԽՆՋՈՅՔ

ՓԱՐԻԶԻ ՍԱԼՆՈՅ – ՁՈՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ լոյս

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ՍՐԱՀԸ, 13, Rue Pierre – Curie Métro: Porte d'Italie

ՀԱՅԿԱԿԱՆ, ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ

Ընկերակցութեամբ Քանոնի Յակոբի,

ուտի Քաջվարդի եւ ջութակահար Մկրտիչի

Երգ – արտասանութիւն եւ անակնկալներ

ՃՈԽ ԵՒ ԱԺԱՆ ՊԻՒՖԷ — ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐ.

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (6

Ս Պ Ի Տ Ա Կ   Ա Ր Ծ Ի Ւ Ը

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ — Գրեց՝ ՐՕԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

— Շատ ծանր է, հիւանդապահուհի, ըսաւ։

— Որ եւ է յոյս կա՞յ, տօքթօր։

— Փոքր, շատ փոքրիկ յոյս մը։ Պէտք է անմիջապէս իր քոյրը տեսնեմ։ Պայուսակս հոս պիտի ղրկեմ։ Ամէն բան պատրաստեցէք, պիտի աշխատիմ գնդակը հանել։

Ու մինչ Սըր Ճօն սենեակէն դուրս կ'ելլէր՝ հիւանդապահուհին կեցուց զինքը.

— Ներողութիւն, տօքթօր, կրնա՞մ ձեր անունը իմանալ։

Սըր Ճօն զարմացաւ թէ ինչո՞ւ համար հիւանդապահուհիին չէր ըսուած իր անունը։ Թերեւս լաւագոյն էր իր անունը տակաւին գաղտնի պահել, մինչեւ որ քիչ մը աւելի որոշ բան իմանար այս մարդոց մասին։

— Տէվիտսըն, ըսաւ եւ դուրս ելլելով տեսաւ որ նաւապետ Նէլսըն ղըրան եաեւը իրեն կը սպասէր։

— Ինչպէ՞ս է. Սըր Ճօն։

— Փոքրիկ հաւանականութիւն մը կայ. պէտք է իր քոյրը տեսնեմ եւ իր հաւանութիւնը առնեմ, գործողութիւն ընելէ առաջ։

— Անմիջապէս ձեզ մօտ պիտի բերեմ զինքը, ըսաւ նաւապետ Նէլսըն։

Բայց հազիւ նաւապետ Նէլսըն սրահէն դուրս հասած, դուռը բացուեցաւ եւ Սըր Ճօնի յիմարացուցիչ երեւակայութեան զեղեցկուհին ներս մտաւ։

Առաջին եւ վերջին անգամն ըլլալով ելեկտրական լապտերի մը լոյսին տակ էր տեսած զայն՝ չքեղօրէն հագուած, հիմակ հագած էր պարզ բայ կանանչ բաճկոն մը, որ զինքը աւելի կը գեղեցկացնէր քան երբեք։

Սըր Ճօն յառաջացաւ եւ առանց ըսպասելու որ նաւապետը զինքը ներկայացնէ, ըսաւ.

— Կարծեմ օրիորդ Հայյաթն էք։

Օրիորդը մօտեցաւ եւ ձեռքը երկարելով յարեց.

— Այո. կ'երեւակայեմ թէ ինչ կը խորհիք իմ մասին, բայց ամէն պարագայի մէջ շնորհակալ եմ որ եկաք։ Պատճառը ձեր այցելութեան էր — այն գոր ինծի տուիք անցած գիշեր։ Եղբայրս հազիւ նաւ բերուած՝ յիշեցի ձեր տոմսը եւ նաւապետ Նէլսըն ձեր ետեւէն ղրկեցի։

— Օր. Հայյաթ, պէտք է ձեզի յայտնեմ թէ ձեր եղբօր վիճակը շատ յուսահատական է։

Սըր Ճօն զգաց որ հիմակ ուրիշ խօսակցութեան ատենը չէր, ու եթէ բան մը պէտք է ընել, կորսնցնելու ժամանակ չկար։

— Տեսած վայրկեանիս իսկ հասկցայ որ այդպէս է, Սըր Ճօն, եւ ճիշդ ատոր համար է որ ձեզ կանչել տուի. դուք Լոնտոնի ամենակարող վիրաբոյժն էք. պիտի փրկէք իր կեանքը. պէտք է փրկէք զինքը։

— Կրնայ պատահիլ որ գործողութեան միջոցին մեռնի. ատոր համար կ'ուզեմ որ ձեր հաւանութիւնը տալէ առաջ այս կէտը նկատի ունենաք։

Աղջիկը, որ ըստ Սըր Ճօնի քսան եւ հինգ տարեկան մը ըլլալու էր — այս խօսքերուն վրայ գգալապէս դեղնեցաւ։

— Եւ եթէ գործողութիւն չկատարէք, ըսաւ հատկտեալ ձայնով մը։

—Եթէ գործողութեան չենթարկեմ՝ առաւօտ նախաճաշէն առաջ հոգին աւանդած պիտի ըլլայ։

— Ո՛հ։

Աղջիկը ինկաւ ետեւի աթոռներէն մէկուն վրայ։ Ակնթարթի մը մէջ նաւապետ Նէլսըն քովը վազեց։

— Հաստատակամութիւն, Զարա, աղջիկս, խելքդ գլուխդ ժողվէ։

— Կը ցաւիմ խնդիրը այսպէս կոպտօրէն պարզելուս համար, բայց ձեւականութեան ատենը չէ։ Օր. Հայյաթ ձեր որոշումը պէտք է տաք անմիջապէս։

Սըր Ճօն սկսաւ քալել, աղջկան աչքերուն մէջ կարենալ նայելու համար։ Ակնթարթի մը մէջ աչքերը իրարու հանդիպեցան եւ վիրաբոյժը տեսաւ աղերսանքը որ կար անոր աչքերուն մէջ, գործածելու համար իր բոլոր ճարտարութիւնը, փրկելու համար եղբայրը, այս, պիտի ընէր իր կարելին։

Աղջիկը լեզուովը շրթները թրջեց. ոչ մէկ ջանք արգիլելու համար արցունքները, որոնք սկսան այտերն ի վար կաթկթիլ։

— Գործողութիւն.

Բառ մը միայն. չկրցաւ աւելին ըսել։

Սըր Ճօն խոնարհեցաւ, եւ դառնալով սրահէն դուրս ելաւ։

— Զարա, եթէ մարդկային ճարտարութիւնը կրնայ փրկել զինքը՝ այն մարդը որ հիմակ դուրս ելաւ, տէրն է ատոր։

— Ցետո՞յ... եթէ եղբայրս ապաքէ։

Նաւապետ Օրլաֆ Նէլսըն ուսերը ցնցելով.

— Ցետոյ, սիրելիս, քու պարտականութիւնդ պիտի ըլլայ թոյլ չտալ որ այդ Սըր Ճօն Տէվիտսընը բան խօսի։

Այս տարօրինակ բառերը արտասանելով, ծերունի նաւապետը դարակի մը մօտեցաւ եւ իրեն համար ըմպելի մը լեցուց։

ԳԼՈՒԽ Դ.

Օգնական – ոստիկանապետ Հ. Ա. Տէյվի՞ս յաջորդ առտու հազիւ տասնըմէկի ատենները գնաց իր գրասենեակը, եւ տեսաւ որ ոստիկանութեան ամենանշանաւոր գաղտնի ոստիկաններէն ոստիկան – քննիչ Ճէք Փիրսընը իրեն կը սպասէր։

Առանց նախնական ձեւակերպութեան գաղտնի ոստիկանը ըսաւ.

— Երէկ գիշեր այդ խորհրդաւոր սպանութենէն մէկ հատ եւս տեղի ունեցաւ, պարոն։

Հ. Ա., որուն միտքը դրաւած խորհրդաւոր ոճիրներով, դուրս ելաւ շարժով եւ յիմարացած վիրաբոյժ յարեց.

— Լաւ ոստիկանի մը համար ա... նութիւնները ընաւ խորհրդաւոր կրնար ըլլալ։

Ճէք Փիրսըն կարմրեցաւ։ ... բելապէս հասկցաւ Հ. Ա.ը եւ ... խօսքերուն իմաստը.

— Արժեթուղթի միջնորդ մը, ... ըի Մէյըրն անունով, այս առտու ... ուած գտնուեցաւ իր մասնաւոր ... մէջ... սրտէն զարնուած էր։

Հ. Ա. աթոռին վրայ նստաւ։

— Ես այնպէս գիտեմ որ արժե... թուղթի միջնորդները ընաւ սիրտ ... ին գիտեմ վերջինը որ արժեթ... մը ծախեց ինծի. դուն ալ գիտես... .. կը ցաւիմ որ իր ... անունը Մէյըրն չէր։

— Շատ ճիշդ էք պարոն, յարեց ... Փիրսըն եւ սպասեց։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (Տպ.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH
(Fondé en 1925)
Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian
Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 18 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 18 Octobre 1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2628
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՔԱՆԻ ՄԸ ԲԱՌՈՎ

Ամբողջ միջազգային մամուլը մտահոգութեամբ կը հետեւի Մարսէյլի արքայասպանութեան ծալքերուն եւ հետեւանքներուն: Թէեւ նոր պատերազմի մը վախերը հիմնաւոր չեն համարուիր, սակայն մռայլ է հեռանկարը, մանաւանդ որ տակաւին չեն լուսաբանուած հոկտ. 9ի դաւադրութեան բոլոր գաղտնիքները: Հետզհետէ աւելի շատ կը խօսուի Հունգարիոյ բարոյական պատասխանատուութեան մասին. իսկ երկու օրէ ի վեր տեղական թերթերը բացորոշապէս կը հասկցնեն թէ Եուկոսլավիոյ ժողովուրդը հազիւ կը զսպէ իր վրէժխնդրական պոռթկումը, տակաւին թագաւորին յուղարկաւորութեան սուգին մէջ ամփոփուած ըլլալով:

Առ այժմ կացութեան քննութիւնը կեդրոնացած է Փարիզի եւ Փոքր Համաձայնութեան մայրաքաղաքներուն մէջ, որոնց սրտին ուղղուեցաւ հարուածը: Երեքշաբթի օր շատ կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցան արտաքին նախարար Պ. Լավալ եւ Պ. Պէնէշ, որ թէ Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարն է եւ թէ Փոքր Համաձայնութեան ներկայացուցիչը: Երկու նախարարները մանրամասնօրէն աչքէ անցուցին քաղաքական կացութիւնը, մանաւանդ որ միջազգային մամուլին մէկ մասը որոշ դիրք բռնած է Ֆրանսայի եւ Փոքր Համաձայնութեան դէմ, Մարսէյլի դէպքէն ի վեր:

Թերթերը մանրամասնութիւններ չեն հաղորդեր տեսակցութեան մասին. բայց կը հաստատեն թէ երկու նախարարները անգամ մը եւս շեշտած են Ալեքսանդր թագաւորին եւ Պարթուի քաղաքականութիւնը շարունակելու, ինչպէս եւ Աւստրիոյ անկախութիւնը ամէն գնով պահպանելու անհրաժեշտութիւնը:

Իտալեկ աղբիւրէ կը հաստատեն թէ՝ Ալեքսանդր թագաւորին յուղարկաւորութենէն անմիջապէս վերջը, Փոքր Համաձայնութեան պետութիւնները ժողով գումարելով, ծանուցագիր մը պիտի խմբագրեն, յանձնելու համար Հունգարական կառավարութեան: Հաւանական է որ Իտալիոյ մասին ալ ակնարկներ ըլլան ծանուցագրին մէջ, որովհետեւ Պելկրատի մէջ կը պնդեն թէ Վիեննայի իտալական գործակատար Մորրէալէն էր որ դրամ կը բաշխէր ահաբեկչական խումբին: (Այս մասին տեղեկութիւններ՝ յաջորդ համարով):

ՄԷԿ ԺՈՂՈՎԻ ՄԷՋ 6500 ՏՈԼԱՐ
ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԻՆԸ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԽՄԲ.— Անցեալ օր հրատարակած էինք Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Կ. Կոմիտէին կոչը, որ կը ծանուցանէր թէ լայն հանգանակութիւն մը ձեռնարկած է, Նիւ Եորքի մէջ անիրաւաբար դատապարտուած ինը ընկերներու պաշտպանութեան համար:

Հանգանակութիւնը առաջին օրէն իսկ պսակուած է մեծ յաջողութեամբ, ինչպէս կ'երեւայ «Հայրենիք»ի հետեւեալ տեղեկութիւններէն.—

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻԱ, հոկտեմբեր 1.— Խուռն բազմութիւն մը ներկայ գտնուեցաւ կիրակի օրուան մեր հրապարակային ժողովին: Հանգանակուեցաւ 6500 տոլար: Հանգանակութիւնը կը շարունակուի: Մանրամասնութիւնները եւ ընդունուած բանաձեւը կ'ուղարկենք շուտով:

Ֆիլատէլֆիայի մեր թղթակիցը եւս կը գրէ.—

Այսօր, սեպտեմբեր 30, 1500 Հայեր ներկայ եղան Հ. Յ. Դ. Ֆիլատէլֆիայի կոմիտէի հրապարակային ժողովին: Խօսեցան ընկերներ Լ. Ներսէսեան, Ս. Պաղտօեան, Մր. Կրէնտ եւ ընկ. Գ. Նժդեհ:

Հանգանակութիւնը վարեց ընկեր Ա. Միքայէլեան:

Ֆիլատէլֆիոյ Հ. Կ. Խաչի զոյգ մասնաճիւղերը հանգանակութիւնը բացին 550 տոլարով, զոր հաւաքած էին ընկերուհիներէն: Ներկաներ մասնակցեցան 150ով, 100ով, 65ով, 50ով, 25ով, 10ով եւ 5ով: Կարճ ժամանակի մը մէջ գոյացաւ 6500 տոլար: Հանգանակութիւնը պիտի շարունակուի նաեւ դուրսը:

ՀԱՐԹՖԸՐՏ.— Ունեցանք հրապարակային մեծ ժողով: Խօսեցան ընկերներ Կ. Թանտրճեան եւ Գ. Ռստիկեան: Ինը բանտարկուած ընկերներու պաշտպանութեան համար հանգանակուեցաւ 700 տոլար: Գումարը շուտով կը բարձրանայ 1000ի:

ՆԻՒ ՊՐԻԹԸՆ.— Ունեցանք շատ յաջող հրապարակային ժողով: Խօսեցաւ ընկ. Թանտրճեան: Հանգանակուեցաւ 700 տոլար: Հանգանակութիւնը պիտի շարունակուի դուրսն ալ:

** Պէյրութէն Պոսթըն հասած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ամերիկայի շրջանի նոր գործիչ ընկ. Գասպար Իփէկեան:

ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ
ՓՆՏՌԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԲՈՒՆ ՎԱՐԻՉԸ
ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԿԻՆ ՄԸ ԵՒ ՕՏԱՐ ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐ ՄԸ

Ապահովութեան Տեսչութիւնը եւ ոստիկանութիւնը շարժման մէջ դրած են իրենց բոլոր ուժերը, գտնելու համար ահաբեկչական կազմակերպութեան բուն գլուխը, Փավէլիչ, ինչպէս եւ այն խորհրդաւոր կինը որ կը կոչուի Տիկին Վուտրաշէք եւ որ ահաբեկիչներուն հետ տեսնուած է Էքսի մէջ: Այս առթիւ սերտ յարաբերութիւններ հաստատուած են նաեւ միւս երկիրներու ոստիկանութեանց հետ: Ձեռքի տակ եղած տեղեկութիւնները անբաւական են, Փավէլիչի բուն դիմագիծը ճշդելու համար: Կ'ըսուի թէ ծնած է 1889ին, միջահասակ է եւ յաղթանդամ:

Ուրիշ խորհրդաւոր պարագայ մը եւս,— կ'ըսուի թէ Տիկին Մարի Վուտրաշէք, որ կը փնտռուի, հոկտեմբեր 3ին այցելութիւնն ընդունեք է անգլիացի պաշտօնատարի մը որ պանդոկին մէջ արձանագրուեր է Քլարք անունով, եւ որուն ինքնաշարժին վրայ նշմարուած են ֆրանսերէն «ՍԷ» եւ «ՏԷ» գիրերը, երբեւ սկզբնատառերը «Քոռ տիփլոմաթիք»ի (դեսպանական մարմին): Հետապնդումներ կը կատարուին այս պաշտօնատարին ինքնութիւնը երեւան հանելու համար:

*** Պելկրատէն եւ Սոֆիայէն կը հաղորդեն թէ վերջնապէս հաստատուած է որ ահաբեկիչ Քէլէմէն կամ Սուք իրականին մէջ Մակեդոնացի Վլատիմիր Կէօրկիէվ Չերնոզէմսքին է, որ սպաննած էր կազմակերպութեան անդամներէն Հաճի Տիմովը եւ Թոմա Լէվովը, յետոյ բռնուելով բանտարկուած, բայց 1932ին ընդհանուր ներումէն օգտուելով, ազատած եւ միացած է խրուաթական ահաբեկչական կոմիտէին:*

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՆՉՊԷՍ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԵՑԱՒ ԱՀԱԲԵԿՈՒՄԸ

Երրորդ ամբաստանեալին յայտնութիւնները

«ՄԵՆՔ ԴԻԱԿՆԵՐ ԷԻՆՔ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿԻՆ ՁԵՌՔԸ»

Փախստական Մալնի, որուն ձերբակալման մանրամասնութիւնները հրատարակած էինք երէկ, շատ կարեւոր խոստովանութիւններ ըրաւ, անընդհատ հարցաքննուելով գիշեր ցերեկ: Հարցաքննութիւնը կը կատարէր Պ. Սիմանովիչ, Եուկոսլավիոյ Ապահովութեան Տեսուչը, իրեն օգնական ունենալով ներքին նախարարութեան քարտուղարը: Հարցաքննութենէն յետոյ Ապահովութեան Տեսուչը այնքան գոհ կ'երեւար որ, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— «Անողորմ պիտի ըլլամ. ասոնք ահաբեկիչներ չեն, այլ իրեշային առազակներ որոնք պէտք է ջախջախուին»:

Այս յայտարարութենէն կարելի է հետեւցնել թէ ի՛նչ ուղղութեամբ յառաջ կը տարուին քննութիւնները:

Ահաւասիկ Մալնիի խոստովանութիւնները, այնպէս ինչպէս հրատարակուած են տեղական մամուլին մէջ.—

Իրական անունն է Միօ Քրալ, ծնած 1908ին, Եուկոսլավիա: Անդամ էր Անթէ Փավէլիչի ահաբեկչական կազմակերպութեան եւ մեքենագործութեամբ կը պարապէր Եուկոսլավիոյ կամ Հունգարիոյ մէջ, սպասելով կոմիտէին հրամանին: Այդ հրամանը տրուեցաւ անցեալ սեպտեմբերին, մասնաւոր պատուիրակի մը միջոցաւ, որուն հետ կը հաղորդակցէր պայմանադրական նշաններով: Ահաւասիկ առաջին հրամանը.—

«Փէչթայէն Փոկլամնիքը (գերագոյն պետ) քեզի կը հրամայէ հետեւիլ այն հրահանգներուն որ պիտի տրուին քեզի եւ անյապաղ մեկնիլ առանց ետեւդ նայելու»:

Սեպտեմբերի վերջին օրերը, պատուիրակը ժամադրավայր մը կը նշանակէ Մինիխի մէջ, շոգեկառքի տոմսակ մը կը գնէ, երկու հազար ֆրանք ալ օրապահիկ յանձնելով: Մինչեւ այդ վայրկեանը ինք բան մը չէր գիտեր ձեռնարկի մասին: Որոշուած թուականին, Մինիխի սրճարանին մէջ, պատուիրակը, որ կը կոչուի Քրամէր, իրեն կը ներկայացնէ երեք ուխտեալներ, որոնք նոյնպէս կանչուած էին գրաւոր հրամանով մը:

— «Այս վայրկեանէն սկսեալ մենք ամբողջովին Քրամէրի ձեռքն էինք: Ան կը վարէր մեզ վայրկեան առ վայրկեան, քայլ առ քայլ: Մեզ կը զատէր կամ կը միացնէր համաձայն իր քմահաճոյքին եւ կը զբաղէր մեր բնակարանի եւ հագուստի բոլոր մանրամասնութիւններով: Մենք այլեւս ոչխարի հօտ մըն էինք իր ձեռքին մէջ հօտ մը որ սպանդանոց կը տարուի եւ գիտէինք թէ դիակներ ենք այլեւս: Պատուիրակը մեր ձեռքէն առաւ հունգարական անցագիրները, որոնցմով Գերմանիա եկած էինք եւ Զուիցերիա մտցուց մեզ նոր թուղթերով: Ցիւրիխի մէջ սրճարան մը տանելով ըմպելի հրամցուց, մեզի հաղորդեց իր վերջին հրահանգները եւ ժամադրութիւն տուաւ Լօզանի մէջ: Մեզի համար սենեակներ վարձած էր Օթէլ տը Փալմիէի մէջ: Յետոյ գնեց գլխարկներ եւ հագուստներ, հանելով անոնց վաճառանիշերը, եւ իրիկուան դէմ անհետացաւ: Յետոյ իմացանք թէ Քիւլոզ գացած էր (Ֆրանսա): Յաջորդ օրը նորէն Լօզան եկաւ, եւ փոխել տուաւ մեր կօշիկները: Ամէն բան պատրաստ էր Ֆրանսա մտնելու համար: Իր հրահանգին վրայ, ես սահմանը անցայ Էվիանէն, ուխտեալներէն մէկուն հետ. իսկ միւսները Թոնոն գացին, հետքերը կորսնցնելու համար: Ժամանակացոյցը այնքան մանրակրկիտ պատրաստուած էր որ, ամէնքս իրար գտանք միեւնոյն կառախումբին մէջ որ Փարիզ կ'երթար: Սեպտեմբեր 28ին էր, հինգս մէկ իջանք Ֆոնթէնպլօ եւ Փարիզ գացինք ինքնաշարժով: Մայրաքաղաքին մէջ ալ իրարմէ բաժնուեցանք, ոմանք իջան Օթէլ Թէրմինիւս (Սէն - Լազար), ուրիշներ օթէլ Օրսէ: Քրամէր, որ երբեք մեզի հետ միեւնոյն պանդոկը չէր բնակեր, գացած էր օթէլ Քոմոտոր, Պուլվառ Հօսմանի վրայ: Ամէն օր կը տեսնէինք եւ ամէն անգամ կը ջանար մեզի բացատրել թէ մեծ դատի մը համար է որ կը կռուինք: Հասկցուց թէ մեր կեանքը իր ձեռքին մէջ է, թէ պարտաւոր ենք կատարել ինչ որ կը հրամայուի: Յանձնարարեց ինծի ածիլել պեխերս, ինչպէս որ քանի մը օր վերջը հրամայեց նորէն բուսցնել: Տարբեր գոյներով վերարկուներ գնեց մեզի համար, եւ պատուիրեց փոխել պանդոկները: Վերջապէս, ես Էքս (Մարսէյլ) գացի Քէլէմէնի հետ եւ այդ քաղաքին մէջ էր որ իմացայ մեր ընելիքը: Մենք երկուքս նշանակուած էինք Մարսէյլի մէջ գործելու համար, բայց ես էի որ առաջին անգամ պիտի գործէի: Իջած էինք Օթէլ Մոտէռն: Իրիկուն մը, թագաւորին ժամանման նախորդ օրը, Քրամէր երկու ատրճանակ եւ երկու ռումբ յանձնեց ինծի, ինչպէս եւ 1500 ական ֆրանք երկուքիս համար: Վերջին մանրամասնութիւնները կարգադրուեցան խորհրդաւոր մարդու մը առջեւ որուն կ'ընկերանար կին մը: Մեկնած ատեն, Քրամէր ձեռքս սեղմեց եւ ըսաւ.

— Ես կ'երթամ. գիտես որ թագաւորը կուգայ. գերագոյն պետը կը սպասէ որ կատարես քեզի յանձնուած գործը»:

Եթէ առարկէի, դատապարտուած էի անմիջապէս սպաննուելու: Յաջորդ օրը (9 հոկտ.) ես Մարսէյլ գացի, Քէլէմէնի հետ, ժամը 1ի հանրակառքով եւ քաղաք հասանք ժամը 2.30ին: Ամէնէն նպաստաւոր տեղը փնտռեցինք նշան առնելու համար: Սակայն բազմութիւնը չափազանց խիտ էր: Խորապէս ազդուած այս տեսարանէն, վախցայ թէ կրնամ անմեղներ սպաննել իմ գնդակներով, ընկրկեցայ եւ վարանումներս յայտնեցի Քէլէմէնի, որ ինքզինքէն ելաւ, թեւէս բռնեց եւ սկսաւ հայհոյել: Ապահովաբար տեղն ու տեղը պիտի սատկեցնէր զիս, եթէ ուխտած չըլլար գլուխ հանել գործը: Հրմշտուքէ մը օգտուելով ազատեցի թեւս եւ կորսուեցայ բազմութեան մէջ: Մահափորձէն յետոյ, քիչ մը ման եկայ քաղաքին մէջ, վերադարձայ Էքս եւ անկէ Ավինեօն երթալով, շոգեկառք մտայ եւ Փարիզ հասայ հոկտ. 10ի առտուն: Յետոյ Ֆոնթէնպլօ գացի ինքնաշարժով եւ Էվիանի շոգեկառքին կը սպասէի, երբ ոստիկան զինուորները անցագիրս հարցուցին եւ ձգելով փախայ: Քէլէմէնի պէս, ես ալ ատրճանակ ունէի, բայց փախած ատենս գրպանէս ինկաւ, որով ստիպուեցայ փամփշտակալն ալ անտառին մէջ նետել: Ատրճանակներէս մէկը եւ երկու ռումբերը ձգեցի անկողնիս տակ»:

Այս յայտարարութիւններէն յետոյ, խուզարկութիւն կատարուելով Էքսի պանդոկին մէջ, իսկապէս գտնուեցան երկու ռումբերը եւ ատրճանակը:

Մալնի (Միօ Քրալ) որ Մէլէօնի պահականոցը կը գտնուէր այս հարցաքննութեան ատեն, երեքշաբթի կէսօրէն յետոյ փոխադրուեցաւ դատական պաշտօնատան բանտը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԳՆԱ ՄԵՌԻՐ»...

Մէկ «հայկական» մխիթարութիւն ունէինք, այն ալ պատմութեան կ'անցնի, այս պողոտաներուն վրայ, — «Գնա մեռիր, եկուր սիրեմ»:

Չհասկցա՞ք: Լսեցէք:

Պալաքեան եպիսկոպոս կաթուածահար կը մեռնի հոկտ. 9ին, երկուշաբթի, Մարսէյլի մէջ:

Այս լուրը Փարիզ կը հասնի հոկտ. 10ին, չորեքշաբթի, նոյն առտուն քաշուած հեռագրով մը: Անշուշտ անոր համար որ հոկտ. 9ը խուճապի օր էր, ծանօթ արքայասպանութեան հետեւանքով:

Մարսէյլի Ազգ. Վարչութիւնն էր հեռագրողը, եւ «Յառաջ» լուրը հրատարակեց համառօտ կենսագրութեամբ, սպասելով միւս մանրամասնութեանց:

Ոչ մէկ լուր՝ մինչեւ ուրբաթ: Ոչ իսկ պաշտօնական մահազդը, որ շատ բան կրնար փրկել:

Ուրբաթ գիշեր, երբ շաբաթ օրուան թերթը թղթատարին յանձնուած էր, նոր հեռագիր մը Մարսէյլէն, որ կը խնդրէ շաբաթ եւ կիրակի օրուան թիւերուն մէջ հրատարակել յուղարկաւորութեան տեղն ու ժամը, «պատշաճ ձեւով»:

Այդ ալ կը կատարէ «Յառաջ»ը, կիրակի օրուան թիւին մէջ, միշտ սպասելով մահուան պարագաներուն եւ ուրիշ մանրամասնութեանց:

Չի բանիր, Մարսէյլի թղթատարը չի բանիր...

Շաբաթ իրիկուն, երբ արդէն լոյս տեսած է կիրակի օրուան թիւը, խմբագրութիւնը կը ստանայ նամակ մը՝ լի դառնութեամբ:

Գրողը Տիկին մըն է, որ բողոքելով «Յառաջ»ի ժլատութեան դէմ, ափսոսանքով [?] թղթակցութիւն մը կազմեր է շահեկան մանրամասնութիւններով:

Խմբագրութիւնը կը պատրաստուի գոնէ այս տեղեկութիւնները օգտագործել, երբ ամբողջ թղթակցութիւնը նոյնութեամբ հրատարակուած կը տեսնէ ուրիշ թերթի մը մէջ, տարբեր ստորագրութեամբ:

Ուրեմն, Տիկինը շրջաբերական մը կազմած էր, անոր մէկ պատճէնն ալ անշուշտ Պոլիս ղրկելով:

Կրած նեղութիւնը գնահատելով հանդերձ, խմբագրութիւնը ցաւ ի սիրտ մէկդի կը դնէ Տիկնոջ նամակը, միշտ սպասելով թղթակցութեան:

Երկուշաբթի օր, խմբագրութիւնը կը ստանայ երկու մահազդ, մէկը ընտանեկան, միւսը՝ գրաբար եւ պաշտօնական: Եւ որովհետեւ յուղարկաւորութիւնը արդէն կատարուած էր կիրակի օր, մահազդը կը հրատարակուի «պիտի»ները վերածելով անցեալ կատարեալի:

Եւ հիմա խմբագրութիւնը կը սպասէ թաղման մանրամասնութեանց:

Այս կարճ պատմութենէն յետոյ, դատեցէք թէ ո՛վ որու մեղքը պիտի առնէ:

Մինչ այդ, խորհրդածութիւն մը:

Տարակոյս չկայ թէ փառաւոր յուղարկաւորութիւն մը կատարուած է կիրակի օր:

Մէկ հատիկ ենք, մեռնել թաղելու համար:

Բայց, չէ՞ք ընդունիր թէ երէկ շնորհ ունէր նոյն իսկ «գնա մեռիր, եկուր սիրեմ»ը:

Այն ատեն գոնէ օրը օրին, ժամը ժամուն կ'իմանայիր թէ մէկը մեռեր է, կը զգայիր թէ մեռել մը կայ մէջտեղը, եւ կան անոր հանրային կեանքին հետ կապուած մանրամասնութիւններ որ կը շահագրգռեն հասարակութիւնը:

Իսկ այսօ՞ր... Հեռագիրը կամ հեռախօսը ողջ մնան:

ՎԱՀԷ

ՀՄԱՅԵԱԿ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Յանկարծական մահերն ալ համանարակ դարձան...

Ցաւով կ'իմանանք թէ երեքշաբթիէն չորեքշաբթի լուսնալու գիշերը յանկարծամահ եղած է Պ. ՀՄԱՅԵԱԿ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ, որ երկու շաբաթէ ի վեր թեթեւ տկարութիւն մը կը զգար:

Հանգուցեալը Պոլսոյ մէջ ծանօթ էր ոչ միայն հանրային գործունէութեամբ, այլ եւ իբրեւ աշխատակից «Ճակատամարտ»ի: Ամէն ընդունակութիւն ունէր դառնալու համար արժէքաւոր գրող մը, բայց Փարիզ փոխադրուելէ յետոյ առեւտրական յորձանքին մէջ իյնալով, մէկդի դրաւ գրիչը: Հազիւ քանի մը անգամ երեւցած էր «Յառաջ»ի մէջ: Եւ երբ կը մեղադրէինք թէ պիտի ցամքեցնէ իր տաղանդը, մէկ պատասխան ունէր.— «Ձեր հաւնիր գրածներուս»: Վերջին տարիներս եռանդով կը մասնակցէր Հ. Մ. Ը. Մ.ի եւ Ֆ. Կ. Խաչի գործերուն:

Մեր ցաւակցութիւնները՝ այրի տիկին Մատթէոսեանի եւ պարագաներուն:

ՓՈՒԱՆՔԱՐԷ ՄԱՐՄԻՆԸ ՊԱՆԹԷՈՆԻ ՄԷՋ, ԱՅՍՕՐ

Ինչպէս գրած էինք, այսօր Պանթէոն կը փոխադրուի նախագահ Փուանքարէի մարմինը: Մեռած օրէն ի վեր, հազարաւոր քաղաքացիներ իրենց յարգանքը մատուցանելու կ'երթան:

Աշխարհի բոլոր մասերէն հազարաւոր ցաւակցական հեռագիրներ, պատուիրակութիւններ եւ ծաղկեպսակներ կը հասնին: Առաջին առթիւ ցաւակցական հեռագիր ուղղած է նաեւ Մ. Քէմալ: Առաջին օրն իսկ, մեռելական սենեակին մէջ դիզուած էին լեռնակուտակ ծաղկեպսակներ, որոնց մէջ աչքի կը զարնէր Պերլին քաղաքին փունջը, ֆրանսական եռագոյնով:

»»»..«««

Պուլկարական գիւղ մը Անդրանիկի անունով

Վերջերս, յատուկ յանձնախումբ մը, Պուլկարիոյ մէջ, փոխեց բոլոր այն վայրերուն անունները որոնք Թուրքերէն են:

Իսկ Ֆիլիպէի շրջանին մէջ, գիւղ մը որակեց «Անդրանիկովօ»: «Միր» թերթը, առնէ բաւական առաջ, խօսելով այս մասին, կ'ըսէր թէ ատիկա եղած էր յիշատակին հայ յեղափոխական Անդրանիկի, որ, իր ազգ. վրէժէն դրդուած, պալքանեան պատերազմին, պուլկար բանակի կողքին կռուած է Թուրքերու դէմ:

Այս առթիւ ըսենք որ Պուլկարիոյ մէջ կան նաեւ Արմէնփոր *գիւղը՝ Պի-Թոլիայի շրջանին մէջ,* Արմենիցա՝ *Ռիլայի վրայ,* Արմէնօվօ, Արմէնսքօ՝ *Լիտինայի մէջ,* Արմէնցի՝ *Հիքօպոլի շրջանին մէջ,* Արմէնիթէ՝ *Կապրովոյի մէջ,* Արմէնլիի՝ *Տոպրիչի շրջանին մէջ:*

Նաեւ՝ Փավլիքէնի *(Պաւղիկեան)՝ Վէլիքօ Թըռնովոյի մօտ,* Կոռնօ - Փավլիքէնի *եւ* Տոլնօ - Փավլիքէնի *(վերին եւ վարին) Լովէչի շրջանին մէջ:*

Կան նաեւ՝ Թօրոս, Քալէնիքա, *են.:*

ՀԱՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԸ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՍԱՐՔԱԾ Է ԱՅՍՕՐ, ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԵՒ ՀԱՅ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ:

ՄԵԾ ԱԿՆԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՉՈՒՆԵՆԱԼՈՎ ՀԱՆԴԵՐՁ, ԿԸ ԹԵԼԱԴՐԵՆՔ ՄԵՐ ԸՆԹԵՐՑՈՂՆԵՐՈՒՆ՝ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԵԼ, ՈՒՂՂԱԿԻ ԿԱՄ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՄԻՋՈՑԱՒ:

ՏՐՏՆՋԱԼԸ ԴԱՐՄԱՆ ՉԷ ՅԱՒԻՆ: ԵԼՔԵՐ ՓՆՏՌԵՆՔ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿԻՆԸ ԱՐԴԻ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ,— II.— ՍԵՒԱՄՈՐԹՆԵՐԸ

»»»• •«««

Յօդուածագիրը, Տիկ. Մատըլէն Փուլէն, ուսումնասիրած է գլխաւորաբար Կոնկօ. Ափրիկէի ընդարձակ տարածութիւններու (Սէնէկալ, Տահոմէ, Քամէրուն, Ուպանկի – Շարի, Քոնկօ) վրայ բնակող զանազան ցեղերու կիները։

Պէտք է ընդունիլ թէ կարելի չէ քանի մը սիւնակներու մէջ բացատրել այն վիճակը՝ ուր կը գտնուին նախնական կենցաղ ունեցող այս ցեղախումբերը, որոնցմէ շատերուն բերնէն՝ դեռ մարդու միս հոտ կու գայ։

Մեծամասնութեամբ անկազմակերպ, զուրկ գիրէ եւ գրականութենէ, օրէնք ունենալով միայն ադէտ կախարդներու քմահաճոյքը, պարզ է որ անոնք չեն կրնար խորհիլ ընկերային ընդարձակ հարցերու մասին։ Դարերու սովորութիւններով հաստատուած անգիր օրէնքները եղած են ի նպաստ այրերուն։ Այսպէս, սեւամորթ կին մը ոչ մէկ իրաւունք ունի, բայց շատ են իր պարտականութիւնները։

Սկսինք ամուսնութենէն։

Ուրիշ երկիրներու մէջ երբ աղջիկ մը ծնի, ընդհանրապէս տխրութեամբ կ'ընդունուի (մեր մէջ ալ այսպէս է), բայց Եւայի սեւամորթ ձագուկներուն քով, աղջիկները աւելի յարգի են, որովհետեւ դրամագլուխ մըն են բախտաւոր հօր համար։ Աղջիկ մը արբունքի տարիքը հասածին պէս, նոյն իսկ աւելի առաջ, հայրը իրաւունք ունի զայն խօստանալու անոր՝ որ ինքը յարմար կը տեսնէ։ Աւելի ճիշդը խօսք կու տայ անոր՝ որ ամէնէն շատ վճարելու յանձնառու կ'ըլլայ։ Վճարումը կը կատարուի դրամով կամ զանազան առարկաներով, եւ երկար ու բարակ սակարկութիւններէ վերջ. ճիշդ մեր կողմերու կենդանիներու առուծախին պէս։ Հարսնիքի նախօրեակին, փեսացուն իր ապագայ աներհօր կը վճարէ փոխարժէքը,— դրամ, դանակ, կենդանի, ցորեն— եւ կ'առնէ իր ապրանքը՝ աղջիկը, որ այս անգամ պէտք է հնազանդի այլ եւս, իր նոր տիրոջ՝ ամուսնին։

Ամուսնացող կնոջ գլխաւոր պարտականութիւնն է, կարելի եղածին չափ շատ զաւակներու ծնունդ տալ։ Սահման որոշուած չէ. որքան որ կրնայ։ Պզտիկ մը հազիւ կաթէ կտրած, արդէն քուրիկ մը կամ եղբայրիկ մը ճամբան կ'ըլլայ։ Ուրիշ երկիրներու մէջ, բացառիկ երեւոյթ մը կը նկատուի 15—20 տղայ ունենալը, խափշիկներու մօտ սովորական բաներ են եւ զաւակներու թիւն է որ կը չափէ իրենց արժէքը։

Վա՜յն է եկեր այն մարդուն, որուն աղջիկը ամուլ է։ Փեսան կը բողոքէ, որ խաբերայութեան զոհ գացած է, եւ կռիւը կը սկսի, ամօթահար աներհօր եւ իր թէ խաբուած փեսային միջեւ, մինչեւ որ այս վերջինը գոհացում ստանայ։ Ընդհանրապէս հաշտութիւն կը գոյանայ սապէս. — ամուսինը ետ կու տայ իր ամուլ կինը, եւ փոխարէնը կ'առնէ անոր պզտիկ քոյրը, անշուշտ առանց բան մը վճարելու։ Կը պատահի որ մարդը կը պահէ նաեւ իր նախկին կինը, տան եւ դաշտի գործերը ընել տալու համար։

Երբ կնոջ մը արժէքը կը բարձրանայ համաձայն իր զաւակներու թիւին, կարելի է հետեւցնել, որ կամաւոր վիժումը խստօրէն արգիլուած պիտի ըլլայ։ Յանցաւորը կը պատժուի կանոնաւոր ծեծով մը։

Ամուսնութենէն վերջ, այրը կրնայ ուզածին պէս վարուիլ իր կնոջ հետ, որ առարկայէ մը աւելի իրաւունք չունի։ Տղամարդը ազատ է ուզած կինը հետ չմնալու, բայց կինը արգիլուած է նոյն բանը ընել։ Պատճառը նախանձը չէ, որովհետեւ, սեւամորթները անծանօթ անցորդ մը կատարելապէս հիւրասիրած ըլլալու համար, իրենց կիներն անգամ փոխ կու տան անոր։ Մարդը իր սեփականութիւնը կը նկատէ իր կինը, քանի որ ինքն է տուած դրամը եւ չուզեր որ, ուրիշ մը առանց իր թոյլտուութեան անոր դպի։

Սակայն, կիները նոյնն են բոլոր կլիմաներու տակ եւ կը պատահի որ, իմանք ցատկեն այս օրէնքին վրայէն։ Եթէ բռնուին, յանցաւորը կինը չէ՝ այլ կրակոտ սիրահարը, որ իր մեղքը քաւելու համար տուգանք մը կը վճարէ խաբուած ամուսնոյն եւ դարձեալ լաւ բարեկամներ կ'ըլլան։

Ըսինք որ կնոջ առաջին պարտականութիւնը շատ զաւակ բերելն է։ Երկրորդն ալ՝ աշխատիլն է։ Բացի որսորդութենէն՝ մնացած բոլոր աշխատանքները կիները կ'ընեն, կերակուրէն մինչեւ դաշտային աշխատանքները. աւելին ըլլալով, փոխադրութիւններու ատեն իբրեւ գրաստ կը ծառայեն։ Հաստատուն տոպրակով մը կռնակէն կամ կողէն կախուած նորածինէն զատ, գլխուն վրայ կը բեռցնեն փոխադրուելիք ապրանքը եւ ճամբայ կ'ելլեն։ Ու այսպէս, երբ խեղճ կիները իրենց հոգին կը հանեն բեռներու տակ, եասէր եւ անզգամ այրերը, իրենց ձեռքերը կռնակին կապած հանդարտօրէն կը քալեն անոնց քովն ի վեր։

Տիկին Փուլէն, օր մը Ուպանկիի մէջ կը հանդիպի կիներու եւ այրերու կարաւանի մը, առաջինները կենդանիէ մը աւելի բեռնաւորուած շուկան ծախուելիք բանջարեղէնով եւ հաւերով, իսկ վերջինները իբրեւ բեռ ունենալով միայն իրենց վարտիքը (մեծամասնութեան միակ հագուստը) եւ ձեռքի փայտը։ Յոգնած կիները վայրկեան մը հանգչելու համար վար կը դնեն բեռները, եւ կը նստին ճամբուն եզերքը յոգնաբեկ, այրերն ալ միւս կողմը, եւ կը սկսին անուշ – անո՜ւշ խօսիլ, կատակել, ինչ որ ցոյց կու տայ, թէ համակերպած են իրենց ճակատագրին, բնական բան մը նկատելով զայն։

Բազմակնութիւնը օրէնք է։ Երկու-երեք կինէն պակաս ունեցող չկայ, որովհետեւ, այր մը հանգիստ ապրեցնելու համար՝ այդքան աշխատաւոր ձեռքերը հազիւ կը բաւեն։

Հարստութեան նշան է նաեւ շատ կին ունենալը։ Կան որ տասնեակներով կիներ ունին, եւ տեսնողները կ'ըսեն, թէ պելժիական Քոնկոյի մէջ ապրող Ազանտէներու ցեղապետ Կիլլիման երեքհարիւր կիներ ունի։ Պիտի ըսէք թէ ի՞նչպէս կը հոգայ կիներու այս բանակին ծախքերը։ Երանելի երկրին ցեղապետը դիւրին միջոց մը կը գտնէ։ Իր հարկատուներէն մէկը փիղ մը սպաննե՞ց, ժանիքներէն մէկը իրն է։ Հաւ մը կամ կապ մը բանջարեղէն շուկայ բերա՞ւ. մօտաւորապէս կէսը իրեն կը պատկանի եւ այսպէս տասներկու հազարի մօտ խեղճերը, տարին 2—300.000 ֆրանք մօտ գումար մը կու տան իրենց ցեղապետին։

Համեմատաբար աւելի զարգացած իսլամական ազգերու մէջ, բազմակնութիւնը շատ դժբախտութիւններու պատճառ կ'ըլլայ։ Հոս ալ բոլորովին տարբեր է պարագան։ Հարուստներու կին ըլլալով, կ'ազատին ծանր աշխատանքէն։ Ամուսինը իր պատիւը բարձր պահելու համար, այր աշխատաւորներ կը վարձէ, եւ հանգիստ կը ձգէ կիները, մանաւանդ իր սիրելիները, որոնք առիթէն կ'օգտուին իրենց արդուզարդին հոգ տանելու համար։

«Արդուզարդ»ին մասին գաղափար մը տալու համար ըսեմ, որ շատերուն հագուստը կը բաղկանայ ծաղիկներէ կամ չոր խոտէ հիւսուած եւ մէջքին շուրջ փաթթուած կարճ շրջազգեստէ մը։ Յոգնեցնող աշխատանքէ ազատ ըլլալով, իմանց միտքը կը բացուի եւ կը սկսին խառնուիլ իրենց ամուսիններու գործերուն։ Այսպէս, մէկուն կինը այնքան կը խառնուի չորջանի գործերուն որ հոգատար պետութեան վարչութիւնը կը ստիպուի ժամանակի մը համար զայն հեռացնել, մինչեւ որ միտքերը խաղաղին։

Անկէ զատ, արեւմտեան Ափրիկէի եւ Զանկէզի մէջ կան նահապետական ցեղախումբեր, ուր մայրերու ազդեցութիւնը բաւական զօրաւոր է։ Մինչ պատերազմող եւ որսորդ այրերը հեռու մնալով բնատնիքէն, կնոջ կ'իյնայ զաւակներու եւ մշակութեան հոգը, ինչ որ իրենց ազդեցութիւնը զօրացնելու կը նպաստէ։ Բայց հակառակ ասոր, այր մարդու ներկայութեան՝ կինը կը մնայ դարձեալ կրաւորական դիրքին մէջ։

Ինչպէս կը տեսնէք, դարերով ետ մնացած են սեւամորթ կիները։

Հ. ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԹԵԱՆ Արեւելեան Սիպերիոյ Քուզնէց քաղաքի մետաղագործական հաստատութեանց պաշտօնեաներէն երեք հոգի, Սատով, Լաթքին եւ Տավլով, որոնք ամբաստանուած են իբրեւ լրտես։ Ուրիշ երկու հոգի դատապարտուեցան տասնական տարի բանտարկութեան։ Իսկ մէկ հոգի ալ, որ մերժած էր գործակցիլ, բայց լուր չէր տուած կառավարութեան, երկու տարի բանտ պիտի պառկի։

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ԿԵՂԾՄԱՇԿԸ

— o —

Արդէն ձմրան սեմին վրայ կը գտնուինք եւ քիչ ժամանակէն պիտի ըլլանք խստաշունչ հովերու սուլումները, որոնք իրենց հետ պիտի բերեն տեսակ տեսակ հիւանդութիւններ։ Այդ կարգէն է կեղծմաշկը (տիֆթէրի)։

Իսկապէս հոկտեմբեր ամսուան մէջ է որ երեւան կ'ելլէ այս հիւանդութիւնը, համաճարակի ձեւն առնելով ձմեռը։ Կը նուազի աստիճանաբար գարնան մէջ, անհետանալով ամառը։ Մէկ խօսքով խոնաւութեան չափէն կախում ունի իր շատնալը կամ նուազիլը։ Դիտուած է որ մշուշոտ օրերուն մէջ կը սկսի շատնալ եւ ընդհանրապէս կ'անհետանայ եղանակին չորութեանը հետ։

Առհասարակ 2էն 7 տարեկան տղաքներն են որ կը վարակուին այս հիւանդութեամբ, թէեւ մեծերն ալ զերծ չեն մնար։ Առաջին անգամ կոկորդին գեղձերուն վրայ բոյն կը դնէ անոր մանրէն, որ գտնող բժիշկին անունով կը կոչուի Լոֆլէրի մանրէ։ Այս մանրէն շատ շուտով կ'ազդուի արեւու լոյսէն, եւ անմիջապէս կը սատկի։

Փոխանցումը տեղի կ'ունենայ ուղղակի հիւանդին միջոցով, մանաւանդ հիւանդին հազացած ժամանակը, երբ մանրէն թուքին հետ դուրս կը ցատկէ, վարակելով իր շուրջը գտնուողները, որոնք իրենց կարգին կը տարածեն հիւանդութիւնը։

Տարածուելու պատճառներէն կը համարուին պառկած սենեակին իրերը, որոնք կրնան իրենց վրայ կրել փոխանցելու ուժը պահող մանրէներ։

Այս հիւանդութեան ամէնէն ծանր պարագան՝ կոկորդին գեղձերուն վրայ յառաջ եկած վէրքերէն աւելի՝ իր մանրէին թոյնն է, որ կը տարածուի մարմնոյն բոլոր մասերուն մէջ, եւ մասնաւորապէս ջիղերուն վրայ, որոնց սոսկալի թշնամին է։

Եթէ ճիշդ ժամանակին բուժիչ շիճուկներ չներարկուին հիւանդին, մանրէներու զօրաւոր թոյնին ազդեցութեան տակ, անոր տաքութիւնը կը բարձրանայ, կը սկսի փոխել ու դեղնիլ եւ ծայր աստիճան տկարանալ, քթէն արիւնհոսութիւն տեղի կ'ունենայ, ինչպէս նաեւ մարմնոյն մորթին տակ եւ յառաջ կու գայ մահ։

Անցեալի մէջ այս հիւանդութիւնը մեծ համաճարակներու պատճառ կ'ըլլար եւ անհամար զոհեր կը խլէր, քանի որ ոչ կանխարգելիչ եւ ոչ ալ բուժիչ շիճուկներ կային։ Երկրորդ դարուն մէջ Արէթի անունով յոյն բժիշկ մը առաջին անգամ ըլլալով կը նկարագրէ զայն։ Երկար ժամանակ իր թափը կորսնցնելէ վերջ, կրկին այս հիւանդութիւնը 16րդ եւ 18րդ դարերուն մէջ ծայր կ'ելլէ Եւրոպայի բոլոր մասերուն մէջ, ահ ու սարսափ սփռելով։ Այս ատենները ֆրանսացի հռչակաւոր բժիշկ Պրըթոնոյի թափած ջանքերուն շնորհիւ կատարելապէս կը ճանչցուի այս հիւանդութիւնը։ Բնական է որ այդ ատենուան բժիշկները ոչ մանրէի եւ ոչ ալ մանրաբանութեան մասին գաղափար ունէին։ Եւ սակայն իրենց սեփական աչքերով ամէն բան կը տեսնէին։ Ինչպէս որ ֆրանսացի տիեզերահռչակ բժիշկ Լաէնէք նկարագրած է թոքախտ հիւանդութեան ամենամանր ծալքերը, յենլով միմիայն իր լսողութեան եւ տեսողութեան ուժերուն վրայ, որուն ժամանակ Բ. ճառագայթներ չկային։

Ինչպէս վերեւ ըսի, այս հիւանդութիւնը ամէնէն շատ փոքրիկներուն վրայ կը յարձակի։ Վեց ամսուան տղոց քով տկար կ'ըլլայ անոր կարողութիւնը, բայց աստիճանաբար կը բարձրանայ մինչեւ վեց տարեկանը, եւ յետոյ կը սկսի տկարանալ քանի տարիքը յառաջ կ'երթայ։

Թէեւ բնութիւնը կը զինէ մարդկութիւնը այս հիւանդութեան դէմ, մինչ շփման մէջ գտնըլով հիւանդութեան հետ, բայց ենթարկուողներէն ոմանք եթէ թեթեւ անցընեն, ուրիշներ չեն կրնար իրենց օձիքը ազատել մահուան վտանգէն։

Բայց շնորհիւ ֆրանսացի ականաւոր բժիշկ Ռամոնի պատրաստած անաթոքսին անուն շիճուկին, վերջնապէս առաջքը առնուած է այս հիւանդութեան։ Երեք անգամ սրսկելով կարելի է միշտապէս ապահովել փոքրիկները։

Մարդկութեան մէջ տարածուած եւ մէկէն համաճարակի հանգամանքը ստացող այս վտանգաւոր հիւանդութեան գլուխը ջախջախելու համար, պէտք է ծնողները իրենց առաջին եւ նուիրական պարտականութիւնը համարեն պատուաստել իրենց փոքրիկները։

ՏՈՔԹ. Մ. ԹՈՓԱԼԵԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԴԵՐԸ ՄՈԼՏՈՎԻՈՅ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 7ին Պուքրէշի «Րաֆֆի» լսարանին մէջ դասախօսեց համալսարանի ուսուցչապետ Պ. Փանաջիթէսքու, նիւթ ունենալով «Հայոց դերը Մոլտովիոյ պատմութեան մէջ»։ Ահաւասիկ իր դասախօսութեան ամփոփումը (դասախօսութիւնը լոյս պիտի տեսնէ առանձին հատորով).—

Մոլտովայի Հայոց ծագման համար չէ կարելի որոշ թուական մը ճշդել։ Հաւանական է որ որոշ առեւտրականներ հինէն հաստատուած ըլլան, բայց անոնց թիւը շատ փոքր եղած է ըսկիզբները։ Հայոց Մոլտովա գալ զանգուածօրէն հաստատուիլը կապուած է միջազգային նոր առեւտրական ճամբու մը բացման հետ։ Այդ ճամբան որու վրայով տեղի կ'ունենար Արեւելքի յարաբերութիւնը, կը հաստատուի մօտաւորապէս ԺԴ. դարու կէսին, ճիշդ նոյն ժամանակները, երբ Մեծն Քազիմիր կազմեց Լեհաստանը։ Այս ճամբան կ'անցնէր երկու պետութիւններու հողամասերու վրայէն, Մոլտովայի եւ Լեհաստանի։ Ճիշդ այն ժամանակն է որ զանազան երկիրներէ առեւտրականներ կը հաստատուին այդ ճամբուն վրայ, ինչպէս Ճենովացիները, որոնք կը հիմնեն Կաֆան, երբեմնի վաճառաշահ քաղաքը, Վենետիկցիները եւ մեծ մասով Հայեր, որոնք կու գան Խրիմէն՝ Լեհաստանի վրայով եւ կամ ուղղակի ծովով Տրապիզոնէն։

Լէմպէրկի դատաստանագրքերու մէջ շատ մը փաստաթղթեր կան, որոնք կ'ապացուցանեն վաճառական Հայերու փայլուն վիճակը։ Անոնց մէջ կը գտնենք Սուչովայի եւ Սիրէթցի Հայոց անունները որոնք առեւտուր կ'ընեն Լեհաստանի հետ։ Հետաքրքիր է յիշել երկու քաղաքներու Հայոց չափագրական եւ համայնական կապերը, որոնք արձանագրուած են դատական փաստաթուղթերու մէջ։ Հայկական մեծ առեւտուրը կ'արդարացնէ Հայոց հաստատուիլը Մոլտովայի մէջ, ուր կը կազմուի հայկական գաղութ մը որ իր փարթամութեան գագաթնակէտին կը հասնի Մեծն Ստեփաննոսի իշխանութեան ժամանակ, բան մը զոր յիշատակած է Անճիոլոյ, յիշելով նաեւ Հայոց տուած զինուորական օժանդակութիւնը Մեծն Ստեփաննոսին երբ ան կռուի մէջ էր Մէհմէտ Բ.ի հետ։ Արդարեւ Չէթաթէ–Ալպայի կռուին մէջ 800 գերի առնուած են, կ'ըսէ Անճիոլլոյ որոնց մէջ կային մեծ թիւով Հայեր։

Ինչ կը վերաբերի Հայոց կրօնական կազմակերպութեան, Հայերը Լէմպէրկի մէջ ունէին արքեպիսկոպոսութեան թեմ մը, որուն կրօնապէս ենթակայ էին Մոլտովայի Հայերը։ Սակայն երբ Մոլտովայի Հայոց թիւը ստուարացաւ, այդ կրօնական ազդեցութիւնը ինկաւ, եւ հայկական ուրոյն եպիսկոպոսութիւն մը հաստատուեցաւ Մոլտովայի մէջ։ Առիթը ունեցայ երեւան հանելու փաստաթուղթ մը որ կը հաստատէ 1401 թուականին հայ եպիսկոպոսութեան մը գոյութիւնը Մոլտովայի մէջ։ Փաստաթուղթը կ'ըսէ. «Շնորհիւն Աստուծոյ, մենք Աղեքսանդր Վոյվոտ, իշխան Մոլտովայի, Պօկտան եղբօրս հետ, կը հաղորդենք այս նամակով բոլոր բարի ազնուականներուն որոնք կը տեսնեն զայն կամ կ'իմանան անոր մասին, թէ այս Յովհաննէս հայազգի եպիսկոպոսը եկաւ մեր Մոլտովական իշխանական աթոռը եւ մեզ ներկայացուց վաւերական գրութիւնները Կ. Պոլսոյ օրթոտոքս Անտոն պատրիարքէն առնուած,— զանոնք չեմ ճանչնար իրենց հայ պատրիարքը,— որպէսզի բարձրացուի եպիսկոպոսական աթոռը մեր իշխանի, Մեծն Վիթօլտ օգնութեամբ։ Նմանապէս երդուեցաւ մեր իշխանութեան ընդունիլ եւ պաշտպանել եկեղեցական կարգապահութիւնը։ Հետեւաբար տուի հայկական եպիսկոպոս Յովհաննէսին հայկական եկեղեցիները եւ ամբողջ մեր երկրի հայութիւնը որոնց վրայ իր եպիսկոպոսական իրաւունքը կրնայ գործադրել։ Իրեն աթոռ տուի մեր Սուչովա քաղաքին մէջ։ Հայոցմէ անոնք որ զինք կը յարգեն, զիս յարգած կ'ըլլան իմ երկրիս Մոլտովայի մէջ, իսկ անոնք որ չլսեն իր խօսքին՝ պիտի պատժուին։ Այս է իմ, Աղեքսանդր վոյվոտի կամքը եւ կամքը իմ իշխան եղբօրս եւ կամքը բոլոր պօյերներուն, մեծ թէ փոքր։ Գրուած է Սուչովա, մեր կնիքի տակ, յամին 6909 (1401), յուլիս 30ին, Պաւլոսի ձեռքով»։

Այս վկայաթուղթը կ'ապացուցանէ թէ հայ եկեղեցական լուրջ կազմակերպութիւն մը գոյութիւն ունէր Մոլտովայի մէջ։

Մոլտովայի եպիսկոպոսութիւնը հաւանական է որ տեւած է մինչեւ ԺԷ. դար։ 1551ին Ստեփաննոս – Ռառէշ իշխանի ժամանակ հալածանք մը տեղի ունեցաւ Հայոց դէմ։ Այս հալածանքի բուն պատճառն էր իշխանին թթու օրթոտոքս ձեւանալու փափաքը, դարմանելու համար իր եղբօրը արատը որ թրքացած էր։ Ուստի հալածեց ոչ միայն Հայերը, այլեւ բոլոր ոչ – օրթոտոքսները։ Մինաս Թօխաթեցին ականատես այդ հալածանքներուն ողբ մը կը գրէ ուր կը նկարագրէ Հայոց փարթամ վիճակը հալածանքներէն առաջ։ Այս գրութիւնը ժամանակին թարգմանուած է ռումաներէնի եւ լեհերէնի։

Սակայն փայլուն շրջանը կը փակուի։ Առեւտուրի մեծ ճամբան կը գոցուի եւ առեւտուրը կը չքանայ, քայքայելով Մոլտովայի հայ գաղութը։ Ճամբուն փակուելուն պատճառները կրկին են. Ամերիկայի եւ Հնդկաստանի ճամբու գիւտը ծովու վրայով, ուրկէ աւելի ապահով կը հասնին ապրանքները, եւ երկրորդ Մոլտովայի երկու մեծ նաւահանգիստներու Քիլիայի եւ Չէթաթէա – Ալպըի գրաւումը Թուրքերու կողմէ, որոնք վերջնականապէս կտրեցին զայն։

Հայերը կը սկսին գաղթել, իսկ մնացած մասն ալ կ'օտարանայ, գաղութին քայքայման իբր հետեւանք։

Ինչ կը վերաբերի մշակոյթին, կրնանք ըսել թէ ան զարգացած է մանաւանդ այն ատեն երբ երկրի վիճակը աւելի փարթամ եղած է։

Հայ արուեստի ցուցահանդէսը որ սարքուեցաւ Պուքրէշի մէջ անկէ չորս տարի առաջ՝ մեզ տուաւ բազմաթիւ գեղեցիկ նմոյշներ հայ արուեստի արտայայտութիւններէն ռումէն հողի վրայ։

Հայերը ճիշդ է որ պահ մը հալածանքի ենթարկուած են, բայց այդ եղած է անցողական եւ իբր ակնպատճառ է ունեցած Հայոց առեւտրականի հանգամանքը։

Բայց երբ մտածենք թէ ինչպէս Մեծն Ստեփաննոս կրցած է 47 տարի դէմ դնել թշնամիներու զօրաւոր բանակներուն նկատի ունենալով որ պատմութիւնը հրաշք չընդունիր, ստիպուած ենք ընդունիլ որ Հայերը եղած են այդ զօրացման ազդակներէն հիմնականը, ոչ միայն իրենց զինուորական օժանդակութեամբ, այլ նաեւ իրենց երկրին տուած հարստութեամբ, որ պատերազմի համար կարեւոր տարր մըն է։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՓՈՒԱՆՔԱՐԷԻ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

— oo —

Ռէյմոն Փուանքարէ ծնած է Պար – լը – Տիւքի մէջ 20 Օգոստոս 1860ին։ Կը սերէր Լորէնցի հին ու մեծ գերդաստանէ մը։ Այդ գերդաստանը Ֆրանսայի տուած է մեծ գիտուններ, բարձր պաշտօնատարներ եւ համալսարանի դասախօսներ։ Այսպէս մեծ մաթեմաթիկոս եւ գիտուն Անրի Փուանքարէ իր զարմիկն էր։

Ռէյմոն Փուանքարէ իր ուսումը առաւ նախ Պար – լը – Տիւքի լիսէին, յետոյ Լուի – լը – Կրան լիսէին մէջ, յաճախեց Փարիզի իրաւաբանական համալսարանը եւ նուիրուեցաւ փաստաբանութեան։

1883ին, իբրեւ քարտուղար փաստաբաններու կաճառին, ուշադրութիւն գրաւեց պերճախօս ճառով մը որ ցոյց կու տար հռետորի տաղանդը։ Քիչ ժամանակ վերջ իրաւագիտական խմբագիր նշանակուեցաւ Voltaireի։ Թէեւ կանուխէն նուիրուեցաւ քաղաքական կեանքի, բայց եւ այնպէս չլքեց բոլորովին փաստաբանական ասպարէզը, վարեց հռչակաւոր դատեր, պաշտպան կանգնեցաւ գրականութեան եւ արուեստի մշակներուն։

Այսուհանդերձ գլխաւորաբար քաղաքական կեանքն էր, որ գրաւեց իր բոլոր կարողութիւնները։ Ուժեղ անհատականութիւն՝ կարգապահութեան ոգիով մը օժտուած, յամառ աշխատող՝ մեթոտի եւ յարատեւութեան սէրով մը թրծուած, հիանալի յիշողութեան մը տէր՝ խորապէս մշակուած ուղեղով, նկարագրով վճռական, ճաշակով դասական, համոզումներուն գիծով յառաջդիմական, քաղաքական ուղեգիծով ազգայնական եւ հանրապետական, Փուանքարէ կարծես նախասահմանուած էր վարելու երկրին ճակատագիրը։

Արդարեւ այդ առաքելութեան ճամբուն մէջ կը գտնենք զինք դեռ շատ երիտասարդ։ 27 տարեկան էր արդէն, երբ երեսփոխան ընտրուեցաւ։ Եւ անդադար մնաց խորհրդարանին մէջ մինչեւ որ 1903ին մտաւ Ծերակոյտ։ 1893ին կրթական նախարար նշանակուեցաւ, յետոյ քանիցս ելմտական նախարար։ Այս երկու նախարարութիւններուն մէջ, իր անունին կապուած են կարգ մը կարեւոր օրէնքներ։

1912ին հանրապետութեան նախագահը Ֆալիէր իրեն յանձնեց դահլիճ կազմելու պաշտօնը։ Ծանր մթնոլորտի մը մէջ էր, որ կը կոչուէր վարչապետութեան։ Ան յաղթեց բոլոր դժուարութիւններուն, վերանորոգեց Երրեակ Համաձայնութիւնը, աշխատեցաւ սահմանափակել Պալքանեան վէճին վտանգները։ Դժուարին կացութիւններու իբրեւ փրկարար էր, որ [illegible] ասպարէզ կը կանչէր ամէն անգամ երբ երկրին քաղաքական հորիզոնը կը մթագնէր ու վախ կը ներշնչէր ամէնուն։ Խուճապներու խաղաղարարն էր ան, որ իր առաքելութիւնը կատարած՝ կը հեռանար ասպարէզէն։

18 յունուար 1913ին Հանրապետութեան նախագահ ընտրուեցաւ։ Ընտրութեան յաջորդ օրն իսկ պատգամագիր մը կը յայտարարէր.— «Խաղաղութեան եւ մարդկութեան հասար մեր խօսքերը լսելի դառնալու աւելի հաւանականութիւն կը ներկայացնեն այն ատեն, երբ լաւ զինուած ենք եւ աւելի քան երբեք վճռական»։

Եւ անմիջապէս ծնունդ առաւ, ընդդէմ գերմանական վտանգին, համաձայնութիւն մը կնքելու Անգլիացիներուն եւ Ռուսերուն հետ։ 23 յունիս 1913ին Լոնտոն գնաց, յետոյ փորձեց քաղաքական կապեր ամրացնել Սպանիոյ եւ Ռուսիոյ հետ։ Ուժ տուաւ զինուորական վերակազմութեան։ Փորձեց հաշտեցնել ընդդիմադիր կուսակցութիւնները, բայց ձախողեցաւ։ 16 յուլիս 1914ին գնաց ցարին այցելութեան, յետոյ Շուէտի թագաւորին մօտ։ Այդ ճամբորդութիւնը ընդհատուեցաւ, երբ հասաւ Աւստրիոյ գահաժառանգին սպանութեան լուրը։

Ընդհ. պատերազմը եւ իր քաղաքական կեանքը, այնուհետեւ, դժուար բաժնել իրարմէ։

Պատերազմէն վերջ, 10 փետրուար 1920ին Խորհրդարանը պանծացուց Փուանքարէի քաղաքական գործունէութիւնը յայտարարելով որ «արժանի եղաւ հայրենեաց»։

Փուանքարէի անունը կապուած է նաեւ Վէրսայլի դաշնագրին պատրաստութեան,— մերժեց որ եւ է [illegible]։ Իր վճռականութիւնն էր, որ ֆրանսական բանակը կը գրաւէր Ռուրը՝ գրաւելու գերմանական [illegible] միջնաբերդը։

Դարձեալ Փուանքարէի անունը կը կապուի ֆրանքի [illegible] գործին։ [illegible] բերուն, ամէնէն աչքի կը զարնէ մարդուն վրայ, որ պահ մը քաղաքական կեանքէ [illegible] պետութիւն երբեմնի նախագահը [illegible] փաստաբանի համեստ [illegible] գած, գաւառին մէջ էր նորէն [illegible] հաստատել իրաւական [illegible] ութիւնը, [illegible] բաղդիները եւ յանկարծ նորէն [illegible] քաշուիլ ասպարէզէն։

Հիւանդ, յառաջացած տարիքէն [illegible] քաշուեցաւ [illegible] գործունէութիւն մը կրեց։ Վերջերս [illegible] ուած էր իր յուշերուն, որոնց [illegible] բազրութեան ընթացքին, [illegible] այի մահուան օրերուն, [illegible] վիճաբանութիւն մը կատարեց [illegible] ձեւելով վաւերին վրայ, որ իր [illegible] յուշերուն հին խնդիրներ կը քրքրէր։

Իր յուշերը կը կազմեն 10 հատոր. — Ակադեմիի վարդապետին, Պալքանները կրակի մէջ, Եւրոպա [illegible] Սրբազան Միութիւնը, [illegible] թիւնը, Խրամատները, [illegible] պատերազմը, Վէրտէօն, [illegible] թիւն, Զինադադար։ Տեսակ մը [illegible] մութիւն Ընդ. Պատերազմի։

Փուանքարէ կը փայլէր [illegible] իբրեւ անվիճելի հեղինակ [illegible] բեւ յուսեղ յեղուի մէջ մը, [illegible] ֆրանսական լեզուին [illegible] կանոնիկներով օժտուած, [illegible] պայծառ, ամուր է եւ ժամանակակից [illegible] քան իշխանութեան գալը, [illegible] կած է ժամանակակից գաղափարներ[illegible] Բաղաքական ուսումնասիրութիւններ[illegible] ու դէմքեր։

Կը սիրէր գրականութիւնը, [illegible] տեւէր, հակառակ իր [illegible] կին, նոյն իսկ ամէնէն [illegible] ու խիզախ գրողներուն [illegible] անոնց թերիքն ու համարձակ[illegible] Ֆրէտէրիք Լըֆէվր, [illegible] կան տեսակցութեան մը [illegible] գամանքով դիտեց [illegible] ծանօթ է նորահաս գրողներուն [illegible] ձեռուն, եւ ինչ որ [illegible] ան չէր գայթակղեր նոր [illegible] սանձարձակութենէն։ [illegible]

Երբ թագաւորութիւնները դժգոհ են...

Հետեւեալ քաղաքական սպանութիւնները կատարուած են վերջին 60 տարուան մէջ.—

1870, Մարաջախ Փրիմ, Սպանիա:
1871, Արքեպ. Տարպուա, Ֆրանսա:
1872, Լորտ Մէյօ, փոխարքայ Հնդկաստանի:
1876, Ապտիւլ Ազիզ, Թուրքիա:
1881, ցար Աղեքսանդր, Ռուսիա: Նոյն Քուականին նախագահ Կարֆիլտ, Ամերիկա:
1882, Լորտ Քէվէնտիշ, Իրլանտայի նախարարը Անգլ. դաշնին մէջ:
1894, նախագահ Սատի Քառնօ, Ֆրանսա:
1895, Սթամպուլով, Պուլկարիա:
1896, Շահ Նասրէտտին, Պարսկաստան:
1897, Սէնօր Խանօվաս, Սպանիա: Նոյն Թուին, նախագահ Մաք Քինլի, Մ. Նահանգներ:
1898, կայսրուհի Էլիզապէթ, Աւստրիա:
1900, Թագաւոր Ումպէրթօ, Իտալիա:
1903, Թագաւոր Աղեքսանդր եւ Թագուհի Տրակա, Սերպիա:
1904, Փլէհվէ, Ռուսիոյ ներքին նախարարը: Պօպրիքով, Ֆինլանտայի կառավարիչը:
1905, Մեծ Դուքս Սերգէյ, Ռուսիա: Տէլիանիս, վարչապետ Յունաստանի:
1907, Փէթքով, վարչապետ Պուլկարիոյ: Ամին – էս– Սուլթան, վարչապետ Պարսկաստանի:
1908, Թագաւոր Կարլոս եւ գահաժառանգ Փորթուկալի:
1909, Իշխան Այթօ, (Ճափոն) եւ Փէթերպուրկի ոստիկանապետը:
1910, Պութրոս փաշա, Եգիպտոս:
1912, Մահմուտ Շէվքէթ փաշա Պոլիս:
1912, Նազըմ փաշա, Պոլիս:
1913, Թագաւոր Եորկիոս առաջին, Յունաստան:
1914, Արշիդուքս Ֆէրտինանտ, Աւստրիա:
Ժան Ժօռէս, Ֆրանսա:
1917, ցար Նիքոլա, Ռուսիա: Կոմս Շթուրք, վարչապետ Աւստրիոյ:
1918, կոմս Թիցա, Հունգարիա նախագահ Փայէս, Փորթուկալ:
1919, Աֆղանիստանի էմիրը, Պավարիոյ նախագահը՝ Քուրթ Էյզնէր, եւ Ռօզա Լուքսէմպուրկ:
1921, Թալէաթ փաշա, Պերլին:
Ճիվանշիր, Պոլիս:
Էրցպէրկէր, Գերմանիա:
1922, Սըր Հէնրի Ուիլսըն, Լոնտոն:
Րաթընաու, Գերմանիա:
Ճէմալ Ազմի, Պէհաէտտին Շաքիր, Պերլին: Սայիտ Հալիմ, Հռոմ:
1923, Սթամպուլիքի, Պուլկարիա:
1927, Օ'Հիկինս, Իրլանտա:
1932, Նախագահ Տումէռ, Ֆրանսա:
1933, Նատիր Շահ, Աֆղանիստան:
Վարչապետ Տուքա Ռումանիա:
1934, Սերպիոյ Աղեքսանդր Թագաւոր, եւ Պառթու, Ֆրանսա. Տոլֆուս՝ Աւստրիա, Զօր. Շլայխէր՝ Գերմանիա:

Է միայն արուեստին յատկանիշը: 1909ին Փուանքարէ կը մտնէր «անմահներու կամարին տակ»,— Ֆրանսական Ակադեմիային անդամ ընտրուած էր գրաւելով աթոռը էմիլ Կէպարի (մատենագիր):

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

Կիրակի օր շարունակուեցան Ֆրանսայի ախոյենական Ֆութպոլի փրօֆէսիոնէլ մրցումներուն 8րդ շրջանի մրցումները: Փարիզ, Սէնթ – Ուէնի Սթատ Փարիզի մէջ մրցեցան Րէտ Սթար Օլէմփիք եւ Ֆութպոլ Գլիւպ Միւհուզ: Երկու խումբերը լաւ խաղարկութիւն մը ունենալէ վերջ, Փարիզի խումբը յաղթեց 3ի դէմ 1 կէտով: Իսկ Սէն Մանտէ, Զուիցերիացիներուն դաշտին վրայ ալ մրցեցան Գլիւպ Ֆրանսէ եւ Ինիօն Սփորթիվ Թուրքուան: Երկու խումբերն ալ հաւասար խաղարկութիւն մը ունենալով 1ի դէմ 1ով հաւասար մնացին: Գանի մէջ մրցեցան Փարիզի խումբերէն Րասինկ Գլիւպ տը Փարի տեղական Սփորթիվ Գանի դէմ: Ներկայ էին 7000 հանդիսականներ: Փարիզի խումբը շատ լաւ խաղարկութիւն մը ունեցաւ եւ ի վերջոյ երկու խումբերը 2—2ով հաւասար մնացին: Մօնփէլիէի մէջ ալ մրցեցան Ֆութպոլ Գլիւպ Սէշօ եւ Օլէմփիք Մօնփէլիէ: Սէշօ, որ ընդհանուր դասաւորման գլլուխը կը գտնուի, չկորսնցնելու համար առաջնութիւնը ամէն ջանք ի գործ դրած եւ ջախջախիչ պարտութեան մատնեց իր հակառակորդը 4—0ով: Ռուպէի մէջ ալ մրցեցան Օլէմփիք տը Մարսէյլ եւ Էքսէլսիօր Աթլէթիք Գլիւպ: Մարսէյլի խումբը վարպետ խաղարկութիւն մը ցոյց տուաւ եւ յաղթեց 3—0ով: Սթրազպուրկի մէջ ալ մրցեցան Րասինկ Գլիւպ Սթրազպուրկ եւ Ֆութպոլ Գլիւպ Անթիպ որ շատ դիւրութեամբ յաղթեց իր հակառակորդին 6ի դէմ 1 կէտով: Նիմի մէջ ալ մրցեցան Ֆութպոլ Գլիւպ Սէթ եւ Սփորթիվ Գլիւպ Նիմ: Անցեալ տարուան ընդհանուր Ֆրանսայի ախոյեանը եւ Ֆրանսայի Բաժակի ախոյեանը Սէթ, առաջին անգամ ըլլալով յաղթութիւն մը կը տանի Նիմի դէմ յաղթելով 3ի դէմ 1 կէտով: Լիլէի մէջ ալ Օլէմփիք Լիլ եւ Օլէմփիք Լիլուա մրցելով առաջինը յաղթական ելաւ 3ի դէմ 1 կէտով: Իսկ Լիլի մէջ ալ տեղի ունեցաւ Սփորթիվ Գլիւպ Վիֆի եւ Սթատ Րընէսի միջեւ մրցում մը: Վիֆի խումբը շատ մեծ առաւելութիւն ցոյց տուաւ ընդդէմ Սթատ Րընէսի խումբին եւ յաղթեց 4ի դէմ 1 կէտով:

⁂ Երկրորդ պատւոյ դասակարգի փրօֆէսիոնէլ խումբերուն մրցումը հետեւեալ արդիւնքը տուաւ.— Մէց յաղթեց Սէն Սէրվանի՝ 4ի դէմ 1: Րասինկ Գլիւպ Րուպէ յաղթեց Ամիէն Աթլէթիք Գլիւպի՝ 3ի դէմ 2 կէտով: Գան եւ Րասինկ Գլիւպ Գալէ՝ 1—1ով հաւասար: Ֆութպոլ Գլիւպ Հիսպանօ – Պասթիոնէն եւ Փարիզի Սէրքլը Աթլէթիք տը Փարի՝ 3—3ով հաւասար: Սփորթիվ Սէնթ Էթիէն յաղթած Սփորթիվ Վիլլէօրպանի՝ 4ի դէմ 0ով: Ֆութպոլ Գլիւպ Րուէն յաղթած Իւնիոն Սփորթիվ Վալանսիէնի՝ 4ի դէմ 0ով: Րասինկ Գլիւպ Լէն յաղթած Հավըր Աթլէթիք Գլիւպի՝ 2ի դէմ 0ով:

⁂ Յառաջիկայ կիրակի օրուան ամէնէն կարեւոր մրցումը պիտի ըլլայ Րասինկ Գլիւպ տը Փարիի և Ֆութպոլ Գլիւպ Սէշօյի միջեւ: Ընդհ. դասաւորման մէջ Րասինկ որ մէկ կէտի տարբերութիւն ունի հաւասարելու համար Սէշօյի, ամէն ջանք ի գործ պիտի դնէ հաւասարելու: Մրցումը տեղի պիտի ունենայ Մոնփէլիարտի մէջ:

⁂ Անգլիոյ Ֆութպոլի Ակումբները առատաձեռնօրէն կը մասնակցին բարեգործական նուիրատուութեանց: Այսպէս, Ֆութպոլի Դաշնակցութիւնը մէկ միլիոն երեք հարիւր հազար ֆրանք վճարած է, (միայն օգոստոսի ընթացքին), երկրորդական հաստատութիւններու: Լոնտոնի խումբերը միայն այս գումարին գրեթէ քառորդը վճարած են: Արսէնալի խումբը նուիրած է մօտաւորապէս հարիւր հազար ֆրանք, իսկ Թոթընհէմ յիսուն հազար ֆրանք:

Ի նպաստ Կրէսփորթի հանքային աղէտին արկածեալներուն՝ անգլիացի ֆութպոլիստները վերջին անգամ յանձնեցին 20.000 ֆրանք:

Հասկցողին շատ բարեւ:

⁂ Անգլիական առաջին կարգի եւ հռչակաւոր Արսէնալ ֆութպոլի խումբը, որ երեք տարիէ ի վեր Փարիզ կ'այցելէ եւ միշտ ալ յաղթանակած, այս տարի նոյնպէս 18 նոյեմբերին այցելելով պիտի մրցի Փարիզի զօրաւոր խումբերէն Րասինկ Գլիւպ տը Փարիի հետ, Քոլոմպի դաշտին վրայ:

⁂ Կիրակի օր Պանեօ–Քաշանի «Յառաջդիմասիրաց» Միութեան ֆութպոլի փոքրիկներու խումբը մրցեցաւ իրենց հասակակից Ժէօնէս Աթլէթիք Մօնրուժի խումբին դէմ Պանեոյի վարդապետներու դաշտին վրայ եւ յաղթուեցաւ 3ի դէմ 1 կէտով:

ՀՐԱՆՏ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Հայ Տնտեսական Կեդրոնի նախագահ Պ. Զ. Խանդամեանի հրաւէրով մօտ 50 սափրիչներու մասնակցութեամբ տեղի ունեցաւ խորհրդակցական ժողով մը, հոկտ. 15ին:

Պ. Խանդամեան առաջին անգամ յղացուած բարենպատակ ձեռնարկը գնահատելէ յետոյ, յորդորեց բոլոր գործատէրերուն միանալ եւ օգնել իրենց անգործ բանուորներուն:

Յետոյ տուաւ կարգ մը տեղեկութիւններ.—

Տեղացի բանուորական կազմակերպութիւնները միանարար դիմում կատարած են Աշխատանքի նախարարին՝ Հայերու եւ Յոյներու մասին, առարկելով թէ որոշուած գիներէն պակաս կ'աշխատին: Այս առթիւ, հաւանական է որ խոնուէ խանութ քննութիւն մը կատարուի մասնաւոր պաշտօնեաներու կողմէ: Ուստի, հարկ է համակերպիլ օրէնքին: Ներկաները պատասխանեցին.

— Մենք Հայերս, ամէն պարագայի մէջ պատրաստ ենք հնազանդելու պետական օրէնքներուն:

Այս առթիւ խումբ մը պարոններու կողմէ կազմուած էր ծրագիր – կանոնագիր մը: Պ. Խանդամեան խոստացաւ վաւերացնել զայն մինչեւ հինգշաբթի իրիկուն:

Ծրագիր – կանոնագիրը կարդացուելով կարծիքի փոխանակութիւններ տեղի ունեցան, թէեւ աւելորդ խօսքեր ալ պակաս չէին:

Յառաջիկ Թղթակցին դիմումներուն վրայ, Պ. Խանդամեան յանձնարարեց գործատէր սափրիչներուն որ աշխատանք ճարեն անգործներուն:

Գործի ուրեմն. պարտականութիւն մը կատարելու ժամանակը հիմա է:

Ծ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ

ՌՈՄԱՆ, (Յառաջ).— Այս տարի մեծ շուքով տօնուեցաւ Դաշնակցութեան Օրը: Քիւրասլի սրահը կը թնդար խանդավառութեամբ: Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր հայրենիք»ով: Ընկեր Խորէն Զաթրեան բացատրեց տօնին նշանակութիւնը: Պ. Մելիքով ճիգմէճեանը իր ջութակով մասնաւոր փայլ մը տուաւ հանդէսին: Կ. Խաչի մասնաճիւղին պատրաստած հայկական պարերը, «Եարկիւլէ» եւն. մեզ յիշեցուցին հայրենի բարքերը: Արտասանեցին ընկերներ, Գ. Պօյաճեան (Վալանս), Ս. Պիլալի (Ռոման) եւ փոքրիկն Մարիցա Չիլինկիրեան: Բ. Պալեանի եւ Օր. Ստամպօլեանի զուգերգէն յետոյ, բեմ բարձրացաւ ընկերուհի Ն. Քիպրիթճեան (Մարսէյլէն), որ կուռ ոճով մը Դաշնակցութեան 44 տարիներու փառաւորութիւնը ըրաւ: Պատմեց հայ յեղափոխականին կատարած դերը ազատագրութեան պայքարի ընթացքին: «Յեղափոխութեան բոցերը կայծը չի հիջիր, քանի Հայ կայ աշխարհի երեսին. առիւծը կը մռնչէ եւ իր բաժինը կ'ուզէ, մենք Հայրենիք կ'ուզենք որովհետեւ երկիր չունինք. պիտի ապրի Դաշնակութիւնը: Ծունկի են եկեր Թագակիր աւազակներ՝ ժողովուրդի կամքին առջեւ եւ միեւնոյն պատմութիւնը կրնայ կրկնուիլ վաղը: Դաշնակցութիւնը սրբացած տաճար մըն է հայ ժողովուրդին մէջ կառուցուած: Վա՞յ անոր որ սրբատաշ քարերէն մէկը քանդէ»:

Խառն երգեցիկ խումբ մը երգեց «Արայ ախին», փոքրիկն Չիլինկիրեան եռանդով զարդարուած երգեց մեծ յաջողութեամբ: Բ. Պալեան եւ Տ. Ստամպօլեան երգեցին «Այլուխս» զուգերգը: Պալեանի «Դէլէ եաման»էն անմիջապէս յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ դարձեալ Մարսէյլէն ընկեր Ազգին Մարտիրոսեանը որ պատմական օրինակներով Դաշնակցութիւնը ներբողեց: Ընկերը փաստացի ջրեց հայ յեղափոխութեան ճակտին շպրտուած մեղադրանքները եւ ճառը վերջացուց ընդհանուր խանդավառութեան մէջ:

Քաղաքացի եւ գիւղացի զուգերգը բաւական խնդուք պատճառեց: Հայկական երկու յաջորդական պարերէն յետոյ «Մշակ բանուոր»ով փակուեցաւ հանդէսը:

Հանդէսէն յետոյ ընկերական հանդիպում մը ունեցանք ընկ. Ստամպօլեանի բնակարանին մէջ, յետոյ հաւաքուեցանք ընկ. Ա. Պօյաճեանի բընակարանը, ուր ընկերուհի Քիպրիթճեան երգեց Դաշնակցութեան հին քայլերգը, իսկ ընկ. Ազգին՝ Վանեցիին «Մեր հայրենիք»ը եւ Պիթլիսցիին «Գնդակ որոտաց»ը: Փափաքելի է որ երբեմն քաղաքս այցելեն մտաւորական ուժեր: Գաւառը երիտասարդութեան միջնաբերդն է:

Այս առթիւ Հ. Յ. Դ. «Անդրանիկ» խումբը հրապարակաւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ Կ. Խաչի մասնաճիւղին որ իր մասնակցութիւնը բերաւ մեր հանդէսին, ինչպէս եւ ընկերուհի Քիպրիթճեանին եւ Ազգինին:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

ՍԱՄՈՒԷԼ

ՌՈՒՍԱՀԱՅ – ԹՐՔԱՀԱՅ ՎԷՃ

— o —

Օրուան հարցերուն նուիրուած խմբագրականներու շարքի մը մէջ, Պուքրէշի «Արազ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրին տակ (7 հոկտ.).

— «Եղաւ ատեն մը երբոր հաւատացինք թէ իրա՛ւ վերցած են հատուածական խրամատները հայ ժողովուրդի ծոցին մէջ:

Մեզմէ առջի սերունդը կըցեր էր մեղմել յարանուանական ատելութիւնները եւ հայ ժողովուրդի վերածնութեան թափին մէջ եղբայր դարձնել լուսաւորչականը, կաթոլիկն ու բողոքականը: «Մրրկաւ զատուած» ժողովուրդ մըն էր որ եղբայր կը դառնար կրկին, մոռնալով դաւանական վէճերու երկու զգուելի դարերը: Ազգանուէրը, Միացեալը, Համազգեացը համադրութիւնն էին խնկայէս համազգային ճիգերու: Պոլսոյ հայ Ազգանուէրը, Միացեալը, Համազգգային ճիգերով, ու հայ կաթոլիկ մըտաւորական երիտասարդութիւնն էր որ ստանձնեց յանախ ռահվիրայի դերը իբրեւ հեղինակ ու դերասան,— առանց յիշելու Մխիթարեանց բերած նպաստը մեր մտաւոր վերածնունդին մէջ:

Հայ ազատագրական պայքարը եկաւ իր կարգին վերցնել հայ ժողովուրդի ծոցին մէջ փորուած միւս խրամատները: Ան ոչ միայն եղբայրացուց զաւառն ու Պոլիսը որոնք խէթով էին նայեր իրարու մինչեւ այն ատեն, այլեւ սահմանները ճանչեց, ու ռուսահայն ու թրքահայը տզորեց միեւնոյն իտէալով ու միեւնոյն պայքարով: Յեղն էր որ տակաւ իր միութիւնը կը գտնէր, փշրելով բոլոր խութերը, ու առ ոչինչ գրելով բարբառի, դաւանական, բարքերու ըստեղծած բոլոր տարբերութիւնները:

Ու երբ ստեղծուեցաւ հայ հայրենիքի կորիզը՝ հայ ժողովուրդը կը ներկայանար կարծես թէ իր հոգեկան միութիւնը գտած:

Շատ չտեւեց, աւա՛ղ, այս երջանիկ շրջանը: Փոթորիկները որոնք զգետնեցին մեր ժողովուրդը իր վերելքի թափին մէջ՝ բարոյապէս ալ ընկճեցին զայն: Աղէտները դժբախտ փորձաքար մը եղան, ու խրամատները դարձեալ սկսան իրենց ճեղքերը բանալ: Վա՛յ զաւակներու ներկայ ճառը, ուր ոչ միայն յարանուանական կիրքը դարձեալ կը խլրտի մարդոց ներսը, այլեւ հոգիներու մէջ սըպրդած է նորէն հատուածական ատելութիւնը:

Ռուսահայ – թրքահայ խնդիր,— զաւակներու ներկայ ճառին ամօթալի մէկ երեսն է ան: Եթէ բարեբախտութիւն է որ խորհրդային Հայաստանի մէջ հատուածական քէնը չքացած է հիմա ու հայրենի վերաշինութեան յծուած են արեւելահայ թէ արեւմտահայ մեր այն բոլոր մտաւորականները որոնք կրնան հոն շնչել, զաւակներու մէջ ռուսահայ – թրքահայ զզուելի վէճը կը խառնուի օրուան պայքարներուն:

Չպիտի քննենք հոս հոգեկան շարժառիթները որոնք կ'արծարծեն այդ վէճը: Աղէտներու մատնուած ժողովուրդ մը միշտ կը փնտռէ քաւութեան նոխազ: Այնպէս են հաւատացուցեր զանգուածներուն թէ հայ ժողովուրդը իր օճախէն պիտի չէրյուէր այսպէս՝ եթէ հայ յեղափոխութիւնը չըլլար, ու հայ յեղափոխութիւն պիտի չըլլար եթէ Ռուսահայերը չըլլային: Մոլորութիւն, որ ոչ մէկ քննադատութեան կը դիմանայ: Նախ որ աղէտը պիտի գար եթէ նոյնիսկ հայ ժողովուրդը խեղօք մը նստած ըլլար իր տեղը: Թուրքը իր նախնիքը վաղուց է որոշեցեր: Ան վճռած էր դէպի Թուրան իր ձգտումին մէջ բովանդակ հայ ժողովուրդը ջնջել իր ճամբերուն առջեւէն՝ երբ նոյնիսկ հայ յեղափոխութիւնը չկար: Ու յետոյ ո՞վ բսաւ թէ հայ յեղափոխութիւնը Ռուսահայերը բերին: Ան արեւմտահայութեան մէջ սկսեր էր խմորուիլ վաղուց: Ռուսահայերը՝ միայն ձեւ տըւին: Ու եթէ կովկասահայերը չկրցան նանչնալ Թուրքը ինչպէս որ ան էր իր խորքին մէջ՝ կրնա՞նք ըսել թէ լինէին զայն կը ճանչնայինք մենք, զոնէ իր թափուն ծրագիրներուն մէջ:

Այնպէս որ Ռուսահայերը պատճառ նկատել աղէտներուն որոնք Թրքահայութեան գլխուն եկան ու այդ հիման վրայ գրգռել զաւակներուն մէջ հատուածական կիրքը, ու մանաւանդ զայն դարձնել կուսակցական փլաթֆորմ, մոլորութիւն է որ արդարացում չունի, ինչպէս որ մոլորութիւն է արհամարհանքը որով Ռուսահայերէն շատ շատերը կը նային արեւմտահայ արժէքներուն վրայ, զուր տեղը խորացնելով խրամատը»:

Ֆիրտուսիի հանդիսութիւնները վերջացան

Թէհրանէն կը հեռագրեն հոկտ. 14 թուականով.—

Ֆիրտուսիի ծննդեան հազարամեակի հանդիսութիւնները վերսկսան Մէշէտի մէջ, ուր հասած էր Շահը անցեալ շաբթու, ջերմապէս ծափահարուելով ժողովուրդին կողմէ: Ուրբաթ օր Շահն Շահը բազմաթիւ նախարարներու, երեսփոխաններու եւ երեւելիներու ներկայութեամբ Թուսի մէջ, Ֆիրտուսիի գերեզմանին առջեւ անձամբ ողջունեց արեւելագէտներու ժողովին անդամները: Յետոյ ճառ մը խօսելով, շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր այցելուներուն որոնք եկեր էին աշխարհի ամէն կողմերէն: Շահը յետոյ կարեց այն ժապաւէնը որ կը շրջապատէր բանաստեղծին յիշատակարանը: Յաջորդ օրը այցելուները աչքէ անցուցին Իմամ Րիզայի յիշատակարանի յարակից հիւանդանոցը որ ունի 500 անկողին, իսկ այսօր դպրոցը տեսնելէ յետոյ, ներկայ եղան վարչապետ Միրզա Ալի խան Ֆարուղիի կողմէ սարքուած ընդունելութեան, որով լրացան հանդիսութիւնները:

ՄՈՒՍՈՒԼԻ ՔԱՐԻՒՂԸ, որ Տրիպոլիս (Սուրիա) հասած էր անցեալ յուլիսին, միւս ճիւղով ալ հասաւ Հայֆա (Պաղեստին), հոկտ. 14ին: Քարիւղը կը հոսի Քէրքիւքէն, որ 950 քիլոմեթր հեռու է ծովափէն:

ԼՋԵՐ ՀԱԹԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (22)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ-- (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

ՀԻՒԱՆԴ ԵՒ ԱՆՊԱՇՏՊԱՆ

Վերադառնալով Քան, Տէր Եղիշէն ներկայացեալներուն հետ կը յաջողի սուական բանակ երթալ: Իր խոստման համաձայն լուր ղրկեց ինձ, սակայն եւ ժամանակէ բռնուած էի, անկարող քալելու: Խամէն, որուն տուած էի իմ անկողինս, ինծի վերադարձուց: Փաթթուած եմ այդ անպաշտպան ընկերոջ ու ինկած եմ բոլոր քարերու ծակի մը մէջ: Ոչ տէր, տիրական, ա՜խ, կաթիլ մը ջուր, կը պապակիմ: Տերեւները դեղնած ու յօշած, ուժեղ հովի մը կը սպասեն բնութեան գիրկը իյնալու: Օրեր, գուցէ շաբաթներ ոչ մէկ ընկեր ինձ չայցելեց: Երկինք ամպոտած է դաշտի անհուն տարածութեան մէջ, դաղթող Քիւրտերու կրակներ, երկինքի աստղերու չափ շատ են:

Ի՞նչ եղան, բոլորն ալ ջարդուեցա՞ն, ինչո՞ւ մէկն ալ ինծի չգտնէ ջարդէ որ պատեմ այս դժոխային վիճակէն. ու ծարաւի պապակումէն, մանաւանդ առ անդուռթ ու անհաշիւ ոջիլներէն, որ կը քամեն մնացած կաթիլ արիւնս:

Մութ էր, երկինք փոխելու չափ ամպոտ, երբեմն երբեմն կը փայլատակէր, երկնի երեսը կը տեսնուէին կրակէ օձեր ու կը լուսաւորեն իմ բընակարանս, ուր կը վխտան մողէզներ, գօղօշներ ու վշշացող օձեր: Կը սկսի ահռելի որոտ մը, սարսափելի հով մը: Կը դողամ, կը դողամ գալիք այն հարուածէն:

Ահա կուգայ Զուլկի Յովնիկ, որուն կ'ընկերանար բախտաւոր ու երախտագէտ Խամէն, կը ծանօթանամ արտաքին կացութեան: Վիճակը փոխուած չէ, հալածանքը եւ ջարդը իրենց թափը կորսնցուցած չեն: Շատեր բռնուած ջարդուած են, շատեր Քիւրտերուն գիւղերը երթալու մտօք ունին: Կիները դարձեալ գիւղ իջած են ու պզտիկ կարաւանով մը քշուած են: Կը պաղատիմ — ի սէր Աստուծոյ պուտ մը ջուր, այդ Թող ըլլայ ձեր վերջին բարիքը, գիտեմ կը մեռնիմ, գոնէ կուշտ ջուր խմելով մեռնիմ:

Յովնիկ վառնդաւոր կը գտնէ ջուր խմելս: Խամէն կը հեգնէ ըսելով.— Ի՞նչ է մնացեր այս մարդուն անմնաս, եղած լմնցած է, գոնէ լոյս ըլլար անոր գոյնը տեսնէինք:

Ու մնաս բարով ըսելով կը մեկնին:

Քիչ վերջ դարձեալ Խամէն կուգայ կոտրած փարչի մը մէջ լեցուած ջուրով: Կը խմեմ: Ան քիչ մը տերեւով փարչին բերանը կը խծկէ ու քովս կը թողու: Անկարելի է մոռնալ այս կնոջ ցոյց տուած հոգածութիւնը: Եթէ քոյրս ալ ըլլար, այդ սարսափելի հովին հոսանքին ու վարար անձրեւին, իր հանգիստը չպիտի խանգարէր, մօտ հազար քայլի ելեւէջ ճամբով ջուր հասցնելու համար: Ուստի քովս եղած ութ ոսկին, որ շապիկիս մէջ կարուած էր քակել հանելու կը ջանամ, չեմ յաջողիր. իրեն հանել կուտամ եւ 4 ոսկի կը յանձնեմ.— Առ, Խամէ, այս 4 ոսկին կը գործածես քու փրկութեանդ, քանի որ ինծի օգտակար չեղաւ եւ պիտի մեռնիմ: Իսկ այս չորսը Թող քովս մնայ, ատեն ատեն ինձ այցելէ, եթէ մեռած գտար, այդ չորս ոսկին ալ վըրայէս առ:

Առաւ Խամէն դրամները եւ արցունքոտ աչքերով հեռացաւ:

Խամէի հեռանալէն յետոյ, աչքերս կը գոցեմ, չեմ գիտեր կը քնանա՞մ, թէ կը մեռնիմ: Որոտ ու փայլատակում անընդհատ. անձրեւի ու հովի դէմ պաշտպանուած եմ, սակայն քարերու երեսով քամուած ջուրերը առուակ մը կազմած եւ տակէս կ'անցնին, ծակը նեղ է, ուրիշ միջոց չկայ, միայն եղել նստիլ: Ասոր ալ գլուխս չի դիմանար, մանաւանդ թրջած է անկողինս եւ ժայռի մը պէս ծանր կը ճնշէ:

Կէս գիշերէն յետոյ անձրեւը դադրեցաւ: Եւ ջուրը որ տակէս կ'անցնէր կտրեցաւ: Կը փաթթուիմ թրջած անկողնիս կը գոցեմ աչքերս ու կը քնանամ. անուշ քուն մըն է, չեմ արթննար: Մէկը գլուխս կը շոյէ, աչքերս կը բանամ,— Խամէն է:— Ինչո՞ւ նորէն եկար, կ'ըսեմ:— Երկու օր է որ չեկայ»: Կը զարմանամ, գիտեմ թէ դեռ միեւնոյն գիշերուան մէջն ենք: Կը տեսնեմ որ ամբողջ քուրջերս քըտինքի մէջ կը լողան, քրտինքը ճակատէս պտուղ պտուղ վար կուգայ: Հանգիստ է բոլոր մարմինս, ցաւ մը չունիմ, միայն թէ անօթի եմ: Խամէն տեղեկանալով վիճակիս եւ տեսնելով քրտինքը, գոհունակ սրտով ըսաւ.— Կամօքն Աստուծոյ ամէն բան անցաւ:

Խամէն վար իջաւ, ես դարձեալ քընացայ, չեմ գիտեր քանի օր: Յանկարծ կը տեսնեմ որ հեղեղ մը ջուր տակէս կ'երթայ, գիս քշել տանելու չափ: Դարձեալ գիշեր է: Հովը սաստիկ ու կծու. անձրեւն որպէս կուժը կործես: Անկողինս առած դուրս կը փախչիմ ծակէն:

Վարը, Ալօյի Պօղոսի կազմախոսի ծառերու մէջ տեղաւորուած են 40ի չափ կնիկներ ու ողջ մնացող տըղամարդիկ: Տարերային այս անտանելի հարուածին դէմ չչմած, շատեր մահուան հոնդին կ'արձակեն, ճիչ ու կանչ, լացն ու վայնասուն երկինք կը թնդացնեն:

Հինէն մնացած տերեւի մը դէպը որ իրենց մօտերը կը գտնուէր, կրակի տուին. ապուր բոց մը կը բարձրանայ, ինծի ալ հաճելի կուգայ այս կըրակը, ու գլուխս ու քաշ վար կ'իջնեմ իմ բախտակիցներուս քով:

Թէեւ կրակ են վառած այնտեղ, բայց փոսի մէջ է, գիւղէն չի տեսնըւիր, իսկ դաշտին մէջ եղած գաղթական Քիւրտերը կրնան տեսնել:

Արշալոյս է, ոչ ոք կը փորձէ հեռուները պահուելու երթալ: Անձրեւը դեռ կը շարունակէ գալ, բայց մեղմ է ու հովը դադրած է: Յովնիկ որ քարին ծայրը պահապան կը սպասէ, վար եկաւ տաքնալու:

Ես կը սպասեմ քիչ մը, բսի ու փաթթուած անկողնիս հասայ քարին ծայրը: Գիւղէն որ եւ է շարժում չկայ, սակայն դաշտի մէջէն անկարգօրէն, իրարու ետեւէ, 5ով 10 մարդիկ, դէպի լեռ կը յառաջանան: Թաթուլայ գլուխ քարերուն մէջէն, 50— 60 հոգի առապարանօք կուգան:

Լուր կուտամ վարը ողոց եւ ամէն մարդ ամէն կին. ով որ կրնար շարժիլ, իր ուզած ճամբով սկսան տարածուիլ անտառին մէջ: Քիւրտերը գիշերուան կրակը տեսած, կը խորհին թէ աշխարհի հարստութիւնները եւ դրամները հոն անոնց քով կը գտնուին, գիշերով ճամբայ ելած են, ու մէկ ծայրէն դեռ կը շարունակեն գալ: Իբրեւ ողամարդ ես, Զուլկի Յովնիկ, Խամբարի Արթին, Աստ Նորսիկ, Զարէ Սերոբ, Ավկա Մոսօն, Նիկօ Կնօն, Կոպէ Նասօն, Նիկօ Կիրակոս, Մխէ Խաչօն եւն. կը փախչինք դէպի Մառնիկ:

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

Հունգարիա յո՛ւր ունի՞ր դառնել

Եուկոսլավիոյ պաշտօնական շրջանակները կը յայտարարեն թէ վերջին երկու տարիներու ընթացքին կառավարութիւնը քանիցս հունգարական կառավարութեան դիտել տուած է թէ փախստական ահաբեկիչներ բոյն դրած են հունգարական հողին վրայ եւ կը մարզուին հունգար մարզիչներու կողմէ, ահաբեկումներ կատարելու համար Եուկոսլավիոյ մէջ: Հունգարական կառավարութիւնը միշտ կը պատասխանէր թէ այսվերագրումները զրպարտութիւններ են: Այն ատեն Եուկոսլաւ կառավարութիւնը յայտնեց դաւադրական բոյներուն եւ հունգար մարզիչներուն անունները: 1934 ապրիլ 26ին, հունգարական կառավարութիւնը կ'ընդունի որ կարգ մը հունգար պաշտօնեաներ գործ ունեցած են փախստականներու հետ, զոհ երթալով անոնց խաբէութեան, եւ տրամադրութիւն կը յայտնէ կարգ մը պայմաններով եռացնել սահմանամերձ գիւղ մը ապաստանած փախստականները: Յունիսին Եուկոսլաւ կառավարութիւնը Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ պարզեց հունգարական կառավարութեան ընծայած աջակցութիւնը՝ Եուկոսլավիոյ ահաբեկչական կազմակերպութեանց: Այս առթիւ պաշտօնագիր մը յանձնուեցաւ Ա. Դ. Խորհուրդին:

Սէնի մարդ իր ծնղը թող մնայ

Սէնի նահանգային ժողովը նկատի առնելով որ գաւառներէն բազմաթիւ անգործ աշխատաւորներ Փարիզ կը խուժեն, օգտուելու համար հանրօգուտ շինութիւններէն, հետեւեալ որոշումը տուաւ.— 1934 յունուար 1էն յետոյ Սէնի նահանգը մտնող աշխատաւորները որ եւ է պարագայի մէջ պիտի չկրնան գործազրկութեան նըպաստ ստանալ: Հետեւաբար, կրկին յուսախաբութեան պիտի մատնուին անոնք որ գաւառէն Փարիզ կուգան, գործ գտնելու ակնկալութեամբ:

Գործազուրկներու արշաւը Լիլ [illegible] մէջ

Երեքշաբթի օր դէպի Լիլ արշաւ մը կազմակերպեցին հիւսիսային շրջանի գործազուրկները, խումբ խումբ նամբայ ելլելով, անշուշտ հետիոտն: Առաջին խումբը կը բաղկանար 40 հոգիէ, որ մօտակայ քաղաք մը հասնելով, պատսպարուեցաւ քաղաքապետութեան կողմէ եւ մեծարուեցաւ տաք ըմպելիներով: Գործազուրկները ուտելիք առած էին առաջին օրուան համար, իսկ այսուհետեւ պիտի կերակրուին շրջուն խոհանոցէ մը: Տէօնֆէրքէն ալ կարաւան մը նամբայ ելած է, տասնական հոգինոց խումբերով, մէկը միւսէն 50 մէթր հեռաւորութեամբ: Գիւղերէ եւ քաղաքներէ անցած ատեն, ցուցարարները «էնթէրնասիոնալ» կ'երգեն, «հաց կամ աշխատանք» պահանջելով:

»»» • • «««

ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄ ԹԵՐԹԵՐՈՒ ԴԷՄ

Ընդհ. դատախազութիւնը քննութիւն բացաւ չարաթաթերթի մը դէմ որուն հոկտ. 12ի թիւին մէջ յօդուածագիր մը, ցաւ յայտնելով հանդերձ Ալեքսանդր Թագաւորին սպանութեան առթիւ, կարգ մը խորհրդածութիւններ կ'ընէր որոնք վիճելի են մամուլի օրէնքին 24 յօդուածով: Յօդուածագիրը եւ պատասխանատու տնօրէնը փաստաբան վարձեցին դատավարութեան համար:

⁂ Դատական նոր նախարարը հրամայեց քննութիւն բանալ «Իւմանի-թէ»ի դէմ, անոր հոկտ. 16ի թիւին մէջ Պ. Փուանքառէի մասին հրատարակուած գրութիւնը անարգական գտնելով: Գրութեան խորագիրն է՝ «Փուանքառէ – Լա – կէռ» (Փուանքառէ – պատերազմ):

ՄԻԱՅՆ ՄԷԿ «ԱՌԱՋՆՈՐԴ».— Պ. Լէյ, Գերմանիոյ աշխատանքի ճակատին «առաջնորդ»ը, յայտարարեց թէ այդ բառը (ֆիւրէր) վերապահուած է միայն պետութեան առաջնորդին եւ վարչապետին, իսկ միւս վարիչները պիտի կոչուին «Լէյթէր», որ կը նշանակէ պետ:

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ.Յ.Դ. ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆ-ԼԱՎԻՍՏԻ «ԸՆԿ. ԿԱՐՕ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ կողմէ եւ հովանաւորութեամբ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ.Յ.Դ. ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

Այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Լավիստ L'Hermitage *սրահին մէջ*

կը խօսի ընկեր ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

երգ, արտասանութիւն եւ զաւեշտ:

ժողովրդական պիւֆէ: Տոմսերը կը ծախուին ընկերներու մօտ: Մուտք 3 ֆր.:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Սեբաստիոյ Դէնդիլ գիւղացի Արամ Օհանեան կը փնտռէ իր քոյրը՝ Վառվառէ Օհանեան, հօր անուն՝ Յովհաննէս, մօր անուն՝ Եւա: 1918 Թուականին կը գտնուէր Գոնիայի Ամերիկեան որբանոցը: Ուրկէց փոխադրուած է Պոլիս: Իսկ անկէ վերջ տեղեկութիւն չկայ իր մասին:

Սոյնը լուր տուողին մէկ տարուան «Յառաջ» նուէր:

Իմացնել՝ Արամ Օհանեանի, Pharmacie Centrale, Gazvin, Perse, (Via U. R. S. S.):

Մելքոն Չիչէքեան կը փնտռէ իր քոյրը այրի Տիկին Զաննի Ղազարեան (Պոլսեցի), որ քանի մը տարի առաջ կը բնակէր Պաւա-Քոլոնպ (Փարիզի շրջան): Իր հասցէն գիտցողներէն իմացնել Մ. Չիչէքեանի 22 rue de Bey. Blida (Algérie).

Պատրիկ եւ Փառանձեմ Խորասանճեաններ կը փնտռեն իրենց եղբայրը Սարգիս, Թալասցի, 24 տարեկան: Երկու տարի առաջ կը գտնուէր Պուէնոս-Այրէս (Արժանթին): Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Paranzim Khorasandjian, 109 rue Moncey– Lyon. (France).

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսիի մասնաճիւղի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, իր դարմանատան մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

Հ. Յ. Դ.

ԱՐԾԻՒ Ենթակոմիտէէն ընկերները դասախօսական ժողովի կը հրաւիրուին այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Քաշանի սովորական հաւաքատեղին:

Հ. Յ. Դ. Թուլուզի նորակազմ «Վարանդեան» խումբի ընկերները ինչպէս նաեւ նախկին ընկերները կը հրաւիրուին ժողովի այս կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին Փլաս Քարիթօլ, Մօն Քաֆէի մէջ:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Քուր Լաֆայէթի սրճարանին սրահը: Ներկայ կ'ըլլայ ընկեր Վ. Փափազեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԷՋ

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27ին ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

կը խօսի ընկեր ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

գեղարուեստական ճոխ բաժին:

կը մասնակցին ՍԻՓԱՆ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆի եւ ԵՓՐԱՏ նուագախումբը:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ, ԺԱՄԸ 8.30ին

SALLE CALLEMANT*ի մէջ (կայարանին դիմաց)*

կը նախագահէ՝ ընկեր ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

կը խօսի ընկերուհի ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

երգ, արտասանութիւն, Թատերական խաղեր: կէս գիշերէն վերջ հայկական եւ եւրոպական պարեր:

Մուտք՝ այրերու՝ 5 ֆր.: կիներու եւ գործազուրկներու 3 ֆրանք:

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած՝ *Հ. Յ. Դ. ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ*

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ, ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ին

Վիէնի «Սէրքըլ - Կաթոլիկ» շքեղ սրահին մէջ

կը նախագահէ ընկեր ՍԱՐԳԻՍ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Պիտի խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Լիոնէն հրաւիրուած Պ. Վահան Զանոյեան (երգ), Ընկ. Երանոս եւ իր որդին Ռուբէնիկը (ճագ եւ պանծօ): Փոքրիկն Պետոն կը պարէ «Շամրլը», իսկ փոքրիկն Ռուբէնիկը ռուսական պար մը «Պալլատ»:

Տախտակներու մասնակցութեան համար 1 ֆրանք:

ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ

կը խօսի ընկեր ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Այս կիրակի իրիկուան ժամը 8ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ ՄԷՋ

կը խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ԵՐԵԿՈՅԹ_ԽՆՋՈՅՔ

ՓԱՐԻԶԻ ՍԱԼՆՈՅ – ՁՈՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ լոյս

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ՍՐԱՀԸ, 13, Rue Pierre – Curie Métro: Porte d'Italie

ՀԱՅԿԱԿԱՆ, ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ

Ընկերակցութեամբ Քանունի Յակոբի,

ուտի Քաջվարդի եւ ջութակահար Մկրտիչի

Երգ – արտասանութիւն եւ անակնկալներ

ՃՈԽ ԵՒ ԱԺԱՆ ՊԻՒՖԷ *ՄՈՒՏՔ 3 ՖՐ.*

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (7)

ՍՊԻՏԱԿ ԱՐԾԻՒԸ

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Գրեց՝ ՐՕԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

Կարծեմ այդ մարդուն կուրծքին վրան ալ Սպիտակ Արծիւ մը դրուած էր ընդասեղով, քանի որ խորհրդաւոր բառը գործածեցիր:

— Այո, պարոն:

— Հըմ, պարոն, եւ սակայն այս անգամ հետք մը ունինք:

— Ա՞.:

— Մեռնողը մարդասպանին կը բռնած էր, վասնզի Հէնրի Մէյըրնի գլխուն քով տարճանակ մը գտանք, մէկ գնդակը պարպուած:

Հ. Ա. վիզը դարձուց. գաղտնի ոստիկանը իր մօտը կանգնած էր:

— Չեմ հասկնար ինչ բան է որ քեզի ենթադրել կուտայ այն իրողութիւնը թէ՝ որովհետեւ մեռած մարդուն մօտէն տարճանակ մը գտնուեր էր, հետեւաբար մարդը կը սպասէր իր սպանութեան:

— Սպանեալին գործակատարին հետ ունեցած խօսակցութենէս եզրակացուցի. ան ինծի պատմեց որ իր տէրը, այս վերջին ամսուան ընթացքին սարսափի մէջ կ'ապրէր, եւ երկու շաբաթէ ի վեր սովորութիւն ըրած էր վրան զէնք պահել:

Հ. Ա. ափերը իրարու միացուց:

— Ամիս մը առաջ, Ճէքըբ Սթալպըրկ, քաղաքը՝ իր գրասենեակին մէջ դաշունահարուած գտնուեցաւ. Սպիտակ Արծիւ մը, արծաթեայ, անոր կուրծքին վրայ փակցուած էր: Երկու շաբաթ առաջ, Րիչըրտ Տէյվիս, հանգստեան կոչուած Աւստրալիացի մը, Տէվընշիրի իր տան անկողնին մէջ մեռած գտնուեցաւ. Տէյվիսի կոկորդը կտրուած էր, Ճէքըբ Սթալպէրկի նման, սոր ալ կուրծքին վրայ Սպիտակ Արծիւ մը փակցուած էր: Հիմակ ալ Հէնրի Մէյըրն: Այո, Փիրըրն, սահմանումդ ճիշդ է — խորհրդաւոր սպանութիւն:

— Կը կարծեմ թէ այս երեք սպանութիւնները իրարու հետ կապ ունին, ըսելով գաղտնի ոստիկան-քննիչ Փիրըրն աթոռի մը վրայ նստաւ: Այս երեք մարդիկը միեւնոյն անձին կողմէ սպաննուած են, եւ եթէ չեմ սխալիր, միեւնոյն պատճառով:

— Ի՞նչ պատճառ, Փիրըրն:

— Վրէժխնդրութիւն:

— Կարելի է. բայց ատիկա մեզ շատ հեռուն չի տանիր:

— Ոչ պարոն. բայց որովհետեւ Հէնրի Մէյըրն կրակեց եւ վիրաւորեց մարդասպանը, այս պարագան մեզի պիտի օգնէ, ասկէց զատ...

— Սպասէ վայրկեան մը, Փիրըրն. միջանկեալ մը, ըսաւ Հ. Ա. ձեռքը երկարելով. ի՞նչպէս գիտես որ Հէնրի Մէյըրնի սպանիչը վիրաւորուած է:

— Պատուհանին վրայ արեան հետքեր գտայ: Մարդասպանը պատուհանէն մտած էր:

— Լաւ. որ եւ է մատի հետք կա՞յ:

— Ոչ մէկ հետք, պարոն:

— Մեզ, հիմակ ցոյց տուր երկրորդ կէտը:

— Հերթապահ ոստիկան մը ժամը 9.30ի ատենները Լօրտ փողոցէն, Հէնրի Մէյըրնի տան առջեւէն անցած ատեն նշմարեր է որ մեծ եւ գորշ ինքնաշարժ մը կեցած էր արժեթուղթի միջնորդի դրան առջեւ: Ժամը 10.30ի ատենները ատկէց դարձեալ անցած ատեն դիտեր է որ ինքնաշարժը այնտեղ չէր: Սպանութիւնը ուրեմն, ինչէն տասնուկէսի ատենները պէտք է կատարուած ըլլայ: Գէթ ոստիկանական ըժիշկին կարծիքը այդպէս է: Վիրաւոր մը եւ խոշոր գորշագոյն ինքնաշարժ մը գիւրաւ չեն կրնար խուսափիլ:

— Եթէ այս Հէնրի Մէյըրնը ինչէն տասնուկէսի ատենները սպաննուած է, ինչպէ՞ս կ'ըլլայ որ իր դիակը այս առտու միայն կը գտնուի. այդ կէտը չեմ հասկնար, Փիրըրն:

— Բացատրութիւնը շատ պարզ է, պարոն: Հէնրի Մէյըրնի ընտանիքը կը բաղկանայ երկու ծառաներէ,— մատակարար մը եւ խոհարար մը: Երէկ գիշեր մատակարարը խոհարարը թատրոն տարաւ: Այդ դէպքը ճշդեցի, պարոն: Հէնրի Մէյըրն որ 70 տարեկան էր, սովոր էր կանուխ հանգչիլ: Երէկ իրիկուն մատակարարին ըսաւ թէ մինչեւ իրենց թատրոնէն վերադարձը պառկած պիտի ըլլայ. եւ հրահանգեց որ զինքը անհանգիստ չընեն: Մատակարարն ու խոհարարը վերադարձին ծառաներու դուռէն ներս մըտան, հաչեցին եւ իրենց անկողինները մտան: Մատակարարը պատմեց թէ այս առտու տիրոջ նախաճաշը սենեակը տարած միջոցին, տեսաւ որ անկողնին մէջ մարդ չկար, օգնութիւն աղաղակելով տան մէջ փնտռտուքի ելաւ: Եւ որովհետեւ ես անձնապէս հաստատեցի թէ ինքն եւ խոհարարը իրապէս թատրոն գացած էին՝ հետեւաբար իր պատմութեան չեմ տարակուսիր:

— Ի հարկէ ոչ, Փիրըրն: Այդ կէտին մէջ ձեզի համաձայն եմ: Լաւ, ուրի՞շ ինչ բան ըրիք:

— Բոլոր հիւանդանոցներուն լուր տուի, որպէսզի հասկնան թէ իրենց մերձակայ ոստիկանատուններէն որ եւ է վիրաւոր բերուա՞ծ է, նմանապէս բոլոր կայարաններուն հրահանգ տրուած է մասնաւոր յարաբերութեան մտնել շրջանի բոլոր բժիշկներուն հետ, եթէ անոնցմէ ո եւ է մէկը կանչուած է վիրաւորի մը մօտ, պէտք է անմիջապէս տեղեկացնէ իր մօտակայ ոստիկանատան: Նմանապէս երկու ոստիկան յատկացուցած եմ աշխատելու համար որ եւ է կապակցութիւն գտնել այս Հէնրի Մէյըրնի եւ միւս երկուքին, Սթալպըրկի եւ Տէյվիսի հետ: Ահա ինչ որ կրցայ ընել այսքան ժամանակի մէջ:

— Կարծեմ լաւ էք ըրեր, պատասխանեց Հ. Ա. ժպտելով. եւ օգնական ոստիկանապետ Հ. Ա. Տէյվիսի [illegible] *մը երախտագիտութեան նշան* [illegible] *ինչպէս Եարտի մէջ ամէնքը գիտեն* [illegible]

— Երանի թէ կարենանք [illegible] *թէ ինչո՞ւ համար այս մարդը Սպիտակ Արծիւ մը կը փակցնէ իր զոհերուն կուրծքերուն վրայ:*

— Մանաւանդ որ այս [illegible] *Արծիւները արծաթով են* [illegible] *մեծածախս խաղալիք, ըսաւ Հ. Ա.* [illegible]

— Անոնք մասնաւոր իմաստ մը [illegible] *նենալու են, յարեց քննիչը:*

— Եւ եթէ անոր իմաստը [illegible] *կնանք, վստահ եմ որ մարդասպանը* [illegible] *շուտ պիտի գտնենք:*

— Կը յուսամ թէ վիրաւորը [illegible] *լով ամէն բանէ իրապէս պիտի ըլլայ* [illegible] *ըսաւ Ծէք Փիրըրն:*

— Գալով ինքնաշարժին, ի՞նչ [illegible] *ունէր ըրեր, Փիրըրն:*

— Ոստիկանը ըսաւ թէ գորշ [illegible] *ունէր, պարոն:*

—Փիլերն, այս քանի մը օրերս [illegible] *գորշ ինքնաշարժները միայն* [illegible] *մար առեղծուածային* [illegible]

Գաղտնի ոստիկան - քննիչ [illegible] *մար առեղծուածային* [illegible] *մըն էր ասիկա:*

(Շար.)

:: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925)

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 19 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

VENDREDI 19 Octobre 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2629

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒՐՈՊԱՆ

»»»··«««

Հակառակ բոլոր հաւաստիքներուն, ծանր անձկութեան մը մատնուած են Եւրոպայի պաշտօնական շրջանակները:

Առ այժմ, յուղարկաւորութեան թափօրներն ու մեծարանքի ցոյցերը թոյլ չեն տար ուրիշ բանի մասին մտածելու:

Բայց, նոյն իսկ այդ ցոյցերուն վրայ, ժանիքներ են որ կը սրուին եւ ատելութեան կայծեր են որ կը կուտակուին երկիրէ երկիր:

Մարսէյլի մահափորձէն առաջ ալ, մութ էր քաղաքական հորիզոնը:

Արդարեւ, այնքան վիճելի կամ տակաւ հարցերէն ո՞ր մէկը պզտոր հետք մը չէ ձգած: Եւ ե՞րբ այսքան թանձրացած, թունաւորուած էին փոխադարձ կասկածամտութիւնն ու անվստահութիւնը:

Հոկտ. 9ի դէպքը իր կարգին նոր յոյս մը կը սփռէ տագնապին խորութեան վրայ:

Անհրաժեշտ չէ սպասել ոստիկանական քննութեանց ելքին, համոզուելու համար թէ ձեռնարկին չարժառիթը քաղաքական էր:

Արդէն իսկ, ձերբակալուած ամբաստանեալները հպարտութեամբ կը յայտարարեն թէ իրենց կեանքը տրամադրած էին Խրուաթիոյ անկախութեան համար:

Մնաց որ, Եւրոպայի պաշտօնական շրջանակներն ալ պատրանքներ չունին:

Առաջին օրէն ըմբռնելով գործին էութիւնը, անոնք իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած են ձեռնարկին քաղաքական ծալքերուն վրայ, եւ ծրագիրներ կ'որոճան այդ ուղղութեամբ:

Այս տեսակէտէն, չափազանց ուշագրաւ է Փոքր Համաձայնութեան խորհրդակցումը, թէ մահափորձին անմիջական հետեւանքներուն եւ թէ ապագայ պատահականութեանց հանդէպ:

Խնդիրը բարդ է մանաւանդ անոր համար որ, ուղղակի եւ անուղղակի ամբաստանութիւններ կը տեղան երկու սահմանակից երկիրներու, Հունգարիոյ եւ Իտալիոյ մասին:

Առաջինը երկրորդական եւ պարտուած, պատժապարտ պետութիւն ըլլալով, կ'ամբաստանուի բացէ ի բաց:

Ամէնէն դիւանագէտ օրկանն ալ չվարանեցաւ գրել թէ դաւադիրները բոյն հաստատեր էին հունգարական հողի վրայ, ուր զինավարժութիւններ կը կատարէին, աարճանակով, ռումբով եւ ուրիշ գործիքներով:

Երկրորդի մասին զգոյշ են բոլորն ալ. որովհետեւ Իտալիան Հունգարիա չէ: Անզգոյշ արտայայտութիւն մը կրնայ դուռ բանալ նոր եւ աւելի ծանր փորձանքներու:

Ամէն պարագայի մէջ, մեղսակցութեան այս հարցը ուշ-կանուխ պիտի դրուի Ազգերու Դաշնակցութեան սեղանին վրայ:

Առ այժմ, բարեկամ թէ թշնամի կը գոհանան յիշելով նախապէս ներկայացուած գանգատագրի մը պատմութիւնը: Նոյն իսկ ըսողներ կան թէ դաւադիրներէն Միշէլ Քրայի անունը ծանօթ էր Ազգերու Դաշնակցութեան դիւանին:

Այս բոլոր հարցերու մասին կարելի է խօսիլ այն ատեն, երբ ժողով գումարեն Փոքր Համաձայնութեան պետութեանց արտաքին նախարարները, վերջնական եզրակացութեան մը յանգելու համար: Այդ եզրակացութենէն եւ մանաւանդ երեք երկիրներու, ինչպէս եւ Ֆրանսայի բռնելիք դիրքէն կախում ունի մթնոլորտին մեղմացումը կամ թանձրացումը:

Եթէ նոյն իսկ հարթուին կարգ մը պետութեանց մասին տիրող կասկածները, անուշի կապելով թիւրիմացութիւնները, դժուար է հաւատալ թէ ամէն բան պիտի մոռցուի, կամ հորիզոնը պիտի պայծառանայ:

Մարսէյլի դէպքը տեղական հանգամանք չունենալով, քննութիւնները յառաջ պիտի տարուին միջազգային գետնի վրայ:

Արդ, միայն այս պարագան ծանրակշիռ հարց մըն է, քաղաքական յարաբերութեանց տեսակէտով:

Եթէ պետութեանց Ապահովութեան Տեսչութիւնները ուզեն ձեռք ձեռքի տալ, ահաբեկչական կազմակերպութեան ամբողջ ցանցը երեւան հանելու եւ բոլոր հետքերը ոչնչացնելու համար, ո՞վ կրնայ երաշխաւորել թէ ծանր բարդութիւններ չպիտի ծագին, նորանոր դէպքերով կամ մերկացումներով:

Միւս կողմէ, նոյն իսկ ժողովուրդէ ժողովուրդ պոռթկումներ անխուսափելի են, եթէ կառավարութիւնները չուզեն պահել իրենց պաղարիւնը:

Ինչո՞ւ է որ Փարիզի թերթերը քանի մը օրէ ի վեր կը խօսին սերբ ժողովուրդի վրէժխնդրական զգացումներու մասին:

Անշուշտ այդ զգացումները լարուած են ոչ միայն Խրուաթներուն, այլ եւ Հունգարներուն դէմ, քանի որ երկուքն ալ դաւադիր կը համարուին. մէկը՝ իր անկախութեան, միւսը՝ իր քաղաքական շահերուն համար:

Կարճ,— Եւրոպան անհանգիստ է մէկէ աւելի պատճառներով:

Ոչինչ կը փոխուի կացութեան մէջ, եթէ վտանգը վերագրուի ֆաշականութեան, ինչպէս կ'ընեն ձախերը, կամ յեղափոխական ծայրայեղութեանց, ինչպէս կը սիրեն յեղյեղել միւսները:

Քանի կան դժգոհ ժողովուրդներ, պիտի գտնուին նաեւ անոնց տառապանքին արտայայտիչները, ինչպէս եւ անոնց տկարութիւնը շահագործողներ (յիշեցէք մեր պարագան):

Բանաձեւերն ու գոյները չեն որ պիտի լուծեն այս հանգոյցը:

Եւրոպան մտահոգ է եւ անհանգիստ, որովհետեւ ինքն է որ կը սնուցանէ խռովութեան տարրերը, նուիրագործելով ըմբոստացուցիչ անարդարութիւններ, քաղաքական, ընկերային թէ անտեսական:

Մնացեալը բառախաղ է, զուարճացնելու կամ թմրեցնելու համար ամբոխը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՔ ԽՐՈՒԱԹ ԿԱԼԱՆԱՒՈՐՆԵՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼ ՓՈԽԱԴՐՈՒԵՑԱՆ

Նոր յայտնութիւններ եւ խոստովանութիւններ

«ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՆՔ ՄԵՌՆԵԼՈՒ ԽՐՈՒԱԹԻՈՅ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ»

Փոփիշէլ (Նովաք) եւ Բայթիչ (Պէնէշ) որոնք առաջին անգամ ձերբակալուած էին Թոնօնի մէջ եւ բանտարկուած՝ Աննըմասի շրջանին մէջ, հոկտ. 17ին փոխադրուեցան Մարսէյլ: Ժամը 9ին կառախումբ դրուած էին խիստ հսկողութեամբ եւ առտուան ժամը 4.55ին հասան Մարսէյլի կայարանը, որ նոյնպէս խիստ հսկողութեան տակ առնուած էր: Ժամը 8.45ին երկու ամբաստանեալները փոխադրուեցան դատական պաշտօնատունը, ուր Փոփիշէլ ճիշդ 4 ժամ հարցաքննուեցաւ, սերբ վաճառականի մը թարգմանութեամբ: Ամբաստանեալը, որ բառ մը ֆրանսերէն չի գիտեր, կրկնեց իր առաջին խոստովանութիւնները, ճշդելով կարգ մը մանրամասնութիւններ: Հաստատեց թէ անդամ է խրուաթ յեղափոխական կազմակերպութեան մը որ կը կոչուի «Ուսթաշի» (ոտքի ելած, ըմբոստ), որուն անդամները պատրաստ են ամէն բանի, իրենց նպատակին հասնելու համար: «Մենք բոլորս անոր անդամագրուելով, զոհաբերած ենք մեր կեանքը Խրուաթիոյ անկախութեան համար»: Դատաւորը հարցուց թէ անձամբ մասնակցա՞ծ է մահափորձին: Ամբաստանեալը ժխտական պատասխան տուաւ, բայց ուրիշ հարցումի մը վրայ յայտարարեց թէ պատրաստ էր գործօն դեր մը կատարելու, եթէ նշանակուած ըլլար:

— Դուք անձամբ կը սպաննէի՞ք թագաւորը:

— Այո, առանց վարանումի, եթէ հրաման ստացած ըլլայի:

Ամբաստանեալը յետոյ պատմեց թէ ինչպէս Ֆրանսա եկեր էին, հինգ հոգիով, սեպտ. 29ին: «Մենք տակաւին չէինք գիտեր մեր համախմբման նպատակը. բայց կը հասկնայինք թէ հարցը կապ ունի խոշոր ձեռնարկի մը հետ: Բուն հրամանը պիտի տար պատուիրակը, որ մեկնեցաւ Սիլնիի (Ֆոնթէնպլոյի փախստականը) եւ Սուքի հետ (Մարսէյլի ահաբեկիչը): Ես չէի գիտեր թէ ուր կ'երթային: Բայթիչ եւ ես հասկցանք թէ անոնք ընտրուած էին մօտերս ձեռնարկ մը կատարելու համար: Բայց չէինք գիտեր ո՛ւր»:

Ամբաստանեալը կը պնդէ թէ ինք լրագիրներէն իմացաւ թագաւորին սպանութեան լուրը եւ Քէլէմէնի պատկերը տեսնելով հասկցաւ թէ Սուքն է:

Բայթիչ եւս հարցաքննուելով, կրկնեց իր նախորդ յայտարարութիւնները, պնդելով թէ բան մը չէր գիտեր ծրագրուած մահափորձի մասին: Երկու ամբաստանեալները յայտարարեցին թէ չեն ճանչնար չիկահեր կինը, Մառի Վուտրոշ, որ կը փնտռուի: (Ձերբակալման հրամանագիր հանուած է այս կնոջ դէմ):

Նոյն օրը Մարսէյլ փոխադրուեցաւ նաեւ Միշէլ կամ Միօ Քրալ, Ֆոնթէնպլոյի փախստականը): Արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած էին, փախուստը արգիլելու համար:

Ապահովութեան Տեսչութիւնը փութոյ պնդութեամբ յառաջ կը տանի իր քննութիւնները, բանալու համար դաւադրութեան բոլոր ծալքերը: Իր գործը մեծապէս կը դիւրացնէ Զուիցերիոյ ոստիկանութիւնը, խուզարկութիւններ կատարելով ամէն կողմ: Այս օրերս ձիւն տեղացած ըլլալով, ճամբաները փակուած, հետեւաբար խուզարկութիւնները դժուարացած են:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՈ՞ՒՄԲ ՄԸՆ ԱԼ ԿԱՐ

Մինչ ֆրանսական ոստիկանութիւնը ձերբակալուած երեքէն եւ մահանշուած երկու փախչողներէն զատ երկու-երեք հոգի եւս (բոլորը մէկ 8—9 հոգի) կը փնտռէ, զուիցերիական ոստիկանութիւնը հետապնդումներ կը կատարէ երեւան հանելու համար երկրորդ խումբ մը: Կը կարծուի թէ այս երկրորդ խումբը, որ Լօզանէն անցած է, կը գործէր տարբեր ձեռքերու տակ, եւ հաւանական է որ առաջին խումբը լուր անգամ չունէր անոր գոյութենէն: Այս առթիւ, երկու տեսակ ենթադրութիւններ կ'ըլլան.— Մէկը այն՝ թէ երկրորդ փորձ մը պիտի կատարուէր, եթէ առաջինը ձախողէր, իսկ երկրորդը այն՝ թէ այս նոր խումբին անդամները աւելի քաղմնելի պաշտօն մը ունէին,— սպաննել առաջին ահաբեկիչներէն անոնք որ չէին կատարած իրենց տրուած հրամանները:

Զուիցերիոյ ոստիկանութիւնը կը կարծէ թէ երկրորդ խումբին կեդրոնն էր Նիօն, լիճին շրջակաները, ուր կը գտնուի նաեւ Թոնօնը, առաջին խումբին ժամադրավայրը: Այս տեղէն դաւադիրները գացեր են Պէռն, յետոյ կորսնցնելով ամէն հետք: Հաւանական կը համարուի որ Ֆրանսա մտած ըլլան Ժիւռայի շրջանէն:

*** Ֆրանսական ոստիկանութիւնը տակաւին չէ ճշդած ինքնութիւնը այն օտարականին որ այցելած էր գեղանի տիկին Մառի Վուտրոշի, գիշերը անոր հետ անցընելով: (Այս կնոջ ճերմակեղէններուն մէջ պահուած են եղեր զէնքեր եւ ռումբեր): Գրուած էր թէ անծանօթ այցելուն պանդոկ իջած է դիւանագիտական ինքնաշարժով մը: Կը կարծուի թէ ահաբեկչական կազմակերպութեան բուն վարիչն է, Անթէ Փավէլիչ:

Անտեղի փոթորիկ Կիպրոսի մէջ

Նիկոսիայէն կը հեռագրեն թէ հոկտ. 17ին ահեղի փոթորիկ մը պայթեցաւ Կիպրոսի մէջ: Երեք մանուկներ կայծակնահար եղան: Անհաշուելի են նիւթական վնասները: Քանի մը մինարէներ, եկեղեցիներու եւ երկու դպրոցներու տանիքները փլան:

Վերսկսան խորհրդակցիլ մարտանաւերու մասին

Լոնտոնի մէջ սկսան նախապատրաստական աշխատանքները, նաւային խորհրդաժողովի մասին, Անգլիոյ, Մ. Նահանգներու եւ Ճափոնի պատուիրակներուն միջեւ: Նախարարական ժողովն ալ խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ այս մասին: Ճափոնի դեսպանը եւ ծովակալ Եամամոթօ յայտարարեցին թէ իրենց քաղաքականութեան հիմն է հաւասարութիւնը: (Ներկայ համեմատութիւնն է— Անգլիա՝ 5, Մ. Նահանգները՝ 5, Ճափոն՝ 3): Մէկ խօսքով, Ճափոն կ'ուզէ ջնջել տալ Ուաշինկթընի դաշնագիրը եւ անոր տեղ հաստատել նոր մը: Եթէ 1935ի խորհրդաժողովը ելք մը չյանգի, Ճափոն անհրաժեշտ միջոցները ձեռք պիտի առնէ, իր ծովային պաշտպանութիւնը ապահովելու համար: Մ. Նահանգները չեն ուզեր տեղի տալ, առանց նոր փոխարինութիւններ ստանալու:

6000 ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՋԱՐԴԸ ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Մարսէյլի արքայասպանութեան աղմուկին մէջ, թերթերը հազիւ կրցան գրադել Սպանիոյ դէպքերով, որոնք արիւնոտ ողբերգութեան մը յանգեցան:

Գրած էինք թէ Քաթալոնիա անկախութիւն հռչակեց, բայց քանի մը ժամ յետոյ անձնատուր եղաւ: Յեղափոխական կռիւները շարունակուեցան Աստուրիայի մէջ, որուն գլխաւոր քաղաքը, Օվիէտօ, ահռելի ջարդ մը կրեց: Յեղափոխականները փորձեցին գրաւել կառավարութիւնը, ապստամբութիւն հռչակելով հոկտ. 5ին: Զինուորները միջամտելով, գրաւեցին քաղաքին ռազմագիտական կէտերը: Այն ատեն մօտ 6000 հանքագործներ շրջականերէն գալով միացան ըմբոստներուն: Ասոնք շատ լաւ զինուած էին, եւ զինուորներն ու ոստիկանները թէեւ դիմադրեցին, բայց ռազմանիւթը սպառած ըլլալով, ստիպուեցան պարպել կարգ մը դիրքեր: Հոկտ. 7—9ին ըմբոստները կրակի տուին քանի մը շէնքեր, մանաւանդ քաղաքապետարանը, համալսարանը եւ մայր եկեղեցին: Հոկտ. 11ին Զօր. Լոփէզ քաղաք մտաւ եւ փրկեց ջոկատ մը որ կը շարունակէր կռուիլ, առանց հացի, ջուրի եւ ռազմանիւթի: Զօրավարը յառաջ խաղացած էր 500 հոգիով, բայց հոկտ. 12ին օդնական ուժ ստացաւ եւ յաջողեցաւ իրենց դիրքերէն հանել ըմբոստները, որոնք 600 մեռեալ ունեցան:

Այս՝ կառավարութեան դեկոյցն է: Իրազեկներ կ'ըսեն թէ ջարդը շատ աւելի մեծ եղած է: Իբրեւ ապացոյց կը յիշուի պատերազմական նախարարութեան մէկ հրամանագիրը որ կը յանձնարարէ զօրամասերը մարդավարի կատարել: Դատաւորներ ղրկուած են, յանցաւորները սովորական եղանակով դատելու համար:

Մատրիտի մէջ չարժանկար մը ցուցադրել սկսած էին այս դէպքերու մասին: Կառավարութիւնը անմիջապէս արգիլեց, զինուորական իշխանութեանց տրամադրութեան տակ առնելով սինէմային տնօրէնը եւ պաշտօնեաները:

Ալեքսանդր թագաւորին յուղարկաւորութիւնը

Երէկ տեղի ունեցաւ Ալեքսանդր թագաւորին յուղարկաւորութիւնը, աննախընթաց շքեղութեամբ: Մայր եկեղեցիէն մինչեւ երկաթուղիի կայարանը թափօր մը կազմուած էր երկու մղոն երկայնութեամբ: Մարմինը ամփոփուեցաւ Պելկրատէն 85 քիլոմէթր հեռու, Թոփոլայի պատմական պալատին մէջ, ուր թաղուած են Քարաճորճեվիչները եւ Սերպիոյ բոլոր հայրենասէրները:

Շոգեկառքի ընկերութիւնը կ'ըսէ թէ երկրին զանազան մասերէն 500,000 հոգի թափած են Պելկրատ, որ ունի միայն 300,000 բնակիչ: Ամբողջ գիւղի մը բնակիչները, 900 հոգի, Պելկրատ հասան հոկտ. 17ին, անընդհատ քալելով մինչեւ երկաթուղիի կայարանը: Շատերը առաջին անգամ է որ շոգեկառք կը տեսնեն: Ասոնք ուխտած են երեք ամիս չածիլուիլ:

Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահին հետ, Պելկրատ հասաւ օդանաւային նախարարը, 24 օդանաւերով: Անձամբ ներկայ էին նաեւ Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ թագաւորները:

100,000 ոստիկաններ եւ ոստիկան զինուորներ յատկացուած էին արքայական հիւրերու եւ ուրիշ երեւելիներու պաշտպանութեան համար: Բանակէն ալ 150,000 զինուորներ շարժման մէջ դրուած էին:

Փուանքարէի մարմինը Պանթէոնի մէջ

Ինչպէս գրած էինք, հանգուցեալ նախագահին մարմինը Պանթէոն փոխադրուեցաւ երէկ, հինգշաբթի, եւ դրուեցաւ փառաւոր մահարձանի մը վրայ, որ ունի 9 մէթր բարձրութիւն եւ չորս մէթր լայնութիւն: Պահակի պաշտօնը կը կատարեն նախկին պատերազմիկները: Հանրութեան համար, այցելութեան ժամերն են առտուան ժամը 10էն իրիկուան հինգ, մինչեւ այս գիշեր:

Վաղը, յուղարկաւորութեան առթիւ, պիտի փակուին դպրոցները, ճաշատունները, թատրոնները, սակարանը եւ ուրիշ հաստատութիւններ:

Կասկածելի մարդ մը Վալանսի մէջ

Վալանսի մէջ լաւ հագուած երիտասարդ մը, որ սահուն ֆրանսերէն կը խօսէր բայց օտար շեշտ մը կը մատնէր, Օթէլ տ'Անկլըթէռ կ'երթայ սենեակ մը վարձելու: Սովորական հարցարանը լեցուցած ատեն, անունը կը դնէ Պէքէր, 24 տարեկան, ճարտարագէտ, ծնած Վիեննա: Պանդոկապետը անցագիրը կը պահանջէ: Անոր վրայ օտարականը անձնագիրը (ինքնութեան թուղթ) կը ցուցնէ, ուր իբրեւ անուն գրուած էր Պրոսիկ, ծնած 1912ին, Սէրայէվօ: Լուսանկարը ճիշդ էր, բայց անունները կը տարբերէին: Պանդոկապետը զարմանք յայտնեց, անծանօթը չփոթելով, յայտնեց թէ անցագիրը պայուսակներուն հետ կայարան ձգած է եւ պիտի երթայ բերէ: Գնաց եւ ալ չերեւցաւ: Պանդոկապետը լուր տուաւ ոստիկանութեան որ կը փնտռէ խորհրդաւոր մարդը:

Երդումը պիտի ըլլայ Հիթլէրի վրայ

Գերմանիոյ նախարարական խորհուրդը նոր օրէնք մը հաստատեց, նախարարներու եւ ուրիշ բարձր պաշտօնատարներու երդման բանաձեւի մասին: Երդումը այսուհետեւ պիտի ըլլայ ոչ թէ յանուն սահմանադրութեան, այլ նոյն ինքն Հիթլէրի վրայ: Ահաւասիկ նախարարներուն երդման բանաձեւը.

— «Կ'երդնում հաւատարմութիւն եւ հնազանդութիւն Ատոլֆ Հիթլէրի, Առաջնորդ պետութեան եւ գերման ժողովուրդին. կ'երդնում իմ բոլոր ուժերս նուիրել գերման ժողովուրդի բարիքին, յարգել օրէնքները, բարեխղճօրէն կատարել ինծի ինկած պարտականութիւնները եւ իմ պաշտօնատան գործերը կարգադրել անկողմնակալութեամբ եւ բոլորին համար միեւնոյն արդարամտութեամբ»:

Բաղկացուցիչ երկիրներու կառավարութեանց անդամները միեւնոյն երդումը պիտի կատարեն նահանգապետին առջեւ, որ ներկայացուցիչն է առաջնորդին:

Ժողովէն անմիջապէս վերջը, նախարարները իրենց երդումը կատարեցին նոր բանաձեւով:

ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ԲԱՐԵՓՈԽԷ ՄԱՔՍԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Լուրջ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին, ջնջելու համար բաժնեցուցակի դրութիւնը (քոնթէնժանթըման), ինչպէս եւ զեղչելու համար մաքսային տուրքերը: Այս խորհրդակցութիւնները կապ ունին սակեփճարի դրութեան կապուած պետութեանց ժողովին հետ, որ մօտերս պիտի գումարուի Պրիւսէլի մէջ: Փոփոխութիւնը տեղի պիտի ունենայ աստիճանաբար: Առաջին քայլերը պիտի առնուին Պրիւսէլի խորհրդաժողովին մէջ, որուն պիտի մասնակցին Ֆրանսա, Իտալիա, Պելժիա, Լիւքսէմպուրկ, Հոլանտա եւ Զուիցերիա:

*** Պուքրէշէն կը հեռագրեն թէ Ռումանիոյ մէջ ալ սկզբունքով ընդունուած է բաժնեցուցակի դրութեան ջնջումը: Առեւտրական նախարարը ծրագիր մը կազմած է այս մասին, բայց պետական դրամատունը ուժգնօրէն կ'ընդդիմանայ:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼՈՆՏՈՆԷՆ

ԿԱՆԱՆՉ ՍԵՂԱՆՆԵՐՈՒՆ ԳԱՂՏՆԻՔՆԵՐԸ

28.— ՄՈՒՍՈՒԼԸ ՇԱՀԵԼՈՎ, ՄՆԱՑԵԱԼԸ ՄՈՌՑԱՆ (ՍԵՎՌ)

Երբ դաշնագրին պատճէնը յանձնըւեցաւ Թուրք պատուիրակութեան, յայտնի եղաւ որ Անգլիոյ առաջարկած պայմանները գրեթէ առանց բացառութեան ընդունուած էին, իսկ Ֆրանսան ու Իտալիան չահագրգռող խնդիրները տակաւին վէճի առարկայ էին: Մեծն Բրիտանիան զոր Թուրքերը իրենց թշնամին կը նկատէին, արժեցնել տուած էր իր տեսակէտները, մինչդեռ միւս երկու դաշնակիցները — Թուրքիոյ բարեկամներ երկուքն ալ — չէին կրցած որ եւ է զիջում ստանալ Էնկիւրիի կառավարութենէն: Այնպէս որ քափիթիւլասիոններու հարցին եւ դաշնագրին ելմտական ու տնտեսական պայմաններուն մէջ, Թուրքերն էին որ տարին վերջնական յաղթանակը:

Կը մնար Մուսուլի խնդիրը որ բազմաթիւ դժուարութիւններ կը ներկայացնէր:

Այդ հարցին մէջ լորտ Քըրզըն երկու գլխաւոր մտահոգութիւն ունէր: Առաջին՝ եթէ Անգլիան չկարենար իր տեսակէտները պարտադրել Թուրքերուն, բրիտանական կայսրութեան հեղինակութիւնը խոշոր հարուած մը պիտի կրէր ոչ միայն Միջագետքի, այլ եւ միջին Արեւելքի մէջ:

Երկրորդ՝ Մուսուլը միմիայն Մեծն Բրիտանիան եւ Թուրքիան չահագրգռող հարց մը ըլլալով, արտաքին նախարարը որ եւ է օժանդակութիւն չէր կրնար սպասել իր դաշնակիցներէն: Ոչ Ֆրանսան, ոչ Իտալիան, ոչ ալ Ամերիկան ուղղակի շահ կամ ակնկալութիւն ունէին այդ խնդրին մէջ:

Ինչպէս ըսինք, Մուսուլը շատ մը բարդութիւններ կը ներկայացնէր, տեղական, աշխարհագրական, ցեղային, ռազմական, տնտեսական ու քաղաքական տեսակէտներով:

Այսպէս.—

Մուսուլի շրջանը կը գտնուէր Թուրքիոյ եւ Անգլիոյ հոգատարութեան յանձնուած Միջագետքի սահմանին վրայ: Ինչպէ՞ս պիտի գծէին անոր սահմանները: Բնակչութիւնը խառն ըլլալով, կարելի չէր ինքնորոշման սկզբունքին գործադրութեան մասին մտածել: Հարաւ-արեւմտեան սահմաններուն վրայ կ'ապրէին Պէտէվինները: Աւելի հիւսիս՝ Քիւրտերն ու Եզիտիները ինչպէս նաեւ Քրիստոնեայ Նեստորականներն ու Քաղդէացիները «որոնց հանդէպ մասնաւոր պարտականութիւններ ունէր Անգլիան»: Յետոյ կային Թուրքերը, որոնք թրքական սահմաններէն աւելի հարաւ շրջաններու մէջ բնակութիւն հաստատած էին: Ուրեմն ցեղային բաժանումով լուծում մը անկարելի էր: Տնտեսական ու քաղաքական դժուարութիւնները աւելի մտահոգութիւն կը պատճառէին:

Մուտրոսի զինադադարով (30 հոկտ. 1918) անգլիական բանակը գրաւած էր Մուսուլի շրջանը, բայց գրաւած չէր քաղաքը: Այդ գրաւումը կատարուած էր ռազմագիտական նըկատումներով: Քաջալերած էին Ասորիները որպէսզի կռուէին Թուրքերուն դէմ. «բնականաբար որոշ յանձնառութիւններ տուած էինք իրենց եւ չէինք կրնար նորէն թրքական սահմաններուն մէջ մտցնել անոնց ապաստանեալները»: 35,000 Ասորիներ Միջագետք ապաստանած էին: Միւս կողմէ Քիւրտերը սկսած էին աչք բանալ եւ խորհրդածել նախագահ Ուիլսընի 14 կէտերու մասին:

Այդ զարթօնքը տեղի ունեցած էր թէեւ բաւական ուշ ... 1922ին: Լօզանի խորհրդաժողովին ամէնէն տագնապալի օրերուն, Քիւրտերը Շէյխ Մահմուտի ղեկավարութեամբ ինքնավարութիւն կը պահանջէին՝ ոչ թէ Միջագետքի, այլ Մ. Քէմալի հովանաւորութեան տակ: Քաղաքական պայմանները բաւական փոփոխուող էին ուրեմն:

Լորտ Քըրզընի ամէնէն խոշոր մըտահոգութիւնը քարիւղի հարցն էր:

1914 յունիս 27ին, Սէրայէվոյի ըսպանութեան նախօրդ օրն իսկ, «Թըրքական Քարիւղի Ընկերութիւնը» Պաղտատի եւ Մուսուլի նահանգներուն քարիւղի շահագործման մենաշնորհը ստացած էր: Այդ մենաշնորհին հարիւրին 75ը կը պատկանէր Անգլիացիներուն, իսկ 25ը Գերմանացիներուն:

Սայքս-Փիքօ գաղտնի համաձայնութեամբ (16 մայիս 1916) Մուսուլի նահանգը ֆրանսական գօտիի մէջ կը մնար, թէեւ Ֆրանսան հաւանութիւն տուած էր վերոյիշեալ մենաշնորհին: 1918ին Լոյտ Ճորճ համոզեց Քլէմանսօն որպէսզի Ֆրանսան Մուսուլը Մեծն Բրիտանիոյ վերադարձնէ եւ փոխարէն ստանայ մենաշնորհին գերմանական բաժինը (Հարիւրին 25ը): Այդ խոստումը յիշատակուած էր Պէրանժէ-Լոնկ (18 ապրիլ 1919) եւ Պէրթըլօ-Քէտմըն (24 ապրիլ 1920) համաձայնութեանց մէջ: Ամերիկան առարկեց այդ կարգադրութեան դէմ, որ հակառակ էր «բաց դրան» սկզբունքին:

Լորտ Քըրզըն ուրիշ դժուարութիւն մը եւս պիտի դիմագրաւէր: Լոնտոնի դահլիճը ու մասնաւորաբար վարչապետ Պօնըր Լօ կը վախնային որ լորտ Քըրզըն խիստ քաղաքականութիւն մը հետեւելով, խզում յառաջ կրնայ բերել Թուրքերուն հետ:

— Ատիկա շատ դժբախտ բան մը պիտի ըլլայ, կը գրէր վարչապետը. որովհետեւ մեր ժողովուրդը եւ ամբողջ աշխարհը պիտի կարծեն թէ մենք քարիւղի սիրոյն հաշտութենէ կը խուսափինք:

— Երկու կենսական հարցեր կան, կը կրկնէր վարչապետը յունուար 8ին լորտ Քըրզընի ուղղուած իր նամակին մէջ: Առաջին — *Մուսուլի համար պատերազմ պէտք չէ որ ընենք.* երկրորդ — Եթէ Ֆրանսացիները մեզի չմիանան, առանձին պատերազմ պէտք չէ ընենք Թուրքերուն հետ՝ պարտադրելու համար իրենց՝ ինչ որ մնացած է Սէվրի դաշնագրէն:

Վարչապետին այս խօսքերը արձագանգ գտան նաեւ մամուլին մէջ:

— Մուսուլը Անգլիացի զինուորի մը ոսկորներն անգամ չարժեր, կը բարբառէր «Տէյլի Էքսփրէս», մենք Մուսուլի մէջ շահ չունինք:

Թերթը այդքանով ալ չբաւականանալով եւ քանի մը օր ետքը մեծատառ խորագրի մը տակ կ'ազդարարէր.

— Մուսուլի համար պատերազմ չենք ուզեր. Միջագետքէն հեռանանք: Անգլիացի ժողովուրդը պէտք է հասկնայ թէ Մուսուլի պաշտպանելու համար չենք կրնար պատերազմի բռնուիլ Թուրքերուն հետ: Պէտք է Ազգերու Դաշնակցութեան վերադարձնենք զայն:

Եւ սակայն լորտ Քըրզըն հակառակ իր առջեւ ցցուած խոչընդոտներուն եւ Լոնտոնի վարիչներուն վհատեցուցիչ քաղաքականութեան, կրցաւ փրկել Մուսուլը:

Ի՞նչպէս յաջողեցաւ:

Ըմէթի հետ իր փոխանակած յուշագրերէն մէկուն մէջ, լորտ Քըրզըն Մեծն Բրիտանիոյ տեսակէտները պարզելէ յետոյ, կ'աւելցնէր հետեւեալ տողերը որոնք կրնային սարսափ ազդել «Տէյլի Էքսփրէս»ի խմբագիրներուն.

— Անգլիական կառավարութիւնը պարտութեան մատնեց թրքական ուժերը եւ զանոնք ամբողջութեամբ վըտարեց Միջագետքէն: Վէճին երկարաձգումը չի կրնար որ եւ է տարբերութիւն ընել այն ուղղութեան վրայ զոր իբրեւ պարտականութիւն ստանձնած եմ:

Ըմէթի վիճակը բաւական փափուկ էր: Անիկա կը վախնար լորտ Քըրզընէն եւ անձնապէս կ'ուզէր որ եւ է կարգադրութեան մը յանգիլ: Միւս կողմէ, սակայն, Լոնտոնի Թուրք ներկայացուցիչները կը հաւաստէին իրեն թէ բրիտանական կառավարութիւնը ոչ մէկ քաջալերանք կուտար արտաքին նախարարին եւ կը վախնար որ Էնկիւրին անկարելի պահանջներ կրնար ներկայացնել Մուսուլի հարցին մէջ:

Մ. Քէմալի «Ազգային Ուխտը» արաբական երկիրներու ինքնորոշման իրաւունքը ընդունելով հանդերձ, կը պահանջէր որ Օսմանցի մեծամասնութիւն ունեցող նահանգները մաս կազմէին ապագայ Թուրք հայրենիքին: Ըմէթ գիտէր որ «օսմանցի» բացատրութիւնը կը վերաբերէր նաեւ Քիւրտերուն: Այդ պատճառով ալ մինչեւ վերջին վայրկեանը մերժեց Մուսուլի հարցին մէջ որ եւ է զիջողութիւն ընել Անգլիոյ: Լորտ Քըրզընի հակառակ Պօնըր Լոյի ազդ ու կոծին տեղի չտուաւ:

Բանակցութիւնները նախ կարեւոր արդիւնքի մը չյանգեցան, սակայն հետզհետէ յայտնի կ'ըլլար թէ Ըմէթ չպիտի կրնար խզում յառաջ բերել այդ հարցին մէջ:

Յունուար 23ի երեքշաբթին, ամբողջ օրը, խորհրդաժողովը զբաղեցաւ Մուսուլի խնդրով: Լորտ Քըրզըն ցաւ յայտնեց թէ իր խօսակցութիւնները Թուրք պատուիրակութեան հետ՝ ապարդիւն անցած էին:

Ըմէթ կարդաց երկարապատում յուշագիր մը որուն մէջ պատմութիւնը, ցեղագրութիւնը, աշխարհագրութիւնը եւ տնտեսագիտութիւնը իրար կը հրմշտկէին: Յայտնի էր որ իր պատուիրակութիւնը ահագին ճիգ թափած էր գիտական փաստաթուղթ մը խմբագրելու համար: Ըմէթ ճարտասանական տաղանդ չունէր եւ իր միօրինակ ձայնը անտանելի էր:

Թուրք փաշային պատասխանեց լորտ Քըրզըն, որուն անզուգական հմտութիւնը, փորձառութիւնը, յըստակութիւնը եւ խօսելու տաղանդը բացառիկ գոյն մը տուին իր այլապէս տրամաբանական պատճառաբանութիւններուն. անոր ճառը հմայեց խորհրդաժողովին պատուիրակները: Ուօշպըրն Չայլտ, որուն համար շատ ալ հաճելի չէր ընդհանրապէս լորտին գերակշռութիւնը, հետեւեալ նօթերը գրի առած էր իր յուշատետրին մէջ.

— «Ըմէթի եւ լորտ Քըրզընի ճառերը իրարմէ այնքան տարբեր են որքան հելլենական տաճար մը եւ պընակ մը հաւկիթ»:

Լորտ Քըրզըն իր պատասխանին մէջ չէչտեց թէ Մուսուլը զէնքի ուժով գրաւուած շրջան մըն էր: «Մեծ պատերազմը վերջացաւ թրքական բանակին պարտութեամբ: Վէճի առարկայ չի կրնար ըլլալ այն պարագան թէ դաշնակիցները պատերազմը շահեցան: Միջագետքը Թուրքիոյ ձեռքէն խլեցինք եւ կը կառավարենք զայն չորս տարիէ ի վեր: Հիմա Թուրք պատուիրակութիւնը կը պահանջէ որ բրիտանական կառավարութիւնը վերադարձնէ այդ հողամասին կարեւոր մէկ բաժինը, որովհետեւ Պոլսոյ Թուրք խորհրդարանը 1920 փետրուարին մասնաւոր բանաձեւ մը քուէարկեր է եւ յետոյ այդ բանաձեւը «Ազգային Ուխտ» անունին տակ նուիրագործեր է Էնկիւրիի մէջ: Պէտք է ըսեմ որ այս տեսակ պատճառաբանութիւն մը առաջին անգամն է որ կը ներկայացուի յաղթական կառավարութեան մը: Ըմէթ փաշան կ'ըսէ թէ «գրաւումը» արդիական ըմբռնումներուն հակառակ բան մըն է: Թուրք կառավարութիւնը ա՞յդ ուղղութեամբ պիտի վարէ իր գործերը ապագային. չեմ գիտեր. բայց գիտեմ որ վերջին քանի մը շաբաթները անիկա այդ ոգիով չէր որ կը բանակցէր մեզի հետ:

Լորտ Քըրզըն յետոյ մանրանշեց Ըմէթի ներկայացուցած վիճակագրութիւններուն սխալները: Իր նօթերուն վրայ անգամ չնայեցաւ ան եւ հաստատեց թէ Թուրքիոյ պահանջը «անպարկեշտ էր, տգէտ եւ անտրամաբանական»:

— Թուրքերը նահանգին բնակչութեան մէկ տասներկուերորդն են միայն, բաւ լորտը. կը բնակին Էրպիլ, Ալթուն Քէօփրի, Քէրքուք եւ Քիֆրի. ասոնցմէ Թուրքեր չեն անոնք. կեդրոնական Ասիայէն եկած Թուրանեան ցեղի մնացորդներն են. տեղական բարբառ մը կը խօսին, ոչ թէ Էնկիւրիի կամ Պոլսոյ մէջ խօսուած Թուրքերէնը: Գալով Քիւրտերուն, 455.000 է անոնց թիւը այդ շրջանին մէջ: Հիմա Թուրք պատուիրակութեան բաժինն ինկեր է երեւան հանել առաջին անգամ ըլլալով թէ Քիւրտ եւ Թուրք միեւնոյն բանն են. ոչ ոք այդ տեսակ բան ըսած է մինչեւ հիմա: Քիւրտերը իրանեան ցեղին կը պատկանին. իրենց լեզուն իրանեան է եւ իրենց բարքերը եւ սովորութիւնները բոլորովին տարբեր են. ես Քիւրտիստան եղած եմ. կը ճանչնամ զիրենք. հեղինակութիւն մը չեմ, բայց որ եւ է անձ կրնայ Քիւրտը եւ Թուրքը իրարմէ զանազանել»:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԵՐԲ ՍԱՍՈՒՆԻ ԴԷՊՔԸ ԾԱԳԵՑԱՒ...

»»»..«««

Անգլ. դեսպանը կը պաշտպանէ Պաշը Ալիի

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ապտիւլ Համիտ ընդունեց դեսպաններուն տուած խորհուրդը եւ Պաշը Ալիի հրամայեց անմիջապէս կազմել քննիչ մարմինը, քննութենէ առաջ պաշտօնանկ ընել եւ պատերազմական ատեանի յանձնել Պիթլիսի կուսակալը եւ այն պաշտօնեաներն ու զինուորականները որոնց դէմ գանգատ յայտնուած է: Միւս կողմէ անպաշտօն կերպով անգլիական դեսպանին հաղորդել քննիչ յանձնաժողովին տրուելիք հրահանգները:

Ասոր վրայ, անգլ. դեսպան Քըրրի Սասուն չղրկեց իր զինուորական կըցորդը, հակառակ անոր որ ճամբայ ելլելու վրայ էր: Մինչդեռ Պաշը Ալիի կողմէ Թերթերու հաղորդուած կիսապաշտօնական զեկոյց մը կը յայտնէր թէ Սասուն մեկնելիք յանձնաժողովը պաշտօն ունի միայն «հայ աւազակներուն կողմէ գործուած ոճիրները քննելու»:

Այն միջոցին երբ կարելի եղած էր լռեցնել անգլ. դեսպանը եւ մեր կողմէ քննութիւն մը կատարել որպէսզի Սասունի դէպքերուն պատասխանատուութիւնը ամբողջովին չիյնայ մեր պաշտօնեաներուն եւ զինուորականներուն վրայ, Պաշը Ալիի այդ անտեղի զեկոյցը եկաւ ամէն ինչ խանգարելու: Կացութիւնը ծանրացած էր: Անգլիացիները մեծցուցին խնդիրը եւ անոնց արտաքին խորհրդական լորտ Կէմպէրլի հետեւեալ ազդարարութիւնը ըրաւ Լոնտոնի մեր դեսպան Ռիւսթէմ փաշայի.

— «Մեր նախարարական խորհուրդը միաձայնութեամբ այն եզրակացութեան եկաւ թէ չպիտի կրնայ հանդուրժել Պաշը Ալիի ընթացքին եւ գործելակերպին: Խորհուրդը որոշեց վերջնական բողոքագիր մը հաղորդել եւ հարկ եղած միջոցներուն դիմել, Հայկ. խնդիրը լուծելու համար»:

Սըր Ֆիլիփ Քըրրի ալ դիմեց Փըրանս. եւ ռուսական դեսպաններուն՝ Քամպօնի եւ Նելիտովի, եւ յայտնեց յետոյ որ իր կարծիքով որ եւ է լաւ արդիւնք կարելի չէ սպասել օսմ. յանձնաժողովին քննութենէն, առաջարկեց «առանձին քննութիւն կատարել երրորդի հիւպատոսներուն միջոցաւ»:

Բայց Քամպօն յարմար չէր գտներ քննութեան գործը միայն հիւպատոսներուն յանձնել, եւ կը նախընտրէր որ քննութիւնը կատարուի օսմ. յանձնաժողովին կողմէ, իսկ հիւպատոսները միայն պաշտօն ունենան տեղեկութիւններ հաղորդելու անոր, որպէսզի հակակշիռ ի գործ դրուի եւ քննութիւնը պէտք եղածին պէս կատարուի: «Աւելի անդին անցնիլ, վըտանգաւոր կ'ըլլայ մեզի համար. որովհետեւ պատասխանատու պիտի մնանք հետեւանքներուն համար, եթէ յանձնաժողով ղրկենք մեր կողմէ: Յետոյ, այս ձեւով կը հրահրենք Հայերու լայն եւ անիրականալի յոյսերը»: Ռուսական դեսպանն ալ ձայնակցեցաւ այս տեսակէտին:

Դեսպաններուն այս որոշումը Պաշը Ալիի չհաղորդուած, անգլ. դեսպանը գնաց տեսնելով զայն.

— «Շիտակ չէ քննութենէն առաջ պաշտօնանկ ընել Պիթլիսի կուսակալը եւ քաղաքային ու զինուորական այն պաշտօնեաները որոնց դէմ բողոք կայ: Յանձնաժողովը թող նախ երթայ, խնդիրը հասկնայ եւ յետոյ հարկ եղած օրինական գործողութեանց ձեռնարկէ անոնց մասին: Անգլիոյ ուզածը այն չէ որ հասած պաշտօնեան կախակայուի: Մենք կ'ուզենք հերքել տալ այն զրոյցները թէ մեր հիւպատոսներն են որ Հայերը ըմբոստութեան կը դրդեն: Բայց եւ այնպէս ստորագրութիւն ունինք Պերլինի դաշնագրին եւ Կիպրոսի պայմանագրութեան մէջ: Չենք կրնար հանդուրժել որ Հայերը վնասուին, եւ ստիպուած ենք պահանջել որ միջոցներ ձեռք առնէք, հայաբնակ նահանգներու մէջ անդորրութիւն եւ ապահովութիւն հաստատելու համար: Մէկ խօսքով, անմիջապէս պաշտօնանկ ընելու չէք ձեր պաշտօնեաները: Նախ քննութիւն կատարելու է անոնց մասին, յետոյ հարկ եղածները պատերազմական ատեանին յանձնելու եւ պատժելու է:

Սա ալ գիտցէք որ,— աւելցուց դեսպանը,— Հայկական խնդրին կարեւորութիւնը օրէ օր կ'աւելնայ: Յուզման մէջ է Անգլիոյ հանրային կարծիքը, ինչպէս նաեւ մեր կառավարութիւնը որ ենթակայ է անոր: Չեմ կրնար վիճաբանութիւններով եւ խորհրդակցութիւններով ժամանակ կորսնցնել: Ինչ որ պիտի ընէք, ժամ առաջ ըրէք: Իսկ եթէ չընէք, մեր հիւպատոսները Սասուն ղրկելով անկախօրէն քննութիւն պիտի կատարենք: Անոնց տալիք տեղեկագիրը բնականաբար կառավարութեան կողմէ պիտի հաղորդուի անգլ. խորհրդարանին, որ ապահովաբար իր կարգին պիտի որոշէ յանձնարարել կարգ մը պետութեանց որ համախորհուրդ կարգադրեն Հայկական խնդիրը:

Կարդացի յանձնաժողովին տրուած հրահանգը,— շարունակեց դեսպանը,— որ անպաշտօն կերպով հաղորդուեցաւ ինծի Պաշը Ալիի կողմէ: Սկզբունքով ընդունեցի, բայց պայման դրի որ մեր պաշտօնեաները ներկայ գտնուին քննութեանց, նախագահին միջոցաւ հարցում ուղղել տան, եւ եթէ մերժուին նախագահին կողմէ, իրենք իրաւունք ունենան հարցում ուղղելու: Հասկցուցի թէ ձեր շահը կը պահանջէ ընդունիլ այս ձեւը, եթէ կ'ուզէք որ խնդիրը եւրոպական հարցի մը հանգամանքը չառնէ: Վերջին հրահանգս վճռական է. եթէ Պաշը Ալի ուրիշ առաջարկ մը ընէ, չպիտի ընդունիմ: Անգլիոյ տեսակէտով, գործին ներկայ վիճակը շատ ծանր է: Այսպէս ըսէք սուլթանին: Թող գիտնայ որ քանի երկարին խօսակցութիւնները, այնքան պիտի ծանրանան Անգլիոյ առաջարկները»:

ԱՂՋԿԱՆ ՄԸ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԽՐՈՒԱԹՆԵՐՈՒ ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

»»»..«««

ԽՄԲ.— Այս օրերս Պելկրատի թերթերուն մէջ եւ առանձին հատորով հրատարակուեցան Օր. Փոկորէլէչի յայտնութիւնները՝ խրուաթներու ահաբեկչական կազմակերպութեան մասին, որ կը գործէր հունգարական գիւղի մը մէջ: Այս աղջիկը սիրուհին եղած է կազմակերպութեան փոխ-վարիչին, Փէրչէցի, որմէ զաւակ մըն ալ ունեցած, յետոյ բաժնուած է: Ինչպէս կ'երեւայ, աղջիկը տեղեակ է կազմակերպութեան գաղտնիքներուն, իբրեւ քարտուղար ծառայած ըլլալով իր նշանածին: Ամէն պարագայի մէջ, շատ հետաքրքրական են իր յայտնութիւնները, զորս կրկնած է նաեւ *Փարի-Սուառի* թղթակցին, աւելցնելով թէ պատրաստ է Փարիզ գալու եւ ամբաստանեալներուն հետ ճակատ ճակտի հաստատելու: Թարգմանութիւնը կը կատարենք *Փոփիւլէռէն*, ուր ամփոփած է գլխաւոր մասերը, որոշ վերապահութեամբ:

Երբ Վիեննա հասայ 1929ին, կիսովին Փէրչէցի քով, տակաւին լաւ չէի գիտեր թէ ի՛նչ էր տարագիրներուն գործունէութիւնը: Տեղեկութիւն չունէի թէ անոնք ինչ կապեր ունէին իտալական եւ հունգարական սպայակոյտներուն հետ: Այն համոզումը թէ տարագիրները ամբողջովին արտասահմանի կը ծառայեն՝ կամաց-կամաց գոյացաւ մէջս: Շատ բաներ իմացայ իբրեւ մտերիմ քարտուղարուհին նախկին նշանածիս որուն բոլոր նամակները ես կը գրէի: Մնացեալը լսեցի ինծի եւ մեր տունը եկած մարդոց հետ ունեցած խօսակցութիւններէն:

Վիեննայի մեր տունը կը գտնուէր չորրորդ թաղամասին մէջ. ընդարձակ էր եւ օժտուած ամէնէն արդիական յարմարութիւններով: Ես տան գործով կը զբաղէի եւ հրահանգներ կուտայի սպասաւորներուն, հսկելով անոնց աշխատանքին վրայ: Հակառակ առաջին օրերու խանդավառութեանս, շատ չանցած զանազան հոգեր եւ կասկածներ պաշարեցին միտքս:

Շատ սիրեցի մեր ընդարձակ բնակարանը, միւս կողմէ կիսաթաւ երբեք չմերժեց ինծի դրամ տալ արդուզարդի եւ անձնական պէտքերու համար: Սակայն իր վեհանձնութիւնը իմ մէջս արթնցուց հետաքրքրութիւն մը թէ ո՞ւրկից այսքան առատ դրամ կը գտնէր: Քանի մը անգամ, հետաքրքրութէ աւելի սրտահատումէ մղուած, հարցուցի իրեն թէ ո՞ւրկից կ'առնէր այդքան դրամ: Նախ խուսափեցաւ որոշ պատասխան մը տալէ: Կը յիշեմ, այդ հարցումներուս ընթացքին խոժոված երեւոյթ մը կը ստանար, կը բարկանար, նոյն իսկ անգամ մը արգելեց: Սակայն երկար չտեւեց այս կացութիւնը: Տնական գործերուն հետ, որոնք ինծի յանձնուած էին, շուտով ինծի վստահուեցան քարտուղարի աշխատանքներն ալ: Առաջին նամակներէն յետոյ, որոնց մէջ շատ քիչ խօսք կ'ըլլար տարագիրներու յարաբերութեանց մասին օտարականներու հետ, շուտով սկսայ գրել այնպիսի նամակներ, որոնցմէ կը հետեւցնէի թէ Փէրչէց եւ իր տարագիր ընկերները վարձուած էին Իտալիոյ եւ Հունգարիոյ կողմէ: Այս համոզումս վերջը յայտնեցի նախկին նշանածիս, որ բացուեցաւ ինծի եւ պատմեց թէ ինչպէս տարագիրներու կազմակերպութիւնը ինկած էր Իտալացիներու եւ Հունգարացիներու ձեռքը:

1929 յունուարին, Փէրչէց, ընկերակցութեամբ ուսանող Պլանիմիր Ելիչի, գաղտնի անցնելով Սավէն, ապաստանեցաւ Հունգարիա, ուր երկուքն ալ հունգարական անցագիր ճարեցին, ազատ շրջագայելու համար արտասահմանի մէջ: Ելիչ Հունգարիայէն անցաւ Կրաց, շարունակելու համար բժշկական ուսանողութիւնը, իսկ Փէրչէց անցաւ Իտալիա, ուրկէ Վիեննա, տեսնուելու համար Փավէլիչի հետ:

Երբ Վիեննա հասաւ, Փէրչէց եւ Տոքթ. Փավէլիչ միասնաբար բանակցութեան մտան Վ.Մ.Ռ.Օ. կազմակերպութեան ներկայացուցիչներուն հետ, որոնք այդ շրջանին կ'ապրէին Վիեննայի մէջ: Այդ ներկայացուցիչներէն մէկուն, հանգուցեալ Նաում Թոմալեւսկիի հետ համաձայնութիւն գոյացած էր, որ պիտի մեկնէին Սոֆիա, վերջնական համաձայնութեան համար, ահաբեկչական գործի մը մասին ընդդէմ Եուկոսլավիոյ: Տոքթ. Փավէլիչ տարագիրի անցագիր մը պիտի ճարէր՝ հասնելու պայմանով Աւստրիայէն, բայց Պոլիս բնակութեան իրաւունքով: Իսկ նախկին նշանածիս Փէրչէցի խոստացուած էր ճարել պուլկարական անցագիր մը: Երբ այս ամէնուն մասին համաձայնութիւն գոյացաւ, երկուքն ալ, ընկերակցութեամբ Թոմալեւսկիի, ճամբայ ելան Ռումանիոյ վրայով դէպի Սոֆիա: Պուլկարիոյ մէջ իրենց բնակութեան ընթացքին, քանիցս տեսնուեցան Միխայլովի եւ ընկերներուն հետ: Մեկնումի նախօրեակին, իրենց գործակցութեան մասին յայտարարութիւն մը խմբագրեցին: Փէրչէց այս խորհրդակցութիւններէն վերջ, Սոֆիայի մէջ զբաղեցաւ ռումբի շինութեան եւ գործածութեան խնդիրներով:

Մեկնելով Պուլկարիայէն, Փավէլիչ եւ Փէրչէց Պոլսոյ եւ Աթէնքի ճամբով անցան Իտալիա: Հռոմի մէջ յարաբերութեան մտան Փաշական պետերու հետ եւ համաձայնութեան մը եկան:

Ֆաշական կազմակերպութեան վարիչները կ'ընդունէին լայն աջակցութիւն ցոյց տալ տարագիրներուն, զէնք եւ դրամ հայթայթելով, ընդդէմ Եուկոսլավիոյ: Անկէց զատ, ֆաշական վարիչները, այս համաձայնութիւնը կնքելէ վերջ, Պրեսքիայի մէջ տարագիրներուն տրամադրութեան տակ դրին զինուորական իրական կայան մը, առաջնակարգ ռազմանիւթերով: Կայանին մէջ, տարագիրներուն ընդհանուր հսկողութիւնը յանձնուեցաւ Տոքթ. Փավէլիչի, որ այնուհետեւ մնաց Իտալիա: Իսկ Փէրչէցի յանձնուեցաւ Վիեննայի մէջ փրոփականտ կատարելու եւ ահաբեկչական գործերը վարելու պաշտօնը:

Պուլկարները, որ խոստացած էին անցագիր մը տալ Փէրչէցի, հազիւ իրենց հիւպատոսարանին միջոցով կատարեցին իրենց խոստումը: Փէրչէցի 28 յունիս 1929 եւ 044310—373 անցագիր տուին Մաթէժա Թոտոր անունին տակ, իբրեւ պուլկար օրագրող: Վիեննայի իտալական դեսպանատան մամուլի դիւանին հրահանգուած էր Փէրչէցի վճարել անհրաժեշտ գումարը: Յաճախ մեր բնակարանը կու գային Պրանիմիր Ելիչ, Եւսիփ Միլժքովիչ, Վիլիմ Փէչնիքեր, գնդապետ Ալֆրէտ Նէօման — Ֆոնք Ժաքովիչ, լեհ Եուհան Քոտանիչ, «Կրիչ»ի խմբագրապետը, Ֆրանս Շիմունովիչ, Լիւպոմիր Քրէմչիչ, ինչպէս Տոմիթրովիչ, Միժօ Սէլէբքովիչ, հունգար օրագրող Լացլօ Գ... նէչ, ամերիկեան հեռագրական գործակալութեան մը թղթակիցը եւ իտալացի օրագրողներ Եօճէնիօ Մօրէալէ, Ճիօրճիօ Սանցա:

Թէեւ յաճախակի մեզի այցելութեան կու գային ասոնք, բայց եւ այնպէս մշտական բնակութիւն հաստատած չէին Վիեննայի մէջ: Ֆրանս Շիմունովիչ, որ Փէրչէցի ամէնէն ... գործակալն էր, կը բնակէր Քլինկէնպախ, Պուրկէնլանտի մէջ, ուր Փէրչէց ագարակ մը վարձած էր իրեն: Տոմիթրովիչ եւ Սէլէբքովիչ ալ կը բնակէին Սոփրոն, Հունգարիոյ մէջ, ուրկից ինքնաշարժով Վիեննա կու գային: Սահմանագլուխէն յաճախ ... կի իրենց անցքը կը դիւրացնէր Եանօշ Շմիտ, հունգար ոստիկան մը, որուն հետ երկուքն ալ մտերիմ յարաբերութիւն ունէին:

Յաճախ կը տեսնուէին նաեւ Եօճէնիօ Մորէալէ եւ Ճիօրճիօ Սանցա: Մորէալէի խօսքերը ծանրակշիռ հանգամանք ունէին, ըլլալով Վիեննայի իտալական դեսպանատան մամուլի դիւանին անօրէնը, միեւնոյն ատեն գործակալ մը որ նիւթական օժանդակութիւններ կ'ընէր ... նակին եւ յարաբերութիւն կը պահէր ... իշխան Շթարէմպէրկի հետ: Արդարեւ, հայրենակիցներս ... տարագիրներուն ... այս մարդն էր որ

կուսար խաւլխայէն զրկուած գումարներուն մեծագոյն մասը։

Մորճալէ ունէր նաեւ ուրիշ պարտականութիւն մը։ Փէրշէցի, Եւլիէ, Մելքոնեանի եւ ընկերներուն հետ գործակցութեամբ, սուտ լուրեր կը ճկէին Եւկուալիոյ կացութեան մասին՝ զրկելով խալական թերթերուն։

Երբ այդ սուտ լուրերով հիւսուած գրութիւնները կը խմբագրուէին, ընդօրինակութեան ծի կը յանձնուէին ընդօրինակութեան, կամ ինծի կ'ըսէին եւ ես կը գրէի։

Ամէն գէշ լուր որ կը հասնէր Եւկուալիայէն, կը խոշորցնէին։ Տարագիրներու այս խմբագրական գրասենեակը հաստատուած էր հարաւային կայարանին դէմ, 7 Քարոլինէն-կաս փողոց, նախկին փոխ գնդապետ իվան Փէրշէվիչի տունը։

Ռամիկանութեան կասկածը չհրաւիրելու համար, տարագիրները Փէրշէվիչի ազգական ձեւացան։ Այստեղ կը խմբագրուէր նաեւ «Կրիչ» տեղեկատու գիւանին թերթը։

Քլինկէնդալխի ագարակին մէջ, ուր կը բնակէր Շիմունովիչ իր ընտանիքով, կը մշակուէին ահաբեկչական բոլոր ծրագիրները, որոնց համաձայն դժոխային մեքենաներ պիտի դրուէին Եւկուալիոյ զանազան քաղաքներուն մէջ եւ երկաթուղիներուն վրայ։ Ռումբերու պատրաստութիւնը կը կատարուէր մասամբ Քլինկէնդալխի եւ մասամբ Վիէննայի մեր բնակարանին մէջ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Դաշնակցութեան Օրը Լիոնի մէջ

ԼԻՈՆ, 14 Հոկտ. (Յառաջ). — Մենք ալ մեծ յաջողութեամբ տօնեցինք Դաշնակցութեան Օրը։ Հարիւրաւոր հայրենակիցներ խռնուած էին սրահը, առանց ականջ կախելու ծանօթ խաժամուժին կողմէ եղած չինական «մասնիներուն»։

Պ. Թաղապետարանի մուտքի սրահին առջեւ կը ծածանէին ֆրանսական եւ հայկական դրօշները։ Բեմին ճակատը զարդարուած էր Դաշնակցութեան զինանշանով, որ շրջապատուած էր երկու Թարմ ծաղիկէ սիւներով։ Հանդէսը բացուեցաւ «Մշակ բանուոր»ով, նուագախումբի կողմէ։ Բազմութիւնը յոտնկայս լսեց։ Նախագահ ընկ. Թ. Այվազեան ներկայացուց քանի մը պատմական դրուագներ Դաշնակցութեան անցեալէն, շեշտելով թէ Դաշնակցութիւնը մինչեւ վերջ պատնէշին վրայ կանգուն պիտի մնայ։ Ընկ. Ա. Մելքոնեան մէջ ընդ մէջ նուագեց հայկական կտորներ։ Ահա փոքրիկ օրիորդներու խումբ մը եռագոյն հագուստով կը պարէ, ընկերակցութեամբ ընկ. Գրիգորեանի ձայնին։ Պարը կ'ոգեւորէ հանդիսականները եւ փոքրիկները կը ստիպուին կրկնել։ Շատ յաջող էին իրենց կովկասեան պարերուն մէջ Պ. Սօֆեան ու փոքրիկն Գրիգորեան։

Գեղարուեստական ճոխ բաժինէն վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ ընկեր Վահան Փափազեան, որուն ճառը կ'ամփոփեմ ստորեւ.—

«Դաշնակցութիւնը ունի կէս դարու պատմութիւն։ Ան իր խաչը շալկած քալեց հայ ժողովուրդին հետ միասնաբար։ Ի՞նչ էր հայ ժողովուրդը ութսունական թուականներուն։ Հայ ժողովուրդը իր տրտունջը կը յայտնէր երգերով, իր սիրտը նոյնպէս լեցուած էր ազատութեան տենչով։ Հայաստանի զանազան նահանգներուն մէջ կատարուեցան ապստամբութիւններ։ Դաշնակցութիւնը զարգացուց ինքնապաշտպանութեան ոգին։ Բռնակալութենէն ազատելու գաղափարը այսպէս տարածուեցաւ ժողովուրդի բոլոր խաւերուն մէջ։ 1896ին Թուրք կառավարութիւնը կազմակերպեց ջարդ մը Հայաստանի նահանգներուն մէջ, որուն հետեւանքով զոհուեցան հազարաւոր անմեղներ։ Դաշնակցութիւնը առոր վրէժը առնելու համար կազմակերպեց Խանասորի արշաւանքը։ Այդ Թուականէն Թշնամին նկատի առած էր որ իր դէմ կայ կազմակերպուած ոյժ մը, այդ ոյժը Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն էր։ Անդին եւրոպական պետութիւնները մոռացութեան տուած էին մեզ, մեզմով կը հետաքրքրուէին երբ իրենց շահը կը պահանջէր։ Դաշնակցութիւնը ուշադրութիւն դարձնելու համար կազմակերպեց Պանք Օթոմանի դէպքը, բոլորին յայտնի են նաեւ, Վանի, Երզրումի, Զէյթունի, Սասունի, Շ. Գարահիսարի եւ զանազան շրջաններու մէջ պատահած ըմբոստութիւնները։ Այս ձեռնարկներուն ամենամեծ բաժինը կ'իյնար Դաշնակցութեան, ան էր որ կը կազմակերպէր այս բոլոր շարժումները։ Կովկասի մէջ Հայ-Թաթարական կռիւներու ատեն Ռուսահայը եւ Թրքահայը միացած այնպիսի դաս մը տուին Թաթարներուն որ ականածանքով կը յիշէին Դաշնակցութեան անունը։ Երբ ամէն կողմէ կը հալածէին Դաշնակցութիւնը եւ կ'ուզէին ժողովուրդի շահը ոտնակոխել, Դաշնակցութիւնը դարձաւ վրիժառու եւ անոր գնդակէն ինկան բոլոր վատերն ու դաւաճանները։ Դաշնակցութիւնը միեւնոյն ատեն դատական իշխանութիւն էր, օրինակ. Վասպուրականի մէջ եթէ մէկը դատ մը ունէր միւսին դէմ, կը դիմէր Դաշնակցութեան կոմիտէին։ Շատ մը Քիւրտեր ու Թուրքեր փոխանակ կառավարութեան դիմելու, կը դիմէին Դաշնակցութեան եւ իրենց դատերը տեսնելով կը մեկնէին։ Դժբախտաբար աշխարհի աղէտը սրբեց ու տարաւ ամէն բան. այդ աղէտին մէջ Դաշնակցութիւնը տուաւ իր պատրաստուած զաւակները, 1915ի սարսափի օրերուն մեր մտաւորականներէն ու յեղափոխականներէն շատեր հնարաւորութիւն ունէին փախելու, բայց ուզեցին մնալ ժողովուրդին հետ, ապրիլ կամ մեռնիլ անոր հետ։

Երբ այսպէս հազարաւոր երիտասարդներ զինուորագրուած Դաշնակցութեան դրօշին կ'ուզէին զօրավիգ կանգնիլ հայ դատին, ի՞նչ կ'ուզեն շահիլ մեր ներքին հակառակորդները։ Անոնք ամէն միջոցներու դիմեցին որպէսզի հրապարակին տիրապետեն, հոն Հայաստանի կառավարութիւնը մեզ Թողեց, բայց այսօր Հայաստանի ժողովուրդին հարիւրին 90ը Դաշնակցութեան հետ է ու անոր պէս կը մտածէ, իսկ տարագիր ժողովուրդը ինքը շատ լաւ գիտէ թէ ո՞վ է իր բարեկամը։ Մեր հակառակորդները ներքին պայքարներ ու կռիւներ ստեղծեցին, սակայն ամէն տեղ ալ դառն հիասթափութիւններ կրեցին, տեսան թէ որքա՜ն առողջ է Դաշնակցութեան վճռական կամքը։ Դաշնակցութիւնը ջախջախելը առանց գործը չէ, թերթերով, ճառերով ու պղտոր պայքարներով դատ չի շահուիր։ Ինչպէս գիտէք վերջերս պայքար մըն ալ բացին մեր դրօշակին դէմ, անոնք որ երէկ դրօշակին հետ կողք կողքի կը քալէին, անոր անունով կ'երդուէին, այսօր կ'անարգեն, որպէսզի սիրելի դառնան Հայաստանի կառավարութեան աչքին։ Ահա այսչափ է այս մարդոց բարոյականը։

Դաշնակցութիւնը ամէն տարի տօնելով իր օրը, կը նորոգէ իր ուխտը, ու կը խոստանայ հաւատարիմ մնալ յեղափոխական սրբազան աւետարանին։ Երիտասարդ ընկերներ, հպարտ եղէք որ կը պատկանիք Հ. Յ. Դաշնակցութեան, ջանացէք բարձր պահել ազատութեան ճամբուն ինկած զոհերու յիշատակը։ Ոչ մէկ քար չպիտի խախտի անոր սիւներէն, անոր կազմուածքը պողպատ է։ Դաշնակցութիւնը մինչեւ որ իր նպատակին չհասնի, իր սուրը գետին չպիտի դնէ։ Պիտի պայքարինք ամէն տեղ ու պիտի արհամարհենք թշնամին»։

Բանախօսութիւնը ծափահարուեցաւ ջերմապէս եւ «կեցցէ Դաշնակցութիւնը» աղաղակներով։

Հանդէսին փակումը կատարուեցաւ նորէն «Մշակ բանուոր»ով։ Ժամը 12էն վերջ կազմակերպուած էր ընկերահամակրական խնջոյք մը։ Սրահը ծայրէ ծայր լեցուն էր. սեղանապետ ընտրուեցաւ դերասան Պ. Ղազարեան, որ իր սրամիտ զրոյցներով ներկաները ուրախութեան մէջ պահեց։ Խօսք առին շատ մը ընկերներ, եղան արտասանութիւններ, երգ ու պար։ Այս հաճելի մթնոլորտը տեւեց մինչեւ առաւօտ։

Մ. ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Եղերական մահը

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆ.— «Յառաջ» հաղորդած էր կանանչ արեւի մը խաւարումը, անցեալ օր։ Ջահէլ՝ Սարգիս Կոչկամեան, հազիւ քսանեւհինգ գարուններ բոլորած, խոնարհ ու ազնիւ սիրտ մը, մեղմաղձոտ ու տխուր դէմք մը։ Յաճախ պոռթկումներ կ'ունենար տարագրութեան եւ անգործութեան դէմ։ Կարօտը իր սիրտը կը կրծէր, ինչպէս բոլոր հայրենասէր երիտասարդներունը։

Ամբողջ երեք երկար տարիներ անգործ ինքնիրեն լացաւ ու ճչաց, ատելով կեանքը։ Կ'ըսէր.— Այս տառապանքի պիտի երթամ եւ խաղող պիտի քաղեմ։ Գնաց աշխատեցաւ կարծեմ, քանի մը շաբաթ միայն։

Վերջերս ալ բոլորովին յուսահատ, Մարսէյլէն մինչեւ Սէն Շամօն իր հեծելանիւով կուգայ։ Սէն Շամոնէն 12 քիլոմեթր հեռու քաղաքի մը մէջ գործ կը գտնէ։

Կիրակի մը եկած էր Սէն Շամօն, իր նախկին սրր ընկերներուն հետ։ Լաւ ժամանց մը ունեցանք։ Ուրախ էր եւ երջանիկ, քանի որ պզտիկ գործ մը գտած էր։

Իրիկուան ժամը վեցին, իր հեծելանիւով կը մեկնի։ Հազիւ քիչ մը ճամբայ կտրած, խոշոր կառքի մը տակ կը ճզմուի.... Մահը վայրկենական կ'ըլլայ։

Եղբայր մը ունի Մարսէյլի կողմերը։ Մենք ալ իր եղբօր հետ Սէն Շամոնի երիտասարդ Հայորդիներս կ'ողբանք եղերական մահը դժբախտ Սարգիսին։

Սաքօ Մալաթիացի

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Նոյեմբեր 1ին Փարք տէ Փրէնսի մէջ տեղի պիտի ունենայ 1934—35 տարեշրջանի առաջին միջազգային ֆութպոլի մրցումը՝ Փարի — Պուտափէշթ։ Երեքշաբթի երեկոյ Լիկ տը Փարի ժողով գումարելով այս մրցումին մասնակցող ֆութպոլիստներուն ընտրութիւնը ձգեց յառաջիկայ երեքշաբթի երեկոյեան, որովհետեւ երկու բերդապահներ կան իրարու թեկնածու, մէկը՝ ֆրանսացի Ալէքս Թէփօն եւ միւսը՝ աւստրիացի Հիտէնը։ Միւս խաղացողները պիտի ընտրուին Րասինկ Գլիւպ տը Փարիէն եւ Րէտ Սթար Օլէմփիքէն, որոնք մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելեն։

⁂ Իտալական ֆութպոլի Դաշնակցութեան կոմէպատուիրակութիւնը Լոնտոն երթալով բանակցութեան մտած էր Անգլիոյ ֆութպոլի Դաշնակցութեան հետ, անգլեւիտալական ֆութպոլի մրցումին մասին եզրակացութեան մը գալու համար։ Այս մրցումը յետաձգել տալու համար իտալական Դաշնակցութիւնը պատրուակներ կը փնտռէր, առարկելով թէ խումբը յոգնած է եւ զօրաւոր խումբ մը չեն կրնար զրկել Լոնտոն։ Երկու կողմի պատուիրակները յետ խորհրդակցութեան որոշեցին եւ պաշտօնական յայտարարութեամբ մըն ալ հաղորդեցին թէ՝ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ ֆութպոլի միջազգային մրցումը տեղի պիտի ունենայ նոյեմբեր 14ին, Լոնտոնի մէջ։

⁂ Իտալական թերթերը տենդագին աշխատանքի լծուած են անգլեւիտալական ֆութպոլի մրցումին առթիւ։ Միաբերան կ'առաջարկեն Իտալիոյ Ֆութպոլի Դաշնակցութեան թէ այս կարեւոր մրցումին մասնակցող ֆութպոլիստները զատուին հետեւեալ խումբերէն.— Պոլոնիայէն, Հռոմէն եւ Ֆիորէնցիայէն մէկ մէկ խաղացողներ առնուին, իսկ մնացեալը ուժ հոգին ալ Թորինոյի «Լաթրօզինիա» խումբէն։

⁂ Ջեխօսլովաքիոյ փրօֆէսիոնել խումբերէն «Պոհէմներ» վերջերս Պոլիս այցելած էին երկու մրցումներ ընելու համար Թուրք խումբերէն Ֆէնէր Պահչէի հետ։ Մրցումը տեղի ունեցած է հոծ բազմութեան մը ներկայութեան Գատը գիւղի մարզադաշտին մէջ։ Առաջին մրցումին «Պոհէմները» յաղթած են 2ի դէմ 0ով։ Իսկ երկրորդ օրը նորէն մրցելով միեւնոյն խումբերը 1ի դէմ 0ով նորէն յաղթական եղած են Պոհէմները։ Ջեխական խումբը երեք օր ճամբորդելէ վերջ առանց հանգստանալու դաշտ իջած էր։

⁂ Ցիւրիխի մէջ տեղի ունեցաւ կիրակի օր Եւրոպայի Կեդր. Բաժակի միջազգային ֆութպոլի մրցում մը։ Մրցողներն էին զուիցերիական եւ Ջեխօսլովաք ազգային խումբերը։ Առաջին խաղամասը լրանալուն Զուիցերիացիները 2ի դէմ 1 կէտով յաղթական էին։ Երկրորդ խաղամասը սկսելուն Ջեխերուն բերդապահը վիրաւորուելով դաշտէն դուրս կ'ելլէ եւ իրեն տեղ կ'անցնի միջնապահներէն մին։ Ջեխերը թէեւ տասը հոգիով խաղացած են, միշտ տիրապետող եղած են, կէտ մըն ալ նշանակելով 2ով հաւասար մնացած են։

⁂ Վարշաւիոյ մէջ Լեհաստանի եւ Ռումանիոյ ֆութպոլի ազգային խումբերը մրցելով 3ի դէմ 3 կէտով հաւասար մնացած են։

⁂ Փրակայի մէջ ալ տեղի ունեցաւ բանուորական միջազգային ֆութպոլի մեծ մրցում մը։ Խորհրդային Մոսկուան ջախջախիչ պարտութեան մատնեց չեխօսլովաք կոմունիստ խումբը 17ի դէմ 0ով։

⁂ Վէլոտրոմ տ'Իվէրի մէջ տեղի ունեցած հեծելանիւի մրցումին մէջ յաղթական եղան Ֆրանսացիներ՝ Անթօնէն Մանէր եւ Լը Կրէվիզ։ Հարիւր քիլոմէթր «Ամերիքէն» մրցումին մէջ Իտալացիներ՝ Կուէռա եւ Մարթանօ խումբին գլուխն էին, բայց 79րդ քիլոմէթրին՝ հեծելանիւին ձախէժը պայթելով եւ հեծելանիւը աւրուելով Կուէռա լքեց մրցումը։

⁂ Երկուշաբթի գիշեր Կրընէլ, Փալէ տէ Սփօրի մէջ տեղի ունեցաւ կռփամարտի ախոյենական մեծ մրցում մը։ Ներկայ էր հոծ բազմութիւն մը, բանուորէն մինչեւ մտաւորականը, ինչպէս եւ Փարիզի թերթերու տնօրէնները եւ մարզական թղթակիցները եւ երեսփոխաններ։ Մրցողներն էին ֆրանսացի ծանօթ կռփամարտ եւ ախոյեանը՝ Մարսէլ Թիլ, իսկ իր հակառակորդը՝ Օրանցի (Թունուզ) Գարմէլօ Կանտէլ։ Մրցումը շատ հետաքրքրական էր։ Մրցումին տեւողութիւնն էր 15 շրջան (րաունտ)։ Չորրորդ շրջանին Մարսէլ Թիլի հակառակորդը սկսաւ ուժգնօրէն հարուածել։ Բայց Ֆրանսացին տոկաց այս հարուածներուն, պաշտպանողականի վրայ մնալով։ 5րդ, 6րդ, 7րդ եւ 8րդ շրջանին երկու հակառակորդները անխնայ հարուածներ փոխանակեցին։ 9րդ շրջանին Կանտէլ իր հակառակորդը շուարեցնելով քանի մը ուժգին հարուածներ տուաւ Թիլի։ Խաղը այսպէս շարունակուեցաւ մինչեւ 15րդ շրջանը։ Խաղը լրանալուն օրուան դատաւորը հաւասար հռչակեց։ Այսպիսով ուրեմն Մարսէլ Թիլ նորէն կը մնայ համաշխարհային եւ Եւրոպայի ընդհանուր ախոյեան, միջին ծանրութիւններու։ Բայց քիչ մնաց որ մեծ անակնկալ մը ծագէր Թիլի պարտութեամբ, որովհետեւ Մարսէլ Թիլ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ եւ ֆրանսական թերթերը միշտ մեծ գովեստով կը խօսին իր մասին։

⁂ Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ միջազգային ֆութպոլի մրցումները սկսած են 1897ին, եւ կատարուած են 76 մրցում։ Այս մրցումներուն նշանակուած են հետեւեալ կէտերը, Հունգարիա 159, իսկ Աւստրիա 158 կէտ։

⁂ Պոլիս, Բերա, Թէաթրը Ֆրանսէի մէջ տեղի ունեցաւ ըմբշամարտի միջազգային մեծ մրցում մը, որուն կը մասնակցէին պալքանեան երկիրներու՝ սերպ, յոյն, Թուրք եւ պուլկար ըմբիշներ։ Այս մրցումին Թուրք ըմբիշները յաղթելով հռչակուեցան Պալքանեան Երկիրներու ախոյեան։

Ահա դասաւորումը.— 1. Թուրքիա 20 կէտ, 2. Եուկոսլավիա 9 կէտ, 3. Յունաստան 7կէտ եւ 4. Պուլկարիա 5 կէտ։

ՀՐԱՆՏ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՍԱՄՈՒԼ

Անձերի փաստեր

«Հայրենիք» գիտել կուտայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (30 սեպտ.).

— «Նիւ Եորքի իրենց հայատառ թերթի միջոցով համայնավարները նոր կոչ մը ուղղած են *Դաշնակցութեան շարքայիններուն*՝ իրենց միանալու համար։

Կոչին հեղինակները բնականաբար կ'աշխատին *Հերքել* խորհրդային կարգերու եւ Հայաստանի ներկայ վիճակի մասին բռնուած եւ այնքան ծանօթ եղմարտութիւնները ու այդ կ'ընեն այնպիսի անլուրջ եղանակով մը, որ երեխաներուն համար իսկ չի կրնար համոզիչ ըլլալ։

Սակայն, որքան ալ պատէ պատ զարնուին՝ համայնավարները չպիտի կարենան երբեք ժխտել որ՝

ա) Մոսկուա (այսինքն՝ հայութեան օտար ուժ մը) իր կարմիր բանակով նուաճեց Հայաստանի մէկ մասը, ինչպէս որ Մոսկուայի զինակից թուրք բանակը նուաճեց Հայաստանի միւս մասը.

բ) Մոսկուա, կովկասեան Հայաստանին տէր դառնալով, յափշտակեց հայ ժողովուրդի բոլոր իրաւունքները քաղաքական, տնտեսական եւ հոգեւոր, ջնջեց խօսքի, մտքի, խղճի, ժողովի եւ կազմակերպման ազատութիւնը, քանդեց ազգային բոլոր կազմակերպութիւնները, յափշտակեց հայ եկեղեցական բոլոր կալուածները, ինչ որ ցարերն անգամ չէին յաջողած ընել.

գ) Մոսկուա կը նշանակէ ու կ'արձակէ Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնները ու կը կառավարէ Հայաստանը այնպէս, ինչպէս ցարական սատրապները կը կառավարէին ժամանակին.

դ) Մոսկուա իր Չեկայի միջոցով ահ ու սարսափի մէջ կը պահէ Հայաստանի ամբողջ ժողովուրդը եւ ընել կուտայ իր ուզածը.

ե) Մոսկուա բանուորներու եւ գիւղացիներու ձայնը չէ որ կը լսէ, այլ համայն Ռուսիոյ նոր բռնակալ Ստալինի ձայնը միայն.

զ) Մոսկուա Հայաստանի մէջ ոչ թէ հայ ազգային շահեր կը պաշտպանէ, այլ յանուն *համաշխարհային յեղափոխութեան* կ'այլասերէ ու կ'ապազգայնացնէ նորահաս սերունդը, կը փճացնէ ազգայնական բոլոր տարրերը, կը քայքայէ դարաւոր հայ եկեղեցին եւ մէկ խօսքով՝ սիստեմաթիկ կերպով կը փորէ հայ ազգի գոյութեան հոգեւոր հիմերը։

է) Վերջապէս Մոսկուա թէ՛ Հայաստանի մէջ եւ թէ՛ արտասահմանի իրեն գործիք է դարձուցած հայանուն անձեր եւ խմբակցութիւններ, որոնք ծառայելով իրեն (այսինքն՝ այդ օտար ուժին) եւ ոչ հայ ազգին՝ օտարին լուծը իբր հայկական կը ներկայացնեն, օտարին հակազգային քաղաքականութիւնները իբր ազգային եւ շինարար կը ներկայացնեն, ազգին ու հայրենիքին դաւաճանելը եւ օտար կառավարութեանը օգտինաշխատիլը իբր գերագոյն հայրենասիրութիւն կը ներկայացնեն։

Այս փաստերը դիւրաւ հերքուելիք փաստեր չեն, եւ համայնավարները ի զուր կը փորձեն իրենց երեխայական խօսքերով փոշի փչել հայ հասարակութեան եւ մասնաւորապէս *Դաշնակցական շարքայիններու* աչքին»։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (23)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ— (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Քիւրտերը տեսան մեր փախուստը, սկսան հրացանաձգութեան, սակայն գնդակը չէր հասներ, եւ բաւական հեռու էին։

Ես չկրցայ տղոց հետ ճամբան շարունակել։ Թէեւ առողջ կը զգամ ինքզինքս, սակայն ուժ չունիմ քալելու, ժամանակը սա անկողինը որ լեռան նման կը ճնշէ վրաս, նետելն ալ անկարելի է։ Ուստի բախտիս յանձնելով ամէն բան, կը փաթթուիմ անկողնիս, կը մտնեմ աննշան պուրակի մը մէջ։ Քիւրտերը կուգան հոն ուր կրակ կը վառի. 17 անկար եւ մեռնելու դատապարտուած կիներ կը մանրեն դաշոյնով, առանց գնդակի մը ծախսելու։

Անցան մեր եաեւէն։ Պուրակը ուր ես պահուած եմ, անոր կողքով անցնողներ եղան, սակայն, հոս ալ բախտը օգնեց եւ անմիտս ազատեցայ։ Առաջին եղան Քիւրտերուն այդչափ ճամբայ գալը։ Առաջին եկողները ետ դարձան, վերջին եկողներն ալ հասան ջարդուած կիներուն քով, եւ սկսան գիւղակներուն վրայ իրենց դաշոյններով փորձեր կատարել։

Քիւրտերը յուսահատած, յոգնած, ցեխոտ ու թրջուած կը սկսին յանցանքը իրարու տալ։ — Դուն չըլլայիր ես չպիտի գայի։ Իսկ ես, հոգիս կամպէտ կը ծեծէ պուրակին մէջ, մի գուցէ պզտիկ փնտռտուք մը կատարեն։

Եւ ահա Քիւրտերը դարիվար դէպի գիւղ։ Վերջին եկողները տեսնելով առաջիններուն անպատուղ վաստակը, անոնք ալ ետ դարձան։

Արեւ չկայ ու անձրեւը մերթ ընդ մերթ կը շարունակէ, ատեն ատեն տեղատարափի վերածուելով։ Քանայ գլուխ ու Թաթուլ մէգի զօրաւոր խաւով մը ծածկուած են. անձրեւը երկար պիտի տեւէ, դուցէ եւ անոր յաջորդէ ձիւնը։ Նստած եմ պուրակին մէջ, անօթի կը մարիմ։ Ցախերուն վրայ բազեի նման կը փաթթուի խոտ մը, որուն գիլուկ կ'ըսենք, այս խոտը Թարմ կը մնայ, կը փորձեմ ճիւղ մը ուտել, լեղի է։ Դիմացս մասրենի մը կայ, վրան քանի մը հատ մասուրներ կան, կ'առնեմ եւ բան մը ուտողի նման կ'ըլլամ։

Կամաց կամաց հեռուներէն տղաք եւ պատսպարող կիներ կուգան։

Մինչեւ անոնց գալը ես հասած էի ջարդուած կիներուն քով, վերջին հոնդիկը արձակողները Խըրկուն Կրդօ եւ Խանմօ Մսոյի կիներն էին։ Բոլորն ալ դաշունահար, շատերու թեւերը, ծիծերը եւ գլուխները թռցուցած էին։

Տղաքը կ'որոշեն վար իջնել եւ յանձնուիլ գիւղի մէջ եղած Քիւրտերուն։ Ոմանք բարեբար Քիւրտեր ունին եւ անոնց խնամքին կ'երթան։ Իսկ քանի չափ կիներ բախտին ձգուած գիւղ կ'իյնան, գոնէ թող մահը շուտով փարատէ իրենց տանջանքը։

Իսկ դու ի՞նչ կը խորհիս, կը հարցնեն ինծի։ Իբրեւ վերջին օգտակարութիւն կը խնդրեմ, գլխ վարը, Խըրկան աղբիւրի տակ եղած այն խիտ մորենի պուրակի մէջ պահել եւ երթալ։

Տղաքը առաջարկս կ'ընդունին ու յետոյ վար կուգան, որոնց կը հետեւէր նաեւ Խամէն։ Մորենիի պուրակին կեդրոնը դժուարութեամբ կը հասցնեն զիս, իբրեւ իմ գերեզմանս, կը համբուրեն եւ կ'անցնին կ'երթան։

Տղաք խնամքով կը չակեն տեղէն խախտած մորենիի ճիւղերը, որպէսզի կասկած չարթնցնեն։ Ու ես ալ կը փաթթուիմ իմ անբաժան անկողնիս ու կը քնանամ անմիջապէս։

ԵՐԿՐՈՐԴ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԳԵՐՈՒԹԻՒՆՍ

Երբ ես մտայ մորենի պուրակին մէջ, անտառը հարսի պէս զարդարուած էր։ Թէ որչափ ժամանակ հոն մնացեր եմ, այդ չեմ գիտեր։ Անուշ քունէն արթնցողի նման, եկայ նստայ, շատ հանգիստ եմ, բնաւ ցաւ չեմ զգար։ Մեծ դժուարութեամբ դուրս ելայ պուրակէն։ Լեռ ու անտառ մերկացեր են, վերջին աշնան տերեւն ալ ինկած է։ Վճիտ է երկինքը, գիշերները սաստիկ ցուրտ կ'ըլլայ եւ գետինը կը սառի, արեւի չհասած տեղեր շաղ եղեամ եղածի նման առանց հալելու կը մնան։

Գիւղին չորս կողմը առաջուան նման տասար, ոչխարով լեցուած է, բոլոր տուներէն, մարագներէն, ախոռներէն ծուխեր կը բարձրանան։ Դաշտին մէջ մէկ հատ քրտական վրան չի տեսնուիր, պարզ է որ անոնք տեղաւորուեցան հայ գիւղերը։

Առուակներու ափը նոր բուսած Թարմ աւելուկի Թուփեր կան, կը քաղեմ եւ իբրեւ գառնուկ մը կը ճարակիմ. քանի մը հատ ալ մորենի կը գտնեմ, յանկարծ քթիս երկու ծակերէն սեւ ու մութ արիւն մը կը վազէ, ոչ թէ կաթիլ կաթիլ, այլ պօղիկ։ Երկար կը տեւէ, կը վախնամ եղածէն, քիթս կը բռնեմ, բերնէս կուգայ ու կը ձգեմ իր վիճակին, կ'երթայ ուզածին պէս, յետոյ կը նօսրանայ ու կը կտրի։

Ծրագիր մը կը պատրաստեմ այսպէս.— Այս գիշեր գիւղ կ'իջնեմ, ուղղակի գիշերով կը հասնիմ մեր բակը, գիտեմ Քիւրտ մըն ալ հոն հաստատուած է։ Քիւրտը տատու դուռը կը բանայ ու գլխ կը ձերբակալէ։ «Ո՞վ ես դուն» կը հարցնէ։ — Ես այս տան տէրն եմ, իսկ դո՞ւն ով ես որ եկած տեղաւորուած ես տան մէջ որուն տէրը դեռ ողջ է. գո՛ւրս իմ տունէս, ես պիտի բնակիմ, ես հոն ծնած եմ, իմ առաջին մանկական ճիչս հոս է արձակուած եւ հոս ալ պէտք է վերջ գտնէ։

Շատ լաւ գիտեմ որ ան, այդ ապաշնորհ չի լսեր, ան ունի գերմանական հինգնոց, զոր բարբարոս կառավարութիւնը տուած է Հայերը ջարդելու համար, կը ցցուի դէմս ու դէնքը կուտայ սրտիս. պո՛ւմ կը պայթի ու ես կ'իյնամ, ազատուած կ'ըլլամ սա անտանելի կեանքէն, մանաւանդ սա գարշելի ոջիլներէն։

Երկրորդ ծրագիր.—

Քանի մը անգամ Քիւրտերու ձեռք իյնալով ու ազատուելով, բաւական բան սորված եմ այդ զազիր ցեղի հոգեբանութեան մասին, անոնք չուտով կը տարուին շռայլ խոստումներէն։ Եթէ հեռուէն գնդակ արձակելով զիս չմեռցնեն, իրենց ձեռքն անցնելուս պէս կը դրաւեմ զանոնք եւ կը ցուցնեմ իմ ապագայ օգտակարութիւնս։

Այս երկու ծրագիրներով կը փաթթուիմ անկողնիս եւ դարիվար, դէպի գիւղ։

Պարզ ու վճիտ երկինք, աստղեր պայծառ ու վիլլուն։ Այգիներն եմ. կը լսեմ քրտական երգ մը որ աղջիկները կը դուէ ու յետոյ ծաղրի քրքիջ մը։

Շուն մը որ անընդհատ կը հաջէ, գիտէ որ անծանօթ մարդ մը կայ, մեղաւոր մը, յանցաւոր մը որ լեռնէն վար կուգայ։ Եթէ քիւրտերէն գիտնար, իր տիրոջ պիտի խօսէր իմ մասին ու բռնել պիտի տար։

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

Հ. Յ. Դ.

ԱՐԾՐԻ Ենթակոմիտէէ ընկերները դաստիարակական ժողովի կը հրաւիրուին վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Քաշանի սովորական հաւաքատեղին:

Հ. Յ. Դ. Թուլուզի նորակազմ «Վարանդեան» խումբի ընկերները ինչպէս նաեւ նախկին ընկերները կը հրաւիրուին ժողովի այս կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին Փլաս Քաբիթօլ, Մօն Քաֆէի մէջ:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Քուր Լաֆայէթի սրճարանին սրահը: Ներկայ կ'ըլլայ ընկեր Վ. Փափազեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» Ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին:

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ «Անտոք» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կոփշք, Կեփին եւ Վարուժան խումբերու ինչպէս նաեւ Ռօշֆայէէի եւ Թալօտիէրի բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը ճիշտ 3ին «Դուրեան» Գրադարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՎԱՂԸ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ, ԺԱՄԸ 8.30ին

SALLE CALLEMANTի մէջ (կայարանին դիմաց)

կը նախագահէ՝ ընկեր ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

կը խօսի ընկերուհի ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

երգ, արտասանութիւն, Թատերական խաղեր: կէս գիշերէն վերջ հայկական եւ եւրոպական պարեր:

մուտք՝ այրերու՝ 5 ֆր.: կիներու եւ գործազուրկներու 3 ֆրանք:

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած՝ *Հ. Յ. Դ. ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ*

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ, ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ին

Վիէնի «Սէրքըլ - կաթոլիկ» շքեղ սրահին մէջ

կը նախագահէ ընկեր ՍԱՐԳԻՍ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Պիտի խօսի ընկեր **Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Լիոնէն հրաւիրուած Պ. Վահան Ջանտըեան *(երգ):* Ընկ. Երանոս *եւ իր որդին* Ռուբէնիկը *(ճագ եւ պանժօ): Փոքրիկն* Պետօն *կը պարէ «Շամիլ»ը, իսկ փոքրիկն* Ռուբէնիկը *ռուսական պար մը «Պալլատ»:*

Տախսերու մասնակցութեան համար *1* ֆրանք:

ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ

կը խօսի ընկեր ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Այս կիրակի իրիկուան ժամը 8ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ ՄԷՋ

Կը խօսի ընկեր **Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ**

Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ.Յ.Դ. ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆ-ԼԱՎԻՍՏԻ «ԸՆԿ. ԿԱՐՕ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ կողմէ եւ հովանաւորութեամբ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ.Յ.Դ. ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

Վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Լավիստ L'Hermitage *սրահին մէջ*

կը խօսի ընկեր ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

երգ, արտասանութիւն եւ զաւեշտ:

ժողովրդական պիւֆէ: տոմսերը կը ծախուին ընկերներու մօտ: Մուտք *3* ֆր.:

ԵՐԵԿՈՅԹ_ԽՆՋՈՅՔ

ՓԱՐԻԶԻ ՍԱԼՆՈՅ - ՋՈՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

վաղը, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ լոյս

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆԻ ՍՐԱՀԸ, **13, Rue Pierre – Curie** Métro: Porte d'Italie

ՀԱՅԿԱԿԱՆ, ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ

Ընկերակցութեամբ Քանոնի Յակոբի, ուտի Քաջվարդի եւ ջութակահար Մկրտիչի

Երգ – արտասանութիւն եւ անակնկալներ

ՃՈԽ ԵՒ ԱԺԱՆ ՊԻՒՖԷ — *ՄՈՒՏՔ* **3 ՖՐ.**

Այրի տիկին Նոյեմի Մատթէոսեան եւ զաւակունք, Պ. Մատթէոս Մատթէոսեան, Տէր եւ Տիկին Փեշտիմալճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Պաճարեան, Պ. Նշան Ալչըճեան, Օր. Ատրինէ Ալչըճեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, որդւոյն, եղբօր եւ փեսին՝

ՀՄԱՅԵԱԿ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆԻ

դառնաղէտ եւ յանկարծական մահը՝ որ տեղի ունեցաւ 17 Սեպտեմբեր, Չորեքշաբթի, առաւօտեան ժամը 3ին:

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Ուրբաթ, կէս օրէ վերջ ժամը 2ին իր բնակարանին մէջ, 55, *Rue Felix Faure, Enghien-les-Bains (S. et O.)*, ուրկէց հանգուցելոյն մարմինը պիտի փոխադրուի Անկէնի գերեզմանատունը:

Շոգեկառք առնել կար տիւ Նորէն (փարիզ) ժամը 1.30ին, էջնել *La Barre.*

Մահազդ գրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Եօզկատի եւ շրջ. Հայրենակցական միութեան վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր հայրենակիցները, այս Կիրակի ժամը ճիշդ 1ին, 131, Fbg. du Temple*ի ծանօթ հաւաքատեղին: Կեդրոնէն եկած նոր շրջաբերականի ընթերցում եւ շատ կարեւոր հարցեր: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի: Կը խնդրուի բոլոր հայրենակիցներէ անպայման ներկայ գտնուիլ:*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան մասնաճիւղի Նորընտիր վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր հայրենակիցները: Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Պար տը լա Փօստին մէջ:

ՖՐ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսիի մասնաճիւղի ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ, ժ. 8.30ին, իր դարմանատան մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Խարբերդի Մորենիկի Ուսումն. Նկերութեան կողմէ

վաղըՇաբաթ երեկոյ ժամը *8.30ին*,

13bis, *Rue de Boucherie* *սրահին մէջ*

կը ներկայացուի ՄԵԾՆ ՆԵՐՍԷՍ

կամ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԱՐԵՐԱՐԸ

Տոմսերը 3 եւ 4 ֆրանք, անգործներու 2 ֆրանք:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (8

ՍՊԻՏԱԿ ԱՐԾԻՒԸ

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ — Գրեց՝ ՌՕԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

ԳԼՈՒԽ Ե.

Երկու ժամեր սահեցան: Սպասող աղջկան համար անոնք կրկնապատիկ թուեցան: Նաւապետ Նէլըրն զինքը իր խցիկը տարած ըլլալով, հիմակ բոլորովին առանձին էր:

Վերջապէս դրան մը երջանիկ ճռինչը լսեց: Քանի մը երկվայրկեան յետոյ Սըր Ճօն Տէվիտսըն սրահէն ներս մտաւ: Անիկա յոգնած, մտացրաղ եւ ցաւագին երեւոյթ մը ունէր:

— Ի՞նչ եղաւ, անմիջապէս հարցուց աղջիկը:

— Գնդակը հանեցի, կը խորհիմ թէ եթէ խնամք տարուի պիտի ապրի:

— Փա՜ռք քեզ Աստուած:

— Բայց կարելի եղածին չափ շուտ պէտք է ցամաք փոխադրել:

— Բացարձակ անհրաժեշտութի՞ւն է:

— Բացարձակապէս: Ինչ, ցամաք չփոխադրուելու պատճա՞ռ մը կայ:

— Ը, ը, ոչ:

Աղջիկը պատասխանելէ առաջ վարանում մը ունեցած էր, որուն համար զարմացաւ բժիշկը: Ինքն ալ հասկցաւ բժիշկին զարմանքը: Յետոյ զղջալով յարեց.

— Կը տեսնեմ որ շատ յոգնած էք: Կոշտ հասակ մը որ անձս միայն մըտածեցի: Քիչ մը սուրճ տա՞մ:

Սըր Ճօն շնորհակալութեան ընկճուած ժպիտ մը ցոյց տուաւ: Աշխարհի վրայ ամէն բան կորսնցնել եւ կռուել, փրկելու համար մարդու մը կեանքը: Ահա թէ ինչ էր ըրած երկու ժամէ ի վեր: Եւ ճշմարիտ որ կռիւ մըն էր:

—Շնորհակալութիւն, քիչ մը սուրճ կ'ուզեմ բայց սուրճէն առաջ ուիսքի սոտա մը, եթէ կարելի է:

— Անշուշտ, հրամմեցէք. ըսաւ աղջիկը ցոյց տալով դարակը, բայց տեսնելով անոր յոգնած երեւոյթը, ոչ, նստեցէք այս նստարանիս վրայ, ես կը բերեմ, ըսաւ:

Պարտասած աչքերով դիտեց անոր ըմպելին լեցնելը, անոր բոլոր շարժումները իրեն զմայլելի եւ հաճելի կը թուէին, եւ սակայն գիտէր թէ անոր բոլոր գեղեցկութեան եւ բոլոր հրապոյրին ետեւ ծանր խորհրդաւորութիւն մը կար:

— Հրամմեցէք, խմեցէք անիկա: Ձեզ պիտի կազդուրէ:

— Ձեզի շատ նեղութիւն կը պատճառեմ:

— Ինծի նեղութիւն պատճառել: Ան ի՜նչ որ ըրիք եղբօրս ... ինչ որ կրնամ ընել ձեզի համար բնաւ նեղութիւն չէ:

Սըր Ճօն անոր ձեռքէն գաւաթը առած միջոցին իր մատները թեթեւ մը դպան անոր մատներուն եւ բոլոր մարմնովը սարսուռ մը զգաց:

— Երթամ շուտ մը սուրճը բերեմ: Մինչեւ վերադառնալս հանգստացէք:

Այս ըսելով հեռացաւ առանց սպասելու պատասխանի: Ըմպելին մէկ ումպով կէս ըրաւ եւ կռնակը նստարանին տալով աչքերը գոցեց: Շատ պէտ յոգնած թէեւ, սակայն պէտք էր արթուն մնալ, որովհետեւ ծովեզր երթալէ առաջ, պէտք էր լուրջ խօսակցութիւն մը ունենար Զարա Հայլթի հետ: Իր եղբայրը պէտք է բուժարան մը փոխադրուէր, եւ կը զգար որ անոր այս տեղափոխութիւնը դժուարութեան կը բախէր, անիկա աղջկան վարանումէն յայտնի եղած էր: Յետոյ կը փափաքէր իմանալ թէ երիտասարդը ինչպէս վիրաւորուած էր: Իր դուրս հանածը հրացանի գնդակ մըն էր, բնականաբար ոչ ինքնաբերաբար պայթած՝ այլ մարդասպանութեան մտադրութեամբ: Ո՞վ էր ան որ ուզած էր երիտասարդ Սթէֆըն Հայլթի արիւնը թափել. իր քոյրը գիտէ՞ր. եթէ այո, կ'ուզէր ինքն ալ իմանալ:

Աչքերը բանալով ուիսքիին մնացած մասն ալ խմեց. յետոյ ոտքի ելլելով, գաւաթը դարակին մէջ դրաւ: Արդէն ինքզինքը կազդուրուած կը զգար. ալքօլը երակներուն ջերմութիւն մը ներմուծած եւ անոնց մէջ նոր կեանք էր դրած:

Ու մինչ ետ դառնալով դէպի նստարանը կ'երթար՝ սրահին ծայրը փոքր դաշնակի մը վրայ նկար մը նշմարեց. աղջկան նկարն էր, կեցած տեղէն իսկ ճանչցաւ զայն: Այն նկարը որ զինքը այս արտակարգ արկածախնդրութեան մղած էր: Արդեօք այս նկարը ինծի կուտա՞յ, մտածեց, եթէ ձեռքս բռնեմ՝ թերեւս չմերժէ. շուտ մը դաշնակին մօտ գնաց եւ նկարը առնելու վրայ էր, երբ նկարին շրջանակին մօտ բան մը նշմարեց. բան մը որ զարմացումէն սիրտը բերանը բերաւ: Աչքի պատրա՞նք էր արդեօք. քայլ մը եւս առաջ եւ ապահով է որ իրականութիւն է: Նկարի շրջանակին քով գտնուած առարկան արծաթեայ փոքրիկ սպիտակ արծիւ մըն էր:

Անմիջապէս միտքը ինկան օգնական ոստիկանապետին այն խօսքերը թէ՝ «զոյգ մը խորհրդաւոր սպանութիւններ են կատարուած. երկու պարագային ալ շուարած ենք այն իրողութեամբ որ, սպաննուած մարդոց կուրծքերուն վրայ արծաթեայ սպիտակ արծիւ մը գնդասեղով փակցուած է «:

Սպիտակ արծիւ մը սպաննուած մարդոց կուրծքերուն վրայ: Դիպուածով արդեօք, կարելի է. որ եւ է մէկը կրնայ փափաքիլ այսպէս արծաթեայ փոքր սպիտակ արծիւ մը ունենալ: Յիմար, ինչ երկար բարակ ինքզինքդ կը չարչարես: Ինչպէս կը թոյլատրես որ գեղեցիկ կին մը քեզ յիմարի տեղ դնէ: Բայց եթէ դիպ[...] է միայն, ի՞նչու այդ վիրաւորը[...] ցիկին մէջ:

Սպիտակ Արծիւին վրայէն աչ[...] դամ իր աչքերը գացին յաւել[...] նակին մէջի կնոջ պատկերին: [...] աչքերը իրեններուն մէջ կը նայ[...] կարծես ըսել ուզելով, « Ճօն Տէվ[...] սըն, ա՞յս է քու ամբողջ սէր ը[...] Կը խորհիս որ երկու յիմար եւ [...] ռելի սպանութիւններուն մէջ մասնակց[...] թի՞ւն ունիմ. ամօթ քեզ, Ճօն Տէվ[...] սըն, ամօթ քեզ »: Իր դատողութիւ[...] ճիշդ էր: Առանց զայն լսելու իր[...] ւունք չունէր դատապարտելու: [...] Սպիտակ Արծիւին հոդ ըլլալուն պատ[...] ճառը կրնար շատ պարզ եղած ըլլ[...] Պարզ ըլլար կամ ոչ, պէտք էր պա[...] տասխան մը ստանար, եւ վայրկեան[...] բար մտածեց Արծիւիկը գրպանը դ[...] նել, ու յետոյ յանկարծ ցոյց տալ ա[...] րեն, ըսելով թէ գետինէն վերցուցա[...] էր: Որպէս վիրաբոյժ սովոր[...] մարդոց արտայայտութիւնները [...] դալ, անորն ալ պիտի կարդար, [...] կարծական ցոյց տալով:

— Նկարի՞ս վրայ կը [...] հիանալ [...] դաշնակին, Սըր Ճօն:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :=: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՋԹԵԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 20 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ SAMEDI 20 Octobre 1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2630

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՐՈՒԱՆ ԹՈՂ ՈՒ ԲՈՀԻՆ ՄԷՋ

»»»· ·«««

Եթէ ուրիշ փաստեր չունենայինք, Մարսէյլի դէպքը բաւական էր, համոզուելու համար թէ հիմնական փոփոխութիւններ կատարուած են պետութեանց աշխարհահայեացքին եւ մարդոց հոգեբանութեան մէջ, Մեծ Պատերազմէն վերջը:

Առաջին անգամ չէ որ թագաւոր կը սպաննուի, Եւրոպայի պողոտաներուն վրայ:

Եւ առաջին ահաբեկչական կազմակերպութիւնը չէ որ կը գործէ երկիրէ երկիր, բազմաճիւղ ցանցեր փռելով:

Բայց, կը թուի թէ առաջին անգամ է որ պետութեանց վարիչները այսքան խրախուսումի կը մատնուին եւ իրենց սիրայօժար ծառայութիւնը կ՚առաջարկեն, երեւան հանելու համար սարքուած դաւադրութեան բոլոր ծալքերն ու ցանցերը:

Արդէն ութ պետութիւններ շարժման մէջ դրած են իրենց Ապահովութեան Տեսչութիւնը. իսկ ուրիշներ ալ, թէեւ մասնաւորապէս չեն յիշուիր, բայց լարուած ուշադրութեամբ կը հետեւին բոլոր կասկածելի հետքերուն:

Հաղորդակցութեան ամէնէն կարճ միջոցը, հեռախօսը, անընդհատ կը բանի մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք, ինչպէս պիտի ըլլար որ եւ է երկրի ներքին սահմաններուն մէջ: Եւ կայարանէ կայարան կը սուրան բազմաթիւ պետութեանց գաղտնի գործակալները, բան մը աւելի պրպտելու, ստուգումներ կատարելու կամ նոր հետապնդումներ սարքելու համար:

Կը թուի թէ միեւնոյն ոստիկանութիւնն է որ կը գործէ բոլոր երկիրներուն մէջ, իր անհամար մասնաճիւղերով:

Անշուշտ կապերը շատ սերտ են բոլոր երկիրներու ոստիկանութեանց միջեւ, հետապնդելու համար քրէական ոճիրները:

Բայց, երէկ մեծ տարբերութիւններ կային քրէականին ու քաղաքականին միջեւ, եւ կառավարութիւնները կը նախընտրէին անտարբեր ձեւանալ, երբ հարցը քաղաքական էր:

Այսօր՝ աչքի կը զարնէ զգալի փոփոխութիւն մը:

Ըսինք արդէն,— մէկէ աւելի երկիրներ գործնապէս կ՚աջակցին հետապնդումներուն, նոյն իսկ յանձն առնելով ձերբակալել եւ դատախազ պետութեան յանձնել ամբաստանեալներ կամ կասկածելիներ:

Կը նշանակէ թէ՝ պետութիւնները, պահելով հանդերձ իրենց վեհապետական իրաւունքները, նախապատերազմեան աչքով չեն նայիր ազատագրական – ահաբեկչական կազմակերպութեանց եւ անոնց գործունէութեան վրայ:

Անհրաժեշտ չէ մանրամասնութեանց մէջ մտնել, ըմբռնելու համար այս երեւոյթին պատճառները:

Նախ՝ ամէն երկիր կը դողդղայ իր ներքին ապահովութեան վրայ: Մանաւանդ որ շատ մը երկիրներու մէջ, իշխանութիւնը հիմնուած է դիկտատուրայի վրայ: Կոմիտէներ են որ կը վարեն Խ. Միութիւնը կամ Իտալիան, եւ կոմիտէ մը դժուար կը հանդուրժէ ուրիշ դաւադրական ուժի մը, նոյն իսկ եթէ իրեն դէմ ուղղուած չըլլայ անոր գործունէութիւնը:

Երկրորդ, պատերազմէն քանի տարի վերջն ալ, հրաբուխի վրայ է Եւրոպան: Ո՛ր եւ է կայծ կրնայ աղէտի մը յանգիլ, ինչպէս եղաւ 1914ին (Սէրայէվօ):

Արդ, ո՛ր եւ է երկիր չուզեր ստանձնել նոր բոցավառումի մը պատասխանատուութիւնը:

Եւ որովհետեւ չափազանց թունաւորուած է մթնոլորտը եւ շատ խոր է փոխադարձ կասկածամտութիւնը, որեւէ երկիր չուզեր սեւնալ իր հարեւանին կամ հանրային կարծիքին առջեւ, նովանաւոր, հետեւաբար եւ մեղսակից համարուելով օտար դաւադրութեան մը:

Այսպէս, Հունգարիան մերժելով կը մերժէ որ եւ է բարոյական պատասխանատուութիւն, իսկ Իտալիան մէկ հեռագրի կամ հեռախօսի վրայ ձերբակալել տուաւ Խրուաթներու կազմակերպութեան վարիչները:

Եւ վերջապէս, այսօր ունինք նոր հաստատութիւն մը, Ազգերու Դաշնակցութիւնը, որուն 59 անդամները պատրաստ են փոխադարձ մեղադրանքներ ·կուտակելու, չահագործելով ամէն պատրուակ:

Ուրիշ կէտ մը,— անոնք որ ազատագրական պայքար կը մղեն Եւրոպայի այս կամ այն երկրին մէջ, ուրիշ պետութեան մը դէմ, ուղղակի կամ անուղղակի կը վնասեն պատերազմէն վերջը հաստատուած կարգուսարքին: Ուրիշ խօսքով՝ օրուան յաղթականներու շահերուն:

Չէ՞ որ, յաջողութեան պարագային, դաշնագիրներու վերաքննութեան խնդիրներ պիտի ծագին, որեւէ աւարի տխրաժակներ:

Միայն այս պատահականութիւնը իրարու կը մօտեցնէ բազմաթիւ պետութիւններ, միասնաբար ջախջախելու համար անոնք որ դատ չահիլ կ՚ուզեն ատրճանակով կամ ռումբով:

Միւս կողմէ, այսօրուան յեղափոխական տարրերը միայն քաղաքական դատեր չէ որ կը հետապնդեն, այլ եւ կը ձգտին ընկերային – անտեսական յեղաշրջումներ յառաջ բերել:

Ահա թէ ինչու այսօր շատ աւելի զիլրագզած են կառավարութիւնները: Նոյն իսկ անոնք որ կը ձգտին չագանակներ հանել ուրիշին ձեռքով, վանդագան խառնակութեանց չնորհիւ:

Տակաւին հիշեցինք «սրբազան հասախութիւնը», որ հեղգհետէ անհանդուրժելի կը գտնէ որ եւ է օտարի ազատ գործունէութիւնը իր սահմաններուն մէջ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

“ՈՒՍԹԱՇԻ„ՆԵՐՈՒ ԵՐԿՈՒ ՎԱՐԻՉՆԵՐԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ ԹՈՐԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

»»»· ·«««

Թէեւ կ՚ուրանան, բայց պիտի յանձնուին Ֆրանսայի

ՈՒԹ ԵՐԿԻՐՆԵՐ Կ՚ՕԳՆԵՆ ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

Երկու կարեւոր դէպքեր մէկ օրուան մէջ.— Ֆրանսայի դատական ոստիկանութեան խնդրանքին վրայ, իտալական ոստիկանութիւնը Թորինոյի մէջ ձերբակալեց խրուաթ ահաբեկչական կազմակերպութեան ղեկավարը, Տոքթ. Անթէ Փավէլիչ եւ օգնականը, Էկօն Քվաթէրնիք, այլ անուամբ Քրամէր: Երկուքն ալ անմիջապէս հարցաքննութեան ենթարկուեցան, բայց ուրացան որ եւ է մեղսակցութիւն Մարսէյլի մահափորձին մէջ: Սակայն եւ այնպէս բանտարկուեցան, եւ բուն հարցաքննութիւնը պիտի կատարուի Ֆրանսայի մէջ, երբ յանձնումի գործողութիւնները լրանան: Արդէն իսկ դիմում կատարուած է Ֆրանսական կառավարութեան կողմէ:

Իտալական ոստիկանութեան միջամտութեամբ, ութի կը բարձրանայ թիւը այն պետութեանց որ հետապնդումներ կը կատարեն հոկտ. 9ի դաւադրութեան մասին: Առաջինը անշուշտ Ֆրանսան է, երկրորդը՝ Զուիցերիան, ուր այս միջոցին կը ջանան քակել դաւադիրներուն պայուսակներուն մէջ գտնուած փաստաթուղթերը: Երրորդը՝ Եուկոսլավիան է, որ ամենախիստ խուզարկութիւններ կը կատարէ երկրին մէջ, հաւանական մեղսակիցներ գտնելու համար: Չորրորդը՝ Հունգարիա որ իբրեւ բարոյական պատասխանատու ամբաստանուած ըլլալով, կը ջանայ գործակցիլ քննութեանց եւ մաքրել արատը: Հինգերորդը՝ Աւստրիա, ուր քննութիւն կը կատարուի դաւադիրներուն բնակութեան մասին, վեցերորդը՝ Պելժիա, լսուած ըլլալով թէ ահաբեկիչը եւ կազմակերպութեան անդամներէն ոմանք բնակած են ժամանակ մը, եօթերորդը՝ Հոլանտա, ուր առջի օր ձերբակալուեցաւ Ֆրանց Եէգա, Եուկոսլաւ ուսանող մը, կեղծ անցագիր ունենալուն համար: Կալանաւորը խոստովանած է թէ քաղաքական փախստական է եւ անդամ՝ ուսանողներու հակակառավարական կազմակերպութեան մը: Հաւանական է որ ուրիշ երկիրներ ալ իրենց կամաւոր ծառայութիւնը առաջարկեն, երեւան հանելու համար բոլոր գաղտնիքները:

Ոստիկանութեան կարծիքով, տասը հոգի են մահափորձին անմիջական գործակիցները,— 1. Անթէ Փավէլիչ, «Ուսթաշի»ներու (ըմբոստ) ընդհ. վարիչը.— 2. Քվաթէրնիք, այլ անուամբ Քրամէր՝ իր պաշտօնակիցը, որ ահաբեկիչները Ֆրանսա փոխադրած եւ ամէն մէկուն դերը ճշդած է.— 3. Փոսթիչէլ կամ Նովաք, որ ձերբակալուեցաւ հոկտ. 11ին, Թոնոնի մէջ.— 4. Բայթիչ կամ Պէնէշ, որ նոյնպէս ձերբակալուեցաւ Թոնոնի մէջ.— 5. Մալնի կամ Միօ Քրալ, որ Ֆոնթէնէպլոյի անտառը փախած էր եւ ձերբակալուեցաւ հոկտ. 15ին.— 6. Քէլէմէն կամ Սուք, այլ անուամբ Կէօրկիէվ Չէրնոզէմսքի, բուն արքայասպանը, որ բզիկ բզիկ եղաւ Մարսէյլի մէջ:

Այժմ կը փնտռուին չորս մեղսակիցներ եւս.— Փէրչէց, որ Տոքթ. Փավէլիչի աջ թեւն եղած է.— Միօ Պզիկ, ուրիշ պաշտօնեակ մը, որուն ինքնութիւնը ճշդուեցաւ առջի օր.— Տիկին Մառի Վուտրաչէք, հաշակաւոր չիկահերը եւ անոր ընկերացող անծանօթը:

Ինչպէս բռնուեցան երկու վարիչները

Ինչպէս ըսինք, Տոքթ. Փավէլիչի եւ Քվաթէրնիքի ձերբակալութիւնը կատարուեցաւ Թորինոյի մէջ, հինգշաբթի օր, ֆրանսական ոստիկանութիւնը հաղորդած ըլլալով բոլոր մանրամասնութիւնները: Լուրը անմիջապէս տարածուեցաւ Հռոմի մէջ, Ալեքսանդր Թագաւորին համար կատարուած հոգեհանգիստէն անմիջապէս վերջը: Իրիկուան թերթերը լուրը հրատարակեցին առանց որ եւ է խորհրդածութեան: Ամենամեծ գաղտնապահութիւն կը տիրէ ձերբակալման պարագաներու մասին:

Տոքթ. Անթէ Փավէլիչ, ծնած 1889ին, Եուկոսլավիոյ մէջ, փաստաբան է եւ նախկին երեսփոխան: Իր վերջին ընտրութիւնը կատարուեցաւ 1927ին: Կը պատկանէր խրուաթական ամէնէն ծայրայեղ թեւին, Ֆրանկեան կուսակցութեան (այսպէս կը կոչուի հիմնադրին՝ Ֆրանքոյի անունով): Փավէլիչ հիմնադիրը եւ գերագոյն պետն է «Ուսթաշի»ներու (ըմբոստներ) կազմակերպութեան: Իր համոզումով Խրուաթիան կրնայ Եուկոսլավիայէն անջատուիլ եւ անկախութիւն հռչակել միայն զէնքի ուժով: Եուկոսլավիայէն հեռացաւ Սթէֆան Ռատիչի սպանութենէն վերջը: Իր ահաբեկչական գործունէութիւնը կը սկսի 1929էն, երբ Ալեքսանդր Թագաւորը դիկտատուրա հռչակեց: Առաջին զոհըն եղաւ Թոնի Շլէկէլ, Զագրէպի «Նովոսթի» թերթին տնօրէնը:

Այս տեղեկութիւնները եւ ուրիշ մանրամասնութիւններ ձեռքի տակ ունենալով, Ապահովութեան Տեսչութիւնը երկուշաբթի օր հեռագրով լուր տուաւ Հռոմի քրէական ոստիկանութեան եւ յայտնեց թէ կարգ մը մեղսակիցներ սահմանը անցած եւ Իտալիա մտած են: Այս առթիւ ղրկեց լուսանկարներ, կենսագրական տեղեկութիւններ եւ ուրիշ մանրամասնութիւններ, խնդրելով քննութիւն կատարել: Յաջորդ օրը, Իտալիոյ քրէական ոստիկանութիւնը հեռագրով կը յայտնէր թէ պատրաստ են անմիջապէս գործակցելու եւ թէ քննութիւն բացուած է, ոճրագործները գտնելու համար: Այդ քննութեանց շնորհիւ էր որ, հինգշաբթի օր ձերբակալուեցան երկու ամբաստանեալները եւ նախնական քննութենէ մը յետոյ, փոխադրուեցան Թորինոյի բանտը: Մարսէյլի ընդհ. դատախազը անմիջապէս ձերբակալման հրամանագիր հանեց, երկու ամբաստանեալներուն յանձնումը պահանջելու համար: Ապահովութեան Տեսչութեան պաշտօնեաներէն մէկը Իտալիա գնաց, որպէսզի ստուգումներ կատարէ կալանաւորներու մասին:

Մարսէյլի ոստիկանութիւնը քննութիւններ կատարելով, հաստատեց թէ Տոքթ. Փավէլիչ սեպտեմբեր 30ին եկած եւ իջած է կայարանի մօտակայ պանդոկ մը, 45 տարեկան կնոջ մը հետ: Տոմարին մէջ արձանագրուած է իբրեւ Ռումանացի, Ժոռժ Փատէյէսքու անունով եւ 45 տարեկան:

Միեւնոյն աղբիւրէն կը հաղորդեն թէ՝ ստուգուած է որ Հունգարիա գացած է եւ երեք ահաբեկիչներուն վերջնական հրահանգներ տուած է 28 տարեկան երիտասարդ մը, Միօ Պզիկ, միեւնոյն առեն կեղծ անցագիրներ ճարելով: Չի կարծուիր որ այս մարդը Ֆրանսա եկած ըլլայ, բայց եւ այնպէս քննութիւնները կը շարունակուին:

Ժընեւի ոստիկանութիւնը ձերբակալեց հունգարական թերթի մը թղթակիցը, իբրեւ մեղսակից դաւադրութեան:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՔԱՂԱՔՆ Է ՈՐ ԿԸ ՏԱՆԻ ...

Մեռել մը, ամէն շաբթու: Եւ ընդհանրապէս յանկարծամահ: Կամ թոքախտ: Երբեմն ալ՝ արկածահար·

Հոկտ. 8ին Պալաբեան եպիսկ. յանկարծամահ՝ Մարսէյլի մէջ: (58 տարեկան):

Հոկտ. 16ին Հմայեակ Մատթէոսեան կաթուածահար՝ Փարիզի մէջ: (48 տարեկան):

Հոկտ. 14ին որբ տղեկ մը ջախջախուած՝ ինքնաշարժին տակ, Սէն Շամոն: (25 տարեկան):

Այսքանը՝ միայն «Յառաջ»էն քաղելով: Եւ միայն տասը օրուան մէջ:

Անշուշտ մարդիկ մահկանացու են եւ օր մը պիտի մեռնին, ո՛ւր որ ալ ըլլան, առանց ազգի, սեռի, դասակարգի կամ տարիքի խտրութեան:

Բայց, չէ՞ք ընդունիր թէ աւելի շուտ կը մաշին, աւելի շատ կը մեռնին այս պողոտաներուն վրայ, ա՛յսպիսի քաղաքներու մէջ:

Արդարեւ, ջի՞ղ կը դիմանայ սա լարուած, շոգեպինդ, հեւ ի հեւ գընացքին, ամենօրեայ երթեւեկէն մինչեւ որ եւ է գործի հետապնդումը:

Սի՞րտ կը դիմանայ ամենօրեայ հինոնուքին եւ սպառիչ աշխատանքին, ի խնդիր պատառ մը հացի:

Եւ ո՞ր թոքերը, երակները կամ երիկամունքներն են որ պիտի չազդուէին օդէն, ջուրէն, ծխնելոյզներէն, փողոցներէն, մեթրոներու խոնաւ խառնաղաններէն, ծուխէն, փոշիէն, պէնզինէն:

Տակաւին չեմ յիշեր հանրակառքերու, օթօ – մոթօներու, յորդահոսան կառքերու սրընթաց թաւալումն ու աղմուկը, որոնց սարսափին տակ բռնկուած ես աչք ու ականջ լարել ամէն վայրկեան եւ ամէն անկիւն, որպէսզի շանսատակ չփռուիս փողոցին մէջ:

Եւ վերջապէս հաղորդակցութեան միջոցները:

Գի՞ւղն ես,— կ՚իջնես քաղաք, շոգեկառքով կամ հանրակառքով, եւ մինչեւ գրասենեակդ՝ կա՛մ հանրակառք մը եւս կը փոխես, կամ կ՚իջնես գետնին տակ (մեթրօ):

Իրիկունն ալ կը վերադառնաս նոյն արարողութեամբ,— նախ մեթրօ, յետոյ կառախումբ կամ հանրակառք:

Իսկ օրուան կամ շաբթուան ընթացքին, քանի՞ անգամ ստիպուած ես փորձել հաղորդակցութեան բոլոր միջոցները, հեւ ի հեւ:

Դեռ հաշուեցէք այցելութիւնները՝ արուարձանէ արուարձան — շոգեկառք, մեթրօ կամ հանրակառք — ազգական մը տեսնելու կամ հանդէսի մը մասնակցելու համար:

Մէկ խօսքով, անզգալի բայց անընդհատ սպառում՝ օրն ի բուն, սիրտով, թոքերով, ջիղերով, թեւերով:

Եւ երբ տասը տարի այսպէս շարունակուեր է...

Եւ եթէ սկիզբէն խանգարուած էր առողջութիւնդ կամ տրամադիր էիր այս ու այն հիւանդութեան...

Եւ վերջապէս, եթէ նախնական են ապրելու պայմաններդ, կերած – խըմածդ, բնակարանդ...

Քաղա՛քը, քաղա՛քն է որ այսպէս գլխիվայր կը փռէ, իրարու ետեւէ, ընդհանրապէս ժամանակէն առաջ:

ՎԱՀԷ

Ո՞Վ ԿԸ ՏԱՐԱԾԷ ՍՈՒՏ ԼՈՒՐԵՐԸ

— •• —

Ներքին նախարարութեան ազդարարութիւնը

Ներքին նախարարութիւնը զեկոյցով մը կը յայտարարէ թէ քանի մը օրէ ի վեր սուտ լուրեր կը տարածուին հրապարակին վրայ: Քննութիւն բացուած է այս եկեղալի զրոյցներուն հեղինակները երեւան հանելու համար, բայց մինչ այդ կը յանձնարարուի հանրութեան ամենամեծ վերապահութեամբ ընդունիլ այն տեղեկութիւնները որոնք պաշտօնապէս հաստատուած չեն:

Արդարեւ, քանի մը օրէ ի վեր զարմանազան զրոյցներ շրջան կ՚ընեն Փարիզի մէջ, խուճապի մատնելով հանրութիւնը: Այսպէս, իբրեւ թէ ծանր դէպքեր պատահած են սահմանին վրայ, կամ դիւանագէտ մը սպաննուած է, կամ կարեւոր նախարարներ հրաժարած են եւն.: Չորեքշաբթի օր Քառթիէ Լաթէնի եւ Կառ տիւ Նոռի սրճարաններուն մէջ կը պատմէին թէ սպաննուած է Աւստրիոյ վարչապետը, Տոքթ. Շուշնիկ, եւ դեսպանատունը հարկադրուեցաւ հերքում հրատարակել: «Լ՚Էօվր»ը այս առթիւ խմբագրական մը կը հրատարակէ վայրերան մարդոց դէմ, զարշելի գտնելով անոնց արարքը որ կը ձգտի խուճապ ստեղծել:

Սպանութեան ատեն Մարսէ՞յլ էր թէ ոչ

Մալնի կամ Միօ Քրալ, Ֆոնթէնէպլոյի փախստականը, որ Մարսէյլ փոխադրուած էր առջի օր, հինգ ժամ անընդհատ հարցաքննուեցաւ հինգշաբթի օր, ինչպէս միւս երկու կալանաւորները: Տեղական թերթերը կ՚ըսեն թէ Մալնի աւելի լաւ հագուած, բայց աւելի երկչոտ է եւ շատ կը յուզուի: Ամբաստանեալը ընդհանրապէս կրկնելով իր նախորդ յայտարարութիւնները, հետեւեալ ճշդումը կատարեց.— «Ինծի ըսել տուեր են թէ ես Մարսէյլ կը գտնուէի Սուքի (Քէլէմէն) հետ, սպանութիւնը կատարուած առեն: Բացարձակապէս սուտ է: Ես էքս մնացի եւ չուզեցի Մարսէյլ երթալ Քէլէմէնի հետ: Ես օթէլ Մառէօն կը գտնուէի ժամը 4 — 4.30, ճիշդ այն պահուն երբ ընկերս կը սպաննէր թագաւորը:

Այս յայտարարութեան վրայ, դատաւորը կանչել տուաւ պանդոկի տիրուհին, որ յայտարարեց թէ ամբաստանեալը մեկնեցաւ կէսօրէն վերջը, Քէլէմէնի հետ մէկտեղ եւ միայն 6.30ին եկաւ, իր հաշիւը կարգադրելու համար: Յետոյ անմիջապէս մեկնեցաւ: Ամբաստանեալը պնդեց թէ ինք Մարսէյլ չգնաց եւ թէ Տիկինը կը շփոթէ ժամերը: Յետոյ կարգով դէմ դիմաց հանուեցան պանդոկին պաշտօնեաները եւ բուն տէրը, որ իր կնոջը պէս յայտարարեց թէ ամբաստանեալը պանդոկէն մեկնեցաւ ճաշէն վերջը եւ վերադարձաւ 6.30ին: Մալնի կրկին բողոքեց, պնդելով թէ 4.30ին վերադարձաւ եւ իբրեւ վկայ ներկայացուց արկղակալուհին, որ սակայն յայտնեց թէ ինք Մարսէյլ կը գտնուէր ժամը 4.30ին:

Մանուկ թագաւորը կրնա՞յ հօրը գերեզմանին վրայ

Ինչպէս գրած էինք, Ալեքսանդր Թագաւորին յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ աննախընթաց հանդիսաւորութեամբ: Մասնաւոր պատուիրակութիւններ ղրկած էին 27 ազգեր, շատերը՝ զինուորական ջոկատներով (ի մէջ այլոց եւ Թուրքիան): Չափազանց խիստ միջոցներ ձեռք առնուած էին կարգապահութեան համար: Փողոցներուն մէջ, սպառազէն ոստիկաններ լարուած կը հետեւէին բոլոր շարժումներուն: Անոնք որ յուղարկաւորութեան թափորին մասնակցիլ կ՚ուզէին, հրաման ստացած էին որոշուած տեղը հաւաքուիլ առտուան ժամը 7ին: Արգիլուած էր որ եւ է առարկայ բռնել ձեռքին մէջ: Սենէմայի լուսակարիչներու կառքերուն մէջ մէկ – մէկ ոստիկան դրուած էր:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ՝)

ՏԱՐԱԳԻՐ ԼԵԶՈՒՆ

Լեզուն ժողովուրդն է եւ անոր պատմութիւնը։

Նոյն կերպարանքն ունի ան եւ նոյն ճակատագիրը։ Կը ծնի ժողովուրդին ու կը կրէ անոր խառնուածքին ու պատմութեան դրոշմը։

Հայ լեզուն հայ ժողովուրդի պատմութիւնն է, հայ ցեղին ազնուական կերպարանքովը։

Դարերէն եկած մեր մեծարժէք գանձն է ան, հայ ժողովուրդի մեծագոյն ստեղծագործութիւնը, հայ պատմութեան բուրումնաւէտ ծաղիկը։

Եւ անոր գոյութեան գերագոյն ազդակներէն։

Առանց անոր՝ ով գիտէ թէ ինչ պիտի ըլլար Հայուն ճակատագիրը, անոր գոյութիւնը, ազգերու ու բազմազան ցեղերու քաոսին մէջ։

Բայց այս կէտերը չէ որ կ՚ուզէինք շօշափել այստեղ. ոչ ալ հայ լեզուի հազարամեակներու չքեղ փառքը հիւսել։

Կ՚ուզէինք ուշադրութեան յանձնել այն ճակատագիրը, որուն ենթարկուած է, մանաւանդ կ՚ենթարկուի օրէ օր, թափառական հայութեան հետ, երկրէ երկիր, հազարումէկ ազդեցութիւններու ենթակայ։

Տեղ մը չի խօսուիր ան բնաւ. ուրիշ տեղ մը՝ կը խօսուի աղճատ ու այլանդակ, կամ խառնուած՝ օտար բառերով ու բացատրութիւններով։ Ֆրանսերէնը, ռուսերէնը, անգլերէնը, արաբերէնը տեղ գրաւած են հոն, եւ, այս բոլորէն վեր՝ գարշելի թուրքերէնը, որ կը տիրապետէ ու կը ճմլէ հայերէնի ցեղային ոգին ու գեղեցկութիւնը։

Բայց աւելի սարսափելի լեզուին վիճակն է. չուկան, տունը եւ հրապարակներու վրայ խօսուած լեզուին վիճակը։

Պրպտեցէք աւելի «բարձր» շրջանակները եւ պիտի հանդիպիք նման պատկերի, այլապէս ուշագրաւ։

Միայն ժողովուրդը չէ որ անփոյթ է իր լեզուին հանդէպ. անփոխարինելի անոր արժէքին, ազգապահպանման համար անոր բաբերար ու վճռական դերին։

Նոյն վերաբերումը ունին մինչեւ իսկ անոնք, որոնք գրի եւ գրականութեան անդաստաններուն մէջ կը գործեն. անոնք՝ որ ազգային արժէքներու մասին կը խօսին ու կը գրեն մինչեւ իսկ։

Տարօրինակ, հիւանդագին անփութութիւն մը կը ցուցաբերէ հայ ժողովուրդի խոնարհ դասերէն մինչեւ վերին դասերը, կարելի է ըսել՝ անխտիր կերպով։

Հրապարակէն ու չուկայէն սկսած մինչեւ ընտանիքը, մինչեւ պաշտօնատեղիները եւ մինչեւ ազօթատեղիները հայերէնը կը խօսուի խեղճ ու աղքատ լեզուի մը նման, առանց բծախնդրութեան, առանց սարքական հոգածութեան եւ արտասուրուած՝ օտար ու թուրքերէն բառերով։

Գործնական կեանքի մէջ ցոյց տրուած այս վերաբերումը կ՚անդրադառնայ Հայուն ու անոր երիտասարդ սերունդի հոգեբանութեան ալ վրայ. հայ երիտասարդը, մինչեւ իսկ դպրոցականը, պէտք չի տեսներ կարեւորութիւն տալու հայերէնին, որ «փոր չի կշտացներ». հայ ծնողը անհրաժեշտ չի նկատեր հայերէնը իր զաւակին համար եւ դժուարութեամբ կը պատասխանէ՝ թէ «հէ, գիտէ բաւական հայերէն, իրեն պէտք եղածին չափ»։ Իսկ այդ «պէտք եղած չափը»՝ ողորմելի լեզուով երկտող նամակէ մը անդին չանցնիր...

Չափելու համար հայ լեզուի թրշուառութիւնը, հարցուցէք քիչ չատ օտար կրթութիւն ստացած հայ երիտասարդի մը՝ թէ գիտե՞ն հայերէն։ Ձեզի պիտի պատասխանեն անոնք, առանց պժգալութեան, քմծիծաղ մըն ալ չրթներուն եւ վերէն նայուածքով մը,— «հայերէ՞ն — չատ քիչ»։ կամ «պժգալու ապարանք», որ հոս բառ է մի այն, երբեմն ալ հեգնութիւն։ Բայց կրնա՞ք դուք երկու բառ ֆրանսերէն կամ անգլերէն գիտցողէն նոյն խոստովանութիւնը խլել... Ի՞նչպէս չգիտնալ ֆրանսերէնը կամ անգլերէնը. ի՞նչ ամօթ եւ ի՞նչ խեղճութիւն...

Աւելին դեռ, չատեր օտար լեզուով նամակ մը գրելու ատեն տասն անգամ բառարան կը նային՝ բառը ճշդելու եւ սխալէ խուսափելու համար. քանի՞ հոգի կրնաք գտնել, որ հայերէն բառարան բանայ՝ հայերէն բառ մը ճշդելու համար...

Օտար լեզուներուն մէջ կարելի չէ սխալիլ. ամօթ է չգիտնալը, ճիշդ չխօսիլը կամ սխալ գրելը. հայերէնին մէջ...

Ո՞ւրկէ այս արհամարհանքը, որ վարակած է սատիճանաբար մինչեւ իսկ մտաւորական շրջանակները։ Հարցուցէք թերթերու խմբագրութեանց, որոնք ամենօրեայ յարաբերութեան մէջ են գրողներու, թղթակիցներու, թարգմանիչներու հետ։ Ընթերցողները զտուած, կոկուած հայերէն յօդուածներ կը կարդան. կ՚երեւակայե՞ն արդեօք թէ ի՞նչ քառս պիտի տեղծուէր, եթէ միայն մէկ օր թերթը լոյս տեսնէր յօդուածներու նախնական վիճակով...

Մատի վրայ կը հաշուուին այն գրողները՝ որոնք հայերէն կը գրեն ու խնամք կը դնեն իրենց տողերուն մէջ։ Անշուշտ, հայկաբանութիւն չէ որ կը պահանջենք, բայց կարելի չէ հանդուրժել՝ որ մեր լեզուն այսքան թեթեւ, այսքան արհամարհական վերաբերումի առարկայ դառնայ։

Աղէտ է տարագրութիւնը. կ՚ապրինք մեր պատմութեան ամէնէն մթին եւ դաժան օրերը։

Կը պայքարինք ու կը պահենք մեր ֆիզիքական գոյութիւնը, աւելի կը յոգնինք, աւելի կը քրտնինք եւ, տաժանքի գինով, կը պահենք մենք մեզ։

Նոյն ճիգը կը թափե՞նք մեր ազգային ոգիին ու ազգային արժէքներու պահպանման համար։

Հայ լեզուն համադրոյթն է այս արժէքներուն. անիկա մեր հոգեկան հայրենիքն է. մեր պատմութեան հրաշքը եւ հայ ցեղի հոգեկան ու իմացական մեծագոյն հարստութիւնը. իսկ այս օրերուն՝ ազգապահպանման հզօրագոյն ազդակը։

Տարագիր ենք մենք, բայց հրաժարած չենք մեր հայրենիքէն. թափառական ենք, բայց կայուն ու անսասան պահանջներ ունինք։ Պիտի ըլլա՞նք այնքան տկար՝ մեր լեզուն կորսնցնելու, այնքան ապիկար՝ զայն տարագրելու համար մեր կեանքէն ու սրտէն։

Հայ լեզուն փառքն է հայութեան, անխախտելի ու հզօր կապը՝ մեր նախնիքներուն հետ, անոնց ձայնն ու խորհուրդը՝ ազգամուղջներու մէջէն քաղող հայ սերունդներուն ուղղուած։

Գործիք մը չէ ան, այլ գոյութեան անկապտելի զրահ մը, որուն պէտք է փարած պահենք մեր հոգիները։ Հայը անով միայն կրնայ Հայ մնալ, տառացիօրէն եւ ազատօրէն կերպով։

Ե՞րբ պիտի գիտակցինք այս ճշմարտութեան։

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»)

Ինչու չամուսնանար Կալէսի իշխանը

— o —

Երկու տարի առաջ գիրք մը հրատարակուեցաւ այս հարցի մասին որ չատ կը չահագրգռէ Անգլիացիները, որովհետեւ Կալէսի իշխանը Անգլիոյ գահաժառանգն է։

Գրքին վճռառումը անմիջապէս արգիլուեցաւ, բայց բովանդակութիւնը չատերուն ծանօթ է։

Քանի տարիէ ի վեր իշխանը չարունակ եւ համոզումով կ՚ըսէր իր մտերիմներուն, թէ բոլորովին անկարելի է իրեն համար երկար ամիսներէն աւելի հաւատարիմ մնալ կնոջ մը սիրոյն։

— Ես ունիմ խորը այն մարդուն, որ պէտք չէ ամուսնանայ, որովհետեւ թէ ես եւ թէ ապագայ կինս դժբախտ պիտի ըլլանք մեր ամուսնութեան հետեւանքով։

Եւ երբ իր խօսակիցները, ի պատասխան կ՚ըսեն թէ իրեն պէտ հազարաւոր այրեր կան, որոնց մէջ արմատացած է բազմակնութեան զգացումը, բայց հակառակ այս զգացումին, հայրենիքի հանդէպ պարտականութեան զգացումը կը մղէ զիրենք որ պէտքն ամուսնանան, իշխանը կը յայտնէ հետեւեալ տարօրինակ միտքը։

— Երբ հարցը ինծի ներկայացուի իբրեւ պարտականութիւն, այն ատեն պիտի ամուսնանամ։ Բայց միանգամայն պիտի յայտնեմ ապագայ կնոջս թէ մեր ամուսնութիւնը, բառ կու թեան եւ ամէնէն չատ պիտի տեւէ երեք ամիս, որմէ յետոյ անիկա պարտաւոր է ինծի վերադարձնել ազատութիւնս։

Ու իշխանը իր խօսքին տէրը կը մնայ։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՑԱՌԱՋ»ը

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՍԵԼԱՆԻԿԷՆ

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ՑԱՒԱԳԱՐ ԳՈՐԾԵՐԸ

»»»· · «««

Հին Օսմանեան հայկական գաղթականութիւնները տակնուվրայ ընելէ վերջ, Բարեգործականի սեւ ձեռքերը երկնցան Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ մայրաքաղաքին՝ Սելանիկի վրայ։

«Ցառաջ»ի ընթերցողներուն ծանօթ է թէ Սելանիկի ազգ. իշխանութիւնները մերժած էին այն սոտրնացուցիչ պայմանները զորս առաջարկած էր Բարեգործականը իր տալիք կրթական նպաստին հետ։

Բարեգործականը «կրթական ծրագիր» մը ունի, որուն միակ նպատակն է ռամկավար կամ հակադաշնակցական տականքները կրթական յարկերու մէջ տեղաւորելով, տեսակ մը մակարուծարան կազմել, ինչպէս կազմած է ներկայիս, իր չուրջը հաւաքելով ճախողած հացկատակներ ու ծոյլ պնակալէզներ։

Անշուշտ Բարեգործականի վճարողներուն գիտնալիք բանն է թէ ի՞նչի կը գործածուին տարիներու ընթացքին կուտակուած պատկառելի գումարները եւ մեծ դժուարութեամբ հաւաքուած սնթերը։

Միայն Բարեգործականի միամիտ անդամներուն գիտնալիք բանը պիտի ըլլար, ուսկայն, եթէ Միութեան վստահուած գումարները իրենց տեղերը ծախսուէին։ Դժբախտ փաստը այն է, որ իր անունին անարժան Բարեգործականը այսօր հրապարակ իջած է եւ խրած անորակելի խաչակրութեան մը մէջ։

Սելանիկի գաղութը ալ ի բերան մնաց տեսնելով Բարեգործականի չահատակութիւնները։

Քանի մը խօսքով պատմենք դէպքերը։

Կրթական տարեմուտին ազգ. իշխանութիւնը Բարեգործականին դիմեց, անոր տալիք նպաստը ստանալու ու բատ այնմ պիւտճէն պատրաստելու համար։ Բարեգործականի ճիւղը կեդրոնի հրահանգի համաձայն պայման դրաւ նախ ուսուցիչներու ցանկը ունենալ եւ ազգային վարժարանները ենթարկել իր հակակշռին, որմէ վերջ պիտի բարեհաճէր 42.000 դրախմի (6000 Ֆր. ֆրանք) տարեկան նպաստ մը տալ։

Թաղ. Խորհուրդը վիրաւորանք մը նկատեց այս առաջարկը, քանի որ կրթական գործէ հասկցող հոգաբարձութիւն մը չատ աւելի գիտակ էր տեղական պայմաններուն, լաւագոյն կարգադրութիւններ ընելու մեր ազգային վարժարաններուն համար, քան Փարիզ կամ Գահիրէ նստած Բարեգործականի վարիչները։ Այս նկատումով Թաղ. խորհուրդը մերժեց Բարեգործականի տալիք նպաստը ու նախապատիւ համարեց իր ճիգերով հոգալ ազգային վարժարաններու պիւտճէն։

Այսպէս վերջ գտան բանակցութիւնները։ Ազգ. իշխանութիւնները սկսան վերակազմել եւ ուժեղացնել ուսուցչական կազմը, լաւագոյն եւ օգտակար տարրերը հրաւիրելով պաշտօնի։ Բարեգործականի հովանաւորեալ քանի մը վարժապետներու տեղ առնուեցան իրական ուսուցիչներ։ Մինչ ազգային մարմինները կարգադրութիւններով զբաղած էին, անդին Բարեգործականի նորելուկ մանկլաւիկներէն մէկը մանաւոր լուրեր կը ճամբէր, որպէսզի զոնէ ինք մնայ իր նախկին պաշտօնին մէջ որուն փոխարէն Բարեգործականի կողմէ կը խոստանար 80.000 դրախմի, երաշխաւոր ցուցնելով այդ Միութեան վարիչ պատուիրակին այստեղի ազգականը։

Բնական է կարեւորութիւն տալու չըլլար այս անհամար խարդախութիւններուն։ Բարեգործականի խնամիները, երբ հարազատ ժառանգորդները այդ Միութեան դրամին, կը սկսին ամէն կողմ դիմումներ կատարել իրենց անշահ վարժապետներուն հաց ճարելու եւ հայկ. խաղաղած գաղութը տակնուվրայ ընելու համար։

Կը հաւաքուին կասկածելի եւ մութ տարրեր, բոլորն ալ հանրային կեանքի մէջ խայտառակօրէն արտասուրուածներ։ Երկարօրէն որոճալէ վերջ, ատոնք կը տեսնեն որ ազգ. իշխանութիւնը վճռական կը գտնէ Դանիական առաքելութեան բացած վարժարանը, որ օճախ մը դարձած էր «բուհճի»ներու եւ թմրեցուցիչ քարոզութեանց։ Դաւադիրները կը հասկնան որ պայքար բացուած է այդ որջին դէմ, եւ հետեւաբար կը դառնուի փակուելու վտանգին տակ։ Առիթը պատեհ նկատելով չարժման մէջ կը դնեն իրենց ձեռքին տակ գտնուած բոլոր միջոցները։ Գահիրէի եւ Փարիզի կեդրոններուն կը ներկայացնեն պարագան եւ կ՚առաջարկեն «բուհճի»ներու հետ միանալով պայքար բանալ ազգային վարժարաններու դէմ։ Այդ պէսով թէ անօթիները մակարուծարան մը պիտի գտնէին եւ թէ ազգային մարմինները նեղը պիտի դրուէին ազգային դպրոցներու մատակարարման մէջ։

Պէտք է հոս ըսել թէ, գաղութը ուչի ուչով կը հետեւէր կատարուած չարժումներուն, գիտէր թէ ովքեր էին թելադրողները եւ թղթակցողները, բայց միայն կը հետեւէր չհաւատալով դեռ Բարեգործականի բարոյական սնանկութեան։

Պատահեցաւ սակայն անխուսափելին։ Դիմակները վար ինկան։ Բարեգործականի կեդրոնը բանակցեցաւ Դանիական առաքելութեան կեդրոնին հետ։ Իրարու գարգառ ըրին։ Բարեգործականը համաձայնեցաւ Դանիականին անունը գործածել օգտուելով անոր վարժարան բանալու արտօնութենէն։ Դանիականը պայման դրաւ որպէսզի նախկին քարոզիչներու երամը իբր ուսուցչական կազմ պահուի եւ իր վարժարանը գոյքերով Բարեգործականի տրամադրութեան տակ դնելէ զատ, յանձնառու եղաւ նաեւ տարեկան 80.000 դրախմի վճարել։ Ասոր վրայ Բարեգործականն ալ պիտի բարդէ 250.000 դրախմի, կարգ մը հացկատակներ աւելցնելով ուսուցչական կազմին վրայ։ Այսպէս՝ սով դաղթաշխարհի բոլոր հայկական նախակրթարաններուն մէջ ամէնէն այլանդակ պատկերը ներկայացնող դպրոցի մը չուրջ համաձայնութիւնը կնքուեցաւ Բարեգործական — բուհճի եւ ընկերութեան կողմէ։

Այլեւս թերահաւատ չմնաց Սելանիկի մէջ։ Նախկին ջերմ Բարեգործականներ մասս խածին եղածին վրայ։

Հրապարակելով Բարեգործական — բուհճի նախակրթարանի հիմնումը, Բարեգործականի գործակալները սկսան անլուր պայքար մը բանալ ազգային վարժարաններուն դէմ։

Չըի զըրոց, աղօթագիրք, գրենական պիտոյքներ, հաց եւ գործածուած հանդերձեղէն, հանրակառքի տոմսն անգամ «բուհճի»ները պիտի հայթայթեն, պայմանաւ որ աղօթքի յաճախողած դասաժամերը անփոփոխ մնան եւ իւրաքանչիւր աչակերտ իր բարձին տակը Ս. Գիրք մը ունենայ։

Ահա թէ ի՞նչպէս կ՚աչխատին մեր մատաղ սերունդը ապուչներու հօտի մը վերածելու։

Այսպէս, թող ամէնքն ալ իմանան թէ, Բարեգործականը իրեն վստահուած դրամներով հրապարակ իջած է այսօր, եւ ամէն միջոց կը փորձէ կազմակերպուած նոր ու համեստ գաղութները քաոսի վերածելու համար։ Այն Բարեգործականը որ, երկար սակարկութիւններով իսկ չէր յօժարեր 42,000 դրախմի յատկացնել ազգային վարժարաններուն, անդին, վնասակար հաստատութեան մը գործին չարունակութեանը համար 250,000 դրախմի կը փճացնէ մէկ անգամէն։ Կը նշանակէ ուրեմն, որ եթէ այս հետեւողականութեամբ չարունակէ իր «կրթական ծրագիր»ը, անհագին խառնակութիւններու դուռ պիտի բացուի եւ այդ Միութեան անունին վստահած կտակարարները օրհնութեան տեղ պիտի արժանանան անէծքի, որովհետեւ անգիտակցաբար պատճառ եղած կ՚ըլլան նոր չարիքի մը զոր կը գործեն Բարեգործականի մեծ ու պզտիկ վարիչները իրենց ազգակործան պայքարներով։

Այս բոլոր խայտառակութիւններէն վերջ, հարց կուտանք։ Ի՞նչ կ՚ուզէ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը յանձնհայ գաղութէն։ Ինչո՞ւ ծաղկոցներու եւ նախակրթարաններու ցանցով մը չի պատեր ամէնէն աւելի պէտք ունեցող վայրերը, ու եթէ պիտի փակէր է այս գաղութին գլխուն եւ յետոյ, ի՞նչ է իմաստը այն դաւէհիկ հալածանքին որ սկսած է դրամի ուժով, մեր քաղաքական միակ կազմակերպութեան անդամներուն եւ ազգային արժանապատուութեան տէր մարմիններու դէմ։

Ո՞ւր պիտի յանգի այս ցաւագար խաչակրութիւնը, որ ամէնէն առաջ կը վնասէ գաղութներու խաղաղութեան եւ Բարեգործականի վարկին։

ՎԱՀԱԳՆ

ԱՂՋԿԱՆ ՄԸ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԽՐՈՒԱԹՆԵՐՈՒ ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

»»»· · «««

(Շար. երէկուան թիւէն)

Տարագիրները ինչո՞ւ ուժը կը դնէին այն երկաթուղիներուն վրայ, որոնք Եուկոսլաւիա կ՚երթային։ Պատճառը պարզ էր, — արտասահմանի մէջ վախ տարածել դէպի Եուկոսլաւիա ճամբորդութիւններու մասին, միաժամանակ Եուկոսլաւիոյ ժողովուրդին մէջ դժգոհութիւն ստեղծել հանդէպ իրենց երկրի իշխանութեան։

Նման անուղղակի միջոցներով, տարագիրները կը կարծէին թէ թանկագին նպաստ մը պիտի ստանար իրենց փրոփականտը Եուկոսլաւիոյ մէջ։

Այդ շրջանին գրօսաշրջիկներու հոսանք մը ստեղծուած էր դէպի Եուկոսլաւիա։ Փէրչէց դժգոհութեամբ կը դիտէր այս հոսանքը, եւ յաճախ կը տրտնջար Մորքալէի թէ գրօսաշրջիկներու այս հոսանքը աճապին դրամ պիտի թափէ Եուկոսլաւիոյ մէջ, այնպէս որ այսուհետեւ դժուար պիտի ըլլայ իրենց գտնել համախոհներ երկրին մէջ։ Ահա թէ ինչո՛ւ հարկ կը տեսնէր միջոցներ գտնել, կասեցնելու համար գրօսաշրջիկներու այդ հոսանքը։ Ան այսպէս կը բացատրէր Մորքալէի.— Եթէ յաջողինք կասեցնել գրօսաշրջիկներու հոսանքը, Եուկոսլաւիոյ բնակչութիւնը պիտի իյնար դարձեալ թշուառութեան մէջ, ուր էր առաջ՝ երբ գրօսաշրջիկներու հոսանքը չկար։ Այդ թշուառութեան մէջ դիւրին պիտի ըլլար նետել ընդհ. դժգոհութեան եւ ըմբոստութեան սերմերը։

Ահա թէ ինչու տարագիրները դժոխային մեքենաներ կը զետեղէին երկաթուղիներու վրայ։ Առաջին առ-թիւ զարմանք պատճառեցին այդ դէպքերը։ Ի վերջոյ սակայն յայտնի դարձաւ «թաքթիք»ը։ Առաջին դժոխային մեքենան դրուեցաւ 30 յունիս 1931ին, — այս գործին գիւտարարութիւնը յանձնուած էր Հրանիլովիչի եւ Սէլէթքովիչ։ Ինչպէս վերջը Վիէննայի ոստիկանութիւնը նկատեց, դըժոխային մեքենաները կը դրուէին այն վակոններուն մէջ, որոնք բաց ֆրանսական ուղի պիտի երթային։ Մեքենան այնպէս կը լարէին որ պայթէր Եուկոսլաւիոյ մէջ։ Միջազգային երկաթուղիներու մէջ փորձըւած այս աճարեկչութիւնը անշուշտ նախ պիտի հրաւիրէր Վիէննայի ոստիկանութեան կասկածը։ Տարագիրները չուտով նշմարեցին որ այդ ոստիկանութիւնը կը գտնուի իրենց հետքերուն վրայ։ Անմիջապէս աչխատեցան պաշտպանել աւստրիացի իրենց բարեկամները։ Եւ սակայն լաւագոյն համարեցաւ, բոլորին համար, հեռանալ Աւստրիայէն։ Մէկ մասը ապաստանեցաւ Իտալիա, Տօքթ. Փավէլիչի մօտ, որ այդ չրջանին կ՚ապրէր Փեսարոյի վիլլային մէջ, Անթոնիօ Սերրար անունով։ Շիմունովիչ, Բէչմըր, Բրվէչ եւն, որոնք կը զբաղէին դժոխային մեքենաներու փոխադրութեամբ, հեռացան Աւստրիայէն։ Սէլէթքովիչ Հունգարիա անցաւ, Հրանիլովիչ Թրիէսթէ գնաց։ Իսկ Փէրչէց անցաւ Պելճիքա, որպէսզի Եուկոսլաւիայէն գաղթած անգործ աչխատաւորները համոզէ եւ Հունգարիա տանի, դժոխային մեքենաներու եւ զէնքի պատրաստութեան մէջ օգտագործելու նպատակով։ Ես ալ Սոֆիա մեկնեցայ, ժամանակ մը այնտեղ իբրեւ պարուհի գրօսատուն մը մտայ։

Ամիսներ անցնելէ վերջ, Փէրչէց Հունգարիա կանչեց զիս, յանձնարարելով որ դիմեմ Սոֆիայի հունգարական դեսպանատունը եւ «վիզա» ստանամ բազմաթիւ երկիրներու համար։ Զիս կ՚ապահովցնէր, որ սիրով պիտի ընդունէին խնդրանքս եւ որ եւ է դժուարութիւն չպիտի յարուցանէին, որովհետեւ կ՚ըսէր, հունգարական իշխանութեանց հետ լաւ յարաբերութիւններ կը մշակէր ինք։ Հետեւեցայ իր խորհուրդին, եւ տեսայ որ պարծենալու համար չէ ըսած։ Արդարեւ հունգարական անցագիր մը տրուեցաւ ինծի, եւ ես մեկնեցայ Հունգարիա։

Այդ շրջանին, Փէրչէց յարաբերութեան մտած, Պուտափէշթի մէջ, հունգարական քաղաքական իշխանութեանց հետ, որոնք իրեն յանձնարարեցին դիմել հունգարական ընդհ. ապայակոյտի տեղեկատու դիւանին։ Այս մարմինը հրահանգ ստացած էր ամէն միջոցով օգնել Փէրչէցի, երբ պէտք ունենար իր գործունէութեան ընթացքին ընդդէմ Եուկոսլաւիոյ։

Հետապնդելով իր հին ծրագիրը, նշանած սկսաւ փնտռել [illegible] կորսուած ագարակ մը, որ իր [illegible] խարհագրական դիրքով ամէն [illegible] րութիւն ներկայացնէր Եուկոսլաւիոյ մէջ կատարուելիք աճարեկչութեան կազմակերպութեան, — գործակալներու եւ լրտեսներու առաքում, գաղտնի սուրհանդակի եւ գիրքերու փոխադրութիւն։ Երկար փնտռտուքէ վերջ, որոշեց հաստատուիլ Եանքա-Փուլթա, որ կը գտնուի Պելճիքայի եւ Նաճի — Քանիցայի միջեւ, Մուրա-Քէրէցթուրի երկաթուղիէ կայարանէն ոչ չատ հեռու, ուրեմն Եուկոսլավիոյ սահմանին մօտիկ։ Այս ագարակը հաստատուած է բլրակի մը վրայ, ունէր դաչտ մը եւ անտառ մը, երկու տուն, մէկը բնակութեան ամէն յարմարութեամբ օժտուած, — գիւղական բնակարան կ՚անուանէինք այդ չէնքը։ Միւսը փոքր բլլալուն, կ՚անուանէինք «երկրորդական»։

Եմիլ Հորվաթ անունով վարձեց վերջ այս ագարակը, — այդ անունով էր իր անցագիրն ալ, հայթայթուած հունգարական իշխանութեանց կողմէ, — Փէրչէցի առաջին հոգն եղաւ փրոփականտ կատարել, տարագիրներ բերելու համար իր մօտ։ Որոշած էր ագարակը վերածել ահաբեկչական կազմակերպութեան կայան մը։

Եուկոսլաւ տարագիրներ բերելու նպատակով, գործակալներ ղրկուեցան Ֆրանսա եւ Պելճիքա, մինչեւ իսկ Ամերիկա։ Իր հունգարական անցագրին շնորհիւ, Ելիէ կրցաւ երթալ մինչեւ Պուէնոս Այրէս, ուր կազմակերպեց «Հրվացքի Տոմոպրանէ» ընկերութիւնը, որ մասնաճիւղեր ունի Մոնթէվիտէոյի եւ Սան — Փավլոյի մէջ։ Ուրիշներ կը գործէին Պելճիքայի մէջ։ Ընդհանրապէս կ՚ընտրէին խրուաթ անգործները։ Երբեմն կը դիմէին պելժ իշխանութեանց, վտարման հրաման առնելու համար խրուաթ անգործներու մասին, որպէսզի աւելի դիւրութեամբ սրսան եւ ղրկեն ահաբեկչական իրենց կայանը։ Վտարուած անգործները նախ կը ղրկէին Վիէննա, Եոհան Բառանիչի մօտ, որ խմբագրապետն էր «Կրիչ» թերթին եւ խորհրդակիցը Փէրչէցի։ Բառանիչ, Վիէննայի հունգարական հիւպատոսարանին միջոցով, Սոփրոնի հունգարական ոստիկանութեան լուր կուտար թէ, Փէրչէցի հաչւոյն, քանի մը ուղեւոր պաշի (բռըռա) կը ղրկէ։ Ու կը խրկէր Սոփրոնի ոստիկանութեան, որ գտնոնք առնէր իր հսկողութեան տակ։ Մինչեւ իր մահը, այս գործը կատարեց հունգար ոստիկան մը, Շմի[illegible], որ խեղճ աչխատաւորները կը հաւաքէր ու կը ղրկէր Մուրա — Քէրէցթուր ուր կը սպասէին Փէրչէցի մարդիկ գտնոնք առաջնորդելու համար Եանքա — Փուլթա։

Հակառակ Փէրչէցի բոլոր ճիգերուն եւ եռանդին, հակառակ դրամական առատ միջոցներուն, որ Փէրչէցի եւ իր ընկերներուն տրամադրութեան տակ դրուած էին, Եանքա — Փուլթայի մէջ, Չաոսլին, երբ ես դեռ հոն կը գտնուէի, կրցած էին հաւաքել միայն 24 հոգի։ Իսկ վերջին անգամ Եանքա — Փուլթա այցելութեանս ընթացքին՝ 30 հոգի։

Ցոյներու պայքարը Ալպանիոյ դէմ

— o —

Աւելի քան քսան ազգային ընկերակցութիւններ հետեւեալ բանաձեւը քուէարկեցին Աթէնքի մէջ, ի ներկայութեան բազմաթիւ երեսփոխաններու եւ ծերակուտականներու։

« Միջազգային դաչնագիրներով հաստատուած իրաւունքները բացարձակապէս ոտնակոխ կ՚ըլլան։ Համաձայն այդ իրաւունքներուն, Եպիրոսի (Ալպանիա) Ցոյները կը պահանջեն պահպանել իրենց հայրենի ազատական կազմակերպութիւնները եւ յունարէնի ուսուցիչներուն ընտրութեան իրաւունքը։ Կը պատմենք ալպանական կառավարութեան կրօնական եւ դպրոցական ազատութեանց դէմ, որ 1914ին եւ 1921ին հաստատուած են Եպիրոսցիներու յանձնառութիւններով։ Կը պահանջենք որ Ազգ. Դաշնակցութեան յանձնաժողովը ալպանական կառավարութեան դէմ կը ձեռնարկութիւններ եւ [illegible] գրութիւններ կատարելով, երբեք պատասխան։ Կը յայտարարենք թէ մեր ձեռքով պիտի գործադրենք այս գարութիւնը, եթէ ապահովել հելլենական կառավարութեան մտադրութիւնը »։

Ամբողջ մամուլը կը ձայնակցի այս բողոքներուն։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ՊԱԼԱՔԵԱՆ ԵՊԻՍԿ.Ի ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

»»»• •«««

Յարգանքի եւ երախտագիտութեան ցոյցեր

...Ֆրանսայի առաջնոր– ...յուղարկաւորութիւնը, բառին ...ամով, յարգանքի եւ երախ–...ութեան ցոյց մը եղաւ:

...Պալաքեան եպիսկոպոսի մարմինը, ...իր բնակարանէն, փոխադր–...ւած էր Պոմոնի մատուռը:

...Պոմոնը, այս անգամ եւս դարձած ...այցելութեան վայր: Հոն էին բո–...մեծէն մինչեւ պզտիկը: Կ'եր–...ը, ...իրենց գունդագունդ, իրենց վերջին ...անքը մատուցանելու համար ա–...որդի մը, որ եռանդ ունէր գոր–...ելու եւ ոգենելու, մանաւանդ կրթա–...ճակատին վրայ: Վկայ՝ իր ջան–...ով կառուցուած մատուռ – ման–...պարտէզները, որոնց մէջ այսօր, ...հայերէն կը ճռուողեն:

...կիրակի 14 Հոկտեմբեր: Պոմոնի ...անանցանելի դարձած ...: Մատուռը եւ շրջափակը մար–...լեցուն էին, ամէն դասակարգի եւ ...մարդերով, բոլորն ալ ...ւած:

...արձաններու բոլոր մատուռ–...փակուած էին ազգ. կեդր. վար–...թեան հրահանգով: Փակուած էր ...Փրատոյի եկեղեցին: Հոն էին ...քահանաները: Ներկայացու–...եկած էին Ֆրանսայի զանազան ...ներէն:

...արողութիւնները, որոնք սկսած ...առտուն կանուխ, Փարիզի առաջ–...Քիպարեան եպիսկ.ի նախագա–...թեամբ, հազիւ վերջացան կէսօր–...ժամը 1ին:

Ապա դագաղը շրջապատուած Ե–...Ժողովի եւ Ազգ. Կեդր. Վար–...թեան անդամներէն, ազգականնե–...քահանայից եւ դպրաց դասու ...մէ, բերուեցաւ մատրան շրջա–...կը, ուր խօսուեցան դամբանա–...ններ:

Երեսփ. Ժողովին կողմէ խօսեցաւ ...Ցարութիւն Շալճեան, վեր հանե–...արժանիքները Պալաքեան եպ.ի, ...եօթը տարուան մէջ, Մարսէյլի ...գաղութը օժտեց 22 մատուռ – ...կապարտէզներով:

Ազգ. Կեդր. Վարչութեան կողմէ խօսեցաւ Պ. Պօղոս Հիւսեան դրուա–...լով առաջնորդին զանազան գործե–...: Եւ շեշտեց.— «Այո, Պալաքեան եպիսկոպոս թերութիւններ ունէր, ...ինչպէս բոլոր մարդիկ, սակայն այն արժէքաւոր գործերը, զորս կատա–...րեց յանդգնութեամբ ու անձնուրա–...ութեամբ, կը ջնջեն այդ բոլոր թերութիւնները: Մարսէյլի գաղու–...թին համար կրկնապէս դառն է Պա–...լաքեան եպիսկոպոսի կորուստը, երբ ...կատի առնենք, որ հազիւ կազմուած ...Կեդր. Վարչութիւնը կորսնցուց իր ...ամէնէն աշխոյժ գործակիցը»:

...քահանայից Միութեան կողմէ խօ–...սեցաւ Եղիշէ քհյ. Մխիթարեան, վեր ...հանելով հանգուցեալին անշահախն–...դիր գործունէութիւնը եւ անխնայ ...ձաղկելով գաղութին խառնակիչները, ...որոնց աղտոտ պայքարը, եթէ ոչ ա–...ռաջինը, գէթ կարեւորագոյն պատ–...ճառ եղաւ առաջնորդին վաղաժամ ...մահուան:

Սէն Լուի Թաղականութեան, վար–...չութեան եւ Բարձր Հայքի Հայր. Մի–ութեան կողմէ խօսեցաւ Պ. Ա. Արօ–եան, շեշտելով որ մեծ եղաւ կորուս–տը Մարսէյլի գաղութին համար: Եւ ներկայացուց առաջնորդին ներքին կեանքը:

Լիոնի հայ գաղութին կողմէ խօսե–ցաւ Վարդան քհյ.:

Աղքատախնամ Միութեան կողմէ խօսեցա Օր. Փիրմնեան, Պոլսեցինե–րու Միութեան կողմէ խօսեցաւ Պ. Ա. Գափուճեան, յիշատակելով այն բո–լոր գործերը, զորս յաջողութեամբ կատարեց Պալաքեան եպիսկոպոս, Մարսէյլի մէջ թէ այլուր:

Ապա խօսեցաւ «Յառաջ»ի թղթակի–ցը, Պ. Հ. Տէր Բարսեղեան՝ շեշտե–լով.— «Մեր ողբացեալ առաջնորդին աքեմն ու պատճառը չէ որ կը հետա–քրքրէ զիս: Կրօնաւորի հանդամանա–քին մասին թող խօսին ուրիշներ: Ես նկատի ունիմ Պալաքեան եպիսկոպո–սի հանրային գործիչի, հայեցի դաս–տիարակութեան աջակիցի չեզոքուած դիծը: Այս ,ունէր թերութիւններ ,սա–կայն կրթական գործին հանդէպ իր մոլեռանդ հաւատքը, ազգային սո–վորութիւնները պահելու եւ պահպանե–լու իր բծախնդրութիւնը պարտք կը դնեն մեր մամուլին վրայ խոնարհե–լով իր դագաղին առջեւ, գոչել՝ «Յարգանք յիշատակին»:

Վերջին խօսողն եղաւ Քիպարեան եպիսկոպոս: Եւ ապա դագաղը ու–սամբարձ դուրս կը հանուի:

Հանրակառքերու եւ ինքնաշարժնե–րու երթեւեկը կը դադրի պահ մը: Ժողովո՛ւրդ, ժողովո՛ւրդ: Թափօրին առջեւէն կ'երթային Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները, դպրոցականները ու ե–տեւէն հայ արիները, որոնցմէ եռա–գոյնը բարձր բռնած իրենց ձեռքերուն մէջ:

Եւ այսպէս, տեղ տեղ խանդարելով երթեւեկը ,թափօրը հազարաւոր բազ–մութեամբ կը հասնի Սէն – Փիէր, մեռեալներու քաղաքը: Հոս ալ ժողո–վուրդը հաւաքուած է:

Մարմինը կը տեղաւորուի մասնա–ւոր պահարանի մը մէջ, ժամանակի մը համար: Ազգ. Վարչութիւնը ընդ–առաջ երթալով ժողովուրդի լայն խաւերու եւ իր պարագաներու բաղ–ձանքին, աշխատանք պիտի թափէ, մարմինը ամփոփելու համար Պոմոնի եկեղեցիի շրջափակին մէջ, համեստ յիշատակարանի մը տակ:

Չմոռնամ աւելցնել, թէ յուղարկա–ւորութեան բացառաբար ծանր ծախ–քերը հոգալու համար, Ազգ. Վարչու–թիւնը հանգանակութիւն մը բացած էր, որուն մասնակցեցան բոլորը ան–խտիր, հինգով, տասնով եւն.:

Հրապարակ հանուած էր Պալաքեան եպ.ի նկարը, մօտ 3000 օրինակ, որ–մէ գոյացած հասոյթը եւս պիտի յատ–կացուի յուղարկաւորութեան ծախքե–րուն:

ՀՐԱԶԴԱՆ

Յ.Գ.— Ցաւակցական հեռագիրներ ղրկած էին Էջմիածնի կաթողիկոսը եւ Գերագոյն Հոգ. Խորհուրդը, Վալան–սի հայ գաղութի կողմէ Պապիկեան քհյ. Փարիզի կրօնական ընկերակ–ցութիւնը, Տրակինեանի Յառաջդի–մական Միութիւնը, Երուսաղէմի մի–աբանութիւնը եւ Թորգոմ պատրիար–քը, իսկ ցաւակցական նամակներ ղր–կած էին Մանչէսթըրէն Ինճէեան եպ. կաթողիկէ հասարակութեան կողմէ էքսէն Պահապանեան գերապայծառ, բողոքական հասարակութեան կողմէ պատ. Ղազարոսեան, եւ կրթական ազգային զանազան կազմակերպու–թիւններ:

«Դաշնակցութեան Օր»ը

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ.— Անցած կի–րակի կէսօրէ վերջ, Իսիի Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի կազմակերպած հանդէսը տեղի ունեցաւ Մէօտոնի կայարանին մօտ, ընկերահամակրա–կան շրջանակի մէջ:

Նախագահ ընկ. Ս. Թորոսեան հանդէսին բացումը կատարելով, ա–ռաջարկեց յոտնկայս յարգել յիշատա–կը մեր անմահ նահատակներուն: Յե–տոյ բացատրեց Հ. Յ. Դաշնակցու–թեան կատարած երկու գլխաւոր աշ–խատանքները.— Դարեր շարունակ ցաք ու ցրիւ եկած եւ զանազան հատ–ուածներու բաժնուած հայութիւնը մէկ գաղափարի շուրջ բոլորելու եւ թանկագին զոհերու գնով անկախ հայրենիք մը կերտելու պատմական առաքելութիւնները: Գեղարուեստա–կան բաժնին մէջ երիտասարդ ընկեր Կղեմէս Մկրտիչեան յաջողապէս ար–տասանեց Ռ. Զարդարեանի «Բագինին փառարանութիւնը»: Ինչպէս միշտ այս անգամ ալ իր սիրայօժար մաս–նակցութիւնը բերաւ Կ. Խաչի անդա–մուհի Տիկ. Տէրտէրեանը երգելով «Հայաստանը»ը եւ «Ախ իմ եարէն», ջերմ ծափերու արժանանալով: Օր. Զարուհի Շահլամեան ,այս անգամ եւս մեծ ոգեւորութիւն յառաջ բերաւ ջու–թակի վրայ թրթռացնելով «Կռունկ»ը «Պարզիր աղբիւրը» եւ «Հովուի եր–գ»ը: Յանկալի է որ մեր հայ արուես–տագէտները հետեւէին Օր. Զ. Շահ–լամեանի օրինակին եւ մեր զուտ հայ–կական հաւաքոյթներուն մէջ հնչե–ցնէին եթէ ոչ ամբողջովին գոնէ գե–րազանցապէս մեր կարօտցած հայկա–կան քնարը:

Ապա ջերմ ծափերու մէջ բեմ բար–ձրացաւ օրուան բանախօս ընկ. Շ. Միսաքեան, որ մօտ երեք քառորդ ժամ ունկնդիրները հմայուած պահեց իր կուռ բանախօսութեամբ, պարզե–լով Դաշնակցութեան հիմնական գա–ղափարները եւ կատարած գործերը:

Շատ ընդունակ աղջիկ մը, հնգա–մեայ Ռէժինա, զաւրիկը ծանօթ թա–ռիստ Պ. Գարեգին Յովհաննէսեանի, այս անգամ ալ մեր հանդէսին մէջ հայկական եւ կովկասեան քանի մը եղանակներ պարեց թառի եւ դափի նուագածութեամբ եւ ջերմ ծափեր խլեց:

Հանդէսի փակման խօսքը ըսելէ ա–ռաջ ընկ. նախագահը շնորհակալու–թիւն յայտնեց մասնակցողներուն եւ հանդէսը վերջացաւ «Մշակ բանուո–ր»ով:

Զ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Զուարճալի

ԿԱՐՏԱՆ.— «Մայր» կուսակցու–թեան Կարտանի թեւը հրապարակա–յին ժողով մը սարքած էր հոկտ. 14ին: Բանախօսներն էին Զագիկեան եւ Սիլվարդ, վերջինս Հայաստանէն նոր վերադարձած: Զագիկեանի դի–մակն արդէն ծանօթ է շատերուն: Բո–լոր այն շրջաններուն ուր այցելած է այս «գործիչ»ը, կը յիշեն իր «հայրե–նաշունչ» ցնդաբանութիւնները Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ: Ներկայացու–մը կրկնուեցաւ Կարտանի մէջ ալ: Ան–կեղծ ըլլալու համար խոստովանինք որ Զագիկեան գեղեցիկ բնաբանով մը մը սկսաւ իր բանախօսութիւնը, սա–կայն չկրցաւ զայն վերջացնել Անգ–լիացիի պէս: Բերան մը հայհոյեց Դաշնակցութեան: Օթէլլոյի դերը խաղացողի մը պէս բերնէն մաղձ ու փրփուր կը թափէր կարծես: Մեր խեղճ ռամկավարներն ալ վառեցան Զագիկեանի ցեխարձակ շանթերէն: Զորին պատճառով թացն ալ կը վառի, կ'ըսեն Թուրքերը: Ռամկավարները որ իրենք զիրենք Խ. Հայաստանի կնքահայրը կը նկատեն, Զագիկեանի բերնով հռչակուեցան հակահայաս–տանեան:

Թիւ երկրորդ բանախօսն էր Մոսե–նիկցի Եղիան, ուրիշ անունով Սիլ–վարդ: Այս պարոնը իր ընկերէն աւե–լի լաւ սորված էր դերը, միայն թէ ցաւ յայտնեց որ ինքը չափ «պերճա–խօս» չէ: Խոստովանեցաւ նաեւ թէ հրապարակախօս ալ չէր ,թէեւայդպէս գրուած էր յայտարարութեան մէջ: «Ի՞նչ կ'ուզէք որ ըսեմ ձեզի, բարե–կամներ», սկսաւ բարբառիլ մեր Սիլ–վարդը: Ինքն ալ չգիտցաւ թէ ուրկէ պիտի սկսի եւ ուր վերջացնէ: Պ.Սիլ–վարդը մեզ ձրիաբար պահ մը Խ.Հա–յաստան փոխադրեց, սակայն Արով–եան փողոցէն զատ տեղ չտեսանք: Ը–սաւ որ «Դաշնակցականներու կառա–վարութեան օրով եթէ Աբովեան փո–ղոցէն անցնէիր, անպայման ոտքերդ քարերուն եւ պատուհաններուն զար–նուելով գետին կ'իյնայիր արիւնլուայ վիճակի մէջ, հիմա այդ փողոցը ան–ճանաչելի դարձած է, բարեկամներ, նոյն իսկ կրնայ Մարսէյլի Քանըպիէ–րի հետ մրցիլ»: Դեռ ինչե՛ր չըսաւ մեր «դրախտ»էն վերադարձող վար դը: «Դաշնակցութեան օրով ժողո–վուրդը սովամահ կը մեռնէր եթէ նոր զգեստով մէկը փողոց ելլէր ,յանկարծ վրան յարձակելով զայն կը յօշոտէին: Կատարեալ դժոխք մըն էր անոնց օ–րով Հայաստանի ժողովուրդին կեան–քը»: Հոս ներկաները միջանկեալ հար–ցումներ ուղղեցին բանախօսին, թե–թեւ խրախնցում եւ ուժասպառ հե–րոսներն սկսան մոլտալ վասն ոչնչի: Պ.Սիլվարդ սրտնեղած դարձուց մե–տալին միւս կողմը: «Այս շինարարա–կան վերելքին հետ զուգընթաց կան դժուարութիւններ ալ»: Բնակարանի տագնապ, բանուորներու տագնապ, տագնապ հա տագնապ: «Հայաստանի մէջ եթէ ընտանիք մը երկու սենեա–կով բնակարան մը ունենայ, ամէնէն երջանիկն ու բախտաւորն է անիկա: Հոն նոր կօշիկ, նոր զգեստ, նոր գլ–խարկ չես կրնար առնել: Շաքար ,հաց առատութեամբ չես կրնար ուտել, եւ ուզած վայրկեանիդ չես կրնար գտնել որովհետեւ քիչ քանակութեամբ կայ»: Մետալին այս շիտակ կողմը քչիկ մը թթուեցուց մեր «հայրենա–սէր» Հօկերը: Բայց այս կարգի «շր–կայ»ներուն և«նոր»երուն շարքը կարճ կապեց որովհետեւ թէ իր գործին եւ թէ «հայրենասէր»ներուն դիւր չի գար: Ներկաներէն մէկը հարցուց թէ ինչո՞ւ համար Խ. Հայաստանէն կը փախչին, քանի որ ամէն բան լաւ է հոն: Պատանձումն Զաքարիայի :Բազ–դատութիւնն բրաւ Դաշնակցական Հայաստանի եւ ներկայ Հայաստանի, եւ գտաւ որ վերջինս «արագ» թա–փով մը կը վերածնի, կը բարգաւա–ճի: Սակայն չըսաւ որ 15 տարեկան պատանին կարելի չէ երկու տարեկան երեխայի մը հետ բաղդատել: Բերան մը եւս ձաղկեց Դաշնակցութեան Հա–յաստանը, որ օդանաւային տորմիղ, զինուորական բանակ, երեքյարկանի համալսարանական շէնք, պետական հրատարակչական, ջրանցքներ եւն. եւն. չունէր: Վերջացնելէ առաջ իր «լուսեր Հայաստան»էն ճառը, կո՛չ ը–րաւ ներկաներուն որ խորհ. Հայաս–տանի կողքին կանգնին:

Պիտի թելադրէինք «մայր» կուսակ–ցութեան բազմագլխանի կեդրոնին որ քիչ մը սանձէր այս «գործիչ»ները, որպէսզի կուսակցական պրոպագան–տը չփոթեն փողոցային վայրահա–չութեանց հետ: Ոչ միայն ամօթ է, այլ եւ անօգուտ՝ նոյն իսկ իրենց հա–մար:

Լեւոն Գեղունի

ՍԱՄՈՒԷԼ

ՀՕԿԻ ՄԱՍԻՆ

Պուքրէշի «Արագ»ը հետեւեալ խոր–հրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրա–կանի մը մէջ (11 հոկտ.).

— «Հօկը իբր թէ պիտի ըլլար կա–պը գաղութներուն ու հայրենիքին միջեւ, ինչպէս երբեմն Պոլսոյ մէջ Հռոմն էր, ուր, նոյն իսկ խորհրդա–յին ռէժիմը Հայաստան մտնելէ յե–տոյ, բոլոր կուսակցութիւններն ու հոսանքները ներկայացուած էին՝ համադրելով իրենց բոլոր նիգերը ի նպաստ հայ հայրենիքին ու անոր կա–ռուցումին:

Հօկը, դժբախտաբար, տարբեր ա–ռաքելութեան լծուած է գաղութներու մէջ: Փոխանակ մնալու չէզոք, ամէն հատուածէ ու հոսանքէ վեր, իր մտա–տանջութեան միակ առարկան դար–ձուցած հայրենիքի կարիքները, ան պարզապէս դարձած է քաղաքական քարոզչութեան միջնորդ, ու հա–կադաշնակցական պայքարի կռուան, մոռցած իր իսկական առաքելութիւնը:

Իր ծոցին մէջ հաւաքած ,— անշուշտ որոշ թիւով բարեմիտներու կողքին՝ որոնց սրտին իսկապէս կը խօսին հայ–րենի կարիքները ,— բոլոր հակադաշ–նակցական տարրերը, աղան ու պատ–ուելին, տէրտէրն ու տիրացուն, ու ինչ որ գաղութները կը հաշուեն իբր պառակտիչ ու խառնակիչ, ան հազիւ թէ միտքէն կ'անցընէ հայրենիքի օգ–նութեան գործը, յանախ խոստովա–նելով բացէ ի բաց թէ իր գլխաւոր կոչումն է ջախջախել հակահայաս–տանեան տարրերը ,ոչ թէ նպաստ հա–ւաքել՝ որովհետեւ խորհ. Հայաստա–նը գաղութներու օգնութեան պէտք չունի:

Կը հաւատանք որ երբեմն իսկապէս կը ստացուին շրջաբերականներ ուր Հօկերուն կը յանձնարարուի չէզոք մնալ ու իրենց դռները բանալ հայրե–նիքի բոլոր օգնել ուզողներուն: Բայց իրականին մէջ Հօկի ղեկավարները են միացեալ ճակատներու կամ ազգ. պլոքներու գլուխը, եւ Հօկերու ա–կումբին մէջն է որ կը դարբնուին պայքարի ճակատները Դաշնակցու–թեան դէմ: Այսպէսով Հօկերէն ներ–ուու կը փախին Հայաստանով իսկա–պէս շահագրգռուող եւ անոր համար զոհաբերելու պատրաստ տարրերը: Հօկերուն շուրջը ձգելով միայն վարձկանները, եւ Հօկերը իրենց տե–ղական սնապարծութեանց գործիք դարձնող աղաները:

Ահա թէ ինչո՛ւ գաղութներու այ–սօրուան քաոսին մէջ պատասխանա–տուութեան մեծ բաժին մը ունին նա–եւ Հօկերը, որովհետեւ փոխանակ սահմանափակուելու իրենց բուն նը–պատակին մէջ՝ տարփնեբէ ի վեր քա–ղաքականութիւն կը խաղան ,երկրորդ փլանի վրայ ձգելով Հայաստանի օգ–նութեան գործը, որուն համար մար–մին առած են եւ իրենցմէ հեռու մղե–լով Հայաստանի բուն բարեկամները: Ատոր համար է ահա որ Հօկերը չեն կրցած արդարացնել իրենց կազմու–թեան բուն նպատակը, եւ շատ դոյզն է եղած այն օգնութիւնը զոր անոր միջոցաւ խորհ. Հայաստանը կը ստա–նայ հայ գաղութներէն:

Քանի Հօկերը չվերածուին իրենց բուն կոչման, ու չդադրին միջամուխ ըլլալէ գաղութներու վէճերուն մէջ, անոնք անտարբերութիւն եւ արհա–մարհանք պիտի գտնեն այսպէս միշտ իրենց շուրջը, ու տուժողը միշտ Հա–յաստանը պիտի ըլլայ»:

ՓԱՐԻԶ ԿԸ ՎԵՐԱՆՈՐՈԳՈՒԻ

Փարիզի քաղաքապետական վեր–ջին ժողովին մէջ քննութեան առնուե–ցաւ ծրագիր մը, որուն համաձայն պիտի քանդուին մայրաքաղաքին հին թաղերու տուները:

Հին թաղերը կըլլներու ձեւով կը խոցոտեն մայրաքաղաքին ընդհանուր ու ներդաշնակ դիմագիծը: Այդ կըլլ–ներէն մին կազմուած է Սորպոնի եւ Սէն – Վիքթորի թաղերէն: Այս թա–ղերը պիտի վերանորոգուին այնպիսի ձեւով մը որ, շինուին գեղեցիկ ու լայն հրապարակներ, մէջտեղ դնելով Սէն – Սէվրէն եւ Սէն – Ժիւլիէն եկե–ղեցիներու ճարտարապետութեան ամբողջ գեղեցկութիւնը: Այդ շինու–թիւններուն պիտի յատկացուի 60 միլիոն փրանք:

Ուրիշ կըլլի մըն ալ կայ Էփինէթի թաղին մէջ, ուր Ժոնքիէրի փողոցէն մինչեւ Քլիշիի ծառուղին, քանդուե–լիք տուներու տեղը, պիտի շինուին 20.000 բնակարաններ:

50 միլիոն ալ յատկացուած է այս շինութիւններուն:

Օթէլ տը Վիլի մօտ գտնուողներայ հին տուներու կազմած վայրն ալ պի–տի մաքրագործուի: Հին եւ աղտոտ տուները, որոնք չարժանկարի ժապա–ւէններու համար միայն կրնան արժէք ներկայացնել, պիտի քանդուին հիմ–նովին: Այս քանդումներուն շնորհիւ ոչ միայն մէջտեղ պիտի գան հնարժէք ու պատմական յիշատակարաններ ի–րենց ամբողջ գեղեցկութեամբ, այլ եւ նոր փողոցներ, նոր հրապարակներ պիտի ստեղծուին: Անհատներու պատկանած քանդուելիք տուներբծա–խու պիտի առնուին քաղաքապետու–թեան կողմէ:

Նման քանդուելիք թաղամասեր կան նաեւ Փէր Լաշէզի եւ այլ կողմեր: Մասնաւորաբար պիտի քանդուին Փլէյեանի փողոցի հին տուները, ուր տարեկան 450—500 հոգի կը մեռնին, բաւ վիճակագրութեան:

Ծրագիրը կը նախատեսէ այստեղ հիմնել «արուեստի եւ մտածման մի–ջազգային քաղաքամաս» մը, ուր միտքի մշակները պիտի ունենան աշ–խատութեան յարմար եւ աժան բնա–կարաններ, հանրային աշխատանքի եւ օգնութեան յատուկ բաժիններով, — մատենադարան, դպրոց, բուժա–րան, ակումբ, թատրոն:

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (24)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ — (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

»»»• •«««

Հասած եմ Կաղ ձորիկի մեր առ–տոյի արտը. կը հանդիպիմ նոր ըս–պանուած, թարմ ու տաք արիւնոտ դիակի մը, գլուխ չկայ, մարմինը յօշոտուած չէ, քանի մը քայլ հեռու նետուած էր անոր գլուխը: Կը ճանչ–նամ, Մարոս Կոտտանն է, որ իբրեւ ծառայ կը մնար Խամէ Ուսըֆի քով: Կը դրկեմ այդ պաշտելի գլուխը, կը համբուրեմ անոր ճակատը, եւ կ'ը–սեմ.— Իմ սիրելի ընկեր, իմ դպրո–ցական ընկեր, մէկ դասարանի ըն–կեր, իմ երգի ընկեր, Կոստան ջան, վերջին պահուն բախտ կ'ունենամ քու մարտիրոս ճակատդ համբուրելու, իսկ ինծի ո՞վ պիտի ըլլայ վերջին համբուրողը...

Կը միացնեմ գլուխը մարմնին հետ, վերջին համբոյր, մնաս բարո՛վ իմ նահատակ ընկեր ու կը բաժնուիմ:

Մարկոսի մարագի քովն եմ.մարա–գի մէջէն ցաւի սուր ճիչ մը կուգայ: Ներս կը մտնեմ. Ջարդուած դիակ–ներ, բոլորն ալ մեռած: Դէպի ձայնը կը յառաջանամ. Խամբարն է, հոգե–վարքի մէջ, խե՛ղճ կին, դուն ալ Խը–րէ Խաչկայ նման Հուրիսաթի աղմու–կին զոհ գացիր: Զգեստով Ամերիկայի ու Թիֆլիզի խաղաղ կեանքը եկաք ձեր աւերակ բոյները վերանորոգելու:

Կ'անցնիմ Զորայ թաղի գերեզմանոց. ջարդուած են մեծ տան դամբարանի երեք խոշոր խաչքարեր, որոնք իրենց բեւեռագրերով բաւական զբաղեցու–ցին Եւրոպացի հնախոյզները, մա–նաւանդ Գերմանացիները:

Կ'անցնիմ գերեզմանի կեդրոնն ե–ղած թթենիին տակ, կը նստիմ իմ սո–վորական տեղս ուր կ'ունենայինք գեղջկական ժողովներ, եւ ես իբրեւ դրագիր կ'արձանագրէի տրուած վճիռները: Ահա՛ղ որ անցան ու կորան այդ փառքերը: Կը զգամ նայելու իմ սիրած ու պաշտած այգիներուս, ո՛վ գիտէ, գուցէ այս առաջին ու վեր–ջին անգամն ըլլայ, բայց մթութիւնը ամէն բան խլած է աչքերէս. միայն ծառաստանը ամպի մը դէզի նման կը տեսնեմ: Ախ, կարելի՞ է որ ողջ մնամ ու անգամ մըն ալ իմ քրտինքս կաթի ձեր մէջ:

Կ'անցնիմ. կը հասնիմ մեր դամբա–րանը, ուր թաղուած են մեծ ու պզ–տիկ հայրերս եւ շատ մը ազգական–ներս: Ամէնուն սրտաւականը կը ցցուի աչքերուս առջեւ, չկայ անոնց մէջ իմ անուշիկ մայրիկս ու պաշտելի Բեր–սոն: Կը խօսիմ ու ինծի չեն պատաս–խաներ, կը ծանօթացնեմ թէ ես ձեր վերջին ժառանգն եմ այս աշխարհի վրայ, ինձմով պիտի վերջանայ ձեր «եան»ը, ինչո՞ւ անտարբեր կը մնը–ւիք ինծի հանդէպ, ինչո՞ւ չէք ուզեր տեղեկանալ իմ տառապանքիս ու կա–րեկցիլ ինձ, չէ՞ որ մարդիկ դաժան են, ձեր տեսածին նման չէ հիմա. ձեր օրով տեսքի աղամարդիկը կը սպաննէին ու գեղեցիկներըկ'առեւան–գէին, իսկ այսօր ամէնն ալ կը սպան–նեն, առանց տարիքի ու սեռի խտրու–թեան, ջուրերու մէջ կը խեղդեն ,մա–րագներու մէջ հազարաւորներով կը վառեն, Թող Մուրատն ու Մեղրագե–տը լեղու ըլլեն եւ դուք կը տեսնէք ոչ թէ գազաններ, այլ գազանի զաւակ: Արդ, կը պաղատիմ, տեղ մը տուէք ձեր կողքին, ես ալ ոչինչ եմ ու դա–տապարտուած ջարդուելու:

Ոչ ոք չի լսեր ձայնս, կ'անիծեմ զիրենք ալ, իրենց շրջապատն ալ, մեծ տան ջարդուած խաչքարերն ալ ու կ'անցնիմ:

X

Գիւղ մտած եմ. դադրած է շունի հաչոցը. կծու հով մը կը փչէ ու ես Խզրէ Մեջոյի դուռն եմ: Սերոբի Սը–դոյ դուռ բաց է, տան կեդրոնը թոնիր կը վառի, գեղին ու կարմիր բոցեր ժայթքելով :Անապարանքով կ'անցնէի, երբ տան մէջէն հայերէն խօսելու ձայն մը կը լսեմ, հրա՞շք է այս, կը զարմանամ: Դէպի դուռը կը յառա–ջանամ: Տան մէջ եղածները չփոթու–թեան կը մատնուին: Կը կանչեմ զա–նոնք ծանօթացնելով զիս, բայց ահա դուռը կը գոցեն վրաս, կը պաղատիմ, կ'աղերսեմ, «դուռը բացէք մի քիչ տաքնամ, ես հոս չեմ մնար, շուտով կը մեկնիմ», բայց կը մնան անդրդ–ուելի: Ահա ձայն մը, ծանօթ ձայն, Խամէն էր, որ կը մեղադրէր միւս–ներուն.

— Ինչո՞ւ դուռը կը գոցէք այն խեղճ մարդուն վրայ որ հոս չմնալու խոստում կ'ընէ. «քիչ մը կը տաքնամ ու կը մեկնիմ» կ'ըսէ: Դեռ երկու ա–միս առաջ, երբ Մարգարը փողոցէն կ'անցնէր, բոլորդ ալ իբրեւ հարս–ներ, ձեր յարգանքի բաժինը բերելու համար ոտքի կ'ելլէիք անոր առջեւ, եւ «եազմա»ներով ձեր քիթ ու բերան կը ծածկէիք, կոցրէք ամէն բան, ջանացէք պահել ձեր առաքինութիւ–նը: Մի վստահիք ձեր այս աղտոտ քիւրտ աղաներուն, անոնք ձեզ կը տիրանան այնչափ, որչափ գործ ու–նին, անկէ յետոյ կամ կը մեռցնեն եւ կամ կը յանձնեն ոստիկաններուն:

Եւ դուռը բանալով զիս ներս առաւ:

Տան մէջ կ'ապրէին 18 երիտասարդ հարսներ, որոնք Ալաշկերտի գաղ–թական Քիւրտերու քով կը ծառայէին եւ գիշերները հաւաքաբար հոս կը քնանային: Բոլորն ալ մեր գիւղացի–ներ ու ծանօթներ:

Խամէն մութին մէջ ըսաւ ինծի.

— Մարգար, բոլորս ալ մէկ բախտի տէր ենք: Հիմա ես գիտեմ թէ սա վե–րայիդ քուրջերուն մէջ որչափ ոջիլներ կան, ամօթ չէ, հանէ այդ քուրջերը այս բարակ կրակին վրայ թափ տանք:

Հանեցի քուրջերս, մէկիկ մէկիկ թոնիրի վրայ կը բռնէր ու կրակի այն բարակ երեսին մի քիչ ջուր կը ցանէր, որ տաք գոլորշի մը գոյանար, ու ինք թափ կուտար անոնց պատռուն եւ ճենճերումը տունը կը լեցնէր: Ահա այսպէս բոլորը, նոյն իսկ վրայիս ան–բաժան անկողինս հականեխելով ինծի դարձուց, «հագիր», ըսաւ ու տոպրա–կի մը մէջէն ցորենի խաշ կլկլով հաց մը տուաւ ինծի զոր իր քիւրտ աղայի տնէն բերած էր:

Բերանս չի բացուիր որ հացի պա–տառ ընդունի. ծնօտս չի գործեր, մեծ դժուարութեամբ սկսան բանիլ, ու երբ կլլելու առենը եկաւ, կոկորդս չընդունիր, ծակը նեղ կուգայ, ջրով ու դժուարութեամբ քանի մը պատառ կլլելէ յետոյ, ալ կանոնաւոր սկսայ ուտել: Բոլոր կնիկները Խամէի օրի–նակին հետեւեցան, ինծի հաց տուին: Կը զարմանամ որ բոլորին տուածներն ալ կերայ, ու եթէ ըլլար, տակաւին կ'ուտէի ու չէի կշտանար:

Ուզեցի Քիւրտերու մասին տեղե–կութիւններ առնել. Խամէն ըսաւ.

— Երբեք գութ ու կարեկցութիւն մի փնտռեր, եթէ աղամարդիկ ձեռք անցընեն, դրամ, եւն. կը պահանջեն, եթէ չկայ, կը դաշունահարեն: Այս Քիւրտերը կը խնայեն փամփուշտին եւ դաշոյնով կը մաքրեն իրենց զոհե–րուն հաշիւը:

ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(Շար.)

Թափորի ճամբուն վրայ բոլոր պատուհանները փակուած էին: Ամենամեծ զաղտնապահութիւն կը տիրէր շատ մը օտար հիւրերու բնակավայրերու մասին:

Աւելի քան կէս միլիոն քաղաքացիներ կը հետեւէին յուղարկաւորութեան: Պելկրատի բնակչութիւնը կրկնապատկուած էր: Ոստիկանութեան կարգադրութեամբ, բոլոր սրճարանները, ճաշարանները եւ զբօսավայրերը բաց մնացին, որպէսզի տուն կամ պանդոկ չգտնողները հոն գիշերեն:

Յուղարկաւորութեան առեն 150 զինուորական օդանաւեր կը սաւառնէին ծաղիկներ ցանելով: Մեծ մասը սերպիական եւ ֆրանսական էին: Ժամը 3ին, երբ վերջին աղօթքը կ'արտասանուէր, ամբողջ ժողովուրդը երկու վայրկեան բացարձակ լռութիւն պահեց, ամբողջ երկրին մէջ ամէն շարժում դադրեցաւ, եւ երբ դագաղը դամբարան իջեցուցին, բոլոր կոչնակները սկսան ղօղանջել, եւ թնդանօթներ արձակուեցան բոլոր քաղաքներէն: Թագուհին, որ ուզած էր քալելով հետեւիլ ամբողջ արարողութեան, եկեղեցիէն մինչեւ Թօփօլօ լերան արքայական դամբարանը — տասը ժամ — մարեցաւ վերջին պահուն, իսկ մանուկ Թագաւորը սկսաւ ճիչեր արձակել եւ անդադար լալ, երբ գերեզման իջեցուցին հօրը դագաղը: Պելկրատի կայարանէն մինչեւ Թօփօլա 12 մղոնի վրայ զպրոցական աշակերտներ շարուած էին, եւ վառուած մոմեր կը յանձնէին ձեռքէ ձեռք, երբ մեռելակառքը կ'անցնէր: Հազարաւոր գիւղացիներ Թափօրին կը հետեւէին վառուած մոմերով:

Դամբանականը խօսեցաւ Եուկօսլավիոյ պատրիարքը Բառնաբաս: Թագաւորին մարմինը ամփոփուեցաւ Ս. Գէորգի դամբարանին մէջ, ուր թաղուած է Գարաճորճեվիչ դերդաստանին նախահայրը, «Սեւ Գէորգ», որ առաջին անգամ ըմբոստացաւ Թուրքերուն դէմ, աւելի քան հարիւր տարի առաջ:

⁂ Պաշտօնական շրջանակները կը հաւաստեն թէ Եուկօսլավիոյ կառավարութիւնը իր դեսպանին միջոցաւ կարգ մը տեղեկութիւններ խնդրած է Հունգարական կառավարութենէն, Մարսէյլի մահափորձի մասին: Ամէն բան գաղտնի կը պահուի, քննութիւնները չդժուարացնելու համար:

Պերլինի մէջ ալ քննութիւններ կը կատարուին:

Սիթրօէնը պիտի փակուի՞

Սիթրօէն, ինքնաշարժի ծանօթ հաստատութիւնը ուր բաւական թիւով Հայեր ալ կ'աշխատին, կը շարունակէ խումբ-խումբ բանուորներ արձակել: Հաստատութիւնը դրամական նեղութեան մատնուած է, եւ իր արժեթուղթերը այնքան ինկած են որ, շատեր կը կարծեն թէ բոլորովին պիտի փակուի: Ամէն պարագայի մէջ, աշխատաւորներն են որ կը կրեն հետեւանքը: Արդէն բազմաթիւ բանուորներ ու բանուորուհիներ փողոց նետուած են: «Փօփիւլէռ» կ'ըսէ թէ հոկտ. 7ի վճարումը մեծ դժուարութեամբ կատարուած է, իսկ հոկտ. 22ին պիտի կրնա՞ն վճարել թէ ոչ — մարդ չի գիտեր: Իբրեւ թէ այս արձակումները առժամեայ են եւ բանուորները յառաջիկային նորս պիտի առնուին. բայց շատ քիչեր կը հաւատան այս հաւաստիքներուն, նկատի առնելով արժակման քմահաճ պայմանները:

⁂ Հիւսիսային շրջանի բանուորները, որոնք Լիլ հասած են քալելով, պատուիրակութեան մը միջոցաւ ներկայացուցին իրենց պահանջները: Որոշած են տեղի չտալ, մինչեւ որ գոհացում չստանան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻՆ շարժանկարը Նիւ Եորք հասած ըլլալով, առաջին անգամ ներկայացուեցաւ Մ. Նահանգներուն մէջ եւ մեծ յուզում պատճառեց: Անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր սինէմաներուն առջեւ եւ ոստիկանութիւնը հազիւ կրնար պահպանել կարգ-կանոնը: (Եւրոպական երկիրներուն մէջ արգիլուած է ներկայացումը):

ԱԼԺԵՐԻՈՅ 80 ՔԱՂԱՔԱՊԵՏՆԵՐԸ որոշեցին ամէն կապ խզել կառավարութեան հետ, եթէ գոհացում չտրուի այգեգործներուն:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ Գ. վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ նոյ. 13ին:

Հ. Յ. Դ.

ԱՐԾԻՒ ենթակոմիտէէ ընկերները դասախօսական ժողովի կը հրաւիրուին այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Բաշանի սովորական հաւաքատեղին:

Հ. Յ. Դ. Թուլուզի նորակազմ «Վարանդեան» խումբի ընկերները ինչպէս նաեւ նախկին ընկերները կը հրաւիրուին ժողովի վաղը կիրակի իրիկուն ժամը 8.30ին Փլաս Քարիթօլ, Մօն Քաֆէի մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին:

ՍԷՆ Թ'ԸԹԻԷՆԻ «Անտոք» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կոփշք, Կեփին եւ Վարուժան խումբերու ինչպէս նաեւ Ռօշթայեէի եւ Թալօտիէրի բոլոր ընկերները այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշտ 8ին «Դուրեան» Գրադարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԱՅՍՕՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ, ԺԱՄԸ 8.30ին

SALLE CALLEMANTի մէջ (կայարանին դիմաց)

կը Նախագահէ՝ ընկեր ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

կը խօսի ընկերուհի ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ

երգ, արտասանութիւն, թատերական խաղեր: կէս գիշերէն վերջ հայկական եւ եւրոպական պարեր:

Մուտք՝ այրերու՝ 5 ֆր.: կիներու եւ գործազուրկներու 3 ֆրանք:

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած՝ Հ. Յ. Դ. ՎԻԷՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

ՎԱՂԸ ԿԻՐԱԿԻ, ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ին

Վիէնի «Սէրքլը - կաթոլիկ» շքեղ սրահին մէջ

կը Նախագահէ ընկեր ՍԱՐԳԻՍ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Պիտի խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝ Լիոնէն հրաւիրուած Պ. Վաչան Ջանտըեան (երգ): Ընկ. Երանոս եւ իր որդին Ռուբէնիկը (ճազ եւ պանժօ): Փոքրիկն Պետօն կը պարէ «Շամիլ»ը, իսկ փոքրիկն Ռուբէնիկը ռուսական պար մը «Պալլատ»:

Տախսերու մասնակցութեան համար 1 ֆրանք:

ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Կարտանի ՆԻԿՈԼ-ԴՈՒՄԱՆ ենթակոմիտէին եւ Էքսի ՔԵՌԻ խումբին

ՎԱՂԸ ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ժամը 2ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ ՄԷՋ

կը ներկայացուի «ԷԼ ՄԻ ԱՂՕԹԻՐ»

կը խօսի ընկեր ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Տէսինի ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ԶՕՒԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ խումբերու կողմէ եւ հովանաւորութեամբ ՏԷՍԻՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

Վաղը կիրակի իրիկուան ժամը 8ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ ՄԷՋ

Կը խօսի ընկեր Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին ընկ. Ա. Մելքոնեան (ջութակ), ընկերներ Լ. Ալեմեան, Մ. Միրզէ, Ս. Մարգարեան, Տ. Զէլօեան (արտասանութիւն), Օրիորդ Ծ. Տէր Պետրոսեան, Թաթավլաճեան, Տիկին Հ. Գրիգորեան (երգ): փոքրիկ աղջիկներու կողմէ շուրջպար եւ պար մասնակցութեամբ ընկ. Էրօի (պանժօ) եւ Ռուբէնիկի (ճազ):

կը պարէ փոքրիկն Պետօ Գըրըզճեան:

Տախքերու մասնակցութեան համար 2 ֆր., անգործներու մուտքը ազատ է:

ՓՕՆԹԷԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ ՄՈՒՐԱՏ եւ ԱՆԴՐԱՆԻԿ խումբերու

վաղը կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 1ին Քաֆէ տը Բիժօնիէի վերնայարկը

կը Նախագահէ ընկեր Մ. ՍԷԹԵԱՆ

Կը խօսի ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

երգ, արտասանութիւն, նուագ եւայլն:

Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:

ԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած Հ.Յ.Դ. ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆ-ԼԱՎԻՍՏԻ «ԸՆԿ. ԿԱՐՕ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ կողմէ եւ հովանաւորութեամբ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ.Յ.Դ. ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

Այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ լոյս

Լավիստ L'Hermitage սրահին մէջ

կը Նախագահէ ընկեր Ս. ՊՕՅԱՃԵԱՆ

կը խօսի ընկեր ԱՇՈՏ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

երգ, արտասանութիւն եւ զաւեշտ:

կէս գիշերէն վերջ եւրոպական եւ հայկական պարեր:

կարգապահութեան կը հսկեն Հայ Արծիւները:

ժողովրդական պիւֆէ: տոմսերը կը ծախուին ընկերներու մօտ: Մուտք 3 ֆր.:

ԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ «ՌՈՍՏՈՄ» ԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

3 Նոյեմբեր Շաբաթ երեկոյ:

կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Եղկայի եւ շրջ. Հայրենակցական միութեան վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր հայրենակիցները, վաղը կիր. ժամը ճիշդ 1ին, 131, Fbg. du Templeի ծանօթ հաւաքատեղին: Կեդրոնէն եկած նոր շրջաբերականի ընթերցում եւ շատ կարեւոր հարցեր: Ներկաներու թիւը մեծամասնութիւն պիտի համարուի: Կը խնդրուի բոլոր հայրենակիցներէ անպայման ներկայ գտնուիլ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Տարօն Տուրուբերանի Հայրենակցական Միութեան մասնաճիւղի նորընտիր վարչութիւնը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ անգամ և ոչ անգամ բոլոր հայրենակիցները: Վաղը Կիրակի կէսօրէ վերջ ժ. ը 2ին

Պար տը լա Փասոին մէջ:

ՖՐ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսիի մասնաճիւղի ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ, ժ. 8.30ին, իր դարմանատան մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ՊԱՀԵՑԷ՛Ք ՆՈՒԻՐԱՏՈՄՍԵՐԸ ԿՐՆԱՔ ՊԱՐԳԵՒՆԵՐ ՇԱՀԻԼ

Կ. Խաչի 1 ֆրանքնոց ընկալագիր նուիրատոմսերը, որոնք կը կրեն խաչի նշան մը, այսուհետեւ պարգեւներ պիտի շահին իբր թոմպոլայի տոմս: Ամէն անգամ որ անոնցմէ հազար հատ ծախուի, պիտի կազմակերպուի թոմպոլա մը: Շահելիք պարգեւներն են գինիներ, շոքոլաներ եւ որոշ քանակութեամբ զանազան նպարեղէններ. Երկու հանոյք միանգամայն, ՕԳՆԵԼ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ եւ ՇԱՀԻԼ ՕԳՏԱԿԱՐ ՊԱՐԳԵՒՆԵՐ:

Պահեցէք այսուհետեւ ձեր նուիրատոմսերը եւ սպասեցէք թոմպոլայի արդիւնքին, որ պիտի ծանուցուի թերթերուն միջոցաւ:

(Կնիք)

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (9)

Ս Պ Ի Տ Ա Կ Ա Ր Ծ Ի Ւ Ը

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Գրեց՝ ՐՕԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

Սըր Ճօն մէկ կողմ քաշուեցաւ. աղջիկը այնքան անսպասելի կերպով ներս մտած էր որ, ժամանակ չունեցաւ Սպիտակ Արծուիկը դրպանելու:

— Ձեր նկարին, այո, յետոյ մտածելով, բայց միայն ձեր նկարին վրայ չէ որ կը հիանամ:

— Օ՞հ:

Աղջիկը ձեռքին մէջ բռնած էր ափսէ մը, վրան սրճամանը, երկու գաւաթ եւ պնակներ:

— Այս Սպիտակ Արծիւին վրայ ալ կը հիանայի, ըսելով վեր առաւ:

Ձեռքի ափսէն սրահին սեղանին վրայ դրաւ եւ ժպտեցաւ:

— Այս. գեղեցիկ է, չէ՞:

Այնքան հանդարտ ըսուած այս խօսքերուն վրայ բժիշկին շունչը բռնուեցաւ:

— Ձե՞րն է:

— Ոչ. բայց կարծեմ իմս պիտի ըլլայ:

Ցեղոյ անոր դէմքին վրայ հարցական նայուածք մը նշմարելով՝

— Կարծեմ եղբօրս է:

Աղջիկը կը ստէ՞ր, թէ գինքը ապուշի տեղ դրած, հետը կը կատակէր:

— Կը կարծէք որ ձեր եղբօրն է, վստահ չէ՞ք գիտեր:

— Ոչ. ինչ է, գիտէ՞ք, ըսաւ շէշտելով, երէկ գիշեր նաւ բերուած առեն գրպանէն ինկաւ:

Աղջիկը ճշմարտութիւնը կ'ըսէր. այդ մասին կասկած չէր կրնար ըլլալ, և սփոփանքի հառաչանքով մը Արծիւը ղաշնակին վրայ դրաւ:

— Հիմակ նստեցէք եւ սուրճերնիդ առէք, Սըր Ճօն... ձեզի հետ խօսելիք ունիմ:

Ես ձեզի կրկնապատիկ աւելի խօսելիք ունիմ. ըսաւ Սըր Ճօն, խորհելով:

Երբ նստան, առաջին լռութիւնը խզողը աղջիկը եղաւ.

— Սըր Ճօն, կը զարմանաք հարկաւ թէ ինչո՞ւ ձեզ կանչել տուի, թէ ինչու պատուիրեցի նաւապետ Նէլըրնին՝ ձեզ ցոյց տալ նկարս, եթէ մերժէիք գալ, երկրորդ պարագան, կ'ընդունիմ որ ինքնահաւանութիւն էր: Անցեալ գիշեր երբ ապարանջանս գըտաք, խորհեցայ որ պիտի փափաքէիք աւելի լայն մտերմութիւն ունենալ, ձեր այցետոմսը տուէք ինծի, ես ինծի ըսի թէ ինչ պէտք կայ տալու, բայց երէկ գիշեր եղբայրս երբ վիրաւոր վիճակով նաւ մտաւ ըսի, եթէ բան մը կարելի է ընել, անիկա պիտի ըլլայ միայն Լոնտոնի ամենանշանաւոր վիրաբոյժին միջոցով, Սըր Ճօն Տէվիսոնին իր այցետոմսը ինծի տուաւ, անիկա պիտի կանչեմ, պիտի ղրկեմ նաեւ նկարս որպէսզի հասկնայ թէ ով իր ծառայութեան կը կարօտի: Եթէ չգայի որ մահու եւ կենաց խնդիր մըն էր՝ այդ բանը բնաւ չպիտի ընէի: Եւ, Սըր Ճօն, եկաք դուք, որուն համար կը փափաքիմ իմ սրտագին շնորհակալութիւնս յայտնել ձեզ, որովհետեւ հիմակ գիտեմ որ Սթէֆընի կեանքը ձեր ճարտարութեանը կը պարտինք:

Այսպէս խօսելով հանդերձ անոր գաւաթը սուրճով լեցուց. մինչ ան անձկութեամբ պառ գայն: Մտածելու պէտքը կը զգար: Իր խօսակցութեան ընթացքին բաւական բան բացատրած էր ան, զոր կատարելապէս տրամաբանական կը գտնէր: Նմանապէս բացայայտ կերպով պատմած էր թէ աչքերուն մէջ տեսած էր իր հանդէպ ունեցած հիացումը իրենց առաջին հանդիպումին իսկ առեն: Անշուշտ կնոջական սնապարծութիւն է, տեսնել որ այր մարդ մը հիանայ իր վրայ, բայց միաժամանակ մեծ ուշիմութիւն է այդ բանը նշմարել այդքան կարճ ժամանակի մը մէջ: Եւ սակայն այդ բոլորը չկրցան բացատրել թէ ինչպէս իր եղբայրը այդպէս սոսկալի վիրաւորուած էր, կամ թէ այդ փոքրիկ Սպիտակ Արծիւը ինչ կ'ընէր անոր գրպանին մէջ: Եթէ իր եղբայրը ոճիրի մը հետ կապակցութիւն ունի, որու մասին աղջիկը բացարձակապէս անմեղ էր եւ անտեղեակ, ուրեմն ինք կարելին ի գործ պիտի դնէր որպէսզի այդպէս ալ մնար: Միւս կողմէ եթէ հասկնար որ աղջիկը իր աչքերուն փոշի կը ցանէ, պիտի ջանար եղելութիւնը կորզել իր իսկ շրթունքներէն. ու յետոյ այդ պարագային իր պարտականութիւնը պիտի ըլլար, իբրեւ պարկեշտ քաղաքացի՝ ոստիկանութեան իմաց տալ: Սակայն խնդիրին պէտք է շատ փափկօրէն մօտենալ, որովհետեւ եթէ անմեղ էր, պէտք չէ որ վախցուէր:

Առոր սկսելու մէկ միջոց կար.— փափաք յայտնել յաջորդ օրը վերստին գալու եւ եղբայրը տեսնելու: Այս միջոցը միայն պիտի օգնէր հասկնալու համար վիրաւորման պարագաները:

— Ըսէք, Սըր Ճօն, «Կլօրիա»ի մասին ի՞նչ կարծիք ունիք:

Լռութիւնը այնքան երկար տեւած էր որ, աղջիկը ուզեց խզել այս հարցումով.

— Կլօրիա՞ն: Սըր Ճօն չհասկցաւ:

— Այս զբօսանաւը, «Կլօրիա» է իր անունը:

— Օհ, թէեւ շատ բան չտեսայ, բայց հրաշալի նաւ մը կը թուի:

— Հիանալի է, եւ անիկա իմս է:

— Ի՞րն է, Սըր Ճօն աչքերը բացաւ: Այս օրիորդ Ջարա Հայաթը իրաւ որ շատ հարուստ կին մը եղած պէտք է ըլլայ, Կլօրիային պէս զբօսանաւու մը տիրանալու համար: Տարօրինակ բան. իրեն ծանօթ հարուստ յաճախորդներէն ոչ մէկը որ եւ է առեն խօսած չէր օրիորդ Հայաթի մը մասին, մինչդեռ մէկը որ այդքան հարուստ է անձնական այսպիսի զբօսանաւ մը ունենալու, պէտք էր քաջածանօթ ըլլար հասարակութեան:

— Դուք շատ հարուստ կին մը ըլլալ պէտք է շատ ալ բախտաւոր էք, ըսաւ եւ աւելցուց. միշտ ալ փափաքած եմ զբօսանաւով ճամբորդել... քած եմ զբօսանաւով ծովը չափազանց շատ կը սիրեմ:

— Ի՞րա՞ւ կը սիրէք. հրաշալի է. ուրեմն երբեմն եկէք, միասին ճամբորդենք:

Պատեհութիւնը ստեղծուած էր, անկէց օգտուելով ըսաւ.

— Շատ գոհ պիտի ըլլամ. բայց ձեր եղբայրը առողջանալէ յետոյ:

Ժպիտը՝ որ անոր դէմքին վրայ կը փայլէր, անհետացաւ:

— Որքա՞ն ատենէն կրնայ կատարելապէս առողջանալ:

Սըր Ճօն գլուխը ցնցեց:

— Կը ցաւիմ որ առ այժմ այդ հարցումին չեմ կրնար պատասխանել, երիտասարդ է եւ ուժեղ, երբեմն առողջ երիտասարդները իրենք զիրենք շուտ կը գտնեն:

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՐԹԵՒԵԿԻ ՃԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 21 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 21 Octobre 1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2631

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՋԼԱԽՏ

»»»··«««

Կրնայի՞ք աւելի կարճ բառ մը գտնել, պատկերացնելու համար այն վիճակը որ կը տիրէ եւ կը սպառնայ տեւել գաղութներու մէջ:

Եթէ մամուլը հայելին է որ եւ է ժողովուրդի հանրային կեանքին, ուրիշ եզրակացութեան չի տանիր ձեզ:

Եթէ հանրային կեանքէն պիտի դատենք ամէն բան, դարձեալ մէկ է եզրակացութիւնը,— ջլախտ:

Արդարեւ, միեւնոյն ողբերգութիւնն է որ կը պարզուի ամէն տեղ, եւ ամէն հարցի առթիւ:

Տասը տարուան պանդխտութիւնը բաւական եղաւ, կորսնցնելու համար մեր հաւասարակշռութիւնը կամ առանցքը:

Բարեհաճեցէք ցուցնել հիմնական հարց մը, որու մասին կարելի ըլլար կէս ճամբու վրայ դիմաւորել իրար:

Ցոյց տուէք հոգ մը, որ նոյն ուժգնութեամբ համակէր բոլոր հատուածները:

Սեղանի վրայ դրէք ընդհանրական խնդիր մը, եւ եթէ կրնաք ապահովեցէք թէ դուռ չպիտի բանաք նոր ճակատի մը և ճեղքի մը:

Անշուշտ կեանքը, մանաւանդ հանրայինը շարժում է եւ պայքար: Եւ գաղափարներու պայքարէն է որ կը ծնի լոյսը:

Մեր խեղճուկրակ իրականութիւնը չէր որ բացառութիւն պիտի կազմէր, այս բնական օրէնքին մէջ:

Բայց, կրնայի՞ք ապացուցանել թէ իսկապէս գաղափարներու պայքար է որ կը մղուի, այս օտար ափերուն վրայ:

Վէճ ամէն հարցի մասին: Կիրք ամէն բանի մէջ: Տգիտութիւն, բթամտութիւն, խուժանավարութիւն, ստութիւն, կեղծիք, հատաքննութիւն, քինախնդրութիւն: Մէկ խօսքով անսպառ կիրք՝ «չափուելու» կամ խօսքի տակ չմնալու:

Որպէսզի ընդհանուր խօսքեր չարած չըլլանք, կը յանձնարարենք բոլորին ձեռք առնել որ եւ է հակադաշնակցական թերթ, եւ կարդալ իբրեւ մինչ, սիրտ կամ լեզու:

Այս մատնանշումը կատարելով, մաքէ չենք անցըներ առաքինութեան մրցանակը վերապահել դաշնակցական մամուլին:

Դաշնակցական խմբագիրը կամ յօդուածագիրն ալ ջիղ ու սիրտ ունին, եւ եթէ հարցը չափուելու կամ զարնելու մասին է, կրնան ապարէզ կարդալ ճակատ ճակտի:

Բայց,— նորէն կը յանձնարարենք — բարեհաճեցէք թղթատել դաշնակցական եւ հակադաշնակցական հրատարակութիւնները, բաղդատել իւրաքանչիւրին մէջ արծարծուած խնդիրները, արծարծելու ձեւերը, արտայայտուած ոգին, տիրող մտահոգութիւնը, հանրօգուտ ծրագիր մը, ձեռնարկ մը հետապնդելու եղանակը,— եւ, հանեցէք եզրակացութիւնը:

Քանի, լուսաւոր պարագաներ պիտի կրնայիք ցուցնել, համատարած ապականութեան եւ անբարոյականութեան մէջ:

Կը խօսիս Հայաստանի մասին, կը փորձես վերլուծել սեւն ու ճերմակը, չարն ու բարին, ծուռն ու շիտակը,— յետին ապուշը դէխը մելանը թաթխելով բառ բառի պոչին կը կապէ,— «թշնամի», «դաւադիր», «դաւաճան», «հակահայաստանեա՜ն» ...

Փողոցային կռիւ մը կը ծագի ո՛ր եւ է տեղ, հակառակորդներու միջեւ,— Դաշնակցութիւնը կը դառնայ ... «Հայկական Իթթիհատ»:

Կուսակցական քարոզութիւն պիտի կատարեն, ճառ պիտի խօսին եւ ծրագիր պիտի պարզեն,— Դաշնակցութիւնը կը հռչակուի անէծք, ներքին չարիք, մաֆիա, քաղցկեղ, դահիճ, գազան, դաւաճան, ջարդարար, աւազակ, մարդասպան (բարեհաճեցէք բառարան մը ճարել եւ լրացնել):

Մարդիկ խմբագրական պիտի գրեն Սուրիոյ կրթական վիճակի մասին, բնականաբար վարկաբեկելով ինչ որ կապ ունի Դաշնակցութեան հետ:

Եւ ահա երկու հմուտ եւ մեծարժէք վաստակաւորներ, իրենց ամբողջ կեանքը գրականութեան եւ դպրոցի մէջ մաշեցուցած երկու ակնածելի ուժեր կը դառնան «Հայաստանէն վռնտուած երկու դատարկապորտներ, որոնք Պէյրութի մէջ «ճեմարան» անունին տակ խանութ մը բացած են եւ ոճրամէտ դաստիարակութեամբ մը կ՚այլասերեն հոն յաճախող հայ պատանիները» (Պայքար, 22 սեպտ. 1934):

Անբարոյական կամ ջլախտաւոր խմբագիրը մէկ վայրկեան իսկ չանդրադառնար թէ՝ նոյն իսկ եթէ ճեմարանը «խանութ» ըլլայ, Լ. Շանթը եւ Ն. Աղբալեանը դատարկապորտներ չեն:

×

Ինչո՞ւ «համազգային» կը կոչենք այս ջլախտը:

Պարզապէս անոր համար որ, հանրային կարծիքն ալ կարծես թէ կուտայ մատնանշուած համաճարակին:

Ուրիշ որ եւ է ժողովուրդի մէջ, դժուար թէ հանդիպիք այսպիսի ողբերգութեան մը: Մանաւանդ այն փլուզումներէն յետոյ որ պատահեցան, եւ աչքի առջեւ ունենալով այն հեռանկարը որ կը սպառնայ, այս պողոտաներուն վրայ կամ այլուր:

Օտարականը, եթէ ծանօթանար մեր պայմաններուն եւ յետոյ իմանար թէ ի՛նչով ենք զբաղած, այսպէս արմատախիլ եւ ցիրուցան, ապահովաբար պիտի այրէր ինչ որ գրուած է գիրքերու մէջ, եւ պիտի գրէր բոլորովին նոր, անլուր պատմութիւն մը, այս ժողովուրդի մասին:

Որովհետեւ, իսկապէս անլուր է ինչ որ տեղի կ՚ունենայ մեր աչքերուն առջեւ, աշխարհասասան փլուզումէն ճիշդ քսան տարի վերջը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ ՉՈՒԶԵՐ ՑՈՒՑՆԵԼ ԿԱԼԱՆԱՒՈՐՆԵՐԸ

Ապահովութեան Տեսչութեան պաշտօնեան

ՍՏԻՊՈՒԵՑԱՒ ԴԻՄԵԼ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԻՆ

Երէկ մանրամասնօրէն հաղորդած էինք խրուաթներու յեղափոխական կազմակերպութեան երկու գլխաւոր վարիչներուն, Տոքթ. Անթէ Փավէլիչի եւ Քվաթէրնիքի (Քրամէր) ձերբակալումը, Թորինոյի մէջ (Իտալիա): Այս լուրին վրայ, Ֆրանսայի Ապահովութեան Տեսչութեան պաշտօնեաներէն Պ. Ռուայէռ Թորինօ գնաց, կալանաւորները անձամբ տեսնելու եւ ստուգումներ կատարելու համար: Միեւնոյն ատեն, տեղական թերթերը կը գրէին թէ այսօր — վաղը Ֆրանսայի պիտի յանձնուին երկու ամբաստանեալները:

Արդ, Ապահովութեան պաշտօնեան Թորինօ երթալով, գտնուեցաւ դառն անակնկալի մը առջեւ: Իտալական ոստիկանութիւնը մերժեց անոր ցուցնել երկու ամբաստանեալները: Գրասենեակին մէջ իրեն յայտարարեցին.

— Անհրաժեշտ ֆրանսական ոստիկանութեան խնդրանքով ձերբակալուած երկու մարդոց լուսանկարները եւ մատի դրոշմները: Կրնաք հաստատել թէ եղած մատնանշումները կը համապատասխանեն իրականութեան եւ կասկածներ չկան մարդոց ինքնութեան մասին:

— Ձեմ վիճիր, պատասխանեց ֆրանսացի պաշտօնեան, բայց կ՚ուզէի անձամբ հարցաքննութիւն մը կատարել, գոնէ ձեզմէ խնդրել որ քանի մը հարցումներ ուղղէիք ձեր բանտարկեալներուն:

— Անկարելի է գոհացում տալ ձեզի, միջազգային սովորութեանց պատճառով: Մենք բացորոշ հրահանգներ ունինք Հռոմէն: Չէք կրնար հարցաքննութեան ձեռնարկել: Նոյնիսկ չէք կրնար բանտարկեալները տեսնել:

— Կը ցաւիմ, պատասխանեց Ֆրանսայի Ապահովութեան պաշտօնեան: Գոնէ կրնայի՞ք ըսել թէ երբ Իտալիա մտած են:

— Անկարելի է: — Այն ատեն ցոյց տուէք իրենց իջած պանդոկը: — Անկարելի է:

Իտալացի պաշտօնեաները ցաւ յայտնելով որ չեն կրնար աւելի տեղեկութիւն տալ, խօսակցութեան վերջ տուին փաշական բարեւով մը: Ասոր վրայ, ֆրանսացի պաշտօնատարը նարահատ դիմեց հիւպատոսին, եւ բացատրելով իր կրած դժուարութիւնները, խնդրեց դիմել Հռոմի ֆրանսական դեսպանին միջամտութեան, որպէսզի անմիջապէս հրահանգներ տրուին Թորինօ:

Այս առթիւ, ճշդուեցաւ թէ իտալական ոստիկանութիւնը որ եւ է հրահանգ չէ ստացած երկու բանտարկեալները յանձնելու համար եւ առ այժմ հետապնդումներ կը կատարէ երրորդ ամբաստանեալի մը մասին, որ կը կոչուի Տոքթ. Պէրպէրիս: Այս մարդը հեռախօսով սենեակ մը վարձած էր Թորինոյի մէկ պանդոկին մէջ, բայց յետոյ անհետացած է:

ԵՐԿՈՒ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ ՉԵՆ, ԱՅԼ...

»»»··«««

Հռոմէն կը հեռագրեն Փարիզի թերթերուն.— Իտալական մամուլը Փավէլիչի եւ Քվաթէրնիքի ձերբակալութիւնը հաղորդեց պաշտօնական զեկոյցով մը, առանց որ եւ է մեկնութեան: Նոյնիսկ Թորինոյի երկու կարեւոր թերթերը, որոնք այնքան լաւատեղեակ են եւ կը սիրեն ընդարձակ մանրամասնութիւններով նկարագրել որ եւ է դէպք, համակերպեցան տրուած պաղպանչանին:

Միւս կողմէ, բոլոր թերթերն ալ երկու յեղափոխական գործիչներուն մասին եղած տնօրինութիւնը կը ներկայացնեն իբրեւ պարզ զգուշական միջոց մը: Երկու մարդիկը ձերբակալուած չեն, բառին իրաւագիտական իմաստով, ձերբակալման հրամանագիր չէ հանուած, որ եւ է հարցաքննութիւն չէ բացուած, այլ պարզապէս ոստիկանութեան տրամադրութեան տակ կը պահուին, սպասելով որ քննուի անոնց իրաւական կացութիւնը: Իտալիոյ պատժական օրէնքը այս ձեւ հսկողութիւնը կը կոչէ «ֆէրմօ» (արգելափակում), զանազանելով «արէսթօ»էն, որ բուն ձերբակալութիւնն է:

Զրոյց կը շրջի թէ Փավէլիչ, որ շատ կը ճամբորդէր, իր բնակութեան գլխաւոր վայր ընտրած էր Իտալիան, Եուկոսլավիայէն աքսորուելէն ի վեր: Կարգով բնակած է Փէսարօ, Պրէշիա եւ Միլան, ուր կը գտնուին, կ՚ըսեն, իր կինն ու զաւակները: Իր յեղափոխական գործունէութիւնը կը տարածուէր մինչեւ Զուիցերիա եւ Պելժիա, ուր խրուաթ բանուորներ կը գտնուին: Ուրիշ զրոյցի մը համաձայն, փորձեր է կազմակերպութեան եւ զինավարժութեան կայան մը հաստատել Իտալիոյ մէջ, իր հետեւորդներուն համար: Յայտնի չէ թէ ինչ անցագրով ճամբորդած է, քանի որ խիստ հսկողութիւն կը կատարուի իտալական սահմանին վրայ: Կը կարծուի թէ ունէր կեղծ անցագիրներ, չեխական, ռումանական, հունգարական եւ թերեւս իտալական:

Երկու ամբաստանեալները Ֆրանսայի կամ Եուկոսլավիոյ յանձնելու համար, անհրաժեշտ է վերաքննիչ ատեանին մէկ վճիռը, իսկ այդ ալ կրնայ տրուիլ միայն քրէական յանցանքներու համար:: Եթէ ամբաստանեալները որ եւ է յանցանք գործած են Իտալիոյ մէջ, կրնան դատուիլ մասնաւոր ատեանին կողմէ, որ խստօրէն կը գործադրէ պետական պաշտպանութեան օրէնքը:

Մինչ այս մինչ այն, Մարսէյլի հարցաքննիչ – դատաւորը անհրաժեշտ ձեւակերպութիւնները կատարած է, պահանջելու համար Փավէլիչի եւ Քրամէրի յանձնումը:

Ոստիկանութիւնը կը յայտնէ թէ Փավէլիչ Անիսեօն գտնուած է հոկտ. 6—7ին, միւս դաւադիրներուն հետ: Չի հաստատուիր այն լուրը թէ սեպտեմբեր 30ին Մարսէյլ գտնուած է: Այն մարդը որ նշանակուած պանդոկը իջած էր իբրեւ Փավէլիչ, իսկապէս գոյութիւն ունի: Ռումանացի մըն է՝ երկաթուղիի պաշտօնեայ, որ կանոնաւոր անցագիր ունէր եւ օդափոխութեան եկած ըլլալով, այժմ վերադարձած է Պուքրէշ:

Նոր ձերբակալութիւն մը Պելժիոյ մէջ

Պելժիոյ Ապահովութեան Տեսչութիւնը Լիէժի մէջ ձերբակալեց Խրուաթ մը, Սթիփօ Փէրիչ, որ ծնած է 1896ին եւ կը բնակէր Փէշթա: Չորեքշաբթի օր, գաղտնի ոստիկաններ հետապնդեցին կասկածելի մարդ մը, որ խրուաթերէն կը խօսէր կայարանին մօտ, ուրիշ երեք անձերու հետ: Քիչ յետոյ ընկերները բաժնուեցան եւ մարդը պանդոկ մը մտաւ: Ոստիկանները եւեւէն հասնելով, հարցաքննութիւն մը կատարեցին: Ամբաստանեալը ցոյց տուաւ իր հունգարական անցագիրը, որուն վերջին վիզան էր հոկտ. 13: Իր անունը անծանօթ չէր, որովհետեւ Փէրէչ անցեալ յուլիսին Լիէժ գացած էր, խրուաթ յեղափոխական կոմիտէին խումբերը վերակազմելու համար: Սենեակին մէջ խուզարկութիւն կատարուելով, բազմաթիւ թուղթեր բռնուեցան որոնք այժմ՝ կը թարգմանուին: Վրան գտան 22000 մարք, 4100 պելժիական եւ 300 ֆրանսական ֆրանք: Արժանթին երթալու կը պատրաստուէր: Ոստիկանութիւնը կը կասկածի թէ Ֆրանսա գտնուած է, իբրեւ Տոքթ. Փավէլիչի պատուիրակներէն մէկը: Ֆրանսայի Ապահովութեան Տեսչութենէն պաշտօնեաներ գացին Լիէժ, ստուգումներ կատարելու համար:

Գերմանիա եւ Հունգարիա մեղք ունի՞ն

Տոքթ. Փավէլիչի ձերբակալութեան առթիւ, թերթերը կը գրեն թէ խրուաթ յեղափոխականը վերջերս Պերլին կը գտնուէր, ուր կը հրատարակուի նաեւ իր թերթը:

Այս առթիւ զանազան ակնարկներ եղած ըլլալով, Պ. Ալֆրէտ Ռոզէնպէրկ, նացիներու արտաքին քաղաքականութեան դիւանապետը, հերքեց թէ որ եւ է կապ ունեցած կամ դրամ տուած է խրուաթական կազմակերպութեանց: Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեան պաշտօնաթերթն ալ հերքում մը հրատարակեց այս մասին, աւելցնելով թէ ամէն երկրի մէջ ալ Խրուաթներ կան եւ թէ գերմանական ոստիկանութիւնը խստօրէն կը հսկէ կասկածելի շրջանակներու վրայ:

Արդարեւ, ստուգուած է թէ այն օրէն ի վեր որ Գերմանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ յարաբերութիւնները բարեկամական դարձան, շատ մը Խրուաթներ հեռացան Պերլինէն: Ասոնց մէջ էր Տոքթ. Փավէլիչ:

⁂ Հունգարական մամուլը կը շարունակէ վճռականապէս մերժել ո՛ր եւ է պատասխանատուութիւն՝ Մարսէյլի դաւադրութեան մէջ: Վարչապետն ալ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ, Հունգարիոյ հեռագրական գործակալութեան.— Ես Վարշաւա կ՚երթամ կատարել հանգստութեամբ: Որ եւ է պատճառ չունիմ տարբեր զգացում կրելու, թէեւ այժմ իր գագաթնակէտին հասած է կարգ մը երկիրներու մամուլին զրպարտիչ պայքարը՝ Հունգարիոյ դէմ. պայքար մը որ կը ձգտի մեր երկիրը քաւութեան նոխազ դարձնել Մարսէյլի ողբերգութեան համար: Երբ ճշմարտութիւնը ամբողջովին հաստատուի, Հունգարիոյ դերը յստակօրէն պիտի երեւայ աշխարհի առջեւ, որովհետեւ այն ատեն անկասկած պիտի ապացուցուի թէ ոչ միայն հունգարական կառավարութիւնը, կամ որ եւ է պետական օրկան, այլեւ ո եւ է հունգար հպատակ չէ խառնուած եպերելի ոճիրին:

⁂ Ստուգուած է թէ Փավէլիչ եւ Քվաթէրնիք որ եւ է ինքնութեան թուղթ չունէին, երբ հսկողութեան տակ առնուեցան: Կը կարծուի թէ ոչնչացուցած են իրենց անցագիրները, որպէսզի չհասկցուին իրենց ճամբորդութեան մանրամասնութիւնները

Ամէն կողմ հեռագիրներ ուղղուած են, գտնելու համար ուրիշ դաւադիր մը, որ կը կոչուի Փեթար: Տրուած տեղեկութեանց համաձայն, այս մարդն է չիկահեր կնոջ ընկերակիցը եւ ինք բաժնած է զէնքերը, մահափորձի առտուն: Զուրի պէս ֆրանսերէն, սերպերէն եւ իտալերէն կը խօսի: Ամբողջ կեդր. Եւրոպայի մէջ քննութիւններ կը կատարուին այս խորհրդաւոր մարդու մասին:

Նախագահ Փուանքարէի յուղարկաւորութիւնը

Երէկ արտակարգ հանդիսաւորութեամբ կատարուեցաւ նախագահ Փուանքարէի յուղարկաւորութիւնը, սկսելով ժամը 11ին: Անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր Պանթէոնի շրջակաները, հակառակ անձրեւոտ օդին: Ճիշդ ժամը 11ին դագաղը դրուեցաւ մահարձանի մը վրայ, եւ միակ դամբանականը խօսեցաւ Պ. Տումէրկ, ինչպէս եղած էր Պ. Պարթուի թաղման ատեն: Զայնասփիւռ գործիքներ ամէն կողմ կը տարածէին վարչապետին ճառը: Ետոյ դագաղին առջեւէն անցք մը կատարեցին զինուորները, առաջնորդութեամբ Փարիզի զինուորական հրամանատարին եւ կառավարիչին: Ծովային զինուորներն ալ մասնակցեցան այս արարողութեան: Այնուհետեւ կազմուեցաւ թափօրը, դէպի Նոթր Տամ: Դագաղը դրուած էր հրասայլի մը վրայ: Կրօնական արարողութիւնը ժամը 12.30ին սկսելով տեւեց մինչեւ 1.15, ուրկէ վերջը նախագահին մարմինը փոխադրուեցաւ Նիւպէքուր, հանգուցեալին ընտանեկան դամբարանը:

⁂ Պ. Խատիսեան ցաւակցական գիր մը ուղղեց վարչապետ Պ. Տումէրկի, յանուն Հայ Գաղթականներու Գրասենեակի վարչական խորհուրդին, խորապէս ողբալով «Մեծ Ֆրանսացին եւ մեծ հայրենասէրը, որ իբրեւ անկեղծ եւ անձնուէր բարեկամ միշտ հաւատարիմ պաշտպանը հանդիսացած է հայ գաղթականներուն»: Վարչապետութեան դիւանը շնորհակալութիւն յայտնած է այս ցաւակցութեան առթիւ:

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ ԺՈՂՈՎԸ ՊԵԼԿՐԱՏԻ ՄԷՋ

»»»··«««

Հոկտեմբեր 19ին, Ալեքսանդր Թագաւորին յուղարկաւորութենէն անմիջապէս վերջը, Պելկրատի մէջ ժողով գումարեցին պալքանեան եւ Փոքր Համաձայնութեան պետութեանց արտաքին նախարարները.— Թիթուլէսքու (Ռումանիա), Մաքսիմոս (Յունաստան), Եէվթիչ (Եուկոսլավիա), Թէվֆիք Րիւշտի պէյ (Թուրքիա) եւ Պէնէշ (Չեխոսլովաքիա): Ժողովէն անմիջապէս վերջը, երկու զեկոյցներ հրատարակուեցան, մէկը՝ Փոքր Համաձայնութեան, միւսը՝ պալքանեան ուխտին անունով: Երկուքն ալ միեւնոյն բովանդակութիւնն ունին: Հինգ երկիրներու նախարարները քննելով Մարսէյլի դէպքը, այն եզրակացութեան եկած են թէ եղածը «ոճիր մըն է որ սահմանէն դուրս գործող ուժերու կողմէ գործուած ըլլալով, կը վերաբերի արտաքին քաղաքականութեան: Արդարեւ, վերջին ժամանակներս բազմաթիւ ահաբեկչական արարքներ գործուած են, որոնց նպատակն է վնասել կարգ մը երկիրներու միջազգային կացութեան կամ վերջերս իրենց ազգային միութեան հասած երկիրները զրկել իրենց ամէնէն փորձ ծառայողներէն: Այսպիսի կացութեան մը մը առջեւ, Փոքր Համաձայնութեան մնայուն խորհուրդը անհրաժեշտ կը դա—

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՀԱԿԱՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԱՅԼԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կարեւոր պարագայ մըն է, կ'ըսէի, բարբառի մը նախընտրութիւնը: Թուրքիոյ մէջ, լեզուի թրքացման ներկայ շարժումը այդ մտահոգութիւնը չունի: Նախորդ շարժումներու առեն, նախընտրուած էր Պոլսոյ Թուրքերէնը: Այսօր, կան շատեր որ այդ կարծիքին չեն: «Ինչո՞ւ, կ'ըսեն այս վերջինները, Պոլսոյ Թուրքերէնը գեղեցիկ եղած ըլլայ: Գեղեցկագոյնը Անատոլուինն է: Գրել — կարդալու յատուկ Թուրքերէնին համար՝ Անատոլուի Թուրքերէնը օրինակ առնելու ենք»:

Եւ սակայն, ո՞րն է, իրականին մէջ, «Անատոլուի Թուրքերէն»ը: Վանի՞նը, Տրապիզոնի՞նը, Պրուսայի՞նը: Անատոլուի ամէն մէկ անկիւնը իր« լեզուն » ունի: Հնչումի, բառերու, առոգանութեան այնպիսի տարբերութիւններ կան որ հնարաւոր չէ զանոնք մէկ կաղապարով ներկայացնել: Թէեւ, « Պոլսոյ Թուրքերէն »ն ալ մէկ ու միակերպ չէ: Պոլսոյ մէջ ամէն տեսակ Թուրքերէն խօսողներ կան: Օրինակ, քանի մը տեսակ «կէլիյօրում » կայ: Ասոնցմէ ո՞րը նախընտրել: Պոլսոյ մէջ այնքան անճոռնի Թուրքերէն խօսողներ կան, որ մարդ կը շուարի թէ այդ լեզուին ճիշդը ո՞րն է, վերջապէս: Այսպէս, Գոնիայէն Պոլիս եկած մէկը «կիւզէլ» բառը «կէօզէլ» կը հնչէ: Անգամ մը, նոյն իսկ, մէկը ելեր քրոնիկ մը գրեր էր «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ, պնդելով թէ «կէօզէլ»ը ճիշդ է: Իսկ Քեազըմ Նամի, որ լեզուական շարժման մէջ, որպէս լաւ Թրքագէտ, նկատելի դեր ու ձայն ունի, գիտէ՞ք ինչ պատասխանեց,— «Թերեւս առիկա ճիշդ է» ըսաւ:

Թուրքերէնի ողբերգութիւններէն մին այդ «Թերեւս»ն է, արդէն: Ոչ ոք, մեր մէջ, կրնայ պնդել որ բառը «գեղեցիկ» է, եւ ոչ թէ «գեղեցիկ»: Ու նախակրթարանի տղան իսկ կրնայ պատասխանել թէ «գեղեցիկ» է ճիշդը, առանց «Թերեւս»ի:

Եւ սակայն, «կէօզէլ»ը եզական չէ: Ահա, օրինակ, պիւյիւք — պէօյիւքը, օնարմաք — ունարմաքը, եէօրիւք — եուրուքը, եօրտամ — եուրտամը, ուղրաշմաք— օղրաշմաքը, ու այսպէս շատ ու շատ բառեր:

Այս ու նման բառերէն ո՞րը նախընտրեն: Արմա՞տը փնտռեն: «Թուրքերէն»ը այնքան խառնակ ու անկանոն է այդ ուղղութեամբ որ մանրիկներ փնտռած ատեն մարդ մէկ ծայրը միաին չի կրնար բերել: Աւելի վերջ, քանի մը օրինակներով կը խօսիմ եւ այդ մասին: Անգամ մը, Թուրքի մը հետ խօսակցութեան պահուն, «տօքանըր» հնչեցի: Դիտել տուաւ թէ «տօքունուր» է. ունկնդիր Թուրք մը միջամտեց եւ ինծի իրաւունք տուաւ: Ու վիճեցան երկուքը: Դեռ մինչեւ հիմա Թուրքերուն մէկ մասը պէտք է վիճի միւս մասին հետ՝ այդ բառը ճշդելու համար...:

Թրքացման ճիգը յառաջ պիտի բերէ նաեւ ուրիշ անպատեհութիւն մը: Աղքատ ալթայական կամ այլ բարբառներէն բառեր հանելով, անոնք կ'աշխատին «վերադարձուած բառերէն» ուրիշներ կերտել: Բոլորին համար հասկնալի է որ կիսավայրի այդ խուժաններուն (ալթայ եւն.) լեզուն չափազանց խեղճ է եղած: Ու բառերը իրարու մերձ՝ հնչականութեամբ: Արդ Թուրքերը, ուզելով պարսկերէն, արաբերէն եւ եւրոպական լեզուներու բառերը նետել, կը նախընտրեն այդ աղքատ բարբառներուն շնորհներէն օգտուիլ: Ի՞նչ դուրս կրնայ գալ, սակայն:

Սատրի Մաքսուտի, «Թիւրք Տիլի Իչին» գործին մէջ, Բաղանի Թուրքերէնէն օրինակ մը ունի·

Պու երրըմնը պիր երրլըմըն,
Պիր երրլանտա ութուփ ալ·

Ըսել կ'ուզէ — այս երգս մէկ հեղ կ'ըսեմ, մէկ ընթերցումով ալ դուն իմացիր:

Անպայման թրքացնելու ճիգը կ'եղծանէ, նաեւ, բառերուն իմաստը:

Օրինակ, իւթիւֆամէք (ուղղութիւն) բառին տեղ գրեր են տօղրուլուքը: Մէսափէին տեղ՝ արայըտա կամ ուզաքլըք (մէսափէ — միջոցին եւ ուզաքլըք — հեռաւորութեան միջեւ որքա՜ն... հեռաւորութիւն): Հուսուսի (մասնաւոր) տեղ՝ էօզնիւզ (էօզ՝ հարազատ բառէն): Ումումիին տեղ՝ պիւթիւնէլ: Լիսէի (ա)ի տեղ՝ տիզիլկի կամ սայըլկը (կի եւ կը եւ այս յետադաս դերը չեն կատարեր): Թէսիրի տեղ իմէքին տեղ՝ իզէրմէք (էրտին ի՞նչ եղաւ): Մատրուպ (տարպէն)ի տեղ՝ չօղալթմըշ կամ չօղալթմա չըքարը: Մուհարէպէի տեղ՝ սավաշ կամ սիւնկիւշ: Միիվէրի տեղ՝ տինկիլ կամ տէօլէք:

Հարկ չկայ շարունակելու:Թուրքերէնի քիչ շատ ընտելացած մէկը կը հասկնայ թէ ինչքան ձախաւեր բան է եղածը: Իսկ նոր բառերու կազմութեան մէջ որ եւ է օրէնք ու կանոն չէք գտներ. որովհետեւ, ոչ ածանցումի եւ ոչ ալ բարդումի առաւելութիւնը ունի Թուրքերէնը: Ածանցումներ եթէ կան, անոնք ալ չափազանց խառնակ ու բոլորովին անհամապատասխան են ինչպէս պիտի տեսնենք աւելի վերջ:

Առ հասարակ Թուրքերէնին, հետեւապէս «նոր»ին մէջ ուշադրաւ է, նաեւ, լեզուական ուրիշ ծիծաղելի երեւոյթ մը: Այդ պարագան ուշադրութիւն գրաւեց մանաւանդ երբ նոր տառերը սկսան կիրարկել: Թուրքերէնի մէջ, կան պարագաներ երբ ամբողջ նախադասութիւն մը մէկ բառի ձեւին տակ կը գրեն: Ու ամենավարժուածներն իսկ, բառի ձեւին տակ երեւցող այդ նախադասութեան զանազան տարրերը մտովին բաժնելու ստիպուած են: Օրինակ, Թուրքերը կը գըրեն.

—Gelmiyecekmisin? (կէ՞լմիյէճէքմիսին) — պիտի չգա՞ս:

— Gelmiyecegim (կէլմիյէճէյիմ):

Առաջինին մէջ k երկրորդին մէջ g առիկա ալ ուղղագրական բազմաթիւ ...սխալագրութիւններէն մին է, զոր չեն կրնար դարմանել:

Ասոնցմէ առաջինին մէջ թէ հարցում կայ, թէ ժխտում,— եւ առանք անկախ իմաստներ են: Ժխտական մասնիկը (մի, իսկ ուրիշ բայերու մէջ մա) մտած է բառին... փորը (կէլմի-յէ-ճէք): «Մի» հարցականը կանխած է «սին» էական բայը: (Մեր մէջ ալ կերպեր ունի այս խօսքը,— ոմանք կը նախընտրեն չը՞ պիտի գաս· թէեւ աւելի ճիշդ կ'ըլլար պիտի չգա՞ս գըրել· ժխտականը բային կ'երթայ, իսկ «ը»ը ո՞ւրկէ կ'ելլէ...):

Թուրքերէնը, զատուելով պարսկերէնէն ու մասնաւորապէս արաբերէնէն, քերականօրէն այնքան կ'աղքատանայ որ Թուրքերէն բառը երեք տեսակի կը վերածուի,— անուն, բայ եւ ածական: Եւ սակայն, գրած ատեն, ասոնք ալ իրար կը խառնուին:

Առնենք ուրիշ օրինակ մը:

— Համամտամըսընը խօֆսա, ֆիւլհանտա մը?

«Եօքսա»ն մէկդի դնելով, միւս երկու «բառեր»ը մէյմէկ նախադասութիւններ են: Բայց, կը գրեն բառերու ձեւով: Այդպէս ալ կը կարդացուին կամ կ'արտասանուին: Նոր ուղղագրութեամբ մանաւանդ՝ մարդ այդ «բառերը» կարդալով ... չհասկնալ կ'ըլլայ:

Արդ, այս ձեւով գրելէ վերջ, Թուրք տղուն ի՞նչպէս կարելի է քերականութիւն սորվեցնել: Հարկ է զանոնք գրել սապէս.

— Համամ տա մը սըն խօֆսա ֆիւլհան տա մը?

Նոր տառերու կիրարկման առեն, Եոնուս Նատի, խօսելով Թուրքերէնի կարգ մը անպատեհութիւններու մասին կը գրէր ի մէջ այլոց.— «Դուք բոլորդ նոր տառերով նամակներ կը գրէք ու կը ստանաք: Խոստովանեցէք որ ձեր իսկ գրած նամակը դժուարութեամբ կը կարդաք: Իսկ ուրիշներէ մեր ստացած նամակները պարզապէս ծածկագիր «ֆակելու» պէս կը կարդանք»: Ահ, Ճիւմհուրիյէթի նոյն թիւին (28 սեպտ. 1932 թիւ 3016) կ'առաջարկէր նոյն իսկ, բոլորովին լքել «Հալիթա ուսուլու»ն եւ գրելու նոր կերպ մը կիրարկել. այսինքն, բառերը անջատ անջատ գրել ու իր յօդուածը կը վերջացնէր իր առաջարկած ձեւին տակ շարելով վերջին պարբերութիւնը, զոր նոյն ձեւով կ'արտագրեմ հոս.

Տիլ իշ լէր ի իլէ ուղրաշան լար ըն տիֆֆաթ լար ընը պու մուհիմ նօքթա իւզէրինէ ճէլպ իտիյօրուզ:Պումէվզու իւթիւն տէ հէր ֆէս տիւշիւն տիւկիւ նի եազ սըն տա եէնի ալֆապէ միզ ին եէնի եազը սը փիւրիւզ սիւզ պիր շէքիլ է քօնուլ մուշ օլ սուն:

Անշուշտ, Եօնուս Նատի մէկ ծայրայեղութենէն միւսը անցած է:Այս ձեւով Թուրքերէն կարդալը նոյնքան դժուար է: Նախ, գրելու մէջ, հիմնական կանոն մը կայ,— գրել այնպէս ինչպէս կ'արտասանուի: Թուրք մարդը վերեւի ձեւով չի խօսիր: Իսկ Մէնթէշէի լայնախօս երեսփոխանը հետեւեր է Ֆրանսերէնի: Մենք մեր լեզուն այնքան չենք ... գիտեր: Միայն, մեր հայերէնը շատ աղճատուած է, բառերը դասաւորելու եւ նախադասութիւնները կազմելու թրքական ձեւէն: Մենք կրնանք օրինակ, Եոնուս Նատիի այդ պարբերութիւնը գրեթէ նոյն շարքով տալ իբրեւ ... հայերէն: Այսպէս — «լեզուական խնդիրներով զբաղողներուն ուշադրութիւնը այս կարեւոր կէտին վրայ կը հըրաւիրենք» եւն.:

Ասիկա ուրիշ, մեր «անձային» ցաւն է, անշուշտ: Նիւթէն չշեղինք որ Յառաջի խմբագիրն ալ մեզ չզգէ: Եւ անցնինք ուրիշ կէտերու:

Ամէն լեզու հոգեկան ինքնուրոյն ձեւ մը ունի: Ու ամէն լեզու իր ժողովուրդին ամենահարազատ արտայայտութիւնն է: Անոր ներքին էութեանը հայելին է: Եթէ փորձէք ազգի մը ու լեզուի մը նկարագիրը վերլուծել, պիտի նկատէք որ նոյնանշան են անոնք: Մեր լեզուն, օրինակ, արուեստագէտ է: Ի՞նչ նկարուն բառեր ունի ան: Ինծի յաճախ պատահած է, առանձնութեան պահերուս, հիանալ անոնց վրայ:

Թուրք հոգին ցուցադրումի, շողշողանքի, «սալթանաթ»ի ու «թանթանա»ի սիրահար է: Թուրք լեզուն կը մատնէ նոյն նկարագիրը:

Օրինակ, անոնք կը գրեն.—

Զաթը ալիի բիյասէթփեննահիլէրինի զիյարէթ շէրիֆինէ նաիլ օլտուկումտան քէնտիմի պահթիյար ատտէտէրիմ:

Հիմա որ լեզուն թրքացնելու կ'աշխատին, չեն խորհիր, սակայն, թէ թօթափելիք զգլխարանութիւններ եւս կան: Երէկուան ըսելու կերպերը, արտայայտութեան մէջ դիմացինին փառաբանանքն ու անձին ստորադասումը ի զօրու են:Մէկը դեռ եւս «զաթը ալի» է, իսկ միւսը՝ «պէնտէնիզ»: Երէկ՝ Համիտի Թուրքիան էր, այսօր նոյն իսկ Թէվֆիք Րիւշտիի բերնին մէջ, «Մուսթաֆա Քէմալի Թուրքիան»: Ձաղի, դիմաւորումի, խօսակցութեան, նիստ ու կացի մէջ միշտ նոյն ճոռոմաբանութիւնը:

Ուրեմն, ըսելու ձեւերը պահելով, բայց պարսկերէնին կամ արաբերէնին տեղ դնելով «նորակերտ» Թուրքերէն բառեր, մենք վերեւի նախադասութիւնը պէտք է ըսենք հետեւեալ ձեւով.—

Պաշըղըն (բիհասէթին) սըկընտըկը խիւնէ զաթընըզ կէօրմէք ուկուրլուկունու էլտէ էթթիկիմտէն քէնտիմի պախթըլը սանըըըմ»:

Վերինը որքան քաղցրահնչիւն է, իսկ վարինը որքան ցուրտ, անհագորդ, երաժշտականութենէ զուրկ, հում եւ տձեւ: Պատճա՞ռը: Լեզուին թերութիւնն է:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Աշնանային

..Երգ մը կայ, քո՛յր, շրթունքներուս
վրայ տե՛ս,
Սիրոյ երգի մնացորդ,
Աշնանային տերեւներու դողին նման
Կը սարսըռա՛յ
Շրթունքիս վրայ:

Հետք մը կայ, քո՛յր, համբոյրի
Քու մեղրածոր շրթներուդ,
Որոնց ջերմէն ահա հոգիս կը դողդըդայ,
Շուրթիդ վրայ
Որ կը մնայ:

Տժգոյն, հիւծած սիրոյս ջերմէն աւերակ,
Քո՛յր, քու երգդ կ'արտասանեմ,
Ահա, կը մխայ մնացորդն իմ լուռ
սիրոյս
Մինչ կեանքին հետ
Կ'անցնիմ անհետ:

ՍՈՒՐԷՆ ԳԱՍԱՊԵԱՆ

ՀԱՅԱԶԳԻ ՎԱՍԻԼ Ա. ԿԱՅՍՐ

(867—886)

Փրոֆ. Ն. Ադոնց «Byzantion» հանդէսի 1933 եւ 1934 տարիներուն մէջ «L'âge et l'origine de l'empereur Basile I» վերնագրով կարեւոր ուսումնասիրութիւն մը հրատարակած է, որուն նըպատակն է փաստերով հաստատել, թէ Վասիլ Հայ էր, ոչ թէ Մակեդոնացի, ինչպէս կը պնդեն ոմանք:

Այս փաստերէն գլխաւորը սա է, որ Վասիլի երեք եղբայրներէն երկուքը՝ զուտ հայկական անուն կը կըրեն, ինչպէս «Սմբատ» եւ «Վարդ»· իսկ երրորդը կը կոչուի «Մարիանոս»: Ուրեմն՝ Վասիլի ծնողքը Հայ էին, գաղթած Հայաստանէն, եւ հաստատուած Ադրիանուպոլսոյ մերձակայ գիւղերէն մէկուն մէջ. բայց որովհետեւ Բուլղարներն այս քաղաքը գրաւեցին, Թ. դարուն սկիզբները, եւ 10.000 այր ու բազմաթիւ կիներ ու տղաներ գերի տարին, տարագրեալներու մէջ կը գտնուէին նաեւ Հայեր, որոնք պատմիչներու աչքին՝ «Մակեդոնացիներ» էին, իբրեւ բնակիչները Մակեդոնիոյ: Ահա այսպէս «Մակեդոնացի» կոչուեցաւ Վասիլ:

Ի՞նչպէս Բիւզանդիոնի կայսերական գահը բարձրացաւ Վասիլ:

Շատ հետաքրքրական է:

Իր հօրը մեռնելէն ետք Վասիլ Կ. Պոլիս կ'երթայ, ուր պալատական ազնուականի մը քով կը մտնէ իբր ախոռապետ: Յետոյ՝ նոյն պաշտօնով Միքայէլ կայսեր կը ծառայէ: Ասիկա առիթ կ'ըլլայ իրեն՝ պաշտօնի արագ բարձրացման եւ մինչեւ իսկ՝ «Միքայէլ Գ.ի գահակից կայսր » հռչակուելուն 867 թուին:

Բայց Վասիլ ուզեց առանձինն իշխել:

Ասոր ալ ճարը գտաւ:

Վասիլ՝ օգտուելով Միքայէլի մասին պալատականներու դժգոհութենէն, 867ին՝ պալատական հայ դաւադիրներու գլուխն անցաւ, եւ Միքայէլ կայսրն սպաննեց, երբ այս վերջինը՝ գինով վիճակի մէջ՝ կը քնանար իր Սուրբ Մամասի պալատին մէջ, որ կը գտնուէր արդի Ղալաթիա թաղը, հեռու արքունի իսկական պալատէն, որ Պոլսոյ կողմն էր:

Վասիլ Ա.ի հայ ըլլալուն ուրիշ փաստ մըն է նաեւ իր որդւոյն՝ Լեւոն Իմաստասէրի կողմէ իր վրայ խօսած դամբանականը, զոր վկայութեան կը կոչէ Փրոֆ. Ն. Ադոնց, զատ յօդուածով մը,— «La portée historique de l'oraison funèbre de Basile I. par son fils LéonVI Le Sage» (Byzantion, 1933, էջ. 501—513):

Մեր անկեղծ շնորհաւորութիւնները Փրոֆ. Ադոնցին:

Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՃԵԱՆ

Կը ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

Ճ Ի Չ Ե Ր

— o —

Կէս գիշեր էր:

Լուսնկան մանուկի մը պէս գեղեցկացած եթերին ճերմակ բուրդերուն մէջ կը թաղուէր ու կ'ելլէր, իր պայծառ լոյսով ինծի հետ խաղալ կ'ուզէր...

Կէս գիշեր էր...

Գիշերներուն ամէնէն խաղաղ ու գեղեցիկը:

Մանուկ գլուխս վեր բարձրացուցի ու դիտեցի, շատ երկար ատեն, գիշերներու լուսատու թագաւորը, որ իր անհամար գինուոր աստղերով տէրն ու տիրականն է անսահման կապոյտ ծովուն: Վերջին գիշերս էր, որ իմ քաղցրիկ ու մանկական զրոյցն ըրի, լուսնին հետ, արբեցայ իր ծեքծեքումներէն, նախանձեցայ իր խաղերուն ու իմ անպատում վիշտս ու բաժանման սարսուռս աղուած յանկարծ պոռացի.

— Լուսին, տես եւ մեղքցիր տխուր ցեղին, որ պիտի հեռանայ իր պապերու հողէն, ուր կարմիր արիւն հոսեցաւ:

Լուսինը իր սովորական ժպիտը փըռած՝ կարծես խնդաց իմ խեղճ, իմ անզօր բառերուս վրայ, եւ շարունակեց քալել:

Կէս գիշեր էր:

Ես ակամայ հեռացայ այն հող պատերով հիւսուած պապենական սիրելի տունէս, ուր ամբողջ գերդաստան մը կը ճռուողէր, որդիներով եւ թոռներով:

Իրիկունները,— երնէկ այդ օրերուն — երբ մութը կ'իջնէր, յանկարծ լուսընկային լոյսը կը հասնէր, իր ալւոր մոմերով ու հրաշալի տաճարի մը հմայքը կը ներշնչէր:

Փողոցները կը պայծառանային, յաւէտ անձայն քարեր լուսնին տակ կ'ադամանդային լուսացուած քարերու պէս: Բոլոր ծառերը, որ խաւարին մէջ կ'արտասուէին, յանկարծ [illegible] կ'ելլէին լուսնի լոյսէն, ինչպէս ըղձայուած ժողովուրդներ ազատութեան լոյսով:

Հեռացայ ակամայ իմ այնքան սիրուն, իմ այնքան պաշտելի տունէս, մինչեւ երկինք բարձրացող մեր աննման բարտիներով: Այն օրերուն, մամիկները կ'ըսէին.— Եթէ մէկ անգամ բարտիները չորնային կամ գետին փռուած հսկաներու պէս իյնային, վա՜յ այդ տունին, վա՜յ այդ գիւղին...

Մենոց ու աւերակ տունս քաղցրութիւն մը ունէր, հմայք մը կար իր ծոցը, իր հողին եւ սիւներուն մէջ: Անոր առաստաղը շինուած էր, ձիթենիէ նուրբ ու ամուր գերաններով, որոնք կը դիմանային ու կ'ապրէին քանի քանի սերունդներու հետ:

Տունս շինուած էր պապենական կարմիր հողէն, ուր վարդերու եւ մանուշակներու գոյնզգոյն շաղապատները թաթխուած ու հողին հետ շաղուած էին:

Ահա թէ ինչու, երբ ափ մը հող ճանկէիր, չորցած վարդի կամ մանուշակի հոտ կ'առնէիր:

Ահա թէ ինչու, բաժանման գիշերը արցունքը աչքերուս, նախ մօտեցայ տանս, աւերակ ու փլփլած պատերուն, համբուրեցի աղիւսները արցունքով, այնպէս կարօտագին, այնքան ուժով, ինչպէս մայր մը իր վիրաւոր զաւկին պլլուած:

Լուսնին տակ, համբուրեցի ար-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՑԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

»»»··«««

Գեղացի տղայ մըն էր Արամ: Դեռ մանկութեան ծիծղուն ճամբան չէր աւարտած, երբ գաղթի պարտադիր փոթորիկը շատ շատերու հետ զինքն ալ դուրս նետեց իր գեղի նեղլիկ սահմաններէն, ու հոսանքն ի վար թաւալգլոր գնաց առանց դուլ ու դադարի, անկէ վերջ:

Իր պաշտելի գեղը ձգելէն յետոյ, շրջեցաւ երկրէ երկիր, գաղթող անհայրենիք թռչունի պէս, մինչեւ որ իր տեսած բազմաթիւ երկիրներէն մին՝ աւելի հիւրընկալ գտնուեցաւ, եւ իր դռները բացաւ իր եւ իր նըմաններուն առջեւ, եւ տուաւ զինքը իր գեղի աղբիւրներուն նմանող տեղ մը, որ կը կոչէին Գաղթակայան, ուր ան հասակ նետեց, օրէ օր աճեցաւ եւ ուռճացաւ մինչեւ որ օրին մէկն ալ Սառային ձեռքը գտաւ իր ձեռքին մէջ եւ տուն – տեղ եղաւ անոր հետ:

Օրերն ու տարիները հետ ի հետ սահեցան իրարու ետեւ, կոխոտելով դէզ գլուխը Արամին, որ իր զարնան մայիսը տենդայոյզ կերպով կը շարչարէր պատառ մը հացի համար:

Մտքէն շատ մը բաներ կ'անցնէր, այլ աւա՜ղ, անոնց եւ ոչ մէկը կարելի եղաւ զանէ մօտաւորապէս իրականացնել:

Շատ կը սիրէր կարդալը, սակայն թերթի ու գրքի դրամ չունէր: Շատ կը սիրէր նաեւ մարզանքն ու մարզախաղը, ընկերային կեանքն ու մշակութային աշխատանքը, բայց հնարաւորութիւն ու պատեհութիւն չունէր:

Աղքատի կեանքը ջաղացքարի նըման կախուած էր իր բազմաչարչար վզէն, ու իր գերագոյն եւ անկարելի ճիգերն անգամ անզօր եղան չպրտել զայն մէկ կողմ: Գիշերուան ու ցերեկուան իր միակ ու տառապագին մտադրումն էր, մեկնելէ առաջ այս ցաւակոծ աշխարհէն, անպայման իր մուրազն առնել անկէ, ի հարկին՝ բախտին, ճակատագրին ու մահուան հետ ակռայ ակռայի կռիւ մղելով:

Ու ան կ'աշխատէր, կը թքնէր քէնոտ ու մրոտ: Ու ան կ'ապրէր վիրաւոր ու փոթորկայոյզ: Ու ան կը քնանար մղձաւանջներէն ու խռովալից երազներէն հալածական: Իրեն համար կարծես թէ գոյութիւն չունէնային աշխարհն ու իր տունը: Ահաւոր ու գերագոյն թափով զինքը խռովող հարցն էր առաւելապէս իր եւ իր նըմաններուն զրկալից կեանքը, հակառակ ամէն օր՝ գիշեր ու ցերեկ եւ նոյն իսկ կիրակի օրերը իրենց աշխատելուն, մինչ անդին, մատը մատին չըզարնող մարդեր, մէկ գիշերուան մէջ իրենց ամբողջ գոյութեան ընթացքին վաստկելիքին չափ ու աւելին անգամ կը ծախսեն: Դառնութեամբ ու կսկիծով կը տեսնէր մարդերու այն փոքրամասնութիւնը՝ որ կը լողար հաճոյքի ու հանդստի մէջ, եւ դրամը կը հոսէր գիրկ գիրկ դէպի իրենց դուռը, իսկ անդին ալ՝ մարդերու անսահմանութիւն մը արիւն քրտինք կը թափէր ծարաւահիւծ ու սովահար: Ու Արամին սիրտը կը ճմլուէր եւ հոգին կը տապկուէր:

Եւ ան կը մտածէր ջղաձիգ, ակռաները կճրտելով, կռուփները պըկելով ու չէր կրնար իր նախնական ուղեղին մէջ պարտկել նուաստակեաց աշխարհի անարդար խաղն ու ծաղրը:

Երբեմն ալ կը վախնար թէ՝ անարդարօրէն սկսող այս կեանքը պիտի վերջանար անարդարօրէն թերեւս, որուն համար լալու չափ կը նեղուէր ու կը բարկանար:

Մի՞թէ ինքը օր ու արեւ չը՞ պիտի տեսնէր: Միթէ աշխարհի ու իր վայելքները այլասերած եւ ունայնամիտ խմբակի մը համա՞ր էին: Միթէ ինքը թատրոն ու սինէմա չը՞ պիտի երթար, ծովերուն վրայ չը՞ պիտի ճամբորդէր, օդանաւ չը՞ պիտի նստէր, երկինքէ երկինք թռչելու համար. կոկիկ հագուստ կապուստ եւ տանելի կեանք չը՞ պիտի ունենար, բարձր հաճոյքներու հաղորդակից չը՞ պիտի ըլլար: Ապա թէ ոչ ի՞նչ պիտի արժէր իր քսաներորդ դարուն զաւակ ըլլալը, քանի որ այդ հրաշալիքներէն եւ ոչ մէկը պիտի կարենար շօշափել ու վայելել:

Չէ՞ որ ամէն օր տասէն տասներկու ժամ չարաչար կ'աշխատէր: Ուրիշներու պալատներուն ցեխն ու քարը կը կրէր: Ուրիշներու ինչքերէն պնակները կը լուար եւ աղբը կը մաքրէր:

Յաճախ ան իրովի կը խորհէր,— ո՛չ, այս այսպէս չէր կրնար շարունակուիլ, վաղ կամ ուշ մարդիկ պիտի զգային իրենց եւ իրեն պէս եղողներուն զրկանքը ու պէտք եղածը պիտի անօրինէին:

Սակայն, ամէն օր, ան դառնապէս կը յուսախաբուէր ու ինքն իր վրայ կը խորտակուէր: Քար աշխարհը նոյն չար աշխարհն էր: Տխուր իրականութենէն մազի չափ բան չէր փոխուեր: Կեանքի ալեկոծ ջուրերը կը շարունակէին իրենց սովորական ճամբան: Ընդհակառակն իրերու ընթացքը հետզհետէ ու յարաճուն կերպով աւելի կը վատթարանար: Ու հէք Արամին անվերջ տառապանքը օրէ օր ալ աւելի կը կուտակուէր ու կը լեռնանար իր կուրծքին վրայ, որուն անպատում ծանրութեան տակ իր սիրտը կը ճզմուէր պայթելու աստիճան:

Արամ այլ եւս երեսունը մէկ տարեկան է, եւ ունի երեք զաւակներ, մին մանչ ու երկուքը աղջիկ: Արդէն իր ուսերը կքած են: Անողոք ժամանակը իր մազերուն մէջ տառապանքի ձիւնն է տեղացեր, ճակտին վրայ ակօսներ պեղեր, ու երեսները փոս փոս խածեր ու այլանդակեր:

Ինքն ու իր կինը գրեթէ ցնցոտիներով ծածկուած են, իսկ փոքրիկները, աւա՜ղ, կիսամերկ: Ոչ ոք կը հետաքրքրուի անոնց կոծով ու արցունքով: Թշուառութիւնը յաւիտենապէս թուխս նստած իր օճախին վրայ: Ցուրտ ու մենութիւն ման կուգան իր տնակին կիսափուլ անկիւններուն մէջ՝ աներեւոյթ պատանքներ իրենց ուսին: Ու անգութ ձմեռը մահերգ կ'երգէ դրան առջեւ, հերարձակ ու խօլաշունչ հողմերու բերնով: Իրեն անգամ զգայուն դարձեր են, եւ այր խուր, շատ տխուր բաներու պատահիլը գուշակողի չարաշուք երեւոյթ ունին: Կը թուի թէ՝ պատերու մէջ խոռոչներուն մէջ պահուըտած չար ոգիներ կ'ըսեն որ շատ չանցած այդ խեղճուկ բոյնը հայ գաղթականի մը, պիտի փլչի Արամի տառապակած ուսերուն վրայ: Ու քարքարի վրայ պիտի մնայ:

Բարեգործական միութիւնները որոշ դասակարգի մարդոց մենաշնորհ կ'ընկղմեն եղած ըլլալով՝ օգնութիւն կ'ընեն միայն իրենց համակիրներուն, կամ իրենց անոնց որ պատրաստ են իրենց նախխիղճն ու համոզումը, իրենց ազգային քաղաքական ուղղութիւնն ու սրբութիւնները քանի մը ապուր արծաթի ծախելու:

ԱՐՏԱՇԷՍ

(Շար.)

(1)

Ուպանի

(ԹՈՒՆԱՒՈՐ ԾԱՌԸ)

(Պուշկինից)

Անապատի մէջ ծիւրեալ եւ անյագ,
Տապից շիկացած աւազուտ հողում,
Ուպանին ինչպէս սոսկաւոր պահակ,
Կանգնած էր մենակ համայն աշխարհում:

×

Ծարաւի տարերքն անապատների
Նրան զայրոյթի օրն է ստեղծել —
Եւ դալարները մեռած ճիւղերի,
Եւ արմատները թոյնով լեցրել:

×

Թոյնը կաթում է կեղեւի միջից,
Հալուելով տաքից կէսօր ժամանակ,
Եւ երեկոյեան պաղելով հովից
Փախչում է թանձր խէժի նա յստակ:

×

Թռչունն էլ նրան չի թռչում մօտիկ,
Վագրը չի մօտենում. լոկ հողմը մըթ–
նած
Ուպանին մահացու վազում է սաստիկ–
Եւ փախչում հեռու արդէն եղծուած:

×

Եւ եթէ ամպը ոռոգում է թոր
Մոլար, թափառող նրա թաւ տերեւ·
Նրա ճիւղերից արդէն թունաւոր
Կաթել հողի մէջ հոսում է անձրեւ:

×

Բայց մարդը մարդուն զօրեղ հայեացքով
Դէպի ուպանի ծառը ուղարկեց·
Եւ նա հնազանդ ճամբայ առնելով,
Վաղուան առաւօտ եւ թոյնը բերեց:

×

Բերաւ նա խէժը խեղդող, մահական,
Եւ հետն էլ մի ճիւղ տերեւներ թօշ–
նած,—
Եւ նրա քրտինքն աղբիւրի նման
Թափւում էր սառը դէմքից տժգու–
նած:

×

Բերաւ — եւ պառկեց թուլացած, տըկար,
Նա տաղաւարի միջեւ, տապաստին,
Եւ փչեց հոգին ստրուկն այն թշուառ,
Անյաղթ իւր տիրոջ ոտքերի տակին:

×

Իսկ թագաւորը այն թոյնով թունեց
Իւր հնազանդ աղեղի նետեր,
Եւ նրանց միջոցով նա մահ տարածեց
Հարեւանների հեռու սահմաններ:

Թարգմ. ԱՐ. ԿՐԱՍԻԼՆԻԿԵԱՆ

մաթախիծ ու արիւնլուայ ալիւնները, քարերը, իմ մանուկ, իմ կոյս չըթներով:

Արդէն լուսինն ալ, ի տես իմ տխրութեանս, իր ճերմակ լոյսը կարմիրի փոխեց, սուգի եւ քէնի պատմուճանը հագաւ եւ գնաց: Ձեմ գիտեր դէպի ո՞ւր ...

Ինչպէս չէի գիտեր թէ ես ալ դէպի ո՞ր պաղ ու անծանօթ աշխարհներու ճամբան պիտի բռնէի...

Հեռացայ լուսնին հետ, նոյն գիշերն իսկ: Արցունքները կը խեղդէին զիս: Այլ եւս չպիտի տեսնէի, չպիտի լըսէի տանս գլգլան զոյգ աղբիւրներուն եւ առուներուն անուշ ձայները, որ կէս գիշերէն յետոյ, աստղերուն եւ լուսնին գաղտնիքները կ'ունկնդրէին:

Ո՛վ հայրենի հեռաւոր աղբիւր, ոճրագործները քու կաթնագոյն ջուրդ անգամ չորցուցին եւ քու մաքուր քարերդ կարմիր կարմիր ընելով, իրենց գերեզմաններուն դամբարան չինեցին..

Հեռացած գիշերս ... լուսինն ալ ինծի հետ լացաւ, ինչպէս երիտասարդ հարսը, իր վիրաւոր կորիւնին համար:

Աչքերէ կաթիլ – կաթիլ արցունքներ կը վազէին, չէի կրնար բաժնուիլ իմ քաղցրիկ տանս աւերակէն, ուր միակ վիրաւոր ալիւներն ու քարերը մնացած էին: Սկսայ պագնել մէկիկ – մէկիկ, կարօտագին ու վերջին անգամուան համար...

Այսօր, հեռո՛ւ մեր հայրենի բարտիներէն եւ բարձրադագաթ կատարներէն, կէս գիշերուան արծաթափայլ աստղերուն եւ լուսնին հետ կը հարցնեմ:

— Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ հեռացաւ տխրան ցեղը, իր դարերու հողէն:

Ս. ՀՐԱՆԴ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

«ՅԱՐԳԱՆՔ ՀԱՅ ՆԱՀԱՏԱԿԻՆ»

Գ. Ար. Սարուխան, որ ծանօթ է իր բանասիրական ու ազգային պատմական ուսումնասիրութիւններով, վերջերս Վիէննայի Մխիթարեան տպարանին մէջ հրատարակեց գիրք մը Տէր Կոմիտաս քահանայ Քէօմիւրճեանի նահատակութեան եւ սրբացման մասին:

ԺԷ. դարուն վերջերը եւ մանաւանդ ԺԸ. դարու սկիզբները Պոլսահայ պատրիարքական աթոռը թատր հանդիսացած էր պայքարներու եւ անկարգութիւններու: Անարժան եկեղեցականներ իրենց կուսակիցներով, կաշառքներու եւ զանազան դաւերու շնորհիւ, իրար կը տապալէին եւ պատրիարքական աթոռը կը գրաւէին, այսպէս անվերջ յուզում ու խռովութիւն առաջ բերելով ժողովուրդին մէջ: Միեւնոյն ատեն պարբերական հալածանքի կ'ենթարկուէին այն եկեղեցականներն ու աշխարհականները, որ դժգոհ տիրող կացութենէն, կը յարէին կաթոլիկ դաւանանքին: Այդպիսիներուն «փրանկացած» կ'ըսէին: Այս եղելութիւնները արդիւնք էին ժամանակի ըմբռնումներուն, եւ այժմ պատմութեան սեփականութիւնը դարձած են:

Քէօմիւրճեան ընտանիքը 1600ի ըսկիզբները Ակնէն գաղթած է Պոլիս: Գաղթողի թոռը՝ Մարտիրոս քահանայ՝ ունէր մէկ աղջիկ եւ երեք մանչ զաւակներ, Երեմիա, Կոմիտաս եւ Մարտիրոս: Ասոնց առաջինը՝ ԺԷ. դարու նշանաւոր գրագէտ Երեմիա Չէլէպին էր, որ հեղինակ է պատմական ուսումնասիրութիւններու, իսկ Կոմիտաս եւ Մարտիրոս քահանայ եղած են:

Կոմիտաս ծնած է Պոլիս 1656ին, աշակերտած է Այնթապցի Մինաս վարդապետին եւ քահանայ ձեռնադրուած Թոքաթի առաջնորդ Կիրակոս եպիսկոպոսէն: Բաւական զարգացած եկեղեցական մըն էր, եւ ուսուցիչ Սամաթիոյ Ս. Գէորգ եկեղեցիին:

1707ին, Իմբրցի Յովհաննէս պատրիարքին օրով, կաթոլիկներու դէմ հալածանքը աւելի սաստկացած էր: Անոր թելադրութեամբ, անխտիր եւ կաթոլիկութեան յարող բոլոր մեծ ու փոքր եկեղեցականներն ու աշխարհականները անխնայ կը պատժըւէին եւ ի հարկին թուրք կառավարութեան կը յանձնուէին իբր «Փրանկ»ներ. այդպիսիները օտար պետութեան կրօնակից ու համակիր նըկատուելով, իբր լրտես կ'ամբաստանուէին, եւ ըստ այնմ աքսորի եւ զանազան ծանր պատիժներու կը դատապարտուէին: Անցողակի ըսենք թէ այդ շրջանին մէջ տաճիկ կառավարութեան յարաբերութիւնները Ֆըրանսայի հետ խիստ ձգտեալ հանգամանք մը ունէին:

Տէր Կոմիտաս ալ ի չարս ուրիշներու կաթոլիկութեան յարած ըլլալով, ինը եկեղեցականներու հետ մահուան դատապարտուեցաւ: Այդ կարգի մահապարտներուն կեանքը կառավարութեան կողմէ կը շնորհուէր, եթէ անոնք ընդունէին իսլամութիւնը: Միւս ութ եկեղեցականները առերես իսլամութիւնը ընդունած ըլլալով, վերջի պահուն մահէն ազատեցան, իսկ Տէր Կոմիտաս մինչեւ վերջը անդրդուելի մնաց իր դաւանանքին մէջ, եւ գլխատուեցաւ Պոլիս, 1707ին, նոյեմբեր 5ին, Բարմաք Գափուի հրապարակին վրայ: Երբ դահիճը իրեն կը թելադրէր ուրանալ իր կրօնքը, Տէր Կոմիտաս սառնկեկան քաջութեամբ պատասխանեց.— «Եթէ կտոր կտոր ընես մարմինս, չպիտի ուրանամ Հաւատս».— Ու յետոյ սկսաւ ծնրադիր աղօթել եւ մահաբեր սուրը օդին մէջ շողալով, գետին փռեց հայ մարտիրոսին գլուխը:

1928ին, հայ կաթոլիկ եպիսկոպոսներ Հռոմի մէջ ժողով գումարեցին եւ խնդրեցին Պիոս ԺԱ. Պապէն սուրբերու կարգին դասել Տէր Կոմիտասը: Պապին հրամանով կազմուեցաւ եկեղեցական բարձրագոյն ատեան մը, որ կը բաղկանար 8 կարտինալներէ եւ 27 հայ ու օտար բարձրաստիճան եկեղեցականներէ: Ատեանը մանրակրկիտ քննութենէ մը յետոյ, հաստատեց թէ Տէր Կոմիտաս իր քրիստոնէական հաւատքին համար նահատակուած էր, եւ իբր այդ արժանի է սրբացման:

1929ին, յունիս 23ին, կիրակի օրը, Հռոմի Ս. Պետրոս Մայր եկեղեցիին մէջ, Պապին նախագահութեան տակ մեծ շուքով եւ հանդիսաւորութեամբ կատարուեցաւ Տէր Կոմիտասի սրբացումը:

Դ. գլուխին մէջ, Գ. Սարուխան կը խօսի Հռոմի հայ կաթոլիկ հաստատութեանց մասին: Հոն հայ կաթոլիկները ունին Ս. Նիկողոս անունով մեծ ու չքեղ եկեղեցի մը, երեք յարկանի դպրոցական ընդարձակ շէնք մը, պարտէզ մը եւ յարակից կալուածներ: Հայկական այդ հաստատութիւնները կը գրաւեն Հռոմ քաղաքին կեդրոնը ամենաբանուկ տեղ մը, որ կը տարածուի երեք փողոցի վրայ: Հայ կաթոլիկ համայնքին խնդրանքին վրայ, Հռոմի քաղաքապետութիւնը որոշած է քաղաքին մէջ, ի մօտոյ բացուելիք մեծ հրապարակի մը անունը «Հայոց հրապարակ» (Piazza degli Armeni) դնել, անկարելի ըլլալով փոխել անունը այն փողոցին՝ ուր ներկայիս կը գտնուին Հայոց եկեղեցին, դպրոցն ու կալուածները: 10—15 տարի ետք, կաթոլիկ համայնքը իր բոլոր պարտքերը վճարելով տէր պիտի դառնայ այդ կալուածներուն, որոնք մեծ եկամուտ մը բերելու սահմանուած են: Յիշեալ եկեղեցին ու վարժարանը նուիրած է Լեւոն ԺԳ. Պապը 1883ին, եւ կաթոլիկ համայնքը ի յարգանս քահանայապետին, այդ դպրոցը կոչած է՝ «Հայկական Լեւոնեան վարժարան»:

Վարժարանին մէջ աշակերտները գիշերօթիկ են, կը ստանան նախնական կրթութիւն, հայերէն լեզուի ուսում եւ կը պատրաստուին հոգեւորական պաշտօնի, իսկ աստուածաբանութիւն, փիլիսոփայութիւն եւ իրաւաբանութիւն սորվելու համար, կը յաճախեն Հռոմի բարձրագոյն վարժարանները:

Մինչեւ 1928, դպրոցը կը կառավարուէր ժամանակաւոր կանոններով: 1929ին, հայ կաթոլիկ եպիսկոպոսներու կողմէ գումարուած ընդհ. ժողովը յատուկ կանոնագրութիւն մը մշակեց, որ վաւերացուեցաւ կարտինալական ժողովին կողմէ:

Այսօր աշակերտներուն թիւը 22 է: Երբ անոնց մէկը իր ուսման շրջանը աւարտէ, եպիսկոպոս կը ձեռնադրուի հայ ծէսով եւ կը ղրկուի այն թեմը, ուր պէտք կը զգացուի առաջնորդի:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Նարդոս... բանաստեղծ

— o —

Նարդոսի մահուան տարեդարձին առթիւ, անցեալ ամիսներուն, Երեւանի «Գրական թերթ» հրատարակութեան տուաւ Թիֆլիզցի հայ վիպասանին երկու անտիպ ոտանաւորները: Ու կ'աւելցնէր թէ Նարդոս ունի ոտանաւորներու ձեռագիր տետրակ մը, որ պահուած կը մնայ ներկայիս Երեւանի պետական թանգարանին մէջ: Ոտանաւորներու տետրակին առաջին երեսին վրայ, իբրեւ խորագիր, «Յիմարութիւններ»: Տետրակին մէջ կան 50 ոտանաւորներ, գրուած՝ 1884 — 1888 թուականներուն: Ինքնագիր ոտանաւորներու կողքին, այդ տետրակին մէջ կան թարգմանածոյ ոտանաւորներ Կէօթէէն, Շիլլէրէն, Թոմաս Մուրէն, Լէրմոնտովէն:

Այս ոտանաւորներէն միայն երեքն են տպուած,— միւսները անտիպ են:

Թէ Նարդոս բանաստեղծ չէր եւ ձիրք ալ չունէր, վկայ են իր «Յիմարութիւնները»: Սակայն վիպասանին գրական խառնուածքին այդ երեսն ալ ցոյց տալու համար, կ'արժէ ոտանաւորներու իր տետրէն արտատպել հետեւեալը, որուն խորագիրն է ԱՆՏԷՐ ՇԻՐԻՄ.—

Այն օրից ահա՝ ըստ իրենց կարգին
Տարիք անընդհատ անում են շրջան,
Սակայն մինչ այժմ ոչ ոք բնաւին
Միայն մի անգամ այց չեկաւ նորան:

Ոչ ոք մի կաթիլ, մի կաթիլ արցունք
Զթափեց նորա սառ հողի վրայ,
Եւ ո՞ւմ ի՛նչ հոգն է, թէ որքան անձուկ
Օրեր նա քաշեց բախտիցը դըժնեայ:

Մի բլուր միայն այն շիրմի վերայ
Երբեմն անցորդի ուշքն է գրաւում,
Բայց նորա վերայ ոչինչ խաչ չկայ,
Եւ անցորդ նորից առաջ է քայլում:

Դարձեալ շատ տարիք կ'ընթանան,
կ'անցնին,
Սիրուն գարուններ կը ծաղկեն նորից,
Եւ անձրեւները անզութ, բքային,
Այդ բոլորն էլ կը խլեն նրանից:

Եւ հաւասարուած գետնի հետ ի սպառ,
Նա կը կորսուի, նա կ'անհետանայ,
Եւ ոչ ոք կ'ասէ.— Այստեղ մի բլուր
կար,
Ո՞ւր է նա այժմ, ինչո՞ւ նա չկայ:

ՓՈՒԱՆՔԱՐԷ.. ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

Փուանքարէ եւս բանաստեղծութիւններ գրած է, երբ դեռ... պատանի էր:

Ոտանաւորի մը մէջ, կը խօսի այն քերթուածներուն մասին, որոնք այնքան գեղեցիկ են՝ երբ գրուած չեն: Ձէ՞ որ, կը վերջացնէ մելամաղձոտ ճիչով մը, կը թարշամին ծաղիկներն ալ, երբ կը քաղենք:

Իր ծննդավայրին կարօտը, Փարիզ ապրած տարիներուն, կը լեցնէր իր սիրտը ամէնէն ջերմ զգացումներով: Արձակուրդի մը, երբ շոգեկառքով կը վերադառնար ծննդավայրը եւ կը մտնէր Լորէնի անտառներուն մէջ, ներշնչումը կ'առնէ կը տանի զինք: Ահա բանաստեղծութիւնը, որուն մէջ աշխատած է չափել ու դնել իր յուզումը.—

Վակոնը, որ, գիշեր ատեն, կը տանի
զիս,
Կը լեցուի թարմ ու անխառն բուրու-
մով,
Եւ, իր անտառներուն հոտէն միայն,
Կը ճանչնամ երկիրն իմ Լորէն:

Ողջո՜յն քեզ, երկի՛ր հրաշալի եւ հը-
զօր,
Քու մէջդ կ'աճի եւ կը բազմանայ
Հին ցեղ մը առողջ հոգիով,
Բաց սրտով, շիտակ նայուածքով:

Ամէն անգամ որ կը վերադառնամ,
Իմիններուս ազնուական այս երկիրը
Քաղցրութեամբ ինձ ցոյց կուտայ
Միշտ նոր գեղեցկութիւն մը:

Պատանի Փուանքարէ շատ զգայուն էր, կը սիրէր մանաւորապէս բնութիւնը,— իր սիրական բարեկամներն էին մեղուները եւ իր կատուն, Կրի-Կրի:

Ջղային եւ դիւրաբորբոք,— կը պատասխանէր բոլոր յարձակումներուն, (այդպէս եւ վերջը, քաղաքական կեանքին մէջ): Դպրոցին մէջ, իր ընկերները, գիտնալով որ շուտ կը բարկանայ, կը գրգռէին զինք: Եւ ահա կը սկսէր կռիւը, կուրծք կուրծքի: Յաճախ ծեծ ուտողը կ'ըլլար Ֆըրանսայի հանրապետութեան այս ապագայ նախագահը: Ուսուցիչներուն հետ եւս կը սիրէր վիճիլ,— որ եւ է յանդիմանութիւն անպատասխանի չէր ձգեր: Բայց կը սիրէին զինք, որովհետեւ կատաղի աշխատող մըն էր եւ ուշիմ: Իր ուսուցիչը զինք կ'անուանէր, բառախաղով մը, poin – tu (սրածայր), երբ Փուանքարէ հանգիստ չկենար դասարանին մէջ: Իսկ երբ խելօք կենար, կ'անուանէր Poin-rond (կլոր), սակայն Փուանքարէ կը ցատկէր վեր ու կը պատասխանէր.

— Սի սէ ռոն, սը նէ Փուանքառէ:

Աղուոր բառախաղ մը, որ կը նշանակէ միաժամանակ.

— Եթէ կլոր է, քառակուսի չէ:

— Սիսէրոնը (Կիկերոն) Փուանքարէ չէ:

Ֆիրտուսի եւ գինին

Պարսիկ այս մեծ բանաստեղծին անունը, զոր պանծացուցին, այս աշնան, Պարսկաստանի մէջ, մեծահանդէս տօնակատարութիւններով, կը նշանակէ «դրախտային»: Եւրոպական ազգերու գրականութեան մէջ, պարսիկ այս մեծ բանաստեղծին անունը կը գրուի զանազան ձեւերով,— ոմանք կը գրեն Ֆիրդաւսի, ուրիշներ՝ Ֆերդաւսի, Ֆիրդաուսի, Ֆիրդօուսի, Ֆէրդովսի: Ընդհանրացած ձեւն է Ֆիրտուսի,— մինչեւ այժմ այս ձեւով կը յիշատակուէր նաեւ հայ գրականութեան մէջ: Ճիշդը, սակայն, գրելն է Ֆերդովսի,— այդպէս եւ սկսաւ գրել, պահ մը, ՅԱՌԱՋ, հետեւելով Պարսկաստանի մեր աշխատակիցներուն:

Անունի այս հարցը Հայաստանի մէջ եւս քննութեան առնուեցաւ վերջերս: Ֆերդովսի ձեւին ճշգրտութիւնը ընդունելով հանդերձ, լաւագոյն կը համարուի գրել Ֆիրտուսի, նախապէս ընդհանրացած ձեւով, որ աւելի դաշնաձայն է անշուշտ:

Ֆիրտուսիի անունին չափ այսքան, գործին մասին առիթ կ'ունենանք անդրադառնալու յանորէն: Այժմ հատուած մը, ուր, պարսիկ հին ու մեծ բանաստեղծներուն նման, Ֆիրտուսի կ'երգէ կինն ու գինին: (Թարգմանութիւնը Հայաստանի երիտասարդ գրողներէն Ս. Տարօնցիի կողմէ կատարուած).—

Տուր, մատռուակ, մեր շուրթերին
գինու գաւաթը անուշ,
Գինին թախծի ժանգը սրբում, սիրտը
զուարթ է անում:
Մի՛ համարի դու բամբասանք սովո-
րութիւնը այս հին,—
Սիրուն կինը, մեղրահացը, գիշերն,
ընթրիք ու գինին:
Գինի խմիր, մի լինի դու արեան ծա-
րաւին հիւ,
Հանգիստ մնա, վերջ ի վերջոյ մարդը
հող է դառնալու:
Լաւ է խմել զոհար գինի, կարմիր
ակնի նման վառ,
Քան թէ որբի աչքից խլել արիւն-ար-
ցունք վշտավառ:
Ինձ համար միշտ լաւ է խմել այդ հե-
ղուկը գունաւոր,
Քան թէ լսել մի խեղճ կնոջ չար ա-
նէծքը թունաւոր:

«ՃԱՌ ՍԻՐՈՅ ԶԳԱՑՈՒՄՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ»

Մինչեւ վերջերս Փասքալի կը վերագրուէր Ճառ սիրոյ զգացումներուն մասին գործը: 1921ին իտալացի քննադատ մը, Ֆէրտինանտօ Նէրի, եկաւ հաստատել թէ այդ գործին հեղինակը չէր կրնար Փասքալը ըլլալ: Յետոյ Ճ. Պուտր, ուսումնասիրութիւն մը կատարելով, նոյն եզրակացութեան եկաւ: Mercure de Franceի մէջ (15 սեպտեմբեր), Մանլիօ Տուլլիօ Պունէլլի կուգայ վաւերացնել այդ տեսակէտը բոլորովին նոր փաստերով:

Բերուած փաստերուն մեծ մասը կը վերաբերին լեզուին: Արդարեւ բաղդատական ուսումնասիրութիւն մը Փասքալի վաւերական գործերուն եւ այս վիճելի գործին լեզուին միջեւ երեւան կը բերէ մեծ տարբերութիւններ,— մեկնելով ասկէ՝ Պունէլլի Լա Պրիւյէրի ժամանակակից գրողի մը կը վերագրէ «Ճառ սիրոյ զգացումներուն մասին» գործին հեղինակութիւնը:

Լեզուէն զատ, խորքը եւս կը մատնէ թէ Փասքալէն բոլորովին տարբեր գըրող մը միայն կրնայ ըլլալ այդ գործին հեղինակը:

Արդարեւ «Ճառ սիրոյ զգացումներուն մասին» գործին հեղինակը սէր եւ բանականութիւն կը ձուլէ իրարու մէջ, մինչ տարբեր է Փասքալի վարդապետութիւնը, որ խտացուած է հետեւեալ տողերուն մէջ.—

«Սիրտը իր տրամաբանութիւնն ու–

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԷՋԵՐ ՀԱՑԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (25)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ-- (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

»»»..«««

Ինչպէս որ մենք հոս կ'ապրինք, կարգ մը կնիկներ ալ նոյն օրինակով Շապոյ Սաֆարի տունը կը բնակին, անոնց մէջ կայ ձեր հարս Մավէն, հօրեղբօրդ կինը, հանդիպէ անոր, գուցէ Մավէն միջոց մը կը խորհի քու մասին, բայց մի փորձեր ցորեկին անոնց կեցած տեղը մնալ:

Բոլորին ալ շնորհակալութիւնս յայտնելով փաթթուեցայ անկողնիս եւ դուրս եկայ: Լուսինը բարակ ամպի խաւի մը տակ ծածկուած էր եւ սուր հովը տակաւին կը շարունակէր աւելի ուժգին: Ասէ Նորսկայ դուռը հասայ, Քիւրտ մը ոտքի կեցած դըրան առջեւ բնական պէտքը կ'ընէ, ես ինքզինքս ձեւացնելով իբրեւ տեղացի Քիւրտ մը, անվախ կ'անցնիմ խապոտ հաց մը արձակելով ու յետոյ սուլելով:

Շապոյ Սաֆարի դուռը բացի, ախոռին կողմէն մահուան հանդիւն, երբեմն սուր ճիչեր արձակելով: Տան կողմը մութին մէջ վիվլուն ինկած է, անոնց ալ կը ծանօթացնեմ ինքզինքս: Երբ մեր հարս Մավէն ձայնս լսեց, փաթթուեցաւ եւ լացաւ.

— Օճախդ մարի, ըսաւ, ինչո՞ւ եկար, ուր էիր գնա հոն մեռիր, մի գար ու մի ենթարկուիր այն տառապանքին, որ կը տեսնես: Ախոռի կողմը, դաշոյնով իրարու վրայ մանրեցին այս իրիկուն, Նիկօ Կիրակոս եւ Կնօն, Կրպէ Նատօն ու Մխէ Խաչօն, այս ձայնը, այս ճիչը արձակողը Խաչօն է, տակաւին չմեռաւ ըմնցաւ: (Այս այն Խաչօն է որ Տէր Եղիշէի հետ դէպի ռուսական բանակ երթալու համար վալադի պաշտօն առաւ ու Իրիգկայ առջեւէն ետ փախաւ, մեռնելէն վախնալու համար, ու ահա կը դաշունահարուի եւ տակաւին կը շնչէր մահուան գալարումներով):

— Մարդար, ըսաւ Մավէն, այստեղ բնակող դաղան Քիւրտերէն փրկութիւն մի սպասեր, Ալաշկերտէն մինչեւ հոս, հայ արեան մէջ շաղախուած են, բառին բուն իմաստով գազաններ են: Գնա քու աներ Մկրոյի քով ու Մկէ Պօղոսին: Մկրօն Խարդի աղայի կողմէն, իսկ Պօղոս՝ Ահմէտ աղայի կողմէ վար դրուած են Դօլօ Սրգոյի տուն, ոստիկանապետը լուր ունի: Անոնք հաց կուտան եւ ոչ ոք ձայն չի հաներ. գուցէ Ահմէտ աղան քեզի ալ գթայ. տարիներ շարունակ իր գործերը կը դասաւորէիր եւ իր հաշիւները կը պահէիր: Բայց չփորձես Ումրէ աղան օտայի դռնով երթալ, պահակ ոստիկաններ քեզ կը ձերբակալեն, ուղակի տան ետեւէն անցիր, Դօլօ Սրգոյի տանիքը ծակ մը բացուած է, ներսը խոտ լեցուած. ծակէն խոտին վրայ իջիր, ներսը կը գտնես Մկրօն ու Պօղոսը:

Կը համբուրեմ իմ պարագաներուս վերջին փշրանքը եւ դուրս կուգամ:

Դօլօ Սրգոյի տան ծակէն ներս մըտայ: Մկրօն փաթթուած թաղիք մը կրակի քով պառկած էր, իսկ Պօղոսը նստած կանանչ ծխախոտ կը բրդէր: Երբ իմ ողջ ըլլալը տեսան զարմացան: Համբուրեցինք իրար, լացինք մեր անցեալի փառքերը. Պօղոս ըսաւ.

— Տակաւին Ալվառինջ ողջ կը մնան քու ունս Մէջլիսը իրենց քեաթիպով, աւաղ, որ չմնաց քու ժողովրդէն եւ ոչ ոք. այժմ քու մէջ բնակող խորթեր եւ մեր արիւնը ծծողներն են:

Տան թոնիրին վրայ, ընտանիք մը մշիկ մշիկ կը քնանան: «Այս որո՞ւ ընտանիքն է» զարմանքով կը հարցնեմ Պօղոսին.

— Այդ մեր Կակօ Մուշօ ընտանիքն է, Մուշօն ոստիկանապետին կը ծառայէ, յաջողեր է ընտանիքով ողջ մընալ:

— Ընտանիքի անդամները բոլորն ալ ո՞ղջ են:

— Ո՛չ, մեծ տղան Ստեփան սպաննուած է, երեք տարեկան աղջիկը կորսուած, առջի օրերուն երբ փախանք, անտառին մէջ նետեցին, շաբաթներ շարունակ կուգար անոր աղիողորմ ձայնը: Մուշօն, Հռոմ կինը եւ պըտիկ տղան կան:

Յանկարծ դուրս եկաւ Մուշօն ու սկսաւ մատը ցնցել Պօղոսին ու Մկրոյին.

— Այս ի՞նչ է, ալ ուրիշ ողջ մնացող կա՞յ, լուր տուէք բոլորն ալ թող գան, Կակօ Մուշոյի տունը պէյլիկ է: Դուք, պարզապէս իմ ընտանիքիս փճացման կ'աշխատիք, ստիպուած եմ վաղն իսկ այդ մասին լուր տալ Ահմէտ էֆ.ին:

— Մենք լուր չունինք անոր գալէն, սկսաւ երդում ընել, իսկ ես անկողինս առնելով ոտքի ելայ ու Մուշոյին ըսի.

— Բարեկամ, իմ պատճառով այս մարդոց հանգիստը մի խանգարեր: Ես երբեք չեմ փորձեր իմ փրկութիւնս փնտռել քեզ նման Հայու մը ձեռքով, թող երթամ սատկիմ, քու կարեկցութիւնդ պէտք չէ:

Կը քալէի երբ Պօղոս կեցուց զիս, եւ ցորենի հաց մը տուաւ, համբուրեց զիս, Մկրօն ալ կանչեց. «Եկուր տըղաս, ես ալ համբուրեմ քեզ, գուցէ եւ կարելի է որ վերջինն ըլլայ»: Համբուրուելէն յետոյ Պօղոս հարցուց.— Ո՞ւր պիտի երթաս: Ըսի՝ ուղղակի մեր տունը: «Ձեր տունը Քիւրտ կը բնակի» ըսաւ: — Վնաս չունի, գուցէ այն Քիւրտը այս Հայէն բարի գտնըւի, ըսի եւ դուրս ելայ:

×

Առանց ծրագիրս փոխելու, ուղղակի մեր տունը կ'երթամ: Բակին մէջ ջարդուած իրեր ու տարիկներ լեզու առած կը պոռան, կը կանչեն,— Գնա, հոն ուր էիր, հոս տեղ չունիս, քեզ կը մերժեն:

Ես կը քաշուիմ իմ յանդուգն ծրագրէս, ես ապրիլ կ'ուզեմ ու երբեք մեռնիլ, մանաւանդ սպաննուիլ: Մեր տան յարակից ամայի տան մը մէջ դիզուած խոտերուն վրայ կ'իյնամ ու խուրձ մը խոտ վրաս քաշելով անմիջապէս անուշ քուն մը վրաս կուգայ, փորս կուշտ եւ ոջիլներէն քիչ մը թեթեւցած:

Արեւը բաւական քաշուած էր, երբ մարդ մը քաշեց ճիշդ այն խուրձ խոտը, որու տակ պահուած էի: Անմիջապէս ոտքի ելայ: Կարճ հասակով, կլոր դէմքով, հազիւ 27 տարեկան երիտասարդ Քիւրտ մըն է:

— Ո՞վ ես դուն, կը հարցնէ Քիւրտը:

— Ես Հայ մըն եմ, այս գիւղացի ու այս տան տէրը: Ու մատով ցոյց կուտամ մեր տունը:

— Զըլլա՞յ դու կօշկակար ես:

— Այո, աղա, ի՞նչպէս գիտցար իմ կօշկակար ըլլալը:

— Իմ հօրաքոյրս կը բնակի այս տան մէջ, պեղումներ կատարած ատեն անտուկ մը կօշկակարի գործիքներ եւ կաղապարներ կը գտնեն:

— Այո, աղա, այդ բոլորն ալ իմս են, բայց պէտք է գիտնաս որ ես հասարակ կօշկակար մը չէի, այլ առաջին կարգի վարպետ, վարպետներու վարպետ:

(Շար.) ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

նէ որ անխտիր բոլոր պետութիւնները գործակցին խաղաղասիրական ոգիով եւ հանդարտօրէն, որպէսզի պատասխանատուութիւնները ճշդուին: Նոյնպէս, կը պահանջէ որ միջոցներ ձեռք առնուին, որպէսզի ապագային չկրկնուին այսպիսի դէպքեր: Արդարեւ, եթէ միջազգային յարմար միջոցներ ձեռք չառնուին եւ չգործադրուին պահանջուած ուղղամտութեամբ եւ բարեկամեցողութեամբ, մնայուն խորհուրդը կը կարծէ թէ շատ ծանր ընդհարումներ պիտի պատահին: Փոքր Համաձայնութեան կառավարութիւնները իրենց բացարձակ համերաշխութիւնը կը յայտնեն Եուկոսլաւիոյ եւ յանձն կ'առնեն խստօրէն գործադրել իրենց յանձնառութիւնները եւ անխոնջ եռանդով շարունակել այն քաղաքականութիւնը զոր վարած են մինչեւ այսօր»:

Պ. Մաքսիմոս յայտարարեց թէ պալքանեան միութեան յառաջիկայ ժողովը պիտի գումարուի հոկտեմբեր 30ին, Էնկիւրիի մէջ:

Ռումանիոյ Կարոլ Թագաւորը եւ Եուկոսլավիոյ խնամակալ իշխանը ունկնդրութեան ընդունելով նախարարները, իրենց հաւանութիւնը յայտնեցին տրուած որոշումներուն:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ Հռոմ պիտի երթայ նոյ. 5ին, գլուխ հանելու համար այն ծրագիրը զոր կազմած էր հանգուցեալ Պ. Պարթու: Փարիզի մէջ լաւատես են այս նամբորդութեան մասին, հակառակ Մարսէյլի մահափորձին առթիւ տիրող անորոշութեան:

ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ ՄԵՌԱՒ Զօր. Ֆօն Քլուք, 1914ի գերմանական արշաւանքին հրամանատարը, որ չարաչար պարտութեան մատնուած էր Մառնի վրայ: 88 տարեկան էր:

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ 15րդ միջազգային խորհրդաժողովը կը բացուի այսօր, Թոքիոյի մէջ: Պատուիրակներ ղրկած են 60 երկիրներ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

կազմակերպուած Տէսինի *ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ՁԱՒԱՐԵԱՆ եւ ՌՈՍՏՈՄ* խումբերու կողմէ եւ հովանաւորութեամբ *ՏԷՍԻՆԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ*

Այսօր կիրակի իրիկուան ժամը 8ին Հ. Յ. Դ. ՏԱՆ մէջ

Կը խօսի ընկեր **Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ**

գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին ընկ. *Ա. Մելքոնեան (ջութակ)*, ընկերներ *Լ. Ալէմեան, Մ. Միրզէ, Ա. Մարգարեան, Տ. Չէլօեան (արտասանութիւն)*, Օրիորդ *Ծ. Տէր Պետրոսեան, Թաթավյաճեան, Տիկին Հ. Գրիգորեան (երգ)*: փոքրիկ աղջիկներու կողմէ շուրջպար եւ պար մասնակցութեամբ ընկ. *Էրօի (պանժօ)* եւ *Ռուբէնիկի (ճազ)*:

կը պարէ փոքրիկն *Պետօ Դըրըզճեան*:

Ցանկերու մասնակցութեան համար 2 ֆր., անգործներու մուտքը ազատ է:

նի, զոր չի ճանչնար բանականութիւնը,— միթէ բանականութեա՞մբ կը սիրէք դուք »:

Ցետոյ անծանօթ հեղինակը կ'ըն- դունի թէ « սէրը նոյնն է ամէն տեղ», — տեսակէտ մը որ հիմնուած է ԺԸ. դարու ընկերային հոգեբանութեան ծանօթ ըմբռնումներուն վրայ, որոնք կը պնդէին թէ « մէկ է բնութիւնը ամէնուրեք »: Ընդհակառակն, Փասքալ կը գրէ թէ « ի՞նչ այլազան բնութիւններ կան մարդկային բնութեան մէջ»:

Այս ամէնէն վերջ, Պունէլի կը վճռէ թէ անվիճելի է որ Փասքալ չէ « Ճառ սիրոյ զգացումներուն մասին » գործին հեղինակը:

ՀԱՅ ԲՈՅԺ _ (HAY-POUJ)

ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան

Տարեկան 12 թիւի համար՝ ՖՐԱՆՍԱ 20 ֆրանք, ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ 25 ֆր.:

Դիմել՝ **Dr. CH. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme,** PARIS

1.— *Առաջին թիւէն տպած ենք պահանջէն աւելի: Բոլոր անոնք որ կը փափաքին, նմոյշի համար, ձրի ՀԱՅ - ԲՈՅԺ մը ունենալ, թող գրկեն իրենց հասցէն մեզի: Առաջին թիւը կը ղրկենք ձրի,— եթէ հանին, կը բաժանորդագրուին*:

2.— *Երկրորդ թիւը չեն ստանար բոլոր անոնք, որ նմոյշի համար ՀԱՅ - ԲՈՅԺ ստացած են՝ բայց չեն վճարած բաժնեգինը մինչեւ ամսագլուխ*:

3.— *ՀԱՅ - ԲՈՅԺ, իր տեսակին մէջ հայ գաղութներու միակ ամսաթերթը, առաջին իսկ թիւով այնքան գնահատութեան արժանացաւ, որ ներկայիս կը հաշուէ 763 բաժանորդ: Հասած գնահատական նամակներէն կը հետեւցնենք որ ՀԱՅ - ԲՈՅԺ շուտով պիտի դառնայ ամէնէն շատ տարածուած հայ պարբերականը եւ*

ՀԱՅ ՏՈՒՆԵՐՈՒ ԲԺԻՇԿԸ

4.— *Փնտռեցէք երկրորդ թիւը ամսագլխուն, միշտ հետաքրքրական եւ այլազան բովանդակութեամբ, ժողովրդական մաքուր լեզուով եւ ընտանիքներու համար օգտակար գիտելիքներով*:

ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ եւ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

դեկտեմբեր 15ին Շաբաթ գիշեր

Նկատի ունենալ այդ թուականը:

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

ՆՈՅ. 1 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ (ՄԵՌԵԼՈՑԻ ՕՐ) ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 4ԻՆ

SALLE GAVEAUի ՄԷՋ,

Ղեկավարութեամբ ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆի

Կը մասնակցի ջութակահարուհի *ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ*

եւ 50 նուագիչով ՍԷՆՖՕՆԻՔ նուագախումբ

Բացառաբար ժողովրդական գիներով

Մանրամասնութիւնները՝ ազդերին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ՎԷՄ»

Մամուլի տակ է եւ քանի մը օրէն լոյս կը տեսնէ Վ.ԵՑԵՐՈՐԴ թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Վ. ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ «Փոթորիկից առաջ», Յ. ԻՐԱԶԵԿ՝ Եւս մի հին թատերգութիւն», Յ. ՋԱՒՐԵԱՆ՝ «Սայեաթ Նովա» (վերջ), ԶՕՐ. Գ. ՂՈՐՂԱՆԵԱՆ՝ « Հայաստանի հանրապետութիւնը եւ պետութիւնները » (վերջ), Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ՝ « Օպոզիցիան Հանր. Հայաստանում », ՍԱՄՍՈՆ՝ « Հայաստանի անդր. գեսպանը Պարսկաստանում », ՊՐՕՖ. Զ. ԱՒԱԼՈՎ՝ « Բաթումի խորհրդաժողովը » (վերջ), Հայաստանի խորհրդ. Արձանագրութիւնները, Նոր քուղթեր, Կեանք եւ Մշակոյթ, *Ռ. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ, Բ. ԹԱՇԵԱՆ եւայլն*: Գիրք եւ մամուլ, *Գրախօսական՝ Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ, Յ. ՋԱՒՐԵԱՆ*: Խմբագրութեան կողմից, Ցաւելուած՝ *Վ. եպ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ « Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը*, Նկարներ:

Տարեշրջանը լրացած ըլլալով՝ բաժանորդներէն եւ գործակալներէն կը խնդրուի փակել իրենց հաշիւները:

S. VRATZIAN

13, Rue des Platanes Cité Jardins. Plessis – Robinson (Seine), France:

«*ՎԷՄ*»ի Ֆրանսայի ընդհանուր գործակալն է՝ Լ. Գեւոնեան, **17 Rue Damesme,** PARIS (13e):

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ Օր. Հայկուհի Բանուեանի եւ Պ. Արտաշէս Ցակոբեանի որ իրենց նշանախօսութեան առթիւ նուիրեցին 50 ֆրանք:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

:::: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԵՒՈՒՆՈՒՆ ՀՈՒՄԱՐ Metro : TOLBIAC)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 23 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 23 Octobre 1934

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 Ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2632

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՔԱՆԻ ՄԸ ԲԱՌՈՎ

»»»· ·«««

Մարսէյլի մահափորձին հետ, որուն ծալքերը հետզհետէ կը պարզուին, օրուան հրատապ խնդիրն է սահմանադրութեան վերաքննութիւնը:

Նախարարական խորհուրդը այսօր իսկ պիտի զբաղի այս կարեւոր հարցով: Պ. Տումէրկ վերջնապէս կազմած է իր ծրագիրը, որ կը ձգտի ոչ միայն իրական ուժի մը վերածել վարչապետութիւնը, այլ եւ օրինականացնել Երեսփ. Ժողովին լուծումը, երբ կառավարութիւն մը անելի կը հանդիպի: 1875ի սահմանադրութեամբ, Հանրապետութեան նախագահը կրնայ լուծել Երեսփ. Ժողովը, խորհրդակցելով Ծերակոյտին հետ: Նախապէս կը կարծուէր թէ՝ առաջարկուած փոփոխութեամբ վարչապետը իրաւասութիւն պիտի ունենայ լուծում հռչակելու, բայց այժմ կը ճշդուի թէ նորէն Հանրապետութեան նախագահն է որ պիտի վճռէ հարցը, դիմելով ոչ թէ Ծերակոյտին, այլ ուղղակի ժողովուրդին: Այսպէս, եթէ Երեսփ. Ժողովը մերժէ վստահութիւն յայտնել դահլիճի մը, Հանրապետութեան նախագահն է որ պիտի վճռէ թէ անհրաժե՞շտ է լուծել թէ ոչ:

Երբ Երեսփ. Ժողովը գումարուի, վարչապետը պիտի պահանջէ որ նախ սահմանադրութեան վերաքննութիւնը քուէարկուի, յետոյ ելմտացոյցը: Այլապէս պիտի քաշուի:

⁂ Մարսէյլի դէպքին հետ կապուած ամէնէն փափուկ խնդիրն է ուրիշ երկիրներու մէջ ձերբակալուած ամբաստանեալներու յանձնումը, որ կախում ունի միջազգային դաշնագիրներէ: Ֆրանսա եւ Իտալիա 1870ին դաշնագիր մը կնքած են յանցաւորները փոխադարձաբար յանձնելու համար, բայց քրէական, ոչ թէ քաղաքական պարագաներու մէջ: Միւս կողմէ, միջազգային «ընկալեալ» սովորութեան մը վեհապետի մը սպանութիւնը կը համարէ քրէական, ոչ թէ քաղաքական յանցանք:

Ամէն պարագայի մէջ, շատ բարդ է խնդիրը: Վերաքննիչ ատեանը ինչ վճիռ ալ արձակէ, իտալական կառավարութեան կամքէն կախում է յանձնել կամ ոչ: Միւս երկիրներն ալ նոյն կացութեան մէջ կը գտնուին:

ՄԱՀԱՎՃԻՌԸ ՇՍՏՈՆՑ ՏՐՈՒԱԾ ԷՐ...

ՆՈՐ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տեղական թերթերը կը շարունակեն զբաղիլ յայտնութիւններ հրատարակել Մարսէյլի մահափորձի մասին, զանազան հատուածներ թարգմանելով խրուաթ յեղափոխականներու օրկանէն:

Այսպէս, երէկ հետեւեալ գրութիւնը քաղեր էին այդ օրկանէն, «Նէզաւիսնա Հրվաթսքա Տրժավա»ի (Անկախ Խրուաթիա) 1934 ապրիլ 16ի թիւէն.

— «Սէրէնկի (Պելժիա) խրուաթական կեդր. միութիւնը հետեւեալ բանաձեւը քուէարկեց 1934 ապրիլ 1ին.—

Ա) 1918 դեկտեմբերի սեւ թուականը հետեւանք է խրուաթ ժողովուրդին հանդէպ գործուած դաւաճանութեան եւ խաբէութեան որոնք զայն ենթարկեցին Սերպիոյ, Ալեքսանդր Քարաճորճեվիչի հրամանատարութեան տակ:

Բ) Դաւաճանութիւնը եւ խաբէութիւնը այն է որ՝ ոչ ոք կրնայ ժողովուրդ մը զրկել իր վեհապետական իրաւունքէն, առանց հանրաքուէ կատարելու եւ ինքնորոշման իրաւունքը յարգելու:

Գ) Այս բոլորին պատասխանատուն է Ալեքսանդր Քարաճորճեվիչ, որ բռնի ուժով հաստատուեցաւ Խրուաթիոյ մէջ եւ որ կը չարչարէ եւ կը խաչէ զայն:

Դ) Ալեքսանդր իր գլուխով պատասխանատու է Սթէփան Ռատիչի, Փոլ Ռատիչի, Տ. Պասարիչէֆի, Միլան Սուֆլէի, Ռոզէչի, Հրանովիչի, Սոլտինի եւ ուրիշ բազմաթիւ խրուաթ նահատակներու մահուան:

Ե) Ալեքսանդր պատասխանատու է արտասահմանի մէջ տարածուած այն բոլոր սուտ լուրերուն որոնց համաձայն ամէն ինչ լաւ է Խրուաթիոյ մէջ, մինչդեռ խրուաթական արիւնը առատօրէն հոսած է եւ դեռ կը հոսի:

Այս բոլորը տեսնելով, մենք մահուան կը դատապարտենք Ալեքսանդր Քարաճորճեվիչը եւ Պելկրատի ամբողջ կառավարութիւնը, դատապարտութիւն մը զոր խրուաթ ըմբոստները գլուխ պիտի հանեն շատ շուտով եւ որուն համար հետեւեալ կոչը կ'ուղղենք ըմբոստներու պետին, Տոքթ. Անթէ Փավէլիչի,— Պէ՛տ, կը խնդրենք ձեզմէ կարելի եղածին չափ շուտով հրամայել որ ըմբոստ ջոկատները ուրիշներու հետ գլուխ հանեն վերոյիշեալ դատապարտութիւնը: Մենք վրէժ կ'ուզենք, կենաց եւ մահու պայքար կ'ուզենք, յեղափոխութիւն կ'ուզենք: Եթէ մէկ անգամ չյաջողեցաւ, պիտի փորձենք հարիւր անգամ, որպէսզի Խրուաթիան եւ խրուաթ ժողովուրդը ազատ եւ անկախ պետութիւն ստանան: Յեղափոխութիւնը պիտի պայթի, նոյն իսկ եթէ ամբողջ Եւրոպան սարսի իր հիմերուն վրայ: Մենք մեր արեան վերջին կաթիլը պիտի տանք, բայց աւելի երկար չպիտի սպասենք»:

Թերթերը կը հրատարակեն նաեւ հետեւեալ հատուածը, խրուաթական օրկանի օգոստոս 16ի թիւէն.—

«Թող Պ. Պառթու, Ալեքսանդր թագաւորը, Պէնէշ եւ Թիթուլեսքու չկարծեն թէ թոյլ պիտի տրուի ուրիշ ժողովուրդներու ճակատագրին հետ խաղալ իրենց ուզածին պէս, ճակատագիրը շուտով պիտի համոզէ զիրենք:

«... Այսօր մարդ չի գիտեր թէ ո՛ր ժամուն, ո՛ր վայրկեանին եւ ո՛ւր պիտի պայթի *Ուսթաշի*ներու (ըմբոստներ) ռումբը ... Այսօր Ալեքսանդր վերջին մահացու անձկութեամբ կը սպասէ որ Ուսթաշիներու գնդակը զարնէ զինքը: Բայց այսօր ամէնմարդ գիտէ թէ խրուաթ ժողովուրդը միայն Անթէի (Փավէլիչ) հրամանին կը սպասէ, զէնքը բռնելու եւ իր ամօթը արիւնով լուալու համար»:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԿՈՒ ՂԵԿԱՎԱՐՆԵՐԸ ԿԸ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԻՆ ԻՏԱԼԻՈՅ ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Գրած էինք թէ իտալական ոստիկանութիւնը մերժած է Ֆրանսայի Ապահովութեան Տեսչութեան պաշտօնեային ցուցնել Թորինոյի մէջ բանտարկուած երկու խրուաթ ղեկավարները, Անթէ Փավէլիչ եւ Քվաթէրնիք:

Նոր տեղեկութիւններու համաձայն, իտալական ոստիկանութիւնը տարիներէ ի վեր կը ճանչնար երկու ամբաստանեալները եւ ծանօթ էր անոնց շարժումներուն: Մարսէյլի դէպքին վերջը, երբ Ֆրանսայի Ապահովութեան տեսչութեան հեռագիրը Հռոմ հասաւ, իտալական ոստիկանութիւնը հսկողութեան տակ առաւ երկու կասկածելիները: Փավէլիչ չընդդիմացաւ ձերբակալութեան, բայց խնդրեց գաղտնի պահել այն անունը որուն տակ ապրած է Իտալիոյ մէջ, ինչպէս եւ իր կնոջը եւ զաւակներուն հասցէն: Ընդունուեցաւ այս խնդրանքը, եւ հաղորդուեցաւ Ֆրանսայի պաշտօնեային թէ Փավէլիչի անցագիրը ոչ ֆրանսական է, ոչ ալ հունգարական: Այնպէս որ, պաշտօնեան ուրիշ բան չիմացաւ: Քվարթիքի մասին ալ աւելի տեղեկութիւն չտրուեցաւ: Այս ամբաստանեալը ձերբակալուած է հոկտեմբեր 17ին, Թորինոյի կայարանին մէջ, երբ վար կ'իջնէր Միլանի կառախումբէն: Կարելի չէ եղած ստուգել թէ այս պատուիրակը ինչպէս եւ ո՛ր կէտէն անցած է սահմանը, չորս ահաբեկիչները Ֆրանսա առաջնորդած ատեն:

Ֆրանսայի Ապահովութեան պաշտօնեան երկրորդ անգամ ներկայանալով Թորինոյի ոստիկանութեան, իրաւունք ստացաւ հետեւեալ հարցումները ուղղելու երկու ամբաստանեալներուն, Իտալացի ոստիկաններուն միջոցաւ.— 1. Տոքթ. Փավէլիչ կ'ընդունի՞ թէ վերջերս Ֆրանսա գացած է, Մարսէյլի դաւադրութիւնը պատրաստելու համար.— 2. Ո՞րքան ատեն մնացած է Ֆրանսա.— 3. Կ'ընդունի՞ թէ սեպտեմբեր 26—27ի գիշերը Քիւրզի մէջ հանդիպած է Քվանթէրնիքի.— 4. Ի՞նչ եղած է այդ տեսակցութեան նպատակը.— 5. Տոքթ. Փավէլիչ ի՞նչ անցագրով անցած է սահմանը.— 6. Ի՞նչու անհետացուցած է իր թուղթերը:

Թերթերը կը գրեն թէ երկու ամբաստանեալներն ալ վճռապէս կը հերքեն որ եւ է մեղսակցութիւն Մարսէյլի դաւադրութեան մէջ:

Ամբաստանեալները պիտի յանձնուի՞ն

Ամէն օր հակասական տեղեկութիւններ կը հրատարակուին Թորինոյի կալանաւորներու յանձնման մասին: Կարգ մը թերթեր գրեցին թէ այսօր-վաղը կը լրանան բոլոր ձեւակերպութիւնները, իսկ ուրիշներ կ'ըսեն թէ տակաւին ոչ իսկ դիմում կատարուած է ֆրանսական կառավարութեան կողմէ:

Ամէն պարագայի մէջ, շատ բարդ են յանցաւորներու յանձնման ձեւակերպութիւնները եւ երկար ժամանակի կը կարօտին, եթէ նոյնիսկ որոշում տրուի: Իտալիոյ 1931ի պատժական օրէնքի (Մուսոլինիի օրէնք) 13րդ յօդուածին համաձայն, կարելի է կալանաւոր մը յանձնել, եթէ վերագրուած յանցանքը իտալական օրէնքով ալ յանցանք է, ինչպէս օտար օրէնքով: Այդ միեւնոյն օրէնքին մէջ տրամադրութիւններ նախատեսուած են օտար վեհապետներու եւ պետական անձերու դէմ սարքուած մահափորձերու մասին: Յանցաւոր մը յանձնելու համար, անհրաժեշտ է ստանալ վերաքննիչ ատեանին վճիռը. բայց այդ ալ պարտադիր չէ, եւ ամբաստանեալը կրնայ վճռաբեկ ատեանին դիմել:

Նոր կասկածելիներ եւ կալանաւորներ

Ստուգուեցաւ թէ Լիէժի մէջ ձերբակալուած Խրուաթը, Ստիփօ Փէրիչ թէեւ անդամ է յեղափոխական կազմակերպութեան, բայց հռչակաւոր Կիւսթավ Փէրչէցը չէ: (Այս վերջինը վարիչն էր Հունգարիոյ դաւադրական կեդրոնին, ինչպէս կը պատմէ իր նշանածը, որուն յայտնութեանց վերջին մասը պիտի հրատարակենք յաջորդ համարով): Այս կալանաւորն ալ գործօն դեր ունեցած է, իբրեւ կազմակերպիչ Պելժիոյ շրջանին եւ մէկը Տոքթ. Փավէլիչի գլխաւոր գործակիցներէն: Շատ կը ճամբորդէր, կարեւոր գումարներ կ'ըստանար, եւ յուլիսին Փարիզ եկած է: Կը մերժէ որ եւ է մեղսակցութիւն: Պերլինէն եկած էր Լիէժ, եւ կ'ուզէր Լոնտոն, յետոյ Հարաւ. Ամերիկա երթալ: Շոգեկառք հարցնելու վրայ էր, երբ հետապնդուելով ձերբակալուեցաւ: Վար գրուած է իբրեւ կեղծ անցագիր գործածող:

⁂ Անգլիական ոստիկանութիւնը սահմանէն դուրս հանեց «Ուսթաշա» կազմակերպութեան անդամներէն մէկը, Արտուկովիչ, որ ձերբակալուեցաւ Տիէփի մէջ: Այս ալ գործօն անդամ եղած է եւ մասնագէտ կը համարուի երկաթուղիներու դէմ սարքուած յարձակումներու: Ճամբորդած է Հունգարիա, Աւստրիա, Գերմանիա եւ ուրիշ երկիրներ: Ոստիկանութիւնը կը յուսայ կարեւոր գաղտնիքներ կորզել այս կալանաւորէն:

Գերմանիոյ մէջ ալ բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան:

⁂ Թրքական կառավարութիւնը պաշտօնապէս կը հերքէ թէ Իվան Միխայլով, Մակեդոնական կազմակերպութեան վարիչը, ձերբակալուած է: Միխայլով այժմ կը գտնուի Գասթէմունի, ուր ազատ ձգուած է, գաղտնի ոստիկաններու հսկողութեան տակ:

⁂ Փրակայի մէջ ձերբակալուեցաւ Տիկին Մարի Վուտրաշէք կամ Վուտրով, իբրեւ այն խորհրդաւոր կինը որ Մարսէյլի մէջ ընկերացած էր ահաբեկիչներուն, բայց հաստատուեցաւ թէ ան չէ: Փնտռուածը շիկահեր է, իսկ այս՝ թխահեր, եւ ամուսնացած՝ Մակեդոնացիի մը հետ:

Գերմանիոյ բողոքականներու ըմբոստացումը

Գերմանիոյ բողոքական սինօդը, որ կը ներկայացնէ պաշտօնական եկեղեցւոյ ընդդիմադիր հովիւներն ու հաւատացեալները, հոկտեմբեր 20ին բանաձեւ մը քուէարկելով միաձայնութեամբ եւ հանդիսաւորապէս հռչակեց իր անջատումը պաշտօնական եկեղեցիէն:

Այս որոշումը կը ներկայացնէ ըմբոստացում պաշտօնական հովուապետին, եպիսկոպոս Միւլլէրի դէմ: Բանաձեւը կը խնդրէ կառավարութենէն նկատի առնել այս որոշումը, որ կը ներկայացնէ մեծամասնութեան կամքը: «Առանց ժխտելու պետութեան հսկողութեան իրաւունքը, կը խնդրենք կառավարութենէն ընդունիլ թէ եկեղեցւոյ վերաբերեալ խնդիրները անոր վարդապետութիւնը եւ կազմակերպութիւնը պէտք է ձգուին եկեղեցւոյ, որ միակ իրաւասուն է որոշումներ տալու այս հարցերուն մէջ»:

Ե՞րբ պիտի գումարուի Սահմանադիր Ժողովը

Վերջնապէս որոշուեցաւ խորհրդարանը նիստի հրաւիրել նոյեմբեր 6ին: Այս առաջին նիստը պիտի յատկացուի Պ. Պառթուի, Ալեքսանդր թագաւորին եւ Պ. Փուանքարէի փառաբանութեան, եւ յաջորդ օրը միայն պիտի սկսի բուն քաղաքական պայքարը: Իրազեկներ կը հաւատեն թէ կառավարութիւնը պիտի պահանջէ ազգ. ժողով գումարել նստաշրջանի վերաբացման յաջորդ շաբթուն, նոյնիսկ նոյեմբեր 12ի երկուշաբթի օրը, ընդունելու համար սահմանադրութեան վերաքննութեան օրինագծով զոր մշակած է Պ. Տումէրկ:

ՀԱՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Հայ Տնտեսական Կեդրոնը, որուն արտակարգ ժողովը տեղի ունեցաւ նախագահութեամբ Պ. Ժոռժ Փիքոյի, հինգշաբթի օր, ցաւակցական գիր մը ուղղած է Պ. Տումէրկի, նախկին վարչապետներ Պառթուի եւ Փուանքարէի մահուան առթիւ, յանուն այդ ժողովին որուն կը մասնակցէին երեք յարանուանութեանց ներկայացուցիչները, նախկին կամաւորները, Կ. Խաչը, առեւտրական դասը, մամուլը, Մուրատեան վարժարանի վարչութիւնը եւն.:

«Մաթէն» այս առթիւ կը գրէ.—

«Ժողովը յանկարծ լսելէ յետոյ հրամանատար Խանզատեանի ներբողական ճառը՝ Ալեքսանդր թագաւորին, Փուանքարէի եւ Պառթուի մասին, միաձայնութեամբ որոշեց ցաւակցական գիր մը ուղղել Փեթար Բ. թագաւորին եւ Եուկոսլավիոյ կառավարութեան, ինչպէս եւ վարչապետ Պ. Տումէրկի, Սէնի նահանգին հայ գաղութին վշտակցութեան հետ անոր անայլայլ հաւատարմութիւնը յայտնելով երկրի մը հանդէպ զոր կը նկատէ իր երկրորդ հայրենիքը»:

Գործազրկութիւնը հետզհետէ կ'աւելնայ

Համաձայն Աշխատանքի նախարարութեան վերջին տեղեկագրին, հոկտեմբեր 13ին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 334,051, որոնց 262,962ը այր եւ 71,089ը կին: Անցեալ շաբթուան գումարն էր 327,703, ուրեմն մէկ շաբթուան մէջ աւելցած է 6348: Անցեալ տարի միեւնոյն ժամանակաշրջանին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 231,021: Կը նշանակէ թէ մէկ տարուան մէջ գործազուրկներու թիւը աւելցած է 103 հազար 30 հոգի: Հոկտեմբեր 13ին Փարիզ քաղաքի եւ Սէնի բոլոր շրջաններուն նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 159,796, իսկ անցեալ շաբթու՝ 157,510. ուրեմն աւելցած են 22865 հոգի: Անցեալ տարուան վրայ յաւելումն եղած է 35,430:

⁂ Ռօնի նահանգին մէջ (Լիոն) գործազուրկներու թիւը բարձրացած է 95,703ի, որոնց 25,320ը կին, 70,383ը այր: Անցեալ տարուան վրայ յաւելումն եղած է 9692 հոգի:

ՈՍԿԵՎՃԱՐԻ ԿՈՒՍԱԿԻՑ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆՑ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Ոսկեվճարի կուսակից պետութիւնները, որոնց գլուխը կը գտնուի Ֆրանսա, ժողով գումարելով Պրիւքսէլի մէջ, որոշեցին անխախտ պահել իրենց դրամներուն արժէքը: Այս առթիւ, միջոցներ պիտի փնտռեն, իրենց առեւտրական փոխանակութիւնները աւելցնելու եւ ուրիշ առաւելութիւններ ձեռք բերելու համար:

Դէպի Աւստրալիա 20 օդանաւով

Շաբաթ առտու Լոնտոնէն ճամբայ ելան 20 օդանաւեր, երթալու համար Մէլպուրն (19,000 քիլոմէթր) Աւստրալիոյ կառավարութիւնը 15,000 անգլ. ոսկի մրցանակ սահմանած է այս թռիչքին համար: Արշաւախումբին գլուխը կը գտնուէին Տէր եւ Տիկին Մոլիսըն, երկու ժողովրդական օդաչուները, որոնց օդանաւը յաջողեցաւ մէկ թռիչքով հասնիլ Պաղտատ, առաջին հանգրուանը: Մրցումին կ'ուզէր մասնակցիլ 21րդ մըն ալ, Իրլանտացի Ֆիցմորիս, որուն օդանաւը ժամական 350 քիլոմեթր կը սուրայ. բայց կառավարութիւնը չարտօնեց, բեռը սովորական չափէն 900 քիլօկրամ աւելի ըլլալով:

Տէր եւ Տիկին Մոլիսըն Պաղտատ հասան 12 ժամ 40 վայրկեանէն, այսինքն ժամը միջին հաշուով 325 քիլոմեթր կտրելով: (Լոնտոն — Պաղտատ հեռաւորութիւնն է 4120 քիլոմէթր): Մէկուկէս ժամ հանգչելէ յետոյ, վերսկսան արշաւը դէպի Ալլահապատ (Հնդկաստան), որ 3700 քիլոմեթր հեռու է Պաղտատէն:

Միւս մրցորդները ստիպուեցան վար իջնել զանազան վայրերու մէջ, Ֆրանսա, Հռոմ, Աթէնք, Հալէպ եւն., միշտ վերսկսելով թռիչքը:

Մրցումի երկրորդ շրջանին առաջնութիւնը չահեցան անգլիացի Սքոթ-Քէմպըլ, Պաղտատէն սուրալով Ալլահապատ եւ յետոյ Սինկափուր (11 հազար 300 քիլոմեթր): Տէր եւ Տիկին Մոլիսըն ստիպուեցան վար իջնել Քարաչիի մէջ (Հնդկաստան), եւ 16 ժամ անշարժութեան դատապարտուիլ, մեքենան նորոգելու համար: Քսան օդանաւերէն 16ը միայն կը շարունակէին մասնակցիլ կիրակի օր, իսկ յաջողութիւն գտած էին միայն վեցը, միւսները զանազան արգելքներու հանդիպած կամ յուսահատած ըլլալով: Մրցումին կը մասնակցին նաեւ Ամերիկացիներ, Հոլանտացիներ եւայլն:

ՍԻԹՐՕԷՆԻ ՏԱԳՆԱՊԸ

Երէկ, երկուշաբթի, պիտի վճռուէր Սիթրօէնի ճակատագիրը: 22 հազար 500 բանուորներ վճարման կը սպասէին: Ինչպէս գրած ենք, հաստատութիւնը ծանր տագնապի մը մատնուած է երկար ատենէ ի վեր: Թերթերը գիտել կուտան թէ բաժնետէրերու ներկայացուած հաշուեկշիռներն անգամ իրականութեան չեն համապատասխաներ:

Սիթրօէն ընկերութիւնը հաստատուեցաւ 1924ին, 50 միլիոն դրամագլուխով, որ կազմուած է 500 ֆրանքնոց բաժնետոմսերով: 1924ի վերջը դրամագլուխը բարձրացուցին 100 միլիոնի, 1927ին՝ 300 միլիոնի, իսկ 1928ին՝ 400 միլիոնի: Դրամագլուխի յաւելումը անբաւական համարուելով, 1926ին պարտաթուղթեր հանեցին 100 միլիոն ֆրանքի, 1928ին՝ 75 միլիոնի, 1930ին՝ 125 միլիոնի: Ուրեմն 500 միլիոն ֆրանքի պարտաթուղթ, որուն մէկ մասը միայն վճարուած է:

Իրազեկներ կ'ըսեն թէ Սիթրօէն շատ մեծ բռնած էր գործը, աւելի սուղ կ'արտադրէր եւ ահռելի դրամ կը ծախսէր ծանուցումի համար, (Էյֆէլի աշտարակն անգամ վարձած էր, ամէն գիշեր վերէն վար իր ծանուցումը ներկայացնելու համար ելեկտրական լոյսերով): Այս տարի երբ եղանակը բացուեցաւ, կառքերու վաճառումը 20,000էն վար էր:

«Փըթի Փարիզիէն» պնդելով թէ Սիթրօէն ընկերութիւնը ամբողջովին «պլըֆ»ի վրայ հիմնուած է, կը պահանջէ պետական արգելքի տակ առնել հաստատութիւնը եւ չահագործել, որպէսզի փողոց չնետուին 22,500 բանուորներ:

ՆԻԿՈՍԼԱՎԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԸ հրաժարեցաւ, իբրեւ տրամաբանական հետեւանք թագաւորին մահուան: Խնամակալութիւնը նորէն Պ. Ուզունովիչի յանձնեց նոր դահլիճին կազմութիւնը, հին քաղաքականութիւնը շարունակելու պայմանաւ:

Վերջին շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՇԱՐԺՈՒՄԸ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԻՄ ՉՈՒՆԻ

Թուրքերէն լեզուի անդարմանելի դժբախտութիւններէն մին ալ այն է, որ գրեթէ զուրկ է «արմատ բառ»ի առաւելութենէն: Ի հարկէ, այն իմաստով, որ այդ բառը որպէս արմատ ծառայէ ճիւղաւորումներու: Բոլոր զարգացած ու հիմնական լեզուներուն գլխաւոր արժանիքներէն մէկն է ատիկա: Թուրքերէնի մէջ ի զուր կը փնտռէք զայն: Ընդհակառակն, երբ կը փորձէք բառերու շարք մը մտովին վերլուծել, ձեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ պարագայ մը զոր, ինքնաինքեան, կը մատնէ լեզուի այլապէս աղքատունակ նկարագիրը:

Այսպէս, բայերու ամբողջ «վաշտ»եր կան, որոնք իրարմէ իմաստի շատ տարբերութիւն ունին, բայց շինուած են սկզբի գիրերու փոփոխութեամբ:

Այսպէս,— իճմէք, տիճմէք, սիճմէք, պիճմէք: Աթմաք, սաթմաք, քաթմաք, պաթմաք, խաթմաք, թաթմաք: Ուրմաք, վուրմաք, տուրմաք, քուրմաք, պուրմաք: Աճմաք, սաճմաք, քաճմաք, խաճմաք: Այմաք, սայմաք, քայմաք, խայմաք: Ալմաք, տալմաք, սալմաք, քալմաք: Իւզմէք, սիւզմէք, տիւզմէք, պիւզմէք, խիւզմէք:

Եւ այսպէս, բազմաթիւ «սէռի»ներ:

Որո՞նք են ասոնց արմատները: Ըսել կ'ուզեմ՝ որոնք են այն «կոճղ»երը, որոնցմէ կարելի է ուրիշ ճիւղեր ալ հանել: Չկան: Զատ զատ կրնաք բայանուններ շինել, աթմաք,— աթըշ, սաթմաք — սաթըշ, պաքմաք— պաքըշ եւն.:

Կամ ըճ–ըի յետադաս մասնիկով,— աթըճը, սաթըճը, պաքըճը ձեւերը:

Անկէ զուրս,— ոչինչ: Իսկ ածականներուն՝ լիւք, լիք եւ լըք:

Պահ մը կենանք, սակայն, սա ըճ–ին վրայ, որ բաւական ... ինճիլի — պիճիլի է:

«Այս մասնիկը (էքին) կը գործածուի, կ'ըսեն Թուրքերէն քերականութենէն խօսողները, ցոյց տալու համար անոնք որոնք արհեստով մը կամ վաճառումով մը կը զբաղին»:

Լաւ: Սաթըճի, այաքքապըճի, տօնտուրմաճի եւն.: Ի՞նչ ըսել, սակայն, ճի մասնիկը ունեցող բառերու, որոնք այդ հանգամանքը չեն բնորոշեր: Օրինակ՝ կէզկինճի, կէզկին ծախո՞ղ, սա տիշճի՞ն, կը ծախէ՞ թէ կը դարմանէ: Այդ պարագային, էտէպիաթճը՞ն, փէլսէֆէճին, զորս նոր սկսան գործածել, ի՞նչ պիտի բնորոշեն: Ծախող – վաճառո՞ղն են այդ նիւթերուն:

Վա՜յ, ուրեմն, մեր ... Հայաստանցիներուն: Վաճառքի՞ հանած են զայն՝ գաղութէ գաղութ շրջելով ու պոռչտալով...

Անդրադառնալով բառերու կազմութեան, յիշեմ ուրիշ անկանոնութիւններ եւս:

Առնենք քիւչիւք եւ պիւյիւք (պէօյիւք) բառերը:

Քիւչիւլմէք կը նշանակէ փոքրանալ, ինքզինքը պզտիկ տեսնել, պզտիկնալ:

Պիւյիւմէք կը նշանակէ աւելնալ, մեծնալ. իսկ պիւյիւթմէք – մեծցնելէն զատ կը նշանակէ նաեւ հասցնել, կրթել:

Արդ, այս երկու բառերը միեւնոյն ձեւով կազմուած ըլլալով հանդերձ, ինչո՞ւ իմաստի տարբերութիւններ կը ստեղծեն:

Առնենք գոյները եւ բայի վերածենք:

Սարը՝ սարարմաք, քարա՝ քարարմաք, մօր՝ մօրարմաք, քըրմըզը՝ քըզարմաք(?), աք՝ ակըրմաք, եէշիլ՝ եէշէրմէք:

Իսկ մավին կ'ըլլայ մավիլիշմէք, փէմպէն՝ փէմպէլէշմէք:

Ինչո՞ւ: Օտա՞ր ըլլալնուն համար:

Այդ պարագային, «քըրմըզը»ն ալ Թուրքերէն չէ: Ուրեմն, կանոններ ճշդելու աշխատանքը կրնայ նորութիւններու առջեւ դնել զիրենք, որովհետեւ, լեզուի յեղափոխութիւնը վարողները եւս չեն կրնար ըսել թէ՝ այսօր, երբ կը փորձեն Փրանսերէն, պարսկերէն եւ արաբերէն բառերը նետել, անոնց տեղ դրուածները ո՞րքան հարազատօրէն Թուրքերէն են, որովհետեւ խառնիճաղանճ մը կայ ատոնց մէջ՝ ցեղերու եւ ցեղախումբերու բարբառներէն առնուած:

Ահա եւ ուրիշ անկանոնութիւններ եւս.—

Ուզուն՝ ուզամաք, քըսա՝ քըսալմաք, տար՝ տարալմաք, կէնիշ՝ կէնիշլէմէք (փոխուեցաւ), տէրին՝ տէրինլէշմէք (կրկին փոխուեցաւ):

Զուտ Թուրքերէն քերականութեան կազմութեան մէջ մեծ դժուարութեան պիտի ենթարկուին նաեւ ուրիշ պատճառով:

Օրինակ՝

Կէլ — կէլիյօր,

Ալ — ալըյօր,

Պիլ — պիլիյօր,

Համաձայն այդ օրէնքին, պէտք է ըլլայ՝

Սէօյլէ — սէօյլէյօր, սէօյլէմէ — սէօյլէմէյօր, օքու, օքույօր, օքումա — օքումայօր, եիւրիւ — եիւրիւյօր, եիւրիւմէ — եիւրիւմէյօր.

Օրէնքը այս կը պահանջէ:

Եւ սակայն, այդպէս չեն գործածեր ու կ'ըսեն.

Սէօյլէ — սէօյլիյօր.

Տինլէ — տինլիյօր.

Ու այս ձեւով ալ կը գրեն թերթերն իսկ:

Իրականին մէջ, այսպէս կը խօսի ժողովուրդն ալ: Արդ, քերականութիւնը ո՞ր պիտի առնէ իբրեւ հիմք: Եւ եթէ խօսուածին պէս գրէ, տղուն ի՞նչպէս պիտի բացատրէ կանոնը, կամ ի՞նչպէս պիտի բնորոշէ այդ կանոնը:

«Իսթէմէք»էն կը շինեն ոչ թէ «իսթէյէն», այլ՝ իսթիյէն, անլամաքէն ոչ թէ անլայան, այլ՝ անլըյան: Ու այդպէս ալ կը գրեն:

Այս մասին վէճ ալ ծագեցաւ երբ նոր տառերու գործածութեան խնդիրը ելաւ, բայց շատեր պաշտպանեցին վերջին ձեւերը՝ «Փօնէթիք ուղղագրութեան» հետեւիլ նախընտրելով:

— Հապա ի՞նչ ընենք, կ'ըսէին անոնք, գրենք կանոնին համաձայն, ու յետոյ տղուն ալ ըսենք՝ «թէեւ այսպէս կը գրուի, բայց ուրիշ ձեւով կը կարդացուի»:

Թուրքերէնի մէջ անցողական բայերը կը շինուին տիր, տիւր, տըր, տուր, թիր, թիւր, թըր, թուր եւ կամ թ մասնիկով: Եւ սակայն, շատ մը բայեր այդ կանոնին չեն հպատակիր:

Օրինակ, կէլմէք՝ կէթէրմէք, կիրմէք՝ կէօթիւրմէք, քաչմաք՝ քաչըրմաք, ուչմաք՝ ուչըրմաք, իչմէք՝ իչտիրմէք, աքմաք՝ աքըթմաք, խաքմաք՝ խաքթըրմաք եւն.:

Մատնանշեմ ուրիշ պարագայ մը:

Աթմաքէն աթաքը ածական է:

Եաթմաքէն եաթաքը անուն: Ասոր ածականը կ'երեւի... եաթալաքը պիտի ըլլայ:

Եկուր էշը ջուրէն անցուր ...

Ածանցումներու մասին կ'ըսէի վերը. Թերի թողած չըլլալու համար յիշենք, նաեւ, լիք, ճէ, մսի, լէշմէ, լէշմէք, եւն.:

Ասոնք ալ, սակայն, չա՜տ քմայքոտ են:

Լիքը երբեմն լըք, երբեմն ալ լուք է:

Լէշմէն կ'ըլլայ լաշմա եւն.:

Ամէնէն տարօրինակը այն է, որ լեզուն թրքացնողները ոչ միայն ածանցի կամ մասնիկի կանոններ չեն կրցած ճշդրիտ կերպով բնորոշել, այլ եւ զուտ Թրքերէն որոշ բառ մը չգտան մինչեւ հիմա:

Ոմանք թաքը կ'ըսեն ուրիշներ՝ էք, իսկ կան որ էքլէնթի կ'ըսեն:

«Թաքը»ն թաքմաքէն է: Բայց, արմատին վերջաւորութեան աւելցուած բան մը թաքընթը չէ:

Էքլէմէքը ուրիշ՝ թաքմաքը ուրիշ:

«Էքլէնթի»ն կ'արդարանայ հետեւեալ ձեւով:

Թաքմաք՝ թաքընթը, աքմաք՝ աքընթը, սարքմաք՝ սարքընթը, քուրմաք՝ քուրունթը (ըն տեղ ու):

Քերականական կանոններէն եւ այլ թերութիւններէ անջատ, բաւական դժուար պիտի ըլլայ նաեւ նետել այն բառերը որոնք օտարամուտ են, բայց թրքացած են, այսինքն՝ իւրացուած են Թուրքերէնին կողմէ:

Օրինակ, մուհաճըր, քալպուր եւ այլ բառեր: Էտէպիաթ, փէլսէֆէ, քիթապ: Ու դեռ շատ ու շատ բառեր:

Ասոնցմէ զատ կան եւ այլ պակասներ ու անկանոնութիւններ: Եւ սակայն, հնարաւոր չէ օրաթերթի մը մէջ զբաղիլ անոնցմով: Մանաւանդ որ մասնագիտական խնդիր է, ու թրքաբաններու գործը:

Օրինակ, ես չմանրամասնեցի բարդ բառեր կազմելու անկարելիութեան պարագան: Զրկանք մը, որ ամենամեծ խոչընդոտը պիտի կազմէ օտար բառերու տեղ Թուրքերէններ շինելու աշխատանքին մէջ: Թուրքերէնի մէջ քանի՞ բառ կայ որ բարդ եղած ըլլայ: Այաք – քապը (ոտնաման), իսկ նոր ուղղագրութեամբ բառի պէս կը գրուի:

Վերջացնենք սակայն:

Տեսանք արդէն, թէ շարժումը ըղձացողական – քաղաքական է, բայց գիտական լուրջ հիմք չունի:

Նոր բառն ու խօսքը կամ ժողովուրդը կը ստեղծէ կամ արուեստագէտը: Լեզուն զուտ նիւթեղէն կամ առարկայական ամբողջութիւն մը չէ, որ կարելի ըլլայ ըստ կամս յղկել, սղոցել, կտրտել կամ նորոգել: Ան իր հոգին ունի. կ'ապրի, կ'ազդուի, կ'ազդէ, կը փոխուի: Բայց կարելի է զայն փոխել: Այո, եթէ այդ ցանկութիւնը բխի զայն գործածող հաւաքականութենէն: Որովհետեւ, չմոռնանք, որ անհատին բերնով խօսողը հաւաքականութիւնն է:

Ու հոս է, ահա, որ կը սխալի Մ. Քէմալ, իր յեղափոխական թափին մէջ շրջած ըլլալով գիրերը...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԱՐՄԵՆԱԿ ՄԱՂԱՔԵԱՆ

— o —

Պուէնոս Այրէսի «Արմենիա» շաբաթաթերթէն ցաւով կ'իմանանք մահը ընկեր Արմենակ Մաղաքեանի, որ երկու ամիսէ ի վեր հիւանդ էր:

Ողբացեալ ընկերը ունեցած է շատ գործօն կեանք մը, ծնած էր 1886ին Վան–Այգեստան: Նախնական կրթութիւնը կը ստանայ ծխական դպրոցին մէջ: Ի բնէ ուշիմ եւ յառաջադէմ աշակերտ ըլլալով՝ կը յաջողի մտնել Վանի Ամերիկեան վարժարանը, որ միջնակարգի ծրագիր ունէր՝ հայ եւ ամերիկացի ուսուցչական կազմով:

1904ին յաջողապէս կ'աւարտէ Ամերիկեան վարժարանի ընթացքը եւ կ'անցնի Կովկաս, աւելի կատարելագործելու եւ երկիր վերադառնալու: 1907ին կ'ընդունուի Թիֆլիզի Ներսէսեան դպրոցը Գ. Խաժակի միջնորդութեամբ: Մէկ տարի յետոյ, 1908ին, օսմանեան սահմանադրութեամբ գինովցած կը լքէ Ներսէսեանը եւ վերադառնալով Վան՝ ուղղակի կ'անցնի գաւառ ուսուցչութեան պաշտօնով: Այն ատեն գաւառ երթալը մեծ զոհողութիւն էր եւ ատոր ընդունակ էին միայն գաղափարապաշտ եւ հայրենասէր երիտասարդները:

Ուսուցչական ասպարէզի մէջ արտակարգ ընդունակութիւն երեւան կը բերէ ոչ միայն իբրեւ լաւ մանկավարժ եւ դաստիարակ, այլ իբրեւ հոգածու եւ համբերատար ծնողք գիւղացի տղաքներու, չնայած, իր երիտասարդական հասակին:

Այդ իսկ պատճառով Վանի Ամերիկեան վարժարանի կողմէ կը հրաւիրուի ուսուցչական պաշտօնի, ուր մեծապէս կը գնահատուի իբրեւ մանկավարժ, մանաւանդ իբրեւ դաստիարակ առաքինի, չխակ եւ խիստ:

1915ին, Վանի ապրիլեան հերոսամարտին, Արմենակ Մաղաքեանը շատերու պէս կը նետուի օրհասական կռուին մէջ, նախ իբրեւ պահակ զինուոր եւ ապա զանազան յանձնախումբերու մէջ:

1915ին, երբ ամբողջ Վասպուրականը կը տարագրուի Կովկաս, ռուս կառավարութեան նենգամտութեամբ, Արմենակ կ'անցնի Թիֆլիզ եւ նորէն կը նուիրուի կրթական գործին, երեք տարի ուսուցչութիւն ընելով:

Թուրքերու արշաւանքով Թիֆլիսէն գաղթականները կը փախին Հիւս. Կովկաս, որոնց մէջ եւ ընկ. Մաղաքեանը:

Հոս Ամերիկայի Մերձաւոր Արեւելքի Օգնութեան Կոմիտէն զայն պաշտօնի կը կանչէ իբրեւ վարիչ: Ապա՝ նոյն գործով եւ նոյն ընկերութեան հրաւէրով կը տեղափոխուի Ալէքսանդրապոլ մինչեւ 1918 Մայիս 28ին, երբ հայկական անկախութիւնը կը հռչակուի, որմէ ետք դարձեալ միեւնոյն գործով կը հաստատուի Կարս:

Հայ – Թրքական պատերազմին, երբ թշնամին կը գրաւէ Կարսը, ընկ. Արմենակ Մաղաքեանը նահանջող բանակին հետ կը վերադառնայ Ալէքսանդրապոլ: Հայաստանի խորհրդայնացումէն յետոյ կը հաստատուի Երեւան:

Մասնակցելով փետրուարեան ապստամբութեան, կը տարագրուի Պարսկաստան – Թաւրիզ, եւ 1921 մայիսին, ընդհանուր ներումէն օգտուելով, կը վերադառնայ Երեւան եւ անկէ ալ Պոլիս:

Պոլիս կը մնայ մէկ տարի եւ Հարաւ. Ամերիկա կ'երթայ, իր ընտանիքով 1922ի Հոկտ. 18ին:

Ինչպէս ամէն Հայ, նոյնպէս եւ ընկ. Արմենակ Մաղաքեանը, հեռաւոր Արժանթինի մէջ, պարագաներու հարկադրանքին տակ, կը ստիպուի թողուլ իր իսկական կոչումը — ուսուցչութիւնը եւ կը հետեւի իրեն անհամապատասխան գործի մը — կօշկակարութեան:

Եւ բախտը այս ասպարէզի մէջ երբեք իրեն չի ժպտիր: Անհարազատ միջավայրը, գոյութեան կռուի պայքարը, ի գին չոր հացի մը, կը քայքայեն անոր առողջութիւնը:

Ան Պ. Այրէսի Հ. Յ. Դաշնակցութեան առաջնորդ դէմքերէն էր, հիմնադիրներէն եւ մշտական հոգաբարձուներէն էր Պոքայի ազգ. վարժարանի, Ուսումն. Խորհուրդի անդամ եղած է եւ Վասպուրականի Հայր. Միութեան վարչութեան այժմու նախագահը: Ընկ. Յարութիւն Թահթաճեանի եւ ուրիշներու հետ եղած է հիմնադիրներէն մէկը «Արմենիա»յին:

Երկու խոստովանանք

Ասկէ երեք շաբաթ առաջ Մէսէչուսէցի Իսթ Նորթհէմփթըն քաղաքին մէջ, անյայտ ոճրագործներու ձեռքով սպաննուած է Մաունթ Հերմոն դպրոցին վերատեսուչ Տաքթր Է. Սփիր:

Փոքրիկ քաղաքի մէջ ամէնքէն սիրուած այս մարդու սպանութիւնը մինչեւ այսօր տակաւին առեղծուած կը մնայ թէ ոստիկանութեան, թէ հանգուցեալի շրջապատի համար:

Ոստիկանութիւնը ոչ միայն չէ գտած ոճրագործներու հետքը, այլ եւ բանաւոր բացատրութիւն մը իսկ չի կրնար տալ կատարուած ոճիրին:

Տաքթր Է. Սփիր հարուստ մէկը չէ եղած շահագրգռական նպատակ ենթադրել տալու ոճրագործներու կողմէ:

Ոչ ալ անձնական թշնամիներ ունեցած է, որոնք որեւէ պատճառով վրէժ լուծել ուզէին անկէ:

Ընդհակառակն, Տաքթր Է. Սփիր այնքան սիրուած է եղեր իր շրջապատէն, որ իր դպրոցի ընթացաւարտները եւ դպրոցը որոշած են նիւթական եւ բարոյական ամէն հնարաւոր միջոց տրամադրել իշխանութեանց, լուծելու այս ոճիրին գաղտնիքները:

Շատ բնական է, որ երիտասարդ եւ ամէնքէն սիրուած վերատեսուչի կորուստը ամէնէն աւելի մեծ վիշտը պատճառած ըլլայ իր հարազատներուն:

Իր հայրը, Տաքթր Ռապըրթ Է. Սփիր, բողոքական միսիոնար մըն է եւ քարտուղար Բողոքական Եկեղեցիին Արտասահմանեան Առաքելութեան:

Որքան բնական եւ մարդկային է Տաքթր Ռապըրթ Է. Սփիրի վիշտը իր զաւկի կորուստին առթիւ, նոյնքան ըմբռնելի պիտի ըլլար նաեւ անոր ցանկութիւնը պատժուած տեսնելու իր զաւկին սպաննիչը:

Եւ սակայն բողոքական այս քարոզիչի մէջ քրիստոնեան, իրական մարդասէր քրիստոնեան մեռցուցեր է նախնական մարդու վայրագ կիրքերը եւ բարձրացուցեր է Տաքթր Ռապըրթ Սփիրը բարոյական այնպիսի բարձրութեան, որուն չեն կրնար հասնիլ ոչ միայն սովորական մարդիկ, այլ հոգեւոր հայրերէ ոմանք:

«Ես պիտի գերադասէի, ըսեր է որդեկորոյս Տաքթր Ր. Սփիր, որ այս ոճիրը երբեք չպարզուէր, քան թէ մահուան պատիժի ենթարկուէր մարդ մը, որ գործած է այս ոճիրը»:

Մենք կը ճանչնանք ուրիշ հոգեւորական մը, հայ վարդապետ մը, որ «հոգեւոր հայր»ը եւ «առաջնորդական տեղապահ» է ամերիկահայ գաղութի՝ Մամբրէ վարդապետ Գալֆայեան:

Երբ Դուրեանի սպանութեամբ ամբաստանուածներու դատավճիռը յայտնի եղաւ, այս «քրիստոնեայ» վարդապետը չտատամսեց յայտարարել Եունիըն Սիթիի ամերիկեան թերթերու թղթակիցներուն թէ ինք շատ գոհ է տրուած դատավճռէն: Այլ խօսքով այս վարդապետը ըսել կ'ուզէ թէ շատ գոհ է որ մեղադրեալներէն 7ը երկարատեւ բանտարկութեան, իսկ երկուքը մահուան պատժի են դատապարտուած:

Համեմատեցէք որդեկորոյս Տաքթր Ր. Է. Սփիրի այս վարդապետի հետ, որ ոչ Դուրեանի հայրն է, ոչ ալ զաւակը, համեմատեցէք այս երկուքը եւ տեսէք թէ ասոնցմէ ո՞րն է քրիստոնեայ մարդը եւ ո՞րն է վայրագ, արիւնռուշտ, նախնական մարդը:

(Հայրենիք)

Վ. ՄԱՍԻՍԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Բժիշկ պատրաստել

— o —

Հայաստանի առողջապահական գործավարը, Գ. Ղեւոնդեան, հետեւեալ յօդուածը գրած է Խ. Հայաստանի մէջ (3 Հոկտեմբեր).—

Երեւանի բժշկական համալսարանը ունի 12 տարուան գոյութիւն: 12 տարիներու ընթացքին, համալսարանը կրցաւ կազմակերպել տեսաբանական ամպիոններու մէկ մասը միայն եւ քանի մը հիւանդանոց – դպրոց (քլինիք): Սակայն տակաւին չունի հոգեբուժական հիւանդանոց– դպրոց, ինչպէս եւ ականջի, կոկորդի եւ քիթի հիւանդանոց – դպրոց: Համալսարանին տեսաբանական ամպիոնները ի վիճակի չեն գոհացնելու դասարաններու պահանջը:

Այս բոլոր թերութիւնները, վերջին տարիներուն, ուշադրութեան առնուեցան առողջապահական գործավարութեան կողմէ: Այնպէս որ Երեւանի մէջ նոր շինարարութիւնը ընթացաւ բժշկական համալսարանի այդ պահանջները գոհացնելու ուղղութեամբ:

Սակայն ոչ արդէն գոյութիւն ունեցող հիւանդանոց – դպրոցները, ոչ ալ նոր շէնքերը կրնան գոհացնել բժշկական համալսարանին պահանջները՝ բժիշկ պատրաստելու տեսակէտով: Եթէ ըսենք որ 1937ին բժշկական համալսարանի առաջին դասարանը պէտք է ընդունուին 300 ուսանողներ, պարզ կը դառնայ թէ առողջապահական գործավարութիւնը ի՛նչ հսկայ աշխատանքի պէտք է ձեռնարկէ 1935 թուականէն սկսեալ, որպէսզի կարողանայ քիչ թէ շատ գոհացուցիչ հիմերու վրայ դնել բժիշկ պատրաստելու հարցը, քանի որ ամբողջ Անդրկովկասի մէջ 1937 թուականին ընդունուելիք 1800 ուսանողէն 300 հոգի կ'իյնան Երեւանի բժշկական համալսարանին:

Անհրաժեշտ է վերաքննել ուսումնական ծրագիրները, նպատակ ունե-

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

»»»· ·«««

Ու Արամ չէր ոչ մէկը եւ ոչ ալ կրնար ըլլալ միւսը, ընդհակառակն՝ պժգանքով ու հայհոյանքով կը յիշէր անոնց սակարկուած օգնութիւնը: Ահ, ի՛նչ դառն բան է անձնատուր ըլլալ փարիսեցի բարեգործականներու, որոնք քանի մը փրանք կը նետեն քեզի, եւ իրենց իրաւունք կուտան քու անցեալդ փորփրելու, քննելու, քու ներկադ շղթայի տակ առնելու եւ քու ապագադ գրաւելու:

Ձմեռ է, սաստիկ ձմեռ: Արամի բնակած երկիրը յիսուն տարիէ ի վեր այսպիսի ձմեռ տեսած չէ: Իրականութեան մէջ՝ եղածը ձմեռ չէ, այլ սառնամանիքի դժոխք: Հիւսիսակը իր անցած տեղերը սառ կը սփռէ: Խոնաւ օդը կարիճի խայթոցի պէս կը թափանցէ արեան ու ոսկորներուն, եւ յօդացաւի անտանելի ասեղներ կը ցանէ հոն: Մարդ չի դիմանար այս ձմեռին՝ որ սոսկալի է, սոսկալի՜:

Հրապարակը տխրօրէն ամայացեր է: Գերեզմանոցի կը նմանի: Ոչ մէկ գործ ու շարժում: Ամէն տեսակ գործառնութիւններու երակները տեղն ու տեղը սառած են: Քիչ է թիւը այն ցրտասէր մարդոց, որոնք քաջութիւնը կ'ունենան իրենց խանութին ու գործատեղիին փեղկերը բանալ ցրտահար առանձնութեան առջեւ: Հազիւ թէ հաց կը ճարուի, իսկ վառելանիւթը արդէն անգտանելի ապրանք է դարձեր:

Վա՜յ չունեւորին: Վա՜յ անօգնականին: Վա՜յ անժառանգին: Ու վա՜յ, հազար վայ հայրենազուրկին:

Ու Արամ անոնցմէ է: Երեք շաբաթէ ի վեր անգործ է, ու գրեթէ մէկ շաբաթ կ'ընէ որ տունը հաց ու փայտ մտած չեն: Թղթերը անկանոն ըլլալուն համար՝ անգործութեան գրասենեակները չարձանագրեցին զայն: Ուր որ գնաց եւ ուրու որ դիմեց՝ «աղտոտ ազգ, աղտոտ օտարական» ըսելով վանեցին: Իր հայրենակիցներն ալ պժգալի արհամարհանքով զինքը լսել իսկ չուզեցին: Ու ան մէս մինակ մնաց տխեղերք մը այլազան թշուառութիւններու դիմաց: Ի՞նչ ընէր ու ուրո՞ւ դիմէր: Դեռ երկու օր չէր ըներ երբ դաժան ոստիկաններ բռնեցին զայն եւ ութ օրուան պայմանաժամի թուղթը ձեռքը տուին: «Գթացէք զաւակներուս եւ բան մը ըրէք ինծի» պաղատեցաւ Հայուն ու օտարին, որոնք բոլորն ալ, սակայն, անկարողութեան ու չկամութեան նշանն ըրին գլխով: Գտնուեցաւ այնպիսին ալ՝ որ խոստացաւ բան մը ընել միայն երկու հազար հինգ հարիւր փրանք ստանալու պայմանաւ: Հէք երիտասարդը ի՞նչպէս կարենար գտնել այդքան մեծ գումար մը: Ու ան դիմեց առաջնորդարան, իր կուսակցութեան, հայ եւ օտար ընկերվարական ու քրիստոնէական կազմակերպութիւններուն, որոնց բոլորն ալ այս ընտանիքի պատուական հօր ու պարկեշտ Հային, այս հաւատաւոր բանւորին ու ամենասէր մարդուն կասկածանքով նայեցան, մէկ երկու ցաւակցական բառեր արտասանեցին ու կոպիտ կերպով ճամբու դրին: Արամի աչքերը արցունքով ու յուսահատութեամբ պղտորած էին: Խորապէս կը զգար որ կենաց ու մահու դժպհի պայքարի մը առջեւ կը գտնուէր, որուն աղէկ կամ գէշ ելքէն կախում ունէր նաեւ իրեններու բախտը: Պահ մը փղձկեցաւ ու ինքն իր վրայ ցնցուեցաւ եւ ծալլուած մնաց: Կը խորհէր գլխիկոր՝ ընկերութեան դաժանութեան մասին, որ իր ուզած ատենը մարդ – անհատը իրեն կը ծառայեցնէր, կը կողոպտէր անոր քաջը, հայրենիքի, խաչալի, օրէնքի ու կրօնքի անունով դողդոջայէ դողդոթայ կը քաշկռտէր զայն, բայց երբ կարգը կուգար իր ծառայութեան, թուք մը կը նետէր անոր երեսին ու կը վռնտէր զայն անբարոյաբարոյականութեան մը անունով: Ինչե՞ր չէր ըրած ինքը իր կուսակցութեան, իր պատկանած եկեղեցիին, իր համայնքներուն եւ հեռաւոր ու մօտաւոր շրջապատին, բայց այսօր երբ ինքը անոնց օգնութեան հայցողի ձեռք կ'երկնցնէր, բոլորն ալ կ'ուրանային զինքը երախտամոռացի կոպիտ աքացիով ու կը հեռանային: «Ահ, ի՜նչ սրիկայ է այս աշխարհը եւ ո՞րքան զզուժան են մարդիկ, եթէ իմ տուածս ու ըրածը ինծի վերադարձնէին՝ կը բաւէր ինծի, ես ազատուած պիտի ըլլայի: Մնաց որ ես ի՞նչ ըրած եմ մարդերուն որ զիս այսպէս կը հալածեն, կ'անարգեն ու կը ճզմեն»: Այսպէս կը մտածէր դժբախտ Արամ, ու կը կատղէր, ու կը գալարուէր: Խաչալի, կրօնքի, անկախութեան, հայրենիքի, ընկերվարութեան ու համաշխարհային յեղափոխութեան անունով իրմէ շատ բաներ առած էին, ու երբ հիմա ինքը պէտք ունէր կարգ մը պզտիկ բաներու, ինչո՞ւ համար չէին տար, ինչո՞ւ համար զինքը կ'ուրանային ու կը հարուածէին: Ի՞նչ էր իր յանցանքը: Պարկեշտ էր, աշխատասէր էր, անձնուէր էր, պարտաճանաչ էր, ա՛լ ի՛նչ էր որ կ'ուզէին իրմէ: Ու Արամին ուղեղը կը պայթէր իրերը հասկնալու համար իր ըրած ճիգէն:

Ամբողջ օրը սառուցիչ հովի խարազանին տակ հոս ու հոն յիմարի պէս դեգերելէն յետոյ, իրիկուան մութին ձեռնունայն եւ յուսաբեկ տուն վերադարձաւ: Հաց ու կրակ ուզելէն պզտիկներուն լեզուն չորցեր էր եւ անոնք իրենց հիւանդագին մօրը պլլըւած՝ անկիւնի խշաակին վրայ կը տապլտկէին: Սուր ու ահաւոր տենդ մը հրեղէն օձի պէս փաթթուած էր անոնց մարմիններուն, որոնք իրենց սարսռագին պրկումով ու գալարումով կը մատնէին թոքատապի բոլոր ախտանիշները: Դուրսը ցուրտ, ներսը ցուրտ, ու միայն այս մոլորուածներն էին որ կ'այրէին, կը հոգային ու մեքենաբար կը սրսփային:

Արամ բնականէն քաջառողջ, բնութեան յայտնի ու անյայտ խայթոցներէն չէր ազդուեր բնաւ: Ու քէֆ մը անդին, պաղ քարի մը վրայ նստած՝ կը փղձկէր, կուլայ ու կը հեծկլտար իր անպատուած վայրոյթի ու վրէժի փոթորիկներուն անձնատուր, իր հոգեվարք կենակցին ու պզտիկներուն պաղատագին ու ողբագին կը նայէր, գլուխը իր երկու ձեռքերուն մէջ պայթեցնելու ստիպման կը սեղմէ, ու նորէն կը չարունակէ արտասուել ու հեծել: Ի՞նչ ընէ: Ուրո՞ւ դիմէ: Անոնց չա՜տ լուրն ալ հրէշ կարած են: Անոնց ... կայ բայց տուող բնաւ չկայ: Քրիստոնէութիւն, ընկերվարութիւն ... համայնավարութիւն ... խարեբայութիւնը ... վրայէն իրենց ... ռոմանթիք քարոզը կը խօսին անդին ... Միայն կը խօսին ու կ'ուզեն, այդ չա՜փ:

ԱՐՏԱՇԷՍ

(Շար.)

(2)

նալով զօրացնել բժշկական նիւթերու դասաւանդութիւնը եւ ապահովել բժիշկներու հիւանդանոցային պատրաստութիւնը:

Այդ տեսակէտէն քիչ աշխատանք չէ կատարած առողջապահական գործաւարութիւնը: Բժշկական համալսարանի տեսչութեան հետ, տրուած հրահանգներու համաձայն, վերաքննեց համալսարանի բոլոր դասաւանդութիւնները, աւելցուց մասնագիտական նիւթերու ժամերը, կրճատելով ընդհանուր նիւթերու դասաւանդութիւնը եւ վերցնելով աւելորդ դասաւանդութիւններու խճողումը: Այսուհետեւ անհրաժեշտ է անգամ մըն ալ աչքէ անցընել ուսումնական ծրագիրը, վաւերացնելու ղրկելու համար Մոսկուա:

Պէտք է որ մեր ուսումնական ծրագրին մէջ, տեղական պահանջներու համաձայն, ուժ տանք ուսանողներու դասաւանդութեան (360 ժամ առաջին երեք դասարաններու մէջ) եւ հասարակածային հիւանդութիւններու դասաւանդութեան, որովհետեւ Հայաստանի մէջ գործող բժիշկները ամէն օր կը հանդիպին նման հիւանդութիւններու:

Տրուած հրահանգներուն համաձայն բժշկական բարձրագոյն վարժարաններու կից անհրաժեշտ է հաստատել նաեւ մանուկներու հիւանդութեանց մասնագիտութեան դասընթացքներ, բժշկական ուսանողութեան հարիւրին ...ը պատրաստելու համար այդ մասնագիտութեան:

Բայց մենք, Երեւանի մէջ, չենք կրնար ընդարձակել մանուկներու հիւանդութեանց մասնագիտութեան դասընթացքը: Ուրեմն ի՞նչպէս պէտք է պատրաստենք նման մասնագէտներ: Ներկայիս Հայաստանի հանրապետութեան մէջ կ'աշխատին 516 բժիշկներ, որոնց մէջ մանուկներու հիւանդութեանց մասնագէտներուն թիւը անցնող է (10 հոգիէ աւելի չէ), այնպէս որ պահանջուած համեմատութիւնը չի պահուիր: Պէտք է որ մասնաւոր դասընթացքներ հաստատենք մասնագէտներ պատրաստելու համար, քանի որ Թիֆլիսի բժշկական համալսարանը եւս չի կրնար մասնագէտներ հասցնել Հայաստանի եւ Ատրպէյճանի:

Դարձեալ, տրուած հրահանգներու համաձայն, ամբողջ Անդրկովկասի մէջ միայն Ատրպէյճանն է որ պիտի ունենայ իր առողջապահական վարժարանը:

Կը նշանակէ թէ պէտք է փակենք Երեւանի առողջապահական վարժարանը: Ներկայիս ունինք 60 առողջապահ – բժիշկներ: 1937ին կ'ունենանք 140:

1937ին մեր համալսարանը կուտայ 126 գործող բժիշկ եւս: Այնպէս որ մեր գործող բժիշկներուն թիւը կը հասնի 700ի: Կը նշանակէ իւրաքանչիւր առողջապահ – բժիշկի կ'իյնայ 4–5 գործող բժիշկ:

Կարեւոր է նաեւ բժիշկներու մասնագիտական պատրաստութեան հարցը: Ընդունուած կարգով, մեր բժիշկները չեն կրնար մասնագիտական պատրաստութիւն ստանալ: Գաւառներու մէջ աշխատող ամէն բժիշկ երեք տարիէն կը փոխադրուի Երեւան, իբրեւ ներքին բժիշկ: Բայց ներքին բժիշկներու կատարելագործման եւս տեղ չի տրուիր: Անհրաժեշտ է Լէնինեան հիւանդանոցային քաղաքամասին մէջ հիմնել բժիշկներու կատարելագործութեան մասնաւոր հաստատութիւն մը:

Միւս կողմէ, Երեւանի յարաճուն ծաւալումին համընթաց, պէտք է հիմնել հիւանդանոցներու լուծացուցիչ ցանց մը: Անհրաժեշտ է կարգադրել ծննդաբերական տան հարցը, վիրաբուժական մեծ հիւանդանոցի մը չինութիւնը, անմիջական օգնութեան կայանով եւ արիւն ներարկելու բաժինով մը: Պէտք է լուծել նաեւ հոգեբուժական հիւանդանոց մը չինելու հարցն ալ: Ուժ տալ նաեւ վարակիչ հիւանդութիւններու յատուկ հիւանդանոցին չինութեան: Բժշկական համալսարանին յատկացնել պիւտճէ, որպէսզի հասցուած բժիշկները պատրաստութեան բարձր աստիճան ունենան: Անհրաժեշտ է նոյնպէս հրատարակել դասագիրքեր բժշկական համալսարանին համար:

ՀԱՅ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻ ՄԸ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

Ներկայիս Երեւան կը գտնուի Լէնինկրատ պետական համալսարանի տիեզերագրութեան ամպիոնի դասախօսը, երիտասարդ գիտնական փրոֆ. Վիկտոր Համբարձումեան, որ Հայաստանի պետական համալսարանին հրաւէրով մէկ ամսուան համար Երեւան հրաւիրուած է շարք մը դասախօսութիւններ տալու աստղագիտութեան մասին:

Փրոֆ. Համբարձումեան, այս վերջին տարիներուն, աստղագիտութեան մէջ շատ կարեւոր եւ հետաքրքրական հետազօտութիւններ եւ ուսումնասիրութիւններ է կատարած: Իր գլխաւոր աշխատութիւններէն մէկն է մշուշներու տեսութիւնը, որ վերջերս հրատարակուեցաւ, ռուսերէն լեզուով Պուլկովոյի (Լէնինկրատ) դիտարանին կողմէ: Նոյն աշխատութիւնը գրեթէ միաժամանակ լոյս տեսաւ Լոնտոնի մէջ անգլիերէն լեզուով, աստղաբաշխական անգլիական ընկերութեան կողմէ: Իր այս աշխատութեամբ Համբարձումեան կը բերէ բոլորովին նոր տեսակէտ մը, հաստատելով թէ աստղերը չեն յառաջ գար մշուշէն, այլ մշուշն է որ յառաջ կուգայ աստղերէն: Մշուշներու տեսութիւնը, եւ առհասարակ աստղերու եւ անոնց մթնոլորտային կազմութեան ուսումնասիրութիւնը չափազանց հետաքրքրական եւ կարեւոր հարց մըն է աստղագիտութեան մէջ: Այդ ճամբով կարելի է կատարել նաեւ նիւթին ուսումնասիրութիւնը:

Առկէց զատ, փրոֆ. Համբարձումեան, Երեւանի դիտարանին տնօրէն Սիմոնովի հետ կ'աշխատի կատարել Հայաստանի մթնոլորտային պայմաններուն, մասնաւորաբար տիեզերագրութեան կապուած խնդիրներուն քննութիւնը: Փրոֆ. Համբարձումեան կը յայտնէ որ Հայաստանի մթնոլորտային պայմանները չափազանց յարմար են աստղաբաշխական քննութեանց,— այդպիսի ուսումնասիրութիւններու համար արդէն Լէնինկրատէն բերուած է հեռադէտ մը: Այդ գործիքով Սիմոնով արդէն կանոնաւոր կերպով կը հետեւի Հայաստանի երկինքին եւ աստղերուն շարժման:

Լէնինկրատէն ապսպրուած է շատ աւելի մեծ հեռադէտ մը, նման գիտութեանց համար:

Փրոֆ. Համբարձումեան ներկայիս կը զբաղի գրելով տեսական աստղաբաշխութեան դասագիրք մը համալսարաններու համար: Այդպիսի դասագիրք դեռ ռուսերէն լեզուով չկայ, կայ միայն գերմաներէն, այն ալ ոչ լրիւ:

Մանր լուրեր

— օ —

Կարգ մը գաւառներու մէջ, մասնաւորաբար Քէշիշքէնդի գիւղերուն մէջ կեղծամաշկի մահացու դէպքեր պատահած են: Այս վարակիչ ու տարափոխիկ հիւանդութեան առջեւն առնելու համար, Երեւանէն ղրկուած են բժիշկներ:

*** 1934—35 ուսումնական տարուան ընթացքին զանազան դպրոցական հաստատութիւններու մէջ կ'ուսանին 144.230 աշակերտներ:

Ասոնցմէ 137.162ը հասարակ դպրոցներու մէջ, 5.677ը արհեստանոցներու մէջ, 364ը կուսակցական դպրոցներու մէջ, 960ը գործարանային դպրոցներու մէջ, 67ը արհեստագործական դպրոցներու մէջ:

*** Ձմեռնային մարզախաղերու համար, մարմնակրթութեան գերագոյն խորհուրդը որոշած է դահուկով եւ չմուշկով զբօսախաղի կայաններ հաստատել Երեւանի, Լէնինականի, Ղարաքիլիսայի, Ստեփանաւանի մէջ: Այս նպատակին յատկացուած է 15.000 րուբլի: Միաժամանակ բացուած են երեք մարզական վարժարաններ 80 աշակերտութեան համար:

*** Պաշտօնական վիճակագրութեան մը համաձայն, Հայաստանի մէջ կան ներկայիս 51.000 հոգի, որ բնաւ գրել – կարդալ չեն գիտեր, եւ 72.000 հոգի որ քիչ թէ շատ կը գրեն ու կը կարդան: Կրթական գործավարութիւնը ձեռնարկած է նոր վիճակագրութեան մը:

Սիպիլին Էմման ալ մեռաւ

Անցեալ շաբթու Պոլսոյ մէջ մեռաւ Օր. Էմմա Ասատուր, Սիպիլի աղջիկը, որ հիւանդանոցին մէջ կը տառապէր ամիսներէ ի վեր:

Մեր ընթերցողները կը յիշեն այս դժբախտ աղջկան պատմութիւնը:

Այն միջոցին երբ տարաբախտ Սիպիլ հոգին կ'աւանդէր, խեղճ Էմման ալ քովի սենեակին մէջ կը տառապէր կոփիէ: Երբ կ'իմանայ թէ մայրը ծանր է, տենդահար վիճակով պատուհանին առջեւ կը գտնէ ինքզինքը, յետոյ վար կ'իյնայ երեք յարկէն եւ կը ջախջախուի փողոցի քարերուն վրայ:

Հակառակ բժշկական բոլոր խնամքներուն, կարելի չեղաւ փրկել մարմինը որ կոտր կոտր եղած էր ամէն ուղղութեամբ: Եւ մայրանուէր աղջիկը առջի օր ընդմիշտ փակեց աչքերը:

Էմմա իր ուսումը առած էր Էսաեանի եւ օտար վարժարաններու մէջ, եւ 14 տարիէ ի վեր իբրեւ համարակալ կը պաշտօնավարէր Ապահովագրական ընկերութեան մը մօտ, շատ գնահատուելով եւ սիրուելով իր պետերէն: Ընկերութեան իր պաշտօնակիցները հիւանդութեան ամբողջ ընթացքին նիւթական ոեւէ զոհողութիւն չխնայեցին, փրկելու համար իրենց այնքան համակրելի ընկերուհին:

Սարգիս Գըլըճեանի Սպանութեան դատը

— օ —

Անցեալ տարի Յուլիսին Աթէնքի մէջ սպաննուեցաւ Սարգիս Գըլըճեան, գիշերուան ժամը 11ին, երբ սրճարանէն տուն կը վերադառնար: Իբր ոճրագործ, նախ ձերբակալուեցաւ, հարցաքննուեցաւ եւ բանտարկուեցաւ ուսուցիչ Մանուկ Մանուկեան: Յետագային, դատական իշխանութիւնները հաստատելով անոր անմեղութիւնը, ազատ ձգեցին:

Ամբաստանող կողմին նոր եւ չինծու վկայութիւններով, այս անգամ ամբաստանութեան տակ առնուեցան Նիկոլ Նիկողոսեան, իբր ոճրագործ եւ հինգ երիտասարդներ, իբր մեղսակից, որոնք սպանութեան օրը Սինկրու գտնուած են, դասախօսութեան մը ներկայ ըլլալու համար:

Դատավարութիւնը երկու անգամ յետաձգուեցաւ ամբաստանող կողմի վկաներուն բացակայութեան պատճառաւ: Ընդհանուր դատախազութիւնը դատավարութեան յետաձգումը կանխելու համար, երկու օր առաջ հրաման տուած է որ ամբաստանեալ կողմի վկաներէն հինգը ձերբակալուած վիճակի մէջ դատարան տարուին, ինչ որ եղած է:

Դատավարութիւնը սկսաւ Հոկտ. 15ին: Սրահը լեցուն էր հետաքրքիրներու մեծ բազմութեամբ, գրեթէ բոլորն ալ Հայեր: Դատախազին պահանջումով, որոշուեցաւ դռնփակ ընել դատավարութիւնը, որով դուրս հանուեցան ունկնդիրները:

Ամբաստանող կողմի փաստաբան Պ. Լատաս կը բացակայէր: Պաշտպան փաստաբաններն էին Պ. Պ. Ռոմանոս, Տամասկինոս, Զիմպոս, Անկելիտիս, որդի Տամասկինոս եւ չորս օգնական փաստաբաններ ու պաշտօնեաներ:

Ամբաստանագրին ընթերցումէն յետոյ, ամբաստանող կողմի իբր առաջին վկայ կանչուեցաւ սպանեալին եղբայրը Արմենակ Գըլըճեան, որ բառացի մօտաւորապէս հետեւեալը.

— « Սպանութիւնը կազմակերպած է Դաշնակցութիւնը, որուն այս տեղի պետերն են Լազեան, Կասպարեանց, Փափազեան, Կազէլ, Զաքրեան եւ ուրիշներ: Որոշումը տրուած է Փարիզ գումարուած Ընդհանուր Ժողովին մէջ, որուն մասնակցած է իբր պատգամաւոր Գ. Լազեան: Փարիզէն՝ Լազեանի վերադարձէն երկու ամիս յետոյ, Նիկօլն ալ եկած է: Սելանիկի մէջ ժողով գումարուած է, որմէ յետոյ սպանութիւնը կատարուած է:

Սպանութենէն առաջ, եղբայրս միշտ կ'ըսէր թէ կը վախնայ որ զինք կը սպաննեն: Այս վախը իրականացաւ »:

Արմենակ Գըլըճեանէն յետոյ լսուեցաւ զոհին աղջիկը, Անահիտ Գըլըճեան, որուն վկայութիւնը ոչինչ աւելցուց եղածին վրայ:

Ամբաստանուող կողմին ամէնէն կարեւոր վկան Հայկանուշն էր, Սինկրուցի: Հայկանուշ ըսաւ հետեւեալը.— « Գըլըճեանին սպաննուիլը աչքովս տեսայ. այդ պահուն կը գտնուէի տանս առջեւը »: Առաջին վկան էր՝ որ սպանութեան մասին ականատեսի վկայութիւն կուտար:

Հայկանուշէն յետոյ լսուեցաւ ամբաստանող կողմի ներկայացուցած վկաներէն տիկին Ռոտոփուլօ, որ ըսաւ թէ Հայկանուշ սուտ կը խօսի: « Երբ Գըլըճեանը սպաննուեցաւ, ան տունին առջեւ չէր: Ոճիրէն 15 վայրկեան յետոյ տունէն ելաւ եւ ինծի հարցուց թէ ի՞նչ պատահած է: Ես ալ ըսի թէ Սերգօն սպաննեցին, որուն վրայ Հայկանուշը ամուսինին լուր տուաւ եւ միասին լալով վազեցին Գըլըճեանին տունը:

Դատաւորը յոյն կնոջ հարցուց թէ սպաննողը տեսա՞ծ է:

— Ոչ, թէեւ տունին առջեւ կը գտնուէի, բայց ոճրագործը չտեսայ, տեսայ միայն մէկը որ կը փախչէր:

— Հարցաքննութեան ժամանակ ինչո՞ւ ըսիր թէ ոճրագործը տեսած ես:

— Ես այդպէս չըսի, այլ ըսի ու կը կրկնեմ որ փախչելու ատեն տեսայ, գլխուն մազերը թափած էին:

Տիկին Ռոտոփուլույէն յետոյ, ամբաստանող կողմի միւս վկաներն ալ լսուեցան, որոնք նորութիւն չըսին:

Դատավարութիւնը շարունակուեցաւ կէսօրէն վերջն ալ եւ երրորդ անգամ յետաձգուեցաւ, հակառակ եղած բողոքներուն: Սակայն որոշուեցաւ 15,000 դրախմի երաշխաւորութեամբ ազատ արձակել բանտարկեալներէն հինգը, պահելով միայն Նիկոլ Նիկողոսեանը: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

Նոր դէպք Թիֆլիսի մէջ

— օ —

« Նոր Օր »ի մէջ կը կարդանք (18 հոկտեմբեր).—

Երէկ գիշերուան ժամը տասին, Թիֆլիսի մէջ պատահեցաւ հետեւեալ դէպքը.

Բարեգործականի վարձկան Կարապետ Զավուշ, Անդրէասի սրճարանին առջեւէն անցնող Սամուէլ Եկէնեանը դժուարութեամբ կը հրամցնէ օղետօնի մասնակցելու: Սամուէլ, պնդումներուն տեղի տալով, խօսակցութեան կը բռնուի Բարեգործականի հերոսին եւ անոր շուրջ բոլորուածներուն հետ:

Կարապետ Զավուշ ատրճանակ ի ձեռին, Թուրքերէն հետեւեալը կ'ըսէ Սամուէլին. «գնա՛, զինուորներդ հաւաքէ եւ եկուր: Իմ կողքիս կեցած են Բարեգործականը եւ Մազլումեանը: Այլեւս ոչ ոքէ վախ չունիմ »: Այս խօսքերէն յետոյ, քանի մը ձեռք ատրճանակ պարպած եւ սրճարանէն փախած է:

Հրացանաձգութիւնը լսելով, բազմաթիւ երիտասարդներ դէպքին վայրը կը փութան: Կարապետ Զավուշ փախուստի ճամբուն վրայ դարձեալ կը կրակէ եւ կ'երթայ կը պահուի Թէնէքճեի Լեւոնին տունը:

Ժողովուրդը խուճապի կը մատնուի: Վայնասուն եւ իրարանցում կը բարձրանայ: Շատեր անտեղեակ անցուդարձէն, ատրճանակի պայթիւնէն ահաբեկած, ծակ ու ծուկ կը մտնեն: Քառորդ ժամ յետոյ, ոստիկաններ կը հասնին: Ժողովուրդը կը պաշարէ ոստիկանները, որոնցմէ կը պահանջէ գաղթակայանէն հեռացնել Զավուշը որ չարիք դարձած է: Ոստիկանները Զավուշին գործակից ուզուն Առաքելը կը ձերբակալեն, պահանջելով որ Զավուշը յանձնեն:

Կէս գիշերին, Կարապետ Զավուշ կը ձերբակալուի եւ ձեռնակապերով ոստիկանատուն կը տարուի, ուր հարցաքննուելէ յետոյ կը ղրկուի Աթէնք:

Թիքսեցիներու կողմէ պատուիրակութիւն մը ոստիկանապետին ներկայանալով, պահանջած է որ Զավուշը հեռացուի գաղթակայանէն:

Ուրախացէք Կարապետ Մազլում – եան, Վարչութիւն եւ Բարեգործական:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

ՄԱՄՈՒԼ

Ո՞ՒՐ Է ԵԼՔԸ

Թէհրանի «Ալիք»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ.

— « Ի հարկէ, ինքնին հասկնալի է, որ համագործակցութեան ու համերաշխութեան խօսք չի կարող լինել ամբողջ ազգայնական հայութեան եւ հայ համայնավարների միջեւ:

Համագործակցութիւնը ազգայնական տարրերի ու հայ ռամկավարների միջեւ սկզբունքով հնարաւոր է, ե՛ւ բաղձալի:

Հայ ռամկավարները, որպէս գլխաւորապէս բուրժուական տարրերից բաղկացած մի կազմակերպութիւն, իրենց դաւանանքով ոչ մէկ առնչութիւն ունեն համայնավարութեան հետ եւ ընդհակառակն՝ շատ մեծ առնչութիւն՝ հայ ազգայնականութեան հետ:

Բայց չնայած այս հանգամանքին, հայ ռամկավարները կցել են մի սրտառուչ բարեկամութիւն հայ համայնավարների հետ եւ խելագարօրէն նրանց թմբուկն են զարնում...

Այս անբնական կենակցութիւնը, անշուշտ, չի կարող յարատեւել, եւ այժմ էլ անընդհատ տեղի են ունենում նրանց մէջ սուր բախումներ, որոնցից ընթացքին անլուր հայհոյանքներ են թափում իրար գլխին: Բաւական է միայն հետեւել ռամկավար Փայքարին ու համայնավար Բանուորին:

Բայց քանի որ, այնուամենայնիւ, մի անըմբռնելի թիւրիմացութեամբ հայ ռամկավարները քարշ են տալիս իրենց բարեկամական գերութիւնը հայ համայնավարութեան մէջ, — պարզ է որ իրականին մէջ, գէթ ներկայումս, հայ ազգայնականները չեն կարող ընդհանուր լեզու գտնել նաեւ հայ ռամկավարների հետ:

Հայ ռամկավարները՝ հայ գաղթաշխարհի մէջ այսօր նոյնքան օտար ոյժ են, որքան եւ հայ համայնավարները:

Արդ, համագործակցութեան ճամբով անհնարին է լուծել հայ գաղթաշխարհի բարոյական կազդուրման խնդիրը:

Մնում է միայն մի ելք, մի միջոց:

Այն է՝ առաջ բերել անխտիր բոլոր ազգայնական տարրերի, բոլոր սրտացաւ ու պարկեշտ Հայերի միութիւն, որը տէր կանգնէր ազգային – մշակութային մեր գերագոյն արժէքներին հայ գաղթաշխարհում եւ միահամուռ ջանքերով պաշտպանէր այն՝ ամէն տեսակի ոտնձգութիւններից:

Այս նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է, որ ամենուրեք ազգայնական տարրերը համախմբուեն գոյութիւն ունեցող ազգային կազմակերպութիւնների եւ հաստատութիւնների շուրջ եւ իրենց ձեռքը առնեն ամբողջ ղեկավարութիւնը ազգային ընթացիկ կեանքի:

ՀԵՏԱՁԻՆՉ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (26)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ-- (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

»»»· ·«««

— Լաւ, ի՞նչպէս ողջ մնացիր մինչեւ այսօր, ո՞ւր եւ ի՞նչպէս ապրեցար:

— Միշտ լեռը եղած եմ: Քանի մը անգամ բռնուած եմ Քիւրտերէն, բայց ամէն ատեն ալ դրամ տուած եւ ազատած եմ: Թէեւ Քիւրտերը ուզեցին զիս տանիլ իրենց քով, իբրեւ կօշկակար պահել, բայց ես չուզեցի:

— Է լաւ, ինծի ի՞նչ պիտի տաս քու ազատութեանդ համար:

— Քեզի ալ բան մը կուտամ, չեմ գիտեր դրա՞մ պիտի ուզես, թէ ապրանք: Գիտեմ ապրանք շատ ունիս, աւելի լաւ է որ դրամ տամ:

— Հա, դրամ կ'ուզեմ ես, ապրանքի պէտք չունիմ, շատ ունիմ անկէ:

— Լաւ, ի՞նչ չափ դրամ տամ, որ զիս չսպաննես:

— Քիւրտերը շատ պահանջկոտ են, իսկ ես անոնցմէ չեմ, սանկ վեր վար ոսկի մը տաս քեզ դարձեալ այս խոտին մէջ կը պահեմ ու կ'անցնիմ կ'երթամ:

— Լաւ, աղա ջան, ոսկի մը տամ, զիս դարձեալ կը պահես խոտին մէջ, ու կ'անցնիս կ'երթաս, այն ատեն ուրիշ մը կը գտնէ, գուցէ քեզ նման բարի մէկ մը չըլլայ, միջոց չպիտի տայ, որ ես իրեն հետ կեանքիս սակարկութեան մտնեմ եւ պիտի սպաննէ զիս: Լաւ չէ՞ որ, օրական ոսկի մը տամ, դուն զիս քու քովդ պահես, դուն ըլլաս աղա, ես ծառայ, ու կօշկակար: Գիտեմ աղա, դուք հոս չպիտի մնաք, կամ կը դառնաք ձեր աշխարհը կամ կ'երթաք ուրիշ չէն աշխարհ մը: Այն տեղն է որ դուք իմ մեծ օգուտս ու ձեզի բերած շահս պիտի տեսնէք: Այն չէն աշխարհի մէջ, ես կօշկակարի խանութ պիտի բանամ, օրական հինգ զոյգ կօշիկ կրնամ շինել, մէկական ոսկի, 5 ոսկի, մէկ ոսկին կ'ըլլայ մեր դրամագլուխը, իսկ չորս ոսկին զուտ շահ կը մնայ իմ աղային, մանաւանդ որ հիմա ուրիշ կօշկակար չմնաց, Հայերն էին, անոնք ալ ջարդուեցան մէջտեղէն լմնցան: Այս ալ ըսեմ աղային, ինծի պահող ազատող ծանօթ շատ մը Քիւրտեր կան, բայց ես որու քով որ երթամ, միւսը կը նախանձի եւ դարձեալ զիս կը մեռցնեն: Այդ իսկ պատճառով, կը նախընտրեմ օտար Քիւրտի մը քով ապրիլ, եւ իմ շահս անոր բերել: Իմ ձեռքս ոսկի կը կարէ, զիս պահողը երբեք չի զղջար:

Քիւրտին աչքերը չորս բացուեցան այս շռայլ խոստումէս, սուտ է, սուտ, ի՞նչ ցորեն, ի՞նչ կորեկ, հոգ չէ որ ես կօշկակարի «փինաճի» մըն եմ, եւ կօշիկ կարելէ լուր չունիմ, խնդիրը այն է որ դահիճին տապարին տակ, սա շռայլ սուտերով կէս ժամ ապրելու ժամանակ շահեցայ: Ո՞վ գիտէ, րոպէն րոպէին ինչ կը խոստանայ:

— Լաւ, տուն երթանք, այս բաները իմ եղբօրս խօսէ, ես լաւ հասկցայ, եւ կ'օգնեմ քեզի օգտակար դառնալ եղբօրս քով, եւ ազատել քեզ:

Միասին իրենց տունը կ'երթանք: Բարեկամներէս մէկուն տունն է, Հագրօ Մօռոյի տուն: Ինձ կը մտցնէ սրահը, ու դուռը վրաս կը գոցէ: Բակի ցուիքին ու պատերուն վրայ լեցուած են քիւրտ կիներ ու «կաջէ»ներ, ինձմով հրճուելու, որպէս կապիկի, կամ արջու: Ահա կուգան ներս երկու եղբայրներ, ինձ բռնող Մահմէտը եւ իր մեծ եղբայրը՝ Հասան, որոնց կ'ընկերանար պառաւ կին մը 50ը անց, իրենց մայր Զայնօն:

Կուտամ այն շռայլ խոստումունք ինչ որ ըրած էի Մահմէտին: Բայց օրական ոսկի մը տալու համար հոս բան մը չըսի: Հասան կ'ընդունի պահել զիս, եթէ օրական ոսկի մը վճարեմ: «Այո», օրական ոսկի մը կուտամ, եթէ զիս ազատէք »: Կ'ընդունին առաջարկս եւ Մահմէտ կ'աւելցնէ.

— Հասան, պէտք է գիտնաս որ առանց Քամիլ աղայի որոշման, կամ հաճութեան, մենք չենք կրնար այս Հայը պահել, անոր համար որ տղամարդ է, եթէ կին կամ աղջիկ ըլլար, տարբեր էր: Հետեւաբար, մարդը թող հոս մնայ, ոչ ոք անոր նեղութիւն մը չտայ, ոչ ոք անոր գալու տեսնելու ներս չանէք, մինչեւ որ ես Քամիլ աղան տեսնեմ, եւ խօսիմ այդ մասին, յոյս ունիմ որ իբրեւ կօշկակար, սիրով ընդունի որ .. Հայը ողջ մնայ:

Եւ ամէնը միասին դուրս ելան ու դուռը վրաս կղպեցին:

Ով անգութ բախտ որ օտարին շահու առարկայ կը դարձնես ձեռքէ ձեռք, ով գիտէ Քամիլ աղան ինչ գազան տիպարներէն է, պիտի բարեհաճի՞ «այո»ով մը փրկել չափէն աւելի տառապած կեանք մը: Եթէ այո, ո՞ւրկէ, եւ ի՞նչպէս ազատիմ այն խոշոր սուտէն թէ օրական ոսկի մը կը վճարեմ փրկագին: Եթէ հաճին ազատել, «օրը մէկ ոսկի տուր » պիտի ըսեն, ուրկէ՞ տամ, ի՞նչ ընեմ:

Մտածելու բան չէ. Թող բախտը ինք տնօրինէ:

Կէս ժամ վերջ, դուռը կը բացուի ու ներս կուգան կարգ մը Քիւրտեր որոնց մէջ յայտնի էր Քամիլ աղան, հագուած Մատանի չալվար: Կողքերը կլապիտանով նախշուած, գլուխը թիփթիքէ երկայն սպիտակ քօլը, մետաքսեայ բարակ ու երկայն ծոպերով, ուսերու վրայ գրնտօլի ապան, ոտքերը ռուսական «սապոք»ներ, կողքին 10նոց ատրճանակ եւ առջեւը արծաթապատ դաշոյն:

Կը սրտապնդէ զիս. «Մի վախնար» ըսելով ու կը հարցնէ.— Իրա՞ւ դուն կօշկակար ես:

— Այո, աղա, ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս կրնամ քեզի պէս աղա մը խաբել:

Մէջ կուգայ Մահմէտ ու կը ջանայ ճշդել ու կ'ըսէ.— Անոր կօշկակարութեան գործիքները հօրաքրոջս Շարէն դրած է, անոնց տան պեղումներու ատեն:

— Իրա՞ւ, կ'ըսէ Քեամիլ աղան, շուտ մը, Մահմէտ, գնա իր գործիքները առանց բան մը մէջէն հանելու առ ու հոս բեր:

Երբ գործիքներս ճշդեց, ըսաւ.

— Այս երիտասարդ արհեստաւորը խիստ պիտանի է մեզ, 1200 տնէ բաղկացեալ «էլի» մը մէջ թող կօշկակար մը ապրի:

Եւ դառնալով ինծի ըսաւ.— Եթէ մենք քեզ կեանք շնորհենք, դուն կ'ուխտե՞ս մեզմէ չբաժնուիլ, գուցէ այսօր կամ վաղը մենք այս գիւղը ձգենք, մեզի հետ պիտի գա՞ս, գիշեր մը փախչիլ չպիտի՞ ընես:

— Բնաւ երբեք, աղա, չպիտի բաժնուիմ ձեզմէ, քանի որ ողջ եմ, ուր որ երթաք ես ձեր հետ պիտի գամ եւ ձեզի պիտի ծառայեմ:

(Շար.) ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

«Կա՛մ պաշտօն կամ կուսակցութիւն»

Անջատուած ընկերվարականները (Ռընոտէլ եւ ընկ.) առնէ՞ մը ի վեր վէճ ունէին իրենց ընկերոջ՝ Պ. Մառքէի հետ, որ աշխատանքի նախարար է Տումէրկի դահլիճին մէջ: Կուսակցութեան վարչական խորհուրդը օրակարգի վրայ դրած էր այս խնդիրը եւ կը կարծուէր թէ վերջնագիր պիտի տայ Պ. Մառքէի, կամ կուսակցութենէն եւ կամ կառավարութենէն հրաժարելու համար: Ժողովէն առաջ, մասնաւոր խորհրդակցութիւններ կատարուած էին, բայց Պ. Մառքէ առանց ժողովին որոշման սպասելու, հրաժարեցաւ կուսակցութենէն, պացատրելով թէ չի կրնար լքել իշխանութիւնը, այդին համար այնքան տագնապալի շրջանի մը մէջ:

Նախկին զօրավարին պատիժը

Շաբաթ օր 18 ամիս բանտարկութեան եւ 200 ֆրանք տուգանքի դատապարտուեցաւ նախկին զօրավար Պասոի տը Ֆուոթու, որ իր դիրքէն օգտուելով, փորձած էր պատերազմական նախարարութենէն ապսպրանք առնել անգլիական ընկերութեան մը համար: Նախապէս ալ պատիժ մը կըրած էր, միշտ իբրեւ մեղսակից Սթավիսքիի գայթակղութեան: Տարիներ առաջ զինուած է Պուլկարիա, իբրեւ անդամ դաշնակիցներու քննիչ յանձնաժողովին, եւ այն ատեն ալ մեղադրանքներ եղած են իր մասին, զինուորական իրեղէններու վաճառման առթիւ:

»»»· ·«««

ՓՈՒԱՆՔԱՌԷի մարմինը կիրակի օր թաղուեցաւ Նիւպէկուռի բնտանեկան դամբարանին մէջ, որ երկու հարիւր տարիէ ի վեր իբրեւ գերեզման կը ծառայէ: Շրջականներէն բազմաթիւ գիւղացիներ ներկայ էին թաղման:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

»»»· ·«««

ՊՈՒԼՕ ՔԱԼՕՆՏՐԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9էն ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

կը խօսի ընկեր ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

գեղարուեստական ճոխ բաժին

Կը մասնակցին ՍԻՓԱՆ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆի եւ ԵՓՐԱՏ նուագախումբը:

կ'արտասանէ ՄԿՐՏԻՉ ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ կ'երգէ Օր. ԳՆԻԱԶԵԱՆ

Հայկական եւ եւրոպական պարեր մինչեւ լոյս

Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ: Մուտք 5 եւ 3 ֆրանք:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameme, PARIS (13e)

Le Gérant: H. STEPHAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (10)

ՍՊԻՏԱԿ ԱՐԾԻՒԸ

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ — Գրեց՝ ՐՕԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

— Օր. Հայաթ, ինչպէս վիրաւորուեցաւ ձեր եղբայրը:

Որոշապէս չկրցաւ հասկնալ աղջըկան դէմքին արտայայտութիւնը,— վա՞խ էր թէ անգիտութիւն:

— Ձեմ գիտեր, պատասխանեց:

— Ձէ՞ք գիտեր, իր խօսուածքին մէջ անհաւատութիւն կար:

— Սթէֆընը նաւ բերուած միջոցին գիտակցութիւնը կորսնցուցած էր... պատեհութիւն չունեցայ զինքը հարցափորձելու:

— Ձեմ ուզեր շատ հարցասէր երեւիլ, բայց վերջապէս կրնա՞մ հարցնել թէ ինչու նաւ բերուեցաւ, ես կը կարծեմ որ անիկա պէտք էր անմիջապէս ամենամօտ հիւանդանոց մը փոխադրուէր:

Եթէ խնդիրը ոճիրի մը հետ կապակցութիւն ունէր, հիմակ աղջիկը ինքզինքը պէտք է մատնէր:

— Սըր Ճօն, Սթէֆընը բարեկամի մը կողմէ նաւ բերուեցաւ... մարդ մը որ հազիւ կը ճանչնամ: Մերժեց որ եւ է բացատրութիւն տալ, միայն ըսաւ որ եղբայրս իր գիտակցութիւնը կորսնցնելէ առաջ պնդած է որ զինքը անպայման «Կլօրիա» նաւուն մէջ փոխադրեն: Այդ միջոցին այնքան էի յուզուած որ մարդուն չկրցայ որ եւ է բան հարցնել: Երբ վերադարձայ, տեսայ որ այս բարեկամը ցամաք վերադարձած էր: Ահա այն ամէնը զոր գիտեմ, անշուշտ բաւական չէ, բայց կը յուսամ թէ երբ Սթէֆըն խօսելու վիճակի մը հասնի՝ ամէն բան մանրամասնօրէն պիտի բացատրէ:

— Օրիորդ Հայաթ, ձեր եղբայրը 45 միլիմէթրնոց ատրճանակի մը գնդակով է վիրաւորուած: Եթէ հրացէնի մասին գաղափար չունիք, թոյլ տուէք ձեզ բացատրել որ այդ մեծութիւնով զէնք մը զբօսնելու համար չի գործածուիր: Ձեր եղբայրը լուրջ փորձանքի մը մատնուած պէտք է ըլլայ, երէկ գիշեր, այսպիսի վէրք մը ստանալուն համար: Կ'ուզէի ձեզի օգնել, եթէ կրնամ, որովհետեւ պէտք է խոստովանիմ թէ ճիշդ է ձեր գուշակութիւնը որ ես ձեր վրայ հիացայ անցեալ գիշեր Բինըրթ փողոցին մէջ, մեր առաջին հանդիպումին իսկ: Այո, կ'ուզեմ օգնել ձեզի, բայց առիկա կրնայ ըլլալ միայն ձեր անվերապահ անկեղծութեամբ:

Վայրկեան մը աղջիկը լուռ մնաց: Ջղագարօրէն ձեռքերուն հետ կը խաղար եւ լեզուն կը խածնէր:

— Սըր Ճօն, ըսաւ ի վերջոյ, կը ցաւիմ ըսելու որ լաւ չեմ հասկնար թէ ինչ ըսել կ'ուզէք անվերապահ անկեղծութիւն բացատրութեամբ:

— Ըսել կ'ուզեմ թէ որ եւ է կասկած եթէ ունիք թէ ինչ փորձանք պատահեցաւ ձեր եղբօր երէկ գիշեր, պէտք է պատմէք ինծի: Թերեւս չէք խորհիր որ այս դէպքը ոստիկանական հետապնդման առարկայ կրնայ դառնալ:

Առաջին անգամն ըլլալով աղջիկը ջղագրգռուած գոչեց.

— Ոչ, ոչ, ոստիկանական հետապնդման առարկայ չի կրնար ըլլալ. Սթէֆըն որ եւ է անիրաւ բան չըներ: Երիտասարդ է եւ երբեմն բարկացոտ բայց երբեք վնասակար բան չըներ:

— Բայց կատակի կամ զուարճութեան համար մարդ չի զարնուիր, Օրիորդ Հայաթ:

— Պատուոյ խօսք, Սըր Ճօն, երէկ գիշերուան Սթէֆընի վիրաւորման պարագաներուն մասին բան չեմ գիտեր. բայց կը փափաքիմ գիտնալ:

— Այդ պարագային կ'ուզէք որ ձեզի օգնեմ:

Սուրճին գաւաթը սեղանին վրայ դնելով Սըր Ճօն աղջկան դէմքին չեշտակի նայեցաւ. վայրկեան մը իր աչքերը անոր աչքերուն հանդիպեցան, աղջիկը վար ըրաւ, բայց բժիշկը նշմարեց որ անոր շրթները կը դողդղային:

— Կարծեմ ձեզի համար պէտք եղածը ըրիք արդէն, չեմ ուզեր ձեզի աւելի նեղութիւն պատճառել:

Ճարպիկութեամբ մը աղջիկը փորձած էր ուղղակի պատասխանէ խոյս տալ: Բայց ան վճռած էր ստանալ:

— Ձէ՞ք ուզեր գիտնալ:

— Ը, ը, այո, անշուշտ կ'ուզեմ:

Լեզուին տակը խարէութիւն չկար եւ առաջին անգամ ըլլալով անոր աչքերուն մէջ երկիւղ տեսաւ: Կը փափաքէր գիտնալ ինք, բայց ոչ բժիշկին օժանդակութիւնը:

— Շատ լաւ այն ատեն, ձեռքէս եկածը պիտի ընեմ ձեզ համար, ըսաւ ապահովիչ ժպիտով մը: Սքօթլէնտ Եարտին մէջ շատ լաւ բարեկամ մը ունիմ, առանց անուն յիշելու տեսնեմ անկէց կրնա՞մ հասկնալ թէ երէկ գիշերուան դէպքի մասին որ եւ է տեղեկութիւն ունի:

Ի մեծ զարմանս բժիշկին՝ աղջիկը ոտքի ելլելով բարկացոտ գոչեց.

— Ոչ, ոչ, ձեզ թոյլ չեմ տար որ Սքօթլէնտ Եարտ երթաք. չեմ ուզեր որ ոստիկանութիւնը քննելու գայ եղբայրս: Ձեզի կ'ըսեմ թէ անիրաւ բան չէ ըրած:

Բարկութիւնը մեղմանալէ անմիջապէս յետոյ՝

– Ներեցէք, խնդրեմ, այդ կերպ խօսելու չէի ձեզի հետ. այս քանի մը ժամերու ջղայնութեան արդիւնքն է: Ձեր գործողութիւն ըրած ատենը այնքան սպասեցի... դուք բժիշկ մըն էք. կը հասկնաք, չէ՞:

Բժիշկին առջեւը կեցած՝ աղջկան աչքերը արցունքով լեցուեցան եւ յուսահատական տխուր նայուածք մը նետեց, որուն ի տես բժիշկին սիրտը կարծես պիտի պայթէր: Կարելի բան չէր որ Աստուած Զարա Հայաթի նըման հրաշալի էակներ ստեղծէ անոնց մէջ դնելու համար չար սիրտ մը:

Շատ բնական է թէ իր կարելին պիտի ընէր եղբայրը պաշտպանելու համար: Կրնա՞ր եղբօրը գործած յանցանքին համար անոր քո՞յրը պատասխանատու համարել:

— Կ'ուզեմ ձեր բարեկամը ըլլալ, կ'ուզեմ ձեզ օգտակար ըլլալ ձեր ուզած ձեւով: Խնդրեմ, կատարելապէս հաւատացէք ինծի:

(Շար.)

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆր. կարմիր խաչի Շրջ. վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Ընկէնի մասնաճիւղի անդամուհիներէն՝ Այրի Տիկին Ն. Հմայեակ-Մատթէոսեանի, իր ողբացեալ ամուսնոյն դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Հմայեակ Մատթէոսեանի դառնաղէտ մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի 70 ֆրանք կը նուիրէ Ֆր. Կ. Խաչի Անկէնի մասնաճիւղի ըն. վարչութիւնը եւ 20 ֆրանք ալ Հ. Կ. Ֆր. քաղաքական բանտարկեալներուն Խաչի Անկէնի մասնաճիւղին:

:: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :—: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Metro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱՐԹԻ
24
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI
24 Octobre
1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2633

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՔԱՆԻ ՄԸ ԲԱՌՈՎ

»»»··«««

Հանրային կարծիքը խորապէս լարուած է, սահմանադրութեան վերաքննութեան ծրագրին առթիւ, որ երէկ պաշտօնապէս քննուեցաւ նախարարական խորհուրդին կողմէ:

Ջեռնարկին լրջութիւնը հաստատելու համար, կը բաւէ կարդալ Պ. Տումէրկի վճռական յայտարարութիւնները:

Ամբողջ ծրագրին մէջ, ամէնէն աւելի յուզում կը պատճառէ երեսփ. ժողովի լուծման իրաւասութիւնը, հանրապետութեան նախագահին կամ վարչապետին կողմէ: Այս առթիւ մասնաւորապէս մտահոգութեան մատնուած է Ծերակոյտը, որուն մէկ անձնաշնորհն է որ պիտի կրճատուի, եթէ Պ. Տումէրկի ծրագիրը ամբողջութեամբ քուէարկուի:

Տարակչիռ խնդիր մըն է, նաեւ, պետական պաշտօնեաներու կազմական կանոնագիրը, որով կ'ուզեն ջնջել արհեստակցական միութիւններ կազմելու, ուրիշ խօսքով՝ «պետութեան մէջ պետութիւն» ներկայացնելու իրաւունքը:

Աւելորդ է ըսել թէ ընդդիմադիր պայքարը սաստկապէս կ'արծարծեն ծայրագոյն ձախակողմեան հոսանքները, ընկերվարականները ու համայնավարները: Անոնք միասնաբար երեք խոշոր միթինկներ սարքած են այսօր իսկ, երեք ընդարձակ սրահներու մէջ, ուր պիտի խօսին երկ-երկու հռետորներ, իւրաքանչիւր կուսակցութենէ, ինչպէս եւ արմատականներ:

Պայքարը, անշուշտ, ուղղուած է փաշականութեան դէմ, որով կ'ամբաստանուի օրուան կառավարութիւնը, իր հրամանագիր-օրէնքներով, սահմանադրութեան վերաքննութեամբ եւ ուրիշ ձեռնարկներով:

Պ. Տումէրկի ծրագրին յաջողութեան կամ ձախողման մէջ մեծ դեր կրնայ կատարել արմատական-ընկերվարականներու ընդհ. ժողովը, որ կը բացուի հինգշաբթի օր:

Սահմանադրութեան վերաքննութիւնը

»»»··«««

Պ. ՏՈՒՄԷՐԿ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ ԼՈՒԾԵԼ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ

Ինչպէս գրած էինք, նախարարական խորհուրդը երէկ մանրամասնօրէն քննեց Պ. Տումէրկի ծրագիրը, սահմանադրութեան վերաքննութեան մասին:

Այժմէն իսկ լուրջ ընդդիմութեան կը հանդիպի վարչապետին ծրագիրը: Դժգոհ են ոչ միայն ձախակողմեան հոսանքները, այլեւ ծերակոյտին գլխաւոր խմբակցութիւնները: Առջի օր, այդ ժողովին ձախակողմեան ռամկավարները իրենց բողոքը ներկայացուցին Պ. Տումէրկի, պատուիրակութեան մը միջոցաւ: Տեսակցութենէն յետոյ, վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ.

— Ես երբեք չեմ ծածկած իմ ընելիքս: Հրապարակաւ յայտնեցի դիտաւորութիւններս եւ նորէն պիտի խօսիմ նոյեմբեր 3ին, երեսփ. ժողովի վերաբացումէն առաջ: Ես միտքս չեմ փոխած եւ չպիտի ընկրկիմ: Ես իմ ծրագիրս պիտի առաջարկեմ եւ պիտի գործադրեմ սահմանադրութեան տուած բոլոր միջոցները, յաջողելու համար: Այդ միջոցներէն մէկն է երեսփ. ժողովին լուծումը: Այդ միջոցն ալ պիտի գործածեմ, եթէ հարկ ըլլայ եւ պիտի քաշուիմ միայն այն ատեն երբ պարտուիմ բոլոր կէտերուն վրայ: Ես չպիտի բռնաբարեմ սահմանադրութիւնը, այլ պիտի գործադրեմ զայն: Ես վերջին պաշտպանն եմ սահմանադրութեան:

Ուրեմն, վարչապետը վճռած է ամէն միջոց ի գործ դնել, գլուխ հանելու համար իր պետական վերակազմութեան ծրագիրը, որուն բոլոր մանրամասնութիւնները յայտնի պիտի ըլլան միայն երեսփ. ժողովին վերաբացումէն յետոյ:

ԸՍՄԷԹ ՓԱՇԱ ԿԸ ԹՈՒՆԱՒՈՐՈՒԻ

Պոլսէն կը հեռագրեն.— Զիլէի (Սեբաստիա) կայարանին մէջ նախաճաշելէ յետոյ, վարչապետ Ըսմէթ փաշա եւ ազգ. տնտեսութեան գործավար Ճէլալ պէյ, որոնք ուսումնասիրական պտոյտ մը կը կատարէին, յանկարծ հիւանդացան իրենց 35 հետեւորդներուն հետ: Շնորհիւ անմիջական դարմաններու, ամէն վտանգ անհետացաւ: Անմիջապէս քննութիւն բացուեցաւ եւ կերակուրները քննիչի ղրկուեցան, տարրալուծուելու համար:

Անգլիոյ եւ Ճափոնի ծովային ուժը

Ծանր անհամաձայնութիւններ ծագեցան Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու պատուիրակներուն միջեւ, նաւային ուժերու համեմատութեան մասին, ի նախատեսութիւն 1935ի խորհրդաժողովին: Ասոր վրայ, Անգլիացիները որոշեցին առանձին բանակցութիւններ կատարել Ճափոնի հետ: Երէկ իսկ սկսան բանակցութիւնները: Ճափոն կ'ուզէ Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն հետ հաւասար գծի վրայ դրուիլ, մեծ մարտանաւերու մասին: Այս բանակցութիւններէն յետոյ, Ճափոնի ներկայացուցիչը պիտի տեսակցի ամերիկեան պատուիրակին հետ: Եթէ գետինը բաւական հարթուի, անգլիական կառավարութիւնը Ֆրանսան եւ Իտալիան ալ պիտի հրաւիրէ, որպէսզի խորհրդակցին 1935ի ժողովի մասին:

Վենիզէլոսի ահաբեկիչները բռնուեցան

Կը յիշուի թէ անցեալ տարի մահափորձ մը կատարուեցաւ Վենիզէլոսի դէմ, Քիֆիսիա – Աթէնք ճամբուն վրայ, բայց կարելի չեղաւ գտնել հեղինակները:

Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ հոկտեմբեր 22ի առտուն նախորդ վարչապետին անձնապահ զինուորներէն եօթը հոգի Փաթիսիայի արուարձանին մէջ բռնեցին Քարաթանասիսը, զոր պաշտօնական ոստիկանութիւնը ի զուր կը փնտռէր մէկ տարիէ ի վեր: Ապահովութեան տեսուչը իմանալով այս ձերբակալութիւնը, բանտարկել տուաւ աւազակը եւ զրկեց ամէն հաղորդակցութենէ: Ձերբակալման պարագաները մեծ խլրտում պատճառեցին երկրին մէջ: Թերթ մը կ'ըսէ թէ Վենիզէլոսի թիկնապահները ոչ թէ ձերբակալած են փախստականը, այլ պարզապէս ոստիկանութեան յայտնած են անոր թաքստոցը: Այս դէպքին վրայ, դատական նախարարը հրաժարական տուաւ, իսկ ապահովութեան, ոստիկանութեան եւ ոստիկան-զինուորներու վարչութեան տեսուչները պաշտօնէ արձակուեցան:

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԽՐՈՒԱԹԱԿԱՆ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

ԵՐԿՈՒՔՆ ԱԼ ՎՃՌԱՊԷՍ Կ'ՈՒՐԱՆԱՆ

Տոքթ. Փավէլիչ եւ ուսանող Քվաթէրնիք երկու անգամ հարցաքննուեցան Թորինոյի ոստիկանութեան կողմէ, եւ երկուքն ալ վճռապէս ուրացան որ եւ է մեղսակցութիւն Մարսէյլի դաւադրութեան մէջ: Փավէլիչ առաջին հարցաքննութեան մէջ յայտարարեց թէ ծնած է 1889ին, թէ որ եւ է կապ չունի Մարսէյլի մահափորձին հետ եւ թէ չի զարմանար եղած ամբաստանութեան համար, ծանօթ ըլլալով սերպիական ոստիկանութեան մեթոտներուն: « Ինչ որ ալ ըլլայ, ես որ եւ է պաշտօն տուած չեմ ո եւ է մէկուն եւ եթէ Ֆրանսայի մէջ ձերբակալուած անձերէն մէկը իրապէս ըսած է թէ մասնաւոր պաշտօն մը ստացած է ինձմէ, սուտ խօսած է »:

Երկրորդ հարցաքննութեան ատեն, որ կատարուեցաւ Ֆրանսայի Ապահովութեան Տեսչութեան կողմէ կազմուած հարցարանի մը վրայ, Տոքթ. Փավէլիչ յայտարարեց.

— « Ճիշդ չէ թէ ես Մարսէյլ գտնուած եմ 1934 սեպտեմբեր 30ին: Կ'աւելցնեմ թէ կեանքիս մէջ երբեք այդ քաղաքը եղած չեմ: Ես Ֆրանսա գտնուած եմ միայն մէկ անգամ, 1927ի յունիսին, այն ալ միայն Փարիզ, ուր բնակեցայ 4 — 5 օր, իբրեւ Զաղրէպ քաղաքին պատգամաւորը միջազգային ժողովի մը մէջ: Սեպտ. 30ին ես Թորինօ էի, առտուն պատարագի գացի, իսկ կէսօրէնյետոյ պտոյտ մը կատարեցի: Սեպտեմբեր 28ի ուրբաթ օրը հեռագրով լուր առի թէ Քարլովի – Վարիի մէջ (Քարլսպատ, Չեխոսլովաքիա) մեռեր է բարեկամներէս մէկը, Սթէֆան Տուիչ: Նոյն օրը ժամը 12ին Միլան գացի, ուրկէ հեռաձայնով խօսեցայ Վիէննա, ճշգրիտ տեղեկութիւններ ստանալու համար: Թորինօ դարձայ նոյն իրիկունն իսկ: Սեպտեմբեր 29ին Թորինօ մնացի, հոկտեմբեր 1ին կնոջս հետ դպրոց մը գացի տղաս արձանագրելու համար. մինչեւ հոկտեմբեր 10 Թորինօ մնացի, բացի հոկտեմբեր 5էն երբ Պրէշիա գացի եւ հոկտեմբեր 6էն, երբ Միլան գացի կնոջս հետ, Մուսոլինիի ճառը լսելու համար »:

Քվաթէրնիք ալ որ ծնած է 1910ին, Զաղրէպ, արհամարհանքով մերժեց բոլոր մեղադրանքները: «Դեռ անցեալ ապրիլին, ըսաւ, ամբաստանուած էի թէ երկու դժոխային մեքենաներ յանձնած եմ Զաղրէպի մէկ ոստիկանին, թէ երկուքն ալ պայթած են ոստիկանական տեսչութեան մէջ, միայն նիւթական վնասներ պատճառելով: Այդ մեղադրանքը պատրուակ մը դարձաւ բնտանիքս հալածելու: Հայրս ձերբակալուեցաւ եւ աքսորուեցաւ, ես դատի քաշուեցայ Պելկրատի պետական դատարանին առջեւ, բայց ընդհ. դատախազը հարկադրուեցաւ ետ առնել ինծի դէմ հանուած հրամանագիրը »:

Նոր հարցաքննութեան վրայ, Քվաթէրնիք յայտարարեց.

— « Ես աքսորական եմ մօտ տասը ամիսէ ի վեր զոր գրեթէ անընդհատ անցուցած եմ Պերլինի մէջ, գերման բարեկամի մը մօտ: Միջանկեալ քանի մը ճամբորդութիւններ կատարած եմ Աւստրիա: Զիս կ'ամբաստանեն իբրեւ պատուիրակը Փավէլիչի: Այդ ամբաստանութիւնը որ եւ է հիմ չունի եւ պարզապէս Տոքթ. Փավէլիչը վտանգելու կը ձգտի: Ես որ եւ է մէկէն մասնաւոր պաշտօն չեմ ստացած եւ վճռապէս կը յայտարարեմ թէ Ֆրանսա չեմ գտնուած 1930էն ի վեր: Ես չեմ ճանչնար ձերբակալուածներէն ո եւ է մէկը եւ երբեք չեմ գործածած Քրամէր անունը:

Քվաթէրնիք երկրորդ հարցաքննութեան մը ենթարկուեցաւ հոկտեմբեր 20ին, ֆրանսական ոստիկանութեան մէկ հարցարանին վրայ եւ կրկնեց նախորդ յայտարարութիւնները: Երբ հարցուցին թէ ինչպէս անցուց օրերը վերջին շաբաթներու ընթացքին եւ մանաւորապէս սեպտեմբեր 28էն հոկտեմբեր 10, պատասխանեց թէ Փատովա կը գտնուէր, իր ուսանող բարեկամներէն մէկուն տունը, բայց մերժեց յայտնել անունը:

⁂ Փաստաբան Արտուկովիչ, որ ձերբակալուած էր Տիէփի մէջ, Փարիզ փոխադրուելով հարցաքննուեցաւ Ապահովութեան Տեսչութեան կողմէ: Յայտարարեց թէ ծնած է 1889ին եւ երբեմն իբրեւ փաստաբան գործած Պելկրատի մէջ: Անդամ է « Ուսթաշի »ներու կազմակերպութեան, բայց որ եւ է մեղսակցութիւն չունի Մարսէյլի մահափորձին մէջ: Անցեալ սեպտեմբերին Ֆրանսայէն անցած է, Անգլիա երթալու համար: Իրաւունք ստացած էր Անգլիա մնալու մինչեւ 1935 մարտ 14, բայց Մարսէյլի մահափորձէն վերջը սահմանէն դուրս հանուեցաւ: Բայց հաստատուած է որ Անգլիա կը գտնուէր մինչեւ հոկտեմբեր 14, հետեւաբար անձամբ մասնակցած չէ Մարսէյլի մահափորձին: Սակայն, Անգլիոյ մէջ կնոջ մը յանձնարարուած է Քվաթէրնիքի կողմէ: Կը ճանչնայ Տոքթ. Փավէլիչը: Պիտի դատուի իբրեւ կեղծ անցագիր գործածող:

Հունգարիոյ մէջ ալ յանցաւոր կը փնտռեն

Փէշթայի Եուկոսլաւ դեսպանը ծանուցագիր մը ուղղելով հունգարական կառավարութեան, խնդրեց փնտռել եւ ձերբակալել կասկածելի Խրուաթ մը, որ մեղսակից կը համարուի Մարսէյլի մահափորձին, համաձայն Ֆրանսայի մէջ ձերբակալուած ամբաստանեալներու յայտարարութեանց:

Այս դիմումին վրայ, հունգարական կառավարութիւնը անմիջապէս քննութեան ձեռնարկեց:

Կ'ենթադրուի թէ փնտռուածը Փէրչէցն է, որու գործունէութեան մասին գաղտնիքներ պատմած էր իր նշանածը, ինչպէս կը յիշեն ընթերցողները:

Կարեւոր կեդրոն մը Պելժիոյ մէջ

Նոր տեղեկութեանց համաձայն, Խրուաթ յեղափոխականներու միութեան կարեւոր մէկ կեդրոնը կը գտնուի Պելժիոյ Սէրէն քաղաքին մէջ, ուր չէն դադրած մը ունին: Միութեան նպատակն է իրենց երկրին անկախութիւնը, նոյն իսկ ահաբեկչական միջոցներով: Իրենց մոլեռանդութեան ապացոյցն է իրենց նշանաբանը,— «Մենք զինակիր ենք մեր պետերուն ձեռքին մէջ »: Սէրէնի ակումբը կը համարուի «Ուսթաշ»ներու (ըմբոստներ) ընկերակցութեան Աւստրիոյ, Գերմանիոյ եւ Հունգարիոյ մասնաճիւղը: Կ'ըսուի թէ պելժիական կառավարութիւնը որոշած է վտարել քանի « Ուսթաշի »ներ, իբրեւ խռովարար:

ՅԱՆՑԱՒՈՐՆԵՐԸ ՅԱՆՁՆԵԼՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Կարգ մը թերթեր կը կարծեն թէ վերջ ի վերջոյ ձեւ մը պիտի գտնուի, Տոքթ. Փավէլիչն եւ Քվաթէրնիքը Ֆրանսա փոխադրելու համար: Ընկալեալ սովորութեան համաձայն, ֆրանսական դեսպանը պէտք է խնդրագիր մը ուղղէ Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան, որ թղթածրարը կը յանձնէ Թորինոյի Վերաքննիչ Ատեանին: Ասոր հարցաքննիչ բաժինն է որ վճիռ կ'արձակէ, գնիւակ նիստ գումարելով: Երբ թղթածրարը հասնի, անմիջապէս տեղեկաբեր մը կը նշանակուի, իսկ անոր տեղեկագիրը յանձնուելէ վերջ, ընդհ. դատախազը գրաւոր պահանջներ կը ներկայացնէ: Օրէնքը 15 օր պայմանաժամ կը նախատեսէ, այս վաւերաթուղթերը ամբաստանեալներուն հաղորդելու համար: Պաշտպան փաստաբանները կրնան նոր պայմանաժամ պահանջել, պատասխանելու համար: Հարցը այն է որ երկու ամբաստանեալները բացարձակապէս կ'ուրանան որ եւ է կապ՝ մահափորձին հետ. յետոյ, ոչնչացուցած են իրենց անցագիրները, որով կարելի չէ ճշդել իրենց ճամբորդութեան վայրերն ու թուականները: Սուտն ու իրաւը երեւան հանել կարելի է միայն դէմ դիմաց հանելով Ֆրանսայի մէջ ձերբակալուած ամբաստանեալներուն հետ: Ուրեմն, վերաքննիչ ատեանը պիտի վճռէ թէ բաւարար փաստեր կա՞ն երկու ամբաստանեալներուն դէմ, յանձնումի մասին խորհելու համար:

Եթէ նոյն իսկ վերաքննիչ ատեանը որոշէ յանձնել, երկու ամբաստանեալները կրնան դիմել վճռաբեկ ատեանին, ոչ միայն ըստ ձեւի, այլեւ ըստ էութեան: Ամէն պարագայի մէջ, երկու ամբաստանեալները մանրակրկիտ ուշադրութեամբ կազմած են իրենց պաշտպանութեան ծրագիրը, նոյն իսկ իրաւական տեսակէտով:

Փարիզի թերթերը դիտել կուտան թէ՝ երկու ամբաստանեալները ի՞նչպէս կրնային առանց հիմնական պատճառի ոչնչացնել իրենց անցագիրները, քանի որ անկարելի է առանց թուղթի ապրիլ Իտալիոյ մէջ: Օտարականները խիստ հսկողութեան տակ են հոն, նոյնիսկ անհատական տուներու մէջ եւ անկարելի է պանդոկ մը ընդունիլ առանց անցագրի: Յաճախ փողոցին մէջ իսկ անձնագիր կը հարցնեն: Ուրեմն, անցագիրներու ոչնչացումը կը համարուի ամենածանր մեղադրանքը երկու Խրուաթներուն դէմ, քանի որ ուզած են ծածկել իրենց վիզաները:

ՄԱԿԵԴՈՆԱՑԻՆԵՐՆ ԱԼ ԿԸ ՀԱԼԱԾՈՒԻՆ

Սոֆիայէն կը հեռագրեն թէ Մակեդոնական կազմակերպութեան գլխաւոր վարիչներէն եօթը հոգի փախած ըլլալով, օրէնքէ դուրս հռչակուած են: Ուրեմն ո եւ է քաղաքացի կրնայ սպաննել զանոնք: Ասոնց մէջ կը գտնուին Իվան Միխայլով, որ Թուրքիա ապաստանած ըլլալով փոխադրուած է Գասթէմունի, Նասթէվ եւ Տրանկով:

Բասն օդանաւերու յանդուգն արշաւը

ԵՐԿՈՒ ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ ԶԱՐԴ ՈՒ ՓՇՈՒՐ

Լոնտոնէն դէպի Աւստրալիա ճամբայ ելած քսան օդանաւերէն մեծ մասը ձախողեցան, ինչպէս գրած էինք երէկ: Առաջնութիւնը շահեցան երկու անգլիացի օդանաւորդներ, Սքոթ եւ Քէմպըլ Պլէք, որոնք Աւստրալիա հասան երկու օր, չորս ժամ եւ 34 վայրկեանէն: Ցուցահատական արշաւ մը տեղի ունեցաւ ամերիկացի եւ հոլանտացի օդանաւորդներուն միջեւ, երկրորդ տեղը գրաւելու համար: Մրցորդ օդանաւերէն մէկը, անգլիական, Իտալիոյ մէջ վար իյնալով, ջախջախուեցաւ եւ միեւնոյն ատեն բռնկելով մոխիր դարձաւ երկու օդանաւորդներուն հետ: Երկուքն ալ զինուորականներ էին: Կէս ճամբան մընաց նաեւ այն օդանաւը որ արշաւին պիտի հետեւէր սաւերումներ կատարելու համար: Օդանաւը ծանրապէս վնասուած է: Իսկ Տէր եւ Տիկին Մոլիսըն, որոնք առաջին անգամ Լոնտոնէն Պաղտատ հասած եւ յետոյ Հնդկաստանի մէջ վար իջնելու հարկադրուած էին, որոշեցին հրաժարիլ մրցումէն: Սակայն եւ այնպէս Աւստրալիա պիտի երթան, եթէ ժամանակին լրանայ օդանաւին նորոգումը:

Մրցանակը շահող Անգլիացիներէն անմիջապէս վերջը Աւստրալիա հասան երկու հոլանտացի օդաչուները, Փառմանթիէ եւ Մօլ:

Այս յաջողութեամբ, անգլիացի օդանաւորդները չորս օր 13 ժամ եւ 11 վայրկեան կտրած կ'ըլլան նախորդ մրցանիշը, որ կը պատկանէր Աւստրալիացի օդանաւորդ Ուլմի:

26 ՔԻԼՕ ՀԱՇԻՇ ՊԻՏԻ ԲԵՐԷԻՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

— օ —

Պէյրութի մէջ ձերբակալուեցաւ Մերուժան անուն Հայ մը, երբ կը փորձէր երկու պայուսակներու մէջ ամփոփուած 26 քիլօ հաշիշը փոխադրել նաւ: Մերուժան յայտնած է թէ այդ թմրեցուցիչները իրեն յանձնուած են Պատրիկ անուն Հայու մը կողմէ, որ քարտուղարն է Պ. Պիւր-նիէի: Պատրիկ 50 ոսկի վարձք տուած էր Մերուժանին կանխիկ, եւ 50 ոսկի ալ պիտի վճարէր վերջը, եթէ յաջողէր անվտանգ նաւ հասցնել այդ թմրեցուցիչները:

20 քիլօ թմրեցուցիչը Մարսիլիոյ մէջ պիտի արժէր մօտ մէկ միլիոն ֆրանք: Այդ պատճառաւ ալ ծախքեր չէին խնայուած անոր անվտանգ փոխադրութեան համար:

Պատրիկ ձերբակալուած էր օրին: Խիստ հարցաքննութենէ վերջ խոստովանած է ամէն բան եւ ըսած որ ինք միայն 50 ոսմ. ստացած էր գլուխ հանելու համար այդ թմրեցուցիչներու նաւ փոխադրութիւնը: Մերուժան սակայն, վերջին հարցաքննութեան միջոցին յայտնած է որ ինք չէր գիտեր պայուսակներու պարունակութիւնը:

Պատրիկ եւ Մերուժան բանտարկուեցան:

»»»··«««

ՍԻԹՐՕԷՆ հաստատութիւնը երկուշաբթի օր դժուարաւ կրցաւ վճարել բանուորներու 15օրեակը, բայց կը շարունակէ բանիլ: Միւս կողմէ, ամէն օր բանուորներ կ'արձակուին: Կը կարծուի թէ աւելի մեծ թիւով պիտի արձակուին այս շաբթու:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ արտաքին նախարարը Ժընեւէն պիտի երթայ այս շաբթու, մասնակցելու համար պալքանեան խորհուրդին որ պիտի գումարուի հոկտեմբեր 30ին: Յետոյ Փարիզ պիտի գայ:

Պ. ՈՒԶՈՒՆՈՎԻՉ վերակազմեց Եուկոսլավիոյ դահլիճը, պատերազմական նախարարութիւնը յանձնելով Զօր. Ժիվքովիչի, որ դիկտատուրա հաստատած էր 1929 — 1932: Այս առթիւ ազատ արձակուեցաւ գերապայծառ Քորոշէց, Սլովէն – Կաթոլիկներու նախկին կուսակցութեան նախագահը, որ արգելափակուած էր Ալեքսանդր Թագաւորին օրով:

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ 15րդ համագումարը, որ տեղի կ'ունենայ Թոքիոյի մէջ, որոշեց Խ. Միութիւնն ալ ընդունիլ իբրեւ անդամ կազմակերպութեան:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿԻՆԸ ԱՐԴԻ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ,— 12.— ՉԻՆԱՍՏԱՆ

Չորս հարիւր միլիոնով այս երկիրը, որ հին քաղաքակրթութեան վառարաններէն մէկն եղած է, դարեր շարունակ իր սովորութիւնները անվթար պահելէ վերջ, քանի մը տասնեակ տարիներէ ի վեր, կամաց – կամաց տեղի կուտայ արդիականութեան հոսանքին առջեւ։ Այժմ աշխարհի բոլոր ընկերային կամ քաղաքական շարժումները իրենց հետեւորդները ունին հոն։ Ֆէմինիստ շարժումը չէր կրնար ետ մնալ. եւ զարմանալի ոչինչ կայ, որովհետեւ միայն կիներու թիւը 200 միլիոնը կ'անցնի։

Կիներու ազատագրման պայքարին մէջ արդիականութեան նուաճումները հասկնալու համար, կ'արժէ հակադրել անոնց նախկին եւ ներկայ կացութիւնը։

Հիներուն համար, կինը արժէք մը չի ներկայացներ, եւ աղջկան մը ծնունդը դժբախտութիւն մը կը համարուի ծնողքին համար։ Նոյնիսկ իրենց կրօնական օրինագիրքը կը վաւերացնէ այդ բանը, ըսելով որ «Աշխարհ եկողը եթէ մանչ մըն է, պէտք է պառկեցնել անկողնի մը վրայ, իսկ եթէ աղջիկ է՝ գետինը։ Առաջինը ,լաւ հագուստներ եւ թանկագին խաղալիկներ պիտի ունենայ, իսկ երկրորդը, պարզ խանձարուրի մը մէջ փաթթըւած ու իբրեւ խաղալիկ՝ կղմինտրի կտոր մը»...։

Այս վիրաւորական սկզբնաւորութենէն վերջ, վեց տարեկանին արդէն կը սկսի միւս չարչարանքը։ Երիզներով ուժգնօրէն կը կապեն պզտիկին ոտքերը, որպէսզի չմեծնան ու գեղեցիկ ըլլան, «ոսկէ շուշաններ» ինչպէս կ'ըսեն իրենք։ Ընթերցող հայրենակիցները անշուշտ տեսած են չինացի կիներ, որոնց ոտքերը փիղի մը տձեւ թաթերէն տարբերութիւն չունին։

«Ոսկէ շուշաններ»ով օրիորդը հագիւ արբունքի հասած՝ կ'ամուսնացընեն։ Ձեւակերպութիւնները հետաքրքրական են, համաձայն 1840ին Չինաստան այցելող Անգլիացիի մը պատմութեան։

Ծնողք մը երբ ուզէ իր զաւակը ամուսնացնել, կ'երթայ եւ խորհուրդ կը հարցնէ գուշակի մը, որ թռչուններու թռիչքը, աստղերու դիրքը քննելէ վերջ, կը պատասխանէ եղած հարցումներուն ։Ամենակարեւորը այս է.— «Մեր զաւակը այսինչ օրիորդին հետ երջանիկ պիտի ըլլա՞յ»։ Եթէ դրական պատասխան ստանան, ձեռքը խնդրելու համար կը ղրկեն մասնաւոր մարդ մը՝ որ կը կոչուի «լուսնակ գիշերուան ծեր ասպետը», եւ որուն դերը շատ կարեւոր է։ Այս միջնորդը կրնայ ըլլալ այր կամ կին մը, սեռը կարեւորութիւն չունի։ Աղջկան դրաւոր խոստումը առնելէ յետոյ, իրենց կարողութեան համեմատ նուէրներ կը ղրկեն անոր։ Այս անգամ, ուրիշ մը կ'երթայ հարսնիքին օրը որոշելու, եւ կարգը կուգայ տղուն այցելութեան իր ապագայ կնոջ։ Այդ օրուընէ սկսեալ, տղան իր անունին վրայ կ'աւելցնէ նոր ածական մը եւս, եւ աղջիկն ալ կը փոխէ իր հագուստին եւ մազերուն ձեւը։ Պատշաճութիւնը յարգած ըլլալու համար, պէտք է տխուր եւ քաշուած ապրի եւ սրտաճմլիկ լացեր արձակէ ,մինչեւ որ հասնի երջանիկ օրուան։

Եկուր տես որ, այս սրտառուչ արարողութիւններէն յետոյ, նախանձելի կեանք մը չէ որ կը սպասէ խեղճ աղջկան։ Ընդհակառակն։ Այրը տէրն ու տիրականն է իր կնոջ, զոր կրնայ ծեծել ուզածին չափ, պայմանաւ որ ... մէկտեղը չկոտրէ։ Ոչ ոք կրնայ խառնուիլ։ Ամուսնացած կինը պէտք է ըլլայ հեզ, հնազանդ իր Տիրոջ (գլխաւորին)։ Բնաւ չպիտի գանգատի։ Անթերի պիտի կատարէ իր գործերը. վերջապէս կատարեալ ծառայ մը՝ եթէ ամուսնոյն սէրը օգնութեան չգայ։

Այսօր, մօտաւորապէս դար մը վերջը, բացի ազատագրուած փոքրամասնութենէն, նոյն կացութեան մէջ կը գտնուի կիներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը։ Ինչպէս անցեալին, ներկայիս եւս կինը կը նկատուի երկրորդական արարած մը։ Մինչեւ կեսուր մօր մահը՝ անոր հրամանին տակ, եւ շատ անգամ՝ մեղրալուսինէն վերջ՝ լքուած իր ամուսինէն, որ իր հարստութեան ներած չափով սիրուհիներ կը պահէ։

Տարփուհիներ ունենալու այս սովորութիւնը Չինաստանի չափ հին է, նոյն իսկ կիսապաշտօնապէս թոյլատրուած, բայց նոր օրինագրքի արգելքին հակառակ դեռ կը շարունակուի։ Կը պատմեն թէ, Քանթօն քաղաքին հարուստներէն մին 108 պզտիկի ծառ ունենալով, նոյն թիւով տարփուհիներ կը պահէ, իւրաքանչիւրին յատկացնելով մէկ ծառին հասոյթը։ Ասիկա բացառութիւն մըն է անշուշտ, սակայն 4–5 տարփուհի ունեցողները շատ են։

Տարօրինակը այն է, որ այս անբարոյականացնող սովորութիւնը պաշտպանողներ կան տակաւին։ Այսպէս, հեղինակաւոր Չինացի մը՝ Պ. Քու Հօնկ Մին կ'ըսէ «Չինացի ժողովուրդին ոգին» գրքին մէջ.— «Չինացի կնոջ մօտ եսասիրութեան պակասը, ոչ միայն կարելի կը դարձնէ սիրուհիներ ունենալը, այլ եւ անվայել բան մը չի նկատուիր։ Այր մը իր կեանքը պէտք չէ անցընէ իր կնոջը հետ զբաղելով։ Մեր լեզուին մէջ, ամուսնացած կինը ցուցնող բառը կազմուած է երկու արմատներէ. առաջինը կը նշանակէ կին, իսկ երկրորդը՝ աւել, որով, յայտնի է թէ ինչ է անոր պարտականութիւնը։ Դասական չինարէնի մէջ կինը կը կոչուի նաեւ «աւելիքներու պահապանը», «խոհանոցի տիրուհին», եւն.»։

Սակայն, հակառակ այս ոչ – նախանձելի կացութեան, անցեալին մէջ եղած են կիներ, որ կարեւոր դիրքեր գրաւած են արուեստի, գրականութեան եւ պետական գործերուն մէջ։ Եղած են բազմաթիւ թագուհիներ որ երկիրը կառավարած են տիրականօրէն։ Քրիստոսէ երկու դար առաջ ապրող Հան թագաւորական գերդաստանէն Չէնկ Թի կայսեր սիրուհին՝ Փան Փիէ Եու, գեղանի եւ բարի աղջիկ մը, երբ կը լքուի, իր վիշտը կը յայտնէ գողտրիկ ոտանաւորով մը, որ մինչեւ այսօր կ'ապրի եւ կը կրէ «Սիրոյ վիշտը» կամ «Աշնան հովահարը» վերնագիրը։

«Ցիներու երկրէն եկած անբիծ ձիւնի ճերմակութեամբ մետաքսի մը ծըրարէն կտրեցի կտոր մը եւ շինեցի այս հովահարը. մեր երջանկութեան պատկերը։ Կլոր՝ լուսնի մը պէս, ձեր փափաքին համաձայն, պիտի ելլէ եւ մտնէ ձեր բաճկոնին կամ վերարկուին թեւէն։ Երբ շարժիք, թեթեւ սիւք մը պիտի հանէ, բայց, աշնան երբ ցուրտ քամին ջերմութիւնը վանէ, զայն պիտի լքէք, իր պահարանին հետ մէկ կողմ դնելով, ինչպէս ըրիք մեր սիրոյ պատմութեան, որ ընդհատուեցաւ իր ամենագեղեցիկ տեղը»։

Հազարաւոր տարիներ այս է եղած կացութիւնը բոլոր կիներուն եւ ներկայիս ալ՝ դեռ մեծամասնութեան։

Քանի մը խօսք ալ՝ ազատագրուած փոքրամասնութեան եւ նոր շարժման ծագման մասին։

Կանացի շարժումը կը սկսի 1865ին, բայց կը զօրանայ 1894ին, Հանրապետութեան յայտարարութենէն քանի մը տարի առաջ, երբ Քուանկ Սի կայսրը կ'ուզէ կարգ մը բարենորոգումներ մտցնել երկրի օրէնքներուն մէջ։ Իր մօրաքոյրը, սարսափելի Ցէօ Հին, իրեն պէս հին գլուխները հաւաքելով բանտարկել կուտայ ազատամիտ կայսրը, լճի մը կղզիին մէջ։ Սակայն, շարժումը չի դադրիր։ 1911ին հրատարակուած օրէնք մը կարգ մը իրաւունքներ կը շնորհէ կիներուն։ Մեծ պատերազմէն վերջ, կը բացուին նաեւ բոլոր համալսարաններուն դուռները։ Բազմաթիւ աղջիկներ Եւրոպա եւ Մ. Նահանգները կ'երթան ուսանելու, եւ կը հասնին ուսման բարձրագոյն աստիճաններուն։ Տեսնելով մեծ երկիրներու կիներու կացութիւնը, անոնք կը ճչեն իրենց պահանջները ,վերջնական ձեւ մը տալով։ Կ'ուզեն սեռերու հաւասարութիւնը, ամուսին մը ընտրելու ազատութիւնը, ընտրելու եւ ընտրուելու իրաւունքը, այրի մը վերամուսնութիւնը արգիլող օրէնքին ջնջումը, եւն.։

Պայքարի տաք միջոցին կ'ըլլան ծայրայեղութիւններ։ Շատ մը աղջիկներ ազատութեան հովէն տարուած, մէկզի կը դնեն կնոջ մը պարտականութիւնները. բայց Օր. Զանկ Եալանկ, դեսպանատան կցորդ, իր «Չինաստանը եւ աշխարհը» գրքին մէջ կը հաւաստէ թէ հետզհետէ ամէն ինչ կարգի պիտի մտնէ։

Նոր օրինագրքի ընդունելութեամբ հիմնապէս կը փոխուին ամուսնութեան ձեւակերպութիւնները եւ պայմանները։ Սկզբնական շրջանին կը շատնան ամուսնալուծումները, որովհետեւ, շատերը կ'ուզեն ազատ ապրիլ եւ իրենց ապրուստը ճարել։ Ներկայիս մեծ թիւով կիներ կան քաղաքական, լրագրական, ուսուցչական, բժշկական, ճարտարարուեստական, առեւտրական ասպարէզներուն մէջ։ Կան նաեւ բարեսիրական կանացի կազմակերպութիւններ։

Օրինագիրքը բազմաթիւ յօդուածներ կը յատկացնէ ընտանիքին։ Յօդուած 1332ը ամուսնութեան տարիք կ'որոշէ՝ աղջիկներուն համար 16ը, իսկ մանչերուն համար 18ը. (Նախապէս 14ով 17ն էր)։ Մեծ նորութիւն մը կարելի է նկատել, թեկնածուներու հաւանութիւն տալը։ 1331 յօդուածը կ'ըսէ. «Ամուսնութիւնը չեղեալ կը նկատուի, եթէ երկու կողմերը չուզեն զայն»։ Սիրուհիներ պահելը արգիլուած ըլլալով հանդերձ, եթէ նման պարագաներու մէջ զաւակ ունեցողներ ըլլան, կը նկատուին իբրեւ օրինաւոր զաւակներ, անոնց բոլոր իրաւունքներով։ Նախապէս, ամուսնութիւն մը կը կարգադրուէր ընտանիքին մէջ, հիմա պէտք է հրապարակաւ յայտարարել, ճիշդ Ֆրանսայի պէս։ Վերցուած է նաեւ վերամուսնութեան պայմանաժամը։ Ի նըպաստ կնոջ հաստատուած կարգ մը օրէնքներէն յիշենք մէկ քանի հատը.

Յօդ. 1490.— «Կինը կրնայ կտակել»։

Յօդ. 1376.— «Կրնայ իր զաւակներուն կալուածները վարել։ Իրաւունք ունի ,իրաւական որոշ գործողութիւններ ընել, եթէ իր շահերը հակառակ են իր ամուսնին շահերուն, եթէ լքուած է, կամ ամուսինը մտային խանգարում ունի, տարիէ մը աւելի բանտարկութեան դատապարտուած է», եւն.։

Վերջապէս, եւրոպական լաւագոյն օրէնքները յարմարցուած են «երկնային կայսրութեան» պայմաններուն եւ կ'աշխատին ընդհանրացնել, բայց երկրին բաժան բաժան եւ խառնակ վիճակը դեռ բաւական ժամանակի մը համար պիտի ուշացնէ անոնց իրագործումը։

Հ. ԱԿՈՆԱՑԵԱՆ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՎԵՐՋԻՆ ԲԱՂՁԱՆՔԸ

»»»..«««

Երեւի, ցոյց տալու համար որ էջմիածին բոլորովին դուրս չէ Խորհրդային իշխանութեան ձեռքը, Ջեկան երբեմն երբեմն թոյլ կուտայ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին իր կոնդակներուն մէջ յայտնել հայ եկեղեցիի եւ ազգի շահերուն համապատասխան մտքեր ալ, թէեւ երբեք թոյլ չի տար հայ եկեղեցիի եւ ազգի շահերուն համապատասխան որ եւ է գործնական կարգադրութիւն ընել։

Ընթերցողները անշուշտ կը յիշեն Կաթողիկոսի ամիսներ առաջ ղրկած մէկ կոնդակը, որուն մէջ բաղձանք էր յայտնուած, որ միանան մեր գաղութի պառակտեալ հատուածները եւ վերականգնի հայ եկեղեցիի «միաձոյլ ամբողջութիւնը»։ Սակայն, այդ ոչինչ թելադրութեան հետ մէկտեղ պառակտումը խորացնող եւ տեւականացնող կարգադրութիւններ ալ կ'ըլլային էջմիածնէն՝ հարկաւ Խորհրդային Ջեկայի ճնշման տակ։

Ընթերցողները կը յիշեն նոյնպէս, որ պատուիրակ մը Ամերիկա ղրկելու եւ տեղին վրայ գաղութիս վիճակին ծանօթանալու խոստում մըն ալ ըրաւ վերջերս էջմիածինը։ Սակայն, դարձեալ հետ մէկտեղ, դարձեալ հարկաւ Ջեկայի ճնշման տակ, եղան այնպիսի կարգադրութիւններ, որոնք միանգամայն աւելորդ կը դարձնէին պատուիրակի մեկնումը։

Ճիշդ նոյն ձեւով ալ մեզի կը ներկայանայ էջմիածնէն ղրկուած եւ սեպտեմբեր 20ին հոս ստացուած մէկ նոր կոնդակ, որուն մէջ Կաթողիկոսը կ'ըսէ ի միջի այլոց.—

« Սիրելի զաւակներս, ձեր առաջ ծառացել է մարդկային ուժից վեր ծանր բայց նուիրական աշխատանք՝ մեղմել կուսակցական պայքարը, մարել ժողովուրդի յոյզերը, վանել ատելութիւնը, վերացնել պառակտումը, սիրոյ եւ խաղաղութեան քարոզի եւ գործի շնորհիւ վերահաստատել եկեղեցական միասնականութիւնը »։

Ոսկէ տառերով գրուելիք խօսքեր։ Սակայն, եթէ յետադարձ հայեացք մը նետէք ամերիկահայ եկեղեցիի (եւ գաղութի) կեանքը վերջին մէկ տարուան ընթացքին փոթորկող դէպքերուն վրայ, պիտի տեսնէք որ Կաթողիկոսի հրահանգներուն ճիշդ հակառակ ուղիով են շարժած ու մինչեւ այսօր ալ կը շարժին ձեւականօրէն անոր ենթարկուող Ռամկավար – համայնավար « ճակատականները »։

Օրինակ, անոնք են, որ, փոխանակ մեղմելու կուսակցական պայքարը, ինչ որ Կաթողիկոսի բաղձանքն է, որ եւ է միջոցի առջեւ կանգ չառին աւելի եւս սաստկացնելու զայն՝ լսել անգամ չուզելով կուսակցական պայքարը մեղմացնելու մասին։

Փոխանակ մարելու ժողովուրդի յոյզերը, փոխանակ վանելու ատելութիւնը, ինչ որ Կաթողիկոսի բաղձանքն է, դիւահարներու պէս բորբոքեցին ու տակաւին կը շարունակեն բորբոքել ժողովուրդի յոյզերն ու կիրքերը, ոչինչ խնայեցին ու կը խնայեն հրահրելու ատելութիւնը եղբայր եղբօր դէմ։ Անոնք են դարձեալ, որ փոխանակ կատարուած պառակտումը վերացնել աշխատելու, ընդհակառակն ամէն ջանք թափեցին ու դեռ կը թափեն՝ զայն աւելի եւս խորացնելու եւ տեւականացնելու։ Վերջապէս, անոնք են որ, փոխանակ սիրոյ եւ խաղաղութեան խօսքի ու գործի, թշնամութիւն եւ փոթորիկ ցանեցին ու այժմ ալ տակաւին կը ցանեն՝ ոչ միայն արգելք ըլլալով եկեղեցիի միասնականութեան վերահաստատման, այլեւ ամէն գնով ձգտելով, որ երկու թշնամի բանակներու առմիշտ բաժնուած մնայ հայութիւնը արտասահմանի մէջ։

×

Որեւէ կասկած չկայ, որ այդ մարդիկը, ինչպէս առաջ, այնպէս ալ այժմ կարեւորութիւն չպիտի տան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի այնքան որոշ կերպով արտայայտուած բաղձանքներուն, որովհետեւ գիտեն թէ Կաթողիկոսը, գերութեան մէջ ըլլալով, ի վիճակի չէ իր կամքը հետապնդել ազգային հայութեան հետ միասին, այլ Խորհրդային ոստիկանութեան ճնշման տակ ինքն իսկ պիտի ստիպուի ընել միաժամանակ այնպիսի կարգադրութիւններ, որոնք պիտի հակասեն իր յիշեալ բաղձանքներուն եւ պիտի քաջալերեն երդուեալ պառակտիչները։

Եւ ինչո՞ւ Ռամկավար – համայնավար քլիքը մտիկ պիտի ընէ Կաթողիկոսի շինիչ հրահանգներուն, երբ այդ հրահանգները կ'ըլլան Մամբրէ վարդապետի եւ անոր նման պառակտիչներու միջոցով, փոխանակ ըլլալու ամերիկահայ գաղութի մեծամասնութիւնը ներկայացնող Ազգային օրինական վարչութեան միջոցով։

Մարդիկ, որոնք ամբողջ ազգային հայութեան եւ այս գաղութի ճնշող մեծամասնութեան հասցէին ըսելու դունակ են, թէ անոնք «հեռացած են հայութենէն», թէ անոնք « եօթն օտարներ են » իրենց համար եւ « այդպէս պիտի մնան », մարդիկ որ լրվանթէն տարբեր կազմուած փոքրամասնութիւն մը ներկայացնելով հանդերձ՝ մեծամասնութիւն կը խաղան, մարդիկ որ կուսակցական քանդիչ պայքարով կը ձգտին միայն ծառայութիւն մատուցանել Խորհրդային կոչեցեալ օտար խանդակիչ կառավարութեան մը, բնականաբար չեն ուզեր, չպիտի ուզեն մեղմացնել կուսակցական պայքարը, չեն ուզեր, չպիտի ուզեն դադրեցնել ատելութեան սերմանումը, չեն ուզեր, չպիտի ուզեն վերացնել հայ եկեղեցիի պառակտումը ու վերականգնել անոր միասնականութիւնը։

Մենք վստահ ենք, որ եթէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ազատ ըլլար Ջեկայի ճնշումներէն եւ ի վիճակի ըլլար իր յայտնած հրահանգներուն շինիչ ուղիով քայլեր ընելու, էջմիածնի անունով այժմ արտասահմանի մէջ երդուող Ռամկավար – համայնավար քլիքը պիտի ըմբոստանար Կաթողիկոսի դէմ եւ յամառօրէն պիտի շարունակէր իր դաւադիր ու պառակտիչ ընթացքը։ Եւ այդ պիտի ընէր այն պատճառով, որ զինքը շարժողը հայ եկեղեցիի կամ ազգի գերագոյն շահը չէ, այլ օտար կառավարութեան մը ձեռքը գործիք ըլլալու իր մութ հաշիւը։

Մարդիկ, որ եկեղեցին պառակտելով չեն գոհանար, այլ հրապարակով կը ձգտին Հայրենակցական բոլոր միութիւններն ալ պառակտել եւ այնպէս ընել, որ մեր գաղութները անդունդով մը բաժնուին իրարմէ, բնականաբար չեն ուզեր, չպիտի ուզեն, որ Կաթողիկոսի կամքին համաձայն մեղմանայ կուսակցական պայքարը, խաղաղի մեր գաղութը, վերանայ եկեղեցիի պառակտումը ու միանան հայութեան բաժնուած հատուածները։ Չեն ուզեր եւ չպիտի ուզեն, ինչպէս որ չուզեցին ասկէ ամիսներ առաջ, երբ Կաթողիկոսը նման բաղձանք մը յայտնեց իր մէկ ուրիշ կոնդակին մէջ։

Այսու հանդերձ, մենք վստահ ենք, թէ ազգայնական հայութիւնը, որ երբեք պառակտիչ եղած չէ եւ այսօր ալ որ եւ է լուրջ պատճառ չի տեսներ չը կատարելու Կաթողիկոսի վերոյիշեալ կամքը, յանուն հայ եկեղեցիի եւ ազգի գերագոյն շահերուն պիտի ընէ իր լաւագոյնը, որպէսզի Թուրքին գործակից Ջեկայի ներկայ անօրինակ դաւն ալ ձախողի եւ կարելի ըլլայ իրականացնել այն բաղձանքը, զոր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը իր ազատ մէկ վայրկեանին իր հոգիի խորքէն յայտնած է իր վերջին կոնդակին մէջ։

(Խմբագրական «Հայրենիք»ի)

ՄԻՇՏ ԷՏԻՐՆԷՈՎ ԿԸ ԶԲԱՂԻՆ

Պուլկարական Լազվիչնի Վէսթիա թերթը (15 հոկտ.) «Մեռած էտիրնէն» խորագրով յօդուած մը հրատարակած է։ Այս գրութեան համաձայն որ կը վերագրուի էտիրնէէն եկած Պուլկարի մը, զուր կ'անցնին այն բոլոր միջոցները զորս Թուրք կառավարութիւնը ձեռք առած է, էտիրնէն կենդանացնելու համար։ Ամէն օր 8–10 ընտանիքներ կը հեռանան եւ քաղաքը մեռելի կը նմանի։ Նոյն իսկ Թուրքերը սկսած են հեռանալ քաղաքէն։ Աշխարհի մէջ չկայ քաղաք մը ուր այդչափ պարապ տուն գտնուի։ Ներկայիս բնակչութեան թիւը հազիւ 25.000 է, բայց անոնք ալ դժուարաւ կ'ապրին, տնտեսական կեանքը կասած ըլլալով։

էտիրնէի քանի մը պուլկար ընտանիքները մեծ թշուառութեան մատնուած են։ Կարգ մը օտարներ որոնք ստիպուեր են գոցել Պոլսոյ եւ ուրիշ վայրերու իրենց գործարանները, Թուրք կառավարութեան կողմէ հրաւիրուած են էտիրնէ փոխադրելու իրենց հաստատութիւնները, բայց անոնք վճռապէս մերժեր են նկատի ունենալով էտիրնէի ներկայ կացութիւնը։ էտիրնէի մէջ ներկայիս միայն զինուորական մեծ շարժումներ կան։ Բոլոր պահակազունդերը զօրացած են եւ գիշեր ցերեկ ամրացում կը կատարուի։

« ՑԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

»»»..«««

Ոչ մէկ զոհողութիւն։ Կեցցէ՛ք, կեցցէ՛ք ամէն դի։ Իսկ կառավարութիւնները իրենց ձեռքն ունեցած գործօններով բախտաւորներուն հաճոյքն ու հանգիստը միայն կ'ապահովեն։ Վա՜յն է եկեր միայն անտիրական Արամներուն, որոնց ցեղը իր ամբողջ պատմութեան ընթացքին երբ եւ իցէ չգիտցաւ ինքզինքը պաշտպանել ու պահպանել։ Վա՜յն է եկեր ամենագլի բոլոր տեսակ Արամներուն, որոնց կիսափուլ դուռը՝ փարիսեցի բարեգործութիւնն ու արդարութիւնը՝ ապիկար մեր դարուն, օր մը օրանց չբախեցին։

×

Գիշեր է, ահաւո՜ր գիշեր։Տուները քարացած ուրուններու կը նմանին, ու փողոցները՝ գերեզմաննոցի ճամբաներու։ Մարդ մարդասանք չկայ։ Լոյսերը մարած են։ Երկինք ու երկիր ահեղակերպ անդունդներու կերպարանք առած կը խորդան ուր՝ հողմակոծ ու մայլահար ամպեր, խելայեղ ուրուներու պէս դէն ու դէն կը սուրան, կուտակ կուտակ իրարու վրայ կը դիզուին եւ նորէն անհուն ու ալեծուփ մթին ծովի մը պէս կը բացուին, իսկ փոթորիկը՝ կատղած գայլերու անտեսանելի եւ անսահման վոհմակի մը նման, խեղդուկ ոռնոցներ կ'արձակէ ու քարերու եւ պատերուն զարնելով՝ վիրաւոր ֆշշոցներ կը թաւալէ աջ ու ձախ, եւ մոլեգին կը գլորի գայթ ի գայթ՝ դէպի մայլ անծանօթը։ Ձիւնը սառած արտասուքի պէս տանիքներուն վրայ կը մաղուի, իսկ համատարած ու անթափանց խաւարը աւելի լայնօրէն կը տարածուի, կը տեղաւորուի ու կը սեղմուի։

Արամ իր սենեակն է, ուր՝ նիհար մոմ մը հիւանդագին կը ծխրի եւ հագիւ բուռ մը պլպլուք կը նետէ խոնաւ ու ցուրտ որմերուն վրայ։ Հիւանդները դեռ կ'այրին ու կը զառանցեն։ Ջղաձիգ պրկումներն ու գալարումները անոնց ուժի վերջին թափն ալ սպառած են։ Անոնց ցաւակոծ դիմադրականութիւնը գուղձի նման փշրուած է մահուան անողոք ու անընդւաճ կոծկոծումներէն։ Այլ եւս գրեթէ գամուած են իրենց բորբոս կապած մահճին, եւ իրենց մոխրացած աչքերը վիհերու պէս բացած՝ կը հեւան ու կը հոնդան։ Անոնց սրտի տրոփը փոթորիկ եղած է։ Մահ ու կեանք իրենց վերջին ու վայրագ ճակատամարտը կը մղեն անոնց կիսափուլ ու ճարճատող կմախքներու մէջ։ Անոնք իրարու եւեւ անվերջ կցկտուր ձայնով «Ջո՜ւր, ջո՜ւր, ջուր» կը հեծեծեն։ Արամ դողդղալով կը զննէ իր շուրջը։ Քիչ մը անդին, անկիւնը, ճեղքուած ջրամանը առանց ջուրի է մնացեր։ Խեղճ աղքատը իր վերջին շունչը փչելու տեղն խմելու ջուր իսկ չունենար։ Ա՜հ, ես թքեր եմ քու անբարոյիկ բարոյականութեանդ վրայ, հէ՜յ աշխարհ։

Մոմը կը հալի ու կը հատնի։ Ցոլքի վերջին թափ մըն ալ՝ ու կը մարի։ Մահուան ցուրտ շունչով կը մարի նաեւ հոգը միւսներուն, որոնք տառապանքի ու ցաւի ահեղ հողմերէն ծեծուած՝ դալկութեան անճանաչ դէմքերու վերածուած են։ Արամ գերագոյն եւ անկարելի խռովքներու են – թակայ, մոլար ջղջիկի պէս պատէ պատ կը զարնուի։ Քրիստոնէութիւն, ընկերվարութիւն ու համայնավարութիւն հանդիսա են՝ սակայն, եւ կապիտալական իրաններու պլլուած՝ կը խորդան, հաճոյքէն յագեցած, մետաքս ու բեհեզ անկողիններու տակ, իրենց փորերը կուշտ ու կուռ, եւ կզակները յղփացած՝ աժան ու հեշտ քարոզներ ծամելէն։

Արամ այլ եւս չի լար։ Աչքերէն շանթ կը ժայթքի։ Կուրծքին տակ չարագուշակ ալիքներ իրենց մռայլ ու ծփուն լեռները կը թաւալեն։ Բորբ ելեկտրականութիւն մը սկսած է սարսել իր ջիղերու հազարաւոր ցանցը։ Ինքզինքն այլ եւս ամենազօր կը զգայ։ Իր սիրտը Վէզուվ՝ եւ իր հոգին Նիագարա եղած է։

Հանդարտօրէն կը փակէ սառած աչքերն իր սիրելիներուն, պատէն կախուած խաչը կը փշրէ ափին մէջ, բարձին տակի Աւետարանը կը շպրտէ գետին, կը խորտակէ իր պզտիկ գըրադարանը, ուր բազմած են Մարքսն ու Էնգէլսը, Կաուցկի ու Կրօպոտկին, Հերվէ ու Մաքտոնըլտ, եւ կը սկսի մոլեգնօրէն պատռել ու կոխոտել, ու ահեղօրէն ուրանալ բոլո՛րը։ Այլ եւս ամէնն ալ իրեն համար սուտ մարգարէներ էին, որոնք դժբախտ ապրողներուն դիւրակեցութիւն չտալէ զատ, անոնց ունեցած ամենադոյզն բարօրութիւնն ալ կը զոհէին դեռ չծնածներու երջանկութեան ի խնդիր, եւ այս արտառոց ու հրէշային արհեստով կ'ապահովէին իրենց փայլուն ու փարթամ կեանք մը։ Արամ որքան այս բանը կը մըտածէր՝ այնքան կը բորբոքէր ու կը կատղէր։ Կարծես թէ ամբողջ անցեալն ու ներկան իր ոտքերուն տակ եղած ըլլային։ Իրեն համար այլ եւս գոյութիւնը տիեզերական հսկայ ողբերգութիւն մըն էր, որ միայն երկու դերակատար ունէր,— հզօրը եւ անզօրը։ Կրօն, խիղճ, գաղափար եւ տեսակ տեսակ սրբութիւններ՝ այս երկուքին միջեւ տեղի ունեցող ահաւոր ու մահացու բախումը մեղմացնելու միայն կը ծառայէին, կամ աւելի ճիշդը՝ անզօրը խաբելու, քնացնելու եւ թմրեցնելու, որով անոնք եւս տեսակ մը զէնքեր էին, պաշտպանողական զէնքեր անշուշտ, հզօրին ձեռքը, նուիրագործուած՝ յանուն անբարոյ բարոյականութեան մը, եւ ուղղուած միշտ իբր դամոկլեան սուր՝ դէպի խեղճ անզօրը։ Ու ան մտածեց իր որբութեան, գաղթականութեան եւ այսօրուան իր եղերական վիճակի պատճառներուն շուրջ։ Ամէն անգամ որ կ'անդրադառնար Հայու միամտութեան, դիւրահաւանութեան ու անխոհեմութեան մասին, մազերը փուշ փուշ կ'ըլլային ու աղեխարշ մոլուցքներ կ'արձակէր։ Ու յանկարծ՝ «Ե՞րբ, ե՞րբ այս ժողովուրդը ինքզինքը յօշոտելէ ու օտարը խնկարկելէ պիտի դադրի, եւ ինքն իսկ իր սեփական ուժերով իր ինքնապաշտպանութեան մասին պիտի մտածէ։ Ե՞րբ, ե՞րբ իր ինքնապաշտպանութիւնը պիտի դառնայ իրեն համար ամէնէն վրդովիչ ու կենսական հարցը», կ'աղաղակէր։

Ու յետոյ շար ի շար կը մտաբերէր Եւրոպա քաղաքակիրթ ու քրիստոնեայ Եւրոպայի խոստումները Հայերուն, վերջէն անոր գործ դրած լկտի վերաբերումը դէպի զանոնք, հայկական ահեղ ջարդերը, Թուրքերու սոսկալի բարբարոսութիւնը, եւ աւելին, անոնց վայելած մեծարանքը «քաղաքակիրթ» ու «քրիստոնեայ» կոչուած երկիրներէն, հայ գաղթականներու տխուր վիճակը եւ իրերակերութիւնը, խորհրդային կառավարութեան փոքրոգի վերաբերումը դէպի զանոնք, և'ւ կը յուսահատէր, և'ւ ինքզինքէն կ'ելլէր եւ մոլեգին կանչերով կը գալարուէր ու կը հայհոյէ՛ր։

ԱՐՏԱՇԷՍ

(3)

ՏԽՈՒՐ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ ԱԹԷՆՔԻ ԴԱՏԻՆ ԱՌԹԻՒ

— oo —

ՆՈՐԷՆ ՍԵՒ ՓՈՐՁԱՆՔԸ.– ԿԱՐԱՊԵՏ ՄԱՉԼԸՄԵԱՆ

Աթէնքի Նոր Օրէն կ'արտատպենք […]եալ տեղեկութիւնները Սար[…]իս Գըլըճեանի սպանութեան դատին […]րքի, որուն առաջին մասը հրատա[…]ուած էր երէկ: (Դատավարու[…]թիւն տեղի ունեցած է դռնփակ) — […]Այս անգամ դատավարութեան ներ[…]եալ էր ամբաստանող կողմի փաս[…]աբան Պ. Լաստաս: Դատարանի նը[…]կայքները լեցուած էին բազմաթիւ […] Հայերով, որոնց մէջ մեծ […] Համայնավարներ եւ Մաչլըմ[…]եանի գործակալներ, որոնք անմիջա[…]կան յարաբերութեան մէջ էին ամ[…]բաստանեալներուն հետ:

[…]Ինչպէս գրած էինք երէկուան թի[…]ւով, առաւօտեան նիստին լսուեցան զո[…]հին եղբայրը, աղջիկը, տիկին Հայ[…]անուշ, Տիկ. Թոռոփուլի եւ ուրիշ […] վկաներ, որոնց միայն մէկը, […]կ. Հայկանուշը, ըսաւ թէ ինք տե[…]ած է ոճրագործը, որ Նիկոլ Նիկո[…]եանն է: Դարձեալ ամբաստա[…]նող կողմի վկաներէն տիկ. Թոռոփու[…] հաստատեց Հայկանուշին կեղծ վը[…]յութիւնը, որուն համոզուեցաւ […]ատարանը:

[…] Արմենակ Գըլըճեանի եւ Անա[…] Գըլըճեանի միակ մտահոգու[…]թիւնն եղաւ Դաշնակցութիւնը վար[…]կաբեկել սուտ եւ չինծու տեղեկու[…]թիւններով, որոնք նկատի չառնուե[…] դատաւորներուն կողմէ:

[…] օրին, յաջորդաբար լսուեցան […]ամբաստանող կողմի միւս վկաները, […] վկայութիւնները ոչ մէկ նո[…]րութիւն աւելցուցին եղածին վրայ: […]ամբաստանող կողմի վկաներէն Յարէն […]եան ըսաւ թէ ինք կը ճանչնայ […]իկը, որ ըսած է թէ ոճրագործը տե[…]ած է:

[…]ոտիկեանի այս «յայտնութիւնը» […] պատրաստուած էր, դա[…]տավարութիւնը յետաձգել տալու […]համար: Պ. Լաստաս պատրուակ բռնե[…]լով Պոտիկեանի ըսածը, պահանջեց […] դատավարութիւնը յետաձգուի, […]պէսզի յիշուած վկան ներկայանայ […] վկայածը յայտնելու:

Դատարանին նախագահը քիչ մը […]յրոյթած, զիտել տուաւ ամբաստա[…]նող կողմի փաստաբանին թէ երրորդ […]անգամն է որ յետաձգում կ'ուզուի […]ամբաստանող կողմի վկաներուն բա[…]ցակայութեան պատճառաւ:

— Կարելի չէ ամէն անգամ դատը […]աձգել: Եթէ չարունակուի այս[…], դատավարութիւնը չի վերջա[…]նար:

Նախագահէն յետոյ խօսք առաւ […]աշտպան փաստաբան Պ. Տամակլի[…], որ յայտարարեց հետեւեալը.

— Պ. նախագահ եւ պարոնայք երդ[…]եալներ, խղճի եւ արդարութեան […] է այս անմեղ մարդիկը տակա[…] պահել բանտին մէջ, երբ ամբաս[…]տանող կողմի վկայութիւններն իսկ […] անմեղութիւնը կը հաստատեն: […]Դուք լսեցիք ութ վկաներ ամբաս[…]տանող կողմէն, որոնք յայտնեցին թէ […]ոճրագործը տեսած չեն: Այս բոլորէն […] կը հրաժարիմ իմ վկաներս ներ[…]կայացնելէ, կը բաւականանամ ամ[…]բաստանող կողմի վկայութիւններով […] կը խնդրեմ որ անմիջապէս վճիռ […]: Տրուած վկայութիւնները եթէ […]ամբաստանողները յանցաւոր ցոյց […]տան, դատապարտեցէք, ապա թէ […] վերադարձուցէք անոնց իրենցմէ խլուած ազատութիւնը: Կը դիմեմ ձեր խղճին, ձեր արդար դատաստանին: Չեմ ուզեր որ յետաձգում ըլլայ: Ամբաստանող կողմը մանաւոր կերպով վկաները բերել չի տար, որպէսզի դատը յետաձգուի: Երրորդ անգամն է որ տեղի կ'ունենայ այս խաղը: Պէտք է վերջ տրուի իմ պաշտպանեալներուն անորոշ վիճակին:

Պ. Տամակլինոս խօսեցաւ աւելի քան երեք քառորդ ժամ: Բուռն կերպով յարձակեցաւ ամբաստանող կողմի փաստաբան Պ. Լաստասի վրայ, որ անարգական խօսքեր ըրած էր ամբաստանեալներուն մասին: Այս միջոցին երկու փաստաբանները բուռն վիճաբանութեան բռնուեցան: Շատ ծանր ու վիրաւորական բառեր փոխանակեցին: Նախագահը եւ դատախազը միջամտելով վիճողները հանդարտեցուցին:

Պ. Տամակլինոս յետաձգումի հաւանականութիւնը նախատեսելով պահանջեց ամբաստանեալներուն երաշխաւորութեամբ ազատ արձակումը: Դատարանը, ամբաստանող կողմի փաստաբանի պնդումին հակառակ, ընդունեց Պ. Տամակլինոսի պահանջը, որուն վրայ երդուեալները կարճատեւ խորհրդակցութենէ յետոյ 3000ական տրախմի երաշխաւորութեամբ ազատ արձակման վճիռ տուին ամբաստանեալներէն հինգին համար: Իսկ Նիկոլ Նիկողոսեան մինչեւ դատավարութիւնը պիտի մնայ բանտը:

⁂ Այս երկրորդ նիստին մէջ Արմենակ Գըլըճեան (զոհին եղբայրը) եւ Անահիտ Գըլըճեան (աղջիկը) դարձեալ խօսեցան Դաշնակցութեան դէմ, սուտն ու իրաւը իրար խառնելով:

Անահիտ Գըլըճեան ներկայացուց Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէին կողմէ Սարգիս Գըլըճեանի ուղղուած նամակ մը, որ գրուած է հինգ տարի առաջ, երբ Գըլըճեան տակաւին կուսակցական էր: Այս նամակին պատճէնները միաժամանակ ղրկուած էին ընկեր Թօփճեանի եւ Մ. Բարթիկեանի, որ վտարուած չէր տակաւին:

Այս նամակով Կեդր. Կոմիտէն կը յայտնէր Գըլըճեանին, Թօփճեանին եւ Բարթիկեանին թէ դատական յանձնախումբի անդամ ընտրուած են, քննելու համար Նիկոլ Նիկողոսեանի վերաբերող հանրային, անհատական կարգ մը խնդիրներ որոնք կը շահագրգռեն կուսակցութիւնը: Այս անմեղ նամակը մէջտեղ հանելով, ամբաստանող կողմը կ'ուզէ ցոյց տալ թէ Նիկողոսեանը վտարելու որոշումը տուած է Սարգիս Գըլըճեանը եւ իբրեւ հետեւութիւն, Նիկողոսեան վրէժը լուծելու համար սպաննած է Գըլըճեանը: Անահիտ Գըլըճեան կեղծ սեւագրութիւն մըն ալ ներկայացուց դատարանին, իբր թէ հաստատելու համար որ Դաշնակցութիւնը դրամատուններ օդը հանելու, կեղծ դրամներ պատրաստելու եւ ոճիրներ գործելու ծրագիր ունի:

Դատախազը յայտարարեց թէ դատարանը չի կրնար զբաղիլ Դաշնակցութեան գործունէութիւնով:

— Հոս դատ մը կայ: Ոճիր մը գործուած է: Ամբաստանեալներ կան: Մեր պարտականութիւնն է ոճրագործը երեւան հանել եւ ոչ թէ զբաղիլ Դաշնակցութեան անցեալ գործունէութիւնով:

Անահիտ Գըլըճեան՝ Դաշնակցութեան ոճրագործներու կազմակերպութիւն ըլլալը հաստատելու համար, ցոյց տուաւ նաեւ Համայնավարներու կողմէ Ֆրանսայի մէջ հրատարակուած վերտառութիւն — Թռուցիկ մը, ֆրանսերէն լեզուով գրուած: Դատարանը ատոր ալ կարեւորութիւն չտուաւ եւ համոզուեցաւ որ ընդհակառակն, ամբաստանող կողմը սերտ կապեր ունի Համայնավարներուն հետ:

Անահիտ Գըլըճեան դատը լաւ սերտած էր Համայնավարներէն, միայն մոռցաւ ըսել որ ինք ալ մէկ անդամը եղած էր Դաշնակցութեան, որ ոճրագործներու կազմակերպութիւն է, ըստ իրեն:

⁂ Դատավարութեան չահեկան կողմն եղաւ Մաչլըմեան եպիսկոպոսի պարագան: Ամբաստանող կողմի վկաները հպարտութեամբ ըսին թէ իրենք կը պատկանին այն խմբակցութիւններուն, որոնց պետն է Մաչլըմեան եպիսկոպոս:

Ասոր վրայ պաշտպան փաստաբան Պ. Տամակլինոս դատարանին ներկայացուց պատճէնը նախարարական այն որոշման, որ մէկ ամիս պայմանաժամ կուտար Մաչլըմեանին, Յունաստանէն հեռանալու: Պ. Տամակլինոս ներկայացուց նաեւ Ազարէկովի ռուսերէն գիրքը, որուն մէջ Մաչլըմեան ցոյց տրուած է իբր Չեկայի գործակալ, ծանօթ թիւ 23 անունով:

Արտաքսման հրամանագիրը կարդացին բոլոր երդուեալները եւ տպաւորութիւնը եղաւ մեծ:

Մոսկուայի մեթրօն

Մոսկուայի թերթերը կը գրեն թէ աւարտած է շինութիւնը ստորերկրեայ երկաթուղիի (մեթրօ) առաջին գիծին, որ կ'անցնի մայրաքաղաքին կեդրոնական երակներուն տակէն:

Ներկայիս ճարտարագէտները զբաղած են վակոններու զետեղումով: Կը կարծուի որ երկաթուղին պիտի բանի այս տարեվերջ:

Երկար ատենէ ի վեր դժուարացած էր հաղորդակցութիւնը Մոսկուայի մէջ, գլխաւոր պողոտաներու խճողման պատճառով: Կարմիր մայրաքաղաքին բնակչութիւնը կ'աճէր տարուէ տարի: 1917ին ունէր 1.700.000 բնակիչ: Ներկայիս 3.600.000: Ուրեմն բնակչութիւնը կրկնապատկուած է 16 տարուան ընթացքին: Բանուորներու եւ պաշտօնեաներու այս մրջիւննոցը հանրային հաղորդակցութեան իբրեւ միջոց ունէր միայն հանրակառքի գիծեր, ինչպէս նաեւ ինքնաշարժ փոխադրակառքեր: Բայց բնակչութեան թիւին անհամապատասխան էին այդ միջոցները, այնպէս որ Մոսկուայի ծաղրանկարիչները յաճախ կը ներկայացնէին ճամբորդներ, որոնք բռունցք բռունցքի կը կռուէին հանրակառքի դուռներուն առջեւ՝ տեղ գրաւելու համար ներսը:

Մոսկուայի մէջ ընդքաղաքային երկաթուղիի շինութեան առաջին ծրագիրը մշակուած է 1932ին: Ճարտարագէտները, որոնց յանձնուած էր այս շինութիւնը, նախապէս խոր քննութեան մը ձեռնարկեցին օտար երկիրներու մէջ, մասնաւորապէս Փարիզի, Պերլինի, Նիւ Եորքի եւ Լոնտոնի մէջ, ուսումնասիրելու համար ընդքաղաքային երկաթուղիները:

Նոյն ճարտարագէտները այժմ կը պնդեն թէ, օգտուած ըլլալով օտար երկիրներու ընդքաղաքային երկաթուղիներու շինութեան փորձերէն, Մոսկուայի ընդքաղաքային երկաթուղին ամէնէն կատարեալն է իր տեսակին մէջ: Ընդքաղաքային երկաթուղիի առաջին հորերը (էջքը) փորուած են 1932ին: Ըստ ծրագրի, գիծը շահագործման պիտի յանձնուէր յառաջիկայ նոյեմբերին, ռուսական յեղափոխութեան 17րդ տարեդարձին: Սակայն քիչ մը պիտի ուշանայ բացումը, որովհետեւ ճարտարագէտները հսկայ դժուարութիւններու բախած են հողին երկրաբանական կազմութեան եւ ընդերկրեայ գետակներու գոյութեան պատճառով:

Շինութեանց ընթացքին, քաղաքին բնակչութիւնը եւս մասնակցած է աշխատանքներուն, մանաւանդ երբ Քականովիչ յայտարարեց.«Ամբողջ Մոսկուան ընդքաղաքային երկաթուղիի շինութեան լծուած է»: Եւ շաբաթ օրերը, հազարաւոր բանուորներ կամաւոր եւ անվճար իրենց բազուկները կը տրամադրէին շինութիւններուն:

Մոսկուայի ընդքաղաքային երկաթուղիի ամբողջ ցանցը, երբ աւարտի բոլորովին, պիտի ունենայ 80 քիլոմեթր երկարութիւն: Կայարանները պիտի ունենան 165 մեթր երկարութիւն, որպէսզի կարելի ըլլայ տեղ տալ ութ վակոնի: Ուրեմն երկաթուղիի իւրաքանչիւր գնացք պիտի փոխադրէ 170 հոգի: Առաջին առթիւ պիտի բանին 4—6 վակոննոց գնացքներ, 2—6 վայրկեանի յաջորդականութեամբ: Յառաջիկային այդ յաջորդականութիւնը պիտի հասցուի մինչեւ մէկուկէս վայրկեան, աւելի արագութիւն տալով գնացքներուն:

Կ'արժէ արձանագրել որ մեքենաշարժ գործիքներն ու վակոնները ռուսական արտադրութիւն են: Շինուած են Միտիշչայի եւ Դինամոյի գործարաններուն մէջ: Մոսկուայի մամուլը մասնաւոր յիշատակումով մը կ'արձանագրէ այս պարագան, որ խօսուն է երկրին քաղաքականութեան:

Արդարեւ Մոսկուա կ'ուզէ ազատագրուիլ, ճարտարարուեստական ասպարէզին մէջ, օտար երկիրներէ ներածելու սովորութենէն:

Պէտք է ընդունիլ, որ Մոսկուայի ընդքաղաքային երկաթուղին վերջին շինութիւնն ըլլալով նման ճարտարագիտական գործերու մէջ, կասկած չկայ թէ լաւագոյնը պիտի ըլլայ եւ ամէնէն արդիականը, լուսաւորութեան, օդափոխութեան, նուազ աղմուկ հանելու տեսակէտով: Կայարանները եւս կը գեղազարդուին լաւագոյն ձեւով, այդ նպատակով Ուրալէն ապսպրուած են գեղեցիկ մարմարներ:

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅԵՐՈՒ ԿԱՆՈՆԱԳԻՐԸ

Եգիպտական թերթերը կը հաղորդեն թէ կառավարութեան պատրաստած նոր կանոնագիրը կը ճանչնայ նաեւ հայ համայնքին գոյութիւնը եւ կ'ընդունի ազգ. իշխանութեան իրաւասութիւնը՝ ամուսնական եւ այլ խնդիրներու մէջ:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՍԱՍՈՒՆԻ ԴԷՊՔԸ ՔՆՆՈՒԱԾ

Մեծ պետութիւնները կը ճնշեն

»»»··«««

Անգլիական դեսպան Քըրրի, Սասունի հայկական խնդիրները քննելու գացող յանձնաժողովին համար պատրաստուած հրահանգներու մասին իր պահանջներուն վրայ կը պնդէր: Ապտիւլ Համիտ ի վերջոյ յօժարեցաւ, Ֆրանս. դեսպան Քամպոնի այն հաւաստիքին վրայ թէ օտար միջամտութեան տեղի չպիտի տրուի: Հրահանգին սրբագրութիւնը արտօնեց եւ յանձնաժողովը, հիւպատոսներուն մասնակցութեամբ, Սասուն գնաց:

Պ. Քամպոն ասկէ յետոյ չարունակ կը զգուշացնէր Թագաւորը: Անոր հետ տեսակցութիւններ կ'ունենար եւ հայկական խնդրին վիճակը բացատրելով կը հասկցնէր որ եթէ այս գործը անմիջապէս չկարգադրուի, հետեւանքը գէշ պիտի ըլլայ:

Ապտիւլ Համիտ լրջօրէն կը նեղուէր, Անատոլուէն լուր առնելով թէ Թուրքերուն ու Հայերուն յուզումը չէ հանդարտած ու տեղ տեղ ըմբոստութեան նշաններ կ'երեւան: Իր մտահոգութիւնը կ'աւելցնէին նաեւ եւրոպական թերթերը որոնք իրենց հրատարակութիւններով Հայերուն կողմը կը բռնէին եւ մերժները կ'ամբաստանէին:

Կ'ուզէր որ ժամ առաջ հիմնական եւ լայն բարենորոգումի ձեռնարկէ, հայկական խնդիրը եւրոպական համաժողովի յանձնելու տեղի չտալու համար:

Այսպէս է որ նախ իմ միջոցովս Պ. Քամպոնին եւ Նելիտովին հարցուց թէ Ֆրանսա եւ Ռուսիա ի՞նչ տեսակ բարենորոգում մը յարմար կը գտնեն:

Երբ, քանի մը օր վերջ, այս երկու դեսպանները Եըլտըզ եկան, Ապտիւլ Համիտ երկուքէն ալ բարենորոգումի մասին իրենց տեսակէտը ուզեց:

Քամպոն եւ Նելիտով Սուլթանին յայտնած բուռն փափաքին վրայ, տեսակցեցան անգլ. դեսպանին հետ եւ պատրաստեցին բարենորոգումներու ծրագիր մը, նկատի առնելով Պերլինի համաժողովէն ի վեր զանազան դաշնակիցներու կողմէ Պապը Ալիի տրուած բարենորոգումներու ծրագիրները. Պերլինի դաշնագրին 61րդ յօդուածին համաձայն կատարուելիք բարենորոգումներու մասին Պապը Ալիի կողմէ մեծ պետութեանց տրուած ծանուցագիրը եւ վերջապէս այն յուշագիրը զոր տուած էր Հայոց Իզմիրլեան պատրիարքը, հայ ազգային պահանջներու մասին: Դեսպանները քանի մը ամիս աշխատելով պատրաստեցին այդ ծրագիրը որ վարչական, դատական եւ տնտեսական անմիջական բարենորոգումներ կը մատնանշէր վեց նահանգներուն համար,— Վան, Պիթլիս, Էրզրում, Սվազ, Մամուրէթ-ուլ-Ազիզ, Տիարպէքիր(*):

ՍԱԼԻՀ ՄԻՒՆԻՐ

(*) Լսուած էր որ Ռուսիոյ արտաքին նախարար իշխան Լոպանով հետեւեալը ըսած էր.— «Պետութիւնները այս ծրագրին մէջ ցոյց տրուած բարենորոգումը գործադրելու համար եթէ պնդեն, իրենք զիրենք շատ ծանր պատասխանատուութեան տակ դրած պիտի ըլլան»:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԷՋ

— o —

Ազգերու Դաշնակցութեան հոգատարութեանց յանձնախումբին առջեւ, Ասորիներու մասին տրուած զեկուցումներու վիճաբանութենէն վերջ, օրակարգի նիւթ եղած է փոքրամասնութեանց եւ գաղթականներու խնդիրը:

Յանձնախումբի անդամներէն Պ. Վանրէյս յայտարարած է թէ գաղթականները, մանաւանդ հայ գաղթականները, որոնք ստուար թիւ մը կը ներկայացնեն, քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ տեղաւորուած են: Այս առթիւ Պ. Վանրէյս, Ֆրանսայի ներկայացուցիչ Պ. Ռոպէր տը Քէին ուղղած է հետեւեալ հարցումները.

— Հայերը ո՞ր ազգութեան կը պատկանին եւ ներկայիս ո՞ր պետութեան հպատակութիւնը ընդունած են.

Պ. Ռոպէր տը Քէ տուած է հետեւեալ պատասխանները.

— Հայերուն մեծ մասը սուրիական եւ Լիբանանեան հպատակութիւնը ընդունած են, մինչեւ անգամ, վերջին ընտրութեանց միջոցին անոնց ձայնը բաւական ազդեցիկ եղաւ:

— Ի՞նչ ձեւով հպատակութիւն ընդունած են անոնք:

— Սուրիա գտնուող Օսմանցիները, ըստ Լօզանի դաշնագրին, Սուրիացիներ պիտի նկատուէին, որով Սուրիա ապաստանող Հայերը բնական կերպով Սուրիացիներ եղան: Նոր հպատակութեան դիմումները մերժելու կամ ընդունելու իրաւունքը տեղական կառավարութեանց կը պատկանի:

Օր. Տանֆիգ, նոյն յանձնախումբի անդամուհին, ուղղած է հետեւեալ հարցումը.

— Հայերու եւ Սուրիացիներու յարաբերութիւնները ի՞նչպէս են:

— Այնքան սերտ եւ սիրով չեն, սակայն խաղաղութեամբ կ'ապրին իրարու հետ:

— Կրնա՞ն ծանր դժուարութիւններ պատահիլ Հայերու եւ Սուրիացիներու մէջ, եթէ հոգատարութիւնը վերցուի:

— Հայերը լուրջ մրցակցութեան մէջ են տեղացի աշխատաւորներու հետ, այդ պատճառաւ շատ սիրուած չեն: Եթէ հոգատարութիւնը վերցուի, այդ մրցակցութիւնը շատ բարդութեանց պատճառ կը դառնայ: Այսուամենայնիւ պէտք չէ մոռնալ որ նոյն իսկ Եւրոպայի մէջ նման մրցակցութեանց պատճառ կը դառնայ: Անուպատահին: Գործադուլի մը ժամանակ երբ հայ գործաւորները աշխատիլ ուզեն, այդ պարագային աւելի կը բարդանան դժուարութիւնները:

[…]ԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (27)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ-- (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

»»»··«««

— Անշուշտ մուսուլման պիտի ըլլաս, […]անկ չէ:

— Հա, աղա, մուսուլման ալ կ'ըլ[…]լամ:

— Այն ատեն ընտրէ քեզի համար սի[…]րած անուն մը:

— Կ'ընտրեմ «Մուսա» եւ անունս […]կը կ'ըսեն Մուսա:

Քեամիլ դառնալով Հասանին ու Մահմետին (իմ ապագայ տէրերը), […]ըսաւ.— Եթէ նիւթապէս կը նեղուիք […] պահելու համար, թող մեզի գայ […]:

— Չէ աղա ջան, դու ողջ մնաս, երբ […]հրաման կ'ընես զայն ազատելու, մենք […] կը պահենք ծաղկի նման:

— Լաւ, ըսաւ Քեամիլ, Մահմէ'տ, […]ով անոր մազերը խուզէ եւ փո[…]խեցէք լաթերը, թող մեր բոլոր ժո[…]ղովուրդը գիտնայ թէ Հասանէ Ալոյի […] Հայը Քեամիլ աղայի հը[…]րամանով է, եւ ոչ ոք անոր իբրեւ […] Հայ թթու կերպարանք չցուցնէ, թող […]ամէն մարդ օգտուի այս կօշկակարէն:

Դառնալով Մահմետին ու Հասանին ըսաւ.

— Զըլլայ որ չարաչար գործածէք, դուրս մի հանէք, թող տեղացի Քիւրտերը անոր մասին չիմանան: Ու Զայնօին ըսաւ.— Լաւ խնամք տար, մարդը ինկած է եւ խնամքի պէտք ունի:

Մահմետ գլուխս խուզեց: Թիթեղ մը, եւ երկու դոյլ ջուր եւ կտոր մը օճառ տուաւ ինծի, նոյնպէս շալիկ վարտիք, ու զինուորական վերարկու մը: Ջուր տաքցուցի, սրահին դուռը կղպելով լոգանքս առի եւ շորերս վառեցի, անոնց մէջ պահուած չորս ոսկին առնելէ յետոյ: Անցայ տան կողմը, տաշտ մը լեցուն խարկուած միս մէջտեղ դրուած, արտօնած են ուտելու որչափ որ կրնամ, առատ է եւ կլկլով խառն ցորենէ հացը:

ՄԵՐ ՆՈՐ ՏԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ

Իրիկունը տաքուկ թոնիրի վրայ տեղս պատրաստեցի, առատ է անկողինը շնորհիւ Հայերու առ ու թալանին: Փորս կուշտ, ոջիլներէն ազատած, տաք թոնիրի վրայ, մանաւանդ ազատ հոգեհան խուզարկութենէն, իրիկունը կը ճշդեմ մեր նոր ընտանիքի անդամներու թիւը,— Հասանը, իր կինը, Բըռըրային, Զայնօն, իրենց մայրը, Մահմետ, Հիւսէյին 15 տարեկան, Սայրօն, իրենց քոյրը, իր ամուսինը՝ Սլօն եւ իր երկու պզտիկները, Բատօն եւ իր կինը այս բոլորը մէկ տան մէջ կ'ապրին երեք ընտանիք, իսկ մեր բուն ընտանիքի թիւը հինգ հոգի են: Երեք ընտանիքներ ունին 40 տաւարներ, եզ կով եւ մէկ ձի:

Իմ գործս անասուններու տակը մաքրել է: Անկէ վերջ մեր դրացի Քէօր Օզմի, մօրուաւոր ծերունի մը, ինծի կրօնական դասեր կուտայ, «Ալլահ էքպէր», Աշհէտ եւ Մուհամմէտ կը սորվեցնէ:

Տան մէջ տիրական դիրք ու աւելի կարուկ Մահմէտն է քան Հասանը, թէ եւ Հասան մեծն է, բայց խօսքը Մահմէտինն է: Հետեւաբար, ես պէտք է որ Մահմէտը սիրաշահիմ, որպէսզի օրական մէկ ոսկիի պահանջէն հրաժարին: Ուստի երկու օր յետոյ, Մահմէտ առանձին առի ու երկու ոսկի ճխտեցի անոր ձեռքը ու ըսի.— Մահմէտ, պէտք է գիտնաս որ այս երկու ոսկին, իմ առաջինն ու վերջինն է, ասկէ զատ 10 փարա չունիմ. Թէեւ խօսք տուած եմ ձեզ օրական մէկ ոսկի տալու, այդ միայն իմ արհեստի վերաբերեալ հաշիւ մըն է, ինչպէս որ առաջ ալ քեզի ըսած եմ, կարելի է որ Հասան ինծի նեղանայ եւ դրամ ուզէ, դուն պէտք է որ իմ կողմը բռնես: Արդէն Քեամիլ աղան լուր չունի այդ հաշիւէն եւ իբրեւ կօշկակար պահելու ձգեց ձեր քով: Հետեւաբար այս երկու ոսկին թող իմ նուէրս ըլլայ քեզի, Հասանին ալ չեմ ըսեր, դուն ալ մի ըսեր: Դուն ամուրի ես, կարելի է սիրական մըն ալ ունիս, այս դրամով աղուոր հագուստներ կ'առնես քեզի կամ աղուոր նուէրներ քու սիրականիդ:

Այսչափը միայն բաւական եղաւ որ Մահմէտ փաթթուի վիզս, համբուրէ ճակատս եւ ըսէ.

— Ամէն ինչ եղաւ լմնցաւ քու մասին, երբ ես կամ, Հասանը չի խառնուիր, եւ ոչ ալ քեզմէ դրամ պահանջելու միտք ունինք: Այդ չէ, այլ այն որ մատդ դրիր ճիշդ իմ վէրքիս վրայ, ճիշդ եօթը ամիս է որ անլուր տառապանքի մէջ եմ, կին մը շատ կը սիրէ զիս, ես ալ զինքը, հարուստի մը կին է, դրամ կուտայ ինծի, կ'ուզէ իր ամուսինը թունաւորել եւ կարգուիլ հետս, չի կրնար թոյն գտնել, ինծմէ կ'ուզէ, ես ալ չեմ կրնար թոյն գտնել: Կը սիրեմ, Մուսա, կը սիրեմ խենդի նման, ուրախ եմ որ դուն ծանօթացար իմ սիրոյն, իմ սիրտս քեզի կը բանամ, դուն իմ հոգին ես, Հասանէն աւելի բարձր ու քեզի ցոյց կուտամ, երբ մեր տունը գայ:

×

Մահմէտ իր սիրահարութեան՝ կէս բաժինը վրաս ձգած է: Երբ տուն կը մտնէ, գլխս առանձին կ'առնէ ու կը սկսի պատմել օրուան պատահածները, իր սիրահարութեան մասին:

Օր մը ըսաւ թէ վաղը մեզի հետ կուգաս, լեռ երթանք Հայեր փնտռելու: «Ե՞ս» ըսի. «Հա, դուն»: — Ատոր համա՞ր է որ գլխս կը պահես, լաւ է որ հանես դուրս ու կտոր կտոր ընես, քան այդ խօսքը ըսես:

Զգալով իմ ներքին զառնութիւնս, «կատակ կ'ընեմ», ըսաւ: Քեզի բան մը պատմեմ: Հայ տղայ մը որ դրամ տուած է Տահար անունով Քիւրտի մը, մեր էլէն է, Քեամիլի հօրեղբայրը, անունը Ամար դրած են: Անցեալ օր խուզարկութեան համար մեզի հետ լեռ եկաւ: Պուրակի մը մէջ Հայ մը գտանք, առաջին գնդակը ինք արձակեց եւ գլխէն վիրաւորեց մարդը: Վրայ հասանք, անոր թեւնոցները առաւ ու իր թեւերը անցուց: Դրամ շատ ունի, ատրճանակ մը, եւ խանչալ մը գնած է, նոյնպէս աղուոր լաթեր: Իրիկունը կը բերեմ քու քով:

— Չեմ ուզեր, ըսի, անանկ մարդ տեսնել եւ ոչ ալ ծանօթանալ, չըբերես չեմ ուզեր:

Հակառակ իմ կամքին, Մահմէտ երեկոյեան իր հետ առած մեզի եկաւ, Ամար ըսածը ուրիշ ոչ ոք էր, եթէ ոչ Հաճու Եղօն, «ճիճին», հպարտ ու խրոխտ եկաւ քովս, բարեւեց ու բարեւը իրեն մնաց: Մեր խօսակցութիւնը հայերէն կ'ըլլար:

— Է՛, Եղօ, այս ի՞նչ զէնք է, ի՞նչ տարազ է: (Ըսաւ թէ աղան տուած է): Սուտ է, դու դրամով գնած ես, եւ կը զարմանամ թէ այդ դրամները ո՞ւրկից ունեցար, դուն լեռ կ'երթաս Հայեր խուզարկելու, անցեալները Հայ մը սպաննած ես եւ անոր թեւնոցները ահա ձեռքերդ անցուցած ես, գիտեմ, Յարգցու Սարոյի թեւնոցներն են:

— Չէ, ես չսպաննեցի, Քիւրտերը սպաննեցին, ես անոր թեւնոցները առի:

(Շար.) ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

Հ. Յ. Դ.

ԱՐԱՄ Ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» խումբի ժողովը այսօր Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Քուր Լաֆայէթի Զարգարեան Գրադարանը։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊՈՒՍ ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԷՋ

ԱՅՍ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9էն ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

կը խօսի ընկեր ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

գեղարուեստական ճոխ բաժին։

Կը մասնակցին ՍԻՓԱՆ երգչախումբը հայկական տարազով, ղեկավարութեամբ Պ. ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆի եւ ԵՓՐԱՏ նուագախումբը–

Հայկական եւ եւրոպական պարեր մինչեւ լոյս։

Ճոխ եւ գեղարուեստական պիւֆէ։ *Մուտք 5 եւ 3 ֆրանք։*

FILMS RECOMMANDÉS

ՓԱՐԻԶ ՆԱԽԱՆԻ ՍԻՆԷՄԱՆԵՐԸ
ՇԱԲԱԹ, 19 ՀՈԿՏ.էն ՄԻՆ 25 ՀՈԿՏ.

MARIGNAN.— Le dernier milliardaire, de René Clair avec Max Dearly.

MARIVAUX.— Une femme chipée (Elvire Popesco).

MOULIN ROUGE.— Si j'étais le patron (Fernand Gravey, Max Dearly).

IMPERIAL.— Arlette et ses papas (Max Dearly).

OMNIA CINE INFORMATION.— Actualités mondiales.— Voyage en Autriche

VICTOR HUGO.— Bolero (vers, orig. s.t. f.).— Dollar et Whisky (vers, orig. s.t. f.).

ROYAL.— Les bleus de la marine.— La faune sous marine.

BARBES.— La porteuse de pain.— Escale à Madère.

BELLEVILE.— Le train de 8 h. 47 (Bach, Fernandel).

CAPITOLE.— Sapho.— Sur scène: Lou Parker et Edith Davis dans leur numéro de danses améaricaines.

DEMOURS.— Le scandale.— La Gaicha du Japon.

EXCELSIOR.—Sapho.— Au coeur du pacifique.

FEERIQUE.— Le train de 8h. 47 (Bach, Fernandel).

LECOURBE.— Le train de 8 h. 47 (Bach, Fernandel).

LOUXOR.— Sapho.— Au coeur du pacifique.

LUTETIA.— Arlette et ses papas .— Obsession.

LYON.— Sapho.— Au du pacifique.

MAGIQUE.— Le train de 8 h. 47 (Bach, Fernandel).

MAINE.— Le train de 8 h. 47 (Bach, Fernandel).

METROPOL.—Sapho.— Au du Pacifique.

MONTPARNASSE.— Le train de 8 h. 47 (Bach, Fernandel).

MOZART.—Arlette ses papas.—Obsession.

PALAIS DES GLACES.— Le train de 8 h. 47 (Bach, Fernandel).

PATHE ORLEANS.— Le train de 8 h. 47 (Bach, Fernandel)

RECAMIER.— Le train de 8 h. 47 (Bach, Fernandel).

ROCHECHOUART.— Sapho.— Au coeur du Pacifique.

SAINT CHARLES.— Le train de 8 h. 47 (Bach, Fernandel).

SAINT MARCEL.— Arlette et ses papas. — Sur scène: Ray Ventura et ses boys.

SELECT.— Arlette et ses papas.— Obsession.

BANLIEUE

COLOMBES.— Sapho.— Au coeur du Pacifique.

CASINO DE CLICHY.— Au bout du monde.— Quatre à Troyes.

ALHAMBRA D'ASNIERES.— Ces messieurs de la Sante–Chimo.

KURSAAL AUBERVILLIERS.— Ses messieurs de la Sante –Chimo.

KURSAAL BOULOGNE.— La garnison amoureuse.— Les papas.

OLYMPIA DE CLICHY.— Sapho.— Au coeur du Pacifique.

PATHE CINEMA PALACE (Boulogne).— Sapho.— Au coeur du Pacifique.

,yeeé belnEey ù 6P— rt ré réréւ/Թէ

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17. Rue Damesme, PARIS (13e)

Le Gérant: H. STEPHAN

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (11)

Ս Պ Ի Տ Ա Կ Ա Ր Ծ Ի Ւ Ը

Գրեց՝ ՐՕԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Այս մտածումներով Սըր Ճօն ոտքի ելաւ, ձեռքը երկարեց աղջկան ձեռ–քին եւ բարեկամական զօրաւոր սեղ–մումով մը ըսաւ.

— Կ'ուզեմ ձեր բարեկամն ըլլալ. ձեզի օգտակար ըլլալ։

Հանդարտօրէն թժիշկին աչքերուն մէջ նայեցաւ, այս նայուածքով աղ–ջիկը կը փափաքէր որ ան իր ըսածը գործադրէ, բայց հակառակ ատոր բանէ մը կը փախնար։

— Պատուո՞յ խօսք որ կը փափաքիք բարեկամս ըլլալ, հարցուց։

— Պատուոյ խօսք, պատասխանեց։

— Այնատեն կ'ուզեմ որ . . .

Խօսքը կիսատ ձգեց, սարսափահար կերպարանք մը առաւ, իր ձեռքը անոր ձեռքէն ետ քաշեց եւ քայլ մը ետ քաշուեցաւ։

Սըր Ճօն եաեւ դառնալով տեսաւ որ նաւապետ Օրլաֆ Նէլըն սրահին նր–բանցքին մէջ կեցած էր, կատաղի ե–րեւոյթով մը։

— Զարա, ձեզի կը պարտադրեմ որ երթաք հանգստանաք. շատ յոգնած թուիք, գուշեց բարկաճայթ։

Տարօրինակ բան, նաւապետ մը ինչպէ՞ս կրնայ նաւուն տիրոջը հետ այդպէս խօսիլ, մտածեց Սըր Ճօն։

Սըր Ճօն աղջկան դարձաւ, յայտնի էր որ, այս վերջինը, ինքզինքին գա–լու փորձ մըն կ'ընէր, ակնարկները ի–բարու հանդիպելով՝ ժպտեցաւ եւ ը–սաւ.

— Կարծեմ նաւապետ Նէլըն իրա–ւունք ունի, Սըր Ճօն։ Ինքզինքս շատ յոգնած կը զգամ, ներեցէք երթամ քիչ մը հանգչիմ։

Եւ առանց պատասխանատու սպա–սելու հեռացաւ, ձգելով երկուքը մի–ասին։ Սըր Ճօն դարձեալ նաւապետին դարձաւ։ Անոր բարկութեան բոլոր նշանները անհետացած էին, ընդհա–կառակն լիարերան կը խնդար։

— Հրաշալի է, Սըր Ճօն, հրաշալի է։ Հիւանդապահուհին տեսայ որ պատմեց թէ իր բոլոր փորձառու–թեան ընթացքին բնաւ այդքան ճար–տարութեան չէր հանդիպած, ան չէր հաւատար որ պիտի յաջողէիք, այն–քան անկարելի էր, եւ սակայն յաջո–ղեցաք։ Սըր Ճօն, որ այդքան սրտա–բաց արտայայտութեան մը բնաւ չէր սպասեր՝ սովորական, հասարակ տե–ղիք պատասխան մը տուաւ։

— Ու հիմակ Սըր Ճօն, կը խորհիմ թէ Լոնտոն վերադառնալ կը փափա–քիք։ Ձեզ ցամաք հանելու համար նա–ւակը պատրաստ է, ուր ինքնաշարժը պատրաստ կը սպասէ ձեզ տուն տանե–լու համար։

Սըր Ճօն խոնարհեցաւ, զգաց որ կը ճամբուէր քաղաքավարօրէն, բայց որ եւ է տրամաբանական պատճառ չգը–տաւ իր մեկնումը յետաձգելու հա–մար։ Դէպի սրահին դուռը գացած ա–տեն միտքը բան մը ինկաւ։

Դաշնակին մօտ գնաց եւ առնելով փոքրիկ արծաթեայ Սպիտակ Արծիւը, գաղտուկ կերպով գրպանին մէջ սա–հեցուց։

Երբ նաւուն սանդուղներէն վար կ'իջնէր, իրեն սպասող նաւակին մէջ մտնելու համար, Սըր Ճօն զգաց որ ձեռքին մէջ բան մը սահեցաւ։ Գլուխը դարձուց — նաւակ մը իր քով կեցած ծովը կը դիտէր։ Նաւապետ Նէլըն ալ անոր եաեւ։

Ինքնաշարժին մէջ, դէպի Լոնտոն վերադարձի ճամբուն վրայ միայն բացաւ եւ կարդաց երկտողը, քանի մը բառ միայն, աճապարանքով եւ մա–տիտով գրուած, որ սակայն սրտին բաբախումը սաստկացուց։ Երկտողին մէջ գրուած էր.— « Զիս բոլորովին մի լքէք։ Զ. Հ.»։

— Քեզ լքել, Զարա, բնաւ չպիտի լքեմ քեզ, սիրելիս, մրմնջեց։

ԳԼՈՒԽ Զ.

Կէսօրը անցած էր երբ յոգնած եւ պարտասած Սըր Ճօնը բերող ինքնա–շարժը իր դրան դիմացը կեցաւ։ Հա–գիւ ոտքը մայթին վրայ դրած, ինք–նաշարժը անկիւնէ մը դառնալով անե–րեւութացաւ։ Սըր Ճօն որ ձեռքը գր–պանը տարած էր մեքենավարին նուէր մը տալու համար՝ պարապ ետ քաշեց։ Մինչեւ լոգանք առնելը, հագուստնե–րուն փոխուիլը եւ քիչ մը կազդուր–ուիլը, արդէն ժամը մէկու կէսը եղած էր, եւ ճաշի նստաւ։

Առտուան թերթերուն վրայ ակնարկ մը նետած միջոցին հետեւեալ խորա–գիրը աչքին զարկաւ։

« ՍՊԻՏԱԿ ԱՐԾԻՒԻ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԵՒՍ »

« Ոստիկանութիւնը բացարձակօրէն անկարո՞ղ է այն սպանութեանց հետ–քը գտնելու»։

Ընթերցումը շարունակելով իմա–ցաւ որ Հէնրի Մէյըրն անունով անձ մը անգլի աշխարհ փոխադրուած է, թէ անոր կուրծքին վրայ արծաթեայ Սպիտակ Արծիւ մը գնդասեղով գըտ–նուած է։ Միայն թերթերուն մէջ գր–ուած չէր որ մարդասպանը ինքն ալ վիրաւորուած էր, այդ կէտը ուրեմն ոստիկանութիւնը իրեն վերապահած էր։

— Օգնական – ոստիկանապետ Պ. Տէյվիս կ'ուզէ ձեզ տեսնել, պարոն։

Մատակարար Էսըմսըն էր խօսողը, որ դուռին ճիշդ մէջտեղը կեցած էր։

Սըր Ճօն որ Հ. Ա.ի հետ ժամը տասնըմէկուկէսի առեն ունենալիք ժամադրութիւնը մոռցած էր եւ հի–մակ իսկ չէր յիշած՝ աչքերը թերթին վրայէն վերցնելով ըսաւ.

— Պ. Տէյվիսը ներս հրամցուր, է–տըմս։

Բայց օգնական – ոստիկանապետ Հ. Ա. Տէյվիս ներս հրամցուելու պէտք չունէր, անիկա մատակարարին քայ–լերուն հետեւելով արդէն դուռէն ներս կը մտնէր։ Հ. Ա. փափաքած էր լրջօրէն տեսնուիլ իր հին բարեկամին հետ, զոր անշուշտ չպիտի մերժէր։

— Բարի լոյս, Ճօն։ Էտըմսի ետեւէն ուղղակի վեր ելայ, խորհելով որ տեսակցութիւն մը չպիտի մերժես։

— Իրականութեան մէջ քեզ տեսնե–լու համար շատ ուրախ եմ, Հ. Ա. նոյնիսկ հիմակ կը խորհէի ճարել քեզ հեռաձայնել։

Հ. Ա. ժպտեցաւ։

— Կարծեմ ներողութիւն խնդրելու համար այս առտու ժամը տասնըմէկ–ուկէսի ժամադրութեան չգալուդ համար, ըսաւ։

Սըր Ճօն դեռ նոր յիշեց այդ ժամա–դրութիւնը։

— Ապահոված վկայ Հ. Ա. այդ ժա–մադրութիւնը բոլորովին մոռցած էի։ Անկեղծօրէն կը ցաւիմ, թէեւ եթէ մոռցած իսկ չըլլայի չպիտի կրնայի գալ։

— Ո՞չ։

(Շար.)

:: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.786

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՋԵԼԻՔ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	–
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 25 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 25 Octobre 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2634

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԴԷՊԻ ԿԱԶՄԱԼՈՒԾՈՒՄ

»»»• •«««

Անո՛ւն հանած ենք՝ իբրեւ քարէն հաց հանող: Իսկ աւելի մեծ անուն՝ իբրեւ կազմակերպիչ ու վարիչ հանրային կեանքի:

Ամէնէն թթու Թուրքն ալ չէր ուրանար հայ ժողովուրդին այս երկու առաքինութիւնները:

Ոչ միայն չէր ուրանար, այլ եւ կը ճգնէր հետեւիլ ու օրինակել: Առնուազն իր ցեղակիցներուն բարի նախանձը գրգռել:

Ո՞ւր մնացին այդ առաքինութիւնները, վերջին պանդխտութենէն յետոյ:

Քարէն հաց կը հանենք նորէն: Ոչ մէկ վէճ՝ այդ մասին:

Նոյն իսկ աւելի լաւ քան երէկ, որովհետեւ մեր վաստակը մեզի կը մնայ: Ոչ պաշտօնական կամ «պաշըպօզուք» աւազակներ կանգնիք մեր գլխուն վերեւ, ոչ «զաբթիէ», ոչ ալ ընդհանուր ջարդ կամ ջարդարար:

Իսկ ո՞ւր մնաց միւս առաքինութիւնը,— կազմակերպիչ ու վարիչ հանրային կեանքի:

Սկսինք Ֆրանսայէն: Կրնա՞ք ցուցնել կազմակերպութեան ձեւ մը որ նմանի երէկուան, մինչեւ իսկ Զմշկածագի կամ Սղերդի թեմական կարգ ու սարքին:

Այո, փոխուած են պայմանները, եւ մենք ինկած ենք բոլորովին խորթ միջավայրի մը մէջ: Ոչ փոքրամասնութեան իրաւունք, ոչ ազգ. սահմանադրութիւն, ոչ ալ անցեալ կամ աւանդութիւն: Պարզապէս տաշեղներ՝ ծովուն վրայ:

Եւ սակայն, այս մէկ անպատեհութիւնը բաւակա՞ն է, արդարացնելու համար այն ահաւոր թմրութիւնը որ կը սպառնայ փութացնել գաղութներու կազմալուծումը:

Քանի մը օրինակներ, օրուան կեանքէն եւ մեր միջավայրէն:

Ի՞նչ ունինք իբրեւ խարիսխ, Փարիզի մէջ, ուր առնուազն քսան հազարի կը հասնի մեր համրանքը:

1. Կրօնական ընկերակցութիւն մը, որուն արժէքն ու իշխանութիւնը ժամուն բակէն անդին չեն անցնիր, եւ որուն անդամները կը տարուբերին 100–150ի միջեւ:

2. Երկու դրասենեակներ՝ գաղթականներու համար, միեւնոյն սահմանափակ իրաւունքներով, եւ պիտանի՝ միայն առօրեայ գործերու համար:

3. Երկու Կ. Խաչեր, որոնք այնքան խորթ են իրարու, որ կարծես տարբեր հասարակութեանց կը պատկանին:

4. Աղքատախնամ մը, որ եթէ չենք սխալիր, ոչ իսկ հարիւր անդամ ունի,— նախապատերազմեան Պոլսոյ յետին թաղի Աղքատախնամէն ալ վար:

5. Բարեգործական մը, որ ընդհանուր Միութեան բարձրանալու շարժուձեւեր կը փորձէ, բայց իրականին մէջ դարձեր է «Իմարէթխանէ» մը: Ամէն պարագայի մէջ՝ «օլիկարշի» մը:

6. Վերջերս ունեցանք Հայ Տնտեսական Կեդրոն մըն ալ, որ կը յաւակնի ազգային գործ կատարել կամ խօսիլ գաղութին անունով:

Դիտմամբ չենք հաշուեր քաղաքական կուսակցութիւնները ու միութիւնները, որոնք օժանդակ ուժեր են, բուն հանրային կեանքի կազմակերպութեան տեսակէտով:

Կրնայի՞ք առանց վերապահութեան պատասխանել թէ այս բոլորը կը բաւե՞ն, եթէ ոչ գաղութը վարելու, գոնէ անոր ամենօրեայ հոգերը դիմաւորելու համար:

Նկատի առնելով պայմանները, անշուշտ իրաւունք չունինք շատ պահանջկոտ ըլլալու:

Բայց, չէ՞ք ընդունիր թէ՝ կացութիւնը աւելի կազդուրիչ պիտի դառնար, եթէ առ նուազն բարոյական շաղկապ մը, միութեան գիծ մը հաստատուած ըլլար այս բազմազան հաստատութեանց միջեւ: Կամ, եթէ Փարիզը ունենար կեդրոնական հանգոյց մը:

Ուրիշ օրինակ մը, երկրորդ եւ նոյնքան բազմահայ կեդրոնէն, Մարսէյլէն:

Այս գաղութը աւելի արթուն գտնուեցաւ, առաջին օրէն իսկ հաստատելով ազգ. կազմակերպութեան կորիզ մը:

Բազմաթիւ ելեւէջներ ունեցաւ այդ կազմակերպութիւնը, մերթ շատ լայն բանալով առագաստները, մերթ գլխիվայր իջնելով աւազին մէջ. բայց միշտ հետք մը, ակօս մը ձգելով:

Արդ, առանց հաշուելու արուարձանները, Մարսէյլ քաղաքը այսօր ունի կազմակերպութիւն մը, որուն պահպանման եւ զարգացման համար քուէ տուած են միայն 4–500 հոգի:

Ա՛յդ կը հետեւի վերջին ընտրութիւններէն:

Անշուշտ ասոր ալ փառք պէտք է տալ, արհամարհելով այն դիմակաւոր թշուառականները, որոնք չարախնդութեան կանչեր կ'արձակեն, առանց իրենց մատը մոխիրը թաթխելու:

Եւ սակայն, կսկծալի չէ՞ պատկերը:

Ի՞նչպէս կը բացատրէք այս ողբերգութիւնը,— միայն 4–500 արտացու մարդ, 12–15,000նոց համրանքի մը մէջ:

Որ եւ է պատրուակ, այս կամ այն հոսանքին հետ ծագած որ եւ է վէճ կրնա՞յ չքմեղացնել մնացեալ մեծամասնութեան անխառնական դասալքութիւնը:

Ո՞վ կը շահի, եթէ չարժառիթը կուսակցական քինախնդրութիւնն է:

Ո՞վ պիտի կորսնցնէ, վերջ ի վերջոյ, եթէ աւելի երկար տեւէ այս վիճակը:

Եւ ո՞վ իրաւունք ունի խօսք առնելու կամ գրիչ շարժելու, երբ ափ մը մարդիկ ասպարէզ կ'իյնան, պատասխանատուութիւններ կը ստանձնեն, իսկ իրենք միայն «աչքիր» ըլլալու փոքրոգութեամբ կը փայլին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՆԴԻՐԸ՝ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

»»»• •«««

Նախարարական խորհուրդին առջի օրուան նիստը չափազանց խնդրուած ըլլալով, մասնաւոր նիստի մը վերապահուեցաւ սահմանադրութեան վերաքննութեան խնդիրը: Մինչ այս մինչ այն, խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին չորս պատի մէջ, ճամբան հարթելու համար: Պ. Տումէրկ առանց պաշտօնապէս ներկայացնելու իր ծրագիրը, տեղեկութիւններ հաղորդեց իր պաշտօնակիցներուն, անոր բովանդակութեան մասին: Միւս կողմէ, մեծ հետաքրքրութեամբ կը սպասուի արմատական–ընկեր – վարականներու համագումարին, որ կը բացուի այսօր, հինգշաբթի, եւ որուն օրակարգի գլխաւոր խնդիրը պիտի կազմէ սահմանադրութեան վերաքննութիւնը: Արմատական – ընկերվարականները համաձայն են կուսակցական զինադուլը շարունակելու, բայց տեսակէտի տարբերութիւններ կան սահմանադրութեան վերաքննութեան մասին: Կը կարծուի թէ Պ. Էռիօ պիտի յաջողի միջին բանաձեւ մը քուէարկել տալ, որպէսզի Պ. Տումէրկ չհարկադրուի հրաժարիլ: (Կուսակցութիւնը 158 անդամ ունի երեսփ. ժողովին մէջ):

Մամուլը այս վերջին խնդիրն ալ կ'արծարծէ այժմէն.— Ո՞վ պիտի ստանձնէ վարչապետութիւնը, եթէ Պ. Տումէրկ հրաժարի, ծերակոյտին եւ ուրիշ տարրերու ընդդիմութեան հետեւանքով: Յայտնի է թէ ծերունի վարչապետը շատ կտրուկ պատասխան մը տուաւ Ծերակոյտի ձախ ռամկավարական խմբակցութեան, որ 166 անդամ ունի 312ի վրայ: Իր յայտարարութիւնները ազդեցին այդ խմբակցութեան պատուիրակներուն վրայ, եւ սակայն ընդդիմադիր հոսանքը միշտ զօրաւոր է թէ ծերակոյտին եւ թէ երեսփոխանական ժողովին մէջ: Այս ընդդիմադիրները ժողովուրդին աչքը բանալու համար դիտել կուտան թէ տնտեսական բարենորոգումը եւ տուրքերու թեթեւացումը շատ աւելի կարեւոր են քան սահմանադրութեան վերաքննութիւնը, որ երկրորդական հարց է:

Պ. ԼԱՎԱԼ ԿԸ ՅԵՏԱՁԳԷ ԻՐ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

»»»• •«««

Երագեկ աղբիւրէ կը հաստատեն թէ Պ. Լավալ յետաձգած է իր ճամբորդութիւնը դէպի Հռոմ, ուր պիտի երթար խորհրդակցելու համար Պ. Մուսոլինիի հետ: Այս ճամբորդութիւնը պիտի կատարուէր նոյեմբերի սկիզբը, բայց հիմա դիտել կուտան թէ հանգամանքները չափազանց անյարմար են: Արտաքին նախարարը այդ եզրակացութեան յանգած է, տեսակցելով Հռոմի ֆրանսական դեսպանին հետ: Հանգուցեալ Պարթուի ատեն մթնոլորտը շատ նպաստաւոր էր, բայց Մարսէյլի դէպքէն ի վեր « ժամացոյցը ետ գացած է», ինչպէս կ'ըսեն Անգլիացիները: Պ. Լավալ կը զգուշանայ նոր անհամութիւններէ, ճիշդ այն պահուն երբ խռուարթ յեղափոխականներէն երկուքը ձերբակալուած են Իտալիոյ մէջ եւ հարցաքննելու– յանձնելու խնդիրներ կան սեղանի վրայ: Միւս կողմէ, Ֆրանսա չուզեր վշտացնել Փոքր Համաձայնութեան պետութիւնները, որոնք իր դաշնակիցներն են: Յայտնի է թէ Իտալիա ջերմ բարեկամութիւն կը ցուցնէ Հունգարիոյ, քաջալերելով Թրիանոնի դաշնագրին վերաքննութիւնը, որ բոլորովին հակառակ է Փոքր Համաձայնութեան շահերուն: Միւս կողմէ, Փարիզի մէջ կը խոստովանին թէ Փոլ Պոնքուրի օրով սխալ մը գործուեցաւ ուղղակի բանակցելով Իտալիոյ հետ, առանց լուր տալու Լեհաստանի: Այժմ չեն ուզեր նոր սխալ մը գործել, աւելի վշտացնելով Լեհաստանը եւ կորսնցնելով Ռումանիոյ, Եուկոսլավիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ բարեկամութիւնը:

Մէկ խօսքով. Լավալ չուզեր Հռոմ երթալ եւ ձեռնունայն վերադառնալ, կամ նոր թիւրիմացութեանց մատնել իր դաշնակիցները:

ԽՐՈՒԱԹ ԱՀԱԲԵԿԻՉՆԵՐՈՒՆ ԽՆԴԻՐԸ

Նորութիւն մը չկայ այս ճակատին վրայ: Ինչպէս կ'երեւայ, Ֆրանսա տակաւին պաշտօնական դիմում չէ կատարած, Թուրինոյի մէջ ձերբակալուած երկու ամբաստանեալները պահանջելու համար: Միջազգային օրէնքով դիմումը պէտք է կատարուի մինչեւ 60 օր, ուրեմն առնուազն երեք ամիս կը տեւեն գործողութիւնները: Շատ քիչ յոյս կայ որ Իտալացիները գոհացում տան, թէեւ շատ մը երկիրներու մէջ արքայասպանութիւնն ալ քրէական ոճիր կը համարուի: Պ. Ձիվանովիչ, Պելկրատի համալսարանին քրէական իրաւագիտութեան ուսուցչապետը, կը կարծէ թէ Փավէլիչ եւ Քվաթէրնիք պէտք է յանձնուին միջազգային օրէնքով: Իր յայտարարութեանց համաձայն, երբ քաղաքական յանցանքներու եւ յանցաւորները յանձնելու խնդիր կը ծագի, միջազգային իրաւագիտութիւնը միշտ կը դիմէ պելժիական պայմանագրի մը մէկ հատուածին, որ կը վերաբերի մահափորձերու եւ որ կը տրամադրէ թէ քաղաքական յանցանք չպիտի համարուի օտար պետութեան մը վեհապետին կամ անոր ընտանիքի մէկ անդամին դէմ գործուած մահափորձը: Այս տրամադրութիւնը պելժիական օրէնսդրութեան մէջ դրուեցաւ 1855ին, Նափոլէոն Գ.ի դէմ կատարուած մահափորձէն յետոյ, արձանագրուեցաւ նաեւ Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ միջեւ կնքուած պայմանագրութեան մէջ (1856): Ինչ կը վերաբերի արքայասպանները յանձնելու տեսակէտին, Ժընեւի իրաւագիտական կաճառը 1892ին հակառակ արտայայտուեցաւ, բացառութիւն համարելով կարգ մը պարագաներ (Թունաւորում եւն.): Պելժիական պայմանագրին վերոյիշեալ հատուածը Ֆրանքօ-իտալական դաշնագրին մէջ դրուեցաւ 1870ին, Ումպէրթօ Թագաւորին սպանութենէն յետոյ: Ասկէ զատ, իտալական օրէնքը կ'արտօնէ յանձնել յանցաւորը, երբ մասնաւոր պայմանագիր չէ կնքուած ուրիշ շահակից պետութեան մը հետ: Այն ատեն դատարանը կը դիմէ քրէական օրինագրքի 13րդ յօդուածին ուր նշանակուած են այն պարագաները երբ կարելի չէ յանձնել յանցաւոր մը: Քաղաքական ոճիրները նախատեսուած չեն այս ցանկին մէջ: Ուրեմն, սերպ ուսուցչապետին կարծիքով, երկու խրուաթ կալանաւորները պէտք է յանձնուին ֆրանսական իշխանութեանց:

Հետապնդումներ կը շարունակուին

Առջի օր գրոյց կը շրջէր թէ գերման ահաբեկիչ մը ձերբակալուած է ռումանական սահմանին վրայ: Ռումանական կառավարութիւնը անմիջապէս հերքում հրատարակեց, յայտնելով թէ ակնարկուածն ձեր չէնքերու ներկարար մըն է, որ արտաքսուած է Չեխոսլովաքիայէն, Հունգարիայէն եւ Աւստրիայէն, որ եւ է թուղթ եւ ապրուստի միջոց չունենալով, եւ խարդախութեամբ մտած է Ռումանիա, ուրիշ հինգ – վեց թափառաշրջիկներու հետ:

⁂ Եուկոսլավիոյ դեսպանը երկրորդ անգամ խնդրեց որ Հունգարական կառավարութիւնը հետապնդումներ կատարէ, գտնելու համար խրուաթ խռովարար մը: Կը կարծուի թէ խնդիրը կը վերաբերի Իվօ Ֆրանքի, որ խրուաթական անկախ կուսակցութիւնը հիմնեց. (Ֆրանկեան), եւ որ Փէշթա կը բնակի 12 տարիէ ի վեր:

⁂ Անթէ Արտուկովիչ, այն Խրուաթը որ Անգլիայէն վտարուած եւ Տիէփի մէջ ձերբակալուած էր, փոխադրուեցաւ Սանթէի բանտը: Կը հաստատուի թէ Անգլիա գացած էր «Ուսթաշի»ներու կազմակերպութիւն մը ընդեղծելու համար: Ինչպէս գրած էինք, ամբաստանեալը չի ծածկեր իր ինքնութիւնը կամ իր յարաբերութիւնները միւս կալանաւորներուն հետ, բայց կը մերժէ որ եւ է մեղսակցութիւն Մարսէյլի մահափորձին մէջ:

⁂ Գերմանական ոստիկանութիւնն ալ սկսաւ փնտռել հռչակաւոր «շիկահեր կինը», որ կ'ամբաստանուի թէ փոխադրած է ահաբեկիչներուն զէնքերը, անոնց ընկերանալով մինչեւ Մարսէյլ կամ Էքս: Լուր տրուած ըլլալով թէ փախստականը սիրուհին է Քվաթէրնիքի, գերմանական ոստիկանութիւնը առջի օր գտաւ երկար ատենէ ի վեր Պերլին հաստատուած ալեւոր Խրուաթ մը: Իր հայրենակիցները կ'ըսեն թէ այս մարդը փնտռուած կնոջ հայրն է: Ծերուկը հարցաքննուելով նախ յայտարարեց թէ աղջիկ չունի, յետոյ խոստովանեցաւ թէ ունի, բայց տարիներէ ի վեր երեսը չէ տեսած եւ չի գիտեր ուր կը գտնուի: Աւելցուց թէ գեղեցիկ էր եւ. շատ մը սիրային պատմութիւններ ունեցած ըլլալով, ընտանիքը երես դարձուց:

Այս առթիւ թերթերը կը գրեն թէ Քվաթէրնիքի քոյրը ամուսնացած է հիթլերական բարձրաստիճան պաշտօնատարի մը հետ:

«Սարսափելի բան էր այս արշաւը»

Աննկարագրելի ցոյցերով ընդունուեցան անգլիացի օդաչուորդներ Սքոթ եւ Պլէք, որոնք Լոնտոնէն Մէլպուրն հասած էին երկու օրէն, 22 ժամէն եւ 59 վայրկեանէն, այսինքն միջին հաշուով ժամական 253 քիլոմեթր (18,000 քիլոմէթր): Աւելի քան 30,000 հոգի խռնուած էին, դիմաւորելու համար երկու յաղթականները, որոնց փայլուն յաջողութիւնը անսահման խանդավառութիւն պատճառած է մայր երկրին, Անգլիոյ մէջ: (Այս առթիւ Փարիզի թերթերը ցաւ կը յայտնեն որ Ֆրանսացի օդաչուորդներ չմասնակցեցան մրցումին):

Երկու յաղթականները չափազանց յոգնած եւ խլացած էին, երբ ցամաք իջան: Սքոթ հազիւ կրցաւ արտասանել,—« Սարսափելի բան էր այս արշաւը »: Աչք չէին խփած չորս օրէն ի վեր, եւ պաշտօնական ընդունելութենէն անմիջապէս վերջը գացին քնանալու: « Երբեք չպիտի մոռնանք այս ճամբորդութիւնը, կ'ըսէին երկուքը մէկ: Աւելի քան երեք հազար քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ ստիպուեցանք ապաւինիլ միայն մէկ շարժանիւի եւ ամէն վայրկեան կը կարծէինք թէ կէս ճամբան պիտի մնանք: Անկարելի էր աւելի բարձրանալ: Անձրեւը կ'իջնէր հեղեղի պէս եւ մթնոլորտը անթափանցելի էր: Այդ պահուն, փոթորիկին մէջ, յուսահատական էր մեր կացութիւնը »:

Երկու օդաչուորդները երիտասարդ են տակաւին եւ նախապէս ալ փայլուն յաղթանակներ շահած: Իրենց պիտի տրուի սահմանուած մրցանակը, 50,000 տոլար:

Երկրորդ յաղթանակը շահեցան երկու հոլանտացի օդաչուորդները, Փարմանթիէ եւ Մօլ, եօթ ժամ ուշ մնալով: Միւսներն ալ կը շարունակէին արշաւը:

Ամերիկեան սեղանաւորներու համագումար

Հոկտեմբեր 22ին, Ուաշինկթընի մէջ բացուեցաւ ամերիկեան սեղանաւորներու ընկերակցութեան տարեկան համագումարը, մասնակցութեամբ 4000 պատուիրակներու: Ամերիկայի մէջ մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւին այս ժողովին, դրամական եւ սեղանաւորական կացութեան անստուգութեան պատճառով, մանաւանդ որ նախագահ Րուզվէլթ հաշտարար տրամադրութիւններ կը ցուցնէ: Կը յիշուի թէ նախագահը իր պաշտօնավարութեան սկիզբէն իսկ խիստ միջոցներ ձեռք առաւ ամերիկեան դրամատուներուն դէմ, եւ յետոյ մեղադրեց թէ չեն աջակցիր իր վերակազմութեան աշխատանքին: Ուրեմն միջին ճամբայ մը գտնուած է այժմ: Առաջին անգամ ըլլալով, համագումարին պատուիրակ ղրկած է նաեւ Մորկըն դրամատունը, որ գլխաւոր ընդդիմադիրներէն մէկն եղած է Րուզվէլթի դրամական քաղաքականութեան:

Առաջին ժողովին մէջ, խիստ քննադատութիւններ եղան Րուզվէլթի քաղաքականութեան դէմ: Ատենախօսները պահանջեցին ամրացնել դրամը, արհեստական գտնելով տնտեսական կացութեան վերահաստատումը եւ քննադատելով գանձային փոխառութեանց, գործազրկութեան նպաստի, հողագործական մարաթորիոմներու քաղաքականութիւնը:

Կ'ըսուի թէ նախագահ Րուզվէլթ ծրագրած է ի հարկին կեդրոնական դրամատուն մը հաստատել, հետեւողութեամբ Անգլիոյ դրամատան կամ Պանք տը Ֆրանսի: Ամերիկեան դրամատուները այս ծրագրին ալ հակառակ են:

Արտաքսուած օտարականներու խնդիրը

Նախարարական խորհուրդի առջի օրուան նիստին մէջ, դատական նախարարը օրինագիծ մը ներկայացուց, որով աւելի ծանր պատիժներ կը սահմանուին այն օտարականներուն որոնք անսաստած են իրենց դէմ տրուած արտաքսման վճիռներուն:

Գործազրկութեան աճումը կը հաստատուի

Նախարարական խորհուրդի նիստին մէջ, աշխատանքի նախարար Պ. Մառքէ հաստատեց թէ գործազրկութիւնը աւելցած է հոկտեմբերի սկիզբէն ի վեր: Ժողովը յանձնարարեց միջոցներ փնտռել ելմտական նախարարին հետ, նոր եկամուտներ ճարելու համար:

Պ. ՊԱՐԹՈՒԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Արտաքին Նախարարութեան քաղաքական եւ առեւտրական գործերու վարիչը, Պ. Պաժըրթօ, շնորհակալութեան նամակ մը ուղղած է Հայ Գաղթականներու Գրասենեակի Վարչական Խորհուրդի նախագահին, Պ. Ա. Խատիսեանի, որ յանուն հայ գաղթականներու ցաւակցութիւն յայտնած էր Պ. Պարթուի մահուան առթիւ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԵԼԺԻԱՅԷՆ

ՖԱՇԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ժընեւի ընկերաբանութեան համալսարանի ուսուցիչներէն փրոֆ. Կ. Ֆէրրէրօ վերջերս պելժիական հանդէսի մը մէջ հրատարակեց երկար յօդուածաշարք մը, ֆաշականութեան եւ ազգ. միութեան մասին: Ստորեւ կուտանք ամփոփումը այդ լուրջ ու շահեկան ուսումնասիրութեան:

Եւրոպական մամուլը յաճախ փորձած է բաղդատել ներկայիս Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ մէջ տիրող ազգայնական շարժումները: Այս մասին կարծիքները իրարմէ կը տարբերին: Կան որ կը հիմնեն Գերմանիոյ ազգ. ընկերվարութեան վրայ եւ կ'առնեն Իտալիոյ ֆաշականութիւնը, եւ փոխադարձաբար: Կան նաեւ մարդիկ, որոնք երկուքէն ալ հաւասարապէս կը խորշին:

Երկու կողմերն ալ կառավարելու համար ի գործ դրած են միեւնոյն կիրքերը, միեւնոյն գաղափարները եւ միեւնոյն միջոցները: Անոնք կը ներկայացնեն տեսակ մը խառնուրդ Պիսմարքեան ժողովրդականացած քաղաքականութեան եւ Պոնափարթեան արդիացած քաղաքականութեան: Ընդհ. քուէարկութեան բռնադատեալ կազմակերպութիւնը եւ ժողովուրդը տեւական զօրաշարժի մէջ դնելու սկզբունքը հիմ կը կազմեն երկու երկիրներուն քաղաքականութեան:

Սակայն ազգայնական այդ երկու ըմբռնումներուն մէջ զգալի տարբերութիւններ գոյութիւն ունին: Գերմանիոյ մէջ, ազգ. ընկերվարական շարժումը իր առեւէն տարաւ Գերմանիոյ ժողովուրդին խոշոր մէկ զանգուածը, մինչդեռ Իտալիոյ ֆաշականութիւնը չկրցաւ երբեք որ եւ է ազդեցութիւն մը ներգործել իտալացի գործաւորին, գիւղացիին եւ միջին դասակարգին վրայ:

1921ին, այսինքն Ֆաշականներու իշխանութեան գլուխ անցնելէն տարի մը առաջ, Իտալիոյ ներքին նախարար Ճիոլիթթի՝ Երեսփ. ժողովին մէջ կը յայտարարէր թէ՝ ֆաշական կազմակերպութեան մէջ արձանագրուողներուն թիւը 160,000ը չէր անցնիր: Այդ կազմակերպութիւնը թէպէտ եւ ներքնապէս զօրաւոր էր, սակայն որ եւ է համակրանք չէր վայելեր ժողովրդական զանգուածներու մէջ, բացի հարուստ դասակարգէն: Այդ կացութիւնը մեծ փոփոխութիւն չկրեց, երբ 1922ին Մուսոլինի բռնի կերպով անցաւ իշխանութեան գլուխը: Այն առենէն ի վեր ժողովուրդին ստուար մեծամասնութիւնը անտարբեր կամ կասկածոտ վերաբերում մը ցոյց տուաւ ֆաշականութեան հանդէպ: Այս տարբերութիւնը շատ ուշագրաւ է եւ լոյս կը սփռէ երկու երկիրներու քաղաքական կացութեան ու յեղաշրջման վրայ:

Իտալիոյ ֆաշականութեան համար, մեծ դժուարութիւնը կը կայանար իշխանութեան գլուխ անցնելուն մէջ, որովհետեւ այդ պարագան կախում ունէր միմիայն Թագաւորէն: Կը բաւէր որ Թագաւորը 1922ին, երբ ֆաշականներու բանակը Հռոմի վրայ քալեց, պաշարման վիճակ հրատարակէր, որպէսզի Մուսոլինի միանգամ ընդ միշտ հրաժարէր իր քաղաքական փառասիրութիւններէն: Այն առեն, Մուսոլինիի ֆաշական բանակը չունէր պէտք եղած զինուորական ուժը, ընդդիմելու համար կառավարութիւնը տեղի տալու: Բայց անգամ մը որ Մուսոլինի իշխանութեան գլուխ անցաւ, այնուհետեւ իր աշխատանքը համեմատաբար դիւրին էր: Այն առեն ժողովուրդը ուրիշ բան չէր ուզեր, բայց եթէ հանգիստ ձգել զինքը: Նոր կառավարութիւնը սկիզբները պարտաւոր էր միայն գոհացնել 30000 կամ 40000 ֆաշականները, որոնք օգնած էին իրեն՝ իշխանութեան գլուխ անցնելու համար:

Գերմանիոյ ազգ. ընկերվարական կուսակցութեան կացութիւնը բոլորովին տարբեր էր: Հոն աւելի դիւրին էր իշխանութեան գլուխ անցնիլը, որովհետեւ գերման ժողովուրդին խոշոր մէկ զանգուածը կոյր հետեւող մը եղած էր Հիթլէրի: Հինտէնպուրկ սկիզբը հակառակ էր Հիթլէրին, եւ չէր ուզեր անոր յանձնել իշխանութիւնը, սակայն երկար ընդդիմութենէ մը ետք, ստիպուեցաւ տեղի տալ անցեալ տարուան սկիզբը:

Նախապէս Գերմանիոյ մէջ նացիները մէկ կողմէն, եւ ընկերվարականներն ու համայնավարները միւս կողմէն՝ մեծամասնութիւն կը կազմէին խորհրդարանին մէջ, այնպէս որ կարելի չէր կիրարկել պարլամէնտական վարչաձեւը, որ հիմնուած է ձայներու մեծամասնութեան վրայ: Բայց հազիւ թէ Հիթլէր անցաւ իշխանութեան գլուխը, ինքզինքը գտաւ խոշոր դժուարութեան մը առջեւ, որ կը կայանար իր խոստումները յարգելուն մէջ:

Այսօր թէ՛ Իտալիոյ ֆաշականութիւնը եւ թէ Գերմանիոյ ազգ. ընկերվարութիւնը կը գտնուին դժգոհութեան ալիքի մը առջեւ, որ արդիւնք է իրենց սխալ քաղաքականութեան: Սակայն այս դժգոհութիւնը Իտալիոյ մէջ առաջ եկաւ 12 տարի յետոյ, մինչդեռ Գերմանիոյ մէջ մէկ ու կէս տարի վերջ: Պատճառը այն է որ իտալացի ժողովուրդը Մուսոլինիի ֆաշականութենէն բան մը չէր ակնկալեր, մինչդեռ գերման ժողովուրդը հրաշքներ կը սպասէր Հիթլէրէն:

Երկու կողմերու կացութեան միջեւ կայ երկրորդ խոշոր տարբերութիւն մը: Իտալիան տակաւին միապետական կառավարութիւն է, մինչդեռ Գերմանիան հանրապետութիւն: Այս տարբերութիւնը Իտալիոյ ֆաշականութեան պէտքը աւելի կ'ամրապնդէ քան թէ Գերմանիոյ ազգ. ընկերվարութեան կացութեան:

Գլխաւոր պատճառը, որուն ֆաշական կառավարութիւնը կրցաւ այնքան դիւրութեամբ ինքզինքը պարտադրել, այն էր թէ՝ ան պաշտպանութիւն գտաւ միապետական իշխանութեան կողմէ: Այդ ըէժիմը զօրավիգ հանդիսացաւ ֆաշականութեան, որովհետեւ երբեք չէր հաւատացած անոր յեղափոխական ծրագրին յաջողութեան: Միեւնոյնը չէր Գերմանիոյ մէջ: Հոն յեղափոխական շարժումը աւելի լուրջ հանգամանք մը ունէր: Իտալիոյ մէջ ֆաշականութիւնը կը շահագործէ եւ չարաչար կը գործածէ միապետութեան ազդեցութիւնն ու օրինականութիւնը: Գերմանիոյ մէջ Հիթլէր պէտք չունի դիմելու անցեալի օրինականութեան, պարտադրելու համար գերման ժողովուրդին իր ծրագիրը:

Թուրքն զատելով, վերոյիշեալ երկու տարբերութիւնները կը վերածուին կարեւոր ու հիմնական իրողութեան մը, որ դիկտատորութիւնն է:

Ֆաշականութիւնն ու ազգ. ընկերվարութիւնը երկուքն ալ միապետութեան հիւանդութիւններ են: Անոնք երեւան կուգան երբ միապետական վարչաձեւերը հոգեվարքի մէջ են կամ արդէն իսկ տապալած:

Ընդհակառակն, Ֆրանսայի եւ Զուիցերիոյ նման հին հանրապետութիւնները, կամ Անգլիոյ, Պելժիոյ, Հոլանտայի եւ Սկանտինաւեան երկիրներու նման խորհրդարանական հին միապետութիւնները մինչեւ այսօր կ'ընդդիմանան այն ամէն շարժումներուն որոնք դիկտատորական հանգամանք ունին:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

''ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԸ,,

Journal de Moscou, 13 հոկտեմբերի թիւով, կը հրատարակէ հետեւեալ յօդուածը վերի խորագրին տակ եւ Ս. Փիր. ստորագրութեամբ (պահովաբար՝ Ս. Փիրումեան).—

Ամէնուն յիշողութեան առջեւ է դեռ հայ ժողովուրդին տառապալից պատմութիւնը:

Երկար տարիներ շարունակ, «հայկական հարցը», միջազգային եւ մասնաւորաբար ցարական դիւանագիտութեան ձեռքին մէջ, ծառայեց իբրեւ գործիք անդամատելու համար Թուրքիան: Հայաստանի աշխատաւոր բնակչութիւնը արեան հեղեղներով վճարեց իր բարձր «պաշտպաններուն» իւրաքանչիւր յաջողութիւնն ու ձախողութիւնը: Եւ ի վերջոյ նոյն այդ «պաշտպանները» համաշխարհային պատերազմի հնոցին մէջ նետեցին այս ժողովուրդը: Երբեմնի այս ծաղկեալ երկրամասը, որ այնքան հոծ բնակչութիւն մը ունէր, վերածուեցաւ աւերակոյտի մը, հարիւր հազարաւոր որբերով, անապաստան բնակչութեամբ:

Դիւանագիտական այդ խաղը իմերջոյ պսակուեցաւ Վերսայլի մէջ պարտութեամբ (շախմատ): Հայը, որ կը գործածուէր ճատրակի այդ խաղին մէջ իբրեւ «քար» մը, ոչ մէկը կը շահագրգռէր այլեւս: Հայաստանն ու հայ ժողովուրդը մոռցան բոլոր անոնք, որ աւելի քան կէս դար զբաղած էին «Հայկական հարցով»: Միայն վեհանձն Նանսէնն էր, որ համարձակեցաւ «աշխարհի մեծերէն» խնդրել գոյութեան տարրական պայմաններ իրենց հարիւր հազարաւոր զոհերուն համար:

Այնիւ մարդասէր, բեւեռային սառնալեռներու այս ախոյեանը, որբացեալ Նանսէն, համոզուած էր թէ կարելի էր գտնել քանի մը հարիւր հազար սթերլին, որ անհրաժեշտ էր ոռոգելու համար Հայաստանի անապատները եւ այնտեղ հաստատելու համար աշխարհակալական պատերազմի հայ զոհերը: Ձէ՞ որ Եւրոպայի պետական մարդիկը բարձրագոչ յայտարարած էին, — եւ երկար տարիներ այսպէս – անհրաժեշտ տնօրինել հայ ժողովուրդին ճակատագրին համար: Եւ [illegible] Նանսէն չէր ուզեր իսկ կասկածիլ իր ձեռնարկին յաջողութեան մասին:

Սակայն մեծ երկրախոյզին համար աւելի դիւրին էր յաղթել բեւեռային ովկիանոսներու ահաւոր սառնակոյտերուն, քան յաղթել պետական մարդոց սառած սիրտը: Ոչ ոք դրամ տուաւ: Անապատը թող անապատ մնայ, եւ թող թշուառները շարունակեն փտիլ գաղթակայաններուն մէջ: Նանսէնի վեհանձն կոչը մնաց «ձայն բարբառոյ յանապատի»:

Սակայն կացութիւնը փոխուեցաւ՝ երբ այս երկիրն ալ մտաւ Խորհրդային Միութեան մէջ, եւ մօտ տասը տարուան ընթացքին՝ Արարատեան դաշտը վերակենդանացաւ, արդէն ոռոգուած ամուր աւերակներու վրայ հաստատուեցաւ Հայաստանի խորհրդային հանրապետութիւնը: Այդ հանրապետութիւնը ներկայիս կանգնած է Անդրկովկասի խորհրդային միւս հանրապետութեանց կողքին:

Ժամանակին, ցարական նախարար Լոբանով – Ռոստովսկի այսպէս կը սահմանէր իր կառավարութեան դիրքը հանդէպ Հայաստանի. «Մենք կ'ուզենք Հայաստան մը առանց Հայերու»:

Խորհրդային միութիւնը, ընդհակառակն, կը ձգտի ստեղծել «Հայաստան մը Հայերու համար»:

Այսօր լուծուած է այդ հարցը, — աւելի քան մէկ միլիոն հայ բանուորներ եւ գիւղացիներ կը բնակին այդ գեղեցիկ երկրամասին վրայ, որ հարուստ է պտղատու ծառերով, այգիներով, եւ բամպակի դաշտերով: Անոնք այնտեղ, այլեւս հարուստ արօտատեղիներու վրայ, կը բուծանեն հրաշալի հօտեր: Տասնեակներով նոր գործարաններ եւ ելեկտրակայաններ կերպարանափոխեցին այս երկիրը: Եւ ցարերու երբեմնի այս գաւառը հիմա դարձած է մին Խորհրդային Միութեան ճարտարարուեստական հանրապետութիւններէն:

Լայն ջրանցքներ կենարար ջուր կը հայթայթեն իր անապատներուն, չոր հողերը կերպարանափոխելով ծաղկեալ պարտէզներու, այգիներու եւ մրգաստաններու:

Խորհրդային Միութիւնը, որ առաջինն եղաւ Հայաստանի անկախութիւնը յայտարարող, չբաւականացաւ այդքանով: Հաւատարիմ իր ազգային քաղաքականութեան, օգնութեան հասաւ երիտասարդ հանրապետութեան՝ նիւթական խարիսխ մը հայթայթելու նպատակով անոր, որպէսզի իրապէս ապահովէ երկրին աշխատաւոր զանգուածին անկախութիւնը:

Հայաստանի հանրապետութեան տնտեսական եւ ճարտարագործական շինարարութեան ամէնէն կարեւոր ձեռնարկն է, — այդ կարգի ծրագիրներու մէջ կատարուած հսկայ աշխատանքներու պսակումը, — Սեւան-Զանգի գիծով ջրաելեկտրակայաններու շինութիւնը:

Հայաստանի հիւսիսային արեւելեան կողմը, 1916 մեթր ծովէն բարձր, կը գտնուի Սեւանայ մեծ լիճը, որ ունի 1416 քառ. քիլոմեթր մակերես եւ կը պարունակէ 58,5 միլիար խոր. մեթր ջուր:

Այս բնական վիթխարի շտեմարանը հինէն ի վեր գրաւած էր մասնագէտներու ուշադրութիւնը: ԺԹ. դարու կէսէն սկսեալ, մշակուած են շահագործման բազմաթիւ ծրագիրներ, թէ օգտագործելու համար լճին ջուրը իբրեւ ուժ, թէ ոռոգելու համար դաշտերը: Եւրոպացի դրամատէրներն անգամ, մասնաւորաբար անգլիացի Սթուարթ (1910–1912), առաջարկներ կը ներկայացնէին այդ մասին:

Սակայն բոլոր այդ ծրագիրները հիմնուած չէին լուրջ քննութեանց վրայ՝ լճին ջրագրութեան, աւազանին երկրաբանութեան մասին: Այսպէս, ուսումնասիրուած չէր լճին ազդեցութիւնը կլիմային վրայ, այլ մանաւանդ բոլոր այդ ծրագիրները նկատի ունէին սահմանափակ [illegible] մը, որ կը համապատասխանէր միայն այդ ժամանակներու տնտեսական կչռոյթին:

Խորհրդային կառավարութիւնն էր, որ, առաջին անգամ, 1926ին, դրաւ լճին ամբողջական շահագործման հարցը, թէ իբրեւ աղբիւր ելեկտրական ուժի, թէ իբրեւ աղբիւր ոռոգումներու: Մանրամասն ուսումնասիրելէ վերջ բոլոր այն հարցերը, որոնք կապուած են այդ վիթխարի շինարարութեան, ձեռնարկուեցաւ գործի:

Լճին թափող ջուրերուն ընդհանուր քանակն է 720 միլիոն խոր. մեթր: Արդ, Զանգին, դուրս յորդելով Սեւանէն, միայն 30 միլիոն խոր. մեթր ջուր կը պարպէ: Անկէ զատ, աւելցած ջուրը, որուն վրայ պէտք է աւելցնել լճին մէջ տեղացած անձրեւն ալ, ձգուած է շոգիացման (չհաշուելով 50 — 55 միլիոն խոր. մեթր ջուրը, որ հողը կը ծծէ):

Սեւանը շահագործելու գաղափարը կը կայանայ աւազանին մթերուած ջուրը օգտագործելուն մէջ՝ իջեցնելով լճին մակերեսը, որով 51,8 միլիար խոր. մեթր ջուր պիտի առնուի լճէն: Ըստ ծրագրի հոսած այդ ջուրը պիտի կրնայ ապահովել ճարտարարուեստական ձեռնարկներու եւ ջրաելեկտրակայաններու շահագործումը, մօտ 50 տարի: Ջուրին օգտագործումը պիտի կատարուի աստիճանաբար, որպէսզի բնութիւնը եւ տեղական տնտեսութիւնը կարելիութիւն ունենան տակաւ առ տակաւ պատշաճելու ջրագրութեան այս փոփոխութեան:

Սեւան – Զանգի ջրվէժին շինութիւնը կը հետապնդէ երեք նպատակ միաժամանակ.— Նախ՝ ստեղծել ելեկտրակայաններու ցանց մը ընդհանուր 71,000 քիլովաթ ուժով եւ 2,424 միլիոն քիլովաթ – ժամով, երկրորդ՝ մշակութեան համար ոռոգել 130,000 հեկտար տարածութիւն, այսօր անապատ, երրորդ՝ ելեկտրակայաններու այս ցանցը դարձնել Անդրկովկասի ելեկտրակայաններու ամբողջ խումբին գեկավար – կայանը:

Դժուար է ջրաելեկտրակայաններու շինութեան պատմութեան մէջ գտնել ուրիշ օրինակ մը, որ շահագործէ այսքան կատարեալ ձեւով, ջուրի միակ աղբիւր մը, եւ միաժամանակ ազգային տնտեսութեան համար ներկայացնէ այսքան մեծ կարեւորութիւն:

Սեւան – Զանգի ցանցը պիտի ունենայ 9 ջրաելեկտրակայաններ, որոնք պիտի ունենան 938 մէթր ճնշում: Այս կայանները պիտի հաստատուին Զանգիի վրայ, որ միակ գետն է Սեւանէն հոսող: Այս գետը կը հոսի ծովէն 2,000 մեթր բարձր կէտէ մը եւ կ'իջնէ դաշտ: Ըստ ծրագրի՝ այնպէս մը պիտի շինուին ելեկտրակայանները, որ ամբողջովին օգտագործուի Զանգիի ուժը՝ Սեւանէն հասնելէ վերջ մինչեւ դաշտ հասնիլը: Այսպէս, վերին առաջին ելեկտրակայանէն արձակուած ջուրը պիտի թափի ուղղակի կամ մասնաւոր ուղիով մը այն ջրանցքին մէջ, որ պիտի դարձնէ յաջորդ ելեկտրակայանը:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԱԹԷՆՔԻ ԴԱՏԸ ԵՒ ՄԱԶԼԸՄԵԱՆԻ ԽՆԴԻՐԸ

«Նոր Օր»ի հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ Կարապետ Մազլըմեանի արտաքսման հարցի մասին, որ արծարծուեցաւ Սարգիս Գրյըրեանի սպանութեան դատին առթիւ.—

Կարապետ Մազլըմեանի արտաքսման խնդիրը հանգամանօրէն վիճաբանութեան նիւթ դարձաւ դատարանին մէջ եւ կարդացուեցաւ ներքին նախարարութեան որոշմնագրին պատճէնը, որ կը գտնուի դատական թղթածրարին մէջ:

Որոշումէն առաջ, արտաքսման պահանջ ներկայացուցած են արտաքին նախարարութեան ռուսական բաժնի սպասարկութիւնը, Յատուկ եւ Ընդհ. Ապահովութիւնները, որոնք՝ գոյութիւն ունեցող փաստաթուղթերու եւ տեղեկութիւններու վրայ հիմնուելով, համոզում գոյացուցած են թէ Կարապետ Մազլըմեան վտանգաւոր գործակալ մըն է, որուն վտարումը յունական հողէն կը նկատուի անհրաժեշտութիւն:

Կարապետ Մազլըմեանը չորս թղթածրար ունի, առաջինը՝ արտաքին նախարարութեան ռուսական բաժնի սպասարկութեան քով, երկրորդը՝ ներքին նախարարութեան, երրորդը Ընդհ. Ապահովութեան եւ չորրորդը Սելանիկի ոստիկանական տնօրէնութեան մօտ:

Կարապետ Մազլըմեանի արտաքսման խնդիրը դատարանին առջեւ բերած է ամբաստանող կողմը, որ դրեթէ շահագրգռուած չէր բուն Հարցով:

Ամբաստանող կողմը դատարան գացած էր Դաշնակցութեան դէմ խօսելու, ամբաստանութիւններ ընելու, սուտ ու կեղծ վկայութիւններով իրենց ի նպաստ մթնոլորտ ստեղծելու: Պաշտպան կողմին փաստաբան Պ. Տամասկինոս Դաշնակցութեան պաշտպանողականն ընելէ յետոյ, աւելցուց.

— Հոս գտնուողները, խորհրդային քաղաքականութեան մունետիկներն են, ինչպէս կը հաստատուի իրենց արտայայտութիւններէն: Անոնց պետը Աթէնքի Հայոց առաջնորդն է, որուն ժողովուրդէն սիրուած եւ յարգուած մէկը ըլլալու մասին վկայութիւն տուին հոս: Պարոնայք դատաւորներ եւ երդուեալներ, ես ալ պիտի ըսեմ իմ կողմէս: Ոչ մէկ փաստ պիտի ներկայացնեմ: Պիտի տամ միայն վկայութիւնը Չեկայի նախկին պետերէն մէկուն, որուն գործակալն է Կարապետ Մազլըմեան: Առէք այս գիրքը, կարդացէք այս էջը եւ պիտի համոզուիք»:

Պ. Տամասկինոս դատաւորներուն ներկայացուց Ազաբէկովի ծանօթ գիրքին ռուսերէն տպագրութիւնը:

Մեղադրող փաստաբան Պ. Լաստաս առարկեց թէ առկա իր փաստ [illegible] կրնար ծառայել: Այն առեն Պ. Տամասկինոս դարձեալ խօսք առնելով ըսաւ.

— Բաւարար փաստ չէ՞ք նկատեր այս գիրքը: Շատ լաւ: Ձեր ըսածը ըլլայ: Հապա ի՞նչ պիտի ըսէք, նախարարական որոշման մը, որուն համաձայն, մէկ ամիս պայմանաժամ տրուած է Մազլըմեանին Յունաստանէն հեռանալու: Այս որոշո՞ւմն ալ արժէք չունի: Հրամեցէք, ահա պատճէնը նախարարական որոշմնագրին: Այս կերպով դուք կրնաք համոզուիլ թէ այս դատին ետին որո՞նք կեցած են:

Պ. Լաստաս չկրցաւ պատասխանել եւ դատասրահէն դուրս ելաւ սիկառէթ ծխելու համար:

⁂ Դատավարութեան առաջին վայրկեանէն ամբաստանող կողմին համար անյաջող դարձուածք առաւ մեղադրող վկաներու վկայութեան շնորհիւ:

Ամբաստանող կողմի վկաներէն Արմենակ Գըլըճեան, Անահիտ Գըլըճեան, Տիկ. Ռոտոփուլոս, Բարունակեան եւ Մանուլաս, Խորէն Պատրիկեան եւ դատամիւսները, նախագահին եւ դատախազին կրկնակի հարցումներուն պատասխանելով ըսին թէ ոճրագործը տեսած չեն եւ չեն կրնար ըսել թէ ան Նիկոլ Նիկողոսեանն է: [illegible] վկայեց միայն Հայկանուշ Պէրպէրեան, որ ըսաւ թէ ոճրագործը տեսած է եւ նոյն ինքն Նիկոլն է: Այս վկայութիւնը մէկ վայրկեան կեանք ունեցաւ, որովհետեւ [illegible] Ռոտոփուլոս, ամբաստանող կողմի [illegible] վկայ, յայտարարեց թէ ոճիրէն [illegible] տան մէջ կը գտնուէր

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Գիտէ՞ք ինչ սոսկալի է միեւնոյն պահուն, միեւնոյն տեղը միմինակ չորս սրտահատոր ու սիրեցեալ մեռելներու առջեւ գտնուիլ: Արամ որ ինքզինքն ալ անոնց հետ մեռած կը կարծէր, սթափեցաւ, կատաղի շարժումով մը մէկէն ոտքի կեցաւ ու աղօթքի մը պէս արտասանեց.— «Կ'ուրանա՛մ քեզ, երկինք ու երկիր, անցեալ ու ներկայ, կը տեսնեմ որ ձեր գոյութեան պատճառը փուճ է եղեր, ու կը գտնեմ որ դուք ոչ միայն «ունայնութիւն ունայնութեանց» էք եղեր, այլ եւ սրիկայութիւն սրիկայութեանց, ձեր աստուածներով ու մարգարէներով, ձեր սուրբ գրքերով ու օրէնքներով, կրօններով ու կղերներով, խէճլներով ու գաղափարներով: Կ'ուրանա՛մ մանաւանդ քեզ, ո՛վ մարդկային ընկերութիւն, որ քու բարքերով ու բարոյականութիւնով խակական միքրոպն ես, բանակը, գողը, լիրբը, ոճրագործը եւ պոռնիկը: Թո՛ւք, թո՛ւք քեզի, եւ բոլորի՛ն:

Ու յետոյ զինքը կլանող անելին ելքը գտած ըլլալու գոհունակութեամբ՝ մէկէն բացաւ ջարդուած կմախքի նմանող դուռը, եւ խելայեղ քամիի պէս սուրաց դէպի խաւարին ու վայրագ համերգութիւնը անծայրածիր ջուրերուն:

Գիշերը զարհուրելի խորունկ էր ու ծովն ալ դղրդալին կերպով փոթորկուն, կարծես թէ եղերքներուն դէմ պատերազմ յայտարարեր էին փրփրադէզ ալիքները, որոնք հսկայական ու պակուցիչ օղակումներով կը թաւալէին ու կը գալարէին, ու դիրկ դիրկ գլորուելով կը զարնուէին չառաչելով ամայի քարափին, որոտագին թօթվելով բաշերն իրենց հողմակոծ ու ձիւնափառ:

Հիւսիսակը թաչող կոհակներու նման կը խարազանէր մայլ օդը, կը թափահարէր ու կը ցնցէր սառած գետինը, ու ծովն իր անտեսանելի ու ահեղ թեւերուն մէջ առած՝ կ'օրօրէր մրրկումով, եւ մէկէն՝ վեհաշուք, այլ զարհուրելի թափով, կը զարնէր ափէ ափ:

Կը շարունակէր տակաւին իր սրարշաւ վազքը՝ Արամ, որուն մազերը սեւ բոցերու պէս կը ծփային ու կը պարէին ոռնացող հովին հետ: Իր հոգին ընկղմած մութի ու սրտի անսահման անդունդները, խուկ ու խոհի եւ զգայնութեան անհուն դէզերը կը հրդեհէր, որոնց բոցերուն ընդմէջէն՝ արտակարգօրէն մեծցած իր հայեացքները կը մխէր չիրմային այս գիշերուան մթին սիրտը՝ երկու հրեղէն նիզակներու պէս, ուրկէց ալ մոլար ու խելահար, կը նետէր զանոնք, մեծ անյայտին հեռաւոր այլ միգապատ բաւիղներուն մէջ՝ ու հոն կը յառէր անքթիթ: Թաքուն հոսանքներ կը շարունակէին ցնցել իր էութիւնը, որոնց հեստ չունչին տակ, երկու բազուկները երկու ջարդուած կայմերու պէս դէպի անծանօթի միհերը կ'երկարէր ե՛ւ կատաղօրէն ե՛ւ պաղատագին մէկը կանչէր: Իր էութեան մէջ տիեզերքներ փուլ կուգային ու կը շինուէին փոխն ի փոխ: Պժգացած ու զառնօրէն հիասթափուած եւ խարուած եղածէն ու գալիքէն, նոր կեանքն ու ժամանակը, նոր արարչութիւնը կը կանչէր կարօտայեղձ եւ ուշակորոյս: Հինը այլ եւս չափէն աւելի հինցած ու սրիկայացած մեծադղորդ հարուած մը պէտք էր անցեալի փուշեթաթաւ անդունդները գլտորելու համար զայն, ու ան՝ աստուածակերպ զարկն էր որ բարձրաղաղակ կը փնտռէր ու կը հրաւիրէր: Իր ձայնը՝ գետնաշարժերու խուլ ու դղրդալին ժխորին նման՝ մօտաւոր ու հեռաւոր ժայռերուն կը բախէր, ու արձագանգի հազար ու մէկ բերանով՝ նոյնքան խելայեղ ու նոյնքան կատաղի կը կրկնուէր, ու ինչպէս խարակներու ցից ուսերուն վրայ փշրուող ալիք՝ կը բացուէր ու կը ծաւալէր զառացող միջոցին մէջ:

Անդիմադրելի անցած դարձածէն՝ քամին կը շարունակէր չաչել ու ծովը՝ չառաչել:

Ներկայէն քայլ մը անդին, մօտիկ ապագայի մշուշապատ դռներուն ետեւ՝ խուլ ու խորունկ դղրդիւններ կը լսուէին: Կարծես թէ առասպելական հսկայ մը հոն ահաւոր ռազմափորձեր կ'ընէ մեծադղորդ մրճահարումներով:

Արամն ու Արամները ընդվզումի մէկմէկ խարոյկներ դրկած՝ տարերային թափով, ինչպէս տիեզերացունց քայլերդ, ռազմայեղափոխականօրէն կը քալէին դէպի հեռաւոր ու կախարդական այդ թնդիւնները, որոտագին, անցեալին ու զառող ներկան իրենց հրաբձակ կրունկներուն տակ, մխնալու եւ չքանալու անոնց, ու պայթելու անոնց հետ:

Հին ու Նոր ժամանակները, երկու ճեպընթացներու պէս կը սուրան դէմ առ դէմ, առաջինը լեցուած փոքրաթիւ հզօրներով ու վերջինը՝ բազմամիլիոն Արամներով, եւ հեռու չէ ահարկու բախումը երկու հսկայ ճակատագիրներուն, ու փլուզումը՝ հին ապիկար արարչութեան:

Վա՜յ դալոց մեծ փոթորիկը տեսնողին, ու երանի՛ վերապրողին, նոր ու նորոգ արարչութեան արդար եւ պայծառ արեւուն տակ:

ԱՐՏԱՇԷՍ

(Վերջ)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

…ական տուն յետոյ դուրս ելած եւ իրմէ իմացած է պատահածի մասին։

Պաշտպան փաստաբան Պ. Տամասկինոս ամբաստանող կողմի վկայութիւնները լաւելէ յետոյ է որ յայտարարեց թէ իր կողմէ ոչ մէկ վկայ պիտի ներկայացնէ, ոչ իսկ պաշտպանողական պիտի ընէ, խնդրելով որ երդուեալները տրուած վկայութիւններու վրայ հիմնուելով, վճռեն։

Մեղադրող փաստաբան Պ. Լատաս, տեսնելով որ սուտ վկայութիւնները ձեւի պէս կը հալին եւ դատավարութիւնը կը հասնի իր վախճանին, յուսալիկ դարձուածքով մը նոր խնդիրներ մէջտեղ նետեց, յայտնելով թէ իբր վկայ պէտք է կանչուին Կարապետ Մագըրեան, Միքայէլ Բարթիկեան, Մինաս Թօփճեան եւ Մկրտիչ Գասպարեան։ Ասոնցմէ ոչ մէկը կապ ունի դատին հետ։ Պ. Լատասի նպատակն էր նոր յետաձգում ձեռք ձգել։ Կարճատեւ խորհրդակցութենէ վերջ, երդուեալները եւ դատարանը համաձայն գտնուեցան որ ցոյց տրուած վկաները կանչուին։

Պ. Լատաս մոռնալով որ Մագըրեան Կարապետը իբր վկայ ներկայացուցած էր ինք, գիտել տուաւ թէ առաջնորդը չէր կրնար դատարան ներկայանալ։ Ասոր ի պատասխան, Պ. Տամասկինոս ըսաւ թէ պէտք է անպատճառ գայ, որպէսզի իր մասին ձեր ունեցած թղթածրարը բանանք իր ներկայութեան։

*** 15,000 տրամի երաշխաւորութեան գումարը անմիջապէս վճարուած ըլլալով, ազատ արձակուեցան Արշակ Օհանեան, Արեւ Մարգարեան, Երուանդ Մանուկեան, Պօղոս Տէր Աբրահամեան եւ Աւետիս Զիլինկիրեան։ Բանտարկուած կը մնայ միայն Նիկոլ Նիկողոսեան, որուն դատը պիտի տեսնուի Նոյեմբերի առաջին շաբթուն։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«Դաշնակցութեան Օր»ը

ՎԻԷՆ, 22 Հոկտ. (Յառաջ) — Այս տարի եւս Հ. Յ. Դաշնակցութեան Վիէնի կոմիտէի նախաձեռնութեամբ կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 3ին Սէրճըը Կաթոլիկ սրահին մէջ մեծ խանդավառութեամբ տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օրը»։

Ներկայ էր երիտասարդներու հոծ բազմութիւն մը։ Ընկերներ եւ համակիրներ եկած էին Վիէնի մօտակայ վայրերէն։ Խումբ մը ընկերներ կը հսկէին կարգապահութեան։ Կեդր. Կոմիտէի հրատարակած «Դաշնակցութեան Օրը» ձեռքէ ձեռք կը խլուէր։ Բեմը զարդարուած էր անմահ Քրիստափորի եւ զանազան հերոսներու նկարներով, ճիշդ ճակատը զետեղուած էր Դաշնակցութեան զինանշանը, որուն աջ եւ ձախ կողմերը կը ծածանէին հայկական եւ ֆրանս. դրօշները։ Հանդէսը բացուեցաւ «Մըշակ բանուոր»ով որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս. որմէ յետոյ նախագահ ընկ. Ս. Գալուստեան քանի մը խօսքով պարզեց օրուան տօնին նշանակութիւնը եւ շեշտեց.— «Կը տեսնէք որ չորս կողմէն կը զարնեն Դաշնակցութեան դէմ, բայց այդ զարկերէն ժողովուրդն է որ կը տուժէ։ Հարկ է խափանել այդ զարկերը եւ հայ ժողովուրդի մէջ վառ պահել ազատութեան ոգին»։

Արտասանեցին փոքրիկներ Զ. Բալոյեան, Ա. Գալայճեան։ Օր. Խ. Բալոյեան յաջող կերպով արտասանեց Ա. Ահարոնեանի «Օտար հորիզոններու տակ», «Քրիստափորի յիշատակին», արտասանեցին նաեւ ընկ. Կարապետեան եւ Մաթէոսեան. Հանդէսին մասնաւոր փայլ տուին ընկ. Երանոսի երկու փոքրիկները իրենց պարերով, նաեւ ընկ. Երանոսի ճառը։ Ամէնէն վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը ընկ. Վ. Փափազեան (Կոմս), որ խօսեցաւ երեք քառորդ ժամու չափ։ Ներկաները լարուած ուշադրութեամբ հետեւեցան ընկերոջ կուռ բանախօսութեան։ «Դաշնակցութիւնը մօտ կէս դարու պատմութիւն ունի, դուք լաւ գիտէք թէ ան ինչ հերոսական դրուագներ ունեցած է. Դաշնակցութիւնը միշտ եղած է հայ ժողովուրդին հետ եւ հազարաւոր զոհեր տուած է եւ այդ զոհերուն շնորհիւ է որ ներկայ փոքրիկ Հայաստանը գոյութիւն ունի։ Թէեւ տարբեր է անոր ռէժիմը այսօր բայց վաղը կրնայ փոխուիլ, մեզի համար կարեւորը Հայաստանի եւ հոն ապրող հայ ժողովուրդի գոյութիւնն է։

Բայց այսօրուան Հայաստանը մեր հայրենի ժառանգութեան միայն մէկ մասն է, չենք կրնար մոռնալ միւս մասը որ այսօր աւերակ է։ Թուրքը որ վարժուած է միշտ քանդելու, մօտ քսան տարիէ ի վեր տակաւին չկրցաւ շինել եւ երբեք չպիտի վերաշինուին այդ աւերակները, մինչեւ որ այդ երկրի բուն տէրերը չերթան հոն»։

Ընկեր Փափազեան դառնալով մեր անարժան հակառակորդներու խելագար պայքարին, ըսաւ.— Մեր հակառակորդները կ'ըսեն թէ Դաշնակցութիւնը թշնամի է Հայաստանին եւ թէ միայն իրենք կը սիրեն Հայաստանը, բայց ի՞նչով, թող տան սիրոյ ապացոյցը. մինչդեռ պուտ մը արիւն իսկ չեն թափած եւ միայն գրելով ու շատախօսելով սէր կ'արտայայտեն։

Ընկերը իր խօսքը վերջացնելէն առաջ թելադրեց որ հայ մայրերը վառ պահեն Հայրենիքի սէրը իրենց զաւակներուն մէջ. հէքեաթի նման դրուագներ պատմեն մեր պատմութենէն։ Բանախօսութիւնը վերջացաւ խանդավառ մթնոլորտի մէջ։ Հանդէսը փակուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով եւ ներկաները մեկնեցան իրենց հետ տանելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատգամը։

Պ. Մանուկեան

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՔՐՈՆԻԿ

Կիրակի օր տեղի ունեցան Ֆրանսայի Ֆութպոլի փրոֆէսիոնէլ խումբերուն մրցումները։ Ամէնէն կարեւորը եւ հետաքրքրականն էին Ռասինկ Գլիւպ տը Փարիի եւ Ֆութպոլ Գլիւպ Սէթոյի մրցումները։ Փարիզի խումբը որ ընդհանուր դասաւորման մէջ մէկ կէտի տարբերութիւն ունէր Ֆութպոլ Գլիւպ Սէթոյէն, հաւասարելու համար անոր, ամէն ջանք պիտի թափէր յաղթելու եւ այդ յոյսով ալ ճամբայ ելաւ շաբաթ օր դէպի Մօնփէլլիէ (Պէլֆօռ)։

Ֆութպոլ Գլիւպ Սէթոյի խումբը որ կը պատկանի ընկերութեան, տրամադրած էր երկու օթօքար, մինչեւ Մօնփէլլիէ։

Մրցումը սկսաւ ժամը 2·30ին։ Գնդակը միշտ մէկ բերդէն միւսը տարուբերուելէ եւ երկու խումբերուն բերդապահները շատ մը վտանգաւոր «շիւթ»երէ ազատելէ վերջ առաջին խաղամասին երկու խումբերը կը մնան 0—0ով հաւասար։

Երկրորդ խաղամասը սկսելուն Փարիզի խումբը արեւուն դիմաց կ'իյնայ։ Եւ չորս վայրկեան վերջ Ֆ. Գ. Սէթօ կը նշանակէ առաջին նշանակէտը։ Ասոր վրայ Փարիզի խումբը կ'ուզէ հաւասարիլ, բայց ի զուր, որովհետեւ հակառակորդ խումբին պաշտպանողական գիծը ալ աւելի զօրաւոր եւ յառաջապահներն ալ միշտ յարձակողական դիրքի մէջ են եղած։ Եւ այսպէս խաղը կը շարունակուի։ Սէթոյի յառաջապահները գեղեցիկ փասերով վայրէջք մը ունենալով 18րդ վայրկեանին կը նշանակեն կէտ մը եւս։ Ասոր վրայ Փարիզի խումբը կը սկսի բուռն ընդդիմութեան եւ յարձակողականի եւ կը շուարեցնեն իրենց հակառակորդը։ Այս միջոցին Սէթոյի ֆօրնէ մը կ'ըլլայ եւ Ռասինկէն Ժօրտան ոտքի հարուածով մը գնդակը բերդէն ներս կը սահեցնէ։ Տեղացիները կը սկսին քաջալերել իրենց խումբը, կը ձեռնարկեն յարձակողականի։ Սէթոյի երեք յառաջապահները կը մօտենան Ռասինկի բերդին ու վերջապահներն ալ շուարեցնելով կը գտնուին բերդապահ Հիտէնի դիմաց, այնպէս որ անկարելի կ'ըլլայ գնդակը ազատել, եւ կէտ մըն ալ նշանակելով Սէթոյի խումբը պարտութեան կը մատնէ Փարիզի խումբը։ Այս վերջինը մեծ յոյսերով ճամբայ ելած էր, եւ երեքի դէմ մէկով պարտուելով կը դառնայ Փարիզ յուսախաբ եւ ընկճուած։ Ուրեմն Սէթոյի խումբը կը մնայ դասաւորման գլուխ 15 կէտով, բայց չենք գիտեր թէ մինչեւ վերջ պիտի պահէ՞ այս դիրքը հռչակուելու համար ընդհ. Ֆրանսայի ախոյեան, որովհետեւ Ֆութպոլի մէջ մրցեցան Ռէտ Սթառ Օլէմփիք հին։

*** Սէնթ Ուէնի Սթատ տը Փարիի մէջ մրցեցան Ռէտ Սթառ Օլէմփիք եւ Սփորթինկ Գլիւպ Վիֆուա, Փարիզի խումբը շատ լաւ խաղարկութիւն մը ունենալէ վերջ 5ի դէմ 2 կէտով պարտութեան մատնեց իր հակառակորդը։ Յառաջիկայ կիրակի Փարիզի խումբը պիտի մրցի Լիլի մէջ Օլէմփիք Լիլուայի դիմաց, որուն բերդապահը՝ Տէլֆօսէ, ինչպէս Ռէտ Սթարի բերդապահը Ալէքս Թէպօն, Ֆրանսայի ազգային խումբին բերդապահներն ըլլալով դէմ առ դէմ պիտի գտնուին։

Մարսէյլի մէջ մրցեցան Օլէմփիք տը Մարսէյլ եւ Ռասինկ Գլիւպ Սթրազպուրկ։ Մրցումը տեղի ունեցաւ Սթատ Ֆէրնանտ—Պուիսոնի դաշտին վրայ, ուր ներկայ եղած են 14,000 հոգի։

Ռէնի մէջ ալ մրցեցան Սթատ Ռէնէ եւ Օլէմփիք Ալէ, ու վերջինը շարաչար պարտուեցաւ վեցի դէմ 0ով։

Ռուպէի մէջ տեղի ունեցաւ 500 հոգիի ներկայութեան Ֆ. Գ. Միլհուզի եւ Էքսէլսիոր Աթլէթիք Գլիւպի մրցումը։ Միլհուզ յաղթեց երկուքի դէմ մէկ կէտով։

Մօնփէլիէի մէջ մրցեցան Ֆութպոլ Գլիւպ Սէթ եւ Օլէմփիք Մօնփէլիէ։ Երկու խումբերը ընդհ. դասաւորման մէջ հաւասար էին եւ իրարու յաղթելու համար ամէն ջանք թափեցին եւ շատ լաւ խաղարկութիւն մը ունեցան։ Սէթ յաղթեց երկուքի դէմ 0ով։ Ֆ. Գ. Սէթ որ եղանակին բացումէն ի վեր այս երկրորդ անգամն է որ կը յաղթէ, եւ սկսա՞ւ ինքզինքը ցուցնել եւ ժողովուրդին համակրանքը գրաւել։

Լիլի մէջ ալ մրցեցան Օլէմփիք Լիլուա եւ Սփորթիվ Գլիւպ Նիմ, որ պարտուեցաւ 3ի դէմ 1 կէտով։

*** Երկուշաբթի գիշեր Կրենէլ փողոց Փալէ տէ Սփորի մէջ տեղի ունեցաւ ըմբշամարտութեան միջազգային մրցում մը, որուն կը մասնակցէր նաեւ մեր հայրենակից Մանուկեան։ Իր հակառակորդն էր ամերիկացի Լէյն Հօլ։ Մանուկեան երկու շաբաթ առաջ նոյն տեղը մրցելով ամերիկացի Ուգուալտի դէմ կէտի մը առաւելութեամբ պարտուած էր։

Երկու հակառակորդները ուժգնօրէն իրարու փաթթուած եւ մկրատի մը ձեւ առած էին, բայց Ամերիկացին առիթէն օգուտ քաղելով զգետնեց մեր ազգակիցը 17 վայրկեան 21 երկվ. խաղարկութենէ մը յետոյ։

*** Կիրակի օր տեղի ունեցաւ Լոմպարտիոյ (Իտալիա) շրջանի հեծելանիւով մրցումը, որուն կազմակերպիչն է իտալական «Կածէթթա Տէլլա Սփորթ» թերթը։ Այս շրջանին տարածութիւնն է 245 քիլոմէթր։ Մրցումին կը մասնակցին 162 իտալացի եւ ֆրանսացի հեծելանուորդներ։ Այս մրցումով կը փակուի Իտալիոյ հեծելանիւի մրցումներուն եղանակը։ Մրցումին կը մասնակցէր Ֆրանսացի հեծելանուորդներէն Վիէթթօ, որ Ֆրանսայի Շրջանին «Լեռներու Թագաւոր» հռչակուեցաւ։ Մրցումը շատ հետաքրքրական էր մանաւանդ անոր համար որ բոլոր իտալացի մագլցող հեծելանուորդները կը մասնակցէին։ Առաջին հանդիսացաւ Կուէռա, 245 քիլոմէթր ճամբան կտրելով եօթ ժամ 34 վայրկեանէն, (ժամական 32 քիլոմէթր)։ Ֆրանսացի Վիէթթօն հանդիսացաւ 5րդ։ Այս մրցումով իտալացի Կուէռա այս տարուան ընթացքին շահած կ'ըլլայ 27 մրցումներ, մրցանիշն ալ կոտրելով։ Քիչ մը հանդստանալէ յետոյ պատրաստութիւններ պիտի տեսնէ մասնակցելու «Վեց Օր»երու մրցումներուն՝ Ամերիկա, Գերմանիա եւ Փարիզ։

ՀՐԱՆԴ ՍԱՐԱՊԵԱՆ

Հմ. Մաթէոսեան

— o —

Չկայ այլ եւս մեր սիրելի Հմայեակը…

Ծնած Կ. Պոլիս, համեստ ընտանիքի մը զաւակն էր Հմայեակ, Կեդր. վարժարանի շրջանաւարտներէն։ Ինքնաշխատութեամբ եւ իր բնածին տաղանդով հասած էր որոշ աստիճանի մը։ Սիրուած էր իր հեզահամբոյր ու համեստ բնաւորութեամբ։ Կը սիրէինք մանաւանդ երբ այսպէս հաւաքուած կը սկսէր հայրենաշունչ հոգի ներշնչող դրուագներ պատմել։ Թարմութիւն մը կար իր խօսածներուն եւ պատմածներուն մէջ. շատ բան կը տեսնէր եւ սակայն չէր ուզեր արտայայտուիլ, ինքն իրեն լուռ կը խոկար։ Կը հաւատար աւելի լաւ ու փայլուն օրերու։ Եւ իր պարտականութիւնը սահմանափակած չէր միայն ընտանիքին մէջ։ Ամէն տեղ էր. միշտ պատրաստ օգնելու հայ որբին, այս կամ այն բարեգործական հաստատութեան։

Յաճախ կը հանդիպէինք իրարու։ Հարցում մը բաւական էր որպէսզի մոռնար իր օրուան հոգերը։ Խոր շունչ մը կ'առնէր եւ,— «Հոգ չէ, հոգիս, այս օրերն ալ կ'անցնին. հերիք է որ Հայ ապրինք եւ մեր զաւակները Հայ պահենք»։ Հպարտ էր իր ցեղով։ «Տղաք, հայերէն խօսեցէք»ը դեռ մինչեւ հիմա ականջիս կը հնչէ։

Խօսելու ինքնայատուկ եղանակ մը ունէր եւ երբեմն վերին աստիճանի տպաւորիչ եւ ազդու կը դառնար իր ըսելիքը։ Ասոր կը պարտէր թերեւս այն հմայքը զոր վերջերս ձեռք բերած էր Հ. Մ. Ը. Մ.ի անդամներուն վրայ։

Հողը թեթեւ ըլլայ վրադ, ազնիւ ընկեր։

Գեղամ

ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԿՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Պուէնոս Այրէսի «Արմէնիա»ն հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (22 սեպտ.).

— «Կրկնակի դժբախտ է Հայը արտասահմանի մէջ եւ նոյնքան անբախտ ու թշուառ է բուն երկրին մէջ։

Բնական է, երկար չեն կրնար ապրիլ ու յարատեւել գաղթաշխարհի կղզեակները։ Պատմութիւնը կատակներ չի սիրեր։

Հազիւ քանի մը տասնեակ տարի եւ գաղթաշխարհի մասնիկները պիտի հալին։

Անհող Հայաստանը պիտի անհետանայ նիշդ այնպէս, ինչպէս Լեհաստանի եւ Թրանսիլվանիոյ հայ գաղութները։

Կը մնայ հողով Հայաստանը, որ ընդունակ պէտք է ըլլայ իր ֆիզիքական գոյութիւնը պաշտպանելու ամէն վտանգի դէմ։

Մանուկ պէտք չէ ըլլալ հաւատալու, որ Խ. Ռուսիա մեզ պիտի պաշտպանէ։

1918ին մինակ մնացինք, համայնավար ռուս զօրքը հայհոյելով կը փախչէր մեր երկրէն, երբ մենք կ'ուզէինք որ ան մնայ … Ու չմնաց։

Եւ սակայն քանի մը տարի վերջ ան հայհոյելով եկաւ մեր երկիրը, երբ մենք բնաւ պէտք չունէինք իրեն եւ իր ուժին։

Դաշնակից եւ զինակից ունի՞ Հայաստանը ներկայիս, երբ աշխարհի բոլոր պետութիւնները, ազգեր ու ցեղեր, դաշնակիցներ եւ զինակիցներ ունին, գաղտնի ուխտեր, համաձայնագրեր եւ ոչ յարձակողական դաշինքներ կը կռեն։

Դժբախտաբար արդի Հայաստանը ունի բարեկամ չունենալէ զատ՝ ունի բազում թշնամիներ։

Ի՞նչ կը մտածէ երկրի ժողովուրդը, որո՞ւ հետ կ'ուզէ ըլլալ եւ որո՞ւ դէմ։ Չենք գիտեր։ Կախուած է օդին մէջ, նոյն իսկ իրեն զինակից ու բարեկամ չեն իր հարեւանները, որոնք Թուրքին հետ են եւ Ռուսին դէմ։

Անկէ զատ մեր ժողովուրդը զինաթափուած է մինչեւ գրպանի դանակը, մինչ իր հարեւանները սպառազինուած են մինչեւ ատամները։

Իր տառապալի պատմութեան մէջ երբեք Հայը Թուրքին հետ չէ եղած ընդդէմ Ռուսի, բայց Ռուսը միշտ հայութեան դէմ է եղած մինակ կամ միացած Թուրքին։

Ներկայիս նոյնն է պարագան։

Հայաստանի ամենալաւ բարեկամները անհող Հայաստաններն են, որոնք գոյութիւն ունին աշխարհի զանազան մասերուն մէջ։ Պէտք է ներքին ուխտեր, ներքին համաձայնագրեր կազմուին հողով Հայաստանին օգնելու իր գերագոյն եւ օրհասական վայրկեանին։ Արմէններու դաշինքը ապահովութեան մեծագոյն երաշխիքն է հայութեան գոյութեան։

Մինչ մենք պառակտուած ենք, ներքնապէս տկար եւ արհամարհելի։

Թուրքիան իսլամական ուխտեր կը կազմէ եւ դաշինքներ կը ստորագրէ իր շուրջը հաւաքելով Պարսկաստան, Աֆղանիստան, Ադրբէջան եւ իսլամ ուրիշ երկիրներ, իսկ մեր ներքին Թուրքերը գաղթաշխարհը կը յուզեն, երկպառակութիւն կը սերմանեն, մեր բարոյական եւ նիւթական ուժը սպառելով չնչին բաներու վրայ։ Թուրքը արտաքնապէս եւ ներքնապէս կը զօրանայ, իսկ մենք կը տկարանանք հողով Հայաստանի եւ անհող հայրենիքներու մէջ։

Արտաքին Թուրքը՝ դուրսէն, ներքին Թուրքը՝ ներսէն, համերաշխօրէն կը դաւեն հայութեան։

Սթափինք, լայն բանանք մեր աչքերը, կեդրոնացնենք մեր ուժերը Արմէններու սրբազան ուխտով։ Արմէններու Ալիանսը միայն մեզ պիտի փրկէ, ինչպէս փրկեց 1918ին։

Դէպի համերաշխութիւն, համաձայնութիւն եւ սրբազան ուխտեր։ Դէպի Արմէններու Ալիանսը»։

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Ա. ՊՈՒՐԹԵՒԵԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Յառաջիկայ հինգշաբթի նոյեմբեր 1, օգտուելով տօնական արձակուրդէն, Արա Պարթեւեան սէնֆօնիք մեծ նուագահանդէս մը սարքած է Կավոյի ընդարձակ սրահին մէջ։

Աւելորդ չէ յիշեցնել որ, երգահանը բացի իր անձնական հեղինակութիւններէն, յայտագրին մէջ տեղ տալով դասական գործերու, առաջին անգամ մեր հասարակութեան մատչելի դարձուց սէնֆօնիք նուագահանդէսները, եւ ճաշակ արթնցուց առ հասարակ մաքուր երաժշտութեան։

Յառաջիկայ նուագահանդէսը մասնաւորապէս կազմակերպուած է կէսօրէ յետոյ, որպէսզի ըլլայ ժողովրդական, ուրկէ պիտի կրնայ օգտուիլ արուարձաններու ստուար հասարակութիւնը։

Դեռ թարմ է տպաւորութիւնը իր Իրիկնամուտին եւ Ցայգաթիթեռներու պարին, որոնք մեծ յաջողութիւն ունեցած էին անցեալ նուագահանդէսին։ Ասոնց կողքին Պարթեւեան հեղինակած է այս անգամ սէնֆօնիք մեծ գործ մը, Գեղջկական շարք անունով, երեք մասէ բաղկացեալ, միշտ բնապաշտ դպրոցին ազդեցութեան տակ, եւ որուն բաժանումներն են ա) Արշալոյսէն մինչեւ կէս օր, բ) Հովիւները լեռներուն մէջ, եւ գ) Գեղջկական խրախճանք։

Երեք մասերն ալ ըլլալով անկախ ներշնչման կտորներ, դրոշմը կը կրեն մեր տոհմիկ երաժշտութեան, ինչ որ գեղեցիկ հակապատկեր մը պիտի կազմէ քանի մը դասական գործերու՝ որոնք պիտի նուագուին յայտագրի առաջին բաժնին մէջ։

Լիլի Տէմիրճեան, որ հայ անունին պատուաբեր աստղ մըն է միջազգային հորիզոնին վրայ, իր սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ այս նուագահանդէսին։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (28)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ— (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

— Զքու Աստուած ու Քրիստոս, քու հօրն ու մօր հոգին ու մարմին … բոզի զաւակ, զաւածան, եղբայրասպան, դեռ երես ունի՞ս գալ զիս տեսնելու։ Եկեղ ու կրակ փախստական ու հալածական հայ կիներու գլխուն բերածներդ կը յիշե՞ս, քու լկրչ ու չընական կիրքիդ գոհացում տալէ յետոյ, Թուրքերուն ալ բաժին կը հանէիր անոնք որոնք քու շուն կամքիդ հակառակ կը գտնուէին։ Կիսամեռ Գասոյի Հոռոմի սրտին վարկեր, անոր արեան գնով ձեռք բերած դրամները կողոպտեցիր ու այսօր որպէս դրամատէ՞ր կ'երեւաս։ Սատկէ, կորսուէ աչքիս առջեւէն, այս ըլլայ քու առաջին ու վերջին իմ քովս գալը։

— Հա՛, հա՛, հա՛, դեռ քու առաջուան թաս ու տարալէն վաղ չանցար, ջաղացքն է կորսուեր, ինք ջախջախ կը փնտռէ։ Իմ մօտ ամէն բան եղած ըրցած է, աղդ, մաղդ, ասոնք ալ խօսքեր են, մարդ այն է որ այս տաղնապէն իր կեանքը կը պահէ, եւ ոչ թէ քեզի նմանիներթակի ետեւ կը պահուի։

Ու ձգելով դուրս գնաց, առանց երկրորդ անգամ գալու։

ՋՆՏՕ ՌՈՒԲԷՆ

Ամէն տուն իբրեւ մուրացկաններ կէսօր ժամանակ հայ պզտիկներ 6—8 տարեկան կը հանդիպին մեր տունը, բոլորն ալ ծիւրած, ջիղ ու ոսկոր մնացած, անճանաչելի դարձած։

Օր մը կէս օրին, ես նստած հարիսա կ'ուտէի։ Ներս մտաւ կարճ ու կլոր սեւուկ ու պայծառ աչքերով տղայ մը։ Անմիջապէս ճանչցայ, Ջընտօյի թոռ Ռուբէնն է, տասը տարեկան։ Պահած էր իր աշխուժութիւնը։

Ինչպէս որ ես անյագ ու կարօտով կը նայիմ իր վրայ, նոյն եւ ինք։ Յանկարծ բերնէս թռաւ.— Ռուբէ՛ն, բաւական եղաւ որ լալով վրաս նետուի։ «Կը ճանչնա՞ս զիս» կը հարցնեմ։

— Այո, Մարգարն ես։

Տնեցիները պիշ պիշ կը նային մեր լացին ու գիրկընդխառնումին։ Անոնց կը հասկցնեմ որ ազգականիս մէկ զաւակն է, իմ բաժին հարիսան եւ հացը կը պարպեմ Ռուբէնի կտրած խեցի ամանին մէջ, ու բռնելով անոր ձեռքէն կ'անցնիմ ախոռ ու կը հարցնեմ.— Ի՞նչ եղաւ մեծ հայրիկդ եւ տան մնացած անդամները։ Ահա ինչ որ լսեցի Ռուբէնէն.

— Այն օրը (խօսքը Ջարդի օրուան մասին է), մեծ հայրս տունն էր, երբ Քիւրտերը գիւղը պաշարեցին ու զէնքերու ձայն սկսաւ։ Մեր բակը լեցուեցան մեր գիւղի Քիւրտերը, սկսան տան կահ կարասիները թալլել։ Նոյն տեղն բակ մտաւ Սլէման օնպաշին, կանչեց հայրիկս ու մեծ մայրս անոր հետ գնաց, ես ալ մեծ մօրս ձեռքը բռնած էի։ Դուրս ելանք բակէն։ Երբ Ազկոյի լամուկ Խալըդ մեր հարս Հըռիփը քաշելով բակէն դուրս բերաւ, հայրս որ տեսաւ լացաւ, լացինք ես եւ մայրիկս ալ, բայց հարսը տարին։ Սլէման օնպաշին հօրս նշանները ուզեց(*), հայրս ըսաւ որ այն նշանները միայն ինծի համար են։ Ասոր վրայ հօրս ձեռքերը կապեց, մօտ 200ի չափ կնիկմարդիկ հաւաքեց ու քշեց դէպի Խասգիւղ։ Հոն հօրս կապեցին Խասգիւղի Տէրտէրը եւ ուրիշներ, տարին Ս. Ստեփաննոսի ետեւ ձորակի մէջ ու սպաննեցին։ Մայրիկս ուրիշ կիներու հետ մարագին մէջ լեցուցին։ Ես ալ մայրիկիս հետն էի։ Դոկըժ անունով Քիւրտ մը անցաւ մարագի դռնէն, մեծ մայրս կանչեց, ճանչցաւ ու եկաւ, մայրս համբուրեց զիս ու յանձնեց Դոկըժին.— Տար քեզի թող ըլլայ։ Դոկըժ դժուարաւ կրցաւ զիս ազատել ոստիկանէն, ու տարաւ իրենց տունը։ Ես կուլայի ու մայրիկէս չէի բաժնուիր, ըսաւ՝ գնա՛, ես երեկոյեան կուգամ քեզ առնելու։ Ալ չեկաւ. Դոկըժ տան դուռը վրաս գոցեց, գնաց թալան բերելու։ Ինք կուգար կինը կ'երթար, այսպէս մինչեւ իրիկուն կրեցին, տունը լեցուեցաւ, դուռը կը դնէին բեռանները։ Ախոռը տաւար ոչխարով լեցուցին։ Սակայն ես կուլամ, ինչ որ կուտան կը մերժեմ ուտել.— Զիս մայրիկիս տար կ'ըսեմ։ Բարկացած զիս դուրս կը հանէ, ցոյց կուտայ այն մարագը ուր մայրիկս էր, բոցերու ճարակ է, կը վառի այն կնիկներուն վրայ մայրիկիս հետ։ Ու կը լսուի սաստիկ պայթոցի ձայն։ Երբ կ'ուռին ու կը պայթին, սարսափահար կը փախչիմ, ներս կը մտնեմ, ու Դոկըժ կը խոստանայ զիս մեր գիւղը բերել ու մօրս յանձնել, անոր ըսած էի որ մայրս ողջ է։

Երեք օրէն վերջ Դոկըժ զիս առնելով մեր գիւղը եկանք։ Երբ մեր բակը մտանք, քարէն, փայտէն զատ բան մնացած չէր։ Մինակ մառանի դուռը կղպուած էր կղպանքով մը։ Յանկարծ մայրս մառանի մէջէն կանչեց Դոկըժին, բանալին տուաւ եւ դուռը բացինք։ Մայրս ու Պապօ Բղտոյի կինը՝ Լուսին ներսը կը բնակէին։ Մայրս ըսաւ որ Ահմէտ աղայի կողմէն վար դրուած են։ Դոկըժ ձգեց կ'երթար, մայրս ըսաւ.— Դոկըժ, տար Ռուբէնը քեզի թող ըլլայ։ Ես լացի.— Չեմ երթար, անոնց գիւղը մարդեր կը սպաննեն, կնիկներ ու պզտիկներ մարագի մէջ կը վառեն, ես չեմ երթար, չեմ երթար։

Դոկըժ կղպեց դուռը ու բանալին մօրս տուաւ։ Հարցուցի մօրս՝ մեր հարս Հռիփը որ տարին, չեկա՞ւ։— Չէ, տղաս, ալ Հռիփը մերը չէ, խլեցին զայն մեր գիրկէն։ Ու կուլան երկուքն ալ։— Ի՞նչ եղան միւս հարսները՝ Լուսվարդն ու Իւղօն, ի՞նչ եղաւ քոյրս Նախշուն, կը հարցնեմ մայրիկիս։— Լուսվարդը Ջարդի օրը լեռը կը փախչի, յաջորդ օր կուգայ գիւղ, կը բռնեն Կնոթօ չէյխեր, առ այժմ Տէր Գրիգորի տունն է, չէյխին քով։ Իսկ Իւղօն ու Նախշունը ոստիկանապետը տարաւ, Ամրէի տուն, անոնք ալ անորն են։— Ի՞նչ եղաւ Ասլօն, երկու տարեկան տղան (Իւղոյի տղան)։ Մայրս լացաւ ու ըսաւ.— Իւղոյի հետ տարին, ոստիկանապետը կը հրամայէ Իւղոյին որ տղան ձգէ, ան չի ձգեր։ Հրաման կ'ընէ ոստիկանի մը, որ Իւղոյի գրկէն կը յափշտակէ տղան, կը հանէ տանիքը ու երդիքէն վար՝ գլխուն վրայ կը նետէ տղան, 40 արշըն բարձրութենէ մը։ Տղան մօր աչքերուն առջեւ կտոր կտոր կ'ըլլայ։ Իւղօն կը մարի. տղուն կտորները կը նետեն հորը, շուները կը լիզեն անոր արիւնը, վերջն ալ կ'ուտեն կտորները։ Սարսափի տակ կը դողամ, մայրս զիս գրկեց, թեւերուն մէջ առաւ.— Մի լար Ռուբէն, մի վախնար տղաս, օր մը մեր տնեցիները ամէնքն ալ կուգան, նոյնպէս մեծ հայրիկը, մեծ մայրիկը։

(Շար.) ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

(*) Ջնտօն 30 տարի Պոլսոյ գերմ. դեսպանատան մէջ ծառայած, հանգստեան կոչուած էր։ Ի վարձ իր 30 տարուան անբիծ աշխատութեան պատուանշան ստացած էր Սուլթան Համիտէն եւ Վիլհէլմէն։

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ, ԼԵՀԱՍՏԱՆ, ԻՏԱԼԻԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

»»» • • «««

Հունգարիոյ վարչապետը, որ Վարշաւա գացած էր քանի մը օր առաջ, վերադարձաւ Փէշթա։ Կ'ըսուի թէ այս կիրակի ալ Վիէննա պիտի երթայ եւ յետոյ Հռոմ, ուր գացած էր արտաքին նախարարը։

Լեհական թերթերը կը գրեն թէ Հունգարիոյ վարչապետին այցելութիւնը օգնեց ամրապնդելու փոխադարձ համակրանքը եւ հաստատելու մշակոյթի համաձայնութիւն մը։ Խօսակցութեանց ընթացքին, Լեհաստանի վարչապետը եւ արտաքին նախարարը շատ վերապահ եղած են, որպէսզի խրախուսած չըլլան դաշնագիրներու վերաքննութեան տենչը, որ շատ զօրաւոր է Հունգարիոյ մէջ եւ որ յաճախ կ'արտայայտուի «Կարպաթեան աւազան» բացատրութեամբ (սահմանակից դառնալ Լեհաստանի)։ Վարշաւայի ընդդիմադիր թերթերը կը հարցնեն թէ հիմա ժամանա՞կն էր այս այցելութեան եւ գիտել կու տան թէ մինչ ֆրանքօ-լեհական բարեկամութիւնը կը թուլնայ, հունգարօ-լեհականը կը զօրանայ։

Ամէն պարագայի մէջ, Հունգարացիները շատ գոհ են եւ մամուլը կը շեշտէ վարչապետին այցելութեան քաղաքական կարեւորութիւնը։ Երկու վարչապետներուն խօսակցութիւնը տեւած է երկու ժամ։ Այս այցելութենէն յետոյ, Փէշթայի մէջ աւելի լաւատես են դաշնագիրներու վերաքննութեան մասին, որովհետեւ հաստատուած է որ երկու կառավարութիւններն ալ միեւնոյն տեսակէտներն ունին եւրոպական հարցերու մասին։

Գերմանական մամուլը լայնօրէն արձանագրեց այս անցուդարձը, մեծ արդիւնքներ սպասելով, բայց յուսախաբ եղաւ։ Կը հաստատուի թէ Լեհաստան չէ ուզած որ եւ է յանձնառութիւն ստանձնել Հունգարիոյ հանդէպ, գոնէ առ այժմ։

Խորհրդային մամուլը կարեւորութիւն կ'ընծայէ այս այցելութեան, անոր մէջ տեսնելով փորձ մը՝ ֆաշական խմբակցութիւն մը կազմելու Եւրոպայի մէջ, Գերմանիոյ դրդումով։ Այս առթիւ գիտել կու տայ թէ այդպիսի խմբակցութիւն մը մեծ վտանգ պիտի կազմէ Չեխոսլովաքիոյ համար (անշուշտ նաեւ Խ. Միութեան համար)։ Սակայն եւ այնպէս Մոսկուայի մէջ թերահաւատ են այցելութեան արդիւնքի մասին, որովհետեւ Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ շահերը աններդաշնակ են։ Ինչ կը վերաբերի դաշնագիրներու վերաքննութեան, այդպիսի գործողութեան մը անուղղակի պիտի վնասէ նաեւ Լեհաստանի շահերուն։

»»» • • «««

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏԳԵՒԱՒՈՐԻ Գ. շրջանի վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի նոյեմբեր 14ին, Թրոքատէրոյի մէջ։

Պ. Գէորգ Ցնծալեան, Օր. Ալիս – Պերճուհի Ցնծալեան, այրի Տիկին Փրլանթի Արապեան, Պ. Գէորգ Արապեան (Պուէնոս Այրէս), Տէր եւ Տիկին Խ. Ոսկանեան եւ զաւակունք (Պոլիս) Տէր եւ Տիկին Ակոբեան Հաճեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Գ. Գարաեան (Առնուվիլ – լէկոնէս), սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի կնոջ, մօր, աղջկան եւ քրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ՉԱՐՈՒՀԻ ՑՆԾԱԼԵԱՆԻ

(Ծնեալ Արապեան)

դառնաղէտ մահը որ տեղի ունեցաւ հոկտեմբեր 21ին Նէքէր հիւանդանոցին մէջ (Փարիզ), յետ տաժանակիր հիւանդութեան, 48 տարեկան հասակին մէջ։ Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, հինգշաբթի առաւօտ ժամը 10·30ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 ռիւ Ժան Կուժօն, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Բլամառի գերեզմանատունը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայ իբր այդ նկատել։

Բնակարանի հասցէ՝ 55, Rue Chef de Ville, Clamart, Seine.

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Le Gérant: H. STEPHAN

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (12)

ՍՊԻՏԱԿ ԱՐԾԻՒԸ

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ — Գրեց՝ ՐՕԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

— Քիչ մը պանիր, էսլմս, մատակարարը Սըր Ճօնին մօտը եկած էր։ Ոչ, Հ. Ա. երէկ գիշեր շատ կարեւոր գէպքի մը համար կանչուեցայ... եւ մինչեւ կէսօրէ առաջ չկրցայ վերադառնալ։

— Հեռու տե՞ղ գացիր։

Այս հարցումը ուղղուած էր յայտնապէս ոչ հետաքրքրութեան համար։ Սըր Ճօն որ խորհեցաւ թէ լաւագոյն էր չիտակը պատասխան չտալ՝ յարեց։

— Ոչ, շատ հեռու չէ, մինչեւ հիւանդանոց... խորհրդակցութիւն մը եւ գործողութիւն։

Այդ միջոցին « քառ՛շ» ձայն մը ելաւ. էսլմս պանիրին պնակը կոտրած էր։ Սըր Ճօն նշմարեց որ իր սպասաւորը տակաւին սենեակին մէջ կը կենար։ Ան չէր գիտեր որ ժամադրութեան չերթալուն համար Հ. Ա. իր տունը հեռաձայնած էր։

— Շատ կը ցաւիմ, պարոն։ Պնակը ձեռքէս սահեցաւ։

էսլմս ուրիշ պնակով մը ներս եկաւ։

— Բացառիկ երկար գործողութիւն մը ըլլալու է որ ամբողջ գիշերը մնացեր ես, Ճօն, ըսաւ Հ. Ա. եւ զարմացաւ թէ ինչո՞ւ կը ստէր իր բարեկամը։

Սըր Ճօն պանիրէն առաւ եւ սպասեց մինչեւ որ էսլմս դուրս ելաւ։

— Խնդիրը գործողութեան երկար ըլլալուն վրայ չէր, Հ. Ա. ստիպուած էի երկար ժամանակ հիւանդին մօտ մնալ, որովհետեւ իր կեանքը ծանր վտանգի մէջ էր։

Հ. Ա. դժուարաւ իր ծիծաղը զսպեց։ Ինչո՞ւ համար Ճօն գինքը այդքան անմիտ կը կարծէր։ Փողոցի հասարակ մարդիկը անգամ լաւ գիտեն թէ Հարլի փողոցի մասնագէտները իրենց հիւանդներուն առողջանալուն կամ ոչ չեն սպասեր, այդպիսի մանրամասնութիւնները հիւանդանոցի վիրաբոյժին կը ձգուին։ էսլմս հեռաձայնով ըսած էր որ իր տէրը տունէն դուրս ելած էր խորհրդաւոր նաւապի մը հետ, եւ երկուքը միասին ինքնաշարժով մը մեկնած էին ժամը մէկուկէսի ատենները։ Սըր Ճօն ուր երթալնին չէր ըսած. եւ ծառան տիրոջը չվերադառնալուն համար անհանգիստ էր։ Նաւապը տարօրինակ մարդ մը թուած էր։ Ահա էսլմսի այդ խօսքերուն վրայ էր որ Հ. Ա. իր բարեկամին այցելութեան էր եկած։

Սըր Ճօն այդ վայրկեանին մէկ փափաք միայն ունէր,— որոշ տեղեկութիւն ստանալ նախորդ գիշերուան ոճիրի մասին. այդ տեղեկութիւնները պէտք էր առնել իր բարեկամին մտքին մէջ առանց որ եւ է կասկած յարուցանելու։ Ուստի առաւօտեան թերթը առաւ եւ հառաչելի մը ակնարկով ըսաւ.

— Կը տեսնեմ որ Սպիտակ Արծիւի ուրիշ սպանութիւն մըն ալ կատարուեր է։

Ճօն կ'ուզէ զիս խօսեցնել՝ տալ եւ տեղեկութիւն քաղել, կը զարմանամ թէ ինչո՞ւ, մտածեց Հ. Ա.։

— Այո Ճօն, Սպիտակ Արծիւի նոր սպանութիւն մըն ալ ունեցանք։

— Թերթերը աղտոտ պայքար մըն են բացեր, Հ. Ա.։ Կարծեմ քիչ ժամանակէն ժողովին մէջ հարցապնդումներ պիտի ըլլան։

Հ. Ա. գլուխը շարժեց։

— Ոչ, երեսփոխանական ժողովին մէջ հարցապնդում չըլլար։ Այս անգամ մարդասպանը իր ետեւը հետք մը ձգած է։

Ուրիշ անվարժ մէկը բան մը չպիտի գիտէր, բայց Հ. Ա.ի աչքերէն չխուսափեցան իր բարեկամին աչքերուն հետաքրքրութիւնը։ Ուրեմն Ճօն անձնապէս այս խնդրով կը հետաքրքրուէր, ահա չահեկանը... մտածեց ոստիկանապետը, յետոյ բարձր ձայնով մը։

— Երբ հետք մը կ'ըսեմ, մեծ բան մը չկարծուի։ Հաւկցուած է որ ըսպաննուած մարդը, Հէնրի Մէյըրն, իրեն պատահելիքին կը սպասէր, որովհետեւ վերջերս սովորութիւն ունէր իր մօտ զէնք պահելու... երէկ գիշեր այդ զէնքով կրակեց... Ապացոյցներ ունինք որ մարդասպանը վիրաւորուած է։

Աշխարհի վրայ այլեւս ոչ մէկ զօրութիւն կրնար զինքը արգիլել հարցում մը ընելէ, նոյն իսկ եթէ իր բոլոր գիտցածը դուրս տար։

— Հէնրի Մէյըրնի գործածած ատրճանակին չափը գիտէ՞ք։

— Այո, 45. բայց ինչո՞ւ կը հետաքրքրուիս։

— Այն բանին համար որ եթէ մարդասպանը այդքան խոշոր չափի հրազէնով մըն է վիրաւորուած, կրնաք իր հետքը շուտ գտնել, որովհետեւ մարդը մասկոյտ մը կ'ըլլայ, մինչդեռ փոքր չափի վէրք մը առնելը գիւրին կրնայ դարմանուիլ։

— Կը նշանակէ թէ մեր մարդասպանը կամ հիւանդանոց մը գացած կամ տանը մէջ բժի՞շկ մը կանչեց։

— Այո։

(Շար.)

16,000 ՄԵԹՐ ԴԷՊԻ ԵՐԿԻՆՔ բարձրանալէ յետոյ — Օհահոյի նահանգի մէջ, Մ. նահանգներ — անտառի մը մէջ վար իջաւ Տէր եւ Տիկին Ժան Փիքարի օդապարիկը։ Վայրէջքը շատ ուժգին էր եւ օդանաւին պահարանը պատռեցաւ, բայց այր եւ կին և իրենց բոլոր գործիքները անվնաս մնացին։ Օդաչուին եղբայրն է՝ հռչակաւոր Փրոֆ. Փիքարի, որ այս շարքին առաջին փորձը կատարեց։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԻՋԵՒԵԼԻ ԿԱՅԱՐԱՆ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ
26
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI
26 Octobre
1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2635

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԽԱՐԽՈՒԼ Է ԽԱՐԻՍԽԸ

»»»• •«««

Աւելի մխիթարակա՞ն է պատկերը ուրիշ գաղութներու մէջ, բաղդատելով Ֆրանսայի հետ:

Արագ ակնարկ մը՝ իբրեւ պատասխան այս հարցումին:

Ամերիկան կը տարուբերի ծանօթ ալեկոծութեան մէջ: Ոչ մէկ հեռանկար՝ վերահաստատելու միասնականութիւնը: Երկու առաջնորդարան, երկու երեսփ. ժողով, երկու եկեղեցի, երկու հօտ: Դպրոցները եւ միւս ազգ. հաստատութիւններն ալ անոր համեմատ բաժնուած:

Մթնոլորտը այնքան պղտոր է, որ նոյն իսկ էջմիածինը կէս ճամբան մնաց: Եւ այժմ յորդոր կը կարդայ, կարճ կապելով սաստերն ու պատժական տնօրինութիւնները:

Տարբեր բախտ մը չսպասեր կաթող. պատուիրակին, եթէ պիտի շարունակէ օրէնքներու կամ կոնդակներու տառին հետեւիլ, փոխանակ տագնապին խորը թափանցելու եւ պատասխանատուութիւնները ճշդելու անկախօրէն, մէկդի դնելով բոլոր կանխակալ կարծիքները:

Պալքանեան գաղութներէն Ռումանիան, որ տարիներով կը պարծենար իր խաղաղութեամբ եւ շինարար աշխատանքով, կատարեալ քաոսի մը վերածուած է մէկ տարիէ ի վեր: Ինչ որ թեմական իշխանութիւն կը կոչուէր, դարձեր է ծաղրանկար մը, խախտելով կրթական ճակատն ալ, ուր լայն ճեղքեր բացուէ Հօկը:

Պուլկարիան, միշտ վիրաւոր եւ խռովեալ, կը քաշքշէ իր տժգոյն գոյութիւնը: Թեմական իշխանութիւնը շուք մը կամ դիմակ մըն է, եւ իր գոյութիւնը կը զգացնէ կա՛մ կուսակցական պայքարի առեն, եւ կամ տօնական առիթներով:

Յունաստան, առաջին օրէն խռովայոյզ, նոր ջղաձգութեան մը մատնուած է, շնորհիւ անոպայ կղերականի մը եւ «քլիք»ի մը, որոնք իրենց չոգին կը ստանան Հօկէն եւ Բարեգործականէն:

Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ երեւի կացութիւնը պէտք եղածին պէս պղտորած չէ:

Այլապէս, Ամերիկայի ռամկավար պաշտօնաթերթը ինչո՞ւ պիտի դրէր հետեւեալ տողերը, խօսքն ուղղելով «Կիլիկիոյ գոյգ Շնորհազարդ կաթողիկոսներուն եւ իրենց ենթարկեալ եկեղեցականութեան եւ յետոյ նաեւ Հ. Բ. Ը. Միութեան».

— «Անոնք պէտք է վճռապէս ի բաց թողուն համերաշխական ու ձեւապաշտական ներողամիտ եւ թոյլ քաղաքականութիւնն ու դարձուածքները եւ զօրաւոր կամքով ու ձեռքով զսպեն ու արմատախիլ ընեն չարիքը»: (Պայքար, 25 սեպտ.):

Բացատրէ՞նք թէ «չարիք»ը Դաշնակցութիւնը եւ անոր հետ կապուած տարրերն են, որոնց հետ համերաշխաբար կը գործեն երկու կաթողիկոսները: Մե՛ղք որ երկուքն ալ խելք չեն ըներ հետեւելու «սուրբ» Ղեւոնդի օրինակին:

Մասնաւոր տեղեկութիւններ չունինք Եգիպտոսի մասին, իսկ Իրաք նոր պիտի գտնէ ինքզինքը, իբրեւ հետեւանք վերջին ընտրութեանց եւ չարաշուք փիլոնաւորի մը պաշտօնանկութեան:

Չխօսինք հարեւան երկիրներու մէջ հաստատուած համայնքներու մասին,— Անգլիա, Պելժիա, Իտալիա, Զուիցերիա, Աւստրիա եւն.— որոնք ընդհանրապէս Ծնունդին եւ Զատկին կը յիշեն իրենց գոյութիւնը կամ պարտականութիւնները:

×

Ի՞նչ կ'ուզենք հաստատել այս հարեւանցի տեսութեամբ:

Առ այժմ երկու բան.—

1. Մէկ տարիէն միւսը կը շեշտուի կեդրոնախոյս ձգտումը, թուլցնելով կազմական եւ կազմակերպական կապերը՝ իւրաքանչիւր գաղութի մէջ եւ երկիրէ երկիր: Ինչ որ կը նշանակէ տկարացում դիմադրական կորովի եւ ինքնապաշտպանութեան:

2. Մէկ տարիէն միւսը՝ արմատախիլ բազմութիւնները փոխանակ տիրաբար վարելու իրենց ճակատագիրը, զայն կը կապեն աշխարհական կամ կրօնական շուքերու բարեհաճութեան. ուրիշ խօսքով՝ կղերապետութեան:

Միայն այս երկու իրողութիւնները բաւական չե՞ն ապացուցանելու թէ՝ որքան խախուտ է գաղութներու ինքնապաշտպանութեան կազմակերպումը:

Այս «երերեալ – տատանեալ» խարի՞սխն է որ պիտի պաշտպանէ մեզ, այնքան փորձանքներու եւ փորձութեանց դէմ:

Մանաւանդ որ, Երեւանն ալ սառուցեալ գօտի մը կազմեր է հայրենիքին եւ գաղութներուն միջեւ: Ան մեր պահանջներուն վրայ կը նայի ոչ թէ իբրեւ պետութիւն, այլ իբրեւ կոմիտէ մը, եւ համաձայն իր գործակալներուն զեկուցման:

Տասը տարի է որ անդադար կը յիշեցնենք, թէ նոյն իսկ հայրենիքին հիմնական շահերը կը պահանջեն կարելի եղածին չափ ամրացնել գաղութներու ինքնապաշտպանութեան ցանցերը:

Որովհետեւ, ինչպէս որ գաղութները չեն կրնար ծնիլ ու տեւել առանց հայրենիքի, նոյնպէս այս վերջինը չի կրնար ձեռք քաշել հարիւր հազարաւոր տարագիր զաւակներէ, չի կրնար առանց վտանգի դիտել անոնց կազմալուծումն ու նուաղեկութիւնը:

Եթէ Երեւանի մէջ դժուար կ'ըմբռնեն այս տարրական ճշմարտութիւնը, բան չտեսնելով լեռնէն կամ Լէնինէն անդին, այդ չի նշանակեր թէ մենք եւս ամէն ինչ պիտի յանձնենք չորս հովերու քմայքին:

Եթէ մեր բոլոր տառապանքները, բաղձանքները եւ մարտնչումները ելք մը պիտի ունենան, այդ ելքը կախում ունի մեր ինքնապաշտպանութեան ամրապնդումէն:

Ո՞վ կը խանգարէ մեզ, մեր տունը կարգի դնելու համար: Եւ ինչո՞ւ կը յամառինք յամենալ մաշած ճամբաներու վրայ, երբ ամէնէն անսասան ուժերն իսկ վերանորոգման ճիգեր կը կատարեն:

Ծ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Երէկ Նանթի մէջ բացուեցաւ արմատական ընկերվարականներու տարեկան համագումարը, մասնակցութեամբ 1800–2000 պատգամաւորներու: Քաղաքական շրջանակներու մէջ անհամբերութեամբ կը սպասեն այս համագումարի ելքին, որովհետեւ անոր տալիք որոշումներէն կախում ունի դահլիճին կացութիւնը եւ մանաւանդ սահմանադրութեան վերաքննութեան յաջողութիւնը: Արմատական-ընկերվարականները 158 անդամ ունին Երեսփ. Ժողովին մէջ: Նոյնքան զօրաւոր է իրենց ազդեցութիւնը՝ ծերակոյտին մէջ: Այս ուժին բարեացակամութեան շնորհիւ է որ կը դիմանայ Տումէրկի դահլիճը: Արդ, Պ. Էռիօ, որ թէ կուսակցութեան նախագահն է եւ թէ անպաշտօն նախարար՝ ազգ. դահլիճին մէջ, պիտի կրնա՞յ համոզել համագումարին բոլոր անդամները, շարունակելու համար մինչեւ հիմա վարած քաղաքականութիւնը:

Տարակոյս չկայ թէ փոթորկալի վիճաբանութիւններ պիտի ծագին սահմանադրութեան վերաքննութեան մասին, որ ամէնէն կարեւոր խնդիրն է ինչպէս կառավարութեան, նոյնպէս այս համագումարին համար: Տակաւին կայ Թառտիէօ – Շոթան միջադէպի խնդիրը, որ յետաձգուած էր այս ժողովին: (Կը յիշուի թէ Թառտիէօ ծանրապէս ամբաստանեց Շոթանը, Սթավիսքիի գայթակղութեանց առթիւ, եւ Պ. Տումէրկի հրաժարման սպառնալիքին վրայ էր որ դահլիճը փրկուեցաւ, առժամապէս):

Արմատական – ընկերվարական կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակցութիւնը բոլորովին հակառակ չէ սահմանադրութեան վերաքննութեան, բայց վճռապէս կը մերժէ երեսփ. ժողովի լուծման իրաւասութիւնը ծերակոյտէն առնել եւ յանձնել հանրապետութեան նախագահին: Միւս կողմէ, կուսակցութեան ձախակողմեան թեւը հակառակ է նոյնիսկ ազգ. դահլիճին մասնակցութեան, եւ այս գետնին վրայ կը մօտենայ ընկերվարական – համայնավար միացեալ ճակատին քաղաքականութեան:

Կարմիրներու բողոքի միթինկները

Չորեքշաբթի օր վեց խոշոր միթինկներ գումարուեցան Փարիզի մէջ, նախաձեռնութեամբ ընկերվարական – համայնավար միացեալ ճակատին: Նախապէս չորս ժողովներ սարքուած էին, սակայն բազմութիւնը խճողուած ըլլալով, ուրիշ երկու միթինկներ ալ սարքուեցան: Երկու կուսակցութեանց օրկանները կը գրեն թէ աւելի քան 30,000 աշխատաւորներ մասնակցեցան ժողովներուն, «իրենց ատելութիւնը արտայայտելով Ֆաշականութեան դէմ եւ ուխտելով պաշտպանել ժողովրդապետական ազատութիւնները»: Ոստիկանութիւնը խստօրէն կը հսկէր կարգապահութեան:

ՆՈՐ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Ներքին նախարարութիւնը մասնաւոր պաշտօնեաներ ղրկեց Մարսէյլ, ճշդելու համար տեղական իշխանութեանց պատասխանատուութիւնը հոկտ. 9ի դէպքին մէջ: Այս առթիւ բուռն վէճ մը տեղի ունեցաւ Փարիզցիներու եւ Մարսէյլցիներու միջեւ: Այս վերջինները կ'առարկեն թէ Փարիզի Ապահովութեան Տեսչութիւնը ամէն բան իր ձեռքն առած ըլլալով, որ եւ է իրաւասութիւն չէր տուած իրենց եւ քաղաքապետն անգամ չէր հրաւիրած: Այս վերջինը, Պ. Ռիպօ, կը գանգատի թէ ոչ միայն իրեն յատուկ տեղ չէր սահմանուած Աղեքսանդր Թագաւորին ընդունելութեան առեն, այլեւ քարափին վրայ հրմշտկուեցաւ արարողապետութեան պաշտօնեաներուն կողմէ:

Միւս կողմէ, հարցաքննիչ դատաւորը կը շարունակէ իր քննութիւնները: Ամէն օր բազմաթիւ ծածկանուն նամակներ կը ստանայ, որոնք տեղեկութիւններ կը հաղորդեն խրուաթ ահաբեկիչներու գործունէութեան մասին:

⁂ Առջի օր տեղական թերթերը գրած էին թէ հունգարական կառավարութիւնը ձերբակալած է Սէրվաչի կամ Եանոս Սէնարէ անուն մարդ մը, իբրեւ Տոքթ. Փավէլիչի բուն օգնականը եւ մահափորձին կազմակերպիչը:

Փէշթայի ոստիկանութիւնը անմիջապէս հերքեց այս լուրը: Կ'ըսուի թէ մատնանշուած մարդը հեռացած է Փէշթայէն:

⁂ Հարաւային Պուլկարիոյ մէջ ձերբակալուեցան մակեդոնական կազմակերպութեան հրամանատարին՝ Իվան Միխայլովի երկու գլխաւոր գործակիցները, Տրանկով եւ Նասթէվ, որոնք օրէնքէ դուրս հռչակուած էին:

Անգլիոյ Ապահովութեան Տեսչութիւնը (Սքոթլընտ Եարտ) քննութիւններ կը կատարէ, երեւան հանելու համար խրուաթ Արտուկովիչի մեղսակիցները: Ինչպէս յայտնի է, այս պարոնը Անգլիայէն արտաքսուած ըլլալով, ձերբակալուեցաւ Տիէփի մէջ: Մասնաւորապէս կը փնտռուի կին մը, որուն հետ կապեր ունեցած է Արտուկովիչ:

Մարտանաւերու մասին ալ համաձայն չեն

Լոնտոնի մէջ կը շարունակուին բանակցութիւնները՝ Անգլիոյ, Ճափոնի եւ Մ. Նահանգներու ներկայացուցիչներուն միջեւ, համաձայնութիւն գոյացնելու համար ծովային ուժերու համեմատութեան մասին: Ճափոն բացարձակապէս կը մերժէ 5 — 5 (Անգլիա եւ Ամերիկա) եւ 3ի (Ճափոն) համեմատութիւնը. իսկ Մ. Նահանգները կ'ուզեն անխախտ պահել զայն, յանձն առնելով միայն 20 առ հարիւր կրճատել խոշոր մարտանաւերը: Ճափոնի եւ Մ. Նահանգներուն միջեւ բացուած անջրպետը այնքան լայն է որ, շատեր կը վախնան թէ ձախողման պիտի մատնուի 1935ի նաւային խորհրդաժողովը:

Անգլ. թերթերը կը գրեն թէ Ճափոն առաջարկած է ջնջել դրահաւորները եւ օդանաւ փոխադրող նաւերը, եւ իրաւունք տալ որ իւրաքանչիւր պետութիւն միւս մարտանաւերէն շինէ համաձայն իր պէտքերուն առանց անցնելու որոշ սահման մը: Այս կերպով, բոլոր տորմիղները պիտի ունենան միայն պաշտպանողական հանգամանք:

»»»• •«««

ԱԶԳ. ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ 1933ի պարգեւներէն քանի մը միլիոն ֆրանք չէ գանձուած մինչեւ հիմա: Երէկ լրացաւ տրուած պայմանաժամը, որով այդ պարգեւները պիտի մնան կառավարութեան:

ՏԷՅՖԻՒՍԻ ԳՈՐԾ ՄԸ պիտի դառնայ,— կ'ըսեն թերթերը — սպայ Ֆռոժէի խնդիրը: Այս զինուորականը կ'ամբաստանուի թէ 150,000 ֆրանքի փոխարէն գերման լրտեսի մը ծախած է գաղտնի վաւերաթուղթեր: Սպային եղբայրը հրապարակաւ սպառնաց «շան պէս սատկեցնել» ամբաստանողներն ու դատաւորները, որով նոր քննութիւն բացուած է:

ՍԱՀԱՇԱՐԺ ԿԱՌՔԵՐԸ (Թաքսի) նոյեմբեր 25էն սկսեալ չպիտի կրնան 12 ժամէն աւելի բանիլ: Իւրաքանչիւր կառք մասնաւոր գործիք մը պիտի ունենայ, որ պիտի նշանակէ կառատուն վերադառնալու ժամը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐԴԱՐ ՎԱՍՏԱԿ

Սեղանիս վրայ է «Վէմ»ի վերջին թիւը (Զ.), որով կը լրանայ առաջին տարին:

Շնորհաւորեցէ՛ք,— կարդալով եւ տարածելով:

Այս պարբերականն ալ — «Հանդէս Մշակոյթի եւ պատմութեան»— լոյս տեսաւ համեստ պայմաններու մէջ, ինչպէս մեր շատ մը ձեռնարկները:

Շատ քիչերը կը հաւատային անոր յաջողութեան, նկատի ունենալով տնտեսական յարանուն տագնապը, եւ ձեռնարկին քիչ մը ակադեմական հանգամանքը,— «Մշակոյթ եւ պատմութիւն»:

Եւ սակայն, մէկ տարի վերջը, բաժանորդները բոլորովին ուրիշ բան կ'ըսեն:

Տարեվերջի առթիւ հրատարակուած տեղեկութիւններէն կ'երեւայ որ՝ «Վէմ»ը ունեցած է 631 բաժանորդ, իսկ հատավաճառ՝ 90 օրինակ: Ուրեմն ընդհանուր սպառում՝ 721, առանց հաշուելու մամուլին եւ աշխատակիցներու ղրկուած օրինակները:

Կը նշանակէ թէ՝ ձեռնարկը իրապէս լրացումն է պահանջի մը:

«Յառաջ»ը անշուշտ իր խօսքը պիտի ըսէ, այս տարեվերջին առթիւ:

Ես արձանագրելով Ա. տարուան յաջողութիւնը, կ'ուզէի ուշադրութեան յանձնել պարագայ մը:

Առ հասարակ՝ անծանօթ ենք մեր պատմութեան, հին թէ ժամանակակից: Սիրած ենք տարիներով ճաշակել եւ գոց ընել զարմանազան գիտելիքներ, վանականներու կամ վարժապետներու բաժին համարելով բուն պատմութիւնը:

Մինչդեռ, մանաւորապէս երիտասարդութեան համար, անհրաժեշտ է ճամբայ գտնել եւ արդար յաւակնութիւններ սնուցանել առանց պատմութեան, ուսումնասիրութեան, պրպտումներու: Մէկ խօսքով՝ առանց գիտութեան:

Այս տեսակէտէն, թանկագին ծառայութիւն կը մատուցանէ «Վէմ»ը, ամփոփուելով որոշ գետնի մը վրայ եւ անսպառ նիւթ հաւաքելով հայկական պատմութեան եւ մշակոյթի մասին:

Արդար վաստակ:

Ուրիշ արդար վաստակ մը՝ «ՀԱՅ ԲՈՅԺ»ը:

Դեռ նորածին, այս ամսագիրն ալ համբել սկսած է իր բաժանորդները:

Վերջին յայտարարութենէն կ'իմանամ թէ՝ բաժանորդներու թիւը հասած է 810ի:

Ուրեմն այս նորածինն ալ «փայլուն ապագայ կը խոստանայ», ինչպէս պիտի ըսէին Պոլսոյ վարժապետները:

Չէ՞ք ուրախանար տեսնելով երկու անհատական ձեռնարկներու այս յաջողութիւնը:

Պատկերը կրկնապէս կազդուրիչ է, քանի որ երկու հրատարակութիւններն ալ սահմանուած են գիտութիւն սերմանելու:

ՎԱՀԷ

Ընկեր Գ. Նժդեհի վերադարձը

Ընկեր Գ. Նժդեհ, որ Մ. Նահանգները կը գտնուէր մէկուկէս տարիէ ի վեր, հոկտեմբեր 20ին մեկնած է Նիւ Եորքէն եւ Փարիզ կը հասնի այսօր, ուրբաթ:

Ընկերը վաղը շաբաթ, պիտի բանախօսէ Պուա Քոլոնպի մէջ, «Դաշնակցութեան Օր»ուան հանդէսին առթիւ, որուն համար մեծ պատրաստութիւններ տեսնուած են:

Երկու ընկերներ կը խեղդուին Տիգրիսի մէջ

Պաղտատէն կը գրեն «Յուսաբեր»ի (9 հոկտեմբեր).—

Հոկտեմբեր 7ին ունեցանք դաշտահանդէս մը: Աւելի քան 300 ընկերներ եւ համակիրներ իրենց պարագաներով քաղաքէն շոգեմակոյկներով մէկ ժամ հեռաւորութեամբ Տիգրիսի վրայ գոյացած կղզիներէն մէկը գացեր էինք: Վերադարձին մութը իջած էր. շոգեմեքենաներէն մէկը կրակ կ'առնէ եւ խուճապին մէջ ոմանք իրենք զիրենք գետը կը ձգեն, անմիջապէս կարելի կ'ըլլայ կրակը մարել. քիչ վերջը կը ստուգուի որ մեր երկու ընկերները չկան. մէկը սղերդցի Տիգրան Զորմիսեան, իսկ միւսը՝ Էյզրումցի Յակոբ Իգիթեան: Առաջինը լաւ լողորդ. կ'ենթադրուի թէ լողալ չգիտցող Յակոբը ազատել փորձելով՝ անոր հետ ջրամոյն եղած է: Դիակները ցարդ չեն գտնուած, հակառակ փնտռտուքներու, որոնք կը շարունակուին:

Օտարականներուն դէմ

Ֆրանսական թերթերը կը շարունակեն իրենց պայքարը օտարականներուն դէմ, այն մեղադրանքով թէ անոնք կուզան իրենց քաղաքական վէճերը մաքրել Ֆրանսական հողի վրայ:

«Փարի – Միտի», չորեքշաբթի օրուան թիւով, կը գրէր թէ օտարականները ամէն դիւրութիւն ունին Ֆրանսա մտնելու, եւ անգամ մը ներս մտնելէ վերջ՝ հանգիստ ապրելու կամ ... մարդ սպաննելու: Դիտել կու տայ որ Ֆրանսայի այս կամ այն սահմանագլուխը կէտեր կան, որ լուրջ հսկողութեան տակ չեն գտնուիր: Օրինակ Զուիցերիոյ կողմը: Օտարականը հող կը մտնէ քալելով, կամ երկաթուղիով, կամ թրամվէյով: Եւ Ֆրանսայի մէջ կը հաստատուի շնորհիւ իր հայրենակիցներու օժանդակութեան կամ Ֆրանսացի քաղաքական մարդոց բարեացակամութեան: Յետոյ միութիւններ կը հիմնեն, թերթեր կը հրատարակեն, կը կռուին իրարու դէմ, յաճախ եղերական ձեւով:

Նոյն թերթը այս բոլորին մէջ կը մեղադրէ կառավարութիւնը, որ, օրինակ, վերջերս լայն բացաւ գերմանական սահմանագլուխը, ազատ անցք տալով Իսրայէլի ժողովուրդին, 30 հազար փախստականներու: Եւ առանց հետաքրքրուելու թէ թուղթ ունի՞ն, ո՞վ են, ի՞նչ պիտի ընեն այստեղ:

«Փարի – Միտի» դիտել կու տայ թէ օտարականները ուրիշ հնարքի մըն ալ կը դիմեն Ֆրանսա մտնելու համար, «թրանզիթ» վիզա հանելով: «Օտարականը Ֆրանսա կուգայ կարճ ատենի մը համար, յետոյ կը ջանայ մնայուն բնակութիւն հաստատել: Եւ յաճախ կը յաջողի, եթէ անդամ է միջազգային խմբակցութեան մը ուր կրնայ իբրեւ պաշտօնակից ունենալ Ֆրանսացի պետական մարդիկ: Վերջապէս, ոստիկանութեան ճիւղերը ամէն միջոց ունի՞ն արագօրէն եւ վստահաբար գործելու համար: Ապահովաբար ոչ, համաձայն Ապահովութեան Տեսուչին վերջին տեղեկագրին, որ ակներեւ պարտուղութիւններ կը մատնանշէ: Տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ Ապահովութեան Տեսչութիւնը թարգմանութեան բաժին չունի: Երբ օտար լեզուով փաստաթուղթ մը կ'անցնի ձեռքը, կը դիմէ արտաքին նախարարութեան բարեհաճութեան, որով երբեմն շատ երկար ժամանակ կը կորսուի, մինչդեռ կարեւոր է անմիջապէս գիտնալ թուղթին պարունակութիւնը»:

Թուրքերը եւ Քիւրտերը կռուելով կը շարունակեն միշտ իրար ջարդել

Ստոյգ աղբիւրէ հասած լուրերուն համաձայն, վերջին երկու ամիսներու ընթացքին Թուրքերը սկսած են դարձեալ ջարդել եւ տարագրել Քիւրտերը:

Թուրքերը Կոճան շրջանի Քիւրտերուն հրահանգած են պարպել այս շրջանը. Կոճանի բնակչութիւնը այս հրահանգը ընդունելով որպէս մահավճիռ,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՙՙՊԱՏԵՐԱԶՄ ԵՒ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ,,

»»»··«««

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

Ծանր օրեր կ՚ապրինք. անհուն վէրք ու վիշտ երէկուընէ. թանձր մշուշ՝ այսօր խոկ ու սպառիչ անստուգութիւն՝ վաղուան համար:

Պատերազմը դադրած է չատոնց. յաղթականները կը մարսեն իրենց աւարը. ճիչդ է տագնապով ու կասկածանքով, բայց կը մարսեն. պարտուածները՝ կը չոկուին, ոտքի կը կանգնին ու օրէ օր ժանիք կը ցուցադրեն:

Հայն է որ դեռ կը շարունակէ մղձաւանջի մէջ ապրիլ. անոր սրտին, անոր հոգիին, անոր բովանդակ գոյութեան շուրջ է որ դեռ կ՚որոտան թնդանօթները. կը պտտւքին մահաբեր փոթորիկները:

...

տեղծագործ պատրաստութեան:

Հայ միտքը պէտք է գործէ. հայ հոգին պէտք է խլրտի ու ստեղծագործէ. հայ դրականութիւնը, հայ արուեստը պէտք է հասնին հայ մարդուն ու բազմութեանց, հարստացնելու համար զանոնք. զրահելու համար անոնց հոգիները եւ կորովը, փառքի ու հերոսական խոյանքներու նոր պատնէշներ կանգնելու համար:

Զարգացնենք մենք մեզ — մեր անփութութիւնը, մեր անտարբերութիւնը, մեր մեղկութիւնը՝ ազգային մշակոյթի ու, մասնաւորապէս, արուեստին ու գրականութեան հանդէպ, առօրեայ հոգերու, քաղաքական պայքարներու նախապատուութեամբը:

...

Եթէ կ՚ուզենք յաղթել ստուգապէս ու պահել մեր յաղթանակին պտուղը:

«Դաշնակցութեան Օր»ը ՊԻՐԷՈՆԻ ՄԷՋ

Դաշնակցութեան Օրը մեծ խանդավառութեամբ տօնուած է Լիփազմայի գաղթակայանին մէջ: Այս առթիւ « Նոր Օր » կը գրէ.—

Հանդիսականներուն համար հաճելի անակնկալ մը եղաւ ներկայութիւնը մեր վեթերան ընկերներէն Ա. Ջամալեանի, որ խօսեցաւ Դաշնակցութեան եւ հայ ժողովուրդի ու անոր ցածհոգի թշնամիներու մասին, օրինակ առնելով Միքէլ Անճէլոյի գլուխ գործոց արձանը «Մովսէս»ը: «Ինչպէս Միքէլ

...

ԼՈՒՌ ՑԱՒԵՐ

Անհատական բողոքն ու գոյլոյթը, աշխատանքն ու ստեղծագործութիւնը, երբեք հրաշքներ չեն կրնար գործել, որքան ալ ըլլան ուժեղ եւ տաղանդաւոր:

Անհատը մարդկային ընկերութեան մէջ անզօր է, երբ բազմաթիւ անհատներով դէպի հրաշափառ խէջալը չի ձգտիր: Մանաւանդ մեզի պէս անտէր ու հալածական, ցիրուցան ժողովուրդի մը համար:

Ի՞նչ կ՚արժէն Եւրոպայի պողոտաներուն վրայ ծլած ու ծաղկած տաղանդները, քանի որ իւրաքանչիւր լոյս աշխարհ եկած հանճար, ուրիշներուն սեփականութիւնը, փառքը եւ յաղթանակը կը նկատուի: Օրինա՞կ կը փնտռէք:

Ահա ձեզի հատ մը: Աշխարհահռչակ

...

ԱՂՋԿԱՆ ՄԸ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԽՐՈՒԱԹՆԵՐՈՒ ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

ԽՄԲ.— Երրորդ եւ վերջին մասն է այս: Առաջին եւ երկրորդ մասերը տեսնել « Յառաջ »ի հոկտեմբեր 19 եւ 20 թիւերուն մէջ: Տեղական թերթերը այս առթիւ կը գրեն թէ բուլղարան աղջիկը, Փոկորելէց, մահուան բռպառնալիք ստացած ըլլալով, գաղտնի ոստիկաններու պաշտպանութեան տակ դրուած է.—

Նախկին – նշանածս, Փէրչէց, ախտաւոր ինքնասիրութեամբ մը լեցուած, շատ կուշտ կը վերաբերուէր իր ստեղծած կայանին աշխատաւորներուն հետ: Եւ առաջին խկ օրերուն, ծանր սխալ մը գործեց հանդէպ իր ստորադասներուն: Երկու զատակարգի բաժնած էր կայանի աշխատաւորները, —

...

այլեւս կը կոչուէր Եոզէֆ Շթաժնէր, խկ ես՝ Օլկա Շթաժնէր:

Ամէն իրիկուն թատրոններն էինք կամ զբօսատուները: Միաժամանակ կը կատարէի Փէրչէցի անձնական քարտուղարի պաշտօնը:

Այդ շրջանին մեր շուրջը տարօրինակ դէմքեր կային: Մեզի հետ կուգային միայն հունգար սպաներ, որոնք կը պատկանէին սպայակոյտին, ինչպէս նաեւ պաշտօնատարներ արտաքին նախարարութեան կապուած: Սպաներուն մէջ, մեզի կ՚այցելէր ամէնէն աւելի գնդապետ Կէորկ Փէթրիչէվից, հարիւրապետ Վալէրի Սթէֆան: Առաջինը, ըստ Փէրչէցի տուած տեղեկութեան, մաերիմ բարեկամն էր

...

հրաման տրուեցաւ հաղնել իրենց համազգեստները: Փավէլիչի եւ Փէրչէցի հետ, բոլորը լուսանկարուեցան ընդհանուր խրուաթական դրօշականներու քաղաքական նուիրուած օրացոյցի մը վրայ:

Փավէլիչ այդ առթիւ ճառ մըն ալ խօսեցաւ, յայտարարելով որ մօտ է պատերազմը: Ատոր վերջ պիտի դառնէ տարագիրներուն տառապանքը, որովհետեւ Իտալիա կարճ ժամանակի մը ընթացքին պատերազմ պիտի յայտարարէ Եուկոսլավիոյ դէմ եւ այն մենայն հաւանականութեամբ պիտի յաղթէ:

Յետոյ Փավէլիչ մեկնեցաւ Պուտափէշթ, ընկերակցութեամբ Փէրչէցի: Այնտեղ Փավէլիչ տեսակցութիւններ ունեցաւ հունգար քաղաքական շրջանակներու հետ: Մասնաւորապէս տեսակցեցաւ գնդապետ Փէթրիչէվիչի հետ:

...

մեծ գումար մը: Սակայն ժամանակ մը վերջ Քաչարքճին սպաննուեցաւ եւ Փէրչէցի ծրագիրն ալ ջուրն ինկաւ:

Մշակոյթի օրը Պերլինի մէջ

— o —

ՊԵՐԼԻՆ, 21 հոկտ. (Յառաջ).—Հայ մշակոյթի տօնահանդէսը — ըսել կ՚ուզուի «Մշակոյթի Օր»ը — այս տարի եւս տեղի ունեցաւ հոկտ. 20ին, շաբաթ երեկոյեան: Պ. Ա. Շալճեանի բացման խօսքէն ետք, բանախօսեց Տոքթ. Արտ. Աբեղեան հայ լեզուի պատմութեան մասին եւ արտայայտուեցաւ հետեւեալ իմաստով.—

...

ժակուրնէ արեւելահայերէնը գործածենք իբրեւ մեր միակ գրական լեզուն. բարբառները կրնան մնալ, բայց գրական լեզուն մէկ պէտք է ըլլայ:

Բանախօսը իբրեւ օրինակ ցոյց տըւաւ Գերմանները, անոնք ըսաւ, ըլլան Գերմանիոյ, Զուիցերիոյ, Աւստրիոյ թէ Չեխոսլովաքիոյ մէջ, մէկ գրական լեզու ունին, հակառակ բազմազան բարբառներու: Բանախօսը վերջացուց յանձնարարելով որ ծնողքները հայերէն խօսին, «գոնէ որոշ չափով», իրենց զաւակներուն հետ:

Այստեղ պէտք է ըսել որ յարգելի բանախօսին կարծիքը խաբէական մըն է որ միայն բոլոր Հայերու մէկ սահմանի մէջ ամփոփուելէն վերջ կրնայ իրականութիւն դառնալ, երկու գրական լեզուներու զօդումով: Յիշենք նաեւ որ գերման լեզուի պատմութեան ժամանակ — Լութէրի Աստուածաշունչի թարգմանութիւն — եւ անկէ շատ առաջ բոլոր Գերմանները մէկ կայսեր մականի տակ կ'ապրէին եւ գերման կայսրութիւնը («սուրբ հռովմէական կայսրութիւն գերման ազգութեամբ») քաղաքական ամբողջութիւն մը կը ներկայացնէր, հոգ չէ թէ յաճախ ներքին տոհմային պայքարներ տեղի ունենային: Եթէ այսօր փորձենք գաղութներու մէջ գրական լեզու դարձնել արեւելահայերէնը, պիտի նշանակէ «նոր գրաբար» մը պարտադրել գաղթական հայութեան: Եւ որովհետեւ ժողովուրդը իր բարբառը չի փոխեր, այս «նոր գրաբար»ն ալ հին գրաբարին ճակատագրին պիտի արժանանայ:

** Տիկին Երանուհի Բասալ, որ շուտով կը մեկնի Պերլինէն դէպի Միլան, Ռումանիա, Եգիպտոս, Սուրիա եւ Պարսկաստան, երգեց ընկերակցութեամբ Օր. Գալէմքարեանի, Պարթեւեանի «Օրօր»ը, Սրուանձտեանի «Փարնան հովեր»ը եւ ժողովրդական «Կռունկ»ը, ծափահարուելով ջերմապէս: Պ. Դ. Դաւիթխանեան արտասանեց երեք կտորներ: Օրիորդ Օ. Նազարեանի եւ Մ. Ցարուբինեանի արեւելեան պարերով եւ Պ. Պ. Ֆէրմանեանի «Հայաստան»ով վերջացաւ հանդէսը ուշ ատեն:

Տ. Ֆ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲՆԱԽՕՍՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

— o —

Գրած էինք թէ այս աշնան Երեւանի մէջ տեղի պիտի ունենայ բնախօսներու, քիմիագէտներու եւ դեղաբաններու համագումարը:

Այս համագումարը բացուեցաւ հոկտեմբեր 11ին Երեւանի Պետական Օփերայի շէնքին մէջ:

Այս առթիւ, համագումարին կազմակերպիչ մարմինին քարտուղարը փրոֆ. Գ. Մեղնիկեան հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Խորհ. Հայաստանի.—

Բնախօսներու, քիմիագէտներու եւ դեղաբաններու Կովկասեան 6րդ համագումարն է այս: Նախորդ համագումարը տեղի ունեցաւ անցեալ տարի յուլիսին Ռոստովի մէջ: Այդ համագումարին մէջ էր, որ ընդունուեցաւ Հայաստանի կառավարութեան հրաւէրը՝ 6րդ համագումարը կատարել Երեւանի մէջ:

Համագումարին ներկայ են 150 պատգամաւորներ Մոսկուայէն, Ուկրայինայէն, Հիւսիս. Կովկասէն, Ազովի-Սեւ ծովեան երկրէն, Անդրկովկասեան հանրապետութիւններէն, Ղազախստանէն եւ Լենինկրատէն: Պատգամաւորներուն մէջ կան Ռուսիոյ ամէնէն նշանաւոր գիտնականները,— յիշենք՝ Լեւոն Օրբելեան, Ա. Պալադին, Պ. Լազարեւ, Զավադեւսկի եղբայրները, Զրարսկի, Լինա Շտերն, Կոշտոյեան եւ ուրիշներ:

Փրոֆ. Լեւոն Օրբելեան զեկոյց մը պիտի տայ փոքր ուղեղի պաշտօններուն մասին: Փրոֆ. Ռոժանսկի, Բերիտով, Սարգսեան (Մոսկուայէն), Եղիազ Հասրաթեան կարեւոր զեկոյցներ ունին կեդրոնական ջղային դրութեան զանազան հարցերուն մասին:

Կենսաբանա — քիմիագիտական հարցերու մասին, մասնաւորապէս կենսանիւթերու (վիթամին) վերաբերեալ զեկոյցներ պատրաստած են Պալադին, Յակոբ Յովհաննիսեան, Բ. Բէյվալդ (Լոնտոնէն), Շչերբակով (Երեւանէն): Ընդհանուր զեկոյցներ պիտի տան դեղաբանութեան եւ թունագիտութեան մասնագէտ փրոֆ. Սավիչ, Ցիտովիչ, Մեղնիկեան (Երեւանէն), Լազարեւ:

Մասնաւոր զեկոյցներ պիտի տըրուին նաեւ արուեստական ճգախէժի արդիւնաբերութեան ընթացքին անջատուող վնասակար նիւթերու ուսումնասիրութեան, եւ այդ նիւթերուն դէմ բանուորները պաշտպանելու աշխատանքներուն մասին: Անասնաբուժական բնախօսութեան մասին զեկոյցներ պիտի կարդան գիտնականներ Կալուգին (Բաքու), Պարրիս եւ Միխայէլ Զավադովսկիները, Միրակայեան եւ Կրուն (Անգլիա):

Համագումարի սնունդի ուսումնասիրութեան յանձնախումբը պիտի զբաղի խաղողի, բնապիտային, բանջարեղէնի սննդային արժէքի նիւթերուն քննութեամբ: Այդ հարցերուն մասին պիտի արտայայտուին ծանօթ մասնագէտներ Զրարսկի, Պրոստոսերդով (Երեւան) եւ ուրիշներ:

Զեկոյցներ պիտի տրուին նաեւ բնարուժական կայաններու հանքային ջուրերուն, մասնաւորաբար Վրաստանի եւ Հայաստանի հանքային աղբիւրներու մասին, ինչպէս նաեւ աշխատանքի բնախօսութեան, արհեստային հիւանդութիւններու, աշխատանքի պայմաններու բարելաւման միջոցներ գտնելու մասին:

Համագումարի կազմակերպիչ մարմինը կարեւոր կարգադրութիւն մը ըրած է հոկտեմբեր 12էն 17, ամէն օր Երեւանի զանազան հիմնարկութեանց մէջ սարքելով հաւաքոյթներ, ուր պիտի խօսին համագումարին նշանաւոր պատգամաւորները: Այսպէս փրոֆ. Շտերն պիտի խօսի քունի մասին, փրոֆ. Զավադովսկի՝ բնատարրերու (hormone) մասին, իսկ փրոֆէսօր Օրբելեան, Կոշտոյեան եւ Զրարսկի պիտի ներկայացնեն բնախօսութեան նորագոյն ուսումնասիրութիւնները:

Անշուշտ այս համագումարը, տեղի ունենալով Երեւանի մէջ, պիտի նպաստէ Հայաստանի գիտական մաքի յառաջդիմութեան:

Հայ արիներ

Արիներու կազմակերպութիւնը, որ Հայաստանի մէջ, առաջին հանրապետութեան շրջանին կը կոչուէր սկաուտական միութիւն, երկրորդ հանրապետութեան շրջանին՝ առաւ պատանի կոմունիստներու միութիւն անունը:

Ահա պատանի կոմունիստներու այս միութիւնն է որ հիմա կը կոչուի Հայաստանի պիոներ կազմակերպութիւն:

Այդ կազմակերպութեան ներկայ ղեկավարն է Այվազեան, որուն յօդուածէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Լրացաւ Հայաստանի պիոներական կազմակերպութեան 13րդ տարին: Այդ շրջանին մէջ աճեցաւ ու զարգացաւ Հայաստանի արիներուն բանակը:

13 տարուան մէջ, կոմունիստ կուսակցութեան եւ լենինեան երիտասարդներու միութեան ղեկավարութեան տակ, միջազգային ոգիով կրթուեցան ու դաստիարակուեցան հազարաւոր մանուկներ եւ պատանիներ:

1921ին էր, որ հիմնուեցաւ Հայաստանի պատանի կոմունիստներու միութիւնը, որ դրուեցաւ կուսակցութեան ղեկավարութեան տակ: Առաջին իսկ օրէն աշխատանք թափուեցաւ պայքարելու համար սկաուտներու դէմ:

1924ին պատանի կոմունիստներու կազմակերպութիւնը կոչուեցաւ լենինեան պատանի պիոներներու կազմակերպութիւն:

Այս կազմակերպութեան հիմնական աշխատանքներէն մին կը կազմէ դպրոցը: Ներկայիս մասնաւոր ուշադրութեան կ'առնուի այս մանուկներու եւ պատանիներու գեղարուեստական դաստիարակութիւնը: Միւս կողմէ կազմակերպութիւնը իր ջոկատներով գործնական օգնութիւն ցոյց կու տայ երկրին բերքի պաշտպանութեան: Այդ նպատակով, կազմակերպութիւնը ունի 1579 ջոկատներ, 12.373 անդամով: Մրցումի մը ընթացքին, այս ջոկատները հաւաքեցին 4 միլիոն 693 քիլօ հասկ:

Հետեւեալ թիւերը ցոյց կու տան թէ ինչպէս զարգացաւ այս կազմակերպութիւնը.—

1921 յունիսին	18
1921 դեկտեմբերին	620
1928	48.000
1930	51.000

հոգի:

Այս տարի (1934) արիներու (պիոներ) թիւն է 79.000, եթէ այս թիւին վրայ աւելցնենք նախահոկտեմբերիկներու թիւը, 46.319, կազմակերպութիւնը կ'ունենայ 126.249 հոգի:

Արիներու կազմակերպութեան մէջ մեծ աշխատանք կը թափուի մարմնակրթութեան համար: Այսպէս վալէյպոլի եւ պասքէթպոլի զանազան խմբակներու մէջ արձանագրուած են 6.745 հոգի: Աշխատանք կը թափուի նաեւ «պատրաստ աշխատանքի եւ երկրի պաշտպանութեան», ինչպէս նաեւ պատանի նշանառուներու մրցման համար: 12 տարեկան Վոլա Սիրունեան իբրեւ նշանառութեան ախոյեան՝ մրցանակի արժանացաւ:

Կազմակերպութեան զանազան մասնաճիւղերուն մէջ (Երեւան, Լենինական, Ղարաքիլիսա, Վաղարշապատ, Աշտարակ), կը գործեն մասնաւոր խումբեր, որոնք կ'աշխատին մոտէլներ պատրաստել օդանաւի: Այս տարի, յունիսին հայ փոքրիկ մոտէլիստները Ծաղկաձորի մէջ հաւաքում մը ունեցան: Մոսկուայի մրցումներուն մէջ վեց հոգի առաջնութիւն շահեցան:

Ներկայիս Խրիմի մէջ տեղի կ'ունենան մոտէլիստներու միջազգային մրցումներ, որոնց կը մասնակցի Մարանջեան, 7 տարեկան:

Արտասահմանեան երախաներուն օգնելու համար կազմակերպուած են խմբակներ այս պատանիներուն մէջ, մօտ 30 հազար հոգի: Արտասահմանի մէջ, կապ կը պահուի Յունաստանի, Ամերիկայի եւ Չինաստանի հետ:

ՍԱՍՈՒՆԻ ԴԵՊՔԸ ՉՔՆՆՈՒԱԾ ՄԵԾ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՃՆՇԵՆ

Դեսպաններուն բարենորոգման ծրագիրը

(Շար. հոկտ. 24ի թիւէն եւ վերջ)

Դեսպանները որոշած էին այս ծրագիրը Թագաւորին ներկայացնել, իրենց կառավարութեանց կողմէ ընդունուելէն եւ Սասունի քննութիւնները աւարտելէն յետոյ: Բայց մինչ այդ, Ապտիւլ Համիտ Քըրրիի հետ տեսակցութեան միջոցին անոր ըսաւ թէ Պապը Ալին կը պատրաստուի բարենորոգութեան յանձնաժողով մը կազմել: Դեսպանները այս խօսքէն վրդովուած, խորհեցան որ Թագաւորը իր որոշումը փոխելով, պետութիւններու ուզածին հակառակ ծրագիր մը պիտի պատրաստէ եւ խելոյն գործադրութեան պիտի դնէ, որպէսզի իրենց տալիք ծրագիրը անպէտ դառնայ:

Ասոր վրայ, դեսպանները առանց Սասունի քննութեանց վախճանին սպասելու, աւստրիական, գերմանական եւ իտալական դեսպաններուն օժանդակութիւնը ապահովելով, ծրագրին մէկ օրինակը իրենց աւագ թարգմաններուն միջոցաւ նախ Պալատան աւագ քարտուղարութեան տուին՝ Թագաւորին ներկայացնելու համար, երկու օր վերջն ալ երկրորդ օրինակ մը ղրկեցին արտաքին նախարարութեան (13 մայիս 1895):

Թարգմանները, ծրագիրը պալատին աւագ քարտուղարութեան ներկայացուցած միջոցին, կարդացին նաեւ յայտարարութիւն մը թէ Անատոլուի կուսակալութիւններուն մէջ Հայերուն պաշտպանութեան եւ ապահովութեան հաստատումին համար անհրաժեշտ միջոցները նուազագոյն չափով նկատի առնուած են ծրագրին մէջ, եւ թէ այս բարենորոգումը պէտք է անյապաղ գործադրուի:

Ցուցագրին համառօտ բովանդակութիւնը հետեւեալն էր.

1. Վեց կուսակալութիւններէն ոմանք իրարու միացնել եւ կուսակալութեանց թիւը կրճատել(*):

2. Կուսակալներուն ընտրութեան եւ նշանակումի մասին երաշխաւորութիւն: Կուսակալները անուանելէ առաջ, կէս պաշտօնապէս իմաց տալ դեսպանատուներուն: Այսինքն, արտօնութիւն առնել(!):

3. Պարզ յանցանքները բացառութիւն ըլլալով, քաղաքական յանցանքով դատապարտուած եւ բանտարկուած Հայերուն համար ընդհ. ներում:

4. Վերադարձը արտօնել եւ ինչքերը վերադարձնել արտասահման գտնըւած այն գաղթական կամ փախստական Հայերուն որոնք պարզ յանցանք կամ ոճիր գործած չեն:

5. Հայերու հանրային իրաւունքներու վերաբերեալ դատերը շուտով տեսնելու համար, Պոլսէն մասնաւոր յանձնախումբեր ղրկել:

6. Բարենորոգման կատարելապէս գործադրութեան հսկելու համար ընդհ. քննիչ մը նշանակել որ կուսակալներուն վրայ հսկելու եւ անոնց հրամայելու լիազօրութիւն ունենայ: Բարենորոգումի գործադրութեան հսկելու համար, Պապը Ալիի մէջ տեւական հսկիչ յանձնաժողով մը ընտրել որուն անդամներէն երեքը իսլամ, երեքն ալ քրիստոնեայ պաշտօնեաներէ ըլլան:

7. Սասունի դէպքերուն մէջ վնասուողներուն հատուցում ընել:

8. Հայերուն նախապէս տրուած առանձնաշնորհումները ամբողջութեամբ գործադրել: Վեց նահանգներէն զատ, բազմաթիւ Հայեր գտնըւած միւս նահանգներուն մէջ յատուկ քրիստոնեայ պաշտօնեայ մը կարգել որուն պաշտօնն ըլլայ Հայերու շահերու պահպանումին հսկել:

Բարենորոգումի ծրագրին բովանդակութեան ամփոփումն ալ հետեւեալն էր.

Ա. Կուսակալները ձեռնհաս ու վստահելի անձեր կամ քրիստոնեայ պաշտօնատարներէն ըլլան:

Բ. Քրիստոնեայ կուսակալներուն, միւթէսարըֆներուն եւ գայմագամներուն՝ իսլամ, իսլամ կուսակալներուն, միւթէսարըֆներուն եւ գայմագամներուն ալ քրիստոնեայ իրաւասու օգնականներ կարգել, ուղղակի Թագաւորին հրամանագրով:

Գ. Մեծամասնութիւնը քրիստոնեայ եղած գաւառակներուն մէջ քրիստոնեայ «գայմագամ»ներ կարգել: Քրիստոնեայ «միւթէսարըֆ»ներուն եւ «գայմագամ»ներուն թիւը, իւրաքանչիւր կուսակալութեան մէջ, բոլոր միւթէսարըֆ եւ գայմագամներու թիւին մէկ երրորդէն պակաս չըլլայ:

Դ. Գաւառակներու մէջ ժողովներ ընտրել չորսական քրիստոնեայ անդամէ բաղկացած, կուսակալութիւններուն մէջ ալ մէյ մէկ ընդհ. ժողով ընտրել:

Ե. Գիւղախումբերու (նահիէ) մէջ 4—8 անդամներով մէյմէկ ժողով ընտրել ժողովուրդին կողմէ:

Զ. Գիւղախումբերու միւտիւրներն ու անոնց օգնականները ժողովուրդին մեծամասնութեան համաձայն քրիստոնեայ կամ իսլամ ընտրուին:

Է. Գիւղախումբերուն կողմէ ապահովութեան համար ոստիկանական ուժեր կազմուին առանց կրօնքի խտրութեան:

Ը. Իւրաքանչիւր կուսակալութեան մէջ, պատերազմական նախարարութեան կապուած ոստիկան զինուորներու ջոկատներ կազմել որոնց մէկ երրորդը գիւղախումբերու իսլամ բնակչութենէն, մէկ երրորդը քրիստոնեայ բնակչութենէն եւ մնացեալ մէկ երրորդն ալ կանոնաւոր բանակին յիմնալու եւ տասնապետներէն ըլլան:

Թ. Վաշկատուն քիւրտ աշիրէթները կարգի տակ առնել եւ անոնցմէ աւազակութիւն ընողները ձերբակալել եւ պատժել:

Ժ. Կառավարութիւններուն մէջ աշիրէթի պաշտօնեայ մը կարգել որ իր հրամանին տակ բաւարար զին. ուժ ունենայ:

ԺԱ. Աշիրէթներուն արօտավայրերը եւ ձմերելու տեղերը որոշ կերպով ճշդել:

ԺԲ. Զէնք կրելու արգելքի օրէնքը ամբողջովին գործադրել Քիւրտերու մասին:

ԺԳ. Աշիրէթները բնակեցնել անոնց հող տալով:

ԺԴ. Քիւրտ Համիտիէ գունդերը մարզանքի ժամանակէն դուրս անզատօրէն որ եւ է տեղ չղրկել, այլ կանոնաւոր զօրքերու հետ խառն ղրկել:

ԺԵ. Կալուածական մուրհակներու ստուգումին եւ սեփականութեան իրաւունքին վերաբերեալ անկանոնութիւնները սրբագրելու պաշտօն ունեցող յանձնաժողովներ կազմել: Տուրքերն ու տասանորդը գանձել գիւղախումբերու ժողովներէն ընտրուած պաշտօնեաներու միջոցով եւ ջնջել իլթիզամի ու անկարեայի դրութիւնը:

ԺԶ. Իւրաքանչիւր գաւառի մէջ, կուսակալներուն կողմէ նշանակուած եւ դատական նախարարութեան կողմէ վաւերացուած հաշտարար դատաւորներ գտնուին, անոնց մէկ երրորդը քրիստոնեայ ըլլալու պայմանով:

ԺԷ. Պատժական դատարանները ջնջելով անոնց տեղ շրջուն պատժական դատարաններ կազմել:

ԺԸ. Կուսակալութեանց կեդրոններուն մէջ, նախագահի մը եւ պէտք եղածին չափ անդամներէ կազմուած բարձրագոյն ատեան մը գտնուի:

ՍԱԼԻՀ ՄՈՒՆԻՐ

(*) Այս գաղափարը դեսպաններուն իւրացնել տուեր էր Իզմիրլեան պատրիարք: Նպատակն էր այս կերպով համեմատաբար շատ Հայեր գտնուած շրջանակները միացնել եւ այդ տեղերը կարեւոր փոքրամասնութիւն մը առաջ բերել:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԵՐՔՈՒՄ

ՏԷՍԻՆ, 23 հոկտ.— Ստորագրեալս կը յայտարարեմ ներկայիս թէ «Յառաջ»ի 26 յունիս եւ 4 յուլիս 1934 համարներուն մէջ լոյս տեսած գրութիւններուս արտայայտութիւնները՝ Տէր Ահարոն քհյ. Կօշկարեանի մասին (Դատեմցի), թիւրիմացութեան արդիւնք են:

Ահա այդ մեր ունեցած վէճը փոխադարձ համաձայնութեամբ փակուած է արդէն:

Թ. Հերոյեան

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«ՎԷՄ»

«Վէմ»ի Զ. թիւը (1934 Յուլիս – օգոստոս), կուռ բովանդակութեամբ: «Վէմ»ի այս համարով կը լրանայ առաջին տարին: Նոր շրջանի համար, խմբագրութիւնը հետեւեալ փոփոխութիւնը կատարած է բաժնեգիններու մէջ.—

Հիւս. եւ Հար. Ամերիկա, Բրիտանական կայսրութիւն, Եգիպտոս, Պաղեստին եւ Իտալիա՝ տարեկան 70 ֆրանք: Ռումանիա, Պուլկարիա, Յունաստան, Սուրիա եւ Պարսկաստան՝ 50 ֆրանք, Ֆրանսա եւ ուրիշ երկիրներ՝ 60 ֆրանք:

Հասցէ.— **S. Vratzian, 13, Rue des Platanes, Cité Jardins de Plessis – Robinson, (Seine).**

ԷՋԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՍ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (29)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ— (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

»»»· ·«««

— Մայրիկ, Կոստան որ Ասլոն այնչափ կը սիրէր, ինչո՞ւ ձգեց որ Իւղօն զայն իր հետ տանէր ոստիկանապետի քով:

Մայրս ըսաւ.— Կոստան, Խարէ Ուսէֆի գերին է, անոր հետ ամէն օր դաշտ կ'երթան ցորեն ու խոտ քաղելու: Ամէն առտու մեր բակէ տանէն կ'անցնին: Խլած է անոր վրայէն հագուստներն ալ, գրեթէ մերկ է ու քուրձերու մէջ փաթթուած:

Ահմէտ աղան ամէն առտու կուգայ, կամ մայրս, կամ Լուսինը կը տանի, չեմ գիտեր ո՞ւր, վերջը նորէն կը բերէ:

Իւղօն աղուն կոտր կոտր ըլլալը տեսնելով, օրէ օր կը հալի ու հիւանդ կ'ըլլայ, ոստիկանապետը կը վռնտէ զայն: Իրիկուն մը եկաւ մեր քով: Ահմէտ աղան հրնդունեց ու դուրս վռնտեց: Իւղօն գնաց ինկաւ մեր թաղի ախոռը: Ամէն առտու, երբ Կոստան (իր ամուսինը) Խարէ Ուսէֆի հետ դաշտ կ'անցնէր, ինքը ծունկերու վրայ թաթելով կուգար դրան դէմ, Կոստանի անցնիլը տեսնելով, կը պոռար, կը կանչէր, «Կոստա՜ն, Կոստա՜ն, իմ թաթարաց գերի, նայէ մէկ մը ինծի»: Եւ Կոստան լալով աչքերը բանելով կ'անցնէր:

Օր մը առտուն դուրս չեկաւ Իւղօն Կոստանը տեսնելու: Մայրս զիս ղրկեց, Գնա՛ նայէ ի՞նչ եղաւ Իւղօն: Գացի տեսայ որ առաստաղէն կախուած էր, լեզուպատառ մայրիկիս լուր տուի: Լուսինի հետ, մայրս ներս գացինք: Տաւարներու կապերէն կապ մը առաստաղին կապած էր, ու օղակը անցուցած էր պարանոցին: Զուանը կտրելու համար դանակ չկար, մայրս ու Լուսին կախուեցան անոր թեւերէն, քաշեցին մինչեւ որ կապը կտրեցաւ եւ դիակը փռուեցաւ գետին: Շատոնց մեռած էր: Աչքերն ու լեզուն դուրս ինկած էին: Փրփուր կար անոր բերնին մէջ, ու բոլորտիքը տեսայ որ ակռաները խրած էին լեզուին մէջ: Լացինք ու դուրս եկանք:

— Հիմա, տակաւին մայրդ ու Լուսին ձեր տա՞նը կը մնան:

— Ոչ: Այս գաղթական Քիւրտերը երբ գիւղ լեցուեցան, անոնց մեծ աղան եկաւ մեր տունը բնակելու: Ահմէտ աղան մայրս ու Լուսինը տունէն հանեց: Լուսինը վռնտեց, չեմ գիտեր ո՛ւր գնաց, իսկ մայրս տարին Դօլօ Խաչօ տունը, քիչ մը ցորեն տուին մեզի ու ինք գնաց Մուշ: Ըսաւ որ շուտով պիտի գայ եւ մայրս իբրեւ ծառայ Մուշ պիտի տանի, չեմ գիտեր զիս ալ պիտի տանի թէ ոչ: Քանի օրէ ուտելիք չեկաւ, մենք օրերով անօթի մնացինք: Քոյրս Նախշուն որ ոստիկանապետին քովն էր, գիշերները գաղտնի մէկ մէկ հաց կը հասցնէր մեզի: Հիմա մէկ շաբաթ է որ քոյրս ալ չկայ, ոստիկանապետը վեց ոսկիով Քիւրտի մը տուած է, չենք գիտեր ուր տարին, ճարահատ կը մուրամ բան մը մօրս հասցնելու համար»:

Կը համբուրեմ այս պզտիկ ճակտէն, կը պատուիրեմ ամէն օր գալ եւ իմ ճաշս իրեն կուտամ:

●●●●

ՄԿՐՕՅԻ ԽՈՂԽՈՂՈՒՄԸ

Մօտ մէկ ամիս Մկրօն՝ Խարզի աղայի կողմէն (իր մարագին) եւ Մկրէ Փօղոս՝ Ահմէտ աղայի կողմէն (նոյնպէս) կը պատսպարուէին Դօլօ Սրգոյի տունը: Վերջերս երբ Ռուսերու յառաջխաղացումը անկարելի դարձաւ, լքեցին երկուքն ալ: Փօղոս Թուրք Նուրի էֆ.ի քով իբրեւ ծառայ կը մնայ. գործերը դասաւորելէ յետոյ մարդը կէս օր մը Անուշքի տան եւեւ կը սպաննէ Փօղոսը, Դօլօ Վահանը եւ Գորգօ Ցաղօն եւ իբրեւ ծառայ քովը կը պահէ Փօղոսի եղբօր տղան Պետրոսը (այժմ ողջ է եւ Հայաստան), իսկ Մկրօն կը պահուի Բրսէ Երանոսի խուղի մէջ եղած ցան աթարներու տակ:

Իրիկուն մը Մահմէտի հետ մեր տունը գացինք, դուցէ վերջին տեսնելս ըլլայ, քարէն ու հողէն զատ ուրիշ բան չկրցայ տեսնել: Ճրագակալի սիւնին վրայ ուր փորագրուած էր իմ անունս եւ ծննդեան թուականը (10 յունիս 1888) կը մնար անաղարտ. կը համբուրեմ սիւնը ու մտովի կը փսփսամ.— Մնաս բարո՛վ իմ պաշտելի օջախ, թէեւ կը բաժնուիմ քեզմէ, բայց եթէ ողջ մնամ, յաւիտեան չպիտի մոռնամ քեզ: Քու այս քարուքանդ վիճակը խոր վէրք է բացած սրտիս մէջ, քու թոնիրիդ կողքին Լուսվարդի ու Հերմինէի տեղ, քիւրտ «կաչէ»ներ են նստեր, այս ցաւս երբեք չի բուժուիր: Սրտիս տախտակներուն հետ դերեզման պիտի տանիմ:

Մահմէտի հետ դուրս ելանք բակէն: Խումբ մը գաղթական Քիւրտեր, որոնց կը հետեւէին Ուսօն ու Խարզին, գերեզմաննոցի կողմէն մարդ մը կաշկանդած կը բերէին: Մօտեցանք. աներս Մկրօն էր որ օրեր ու շաբաթներ իր թաքստոցը մնալով, մութին դուրս եկած էր ուտելիք փնտռելու եւ բռնըւած էր Ուսոյի եւ Խարզու կողմէն վարձուած Քիւրտերէն: Կ'աղերսէր, կը պաղատէր խօսքը Ուսոյին ու Խարզին ուղղելով.— Ազատեցէք զիս, մենք տարիներու բարեկամներ ենք, բայց կը մնար անլսելի: Ահա տապալեցին գետին, ու սուր մը օդին մէջ շողաց: Զոհը դահիճի տապարին տակ վերջին պաղատանք մը եւս ըրաւ,— Ցանուն Մուհամմէտ մարգարէին, եթէ զիս պիտի սպաննէք, տարէք իմ հողի վրայ, անգամ մըն ալ տեսնեմ իմ տունս եւ այնուհետեւ ըրէք ինչպէս որ կ'ուզէք:

Դահիճները կը տանին իրենց տանիքը, կը հետեւինք ես ու Մահմէտ: Մկրօն ծունկի եկաւ ու համբուրեց հողը ու դառնալով Ուսոյին ու Խարզին.

— Իմ այս հողի վրայ թափած արեանս իւրաքանչիւր կաթիլը մէկ մէկ վրիժառու ծիլ պիտի արձակէ ձեզմէ վրէժ պահանջելու:

Առանց երկար ժամանակ տալու որ խօսի, ահա կը շողայ Ալէ Կօրի դաշոյնը: Սուր ճիչ մը— եւ կը մնայ անգլուխ դիակ մը եւ Ալէ Կօր կը վարձատրուի 10 դրշ.ի Խարզի կողմէն:

18 ՄԱՆՈՒԿՆԵՐ, 6–8 ՏԱՐԵԿԱՆ ՔԱՐԻ ԿԸ ԲՌՆՈՒԻՆ ՋՐՀՈՐԻՆ ՄԷՋ

Մէկ շաբաթ է որ ոչ փոքրիկ Ռուբէնը մօրս քով կուգայ եւ ոչ ալ ուրիշ ո եւ է մանուկ: Ի՞նչ եղան այդ պզտիկները, արդէն մեռնելու դատապարտուած, ջարդուեցա՞ն: Տնեցինները բոլոր դուրս ելած են, ո՞ւր է հրճուելու. Մշոյ արհեստաւոր դասուն կարաւանը կը քշուի Պիթլիս, դէպի կառափնատ: Քիւրտերը փորձեցին կարաւանը կողոպտել, սակայն ոստիկանները այդ հարուստ աւարը իրենց պահեցին, ինչպէս Քիւրտերը իրենք կը խոստովանէին:

(Շար.) ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

գէնքի դիմած եւ այդ շրջանին մէջ գտնուող Թուրք զինուորական ուժերուն վրայ յարձակում գործած է, որուն վրայ կառավարութիւնը նոր ուժեր ղրկած է ըմբոստութիւնը զսպելու համար։

Հարթոշ եւ Հաքարի ցեղախումբերը, նկատելով որ նոյն ճակատագիրը նաեւ իրենց վերապահուած է, անմիջապէս կը միանան Կոճանցիներուն եւ առաջին կռուի ընթացքին, Թրքական երկու զօրասիւներ կը բնաջնջեն։ Այս կռուի ընթացքին, Հարթոշ ցեղախումբի պետ Ապու Պէքիր աղան կը սպաննուի։

Այս շարժման հետեւանքով, Տիարպէքիրի եւ Մարտինի կուսակալները, Թարաճա Տաղի մէջ արտակարգ ժողով մը կը գումարեն ըմբոստութիւնը զսպելու համար։

Սպանիոյ յեղափոխութեան հետեւանքները

3000 հոգի մեռած են Սպանիոյ մէջ, վերջին դէպքերուն հետեւանքով։ Որոշուած է իբրեւ հայրենադաւ դատել յեղափոխութեան վարիչները, որոնց մէջ կը գտնուին նախկին վարչապետ Ազանա, ընկերվարական առաջնորդ Քապալյէրօ, Քաթալոնիոյ կարճատեւ հանրապետութեան նախագահը եւն.։ Շատ մը ամբաստանեալներ յաջողած են փախչիլ։

«Իմանիթէ» կը գրէ թէ ըմբոստ շրջաններէն Աստուրիայ խորհրդային իշխանութեամբ կը կառավարուէր ամբողջ 15 օր։

Վարչապետը խոստովանելով 3000 քաղաքացիներու կորուստը, յայտնեց թէ ըմբոստները կրակի տուած եւ ուժանակով օդը հանած էին Օվիէտոյի վարժարանը, միեւնոյն ատեն կործանելով ուրիշ ութ շէնքեր։ Քաղաքը պատերազմէն աւերուած վայրի մը երեւոյթն ունի, 22,000 զինուորներով։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈՒԶՎԷԼԹ ճառ մը խօսելով սեղանաւորներու համագումարին մէջ, հրաւիրեց աջակցիլ իր վերակազմութեան ծրագրին եւ փոխ դրամ տալ։ « 1933 մարտին ես հրաւիրեցի ժողովուրդը վերանորոգել իրենց վստահութիւնը դրամատուններու մասին։ Այսօր կը հրաւիրեմ սեղանաւորները վերահաստատել իրենց վստահութիւնը ժողովուրդին հանդէպ »։

Հ. Յ. Դ.

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» Կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին 181, Քուր Լաֆայէթի Զարդարեան Գրադարանը։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան *Կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ.—*

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ «Անտոք» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կոփշք, Կեփին եւ Վարուժան խումբերու ինչպէս նաեւ Ռօշֆորթայէի եւ Թալոտիէրի բոլոր ընկերները այս Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին «Դուրեան» Գրադարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՄՊԻ ՄԷՋ

ՎԱՂԸ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9էն ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

կը խօսին ընկերներ Գ. ՆԺԴԵՀ ԵՒ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

գեղարուեստական ճոխ բաժին՝ ղեկավարութեամբ ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ

«ՍԻՓԱՆ» երգչախումբը հայկական տարազով։

Կը մեներգեն՝ Օր. ՀՌԻՓ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ, Պ. Գր. ՄԷՀԹԷՐԵԱՆ

Կ'արտասանեն՝ Օր. Օր. ՄԵԼԻՆԷ ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ, ՖԷՐՄԱՆԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԾԱՏՈՒՐՈՎ եւ ՋԱՐԵՀ ՂԱՐԻՊԵԱՆ։

Հայկական սիրուած շուրջպարեր ՍԻՓԱՆի կողմէ։ Կովկասեան լեռնական պարերուն կը մասնակցին՝ ԱԼԻՍ ԹԷՄԻՆԵԱՆ, ԱՆԱՀԻՏ, ՄԵԼԻՆԷ, սիրուած փոքրիկ ՌԷԺԻՆԱՆ եւ յայտնի պարող թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ։

եւրոպական պարեր մասնակցութեամբ *ԵՓՐԱՏ* նուագախումբի։

Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ։ *Մուտք 5 եւ 3 ֆրանք։*

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԱՅ Գրական Ակումբի ընդհ. անդամական ժողովը այս Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Cafe «Mephisto»ի ներքնայարկը, Bld. St. Germain, Metro: Odéon: Օրակարգ.— վարչութեան զեկուցում։ Նոր Տարւոյ գործունէութիւն։ վարչութեան ընտրութիւն։

Անդամներէն կը խնդրուի ներկայ ըլլալ։

Ֆրանսայի մէջ շատոնց փնտռուած Արեւելքի իսկական օղին մենաշնորհը ստացած ըլլալով, հրապարակ հանած ենք՝

ԵՐԵՒԱՆ ԱՆԻՍՈՎ ՕՂԻՆ

փնտռեցէ՛ք զայն կարմիր պիտակով։ Անգամ մը ճաշակելէ յետոյ ա՛լ չպիտի հրաժարիք անկէ։

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ **Société "PEUREUX"**

48 Bld. des Vignes, MARSEILLE Téléphone: COLBERT 58-10

կեդրոնատեղի փարիզի հիւսիսային եւ կեդրոնի շրջաններու

EMILE VIAL, 22, Rue Fontaine, St. Denis, Tél. Plaine: 09 - 95,

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ

D.N.BAHADOURIAN 32 **rue Sévigné. Lyon** Rhône)

ՆԻՍԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼ. —

M. M. H. Khatchadourian et Danielian 24, rue Assalit. Nice (A. M.)

ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ Է

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - **ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ**

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ

16, Rue de Vaugirard, PARIS (6e) Մէթրօ՝ ՕՏԷՕՆ կամ ՍԷՆ ՄԻՇԷԼ

Կ'ընդունի ժամը 9 – 12 եւ 2 – 8, իսկ կիրակի մինչեւ կէսօր

ԿՈՒԶԷ՞Ք ՁՈՒՍ ԽԱՂՈՂԷ ԵՒ ԱՆԻՍՕՆԷ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԱԾ ՕՂԻ ԽՄԵԼ

ՀԱՐՑՈՒՑԷՔ ՓՆՏՌԵՑԷՔ ԵՒ ԳՆԵՑԷՔ **ՌԱՔԻ ՏԻԻՋ** ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ ԿԱԶԴՈՒՐԻՉ ԱՆԱՐԱՏ ԱԽՈՐԺԱԲԵՐ

Պոլսոյ օղին է որ ձեր ուզածին պէս կը ճերմկնայ եւ քէյֆ կուտայ։

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Ց. ՏԱԼԱՔԻՒԲԼԵԱՆ

8, Rue Suffren, MARSEILLE, Tél. D. 70-89

Փարիզի ներկայացուցիչ Գ. ՃԻՏԷՃԵԱՆ,

75, Ave. Victor – Hugo, **Clamart** (Seine)

Լիոնի ներկայացուցիչ ՃԸՆԿԸՏՐԵԱՆ եւ ԹԷՐԶԻԵԱՆ

211, Rue de Criqui

CABINET de Me V. YARJANIAN

JURISCONSULTE

44, Rue Lafayette – Paris (9e) Métro: Peletier **Tél. Taitbout 53 – 32**

Կըստանձնէ Առեւտրական, Պատժական եւ Քաղաքային ամէն տեսակ դատեր։ Իրաւագիտական խորհրդակցութիւններ դատական եւ վարչական գործերու համար գրաւոր եւ կամ բերանացի։ Նախարարութեանց եւ բոլոր պաշտօնատուններու մօտ, վարչական եւ իրաւական դիմումներ։ Հայ առեւտրականներու եւ անհատներու մասնաւոր դիւրութիւններ պատուագնի վճարման համար, նկատի առնելով ներկայ տնտեսական տագնապը։ Մասնաւոր սպասարկութիւն քաղաքային եւ կրօնական ամուսնալուծման դատերու համար, ինչպէս նաեւ վիզայ Ամերիկա մեկնելու համար։ Արագութիւն եւ գաղտնապահութիւն։ Դիմեցէք եւ պիտի ստանաք ամէն գոհացում։ Գաւառներէն եւ արտասահմանէն եղած դիմումներուն կը պատասխանուի անմիջապէս։ Առաջին խորհրդակցութիւնը ձրի է։

ԳՈՐԾԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌԱՒ, ՀԱՇՈՒԵՅԱՐԴԱՐԻ ԵՆԹԱՐԿԱԾ ԵՆՔ ՄԵՐ ԿՕՇԻԿՆԵՐՈՒ ՃՈԽ ՄԹԵՐՔԸ, ԱՄԵՆԱԶԵՂՋՈՒ ԱԾ ԳԻՆԵՐՈՎ։

ԿԱՆԱՆՑ ԿՕՇԻԿՆԵՐ 25 ՖՐ. **ԱՐԱՆՑ ԿՕՇԻԿՆԵՐ 30 ՖՐ.**

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ - ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

կազմակերպուած Ֆր. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

4 Նոյ. կիրակի, ժամը 3ին ՖԼՕՐԻԱ *ճաշարանին մէջ*

Կը նախագահէ՝ ՏԻԿ. ՏԻՐՈՒՀԻ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Կը խօսի՝ ՏԻԿ. ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ի՞նչ գտանք եւ ի՞նչ կորսնցուցինք Ֆրանսայի մէջ»։

Դասախօսութենէն վերջ վիճաբանութիւն։

Մուտքը ազատ է, Թէյասեղանի ծախսերուն համար կը գանձուի 3 ֆրանք։

Կը հրաւիրուին անդամներն ու համակիրները։

ՎԶՆՈՑ *(քաշ - քոլ)*, ՓՈՒԼ - ՕՎԷՐ եւ ԲՈՒՐԴԷ ՁԵՌՆՈՑՆԵՐ

ՄԱՐՇԷՃԻՆԵՐ,

*CACHE - COLS EN LAINE, PULL - OVER, GILETS ET GANTS DE LAINE*ի

Ձեր գնումներուն համար դիմեցէք՝

JAPHET Frères

224 & 257 Rue St. Denis. Paris 2e.

Métro: St. Denis.

Tél. Central: 69-61 եւ **Gutemberg 57-57**

Միշտ տրամադրելի է ընտիր մը երփը՝ անմրցելի գիներով։

ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 11ին

ժամը 2էն մինչեւ կէս գիշեր։

ՕԹԷԼ ՔԼԱՐԻՃի շքեղ սրահներուն մէջ

74, Avenue des CHAMPS-ELYSÉES, Paris. (16)

Հովանաւորութեամբ ՏԻԿ. ԼԵՒՈՆ ՊԷՅ ԳԱՓԱՄԱՃԵԱՆԻ

եւ նախագահութեամբ Պ. ՊՕՂՈՍ ԷՍՄԷՐԵԱՆԻ

Եփր. նուագախումբ։ Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

Զանազան անակնկալներ։ Ճոխ պիւֆէ։

Մուտք՝ 30 ֆրանք։ Ուսանողներու 20 ֆրանք։

Մանրամասնութիւնները յետ օրէն։

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

CONTENTIEUX GÉNÉRAL ARMÉNIEN

ՄԻՔԱՅԷԼ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Գրասենեակս կը ստանձնէ ամէն տեսակ դատական եւ վարչական գործեր փորձառու եւ խղճամիտ մասնագէտներու գործակցութեամբ, ինչպէս նաեւ ամուսնութեան եւ ամուսնալուծման վերաբերեալ արագ գործողութիւններ։

Ֆրանսա մուտքի եւ բնակութեան իրաւունքներու օրինական միջոցներով ստացումի, ինչպէս նաեւ հպատակութեան, քաղաքի եւ մարզան փաքենի արտօնագրի վերաբերեալ խորհրդակցութիւններ։

Ամէն օր բացի կիրակի եւ տօնական օրերէ ժամը 9 – 12 եւ 14–20։

143, Rue Saint Martin, PARIS **Tél, Archives** 05 – 93

*Métro: Etienne Marcel (Centre Dentaire*ի *յարկաբաժինին մէջ)*

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՆՈՅ. 1 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ (ՄԵՌԵԼՈՑԻ ՕՐ) ԿԷՍ ՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 4ԻՆ

SALLE GAVEAUԻ ՄԷՋ,

Ղեկավարութեամբ ԱՐԱՄ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Կը մասնակցի ջութակահարուհի *ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ*

եւ 50 հոգինոց ՍԷՆՖՕՆԻՔ նուագախումբ

Բացառաբար ժողովրդական գիներով

Մանրամասնութիւնները՝ ապենին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բալուի Հայրենակցական Միութիւնը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ հայրենակից Ա. ՔԸՂԸԼԵԱՆԻՆ, իր քրոջ մահուան առթիւ։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Տիգրանակերտի եւ շրջանի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր հայրենակիցները, այս կիրակի կէսօրէն վերջ, ժամը 3.30ին, 32, Ave. Gobelins*ի սրահը։ Մէթրօ՝* Gobelins։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Հայրենակցական Միութիւնը անդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ անդամ եւ ոչ–անդամ հայրենակիցները, այս կիրակի իրիկուն, ժամը ճիշդ 8ին, «Մասիս» սրճարանի մասնաւոր սրահին մէջ։

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ Ֆ. Կ. Խաչի ընդհ. ընկերական ժողովը այս կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին, Մասուի սրահին մէջ։ Բոլոր ընկերուհիներէն կը խնդրուի անյապաղ ներկայ գտնուիլ իրենց անդամատետրով՝ այս կարեւոր ժողովին։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme PARIS (13e)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ՆԵՐԹԻՆԵՒԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՇԱԲԱԹ 27 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ SAMEDI 27 Octobre 1934

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ Երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

10 ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2636 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՋՆ ՈՒ ՁԱԽԸ ԴԷՄ ԴԻՄԱՑ

»»»··«««

Բախտորոշ օրեր են Ֆրանսայի համար, ներքին քաղաքականութեան տեսակէտով: Այսօր աւելի քան երբեք:

Տարիներու վարչական ու դատական ապականութիւնները եւ կուսակցական պայքարները ձախող, արիւնոտ ելքի մը յանգեցան անցեալ փետրուարին: Այդ օրէն ի վեր, ճշմարիտ երկունք մըն է որ տեղի կ'ունենայ:

Ահա չեչտակի դէմ դիմաց՝ աջն ու ձախը, տիրապետող դասն ու իրաւազուրկը, որ իր ուժը կ'առնէ բազմութիւններէն:

Կառավարութիւնը վճռած է զօրացնել իր թաթը, պահանջելով կարգ մը հիմնական փոփոխութիւններ՝ սահմանադրութեան մէջ: Միւսները, եւ մանաւանդ ընկերվարական – համայնավար միացեալ ճակատը անդադար կը հնչեցնեն ահազանգը, ընդդէմ փաշականութեան եւ պատերազմի:

Այս տեսակէտէն բաւական պերճախօս էր չորեքշաբթի օրուան իրարանցումը,— միաժամանակ վեց հրապարակային ժողովներ՝ Փարիզի գլխաւոր սրահներուն մէջ, եւ խումբ – խումբ ճառողներ՝ բոլոր բեմերուն վրայ:

Ի՞նչ վտանգներ կը մատնանշէին եւ ի՞նչ տեսակէտներ կը պարզէին այս ժողովներուն կազմակերպիչները,— ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց վարիչները, ուրիշ խմբակցութիւններու հետ.—

1. «Մենք կ'ուզենք ֆրանսացի ժողովուրդը փրկել փաշականութեան անիծեալ ժանտախտէն: Ֆաշականութիւնը արդէն կարեւոր յառաջդիմութիւն մը ունեցաւ փետր. 6ին: Ու հասաւ առաջին նպատակին, պարտադրելով ներկայ կառավարութիւնը: Այդ օրէն ի վեր կը զօրացնէ իր դիրքերը» (*Մ. Քաշէն*):

2. «Ես համոզուած եմ, խորապէս համոզուած եմ թէ Թուռի անջատումէն ի վեր երկու կուսակցութեանց կազմական միութեան խոչընդոտներուն մեծ մասը կամաց – կամաց հարթուած է եւ մնացեալը հաւանօրէն այլ եւս չպիտի կրնայ դիմանալ լուրջ քննութեան մը ... Մենք միշտ կուսակից եղած չունեւորներու դիկտատուրային, պատրաստելու համար ընկերվարական պետութիւնը: Համայնավարները ալ, որ այլ եւս չեն կրնար հաւատալ պրոլետարական ընդհանուր յեղափոխութեան մը՝ բոլոր պետութեանց մէջ միաժամանակ, հասկցած են ժողովրդապետական ազատութեանց պաշտպանութեան անհրաժեշտութիւնը: Մենք վերապահելով հանդերձ մեր բովանդակ իրաւունքը՝ քննադատելու Խ. Միութեան գլուխ հանած գործերուն ընկերվարական համաձայնութիւնը, վճռած ենք մեր կարելին ի գործ դնել անոր պաշտպանութեան համար, միջազգային գետնի վրայ կազմակերպելով խաղաղութիւնը»: (*Լ. Պլում*):

Այսպէս նաեւ միւս ճառախօսները:

Մենք երկու գլխաւորներուն միտքերը խտացուցինք, հաստատելու համար թէ ի՛նչպէս կը դատեն կացութիւնը եւ ո՛ւր կ'ուզեն երթալ:

Ամէն պարագայի մէջ, բացորոշ է որ երկու հոսանքներն ալ ըմբռնելով սպառնացող վտանգը, կ'ուզեն կարճ կապել ներքին վէճերը եւ տրամաբանական վախճանին հասցնել գործակցութիւնը:

— «Մէկ կուսակցութիւն, մէկ արհեստակցական միութիւն, մէկ Աշխատանքի Դաշնակցութիւն, մէկ Միջազգային», կ'աղաղակէր Զիրոմսկի, ընկերվարական:

— «Թող ուրիշ փետր. 6 մը փորձեն, մէկ ժամէն պակաս միջոցի մը մէջ փաշականները պիտի խեղդուին 300,000 բանուորներու հեղեղի մը մէջ»,— կ'ազդարարէր Վայեան – Քուտիւրիէ, համայնավար:

Այս ճակատագրական պայքարին մէջ, ընկերվարութեան երկու թեւերը իրենց հետ ունին ուրիշ ձախակողմեան տարրեր: Մանաւանդ որ, համայնավարներն ալ առ այժմ յարմարած են միջին քաղաքականութեան մը, գոնէ Ֆրանսայի մէջ:

Իսկ ի՞նչ ձգտումներ կը մտնէ աջակողմեան ճակատը:

Ամէն բանէ առաջ, պետական – վարչական մեքենան աւելի զօրացնելու, իր ափին մէջ աւելի ամուր բռնելու վճռականութիւն:

Ա՛յս է որ կը կոչուի սահմանադրութեան վերաքննութիւն:

Տարակոյս չկայ որ ձախակողմը ամէնէն աւելի դժգոհ է 1875ի սահմանադրութենէն: Եւ սակայն, ամէնէն աւելի կ'ադմկէ Պ. Տումէրկի ծրագրին դէմ, որովհետեւ կը զգայ թէ անոր իրականացումը ո՛ւր պիտի յանգի:

Հասարակ մահկանացուներուն համար ալ գաղտնիք չէ թէ ուր կրնայ յանգիլ:

Վարչապետը երկու անգամ գլուխ գլխի խօսեցաւ ժողովուրդին հետ, յայտնելով իր տեսակէտներն ու առաջադրութիւնները:

Արդ, իր կուսակիցները այլ եւս մանրամասնութեանց չեն սպասեր, ծրագրուած փոփոխութիւնները տարփողելու եւ իրենց կանգնածը ոտքի հանելու համար:

Դուք ամէն օր կը տեսնէք այս արտայայտութիւնները թերթերու մէջ թէ պատերու վրայ, սրահներէն մինչեւ փողոցները:

Պայքարին ընթացքը դատելու համար, կը բաւէ ըսել թէ աջակողմեան ճակատին հրամանատարութիւնը կը վարեն նախկին պատերազմիկները, «Հրեղէն Խաչ»երով, Հայրենասէր Երիտասարդներու Միութիւններով եւ ուրիշ ազգայնական կազմակերպութիւններով:

Այս բոլորին մէջ, առ այժմ արմատական – ընկերվարականներն են որ կը պահեն հաւասարակշռութիւնը: Իսկ բուն կացութիւնը պիտի պարզուի դէպի Վէրսայլ երթեւեկէն յետոյ:

Նոյն իսկ վախցողներ կան որ այդ երթեւեկն ալ աւելորդ համարուի...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Բուռն ընդդիմութիւն արմատականներու համագումարին մէջ

ԲԱՆԱՁԵՒԸ ՊԻՏԻ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԻ ԱՅՍՕՐ

Ինչպէս կ'երեւայ, Պ. Տումէրկ մեծ դժուարութեանց պիտի հանդիպի, գլուխ հանելու համար սահմանադրութեան վերաքննութեան ծրագիրը:

Խնդիրը առաջին օրէն իսկ քննութեան դրուեցաւ արմատական – ընկերվարականներու համագումարին մէջ, տեղի տալով յուզումնալից վիճաբանութեանց: Տեղեկարարը ընդունելով հանդերձ կարգ մը բարեփոխութեանց անհրաժեշտութիւնը, բոլորովին կը մերժէ երեսփ. ժողովի լուծման առանձնաշնորհը առնել Ծերակոյտէն եւ յանձնել անհատի մը հայեցողութեան (Հանրապետութեան նախագահ կամ վարչապետ): Ընդդիմադիրները կը գնահատեն Պ. Տումէրկի լրջութիւնն ու իմաստութիւնը, բայց չեն ուզեր գոց բանալ ապագայ վտանգներու առջեւ: Կուսակցութիւնը ջախջախիչ մեծամասնութեամբ համաձայն է շարունակելու զինադուլի քաղաքականութիւնը, որպէսզի դահլիճի տագնապ մը չծագի այս փափուկ շրջանին: Այս մտահոգութեամբ ալ, բաւական լայն իրաւասութիւններ տրուած են արմատական նախարարներուն: Սակայն երեսփ. ժողովի լուծման խնդիրը բոլորովին տարբեր է: Անոր վերաբերեալ բանաձեւը պիտի քուէարկուի այսօր, Պ. Էռիոյի ճառէն վերջ, որուն կը սպասուի մեծ անհամբերութեամբ:

Ինչպէս ըսինք, մթնոլորտը թանձրացած էր առաջին օրէն իսկ, երբ տեղեկարարը կարդաց իր զեկուցումը: «Անհրաժեշտ է, ըստ տեղեկարարի, զօրացնել գործադիր իշխանութիւնը, աւելի պարզ ձեւի մը վերածել խորհրդարանական աշխատանքը, վերակազմել Տնտեսական Բարձրագոյն Խորհուրդը եւ ապահովել իշխանութեանց կատարեալ անջատումը»: Ինչ կը վերաբերի պետական պաշտօնեաներու, տեղեկարարին կարծիքով պարզ օրէնսդրական յօդուած մը կը բաւէ ճշդելու համար անոնց կազմակերպական իրաւունքները. ուրիշ խօսքով, անհրաժեշտ չէ սահմանադրական վերաքննութիւն կատարել այս մասին: Ցետոյ, անհրաժեշտ է միանգամ ընդ միշտ ճշդել նախարարներու եւ խորհրդականներու թիւը: Ինչ կը վերաբերի Տումէրկի այն առաջարկին թէ ընթացիկ տարուան ելմտացոյցը շարունակուի երբ նորը չէ քուէարկուած, կը համարուի «վտանգաւոր» եւ կ'առաջարկուի անոր փոխարէն առաջարկել որ կառավարութիւնը պարտաւոր ըլլայ իր նախահաշիւը ներկայացնել ամէն տարի Նոյեմբեր 15ին: Ի հարկին կարելի է սահմանափակել նաեւ երեսփ. ժողովին մէջ խօսուած ճառերու տեւողութիւնը: Տեղեկարարին բանաձեւը մերժելով առաջարկուած վերաքննութեան գանազան գլուխները, եւ մանաւանդ երեսփ. ժողովի լուծման իրաւունքի փոխանցումը, ի յառաջագունէ հակառակ չէ ազգ. ժողով գումարելու Վերսայլի մէջ: «Ո՛ր եւ է գիջում պէտք չէ ընել ծերակոյտին կենսական առանձնաշնորհներու մասին»:

Տնտեսական վերակազմութեան առթիւ, բանաձեւը կ'առաջարկէ շաբաթական աշխատանքը վերածել 40 ժամուան, որպէսզի կարելի ըլլայ գործ ճարել անգործներուն: Իսկ դահլիճներու անկման վտանգը նուազեցնելու համար, կ'առաջարկէ օրէնք մը հաստատել որուն տրամադրութեամբ կառավարութիւն մը չի կրնար տապալիլ առանց երկու երրորդի մեծամասնութեան, կամ իր բանաձեւը երկրորդ անգամ կարդալու:

ՆՈՐ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

»»»··«««

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Փէշթայի ոստիկանութիւնը կը շարունակէ խուզարկութիւններ կատարել, գտնելու համար խորուած ահաբեկիչ Սէրվաթին, որ մատնանշուած է իբրեւ կազմակերպիչը Մարսէյլի մահափորձին: Մանաւանդ կը փնտռուի նաեւ «Գեղանի Մալւուհին», Մառիա Վուտրիչ, որ ընկերացած է ահաբեկիչներուն, փոխադրելով անոնց զէնքերը:

Գրած էինք թէ Պուլկարական ոստիկանութիւնը ձերբակալած է Իվան Միխայլովի երկու գլխաւոր գործակիցները, Տրանկով եւ Նասթէվ: Նոր տեղեկութեանց համաձայն, երկու ահաբեկիչները խիստ հետապնդման ենթարկուած ըլլալով, թաքստոց մը ապաստանած էին թրքական սահմանին վրայ եւ նպաստաւոր առիթի մը կը սպասէին սահմանը անցնելու եւ Իվան Միխայլովի միանալու համար, բայց բռնուեցան:

⁂ Հունգարական մամուլը ուժգնօրէն կը բողոքէ Պելկրատի թերթերուն դէմ, որոնք ծանր վերագրումներ կ'ընեն, Մարսէյլի մահափորձին առթիւ: Դիտել կը տրուի թէ հունգարական ոստիկանութիւնը յօժարակամ կը գործակցի Պելկրատի ոստիկանութեան, տալու համար անոր հարցուած տեղեկութիւնները: Հունգարական անթելն ալ բողոքախառն յայտարարութիւններ ըրաւ եղած մեղադրանքներուն դէմ:

⁂ Մարսէյլի մէջ դատական քննութիւնները անելի մատնուած են, քանի որ իտալական ոստիկանութիւնը կը մերժէ յանձնել երկու գլխաւոր ամբաստանեալները, Տոքթ. Փավէլիչ եւ Քվաթէրնիք: Հարցաքննիչ դատաւորը հիւանդանոցներն այցելելով, հարցումներ ուղղեց դէպքին առեն վիրաւորուած քաղաքացիներու, որոնց կարգին Զօր. Ժոժի, առնելու համար՝ մահափորձին բոլոր հանգամանքները:

Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը

—— · ——

Թուրքիոյ ազգային ժողովը նստաշրջանի հրաւիրուեցաւ սովորական ժամանակէն առաջ, նկատի առնելով քաղաքական կացութեան պահանջները: Արտաքին գործավարը հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ այս առթիւ.— «Մենք անգամ մը եւս հաստատեցինք թէ հաւատարիմ կը մնանք մեր յանձնառութեանց»: Գործավարը յետոյ գոհացուցիչ տեղեկութիւններ հաղորդեց բոլոր ազգերու գործակցութեան մասին, «որպէսզի այլեւս չկրկնուին նման ահաբեկչական ոճիրներ»: (Ակնարկ Մարսէյլի մահափորձին): Եւ ցաւ յայտնեց Եուկոսլավիոյ և Ֆրանսայի ժողովուրդներուն իրենց կրածդառն կորուստին առթիւ: Ժողովը մէկ վայրկեան լռութիւն պահելէ յետոյ, միաձայնութեամբ քուէարկեց բանաձեւ մը որ «իր վշտը կը յայտնէ գործուած գարշելի ոճիրին համար», կրկնելով իր ցաւակցութիւնները Ալեքսանդր թագաւորին եւ Պ. Պարթուի սպանութեան առթիւ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՇԱ՛Ւ, ԱՐՇԱ՛Ւ

●●●●

Մրցումի, մրցանիշի, արշաւի դարն է:

Արշաւ՝ արագութիւն կոտրելու մակոյկով, ինքնաշարժով, հեծելանիւով, ձիով կամ ասանակով:

Արշաւ՝ բարձրութեան կամ հեռաւորութեան մրցանիշ կոտրելու օդանաւով:

Արշաւ՝ գիշեր–ցերեկ պարելու կամ իրար խոշտանգելու՝ կռփամարտով եւ ըմբշամարտով:

Արշաւ՝ կարելի եղածին չափ շատ մարտանաւեր շինելու կամ ամէնէն սարսափելի պայթուցիկները եւ թունաւոր կազերը հնարելու:

Պիտի ըսէք,— միայն մենք ենք որ բաժինք չունինք այս արշաւներուն մէջ:

Զարաչար կը սխալիք:

Եթէ չունինք մակոյկ, օդանաւ կամ հրասայլ, «ոչ սուր, ոչ թուր, ոչ նիզակ»,— տէր ու տիրականն ենք անձեռնմխելի, անսպա՛ռ դրամագլուխի մը,— լեզուագարութիւն:

«Տո՛ւր թէ կուտաս» գրիչով, խօսքով, դէմքով, ձեռք ու ոտքով, գլխու մազերով կամ բերնի փրփուրով:

Ո՞վ կրնայ մրցիլ մեզի հետ, այս նմլյատին վրայ:

Մանաւանդ անգերազանցելի են Ս. Դ. Հնչակեանները, հին թէ նոր, երբ հարցը «Դաշնակ»ներու կամ իրենց գիրկէն փախած «թափթփուք»ներու մասին է:

Փաստերը այնպէս կը տեղան, որ շուարած եմ թէ ո՛ր գլուխէն սկսիմ:

Հոգ չէ, թող անկարգ ըլլայ, բայց պատկերալից:

Ահա ուրեմն յեղափոխակա՛ն թռիչք մը «Երիտ. Հայաստան»ի խմբագրական ամպիոնէն, ընդդէմ Հ. Յ. Դաշնակցութեան:

Ճաշակ ոչ միայն հոգեկան հարստութեան, այլ եւս լեզուի ու շարադրութեան: Մէկ խօսքով՝ «ճաշակ ուղկեղէն դպրութեան»:

— «*Կիսավայրենիներու ցեղակցութեան այս աշխարհը որպէս սեփական բիրտ ուժ կը գործէ յօգուտ Իտալիհաթին՝ վերապրող Հայութեան թիւր պակսեցնելու գաղթաշխարհին մէջ:*

Հայ Իտտիհաթի սաթած վչտալից մահացումներուն դիմագրաւելու ենք հաւաքական ինքնապաշտպանութեամբ, ապահովելու համար մեր կեանքը եւ մեր պատիւը օտար ժողովուրդներու առջեւ:

Դա՝ հրամայական պարտականութիւն է ամէն Հայու համար, ամէն տեղի մէջ»: (25 *սեպտ.*):

Ճաշակեցէք նաեւ հետեւեալ գոհարը զոր պատահաբար կը քաղեմ նոյն թերթէն, «մարքսիստական» ուսումնասիրութենէ մը (29 սեպտ.).

— «*Պարզ խօսած.— այդ երանելի խեկարները իրենց երազած էվօլիւցիօնի – բարեշրջման յայտանիշները չը տեսնելով դիքտատորայի զարգացման պրոցեսսին մէջ, էվօլիւցիօն թէ դեւօլիւցիօնապակեքանների վրայ, կը կարծեն եղեր, որ ուրեմն էվօլիւցիօն պրոցեսս տեղի չունի, եւ առ այդ էլ վճռական կերպով հասկացրել չարքայիններուն եւ դրանց մէջ դեգերող խլէզ գործիչներին, որ այս ինչ կամ այնինչ դիկտատուրան՝ սօցիալիստական կամ նացիօնալիստական, բոլշեւիկեան թէ ֆաշիստական՝ դուրս են էվօլիւցիայի օրէնքի սալեքտից, ապա եւ տրամաբանօրէն եզրակացրել, որ այդ ռէժիմների չէ թէ էվօլիւցիօնի, այլ լիկվիտացիօնի խնդիրը պիտի որ մեր քննութեան օրակարգը կազմէ:*

Մինչ այժմ, երբ իրական, խօսուն փաստերը եկան ամէնէն պնդագլուխներին իսկ համոզելու, որ հասարակական ամէն երեւոյթ անպայման կերպով իր զարգացման պրոցէսն ունի եւ ուրեմն ենթակայ է կերպարանափոխութեան՝ էվօլիւցիայի թէ դեւօլիւցիայի կարգով, յեղափոխական կամ կօնդրյեղափոխական միջոցներով»: (29 *սեպտ.*):

Զի՞ բաւեր այս օրուան համար, իբրեւ ախորժակաբեր օշարակ:

ՎԱՀԷ

Մարսէյլի նոր առաջնորդը

Մարսէյլի Գաւառ. ժողովը միաձայնութեամբ առաջնորդ ընտրած է Գարեգին եպիսկ. Խաչատրեանը (եպիսկոպոս Տրապիզոնի), որ Քալիֆորնիոյ առաջնորդութիւնը կը վարէր քանի մը տարիէ ի վեր եւ հրաժարեցաւ վերջերս:

Կրօնական պառակտում Գերմանիոյ մէջ

Գրած էինք թէ Գերմանիոյ բողոքական եկեղեցին անջատուած է պաշտօնական եկեղեցիէն, որուն հովուապետ նշանակուած էր եպիսկոպոս Միւլլէր: Հովուապետը իր հաւատարմութեան երդումը պիտի ընէր Հոկտեմբեր 25ին, Հիթլէրի ներկայութեան, որով «Առաջնորդ»ն ալ դիրք բռնած պիտի ըլլար այս վճռական պայքարին մէջ: Վերջին պահուն յետաձգուեցաւ արարողութիւնը, Հիթլէրի հիւանդացած ըլլալով: Իրազեկներ կ'ըսեն թէ «Առաջնորդ»ը չուզեր աւելի սրել պայքարը, քանի որ ըմբոստները վճռական դիրք բռնած են եւ նոյն իսկ որոշած են չվճարել եկեղեցական տուրքերը, որոնք պետութեան միջոցաւ կը գանձուին: Կառավարութեան ազդեցիկ անդամներն ալ թելադրած են առ այժմ դիրք չը բռնել, որովհետեւ պայքարին սաստկացումը կրնայ գրգռել քրիստոնեայ աշխարհի հանրային կարծիքը:

ՀԱՅ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Հայ Տնտեսական Կեդրոնը կը խնդրէ մեզմէ հրատարակել հետեւեալ կոչը.—

Քաղաքական եւ տնտեսական այս աննախընթաց տագնապի շրջանին, հայ գաղութը նորանոր դժուարութեանց առջեւ կը գտնուի, եւ պարտաւոր է գիտնալ օրէնքները: Հետեւաբար Հայ Տնտեսական Կեդրոնը, ներկայ կոչով, ազգային պարտականութիւն կը համարէ հրաւիրել Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր հայ առեւտրականներն ու խանութպանները անխտիր, որպէսզի այս քանի մը օրուան ընթացքին, բայց որքան կարելի է շուտով, *ներկայանան Փարիզի առեւտրական դատարանը* (Tribunal de Commerce de la Seine, 1, Bld. du Palais Paris), *խնդրելու եւ ստանալու համար անպայման, իրենց առեւտուրին վերաբերող պաշտօնական թուահամարը* (régistre de commerce) եթէ անգիտակցաբար տակաւին չեն ստացած զայն: *Այս օրինական պարտաւորութիւնը պարտաւորիչ է նաեւ անոնց՝ որ իրենց բնակարաններուն մէջ հաստատած են առեւտրական եւ տարագործական աշխատանքը եւ տակաւին չեն արձանագրուած* Registre de Commerce, *անչուշտ անգիտակցաբար:*

Անոնք որ զանցառու կը գտնուին, հետապնդումի եւ նոյնիսկ արտաքսման վտանգին ենթակայ են:

Այս առթիւ Հայ Տնտեսական Կեդրոնը ջերմօրէն կը խնդրէ իր բոլոր առեւտրական հայրենակիցներէն, որպէսզի անմիջապէս հաճին արձանագրուիլ նաեւ իր կեդրոնատեղին, 39, Bld. Haussmann – Paris, *Հայ առեւտրականներու յատուկ տոմարին մէջ: Այս արձանագրութիւնը կը կատարուի ձրիաբար:*

—— · ——

ԵՐԿՈՒ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ՀԵՂՁԱՄԱՀ *եղան Էյֆէլի աշտարակին մէջ, երբ ցուրտէն չդիմանալով խցիկ մը քաշուած եւ ածուխ վառած էին:*

ՆՈՐ ՕԴԱՐՇԱՒ ՄԸ.— *Օդանաւային նախարարութիւնը որոշած է միջազգային օդարշաւ մը սարքել 1935ին, Փարիզէն Հնդկաչին, հետեւողութեամբ անգլիական մրցումին որ տեղի ունեցաւ Լոնտոնէն Մէլպուրն (Աւստրալիա):*

ԱՐՈՒԵՍՏԸ ԻԲՐԵՒ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՔԱՐ

»»»• •«««

Արտառոց եւ աններելի կարծիք մը — տգէտներէն մինչեւ ուսումնականները — տարածուած է մեր մէջ, նըկարչութեան — հետեւաբար եւ գծագրութեան — ժամավաճառութեան մասին:

Մենք այդ երկու արուեստներուն կրթական, բարոյական, հոգեկան — ձգելով գործնականը — յատկանիշներուն վրայ որ եւ է գաղափար չունինք, եւ եթէ մեր կրթական յարկերէն ներս, շարք մը խիկարէս անօգուտ «ութիւն»ներուն քով բարեբախտաբար կը գտնենք գծագրութիւն բառը, անոր հիմնական կարեւորութեան գիտակից համոզումի մը արդիւնքը չէ այդ, այլ «ընկալեալ» սովորութիւն մը, տեսակ մը զիջում քաղաքակրթութեան: Կարդացէք որ եւ է դասացուցակ որ եւ է դպրոցի, եւ պիտի նկատէք որ այդ զիջումը եղած է կարելի եղածին չափ նեղմօրէն, խնայողաբար:

«Ժամավաճառութեան» մտայնութիւնն է որ սողոսկած է նոյն իսկ կրթական կոչուած յարկերուն տակ:

Միտքը մարզելու համար մանուկ հասակէն կը կրթենք զայն տարբեր ձեւով եւ մանրակրկիտ, որպէսզի ան ընդունակ ըլլայ գրական գեղեցկութիւնները ճաշակելու, գերագոյն մտքերու ստեղծագործութիւնները գնահատելու, թեւածելու անոնց բարձրութեամբ, բայց ոչինչ կ'ընենք ԱՉՔԸ կրթելու եւ վարժեցնելու ՏԵՍՆԵԼ բնութեան հրաշակերտները, անսահման ու անհուն, աղբիւր գերագոյն իմաստութեան, եւ քուրայ հոգիներու բիւրեղացման, ներշնչող ազնուական զգացումներու եւ խորհրդածութիւններու:

Օրուան ամէն պահին շրջապատուած ենք յարաշարժ ու յարափոփոխ գեղեցկութիւններու, լոյսի խաղերու հմայիչ տեսարաններէն, եւ սակայն քանինե՞ր իրենց ճակատները դէպի երկինք կը բարձրացնեն ամպի մը ձեւը դիտելու, անոր զմայլելի գոյներուն հիանալու կամ ծառի մը պարթեւ ու պատկառազդու ճիւղաւորումը գննելու համար:

Աչքեր ունին սակայն այդ էակները՝ նկարիչի մը աչքին նման, միայն տեսնելու կարողութիւնը, գիտութիւնը կը պակսի իրենց:

Դպրոցի սեղանէն պէտք է սկսի այդ ԱՉՔԻ ԱՅԲՈՒԲԵՆԸ՝ գծագրութեան եւ նկարչութեան տարրերուն գիտելիքներով, աստիճանաբար, ըմբռնելի եւ գիտակից ձեւով, եւ ոչ թէ այն անհոգ եւ անիմաստ ձեւով, որ միայն դասացուցակին վրայ «ութիւն»ի մը յաւելումով ճոխացումի մը գաղափարը ներշնչելու կը ծառայէ:

Գիծը եւ գոյնը մեր էութեան անբաժան մասերն են: Ամէն ինչ գիծ եւ գոյն է մեր շուրջը, մեր վրան. կեանքի արտայայտութիւններն են անոնք:

Քարայրներու բնակիչ մեր վայրենի նախահայրերը մենէ շատերէն աւելի լաւ զգացած էին այդ, եւ կայծքարի մը օգնութեամբ իրենց քարայրներու պատերուն վրայ գծած վազող եղնիկներու եւ զիրենք շրջապատող կենդանիներու նկարները մինչեւ այսօր կը փաստեն իրենց դիտելու եւ տեսնելու կարողութիւնը, բնածին, անխաթար եւ անվարակ դեռ քաղաքակրթութիւն կոչուած հիւանդութենէն, որ այսօր կը ձգնի մարդը ստորնացնել, գլորել վայրի մեր նախնիքներու մակարդակէն ալ վար:

Բարոյական եւ հոգեկան կեանքին մէջ գիծի մը եւ գոյնի մը ազդեցութիւնը, տարտամ կերպով ըմբռնուած մանաւանդ մենէ, շատ նշանակելի է եւ կարեւոր:

Մեր հոգեկան ահաւոր փոթորկումներէն մինչեւ երազուն զմայլանքները մեր դէմքին վրայ կը թարգմանուին հազիւ նկատելի գիծերէն սկսած մինչեւ խոր կնճիռները:

Քանինե՞ր կրնան այդ լեզուն կարդալ դէմքի մը վրայ. եւ սակայն նըկարիչին համար խաղ մըն է այդ, որովհետեւ այդ լեզուին քերականութիւնը սորված է:

Գիծերու արժէքներուն եւ իմաստին այդ գիտութիւնը կը ստիպէ մանուկը ըլլալ աւելի ուշադիր, դիտող եւ նոյն իսկ զննող, հետեւաբար խորհրդածող, լուռ եւ ինքնամփոփ աշխատանքի պահուն մատերուն տակէն դուրս եկած գոյներու եւ ձեւերու ուսումնասիրութեան ընթացքին: Աւելի յետոյ, կեանքին մէջ, ան իր դիմացինին ներքնաշխարհը կարդալու ընդունակ, պիտի կրնայ ընդառաջ երթալ տառապանքի մը՝ որ պիտի յայտնուի իրեն շրթունքի մը անկիւններուն հազիւ նկատելի կծկումով, կամ խուսափիլ գայթակղութենէ մը՝ յօնքի մը նշանակելի շարժումը դիտելով:

Ինչ աղէտներ պիտի մարէին, ինչ տառապանքներ պիտի ամոքուէին, ինչ գայթակղութիւններ ընտանեկան յարկերու հիմերը չպիտի ցնցէին, եթէ ՏԵՍՆԵԼ գիտցող աչքեր հեռատեսէին խոյացող վտանգը՝ դէմքի մը կծկումին մէջ:

Զարմանալի է՝ որ խօսելու կարողութեան շատ աւելի արժէք տրուած է՝ քան տեսնելու, թէեւ մեր բերանը շատ քիչ կը բանանք օրուան մէջ, մինչդեռ աչքերը միշտ բաց են կեանքին մեզի տուած բացատրութիւններուն առջեւ, որոնց իմաստը չենք հասկնար անշուշտ:

Որովհետեւ եթէ հասկնայինք, զզուանքով պիտի հեռանայինք տգեղութիւններէն եւ չարութիւններէն:

Արուեստը գեղեցիկ է: Արուեստը բարի է, եւ արուեստի երկրպագուն, անոր գեղեցկութեան տարրերը իր էութեան մէջ խտացնողը չի կրնար չար մը ըլլալ:

Ոճրագործներուն մէջ արուեստագէտ չէք գտներ գրեթէ. եւ եթէ կան անհատներ՝ անոնք հոգեկան վերելքի կէս ճամբան մնացածներ կամ բացառութիւններ են:

Արուեստի ճաշակի զարգացումին հետ զուգահեռաբար կը հիմնաւորուին նաեւ բարութեան եւ ազատութեան բարձր զգացումները:

Արուեստը բարոյագիտութեան հիմն է:

Իր ներշնչումներուն վճիտ ակերը կը բխին արարչագործութեան լուսաւոր խորհուրդներէն:

Ամէն աչք՝ որ այդ խորհուրդներուն հմայիչ գեղեցկութիւնները ՏԵՍՆԵԼՈՒ գիտութեան թափանցած է, այլ եւս անընդունակ է տգեղութեան համակերպելու որ եւ է ձեւով:

Գեղեցիկ ու ներդաշնակ գոյներով նկար մը վերահասու դիտողին մէջ կրօնական զգացում մը, գեղեցիկի պաշտամունք մը կ'արթնցնէ, որ միախառնութիւնն է բարիին ու ճշմարիտին:

Բնութիւնը բարի է եւ արուեստը բնութեան թարգմանը:

Եկեղեցիի հայրերը — նուրբ հոգեբաններ — խորապէս ըմբռնած էին արուեստին նշանակութիւնը եւ դերը, անոր բարերար ներազդեցութիւնը՝ աչքէն դէպի հոգին, եւ անոնց հովանաւորութեան կը պարտինք Ռաֆայէլներու, Մուրիլլոներու, Վինչիներու, Ռուպէնսներու գլուխ-գործոցները, որոնց առջեւ հաւատացեալներու սերունդներ դարերով երկրպագեցին, վերանալով հոգեւին եւ մաքրուելով իրենց զգացումներուն եւ ճաշակներուն մէջ:

Իրաւունք ունինք մտածելու՝ որ այդ ազնուացնող եւ կրթիչ խորհուրդին մէջ զուտ կրօնական, անդրերկրային զգացումներուն սերտօրէն միախառնուած էին՝ հոգիներուն մէջ անկերպարան տեսիլքները ՏԵՍԱՆԵԼԻ դարձնող արուեստագէտին ստեղծած գեղեցիկ գիծերը եւ գոյները:

Կրօնականէն դուրս այսօր միեւնոյն վերացումի զգացումը կարելի է ունենալ Քօռոյի մը լուսախորհուրդ մէկ կտաւին առջեւ:

Արուեստը կը խօսի ամէն տեղ՝ եկեղեցիին մէջ կամ մեր սենեակի պատերուն վրայ, զանազան ձեւերով եւ ներդաշնակութիւններով, եւ միշտ ունենալով գերազանցօրէն կրթիչ ու բարոյական ազդեցութիւն մարդկային հոգիին վրայ:

Անկարելի է առանց վրդովումի նկատել, որ մեր մէջ մանաւանդ գըծագրութիւն եւ նկարչութիւն նկատուած են իբրեւ պերճանք:

Ինչ այլանդակ տգիտութիւն եւ սըխալ:

Մտքի ու հոգիի կազմութեան տեսակէտէն անոնց լուրջ ու խղճամիտ ուսուցումը գերակշիռ է բոլոր բարոյագիտութիւններէն եւ կրօնագիտութիւններէն՝ ըլլալով այս վերջիններուն հիմն ու աղբիւրը:

Մանուկին պատրաստ եւ աւանդական պատուիրանքներ ջամբելով չէ որ կարելի է զայն զգայուն դարձնել դէպի բարին ու գեղեցիկը, երբ ան այս վերջիններուն տարրերու մասին դեռ ԿՈՅՐ է, երբ ան դեռ չի տեսներ արարչագործութեան հրաշալիքները, եւ անոնց էութեան բարի եւ գեղեցիկ տարրերը:

Հոգիները ազնուացնել աչքին միջոցաւ, եւ բարոյական սկզբունքները ինքնին կը ծլին դեռատի խիղճերուն մէջ:

Ահա թէ ինչի պէտք է ձգտի արդի դաստիարակութիւնը:

Դժբախտաբար տեղի սղութիւնը չի թոյլատրեր մանրամասնել այստեղ այդ դաստիարակութեան ձեւն ու մեթոտը, աստիճանները եւ ուղղութիւնը:

Դպրոցական վերամուտի օրերուն անհրաժեշտ համարեցի, մեր մատաղ սերունդին կրթական գործին պատասխանատուութիւնը կրողներուն ուշադրութիւնը հրաւիրել, այս որքան անտեսուած՝ այնքան կարեւոր հարցին վրայ:

Երկար սիւնակներ հարկ պիտի ըլլար մանրամասնելու համար արուեստին — գիծին եւ գոյնին — դրական արժանիքները, եւ անոնց ուսումնասիրութեան կարեւորութիւնը:

Պէտք է յիշել շարունակ որ մեր ցեղային եւ ազգային արժանիքները օտարին պարտադրելու պարագային, մենք չենք պարծենար մեր զօրավարներով կամ դոհարավաճառներով, այլ անոր առջեւ կը ցցենք մեր Այվազովսկիները, Մախոխեանները, Ֆէթվաճեանները եւն.:

Հպարտ ենք երբ դեռատի արուեստագիտուհի մը՝ Օր. Քալպաքճեան Հռոմի մրցանակին մէջ երկրորդ կը հանդիսանայ, բայց ոչ մէկ հոգածու մտածում ունինք Քալպաքճեաններու մասին:

Դպրոցաւէրի յարկին տակ հինգ-վեց տարուան ուսուցչական կեանքիս ընթացքին անխառն հաճոյք մը եղաւ փոքրիկ որբուհիներուն մէջէն գտնել արտակարգ գեղարուեստական յայտնութիւններ, որոնք պիտի կրնային իրենց սեռին եւ ցեղին պարծանքները ըլլալ յետագային, եթէ իրենց բնածին շնորհներուն բովանդակ արժէքը գիտնային գնահատել անոնք որ ազգին կրթական վարիչներն ըլլալու յաւակնութիւնն ունին:

Կ'ուզեմ վերջացնել այս արագ մտածումները շատ կարեւոր երեւոյթի մը հաստատումով:

Տարիներու ընթացքին նկատած եմ, որ այն բոլոր աշակերտուհիներս որ մասնաւոր հակում մը եւ հետաքրքրութիւն մը ցոյց կուտային դէպի գիծն ու գոյնը, անհամբեր սպասելով դասաժամերուն, եղած են եւ են այսօր մասնաւորապէս շնորհալի, խոհուն, ուշադիր եւ լուրջ, նիստ ու կացի, բարքի ուշագրաւ գեղեցկութիւններով:

Արդարեւ, արուեստը շնորհալի ապրելու գիտութիւնն է:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

''ՀԱՅ-ԲՈՅԺ,,

Շ. Նարդունի գեղեցիկ գաղափարն ունեցած է հրատարակելու «Հայ-Բոյժ» բժշկա-առողջապահական ամսաթերթը, որուն Ա. թիւը իր կուռ ու խնամուած բովանդակութեամբ արդէն ուշագրաւ է:

Այլազան նիւթերու շարք մը կայ հոն, որոնք մշակուած են հմտութեամբ, ամբողջական ու օգտակար կերպով: Անոնց իւրաքանչիւրը կը թուի թէ ամփոփումն է քանի մը հատորներու, որով ընթերցողին խնայուած է այնքան աշխատանք ու ժամանակ:

Ժողովրդական է բովանդակութիւնը, ոճով ու խորքով, պարզ ու հասկնալի ամէնուն, տրուած ըլլալով հանգամանքը այն գիտական լեզուին, որ իրն է եւ որ՝ անպաճոյճ է, ու մասնագիտական խրթնութիւններէ զերծ:

Առաջադրութիւնները եւ անոնց համար խոստացուած նուիրումը, խակապէս որ վեր են ամէն գնահատումէ: Եթէ կարելի ըլլայ ձեռնարկը շարունակել գծուած ուղիով, արժանի է ամէն քաջալերանքի ու վարձատրութեան, մանաւանդ որ հայ գաղթաշխարհը ամէնէն աւելի այդպիսի հրատարակութեան մը պէտք ունի:

Արդի բժշկութեան նշանաբանն է աւելի նախզգուշութիւն քան բուժում: Այս տեսակէտէն Հայ-Բոյժը կոչուած է պատասխանատու դեր մը կատարել մեր ցիրուցան բազմութիւններուն համար:

Բժշկա-առողջապահական շատ մեծ գործ կայ մեր մէջ: Մեր բազմաչարչար ժողովուրդը ծիւրման ու քայքայման ճամբուն վրայ կը գտնըւի: Մեր ցեղի ազնուացման ու բարձրացման համար ի՞նչ կայ աւելի շինիչ քան ներկայացնել հիւանդութիւններն ու ախտերը իրենց էական գիծերուն մէջ, ու խօսիլ զանոնք բուժելու եւ անոնցմէ զգուշանալու կերպերու մասին:

Այս հարկը լրացնել՝ արդի վատասերիչ պայմաններու տակ, արդիական ձեւով, անյետաձգելի ու պարտադրիչ անհրաժեշտութիւն մըն է մեր դէս ու դէն ցրուած գաղթական զանգուածներուն համար, որոնցմէ շատեր գտնըւելով մեծ ու խճողուած քաղաքներու մէջ, առաւելապէս ենթակայ են վատառողջ պայմաններու, որոնց եթէ այսպէս միացած մնայ նաեւ տգիտութիւնը, այն ատեն աղէտը կատարեալ պիտի ըլլայ, ինչպէս որ է արդէն:

Պզտիկ քննական պտոյտ մը Մարսէյլի փողոցներուն մէջ, մեր ըսածին պերճախօս բազմաթիւ փաստեր պիտի հայթայթէ: Մեծ ու պզտիկ, շատերն են տժգոյն ու անոյժ եւ կքած, փըլած: Անարիւնութիւն, պնդախտ, հազ, յօդացաւ, ծիւրախտ եւն. համատարած աւերներ կը գործեն անհաշիւ յարկերէ ներս: Պատճա՞ռը, անշուշտ որ առաջինը գործի դժուարութիւնը եւ տնտեսական մտահոգութիւնն է, թշուառութիւնը, որմէ անմիջապէս վերջ կուգայ առողջապահ կենցաղին աղետաւոր պակասը: Այս ամենաքանդ տգիտութիւնը գոյութիւն ունի անգամ մեր մարզական ու սկաուտական շրջանակներուն մէջ:

Քննեցէք մարզա-սկաուտական հայ շարքերը ու պիտի գտնէք որ շատերուն մազերը թափած են կամ կը թափին, ակռաները աղտոտ են, ու փտած, ներքին գործարանները խանգարուած են.:

Ընդհանուր առմամբ հայ գաղթական զանգուածը ուտել, խմել ու չըչել չի գիտեր: Ոչ ալ քնանալ: Եւ ոչ ալ աշխատիլ: Ես խնդրին կը մօտենամ առողջապահական տեսակէտով: Մանրէի ահաւորութեան ու վարակման մասին գաղափար չունի: Ահա թէ ինչո՞ւ համար չի մտածեր իրենց սենեակները օդաւորել ու լուսաւորել, ճաշէ առաջ ձեռք չեն լուար, վարակիչ հիւանդութիւններ ունեցողներու հետ շփում ունենալէ չեն քաշուիր, ու երբեմն ալ փողոցն ի վար հոսող ջուրերով աման լուալուն եւ ձեռք ու ոտք անգամ երես մաքրելու մէջ անպատեհութիւն չեն տեսներ: Կը կարծեն թէ ջուրը միքրոպ չունի: Ես յաճախ տեսած եմ հայ պզտիկներ, որոնք այդ ջուրերը խմած են: Հայ գաղթականի տունը, որքան որ գիտեմ, հականեխականներ երբեւիցէ տեսած չէ: Ոչ ալ մարմնական առողջապահիկ մաքրութիւն:

Ահա թէ ինչո՞ւ համար ես «Հայ-Բոյժ»ին կը վերագրեմ պատասխանատու դեր մը, իր առաջադրութիւնները իրագործելու պայմանաւ որ ըլլան — եւ են արդէն, — 1.— Հիւանդութիւնները, զանոնք խնամելու կերպը ու անոնցմէ զգուշանալու ձեւերը բացատրել, 2.— Մարմնակրթութեան անյետաձգելի կարեւորութիւնը շեշտել եւ ներկայացնել անոր ամէնէն բանաւոր ու ընթացիկ մեթոտները առօրեայ ու տեւական մարմնամշակոյթի համար, լայնօրէն տեղ տալով նաեւ բժշկական մարմնամարզին, 3.— Խօսիլ առողջապահական հիմնական գիտելիքներու շուրջ, որոնց այնքան պէտք ունին մեր գաղթականները իրենց ընթացիկ կեանքին մէջ, 4.— Ներկայացնել օր օրին բժշկական, մարզական եւ առողջապահական բոլոր կարեւոր նորութիւնները, 5.— Մշակել բժշկա-առողջապահական գրականութիւն, Ռ. Սեւակի ճանապարհով: Տրուած ըլլալով Նարդունիի յամառ աշխատողի, պրպտող-հաւաքողի եւ համադրողի վաւերական հանգամանքը, ու նաեւ արուեստագէտ գրողի, կը յուսամ ու հաստատապէս ալ կը հաւատամ որ ան պիտի կարենայ լայնօրէն իրականացնել իր առջեւ ունեցած աշխատանքի յատակագիծը՝ «Հայ-Բոյժ»ի միջոցաւ: Ահա թէ ինչո՞ւ համար իմ բոլոր ուժովս պիտի խոնարհաբար թելադրէի որ ամէն Հայ, մեծ ու պզտիկ բաժանորդագրուէր ու կարդար «Հայ-Բոյժ»ը, քաջալերելով անոր անձնուէր ձեռնարկուն եւ իր բազմօգուտ ձեռնարկը:

Պիտի մաղթէի որ Նարդունին աջէն ու ձախէն եկած տխմար քննադատութիւններէն չազդուէր, այլ մտածէր միայն իր նուիրական գործի մասին, տրուած ըլլալով որ՝ ընթերցասէր հասարակութեան մեծագոյն մասը իրեն հետ է:

Ա. Ա. Դ.

ՖԻՐՏՈՒՍԻԻ 1000ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

— o —

Հռչակաւոր բանաստեղծին հազարամեակի տօնակատարութեան առթիւ շնորհաւորական հեռագիր մը ուղղած է Ատրպատականի առաջնորդ Ներսէս արք. Մելիքթանգեան, Պարսկաստանի արտաքին նախարարին:

Նոյն առիթով, Թէհրանի Հայկազեան վարժարանի տեսուչ Ռ. Աբրահամեան ուսումնասիրութիւն մը պատրաստած է «Շահնամէ»ի մասին որ թարգմանուելով հրատարակուած է պարսկական «Մեհր» ամսագրին մէջ:

ՖՐԱՆՍԱ ԿՐՆԱ՞Յ ՅԱՆՁՆԵԼ ՕՏԱՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՅԱՆՑԱՒՈՐՆԵՐԸ

Շնորհիւ միջազգային ոստիկանութեան համերաշխ գործունէութեան եւ բացառիկ արթնութեան, իրարու ետեւէ ձերբակալուեցան եուկոսլաւ ահաբեկիչները, որոնք ամբաստանուած են թէ անդամ են ուսթաշիներու կազմակերպութեան եւ հեռուէն կամ մօտէն մաս ունին Ալեքսանդր թագաւորին եւ արտաքին նախարար Պարթուի սպանութեան մէջ:

Սակայն, ձերբակալուածները կը գտնուին զանազան երկիրներու մէջ, — Ֆրանսա, Իտալիա, Պելճիքա եւն.: Այս պատճառաւ կը ծագի խնդիր մը, որ կը շահագրգռէ միջազգային իրաւարանութիւնը:

Ահաբեկիչները քաղաքական յանցաւորներ են, — միջազգային իրաւարանութիւնը կը ներէ՞ որ յանձնուին՝ երբ Եուկոսլաւիոյ պետութիւնը պահանջէ զանոնք:

Փափուկ խնդիր մըն է այս:

Ձերբակալուածները Եուկոսլաւիոյ տարագիրներէն են: Մարսիլիոյ սպանութենէն առաջ, ահաբեկչական գործունէութիւն ցոյց տուած են Եուկոսլաւիոյ մէջ: Եւ վերջապէս Մարսիլիոյ մէջ սպաննած են Եուկոսլաւիոյ թագաւորը: Այս ամէնը պատճառներ են որ կը թելադրեն, կը խորհին ոմանք, պահանջել անոնց յանձնումը Եուկոսլաւիոյ ոստիկանութեան կամ դատարանին: Միւս կողմէ, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը սպաննուած ըլլալով, ֆրանսական հողի վրայ, նոյն ահաբեկչական կազմակերպութեան անդամներուն կողմէ, Փարիզի կառավարութիւնը թերեւս անհրաժեշտ նկատէ պահանջել տոքթ. Անթէ Փավելիչի եւ Քվաթէրնիքի յանձնումը Հռոմի կառավարութենէն:

Ամփոփելով,

1.— Եուկոսլավիա իրաւունք ունի՞ ֆրանսական կառավարութենէն պահանջելու այն քաղաքական յանցաւորները, որոնք, անդամ ըլլալով եուկոսլաւ ահաբեկչական կազմակերպութեան, ամբաստանուած ըլլալով Ալեքսանդր թագաւորին սպանութեան մէջ, ձերբակալուած են ֆրանսական հողի վրայ:

Եւ Ֆրանսա իրաւունք ունի՞ յանձնելու:

2.— Ֆրանսա, դարձեալ, իրաւունք ունի՞ իտալական կառավարութենէն պահանջելու այն քաղաքական յանցաւորները, որոնք, անդամ ըլլալով եուկոսլաւ ահաբեկչական կազմակերպութեան, ամբաստանուած ըլլալով արտաքին նախարար Պարթուի սպանութեան մէջ, ձերբակալուած են իտալական հողի վրայ:

Եւ Իտալիա իրաւունք ունի՞ յանձնելու:

Ինչպէս ըսինք, հարցը կ'իյնայ միջազգային իրաւարանութեան հեղինակութեան սահմաններուն մէջ: Այնպէս որ շահագրգռուած կողմերը սկսած են քննել միջազգային իրաւարանութեան այն յօդուածները, որոնք կը վերաբերին այս կարգի հարցերու եւ պարագաներու:

Փրոֆ. Տոնատիէօ տը Վապր, որ, Փարիզի իրաւաբանական համալսարանին մէջ կը դասախօսէ ոճրային իրաւաբանութիւն եւ բաղդատական պատժական օրէնսդրութիւն, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Թանի.—

«Ալեքսանդր թագաւորին սպանութիւնը կատարուած ըլլալով ֆրանսական հողի վրայ, մեղապարտները չեն կրնար յանձնուիլ պահանջող կառավարութեանց: 10 մարտ 1927 թուակիր օրէնքը շատ որոշ է այդ հարցին մասին: Նոյն օրէնքին 5րդ յօդուածին մէջ կը կարդանք.

Կարելի չէ յանձնել ...

Գ.— Երբ ոճիրը գործուած է Ֆրանսայի հողին վրայ կամ ֆրանսական գաղութներու մէջ:

Հետեւաբար Եուկոսլաւիոյ կառավարութիւնը իրաւունք չունի պահանջելու, կատարուած սպանութեան պատճառով, Փոփիչը եւ Մալնին, որոնք մեղսակիցներն են սպանիչներուն:

Սակայն, Եուկոսլաւիոյ կառավարութիւնը իր պահանջը կրնայ բանաձեւել ոչ թէ Ալեքսանդր թագաւորին սպանութեան վրայ, որ կատարուեցաւ Ֆրանսայի մէջ, այլ այն ահաբեկչական գործունէութեան վրայ, զոր անոնք կատարած են Եուկոսլաւիոյ մէջ, թագաւորին սպանութենէն առաջ: Արդարեւ Ֆրանսայի մէջ ձերբակալուած եուկոսլաւ տարագիրները ամբաստանուած են թէ դաւադրական աշխատանքներ կատարած են իրենց երկրին պետական միութեան դէմ, ահաբեկչական շարժում մը վարած են իրենց երկրին մէջ: Չէ՞ որ Փոփիչիլ մահուան դատապարտուած է 1929ին, այն ամբաստանութեամբ թէ, Զագրէպի մէջ, սպաննած է Նովոսթի թերթին տնօրէնը, Շլէկէլ, որ համակիր էր Եուկոսլաւիոյ միաբանական շարժման:

Այսպիսի պահանջ մը ընդունելի ըլլալու համար, պէտք է որ ձերբակալեալները մեղապարտ ճանչցուին միաժամանակ ֆրանսական եւ եուկոսլաւ պատժական օրէնսգիրքերով: Եւ յետոյ անհրաժեշտ պայման է, որ մեղապարտութիւնը չհիմնուի քաղաքական ոճիրներու վրայ: Արդարեւ ֆրանսական պատժական արդի օրէնքին (11 մարտ 1927) 5րդ յօդուածը կ'ըսէ.—

Կարելի չէ յանձնել ...

Բ.— Երբ ոճիրը քաղաքական նկարագիր ունի, կամ երբ քաղաքական նպատակով մը կը պահանջուի կատարել յանձնումը:

Հարց է ճշդել թէ միջազգային արդի ըմբռնումներու համաձայն, քաղաքական գոյն ունի՞ն ոճիրները, զորս գործեր են Եուկոսլաւիոյ խրուաթ անջատողականները: Գալով ահաբեկչութեամբ ամբաստանութեան, եթէ Եուկոսլաւիոյ մէջ ամբաստանութիւն մը կը կազմէ այդ պարագան, մեզի համար գոհացուցիչ չէ այդպիսի բանաձեւ մը, որպէսզի կարելի ըլլայ յանձնել: Եթէ կարգ մը օտար երկիրներու մէջ, ըստ իրենց պատժական օրէնսգրքին, ահաբեկչութիւնը մեղապարտութիւն մըն է, Ֆրանսայի մէջ ծանօթ չէ ահաբեկչութիւնը: Ասկէց զատ, ահաբեկչական ոճիրը, համաձայն միջազգային աւանդութեանց, քրէական ոճիր չէ նկատուած երբեք:

1931ին Փարիզի մէջ տեղի ունեցաւ պատժական ընդհանրական իրաւաբանութեան համաժողովը, որ նպատակ ունէր միացնելու միջազգային պատժական օրէնքները: Կարգ մը երկիրներ ուժ տուին միաբարութեան, ուրիշներ հակառակեցան բոլորովին: Համաժողովին մէջ, կարգ մը իրաւաբաններ ամէն ջանք թափեցին, ընդունիլ տալու համար ահաբեկչական ոճիրը իբրեւ քրէական ոճիր: Չյաջողեցան եւ միջազգային իրաւաբանութիւնը տակաւին կը մերժէ այդ գաղափարը:

Ինչպէս կը տեսնուի, Եուկոսլաւիոյ կառավարութեան կողմէ հաւանական պահանջ մը, ահաբեկիչներու յանձնումին մասին, լուրջ ու փափուկ հարցեր կը յարուցանէ, հարցեր որոնց քննութիւնը պէտք է կատարէ Էքս-ան-Փրովանսի վերաքննիչ ատեանը:

Սա եւս պէտք է արձանագրել որ, եթէ ի վերջոյ հարկ ըլլայ Մարսիլիոյ ահաբեկիչները յանձնել Եուկոսլաւիոյ ոստիկանութեան, անհրաժեշտ է նախ զանոնք դատել ֆրանսական ոճրադատ ատեանին մէջ, — յանձնումը կը կատարուի անոնց դատապարտութեան պայմանաժամը լրանալէ վերջ միայն: 10 մարտ 1927 թուակիր օրէնքին 8րդ յօդուածին համաձայն, օտար ձերբակալեալը կարելի է առժամաբար յանձնել դատուելու պահանջող պետութեան դատարաններուն մէջ, «այն բացարձակ պայմանով որ պիտի վերադարձուի անմիջապէս որ օտար արդարութիւնը արտասանէ իր վճիռը»:

×

Ֆրանսական կառավարութիւնը տակաւին որ եւ է պահանջ չէ ներկայացուցած Հռոմի կառավարութեան, Տոքթ. Անթէ Փավէլիչի եւ Քվաթէրնիքի յանձնումին մասին: Նման պահանջ մը սովորութիւն է ներկայացնել դիւանագիտական ճամբով: Հռոմի ֆրանսական դեսպանը կիրակի օր Փարիզ հասաւ, խորհրդակցելու համար, այս հարցին մասին, արտաքին նախարարին հետ:

Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ 12 մայիս 1870ին կնքուած է համաձայնագիր մը, յատկապէս ոճրագործներու յանձնումի պայմաններուն մասին: Արդ, գործողութիւններուն որոշակի կ'ըսէ այս համաձայնագիրը որ քաղաքական յանցաւորները կամ ոճրագործները չեն կրնար յանձնուիլ: Եւ սակայն կան նոր համաձայնագրեր, որոնց տրամադրութիւններէն կարելի է օգտուիլ՝ պահանջելու համար քաղաքական յանցաւորները: Այսպէս, 1896ին Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ կնքուած է համաձայնագիր մըն ալ, թէեւ յատկապէս Թունուզի մէջ գործուած ոճիրներուն մասին, ինչպէս նաեւ խառնաբրքական համաձայնագիր մը, որոնց յօդուածնե-

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«Դաշնակցութեան Օր»ը

— o —

ԿԱՐՏԱՆ, 22 Հոկտ. (Յառաջ).— Այս տարի ալ բացառիկ շուքով տօնուեցաւ «Դաշնակցութեան Օր»ը Կարտանի մէջ, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Նիկոլ Դուման ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ էքսի Քեռի խումբի:

Հոկտ. 21ը Կարտանի հայ գաղութին համար նշանակալից օր մը եղաւ: Բազմութիւնը ժամանակէն առաջ լեցուած էր սրահը ու կը սպասէր հանդէսի բացման: Սրահը զարդարուած էր բազմաթիւ հերոսներու, ազգային պետական գործիչներու նկարներով: Մուտքի դրան վրայ կը ծածանէին հայկական ու ֆրանսական դրօշները: Օրուան նախագահ ընկ. Կ. Պետրոսեան քանի մը խօսքերով բացաւ հանդէսը, հրաւիրելով երգչախումբը որ երգեց «Բամ Փորոտան»ը: Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին ընկերներ Լ. Գ. (Հայ հերոսները), Լ. Տէր Մարտիրոսեան (էքսէն) մեներգ, Քրիստափոր, Պ. Ս. Գինոսեան եւ Պ. Հեպոյեան մեներգ: Օրիորդներ՝ Անահիտ Տէր Նազարէթեան մեներգ, Մ. Յովհաննէսեան (Հէյ ջան հայրենիք):

Գեղարուեստական բաժնին լրացումէն յետոյ նախագահը խօսքը տըւաւ օրուան բանախօս ընկեր Ա. Արծրունիի, որ կրակոտ ճառով մը պատմականն ըրաւ նախայեղափոխական շրջանի դէպքերուն: Ընկեր բանախօսը մանրամասնօրէն վերլուծեց նաեւ քաղաքական կազմակերպութիւններու երեւումը հայ հորիզոնին վրայ, սկսեալ 1870ական թուականներէն: Կանգ առաւ նաեւ Հ. Յ. Դ. յեղափոխական եւ քաղաքական գործունէութեան վրայ, թուելով նաեւ այն բազմաթիւ դէպքերն ու հերոսական դրուագները, որոնք նպաստեցին հայ ժողովուրդի ազատագրական դատին: Ընկ. բանախօսը մասնաւորելով իր խօսքը գաղութներու եւ խորհրդային Հայաստանի շուրջ, պարզեց Դաշնակցութեան դիրքը խորհ. իշխանութեան հանդէպ, բազմաթիւ փաստերով ցոյց տալով որ Դաշնակցութիւնը ոչ թէ հակառակ է ներկայ Հայաստանին, այլ անոր վարչաձեւին ու վարիչներուն: Դաշնակցութիւնը միշտ ալ ըսած է եւ պիտի ըսէ իր քննադատական խօսքը այդ վարիչներուն սխալ եւ անուղղայ գործունէութեան մասին, մինչեւ որ անոնք տարրական զգաստութիւնն ունենան իրենց քաղաքական անճարակութիւնները չակելու: Հայաստանի կառավարութիւնը եթէ կ'ուզէ գաղութները հայ պահել, լաւ կ'ընէ որ զանոնք Հայաստան փոխադրէ, փոխանակ ուրիշ հայաբրքութիւն մեր սեփական հողերուն վրայ պահելու, լաւ չէ՞ր ըլլար որ արտասահմանի հայութիւնը տեղաւորէր մեր հայրենիքի սահմաններուն մէջ: Մենք կը պահանջենք որ արտասահմանի հայութիւնը մեր պատմական Հայաստանի մէջ ամփոփուի: Վերջացնելով իր գեղեցիկ ճառը, ընկերը կոչ ըրաւ երիտասարդներուն, որ ուժ տան Հ. Յ. Դաշնակցութեան՝ խտացնելով անոր շարքերը:

«Անդրանիկ» թատերախումբի կողմէ ներկայացուեցաւ Ա. Ահարոնեանի «Էլ մի աղօթիր»ը զոր բեմի յարմարցուցած էր ընկ. Լ. Գ.: Դերակատարները էին Ա. Առաքելեան (Թաթուլ), Ս. Գինոսեան, (Տէր Սարգիս), Տիկ. Թ. Յովսէփեան (Երիցուհի), Օր. Զ. Յովսէփեան (Գոհար), Հ. Սերոբեան (Հագգի պէյ), Գ. Զատրճեան, Կ. Նաւոեան, Ս. Համբարձումեան, Ա. Թերզեան (զինուորներ): Հանդէսը փակուեցաւ «Մշակ բանուոր»ով:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

×

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, (Ցապաղած), Հոկտեմբեր.— Մենք ալ տօնեցինք «Դաշնակցութեան Օր»ը Արմօնի Մինիսիփալի սրահին մէջ, որ լեցուած էր խուռն բազմութեամբ: Սրահին պատշգամէն կը ծածանէին ֆրանսական եւ հայկական դրօշները, իսկ բեմին զարդը կը կազմէին նմանապէս երկու դօրշներ դալարազարդ ու գոյնզգոյն ծաղիկներով եւ ելեկտրական գունաւոր սրուակներով պճնուած կամարի մը վրայ, որուն մէջտեղ կ'երեւային ձինազարդ մեծ ու փոքր Մասիսները: Իր տեղն ունէր նաեւ Դաշնակցութեան դրօշը:

Օրուան նախագահ ընկ. Խրիմեան, հանդէսը բացաւ յայտարարելով «Մեր հայրենիք»ով, զոր նուագեց «Մինիսիփալի» նուագախումբը: Յետոյ ընկերը օրուան տօնին նշանակութիւնը բացատրելէ վերջ, հրաւիրեց հանդիսականները յոտնկայս յարգել յիշատակը անոնց որ «խիզախ կեանքով դաժան մահը հեղնեցին եւ հպարտ մահով մեր սեւ կեանքին փայլ տուին»:

Եղան արտասանութիւններ տեղացի եւ Լիոնի ընկերներուն կողմէ, իսկ նուագը մէջ ընդ մէջ հայկական երգերով աւելի փայլ տուաւ հանդէսին: Տախքերու մասնակցութեան համար սարքուեցաւ վիճակահանութիւն եւ ցրուեցան սիրուն տուփեր, որոնք զուարճալի մթնոլորտ մը ստեղծեցին: Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը՝ ընկ. Վ. Փափազեան, որ պարզելով Դաշնակցութեան կեանքն ու գործը ըսաւ.— «Դաշնակցութիւնը կը պատասխանէ հայ իրականութեան հարցերուն: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը դնէ հայ միջավայրէն բխող պահանջներ, կ'ըմբռնէ Հայաստանի առանձնայատկութիւնները: Դաշնակցութեան ծրագիրը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ ընդհանրական հայ ազգային հաւատամք»:

Քառորդ ժամ դադարէ վերջ, ներկայացուեցաւ քրքջալից զաւեշտ մը.—«Քառասուն օխանոց գլխու փորձանքը»:

Հանդէսին փակումէն վերջ, Դուրեան գրադարանին մէջ տեղի ունեցաւ ընկերական դասախօսական ժողով մը, ուր ներկայ էին Լիոնի ընկերներէն ոմանք: Ընկ. Միսաք Միրզէ արտասանեց Թումանեանի «Ընկուզենին»: Այս առթիւ իր երգումը կատարեց նորընծայ ընկեր մը:

Ս. Փ.

×

ՌԸՆԱԺ, (Ցապաղած).— Այս տարի եւս խանդավառութեամբ տօնեցինք մեր մեծ ընտանիքին օրը: Ժամանակէն առաջ սրահը լեցուած էր կոկիկ բազմութիւն մը. բեմին աջ եւ ձախ կողմերը ֆրանսականին հետ հպարտօրէն կը ծածանէր մեր պաշտելի տարազիր եռագոյնը, իսկ մէջտեղը զետեղուած էր Քրիստափորի մեծադիր նկարը իր առաքեալի լայն ճակատով. քիչ վերը Հ. Յ. Դաշնակցութեան զինանշանը շրջապատուած Զաւարեանի, Ռոստոմի եւ Հանդուցեալ Վարանդեանի մեծադիր նկարներով:

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր հայրենիք»ով զոր ներկաները երգեցին յոտնկայս: Նախագահը ընկ. Ա. Թովմասեան քանի մը խօսքերով բացատրեց օրուան տօնին նշանակութիւնը եւ փառաբանելով ազատագրական պայքարը, հրաւիրեց ներկաները մէկ վայրկեան ոտքի կենալ ի յարգանս այն բոլոր յայտնի ու անյայտ հերոսներուն որոնք ինկան ազատութեան ճամբուն վրայ: Օր. Ա. Խաչատրեան արտասանեց Ա. Ահարոնեանի «Փառք քեզ ով Հայաստան», Պ. Գ. Ճանիկեան մեներգեց «Սեւ մութ ամպեր»ը: Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը ընկ. Սարգիս Ղուկասեան, որ պարզեց Դաշնակցութեան ծնունդն ու յաջողութիւնները եւ ճառեց այն բոլոր թերահաւատներն ու սողացողները որ գործիք են եղած Չեկայի գործակալներուն ձեռքը եւ կուրօրէն կը պայքարին մեր յեղափոխական կուսակցութեան դէմ: Հանդէսը փակուեցաւ «Մշակ բանուոր»ով եւ հանդիսականները մեկնեցան վառ յոյսերով: Յետոյ տեղի ունեցաւ ընկերահամակրական խնճոյք մը: Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկ. Ս. Ղուկասեան: Ոգեւորիչ ճոխ սեղանի մը շուրջ համախմբուած ընկերներ ու համակիրները խմեցինք մեր սիրելի «Յառաջ»ին եւ անոր խմբագրին կենացը: Յետոյ խօսք առաւ հին յեղափոխական ընկ. Արգար Խաչատրեան որ նախ դրուագներ պատմեց յեղափոխութեան կեանքէն: Ընկերը անդրադառնալով արտասահմանի միացեալ ճակատականներու ազգավնաս դաւերուն, շեշտեց.— «Մենք Դաշնակցականներս անվհատ շարունակենք մեր սրբազան գործը եւ կուրծք տանք այն բոլոր ազգավնաս խուժանականներուն որ կը կազմակերպուին միացեալ ճակատի կողմէ, մինչեւ որ ծագի նոր արշալոյսը եւ իրականանայ մեր ամէնուս իղձը»: Սրահը կը թնդար յեղափոխական եւ ազգային երգերով: Խնճոյքը տեւեց մինչեւ առաւօտեան ժամը վեց:

Վ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՌՈՄԱՆ, 1 Հոկտ. (Յառաջ).— Այսօր կիրակի օր, կէսօրէն յետոյ, ժամը 2.30ին, Մէյանի ընդարձակ դաշտին մէջ, տեղի ունեցաւ Ռոմանի Ֆութպոլի Գլիպի եւ Վիէնի Արծիւ Ա. խումբին այնքան սպասուած մրցումը: Օդը նպաստաւոր ըլլալով, որոշեալ ժամէն շատ առաջ մօտ 300 մարզասէր հասարակութիւն մը փութացած էր մարզադաշտ: Ռոմանի քաղաքապետը տոքթ. Պարլաթիէն եւս անձամբ եկած էր դիտելու հայ մարզիկներուն հանդիպումը: Հանդիպումը ժամը մօտալուտ է, Վիէնի տղաքը իրենց վարիչին շուրջ հաւաքուած, մղուելիք պատերազմին յատակագիծը կը պատրաստեն: Իրենց խումբին մէջ կան Հ. Մ. Ը. Մ.էն երկու փորձ մարզիկներ: Ռոմանի տղաքը եւս չեն քնանար, հակառակ Վիէնի գերակշիռ դիրքին, որոշած են պատուով դուրս գալ ճակատամարտէն: Ճիշդ ժամը 2.30ին դատաւորը Կարպիս Շէհէրլեան օրհնեալ սուլիչը կը զարնէ: Բուռն ծափերու տարափին տակ կ'ողջագուրուին երկու մրցող խումբերու վարիչները: Վիէնը կ'անցնի անմիջապէս յարձակողականի: Ռոմանը կը պատասխանէ պատուով: Կռիւը սկսած է, երկուստեք ամուր կեցած են դիրքերու վրայ: Մեր Աբրահամին ընկերը չկայ, գործի վրայ է. Բիւզանդը եւ միւսներն ալ պատնէշին վրայ են: Պայքարը կատաղի է, բայց դեռ գնդակը նպատակէն շատ հեռու է: Վիէնը նպատակին կը մօտենայ, բայց կարիճ Գրիգորը (Վալախ) արգելք կը հանդիսանայ: Յարձակողականը ընդհանուր է: Խաղը հետզհետէ հետաքրքրական կը դառնայ: Ռոմանը կը մօտենայ նպատակին, բայց Ֆրանքլէնի անկումը ի դերեւ կը հանէ մերիններուն յոյսը: Քսան վայրկեան անցած է, դեռ կողմերը կը մնան անպարտելի: Վիէնի կողմէն տարուած լաւ գնդակ մը կը վրիպի նպատակէն: «Քօրնըր» մը եւս վրիպեցաւ: Ռոմանի յարձակումը անցաւ ապարդիւն: Վիէնը 25 վայրկեան խաղէն յետոյ նպատակին հասաւ եւ առաջին յաղթանակը նշանակեց: Մերինները թուլնալ սկսան: Բայց Ֆրանքլէնի, Գրիգորի, Բիւզանդի եւ Աբրահամի եռանդին վրայ, խաղը սաստկացաւ. Ռոմանը նպատակին մօտեցաւ, բայց Վիէնի մարզիկներէն մին քիչ մը վիրաւորուած ըլլալով ֆրանսացի մարզիկի մը կոչիկի զամերէն, մէկ վայրկեան խաղը դադրեցաւ:

Կիսախաղի ընթացքին Ռոման քաղաքի օգնաւը երկու անգամ մարզադաշտին վրայէն անցաւ: Ի պատի՜ւ... Տասը վայրկեան դադարէ մը յետոյ խաղը վերսկսաւ աւելի կատաղօրէն: Տեղերը փոխելէ յետոյ Ռոմանը անցաւ յարձակողականի. մեր տղաքն ալ որոշած են Վիէնի օրինակին հետեւիլ, նպատակին հասնիլ գէթ մէկ անգամ: Ընկեր Սասմպոլեանը առիթէն օգտուելով բազմաթիւ նկարներ քաշեց: Խաղը միօրինակ է, կողմերը թոյլ խաղալ սկսան: Ռոմանը քանի մը անգամ նպատակէն չեղեցաւ: Ռոմանի խումբին ֆրանսացի տղաքը լաւ խաղացին: Ռոմանը հակառակ իր տկար կազմին լաւ կը պաշտպանուի: Մաղ մնաց որ երկու անգամ Ռոմանը նպատակին հասնէր: Հոս կ'արժէ շնորհաւորել Յովսէփը որ կրցաւ լաւ «կօլ քիփ» ըլլալ, ընդհանուր առմամբ Ռոմանի տղաքը դէշ չեն խաղար, բայց բայց իրենց կը պակսի միայն Վիէնի մարզիկներուն սքանչելի ռազմավարութիւնը: Անշուշտ ապագային Ռոմանի մարզիկները կը հետեւին իրենց հակառակորդի լաւ օրինակին: Ընդհանուր խանդավառութեան տակ վերջացաւ մրցումը Վիէնի խումբին յաղթանակով, 1—0:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՕՐՈՒԱՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Երեքշաբթի գիշեր Լիկ տը Փարին ժողով գումարելով ընտրեց Փարիզի անունով մասնակցող այն ֆութպոլիստները որ պիտի մրցին Պուտափէշթի ֆութպոլիստներուն հետ: Այս մրցումով կը սկսի Ֆրանսայի մէջ 1934 — 1935 տարեշրջանին միջազգային մրցումներուն շարքը:

Երկու մայրաքաղաքներու ֆութպոլիստները դէմ առ դէմ պիտի ելլեն յառաջիկայ հինգշաբթի, Մեսլոյի օրը, Փորթ տ'Օթէօյլ, Փարք տէ Փրէնսի մարզադաշտին մէջ: Նախաձեռնողն է Լիկ տը Փարին, հովանաւորութեամբ «Փարի Սուար» եւ «Լ'Օթօ» թերթերուն:

Փարիզը ներկայացնող 11 խաղացողները ընտրուած են Րասինը Գլիպ տը Փարիէն եւ Ռէտ Սթար Օլէմփիքէն: 11 խաղացողներէն չորսը օտարականներ են՝ աւստրիացի, հունգարացի եւ անգլիացի:

Գալով հունգարական խումբին հինգշաբթի օր իր խումբը կազմելով ցանկը ղրկած է Փարիզի Լիկին:

Երկու մայրաքաղաքներու մրցումը որ պիտի կատարուի այս երրորդ անգամն է: Առաջինը՝ տեղի ունեցաւ 1933 յունուար 20ի եւ Պուտափէշթ յաղթեց 4ի դէմ 0, իսկ երկրորդը՝ 1934 յունուար 21ին Պուտափէշթ նորէն յաղթական 3ի դէմ 1ով:

*** Հունգարիոյ մէջ կան 430 ֆութպոլի խումբեր 55.000 խաղացողներով: Այս խումբերէն 26ը փրոֆէսիոնէլներ են 12ը առաջին կարգի, իսկ 14ը երկրորդ դասակարգի 360 խաղացողներով: Երկիրը երկու միլիոն բնակիչ ունի, չորս ֆութպոլի մրցումներուն ներկայ կ'ըլլան միջին հաշուով 500.000 հոգի:

*** Ամերիկացի Մաքս Պաէր, որ անցած տարի յաղթելով իտալացի Փրիմօ Կառնէրայի եւ հռչակուեցաւ կռփամարտի համաշխարհային ծանրութիւններու ախոյեան, իր տիտղոսը խաղի մէջ դնելու համար կը պահանջէ 500.000 տոլար (եօթ եւ կէս միլիոն ֆրանք):

*** Նիւ Եորքի մէջ մեռաւ եպիսկոպոս Ջարլս Արթըր Նէլըրն, որ կը ճանչցուէր իբրեւ «ճարպիկ կռուող Ջարլի Նէլըրն» եւ մեծ համբաւ շահած էր: 1911ին կռփամարտի ընկերակցութենէն հեռացաւ, որովհետեւ Պրուքլինի մէջ գտնուող Մարզիկներու Ակումբին մէջ տեղի ունեցած մրցումի մը միջոցին մահացու կերպով վիրաւորած էր իր հակառակորդը՝ Ուիլլի Ճօնսը:

Այս դէպքին վրայ Ջարլս Արթըր Նէլըրն մտադրեց այլ եւս կռփամարտի չմասնակցիլ եւ եկեղեցական ասպարէզը ընդգրկել: Պատերազմի ամբողջ տեւողութեան իբր քարոզիչ ծառայեց Մ. Նահանգներու բազմաթիւ բանակատեղիներուն մէջ:

Եօթը տարի առաջ իր իսկ ձեռքով կրկին եկեղեցին վերածեց Լօնկ Այլէնտի Մեթոտական եկեղեցիի, որ իրբեւ սինէմա կը գործածուէր: «Շնորհաց Միացեալ Եկեղեցի» անունով մկրտեց զայն եւ մինչեւ իր մահը այդ տեղի հովիւը մնաց:

Այդ պաշտօնը ունենալով հանդերձ իր պարապ ժամերուն դարձեալ իր առաջնադործի արհեստով կը զբաղէր եւ օր մը շէնք մը նորոգած ատեն սանդուղէն վար ինկած եւ կոտրած էր իր սրունքը:

1925ին եպիսկոպոս ձեռնադրուեցաւ: 44 տարեկան էր:

*** Քանի մը ամիս առաջ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Աթէնքի մասնաճիւղէն խումբ մը տղաք բաժնուելով, կազմեր էին «վերակազմեալ» միութիւն մը: Աթէնքի վերջին թղթաբերէն ուրախութեամբ կ'իմանանք թէ վէճերը հարթուած են եւ անջատուածները վերադառնալով մայր միութեան ծոցը, բոլորը միասին ընտրեր են նոր վարչութիւն մը:

Որքան գիտենք, Փարիզի մէջ ալ ձեռնարկներ կը կատարուին ծանօթ վէճը կարգադրելու համար:

ՀՐԱՆՏ ՄՐԱՊԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով:

ԱՆՑԵԱԼ ՀԱՅՏԱՐԱՐ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (30)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ— (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Մահմէտ ներս կուգայ իր սիրական քիւրդ հետ եւ անոր կօշիկները ինծի կարկտել կուտայ: Կը հարցնեմ մուշեցիի պզտիկներու մասին: Ահա ինչ որ ըսաւ Մահմէտ.

— Լաւ կ'ըլլար որ դուն այլ եւս հետաքրքրուէիս Հայերով, քանի որ մուսուլման եղար: Բայց քանի որ կը հետաքրքրուիս, ահա անոնց պատմութիւնը.— Մեր էլի մարդերէն, Քալաշ խըլմուլը հաւաքեց 18 մանուկներ, 6—8 տարեկան — անոնք որ կը մուրային — բանտարկեց ախոռի մը մէջ դուռը կղպեց անոնց վրայ: Գիշերը անոնք հոն բանտարկուած մնացին: Յաջորդ օրը հետաքրքիր բազմութեան մը աչքին առջեւ, բացաւ ախոռին դուռը եւ մէկիկ մէկիկ անոնց թեւերէն բռնելով նետեց Ջրհորին մէջ, 20 ոտքէն խորութեամբ, առանց մտիկ ընելու դոհերուն վայնասունը: Հորին մէջ լեցնելու գործողութենէն վերջ, հրամայեց քիւրտ լամուկներուն եւ ինք ալ անձամբ օգնեց անոնց, քարեր լեցնել հորը մինչեւ բերանը: Իսկապէս որ մարդու սիրտը կտոր կտոր կ'ըլլար, երբ քարերը հորին մէջ կ'իյնային եւ աղեկտուր ճիչեր դուրս կուգային: Հորը մինչեւ բերանը լեցնելէ յետոյ, դազանը քրքիջ մը արձակեց, — Տանտիկինները պատեցան այս որդերէն, որ ճանճի նման կը մոտէին մեր աչքը: Յետոյ անցաւ եկեղեցիին դուռը ուր նստուած էր մէկ տարեկան աղջնակ մը, երկար ժամանակ հոն էր: Բարի խղճմ կնիկներ անոր հաց ու ջուր կուտային: Նոյն հետաքրքիր բազմութեան աչքին առջեւ բռնեց այն պզտիկին թեւէն ու օդին մէջ տարուբերելով զարկաւ խոշոր քարի մը. խեղճին ուղեղը պայթեցաւ եւ աղիքները դուրս թափեցան: Առաւ անոր ջարդուած մարմինը եւ նետեց գերեզմանի քարերուն մէջ ըսելով.— «Բարեւ տար մեծ հայրիկիդ եւ ըսէ ինչ որ տեսար»:

Ես կսկծահար եղած՝ աչքերս կը սրբէի, Մահմէտ ըսաւ.— Մուսա, կը վստահեցնեմ քեզ որ քու ազգականի տղան անոնց մէջ չկար, եթէ ալ չի մուրար կամ հոս չի հանդիպիր, պարզապէս վախէն է:

×

Քիւրտերու մէջ իրարանցում է երկու օրէ ի վեր. բահ ու բրիչով դուրս կուգան, պարտադիր գործ մըն է, տարապարհակ աշխատանք մըն է որ կը կատարեն, սակայն դեռ չհասկցայ ինչ է:

Դարձեալ կը դիմեմ Մահմէտի օգնութեան: Մահմէտ կարգ մը նախաշուն հայհոյանքով բացաւ խնդիրը.

— Կառավարութեան կողմէ ոստիկան եկած է, հրաման կայ այս խոշոր եկեղեցին քանդել, քանի որ վառելու հնար չկայ, եւ սա գերեզմանի խոշոր քարերը կամ ջարդել կամ հողով ծածկել, բան մը որ անկարելի է. երեք օր է որ կ'աշխատին, եկեղեցիի մէկ անկիւնէն չկրցան երեք քար փրցնել, եւ ոչ ալ գերեզմանոցի քարերը կորսնցնել. հետեւաբար ձգեցինք:

Զուլո՛մ չան որդին Հայեր ջարդեց, որ տարիներու ընթացքին մղձաւանջ էին դարձեր, այսօր ալ կը ջանայ անոնց դարերու նուիրական սրբութիւնները մէջտեղէն վերցնել, եկեղեցիներն ու գերեզմաննոցները հողով ծածկել:

Ահա կուգայ Քեամիլ աղայի եղբայրը՝ Շամիլ եւ կ'ըսէ Մահմէտին.— Քեամիլը Մուսան կ'ուզէ իր զօրծիքներով, իր «սափոկ»ները կարելու համար:

Մահմէտի հետ հասանք Ջնտոյի տունը: Աչքիս առջեւ կը պատկերանան դպրոցական կեանքիս այն քաղցր օրերը որ Կոստանի եւ Սողկայ հետ կ'անցնէին, այս սրբազան օճախի մէջ, ուր այժմ մահուան ուրուականը կը դառնայ անոր քարուքանդ պատերուն, սեւ ու սուգ կապած բոլոր իրերուն եւ առարկաներուն վրայ: Ներս մտայ, մինակ անաղարտ մնացած էր անցեալ տարուան ցորենի խաչ բուռը, բայց սեւաւոր:

Քեամիլ աղան ինծի կաշի կուտայ ու ես գործի կը սկսիմ: Մինչեւ իրիկուն տան գործերը կը լրացնեմ, լրանալէ վերջ գիս ճաշի հրաւիրեցին: Քեամիլ ըսաւ.— Մուսա, եթէ Ալօ էնք քեզի ծուռ կը նային, մի վախնար, ինծի ըսէ: Ես շնորհակալ եղայ, եւ ըսի.— Դուն ողջ մնաս, քու շնորհիւ լաւ եմ եւ մերիններն ալ լաւ աչքով կը նային:

Տուն դարձայ Քեամիլի եղբօր Շամիլի հետ, ուրախացան մերինները: Բան մը կորսնցնողի նման էին: Ճաշի կը հրաւիրեն, կը մերժեմ, ըսելով թէ աղային տունը ճաշեցի:

Ուշ ատեն Հասան դրամի առարկութիւն ըրաւ, ըսելով թէ՝ «Մուսա, դուն խօսք տուիր օրական մէկ ոսկի վճարելու, ամիսէն աւելի եղաւ տակաւին դրամ չտուիր»: Ես լուռ եմ ու գլուխս կախած: Մահմէտ իր խոստման համաձայն պաշտպանեց իմ դատը եւ ըսաւ.

— Մուսան դրամ կուտայ այն ատեն, երբ որ կօշկակարի խանութ մը բանայ իրեն, դուն չե՞ս գիտեր որ խեղճ Մուսան այսօր դրամ չունի, ալ աւելորդ չէ՞ր պահանջը:

Եւ միջադէպը փակուեցաւ:

ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ԱՐՏԱԳԱՂԹԸ
ԵՒ ՑՈՒՐՏԷՆ ՋԱՐԴՈՒԻԼԸ

Մէկ շաբաթէն աւելի անձրեւ ու ձիւնէն յետոյ, Քեամիլ աղայի կողմէն յայտարարուեցաւ.— Երեք օրէն բեռները պիտի կապենք եւ Պիթլիսի ուղղութեամբ պիտի անցնինք Պշէրիկ, անկէ Միխիաթ:

Ամպոտ ու մեղմ առաւօտ էր, երբ արտագաղթը սկսաւ: Մօտ 200 տուն չուեցին կարաւանին միանալ եւ գիւղ մնացին:

Մեր աշխարհի անկանոն ճամբաները, ցեխ ու տիղմ յայտնի են: Յայտնի է նոյնպէս Քիւրտերու առատ աւարը: Զանոնք գետնէն վերցնելու՝ ապատելու համար կը բեռցնեն հանդիպող բոլոր անասունները՝ եզ, կով, գոմէշ, մատակ, բայց բոլոր կենդանիները բեռ կրելու վարժ չեն: Այս Քիւրտերու գաղթը եղած է սայլերով այժմ անկարելի է:

Մեր տունը բեռցնելու մէջ էինք, երբ Քեամիլ աղան ձին նստած ու պլուած «եափունճա»ի մէջ մեզի եկաւ, առաւ գիս եւ Հասանին ըսաւ.— Ես Մուսան հետս կ'առնեմ, դուն բեռները կապէ եւ եկուր: (Կ'երեւի կը կասկածէր թէ վերջին պահուն կը փախչիմ):

Մարգարի պահ եղի քով սպաննըւած ու ճամբու վրայ նետուած տեսայ Սափարի Ցարօն, Տէր Ղազարի գոմի դուռը սպաննուած տեսայ Մարգարի Մեսրոպ ու Ումրշատի Համբօն. եղանակը ցուրտ ըլլալով, նոր սպաննուածները երկար ատեն անաղարտ կը մնային:

(Շար.) ՄԱՐԳԱՐ ՔԱՐԽԵԱՆ

Հ. Յ. Դ.

ՌՈՍՏՈՄ խումբի ժողովը այս երկուշաբթի երեկոյ ժամը 9ին *Fbg. du Temple*ի ծովորական ծաւաքավայրը:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան Կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այսօր Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Ակումբին մէջ.—

ՍԷՆ ԹԻԷԹԻԷՆԻ «Անտոք» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կոփչք, Կեփին եւ Վարուժան խումբերու ինչպէս նաեւ Ռօշֆայեէի եւ Թալօտիէրի բոլոր ընկերները վաղը Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին «Դուրեան» Գրադարանին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊՈՒԱ ՔՈԼՈՆՊԻ ՄԷՋ

ԱՅՍՕՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9էն ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

կը խօսին ընկերներ **Գ. ՆԺԴԵՀ ԵՒ ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ**

գեղարուեստական ճոխ բաժին՝ ղեկավարութեամբ **ՍԱՔՕ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ**

«ՍԻՓԱՆ» երգչախումբը հայկական տարազով:

Կը մեներգեն՝ Օր. ՀՌԻՓ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ, Պ. ԳՐ. ՄԷՀԹԷՐԵԱՆ
Կ'արտասանեն՝ Օր. Օր. ՄԵԼԻՆԷ ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ, ՖԷՐՄԱՆԵԱՆ ՄԿՐՏԻՉ ԾԱՏՈՒՐՈՎ եւ ՋԱՐԵՀ ՂԱՐԻՊԵԱՆ:

Հայկական սիրուած շուրջպարեր ՍԻՓԱՆի կողմէ: Կովկասեան լեռնական պարերուն կը մասնակցին՝ ԱԼԻՍ ԹԷՄԻՆԵԱՆ, ԱՆԱՀԻՏ, ՄԵԼԻՆԷ, սիրուած փոքրիկ ՌԷԺԻՆԱՆ եւ յայտնի պարող քառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ:

Եւրոպական պարեր մասնակցութեամբ *ԵՓՐԱՏ* նուագախումբի:

Ճոխ եւ դիւրամատչելի պիւֆէ: *Մուտք 5 եւ 3 ֆրանք:*

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

ՀԱՅ Գրական Ակումբի ընդհ. անդամական ժողովը վաղը Կիրակի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Cafe «Mephisto»ի ներքնայարկը, Bld. St. Germain, Métro: Odéon: Օրակարգ.— վարչութեան զեկուցում: Նոր տարուայ գործունէութիւն, վարչութեան ընտրութիւն:

Անդամներէն կը խնդրուի ներկայ ըլլալ:

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

Նոյեմբեր 4ին Կիրակի, կազմակերպուած «Համազգային»ի Սեւրանի մասնաճիւղին կողմէ:

ՑՈՒՑԱՏԵՍ

ՓԱՐԻԶԻ Տիգրանակերտի եւ շրջանի Հայրենակցական Միութեան վարչութիւնը, ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր հայրենակիցները, վաղը կիրակի կէսօրէն վերջ, ժամը 3.30ին, 32, Ave. Gobelins*ի սրճարանը: Մէթրօ՝* Gobelins:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բալուի Հայրենակցական Միութիւնը անդամական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ անդամ եւ ոչ–անդամ հայրենակիցները, վաղը կիրակի իրիկուն, ժամը ճիշդ 8ին, «Մասիս» սրճարանի մասնաւոր սրահին մէջ:

ՍԷՆ Թ'ԷԹԻԷՆԻ Ֆ. Կ. Խաչի ընդհ. ընկերական ժողովը վաղը կիր., կէս օրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին, Մատուի սրահին մէջ: Բոլոր ընկերուհիներէն կը խնդրուի անյապաղ ներկայ գտնուիլ իրենց անդամատետրով՝ այս կարեւոր ժողովին:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

ԳՈՐԾ կը փնտռէ արեւելեան եւ եւրոպական կերակուրներու մասնագէտ խոհարար մը: Դիմել «Յառաջ»ի վարչութեան:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme. PARIS (13e)

« ՅԱՌԱՋ »ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (13)

Ս Պ Ի Տ Ա Կ Ա Ր Ծ Ի Ւ Ը

Թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ — Գրեց՝ ՐՕԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

— Բոլոր հիւանդանոցներուն ազդարարուած է տեղեկագրել, Լոնտոնի ոստիկանական բոլոր պահականոցները հրահանգ ունին իրենց շրջանի բժիշկներուն յայտնել այս պարագան: Մինչեւ հիմակ դժբախտաբար, այս աշխատանքները որ եւ է արդիւնք չտուին:

— Ափսոս:

— Եւ սակայն տակաւին յոյսս չեմ կտրած: Կրնայ ըլլալ որ մարդասպաննին վէրքը այնքան ալ ծանր եղած չըլլայ եւ Լոնտոնէն դուրս փախած ըլլայ... կրնայ գիւղ գացած ըլլալ... կրնայ մինչեւ իսկ ծովափ գացած ըլլալ:

Սըր Ճօն իր ընկերոջ վրայ սուր ակնարկ մը նետեց. ի՞ր երեւակայութիւնն էր թէ Սքօթլէնտ Եարտի պաշտօնեան իրապէս չնչտած էր ծովեզերք բառը: Ապահովաբար երեւակայութիւն էր. Հ. Ա. սեղանին վրայի թերթը կը դիտէր, իր դէմքին արտայայտութիւնը արտակարգ բան մը չունէր:

Գաղտ. օգնական – ոստիկանապետ Հ. Ա. Տէյվիսին, թէեւ կը կասկածէր իր ընկերոջ քիչ առաջ պատմած սուտին վրայ, բայց վայրկեան մը իսկ չտարակուսեցաւ թէ այդ բանը կրնար իրեն պատահած ըլլալ: Եթէ մէկը իրեն ըսէր թէ թերեւս Սըր Ճօն Տէ–վիտսըն ինքը գնաց խնամելու համար այն անձը որ երէկ գիշեր վիրաւորուած էր 45 չափնոց հրացանով, ինքը այդ մէկը ստախօս պիտի անուանէր: Ըստ իրեն, Սըր Ճօն Տէվիտսընին սրտեղուն պատճառը այն էր որ կերպով մը Րինըրթ փողոցի գեղադէմ տիկնոջ հանդիպած եւ գիշերը անոր հետ անցնելու համար գացած է: Իր ընկերոջ բարոյականին մասին բան մը չէր կրնար ըսել, սակայն ակումբին մէջ իրենց խօսակցութեններէն իմանալով ընկերոջ զգացումները այս տարօրինակ կնոջ հանդէպ, վախցաւ որ բժիշկին համար վտանգաւոր կնճռոտութիւն մը կրնայ ստեղծուիլ եւ որոշեց պիտի որ իրեն պէս մէկու մը համար վարկաբեկումը բացարձակապէս ճակատագրական պիտի ըլլար՝ որոշած էր իր ձեռքին մէջ եղած միջոցներով մը, արգիլել իր բարեկամը աղտոտ խնդիրներու մէջ մտնելէ:

Հ. Ա. թերթը ձգելով խօսքը ուղղեց իր բարեկամին.

— Ճօն, ի մէջի այլոց մենք գիտեմ մեր խմբագիրներուն չյայտնեցինք թէ մարդասպանը վիրաւորուած է. մեր փնտռտուքներու տեսակէտէն յարմար չդատեցինք յայտնել այսքան կարեւոր մանրամասնութիւն մը:

Սըր Ճօն գլխովը հասկցածի նշան մը ըրաւ. իր մտքովը կը խորհէր թէ ինչպէս կրնար քիչ մը աւելի մանրամասնութիւն ձեռք ձգել այս Սպիտակ Արծիւի սպանութեանց մասին, առանց սակայն փոքր կասկած մը արթնցնելու իր գիտցը նստող մտացի մարդուն ուղեղին մէջ: Աս այժմ իր գիտցածը այն էր որ, երեք մարդ սպաննուած են, որոնց իւրաքանչիւրին կուրծքին վրայ փոքրիկ Սպիտակ Արծիւ մը փակցուած էր: Կ'ուզէր գիտնալ թէ ինչո՞ւ այդ մարդիկը սպանուած են, թէ արդեօք իրարու հետ որ եւ է կապակցութիւն ունի՞ն եւ վերջապէս ի՞նչ կը նշանակէ այս Սպիտակ Արծիւի ներկայութիւնը: Կը խորհէր որ Հ. Ա. ամէն բանի իրազեկ էր, մանաւանդ որ այս խորհրդաւոր սպանութիւններ Սքօթլէնտ Եարտի ուշադրութիւնը գրաւած են. բայց թէ յանկարծակի կերպով այս հարցումները մէջտեղ դնել անկէց պատասխան ստանալու համար, կրնար ըլլալ որ Հ. Ա. կասկածէր իր հետաքրքրութենէն. հետեւաբար պէտք էր ճարպիկօրէն մօտենալ այս հարցերուն:

— Րինըրթ փողոցի խորհրդաւոր տիկինին մասին բան մը իմացա՞ր:

Սըր Ճօն այնքան թաղուած էր իր խորհուրդներուն մէջ որ Հ. Ա. այսպէս լռութիւնը խզեց, յուսալով այսպէս յանպատրաստից իր բարեկամէն բան մը կորզել:

Եթէ օգնական – ոստիկանապետը փոխանակ «իմացար»ի, «տեսար» բառը գործածած ըլլար, Սըր Ճօն թերեւս անվերապահ ըլլար, բայց իր յանցաւոր մտքովը մտածեց թէ արդեօք բա՞ն մը գիտէր գիշերուան այդ ճամբորդութեան մասին:

— Ինչո՞ւ կը կարծես թէ բան մը կրնամ իմացած ըլլալ իր մասին, ըսաւ բարկութեամբ եւ կասկածոտ աչքերով Հ. Ա.ին նայեցաւ:

« Այս առտու շատ ջղայնացած եւ գրգռուած կը թուիս », պիտի ըսէր Հ. Ա. յետոյ բարձրաձայն ըսաւ.

— Ձեմ կարծեր թէ բան մը իմացար, Ճօն, միայն հարցուցի... ճիշդն ըսեմ. փողոցային հետաքրքրութիւն:

Պարզ կ'երեւէր որ Սըր Ճօն այս պատասխանին վրայ սփոփանքի արտայայտութիւն մը ունեցաւ, իրողութիւն մը որ կրկնակի առեղծուածային կը թուէր Հ. Ա.ին: Սըր Ճօն երէկ գիշեր որ եւ է հիւանդանոց չէր այցելած, ան անծանօթ նաւալի մը հետ մեկնած էր, ամբողջ գիշերը տունէն բացակայած էր, եւ իր վերադարձին քօղարկուած սուտ կը խօսի իր ամենալաւագոյն բարեկամներէն մէկին: Ինչո՞ւ. հարցումը անպատասխան կը մնար:

— Այդ կնոջ մասին չխօսինք, Հ. Ա. գիտեմ որ անոր հանդէպ ունեցած ըզգացումներուս համաձայն չես, կը հասկնամ ատիկա: Սըր Ճօն ժպտեցաւ: Քիչ մը աւելի բան պատմէ այս Սպիտակ Արծիւ սպանութիւններու մասին: Անկեղծօրէն կը հետաքրքրուիմ, Հ. Ա.: Այս Արծիւի դէպքերը ինծի շատ տարօրինակ կը թուին: Արդ, ինծի կը թուի թէ այդ երեք մարդոց սպանութիւնները իրարու կապուած են:

Հ. Ա. այս հարցումին բնաւ չկասկածեցաւ, այլ խորհեցաւ որ հետաքրքրութեան արդիւնք է լոկ, ուստի յարեց.—

— Մինչեւ հիմա իմանալ չկրցանք թէ ինչո՞ւ համար Սպիտակ Արծիւ մը կը դրուի մեռած մարդոց կուրծքերուն վրայ, բայց յոյս ունինք գտնել կապակցութիւն մը այս երեքին միջեւ, որ մեզ պիտի առաջնորդէ պատասխանելու համար քու առաջին հարցումիդ: Գաղտնի ոստիկան –քն հրապարակ ինչ Փիրսըն այդ բանով զբաղած է. անլաւ մարդ մըն է: Մէկ բան որ թէ իմ եւ թէ Փիրսընի ուշադրութիւնը գրաւած է, ան ալ սպաննուածներուն ամէնքն ալ երկոտարիքն է.— անոնք ամէնքն ալ երիտասարդ մարդիկ են:

Թանասունը անցուկ մարդիկ են աւելի՜.

— Եօթանասուն տարեկանէն աւելի՜, գոչեց Սըր Ճօն: Ուրեմն ինքնին կը հերքուի այն կարծիքը թէ մարդասպանը երիտասարդ մէկն է:

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ և ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 28 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 28 Octobre 1934

10ՐԴ ՏԱՐԻ - 10e Année Nº 2637

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԵՌՈՒ ՊՂՏՈՐ ՋՈՒՐԵՐԷՆ

Մարսէյլի դէպքէն ի վեր, տեղական մամուլը անվերջ կ'արծարծէ օտարականներու խնդիրը։

Որքան կրցած ենք հետեւիլ, բոլորն ալ կը ձգտին հաստատել թէ բաւարար միջոցներ ձեռք առնուած չեն օտարազգիներուն դէմ, եւ նոր խելքեր կը սորվեցնեն կառավարութեան։

Ամէնէն բարեացակամ թերթն ալ մեղք մը կը գտնէ տնտեսական կամ քաղաքական տեսակէտով։

Մէկ խօսքով, օտարն է մեղաւոր, եթէ հարիւր հազարաւոր տեղացիներ աշխատանքէ զրկուած են, կամ եթէ ծանր դէպքեր կը պատահին պարբերաբար, այս երկրին մէջ։

Ձախակողմեան հոսանքները երբեմն կը տրտնջան այս խտրականութեան դէմ։ Սակայն, հանրային կարծիքը աւելի շատ կը հակի այն կողմը որ գիտէ վարպետօրէն շահագործել ամբոխային տրամադրութիւնները։

Թերթերը չէին բաւեր, քաղաքական կամ արհեստակցական խմբակցութիւններուն մէջ ալ կ'արծարծուի այս հարցը, եւ յաճախ թթու ազգայնական թուցիկներ կ'երեւան պատերուն վրայ։

Դեռ անցեալ օր, «Փառի – Միտի» հրատարակեց երկու ներշնչուած գրութիւններ, միշտ միեւնոյն տրամաբանութեամբ, — ուշադրութիւն հրաւիրել օտարականներուն վրայ։

Թերթը կ'ողբար թէ Աշխատութեան Տեսչութիւնը հազիւ 75 «քննիչներ» (գաղտնի ոստիկան) ունի 450,000 օտարականներու համար, թէ չունի թարգմանութեանց բաժին եւ մասնաւոր վարկ, թէ սահմանները լաւ պաշտպանուած չեն, թէ օտարականները կուգան կը տեղաւորուին մինչեւ անգամ «Թրանսիթ» անցագրով են։ Ու վերջապէս, կը յիշեցնէր թէ անոնք միութիւններ կը կազմեն, թերթեր կը հրատարակեն։ (Այս առթիւ հրատարակած էր շարք մը գերմաներէն թերթերու ճակատի պատկերը)։

Աւելի լուրջ եւ պատշաճ համարուած թերթ մը, «Թօթի – թիէն», մասնաւորապէս կը վարկաբեկէր օտարականները, անոնց վերագրելով շատ մը բացասական յատկութիւններ։

Հատուած մը, գաղափար կազմելու համար.

— «Քանի մը տարիէ ի վեր, օգտուելով մեր թոյլ եւ անտարբեր օրէնսդրութենէն, Ֆրանսա կը թափի մակաբոյծ տարրերու խուռնք մը։ Մեծ թիւով միջնորդական արհեստներ ի գործ կը դնեն Լեհաստանի Հրեաներ, Ռուսեր, Ռումանացիներ, Լեւանթէններ, Հայեր, ինչպէս եւ Յոյներ ու Արաբներ։ Այս մարդոց բոլորն ալ մեր տնտեսութեան համար անհրաժեշտ չեն. անոնք բազմացնելով արտադրողին եւ սպառողին միջեւ եղած սանդուղները, կը ծառայեն ապրուստի սղութեան»։

Յօդուածագիրը միեւնոյն ատեն կը գանգատէր թէ օտարականները երկրէն դուրս կը հանեն դրամը։ Հաշուելով թէ օտարական մը տարին 900 ֆրանք կը ղրկէ իր երկիրը, մօտ երկու միլիոն օտարականներ Ֆրանսայէն դուրս հանած կ'ըլլան մէկ – երկու միլիառ ֆրանք։

Եւ տակաւին ուրիշ մեղքեր, — քաղաքական, քրէական, առողջապահական, ընկերային։ Իսկ եզրակացութիւնը՝ «լուրջ եւ կորովի» միջոցներ ձեռք առնել եւ ելք մը գտնել, յարգելով հանդերձ հիւրընկալութեան դարաւոր աւանդութիւնները։

Այդ «լուրջ եւ կորովի» միջոցներէն մէկը յայտարարուած է արդէն, ներքին նախարարութեան մէկ զեկոյցով, որ կ'ազդարարէ թէ այլ եւս նկատի չպիտի առնուին օտարականներու արտաքսման վճիռներու մասին եղած արտունջներն ու բողոքները։

Այս առթիւ, զեկոյցը յատնապէս կը յիշէ երեք տեսակ յանցաւորներ, — 1. Անոնք որ քրէական արարքներ գործած են, — 2. Անոնք որ կը խառնուին Ֆրանսայի քաղաքական կեանքին, — 3. Անոնք որ կը փորձեն Ֆրանսայի մէջ շարունակել իրենց երկրին մէջ կատարուած շարժումները։

Տարակոյս չկայ թէ ուրիշ տնօրինութիւններ ալ ծրագրուած կամ թելադրուած են, հետզհետէ պրկելու համար օղակները։

Ինչպէս դիտել տուած ենք ուրիշ առիթով մը, աւելորդ է խուճապի մատնուիլ ամէն անախորժ երեւոյթէ կամ վայրկեան պատմութիւններ չինել։

Ինչ տնօրինութիւններ ալ սահմանուին, վախնալու պատճառ չունին անոնք որ գիտեն պահել իրենց հաւասարակշռութիւնը եւ հեռու մնալ պղտոր ջուրերէն։

Այս երկրին — ինչպէս ամէն երկրի — կառավարութեան եւ ժողովուրդին ուզածն այն է, որ կարենանք չխառնուինք մեր քոսոտ քուռակներով, երբ ներքին վէճեր, ցոյցեր կամ խռովութիւններ կը ծագին։

Երկրորդ, կը սպասեն որ գիրենք չղրադեցնենք մեր ներքին վէճերով, ընդհարումներով կամ քրէական արարքներով։

Անշուշտ ամէն իրաւունք ունինք օգտուելու երկրին ազատութիւններէն, որոնք չեն կրնար սահմանափակուիլ։ Բայց, չմոռնանք թէ ունինք նաեւ պարտականութիւններ, ինչպէս եթէ մեր սեփական հայրենիքին մէջն ըլլայինք։

Տակաւին չխօսեցանք բուն հարցին, տնտեսական – բանուորական տագնապի մասին, որ ամէնէն աւելի կը շահագործուի թթու ազգայնականներու կողմէ։

Շատ բարդ է այս խնդիրը, քանի որ կապ ունի հացի խնդրին հետ։

Այս գետնին վրայ, մեր գլխաւոր հոգը պիտի ըլլայ չհնել ո՛ր եւ է բան որ կրնայ դժգոհութիւն պատճառել տեղացի բանուորին։ Որ եւ է շարժումի պարագային, անհրաժեշտ է կենալ զուտ աշխատաւորական գետնի վրայ, առանց գործօն դեր ստանձնելու կամ քաղաքական ռազմավարութեանց խառնուելու։

Մենք յիշեցինք միայն քանի մը տարրական գիտելիքներ։ Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՕՏԱՐԱԶԳԻՆԵՐՈՒ

Արտաքսման վճիռները պիտի գործադրուին առանց ակնածի

Ներքին նախարարութիւնը հետեւեալ զեկոյցը հրատարակեց.—

Ներքին գործերու նախարարութեան կողմէ օտարականներու մասին եղած տնօրինութիւնները յաճախ տեղի կուտան բողոքներու: վերջ տալու համար ատոնց, հարկ է ճշդել որ եթէ, հակառակ ներկայ ժամանակի ամէն կարգի դժուարութեանց, Ֆրանսա բան չի լքեր լայն եւ ամբողջական ասպնջականութեան աւանդութիւններէն, կարելի չէ հանդուրժել որ երկրին շահերուն հակառակ ձեւով մը գործածուի այդ հիւրընկալութիւնը:

Անոնք որ ապաստան կը գտնեն մեր հողին վրայ, պէտք է նրկատի առնեն այն ճիգը որ կ'ըլլայ զիրենք ընդունելու համար ինչպէս եւ ատով իսկ իրենց վրայ ինկած պարտականութիւնները:

Այդ պարագային, անթոյլատրելի է որ օգտուին Ֆրանսայի մէջ իրենց ներկայութենէն, յանցապարտ արարքներ գործելու կամ մեր ազգային կեանքին խորապէս վնասակար խլրտում մը ստեղծելու համար:

Այս սկզբունքներէն ներշնչուելով, կարելի չէ պահել հիւրընկալութիւնը այն օտարականներուն որոնք յանցաւոր հանդիսացած են քրէական արարքներով, կամ անճահ եղանակով մը կը խառնուին Ֆրանսայի քաղաքականկեանքին եւ կամ կը փորձեն մեր հողին վրայ շարունակել այն շարժումները որոնց մասնակցած են իրենց երկրին մէջ:

Այս կանոնները ճշգրիտ եւ ծանօթ ըլլալով, աւելորդ է ըսել թէ ո՛ր կողմէն ալ գան, որ եւ է զոհացում չպիտի կրնայ տրուիլ այն բողոքներուն որ կ'ըլլան եպերելի գործունէութիւն ցուցնող օտարականներու դէմ վճռուած արտաքսումներու մասին եւ թէ տրուած որոշումները անխախտ պիտի մնան ամէն պարագայի մէջ:

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

ՄԻՋԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒ ՄԸ ԳՏԱՒ

»»» • • «««

ԷՌԻՕ ՊԻՏԻ ՀՐԱԺԱՐԻՐ, ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Շատ աւելի յուզումնալից եղաւ արմատական – ընկերվարականներու համագումարին երկրորդ նիստը: Վիճաբանութիւնները այնքան կրքոտ էին որ Պ. Էռիօ ջղագրգռուելով, հրաժարեցաւ կուսակցութեան նախագահութենէն, բայց շախաւորները կրցան համոզել եւ միջին ճամբայ մը գտնել: Իրազեկներ գիտել կուտան թէ նախկին վարչապետը իր հրաժարականը ներկայացնելով, ուզած է գոնէ 24 ժամ պատիլ որ եւ է պաշտօնական հանդամանքէ, որպէսզի կարենայ ազատօրէն խօսիլ իբրեւ գլխաւորեալ կուսակցական: Իսկապէս Պ. Էռիօ բարկութենէն կարմրած էր, երբ կարգ մը երեսփոխաններ եւ ծերակուտականներ սուր սլաքներ կ'արձակէին իրեն դէմ: «Հերիք է որքան զոհ գարձայ ճղճիմ եւ փոքրոգի խաղերու, կը մոլտար նստած տեղէն, վաղը նորէն ես եմ կուսակցութեան նախագահութեան թեկնածուն»:

Աննկարագրելի էր ժողովին վիճակը, երբ Էռիօ պոռթկաց, ներկայացնելով իր հրաժարականը: Հարկ եղաւ յետաձգել նիստը, որպէսզի կիրքերը հանդարտին: Վիճաբանութիւններն ու բանակցութիւնները կը շարունակուին նրբանցքներուն մէջ, միջին ճամբայ մը գտնելու համար:

Գալով բուն օրակարգին, պետական բարենորոգման ծրագրին, ո ըգլխաւոր պատճառն է այս փոթորիկին, մասնաւոր յանձնախումբը եւ ընդհ. քաղաքականութեան յանձնախումբը հաշտարար բանաձեւ մը քուէարկեցին, իբրեւ հիմ բուն բանաձեւին որ պիտի քուէարկուէր երէկ: Այս բանաձեւով, կը յայտարարուի թէ համագումարը պատրաստ է ընդունելու որ եւ է բարեփոխում, որ կը ձգտի ապահովել դահլիճներու հաստատուն վիճակը եւ աւելի լաւ եղանակով մը վարել պետութեան գործերը, բայց, չի կրնար իր հաւանութիւնը տալ այնպիսի տնօրինութեանց որ կրնանփագայլին ասպարէզ բանալանհատականձեռնարկներու, ընդդէմ հանրապետական ազատութեանց: Համագումարը երկրին փրկութեան համար անհրաժեշտ գտնելով զօրացնել կառավարական հեղինակութիւնը, կը յայտարարէ թէ գերագոյն իշխանութիւնը կը պատկանի ժողովուրդին, ուրեմն, եթէ երկարատեւ վէճ մը ծագի Երեսփ. Ժողովին եւ ծերակոյտին միջեւ, կամ խորհրդարանին եւ կառավարութեան միջեւ, ժողովուրդին կ'իյնայ իրաւարարի դեր կատարել: Այս սկզբունքներուն վրայ, կը յանձնարարուի կուսակցութեան գործադիր կոմիտէին եւ երեսփոխաններուն՝ ծրագիր մը կազմել անյապաղ, ժողովրդական հանրաքուէի մասին:

Ինչպէս կը տեսնէք, այս միջին բանաձեւն ալ չընդունիր երեսփ. ժողովը լուծելու իրաւունք տալ հանրապետութեան նախագահին, հարց մը որ Պ. Տումէրկի ծրագրին գլխաւոր մասը կը կազմէ:

Օդային պաշտպանի Սարսափը

— • —

Համագումարին մէջ շատ կարեւոր վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան արտաքին քաղաքականութեան եւ զինաթափութեան մասին: Պ. Քօ, որ նախապէս օդանաւային նախարար եղած էր, պատերազմը անհաւանական գտնելով հանդերձ, գիտել տուաւ թէ խենդ մը կրնայ կրակ ձգել: Յետոյ պարզեց օդանաւային պատերազմի մը վտանգները.—«Ներկայիս օդանաւային տորմիղ մը երկու արշաւներ մեծ քաղաքի մը վրայ՝ կրնան 30.000 զոհ պատճառել մէկ գիշերուան մէջ: Մեր բոլոր գլխաւոր քաղաքները եւ անոնց գանձերը կրնան ոչնչանալ: Բոլոր փորձերը ցոյց տուին թէ կարելի չէ կեցնել օդային տորմիղ մը»: Նախկին նախարարը իբրեւ դարման կ'առաջարկէ միջազգային ոստիկանութիւն մը հաստատել, ջնջել օդանաւային տորմիղները եւ միջազգային կազմակերպութեան մը վերածել քաղաքային օդագնացութիւնը:

Վիճաբանութիւններէն յետոյ, բանաձեւ մը ներկայացուեցաւ զինաթափութեան մասին:

ՕՐԷ ՕՐԻՆ

«ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ»

••••

Ափսո՜ս ձեզի, եթէ օրը օրին չկարդացիք, եւ կամ հարեւանցի կարդացիք «Քանայ լեռը»:

Հայաջինջ սարսափներու առաջին պատմութիւնը չէ որ կը հրատարակուի ՅԱՌԱՋի մէջ: Ոչ ալ վերջինը: Եւ ինչ որ հրատարակուեցաւ մինչեւ հիմա, դեռ մէկ երրորդ մասն է:

Եւ սակայն . . .

Անոր զարհուրանքը երկու բառով պատմած չե՞մ ըլլար, եթէ ըսեմ որ ամէն օր խմբագրին ձեռքին տակ է ձեռագիրը, բայց հազիւ կրնայ վրայէ վրայ հինգ վեց էջ կարդալ: Այնքան որքան պէտք է օրուան բաժինը գրաշարին յանձնելու համար:

Եւ գրաշարն ալ միջանկեալ կը շաղէ այդ ձեռագիրը — պահ մը այն, պահ մը ուրիշ նիւթ — հեռացնելու համար մղձաւանջը:

Կը թուի թէ թուղթն անգամ կը դողայ, այս պատմութեան խրախճանքիւր տողէն ու բառէն:

Արհաւիրք, ըմբոստացում, անզօր կատաղութիւն եւ խո՜ց, խո՜ց քսան տարի վերջն ալ: Կարծես դեռ երէկ եղաւ այս ամէնը, քիչ անդին, աչքին առջեւ:

Իսկ այս բոլորը ի՜նչքան յաջողութեամբ գրի առնուած:

Ոչ միայն դէպքերու զարհուրանքն է որ կը համակէ ամբողջ հոգիդ, այլ եւ նկարագրութեան եղանակը, — այնքան անճիգ, անարուեստ, այլ հարազատ: Մէկ բառով՝ հայեցի:

Արդարեւ, բուն երկիրն է որ կը խօսի այս յուշերուն մէջ. հողով, ջուրով, գունագեղ արտայայտութիւններով ու բառերով:

Ի՜նչ լեցունեկ, մուտ, սարսռուն բառեր ու պատկերներ, վարպետօրէն հիւսուած, առանց գրականութիւն խաղալու:

— «Փօշու նստած կանանչ ծխախոտ կը բրդէր»:

— «Մութ էր, երկինք փոխելու չափ ամպոտ»:

— «Անձրեւը կուգար որպէս կուժ կործած»:

— «Գետինը սառեցաւ գամ չերթալու պայմանաւ»:

Պատահաբար յիշեցի քանի մը հատ: Կարելի էր ամբողջ ծաղկեփունջ մը կազմել, հրատարակուած մասերէն եւ մնացեալէն:

Խոստովանինք որ ուշ, շատ ուշ ճանչցանք մեր «զաւառ»ը: Երբ արթնցանք եւ սկսանք պեղել, քրքրել, սերտել, ամէն ինչ վերջացած էր:

Գոնէ մնացեալը կարենայինք պահել: Ոչ միայն պատմութիւնը, այլ եւ բառերն ու պատկերները:

Մե՜ղք որ կարելի չէ գրքի վերածել այս յուշերը, որոնց շարքէն մէկ տարուան ձեռագիր դիզուած է միայն Յառաջի խմբագրատան մէջ:

ՎԱՀԷ

Հ. Յ. Դ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ Կ. ԿՈՄԻՏԷԻՆ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայրենիք»ի վերջին թիւէն (11 հոկտ.) կը տեղեկանանք թէ 9 բանտարկեալ ընկերներու փրկութեան համար բացուած հանգանակութեան գումարը հասած է 19,530 տոլարի: Բոլոր շրջանները ալ եռանդով կը մասնակցին հանգանակութեան: Ֆիլատել – փիա, որ նախապէս հանգանակած էր 6500 տոլար, բարձրացուցած է 7000ի, Շիքակօ՝ 200, Հուայթինվիլ՝ 1350, Ուէքկըն՝ 1006 եւն.: Պոկըթայի փոքր գաղութը հանգանակած է 1100 տոլար: Երկու չէզոք հայրենակիցներ՝ Նշան Թրփանճեան եւ Վարդան Կարապետեան մասնակցած են 200ական տոլարով:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

ՊԱՏԺԵԼ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻՆ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԸ

— • —

Եուկոսլավիոյ երեսփ. ժողովը հոկտ. 26ին իր առաջին նիստը գումարեց, Աղեքսանդր Թագաւորին սպանութենէն ի վեր: Այս առթիւ երկար ճառ մը խօսեցաւ Պ. Ուզունովիչ, վարչապետը, անդարմանելի կորուստ մը հռչակելով Աղեքսանդր Թագաւորին մահը: Վարչապետը յեշտեց թէ «գարշելի ոճիրին կազմակերպիչներն ու գրգիչները չպիտի յաջողին հասնիլ իրենց նպատակին, — խախտել Եուկոսլավիոյ միութիւնը: Ամբողջ ժողովուրդը իր Թագաւորին շուրջը համախմբուած, պիտի պահպանէ եւ ամրապնդէ մարտիրոս արքային գործը: Յետոյ շեշտեց.

— «Վստահ՝ Եուկոսլաւ միացեալ ժողովուրդին քաղաքական կարողութեան եւ զինուորական ուժին վրայ, Եուկոսլաւիա՝ կրթնելով Թանկագին բարեկամութեանց եւ զինակցութեանց կրնայ, նոյն իսկ մինչեւ սրտին խորը խոցուած ըլլալով, պահպանել իր պաղարինը, բայց այս պաղարինը եւ վերապահութիւնը չեն կրնար եւ պէտք չէ անգործութիւն եւ անտարբերութիւն նշանակեն: Ընդհակառակն, կառավարութիւնը իր ամբողջ ուժը ի գործ պիտի դնէ, որպէսզի Մարսէյլի ոճիրը ամբողջովին լուսաբանուի, պատասխանատուութիւնները հաստատուին եւ անհրաժեշտ պատիժներ տրուին»:

Այս յայտարարութիւններն ընդունուեցան միաձայն «պռավօ»ներով:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս գրած էինք, ազգ. պարգեւախաղի Գ. շերտին վիճակահանութիւնը տեղի պիտի ունենայ նոյ. 14ին: Ելմտական նախարարութիւնը հաստատելով այս տեղեկութիւնը, կը ծանուցանէ թէ չորրորդ շերտը հրապարակ պիտի հանուի հոկտ. 29ին: Այս անգամ ալ վիճակահանութեան արժէքը պիտի ըլլայ հարիւր միլիոն ֆրանք, այսինքն մէկ միլիոն տոմսակ:

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՔՐԷՏԻ ՖՈՆՍԻԷ

Հոկտ. 15ի վիճակահանութենէն (1886), 597.831 (1903) եւ 45.447 100.000ական ֆր. շահած են 263.464 (1911) թիւերը:

— • —

ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ ձերբակալուեցաւ իտալացի համայնավար մը, երբ քարոզութիւն կը կատարէր:

ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ 7 ռուս գիւղացիներ, Չէլեապինսքի շրջանին մէջ, մերժած ըլլալով պետութեան յանձնել իրենց արմտիքը: Մահապարտներուն բոլոր գոյքերը գրաւուեցան: Քանի մը մեղսակիցներ ալ 10ական տարի բանտարկութեան դատապարտուեցան: Իբրեւ թէ ամբաստանեալներուն գլխաւորը, Քուբիցա, ըսեր է.— «Մենք գիշեր ցերեկ կ'աշխատինք, պետութիւնը կը գրաւէ մեր արմտիքը»:

16 ՄԱՀԱՎՃԻՌ արձակեց Սպանիոյ պատերազմական գլխաւոր ատեանը: Տակաւին քանի մը հարիւր հոգի պիտի դատուին, վերջին դէպքերուն հետեւանքով: Խիստ հսկողութիւն կը կատարուի սահմանին վրայ:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԼԵՀԱՍՏԱՆ որոշեցին Ա. կարգի դեսպանութեան վերածել Պերլինի եւ Վարշաւայի դիւանագիտական ներկայացուցչութիւնը, սկսելով նոյեմբեր 1էն:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԿՐՕՆԱԿԱՆ պայքարը մեղմացած է առ այժմ: Պաշտօնական հովուապետին, եպիսկոպոս Միւլլէրի օգնականը, Տոքթ. Եակէր, որ մեծ դժգոհութիւն պատճառած էր, հրաժարեցաւ եւ ուրիշ միջոցներ կը խորհուին վէճը հարթելու համար:

Ի՞ՆՉ ՄՆԱՑԱԾ Է ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

»»»· ·«««

Վերջին տասը հազարն ալ փոշիացած...

ԽՄԲ.— Այս շահեկան ուսումնասիրութիւնը կ'արտատպենք Երուսաղէմի «Սիոն»էն (հոկտեմբեր, 1934): Գրողը լեհ արուեստագիտուհի մըն է, ամուսնացած Հայու մը հետ եւ ծանօթ շարք մը գրութիւններով եւ երաժշտական ուսումնասիրութիւններով:

Լեհահայերը այսօր կը բնակին Լըվովի շրջանին գլխաւոր քաղաքներուն մէջ: Լեհաստանի արեւելեան սահմաններուն վրայ անոնց թիւը գրեթէ 5000 է: Ուրիշ քաղաքներու մէջ ալ կը գտնուին: Ու ամբողջ Լեհաստանի մէջ անոնց ընդհանուր թիւն է շուրջ 10 հազար: Անոնցմէ մէկ մասը կ'ապրին վաճառականութեամբ, իբրեւ պաշտօնեաներ· ուրիշներ կը զբաղին ազատ ասպարէզներով, եւ բժիշկ, փաստաբան, ճարտարապետ, եւ հողատէր են: Լեհաստանի հարաւային արեւելեան մասին մէջ շատ հողեր տակաւին Հայոց ձեռքն են: Այդ մարզը նոյն ատեն կեդրոն է հայկական աւանդութեան եւ լեհ ոգիի:

Լեհահայոց զգեստներն ու սովորոյթները դեռ իրենց հին ազգութեան հետքերը կը կրեն եւ իբր այդ՝ դիւրաւ կը ճանչցուին: Սեւ մազերն ու աչքերը, իրարու մօտեցող յօնքերը, արծուեռունդն քիթը, եւ կարճ հասակը Հայոց ֆիզիքական յատկանիշներն են: Դժուարին չէ զանոնք ճանչնալ իրենց անուններէն ալ· գրեթէ միշտ կը կոչուին անոնք Անտոնովիչ, Ճանօվիչ, Կէթճանովիչ, Թէոտորովիչ եւայլն: Անոնց անունները կը պատկանին այն ժամանակներուն, երբ դեռ ընտանեկան մականուններ չկային: Որդիները իրենց հայրերուն անունները կ'առնէին, վրան աւելցնելով միայն ովիչ մասնիկը: Անունները այդպէս կը կազմուէին Հայաստանի մէջ, իբրեւ վերջաւորութիւն աւելցնելով միայն եան մասնիկը(*): Լեհահայեր պահած են իրենց ցեղական հին անունները, անոնց վրայ աւելցնելով միայն լեհական անուանակցորդ մասնիկը· զոր օր· Վարդանովիչ, Պօղոսովիչ, եւայլն: Արքայ Տօքթ· Յովսէփ Թէոտորովիչը ծանօթ է ամբողջ Լեհաստանի մէջ: Անիկա Լվովի արքեպիսկոպոսն է 1902էն ի վեր: Անուանի է անիկա իբրեւ ճարտարախօս եւ մատենագիր եւ հայրենասէր, եւ իբր այդ՝ շատ գնահատուած է ամբողջ լեհ ժողովուրդէն: Լվովի Մայր Եկեղեցին իր ջանքերուն շնորհիւ նորոգուեցաւ: Իր նախորդը, Իսահակ արքեպիսկոպոս Իսահակովիչ, նոյնպէս համբաւուած էր իր ճարտարխօսական տաղանդին համար: Վերջերս, բազմաթիւ հայ անուններ առ յաւէտ արձանագրուեցան Լեհաստանի պատմութեան մէջ: Տօքթ· Յովսէփ Թորոսեւիչ, բարեկամ եւ պաշտպան երիտասարդութեան, կրթական եւ ուսումնական հաստատութիւն մը հիմնեց երիտասարդներու համար, այժմ Սքարպքովսքա փողոցին մէջ: Այս հաստատութեան մէջ, որ իր հիմնադրին անունը կը կրէ, կը գտնուին բազմաթիւ հայ եւ լեհ երիտասարդներ, որոնք կ'ուսանին զարգացած հայ քահանաներու հսկողութեան տակ: Լեհական դպրոցներ յաճախող կարգ մը երիտասարդներ կը հետեւին նաեւ այս վարժարանին քանի մը դասանիւթերուն: Լվովի լատին ծէսի արքեպիսկոպոսը Տօքթ· Պոլէսլով Թվարտովսքի, այս դպրոցին մէջ ստացած է իր ուսումը: Ուրիշ Հայ մը, Դաւիթ Աբրամովիչ, Լվովի մէջ երիտասարդներուն համար հիմնած է գիշերօթիկ մը եւ ծերերուն համար՝ անկելանոց մը: Իր նկարներու հաւաքումէն անիկա ընծայ տուած է Կրաքովիոյ ազգային թանգարանին: Նոյն այդ Մուզէոնին մէջ կայ ուրիշ բաժին մը, որ յատկացուած է ուրիշ Հայու մը՝ Երազմոս Պարոնչի ընծաներուն:

Հայերը Լեհաստանի մէջ լոկ իբր մարդասէր չէ որ անուն շինած են· անոնք լայնօրէն օգտակար եղած են նաեւ լեհական արուեստներու եւ գիտութեանց յառաջդիմութեան: Ամէնէն անուանի նկարիչներուն կարգին պէտք է յիշել Օգոստինովիչը, Անտոն Ստեփանովիչը, եւ Կիտան Ստեփանովիչը, որ հերոսաբար մեռաւ 1920ի ռուս-լեհական պատերազմին մէջ: Իգնատիոս Նիկորովիչը, բանաստեղծ եւ դրագէտ, պատուոյ տեղ կը գրաւէ լեհ գրականութեան մէջ: Հեղինակ է բազմաթիւ թատերգերու մէջ եւ Լըվովի գրական մրցանակին արժանացած է 1930ին: Անոր հայրը, Յովսէփ Նիկորովիչ, հեղինակն է «Երգարան»ին, որմէ ներշնչուած է Գորնէլ Ուէյսքի՝ լեհական ազգային երգին հնարողը:

Լեհական գիտութեան մէջ կարեւոր տեղ մը գրաւած է Ժան Պոլոց Անտոնովիչ, պատմագէտ արուեստից, որ մեծ հմտութիւն ունի լեհական նկարչութեան մասին: Ուսուցչապետ եղած է Ժան Գազիմիրի համալսարանին մէջ ի Լվով: Ուրիշ Հայ մը, Պողտան Դաւիթովիչ, 25 տարիներ դասախօս եղած է նոյն համալսարանին մէջ, եւ ուսուցիչ հայ լեզուի: Վախճանած է 1923ին:

Լեհաց հնագոյն պատմութիւնն ալ ունի կարգ մը հայ անուններ: Գրիգոր Պերմանովիչ, որ Ազգային Դատախարակութեան Յանձնաժողովին կազմակերպիչներէն մին էր, ԺԸ·դարու վերջերը: Անիկա հեղինակն էր նոյնպէս «Պարտիք Ուսուցչաց» անուն տետրակի մը: Աբբայ Ստեփան Ռօշքօ, ծագումով Հայ, որ ԺԸ· դարու վերջը կ'ապրէր, հեղինակը եղաւ առաջին լեհահայ Բառարանին, որ ցարդ երկու ձեռագիր օրինակով կը պահուի Լվովի հայ արքեպիսկոպոսարանին մէջ: ԺԹ· դարուն, Հ· Սատուկ պարզ Դոմինիկեանը գրեց հայկական պատմութիւն մը եւ նշանաւոր Լեհահայերու կեանքին նկարագրութիւնը: Անիկա հեղինակ է նոյնպէս բազմաթիւ պատմական նկարագրութեանց լեհական քաղաքներու, եւ առաջինը եղաւ իբրեւ այդ ուղղութեամբ հետազօտութիւններ կատարող: Կարոլ Միքուլի, Մոլտավացի Հայ մը, աշակերտ Շոփէնի, երկար տարիներ տընօրէնը եղաւ Լվովի երաժշտանոցին: Իր կեանքը նուիրեց մեր երգահաններուն գործերուն ուսումնասիրութեան, եւ հրատարակեց անոր բոլոր գործերը: Ցիսուսեան Աբբայ Կարոլը գրեց բազմաթիւ կրօնական երգեր, որոնք մինչեւ այսօր շատ ժողովրդական են սակայն հեղինակին անունը անծանօթ կը մնայ հայութեան:

Բազմաթիւ Հայեր օժանդակած են լեհական մշակոյթին: Ատոնց մէջ պէտք է յիշատակել Ժիւլիուս Սլովացքի, որ հայ էր մօր կողմէն:

ՔՈՒԹԻ ՀԱՅԱՔԱՂԱՔԸ

Լեհաստանի հարաւ-արեւելեան բաժինին մէջ, ռումանական սահմանին մօտիկը, կը գտնուի Քութի քաղաքը: Այս քաղաքը, ուր Հայերը կը բնակին ԺԸ· դարու սկիզբէն ի վեր, պահած է հին Հայոց բոլոր աւանդութիւնները: Անիկա այսօր ալ դեռ կը նկատուի Լեհահայոց մայրաքաղաքը, բայց հայ լեզուն ծերերն է միայն որ կը գործածեն ընթացիկ կեանքի մէջ: Մասնաւոր բարբառ մըն է ան, որ կը կոչուի Քութիի խառնաբարբառ, վասնզի հայերէն բառերու հետ ունի նաեւ բազմաթիւ թուրքերէն եւ թաթարերէն բառեր: Ատոր պատճառն այն է որ իրենց նախնիքը երկար տարիներ բնակած են Խրիմ, ուր անոնց լեզուն բազում թաթար բառեր եւ խօսքի ձեւեր առած է անոնցմէ:

Քութիի մէջ հայկական դպրոց մը կար ԺԸ· դարէն ի վեր: Մինչեւ անցեալ դարու կիսուն գոյութիւն ունէր անիկա, եւ անոր շնորհիւ է որ հայ լեզուն պահուած է այդ սահմաններն մէջ: Մեր օրերուն, ան չկայ այլեւս· անոր համար է որ այս քաղաքին հայ երիտասարդները ալ չեն գիտեր իրենց լեզուն: Հայ քահանաները տակաւին կը գործածեն եկեղեցական պաշտամունքի լեզուն, զոր աշխարհականները կ'անգիտանան, եւ որ կը կոչուի գրաբար, այսինքն գրականութեան լեզու: Բոլոր սլաւական երկիրներու մէջ, ինչպէս եւ Ամերիկա եւ Ֆրանսա եւ Իտալիա եւն· գտնուող Հայոց առ հասարակ գործածած լեզուն արդի հայերէնն է, աշխարհաբարը, որ երբեմն գրական լեզու ալ կը կոչուի հիմա, որովհետեւ Հայոց նոր գրականութիւնը այս լեզուով է որ կը գրուի այժմ:

Քութիի մէջ գրաբար լեզուն միայն պահուած է: Այս քաղաքը ունի ծխական եկեղեցի մը, զոր լաւ կը ճանչնան Լեհաստանի բոլոր Հայերը: Յունիս 13ին, Ս· Անտոնի տօնին օրը, բազմաթիւ Հայեր ուխտի կ'երթան հոն· նոյն իսկ դրացի եկեղեցիներէն եկողներ կ'ըլլան: Այդ օրը, եկեղեցական պաշտամունքէն զատ՝ նուիրուած է ժողովրդական խրախճանքներու: Ս· Անտոնի տօնը շատ յարգուած է Քութիի մէջ· հոն չկայ հայ տուն մը որ այդ օրը անոր ի պատիւ բան մը ընելու պարտական չզգայ ինքզինքը: Այդ սուրբը հրաշագործի համբաւ կը վայելէ Քութիի նոյն իսկ Լեհերուն եւ Հրեաներուն մէջ: Կը պատմուի թէ անգամ մը հրդեհ ինկած էր Հրեայի մը տունը, ու բոցերը դրացի տուներուն վրայ կ'երկարէին, սպառնալով այրել ամբողջ շէնքը: Սեփականատէրը ուխտ ըրաւ աշտանակներ նուիրել Հայոց եկեղեցիին, եթէ սուրբը դադրեցնէր կրակը: Արդարեւ կրակը խելօքն դադրեցաւ, ու տունը ազատեցաւ: Հրեան աշտանակներ գնեց, ինչպէս խոստացած էր, որոնք սուրբին պատկերին առջեւ դրուեցան:

Քութի համբաւուած է շուկայի վեբաբերեալ իրերով եւս· այծին միսը եւ երշիկը նշանաւոր են հոն: Ատոնց պատրաստութիւնը հոն՝ հին ժամանակներէ կը սկսի: ԺԸ· դարէն Լվովի մէջ կար հայ խմբութ մը, որ այծի միս կը ծախէր: Դեռ կէս դար առաջ, ի զօրու էին հոն ամուսնութեան եւ տօներու հին աւանդութիւնները: Հայկական խմորեղէնները, մասնաւորաբար զատկական տօնի առթիւ պատրաստուածները, ցորենի ալիւրով եւ մեղրով շինուած կարկանդակներ, նշանաւոր էին ամբողջ շրջանին մէջ: Այդ խմորեղէնները փաշա կը կոչուէին: Քահանան ամէն տուն կ'երթար եւ կ'օրհնէր զանոնք: Հաւկթախաղը ծանօթ էր երկրին բոլոր Հայերուն: Մէկը պինդ հաւկիթ մը կը բռնէր իր ափին մէջ· ուրիշ մը ուրիշ կարծր հաւկիթով մը կը զարնէր անոր· որուն հաւկիթը որ կոտրէր, կորսնցուցած կ'ըլլար խաղը:

Լեհերուն հետ կենակցութիւնը բնական ազդած է Հայերուն վրայ, որոնք շատ մը սովորութիւններ փոխ առած են անոնցմէ: Այս բանը կ'երեւի յատկապէս ծնունդի տօնին գիշերուան հայկական երգերուն մէջ: Այս սովորութիւնը Հայաստանի մէջ չկար, եւ Լեհերէն բոլորովին փոխ առնուած սովորութիւն մըն է ան(*): Այս երգերուն մէկ քանին ուղղակի լեհերէնէ թարգմանուած են· ուրիշներ, թէեւ լեհ լեզուով յօրինուած, բայց զուտ հայկական նկարագիր մը ունին:

ՓՐՈՆԻՍԼՈՎԱ ՔԷՕՐՐԻԼԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Անշուշտ մասամբ միայն ճիշդ է այս կարծիքը: (Ծ· Թ·)

(*) Կ'երեւի թէ յարգելի Տիկինը չէ իմացած բնաւ թէ Հայաստանի մէջ ամէն կողմ, ինչպէս եւ հայաբնակ ուրիշ վայրերու մէջ միշտ եղած է Նը-ւոնդի գիշերը փողոցներու մէջ եւ տուներու դուռներուն առջեւ «Աւետիս» երգելու սովորութիւնը: Ծ· Թ·

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿԻՆԸ ԱՐԴԻ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ.— 13.— ՃԱՓՈՆ

«Ամիոյ Անգլիացի»ներու երկրին մէջ, կինը ունեցած է աւելի կամ նուազ փայլուն շրջաններ, բայց երկու պարագային ալ ազդեցութիւնը եղած է զօրաւոր:

Ճափոնական պատմութիւնը ցոյց կու տայ, որ կիները կարեւոր դեր մը կատարած են կայսրութեան գործերուն եւ կազմութեան մէջ: Վկայ՝ երրորդ դարու չինացի պատմիչները, որոնք Ճափոնը կոչած են «Թագուհիներու երկիր»: Պատահած է որ, 75 տարուան շրջանի մը ութ վեհապետներէն չորսը կիներ ըլլան: Կինը ճանչցուած է իբրեւ ընտանիքին գլուխը, ազատ իր ամուսինը ընտրելու, զաւակները ուզածին պէս կրթելու:

Կնոջ այս առանձնաշնորհեալ կացութիւնը — ըստ ոմանց գլխաւոր պատճառը, համբերին եւ նոյն իսկ օտար տարրերով կազմուած տոհմերու, աւելի կը զօրանայ, երբ վեցերորդ դարուն մուտք կը գործէ պուտտայականութիւնը, բարութիւնը, գեղեցկութիւնը քարոզող կրօնք մը: Այդ ատենները իշխանութեան գլուխը կուգան Ֆիւժիվարաները, կայսրերու կին հայթայթող դերդաստանը եւ կը բացուի կիներու ոսկեդարը: Ազատօրէն կը ծաղկին նկարչութիւնը, երաժշտութիւնը, բանաստեղծութիւնը, արձանագործութիւնը: Կը հաստատուի մասնաւոր նախարարութիւն մը, արքունիքի պարերը եւ զբօսանքները կարգադրելու համար: Պատմութիւնը այս շրջանը կը կոչէ «Հէեան», որ կը նշանակէ՝ հանդարտ եւ խաղաղ:

Սակայն, ԺԳ· դարուն խոր փոփոխութիւն մը կը կատարուի բարքերու մէջ: Ասոր պատճառ կը նկատեն, նախ Կոմփիւկիոսի աւելի գործնական փարգապետութեան վերածնունդը, որ կուգայ ամրացնելու ընտանիքի միշնիշխանութեան, հասարակաց շահերու կարեւորութեան գաղափարները, կը փառաբանէ ուղղամտութիւնը եւ հաւատարմութիւնը, իբրեւ միակ ճանապարհը մարդկային էակը յաւիտենական երջանկութեան տանող: Երկրորդ Սամուրայները, — զինուորական տարրերը — որ նոր դասակարգ մը կազմելու չափ կը զօրանան: Սամուրայները զօրաւոր բանակի մը ուժին եւ կարգապահութեան համար մնասակար կը գտնեն, Ֆիւժիվարաներու արքունիքին շքեղութիւնները եւ գեղարուեստի պաշտամունքը:

Ներքին պայքարը կը սկսի: Ֆիւժիվարաներուն տեղը կ'անցնի Թիրանեբու տոհմը, որ առասպելական կռիւներէ վերջ, տեղի կու տայ Մինամօթօներուն առջեւ: Ցետոյ կուգան Աշիքակաները, վերջը Թօքիւկավաները, որոնք կը հաստատեն նոր աստիճան մը, ռազմապետութիւնը (Շօկիւնա), երկրին իրական իշխանութիւնը իրենց ձեռքին մէջ առնելով:

Իրենց օրով, մօտաւորապէս 250 տարի կայսրութիւնը կը բոլորէ խաղաղութեան, բարգաւաճման, կարգ ու կանոնի շրջան մը, բայց կռիւներու շրջանին, կիները կը կորսնցնեն իրենց առանձնաշնորհեալ վիճակը, եւ այլեւս չեն վերագտներ, մանաւանդ, երբ ռազմապետութիւնը հաստատող Ջիյուտ Եէեասին, ուժեղ եւ կեդրոնաձիգ իշխանապետութիւն մը հաստատելու մտահոգութեամբ՝ կարգ մը խիստ օրէնքներ կը դնէ, մասնաւորաբար գործօն աշխատանքէ հեռացնելով կիները, գիտնալով անոնց ճարպիկ եւ խառնակիչ բնաւորութիւնը: Ինքը անձնապէս ունեցած է երկու կիներ եւ 20—30 սիրուհիներ, բայց ոչ մէկուն ազդեցութեան ենթարկուած է: Պարզապէս իր հաճոյքի ընկերները եղած են:

Այս մեծ պետական մարդն է,— «Ճափոնցիներու Նափոլէոնը» որ, ինչպէս կ'ըսէ յօդուածագիրը Պ· Շըվալիէ — կայսեր (Միքատօ) ձեռքէն առած է քաղաքական իշխանութիւնը, ձգելով միայն կրօնականը (Թուրքերուն Խալիֆային պէս):

Պարտադրած է գաւառի իշխաններուն, որ, տարուան մէջ քանի մը ամիս ապրին մայրաքաղաքին մէջ, հեռու իրենց ընտանիքէն: Հինգ-վեց ընտանիքներ միացնելով՝ նշանակած է պետ մը, որուն բացարձակ հնազանդութիւն եւ յարգանք պարտաւոր էին բոլորը: Կիներու մասին իր ունեցած ծրագիր-կանոնագիրը վերջնապէս կը ձեւակերպուի ԺԸ· դարուն Քայպարա Եքքէն անուն նշանաւոր կոմփիւկիոսական մը, որուն «Կիներու Մեծ Ուսումը» անուն գրքին գլխաւոր մասը կ'արժէ թարգմանել.—

«Իմաստունը կը սորվեցնէ, որ ամուսնացած կին մը պէտք չէ ձգէ իր ամուսնին տունը, հակառակ պարագային՝ ցմահ անպատուուած կ'ըլլայ»:

«Կինը ամուսնալուծուած կ'ըլլայ, եթէ անհնազանդ գտնուի իր կեսրայրին եւ կեսրոջ հանդէպ: Եթէ զաւակ չունենայ, որովհետեւ, ամուսնութիւնը կ'ըլլայ միայն ընտանիքը տեւականացնելու համար: Եթէ նախանձոտ է, շատախօս է և այսպէսպատեառ կ'ըլլայ, որ միեւնոյն ընտանիքին եւ տոհմին անդամները իրարու հետ կռուին»:

«Կինը՝ պէտք է որ իր ամուսինը նկատէ աստուած մը եւ չաշխատի անոնց օրէնքներէն ազատիլ: Ուշադրութիւն պիտի դարձնէ հագուստներուն: Պիտի մեծցնէ տղաքը, միշտ տունը պիտի ըլլայ, միայն պէտք եղած պարագային դուրս ելլելով»:

«Կինը զաւակներ կը բերէ ոչ թէ իր բուն ծնողքին, այլ իր նոր ծնողքին (կեսրայրին եւ կեսրոջ) համար, պէտք է զանոնք սիրէ եւ յարգէ իր բուն ծնողքէն աւելի»:

«Հայրեր եւ մայրեր, այս սկզբունքները սորվեցուցէք ձեր աղջիկներուն, երբ պզտիկ են տակաւին, որպէսզի չմոռնան»:

Մինչեւ այսօր, ճափոնական ընտանիքներու մեծամասնութեան օրէնքները սոյնք են: Ամէն բանէ առաջ, կինը կը մնայ իբրեւ ամուսին եւ մայր:

Ծնողք մը, իր աղջիկը կամ մանչը ամուսնացնելու պարագային՝ ենթականերուն կարծիքը չէ որ նկատի կ'առնէ: Կը հաւաքուի «ընտանեկան խորհուրդը» (ծնողքը եւ մօտիկ ազգականները) եւ կը վիճաբանին կուրուելիք ամուսնութեան յարմարութիւններու մասին: Գլխաւորաբար նկատի կ'առնուին, ամոլին ապագան հետաքրքրող նիւթական եւ բարոյական պայմանները, եւ ոչ թէ սէրը կամ փոխադարձ համակրանքը: Ըստ իրենց (տարէցներուն), սէրը վաղանցիկ բան մըն է, եւ կրնայ ընտանեկան կռիւներու պատճառ ըլլալ, եւն·: Ընդհանրապէս, զգացումները միութենէն աւելի՝ ընկերային որոշ նպատակի համար չինուած ձեւակերպութիւն մըն է ամուսնութիւնը:

Ամուսնացող կին մը նոր ընտանիք չի կազմեր, այլ իր ամուսնոյն ընտանիքին վրայ կ'աւելցնէ նոր անդամ մը: Պիտի աշխատի այդ տանը մէջ, բայց պիտի մնայ հրամանին տակ անոր՝ որ տունին պետն է, ամուսինը կամ անոր ծնողքը: Ազատ է իր զաւակներու կրթութեան հարցին մէջ, եւ ոչ ոք կրնայ խառնուիլ իրեն:

Ճափոնցի կինը, ընտանեկան յարկին տակ չի կրնար պէտք եղածին պէս արտայայտել իր սէրը, թէ ամուսնոյն եւ թէ զաւակներուն: Երեւութապէս անտարբեր է: Մեր մէջ ալ այդպէս էր, չէ՞, մայրերը չէին կրնար՝ մեծերուն առջեւ նոյնիսկ իրենց զաւակները համբուրել:

Ճափոնուհին չի խառնուիր նաեւ ամուսնոյն գործերուն, որովհետեւ իւրաքանչիւրին աշխատանքներուն սահմանը որոշուած է: Դուրս չելլեր ամուսնոյն հետ, իսկ եթէ ելլէ՝ միշտ ետեւէն կը քալէ, որպէսզի իր ներկայութեամբ զայն անհանգիստ չընէ: Դիտողութիւն չըներ անոր, երբ ան՝ իր բարեկամներով կամ նոյնիսկ պոռնիկներով ժամանակը կ'անցընէ սրճարանին կամ ճաշարանին մէջ, քաջ գիտնալով որ, ուրիշները ազդեցութիւն չեն կրնար ունենալ իր ընտանեկան կեանքին վրայ:

1921ի Ճափոնուհիները կայսերական հրամանագրով իրաւունք ստացած են քաղաքական ժողովներ դումարելու կամ մասնակցելու — մինչ այդ արգիլուած, բայց, գրեթէ չեն օգտուիր այս ազատութենէն, նման աշխատանքները կը ձգեն այրերուն:

Այս տեսակ մը զոհողութիւններուն հակառակ, Ճափոնուհին երջանիկ կը զգայ ինքզինքը, տեսնելով որ, իբրեւ մայր եւ ընտանիքի տեւականացման հիմը, կարեւոր եւ պատասխանատու դեր մը կը խաղայ, երկրի ընկերային կեանքին մէջ:

Երբ էրիկ կնկան կռիւ մը պատահի, ամոլը կը դիմէ «ընտանեկան խորհուրդ»ին, որուն տուած վճիռը պարտադիր է երկուքին համար: Վէճիները կը դրուին անկողմնակալութեամբ, որովհետեւ անպատուաբեր արարք մը կրնայ ցեխոտել ընտանիքներու պատիւը՝ որուն առջեւ պէտք է տեղի տան անհատական շահերը:

Ամուսնալուծման պարագային, երկու ընտանիքները համաձայնութեան կուգան, երկու վկաներու ստորագրութիւնը կրող նամակ մը կը գրեն քաղաքապետութեան, եւ պէտք եղած գործողութիւնը կը կատարուի: Այսպէս, պետութիւնը վաւերացուցած կ'ըլլայ «խորհուրդ»ին որոշումը: Նիւթական անհամաձայնութիւնները կը լուծուին դատարանով:

Բազմակնութիւնը գոյութիւն չունի երկրին մէջ, բայց, Չինաստանի նըման, սիրուհիներ պահելու սովորութիւնը միշտ եղած է ու կայ, ներկայիս աւելի քողարկուած ձեւով: Այսպիսի կենակցութիւններէ ծնած զաւակները կ'արձանագրուին իբրեւ օրինական եւ տուն կը բերուին:

Քաղաքային օրինագիծը երիտասարդներուն կը թոյլատրէ, չափահասութեան տարիքէն վերջ իրենց ուզածին հետ ամուսնանալ, բայց գրեթէ ամէն անգիր օրէնքը այնքան զօրացուցած է ծնողքին եւ «ընտանեկան խորհուրդ»ին ազդեցութիւնը՝ որ շատերը կը նախընտրեն անձնասպան ըլլալ քան թէ անհնազանդ գտնուիլ:

Կը տեսնուի որ, երբեմնի այս հողագործ եւ ներկայիս աշխարհի մեծ արդիւնաբերական մեծագոյն պետութիւններէն մէկը, Ճափոնը, թէեւ կը պահէ իր հին աւանդութիւնները, բայց արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը պայքարի սկսած է արդէն, եւ նոր սերունդը կ'ուզէ ազատիլ իր նախնիքներու բարոյական ճնշումէն:

Մեծ քաղաքներու ուսումնական մարդիկ երկսեռ երիտասարդութիւնը չընդունիր այլեւս խնամիաբար եղած ամուսնութիւնները: Ինք կ'ընտրէ իր սիրածը· մէկտեղ պտոյտի կ'ելլէ նոր հետ, հանրային վայրերը կ'այցելէ, կը զբաղի քաղաքական եւ ընկերային բարդ հարցերով, ազատօրէն կը ճարէ գրասենեակներու գործերը բաններու, ազատ ասպարէզներու մէջ, օգտագործելով իր ամբարած ուսումը:

Ազատագրման այս փորձերը յուզած են ղեկավար հին տարրերը, որ ամէն առթիւ կը յիշեցնեն նորերուն, թէ «այսօրուան կայսրութիւնը իր մեծութեան հասած է՝ շնորհիւ գլխաւորաբար իր հիմնական առաքինութիւններուն, անոնց հիմերը եւ հաստատուած կարգերուն, մէկ հեռանալը կրնայ շէնքին խախտել»:

Երկիրը մօտէն ճանչցող օտարները կը հաստատեն, որ երիտասարդութեան արդիականացումը մակերեսային բան մըն է: Խորքը կը մնայ...

Հ· ԱԿՆՈՒՆԵԱՆ

ԳՐՈՀ

Եկեր ենք մենք՝ իբրեւ վըճի՛ռ, իբրեւ արի՛ւն,
Իբրեւ փըրկի՛չ զալիք բոլոր բազուկներուն:
Եկեր ենք՝ մեր տունն ու սիրտը թողած այլուր,
Հացը մեզի նոր լեզու է ախորժալուր,
Երգ է տաղ, կը փոթորկէ մեր լուռ հոգին,
Որովհետեւ մե՛նք ենք ցեղը աշխատանքին:

Մե՛նք կերտեցինք սա ոռմերը երկնասըլաց,
Ցոտակները՝ մարմարներով, ներկով բանուած,
Եւ սողացող ցուրտ գիծերը՝ երկաթներուն,
Շոգեկառքը՝ որ կը բռնէ փախչող հեռուն:
Մե՛նք փըռեցինք ուղիները գետնին տակ,
Բարձրացուցի՛նք տաճարներն ալ ոսկեփանդակ:

Մե՛նք փըշրեցինք սա լեռներուն կողերն հըզօր,
Քարածուխի, իւղի համար՝ որոնց այսօր
Տէ՛ր էք դարձեր իբրեւ օրէնք եւ ազատ զող·
Անիւներուն կ'ընէք լեռն իսկ հըպատակող:
Մե՛նք վառեցինք խըրախճանչիւր լոյսը երկրի:

Եւ մենք բացի՛նք դուռը գործին, մե՛ծ աղմուկին·
Հո՛ն, հըրակէզ մետաղներուն մուրճը կըրկին
Զարկի՛նք, զարկի՛նք օձազալա՛ր, կատաղօրէ՛ն,
Մինչեւ մուրճը եկաւ բաժնեց մեզ կըռիւէն,
Մինչեւ շոգին սուլեց դադա՛ր, խաղաղութի՛ւն·
Իբրեւ վաստակ մենք տո՛ւն տարինք՝ հաց մը արթուն:

Եկ'եր ենք մենք ամէն հանքէ, ծըլնեցնելով·
Ամէն գործիք մեր ձեռքին մէջ հըրազէ՛ն է:
Մեր բոլորիս կուրծքը խըրա՛մ, բե՛րդ անառիկ,
Եկե՛ր ենք հոս՝ մենք որպէս տէ՛ր, հացի մարտի՛կ·
Ու կը բախենք ձեր նակատին, ձեր օրէնքին,
Անակընկալ կայծակի մը նըման ուժգին:

Եկե՛ր ենք մենք, բազմահազար ուրիշներ կան,
Ծովի անվերջ ալիքներուն նըման կուգան:
Քաղցածնե՛ր ենք, թէ՛ բացակայ եւ թէ՛ ներկայ,
Մեր աչքերուն ապըստամբող աշխարհ մը կայ:
Պիտի կըռուի՛նք անօրինակ, հըզօրակա՛մ·
Ցաղթանակը մեր ՎՃԻՌՆ է՝ ալ այս անգամ:

ԼՈՒԹՖԻ ՄԻՆԱՍ

(Արփի)

ԿԱՆՍԻՒՆ ԱՅՍԸ

Պոմպէյէն կը հեռագրեն թէ երկիր մը ըրած եւ ... վարականները կատակ, կը զգուշնան ... կանաչի: Այսպէս, ... այծը, կը հագուեցնեն ... գուստները, գլխուն կը դնեն ... ակնոցները, կռնակին ալ ... այծը այս վիճակով կը պտըտցնեն ... ղաքին շուրջը:

ՀԱՅ ՏՂՈՒՆ ԵՐԳԸ

Բիւր անգամ խոցուած ու չըպարտուած ես հայ տըղան եմ,
Մօտիկ ու հեռու յաղթանակներու ըսպասող քաջն եմ,
Քանի քանի՜ հեղ խարոյկին նետուած անմահ փիւնիկն եմ,
Մահէն չըվախցող ու տէր հեզնող ես հայ կըտրիճն եմ:

Մեր պատառ պատառ դրրօշն հըրափառ ինծ խաչվառ ըլլի,
Երազը կեանքիս ու հեւքը սրտիս անոր զոհ բերի,
Մասիսն ինք հիմա թէ՛ ռահվիրայ եւ թէ տեսլական,
Իմ ճամբան կ'երթամ յուռ ու քաջակամ, ի՛մ է ապագան:

Իմ հայրենի վէս կաղնիներուն պէս չարքաշ ու անթեք,
Որոտներուն հետ, մրրիկներո՛ւ հետ կ'երգեմ երգըս սէգ,
Ճախրիս ընկերն են արծիւն ու բազէն իմ հայրենիքին,
Կը սուրամ տես՛ իմ Հայաստանի անո՛ւշ արեւին:

Արարատի պէս անսասան ու վէս ես հայ տըղան եմ,
Իմ ցեղի թագին ու պատմագըրքին փառապըսակն եմ,
Թէ վերաշինող ու թէ մարտընչող անյաղթ ռազմիկն եմ,
Հայը մեծ ընող, յաւէ՛տ հայ ապրող ես հա՛յ կըտրիճն եմ:

ԱՐՏԱՇԷՍ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՍԵՐԲ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

— o —

Օրուան քաղաքական լուրերուն համընթաց, Եուկոսլաւիոյ ներքին վէճերուն պատկերը տալու առեն, հետաքրքրական է անշուշտ ակնարկ մը նետել նաեւ նոյն երկրի ժողովուրդին ստեղծագործութիւններուն վրայ:

ՅԱՌԱՋի ընթերցողները պիտի յիշեն անշուշտ թարգմանաբար այստեղ տրուած սերբ ժողովրդական երգերը, որոնք խիկարէս բանաստեղծական են եւ գեղեցիկ, կարելի է ըսել՝ Պալքանեան ժողովուրդներու երգերուն մէջ ամէնէն լաւագոյնները: Մենք նոյն իսկ նմանցուցած էինք հայ ժողովրդական երգերուն, — իրենց կրակով եւ արուեստով:

Օրուան լուրերուն առթիւ, Les Nouvelles Littéraires *շաբաթաթերթն ալ կը ներկայացնէ փունջ մը սերբ ժողովրդական երգերէն, քաղելով Ֆրանսացի Ֆիլէաս Լըպէկի գրքէն, որ ծանօթ է մեր ընթերցողներուն, եւ այլ սերբ թարգմանիչներու հաւաքածոներէն:*

I.

Պարտէզին մէջ կ'անէին երկու ծաղիկներ,—
Կապուտակ յակինթն ու նարկիսը:
Կապուտակ յակինթը գնաց Տօլիան,
Իսկ նարկիսը մնաց պարտէզին մէջ, միմնակ:
Տօլիանէն յակինթը լուր ղրկեց նարկիսին.—
«Հոգի՛ս, պարտէզին մէջ մնացած նարկիս,
Մինա՞կ չես զգար ինքզինքդ այդ տեղ»:
Պարտէզէն նարկիսը պատասխանեց.—
«Եթէ երկինքն ամբողջ ըլլար թերթ մը թուղթ,
Եթէ ծառերը եւ անտառները գրիչ ըլլային,
Եթէ ծովը սեւ մելան ըլլար,
Եւ եթէ ես ամբողջ երեք տարի քեզի գրէի,
Դարձեալ պիտի չկարենայի նկարագրել վիշտը որ կը զգամ»:

II.

Երիտասարդ մը ձի մը կ'արածէր,
Ձի մը կ'արածէր լուսնակ գիշերով:
Կը վախնայ լուսնակէն,
Եւ կը փախչի անտառ:
Անտառին մէջ կրակ կը վառէր,
Կրակին շուրջը շուրջ–պարն էր սկսեր:
Շուրջ–պարին մէջ աղուոր աղջիկ մը կար:
Երիտասարդը պարին մէջ կը մտնէ, աղջկան կողքին:
Քանի կը յոգնի, այնքան կը քրտնի,
Ձեռքը կ'երկարէ աղջկան աղուոր վըզին,
Կ'առնէ մետաքսէ թաշկինակը,
Կը սրբէ երեսը, կը սրբէ աղջկան երեսն ալ:
Յետոյ աղջկան կուտայ թաշկինակը.—
«Ահա, սիրականս, մետաքսէ թաշկինակդ,
Լուա՛»:
Աղջիկը կուլայ.—
«Ի՞նչպէս լուամ ես,
Սուղ է օճառը,
Ջուրը ցամքած է,
Տաք արեւը մայր մտած»:
Երիտասարդը կ'ըսէ.—
«Բայց, աղջիկս,
Ձեռքերդ ճերմակ օճառ են,
Արցունքներդ՝ պայծառ ջուր,
Ու ծիծերդ՝ տաք արեւ»:

III.

«Զմեռը փախ կուտայ, ո՛վ իմ սիրականս, եւ գարունը կուգայ,
Թռչունները կ'երգեն, մասրենիները կը ծաղկին,
Ամէնքը սէրով են տարուած չուզելով ժամանակ կորսնցնել,
Իսկ դուն, իմ թանկագին սիրականս կոյս,
Ժամանակդ կը կորսնցնես եւ զիս չես համբուրեր»:

IV.

«Ո՛վ պզտիկ աղջիկ, հոգիս,
Ի՞նչ կ'ըսէ մայրդ:
Կ'ուզէ՞ ինծ տալ քեզ,
Կ'ուզէ՞ իր փեսան անուանել զիս:
Ուզէ ինծ տալ քեզ, չուզէ ինծ տալ քեզ,
Դուն իմս ես միշտ»:

Իմ գիշերս

— • —

Ո՛վ իմ գիշերս, ե՞րբ պիտի լուսնաս.— Երբեք:
Ո՛վ իմ արշալոյս, ե՞րբ պիտի ծագիս.— Երբեք:
Ո՛վ իմ երջանկութիւնս, ե՞րբ պիտի ժպտիս ինծ.— Երբեք:
Ո՛վ իմ երկինքս, ե՞րբ պիտի կապուտնաս.— Երբեք:
Ո՛վ իմ արցունքներս, ե՞րբ պիտի առագաստի գիշերը.— Երբեք:
Ո՛վ իմ արցունքներս, ե՞րբ պիտի ցամքիք.— Երբեք:

Գարունը

Սիրականս, չքնանա՛ս այս գիշեր, չփակե՛ս աչքերդ քու կակուղ անկողինիդ մէջ: Երբ լուսինը փայլի մեր գետակին վերեւ, եւ երբ տեղայ առաջին ցօղը,

Գարունը պիտի գայ: Ամէն կողմ պիտի տարածուի կապոյտ եղրեւանիներու բոյրը, ծառերու ճիւղերէն ձիւնի գոյն ծաղիկներ պիտի թափին առուակին մէջ, որ կը սողոսկի դէպի մեր պարտէզը:

Սիրոյ Աստուածը, այն ատեն, պիտի բարձրանայ մեր Մոսթարին գագաթը, ամէն պատուհան պիտի ողողուի ծաղիկներու ճերմակութեամբ, որպէսզի արթննան բոլոր սիրտերը, որ կը սիրեն:

Ահա թէ ինչո՛ւ, ո՛վ իմ սիրականս, կ'ըսեմ որ չքնանաս: Եկուր, եւ իմ պարտէզիս մէջ առաջին ցօղն եղիր եւ լեցո՛ւր անուշահոտութեամբ իմ սիրտս, մինչեւ առաւօտ:

Փոքրիկ իշխանուհին

Փոքրիկ իշխանուհին, որուն մազերը լուսնի լոյսին գոյնն ունին, որուն նայուածքը կապոյտ է, եւ որուն ձայնը դեղին վարդի անուշահոտութիւնն ունի, պզտիկ իշխանուհին ձանձրացա՛ծ է կեանքէն, եւ տխուր է:

Մարմարակերտ ծովահայեաց լայն պատշգամին վրայ, թախծալից երկար գիշերներու ընթացքին, անիկա լռիկ լացաւ թաղարներուն մօտ, ուր մեղմօրէն կը խամրին ոսկեվարդերը: Տարտամ հայրենաքաղձութիւն մը, առանց պատճառի վիշտ մը կը սպառէ իր սիրտն ու մարմինը, յասմիկին նման:

Քաղցր գիշերներու մէջ, երբ օդը լեցուն է աստղերու ոսկեզօծ փոշիով, երբ սիրամարգերը կը քնանան մութ պատերու վրայ, երբ ծաղիկները կը բանան իրենց սիրտը, կը բացուի նաեւ պզտիկ իշխանուհիին սիրտը: Ահա թէ ինչո՛ւ վիշտով եւ թախիծով լեցուն են գիշերները:

Սակայն երբ մեռաւ իշխանուհին, անշշուկ, ինչպէս խամրեցան ոսկեվարդերը, մայր եկեղեցիին հին զանգակները ղօղանջեցին երկար ատեն: Եւ զանգակներուն ղօղանջիւնը քաղցր էր եւ հանդիսական, ինչպէս էր ձայնը քահանաներուն, որոնք մեռած են կանո՛ւխ – կանո՛ւխ:

Ռամոն ի Քայալ

Վերջերս, Մատրիտի մէջ, մեռաւ, Ռամոն ի Քայալ, միջազգային համբաւ վայելող գիտնական մը, որ թեւակոխեր էր իր 82րդ տարին, միշտ նուիրուած գիտութեան:

Բժիշկ էր ասպարէզով, մասնագէտ հիւսուածաբանութեան (histologie)*: Կը թողու բազմաթիւ աշխատութիւններ, որոնք թարգմանուած են եւրոպական լեզուներու: Իր գլխաւոր գործը կը համարուի* Մարդոց եւ ողնայարաւոր կենդանիներու ջղային դրութեան հիւսուածաբանութիւնը, *որ այնքան գնահատուած, տարածուած եւ սպառած էր: Վերջերս, սպանիացի գիտնականը կը խորհէր, գիտութեան վերջին ուսումնասիրութիւններէն օգտուելով, նոր տպագրութիւն մը տալ այս գործէն:*

Պատուակալ անդամ էր եւրոպական բազմաթիւ համալսարաններու (Քէմպրիճ, Լուվէն, Քրիսթիանիա, եւն): Անդամ ընտրուած էր Ակադեմիայի: 1906ին շահած էր Նոպէլի բժշկական եւ բնախօսական մրցանակը:

Մինչեւ վերջին օրերը կ'աշխատէր եռանդով եւ իր գործին խանդավառութեամբ: Աւարտած էր նոր գործ մը, որ յանձնուած է տպագրութեան.— «Ի՞նչպէս կը տեսնուի կեանքը 80 տարեկանին»: Այս գիրքով, ծերունի գիտնականը կը ներկայացնէ մարդկային կազմին չիջումը պնդերակութեան աւերումով: Ու կը նկարագրէ, եղերական եւ յուզիչ ձեւով մը, իր այդ հիւանդութեան ախտանշանները եւ աւերները, ինչպէս եւ կրած տառապանքը չկարենալ աշխատելու: Ուղեղային ուժասպառութեան դէմ կ'ընդվզի պահ մը, որ կը կարդայ, որ չի կրնար վերջացնել իր կարդ մը աշխատութիւնները, թէեւ մինչեւ վերջին շունչը չհեռացաւ իր աշխատասենեակէն,— արդարեւ վերջին շունչը տուաւ երբ, գրիչը ձեռքը, կը գրէր դեռ... անկողնին մէջ:

Նոյն գրքին մէջ կ'արձանագրէ թէ ի՞նչպէս օրէ օր կը նուազին իր ուժերը, եւ հետզհետէ անընթեռնելի կը դառնայ իր գիրը:

Վերջին էջերը ուղղուած են իր սիրելիներուն.— «Կը զգամ թէ մօտ է վախճանս: Աչքս չի տեսներ, եւ հազիւ թէ կը լսեմ...»: Այս վերջին տողերն են, որ կը գրէր: Յուզումը, հիւանդութեան գործած աւերները բաւական էին այլ եւս վերջ տալու իր կեանքին այդ տողերուն վրայ:

Եւ այդ յուզիչ հրաժեշտը հազիւ կատարած՝ մեռաւ: Իմաստունի մահուամբ:

Կարմիր երգիչ

«Փարիզի Երգերու» ընկերակցութիւնը վերջերս երեկոյթով մը պանծացուց, ինչպէս կ'ըսեն, «կարմիր մուսան», ուզելով յաւերժացնել յեղափոխական երգիչին՝ Էօժէն Փոթիէի յիշատակը:

Էօժէն Փոթիէ ծնած է Փարիզ 1816ին, եւ մեռած՝ 1887ին: Համարակ բանուոր մըն էր, որ Փարիզի պաշարումէն վերջ կը մտնէ կոմմունայի *մէջ: 1871 յունիսին մահուան կը դատապարտուի, կը փախչի Ամերիկա: 1880ին, ընդհանուր ներումէն օգտուելով, կը վերադառնայ Ֆրանսա:*

Փոթիէ ծանօթ է իբրեւ ժողովրդային երգիչ,— իր երգերը հրատարակուած են հատորով մը, Յեղափոխական երգեր (1887), *այսօր սպառած: Հեղինակն է* Միջազգային *ծանօթ երգին: Իր երգերէն յիշենք նաեւ* Ապստամբը, Ի՞նչ կ'ըսէ հացը, Երկաթագործին երազը, Անօթի եմ, Դաշնակիցներու յիշատակարանը, Մարդակերը, *եւն.:*

Փոթիէի գործերուն մասին խօսելով, Ժիւլ Վալէս կը գրէ.—

«Իր ոտանաւորները չեն հնչեր Օսթէրլիցի վահանին կամ Վաթէրլոյի գրահներուն վրայ: Իր ոտանաւորները մէկ թռիչքով չեն սլանար դէպի լեռը, ուր Ողիմպիոն (ակնարկը Հիւկոյին է) կ'երազէ եւ կը մռնչէ: Իր ոտանաւորները ոչ կը հանգչին սաղաւարտներու բաշին վրայ, ոչ ալ ամպերու կատարը,— իր ոտանաւորները կան ու կը մնան փողոցին մէջ, թշուառ փողոցին մէջ»:

Յետոյ խօսքն ուղղելով «Փողոցի երգիչին» կ'ըսէ.—

«Փոթիէ, հին բարեկամ, դուն Տիւրդէնօն ես պատերազմի մը, որ կը մղուի գործարաններու սեւ ու այրած պատերուն միջեւ, ուր աղտոտ կապարը այնքան զոհեր կ'առնէ, որքան հրբացանի կապարը»:

·ՅԱՌԱՋ·Ի ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶԸ

ԹՌՉՆԻԿԸ

Կիրակի օր մը
Սիրուն թռչուն մը
Մեր պարտէզին մէջ
Ճռուողէր անվերջ:
Փայլուն թեւ ունէր,
Կարմիր ու գորշ էր,
Եկքանիկ մըն էր,
Ծի՛ւ, ճի՛ւ, ան կ'երգէր:
Շա՜տ, շա՜տ ձիւն կուգար
Ցուրտէն կը վախնար
Կարծես թէ խեղճը
Ձիւներուն մէջը:
Շո՛ւտ քովը գացի,
Ափ մը հաց տուի,
Առջին ցանեցի
Նաեւ քիչ գարի:
Կերա՛ւ, կշտացաւ,
Ինծի նայեցաւ,
Յետոյ ի պատի՛ւ
Ան երգեց ճի՛ւ, ճիւ:
Ու յանկարծ փայլուն
Այդ սիրուն թռչուն
Թռա՛ւ շա՜տ հեռուն,
Փոքրիկը լեցուն:
Երբոր նորէն գայ,
Շուրջս ճռուռայ՝
Ես կրկին անոր
Փշրա՛նքներ բոլոր
Պիտի տամ առատ՝
Սրտով խանդակաթ:

ԳՈՀ ԿՕՇԿԱԿԱՐԸ

Ես կօշկակարն եմ գո՛հ ու երջանիկ
Կարեմ, կարկտեմ անհամար կօշիկ:
Գոյնզգոյն մորթով հաստ կամ թէ բարակ՝
Իմ կօշիկները, օ՛, չեն անճաշակ:
Առտուանց կանուխ, արշալոյսին հետ
Կը վազեմ խանութ, եղեր եմ վարպետ:
Աշակերտներու ա՛մէնքը հլու՝
Պատրաստ կը սպասեն խօսքիս անսալու:
Երբ պատահի որ մէկը անոնցմէ
Չընծազանդի, աշխատիլ չուզէ՝
Կօշիկներէս մին շո՛ւտ ձեռքս կ'առնեմ,
Անոր ներբանով լա՛ւ մը կը տփեմ:
Աստծուն օրը դուրս վար կուտան,
Ծե՛ր, կի՛ն, տղայ, մանչ, կօշի՛կ կը պոռան:
Ես ալ սի՛րտ առած բրած շահերէս՝
Կ'ըլլամ միշտ զուարթ ու խնդումերես:
Զմեռուան մէջը մոյկե՛ր, կօշիկնե՛ր,
Իսկ ճո՛ղս ամառը կիսակօշիկներ
Պատրաստ կը պահեմ կրպակիս մէջը,
Մի՛շտ ալ գոհ կ'ընեմ յաճախորդները:
Եւ երբ իրիկուան տուն կը դառնամ ես՝
Տնեցիք դէմս վազեն խենդի պէս,
Ես ալ գոհունակ՝ խօսիմ, տեսակցիմ,
Օրուան յոգնութիւնս շուտով մը կ'անցնի:
Ձեռքս արհեստ մը՝ շահս կլորիկ՝
Անկից աւելին դուք ի՞նչ կ'ուզէիք:
Հարո՛ւստ չեմ եղեր, ա՛յդ ալ հո՞գս է,
Չէ՞ որ միշտ օրուան հացս պատրաստ է:
Անկից զատ ձեզմէ ո՞վ ըսեր է, ո՞վ,
Թէ ուրախ կ'ըլլանք միա՛յն դրամով...
— Լա՛ւ աշխատեցա՞ր, պարտքերդ տուի՞ր,
Բեզմէ երջանիկն ա՛լ չի գտնուիր:

ՓՈՔՐԻԿ ՄԱՆՈՒԿ ԵՄ

Փոքրիկ մանուկ եմ,
Հո՛ս, հո՛ն կը վազեմ,
Չունիմ քնա՛ւ հոգ,
Խաղը կը սիրեմ:
Հինգ տարեկան եմ,
Ա. Բ. ը, Գ. ը գիտեմ,
Սիրունիկ կարմիր
Գոգնոց հագած եմ:
Մեծերս կը յարգեմ,
Աչքէ ինկած չեմ,
Հօրս ու մօրըս
Շա՛տ սիրելի եմ:

ԱՐԱՔՍԻ

Տէր եւ Տիկին Փօլ Ալէքսանեան եւ զաւակունք (Տօրչէսթըր), Տէր եւ Տիկին Տիգրան Փարթամեան եւ զաւակունք (Տօրչէսթըր), Արթին, Մկրտիչ, Արուսեակ, Մարի Աղայեան (Մարսէյլ), Տիգրան Աղայեան (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկին Մովսէս Նորատունկեան եւ զաւակունք (Պուէնոս Այրէս), Տէր եւ Տիկին Ճօրճեան եւ զաւակունք (Տօրչէսթըր), Տէր եւ Տիկին Մովսէս Պետրոսեան (Գբըրգ – խան), Տէր եւ Տիկին Միհրան Զէնեան եւ զաւակունք (Գբըրգխան), Այրի Տիկին Սէյտի Նորատունկեան եւ զաւակունք (Եգիպտոս եւ Ամերիկա), Ե. եւ Ա. Նորատունկեան եղբայրներ ու զաւակունք (Եգիպտոս), Տէր եւ Տիկին Քիւչիւքեան եւ զաւակունք (Եգիպտոս), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գարամանուկեան եւ զաւակունք (Հալէպ), Պըչագճեան ընտանիք (Հալէպ), Գըրաճեան ընտանիք (Հալէպ), Իշխանեան ընտանիք (Ամերիկա)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸ ՅԱՅՏՆԵՆ

Բոլոր այն բարեկամներուն եւ հայրենակիցներուն, որոնք ծաղկեպսակով եւ անձնապէս մասնակցեցան՝ իրենց մօր, աներմօր, մեծ մօր, քրոջ, հօրեղբօր կնոջ, քեռկնոջ եւ մօրաքրոջ աղջկան՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՌԱՀԵԼ ԱՂԱՅԵԱՆԻ
(49 տարեկան)
(*Ծնած՝ Նորատունկեան, Այնթապ*)

դառնաղէտ եւ անակնկալ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 20 հոկտ. 1934, 63, Bld. Longchamp, Մարսէյլ, իր բնակարանին մէջ: Մարմինը ամփոփուեցաւ Սէն – Փիէրի գերեզմանատունը:

ՏԵՂԱԿԱՆ

ԼԱ ՍԻՕԹԱ.— Հոկտ. 20ին թաղեցինք սրտցաւ հայրենակից մը, Մեսրոպ Նաթուրեան, Սեբաստացի, որ ոչ միայն հիմնադիրը եղած է մեր մանկապարտէզին, այլ եւ առատաձեռնութեամբ օգնած բոլոր չքաւորներուն եւ սիրայօժար մասնակցած բոլոր հանրօգուտ ձեռնարկներուն: Ջերմ համակիր էր եւ Մարսէյլ գացած էր Դաշնակցութեան Օր»ուան առթիւ երբ հիւանդացաւ: Յուղարկաւորութեան ներկայ էր ամբողջ գաղութը: Դամբանականներ խօսեցան Եղիշէ քահանայ, ընկերներ Մ. Կաղնեան, Տիգրան Գասպարեան, Պ. Պ. Տիգրան Արմչատեան եւ Խաչատուր Գուլունճեան: 23 ծաղկեպսակներ ղրկուած էին (Հ. Յ. Դ. «Խաժակ» խումբը, Տարօնի Հայր. Միութիւնը, Պէյնիի եւ Ալաքիլիսէի միութիւնները, եղբայրը, բարեկամներ եւ ազգականներ): Մեր խորին ցաւակցութիւնները ընտանիքին եւ պարագաներուն:

«Խաժակ» Խումբ

⁂ *«Ուխտաւոր» (Յ. Աղայեան), մեր բանաստեղծ աշխատակիցը, դժբախտութիւնն ունեցած է կորսնցնելու իր մայրը՝ Այրի Տիկին Ռահէլ Աղայեան: Մեր եղբայրական վշտակցութիւնը իրեն եւ պարագաներուն:*

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (31)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ— (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

»»»» • • ««««

Քեամիլ զգալով իմ հետաքրքրութիւնս ըսաւ.— Մուսա՛, ալ ատոնց մի նայիր, ճամբուդ նայէ:

Ճամբան չափազանց անցուդարձէն ձիւն, ջուր, խլուրած հողեր, մածունի նման մինչեւ ծունկերս կը հասնին: Անվարժ բեռնակիրները վեր վար կը նետուին, բեռ նետելու համար, երբ բեռը կռնակէն իյնայ, ինք ալ բեռան հետ վար կ'իյնայ ցեխին մէջ: Քիւրտը կը մոլայ, քթին տակէն հայհոյելով կ'ըսէ.— «Քու տէրդ ի՞նչ խէր տեսաւ քեզմէ որ ես տեսնեմ»: Շատեր բեռ ու բեռնակիր ալ ձգելով կ'անցնին: Կ'անցնէին անոր համար որ ոչ քրտինք թափած էին, ոչ ալ աշխատանք. բեռն ու բեռնակիրը չահելու համար. բոլորը հայկական աւար էր:

Այսպէս, մեր գիւղէն մինչեւ Ցերչէր գիւղ երկու ժամու ճամբայ է քալելով, իսկ մենք այդ օր 12 ժամէն հասանք:

Այդ օրն ալ Քիւրտերը տեղաւորուեցան Հայերու անտէր մնացած տուներուն մէջ, անհաշիւ էին եա մընացած բեռ ու բեռնակիր:

Երգել, կանչել սովորականի նման: Դեռ իրիկուն չեղած գետինը սառեցաւ, գետինը դամ չերթալու պայմանաւ: Պարզ երկինք եւ կծու հով մը կը փչէ: Երեկոյեան երկու դոյլով Մեղրագետէն ջուր բերելու գացի, թուքդ օդի մէջ կը սառի առանց գետին իյնալու: Ջուրին երկու կողմէն սառ կապած, ու ողոխ կ'անցնի: Մէկ ժամ վերջ երկրորդ գալուս արդէն ջուրի սառին երկու կողմի օղակը նեղցած է ու քիչ վերջը կը գոցուի ջուրին երեսը սառի թանձր խաւով մը:

Առտուն կանուխ բեռ կապելու փորձ մը ըրին, դուրս ելլողը ձեռքերուն մէջ փչելով ներս կը մտնէ, սպասեցին արեւածագին: Զմեռուան վախկոտ արեւը ծագեցաւ եւ բեռները կապեցինք:

Ես ոտքերս աղուոր մը փաթթեցի, տրեխներուս մէջ յարդ լեցուցի: Ականջներս փաթթեցի եւ վրաս թաղիք (դուլպա) մը առած, սկսայ քշել անասունները: Օրուան ճամբան երկար է: Կօտնի քիւրտ գիւղ մըն է, հազիւ վեց ժամէն կրնանք հասնիլ:

Ձեզ կրնար նկարագրել այն կծու հովը որ կը փչէր: Բոլորի դէմք ու ձեռքեր սառած սեւցած են, այս դեռ արեւ ժամանակ, պեխերով մարդերու երեսէն, պեխէն սառի կտորներ կախուած են:

Այս դժնդակ վիճակին մէջ արեւը երեսը պահեց Ծովասարի տակ, եւ մենք դեռ Դեղձմեր գիւղին տակն ենք: Աճապարանք ու իրարանցում, կատարեալ Սոդոմ Գոմոր: Մեր առջեւէն գացող Աթմանաքցիներ են, Ապտիլ Մէճիտի էլն է, անոնցմէ եա մնացած անասունները սատկած ու ճամբէն հանուած են: Բերդ կապած է ճամբուն երկու կողմերը: Նոյնն է պատկերը եւ մեր էլին: Զարդուածները դոմէշի մատակներ են, յետոյ ոչխարներ, շատ մը այծեր ու կովեր: Միսը առատ է ճամբուն վրայ, ով որ կրնայ առնել մարդը ան է:

Մութը կոխած է, առջի գացողները վերջը մնացողէն լուր չունին. ճուալ, կանչել, լաց ու վայնասուն, երկինք կը փլի, հայրը զաւկին չի դառնար, ամէն մարդ իր մորթը փրկելու ջանք կը թափէ:

Ճամբու դարձուածքի մը մէկ կողմը, քարի մը տակ մարդ մը հազիւ տասը տարեկան աղջկան մը հետ սառած է: Քիւրտերը տեսան, «Հայ են», ըսելով անցան: Քիչ մը առաջ ուրիշ խումբ մը կիներ ձիւնի մրրկի մէջ կը գալարուէին, «Ալլահ ու Մահմէտ» պոռալով: Ձկայ գութ ու կարեկցութիւն, մեռած է իրարու օգնելու ընդունակը: Հովը կը ճչայ: Քիչ մը առաջ Օղմին, քու Օղմին, իմ կրօնական դաստիարակս, ձիէն վար ինկած է, ոչ ոք չի հետաքրքրուիր, անոր ճիչ ու աղաղակը չեն լսեր, որովհետեւ անոր տղան Գուլավին 18 տարեկան, ձիէն էին, օտարը չէր գթար, մանաւանդ որ գութ չկար:

Աւելի անդին Քալաշէ Խալատարի (այն հրէշը որ 18 պզտիկներ ջրհորը լեցուց ու քարկոծել տուաւ), հիւանդ տղան Գուլավին 18 տարեկան ձիէն ինկած է, ոչ ոք կրնայ անոր օգնութեան հասնիլ, մանաւանդ երբ անոր երկու տղաքները, Արիֆն ու Խալիլը ձգած առաջ անցած էին: Քեալաշ իր մորթը փրկելու համար, ձիուն սանձը թեւին կ'անցընէ, կը քշէ կիսամեռ Գուլավու դիակին վրայէն ու կ'անցնի:

Թող հանդիստ ըլլան ոսկորները այն անմեղ 18 նահատակներուն որոնց աղաղակը անլսելի կը մնար Քեալաշին, ահա արդարութիւնը որ վրէժխնդիր կ'ըլլայ: Կիսամեռ տղու դիակի վրայ կոխած կ'անցնի: Ու իր ետեւէն, իր ցեղակիցներն են որ կ'ըսէին.

— Աղէ մօմեան, նա մինէ զալըման: (*Որբերու վրէժը զուլումին չի մնար*), *ակնարկելով Ալվառինջու 18 որբերուն):*

Առջեւէն լուր հասաւ թէ գիւղ կը հասնինք, քիչ մը ոգեւորուեցան, բայց ահա խումբ մը զինուած Քիւրտեր մեր ճամբան կտրեցին, ըսելով թէ գիւղը ուրիշ էլ մը լեցուած է, թէ բնակելու տեղ չկայ, հետեւաբար անցէք: Բան մը որ անկարելի է: Ազաչանք – պաղատանք, հազիւ սառնամանիք բակերու մէջ տեղաւորուեցանք:

Առտուն ամէն մարդ ճամբորդելու կը պատրաստուի. մեր անասուններէն եօթ արջառ, հորթեր քալելու անկարող, տեղացիներուն ձգեցին մէկ բեռ սպիտակ կլկէ ալիւրի փոխարէն: Օդը կծու է, հովը կը փչէ, բայց օրուան ճամբան կարճ է:

(Շար.) ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

FILMS RECOMMANDÉS

ՓԱԹԷ – ՆԱԹԱՆԻ ՍԻՆԷՄԱՆԵՐԸ
ՅԱՅՏԱԳԻՐ 26 ՀՈԿՏ.—1 ՆՈՅԵՄԲԵՐ

LUTETIA PATHE. L'Or (Brigitte Helm)
DEMOURS PATHE. Arlette et ses papas (Max Dearly)
MOZART PATHE. Le scandale (Gaby Morlay)
SELECT PATHE. Le scandale (Gaby Morlay)
SAINT MARCEL PATHE. Le scandale (Gaby Morlay)
LOUXOR PATHE. Arlette et ses papas (Max Dearly)
LYON PATHE. Arlette et ses papas (attraction)
ROCHECHOUART PATHE. Arlette et ses papas (Max Dearly)
EXCELSIOR PATHE. Arlette et ses papas (Max Dearly)
METROPOLE PATHE.Arlette et ses papas (Max Dearly)
CAPITOLE PATHE. Arlette et ses papas (Ray Ventura)
BARBES PATHE. Princesse Ozarda
FEERIQUE PATHE. Sapho— Au coeur du Pacifique
LECOURBE PATHE. Sapho— Au coeur du Pacifique
MONTPARNASSE PATHE. Sapho — Au coeur du Pacifique
PALAIS DES GLACES PATHE. Sapho — Au coeur du Pacifique
RECAMIER PATHE: Sapho — Au coeur du Pacifique
SAINT CHARLES PATHE. Sapho — Au coeur du Pacifique
PATHE ORLEANS. Sapho — Attraction
BELLEVILLE PATHE. Le masque qui tombe
MAINE PATHE. Sapho — Au coeur du Pacifique
MAGIQUE PAHE. Sapho — Au coeur du Pacifique
MOULIN ROUGE PATHE. Si j'étais le Florelle)

BANLIEUE

COLOMBES PATHE. Arlette et ses papas (Max Dearly)
OLYMPIA DE CLICHY. Arlette et ses papas (Max Dearly)
CASINO DE CLICHY. La garnison amoureuse
KURSAAL BOULOGNE. Le train de 8 h. 47 (Bach)
AUBERVILLIERS KURSAAL. Le train de 8 h. 47 (Bach)
ALHAMBRA D'ASNIERES. Le train de 8 h. 47 (Bach)
PATHE CINEMA PALACE (Boulogne). Arlette et ses papas (Max Dearly)

FILMS RECOMMANDES

MARIGNAN PATHE — NATAN. Caravane (Charles Boyer, Annabella)
MARIVAUX PATHE. Une femme chippée (Elvire Popesco)
MOULIN ROUGE PATHE. Si je'tais le patron (Max Dearly)
EMPIRE PATHE — NATAN. Sidonie panache (Bach, Florelle)
IMPERIAL PATHE. Le dernier milliardaire (Max Dearly)
MAX LINDER PATHE. L'Orage
OMNIA CINE ÎNFOARMATION. Actualités mondiales — Les plantes en voyage
VICTOR HUGO PATHE. Lac aux dames (J. P. Aumont)
ROYAL PATHE. Le dernier milliardaire (Max Dearly)

«Սիփան»ի տխքը՝ «Հայկ ու Վարդան» եւ «Խնուս գեղի մէջ» գինը 12 *Ֆր.: Կոչկավաճառ Պ. Սեդրակ Տիրատուրեանի մօտ Մարսէյլի մէջ*, 28,Rue Thubaneau:

Այս Հինգշաբթի, 1 Նոյ. (Toussaint) կէս օրէ վերջ ժամը 3.30ին

Salle GAVEAUի մէջ, 45, Rue la Bôetie

Métro: MIROMESNIL

Տիկին Կ'ունենայ ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆի Ղեկավարութեամբ

ՍԷՆՖՕՆԻՔ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Կը մասնակցի Օր. *ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ* եւ 50 հոգինոց ՍԷՆՖՕՆԻՔ նուագախումբ

Յայտագիր.— Ա. մաս՝ Դասական Երաժշտութիւն (ՊԱԽ, ՇՈՒՊԷՐ եւ ՎԷՊԷՐ)

Բ. մաս՝ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆի գործերը:

Իբր առաջին ունկնդրութիւն.— «*Գեղջկական շարք*» երեք բաժանումներով:

ա) *Արշալոյսէն մինչեւ կէս օր.*— բ) *Հովիւներ՝ լերան վրայ.*— գ) *Գեղջկական խրախճանք*:

ԳԻՆԵՐ՝ ԲԱՑԱՌԱԲԱՐ 20, 15, 10, 8, 7 ԵՒ 5 ՖՐԱՆՔ

Հանդէսը կը վերջանայ ժամը 6.30ին: Նուագման պահուն սրահին դռները փակ կը մնան:

:::: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԻՋԵՒԵԼԻՔ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Այլ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 30 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 30 Octobre 1934

ՈՒԹԻ ՏԱՐԻ - 10e Année № 2638

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԲՈԼՈՐԸ ՄՏԱՀՈԳ, ՄԻԱՅՆ ՄԵՆՔ ԱՆՀՈԳ

Քանի մը ամիս առաջ, Վարշաւայի մէջ ժողով գումարեցին արտասահմանի լեհական գաղութներու ներկայացուցիչները:

Այս առթիւ, տեղի ունեցան հայրենասիրական ջերմ արտայայտութիւններ, անգամ մը եւս ամրապնդելով հայրենիքի եւ արտասահմանի կապերը:

Մօտերս, Վիէննայի մէջ պիտի գումարուի արտասահմանի Աւստրիացիներու համաժողովը, որուն համար աշխատանքներ կը կատարուին տասը տարիէ ի վեր:

Ինչպէս բոլոր ազգերու գաղթականութիւնները, Աւստրիոյ պանդուխտներն ալ տարիներէ ի վեր ունին իրենց առանձին միութիւնները, որոնք ամփոփուած են մէկ անունի տակ,— «Դաշնակցութիւն արտասահմանի Աւստրիացիներու»:

Կազմակերպութիւնը քաղաքական հանգամանք չունի, բայց հիմնադրումէն ի վեր յայտնապէս հայրենասիրական գործ կը կատարէ, արծարծելով եւ ամրապնդելով տարագիր բազմութեանց ազգային ոգին: Բոլոր պանդուխտ Աւստրիացիները անոր կը յանձնեն իրենց շահերուն պաշտպանութիւնը, ինչ որ աւելի կ'ամրապնդէ յարաբերութիւնները:

Տեղեկութիւնները լրացնելու եւ բուն հարցին անցնելու համար, աւելորդ չէ անշուշտ, քանի մը թուանշաններ ալ քաղել:

Աւստրիա, ինչպէս մենք եւ ուրիշ ազգեր, պանդուխտ բազմութիւններ ունի աշխարհի հինգ մասերուն մէջ:

Այսպէս, Մ. Նահանգներու Աւստրիացիներուն թիւը կը հաշուեն 250,000 – 370,000: Գերմանիոյ մէջ՝ 128,000, որոնց 20,000ը Պերլին հաստատուած:

Արդէն իսկ հազարաւոր պանդուխտներ պատրաստուած են Վիէննա երթալու, համագումարին առթիւ, որուն հետ պիտի բացուի նաեւ «Արտասահմանի Աւստրիացիներու տօնավաճառ մը», զարկ տալու համար տնտեսական շարժումին:

×

Ուրեմն, պանդուխտը մէկ է ամէն երկրի եւ ամէն միջավայրի համար: Ան չի կրնար ընչել առանց հայրենիքի, եւ հայրենիքը չի կրնար անտեսել իր «սիրելի զաւակունք»ը:

Արդ, երբ Լեհն ու Աւստրիացին, ունենալով հանդերձ իրենց սեփական հայրենիքը, դեսպան, հիւպատոս, հպատակութիւն, աղատ երթեւեկ եւ միւս բոլոր առաւելութիւնները, անհրաժեշտ կը գտնեն միութիւններ կազմել արտասահմանի մէջ եւ նոյն իսկ պարբերական համագումարներ սարքել, ո՞ւր կը մնանք մենք:

Մենք որ, զրկո՛ւած ենք այդ բոլորէն, եւ կը ներկայացնենք արմատախիլ ժողովուրդի մը վերջին մնացորդը՝ օտար ափերու վրայ:

Անշուշտ մենք մեզ չենք բաղդատեր Լեհաստանի կամ Աւստրիոյ հետ: Ոչ իսկ անոնց կամ ուրիշ երկիրներու գաղթական բազմութեանց հետ:

Բայց, ի՞նչով կը տարբերին մեր հոգերը, այս վերջիններու հոգերէն:

Անոնք ինքնաբերաբար, առաւելապէս տնտեսական պատճառներով հեռացած են իրենց հայրենիքէն: Կրնան վերադառնալ երբ որ ուզեն: Ոչ մէկ զրկանք՝ հաւաքաբար կամ անհատապէս:

Եւ սակայն, կը տեսնէ՞ք որ չեն գոհանար «ա՛խ հայրենիք, վա՛խ հայրենիք» մրմնջելով կամ «փառիշահըմ չօք եաշա» գոչելով, եւ կը կազմակերպուին, միջոցներ կը խորհին իրենց ինքնապաշտպանութիւնը ապահովելու համար:

Իսկ մենք՝ ո՞ր ամենակարող, անխախտ եւ անխոցելի խարիսխին ենք ապաւինած, երկարաձգելու համար մեր հաւաքական գոյութիւնը՝ այս համայնակուլ հեղեղատին առջեւ . . .

Տասը տարուան ընթացքին, դուք լսեցի՞ք որ խորհրդակցութիւն մը կատարուած ըլլար, լեցնելու համար հայրենիքին եւ գաղութներու միջեւ բացուած անջրպետը:

Տեսա՞ք որ եւ է լուրջ տրամադրութիւն՝ խորհրդակցելու համար գոնէ գաղութներու կազմակերպութեան, այսինքն ինքնապաշտպանութեան մասին:

Եւ կը տեսնէ՞ք որ եւ է հեռանկար, զգաստացման, սթափումի որ եւ է նախանշան:

Աչք մը նետելով գաղութներու կացութեան վրայ, չէ՞ք համոզուիր թէ կորսնցուցեր ենք իրականութեան գիտակցութիւնը, եւ մարզանքներ կը կատարենք աւազի վրայ:

Մինչդեռ, որ եւ է ժողովուրդ, մեր պայմաններուն մէջ, պիտի սարսափէր ոչ միայն գալիքէն, այլ եւ ներկայէն:

Որ եւ է արտաքին թշնամի, եթէ փորձէր իսկ, չպիտի կրնար այնքան աւեր եւ ժանդ ցանել մեր հանրային կեանքին մէջ, որքան եղած է ինքնաբերաբար:

Եւ մեր պատմութեան որ եւ է շրջանին մենք չենք արձանագրած այնքան անկերպարան եւ անիշխանական վիճակ, այնքան կիրք եւ ատելութիւն, այնքան խուժանային արշաւանք, որքան կը տեսնենք ընդհանուր փլուզումէն 15–20 տարի վերջը:

Իսկ երբ յիշեցնենք թէ այս բոլորը տեղի կ'ունենան այնպիսի շրջանի մը մէջ ուր ամբողջ աշխարհը զարհուրելի երկունքի մը բռնուած է, կրնաք լրացնել պատկերը:

Եւ սակայն բոլորս ալ կը հաւատանք, կը հաւաստենք թէ այս ժողովուրդը պիտի ապրի:

Ի՞նչպէս: Քանի՞ տարի այսպէս, երբ ոչ թէ գաղութէ գաղութ, այլ եւ Փարիզէն Մարսէյլ անգամ կապ չունինք, կամ եղածն ալ բանկալէն անդին չանցնիր:

Ի՞նչպէս, եւ որքան ատեն, երբ հայրենիքն անգամ առեւտրական պայմանագրութեան վերածեր է իր տարրական պարտականութիւնները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ՄԷՋ

Արմատական – ընկերվարականներու համագումարին մէջ, որուն արդիւնքը պիտի կարդաք ստորեւ, խօսքեր դարձան նաեւ օտարականներու մասին, թէ քաղաքական եւ թէ տնտեսական հոգերու առթիւ:

Այսպէս, Պ. Էռիօ խօսելով խռովարար տարրերու (ներքին) գործունէութեան մասին, բացատրեց թէ անհրաժեշտ է խոհեմութեամբ շարժիլ ժողովի եւ մամուլի ազատութեան մասին. բայց եթէ անոնք զինուած են խռովութիւններ յարուցանելու համար, ինք համաձայն է որ միջոցներ ձեռք առնուին: Դեռ 1925էն ինք Պ. Շոթանի հետ ծրագիր մը ներկայացուցած է խռովարարներու զինաթափութեան համար: Ատիկա ֆրէական խնդիր մըն է եւ ոչ թէ քաղաքական: « Կայ մասնաւորապէս օտար խռովարարներու զինաթափութեան խնդիր մը: Ֆրանսա պէտք է ըլլայ ապաստան մը քաղաքական փախստականներու, բայց ոչ թէ մարզանքի եւ նշանառութեան դաշտ մը այդ աքսորականներուն համար որոնք յաճախ վտանգաւոր են, աւա՜ղ »:

Վինարանութեանց ընթացքին, պատգամաւոր Ռօլան խօսելով ֆրանսացի աշխատաւորներու պաշտպանութեան մասին, յայտարարեց թէ Պ. Մառէի ծրագիրը անբաւական է թէ՛ իր տարողութեամբ եւ թէ վարկերով: Յետոյ պահանջեց կրճատել աշխատանքի ժամերը, շաբաթական աշխատանքը վերածելով 40 ժամուան եւ աստիճանաբար հեռացնել օտար աշխատաւորութիւնը: Ուրիշ պատգամաւոր մը առաջարկեց դպրոցական շրջանը երկարաձգել մինչեւ 14 տարեկանը, որպէսզի չխճողուի աշխատանքի հրապարակը:

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐԸ ՈՐՈՇԵՑԻՆ ՅԱՐՄԱՐԻԼ

Էռիօ եւ իր ընկերները պիտի քաշկռտին վարչապետ Պ. Տումէրկի հետ

Շարաթ օր վերջացաւ արմատական ընկերվարականներու համագումարը, որ կոչուած է մեծ դեր կատարելու Ֆրանսայի ներքին քաղաքականութեան մէջ: Ինչպէս կը սպասուէր, յաղթանակը նորէն տարաւ Պ. Էռիօ, փայլուն ճառով մը: Ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան վրայ ակնարկ մը նետելէ յետոյ, նախկին վարչապետը բացատրեց թէ կուսակցութիւնը պէտք է նախաձեռնութիւնն առանձնէ կարեւոր տնօրինութեանց: « Ես իմ կամքովս կամ իմ հաճոյքիս համար չէր որ նախարարութեան մէջ մտայ. ընդհակառակն, կուսակցութեան միաձայն քուէին վրայ էր որ, անցեալ փետրուարին հրաժարեցայ գրելու եւ խօսելու ազատութենէս: Ան ատեն ըսի ձեզի.— Պիտի գայ օր մը երբ ձեր մէկ մասը պիտի լքէ զիս. բայց եւ այնպէս կ'երթամ: Եւ գացի: Այսօր չեմ կրնար լքել իմ պարտականութիւնս: Ահա տասը: Կառավարութեան անդամները համերաշխ են, ես կը գտնուիմ այնպիսի կացութեան մը մէջ ուր դուք եղական առաւելութիւններ ունիք իմ վրայ. ես երկու պարտականութիւններ ունիմ եւ պէտք է հաշտեցնեմ զանոնք, նոյնիսկ իմ անձիս գնով: Լաւ խորհեցէք: Դուք ազատ էք քուէարկելու: Եւ կրնաք բանաձեւ մը քուէարկել կուսակցական զինադուլին դէմ: Ան ատեն կրնամ ապաստանիլ ձեր եւին: Քաղաքացիներ, ճարպիկութիւն պիտի ըլլար այդ, բայց ոչ քաջութիւն, ոչ ալ համաձայն՝ հանրապետական գիտակցութեան: Ես չպիտի ընեմ այդ բանը: Ես կ'ուզեմ աւելի հեռուն երթալ, կրցածիս չափ հեռուն, մինչեւ որ հասնիմ պարտականութեանս սահմանագծին»:

Պ. Էռիօ քննելով, սահմանադրութեան վերաքննութեան հարցը, մանաւորապէս ծանրացաւ երեսփ. ժողովի լուծման իրաւունքի մասին: Իր գլխաւոր մտահոգութիւնն այն է որ, եթէ նոյն իսկ պիտի խզուի քաղաքական զինադուլը, այդ խզման պատասխանատուութիւնը չիյնայ կուսակցութեան վրայ: Արդ, կուսակցութիւնն ալ կ'ուզէ որ երկիրը ունենայ հեղինակաւոր եւ ամուր, տեւական նախարարութիւն մը: Ուրեմն, թոյլ տուէք որ ձեր ներկայացուցիչները գործեն համաձայն իրենց հանրապետական խղճին եւ պատասխանատուութեան: « Նկատի ունեցէք, ընկերներ, որ կացութիւնը նպաստաւոր չէ քաղաքական յուզումներու համար: Ես կ'ըսեմ բոլոր կուսակցութեանց անդամներուն,— Զգոյշ: Խորհրդարանի լուծման պարագային, սպառման երկար շրջան մը պիտի անցնի, վերանորոգումէն առաջ, եւ մենք վտանգի պիտի ենթարկուինք թէ՛ ներսէն, թէ՛ դուրսէն: Յիշեցէք միայն մէկ պարագայ,— 1935 յունուար 13ը, Սարի հանրաքուէն »:

Այս ճառէն վերջը, որ երկար ծափերու արժանացաւ, ժողովը գրեթէ միաձայնութեամբ քուէարկեց նոր բանաձեւ մը: Միայն վեց հոգի դէմ քուէարկեցին: Բանաձեւը ուղեգիծ մըն է որ կուսակցութեան տեսակէտները յանձնելով տնտեսական վերակազմութեան, խորհրդարանի աշխատանքի մեթոտներու վերաքննութեան, հանրաքուէի եւ դատական անկախութեան մասին, սահմանադրութեան վերաքննութեան ձեւը կը ձգէ իր երեսփոխաններուն, ծերակուտականներուն եւ նախարարներուն հայեցողութեան: Գլխաւոր պայմանը այն է որ դահլիճներու դերը ամրապնդելով հանդերձ, ապարէկ չթացուի անհատական իշխանութիւն:

Փակումէն յետոյ, յայտարարութիւն մը հրատարակուեցաւ, որ կ'ամփոփէ համագումարին եզրակացութիւնները:

Թուրքիոյ զինուորական զգուշութիւնները

—— · ——

Թուրքիոյ արտաքին նախարարութիւնը հաղորդեց օտար դեսպանութեանց թէ՝ այսուհետեւ արգիլուած է լուսանկարներ կամ ուրուագիծներ առնել բոլոր անոնց որ կ'անցնին զինուորական գօտիներէ: Այս արգելքը հաստատուած է մասնաւորապէս Իզմիրի եւ Իզմիտի համար, ուր երթեւեկը ամենախիստ սահմանափակումներու պիտի ենթարկուի: Մանրամասնութիւնները չեն ճշդուած տակաւին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԴԵՐԸ ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՄԷՋ

Այսօր, երեքշաբթի, կը բացուի պալքանեան արտաքին նախարարներու խորհրդաժողովը՝ Էնկիւրիի մէջ: Յունաստանի, Եուկոսլավիոյ եւ Ռումանիոյ նախարարները ներկայ պիտի ըլլան այն գործահանդէսին որ պիտի կատարուի Թրքական Հանրապետութեան 11րդ տարեդարձին առթիւ: Ալեքսանդր Թագաւորին սուգին առթիւ, Մ. Քէմալի սեղանէն յետոյ պարահանդէս չպիտի սարքուի, այլ պարզ ընդունելութիւն մը, առանց երաժշտութեան:

Քաղաքական շրջանակներու մէջ ուշադրութեամբ կը հետեւին այս ժողովին: Բոլոր քաղաքական խնդիրները պիտի քննուին եւ միասնաբար միջոցներ պիտի խորհուին, որպէսզի Պուլկարիան ալ մտնայ պալքանեան ուխտին: Այս առթիւ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Թէվֆիք Րիւշտի պէյ.

— Պալքանեան ուխտին միացած պետութեանց խորհրդաժողովը որոշուած էր Ալեքսանդր Թագաւորին մահէն առաջ, իսկ Պելկրատի ժողովը արտակարգ բան մըն էր որ տեղի ունեցաւ պարագաներու բերումով: Էնկիւրիի խորհրդաժողովին ատեն խորհրդակցութիւնները պիտի դառնան Պալքանեան երկիրներու համաձայնութեան հետ կապուած խնդիրներու շուրջ: Կրնամ վստահեցնել թէ որ եւ է փոփոխութիւն չէ պատահած այդ երկիրներու քաղաքականութեան մէջ: Կը սպասենք որ Պուլկարիան ալ մտնայ Պալքանեան դաշինքին: Մենք միշտ այն յոյսն ունինք թէ պալքանեան ազգերը պիտի ապրին բարեկամութեան եւ եղբայրակցութեան մթնոլորտի մը մէջ: Եւ կը սպասենք անհամբեր: Եթէ եսասիրութեամբ մտածենք, Յունաստանի եւ Պուլկարիոյ միացումը պալքանեան դաշինքին՝ մեզի համար նպաստաւոր չէ տնտեսական տեսակէտով: Հարկ պիտի ըլլայ զոհողութիւններ ընել ի նպաստ Պուլկարիոյ: Բայց այդ պզտիկ զոհողութիւնները արժէք չունին պալքանեան ազգերու մեծ շահերուն առջեւ: Պալքաններու եւ մանաւորապէս Պուլկարիոյ կացութիւնը բոլորովին փոխուած է սա վերջին ժամանակներս: Ատիկա արդիւնքն է բոլոր երկիրներու մէջ ցոյց տրուած բարեացակամութեան: Խորհեցէք թէ ի՛նչ պիտի ըլլար Պալքաններու կացութիւնը վերջին դէպքերէն յետոյ, եթէ գտնուէինք անցեալի քաղաքական պայմաններուն մէջ: Պալքանեան դաշինքը 15 տարի վերջը պիտի ապրի օգտակար գործունէութեամբ եւ 15 անգամ աւելի զօրաւոր պիտի ըլլայ: Օրինակ առէք մեր բարեկամութիւնը Խ. Միութեան հետ, բարեկամութիւն մը որ կը տեւէ աւելի քան 15 տարիէ ի վեր եւ որ շատ աւելի զօրաւոր է այսօր: Ես բոլոր ջանքերս պիտի թափեմ որպէսզի Պուլկարիան մտնէ պալքանեան ուխտին մէջ: Մնաց որ, դաշինքին նպատակն է համախմբել Պալքաններու բոլոր ազգերը, առանց խտրութեան:

Մուսոլինի կը պանծացնէ հողն ու գիւղացին

Կիրակի, 28 Հոկտեմբեր, Ֆաշական Իտալիան մեծ հանդիսաւորութեամբ տօնեց դէպի Հռոմ կատարուած արշաւին տարեդարձը, որով կը լրանայ իշխանութեան 12րդ տարին: Ինչպէս ամէն տարի, այս անգամ ալ տեղի ունեցաւ բացումը շարք մը հանրօգուտ շինութեանց, որ կատարուած են Հռոմի մէջ, Նախընթաց տարուան ընթացքին: Պ. Մուսոլինի հանդիսավայրը գնաց փառաւոր ձի մը նստած, ուղեկցութեամբ 15,000 մարդիկներու որ եկած էին երկրին բոլոր մասերէն եւ բացումը կատարեց նոր պողոտայի մը: Բոլոր արարողութիւններէն վերջը բազմութիւնը խռնուեցաւ Վենետիկի պալատին առջեւ, ուր Մուսոլինի անձամբ պիտի բաժնէր «ողի հաւատարմութեան» մրցանակները: Եօթանասուն գիւղացիներ, որոնց ընտանիքները միեւնոյն հողին կապուած են առնուազն մէկ դարէ ի վեր եւ կրցած են լաւագոյն ձեւով արժեցնել զայն, ստացան իրենց մրցանակները: Մուսոլինի այս առթիւ ճառ մը խօսելով, շեշտեց թէ գիւղացիները ամէնէն հաւատարիմներն, ամէնէն ամուր, ամէնէն արի քաղաքացիներն են, եւ շնորհաւորեց 70 արժանաւորները, իբրեւ առաջնորդ, իբրեւ Ֆաշական եւ իբրեւ Իտալացի:

Պատկաւորներուն մեծ մասը կը պատկանին այնպիսի ընտանիքներու որոնք աւելի քան 300 տարի հաւատարմօրէն կապուած են հողին: Ոմանք հինգ, եօթը կամ ութ հարիւր տարիէ ի վեր կապուած են միեւնոյն դաշտին, իսկ երկու ընտանիքներ՝ աւելի քան երկու հազար տարիէ ի վեր: Անոնք որ հինգ հարիւր տարիէ աւելի տոհմական վկայական ունին, Մուսոլինիի կարգադրութեամբ ստացան 5000, 7000, 8000 եւ 10,000 լիրէթի յաւելուածական վարձատրութիւն:

Մրցանակաբաշխութենէն յետոյ, « Առաջնորդ »ը գիւղացիներուն խառնուելով, լսեց անոնց բաղձանքները:

⁂ Մէկ օր առաջ, շաբաթ, Մուսոլինի Ֆլորէնցա գնաց, ուր տեղի ունեցաւ Ֆաշականութեան համար մեռած 37 քաղաքացիներու դամբարանին բացումը: Ընդհանուր յուզման մէջ, դագաղները դամբարան փոխադրուեցան մէկ առ մէկ: Փառաբանելով այս առաջին զոհերը, « Առաջնորդ »ը բացագանչեց.

— « Անոնց վկայութիւնը սրբազան է. անոնց ուսուցումը՝ տիրական: Վա՜յ կասկածոտներուն, յետամնացներուն, մանկամիտներուն եւ մանաւանդ մոռացկոտներուն: Անոնք մեզմէ առաջ անցան, իբրեւ փառաւոր յառաջապահ վաշտ, երէկուան ճակատամարտներուն մէջ, եւ մեզմէ առաջ պիտի անցնին վաղուան ճակատամարտներուն մէջ որ թերեւս աւելի դժուար պիտի ըլլան, բայց միշտ յաղթական: Սեւ շապիկաւորներ համայն Իտալիոյ, ո՞ւր է դաշնը:

— Մե՛րը, պատասխանեց ժողովուրդը մէկ բերան:

Կարգ մը թուրքերէն թերթեր փակուած

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ տասնական օր դադարման դատապարտուեցան կարգ մը թուրքերէն թերթեր, որոնք սխալ տեղեկութիւններ հաղորդած էին Ազգ. ժողովի ատենադրութեանց մասին: Այս թերթերէն երկուքը մասնաւորապէս գրած էին թէ կառավարութիւնը կը պատրաստուի զաղտնի դաշնագիրներ կնքել պալքանեան ուխտին յարած պետութեանց հետ:

Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները, որ ապահովաբար կապ ունին այս տնօրինութեանց հետ.—

ԱՆԳԱՐԱ, 24 (Ճ.).— Կառավարութիւնը երկու կարեւոր օրինագիծ ներկայացուց Խորհրդարանին: Այս օրինագիծները, որոնք պատճառներէն մէկն են խորհրդարանի բացառիկ գումարման, կը վերաբերին Պալքանեան ուխտով նախատեսուած երկու կարեւոր դաշնագրերու վաւերացման:

Այդ դաշնագրերը կնքուած են Թուրքիոյ եւ Եուկօ – Սլավիոյ, Թուրքիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ: Թէեւ որոշապէս յայտնի չէ անոնց պարունակութիւնը, բայց կը կարծուի թէ անոնք շատ սերտ կապերով իրարու կը միացնեն երկու կողմերը: Երկու դաշնագրերը ստորագրուած էին անցեալ Յունիսին, բայց վաւերացումը յետաձգուած էր: Կը հասկցուի թէ ներկայ արտաքին քաղաքական կացութիւնը անհրաժեշտ դարձուցած է անոնց վաւերացումը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ ՄՆԱՑԱԾ Է ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԷՆ

»»»· ·«««

Վերջին տասը հազարն ալ փոշիացած...

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ամուսնութեան արարողութիւնը կատարելապէս մասնաւոր բնոյթ մը ունէր: Խօսքկապի գործողութիւնը կը կատարուէր տարեց եւ լուրջ երկու անձերու միջոցաւ: Տղուն խնդրանքով անոնք աղջկան ծնողքին կ'երթային եւ բանակցութիւն կը կատարէին: Եթէ տղուն խնդրանքն ընդունուէր, ամուսնութեան օրը կ'որոշէին եւ դրամական պայմաններու վրայ կը համաձայնէին: Եթէ բարի լուր մը կարենային տանիլ տղուն, անիկա գումար մը կը նուիրէր եկեղեցիին: Ամուսնութենէն երկու օր առաջ, նուէրներ կը ղրկէր խօսնայրը խօսեցեալին· վզնոց մը, զոյգ մը ձեռնոց, զոյգ մը գուլպայ, մանեակներ, եւ ծաղիկ: Կը ղրկէր նաեւ սանտր մը: Խօսնայրին բարեկամները կը տանէին այս նուէրները, ափսէի մը վրայ դրուած: Խօսեցեալը, ընդունելով այս նուէրները, զանոնք բերողներուն հետ կը ղրկէր իրենները· շալ մը, շապիկ մը, անձեռոց մը: Հարսնիքին նախընթօրը փեսացուն իր տանը մէջ ճաշ մը կու տար իր բարեկամներուն, եւ սափրիչ մը կուգար անոր հաշւոյն ածիլել զանոնք ամէնքը: Միեւնոյն ատեն խօսեցեալը նոյնպիսի ճաշ մը կու տար իր բարեկամուհիներուն, որոնք պսակ մը կը շինեն իրեն համար, ադամանդէ մատանիներով եւ մուրտի ծիլերով: Ամուսնութեան ծէսը յաջորդ առաւօտ տեղի կ'ունենար: Արարողութենէն առաջ, ծխական ժողովին անդամները քահանային հետ փեսին տունը կու գային: Անոր վրայ օրհնուած ջուր սրսկելէ վերջ, քահանան փեսան ու անոր բարեկամները հարսին տունը կը տանէր: Հոն ամէնքը կը շնորհաւորէին փեսան ու հարսը, որոնք կեցած էին սեմին վրայ, մինչ ամէնքը օրհնուած ջուր կը սրսկէին անոնց վրայ: Ցետոյ ամոլը եւ իրենց բարեկամները եկեղեցի կ'երթային: Երբ եկեղեցիէն դուրս ելլէին, սահնակ կը նստէին, ու նորէն օրհնուած ջուր կը սրսկէին անոնց վրայ, եւ նշաշաքար, կաղին ու չամիչ կը նետէին վրանին: Ամուսնացեալները տունը կ'ընդունուէին իրենց ծնողքներէն, որոնք անոնց երջանկութիւն կը մաղթէին: Ցետոյ ներկայ բոլոր երիտասարդներն ու երիտասարդուհիներն ալ կը շնորհաւորէին, մաղթելով որ անոնք ալ ամուսնանան շուտով: Պարերը եւ ուրախութիւնները կը տեւէին մինչեւ յաջորդ առաւօտ ժամը 2ը, երբ ընթրիքը կը ճաշակուէր: Սեղանը կը բաղկանար թանէ մը, զոր կանդապուր կը կոչէն, եւ որուն մէջ ալիւր կարկանդակ ու միս կան: Ցետոյ կը բերէին մեծ կարկանդակ մը, որ պօլվաք կը կոչուի, այսինքն «Քախը»· ապա կը բերէին ալաթուրքա եփուած բրինձը, որ կը կոչուի փիլաւ: Ցետոյ կ'ուտէին միսով լեցուած կաղամբէ տերեւներ, որմէ վերջ անուշեղէններով կը վերջանար ճաշը:

Երեկոն կ'անցնէր պարերով եւ երգերով: Մեր կին մը, որ «հարսնիքին պառաւ»ը կը կոչուէր, կը հագուեցնէր հարսը, անոր մազերուն արդուզարդը կ'ընէր· կը հագուեցնէր նաեւ միւս աղջիկները, անոնց ալ մաղթելով ամուսնութեան երջանկութիւնը: Քանի մը օր ետքը, ամուսնացեալները փոխայցի կ'երթային իրենց ազգականներուն, եւ կ'ընդունէին անոնց զգեստի եւ դրամական նուէրները:

Հայերը Քութիի մէջ հաստատուեցան ԺԸ. դարուն սկիզբը: Անոնց զբաղումն էր տուարարածութիւն, եւ խաղախորդ էին: Ձիու վաճառականութիւն ալ կ'ընէին: Կարպադեանց հովիտները եւ Պեսարապիոյ արօտավայրերը շատ յարմար էին տուարարածութեան: Քութեցի Հայերը սաֆեանի մորթ կը շինէին, եւ կենդանիներուն ճարպը կը ծախէին մոմագործներուն: Արեւելեան ձիեր կը ծախէին ոչ միայն Լեհաստանի այլ նաեւ Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ մէջ: Անոնք վաճառականական ուղղակի յարաբերութեան մէջ էին նոյն իսկ Հունգարիոյ հետ, եւ յաճախ կ'այցելէին Սէտմիճկրատ քաղաքը: Կը պատմեն թէ Քութեցի Հայ մը Տոպրուճայի մէջ զուարճալի պատահար մը ունեցած է: Հոն գացած էր անիկա ծախելու համար իր ապրանքը, որ շատ յարգի էր հունգարացի վաճառականներու համար: Բայց այս վերջինները սովորութիւն ունէին երկար սակարկելու: Երբ մերժեց անիկա տալ իրենց ուզած վար գնով, լսեց որ անոնք Հայերէն կը խօսէին իրենք իրենց մէջ: Կ'ըսէին անոնք թէ ապրանքը ընտիր տեսակ է· բայց պէտք է իրենց կարելին ընել սոտր գնով ձեռք բերելու համար զայն: Ձեւացուց չհասկնալ անոնց խօսքերը, եւ յաջողեցաւ լաւ գնով ծախել վաճառքը: Ցետոյ «Հունգարացի»ներուն մնաք բարեաւ ըսաւ հայերէն լեզուով, խոստանալով ապագային եւս օգտակար ըլլալ իրենց: Սուտ – հունգարացիները ապշեցան մնացին:

Ներկայիս Քութեցի Հայերուն հին հարստութիւններուն յիշատակը միայն կը մնայ: Այսօր անոնք չունին իրենց նախնիքներուն վաճառականական դիրքը, բայց խաղաղ կեանք մը կ'ապրին իրենց պզտիկ քաղաքին մէջ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Լեհաստանի մէջ, այսօր, Հայոց հին բարգաւաճ դրութեան յիշատակը միայն կը մնայ, ինչպէս ըսինք: Նոյն բանը պէտք է ըսել հայկական մշակոյթի աւանդութիւններուն համար եւս: Լեհ մշակոյթը այնպիսի մեծ ազդեցութիւն մը ունեցած է Հայոց վրայ, որ կարելի է ըսել թէ այս վերջինները իսկական Լեհեր դարձած են: Լեհերը բնաւ ոտնձգութիւն ըրած չեն Հայոց կեանքին կամ սովորոյթներուն վրայ, ասոր համար է որ անոնց բարքերուն մէկ մասը անեղծ են մնացած, ու Հայերը միշտ պահած են գիտակցութիւնը իրենց ծագումին: Անոնք մաս կազմած են լեհ պատմութեան, ու այդ երկրին տնտեսական եւ մշակութային զարգացման համար անոնց ըրած ճիգը անոր մէջ պիտի չջնջուի բնաւ: Զարմանալի չէ որ կարգ մը գիտուններ ինքզինքնին նուիրած են Հայերուն ուսումնասիրութեանը եւ մեծ ջանքեր ըրած են կորուստէ փրկելու համար հայկական հնութիւնները, որպէսզի ապագայ սերունդները զրկուած չըլլան անոնցմէ:

Հայկական հնութեանց գնահատութիւնը վաղուց եղած էր, բայց զանոնք ջնջումէ պահելու համար մեծ բան մը եղած չէր դժբախտաբար մինչեւ վերջերս: 1832ին էր որ Լվովի մէջ կազմակերպուեցաւ հայկական հնութեանց ցուցահանդէս մը· ինչ որ ընդհանուր եւ ջերմ հետաքրքրութիւն արթնցուց դէպի այդ հնութիւնները, որոնց գոյութիւնը կարծես սկսեր էր մոռցուիլ: Այդ ցուցահանդէսին շնորհիւ կարելի եղաւ ճանչնալ կամ վերյիշել Հայոց անցեալը Լեհաստանի մէջ, անոնց ծխական զգեստները, սկիհները, կրօնական եւ ոչ – կրօնական նկարները, անոնց հին նկարագրութիւնները, եւ պատմական գրութիւնները, ինչպէս նաեւ Լեհաստանի մէջ շինուած շէնքերը: Այս ցուցահանդէսին մաս կը կազմէին նմանապէս Հայոց վերաբերող լեհ գրականութիւնը, ինչպէս նաեւ Հայոց լեհերէն գործերը:

Հնութեանց ամէնէն վաղնջականները Հայաստանէն բերուածներն էին. միւսները, նորերը, Լեհաստան շինուածներն էին: Անոր համար է որ անոնք բնորոշապէս շատ կը տարբերին իրարմէ: Հայ ոսկերիչները իրենց արուեստին մեծ մասը նուիրած են եկեղեցական զարդագործութեան: Շինած են սկիհներ, խաչելութիւններ, տուփեր, եւայլն, ինչպէս նաեւ ամէն տեսակ զրուագումի գործեր: Հայոց հին հարստութիւններէն քիչ բան պահուած են: Իրենց հարստութեան այդ համբաւին համար Հայերը պարտ էին ժողովուրդին բոլոր մնացեալ մասերէն աւելի մեծ տուրքեր վճարել: Վտանգի ատեն, պատերազմի ժամանակ ամէնքն ալ անխտիր կը նուիրէին պետական գանձին: Շատ անգամներ չեն քաշուած նոյնիսկ ձեռք երկարելու եկեղեցւոյ գանձին, քաղաքը թշնամիին նուաճումէն փրկելու համար: Շուրջառներ եւ ծխական դիպակեղէններ պահուած են մինչեւ այսօր: Պաշտամունքի միջոցին անոնք կը գործածէին թուրք, պարսիկ եւ հայկական դիպակներ: Կրօնական եւ ոչ – կրօնական նկարչութեան մասնաւոր հաւաքում մը կազմուած է: Անոր մէջ են Լվովի բոլոր հայ քահանաներուն եւ արքեպիսկոպոսներուն պատկերները Հայոց կաթոլիկ դառնալէն ի վեր, այսինքն շուրջ երեք հարիւր տարիներէ ի վեր: Անոնց մէջ կան Բենեդիկտեան Քոյր Աբբայուհիներու պատկերներ ալ, ինչպէս նաեւ նշանաւոր հայ ընտանիքներու: Կան նշանաւոր ձեռագիրներ եւ աւետարան մը, որ 1198 թուականը կը կրէ: Սաղմոսներ, ժամագիրքեր եւ աւելի նոր աւետարաններ, ամէնքն ալ գեղեցիկ եւ մաքուր: Անոնք յաճախ մագաղաթի վրայ են գրուած, եւ կամ տպագրութեան հին գործեր են: Ձեռագիրները գեղագրուած են արուեստով եւ ճոխ զարդարանքով: Անոնց մէջ շատ մանրանկարներ եւս կան, որոնց մէջ կը փայլին հին մեծ հայ վարպետներու տաղանդները: Այս գիրքերէն եւ գրչագիրներէն կարեւոր մաս մը Հայաստանէն բերուած են, մնացեալը Լեհաստանի մէջ պատրաստուած են:

Լեհաստանի հայկական հնութեանց կարեւորագոյն հոյլը կը բաղկանայ վկայականներէ եւ վաւերագիրներէ, որոնց հնագոյնները 1367 թուականին կը պատկանին:

Անոնց մէջ կը գտնուին Լեհաստանի Հայոց օրէնքներու հաւաքումներ, Լվովի եւ Ստանիսլավովի հայկական իրաւագիտական վաւերագրեր, ծննդեան եւ մկրտութեան վկայականներ, ցանկեր, կտակներ, յուշագրութիւններ, եւայլն: Այս վաւերագիրները պատմիչներուն ցոյց կուտան Լեհահայ ժողովուրդին կեանքը, եւ մեծ կարեւորութիւն մը ունին ամէն անոնց համար, որոնք կը փափաքին ճանչնալ անոր պատմութիւնը:

Լվովի ցուցահանդէսին մէջ հաւաքուած բոլոր հնութիւնները ցուցակագրուած եւ դասաւորուած են եւ պիտի մաս կազմեն Լվովի Հայկական Մուզէոնին, որ այժմ պատրաստուելու վրայ է: Այդ մուզէոնը պիտի պահպանէ Լեհաստանի Հայոց հնութիւնները, եւ կորուստէ պիտի փրկէ զանոնք: Անիկա պիտի կառուցուի առընթեր Հայկական Մայր Եկեղեցիին: Անոր մէջ պիտի տեսնենք յոյժ արտառոց կերպը եւ թոյլտուութիւնը, որով վարուած են Լեհերը անոնց հետ, եւ որուն համար իրենք եւս միշտ անձնուէր եւ հաւատարիմ եղած են այս երկրին:

ՊՐՈՆԻՍԼՈՎԱ ՔԷՕՊՐԻՒԼԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐԴԻ ՅԵՂԱՇՐՋՈՒՄԸ

»»»· ·«««

Թան կը հրատարակէ հետեւեալ թղթակցութիւնը Պոլսէն (26 հոկտ.).—

Թուրքիա, ուզելով մտնել Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, չէշտակի ցոյց տուաւ դէպի արեւմուտք կամ Եւրոպա մերձեցման ձգտում մը, քաշուղութիւն մը, որ, 1924ի յեղափոխութեան վաղորդայնին, ընդհակառակն, ուղղուած էր դէպի արեւելք, մոլեռանդ ասիականութեան ոգիով մը: Եւ սակայն պարզ ռազմավարութիւն մըն էր այդ, թելադրուած այն պարագաներէն, որոնք կը հրամայէին համախմբել իր ուժերը եւ պաշտպանուիլ ներխուժող Եւրոպայի դէմ: Որովհետեւ Մուսթաֆա Քէմալ, որ չափազանց արեւմտականացած մտայնութիւն մը ունի, երբեք չդադրեցաւ իր երկիրը եւրոպական քաղաքակրթութեան պատշաճեցնելու փորձէն: Եւ տակաւին այսօր, իր քաղաքական գործունէութիւնը կը յատկանշուի անով որ կ'աշխատի Եւրոպայի սահմանները յառաջացնել դէպի նահանջող Ասիան:

1924ին Մուսթաֆա Քէմալ, շնորհիւ Սաքարիոյ դժնդակ պատերազմին,— որ Մանի իր յաղթանակը կը կազմէ, – Անատոլուն ազատագրելէ վերջ յունական բանակին ծանր տիրապետութենէն, եւ վերջապէս, շնորհիւ իր դիմադրութեան, եւ խլելէ վերջ Ատանան եւ Կիլիկիան Ֆրանսայի ձեռքէն, Ատալիան Իտալացիներուն ձեռքէն, Պոլսոյ մէջ եւս յաջողեցաւ վերջ դնել դաշնակիցներու գրաւման:

Դէպքերու յիշատակումը բաւական է հասկնալու համար թէ ինչ կրնար ըլլալ Թուրքիոյ քաղաքականութիւնը պատերազմէն անմիջապէս վերջ: Պոլիս, որուն անունը միայն կը յաւերժացնէր Ցունաստանի յիշատակը, եւ որ իր վրայ աչք տնկած եւրոպական պետութեանց կողմէ գրաւում մը կը սպառնար գերութեան մատնել Օսմանեան կայսրութիւնը, Պոլիս իր թրքական անունով, Ստամպուլ, դատապարտուած էր սրբելու իր եղերական պատմութեան հետքը, մինչ, հեռու եւրոպական նաւատորմին թնդանօթներու հասողութենէն, հեռու նաեւ էնթրիկներու, շատախօսութիւններու եւ դաւադրութիւններու կեդրոնէն,— ամբողջովին Բիւզանդինէն ժառանգ մնացած,— նոր մայրաքաղաքը պիտի բարձրանար Անատոլուի խորերը, մօտ 500 քիլոմեթր ներսերը, անջրդի սարահարթի մը վրայ, գրեթէ անապատին մէջ: Անտեղ պիտի բաբախէր այլեւս Թուրքիոյ սիրտը, երկրի մը մէջ մաքուր եւ առողջ, թէեւ անհրապոյր, առանց ծառի եւ ջուրի, պարագայ մը զոր կ'աշխատին դարմանել քաղաքաշինական մեծ ձեռնարկներով:

Հայրենասիրական մեծ խոյանքով մը, Պոլսոյ հրապոյրէն, քաղցրութենէն եւ աժան ճոխութենէն նախամեծար համարուեցաւ Էնկիւրին:

Յեղափոխութեան առաջին քայլն եղաւ այդ:

Վասնզի յարատեւ յեղափոխութիւն մըն է այն, որ տեղի կ'ունենայ 15 տարիէ ի վեր Թուրքիոյ մէջ, մինչեւ որ յանգի մեծ ցնցումներու, որոնք, իրենց խորութեամբ, կը գերազանցեն ռուսական յեղափոխութեան մեծութիւնը, ինչպէս եւ Չինաստանի քաոսային կերպարանափոխութիւնները:

Շունչին տակ Մուսթաֆա Քէմալի, իր զէնքի հաւատարիմ ընկերոջ Ըսմէթի, արտաքին գործավար Թէվֆիք Րիւշտիի,— որուն եւրոպական դերը գնահատուեցաւ Ժընեւի մէջ,— Թուրքիա կը հետեւի քաղաքականութեան մը, որ յայտնապէս խաղաղասիրական է,— այսինքն թէ խաղաղութիւնը զգացական ցանկութիւն մը չէ Թուրքիոյ համար, ոչ ալ պարզ մտային վիճակ մը, այլ իրողութիւն մը, որուն համար այնքան աշխատուեցաւ, ինչպէս կը հաստատէ Աթէնքի դաշնագիրը, կնքուած 1934ին Ցունաստանի, Ռումանիոյ եւ Եուկոսլավիոյ կողմէ, համաձայնութիւն մը, որ կը ներշնչէ արդի արեւելեան դաշնագրութիւնը, արդիւնք Ֆրանսական նախաձեռնութեան: Օսմանեան կայսրութեան համար թշնամի երկիրներ կը կազմէին այն նահանգները, զորս Թուրքիա կորսնցուցած է: Արաբներն ու Թուրքերը հասարակաց ոչինչ ունէին, բացի կրօնքէն:

Գալով քրիստոնեաներուն, Հայերը եւ Ցոյները, արիւնաշունչ քէներով Թուրքերէն բաժնուած, քաղաքական տեսակէտով տկարութիւն մը դարձած էին Օսմանեան կայսրութեան համար: Այսօրուան Թուրքերը երբեք չեն ցաւիր, որ կորսնցուցած են իրենց երկրին այդ զաւակները: Ոչ իսկ կը փափաքին, որ վերադառնան:

Կորսուած հողերու վրայ քաղաքական իրաւունքներէ Թուրքիոյ հրաժարումը ներկայիս կը շահագրգռէ մասնաւորապէս Ֆրանսան ոչ միայն Սուրիոյ հարցին մէջ, այլ եւ իր ընդհանուր քաղաքականութեան մէջ, քանի որ Ֆրանսա այնպէս ընդունուած է թէ գլուխը կը գտնուի ներկայ գոյավիճակը պահպանել ուզող պետութեանց:

Թուրքիոյ միաբարութիւնը (unification) թոյլ կու տայ իր կառավարութեան, որ բարեկամական յարաբերութիւններ մշակէ Ցունաստանի հետ, եւ այս, Բիւզանդիոնի անկումէն ասդին, աննախընթաց դէպք մը կը կազմէ: Թուրքիոյ տեսակէտները, տարբեր ձեւերու տակ եւ տարբեր պահանջներով, այլ նոյն ոգիով, նոյնըն են Ռուսիոյ տեսակէտներուն հետ, եւ տեսակէտներու փախճանական նմանութեամբ կարելի է հաստատել այն մտերիմ մերձեցումը, որ ստեղծուած է Ռուսերուն եւ Թուրքերուն միջեւ: Թուրքերը երբեք չէին դադրած զգալէ Ռուսերու ճնշումն ու սպառնալիքը նեղուցներու մասին, որոնք կ'իշխեն Սեւ ծովուն վրայ: Այդ նեղուցներով միայն Ռուսիա կրնար իջնել մինչեւ տաք եւ ազատ ծովը, Միջերկրական: Այդ պահանջը շատ բուռն է եւ հրամայողական, սակայն ռուս քաղաքականութիւնը ըմբռնեց ունայնութիւնը այդ երազին, որ զինք կը հաստատէր Վոսփորի եւ Տարտանէլի վրայ: Այդ նեղուցը, արդի սպառազինութեամբ, ոչ միայն իրապէս անառիկ է,— 1915ի արկածախնդրութիւնը հաստատեց անիկա,— այլեւ օտար մրցակից պետութիւնները երբեք պիտի չհամաձայնէին ռուսական ցանկութիւններուն շուրջ: Նեղուցները կարելի էր վստահիլ միայն Թուրքերուն, որոնց զինուորական ուժը, յարգանքի արժանի, յարձակողական ոչ եւ է հանգամանք չունի: Եւ նեղուցներու պահպանութիւնը յանձնուեցաւ Թուրքերուն:

Իբրեւ տրամաբանական շարունակութիւն այս բարեկամութեան, մենք կը տեսնենք որ Թուրքիա, հակառակ իր առեւտրական կրնակի յարաբերութիւններուն Գերմանիոյ հետ, կը հեռանայ հիթլէրականութենէն, որ վտանգաւոր կը հանդիսանար: Թուրքիա հեռացաւ նաեւ, այլ պատճառներով, իտալական ֆաշականութենէն:

Այսուհանդերձ դէշ չէր սկսած հովուերգութիւնը Հռոմի հետ, երբ, դաշնակիցներու կողմէ Պոլսոյ գրաւման շրջանին, աւելի վերջը՝ Սեւրի խիստ դաշնագիրը Լօզանի նպաստաւոր դաշնագրին փոխակերպելու համար կատարուած դիւանագիտական երկար պայքարներու ընթացքին, Իտալիա թանկագին փաստաբան մը դարձած էր Թուրքերուն համար ամբողջ Եւրոպայի առջեւ: Ու երբ Իտալիա տեղաւորուեցաւ ապաղէն Հըռոդոսի մէջ, երախտագէտ Թուրքիոյ համար տակաւ թուեցաւ ընդունելի իրողութիւն մը: Սակայն այդ կղզիներէն, որոնք տնտեսական ոչ եւ է արժէք չեն ներկայացներ, բայց օդանաւով 20 վայրկեան միայն հեռու կը մնան Անատոլուի ծովեզերքէն, շուտով Քոսը, Լէրոսը օժտուեցան ինքնապաշտպանութեան ամրաշէն դիրքերով եւ օդանաւի կայաններով, վերջապէս ամէն յարմարութիւններով, որոնք մտահոգութիւն կը պատճառեն դրացիին:

Այս միջոցներուն վրայ,— որոնք, կ'ըսեն թէ, կատարուած են Իտալիոյ ապահովելու համար արեւելեան Միջերկրականի մէջ իր նաւային պաշտպանութեան յատուկ խարիսխ մը, Սեւ ծովին բերանը եւ հարաւէն՝ Սուէզի ջրանցքին մուտքին դէմ,— աւելցաւ վերջերս, ինչպէս կը յիշուի, Մուսոլինիի սպառնալիքը, որ բախտագուշակի մը պէս ցոյց կու տար Արեւելքը իբրեւ դաշտ մը Իտալիոյ ծաւալումին համար:

Այս գուշակութիւնը, քիչ մը թատերական եւ լատինական ոգիով, տարբեր ձեւ առաւ, երբ թարգմանուեցաւ թուրքերէնի: Մեծ յուզում պատճառեց, որով կը բացատրուի այն խոշոր ճիգը, զոր Թուրքիա կը թափէ իր բանակին եւ իր սպառազինութեան համար: Այդ է այժմու մեծ աշխատանքը:

Կռթնած սքանչելի բանակի մը վրայ, որ լաւ կազմակերպուած է եւ լաւ ձեռքերու մէջ առնուած, յենլով ճկուն դիւանագիտութեան մը, Թուրքիա կը վերստանայ Եւրոպայի մէջ ազդեցութիւն մը, զոր ամբողջովին կորսնցուցած էր կորսնցնելով պատերազմը: Դիտելով իր արտաքին երեւոյթէն, Թուրքիա ցոյց կու տայ խաղաղասիրական տպաւորութիւն մը, որ հակադրութիւն մը կը կազմէ իր ներքին յեղափոխութեան մտաւորական ուժասպառութեան հետ: Չափելու համար Կազիին կատարած բարեփոխութեանց տարողութիւնը, պէտք է յիշել որ Մուհամմէտէն ի վեր, 15 դարերէ ի վեր, իսլամութիւնը կարելի է ըսել թէ բնաւ յեղաշրջուած չէր մտածելու, ապրելու եւ գործելու իր եղանակներուն մէջ: Երեւակայեցէք մեր քրիստոնէութիւնը, Ցիսուսի օրերուն վիճակովը: Ճիշդ է թէ իսլամութիւնը իր գոյութեան ընթացքին մեծ յաջողութիւններ ունեցաւ,— իր արուեստները, իր գրականութիւնը, իր գիտութիւնը գերազանցեցին, փառքի օրերուն, արեւմտեան աշխարհի մտաւորական թշուառութիւնը: Ցետոյ սակայն իջաւ խաւարը: Այսուհանդերձ երբեւիցէ չփոխակերպուեցաւ Քուրանով ձեւակերպուած իր հոգին: Ուրեմն, Մուսթաֆա Քէմալի հայեցողութեամբ հարիւրաւոր տարիներու յապաղում մըն է, որ պէտք է շահիլ իսլամ արեւելքը դնելու համար մեր քաղաքակրթութեան աստիճաններուն վրայ: Մարդկութեան պատմութեան մէջ մեզի ծանօթ չէ նախընթաց մը այս խնդրին համեմատութեամբ:

Այդ խնդրին վրայ է որ կանգ առաւ իրապէս բացառիկ անհատականութիւնը որ Մուսթաֆա Քէմալն է: Իր կատարած բարեփոխութիւններէն իւրաքանչիւրը, մինակը, կը կազմէ ամբողջ յեղափոխութիւն մը:

(Մնացեալը յաջորդով)

Թրակիան ներգաղթը դէպի Թուրքիա

ՏԱՍԸ ՀԱԶԱՐ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐ ԿԸ ՍՊԱՍԵՆ

Հոկտ. 21ին Քոսթանցայէն Պոլիս հասած հազարէ աւելի թուրք գաղթականները Թրակիա ղրկուած են, այնտեղ տեղաւորելու համար: Գաղթականները կը յայտնեն թէ Քոսթանցայի նաւահանգիստը տասը հազար գաղթականներ կը սպասեն, օր առաջ մայր հայրենիք գալու համար:

Սպասողները լուր ղրկած են թէ ցուրտերը չկոխած պէտք է փոխադրուին, եւ խնդրած են որ մեծ շոգենաւ մը ղրկուի:

Գաղթականները շոգենաւին վարձքը իրենք վճարելու յօժարած են:

Կարլ Կաուցկիի 80ամեակը

Կ. Կաուցկի միջազգային է ոչ միայն համոզումով ու գործունէութեամբ, այլ եւ ծնունդով: Հայրը Չեխ է, իսկ մայրը Գերմանուհի, որուն հայրը Վիէննացի Հունգար մըն էր, իսկ այս վերջինոյն հայրը ամուսնացած էր Իտալուհիի մը հետ:

Կաուցկի, հազիւ աւարտած իր ուսումը, 1880ին, երբ դեռ 25 տարեկան էր, ստիպուած եղաւ թողուլ Գերմանիան, եւ գնաց Ցիւրիխ, իր հետ տանելով գերման բանուորական կուսակցութեան օրկանը՝ «Սոցիալ – Դեմոկրատ» որ «երկաթեայ վարչապետ»ին Պիսմարքի կողմէ կը հետապնդուէր:

Կաուցկի, Ցիւրիխի մէջ, իր աւելի տարիքոտ ընկերոջ Էտուարտ Պէրնշթայնի հետ նուիրուեցաւ մարքսիզմի ուսումնասիրութեան: Եւ, ինչպէս ինք կ'ըսէ իր յուշերուն մէջ, ինք ու Պէրնշթայն դարձան մէկ մարմին եւ մէկ հոգի, կամ ամենամօտիկ բարեկամներ, մտածումի եւ զգացումի եղբայրներ:

Իրենց այս եղբայրական բարեկամութիւնը, սակայն, աւելի վերջը արգելք չեղաւ որ իրար քննադատեն, երբ ըմբռնումի տարբերութիւն մը երեւան եկաւ իրենց միջեւ, բանուորական ընկերվարական կուսակցութեան գործելակերպի մասին:

Խնդիրը կը վերաբերէր յեղափոխակա՞ն թէ բնաշրջական գործունէութիւն ընդգրկելու մասին: Չէ՞ տարընդե՞լ ծայրագոյն նպատակը, թէ օգտագործել ամէն մէկ րոպէի յաջողութիւնները: Բանի ուժի գործունէութիւն մը ընդգրկել, թէ աստիճանաբար քաղաքական զանազան բարեփոխութիւններ մտցնել: Յեղափոխութեամբ եւ դիկտատուրայով ընկերվարութի՞ւն իրագործել, թէ անոր հասնիլ ռամկավար ուղիի աստիճանական բարեշրջումով:

Պէրնշթայն կողմնակից էր յեղաշրջման ու բարեկարգութեան: Հանրածանօթ է իր տեսակէտը, որ «աֆորիզմ» մը դարձած է.

— «Նպատակը ոչինչ է. շարժումը, սակայն, ամէն բան»:

Կաուցկի հակառակ տեսակէտի էր: Ու իր գրքին մէջ – «Պէրնշթայն ... սոցիալ – դեմոկրատեան ծրագիրը» – ան, ի մէջ այլոց, վեր կ'առնէ բանուորական շարժման «ծայրագոյն նպատակ»ի արժէքը: Այդ մեծ վէճի ատեն, Կ. Կաուցկի գլուխն էր այն պայքարին որ կը տարուէր «վերաքննականութեան» եւ նոյն իսկ «նախաբարականութեան» դէմ, եւ յաճախ կը վիճէր ոչ միայն Պէրնշթայնի — որ վարիչն էր վերաքննականութեան, այլ եւ ուրիշ ականաւոր ընկերվարականներու՝ Ժոռէսի, Վանտըրվէլտի հետ:

Այն ատենները, ան վարիչն էր յեղափոխական ընկերվարութեան:

Իրապէս, այդ ընկերվարականութեան շատ կողմնակիցներ կային, բայց որոնց Կաուցկի «մաքուր» ընկերվարական չէր նկատուեր, ոչ իսկ «մաքուր» մարքսիստ:

Բայց, ան, շարք մը գրքերով, պրակներով եւ յօդուածներով որոնք լոյս կը տեսնէին պարբերականներու եւ թերթերու մէջ, չափազանց ուժգնօրէն կը պաշտպանէր ընկերվարութեան եւ մարքսիզմի մասին իր հասկացողութիւնները:

Իր մէկ կենսագիրը կ'ըսէ թէ երկու գերման ժողովուրդներու՝ գերմանական եւ աւստրիական երկու սերունդներ կը գտնուէին անոր ազդեցութեան տակ՝ իրենց հանրային եւ քաղաքական գործունէութեան մէջ:

Չափազանցած չենք ըլլար, եթէ աւելցնենք որ Կ. Կաուցկի իր գործը ազդեցութիւնը ցոյց տուած է գրեթէ բոլոր քաղաքակիրթ ազգերու վերջին երեք սերունդներուն վրայ:

Աշխարհահռչակ են իր գրքերը,— «Կ. «Էրֆուրտեան Ծրագիրը» եւ «Մարքսի տնտեսական գիտութիւնը», որոնք թարգմանուած են գրեթէ բոլոր քաղաքակիրթ լեզուներու: Ծանօթ է նաեւ իր կողմէ ամբողջ 35 տարի խմբագրուած «Տի Նոյէ Ցայթ (Նոր Ժամանակ) պարբերականը, որուն յօդուածները ամբողջովին թէ կը ճառելով կ'երեւային զանազան լեզուներով գրքերու եւ պրակներու մէջ:

Իր միւս գրքերն են,— «Ֆրանսական յեղափոխութեան մէջ դասակարգային պայքարը», «Քրիստոնէութեան յեղափոխումը», «Պրոլետարական յեղափոխութիւնը եւ իր ծրագիրը», «Պատմական մաթէրիալիզմ» եւն.:

Համաշխարհային պատերազմէն, բայց մանաւանդ Գերմանիոյ մէջ

...ը անցած յեղափոխութենէն վերջ, Կաուցկի փոխեց իր յեղափոխական ընկերվարութիւնը: Ան, նոյն իսկ պետական փոխ-քարտուղարը եղաւ արտաքին նախարարութեան եւ նախագահը ընկերվարութեան յանձնախումբին, որ յանձնուած էր Գերմանիոյ մէջ յեղաշրջական ճամբով կիրարկելի բարեկարգութեան:

Գերմանիոյ, ինչպէս նաեւ ամբողջ մարդկութեան համար ճակատագրական այդ օրերուն, Կաուցկի կողմնակից էր գերման յեղափոխութեան տամեայ յաջողութիւնները «պաշտպանել» ընդդէմ «յառաջապահ»ներու, «սպարտակեան»ներու, որոնք կ'ուզէին զէնքի, թնդանօթներու եւ ռումբերու միջոցաւ անմիջապէս Գերմանիոյ եւ միւս պետութեանց պարտադրել համայնավարութիւնն ու բոլշեւիկութիւնը:

Այսպէսով, ան ատելութեան առարկան դարձաւ բանուորութեան, որ համայնավարութեան եւ բոլշեւիկութեան ալիքէն տարուած էր: Ու զինքը կոչեցին «դաւաճան» որակեցին:

Նշանակութեան արժանի է այն պարագան որ Կաուցկի կը մեղադրէին «պաշտպանութեան», եւ ոչ թէ «յարձակողականութեան» կողմնակից ըլլալուն համար, ըսելով թէ ան արդէ՛ք կալ գերման բանուորութեան՝ առաջդիմութեան համար իր մղած պայքարի յաջողութեանը, այժմ կը յարձակին աւստրիական բանուորութեան ղեկավարներուն վրայ, որոնք նախօրեան աւստրիական յեղափոխութեան օրերուն այդ բանուորութիւնը «յարձակողականօրէն» փողոց հանեցին ու զայն փճացուցին: Գերմանացի այս «յարձակողական»ները յարձան աւստրիական «պաշտպանողական»ներ: Ասոնք սակայն, չեն կարող ազդել Կաուցկիի վրայ՝ այս վերջինոյն ընկերվարական ըմբռնումներու փոփոխման մէջ:

Ան, 80ամեայ ալեւոր Կաուցկին, ամուր կեցած է իր տեսակէտներուն վրայ: Ան կը ցաւի, միայն, որ, իրբեւ հետեւանք Գերմանիոյ եւ Աւստրիոյ մէջ ստեղծուած պայմաններուն չի կրնար գործել հոն, ինչպէս կը գործէր առաջ մը:

Կաուցկի ուժգնօրէն կը քննադատուի մինչեւ այժմ: Եւ սակայն, ինչ ալ ըսուի, կարելի չէ ժխտել աւստրիացի ընկերվարական վարիչ [illegible]ի այն խօսքը թէ — «Կաուցկի բազմական բան ըրած է իր դարաշրջանին ու իր ժամանակի պրոլետարական դաստիարակին ի նպաստ»:

Տ.

Գերմանիան աղքատ է հանքային քարիւղով, թէեւ Հանովր քաղաքի շրջակայքէն մինչեւ Համպուրկ, քարիւղ գտնուած է եւ դեռ տենդագին՝ հորեր կը փորուին քարիւղահոս ակեր գտնելու համար, բայց այսօրուան արդիւնքը ցոյց կուտայ որ լաւագոյն պարագային տարեկան 250.000 թոնէն աւելի չպիտի կարելի ըլլայ հանել, Նիրնհակընի հորերու փայլուն թիւերը չեն փոխեր վերի լաւատես կարծիքը: Այս քանակութիւնը կը կազմէ սակայն երկրի պէտքին միայն մէկ տասներորդը: Միւս կողմէ օտար դրամի պակասը եւ աշխարհի մէջ ըլկուած պոյքոթը գերմանական ճարտարարուեստական արտադրութիւններու հանդէպ կը ստիպեն Գերմանիան փնտռել միջոցներ, երկրին մէջ հեղուկ վառելանիւթ պատրաստելու քիմիայի օգնութեամբ: Եւ իրաւ ալ կարելի եղած է ածուխի վրայէն ջրածին անցընելով, շատ բարձր ճնշման տակ, ջերմութեան մէջ պէնզինի գործը տեսնող հեղուկ վառելանիւթ շինել, որ իբրեւ «լոյնա – պէնզին» կամ «գերմանական պէնզին» կը ծախուի Գերմանիոյ մէջ:

Ածուխի այս կերպ հեղուկացման գլխաւոր գործարանը կը գտնուի Լոյնա քաղաքին մօտ, որ քիչ ատենէն ի վիճակի պիտի ըլլայ Գերմանիոյ համար անհրաժեշտ արուեստական պէնզինը ամբողջապէս պատրաստելու: Ասկէ զատ կան ուրիշ գործարաններ ալ որոնք թուխ ածուխի հիման վրայ կը պատրաստեն հեղուկ վառելանիւթ:

Բայց նկատի ունենալով բանակին մեքենայացումը եւ ինքնաշարժերու եւ շարժանիւներու յարաճուն գործածութիւնը, գերման կառավարութիւնը Հոկտ. 1ի օրէնքով մը պարտաւորիչ աշխատակցական ընկերութիւն մը կազմել տուած է որ 250 միլիոն մարք արժողութեամբ գործարաններ եւ աշխատանոցներ պիտի հաստատէ եւ Լոյնայի գործարանին նման հեղուկ վառելանիւթ պիտի պատրաստէ: Այս կերպով թուխ ածուխի ընկերութիւններու լճացած հսկայ դրամագլուխները շարժման մէջ պիտի դրուին անգործներու աշխատանք ճարելու եւ օտար դրամ խնայելով ինքնաբաւ դառնալու համար:

Հիթլերի խօսքը թէ «մենք կը վստահինք մեր քիմիագէտներուն եւ ճարտարագէտներուն կարողութեանց» կ'իրականանայ շուտով ամէն ասպարէզի մէջ:

Քիմիագէտ Փ.

Նոր հաց մը, ալիւրով եւ կաթով

Նոր հաց մը ծախուիլ պիտի հանուի Գերմանիոյ մէջ, «քրաֆթպրոթ», (զօրացուցիչ) որ բոլորովին տարբեր է «պատերազմի հաց»էն (քրիկս – պրոթ): Նոր հացին բաղադրութիւնն է հարիւրին 97.5 ալիւր, եւ 2.5 իւղը հանուած, չորցուած եւ փոշիացած կաթ: Պաշտօնական զեկոյց մը ներբողելով նոր հացին առաւելութիւնները, կ'ըսէ թէ կաթնային սպիտը (ալպիւմին) աւելի պիտի դիւրացնէ մարսողութիւնը: Միւս կողմէ, կաթի փոշի խառնելով նոր հացին, կառավարութիւնը կը յուսայ մղում տալ կաթնատնտեսութեան:

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԲԱՆԿԱԼԹԻԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ԴԱՏԸ

Հոկտ. 22ին Պոլսոյ իրաւական Դ. ատեանին առջեւ տեղի ունեցաւ Բանկալթիի նախորդ նիստին, քաղաքապետութեան փոխանորդը յայտնած էր թէ դատարանը քանի որ կը հպատակի Վճռաբեկին որոշման, ուրեմն կանխարգել միջոցը (թէտպիրի իհթիյաթի) բարձուի եւ գերեզմանատունը յանձնուի քաղաքականութեան: Պատրիարքարանի փաստաբան Նէճամթի պէյ մանրամասն պատասխանած էր, եւ դատարանը որոշած էր, որ Նէճամթի պէյ իր դիտողութիւնները գրաւոր ընէ, մէկ օրինակը դատարանին եւ մէկ օրինակն ալ քաղաքապետութեան փոխանորդներուն յանձնելով, Նէճամթի պէյ նախընթաց օր ներկայացուցած ըլլալով իր դիտողութիւնները պարունակող այդ յուշագիրը, քաղաքապետութեան փոխանորդը երէկ յանձնած էր իր գրաւոր պատասխանը: Պատրիարքարանի փոխանորդներն ալ երէկ թէ գրաւոր եւ թէ բերանացի իրենց պատասխանները տուին:

Նէճամթի պէյ նախ վերլուծեց վճռաբեկ ատեանին որոշումը, որուն մէջ, ըսաւ, կը յիշատակուի թէ բարոյական անձնաւորութեանց օրէնքին համաձայն, համայնքներու հոգեւոր պետերը որեւէ իրաւասութիւն չունին իրենց կրօնական եւ բարեգործական հաստատութեանց պատկանող բայց կալուած (աքար) չեղող հողերու վրայ: Ուրեմն, ինչպէս որ դատարանն ալ ընդունած էր եւ վճռաբեկն ալ հաստատած է, բարոյական անձնաւորութեանց (էշհասը հիւքմիէ) օրէնքը ի զօրու է, մինչդեռ հակառակորդ կողմը պնդած էր թէ քաղաքային օրէնքը ջնջած է զայն: Այս պարագան այլեւս քաւելի միւհքէմէ է, ըսաւ Նէճամթի պէյ (այսինքն որ եւ է խնդիր չի կրնար ըլլալ այս մասին):

Երկրորդ, կ'ըսուի թէ հոգեւոր պետը իրաւասու չէ կալուած չեղող հողերուն վրայ: Որով կը հաստատուի թէ կալուած եղողներուն իրաւասու է: Արդ, խնդրոյ առարկայ գետինը կը պարունակէ իր մէջ կառուցներ, արձաններ, խաղարան եւ կաթնարանի պէս կատարեալ շէնքեր, որոնց կալուած ըլլալը կը հաստատուի թէ՛ անոնց տուրքի ենթակայ ըլլալովը, թէ 329 տարուան պետական խորհուրդի մէկ մակագրութեամբը, նոյնպէս Էվգաֆի մակագրութեամբը որ կը գտնուին թղթածրարին մէջ, իբրեւ կրօնական եւ բարեգործական կալուած:

Նէճամթի պէյ առաջարկեց ատեանին որ մասնագէտներէ բաղկացած մարմին մը կազմուի, զատելու համար խնդրոյ առարկայ գետնին մէջ գտնուող կալուածական եւ ոչ կալուածական մասերը: Ինչպէս յայտնի է, ըսաւ, Գատըգիւղի Ցանաց գերեզմանատան դատին մէջ, պետական խորհուրդին որոշումով, գերեզմանատան կալուածներուն վրայ Քաղաքապետութեան ոտնձգութիւնը ջնջուեցաւ:

Գալով ոչ-կալուածական մասին, ըսաւ Նէճամթի պէյ, քաղաքային օրէնքին 277 րդ յօդուածին 4րդ համարը կը տրամադրէ թէ՝ քանի որ բարոյական անձնաւորութեան մը իրաւական հանգամանքը կայ եւ զայն ներկայացնող անհատին իրաւասութիւնը չընդունուիր, այդ համարին տրամադրութեան համաձայն, պէտք է որ հաշտարար դատարանին կողմէ փոխանորդ մը (քայյում) կարգուի, որպէսզի ըստ այնմ այս գործերը վարէ, ու հետեւաբար այս կարգադրութեանց համար երեք ամիս պայմանաժամ տրուի:

Քաղաքապետութեան փոխանորդը պատասխանեց թէ վճռաբեկին որոշումը ամբողջութիւն մըն է, չի կրնար զատ զատ մասերու բաժնուիլ, եւ դատարանն ալ անոր հպատակելէ վերջ այլեւս պայմանաժամ տալու եւայլ կարգադրութիւններ չեն կրնար ըլլալ: «Արդէն իմ պատկանած պաշտօնատունըս այս գործէն վնասուած է, եւ հարկաւ դուք ալ չէք ուզեր որ այս վնասը շարունակուի, ըսաւ, եւ արդէն դատավարութեան օրէնքին ալ հակառակ է: Հետեւաբար կ'առաջարկեմ ժամ առաջ վերցնել թէտպիրը – իհթիյաթին»:

Նէճամթի պէյ կրկին խօսք առնելով ըսաւ թէ քաղաքապետական փոխանորդին կը յիշեցնեմ որ խնդրոյ առարկայ գետնին կալուածական մասին համար բարոյական անձնաւորութեանց օրէնքը ի զօրու է:

Ատեանը որոշեց խնդիրը քննել եւ դատը յետաձգուեցաւ Նոյեմբ. 10ին:

ԿՈՄՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Նիւ Եորքի Իւր ընկերներու Փրկութեան համար

«Հայրենիք»էն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

ՇԻԳԱԿՕ, Հոկտեմբեր 3.— Այսօր ունեցանք փայլուն հրապարակային ժողով մը: Խօսեցան ընկեր Զատիկեան, Զ. Զատիկեան, Միրաքեան եւ շրջանիս գործիչ ընկեր Գասպար Իփէկեան: Մեր բնը բանտարկեալ ընկերներու փրկութեան գործին համար հանգանակուեցաւ 2,500 տոլար: Հանգանակութիւնը կը շարունակուի:

ՀՈՒԱՅԹԻՆՍՎԻԼ.— Ունեցանք հրապարակային մեծ ժողով: Խօսեցան ընկերներ Ռ. Դարբինեան եւ Զօր. Սեպուհ: Հանգանակուեցաւ 1,350 տոլար: Հանգանակութիւնը կը շարունակուի դեռ:

ՌՈՉԵՍԹԸՐ (Ն. Յ.).— Մեր այսօրուան հրապարակային ժողովին Ռոչեսթըրի Հայերը նուիրեցին 1,006 տոլար՝ 9 անմեղներու փրկութեան համար: Հանգանակութիւնը կը շարունակուի:

ԿՈԼԹ (Քանատա).— Մեր փոքրաթիւ հայ գաղութին մէջ եւս եղաւ հանգանակութիւն: Անմեղ 9 ընկերներու փրկութեան համար հանգանակուեցաւ 168 տոլար:

ԿՐԱՆԻԹ ՍԻԹԻ.— Տեղի ունեցաւ հրապարակային ժողով եւ հանգանակուեցաւ 800 տոլար:

ՍԻՐԱՔԻՒԶ.— Մեր բնը ընկերներու փրկութեան համար հանգանակուեցաւ 800 տոլար:

ԻՍԹ Ս. ԼՈՒԻԶ.— Ունեցանք մեծ հրապարակային ժողով: Հանգանակուեցաւ 700 տոլար: Հանգանակութիւնը կը շարունակուի դեռ եւ հաւանաբար բարձրանայ 1000ի:

ԼՈՍ ԱՆՃԷԼԸՍ (Քալիֆ).— Քաղաքիս Օտ Ֆէլօ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հրապարակային ժողով, 9 ընկերներու փրկութեան գործը շարունակելու համար: Հանգանակուեցաւ 840 տոլար: Հանգանակութիւնը կը շարունակուի:

ՍԷԼԸՄ (Մէս.).— Սէլըմի փոքրաթիւ հայ գաղութը հանգանակեց 130 տոլար: Հանգանակութիւնը կը շարունակուի:

ՈՒԷՍՏ ՓՈՒԼՄԸՆ.— Ունեցանք հրապարակային ժողով: Հանգանակուեցաւ 225 տոլար: Հանգանակութիւնը կը շարունակուի:

ՐԷՑՍԻՆ, Հոկտ. 8.— Ունեցանք հրապարակային փայլուն ժողով: Հանգանակութեան արդիւնքը եղաւ 459.38 տոլար:

ՔՆՈՇԱ, Հոկտ. 8.— Մեր այսօրուան հրապարակային ժողովին տեղի ունեցաւ հանգանակութիւն՝ 9 ընկերներու պաշտպանութեան գործին համար: Արդիւնքը՝ 161 տոլար:

ՄԱՄՈՒԼ

ԿԱՐԱՊԵՏ ՄԱԶԼԸՄԵԱՆ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը կը բացատրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (18 Հոկտեմբեր).

— «Ս. Գրյրճեանի սպանութեան դատավարութիւնը սեղանի վրայ բերաւ առաջնորդ Մազլըմեանի եպիսկոպոսի արտաքսման խնդիրը: Ամբաստանող կողմին զրգռութիւններուն վերջ տալու համար, պաշտպան փաստաբան մեթր Տամասկինոս շանթահարիչ հարուած մը տուաւ, նախաբարական որոշման պատճէնը ներկայացնելով դատական ատեանին:

Հելլէն դատաւորներուն եւ հանրային կարծիքին համար նորութիւն եղող այս հաստատումը արձանագրուեցաւ հելլէն մամուլին մէջ, առանց մեկնութեան:

Նախարարական որոշումը ոչ մէկ կասկած չէր վերցներ: Ցատակ ու մեկին, երկրին բարձրագոյն իշխանութիւնները կը պահանջէին Յունաստանէն արտաքսել Կարապետ Մազլըմեանը, որուն համայնավար գործակալ ըլլալը ապացուցուած է օտար վաւերաթուղթերով:

Արտաքսման որոշման պատճէնը կը մնայ դատական թղթածրարին մէջ: Հելլէն հանրային կարծիքին եւ թերթերուն համար կրնայ զարմանալի երեւալ թէ բարձրաստիճան եկեղեցական մը միթէ Չեկայի գործակալ կրնա՞յ ըլլալ: Այս երկինքին տակ ամէն բան կը կատարուի: Ինչպէս որ Մակեդոնիոյ գիւղերուն մէջ գործող համայնավար քահանաներ կան, որոնք գիտակցաբար կամ ոչ, գործիք դառնալով Չէկայի ձեռքին, անդարմանելի չարիքներ կը հասցնեն իրենց հովուած համայնքին:

Անուրանալի իրողութիւն է որ Չեկան արտասահմանի մէջ կը գործածէ բազմաթիւ ռուս, հայ եւ ուքրանացի եկեղեցականներ, որոնք կամ կուսակցական ատելութենէ եւ կամ արծաթասիրութենէ տարուած, կը մատնեն, պայքար ու վէճ կը ստեղծեն, եղբայրը եղբօր դէմ կը զինեն, հակապոլշեւիկ ճակատը տկարացնելու համար:

Ըստ Աղաբեկովի, այդ գործակալներէն մէկն է Կարապետ Մազլըմեանը, Չեկայի շրջանակներուն մէջ ծանօթ «թիւ 23» անունով: Աղաբեկովի մերկացման պէտք չկար, Կարապետ Մազլըմեանի Չեկայի գործակալ ըլլալուն համոզուելու համար: Ութ տարի առաջ, Հայաստանի Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի նախագահ Արտաշէս Կարինեան, Երեւանի մէջ, գաղթահայ անցուդարձերու մասին խօսելով, պաշտպանած էր Կարապետ Մազլըմեանը, իբր հաւատարիմ ծառայող խորհրդային քաղաքականութեան:

Այս մէկ փաստը բաւական է Կարապետ Մազլըմեանը ճանչնալու համար: Այլեւս չենք խօսիր Շահվերտեանի հետ ունեցած գաղտնի գործակցութեան, իր տան մէջ գումարուած ժողովներու եւ համայնավարներու հետ պահած կապերու մասին:

Հապա այն յուդայագի՞րը, որ հելլէն մամուլին մէջ հրատարակուեցաւ փետրուարին, Դաշնակցութիւնը վարկաբեկելու համար, եւ որուն խորհրդայնասէր ուղղութիւնը այնքան մեծ յուզում պատճառեց կառավարական շրջանակներուն:

Ո՞ր մէկը թուենք եւ ո՞ր մէկն արձանագրենք: Ասոնք մէկ քանի յայտնի փաստեր են, որոնք կը հաստատեն Կարապետ Մազլըմեանի Չեկայի գործակալ ըլլալը:

Մատնութի՞ւն կ'ըսենք: Այո՛, հրապարակաւ: Թերթի էջերէն: Ու պիտի շարունակենք հանրային սփափականութիւն դարձած իրողութիւններն ու նշմարտութիւնները տարածել ժողովրդական զանգուածներու մէջ, որպէսզի չարիքը սահմանափակուի եւ վտանգը նուազ աղետաւոր ըլլայ»:

Ամերիկայի Հայոց Երեսփոխանական Ժողովը

Հոկտ. 6 եւ 7ին Նիւ Եորքի Մայր եկեղեցւոյ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Ամերիկայի Հայոց Երեսփ. Ժողովը:

Ամերիկայի Հայոց 51 կազմակերպուած թեմերէն Երեսփ. Ժողովին մասնակցեցան 47 թեմեր 87 երեսփոխաններով:

Երեսփ. Ժողովի բոլոր նիստերը գումարուեցան եւ երեսփոխաններէ զատ ունկնդիրներու հոծ բազմութիւն մը սկիզբէն մինչեւ վերջը հետաքրքրութեամբ հետեւեցաւ ժողովի աշխատանքներուն:

Երեսփ. Ժողովի օրակարգի գլխաւոր զբաղումները եղան Սահմանադրութեան բարեփոխութիւնը, Առաջնորդական խնդիրը, Ամերիկահայ թեմի կրթական գործի կազմակերպութիւնը եւ ազգ. կեդր. վարչութեան ընտրութիւնը:

Երեսփ. Ժողովը փոփոխութեան ենթարկեց Սահմանադրութեան այն յօդուածները, որոնցմով գծուած էին Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի վարչական իրաւունքները Ամերիկահայ թեմի գործերու մէջ:

Հաստատելով կաթողիկոսի հեղինակութիւնը իբրեւ հոգեւոր պետ Հայոց Եկեղեցւոյ, Երեսփ. Ժողովը վերցուց էջմիածնին վարչական իրաւունքները ապահովող յօդուածները:

Երեսփ. Ժողովը առաջնորդի ընտրութիւնը յետաձգեց, յանձնարարելով Ազգ. Կեդր. Վարչութեան պատրաստել ընտրելիներու ցանկ մը մինչեւ յաջորդ Երեսփ. Ժողով:

Առաջնորդական տեղապահի պաշտօնին մէջ վերահաստատուեցաւ Տ. Նշան աւագ քհյ. Փափազեան:

Ազգ. Կեդր. Վարչութեան գործունէութիւնը խոր գնահատութեան արժանացաւ Երեսփ. Ժողովի կողմէ միաձայնութեամբ քուէարկուած բանաձեւով մը:

Ազգ. Կեդր. Վարչութեան վիճակով դադարեալ անդամներու տեղը ընտրուեցան հոգեւորականներէն՝ Ղեւոնդ վարդապետ Մարդուկեան եւ Տ. Մանիկեան քահանայ, իսկ աշխարհականներէն Տոքթ. Ս. Արդարեան (վերընտրուած), Պ. Մ. Սանտալ (վերընտրուած) եւ Պ. Ժ. Արիկեան:

Յառաջիկայ տարուան համար Երեսփ. Ժողովը քուէարկեց 8000 տոլարի նախահաշիւ մը, որու 2500 տոլարը պիտի յատկացուի կրթական գործին:

Երեսփ. Ժողովը լրացուց իր աշխատանքները երկուշաբթի, Հոկտ. 8ին:

ՄԵԾ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ (32)

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ— (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

Կէս օրին հասանք Քիւրտ Նորշէն, Շէյխի Հաջրէթի գիւղ: Շէյխի հրամանով տեղաւորուեցանք, անոր երկու «Քաքիա»ները, առաւ իրեն տաք ...ուր տուաւ գաղթականներուն:

Առտուն Նորշէն ճամբայ ելանք. կ'աշխատինք եթէ ոչ Պիթլիս, գոնէ Խաները հասնիլ: Երբ դարձանք Ռահվան, հովը սովորականէն աւելի սաստկացաւ, կը փչէ, գետնի վրայի ձիւնը կը ծեփէ մարդու դէմքը եւ շնչահեղձ կը դարձնէ: Ճիչ ու վայնասուն ծայր առած էին: Առաջ քալել անկարելի է: Ով որ Պիթլիսի Ռահվան եւ անոր մրրկաշունչ հովը տեսած է ան գիտէ: Ճիգ մը ընելով աջ կը դառնանք եւ լերան ստորոտը Թաղավիէն անունով հայ կիսաւեր գիւղ մը կը մտնենք:

Առաջ մտնողները ամուր տուներու մէջ տեղաւորուեցան, ուրիշներ կիսաքանդ եւ լերկ պատերու տակ մնացին:

Մեզմէ առաջ անցնող կարաւանները քանդած եւ վառած էին տուներու սիւներու գերանները. շատ մը տուներ զրկուած էին սիւն ու գերանէ եւ տակաւին իբրեւ տուներ կանգուն կը մնային:

Անոր համար որ հողը սառած էր, եռացած կրաքարի նման իրար փակած: Այսպիսի տան մը մէջ կը բնակէին ութ անուրներ: Անխոհեմաբար կը վառեն ութ տեղով կրակ, կրակի եւ անասուններու շնչած դոլորշիէն հողը կը հալի, կը թուլնայ, եւ մօտ լուսնալուն վար կուգայ, իր տակ թաղելով մարդ ու կենդանիներ: Անկարելի եղաւ բան մը ազատել:

Մեր տան բեռները կապելէ յետոյ, Քեամիլ աղայի տան օգնութեան գացի: Երբ անոնց տունն ալ ճամբու դրի, աճապարեցի մեր տունը հասնիլ: Ճամբուն վրայ եզ մը ինկած է, կին մը կը չարչարուի, անոր օգնութեան հասայ. եզը ոտքի հանեցինք, անոր բեռը ամրացուցի, յանկարծ քիւրտ կինը վզիս փաթթուեցաւ. «աբեւիդ մենիմ, Մարգար, դուն ո՞ղջ ես, եւ ազատեցա՞ր»: Հայեացքս կը դարձնեմ եւ կը ճանչնամ, Խամէն է, տարազը փոխուած քրտական է: Կարճ ծանօթութիւն մը կուտայ իր մասին, Ճպօ անունով Քիւրտի մը քով կը մնար: «Պատմելիք շատ բաներ ունիմ, թող մնայ յարմար առիթի մը»: Եւ ես կ'աճապարեմ մերիններուն հասնիլ:

Խաները հասանք. լեցուն էր: Անցանք Պիթլիս: Կէս օրէ վերջ մտանք քաղաք: Կամուրջի մը տակ լեցուն դիակներ, սառած էր ջուրը եւ մնացած էին սառի մէջ:

Ճամբան, մօտ 25 ուրուական դարձած Հայեր ոստիկաններու նեղ օղակի մը մէջ կը քշուէին դէպի այդ կամուրջը: Անոնց մէջ տեսայ մեր գիւղի Բրսօ Միսակը: Կամուրջին վրայ հասած ատեն, համազարկ մը երկու կողմէն. ու խեղճերը ինկան տերեւի նման: Անոնք որ վարը կամուրջի տակ չինկան, անոնց բաժինն եղաւ սուինը. հրրելով նետեցին կէս սառած ջուրի մէջ:

Քաղաք մտանք, ոստիկանները խիստ հսկողութիւն կը կատարեն Հայ չփախցնելու համար: Մեզ հինգ տնւոր լերան կողէն բարձրացնելով հայ եկեղեցիի մը մէջ տեղաւորեցին: Թերեւս վանք մըն էր. ունէր բաւական կոկիկ սենեակներ:

Եկեղեցիի գաւթին մէջ երկու դիակներ կան, կին մը, եւ մանկամարդ աղջիկ մը: Զանոնք մէջտեղէն վերցնելու գործը ինծի ձգեցին.— «Քու ցեղակիցներդ են, տար սա շուանը անոնց ոտքին անցուր, քաշէ դուրս եւ սա դառիվայրէն գլտորէ գար վար»: Մերժեցի այդպէս ընել: Անոնց սառած դիակները կռնակս առնելով նետեցի եկեղեցիին ետեւ փոսի մը մէջ, ուր լեցուն դիակներ կային:

Անօթի կը մնանք, մէկ բեռ ալիւր ունինք իբրեւ պաշար, ան ալ հաց չեն պատրաստեր, այլ տեսակ մը ապուր, զոր իրենք փշրուք կ'անուանեն:

Առտուն բեռներով վար իջանք հրապարակ, էլը կը քշուի, ոստիկանները կը հսկեն եւ մենք կ'ուղղուինք Սալնոձորի ուղղութեամբ:

Քաղաքէն դուրս ելանք, անդնդախոր ձորի մը մէջ ենք, Գիւզալասրէ. երկու կողմը անծայրածիր լեռներ: Օդը մեղմ է ու ամպի բիծեր կ'երեւան: Արեւը շատոնց կորսուած է:

Ճամբու կողքին եզ մը ինկած է, անոր գլուխը կտրած անցած են, անմիջապէս հասայ, ճուռ մը, կաշիով մէկտեղ կտրեցի եւ բերի պահեցի բեռան մը վրայ: Առաջ անցնողներուն կրակները կը մխան: Էլը դադար ըրաւ գիշերելու: Մեր տունը ժայռի մը առջեւ դրինք, հովանքէն ազատեցանք: Լող մը առած մտայ անտառ. խուրձ մը փայտ շուտով հասցուցի. կրակը նորոգեցի, նորէն ես, եւ այսպէս ամբողջ գիշերը անցընելու չափ կրակի փայտ պատրաստեցի: Ցեղայ անասուններուն համար ճարեցի ձիւնի մէջ եղած ուռերու ծայրեր (կոտա), քանի մը խուրձ: Ցուրտ չեմ զգար, քանի որ կ'աշխատիմ:

Մեր կողքին դրուած է տուն մը, քովս եկաւ ու ականջիս կը փսփսայ. — Գիտե՞ս, ես ալ հայ կին մը ազատած եմ. Խամէ կը կոչուի: «Լաւ ըրած ես», ըսի:— Ախ, եթէ գիտնայի, քանի մը կտրիճ երիտասարդներ հետս կ'առնէի, այսօր ես հանգիստ կ'ընէի, կ'ողբայ Քիւրտը: Բայց Խամէն չկայ, ո՞ւր է, կը հարցնեմ: Ան ոչխարներու հետ ձորակը մնաց, ոչխարները կոնտ կ'ուտեն, կ'երթամ բերելու:

Ջայնօն կրակի վրայ ջուր տաքցուց, քանի մը ճանկ ալիւր մէջը խնուեց ու բաժնեց, իմ բաժինս թէյի նման խմեցի ու փորս տաքցաւ:

Ամէն մարդ իր քուրջը բացաւ ու մէջը մտաւ: Ես ալ երկու եզներու միջեւ տեղ պատրաստեցի, կրակս ահագին քուրայ կտրած է: Միսի կտորը կը քերթեմ, կը մանրեմ ու կը դնեմ կրակին մէջ եփելու: Անդին Խամէն կրակին քով նստած հաց կը թխէ սաճի վրայ. կ'ուզեմ անոր քով երթալ, բայց քանի որ հաց կը պատրաստէ չեմ երթար: Անոր ալ աղաները քնացեր են: Իր գործերը վերջացնելէ յետոյ քովս եկաւ: Կրակս նորոգեցի, իրեն համար ազուոր տեղ մը տուի: Նստելէ առաջ երեք հաց տուաւ, «գիտեմ, անօթի ես» ըսելով: Նստանք կրակին քով ու սկսանք մեր պատրաստած մսի ջուրը թէյի նման խմել. բնաւ ցուրտ չենք զգար:

(Շար.) ՄԱՐԳԱՐ ՔԱՐԽԵԱՆ

Հաւանական է որ արտաքին յանձնաժողովը վաղը աւարտէ երկու օրինագիծերուն քննութիւնը եւ ընդհ. ժողովն ալ զանոնք քննէ իր վաղուան (այսօրուան) կամ Շաբաթ օրուան նիստին: Հաւանական է նոյնպէս որ Վարչապետը այս առթիւ կարեւոր ճառ մը խօսի:

ԱՆԳԱՐԱ, 24 (Մ.) — Ընդհ. ժողովէն յետոյ գումարուեցաւ արտաքին յանձնաժողովը եւ լսեց Թ. Րիւշտիւ պէյի յայտարարութիւնները՝ Պալքանեան ուխտի գործադրութեան վերաբերեալ երկու օրինագիծերու մասին: Յանձնաժողովը միաձայնութեամբ հաւանութիւն յայտնեց տրուած բացատրութեանց եւ որոշեց ընդհ. ժողովի վաւերացումին ներկայացնել օրինագիծերը:

Ազգ. ժողովը, վաղը առաւուն իր նիստին նկատի պիտի առնէ զանոնք: Մեծապէս հաւանական է որ ժողովը գոնփակ նիստի մը մէջ լսէ կառավարութեան տալիք բացատրութիւնները:

Որոշուած է զաշնագիրերուն վաւերացուած բնագիրերը փոխանակել այն ատեն, երբ Պալքանեան նախարարները Անգարա այցելեն:

Սեւամորթ մը կտոր կտոր եղաւ

5000 ՀՈԳԻՆՈՑ ԽՈՒԺԱՆՈՎ ՄԸ

Ֆլօրիտայի մէջ (Մ. Նահանգները) սպիտակամորթ եւ քաղաքակի՛րթ Ամերիկացիները ահռելի տանջանքներով մեռցուցին 23 տարեկան սեւամորթ մը, որ ամբաստանուած էր թէ սպիտակամորթ աղջիկ մը պղծած եւ սպաննած է: Սեւամորթը, Քլօտ Նիլ, ձերբակալուած եւ բանտարկուած էր, սահմանակից նահանգի մը բանտին մէջ, որպէսզի ամբոխին ձեռքը չանցնի: Հոկտ. 26ին երեսուն ինքնաշարժներ հասան բանտին առջեւ, սպառազէն գաւաղիրներով, որոնք պահակները անկարողութեան դատապարտելէ յետոյ, ներս խուժեցին եւ խցիկէն հանեցին բանտարկեալը: Տեղծը յատուկ ինքնաշարժի մը մէջ նետուեցաւ եւ քշուեցաւ ուրախութեան ցոյցերով: Որոշուած էր մեռցնել ճիշդ այնտեղ ուր գտնուած էր աղջկան դիակը: Այս առթիւ կոչեր ալ հրատարակած էին, որպէսզի ժողովուրդը գայ տեսնէ, իբրեւ թէ թատերական ներկայացում մը ըլլար: Արդարեւ, բաժակներ կը պարպուէին, տօնելու համար յաղթանակը: Մինչ կառավարութեան զօրքը աչալո՛ւրջ կը հսկէր սահմանին վրայ, թշուառ սեւամորթը ահռելի չարչարանքներու ենթարկուեցաւ ամբողջ գիշեր մը, դանակներ, հրաշէկ երկաթներ եւ ատրճանակներ գործեցին անդադար, հինգ հազար հանդիսականներու առջեւ ... Մինչեւ Ուաշինկթըն դիմում կատարուած էր, օգնութիւն խնդրելով, բայց ընդհ. դատախազը պատասխանած էր թէ բան մը չի կրնար ընել: Յաջորդ առտուն, սեւամորթը ողջ էր տակաւին: Այս անգամ որոշեցին կախել, եւ հանդիսաւորապէս դաշտ փոխադրելով, ծառէ մը կախեցին ինչ որ մնացած էր մարմնէն: Առնուազն 50 կրակի նշաններ կ'երեւային դիակին վրայ ...

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՀԻՆԳ ՕԴԱՆԱՒԵՐ ԴԷՊԻ ԹՈՒՐՔԻԱ

Հինգ պարսկական օդանաւեր Տիարպէքիր հասան հրամանատարութեամբ Ահմէտ Նախիջեւանի, որ վարիչն է զինուորական օդագնացութեան: Ցետոյ մեկնեցան Էնկիւրի, մասնակցելու համար Թուրքիոյ հանրապետութեան 11րդ տարեդարձի հանդիսութեանց:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԳՈՅԱՄԱՐՏ օրացոյց 1935

Հրատարակութիւն Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

1.— Ազգային քննական պատմութիւն, Բագրատունեաց Հարստութենէն մինչեւ Ռուբինեանց Հարստութիւն:

2.— Ամփոփ նկարագրութիւն ազատագրական պատմական դէպքերու եւ դէմքերու, առանց կուսակցական խտրութեան:

3.— կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն:

4.— Օրացոյցին ճակատը զետեղուած է Հ. Յ. Դ. Զինանշանը՝ եզերուած զոյգ եռագոյնով, մէջտեղը «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՅԱՄԱՐՏԸ» (գծուած Հ. Ալեանաքի կողմէ):

5.— Օրացոյցին ներքեւ *Դաշնակցութեան Երրորդութիւնը*:

Դ.— Ձախ կողմը *Միքայէլ Վարանդեան, Մ. Նալբանդեան եւ Թումանի մարտական խումբը*:

7.— Աջ կողմը *Հայր Աբրահամ, Գամառ Քաթիպա, Բասէնի եւ Տէլիպապայի ֆէտայիներու խմբանկարը*:

8.— Օրացոյցին մէջ զետեղուած են անցեալ տարուան կոչքին վրայի նկարները եւ եօթը նոր նկարներ:

Հայրենակիցներ, չզրկուելու համար այս գեղեցիկ հրատարակութենէն դիմեցէք այժմէն Միութեան հասցէին՝

Karnig Antikian, 49, rue Nationale, Marseille:

գին՝ Մարսէյլի 5 ֆր.: գաղութներ 5.50: Պալքաններ եւ Սուրիա 5:

Տպագրութիւն՝ ԵՆՈՎՔ ԱՐՄԷՆ:

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆՑԻՆԵՐՈՒՆ

Նոյեմբեր 20էն պիտի սկսինք ծախել մեր նոր օրացոյցները «*Վասպուրական*» օրացոյցը: կազմուած է նոյն բովանդակութեամբ (*կենսագրական, աշխարհագրական, եւ այլն բաժիններով*): Ապսպրանքի համար դիմել՝

A. Mardirossianի, Poste Restante Colbert, Marseille:

Մարսէյլի վասպ. Հայր. Միութեան վարչութիւն

ԶՈՒՇԱՏԵՍՐ

Ալփորվիլի Հ. Կ. Խաչի ընդհ. ժողովը վաղը չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ վերամանեայ հաշուետուութիւն, ընթացիկ հարցեր:

Ժողովէն յետոյ ընթերցանութիւն եւ մաքերի փոխանակութիւն:

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame. PARIS (13e)

Le Gérant: H. STEPHAN

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ (14)

ՍՊԻՏԱԿ ԱՐԾԻՒԸ

Թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ Գրեց՝ ՌՈԼԸՆՏ ՏԷՆԻԸԼ

Հ. Ա. երիտասարդի մը մասին չէր խօսած, այնպէս որ իր բարեկամին չքօղարկուած գրգռութիւնը թէ մարդասպանը չի կրնար երիտասարդ մը եղած ըլլալ՝ ապշեցուց զինքը:

— Բայց Ճօն, ես կարծեմ չըսի թէ մարդասպանը երիտասարդ մըն է:

— Ը, ը... Թերեւս դուն չըսիր: Ես մտքովս այդպէս կը կարծէի: Ձեզ հասկնար թէ ներքին ինչ մտածում ունի մեր բարեկամ Ճօնը, ըսաւ ինքնիրեն Հ. Ա.: Բան մը կայ մտքին մէջ, բայց այդ բանը ինծմէ պահելու համար չափազանց զգոյշ կը վարուի:

— Առաջին սպաննուողը Հրեայ մըն էր. Սթալպէրկ անունով, որ իր դրասենեակին մէջ դաշունահարուած էր: Երկրորդը հանդստեան կոչուած Աւստրալիացի մըն էր, Տէյվիս անունով, սար ալ կոկորդը կտրուած էր, Տէվընշիրի իր բնակարանին մէջ: Երրորդը՝ երէկ գիշերուան դէպքը, Հէնրի Մէյըրն, արժեթուղթի միջնորդ, սրտէն զարնուած:

Երեք մաքուր գործեր, է՞հ:

— Ես գեղեցիկ եւ մաքուր գործը չեմ գիտեր, սակայն ոստիկանական ըմբռնում է թերեւս, ես պիտի ըսէի երեք հատ վատ եւ վայրագ սպանութիւն:

— Թերեւս իրաւունք ունիս, Ճօն, խնդիրը այն է թէ ի՞նչ է պահուած այս ամէնուն ետեւ. ի՞նչու համար կը սպաննուին այս ծերունիները, հաւանօրէն միեւնոյն անձին կողմէ, եւ ինչ՞ու անոնց կուրծքերուն վրայ այդ Սպիտակ Արծիւը կը փակցնէ:

— Ես պիտի ըսեմ որ Արծիւը որպէս նշան դրուած է. ըսաւ Սըր Ճօն:

— Ի՞նչի նշան:

Սըր Ճօն ուսերը թօթուեց:

— Ձե՞ս գիտեր: Ես պատճառ մը գտայ, թերեւս իբրեւ նշան թէ անոր ետեւէն յաջորդ մը եւս պիտի մեռնի:

— Տէր Աստուած: Ուրեմն Հ. Ա. կը կարծես թէ այս ահռելի սպանութիւնները դեռ պիտի շարունակուի՞ն:

— Չպիտի զարմանամ: Կ'ընդունիմ թէ առաջին երկու դէպքերուն իրարու հետ կապակցութիւն ունենալը չէինք գիտեր, բայց հիմակ գիտենք որ Հէնրի Մէյըրն զինուած կը պտտէր, եւ սրտին մէջ գաղտնի վախ մը ունէր թէ մահը որ եւ է անկիւն իրեն կը սպասէր, այս իրողութիւնն իր սպասաւորէն իմացանք. հետեւաբար գրեթէ վստահաբար կրնանք ըսել որ երբ Սթալպէրկի եւ Տէյվիսի սպանութիւնը իմացաւ, իրեն համար խնդիրը պարզուած եղաւ եւ գուշակեց թէ սպաննուելու կարգը իրեն եկած է: Հիմակ ես ինծի հարց կուտամ թէ չորրորդը ո՞վ պիտի ըլլայ արդեօք: Եթէ յաջողիմ ի յայտ բերել թէ սպաննուած այս երեք անձերը իրարու հետ ի՞նչ տեսակ յարաբերութիւն ունէին՝ թերեւս կարենամ գտնել չորրորդ անձը եւ փրկել իր կեանքը: Կը յուսամ որ կարգ մը հարցաքննութիւնները որոնց սկսած եմ, այս խորհուրդէ առաջ իրենց արդիւնքը պիտի տան:

Սըր Ճօն հաճոյքով պիտի ուզէր իմանալ թէ այդ մասնաւոր հարցաքննութիւնները ինչ էին, բայց խորհեցաւ որ հարցնելը խելացութիւն չպիտի ըլլայ:

— Ի միջի այլոց Ճօն, — խօսողը դարձեալ Հ. Ա.ն էր, — կ'ուզե՞ս սա թալիսմանը տեսնել... այսինքն Սպիտակ Արծիւը:

— Ի՞նչ. մօտդ կը գտնուի՞:

Ձայնին մէջ նորէն մտահոգութիւն: Ի՞նչ կը նշանակէն այս ամէնը:

— Այո, երէկ գիշեր Հէնրի Մէյըրնի կուրծքին վրայէն առնուածը քովս է:

— Կ'ուզեմ տեսնել, Հ. Ա.:

— Ահաւասիկ:

Հ. Ա. գրպանէն դուրս հանեց թղթիկի մը մէջ փաթթուած տարրական եւ սեղանին վրայ, ընկերոջը առջեւ դրաւ:

Սըր Ճօն տարրական ձեռքին մէջ բռնած եւ թուղթը բացած միջոցին ձեռքերը սկսան դողդղալ: Մտքովը խորհեցաւ որ այն Արծիւը զոր հիմակ պիտի տեսնէր՝ եթէ միեւնոյն նմանութիւնն ու միեւնոյն ձեւն ունենայ, այն միւսին զոր «Կլօրիա» զբօսանաւէն միասին բերած էր, այն ատեն փոքր կասկածով կամ նոյն իսկ անկասկած պիտի ըսէր որ այդ Սթէֆըն Հայաթը կերպով մը այդ երեք մարդոց սպանութեան մասնակից էր:

Ներքնապէս մաղթեց որ երկու Արծիւները այնքան աննման ըլլան իրարու, որ սիրտը հանդստանար, եւ առանց Զարա Հայաթի վտանգ մը բերելու վախն ունենալու, իր ընկերոջը վրայ բացարձակ վստահութիւն ունենար:

Դժբախտաբար սակայն Սըր Ճօնի Տէվիտսընի միտքը չհանդարտեցաւ, հազիւ Արծիւին վրայ նայած՝ տեսաւ որ անիկա իր հետ բերածին յար եւ նման էր:

Այլեւս անկասկած էր որ Սթէֆըն Հայաթ, Սպիտակ Արծիւի սպանութեանց մասնակից էր: Սակայն չէր կրնար հասկնալ թէ այսպէս երիտասարդ մը ինչո՞ւ սպաննէ երեք ծեր մարդեր: Հ. Ա. այս երեք սպանութեանց մէջ կապակցութիւն մը կը նշմարէր, մեռնողին եւ մարդասպանին միջեւ, Սթէֆըն Հայաթը ինչպէ՞ս այդ կապը կրնար ըլլալ, քան տարեկան երիտասարդ մը: Ոչ, կապակցութիւն չի կրնար ըլլալ, եթէ մարդասպանը Սթէֆըն Հայաթն է, ուրեմն տղան խելագար մըն է, որ դիպուածով այսպիսի ոճիրներ կը գործէ: Եթէ այսպէս է, ուրեմն պէտք է ժամառաջ չզթայ զարնել եւ արգելափակել: Աստուած իմ. իր յաջորդ զոհը կրնայ նոյնիսկ իր քո՞յրը ըլլալ: Սըր Ճօն այս միտքին առջեւ սարսափեցաւ: Իր տեսած միջոցին Սթէֆըն Հայաթ գիտակցութիւնը կորսնցուցած էր, որ հասկնար թէ յիմար էր կամ ոչ, պէտք էր կրկին զինքը տեսնել եւ կարելի եղածին չափ շուտ: Այսօր իսկ Պրայթընի պէտք է երթայ եւ իր «Կլօրիա» զբօսանաւուն մէջ պէտք է այնքան շուտ վերադարձը բացատրէ այն բանով որ իբր թէ անհանգիստ էր եղած երիտասարդին առողջական վիճակով:

Մանրազնին քննութիւն մը եւ քանի մը բառ Սթէֆընի հետ, եթէ կարենայ խօսիլ, եւ իրողութիւնը պիտի հասկնայ: Բայց մինչեւ որ ինքը իրականութիւնը չիմանայ՝ Սքօթլէնտ Եարտի իր բարեկամին բան չպիտի ըսէ այդ խնդրի մասին: Մտքին մէջ որոշ ծրագիր մը ունէր այլեւս. ինքզինքը աւելի հաստատ զգաց:

— Կը թուի թէ փոքրիկ Սպիտակ Արծիւս քեզ մտախռովեց, Ճօն:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire: Sch. Missakian

Rédaction & Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ եւ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme PARIS (13e)
Téléphone: Glacière 15-70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro: TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 »	—
Ամերիկա	200 »	100 »	—
Ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 31 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 31 Octobre 1934

10րդ ՏԱՐԻ - 10e Année N° 2639

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

"ՁՄՐԱՆ ՏԽՈՒՐ ԱՅՆ ԳԻՇԵՐ...,,

— oo —

Դեռ աշուն է, բայց որքա՜ն տխուր, եւ ցուրտ, ցա՛ւրտ:

Մի՛շտ ամպ–արեւ ու յորդափոփոխ, Փարիզի օդը արդէն վերարկու մը նետել տուեր է ունեւորին կռնակը: Իսկ չունեւորը կը տրտմի հագուստի եւ սնունդի պակասէն:

Թշուառութեան ո՞ր մէկ տեսարանը կը պակսի, այս փարթամ քաղաքին մէջ, ուր ժողովուրդին կէսը չի գիտեր թէ ի՛նչպէս կ'ապրի միւս կէսը,— կամ ո՛ւր կը պառկի, գիշերը, երբ ուրիշներ գիշերներ կը լուսցնեն լուսացնցուղ սրահներու մէջ. գիշերներ գինով եւ կինով...

Դեռ աշուն է, բայց արդէն թշուառութեան ձայներ կը լսուին ամէն կողմէ:

Ուրեմն, կացութիւնը շատ աւելի պիտի ծանրանայ ձմեռը, երբ անձրեւն ու ցուրտը վերահաստատեն իրենց չարաշուք տիրապետութիւնը:

Պիտի ծանրանայ առաւելապէս անոր համար որ, կը գտնուինք տնտեսական տագնապի եւ գործազրկութեան ամէնէն սուր շրջանին մէջ:

Անցեալ շաբթու, պաշտօնական տեղեկագիրը կը յայտնէր թէ 6-7000 նպաստընկալ գործազուրկներ աւելցած են մէկ շաբաթէն միւսը:

Իրազեկներ հարիւր հազար կը հաշուեն մէկ տարիէն միւսը յառաջ եկած յաւելումը:

Այս տեղեկութիւններէն շատ առաջ, աշխատանքի նախարարը ինք ազդարարեց թէ այս ձմեռ աւելի պիտի ծանրանայ գործազրկութեան տագնապը:

Եւ աճապարեց գործադրել հանրօգուտ շինութեանց ծրագրին մէկ մասը, որպէսզի գործ ճարուի շատ մը բանուորներու:

Միւս կողմէ, ծրագիր կազմած է գործազրկութեան նպաստի ազգ. սնտուկ մը հաստատելու, քանի որ պետութիւնը կը դժուարանայ կրել ամբողջ բեռը:

Մինչ այս մինչ այն, ամէնէն տոկուն հաստատութիւններն ալ հազարաւոր բանուորներ կ'արձակեն ամիսներէ ի վեր, կամ ժամեր ու գիներ, նոյն իսկ օրեր կը կրճատեն:

Վերջին նորութիւնները կ'իմանաք այսօր իսկ,— բազմաթիւ արձակումներ՝ երկու – երեք խոշոր գործարաններէ:

Աւելորդ է յիշեցնել պատկերին լրացուցիչ մասը — նորանոր խստութիւններ եւ չկամութիւններ՝ օտարականներու հանդէպ, թէ քաղաքական եւ թէ տնտեսական պատճառներով:

Դիտեցի՞ք որ, արմատական – ընկերվարականներու համագումարն անգամ ազատ չմնաց օրուան հոսանքէն: Այնտեղ լուրջ թելադրութիւններ եղան աստիճանաբար կրճատելու օտար բանուորները, ի պաշտպանութիւն Ֆրանսացի աշխատաւորութեան:

Բոլորս ալ գիտենք որ կառավարութիւնը արդէն սահմանափակած է օտարներու համեմատութիւնը, 10 առ հարիւրի օրէնքով:

Իրականին մէջ, տասնէն ալ պակաս է այդ իրաւունքը: Եւ, եթէ չենք սխալիր, վերջին հանրօգուտ շինութեանց առթիւ, աշխատանքի նախարարութիւնը պատուիրած է հարիւրին հինգէն աւելի տեղ չտալ օտարազգիներու:

Վերջերս, ուրիշ անհամութիւններ ալ երեւան եկան, այս օրէնքին պատրուակով:

Աշխատանքի նախարարութեան քննիչները յանկարծ կոխելով այս կամ այն օտար գործարանը, տուգանքի կը դատապարտեն սեփականատէրը, եթէ չէ յարգած 10 առ հարիւրի օրէնքը: Միեւնոյն ատեն պայման դնելով որ արձակեն օտար բանուորները, այլապէս կը կրկնապատկուի տուգանքը (հարիւր ֆրանք՝ իւրաքանչիւր օտար բանուորի համար):

Այս խստութեան հետեւանքով, Փարիզի մէջ վնասուեցան քանի մը հայկական հաստատութիւններ (կօշիկ), թէեւ իրականին մէջ յանցանք չունէին, քանի որ Ֆրանսացի բանուոր չի ճարուիր կարի եւ ուրիշ մասնագիտութեանց համար:

Ինչպէս ամէն բանի մէջ, պետական պաշտօնեան — քննիչը — օրէնքի տառին կը նայի, մնացեալ բոլոր հոգերը ձգելով քովի...

×

Ի՞նչ կ'ուզենք ըսել, տակէ տակ շարելով այս տխուր իրողութիւնները.—

1. Քիչ մը աւելի ուշադրութիւն, օրինական պարտականութեանց գործադրութեան համար: Մոռնալ անավարի ձեւերը, որոնք աչքի չէին զարներ առաջ, երբ շէն էր երկիրը եւ բանուկ էին գործերը: Քաղաքական մթնոլորտն ալ պղտոր ըլլալով, շիւղը շուտով գերան կը դառնայ այսօր:

2. Աւելի եւ աւելի ամփոփուիլ այն բոլոր հաստատութեանց շուրջը, որ կրնան դեր կատարել, թեթեւութիւններ կամ թշուառութիւններ դարմանելու համար:

Առաջին կէտը բացատրութեան չի կարօտիր: Թէ գործատէրը եւ թէ բանուորը եթէ միայն իրենց փորձառութենէն օգտուին, շատ մը անակնկալներ կանխած կ'ըլլան:

Ինչ կը վերաբերի երկրորդ կէտին, կ'արժէ աւելի բաց խօսիլ: Եւ առանձին:

Նախ, ժամանակն է, վերջապէս, որ գլուխ գլխի խորհրդակցութիւն մը կատարեն գաղթականներու դոյգ «օֆիս»ները եւ Տնտեսական Կեդրոնը, որոնք հազիւ իրարու բարեւ կուտան, հանդիսաւոր առիթներու մէջ:

Երկրորդ, անհրաժեշտ է աւելի ջերմ հետաքրքրութիւն հանդէպ այն մարմիններուն որ սատարներ են թշուառներու հոգատարութիւնը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

ԶՕՐԱՑՆԵԼ ԲԱՆԱԿԸ, ԶԻՆՈՒՈՐՈՎ ԵՒ ՌԱԶՄԱՄԹԵՐՔՈՎ

—·—

Առջի օր, պատերազմական նախարար մարաջախտ Փէթէն երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնաժողովին առջեւ բացատրեց թէ անհրաժեշտ է աւելցնել բանակին պաշարը եւ ռազմանիւթը, հետեւաբար կառավարութիւնը նոր վարկեր պիտի պահանջէ յարմար ատենին եւ իր պատասխանատուութեամբ: Այս պահանջը կը գլացուի Գերմանիոյ վերազինման հետեւանքով: Իրազեկներ կը հաստատեն թէ նախարարը անհրաժեշտ համարած է նաեւ աւելցնել զինուորներու թիւը: Այդ պարագային նորէն պիտի արծարծուի զինուորութեան շրջանը երկարաձգելու խնդիրը: Պատերազմէն ի վեր, այդ ծառայութիւնը աստիճանաբար կրճատուելով, երեք տարիէն ի ջու 12 ամսուան: Այժմ կը խորհուի կա՛մ երկարաձգել շրջանը, եւ կամ ամէն տարուան նորագիրները կանչել ժամանակէն առաջ: Զինուորական շրջանակներու մէջ զգալի է ծառայութեան շրջանը աւելցնելու տրամադրութիւնը:

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ ԿԸ ԽՄՏՉԻՆ

ՃԱՓՈՆԻ ՆԱՒԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԷՆ

—·—

ԼՈՆՏՈՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՆԵԼԻ ՑԱՆԳԱԾ

Ինչպէս յայտնի է, երկու շաբաթէ ի վեր բանակցութիւններ կը կատարուին Անգլիոյ, Ճափոնի եւ Մ. Նահանգներու ներկայացուցիչներուն միջեւ նաւային ուժերու համեմատութեան մասին: Բանակցութիւնները անելի մը յանգեցան առջի օր, եւ եթէ Ճափոն իր պահանջները չբարեփոխէ, այլեւս յոյս չկայ որ նաւային խորհրդաժողով մը գումարուի յառաջիկայ տարի: Ուրիշ խօսքով, զինարշաւը պիտի վերսկսի նաեւ ծովու վրայ:

Երկուշաբթի օր, Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներու պատուիրակները զատ – զատ լսեցին Ճափոնի առաջարկները եւ յետոյ իրար գտնելով, անընդունելի համարեցին զանոնք: Թէեւ միացեալ ճակատ չէ կազմուած Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն միջեւ, բայց երկու երկիրներն ալ համաձայն են հիմնական հարցերու մասին:

Ճափոն հաւասարութիւն կը պահանջէ թոն առ թոն, մինչդեռ հին պայմանագրով մը իր սակն է երեք, (Անգլիա եւ Ամերիկա՝ հինգական): Կ'ըսուի թէ Ճափոն յանձն կ'առնէ նոր մարտանաւ չկառուցանել հաւասար աստիճանի մը հասնելու համար, պայմանաւ որ տեսականօրէն ընդունուի այդ հաւասարութիւնը: Բայց բանաւոր չի համարուիր այս պայմանը, որովհետեւ եթէ դաշնագրին մէջ արձանագրուի, անոր մաս կը կազմէ, այլապէս անարժէք է:

Անգլ. թերթերը կ'ըսեն թէ Ճափոնի բանագնացները գիտեն որ անկարելին կը պահանջեն, բայց ստիպուած են տեղի տալ իրենց երկրի հանրային կարծիքին եւ զինուորական դասուն ճնշման: Ամէն պարագայի մէջ, առ այժմ խօսակցութիւնները չեն դադրած եւ չպիտի դադրին, մինչեւ որ համաձայնութեան բոլոր յոյսերը սպառին:

⁂ Վարչապետ Պ. Մաքտօնըլտ եւ փոխանորդը, Պ. Պոլտուին հացկերոյթի մը մէջ խօսելով, յայտարարեցին թէ Մեծն Բրիտանիա իր սպառազինութիւնները կրճատած է վտանգաւոր ըլլալու աստիճան: «Մենք թոյլ տուինք որ մեր պաշտպանողական ուժը իջնէ, որպէսզի կարենանք աչք աչքի նայիլ ժողովուրդներու եւ ազգերու եւ մեծ քայլ մը առնել դէպի խաղաղութիւն»:

Կիներու քուէարկութեան խնդիրը

Երկուշաբթի օր մեծ միթինկ մը գումարուեցաւ Սալ Վակրամի մէջ, նախաձեռնութեամբ քուէպահանջ կիներու Միութեան եւ նախկին ռազմիկներու ընկերակցութեան: Կը նախագահէր Փարիզի երեսփոխան Պ. Սքափինի, իր կողքին ունենալով Լա Ռոշֆուքոյի դքսուհին, որ նախագահն է քուէպահանջ կիներու Միութեան: Դքսուհին ջերմապէս պաշտպանեց կիներու ընտրական եւ օրէնսդրական իրաւունքները: Ուրիշներ ալ խօսեցան նոյն իմաստով եւ յետոյ բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, որով կը խնդրուի վարչապետ Պ. Տումէրկէ՝ ճանչնալ կիներու քաղաքական իրաւունքները եւ ապահովել անոնց մասնակցութիւնը 1935ի քաղաքապետական ընտրութեանց մէջ: Նոյնիմաստ բանաձեւեր ղրկուած են Մարսէյլէն, Լիոնէն, Պոռտոյէն եւ ուրիշ 40-50 գլխաւոր քաղաքներէ:

Ֆրանքօ-խորհրդային բարեկամութիւնը

»»»· ·«««

Ճիշդ տասը տարի առաջ էր որ Ֆրանսա ճանչցաւ խորհրդային իշխանութիւնը: Այս առթիւ, Մոսկուայի Ֆրանսական դեսպանը պաշտօնապէս այցելեց Պ. Լիթվինովի, շնորհաւորելու համար տասնամեակը: Երկու դիւանագէտները գոհունակութեամբ հաստատեցին թէ Ֆրանքօ-խորհրդային յարաբերութիւնները մեծապէս բարուոքած են այդ օրէն ի վեր եւ փոխադարձ մաղթանքներ ըրին, ի նպաստ խաղաղութեան: Խորհրդային մամուլն ալ խմբագրականներով պանծացուց երկու երկիրներուն մերձեցումը: «Փրավտա», «Իզվեստիա» եւ ուրիշ թերթեր կը շեշտեն թէ կարելի է աւելի սերտացնել երկու երկիրներուն բարեկամութիւնը, քանի որ երկուքն ալ խաղաղութեան ախոյեաններ են: Միեւնոյն ատեն ցանկալի կը համարուի Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ, ինչպէս եւ Իտալիոյ եւ Եուկոսլավիոյ մերձեցումը, աւելի ամրապնդելու համար Եւրոպայի խաղաղութիւնը:

Այս առթիւ ըսենք թէ՝ խորհրդային մամուլը ջերմապէս ցաւակցութիւն յայտնեց Պ. Պարթուի սպանութեան եւ Պ. Փուանքարէի մահուան առթիւ, անհրաժեշտ գտնելով նաեւ լուսաբանել Մարսէյլի մահափորձին բոլոր գաղտնիքները:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՀԱՓՈՐՁԻՆ ՇՈՒՐՋԸ

ԻՏԱԼԻԱ Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸՍԷ.— ԻՎԱՆ ՄԻԽԱՅԼՈՎ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ.— Ո՞Վ Է «ՇԻԿԱՀԵՐ ԳԵՂՈՒՀԻՆ»

Մարսէյլի մահափորձին շուրջ քննութիւնները կը շարունակուին ամէն ուղղութեամբ, թէեւ բուն գործը անելի մը յանգած է, քանի որ երկու գլխաւոր ամբաստանեալները, Անթէ Փավէլիչ եւ Քվաթէրնիք չեն յանձնուած Իտալիոյ կողմէ: Վերջին լուրերու համաձայն, իտալական կառավարութիւնը պիտի մերժէ յանձնել երկու կալանաւորները, միջազգային օրէնքներու հիման վրայ: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ բուն պատճառը այն է որ Իտալիա կ'ուզէ ինք դատել երկու ամբաստանեալները, եւ հրապարակաւ: Հոմ կ'ուզէ որ երկու խրուաթ հայրենասէր – դաւադիրները իտալական դատարանի առջեւ յայտնեն Ալեքսանդր Թագաւորին եւ Եուկոսլավիոյ դէմ սարքուած դաւադրութեան բուն պատճառները: Այս կերպով կ'ուզեն ամբողջ աշխարհի առջեւ պարզել Եուկոսլավիոյ ներքին կացութեան գաղտնիքները:

⁂ *Էնկլիւրէէն կը հեռագրեն թէ Իվան Միխայլով, Մակեդոնական կազմակերպութեան հրամանատարը, որ Թուրքիա ապաստանած ըլլալով Գամթէմունի աքսորուած էր, ձերբակալուած է Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլավիոյ պահանջին վրայ: Առաջինը կը պահանջէ իրեն յանձնել փախստականը, ամբաստանելով թէ շարք մը սպանութիւններ կատարած կամ կատարել տուած է, իսկ երկրորդը զայն կ'ամբաստանէ իբրեւ կազմակերպիչ Մարսէյլի մահափորձին:*

⁂ *Պելկրատի թերթերը կը գրեն թէ այն շիկահեր գեղուհին որ ընկերացած էր ահաբեկիչներուն մինչեւ Մարսէյլ եւ որ կը փնտռուի մինչեւ հիմա, աղջիկն է խրուաթ յեղափոխական կոմիտէի հիմնադրին, Եոզէֆ Ֆրանքի, եւ քոյրը ահաբեկիչ Իվօ Ֆրանքի: Անունն է Տօրա, 28 – 29 տարեկան: Ամուսնացած է քանի մը անգամ եւ ազգականութեան կապեր ունի Քվաթէրնիքի հետ, որ բանտարկուած է Իտալիոյ մէջ: Տօրա Ֆրանք Եուկոսլավիայէն հեռացած է 1919 – 20ին, նախ հաստատուած է Հունգարիա, բայց յաճախ ճամբորդած է Եուկոսլավիա եւ զանազան անցագիրներ կը գործածէ: Յայտնի չէ թէ ի՛նչ անունով ճամբորդած է վերջերս: Զագրէպի ոստիկանութիւնը կը կարծէ թէ տասը տարիէ ի վեր սեւական կապեր ունի խրուաթ եւ մակեդոնական կազմակերպութեանց հետ եւ յաճախ իբրեւ գաղտնի սուրհանդակ ծառայած է:*

Աշխատանքի ճակատին տագնապը

»»»· ·«««

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ԿԸ ՃԱՄԲՈՒԻՆ

«*Փոփիւլէռ*» կը գրէ թէ Տըլաժ գործարանը հազարի չափ բանուորներ ճամբած է երկուշաբթի օր, անորոշ տեւողութեամբ: Մանէսիուս գործարանն ալ (Լըվալուա) պիտի հանէ 1200 բանուորներ: Տըլաժի վարչութիւնը յանձնարարած է արձակեալներուն՝ իրենց աշխատավարձը գալ ստանալ յառաջիկայ երկուշաբթի օր: Կ'ըսուի թէ այս հաստատութիւնը որ եւ է շահ չէ ունեցած ինքնաշարժի ցուցահանդէսէն:

Մանէսիուս մէկ շաբաթ պայմանաժամ տուած է 1200 բանուորներու որոնք պիտի արձակուին նոյ. 6ին:

Գալով Սիթրօէնի, ընկերվարական օրկանը կ'ըսէ թէ բանուորները մէկ շաբաթական պիտի կորսնցնեն: Նոր որոշման մը համաձայն, գործարանը փակ պիտի մնար երկուշաբթի եւ շաբաթ օրերը: Արդ, այսօր, չորեքշաբթի, պիտի գոցուի, իբրեւ փոխարինութիւն շաբաթ օրուան մը երբ բաց մնաց. պիտի փակուի նաեւ վաղը, հինգշաբթի եւ ուրբաթ (Մեռելոց): Ուրեմն, մէկ շաբաթ վճարում չպիտի ստանան բանուորները: Մեքենագործ բանուորներու միութիւնը միթինկ մը սարքած է այսօր, բողոքելու համար այս կարգադրութեան դէմ:

Սալմսոնի գործարանին գործադուլը կը շարունակուի: 1200 բանուորներ միացած են շարժումին: Հաստատութիւնը ուզած էր փոխել աշխատանքի ժամերը, կէսօրուան դադարն ալ մէկուկէս ժամուան փոխարէն իջեցնելով 45 վայրկեանի, որպէսզի քանի մը հարիւր հազար ֆրանք խնայէ ելեկտրական լոյսէն:

⁂ Աշխատանքի նախարարը, Պ. Ա. Մառքէ, առջի օր Երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնաժողովին առջեւ պարզեց իր ծրագիրը, որուն համաձայն գործազրկութեան ազգ. սնտուկ մը պիտի հաստատուի: Այս առթիւ, անգամ մը եւս հաստատեց թէ գործազուրկներու թիւը կ'աւելնայ 1930էն ի վեր եւ տեղեկութիւններ հաղորդեց իր ծրագրած միջոցներու մասին: Վինաբանութեանց ընթացքին, ընկերվարական երեսփոխան մը դիտել տուաւ.— Այս տարուան ընթացքին գործազուրկներու թիւը աւելցած է 100,000, իսկ սահմանուած վարկն է 473 միլիոն ֆրանք: 280 միլիոնի յաւելուածական վարկ մը նախատեսուած է, բայց գոցելու համար: 1935ի ելմտացոյցին մէջ նոյնքան գումար մը նախատեսելով, դուք նկատի չէք առներ իրականութիւնը եւ նոր բաց մը կը պատրաստէք:

Օտարականներու խնդիրը եւ Հայերը

Հայ Տնտեսական Կեդրոնի վարչութիւնը զեկոյցով մը կը յայտնէ թէ՝ Ֆրանսացի բարեկամներ Հայերու հետապնդման կամ արտաքսման վերաբերեալ ոստիկանական թղթածրարներուն մէջ մեծ զարմանքով տեսած են բազմաթիւ մատնութիւններ եւ զրպարտութիւններ: Հաստատած են նաեւ որ յաճախ այդ զրպարտութեանց կցուած են կտրօններ եւ թարգմանութիւններ՝ հակառակորդ հայ թերթերէ: Տնտեսական կեդրոնը միեւնոյն ատեն հաղորդելով թէ այս օրերս քանի մը հայ ընտանիքներ նոյն իսկ իրենց զաւակներով արտաքսուելու վտանգին ենթարկուած են, զգուշութեան հրաւէր կ'ուղղէ բոլոր հայրենակիցներուն եւ հայ թերթերուն:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

«ՈՒՂԵՂՆԵՐՈՒ ԹՐԸՍԹ»Ը

Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներուն, ինչպէս նաեւ աշխարհի մնացեալ մասերուն մէջ «Ուղեղներու Թրըսթ» անուան տակ ծանօթ են խումբ մը փրոֆէսէօրներ, զորս Րուզվէլթ մօտեցուցած է իրեն, եւ որոնք այդ երկրին պետական մեքենային զանազան ճիւղերուն մէջ կ՚աշխատին։

Այս խումբը բաւական մեծ ազդեցութիւն գործեց Րուզվէլթի տնտեսական քաղաքականութեան վրայ, եւ, այդ իսկ պատճառաւ, անոր տեսութիւնները կը գրաւեն ուշադրութիւնները բոլոր անոնց, որոնք հետաքրքրութեամբ կը հետեւին Ամերիկայի նախագահին վերակազմութեան գործին։

«Ուղեղային Թրըսթ»ին մաս կը կազմեն զանազան ճիւղերու եւ ուղղութեանց ներկայացուցիչներ։ Բայց, հակառակ ատոր, այդ Թրըսթին կորիզը կազմուած է փրոֆէսէօր-տնտեսագէտներու խումբէ մը, զոր կը գլխաւորէ փրոֆ. Թըկուէլ։ Այս վերջինը, հետեւաբար, անոր վարիչը կը նկատուի։

Տնտեսագէտներու այս խումբը կը ներկայացնէ ամերիկեան տնտեսական մտածողութեան մասնաւոր մէկ ուղղութիւնը։ Ան կանգնած է «պետական միջամտութեան» տեսակէտին վրայ, եւ դէմ է «laisser faire»ի տեսութեան կամ դրութեան, որ, մինչեւ վերջերս, ամերիկեան տնտեսագէտներու տիրական ուղղութիւնն էր։

Վերոյիշեալ նոր ուղղութիւնը, որ, ինչպէս բնինք, կ՚առաջադրէ պետական միջամտութիւնը, երեւան եկաւ համաշխարհային պատերազմի ընթացքին, եւ ծանօթ դարձաւ յետպատերազմեան առաջին տագնապի շրջանին, երբ այդ խումբը ձեւաւորուեցաւ, եւ, աւելի վերջ, 1924ին, Թըկուէլի խմբագրութեամբ սկսաւ հրատարակել «Տնտեսութեան Թելերը», զոր, ըստ իրենց, հարկ է նկատել խմբակին յայտարարագիրը։

Անկէ յետոյ, սակայն, եկաւ «բարօրութիւն»ը, ինչ որ պատճառ դարձաւ զէրոյի վերածելու յիշեալ ուղղութիւնը։

Այդ բարօրութիւնը տեւեց միայն քանի մը տարի։ Հնգամեայ մը՝ շատ շատ։ 1929ը աշխարհը մատնեց աւելի խոր ու աւելի տեւական տագնապի մը, զոր «կը վայելենք» մինչեւ այսօր եւ որ բոլոր պետութիւններու մէջքը կը կոտրէ անողոք կերպով։ Այնպէս որ, գրեթէ ամէն տեղ սկսան կիրարկուիլ նոր կերպեր ու նոյնիսկ նոր դրութիւններ։ Իտալիան՝ «Քորփորասիոն»ը սկսաւ կիրարկել, օրինակ։ Շատեր լքեցին ոսկի դրամանիշը։ Անգլիա զարկաւ իր դրամին քիթին՝ գետին զարնելով նաեւ շատեր, որոնց կարգին եւ մեր Բարեգործականին Թրըսթը...։

Իսկ Ամերիկայի մէջ վերերեւցաւ վերոյիշեալ խմբակը։ Ու այս անգամ աւելի մեծ ուժով։ Ան իր շուրջ հաւաքեց տաղանդաւոր ու ազդեցիկ հրապարակագիրներ,— Սթիւըրթ Չէյզ, Ճօրճ Սաուլ եւայլն։

Այս տնտեսագէտներուն տեսութեան ելակէտը Թըկուէլի հետեւեալ մեկնաբանութիւնն է.— «Ամէն տնտեսական դրութեան գլխաւոր չափանիշը կը կայանայ այն ներգործութեան մէջ զոր այդ դրութիւնը կ՚ընէ զայն կիրարկող ժողովուրդի կեանքի մակարդակին վրայ»։

Ահա այս տեսակէտէն կը դիտեն անոնք ամերիկեան դրամատիրութեան, ագարակատէրերուն, բանուորական դասակարգին եւ քաղքենի դասուն այսօրուան գոյավիճակները։ — «Մենք այլ եւս գիտենք թէ, կ՚ըսէ Թըկուէլ, 1929ին, մեր բնակչութեան մէկ երրորդը կ՚ապրէր թշուառութեան հաւասար մակարդակի մը վրայ։ Շուրջ 15 միլիոնի կը հասնի թիւը այն քաղաքացի եւ գիւղացի բնակչութեան որ այդ մակարդակին վրայ կ՚ապրէր 1933ին, կամ աւելի քան կէս բնակչութիւնը ամբողջ Մ. Նահանգներուն։ Այդ 15 միլիոնէն 5–10 միլիոնը մեծ թշուառութեան մատնուած էր։ Ասիկա կը նշանակէ թէ քաղաքներու մէջ կը գտնուէին շուրջ տասը միլիոն թշուառ ընտանիքներ, որոնց 3–7 միլիոնը ապահովաբար արտակարգօրէն չքաւոր վիճակի մէջ։ Այս թիւերը այն իրողութեամբ որ 1933ին շուրջ չորս միլիոն ընտանիքներ ապրեցան օգնութեանց շնորհիւ, զորս իրենց կը տրամադրէին զանազան բարեգործական կազմակերպութիւններ»։

Թըկուէլ կ՚ըսէ թէ այդ թիւերուն ետեւ թաքնուած է մեծ վատթարացում մը առողջութեան կորուստի եւ վաղահաս ծերացումի ձեւին տակ։

Եւ, այս բոլորին կը հակադրէ Ամերիկայի հարուստները։ Բայց, անոնք բազմաթիւ չեն։ Այն Ամերիկացիները, որոնք իրենց ձեռքերուն մէջ ունին երկրին հարստութեան մեծ մասը,— ճարտարարուեստը, դրամատուները, երկաթուղիները եւն,— ամենաշատը 40.000 ընտանիքի թիւ մը կը կազմեն։ Նոյն իսկ, անոնց թիւը, փաստօրէն, աւելի քիչ է, որովհետեւ գրեթէ բոլոր հարստութիւնները կեդրոնացած են 13.000 ամերիկացի միլիոնատէրերու ձեռքը։ Թըկուէլ, իր գրքին մէջ կուտայ նաեւ Նիւ Եորքաբնակ 4000 միլիոնատէրերու պիւտճէն։ Անոնց կիներն ու տղաքը տարեկան 85 միլիոն տոլար կը ծախսեն միայն արդուզարդի համար։ Նոյն 4000 ընտանիքները սնունդի եւ ճաշարաններու կը վճարեն 32 միլիոն տոլար։ Թանկագին իրերու կամ գոհարեղէններու համար՝ 20 միլիոն, ինքնաշարժերու՝ 16 միլիոն, գեղեցկացման 8 միլիոն տոլար...

Մարդ, կարդալով այս թիւերը, պիտի տարուէր խորհիլ թէ՝ Թըկուէլ բաւական մօտ է, իր մտածումներով, այն «դեղագիր»ներուն, զորս համայնավարները կը ներկայացնեն՝ ի խնդիր աշխարհի փրկութեան։

Ճիշդ չըլլար, սակայն, այդպիսի վերագրում մը։ Ան երբեք համաձայն չէ Մարքսի հետեւորդներուն թէ՝ ամերիկեան ժողովուրդի չքաւորութեան պատճառները պէտք է փնտռել դրամատիրութեան արտադրական միջոցներու սեփականացումի չափին մէջ։ Ան կը խորհի թէ խնդրին էութիւնը կը կայանայ բաշխման մէջ։ Թէ՝ այս բոլորը արդիւնք են բարձր շահերուն, որովհետեւ, ըստ իրեն՝ «Նախաձեռնութիւնը, որ կը տարուի յանուն շահու, օրավարձերը կը ջանայ այնպիսի չափի մը վերածել որ շահը աւելնայ, եւ ոչ թէ արտադրութիւնն ու սպառումը հաւասարակշռելու կ՚աշխատի»։ Մեկնելով, ուրեմն, անբաւարար սպառումի տեսութենէն, Թըկուէլ՝ տագնապը, անգործութիւնը, նախաձեռնութեան անգործունէութիւնը եւն. կը բացատրէ այդ հիմքով։ Եւ, կուգայ սա եզրակացութեան,— Եթէ կացութիւնը արմատապէս չփոխուի, եթէ ժողովրդային զանգուածները չքաւորութենէ դուրս չբերուին, եթէ չբարձրացուի կենցաղը եւ եթէ չգործուի ի նպաստ «ամբողջ հասարակութեան», Ամերիկայի մէջ անխուսափելի է յեղափոխութիւնը։

— «Մենք գիտակցաբար ստեղծեցինք, կ՚ըսէ ան, կացութիւն մը, ուր յեղափոխական ռազմավարութիւնը կրնայ յաջողապէս յաջողիլ»։

Յետոյ հարցը ամերիկեան շրջագիծէն փոխադրելով միջազգային գետնի վրայ, Թըկուէլ կը խորհի թէ դրամատիրական դրութիւնը պէտք է արագօրէն վերակառուցուի, եթէ կ՚ուզէ իր սեփական փճացումը կանխել։ Անիկա, ատոր համար, կարճ ժամանակամիջոց մը ունի, ըստ Թըկուէլի։ «Եւ եթէ, այդ կարճ ժամանակաշրջանին մեր սեփական դրութեան բացայայտ թերութիւնները չբառնանք, մենք իրական վտանգներու պիտի ենթարկուինք։ Այդ վտանգներէն մին կ՚արտայայտուի հապճեպ փոփոխումով մը դէպի ընկերվարական տնտեսութիւն, որ իր հետ պիտի բերէ արիւնահոսութիւն, ահաբեկում եւ հետապնդում, ինչ որ գոյութիւն ունի Ռուսիոյ մէջ՝ յեղափոխութեան յաջորդող երկար տարիներէ ի վեր։

«Եւ կամ, կը շարունակէ Թըկուէլ, երեւան պիտի գայ ուրիշ իրական վտանգ մը,— կարգ մը առեւտրական եւ զինուորական կռիւներ՝ ընդմէջ երկու համաշխարհային դրութեանց, որոնք հաւասարազօր են, բայց հիմնովին հակադիր։ Եւ ինչպէս որ մեր Միացեալ Նահանգներուն համար անկարելի էր կիսով գերի եւ կիսով անկախ գոյութիւն ունենալ, նոյնպէս ալ աշխարհի համար կրնայ անկարելի ըլլալ կիսով ընկերվարական եւ կիսով դրամատիրական տնտեսութիւն մը։

«Ու կան շատեր որ, կ՚եզրակացնէ ուղեղային Թրըսթի տեսաբանը, կը հաւատան թէ ժամանակակից դրամատիրութիւնը 19րդ դարու իր ձեւերով՝ որպէս աւելի տկար դրութիւն մը երեւան պիտի գայ, քան այն դրութիւնը որ կը կիրարկուի Խորհ. Միութեան մէջ»։

Վ.

ՀՕԿԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ԱՌԹԻՒ

(ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի)

Վերջերս տեղի ունեցաւ Ամերիկայի Հօկի 8րդ համագումարը, որուն առթիւ նորընտիր Կեդր. Վարչութիւնը հրատարակած է «գաղութահայութեան» ուղղուած երկար «բաց նամակ» մը։

Այդ «բաց–նամակ»էն կը պարզուի, որ այսուհետեւ եւս Հօկը Պետական Կարմիր Խաչ կոչուած մարմնի հետ միասին պիտի շարունակէ իր համայնավարական աշխատանքները ամերիկահայ գաղութի մէջ եւ մասնաւորապէս ուժ պիտի տայ նոր սերունդի համայնավարական դաստիարակութեան «ընդարձակելով դպրոցական ցանցը»։

Համագումարը որոշած է նոյնպէս «մաքրել» Հայրենակցական միութիւնները հակախորհրդային տարրերէն եւ «համադրել» Հայրենակցականներու աշխատանքները «Միջհայրենակցական»ի մը ստեղծման միջոցով։

Ինքնին հասկնալի է, որ Հօկի համագումարը իր գլխաւոր զբաղումներէն մէկը ըրած է «յարաճուն թափով» պայքարը Դաշնակցութեան եւ «անոր գաղափարակից բոլոր հոսանքներու» դէմ։ Եւ ինչ որ տեսակ մը նորութիւն է, որոշած է ստեղծել «Երիտ–Հօկ» մը, այսինքն՝ երիտասարդներէ եւ պատանիներէ կազմուած համայնավար մասնաւոր միութիւն մը՝ հակազդելու համար Դաշնակցութեան Ցեղակրօն Ուխտերուն։

Եւ խորհիլ որ այս որոշումները կուտայ կազմակերպութեան մը համագումարը, որ ինքզինքը կոչուած կը նկատէ սատարել Հայաստանի շինարարական ձեռնարկներուն եւ ներգաղթին։ Եւ խորհիլ, որ այդ կազմակերպութիւնը՝ իր անունով եւ թուղթի վրայ գրուած ծրագրով բացառապէս պարտաւոր է ըլլալ Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէ մը։

Ինչպէս կը տեսնուի, Հօկի 8րդ համագումարը իր նախորդներէն ալ աւելի մեծ չափով զբաղած է ոչ թէ Հայաստանի օգնութիւն ընելու գործով, այլ Խորհրդային կառավարութեան համար այս երկրի մէջ համայնավարական պայքար մղելու աշխատանքներով։

Աւելորդ է ըսել թէ՝ եթէ Հօկը իրապէս Հայաստանի շինարարութեան եւ ներգաղթին միայն նուիրուած մարմին մը ըլլար, քաղաքական կամ կուսակցական պայքարներ մղելու պէտք պիտի չունենար երբեք։ Ան ոչ թէ պիտի ձգտէր բաժնելու գաղութի հայութիւնը, այլ ընդհակառակն պիտի ջանար միացնել հայկական բոլոր հատուածներն ու հոսանքները Հայաստանի օգնութեան գործին շուրջը։ Ան ոչ թէ պիտի աշխատէր պառակտում առաջ բերել Հայրենակցականներու մէջ իր «մաքրագործում»ի քանդիչ սադրանքներով, այլ Հայաստանի օգնութեան գործին պիտի լծէր Հայրենակցականները իրենց բոլոր կազմով ու միջոցներով։

Դժբախտաբար, ինչպէս տարիներու դառն փորձը ցոյց է տուած, Հօկը պարզ դիմակ մըն է հետեւեալ երկու հիմնական նպատակներուն համար՝

ա) Հայաստանի օգնութեան գործի անունով շահագործել գաղթահայ զանգուածներու նիւթական եւ բարոյական միջոցները եւ

բ) Այդ անմեղ անունին ետեւ թաքնուած՝ աւելի ազատօրէն համայնավարական պրոպականտ մղել եւ դաւեր նիւթել օտար երկիրներու մէջ։

Հօկի վարիչները փոխանակ ըսելու թէ իրենք խորհրդային կառավարութեան գործակալներն են, որ հրապուրիչ չէր կրնար ըլլալ արտասահմանի հայ զանգուածներուն համար, կ՚ըսեն թէ իրենք Հայաստանի շինարարութեան եւ ներգաղթին համար կ՚աշխատին։ Փոխանակ իբրեւ համայնավարներ ուղղակի ու բացարձակ գործելու, որ կրնար իրենց համար անհաճելի հետեւանքներ ունենալ դրամատիրական երկիրներու մէջ, անոնք կը ծածկուին «անկուսակցական» եւ «բարեգործական» անմեղ դիմակի մը տակ եւ հրապարակ կուգան ու կը գործեն իբրեւ Հօկի, այսինքն՝ Հայաստանի օգնութեան համար միայն աշխատող անձեր։

Մարդիկ գիտակցաբար կը մոլորեցնեն հանրութիւնն ու տեղական իշխանութիւնները,— կը ներկայանան իբրեւ Հայաստանի օգնողներ, բայց իրականին մէջ կ՚օգնեն միայն Խորհրդային կառավարութեան՝ համայնավարական պրոպագանտ ընելու եւ դաւեր նիւթելու օտար երկիրներու մէջ։ Եւ հարկաւ չափազանց կը վրդովուին, երբ մենք իրենց դիմակը վար կ՚առնենք։

Անցեալ տարի, Հօկի 7րդ համագումարէն յետոյ, համայնավարներէն խաբուած խումբ մը հօկճիներ մէջտեղ հանեցին խիստ պերճախօս շրջաբերական մը, զոր իրենք ղրկած էին իրենց 36 մասնաճիւղերուն։

Ժամանակին մենք հրատարակեցինք այդ շրջաբերականը, որ զգայացունց մերկացումներ կ՚ընէր։ Այժմ աւելորդ չենք նկատեր պզտիկ հատուած մը միայն բերելով՝ յիշեցնել մեր ընթերցողներուն Հօկի գործունէութեան քանի մը գաղտնի կէտերը՝ Հօկճիներու իսկ խօսքերով.—

« Հօկը կոչումն ունի — կ՚ըսէր շրջաբերականը — Խ. Հայաստանին աջակցելու շինարարական մարզին մէջ։ Այդպէ՞ս է սակայն։ Հօկի կեդրոնը հաշուապահական խաղերով տարիներէ ի վեր կը մոլորեցնէ ընկերները՝ Հօկի մուտքին մէջ արձանագրելով վերաշինացներէն եւ Բարեգործականէն ստացած գումարները, որոնք կը տրուին Խ. Հայաստան փոխադրելու կամ մեքենաներ գնելու յանձնարարութեամբ։ Փաստ է սակայն, որ այդ գումարներուն կեդրոնը քարտուղարի, գործիչի եւ այլ ծախսերուն համար անցեալ տարի վատնած է աւելի քան 4,500 տոլար, հաշուի չառնելով պարբերական գրականութենէ (Խորհրդային Պետհրատի գրքերէ, պրօշիւրներէ եւ թերթերէ՝ «Հ») եկած գումարները, որով այդքան գումար պակաս ղրկուած է կամ այդքան արժէքաւոր մեքենաներ չեն գնուած ու չեն ղրկուած Հայաստան »։

Նոյն այդ շրջաբերականին մէջն էր որ ըսուած էր, թէ Ամերիկայի մէջ վերջին եօթը տարիներուն Խորհրդ. կառավարութենէն Հօկի ստացած գրքերու, պրոշիւրներու եւ թերթերու բերած 5000 — 6000 տոլարը ամբողջովին ծախսուած է այստեղ, Ամերիկայի մէջ, առանց մէկ սենթ իսկ հասցնելու Հայաստան։

Համայնավարներէն խաբուած եւ վերջէն ուշքի եկած Հօկի անդամներու բողոքագրին պարունակած մերկացումները հաստատեց վերջերս նաեւ Հնչակեան «Երիտասարդ Հայաստան»ը, որ անկասկած շատ մօտէն ծանօթ է Հօկի ներքին գործերուն։

X

Ինչպէս կը տեսնուի, Հօկը ոչ միայն Հայրենակցականներէն, Բարեգործականէն եւ միամիտ ժողովուրդէն ստացած գումարներուն մէկ կարեւոր մասը վատնած է ու կը վատնէ Ամերիկայի մէջ համայնավարական պրոպագանտի եւ համայնավար գործիչներու վրայ, այլ եւ նոյն նպատակին կը ծառայեցնէ Խորհրդային կառավարութենէն անուղղակի կերպով ստացած նիւթական միջոցները։

Պարզ է, որ ոչ թէ Հայաստանի օգնելու մտահոգութիւնն է որ կը մղէ Հօկի վարիչները անկէ հեռու պահել բոլոր հակահամայնավար տարրերը, այլ աւելի սանձարձակ կերպով համայնավարական պրոպագանտ կարենալ ընելու հաշիւը։

Բարեբախտաբար, Հօկին դիմակը վար է առնուած արդէն, եւ անոր վարիչները ի զուր կը փորձեն նորէն խաբել հայ հասարակութիւնը։ Ով որ կոյր եւ խուլ չէ, գիտէ թէ Հօկը Հայաստանով նոյնքան կը հետաքրքրուի, որքան Չինաստանով եւ թէ Հօկի գլխաւոր գործը ոչ թէ Հայաստանին օգնելն է, այլ Խորհրդային կառավարութեան համար համայնավարական պրոպագանտ ընելն ու դաւ նիւթելն է դրամատիրական երկիրներու մէջ։

Աւելորդ է ըսել, թէ այսպիսի ազգավնաս կազմակերպութենէ մը պէտք է երես դարձնեն բոլոր պարկեշտ, գիտակից եւ հայրենասէր Հայերը։

ԿԻՆ ՈՍՏԻԿԱՆՆԵՐ պիտի առնուին Փարիզի ոստիկանութեան մէջ, մասնաւոր համագումարով մը որ չէ որոշուած տակաւին։

250,000 ՖՐԱՆՔ հատուցում առաւ Մէքսիքացի դռնապանուհի մը, որ 94 տարեկան է եւ որ յօդացաւ ըստացած էր 42 տարի ծառայելէ յետոյ։ Դատարանը հաստատեց թէ կինը գիշերը ուշ մնացողներուն առջեւ պանդոկին դուռը բանալով–գոցելով, յօդացաւէ բռնուած է։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՐԴԻ ՅԵՂԱՇՐՋՈՒՄԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մուսթաֆա Քէմալի կատարած գլխաւոր բարեփոխութիւններէն մին եղաւ կրօնական իշխանութեան բաժանումը պետութենէն, եւ այս՝ երկրի մը մէջ, ուր մինչեւ հիմա կրօնքն ու պետութիւնը կը շփոթուէին իրարու հետ այն աստիճան, որ կեանքի ամէն գործունէութիւն կը թելադրուէր կրօնական կանոնադրութեամբ։

Կազին ուզեց որ տրուի Աստուծոյ ինչ որ կը վերաբերի Աստուծոյ, սահմանափակելով այդ իրաւունքը։ Արգիլեց բազմակնութիւնը, (խոստովանինք որ ապրուստի սղութիւնը արդէն բաւական ազդած էր), ազատագրեց կիները, որ արգելափակուած էին հարէմներու մէջ։

Դատական հարցերու մէջ, Քուրանի տեղ ընդունուեցաւ եւրոպական օրէնսգրքերու ամէնէն արդիականը, զուիցերիական օրինագիրքը։ Դատական հարցերէ վերջ, փոխուեցաւ գիրը, որ արդարեւ խարխուլն է բոլոր ուսումներուն, գործիքը վաճառականութեան եւ լծակը մտածման։ Աշխարհի վրայ ամէն կողմ կը գործածուի հռոմէական տառը, որ պարզ է, մատչելի բոլոր ուղեղներուն։ Կազին ընդունեց անոր գործածութիւնը։ Յետոյ գլխարկի հարցը,— մինչեւ յեղափոխութիւն, Թուրքիոյ մէջ գլխարկ կրելը գրեթէ համարժէք էր նախատինքի կամ ծաղրի։ Եւ ծաղրանքի այդ առարկան այսօր դարձաւ օրինական։ Արգիլուած է կրել աւանդական ֆէսը, որովհետեւ պէտք է որ արտաքին նշաններով բան մը չզատորոշէ Թուրքը Եւրոպացիէն։

Թուրքիա, որ անդամատուեցաւ, նախ պալքանեան պատերազմին, յետոյ ընդհանուր պատերազմին, կորսնցնելով իր հողերուն երկու երրորդը, պէտք էր սկսէր դարբնել իր ազգային զրահը։ Օտարականները դուրս տուին։ Կը կատարուի բնակչութեան փոխանակութիւն։ 1,500,000 Յոյներ կը վերադառնան հայրենի երկիր մը, ուր ծնած չէին մեծ մասամբ, իսկ 400,000 Թուրքեր, Յունաստանէն ելլելով, կը հաստատուին Թուրքիոյ մէջ։ Ժողովուրդներու փոխանակութիւնը, ստացուածքներու փոխանակութեան հետ, գործադրուեցաւ անգթութեամբ։ Սակայն անհրաժեշտ էր այդ, կ՚ըսեն։ Թուրքիոյ մէջ միութիւնը իրագործուեցաւ նոր միստիքականութեան մը կնիքով,— թիւրքճիութեամբ։ Բարբարոս եւ յաճախ տենդոտ ազգայնականութիւն մըն է այդ, որ պաշտամունքի առարկայ դարձած է երիտասարդութեան համար։ Թուրք վաճառականութեան վիճակը եւ ելեւմտական կացութիւնը այնպէս է ինչպէս կրնայ ըլլալ աշխարհի ներկայ պայմաններուն մէջ, ոչ դէշ, ոչ լաւ բաղդատմամբ բազմաթիւ երկիրներու։ Այսուհանդերձ առեւտրական կշիռը նպաստաւոր է։ 1925ին ներածումներն էին 241 միլի., 1929ին բացը հասաւ 100 միլիոնի։ Յաջորդ տարին, ձեռք առնուած արմատական միջոցները շրջեցին համեմատութիւնները։ Ի վերջոյ կարելի եղաւ հաւասարակշռել ելմտացոյցը։ 1930ին նոր ճիգ մը եւս, խիստ սահմանափակումի մը ենթարկելով ներածումները, կրճատելով եւ հասցնելով մինչեւ 74 միլիոն, մինչ արտածումները կը հասնէին 96 միլիոնի։ Այս թիւերը ցոյց կուտան թէ որքա՜ն միջակ առեւտրական գործառնութիւն մը ունի Թուրքիա, որ փակելով իր սահմանագլուխները՝ պաշտպանելու համար իր ստեղծած ճարտարարուեստը եւ պահպանելու համար իր դրամին արժէքը, բնականաբար այսպէս կը զրկուի արտաքին շուկաներէն,— հարց մը որ համաշխարհային է։ Այս քաղաքականութեամբ, անհրաժեշտ է իրեն գտնել նոր միջոցներ իր պիւտճէին համար, որ 195 միլիոն ոսկի է, մօտ 2.200 միլիոն ֆրանք, պիւտճէ մը որ շատ փոքր է բաղդատմամբ Թուրքիոյ կարիքներուն։ Այս կացութիւնը բարդացաւ մանաւանդ երբ մեկնեցան երկրէն վաճառականութեան ամէնէն գործօն տարրերը,— Յոյները եւ Հայերը, որոնք իրենց ձեռքին մէջ առած էին առեւտուրին բոլոր լարերը, ինչպէս եւ ամբողջ շահը։ Հիմա Թուրքերը ստիպուած են սորվիլ բոլոր արհեստները, մեծ ու պզտիկ, զորս կը գրաւէին օտարները, ինչպէս եւ առեւտուրի սկզբունքները։ Մէկ անգամէն եւ ինքնաբերաբար չէ որ կը ստացուի այդ վարժութիւնը, մանաւանդ երբ հարկ է փոխարինել վարպետները, Յոյները, որոնք պատմութեան հնագոյն շրջանէն սկսեալ թրծուած են վաճառականական արուեստին մէջ։ Ասոր ապացոյցը կը տեսնուի արդէն Պոլսոյ մէջ։ 1913ին այս նաւահանգիստը կը մտնէին 17 միլիոն թօն տարողութեամբ նաւեր, 1919ին՝ հազիւ 2 միլիոն։ Իր անզուգական դիրքին պատճառով, 1931էն ի վեր, 22—25 միլիոն։ Սակայն պէտք է գիտնալ թէ թիւերու այս արձանագրութեան մէջ, մեծ մասը կը վերաբերին նաւերուն, որոնք թրանզիթ կ՚անցնէին Սեւ ծովէն Միջերկրական և Միջերկրականէն Սեւ ծով։ Պոլսոյ նաւահանգիստը չունի այն կազմակերպութիւնը, որ անհրաժեշտ է իրեն, օգտուելու համար իր բնական առաւելութիւններէն։ 13 դրասենեակներ կան, ինքնավար երբեմն իրարու հակառակ, որոնք կը վարեն նաւահանգիստը,— վարչութեան եղանակ մը որ միայն կը ծառայէ նաւերը հեռու պահելու այս նաւահանգիստէն։

Կարելի է ամէն բան ըսել Պոլսոյ մասին, աղուոր բաներ գրել կամ չըգրել իր մինարէներուն, իր մզկիթներուն մասին։ Կարելի է սիրել Պոլիսը արուեստագէտներու նման, դատափետել զայն՝ իբրեւ կայսրութեան մը հին մայրաքաղաքը որ կը կրէր քափիթիւլասիոններու լուծը։ Անիկա է եւ կը մնայ, ինչպէս Օ. Ռըքլիւ կ՚անուանէր, «Թագաւորական վայր» մը, տէր երկու ծովերու, որոնց բանալին բռնած է իր ձեռքին մէջ։ Ամբողջ արեւելեան Եւրոպան, Ռումանիա, Պուլկարիա, Ռուսիա, բնական աշխարհագրութեան տեսակէտով, կախում ունին Պոլիսէն։

Կառավարութիւնը չէր կրնար չշահագրգռուիլ Պոլսով, որ երկրին պիտանիէն կուտայ իր եկամուտին երրորդը։ Խօսքս այն, որ նաւահանգիստին մէջ հիմնուի ազատ գօտի մը, ճիշդ ինչպէս Յոյները ըրին Պիրէոսի մէջ։ Ուրիշ հարց մըն ալ,— զոր կ՚աժէ կազմակերպել,— զբօսաշրջիկներու պարագան է։ Տիպար առեւտուր մը, որովհետեւ այցելութեան առարկայ երկիրը կը շահի ոչինչ տալով փոխարէն, այլ միայն իր քաղաքները, իր արեւը, իր երկինքը, իր հին յիշատակարանները, որոնք կը մնան դարերէ ի վեր։ Դիւրացնելու համար զբօսաշրջիկներու հոսանքը, կը բաւէ, Թուրքիոյ մէջ, ինչպէս այլուր, չյուսահատեցնել մարդիկը անցագրի բազմաթիւ ձեւակերպութիւններով, վիզայի, ոստիկանութեան, մաքսի վերաբերեալ դժուարութիւններով։ Այս հարցին մէջ, վարչութեան յամառութիւնը խոչընդոտ է, բայց միայն ու միայն թրքական չէ, այլ համաշխարհային։ Շնորհալի դռնապան մը, գաղտնապահ ոստիկան մը, մաքսի բարեմիտ պաշտօնեայ մը լաւագոյն փրոփականտը կրնային ընել զբօսաշրջիկներուն, որոնք յօժարութեամբ պիտի գային այցելութեան։

Պոլսոյ գեղեցկութիւններն ու հրապոյրները միայն ու միայն արուեստագիտական մտահոգութիւններով զբաղած Ֆրանսացիները չեն որ բերած են։ Ֆրանսացիները եկած եւ հաստատուած են աշխատելու համար։ Ֆրանսական գաղութը, այսօր շատ նուազած, բայց միշտ աշխատունակ, կը ներկայացնէ եւ կը պաշտպանէ կարեւոր շահեր, քանի որ 2.5 միլիար ֆրանք կը հաշուեն մեր շահարկումները Թուրքիոյ մէջ։

Այս մայրաքաղաքը հետզհետէ կը կորսնցնէ իր կարեւորութիւնը, գնելով մեր մեծ մենաշնորհներէն շատերը, թէ եւ յաճախ երկար բանակցութիւններէ վերջ։ Շատ փափուկ է ընկերութիւններու լուծման այս հարցը, որ կը հետապնդուի տարիներէ ի վեր,— Օսմանեան Դրամատան կարօնները, փարոսները, քարափները, նաւահանգիստները, երկաթուղիները, բոլորը գնեց կառավարութիւնը։

Տնտեսական հարցերու մէջ, նաւարկութեան գլուխն ալ կ՚արժէ ուշադրութեան առնել, որովհետեւ եթէ ընդունինք որ դրօշը կը հետեւի ապրանքին, աւելի ճիշդ է նաեւ հակառակը։ Արդ, Թուրքիոյ եւ Սեւ ծովուն մէջ մենք կորսնցուցինք այնպիսի դիրքեր, զորս կրնայինք վերստանալ քիչ մը ճիգով։ Ժամանակին Պոլսոյ մէջ կը հաշուէինք 12 ֆրանսական նաւեր, որոնք ամէն ամիս կը շրջէին, ֆրանսական առեւտրական նպատակով, Սեւ ծով, Սուրիա եւ Ամերիկա։ Հիմա ունինք միայն երկու նաւեր։ Իտալիա ունի 30։ Պիտի չուզէինք նաւային հաւասարութիւն մը ունենալ Իտալիոյ հետ այստեղ։ Իտալիոյ առեւտրական մար նաւարկութիւնը

…ական մը չէ, այլ հեղինակու–
թիւն։ Սակայն 2—30 տարբերու–
թիւնը մեծ է։ Նախ պէտք է, որ Մէ–
ջերկրեայ ընկերութիւնը, փոխանակ ա–
...մէկ անգամ նաւ ղրկելու Պոլիս,
...եր իր սպասարկութիւնը,
...ուժգին տար անշուշտ Փարէ
...ընկերութիւնը մինչեւ Սեւ ծով, ուր–
...պիտի տանէր Ռուսիոյ յանձա–
...րները, որովհետեւ ամբողջ կէս
...այս ֆրանսական ընկերութիւնն
...որ կը տիրապետէր այս ջուրերուն
...Բոլոր աս հարցերը կրնանք ամ–
...մէկ բառով.— Ֆրանսայի ազ–
...թիւնը։ Մերձաւոր Արեւելքի
...տիրական է այդ ազդեցութիւնը,
...ու կը պայքարին դէմը։ Ֆրանսե–
...միակ օտար լեզուն է որ կը խօ–
...կային, կը գործածուի Թուրքե–
...կողքին, ընկերային սանդղու–
...վրայ վերէն վար, ըեկավար ըն–
...մինչեւ չուկայի վաճառոր–
...կողմէ։ Կառավարութիւնը մայ–
...լեզուին վերապահեց, վերջերս
...նախնական կրթութեան ա–
...4 դասարաններուն մէջ։ Այս
...ութիւնը ապագային պիտի
...ֆրանսերէնի դարգաց–
...վրայ, սակայն մեզի ուղղուած
...թիւն մը չէ այդ։ Իտալացի–
...մեզմէ աւելի կը վնասուին այդ
...էն։ Ամերիկացիները աւելի
...։

Եզրակացնելու համար, պէտք է
...տեսնելոր արդի Թուրքիան կ'անձ–
...Մուսթաֆա Քէմալով։ Այս
...արտասովոր պատմութիւնը,
...ները, սուլթաններու օրով, կը
...դաւերու անվերջ շարքով
...խնդիր իր հայրենիքին ծառա–
...թեան։ Պէտք էր որ պատերազմը
...հանէր, տուներէն դուրս հանե–
...համար այս ուժեղ անհատակա–
...թիւնը, զոր ոմանք, սխալ կեր–
...կը դնեն արդի մեծ դիկտատոր–
...չարքին մէջ։ Կայլին ինք եւս կը
...այդ բաղդատութիւնը, — ար–
...դիկտատորները քաղաքականու–
...թեամբ էր որ հասան իշխանութեան։
...զէնքով և պատերազմի դաշտին
...է որ ազատագրեց իր երկիրը եւ
...վարձատրութիւն ստացաւ բա–
...իշխանութիւն։ Իր ուժեղ
...մէջ առած, Թուրքիան ա–
...կարդապահութեան և աշ–
...։ Սուրիոյ մէջ մեզի դրացի
...կարեւոր կը համարինք կա–
...ծը։ Որովհետեւ չմոռնանք,
...հետ, թէ չկայ աւելի վատ
...մը քան միջնորմի կռիւը։ Երկու
...եզրակացութիւններ եւս կը ծա–
...նոր Թուրքիոյ քննութենէն։

Առաջինը վերջ կը դնէ Արե–
...հարցին իր դասական
...մէջ, զոր մենք կը ճանչ–
...որով լեցուցին մեր միտ–
...պատմութեան դասագիր–
...ու Դեղին գիրքերը։ Վօս–
...«Հիւանդ մարդը» մեռած
...։ Երկրորդ եզրակացու–
...թիւնը, որ ուղղակի կը հաչա–
...Ֆրանսան, իբրեւ իսլամ–
...վրայ գերիշխան պետու–
...,— Եթէ երբեք օր մը հա–
...թեան վտանգ մը ծա–
..., իսլամ զանգուածներու
...մը կողմէ, տարած–
...Սումաթրայէն մինչեւ Ա–
...Ասիոյ եւ Աֆրիկէի մէ–
..., ազդանշանը չի կրնար գալ
...էն։ Աւելի հաւանական է
...Պերլինէն կատարուի այդ

ՕՐԷ ՕՐԻՆ

ՕՆԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բառին ծանրութեան կամ անպատ–շաճութեան մասին վիճելէ առաջ, լսեցէք անոր «հանգամանքները ու պարագաները», կամ «պարագանե–րուն հանգամանքները», ինչպէս կ'ը–սէր փաստաբան վ.ռամշապուհ Մա–նուկեան։

Հակադաշնակցական եւ մանաւանդ ռամկավար մամուլը տարիներէ իվեր հազար կտոր կ'ըլլայ, ապացուցանե–լու համար թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւ–նը գաղտնի դաշնագիր կնքած է կով–կասեան հարեւաններուն հետ, տա–պալելու համար խորհրդային իշխա–նութիւնը։ (Պրոմեթէ)։

Այս առթիւ, սուտ չմնաց որ չգլո–րեն կամ չհիւրացնեն։ Հազար հորէ ջուր քաշեցին, եւ սակայն սուտը սուտ էր։ վրան–բաց, ապուշ եւ աղտո՛տ զրպարտութիւն մը։

Վերջերս նորէն արծարծուեցաւ այս գարշելի «շանթաժ»ը, նոր դրամա–գլուխ ճարելով ռամկավարներուն, եւ «ստեղծագործ աշխատանք»ի մղե–լով զանոնք։

Կովկասեան երեք հանրապետու–թիւններ՝ Վրաստան, Ադրբէջան եւ Տաղստան 1934 յուլիս 14ին ստորա–գրեցին ուխտ մը, որուն բնագիրը հրա–տարակուած էիրենց պաշտօնաթերթին մէջ (Պրոմեթէ, թիւ 92, յուլիս)։

Այս ուխտէն դուրս կը մնայ հայ–կական հանրապետութիւնը, որուն «տեղ մը վերապահուած է»։

Ուրեմն, ոչ Դաշնակցութիւնը, ոչ ալ հայկական որ եւ է խմբակցութիւն մաս կը կազմեն այդ ուխտին։

Չեն կրնար կազմել, ունենալով շատ հիմնական տեսակէտներ ու պայմաններ, որոնց վրայ վճռապէս կը պնդեն' տասը տարիէ ի վեր։

Ռամկավարները եւ իրենց հետ կապուած յետին ապուշը գիտեն որ ի–րողութիւնը այս է սկիզբէն ի վեր։

Բայց ռամկավարը ե՞րբ կէս ճամ–բան մնացած է, երբ օրակարգը զա–ռանցել է կամ աղտ ցանել։

Եւ ահաւասիկ նոր գիւտ մը։ Հեղի–նակը՝ «Պայքար» (9 հոկտ.)։

«Հակա–Հայաստանեան խմբակը (Դաշնակցութիւն) հոգւով մարմնով անձնատուր եղած է «կովկասեան ուխտ»ին եւ քայլ մը չի զատուիր ան–կէ, բայց կը զգուշանայ իր անունով եւ ճակատաբաց խառնուիլ կարաւա–նին»։

Ինչո՞ւ։ Կարդացէք եւ ծափահարե–ցէք.

— «*Յայտնի է թէ «կովկասեան ուխտ»ը կազմող քաղաքական բախ–տախնդիրները ժամանակէ մը ի վեր Գերմանիոյ և Հիթլէրի փէշերէն կախ–ուած են»։ Արդ... «Մեր բախտա–խնդիրներն ալ թէեւ Հիթլէրի վրայ կը հիանան եւ իրենց ներքին գործու–նէութեան մէջ խակ անոր գիւտերն ու ձեւերը կը կապկեն, բայց չեն ուզեր առիկա հրապարակաւ յայտնել, որ–պէսզի անհաճոյ եւ կասկածելի չդառ–նան Գերմանիոյ եւ Հիթլէրի հակա–ռակ պետութեանց, մանաւանդ ֆրանսական իշխանութեանց, որոնց թոյլտուութեան պէտք ունին հայ գա–ղութներու մէջ իրենց գործը շարու–նակելու համար*»։

Երկրորդ եւ աւելի զօրաւոր պատ–ճառ մը.— Ֆրանքեւխորհրդային յա–րաբերութիւնները սերտացած ըլլա–լով, «Հ. Հ. պատուիրակութիւնը կը ջանայ ինքզինք անջատ ցոյց տալ կով–կասեան ուխտէն եւ գէթ երեւոյթները փրկել»,— Ֆրանսայի տհաճութիւն չպատճառելու համար»։ (Իսկ եթէ ը–սենք թէ կովկասեան ուխտին հովա–նաւորներէն մէկն ալ... Ֆրանսան է)։

Երրորդ եւ իսկապէս ահարկու պատճառ մը.— Ռամկավարները եւ ուրիշներ ոտքի պիտի ելլէին, եթէ ստորագրուէր այդ «ուխտ»ը։

...Հիմա դուք վճռեցէք վերնագրին պատշաճութեան կամ անպատշաճու–թեան մասին։

ՎԱՀԷ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

»Դաշնակցութեան Օր»ը ՓՈՆԹԷԻ ՄԷՋ

— o —

ՓՈՆԹԻ, Ափինեան (24 հոկտ. (Ցա–ռաջ)).— Հոկտեմբեր 21ին Քափէ սը փէօնփէի ընդարձակ սրահին մէջ տօնուեցաւ Դաշնակցութեան Օրը։ Ժամանակէն առաջ աթոռները զրաւ–ուած էին եւ շատեր ոտքի մնացին։ «Մշակ Բանւոր»ի յանկայս ունին–դրութենէն վերջը ընկ. Փաչայեան հանդէսը բացաւ յանուն Հ. Յ. Դ. Փոնթէի «Մուրատ» եւ «Անդրանիկ» խումբերուն եւ պարզեց հայ ազատա–գրական պայքարի ընթացքը, Դաշ–նակցութեան սահղծումէն մինչեւ Հայաստանի հանրապետութիւնը։

Մէջընդմէջ եղան արտասանութիւն–ներ եւ երգեր ընկերներու կողմէ։ Օր. Մառի Խաչատուրեան երգեց Աճարեան–եանի «Սեւ խաւարը» որ յուզեց բո–լոր ժողովուրդը։ Յետոյ բեմ ելաւ օր–ուան բանախօսը ընկ. Ս. Միլոնեան որ շեշտեց թէ Դաշնակցութիւնը միշտ եղած է հայ ժողովուրդին հետ եւ հա–զարաւոր զոհեր տուած է յանուն ա–զատագրութեան, յանգելով այսօր–ուան Հայաստանին։ «Բայց ներկայ Հայաստանը մեր ժառանգութեան մէկ մասն է, չենք կրնար մոռնալ միւս մասը, որ կը գտնուի թշնամի Թուր–քին ձեռքը։

Հանդէսը փակուեցաւ «Հայ ազգինք եղբարք»ով։

Հանդէսէն վերջ ունեցանք ընկ.հա–մակրական ժողով մը։ Մուրատ խում–բի վրայ աւելցան երկու նորընծաներ, որոնց երդման արարողութիւնը կա–տարեց ընկ. Ս. Միլոնեան։ Ժողովը վերջացաւ ուշ ատեն։

Լեւոն Օվիկեան

Պ. Նուպարի յիշատակին

●●●●

Կիրակի օր, 28 հոկտեմբեր, Փարի–զի Հայ Ուսանողական Միութեան անդամները ծաղկեպսակ մը դրին Պօղոս Նուպար փաշայի շիրիմին վը–րայ՝ Ամենայն Սրբոց Տօնին, ինչպէս եւ 1934–1935 դպրոցական տարեշր–ջանին վերամուտին առթիւ։

Միութեան ատենապետ Պ. Ա. Ի–թիւճեան այս առթիւ երախտագիտու–թեամբ յիշեց հանգուցեալ բարերարին զոհողութիւնը, որուն շնորհիւ չին–ուեցաւ «Հայ Ուսանողական Տունը», համալսարանական ոստանին մէջ, օ–տար պետական եւ անհատական հաս–տատութեանց կողքին։

Ուսանող

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՀԱՅ ՆԿԱՐԻՉԻ ՄԸ ՆՈՐ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

Ֆրանսական կառավարութիւնը «Ժէօ տը Փօմ»ի թանգարանին հա–մար գնեց նկարիչ Ս. Խաչատրեանի մէկ նոր գործը, «Պարսիկ հարսն ու փեսան»։

Ինչպէս կը յիշեն ընթերցողները, նախապէս ուրիշ նկարներ ալ գնուած էին, պարսկական որմանկարներու ցուցահանդէսին առթիւ։

ՄԱՄՈՒԼ

«Բրտասէր» Մոսկուան

— o —

«Ցուսաբեր» հետեւեալ խոր–հրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (2 հոկտ.)։

— «*Խորհրդային Հայաստա–նի սահմաններուն մէջ տեղա–ւորուած Քիւրտերու թիւը կը հասնի մօտ 25,000ի, չորս ան–գամ պակաս Թուրքերու թիւէն (շուրջ 100,000)։*

Խորհրդահայ մամուլի ուշիմ ընթերցողը նկատած պիտի ըլ–լայ անշուշտ, որ համայնավար իշխանութիւնները արտակարգ գուրգուրանք ունին դէպի հի–նաւուրց ժողովուրդի մը այս ա–ւելի քան համեստ բեկորը. շատ աւելի, քան ունին դէպի թիւով չորս անգամ բազմամարդ թր–քութիւնը։ Յամառ հետեւողա–կանութեամբ եւ նախածրագր–ուած ձեւով ահագին ճիգ կը սպառի Հայաստանի քրտու–թեան վրայ՝ անկէ ազգային զօ–րաւոր շաղախ մը պատրաստե–լու համար։

Ինչպէս յայտնի է, բազմա–թիւ փորձերէ վերջ, Երեւանը յաջողեցաւ ժողովուրդ մը, որ որ պատմութեան բովանդակ ընթացքին գիր երբեք ունեցած չէ, զայն զինել սեփական այ–բուբենով։ Հմուտներէ բաղկա–ցած յանձնախումբ մը հանգա–մանօրէն ուսումնասիրեց այս հարցը եւ երկարատեւ աքնու–թիւններէ վերջ կրցաւ լատինա–գիր յատուկ այբուբեն մը յար–մարցնել քրտական լեզուին։

Այս անդրանիկ քայլը յաջո–ղապէս գլուխ հանելէ վերջ, բացուեցաւ քրտական «մանկա–վարժական տեխնիկում» մը, քիւրտ մանկավարժներ պատ–րաստելու համար։

Զուգահեռաբար արտակարգ թափով զարկ տրուեցաւ քիւրտ ժողովուրդի ազգային մշակոյ–թի ուսումնասիրութեան եւ ձե–ւաւորումին. տպուեցան դասա–գիրքեր, հրատարակութեան տրուեցան զանազան ալմանախ–ներ. ժողովրդական բանահիւ–սութեան ընտիր կտորները ամ–փոփուեցան յատուկ ժողովա–ծուներու մէջ, եւ ստեղծուեցաւ երիտասարդ քիւրտ գրիչներու յատուկ «սեկցիա» մը՝ Հայ Գը–րողներու Միութեան կից։

Բրտութիւնը իր առօրեայ մտամուղէն չզրկելու համար Երե–ւանի մէջ միժամանակ սկսաւ լոյս տեսնել քրտական լեզուով յատուկ թերթ մը։

Իշխանութեանց յատուկ հրա–հանգով դիւրութիւններ ստեղ–ծուեցան քիւրտ ուսանողներու համար, Հայաստանի պետա–կան համալսարանի մէջ քրտա–կան լեզուով մայրենի մշակոյ–թը ուսումնասիրելու եւ զար–գացնելու համար։

Աւելորդ է յիշատակել, որ այս աշխատութեանց զուգահեռ կ'աճի նաեւ քիւրտ ժողովուրդի «քաղաքական եւ տնտեսական գրականութիւնը». հանրածա–նօթ «Կոմունիստական Մանի–ֆէսթ»ը (Մարքս–Էնգէլսի) են հետ լոյս ընծայուած է նաեւ հայ–քրտական բառարան մը։

Ներելի պիտի չըլլար ենթադ–րել, թէ այս ճիգը կը սպառի բացառաբար Հայաստանի սահ–մաններուն մէջ ամփոփուած բուռ մը քրտութեան համար. բոլոր պայմաններու տակ ներե–լի չէ խորհիլ, թէ մանկավար–ժական տեխնիկում կը բացուի ժողովուրդի մը համար, որուն թիւը հազիւ 25.000 կը հասնի։

Նոյնքան աններելի պիտի ըլ–լար կարծել, թէ այս բոլոր աշ–խատութեանց վրայ սպառած դրամը կը հայթայթուի բացա–ռաբար Հայաստանի չքաւոր գանձատունէն։

Կ'ուզենք հոս հրապարակել երկու կարեւոր «գաղտնիք»ներ.

Առաջին՝ քրտութեան թիւը, ճիշդ է, Հայաստանի մէջ կը հասնի 25,000ի, սակայն Հա–յաստանէ դուրս կը հասնի նը–ւազագոյնը 3,000,000ի (Թուր–քիոյ, Իրանի եւ Իրաքի մէջ)։

Երկրորդ՝ Ռուսաստանը աւե–լի քան շահագրգռուած է այս հին ու առնատիպ ցեղի քաղա–քական ճակատագրով։

Հայաստանի մէջ քրտական ճակատի վրայ տարուած աշխա–տութեանց բանալին պէտք է ո–րոնել այս զոյգ «գաղտնիք»նե–րուն մէջ»։

Իտալիոյ երկու վիթխարի զրահաւորները

Իտալական կառավարութիւնը օգ–տուելով Ուաշինկթընի նաւային պայ–մանագրով տրուած իրաւունքէն, ձեռ–նարկած է շինելու երկու վիթխարի զրահաւորներ, իւրաքանչիւրը 35,000 թօն տարողութեամբ եւ 16 մատնա–չափնոց թնդանօթներով։ Երբ զրա–հաւորները լրանան, ոչ մէկ պետու–թեան զրահաւորները պիտի կրնան մրցիլ անոնց հետ։ Անգլիական ամէ–նէն սքնթաց զրահաւորները, «Հուտ», «Րընօուն» եւ «Րիփըլս» ծրագրուած էին քան տարի առաջ, 15 մատնա–չափնոց թնդանօթներով։ «Տէօն–քէրք», ֆրանսական վերջին զրահա–ւորը, որ շինուեցաւ 1932ին, ունի 26,500 թօն տարողութիւն եւ սպառա–զինուած է 13 մ. թնդանօթներով։ Իսկ գերմանական «Տէօյչլանտ»ը միայն 10,000 թօն տարողութիւն ունի, հա–մաձայն Վերսայլի դաշնագրին։ Լոն–տոնի նաւային պայմանագրով, Ճա–փոն, Մ. Նահանգները եւ Անգլիա չեն կրնար նոր զրահաւոր շինել 1936էն ա–ռաջ։ Արդ, Իտալիոյ ձեռնարկը որոշ սրտնեղութիւն պատճառած է Լոնտո–նի մէջ, մանաւանդ նկատի առ–նելով երկու նոր զրահաւորներուն տա–րողութիւնը, սպառազինումը եւ ըն–թացքը։ Օրինակ բան մը չեն կրնար ըսել, բայց տպաւորութիւնը լաւ չէ նաեւ միւս մեծ պետութեանց մէջ։

Ալպանիոյ եւ Յունաստանի վէճը

»»» · «««

Թիրանայի յունական ղեսպանը բա–րեկամական դիտողութիւններ ըրաւ ալպանական կառավարութեան, դպ–րոցական իրաւունքի մասին ծագած դէպքերու առթիւ։ Յունաստանի վար–չապետը այս առթիւ յայտարարեց թէ Ազգերու Դաշնակցութեան խորհուր–դին քննութեան պիտի յանձնեն Ալպա–նիոյ յունական փոքրամասնութեան խնդիրը։ Իսկ ալպանական կառավա–րութիւնը կը պնդէ թէ յունական փոքրամասնութիւնները բոլոր իրա–ւունքները կը վայելէ, իր մայրենի լեզուն կը սորվի իր դպրոցներուն մէջ, յունարէն կը կատարէ իր եկե–ղեցական արարողութիւնները, ներ–կայացուցիչներ ունի վարչութեան, երեսփ. ժողովին եւ քաղաքապետու–թեանց մէջ, մինչդեռ օսմ. տիրապե–տութեան օրով ալպանական լեզուն արգիլուած էր։ Ալպանական կառա–վարութիւնը ստիպուած է խստու–թեամբ շարժիլ այն ուսուցիչներուն դէմ որոնք քարոզութիւններ կը կա–տարեն Ալպանիոյ ազգային միութեան դէմ։

...ցնորական փորձը, որովհետեւ չկայ իսլամ թագաւոր մը, սուլ–թան մը կամ իշխան մը, որ կա–րենայ յաւակնիլ Պոլսոյ սուլ–թանութեան ժառանգորդու–թեամբ։ Համիսլամութիւնը ու–րեմն դրօշ չունի, ինչ որ ըսել չէ թէ կարելիութիւն չկայ այս կամ այն կողմէն պատերազմի պայթումի, եւ պէտք է որ մտա–ծենք այդ մասին։

Քաղաքական նոյն ձգտումը, խաղաղութիւնը, նոյն մտահո–գութիւնը գոյակիճակի պահ–պանման մասին։

Մաղթելի է եւ կարելի Թուրք–եւֆրանսական գործակցութիւ–նը դիւանագիտական գետնի վրայ։ Մեզմէ առաջ, Ֆրանսուա Ա. եւ սուլթան Սուլէյման հաս–կցած էին այդ,— եւ այդ այն–պիսի դարու մը, երբ կրօնքը աւելի գերիշխան էր քան շահը եւ կ'առաջնորդէր քաղաքակա–նութիւնը,— եւ դաշնակցած էին Խաչը Մահիկին։

ՌՈՊԷՐ ՌԷՆՕ

Կը ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ մելանով։

ՔԱՆԱՑ ԼԵՌ-- (ՏԱՐՕՆԻ ՇՐՋԱՆ)

»»» · ««««

ԽԱՄԷԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Զարդի օրը, ես Ֆրանք Նորշէն տա–…ն տունն էի. գիւղը պաշարուեցաւ …հաճի Մուսաբէկի աչիրէթներով, տե–…ղական եւ շրջանի խուժաններով ու …«իլի» անկանոն ոստիկաններով։ …գիւղը պատերազմի դաշտի վերած–…ուեցաւ։ Հանդիպող տղամարդիկ …ն ու տեղը կը գնդակահարուէին։ …կիներն ու պզտիկներ կը հաւա–…քուէին եւ կը բանտարկուէին ա–…տներու մէջ։ Ես ալ ծուղակին մէ–…։ Այն փողոցը ուր մենք կը քա–…էինք, լեցուած էր ջարդուած դիակ–…երով եւ մենք կոխկռտելով կ'անց–…նէինք։

…որ ուր մենք բանտարկուած …էինք, շուտով լեցուեցաւ։ Դուռը գո–…ցեցին, օդը սկսաւ պակսիլ, շատեր …ուեցան, քանի քանի պզտիկներ …ոտքի տակ մեռան։ Ժողովուրդը հն–…ուած խոտի նման, իրարու վրայ …, «Ջո՛ւր, ջո՛ւր» կը պոռար։

Կէս օրուան ատենները, քանի չափ արիւնարբու խուժան մը ներս սպր–դեցաւ եւ դուռը գոցուեցաւ։ Ասոնք հարս կամ աղջիկ առեւանգող կամ իւ–րացնողներ չէին, այլ բռնաբարողներ, ըլկողներ էին։ Լաց, ճիչ, ողբ ու վայ–նասուն, կը մնար անլսելի։ Ասոնք կ'ընտրէին իրենց հաւնածները, ոչ թէ մէկ, այլ չորս, հինգ, կը մերկա–ցնէին այդ անտէր բազմութեան առ–ջեւ եւ իբրեւ անասուն, մէկէն ելլելով միւսին կ'իյնային, մինչեւ հոն ուր յագենար իրենց գազանային կիրքը։ Այդպէս կը վարուէին եւ բոլորը։ Տե–սայ որ խուժանի մէջէն մէկը կը հեղ–նէր իր ընկերները ու կ'ըսէր.

— Դուք բոլորդ ջահիլներու վրայ կը վազէք, իսկ պառաւներուն կարե–ւորութիւն չէք տար, չէ՞ որ անոնք ալ խեղճ են, անօթի են, մազերը ճերմակ ըլլալուն ի՞նչ կը նայիք, մի՞թէ ճեր–մակ ձին գարի չո՞ւտեր։

Ու բազմութեան մէջէն քաշեց 70 տարեկանէ աւելի ծեր ու չորցած պա–ռաւ մը, ու անոր չորցած մարմնոյ վրայ կատարեց իր գազանութիւնը։ Այս ըլկումն ու բռնաբարումը կը կա–տարէին բոլորիս աչքի առջեւ, առանց նոյնիսկ իրենք իրարմէ ամչնալու։ Մրցումի ելած էին կը խորհիս ըլլու–թեան թագը յափշտակելու։

Ամէնէն զարհուրելին այն եղաւ որ, հազիւ 10–12 տարեկան աղջիկ մը, դեռ արբունք չտեսած, ինկաւ գազա–նի մը ճանկ, սարսափի ճիչեր կ'ար–ձակէր, եւ չտոկալով հասած հար–ուածին, մարեցաւ եւ գազանը իր կիրքը յագեցուց անոր մարած մարմ–նին վրայ...

Այս քամնելի տառապանքի րո–պէին, ահա մայր մը, տղաբերքի եր–կունք կը քաշէ, կը լսուի երախային սուր ճիչը։ Կը փաթթեն ու կը նետեն ախոռի ջրհորի մէջ։

Այս վիճակը շարունակուեցաւ մին–չեւ գիշեր։ Խուժան խուժանի կը յա–ջորդէր, եւ դուռը բաց էր բոլորին առջեւ։

Գիշեր մոմերու լոյսով ներս կու–գային, սակայն սարսափելի տաքէն, ու օդի պակասէն մոմերը կը մարէին։ Այս անգամ մութին մէջ իրենց հան–դիպած հարսն ու աղջիկը, ծերունի–ներէն զատելու համար, անոնց ծի–ծերը կը քննէին...

Միւս օր մօտ կէսօրուան, ոստի–կաններու ու խուժանի սեղմ օղակի մը մէջ հանեցին մեզ լոյս աշխ։ Մեզ միացուցին ուրիշ կարաւանի մը, եւ Մեղրագետը անցնելով, քշեցին Քր–տագոմի ուղղութեամբ։ Կարաւանէն զատուեցան զոյգ մը երիտասարդ հարսներ եւ տասը քայլ անդին ջուրը նետուեցան խեղդուելու, դեռ ուրիշ նոր սարսափներ չտեսնելու համար, բայց նետուած տեղը ջուրը ցած ըլ–լալով, դուրս մնացին։ Եւ ահա գըն–դակներու տարափ մը։ Զոհերը փըռ–ուեցան ջուրի վրայ, եւ ջուրը կարմրե–ցաւ։

Կը քալենք ոստիկանի ձիերու արա–գութեամբ, վա՜յ է անոր որ ետ կը մնայ, անոր բաժինը գնդակ մըն է։ Մայր մը, հազիւ չորս տարեկան տը–ղեկի մը ձեռքէն բռնած, երկու տա–րեկանը կռնակը կապած, եւ մէկ ալ մէկ տարեկանը գրկած, որչափ կա–րելի է կը ջանայ ձեռքէն բռնած տղուն հետ քաշել, զուգէ ազատէ, բայց չէ՞ որ չորս տարեկան երախան չիկրնար քալել ձիուն հետ։ Տղան ուժաթափ ինկաւ, իսկ մայրը գիտէ իր կռնակը, կը յամենայ պզտիկի ոտքի հետ, ա–հա կը հասնի ոստիկանը կը շաչէ խա–րազանը, կռնակի վրայ, կը փրթի ձեռքը պզտիկի ձեռքէն, ու պզտիկը կը մնայ ոստիկանի ձիուն ոտքերուն տակ։ Ճեղքուեցաւ անոր փորը, եւ ա–ղիքները ձիուն ոտքին հետ դուրս ե–կան։ Ճչաց վիրաւոր մայրը ու միւս երկու պզտիկներով տասը արշըն բարձրութեամբ թումբէ մընետեցինք–զինքը գետ։ Ահա դուրս եկաւ, չկար գրկի պզտիկը, իսկ կռնակինը կը մը–նար իր տեղը, դուրս եկաւ երկրորդ անգամ, ալ չտեսանք։

Քրտագոմի եւ Ցօրկնոց գիւղի մէջ–տեղ բացուած ջուրի խորունկ փոսի մը մէջէն կ'անցնի կարաւանը։ Փոսը ուռենիներով ծածկուած է։ Ժողո–վուրդի ոտքերուն տակէն սահելով յաջողեցայ մտնել ուռենիներու մէջ։ Ուրիշներ ալ այդպէս ըրած էին ինձ–մէ առաջ։ Սակայն թումբին վրայ հս–կող ոստիկաններ կը զգան որ ուռենի–ներուն զպած ենք, եւ երբեցուցած ենք, կարաւանը անցնելէ յետոյ խու–զարկեցին փոսը, երկու հոգի տեղն ու տեղ գնդակահարեցին, միւսներս ու–ռենիներու միջով ճչալով վազեցինք կարաւանի ետեւէն։ Հասաւ ոստիկանը եւ զէնքի կոթի հարուածով մը ծակեց գլուխս։ Սկսաւ արեան հեղեղ մը, դէմքս եւ բոլոր մարմինս արեան մէջ մնաց։

Կարաւանը հասաւ Քրտագոմ, եկաւ Գասըմ բէկ, խուժանը ներս մտաւ, առին իրենց սիրած հարսն ու աղջիկը, եւ մնացածը քշեցին դէպի Խասգիւղ։ Մկրտագոմի առջեւ մտանք գետը, շը–ձգեցին որ պապակած այն դժբախտ–ները իրենց ծարաւը զովացնէին։ Շատ մը մայրեր, իրենց թրջած լաթերը կուտային իրենց պզտիկներու բերանը զովացնելու, թրջելու անոնց չորցած լեզուն։ Անզգուշութեան հետեւան–քով, յաջողեցայ դէմքիս վրայ չոր–ցած արիւնը լուանալ, եւ զգջացի ը–րածիս, ալ ուշ էր։

Խասգիւղի առջեւ, Սլէման օնպա–շին զատեց գեղեցիկ հարսերն ու աղ–ջիկները, մօտ 100ի չափ։ Ես ալ ինկայ անոնց մէջ։

Իսկ մնացածները լեցուցին երկու խոշոր մարագներու մէջ։

(Շար.) ՄԱՐԳԱՐ ԲԱՐԽԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Գէորգ Ցնծալեան, Օր. Ալիս Պերճուհի Ցնծալեան շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին տիկ. *ԶԱՐՈՒՀԻ ՑՆԾԱԼԵԱՆ*ի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂ

ԵՐՐՈՐԴ ՇԵՐՏԻ ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՏԵՂԻ Կ'ՈՒՆԵՆԱՅ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14ԻՆ

ԳԼԽԱՒՈՐ ՊԱՐԳԵՒՆԵՐԸ

Թիւ	Ֆրանք	Գումար ֆր.
1	2·500·000	2·500·000
5	1·000·000	5·000·000
5	500·000	2·500·000
100	100·000	10·000·000
100	50·000	5·000·000
200	25·000	5·000·000
1·000	10·000	10·000·000
10·000	1·000	10·000·000
100·000	100	10·000·000
Գումար 111·411 թիւ,	որոնք կը շահին 60·000·000 ֆր.	

Ծախուած են բոլոր ամբողջական տոմսերը:
Տրամադրելի ունինք սահմանափակ թիւով տոմսերու մասեր՝ 1/2, 1/4, 1/10 *եւ* 1/20*ին*

ԾԱԽՈՒ ԵՆ ՄԻՆՉԵՒ 14 ՆՈՅԵՄԲԵՐ ԻՐԻԿՈՒԱՆ ԺԱՄԸ 9

Միեւնոյն անձին չենք կրնար ծախել աւելի քան 2/2 *կամ* 4/4 *կամ* 10/10 *եւ կամ* 20/20 *համեմատութեամբ:*
Ապսպրանքներ չենք ընդունիր Ֆոնթր - ռամպուրսման ձեւով **(Contre Rambourscment):**
Հեռագրով ապսպրանքներու ժամանակ, նշանակել ճիշդ հասցէ:
Նամակները գրել ֆրանսերէն կամ ռուսերէն:

A. GODOVANNIKOFF

30, Quai de Passy, Paris (16)

TÉL. JASMIN 01-50 **Métro: Passy**

Հեռագրական հասցէ.— **GODOVANNIKOFF, PARIS**

Վաղը Հինգշաբթի, 1 Նոյ. (Toussaint) կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին

Salle GAVEAUի մէջ, 45, Rue la Bôetie

Métro: MIROMESNIL

Տեղի կ'ունենայ *ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ*ի *Ղեկավարութեամբ*

ՍԷՆՖՕՆԻՔ ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Կը մասնակցի Օր. *ԼԻՏԻ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ* եւ 50 հոգինոց ՍԷՆՖՕՆԻՔ նուագախումբ

Յայտագիր. — Ա. մաս՝ Դասական Երաժշտութիւն (ՊԱԽ, ՇՈՒՊԷՌ եւ ՎԷՊԷՌ)

Բ. մաս՝ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆի գործերը:

Իբր առաջին ունկնդրութիւն.— «*Գեղջկական շարք*» երեք բաժանումներով:

ա) *Արշալոյսէն մինչեւ կէս օր.*— բ) *Հովիւներ՝ լերան վրայ.*— գ) *Գեղջկական խրախճանք:*

ԳԻՆԵՐ՝ ԲԱՑԱՌԱԲԱՐ 20, 15, 10, 8, 7 ԵՒ 5 ՖՐԱՆՔ

Հանդէսը կը վերջանայ ժամը 6·30ին: Նուագման պահուն սրահին դռները փակ կը մնան:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ալֆորվիլի Հ. Կ Խաչի ընդհ. ժողովը այսօր չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8ին Ակումբին մէջ: Օրակարգ, վեցամսեայ հաշուետուութիւն, ընթացիկ հարցեր:

Ժողովէն յետոյ ընթերցանութիւն եւ մտքերի փոխանակութիւն:

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆՑԻՆԵՐՈՒՆ

Նոյեմբեր 20էն պիտի սկսինք ծախել մեր նոր օրացոյցները «*Վասպուրական*» օրացոյցը: կազմուած է նոյն բովանդակութեամբ (*կենսագրական, աշխարհագրական, եւ ուրիշ բաժիններով*): Ապսպրանքի համար դիմել,

*A Mardirossian*ի, *Poste Restante Colbert, Marseille:*

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) **17, Rue Damesme, PARIS (13e)**
Le Gérant: H. STEPHAN